
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
11 E
19

FRANC.

HOTOMANI IVRISCONSVLTI

COMMENTARIVS DE VERBIS IVRIS: ANTIQVITATVM RO. ELEMENTIS AMPLIFICATVS.

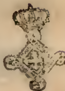
De Legibus. De Senatu & S. C. insignibus.
De Magistratibus populi R. De Iurisconsultis, eorúmq; formulis.

Hac editione respondetur ad varias doctorum hominum disputationes ac reprehensiones: quarum indicem quarta pag. subiecimus.

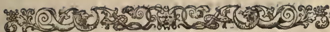

LVGDVNI,
APVD ANTONIVM GRYPHIVM,
1569.
Cum Priuilegio Regis.

VARRO.

QVI DE VERBIS MVLTA DIXERIT COMMODE, POTIVS BONI CONSVLENDVM, QVAM SI QVID NEQVIVERIT, REPREHENDENDVM.

TYPOGRAPHVS IVRIS STVDIOSIS S.

EDIT ad vos, humanissimi adolescentes, expetitus ille De verbis Iuris commentarius: sed ita redit, vt iam planè nouus, & (verè vt loquar) rediuiuus videri possit. Fuerat enim superior editio Francofordiensium nundinatorum importunitate & præposteris flagitationibus sic extorta, vt abortio verius, quàm matura editio videretur. Nam cùm autor illius ita per id tempus in suis Institutionum commentariis dies noctésq; occupatus esset, vt satis ad illam editionem perpoliendam vacui temporis non haberet: victus autem assiduis multorũ flagitationibus eas nobis arculas tradidisset, in quibus verba Iuris literarum ordine congesserat: optimum factu putauimus, quàmplurima augendi voluminis caussa partim ex Theophilo, Harmenopulo, Connano, Duareno, partim etiam ex Gruchio, Manutio, Sigonio, & alys nonnullis collecta, certos in locos inserere: quo in negocio (verè & ingenuè fatebimur) neque ordo qui in Dictionariis conficiendis exquiritur, obseruatus: neque ea in multis verbis collocandis adhibita diligentia fuerat, quam huius operis ratio postulabat. Et tamen non tam potuit hæc siue editio, siue abortio immatura videri, cuiusmodicunque tandem illa fuerit, quin & multis probata sit, & paucis nundinis à Librariis nostris distracta. Cùm autem huius autor Commentary, qui nullum neque finem neq; modum bene de vobis merendi facit, alys suis lucubrationibus perfunctus esset, opus hoc illi sub incudem reuocandum, & maiore aliquanto cura atque diligentia perpoliendum tradidimus. Quod cùm superioribus mensibus nobis reddidisset, animaduertimus, id ab eo præstitum in illo fuisse, quod summum poetam Virgilium tradunt de suis versibus elaboratis dicere solitum: eos se vrsæ more parere, & lambendo demum effingere. Nam (vt Plinius scribit) vrsarum fœtus carne sunt primùm informi, sine oculis, sine pilo: vngues tantùm prominent: postea verò assiduè lambendo paulatim calefaciunt, & figurant. Idem igitur huius Commentary autorem in hoc suo opere effecisse perspicietis. Nam aliena omnia, quæ voluminis augendi caussa hinc atque illinc descripta fuerant, sustulit: & quæ confusa perturbatáque videbantur, ea suum in locum atque ordinem ita diligenter ac studiosè redegit, vt iam absoluto Dictionario frui commodè ad summas studiorum vestrorum opportunitates possitis. Quòd si qui erunt, quibus nondum satisfecisse videbitur, y velim meminerint, quod editione superiore autor ab ys deprecatus erat. primùm vt illud Varroniã cogitent: QVI DE VERBIS MVLTA DIXERIT COMMODE, POTIVS BONI CONSVLENDVM, QVÀM QVI ALIQVID NEQVIVERIT, REPREHENDENDVM. Deinde vt ipsius in hoc opere perpetuam scribendi consuetudinem considerent. qui cùm aliorum quorundam, præsertim clarorum virorum, peccata grauissima gloriosè reprehendere, atque ys exaggerandis laureolam apud imperitos quærere potuerit; suo tamen pudori ac naturæ seruire maluit: tantùmque sibi ab omni obtrectatione refugiendum putauit, vt etiam illorum errata, quoad in ipso fuerit, dissimularit. Cùm enim homo sit, (vt ait ille apud Comicum) humani à se nihil alienum putat. Humanum autem hoc vel maximè animaduertit, quòd quibus in rebus sibi quis attentissimus ac diligentissimus fuisse videtur: tamen in ys ipsis acerrimus atque attentissimis cogitationibus suis, postea, vel sua sponte, vel aliunde admonitus, grauiter se dormitasse sentiat. quo lubentius in hoc se modesto scriptionis genere continere solet, quippe cùm (vt ipse de se ingenuè profitetur) interdum animaduertat, vbi se multo plus quam alios vidisse existimarat, ibi tamen maximè se omnium allucinatum esse. Quare si qua erunt in hoc opere, quæ doctorum hominum reprehensione digna esse videantur, vestrum erit, adolescentes humanissimi, pro vestra in literarum cultores beneuolentia, hoc in opere æstimando non vsque eò vitia peccataque perpendere, quin simul tum laborum ac lucubrationum quotidianarum, quas autor vestra caussa suscipit, tum etiam eius vtilitatis, quam ex hoc libro capere potestis, nonnullam rationem ducatis. Valete adolescentes humanissimi, & fructuosis aliorum laboribus, dum vobis licet, fruimini. Deus studia vestra fortunet.

INDEX RESPONSIONVM AD VARIAS QVORVMDAM REPREHENSIONES.

INDEX EMENDATIONVM.

COMMENTARIVS VERBORVM IVRIS, FRANCISCI HOTOMANI IVRISCONSVLTI.

LITERA A.

A LITERA salutaris à Cicerone dicitur in ea pro Milone: quòd, vt scribit Asconius, si videbatur iudicibus bona caussa, absoluebãt reum: notámq; absolutionis, A literam in tabella, quam à Prætore accipiebant, scribebant. Cicero: Quòd nisi vidisset posse absolui eum qui fateretur, cum videret nos fateri, neque quæri vnquam iussisset, nec vobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quàm illam tristem dedisset. Eadem nota fuit in suffragiis & comitiis legum, qua se Ciues repudiare rogationem significabant. Nam duæ dari tabulæ solebant, quarum in altera, R. V. id est, Vti rogas, scriptum erat: in altera, A. id est Antiquo, antiqua sequor, noua non placent. Est enim, vt Festus primo lib. scribit, Antiquare in morem pristinum reducere.

A CERTO herede legare: certo heredi, vt legatum aliquod præstet, mandare, sic, vt ab illo debeatur solo. Cicero in Top. Si paterfamiliâs vxori ancillarum vsumfructum legauit à filio, neque à secundo herede legauit, mortuo filio mulier vsumfructum non amittet. Idem pro Cluentio: Itaque ei testamento legat grandem pecuniam à filio, si qui natus esset: ab secundo herede nihil legat. Marcellus l. 6, D. de auro & argento: Seia ab herede P. Mæuio ita legauit. Iulianus l. quæsitum. 91, D. de legat. & fid. 2. Si filiusfam. qui filium habebat, heres institutus fuisset, an ab eo, filio eius legari posset? Respondi, cum possit à filio patri legari, & cet. Item: Si mihi seruus à te herede legatus fuerit. Neratius l. à Titio, 64. D. de furt. A Titio herede homo Seio legatus, ante aditam hereditatem Titio furtum fecit.

A DVVMVIRO, pro, Imperio vel permissu Duumuiri. Vlpianus l. si quis, 52. §. 6. D. de fur. Si fugitiuum meum quis quasi suum à Duumuiro, vel ab aliis qui potestatem habent, de carcere vel custodia dimitteret, an is furti teneretur? In vulgatis libris, DIMITTERE, ACCIPERET: vt sit potestatem dimittere: quod mihi non probatur. Nam ita hoc dictum est, vt alibi, Ab aliquo se liberare.

A LIBERIS, pro, quandiu liberos habebit. Terentius, l. sed si, 62. §. 2. D. de condit. & demonst. Quum vir vxori, si à liberis non nupserit, in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. Quòd si ita scriptum esset, Si à liberis impuberibus non nupserit, legem locum non habere: quia magis cura liberorum, quàm viduitas iniungeretur. id est, Quamdiu liberi erunt impuberes. Papinianus l. cum tale, 72. D. eod. Cum tale legatum esset relictum Titiæ, si à liberis non discesserit, &c. Similiter Paulus libro Sentent. II.

A cap.

cap. XXIX. Potior quis esse debet, inquit, non solùm à gradu generis, sed & à substantia rei familiaris. Similiter in Cluentiana Cicero dixit: Non modò dicendi à reo, sed ne surgendi quidem potestas erat: id est, pro reo.

A SE prædia nulla venundari, vetustè Impp. dixerunt in l. I. C. debitor. vẽdit. pig. pro, A sua familia nulla sua prædia. Scriptura, inquiunt, testamenti complexus est debitor nulla à se prædia venũdari. Id est, Cauit ne vlla sua prædia vendantur. Accurtius autem: A SE, id est ab ipso creditore. quod absurdum est.

A. T. M. D. O. Aio te mihi dare oportere, vt Valerius Probus testatur: quæ personalis actionis fuit formula, quia persona rei nominatim in agendo notabatur: & stricti iudicij, quia simpliciter, ait Cicero, asperè & directò Oportere de certa definitáq; summa dicebatur. Aio verò antiqui pro affirmo & contendo dicebant, auctore Nonio: vnde Aientia Cicero appellat, quæ Græci forensi & litigioso verbo κατηγορικὰ.

A TITIO persoluere, de Titij numis persoluere. Cicer. ad Attic. lib. v. Homines non modò non recusare, sed etiam hoc dicere, se à me soluere. quod enim Prætori dare consueſſent, quòd ego non acceperã, se à me quodammodo dare: id est, de mea pecunia. Idem in Planciana, in fi. Sinite me quod vobis fretus huic sæpe promisi, id à vobis ei persoluere. Plautus Menhæm. Da sodes à te: pòst reddidero tibi. Me. Imò cedo abs te. Interdum tamen ab Aliquo solui dicitur, cùm exacta à debitore pecunia numeratur. vt Epistola ad Attic. VII. Quintus laborat, vt tibi quod debet ab Egnatio soluat. id est, exactã ab Egnatio debitore suo. Hinc natæ illæ sunt Prætorum formulæ:

AB aliquo possidere, pro, possessionem ab aliquo certo nactum esse, alicuius certi hominis possessionem obtinere. Prætor in l. I. Vti possid. Vti eas ædes nec vi nec clàm alter ab altero possidetis. Vi ergo ab aliquo possidere, est vi possessionem illi soli eripuisse, eámque vi obtinere. Hinc

AB aliquo vti re quapiam dicitur, qui illi præcisè rei suæ vsum ademit, eúmq; quoquo modo retinet. Prætor in l. I. D. De itin. actúq; priu. Quo itinere actúq; nec vi, nec clàm, nec precariò ab illo vsus es. Nam hoc eò pertinet, vt nominatim notetur is, à quo vsum actorem non oportuit: neq; satis est, si infinitè à quouis alio vsus esset. Sic

AB aliquo aquam ducere, est nõ vndecunq; aquã ducere, sed ex illius qui præcisè nominatur fundo deductã habere. Prætor in l. I. D. de aqua quotid. Vti hoc anno aquã non vi, non clàm ab illo duxisti. Sic

AB aliquo absolui: quod in voce Absolui explicabitur.

AB HINC centum annis: Vetus locutio, quæ (pace quorundam dixerim) non hoc significat quod vulgari lingua dicere solemus, De post centum annos: hoc est, vt Latini dicunt, post centum annos, vt, post homines natos: sed centesimo ab hinc anno, vel, Annus nunc agitur centesimus. Alfenus l. proponebatur, 76. D. de iudic. Populum eũdem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset. Item, Nos ipsi non iidem essemus qui ab hinc anno fuissemus. Cicero Verrina III. planissimè hoc demonstrat: Quæstor Cn. Papirio COS. fuisti ab hinc annos quatuordecim. Nam à Pompeio & Crasso COSS. ad Papirij consulatum totidem anni numerantur. Idem in ea pro Q. Roscio: Quo tempore? ab hinc annis quatuor. Repromitris tu ab hinc triennium Roscio. Idem Verrina IIII: Horum pater ab hinc duos & viginti annos est mortuus. Et paulo pòst: Ipsos viginti annos hereditas ab his petita non est. Et rursus: Offendit illum mensem comitialem fuisse comitiis ab hinc triginta diebus habitis, id est, trigesimo antè die. Huc etiam illud Charisij pertinet, qui libro primo sic scribit: Ante annos ab hinc decem natus Veteres dixerunt, quod est, ante annos decem natus.

AB REO, pro defensor, & patronus rei. Ad Heren. lib. 2. Considerandum est, ne aliud accusatoris criminatio contineat, aliud defensoris ratio purget: quod sæpe cõsultò multi ab reo faciunt, angustiis causſæ coacti.

ABACTORES, vide Abigei.

ABALIENARE vetus verbum est, ciuilis Iuris, hoc est ciuium Rom. proprium, peregrinis hominibus non commune: quo perfecta rei alicuius alienatio significabatur. Itaque Vlpianus l. abalienatum, 67. D. de verborum signifi. Abalienatum, inquit, non

non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet: venditum tamen rectè dicitur. Abalienatio verò est, eius rei quæ mancipi est aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt: vti scribit Cicero in Topic. quo ex loco tria notanda & obseruanda sunt: primùm, cum sex sint acquirendarum rerum modi, quos Vlpianus in Institutiunculis enumerat, emancipatio, traditio, vsucapio, in iure cessio, adiudicatio, lex: duos tãtùm solos esse, quibus res à dominio nostro in alienum traducantur, mancipationem scilicet, & in iure cessionẽ. Quod tamen Paulus, homo Græcus, litigiosus, naturà controuersus, & hostis antiquis Iurisconsultis additus, suo more cauillatur in l. Abalienationis, 28. D. de verb. signifi. Abalienationis verbum, inquit, etiam vsucapionem continet: vix est enim, vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi. Quasi verò quis sciens prudens rem suam vsucapi patiatur: aut si forte quis eo animo sit, res ex maiore parte iudicandæ non sint: aut si iudicandæ non sint, qui patitur vsucapi, non pro derelicto rem suam habeat, ac proinde alienare non dicatur, quia verbum hoc certam & alienantis, & eius in quem alienatio fit, personam complectatur. l. in omnibus, 55. D. de obligat. & actionib. tametsi vsucapionem tertiũ esse modum quo res perfectæ abalienantur, constet ex eodem Vlpiano cap. 1, & XIX. Secundò ex hac definitione intelligitur, abalienationem earum tantùm rerum dici, quæ mancipi sunt: non etiam earum quæ sunt nec mancipi. Sed cùm Vlpianus in Institutiunculis traditionem dicat propriam esse rerum nec mancipi, quid est quod Cicero ait, abalienationem traditione fieri? Subdifficilis nodus hic videtur, quem tamen explicare conabimur. Nam Cicero non simpliciter traditionem dixit, sed traditionem nexu: quo verbo mancipationem significari Boetius, non apertè ille quidem ac nominatim, sed tamen ita significat, vt satis intelligatur. Cum enim nexus formulam ritùmque ex Caio Iurisconsulto describit, indicat nexum ad mancipationem pertinere. Ex quo intelligitur, Abalienationem mancipatione & in iure cessione fieri: traditione autem nuda, hoc est sine nexu & libra, fieri non potuisse. Postremò ex eo loco constat, Abalienationem propriam ciuium Rom. fuisse, non etiam peregrinorum.

ABAMITA, inquit Caius, est abaui soror, l. 3. D. de gradib. ab aliis autem ferè Amita maxima dicitur.

ABAVVNCVLVS, abmatertera, id est, abauiæ frater & soror: ait Caius l. 3. D. de grad. & affin.

ABAVVS, inquit Festus, dicitur, qui abest ab auo, & est auus aui. Hinc quartus pater à Virgilio nominatur Æneid. x. Ille tamen nostra deducit origine nomen: Pilumnúsque illi quartus pater.

ABAVVS est proaui paterni, aut materni pater: Abauia, proauiæ paternæ, aut maternæ mater: ait Paulus l. 10. §. 8, D. de gradib.

ABDICARE, inquit Nonius, est familia abiicere. sumptum autem à Græcis videtur, qui patrem ἀποκηρῦν, filium autem ἀποκηρυχθέντα dicebant. Itaque Quintilianus libro III, cap. VI, Abdicatum interpretatur, qui à familia patris abalienatus est. nam Græca quidem locutio per præconem id pronunciari solitum indicat. Et Plato libro de legibus XI. perspicuè id ostendit: ἐὰν δὲ πατέρες βούλωνται τὸν ὑὸν ὑπὸ κήρυκος ἐναντίον ἁπάντων ἀποκηρύττειν, ὑὸν κατὰ νόμον μηκέτ' εἶναι. Si patres velint filium per præconem coram omnibus abdicare, ne amplius secundum legem sit filius. Sæpe autem postea ἐκκηρύττειν, & ἀποκηρύττειν dicit. Hinc abdicatio, de qua Imp. l. 6, C. de pat. potest. sic scribit: Abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. Fabius libro 7, capite 4. Abdicationum formæ sunt duæ: altera criminis perfecti, vt si abdicetur raptor, adulter: altera imperfecti, velut pendentis, & adhuc in conditione positi: quales sunt in quibus abdicatur filius qui non pareat patri. Videtur autem hæc abdicatio in iure apud Magistratum fieri solita, qua parentes testificabantur se iis de caussis quas proferebant, suos liberos à sua familia remouere, neque deinceps in liberorum loco numerare velle. totáque hæc ratio Græcorum fuit. nam Romani emancipatione vtebantur. Quintilianus autem exempla puerilium exercitatio

tationum ex Græcorum fontibus proferre consueuit. quod cum ex aliis locis innumeris constat, tum etiam ex lib. III, cap. VI. lib. VII, cap. IIII. quod idem de Senecæ & Quintiliani maioris declamationibus dictum volo. Sed ecce, qui mecum disputare gestiunt: & eorum opinionem, qui Abdicationem à populi Ro. moribus alienam esse putant, ex ignoratione historiæ manasse affirmant. Suetonius enim de Octauio sic scribit: Nepotem Agrippam, simúlque priuignum Tiberium adoptauit in foro lege curiata ex quibus Agrippam breui ob ingenium sordidum abdicauit, seposuitque Surrentum. Valerius autem lib. V. cap. VII: Cesetus, inquit, cum abdicare filium suum iuberetur à Cæsare, respondit: Celerius tu mihi Cæsar omnes filios meos eripies, quàm ex his ego vnũ nota pellam mea. Sed facilis responsio est: Suetonium, nempe, Valerium & similes scriptores à iuris professione alienos, frequentissimè verbis iuris abuti. quod de Valerio quidem vel ex cap. de testamentis ita notum est, vt putidũ sit testimonia proferre. Suetonius igitur Abdicandi verbo, pro Emancipare & ablegare est vsus: quod Plinius lib. VII. cap. XLV. ostendit. Pudenda, inquit, Agrippæ, oblegatio. & paulo pòst: Abdicatio Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem. Valerius autem pro Exheredatione posuit. quemadmodum Cicero Exheredationem pro Emãcipatione, in Orat. pro domo suo: Exheredabit igitur pater filium. cum posterius ita scribat: Nam adoptatum emancipari statim, ne sit eius filius qui adoptarit. Hoc Valerius quoq; ostendit: cum de nota loquitur. velut eod. lib. cap. IX: Non solum filium non notauit, sed etiam decedens dominum omniũ esse voluit. Minus mouet quod Cicero & Valerius de Torquato scribunt, qui filium domi damnatum è conspectu suo obire iussit. quasi verò parentum in liberos animaduersio, Græcorum abdicatio sit. Vide infrà Ἀποκήρυξις.

ABDICARE se magistratu, est ante tempus magistratum deponere. Pomp. l. 2. §. 13. D. de orig. iur. Et quum placuisset leges quoque ferri, latum est ad populum, vti omnes magistratu se abdicarent. Papinianus in l. penult. D. de offic. præf. Legatus Cæsaris abdicando se, non amittit imperium. Moris etiam erat, vt quibus imperium certa de caussa abrogandum erat, ij dignitati & existimationi suæ consulentes, per se & quasi sua sponte magistratum deponerent, seséq; priuatos redderent. quod in P. Lentulo Prætore factum videmus in tertia Catilinaria, de quo Senatus censuit, vt cum se Prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur. P. Lentulus, inquit, quanquam patefactus indiciis & confessionibus suis, iudicio Senatus non modò Prætoris ius, verùm etiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit. Hoc autem Græci ἀφίστασθαι τῆς ἀρχῆς dicunt. Plato libro XI. De legibus: ἐὰν δ' ἀδικεῖν δόξῃ κακῶσαι τὸν ὀρφανὸν, πρὸς τῷ τιμήματι, τῆς ἀρχῆς τῶν νομοφυλάκων ἀφιστάσθω· τὸν δὲ κοινὸν τῆς πόλεως ἕτερον νομοφύλακα ἀντὶ τούτου καθιστάντων. Id est, Quòd si iniuria videatur affecisse pupillum, præter litis æstimationẽ, magistratu nomophylacis se abdicato: Respublica verò in comitiis alium nomophylacem in eius locum sufficito. Sic Cicero ad Atticum: Itaque tutela mé abdicare cogito. quod Vlpianus cap. Instit. XI: sic interpretatur, Est dicere nolle se tutorem esse. Sed deponere magistratum propriè dicebantur, qui eum confecto tempore populo Romano reddebant. Abrogare autem suo loco explicabitur. Interdum tamen,

ABDICARE Consulatu & deponere Consulatum promiscue: vt apud Cic. De nat. Deor. II: Augures ad Senatum: senatus vt abdicarent: Consules abdicauerunt. Et paulo pòst: Consules summũ imperium statim deponere, quàm id tenere punctum temporis contra religionem.

ABDICARE, decreto recusare, ac denegare. Pomponius l. 2. §. 13. De orig. iur. Qui cum animaduerteret, Appium Clodium contra ius vindicias filiæ suæ à se abdixisse, & secundum eum qui in seruitutem ab eo suppositus petierat, dixisse: id est, decreto recusasse, ac denegasse. Nam cùm tribus verbis in decretis vterentur, Do, dico, addico: cùm secundum aliquem vindiciæ dicerentur, ab altero abdici dicebantur. Hinc aues in auguriis abdicere regionem dicuntur, quam improbant, ac sequi tenerique vetant. Cicero lib. De diuin. I: Cùmque in quatuor partes vineam diuisisset:

diuisisset, treisque partes aues abdixissent, quartam partem, quę erat reliqua, in regiones distribuit. Quemadmodum ergo Dicere, Dare, Decernere vindicias secundum aliquē à Pomponio & Liuio dicitur Magistratus, qui cuipiam litis vindiciarum victoriam decernit: sic Abdicere vindicias ab aliquo Pomponius dixit, pro abnegare & recusare: quod ipsum Abdicare quoq; significat. Nonius enim de vocabulis improprijs: Abdicare, inquit, non solùm de patris facto potest dici, quod est familia abiicere, sed rem quamlibet negare. Pacuuius Atalanta, Mortem ostentant, regno expellunt, consanguineam esse abdicant.

ABDVCERE comitem mulieri Labeo sic interpretatur, nō modò manu à mulieris comitatu detrahere ac remouere: verùm quoquo modo efficere, vt eam deserat. Vlpianus l. itē apud, 15. §. abducere, D. de iniur. Abduxisse videtur, vt Labeo ait, non qui abducere comitem cœpit, sed qui perfecit, vt comes cum eo nō esset. Abduxisse autem non tantùm is videtur, qui per vim abduxit, verum is quoq; qui persuasit comiti, vt eam desereret. Iniuria autem in comite abducēdo duplex est, primùm quia pudicitia attentatur: deinde quia abduci tantùm res dicuntur à stultis & stupidis, vt in Eunuchum Donatus annotauit: Multæ sunt caussæ quamobrem cupio abducere. Etiam, inquit, hoc verbo significatur Phædriæ quum dicit, Abducere à Thrasone, tanquam à stulto, & mentis experte.

ABDVCI mulier dicitur à marito cum diuortium fit. Donatus in illud Terēt. Hecyr. Et filiam abduxit suā: Abduxit, inquit, propriè. Accersi enim dicitur ad maritum: Abduci à marito ad diuortium. Sic Virgilius: Et gremus abducere pactas.

ABESSE res dicitur, non modò quæ in rerum natura non est, cuiúsve precium domino abest, sed etiam ea cuius corpus manet, forma mutata est: ait Vlpianus l. Mulieris, 13. & Paulus l. sequēti, D. de verb. signif. Et ideo, inquit, si corruptæ redditæ sint, vel transfiguratæ, videri abesse: quoniam plerunque plus est in manus precio quàm in re. Quo in loco non dubito, quin QVANQVAM pro QVONIAM legendum sit: hoc sensu, Quamuis ita rei forma mutata sit, vt recens forma pluris sit quàm vel ipsius rei corpus, tamen res abest. l. vltima, D. de vsu & habit. Veluti si ex patera scyphum affabrè ac singulari artificio confecerim, vt iam multo pluris sit, quàm antea: res tamen abesse iudicatur. Patera enim, vt species omnis, ex forma denominatur. Falsum autem alioqui dixisset, cùm ait, plerunque plus esse in manus precio, quàm in re. Nam etsi interdum id vsueniat, vt in tabula picta, de qua Paulus in sequenti lege disputat, non tamen id plerunque, sed perrarò accidit.

ABESSE, verbum relatiuum est: cum enim abesse aliquem dicimus, locum simul vnde abest, cogitatione comprehendimus. Cuiusque ergo loci ratione vbi quis desideratur, absentiæ nomen intelligitur: diligentérque Iurisconsulti de absente disputantis propositum spectandum erit. veluti cum de tribunalibus Vlpianus loquitur in l. absentem, 199. & l. collegarum, 173. D. de verb. signific. Absentem, inquit, accipere debemus eum, qui non est eo loci, in quo loco petitur. Non enim trans mare absentem desideramus, & si fortè extra continentia vrbis sit, abest. ceterùm vsque ad continentia, non abesse videbitur, si non latitet: Cùm, inquam, Vlpianus ita loquitur, dixisse falsum videtur. Nam in eo qui in ius vocatus sese in iudicio non stitit, quamuis in foro ipso esset, nisi tamen ad tribunal adesset, commissam absentiam dicimus. Vnde illud præclarum Antonini responsum in l. Diuus, 7. D. de in integ. restit. De eo igitur qui in ius vocandus est, Vlpiani locum accipi oportebit. Sic cum dicimus in l. 1, D. de verb. oblig. l. 3. C. de cont. stip. l. 3. C. de inutil. stip. inter absentes stipulationem non rectè contrahi: non eos absentes intelligimus qui extra continentia vrbis sunt: sed qui eo in loco non sunt, vbi exaudire inter se possint. Sic in denunciatione ob damnum infectum: Abesse, inquit Vlpianus, videtur & qui in iure non est, l. 4. §. 3, D. de damn. infect. Hinc & abesse interdum dicitur is qui adest, & adesse contrà qui abest. Nam miles qui Romæ militat, pro Reipub. caussa absente numeratur. l. milites, 7. D. de quibus caus. maior. & furiosus per omnia absentis habetur loco, l. 2. §. 2, D. de iure codicill. Et tutor, qui dum pupillus contrahit, pręsens est, sed

quid agatur non attendit, abesse dicitur. l. non multum, 14. D. de auctor. tut. Et res quæ casu adfuit, abesse videtur, l. quæsitum, 79. in fin. D. de legat. & fideicom. 3. Contrà seruus qui disciplinę ac studiorum caussa aliò missus est, adesse iudicatur, d. l. quæsitum, & l. Seiæ, 20. in fin. D. de legat. 3. Et qui sui cōmodi caussa ac dolo malo abest, pro absente numeratur, l. 4. §. 5, D. ex quibus caussis maior.

Abigere partum, est immaturum fœtum eiicere. Triphonius l. Cicero, 39. D. de pœnis: Milesiam quandam mulierem, quòd ab heredibus secundis accepta pecunia, partum sibi medicamētis ipsa abegisset, rei capitalis esse damnatam. Quæ verba ex oratione Ciceronis pro Cluentio descripta sunt. Vlpianus l. si mulierem, 8. D. de sicariis: Si mulierem visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constiterit: eam in exilium Præses prouinciæ exiger. Vsurpatur etiam simpliciter à Marciano l. 4, D. De extraord. criminibus. Eam quæ data opera abegit, à Pręside in exilium dandam. Hinc

Abactus venter dicitur à Paulo libro Sentent. IIII, cap. IX, prò fœtu venenis & medicamentis eiecto. Aborsus, inquit, vel abactus venter partum efficere non videtur.

Abigei, inquit Vlpian. propriè hi habentur, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium tanquam artem exercent, equos de gregibus, vel boues de armentis abducentes, l. 1. §. 1. D. de abig. Hinc

Abigeatus, crimen quod abigendo committitur. l. 2, D. eod. l. 5. §. qui desertionis, D. de re milit. Dicuntur autem Abigei nōnunquam etiam Abactores. Itaque Paulus libro Sentent. V, capite XVIII. Abactores, inquit, sunt, qui vnum equum, duas equas, totidémque boues, capras decem, aut porcos quinque abegerint. Eodémque modo appellantur ab Impp. in l. consensu, 8. C. de repud. Sed intelligendum est numero pecorum auersorum distingui Abigeos à furibus: siquidem vnius ouis auersio, fures facit: duarum aut plurium, Abactores. l. aut facta, 16. §. quantitas, D. de pœnis.

A

Abire in creditum, non omninò idem est quod Credere: sed tantùm eas res credere, quæ accipientis fiunt: hoc est, quæ functionem non in specie, sed in genere recipiunt: veluti pecuniam, frumentum, vinum, & alias res, quarum non corpus redditur, sed quantitas. Vlpianus l. 5. §. 8. D. de tribut. act. Sed si dedi mercem meam vendendam, & extat, videamus ne iniquum sit, in tributum me vocari: & siquidem in creditum ei abiit, tributio locum habebit. Enimuerò si non abiit, quia res vendiræ non desinunt esse meæ, &c. Idem l. 3. § 1. D. ad Senatuscon. Macedon. Et ideò etsi in creditum abiit filiofamiliâs, vel ex caussa emptionis, vel ex alio cōtractu, &c. Atque hæc quidem paulo breuius: quòd in voce credendi, multo subtilius à nobis explicata sunt.

Abiudicare & Adiudicare cōtraria sunt. Nam abiudicare est iudicio aliquid auferre. Cicero Verrina II: Nulla res cuiusquam tam patria atque auita fuit, quæ non ab eo, imperio istius, abiudicaretur. Liuius libro IIII: Audiere patres Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicati defecisse.

Abiurare, est, vt Seruius Æneid. VIII, scribit, rem creditam periurio negare. Sallustius in Catilin. Sed ea sæpe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat. De Sempronia loquitur. Plautus Persa: Nec metuo, quibus credidi hodie ne quis abiurassit mihi. Cicero autem libro ad Atticum I. Abiurare dixit, pro sponsionem factam iureiurando abnegare. Tulliola nostra munusculum tuum flagitat: & me sponsorem appellat. mihi autem abiurare certius est, quàm dependere. Plautus in Ruden. Qui falsas lites falsis testimoniis petunt, quique in iure abiurant pecuniam.

Abnepos, Abneptis, hi sunt, ait Paulus, pronepotis proneptis filius filia. l. 10. §. 8, D. de grad.

Abnutare, sæpe abnuere. Festus libro I. Hinc,

Abnutivum, dissensio, voluntas contraria, sed sine actione ad impediendum exprompta. Paulus l. 83, D. de verborum obligat. Qui spondet dolum malum abesse, abfuturúmve esse, non simplex abnutiuum

abuutiuum spondet: sed curatutum se, vt dolus malus absit.

ABOLITIO criminum dicitur à Iurisconsultis, cum accusati nomen de reis eximitur, sic, vt accusationis institutæ memoria funditùs extinguatur. Papinianus l. abolitio, 8. D. ad S. C. Turpil. Abolitio aut publicè fit ob diem insignem, aut publicam gratulationem, vel ob rem prosperè gestam, aut priuatim actore postulante, aut accusatore mortuo, vel ex iusta caussa impedito, quo minus accusare possit. Ea autem duplex est: publica, quæ principis senatúsve auctoritate fit, vt iam dictum est: priuata, quæ rei, accusatorísve postulatu conceditur. Post illam, etiam ab eodem repeti reus intra dies XXX. potest. l. 1. C. de gen. abolit. l. aut priuatim, 30. D. ad Turpillian. post hanc, ab alio repeti potest: ab eodem, non potest. l. 38. D. de accusat. l. 1. C. de abolit.

ABOMINARI, est omen auersari. Hinc apud Iurisconsultos, QVOD ABOMINOR, dictum videmus, pro eo quod Cicero crebrò sic extulit: Quod Deus omen auertat, detestetur, obruat. Scæuola in l. Lucius, 85. D. de heredibus instit. Si mihi Titius heres esse noluerit, aut, quod abominor, prius moriatur, &c. Idem in l. Lucius, 88. §. filiam, De legat. & fideicom. secundo: Si, quod abominor, neque filia mea heres erit.

ABPATRVVS idem qui patruus maximus, hoc est abaui frater. l. 3. D. de gradibus.

ABROGARE legem, est legem ferre, populúmque rogare, ne amplius aliqua lex valeat, & omnino tollatur. nam, vt ait Modestinus in l. derogatur, 102. D. de verborum significat. Abrogatur legi (videtur tamen LEX reponendum) cum prorsus tollitur: Derogatur legi, cum pars detrahitur. Cicero ad Atticum: Nulla lex est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. Idem libro de Legibus II: Eas tu leges rogabis, quæ nunquam abrogabuntur. Hinc Vlpianus Institut. c. 1. Abrogatur, inquit, cum prior lex tollitur.

ABROGARE alicui magistratum dicitur, qui legem fert ad populum, vt is magistratu suo spolietur. Cicero in Corneliana: Nec vehementius est, ostendere se laturum inuito collega, quàm ipsi collegæ magistratum abrogare: nec criminosius, tribus ad accipiendam, quàm ad collegam reddendum priuatum introuocare. Vbi Asconius: L. Trebellius Tribun. pleb. cum perseueraret intercedere, introuocare tribus Gabinius cœpit, vt Trebellio magistratum abrogaret: sicut quondam Ti. Gracchus Tribunus M. Octauio collegæ suo magistratum abrogauit.

ABS, præpositio à Græco deducitur ἀψ, significat autem retractionem in partem posteriorem. Festus libro primo: Itaque in coniunctione, verbi cui præponitur vim auget: vt in Abnoctare, Abalienare, Abdicere, Abiudicare, Abuti: quæ singula suis locis exponentur.

ABS præpositio in accepti tabulis vsurpabatur: quum eius nomen perscribebatur, vnde accepta pecunia in codicem referebatur. hoc modo: Abs T. Pomponio accepi H-S decies Kalend. Maij, Q. Metello, Q. Hortensio COSS. Cicero in Oratore: Vna præpositio est ABS, eásque nunc tantùm in accepti tabulis manet, nec his quidem omnium: in reliquo sermone mutata est.

ABSCISE, præcisè, imperfectè, non plenè. Callist. l. semper, 5. §. 2. D. de iure immunit. Demonstratur variè, nec abscisè, numerum liberorum ad excusationem prodesse.

ABSOLVERE creditorem, pro dimittere, eique satisfacere. Vtrum quòd ligati sunt, quibus debetur aliquid, vt putat Donatus: an quòd appellandi flagitandíque negocio ac molestia creditores liberentur: vnde etiam dimitti dicuntur? Vlpianus l. 37. D. de vsur. Et in contraria negociorum gestorum actione vsuræ veniūt, si mutuatus sum pecuniam, vt creditorem tuum absoluam. Terentius Adelph. Ego ad forum ibo, vt hunc absoluam. Sumptum è Græcorum consuetudine videtur, qui ἀπαλλάττειν, & ἀπαλλάττεσθαι dicunt.

ABSOLVERE iudicio, pro liberare, non vexare molestia iudiciali. Iulianus in l. 14. D. iudicat. solui. Quotiens ex stipulatione iudicatum solui ob rem non defensam agitur cum fideiussoribus, non est iniquum caueri, dominum priore iudicio absolui: id est, non oppugnatum iri. Item

 Iauolen.

Iauolen.l.fullo, 90. D.de furt. Si furti egisset prius, quàm ex locato cum eo ageretur, & antequam de furto iudicaretur, locati actione liberatus esset: & fur ab eo absolui debet.

Hinc

ABSOLVI ab aliquo, liberari ab ea controuersia, quam ab aliquo patiebatur. Paulus l.si in re, 19. D. de noxal. act. Sed etsi alterutri nostrûm in solidum noxæ fit deditus, & ob id ab vtroque dominus sit absolutus, alteri teneri communi diuidundo iudicio. Cicero pro Comœdo: Iudici hic dennunciauit, absolutus est. Item, Cur de fundo decidit, & iudicio non absoluitur? cur tam imperitè facit, vt nec Roscium stipulatione alliget, neque à Fannio iudicio se absoluat?

ABSOLVERE pignus, pro luere. Paulus libro Sententiarum 2. cap. 5. Creditor, si simpliciter sibi pignus depositum distrahere velit, ter antè denunciare debitori suo debet, vt pignus absoluat, ne à se distrahatur.

ABSTENTVS, qui tutoris auctoritate ab adeunda hereditate reuocatus est. Scæuola l. penult. D. de auctorit. tut. An secundum hæc acta adolescens à bonis patris abstentus sit: respondit, proponi abstentum. Vlpianus l. 1. in fin. D. vt in possess. legat. Si certum sit repudiatã, vel omissam hereditatẽ, vel abstentos necessarios heredes. Item Papinianus l. vlt. D. Si quis cautionib.

ABSTINERE se hereditate, & retinere hereditatem, contraria sunt: in iisque solis ponuntur, qui sui & domestici heredes appellantur: vti Iustinianus docet sub titu. De hered. qualitat. & differ. lib. Instit. II. at extranei vel adire, vel repudiare dicuntur. vnde titulus libro Cod. sexto, De repudianda vel abstinenda hereditate. Quomodo enim qui in familia sunt, quæ antiqua consuetudine hereditatem significat, adire, ac non potius retinere dicerentur? Quare Vlpianus in l. si patronus, 12. sub fin. D. de bon. libert. Si patroni filius emancipatus, inquit, noluerit adire hereditatem, vel qui in potestate est, retinere: nihilominus, &c. Adire dixit eum, qui cùm aliam in familiam, tanquam in coloniam demigrasset, nunc ad pristinam familiam reuocatur: retinere verò qui in ea familia semper mansit. qui si nihil attingat, & ab omnibus rebus temperet, abstinere se dicitur. repudiare verò quomodo? cum, velit nolit, heres fit. qua de caussa Necessarius appellatur, vt eodem loco Iustinianus docet: cum etiam viuo testatore, quamuis nihil minus cogitaret, tamen heres esset. vt l. in suis, 11, De liberis, & postum. Hinc illud Pomponij l. impuberibus, 11. D. de acquirenda vel omitten. heredit. Impuberibus liberis, inquit, omnimodo abstinendi potestas fit: puberibus autem ita, si se non immiscuerint. Abstinere igitur in suo, est quod Repudiare in extraneo: rursus Retinere vel Immiscere, quod Adire in extraneo. quæ omnia generaliter his continentur verbis Acquirere vel Omittere: vt ex titulo Digestorum constat, De acquirenda vel omittenda hereditate, libro XXIX.

ABVTI veteres dicebant pro eo quod est, vtendo consumere, conficere, extinguere. Cato De re rustica: Linito vsque adeò, donec omnem caseum cum melle abusus erit. Cicero Verrina III: Nisi omni tempore quod mihi lege concessum est, abusus ero, querère. Loquitur de legitimis horis accusatori ad dicendum præstitutis, quibus eum Hortensius non tantùm vti, sed etiam abuti volebat: id est, vsque ad extremum vti. Idem libro de Inuent. II: Postremò quas ad defensionem rationes reo dabimus, iis accusator ad alios ex culpa eximendos abutetur. Idem in Epist. ad Varronem: Quæ igitur studia magnorum hominum sententia vacationem habent etiam publici muneris, iis concedente Repub. cur non abutamur? idest, ad satietatem vsque vtamur. Hinc apud Iurisconsultos æs res in abusu non vsu consistere dicuntur, quarum vsus, nisi pereant, nullus est: siue quæ vtendo consumuntur. Vlpianus l. 5. §. 1. De vsufruct. rer. quæ vt. Si pecuniæ sit vsusfructus legatus, vel aliarum rerum, quæ in vsufructu consistunt, videndum an ceteræ res quæ in absumptione sunt, condici possint. Item: Quæ in vsufructu pecuniæ diximus, vel ceterarum rerum quæ sunt in abusu, eadem & in vsu dicenda sunt. Hinc illud Ciceronis in Topic. Non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum

vsum

vſumfructū legauit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad ſe pertinere. Vſus enim non abuſus, relictus eſt. Vbi Boetius, Vtimur iis quæ nobis vtentibus permanent: iis autem abutimur, quæ nobis vtentibus pereunt. Vlpianus l. plenum, 12. §. 1. De vſu & habit. Vſuarius horto, pomis, holeribus, & aqua vtetur, non vſque ad compendium, ſed ad vſum: ſcilicet, non vſque ad abuſum. Eodem modo καταχρῆσθαι Græci dicunt: vt Paulus 1. ad Corinthios, capite VII: καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι: hoc eſt, Sic vtentes hoc mundo, vt ne abutamur: id eſt, ſic vtentes quaſi vſuarij, non autem vt proprietarij.

ACCEPTILATIO, vide Acceptum ferre.

ACCEPTVM ferre, ſcribere ſe ab aliquo accepiſſe. Scæuola l. 89. D. De ſolut. Titius Mæuius dico me accepiſſe, & habere, & accepto tuliſſe à Caio Titio reliquum omne, &c. Alfenus l. 6. D. De manumiſs. Sed ſi interea dum eum manumitteret, acceptum ſeruo retuliſſet. Iulianus l. 48. §. 1. D. De iure dot. Hanc pecuniam generum petere debere: exactam, acceptam legatis referri. Florentin. l. 35. D. De pignor. act. Primùm vſuris quas iam tunc deberi conſtat: deinde ſi quid ſupereſt, ſorti accepto ferendum eſt. Patet igitur tribus de cauſſis accepto ferri ſolitum. primùm, ſi pecunia ſic accepta eſſet, vt ei à quo accepta eſſet, deberetur. Cicero Verrina III: Propter quod minus Dolabella Verri acceptum retulit, quàm Verres illi expenſum tulit. Deinde, ſi non deberetur pecunia, ſed tantùm qua de cauſſa accepta eſſet, referretur. vt cùm ex legato vendito, locato accepta ferebatur. Poſtremò, cùm id quod debitum erat recipiebatur. vt cùm à creditore vel vſura, vel pars ſortis receptæ accepto ferebatur. Locus enim Florentini, aliique complures id oſtendunt. Ex quo intelligi debet, motis fuiſſe in tabulis, vt qui ſuum reciperent, primùm debitoris nomen, cui expenſum tulerant, expungerent: deinde in alteram paginam acceptum ferrent. Plaut. Ciſtell.

Nunc quod reliquum reſtat, volo perſoluere.
Vt expungatur nomen, ne quid debeam.

Hinc

Acceptilatio, quæ generali nomine ſignificat, in tabulas acceptæ pecuniæ relationem: ſpeciali verò, & proprio à Iuriſconſultis bifariam intelligitur. aut enim Vulgaris eſt, aut Aquiliana. Vulgaris eſt, quæ vna ſtipulatione conſtat: cùm is qui verbis obligatus eſt, à ſuo creditore ſtipulatur ſic, Quod tibi debeo, habéſne acceptum? l. an inutilis, 8. §. 2. D. De acceptil. Cùm enim creditor & illius nomē expunxiſſet, & æs acceptum ei retuliſſet, reſpondebat, Habeo, acceptúmque tuli. neque ad aliam, quàm verborum obligationem adhiberi hæc ſtipulatio poterat: quam ineptum eſt ab Aquilio proditam exiſtimare. Aquiliana enim acceptilatio mutua & reciproca ſtipulatione conſtat, & ad omnes omnium generum obligationes extinguendas excogitata eſt. eáque ſola definitur à Modeſtino in l. 1. D. eodem liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriuſque contingit ab eodem nexu abſolutio. quod ex formula ipſius planius intelligitur apud Florent. in l. & vno, 18. D. eod.

ACCEPTVM facere, idem quod acceptum habere. l. 7. & alibi perſæpe, De acceptil. vt in formula, A. Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

ACCEPTO ſiue acceptum rogare dicitur, qui ſtipulatur an id quod promiſit, creditor acceptum habeat: vti patet ex l. 6. & l. 8. §. 1. & 3. & alibi perſæpe. D. De acceptilat.

ACCEPTO liberare, eſt accepti rogatione liberare: quum ei qui ſtipulatus eſt an id quod promiſit acceptum creditor habeat, reſpondetur habere. l. 8. §. 1. & 3. & alibi frequenter, D. De acceptil.

ACCESSIO interdum dicitur obligatio quæ principali adiuncta eſt: vt cū fideiuſſor, aut adpromiſſor datus eſt. Paulus l. 91. §. 3. D. De verbor. obligat. Vtique autem principalis debitor perpetuat obligationem. Acceſſiones an perpetuent, dubium eſt. Pomponio perpetuare placet. quare enim facto ſuo fideiuſſor ſuā obligationem tollat? Item, Acceſſionibus quoque ſuis, id eſt, fideiuſſoribus, perpetuāt obligationem. Interdum autem pro disiunctione quæ in obligatione adiuncta eſt, vſurpatur. vt apud eundem in l. obligationum, 44. §. penult.

§.pen.D.de oblig.& act.Accessio in obligatione aut personæ, aut rei fit. Personæ, cum mihi aut Titio stipulor: rei, cùm mihi decem, aut Titio hominem stipulor.

ACCESSIONVM nomine intelliguntur ea generaliter omnia, quæ tum ex re qua de agitur orta sunt, veluti fructus, partus, vsura: tum extrinsecus ei accesserunt, veluti id quod per alluuionem accreuit, aut vsusfructus qui per consolidationem proprietati adiungitur. Vnde titulus libro Digesto. XXII. de vsuris & fructibus, & caussa, & omnib. accessionibus. Propriè autem ea demum continentur, quæ extrinsecus accedunt, cùm Caussæ appellatione generaliter hæc omnia comprehendatur. l.præterea, D.de rei vindic.

ACCIDERE præcisè Veteres ominis caussa dicebant, cùm mortem nominare nollent. Iulianus in l.quidam, 25.D.ad Trebellian. A te heres peto, vt filio meo prima quaqua die, aut si prius quid ei acciderit, matri eius des, &c. Hinc Pomponius l.in vulgari, 162.§.1. D.de verborum significat. Si quis, inquit, ita in testamento scripserit, Si quid filio meo acciderit, Damas seruus meus liber esto: mortuo filio, Damas liber erit, licet enim accidant & viuis, sed vulgi sermone etiam mors significatur. Cicero lib. De inuent. II: Cuius heres nô illo in testamento quisquam scriptus erat, si quid pupillo accidisset. Idem in Antonium: Si quid mihi humanitùs accidisset: multa autem impendere videbantur præter naturam, prætérque factum. Idem in Pompeiana: Qui cum ex vobis quæreret, si in vno Pompeio omnia poneretis, si quid eo factum esset, in quo spem essetis habituri? Græci dicunt, ἤν τι πάθῃ.

ACCIPERE inter & Capere, Vlpianus hoc interesse scribit, quòd Capere cum effectu accipitur: Accipere, & si quis non accepit vt habeat. l.aliud, 71.D.de verborum signific. Hinc persæpe accipi ea dicuntur, quæ oblata placent, & non recusantur: vt cùm accipi lex dicitur, quæ approbatur. Itàque Iulianus locutus est in l. ei qui, 13.D.de condit.instit. Ei (inquit) qui ita legatum accepit, si decem dederit. Sed multo apertius Vlpian. in l.1.§. sanè.D.si quis omiss.vbi ait) legatarios qui quid in testamento acceperunt, si possessionem per fraudem transtulerint, carituros his quæ sibi relicta sunt.

ACCIPERE iudicium, est pati à Prætore dari in eam rem iudices, de qua mouetur controuersia. Paulus l.2.§.1.D. Si ex nox. cau. Compellendum putat Vindius, vel iudicio eum sisti permittere, vel iudicium accipere. Vlpianus ex edicto Præt.l. 8.§.3.D.De procurat. Procuratorem ad litem suscipiendam datum, pro quo consentiente dominus iudicatum solui exposcit, iudicium accipere cogam. Paulus l.35.§.2. D. De iureiur. & Vlpianus in l.1.in princ. D.Si ex nox.cau.vbi tamen Accursius, Iudicium pro sententia positum interpretatur. Cicero pro Quintio: Iudicium quin acciperet in ea ipsa verba quæ Næuius edebat, non recusare. Obseruandum igitur, moris fuisse, vt actor qui iudicem à Prætore peteret, formulam ipsam in quam iudicium peteret, certis conceptísque verbis proferret: veluti, C.Aquilius iudex esto. Si pateret Septimium Octauio centum debere, tum Septimius damnetur.

ACCIPERE vxorem filiusfam. potius dicitur, à patre nimirum, quàm vxorem ducere. quippe cùm patri cômittatur puella, potius in huiusmodi conditionibus, quàm marito. Hæc Donatus in Phormionem Terent.

ACCEPTARE pro accipere, Papinianus tribus locis dixit. primùm in l.tale, 49. §.2.D.de pact. Singuli creditores à singulis heredibus vsuras acceptauerunt. deinde in l.alio, 9.in fin.D.de alim.& cib.leg. tertiò in l.Seio, 10.in fin.De annuis leg.

ACCOMODANDI verbo Iurisconsulti vtuntur, cùm quid benignè ex æquo & bono contra summi iuris regulas concessum significant. Veluti cùm vtiles actiones accommodari dicunt in l.vxor, 55.in fi.D. de donat. inter vir. l. eleganter, 24. D.de pign.action.l.1.C.de inoffic.testa.l.vlt.D. de transact. Sic Iustinianus in §.rursus, §. De actionib. Quod genus actionis, inquit, quibusdam & aliis simili æquitate motus Prætor accommodat. Sic Terentius in l.filio, 48.De rit.nupt. Filio patroni (inquit) in libertam paternam idem iuris quod ipso patrono daretur, ex sententia legis accômodatur. Itaq; Cicero Accommodationem magistratuum præclarè dixit

Verrima v his verbis: Ex huiusmodi initio atque ex liberalitate & accommodatione magistratuum, consuetudo æstimationis introducta est.

ACCRESCERE dicitur alicui res, cum ei qui iam partem habet, accedit atque adiungitur. veluti cùm insula fundo accrescere dicitur, in l. insula, 56. & l. ergo, 30. D. De acquiren. rerum domin. aut cum ei qui non solus heres, sed ex parte tantùm institutus est, reliqua pars accedit. l. interdum, 13. §. 1. D. De heredib. instituт. §. hereditas, Institut. eod. Hinc ius accrescendi apud Iurisconsultos celebratur, cùm hereditatis, reive legatæ pars, quæ in quopiam de heredibus legatariisve deficit, alteri attribuitur. l. si ex pluribus, 9. D. De suis & legit. l. si duobus, 12. D. De bono. possessio. contra tab. Hinc tit. lib. Pand. v11: De vsufructu accrescendo. Vide, Ius accrescendi.

ACCVRSIVS, vide FRANCISCVS ACCVRTIVS.

ACCVSARE, inquit Seruius, & incusare hoc differunt. Incusare, propriè est superiorem arguere: vt in Terentio pater ad filium, Quid me incusas Clitipho? Accusare verò, vel parem, vel inferiorem: vt in eodem ad maritum vxor, Me miseram, quæ nunc quam ob caussam accuser nescio. Et hoc proprietatis est: licet vsus ista malè corrumpat. Hæc Seruius Æneid. 1.

ACCVSARE, non à Cudo, & Cuso, vt Priscianus putat, sed à Caussa deductum coniugata verba ostendunt: Recuso, Excuso, Incuso. fictum enim est instar Græci ἀντιδικοῦμαι, & ad publica iudicia tantum modo accommodatum est. Hinc

ACCVSATIO, est eius criminis cuius qui reus legitimè factus est, apud iudicem, cuius de ea re notio est, expositio. Dixi, Criminis, non autem Delicti aut Maleficij, quòd illo nomine fraudes ex quib. Respub. læditur, intelliguntur: Delicti aut Maleficij, priuatæ noxiæ. vt suo loco demonstrauimus. Dixi, Reus legitimè factus est. quod & Paulus scribit in l. 3. §. 2. D. De accusat. Si libelli inscriptionum legitimè ordinati non fuerint, rei nomen aboletur. & Vlpianus in l. 7. Ante accusationem subscriptionem esse necessariã, itémque vt personas quibus reum facere non licet, exciperemus. vt l. 1. & l. 2. eod. Dixi, Cuius notio est: vt ordinem iudiciorum notaremus, de quo scribit Vlpian. in l. 7. §. vlt. & Papin. in l. vlti. D. eod. Dixi, Expositio, non Delatio: quòd Deferendi verbum ad id tempus pertineat, quum reus fit, & libellus inscriptionis datur: vt in Verrinas orat. exposuimus: & Paulus significat d. l. 3. De accusat. Hoc enim, inquit, lege Iulia publicorum cauetur: & generaliter præcipitur omnibus qui reum aliquẽ deferũt.

ACCVSATIO à maledictiõe quid differat, ostendit Cicero in ea pro Cælio, his verbis: Aliud est, inquit, maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, hominem vt notet, argumento probet, teste confirmet. Maledictio autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ, si petulantius iactatur, conuicium: si facetius, vrbanitas nominatur. Sumpta autem hæc ex Orat. Demosth. pro Ctesiphonte videntur, vbi sic loquitur: Καί τοι καὶ τοῦτο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγὼ λοιδορίαν κατηγορίας τούτῳ διαφέρειν ἡγοῦμαι, τῷ, τὴν μὲν κατηγορίαν ἀδικήματ' ἔχειν ὧν ἐν τοῖς νόμοις εἰσὶν αἱ τιμωρίαι. τὴν δὲ λοιδορίαν, βλασφημίας, ἃς κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν τοῖς ἐχθροῖς περὶ ἀλλήλων συμβαίνει λέγειν. Et in eandem sententiam Isocrates in Panegyric. χρὴ δὲ κατηγορεῖν μὲν ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας, νουθετεῖν δὲ τοὺς ἐπ' ὠφελείᾳ τοιαῦτα πράττοντας.

ACETVM extinguendi caussa parari solitum, Vlpian. l. 12. §. 12. D. De instir. vel inst. testatur: itémque in l. 7. §. pecori, D. de pen. leg. Quod Macrobius lib. Satur. v11 declarans: Quid aceto frigidius? inquit, quod culpatum vinum est. Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam violenter extinguit: dum per frigus suum, calorem vincit elementi.

ACINATICIVM, vinum ex acinis vinaceis aqua maceratis confectum. Vlpianus in l. 9. De trit. vin. & ol. Acinaticium, inquit, vini legato continebitur. Mallem tamen ACINACIVM, aut ACINATICVM. Eius conficiendi rationem lege apud Cassiodorum lib. x11. Var. episto. ad Canonic. Venet.

ACONITVM, herba venenata ac pestifera, vt scribit Plin. lib. 27. cap. 3. Itaque à Martiano inter venena connumeratur in l. 3. §. 1. D. ad leg. Cor. de sicar.

ACQVIRERE, est, inquit Varro, ab ad & quære

& quęrere.ipſum quęrere ab eo quòd,quæ res vt recuperaretur, datur opera. Hæc ille lib.De ling. v.

ACQVIRERE rerum dominium, aut poſſeſſionem dicimur, cùm illa iure aliquo ciuili, hoc eſt ea ratione, quæ iure ciuili ad dominij, poſſeſſioniſue tranſlationem inſtituta eſt, nanciſcimur. Dominij namq; acquirendi ſex modi ſunt: mancipatio,traditio, vſucapio, in iure ceſſio, adiudicatio, lex. Poſſeſſionis autem plures:pro emptore, pro herede, pro donato, pro derelicto, pro legato, pro dote, pro ſuo, &c. Plus ergo eſt, Acquirere, quàm aut Adipiſci, aut Nanciſci.nam qui rem inuenit, aut cui pignori data, aut commodata, aut apud quē depoſita res aliqua eſt, aut ſi ex permutatione alicui res tradita eſt, cum ipſe non ſatisfaciat, nactus adeptúſve rem aut poſſeſſionem rectè dicitur:acquiſiſſe verò,nequaquam.

Ἀκρόδρυα Gaius in l. qui venenum, 236. D.de verbo.ſignifi.ſcribit apud Græcos omnes arborum ſpecies continere.quo tamen loco haud ſcio an non BACCARVM potius,aut FRVCTVVM legendum ſit, cùm inter omnes conſtet, ἀκρόδρυα dici (vt Suidas teſtatur) πάντας τοὺς τῶν δένδρων καρπούς.

ACTA propriè dicũtur quæ geſta ſunt ab eo, qui rogatus in Repub.cum poteſtate imperióque verſatus eſt. Nam Imperatorum res geſtæ dicuntur.Cicero Philip.1. An in commentariolis, & chirographis, & libellis acta Cæſaris,firma erunt:quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa, perpetuáſque leges eſſe voluit, pro nihilo habebuntur? & paulo pòſt: Ecquid eſt, quod tam propriè dici poſſit actum eius, qui togatus in Repub.cum poteſtate imperioq; verſatus ſit, quàm lex? quære acta Gracchi. leges Semproniæ proferentur: quære Syllæ. Corneliæ. Poſtea autem conſuetudine ſermonis factum eſt, vt literæ omnes de quorumlibet iudicum ſententiis perſcriptæ, Actorum nomine cenſerentur. Hermog.l.46.D.De re iud. Actorum verba emendare tenore ſententiæ perſeuerante, non eſt prohibitum. Item quodcunque apud ius dicentem ad cauſſam ſiue publicam, ſiue priuatam pertinẽs, geſtum, eiúſque auctoritate literis mandatum eſſet. Imp.l.2.C.De edend. Is apud quem res agitur, acta publica, tam criminalia quàm ciuilia exhiberi inſpicienda ad inueſtigandam veritatis fidem iubebit. Hinc ſeruum actis interuenientibus nominare ſuum filium, apud Imp.§.vlti.de adopt. Et Donationes actis interuenientibus inſinuari, §.1.De donat.id eſt, cuius rei memoria in literas publicas relata ſit.

ACTIO cum ab agendo dicta ſit,generali ſignificatione quicquid omnino agi ſolet,complectitur. Itaque & hiſtrionum & oratorum & fabrorum actionem dicere ſolemus. Verùm in Iuriſconſultorum ſcriptis facile eſt intelligi, ad eas actiones contractam hanc eſſe ſignificationem quæ ad ius pertinerent: hoc eſt, ad eos ritus qui à Iuriſconſultis excogitati ſunt: veluti nexum, emancipationem, manumiſſionem per vindictam, ceſſionem in iure, teſtamentum per æs & libram:& ſi qui ſunt generis eiuſdem. Porrò cum illa omnia certa verborum conceptione fierent, tandem cõſuetudine loquendi res eò perducta eſt, vt actio vulgò pro formula & conceptione verborum diceretur. Et cum ea præcipua videretur, qua lis aduerſus ciuem intenditur, inde factum eſt, vt Actio plerunque pro querela in iudicio aduerſus aliquem propoſita vſurpetur. Tum enim ab Agere quod Queri ſignificat deducitur. niſi fortè Queri aliquanto plus ſit, quàm Agere. vt in Orat.pro Cælio: A quo quæram ſi prodierit, primùm cur ſtatim nihil egerit: deinde, ſi id queri quàm agere maluerit, cur productus à vobis potius, quàm ipſe per ſe? Agere autem pro queri, aut poſtulare, Cicero multis locis vſurpat, vt pro Cæcinna: Si te hodie domum tuam redeuntem armati homines aditu prohibuerint, quæro quid acturus ſis? Itẽ, Quid ergo eſt? impunè feci: nam quid agas mecum ex iure ciuili ac prætorio, non habes. Item: Quid negligentius maioribus noſtris, qui tantæ rei prætermiſerint actionem?

ACTIO eſt formula vel conceptio verborum, quibus iudicium à prætore certa de cauſſa poſtulatur. Vel ſic:

ACTIO eſt formula iuris ſui recuperatorio iudicio perſequendi, ab eo qui legis actionem habet, data.

ACTIO apud veteres nihil alid quàm formulam

formulam significabat: quasi quis dicat, rerum priuatim agendarum modus, & forma Iurisconsultorum & pragmaticorum ingeniis excogitata. itaque vulgò Legis actiones vocabantur, quoniam earum rerum de quibus Lex XII. scripta erat, agendarum formam, ritúmque præscribebãt. Pompon. l. 2. De orig. Ex his, inquit, legibus eodem tempore ferè actiones cõpositæ sunt, quibus homines inter se disceptarent: quas actiones ne populus prout vellet instituerer, certas sollemnésque esse voluerunt. & appellatur hæc pars iuris, Legis actiones. Quibus ex verbis apparet, Legis actiones olim id fuisse, quod nunc vulgus Formularium practicæ appellat. in eam enim senteñtiam à Varrone, Cicerone, & aliis, Manilianæ, & Hostilianæ actiones nominãtur. parétque ex Varrone rerum acquirendarum, stipulationúmque formulas etiam in rusticanorum hominum manibus versatas fuisse, à Manilio & Hostilio Iurisc. compositas: citantúrque in Pandectis Valentis, & Venule libri De actionibus: illius septem, huius decem, quos constat eodem argumento scriptos esse, quo Pauli librum singularé De conceptione formularum. Varro lib. De re rust. II. Pauloverbosius hęc, qui Manilij actiones sequuntur Lanij, qui ad cultrum bouem emunt. Loquitur de stipulationibus. Cicero pro Muræna: Gloria militaris vestris formulis atque actionib. anteponenda est. Idem ad Attic. lib. VI. Nec verò pauci sunt auctores, Cn. Flauiũ Scribam fastos protulisse, actionésque composuisse. Et libro de Orat. I. Expositis à Cn. Flauio primùm actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiosè digesta generatim componerẽt. Item in eod. Et credo, in illa militis caussa, si tu aut heredem aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, nõ ad tuam vim & oratoriam facultatem contulisses. Varro libr. De ling. V: Itaque quibus res erat in cõtrouersia, ea vocabatur lis. Ideo in actionibus videmus dici, Quam rem siue litem dicere oportet. Cicero Philip. IX: Neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere.

ACTIONVM autem non tantum quæ ex contractibus, sed etiam, quæ ex delictis nascerẽtur, formulas cõstitutas fuisse, cum aliis ex locis patet: tum etiam ex his Arnobij verbis, in lib. aduers. Gent. IIII. Ac ne vestras aures conuicio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocibus formulas constituistis iniuriis.

ACTIONES, orationes apud populum iudicésve habitæ. Cic. lib. De art. Rhetor. II. Quòd si nunc id agant, velle se scire, qui lator sit, qui sint accepturi, se actiones videre & dissuadere velle. Asconius in Cornelianæ argumen. Cicero ipse significat, quatriduo Cornelium defendisse, quas actiones contulisse eum in duas orationes apparet. Sic Verrinæ actiones fortasse non incõmodè numerari septem possent, pro Orationes ad Verris caussam pertinentes. Sed ne actionum significatio conturbetur, quæ duæ tantùm fuerunt, nunquam, quod sciam, ab antiquis ita nominatæ sunt.

ACTIO, inquit Celsus, nihil aliud est, quàm ius persequẽdi iudicio, quod sibi debetur. l. nihil aliud. 51. D. de oblig. & act. quibus verbis apparet Celsum Actionem intellexisse potestatem à Prætore datam, caussam suam apud iudices recuperatorésve agendi: vt ex vtrinsque oratione quid æquitas ratióque iuris postulet, statuant. veluti cùm dicimus, Actionem vel iudiciũ postulare, pro, Iudicem postulare, & facultatem apud eum caussam nostram agendi. Ex quo facile intellectu est, eam definitionem ad eorum temporũ rationem accommodatam esse, quibus ab antiquorum iudiciorum ordine recessum erat.

ACTIO pro Actus. Vlpianus in l. 3. §. vlti. D. de donat. inter vir. Nam celeritate coniungendarum inter se actionum vnam actionem occultari. Sic videtur legendum in l. verũ est, 31. D. de regu. iur. Quod enim impossibile est, neque pacto, neque stipulatione potest comprehendi, vt vtilem actionem, (aut factum) efficere possit. nam illa duo verba AVT FACTVM: puto esse ex glossa, cùm aliquis sub verbo ACTIONEM subscripsisset, aut actum.

ACTIONIS verbum, inquit Vlpianus, & speciale est, & generale: nã omnis actio dicitur, siue in personam, siue in rem sit petitio. sed plerunque actiones personales solemus dicere. Petitionis autem verbo in rem actiones significari videntur. Persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto contineri: vtputa fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ nõ habent iuris ordinarij executionem. l. pecuniæ, 178. D. de

verbor.signifi.itáque distinguuntur in l.18. D.de acceptilat.

ACTIONES ædilitiæ dicũtur, quæ edicto ædilium curulium constitutæ sunt. C. de ædil.act.& §.1.Inst. Si quadrup.paup. Earum autẽ tres in iure ciuili species maximè reperio: Redhibitoriam, Quanto minoris, & In factum. Redhibitoria, est quæ emptori aduersus venditorẽ datur vt mancipium redhibeat.id est, recipiat, preciúmque acceptum restituat.l.redhibere, D.de ædil. edict. quod quatuor de caussis accidit: propter morbum, propter vitium, cùm pronunciatum est quid adesse quod abest, vel abesse quod adest: postremò, cùm ex ædilium edicto venditor non cauit. Quanto minoris actio præcisè dicitur, pro quanto minoris res fuit, quæ vendita est. datúrque emptori similiter contra venditorem iisdem de caussis quibus Redhibitoria: & eo amplius, propter eos qui vitio animi ex consuetudine laborant.l.1.l.2.l.3.& l.4.D. eod. In factum autem emptori similiter datur ad precium recuperandũ, cùm aut rem emptam sine iudice redhibuit, aut venditor mancipij nationem non pronunciat: aut cùm ita emit, vt nisi intra certam diem placuerit, redhibeatur: aut indefinita die intra dies LX. l. quòd si nolit, 31. eod. aut cùm ornamenta mancipij desunt.l.ædiles, eod. Differũt præterea tempore. nam Redhibitoria, sex mensium: Quanto minoris, anno: In factum, sexaginta dierum spacio circumscripta est.d.l.ædiles, eod.

ACTIONVM, inquit Vlpianus, genera sunt duo: in rem, quæ dicitur Vindicatio: & in personam, quæ condictio appellatur. In rem actio est, per quam rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus: & semper aduersus eum est, qui rem possidet. In personam actio est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dandum. & semper aduersus eundem locum habet.l.25.D.de oblig.& actionib.

ACTIO, pro accusatio. Papin.l.1.D.de crim.stellion. Actio stellionatus neque publicis iudiciis, neque priuatis actionibus continetur. hoc est, Hæc accusatio non è legibus publicorum iudiciorũ est, sed extraordinaria. Similiter Rubrica est lib. Cod. Quando actio ciuilis criminali præiudicet.

ACTIO æstimatoria quanto minoris, vide suprà, actiones ædilitiæ.& infrà, Quanto minoris.

ACTIO æstimatoria siue de æstimato, est actio in personam, per quam qui rem aliquam vendẽdam recepit, vel rem ipsam incorruptã reddere cogitur, vel ipsius æstimationem.l.1.D.de æstimat.

ACTIONES arbitrariæ dicebantur, in quibus non restrictè certum quid postulatur, sed id tantùm quod æquius melius iudici videbitur, qui propterea verius Arbiter diceretur: quippe qui totius rei arbitriũ ac potestatem habeat. Earum autem duæ sunt species, vna in qua duplex quodammodo sententia pronũciatur, & prior quidem his ferè verbis, Arbitror debere te aduersario hac ratione satisfacere: ante secũdam porrò in litem iuratur. Altera in qua & vna sententia profertur, nec in litem iuratur.§.præterea, 27. De actionib.

ACTIONES bonæ fidei concisa locutione dicuntur, in quarum formulis Prætor adiiciebat EX BONA FIDE. Cic.in Topic. In omnibus igitur iudiciis, in quibus EX FIDE BONA est additũ, primus earum vsus est. Itẽ lib. De Offic.III. Q.Scæuola summam vim esse dicebat in omnibus iis arbitriis, in quibus adderetur EX FIDE BONA. Ibidem, Quid sibi dare facere oporteat ex fide bona. Nam in quibus hoc additum non erat, iudici dato formulam & summam sibi à Prętore præscriptam ac definitam egredi non licebat. At in bonæ fidei iudiciis (ait Imper.§. 29. De actionib.) libera potestas permitti videtur iudici ex bono & æquo æstimandi, quãtum actori restitui oporteat.

ACTIONES stricti iudicij dicuntur, in quibus præfractè iudicium à Prætore definitur, & quasi ad viuum resecatur, vt iudici à verbis formulæ ne tantillum quidem recedere liceat. Cicero de iis loquẽs in Orat. pro Q. Roscio: Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex. SI PATERET TANTAM PECVNIAM DARI OPORTERE. Hic nisi planum facit tantam pecuniam ad libellam sibi deberi, caussam perdit. Iudices enim (quippe priuati homines) potestatem iudicandi nullam, nisi quã à magistratu, & qua de re acceperant, habebant. Veluti, L. Cassius iudex esto. Si paret aureos viginti Næuio dare oportere Semproniũ, cum tantæ pecuniæ condemnato. Poterat L. Cassius de aureis XX iudicium

cium statuere: de vno minus aut amplius, non poterat:non accepta scilicet à Prætore potestate. Nam potestates & imperia sunt penes magistratus: Iudices autem priuati (vt diximus) homines erant.itaque si maximè vndeuiginti deberētur, quia tamen viginti petita sunt, petitorem iudex damnabit. Vnde illud vulgatum, vt qui plus peteret, caussa caderet. Officium ergo iudicis est, constituere simpliciter debeātúrne viginti aurei, an non debeantur: non autem de aureorum numero arbitrari. Tranquillus Claudio: Nam & iis qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones. De strictis iudiciis loquitur, in quibus si petitor asse vno plus postulasset, condemnabatur.

ACTIO ad exhibendū, est actio in personam, per quam qui in rem qualicunque actione acturus est, eius rei sibi in publico potestatem, vt experiatur, fieri postulat. l. 2. & l. 3. D. ad exhib.

ACTIO Caluisiana est actio in personam, qua patroni vtuntur ad ea reuocāda, quæ liberti in ipsorum fraudem alienarūt, l. 1. §. si plurib. l. 2. & l. 3. §. si intestatus, & l. vlt. D. si quid in fraud. patro. l. 2. D. si à par. quis manumit.

ACTIO calumniæ, vetus erat actio, per quam is, qui litem alicui calumniosè intenderat, damnatúsque fuerat, decimam eius quod petierat partem aduersario soluere cogebatur. vti docet Imper. §. 6. De pœna tem. lit.

ACTIO damni iniuria, aduersus eum competit, qui damnum iniuria dederit: vt quanti plurimi res vel anno proximo, vel triginta diebus proximis fuerit, tanti damnetur, pro casibus qui ex lege Aquilia cognoscuntur. titu. De lege Aquil. in Inst. & Pand. Dicitur autem Actio damni iniuria, præcisè: pro Damni iniuria dati. itaq; apud Ciceronem legitur in Orat. pro Q. Roscio, quum in libris nostris frequenter INIVRIÆ in secundo casu legatur.

ACTIO commodati, est personalis actio, per quam id quod gratis alicui vtendū dedimus, reddi nobis postulamus. vti docet Imp. §. 2. Quib. mod. re cont.

ACTIO communi diuidundo dicitur, quæ datur iis qui res quas vel voluntate, vel fortuna inter se communes habent, per arbitrū diuidi, & si quid alter alteri debeat, præstari postulant. Paulus l. 1. D. comm. diuid. Hoc iudicium ideo necessarium fuit, quòd pro Socio actio magis ad personales inuicem præstationes pertinet, quàm ad communium rerum diuisionem.

ACTIO condictitia, actio personalis, in qua condicimus. Imper. §. Quib. mod. re cont. Datúrque agenti cōtra eum propter repetitionem Condictitia actio. nam perinde ei cōdici potest, SI APPARET eum dare oportere, ac si mutuū accepisset. Vlpian. l. si quis, 24. D. Si cert. petat. Sed illa condictitia actione id persequi debet, per quam certum petitur. item in l. si duo, 13. §. 2. D. de iureiuran. & l. vxor, 55. de donat. inter vir.

ACTIO cōducti, siue ex conducto, est actio in personam, per quam is qui vel rem vtendam, vel opus faciendū conduxit, siue recepit, vt vel re sarta tecta vtatur, vel operis perfecti mercedē cōsequatur, postulat.

ACTIO cōfessoria, est per quā rem nostram ab alterius possessione in dominium nostrum vindicamus. vti docet Imp. §. 2. De action.

ACTIO constitutoria, est qua cum eo agitur, qui vel pro se, vel pro alio soluturū se fine vlla stipulatione constituerit. vti docet Imp. §. 8. & §. 9. De actio. itémque tototit. De const. pecun. D.

ACTIO de albo corrupto, est qua quiuis de populo agere aduersus eū qui Prætoris edictum corrupit, potest: vt quinquaginta aureorum pœna mulretur. vti docet Vlp. l. 7. D. de iurisd. omn. iud.

ACTIO de arboribus succisis, ex duodecim Tab. est actio in personam, per quā qui alienas arbores cæciderit, æris X X V. damnatur. hāc enim constitutam pœnam fuisse Plin. lib. 17. c. 1. testatur. Paulus l. 28. §. 6. D. de iureiur. Colonus cū quo propter succisas fortè arbores agebatur ex locato, si iurauerit se succidisse, siue è lege X I I. Ta. de arboribus succisis, siue, &c. Hinc Rubr. Arborum furtim cæsarum, lib. Pand. 46.

ACTIO de dote, est actio in personā, quæ diuortio facto mulieri de dote exigendam aduersus maritum datur, & maritū in id tantū quod facere potest, damnat. l. maritum, 12. l. 13. l. 14. D. solut. matrim.

ACTIO de effuso, deiecto, suspenso, est actio in personam, quæ aduersus eos intenditur, qui eum in locum quà vulgò iter fit, aliquid

aliquid effuderint, deiecerint, suspẽderint, cuius casus alicui nocuerit, nocerève suspensum potuerit. l. 1. & l. 5. D. de his qui deiec. vel effud.

ACTIO de in ius vocato vi exempto, est qua cum eo agitur, qui in ius vocatum exemit, dolóve eximendũ curauit, vt quãti ea res ab actore æstimabitur, damnetur. l. 1. & l. 5. D. ne quis eum qui in ius voc.

ACTIO de in rem verso, est actio in personam, per quam pater dominúsve, cuius filius seruúsve cũ aliquo sine ipsius voluntate contraxit, siue quid in rem ipsius versum erit, totum præstare cogitur: aut si quid non sit versum, quatenus peculiũ patitur. vti docet Imper. §. 4. Quod cum eo qui in al.

ACTIO de iureiurando, est per quam is qui aduersarij postulatu deberi sibi pecuniam iurauit, ita eum damnari postulat, si planum faciat se illius postulatu iurasse, vti docet Imp. §. 12. de action.

ACTIO de moribus, vide Iudicium de moribus.

ACTIO de pastu pecoris ex lege XII Tabul. instituta est, cùm in meo fundo pecus tuum depastum est. nec enim de pauperie noxalis actio sufficiebat: quia pastus pecoris, nec pauperies, nec damnum est. l. qui seruandarum, 14. §. vlt. D. de præscript. verb. l. 2. §. in bestiis, D. Si quadr. pauper.

ACTIO de patre patronóve in ius vocato, est per quam filius emãcipatus aut libertus qui patrem patronúmve sine Prætoris venia in ius vocauit, pœna quinquagintа aureorũ dãnatur. l. pen. D. de in ius voc.

ACTIO de peculio, est per quam is qui cum filiofa. seruóve contraxit, contra patrẽ dominúmve ita agit, vt quoad profectitium peculium ferre possit, soluere damnetur. vti docet Imp. §. 10. De action. & D. tot. tit. de pecul. Sciendum est autem, non certam quandam actionis speciem hanc esse, quæ per se constet: sed adiectionẽ qua principalis actio designatur. nam si depositi, cõmodati, mandati filiusfa. obligatus sit, datur aduersus patrem actio depositi ex peculio, commodati ex peculio, mandati ex peculio. l. 5. §. cui congruit, D. de pecul. l. depositi, eod. l. 1. C. quod cum eo, &c.

ACTIO depositi directa, est personalis actio, per quam id quod apud aliquem deposuimus, reddi nobis postulamus: vti docet Imp. §. 3. Quib. mod. re cont.

ACTIO depositi contraria, est actio in personam, per quam qui depositum recepit, quod in eo tuendo asseruandóque impendit, postulat. Hinc Rub. in Pand. Depositi vel contraria. Sic enim legendum est.

ACTIO de tigno iuncto dicitur, qua vtitur dominus tigni aduersus eum qui ipsius tignum ædibus vineisve suis adiunxit: per quam non ipsum tignum, sed duplum cõsequitur. vti docet Vlp. l. 1. D. de tig. iuncto.

ACTIO directa (quum actioni contrariæ opponitur) ea formula est, quæ quum certam ob caussam inuenta atque instituta sit, ad eandem ipsam caussam accommodatur. veluti Lex XII Tab. Pro socio actionem instituit, aut ea ex lege scilicet instituta est. Quoniam vtriusque socij caussa instituta hæc actio est, Directa vtrinque nominatur. At in tutela, mãdato, & deposito inuenta primùm est actio tantùm pupillo in tutorem, mandatori in mãdatarium, & deponenti in depositarium. quare quæ his in caussis dantur actiones, quia illæ ipsæ sunt maximè, quæ primùm institutæ sunt, Directæ nominãtur. Et quoniam vsu rerum postulante intellectum est, vicissim quoque dandas esse tutori in pupillum, mandatario in mandatorem, depositario in deponentem, certis de caussis actiones: concessæ quoque sunt eædem ipsæ antiquitùs institutæ conceptæq; formulæ; quas Directas, cùm ad sua negocia referuntur, nominamus: sed quia nõ ad suam caussam propriè accommodantur, Contrariæ nominantur. quasi dicas, Eædem ipsæ actiones, sed ad contrariam partem accommodatæ.

ACTIO directa dicitur, quũ eius ipsius aduersus quem agitur, non autem alterius nomine intenditur. veluti Actio noxalis, quia contra dominũ non suo, sed serui nomine intenditur, directa non est. sed si qui in seruitute noxã nocuit, postea manumittatur, quia suo nomine lege Aquilia tenetur, Directa pulsari dicitur. Iustinianus §. 3. de nox. act. At si manumissus fuerit, directò ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. ex diuerso quoq; directa actio noxalis esse incipit. nã si liber homo noxiam cõmiserit, & is seruus tuus esse cœperit, incipit tecũ esse noxalis actio; quę antè directa fuisset. Idem, §. vlt. Quòd cum eo, & eiId quod iussu patris dominíve contractum fuerit;

quodq;

quódque in rem eius versum erit, directò quoque posse à patre domino ve condici, tanquam si principaliter cũ ipso negocium gestũ esset. Ex quo apparet, actionẽ Quod iussu, & similes, directas dici nõ posse: quippe quæ aduersus patrem dominúmve non ipsorũ; sed filij seruive nomine intendãtur.

ACTIO empti, siue Ex empto, est, actio in personam, per quã qui rem quampiam emit, venditorem & quæ lingua nuncupata sunt, præstare, & si nominatim nihil cõuenit, rem tradere, eamq; vel emptoris facere, vel euictionis nomine obligari cogit. vti docet Vlpian. l. 11. D. de act. emp.

ACTIO exempta dicitur, quum agi posse desiit. Vlpian. l. 26. §. 4. D. Ex quib. caus. maior. Siue cui per magistratus actio exempta esse dicetur. Item, Actio exempta sic erit accipienda, si desiit agere posse. Locutio deducta est ab exemptione reorum, de qua suo loco diximus.

ACTIO exercitoria, est actio quæ in exercitorem, qui seruum naui præposuit, de eo quod cũ eo seruo illius rei caussa gestum fuit, in solidum cõceditur. Is enim ad quem quotidianus nauis quęstus redit, Exercitor dicitur: & moris erat, vt seruum ei rei præficerent, quem Magistrum appellabant. l. 1. & pass. D. de exercit. act.

ACTIO ex sponsu, vide Spondere, & Sponsus.

ACTIO ex stipulatu, est actio quæ ei competit qui sibi aliquid incerti dari fieríve stipulatus est. veluti quicquid vini hoc anno ex vineis tuis colligetur. vti pater ex ca. Inst. de verb. oblig. in princ.

ACTIO ex stipulatu doti exigendæ, est actio in personam, per quam vxor dotem suã soluto matrimonio à marito cõdicit. l. penult. C. de iure dot. & l. vnica, C. de rei vxor. act.

ACTIO familiæ erciscũdæ dicitur, quæ datur coheredibus postulantibus vt & hereditas diuidatur, & si quid alter alteri debeat, præstetur. nam Erciscere familiã, hereditatem diuidere significat. eius autẽ formula in rem est: vis & natura, qualis est actionis in personam. Vlpian. l. 22. §. 3. D. famil. ercisc. Hoc iudicium ex duobus constat: id est, rebus atque præstationibus: quæ sunt personales actiones.

ACTIO Fauiana, est actio in personam, quæ patronis eorúmve liberis conceditur, ad ea reuocanda quæ in ipsorũ fraudem liberti alienarunt. l. videamus, 38. §. in Fauiana, D. de vsur. l. 1. & pass. D. si quid in fraud. patron. Ei gemina est Caluisiana, de qua suo loco diximus.

ACTIO finibus regundis, est quæ cõfinibus cõceditur, postulantibus vt quod cuiusque propriũ sit, ab arbitro definiatur: & si quid ab alterutro cõmissum sit, resarciatur. Eius autẽ formula eadem est quæ vindicationis: vis autem & natura eadem quæ condictionis. vti docet Paulus in l. 1. D. finium regund. FINIBVS autem REGVNDIS hæc ab antiquis appellata est actio: itẽ vt Familiæ erciscundæ, Communi diuidundo, Rationibus distrahẽdis: quod cuiuis ex Cicerone licet intelligere: sed, vt opinor, posteaquam à Græcis hominibus ius ciuile tractari cœptum est, hæc mutatio, cuiusmodi aliæ alibi permultæ sunt, hoc in loco cõtigit.

ACTIO funeraria, est actio in personã, per quam is qui pro officio suo, veluti delectus à testatore, vel heres scriptus, vel suo ordine cognatus funerandi defuncti caussa sumptus fecit: eos ab eo ad quẽ ea res pertinet, recuperat. l. 12. §. 2. & perpetuo tract. De relig. & sumpt. Dicitur & Funeratitia à Pomponio, l. 30. D. eod. tit. vel sic,

ACTIO funeraria est, qua qui defunctũ suis sumptib. funerarus est, eam pecuniã ab heredib. condicit. Vlp. l. 17. D. de reb. auct. iud. Vtrũ ita demũ priuilegiũ habet funeraria, si is cuius bona veneũt, funeratus sit.

ACTIONE furti concepti tenetur is, apud quem furtum quæsitum & inuentum est: ait Paulus lib. 11. Sent. tit. 31.

ACTIO furti concepti dicitur, quæ in eum intenditur, apud quem testibus præsentibus furtiua res quæsita & inuenta est: quamuis ipse fur non sit. apud Imp. §. 4. de oblig. quæ ex del.

ACTIO furti manifesti est, qua quadrupli pœna ab eo qui manifestus fur est, exigitur: nec manifesti, qua à nec manifesto, dupli. ait Imp. §. 17 de oblig. quæ ex del.

ACTIO furti non exhibiti aduersus eũ datur, qui furtiuam rem apud se quæsitam & inuentam non exhibuit. ait Imp. §. 4. de oblig. quæ ex delict.

ACTIO furti oblati, competit ei cui res furtiua oblata est, vt apud eũ potius, quàm eum qui obtulit, conciperetur: ait Imp. §. 4.

De oblig.quæ ex delict.

ACTIO furti prohibiti aduersus eum est, qui furtum quærere testibus præsentibus volentem prohibuerit.§.4.De oblig. quæ ex delict.

ACTIO siue petitio hereditatis, est actio in rem, quæ aduersus illos qui ius pro herede vel pro possessore habent, vel rem hereditariam licet minimam possident, intenditur.l.9.D.de pet.hered.habet tamen præstationes quasdam personales, vtputa eorum quæ à debitoribus sunt exacta, & preciorum.l.25.§.13.eod.tit.

ACTIO furti ope consilióque facti, aduersus eum datur, cuius ope consilioq; furtum factũ est.ait Imper.§.9.de oblig.quæ ex del.Eius formulam Cic.lib.De nat.III. hanc fuisse scribit, OPE consilioq; tuo furtum aio factum esse.

ACTIO hypothecaria, quæ & quasi Seruiana, & vtilis Seruiana, interdũ Seruiana, & Pigneratitia vocatur, est actio in rem, per quã creditores quib.res aliqua siue mobilis,siue immobilis oppignerata est,rẽ illã, si fortè in alterius possessionẽ inciderit, sibi vindicant.vti docet Imp.§.7.de action.

ACTIO in rem, est quæ conceditur ei, qui rem quam alter possidet, suam esse intendit: vt ea res ipsius esse pronuncietur. sicut Imp.docet in §.1.de action.

ACTIO in personam, est quæ aduersus eum intenditur qui ex contractu vel delicto obligatus est, vt aliquid dare facere damnetur.ait Imp.§.1.de action.

ACTIO inofficiosi testamenti, quæ interdum etiam Accusatio, interdum Querela nominatur, dicitur ea quæ tum liberis, tum parẽtibus, tum etiam fratribus iniquè vel prӕteritis vel exheredatis datur, vt si iudices violatum officium cognoscãt, rescisso testamento hereditatem iis quibus naturæ iure debetur, adiudicent.l.1.& pass.D. de inoffic.testam.

ACTIONES in rem scriptæ dicuntur, quæ vi ipsa in personam quidem sunt, simpliciter tamen & absolutè sine vllius personæ notatione scriptæ & conceptæ sunt. cuiusmodi sunt Ad exhibendum, Quod metus caussa, Ex caussa interdictorũ: nam IN REM vetus locutio est, quæ, vt suo loco docebimus, nihil aliud significat, quàm generaliter, infinitè, & sine certæ alicuius personæ designatione. Itaque Personales actiones semper aduersus eundem, hoc est eum qui in iis nominatus est, dantur: at hæ aduersus quemuis.vide IN REM.

ACTIO malæ tractationis, aduersus maritum facto diuortio datur vxori, diuortij culpam in illum transferenti. Fabius libro VII, cap.IIII: Non dissimiles autem abdicationum actionibus sunt malæ tractationis actiones. nam & ipsæ habent eandem in accusationibus moderationẽ, Idem libro IIII. cap. II. Sed in scholasticis quoque nonnunquam euenit, vt pro narratione sit propositio.nam quid exponet, quæ Zelotypum malæ tractationis accusat? cùm totum crimẽ vno verbo in qualibet actionis parte posito satis iudicetur. Eiúsque iudicij exemplum extat apud eundem Declamat.VIII, & XVIII.

ACTIO malè gestæ procurationis in foro, nominatur à Fabio lib.VII.cap.IIII.

ACTIO institoria, est actio in personã, quæ in eum qui seruum institorem tabernæ præfecit, ex eo quod cum eo seruo eius rei caussa gestum erit, in solidum conceditur. Est autem institor, qui quæstuariæ alicui negociationi præficitur: quòd (vt ait Vlpianus) negocio gerendo instet.l.1.& pass. D.de institor.act.

ACTIO ingrati, excepta Macedonum gente nusquam data est: ait Seneca lib.III. de benef. Nam cùm difficilis esset, inquit, incertę rei æstimatio, tantùm odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad vindices deos remittimus. nam optima beneficij pars perit, sic vt certæ pecuniæ ex conducto aut ex locato detur. Hoc enim est in illo, quod dedimus vel perdituri, quod permisimus accipientium arbitrio. si appello, si ad iudicem voco, incipit non beneficium esse, sed creditum: nec erit gloriosa res, gratum esse, nisi tutum est gratum non esse. Fabius de scholastica exercitatione loquens libro VII. cap. IIII. In actione ingrati, inquit, quæritur an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod raró negandum est: ingratus est enim qui negat. an quantum acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit, ingratus sit: an potuerit reddere: an id quod exigebatur, debuerit.

ACTIO locati, siue ex locato, est actio in personam, per quam qui quempiam vel in prædio colendo, vel in opere faciendo locauit,

locauit, ea quæ in contrahendo conuenerunt, illũ ex æquo & bono præstare cogit. l.2,& l.17.C.locat.l.si merces,25.D.eod.

Actio legis, vide Legis actio. item suprà Actio.

Actio mandati directa, est actio in personam, per quam qui alicui mandatum dedit, quanti sua interest ob id quod alter vel non confecit, vel non tempestiuè renunciauit, ab ipso postulat. l. 22. §. 11. & l. 27.§.2.D.mandati.

Actio mandati contraria; est actio in personam, per quam qui alterius mandatum suscepit, quod in eo conficiendo de suo impendit, ab altero postulat. Hinc tit. in Pand. Mandati, vel contraria. sic enim legendum est.

Actio negatoria, est per quam actor negat aduersario id licere, quod nisi sibi seruitus deberetur, ei liceret: vti docet Imp. §.2.de action.

Actio negociorum gestorum, est actio in personam, qua qui alterius negociũ sine mandato ac sua sponte gessit, quicquid eo nomine illi vel abest, vel absuturum est, à domino reperit: vicissimque illi actus sui rationem probare, & si quid vel non vt oportuerit gesserit, vel ex his negociis retinet, præstare cogitur. vti docet Caius l.2.D.de negot.gest.

Actio negociorum gestorum, Directa quidem aduersus eum instituitur, qui absentis negocia, sine mãdato gessit: Contraria verò, aduersus eum cuius negocia gesta sunt, de eo quod alterum alteri ex æquo & bono dare facere oportet.

Actio noxalis, est actio in personam, per quam is, cuius seruus noxam aliquam commisit, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere cogitur. vti docet Imp. tit. de nox. act. in principio.

Actio noxalis de pauperie, est actio in personã, per quam is, cuius quadrupes, quæ cicurũ numero sit, alicui damnum dederit, aut litis æstimationẽ præstare, aut ipsam quadrupedem noxæ dedere cogitur. l. 1.D.Si quadrup. vbi obscurius Vlpianus est locutus, quum ait hãc actionem locum habere, quum feritate commota nocuit quadrupes: & paulo pòst, Quum contra naturam fera mota, pauperiem dedit. Significat autẽ eas, vt dixi, quæ cicures sunt, vt equũ, bouem, mulum, queę nonnunquam feritate commota, id est, lasciuia quadam ferociũt, vt si mulam equus olfecerit: & tamen contra naturam, id est, præter naturalem mansuetudinẽ. Cicures enim natura sunt mansuetæ. Verùm aliud est in iis quæ Cicures non sunt, sed Bestię appellantur eodem loco ab Vlpiano, veluti vrsi, leones, panthetæ. In his enim cessat hæc actio.

Actio oneris auersi, erat actio in personã, quæ aduersus nautam intendebatur, cuius in naue onus (id est sarcina aliqua) interuersum ac surreptũ esset. nam Auertere pro furari apud antiquos ita frequens est, vt putidum sit exẽpla cõquirere. Alfenus l.31. D.locat. In naue Saufeij quum cõplures frumentum confuderant, Saufeius vni ex his frumentũ reddiderat de communi, & nauis perierat. quæsitũ est, an ceteri pro sua parte frumenti cum nauta agere possint oneris auersi actione? Itẽ, Siue eius generis essent merces quæ nautis traderẽtur, vt continuò eius fierent, & mercator in creditum iret, non videretur onus esse auersum: quippe quod nautæ fuisset. Alciatus autẽ adversi oneris actionem appellat, quum vector rem alienam non aduertit & curauit vt debuit. lib. Parerg. 6. cap. 28. quod sanè homine docto indignum est, vt nihil acerbius in eius παρέργων libros nunc dicatur.

Actio Pauliana à Prætore Paulo instituta est, qua creditores quorum in fraudem bona sua debitor alienauit, bonorum possessione à Prætore impetrata, ea bona perinde ac si nunquam à debitore tradita fuissent, vindicare possunt. nam vt ait Paulus l.38.§.3. D. de vsur. per actionẽ Paulianam quæ in fraudem creditorum alienata sunt, reuocantur. nam Prætor id agit, vt perinde sint omnia, atq; si nihil alienatũ esset.

Actiones perpetuæ dicuntur, quæ olim nullo temporis spacio terminabantur: cuiusmodi erant omnes ciuiles actiones, id est, quæ ex legibus, senatusconsultis, aut constitutionibus nascuntur. nunc autem in rem actiones decem aut viginti terminantur annis, personales verò triginta. §. 1. de perpe. & temp. act. l. 3. C. de præscript 30. ann.

Actio pigneratitia, vt ex verbi notatione intelligitur, actio est ad pignus persequẽdum instituta. Est autẽ triplex: sed vsurpatur propriè de ea quæ debitori aduersus creditorem, cui sua pecunia soluta est,

repetendi pignoris caussa conceditur. l. si rem. 9. §. 3. D. de pign. act. eaq; Directa est. nam Contraria etiam prodita est, quæ creditori aduersus debitorē datur ob sumptus necessarios in rem oppigneratam factos. l. si necessarias, 8. & l. tutot. 16. §. 1. D. eod. Itaque titulus intelligendus est, De pigneratitia actione, & contraria. sic enim legendum esse, iampridē docuimus. Præterea est Seruiana pigneratitia duplex: nimirum prior à Prætore, & posterior ad exemplum Prætoriæ à Iurisconsultis instituta: quæ pigneratitiæ nonnunquam nominantur, vt l. 3. §. 1. D. ad exhib. l. Titius, 9. D. quib. mod. pig. l. rem alienam, 41. D. de pign. act.

Actiones pœnariæ dicuntur à Fabio, quæ à nostris vulgò Pœnales, quibus pœnam commissam persequimur. vt furti, rapinæ, legis Aquiliæ. Fab. lib. VII, cap. IIII. Sed etiam in formulis, cùm pœnariæ sunt actiones, nos ita caussam partimur, an com missa sit pœna, an exigi debeat.

Actiones populares dicimus, quæ suum ius populo tuentur: inquit Paulus in l. 1. D. de pop. act. inter Priuatas autem, Publicas & Populares hoc interest, quòd priuatæ actiones sunt, quæ rei priuatæ sunt, & ei soli cuius interest, conceduntur. Populares verò non quod priuatim alicuius, sed quòd publicè interest persequuntur: ac proinde cuiuis de populo cōceduntur. veluti de albo prætoris corrupto, de sepulcro violato. Publicæ verò accusationes sunt, quæ lege aliqua certa publicorum iudiciorum constitutæ sunt: vt eius criminis de quo lex lata est, à certo Prætore quæstio exerceatur. Illæ à Prætore vrbano, hæ à Quæsitore certo exercebantur. l. non distinguemus, 32. §. de liberali, D. de recep. arb. vbi Paulus ait populares actiones, maiores iudices habere debere. illæ pecuniariam, hæ capitis pœnam imponebant: illæ infamiam non pariunt, hę pariunt omnino. Popularium autem aliæ rem publicam directò, propriè, ac per se: alię cōiunctim spectant. propriè, vt actio de albo corrupto. l. si quis id quod, 7. D. de iurisd. itaque si plures petant, prætor magis idoneum deliget. l. si plures, 2. de popul. ac. proinde nemo eam in bonis suis habere dicitur. l. pen. eod. l. si quis pro eo, 56. §. vlt. de fideiuss. Coniunctim, vt sepulcri violati. in quibus, is cuius maximè interest, præfertur, ac propterea constituere procuratorem potest. l. 3. cod. l. 3. de sepul. viol. De iisdem popularibus actionib. Zonarę locus lib. 11. intelligendus est, vbi scribit Romulum eos omnes qui ætate militari essent, in Legiones distribuisse: τοῖς δ' ἄλλοις, inquit, ὡς δήμῳ ἐχρῆτο, καὶ τὴν δήμου πολλοὺς ὠνόμασεν. ὅθεν καὶ παρὰ τοῖς βίβλοις τοῖς νομικοῖς πολλάκις κέκληται, ἡ δημοτικὴ ἀγωγή. quem locum sic interpretor: Aliis verò, pro populo (id est, pro vrbana multitudine) est vsus: eósque populi nomine appellauit. qua de caussa etiam in libris ad leges pertinentibus, popularis actio vocatur, quæ à Græcis Δημοτικὴ nominatur. Sed eius loci fructus non ita magnus est.

Actio quanto minoris, vide Quanto minoris, & Actiones ædilitiæ.

Actiones præiudiciales, vide Præiudicium.

Actio præscriptis verbis, præscriptis verbis actiones.

Actio pro socio, est actio in personā, per quam qui nō fortuna, sed voluntate res communes habēt, dirempta communione quod ex dolo culpáve inter se debent, postulare possunt. l. 31. & seq. D. pro socio.

Actio Publiciana duplex est: & altera alteri ex aduerso respondet. Prior ei cōceditur, qui cum rem alienam iusta ex caussa, bonáque fide aliquādiu possedisset, postea illam casu amisit. nam si is qui nūc possidet, dominus nō est, Prætor æquius esse censet eum qui iusta ex caussa illā acquisiuit, quàm eum qui casu eam nactus est, obtinere. Itaque permittit ei rem illam ita petere, quasi iam vsucepisset. Posterior autē aduerso casu datur, cùm quis aut Reipub. caussa absens, aut apud hostes per subiectas sibi personas rem alienam vsucepit: & is cuius res vsucapta est, neminem in ciuitate nancisci potuit absentis defensorē, aduersus quem agendo vsucapionem interrumperet. nam Prætor ei permittit, ita rem suam petere, quasi vsucapta non fuisset. §. namque, & §. seq. De actionib. l. 1. & pass. D. de publicia. in rem act. l. 1. & pass. D. ex quib. caus. maior.

Actio quasi Seruiana (quæ hypothecaria propriè vocatur, quemadmodum superius demonstratum est) eò dicitur, quia Seruiana de rebus coloni propriè instituta est: quas is pro mercedibus fundi oppignerasset. Æquitatis autē ratio postulauit, vt omnibus etiā aliis creditoribus daretur.

Ergo

Ergo inter Seruianam & Quasi Seruianam triplex differentia est. nam illa de coloni, hæc de cuiusuis alterius debitoris rebus instituta est. illa directa est, hæc vtilis. illa de rebus mobilibus, hęc de immobilibus conceditur. §. item Seruiana, de actionib.

ACTIO quod iussu dicitur, quæ aduersus eū datur, cuius seruus ipsius iussu cū aliquo cōtraxit, vt ipse in solidū quanti ea res est dānetur. nā qui cum seruo iussu domini contrahit, nō serui, sed ipsius domini fidem sequi videtur. l. 1. & passim, D. quod iussu.

ACTIO quod metus caussa, est actio in personam, per quam is à quo per vim vel metum res extorta est, quadruplum ab eo qui rem extortam possidet, consequitur. Eius autem natura tacitè continetur, vt qui Iudicis iussu rem ipsam actori restituit, absoluatur. vti docet Imp. §. 26. De actionib.

ACTIO Redhibitoria, vide Actiones ædilitiæ.

ACTIO rei vxoriæ, erat olim actio in rem, per quam vxor dotem suā soluto matrimonio repetebat. Dos enim (vt scribit Boëtius) licet matrimonio cōstante in bonis viri sit, est tamen in vxoris iure, & post diuortium velut res vxoria peti potest. Et Imper. l. penul. C. de iur. dot. Dos & ab initio vxoris fuit, & naturaliter in eius permanet dominio. non enim quòd legum subtilitate transitus earum in patrimonium mariti videatur fieri, ideo rei veritas deleta vel confusa est. hæc ille. Quòd si in danda dote interuenisset stipulatio, eam dirempto matrimonio redditum iri, Ex stipulatu actio nascebatur. quam solam Iustinianus illa sublata superesse doti repetendæ voluit: siue stipulatio interuenisset, siue nulla aut inutilis interuenisset. vti patet ex l. vn. C. de rei vxor. act.

ACTIO rescissoria, est in rē actio, quam Prætor ei, cuius rē aduersarius dum ex iusta caussa abesset, vsucepit, rescissa pro imperio & pro nihilo habita vsucapione concedit: vt eam rem nihilominus quàm si vsucapta nō esset, vindicet, vti docet Imp. §. 5. De actionib. vnde intelligitur, finem huic actioni non hunc esse propositum, vt vsucapionem rescindat: ipsum enim prętorem id pro imperio caussa cognita facere: sed vt res à possessore vindicetur. vti patet ex l. 21. & l. 22. D. ex quib. cau. maior.

ACTIO restitutoria dicitur, quæ in veterem debitorē, pro quo mulier intercesserat, ea muliere liberata restituitur. l. quamuis, 8. §. 6. & 7. D. ad Velleian. l. 8. C. eod.

ACTIO reuocandæ donationi dicitur, qua vtitur is qui rem quampiam donauit, aduersus eum cui donauit, si eum ingratum probauerit. Rem enim donatam per hanc actionem recuperat. l. vlt. C. de reuoc. donat. & §. 2. De donat.

ACTIO Seruiana est, per quā dominus prædij, eius rei quā ei colonus pro mercedibus oppignerauit, possessionē ab eo qui eam tenet, vindicat. nā, vt ait Papinianus in l. 66. D. de euict. etsi Seruiana in rem actio est, nudam tamen possessionem auocat.

ACTIO serui corrupti, cōpetit in eum cuius hortatu consilióve seruus alienus fugerit, aut cōtumax aduersus dominum factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut deniq; quolibet modo deterior factus sit. in qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur. l. 1. & pass. D. de ser. corrupt.

ACTIO Sequestraria, est actio in personam, per quam is qui rem aliquam litigiosam apud sequestrū deposuit, eam impleta depositionis conditione ab ipso repetit. vti patet ex l. 9. §. 2. D. de dolo malo. Pomp. l. si in Asia, 12. D. depos. Cum sequestre rectè agetur depositi sequestratia actione. Vlpia. l. si quis, 9. §. 2. de dol. mal. Quoniam neque mandati, neque sequestraria Seium conuenire potes, &c.

ACTIO subsidiaria dicitur ea, quę contra magistratus instituta est, qui aut omninò à tutoribus vel curatoribus satisdari nō curauerunt, aut non idoneè passi sunt caueri. §. sciendum, De satisdat. tut. l. 1. & l. 4. D. de magist. conuen. l. 1. §. 7. D. de tut. & rat. dist. nomē autem ex eo reperit. nam quemadmodū Subsidiarij propriè dicebātur Triarij, qui dum primus & secundus ordo pugnabant, vt ait Festus, subsidebant: eodem modo primo loco tutores, tum eorum fideiussores postremò quasi res ad Triarios pupillo redierit, magistratus cōueniuntur.

ACTIO tributoria, est actio in personā, quæ in dominum datur, quo sciente vnà cum seruo in merce peculiari contractum est, nisi res æquabiliter inter creditores partitus sit: nimirum vt alia tributio fiat. l. 1. & pass. D. de tribut. act.

ACTIO tutelæ & rationibus distrahendis

dis est, quæ aduersus tutorem in duplū datur, qui pupilli pecuniā intercepit, abstulit, furatus est. l. tres tutores, 55. D. de adminiſt. tut. l. 1. §. Rationibus, D. de tut. & ration. Distrahēdis autē rationibus eodem modo dictū puto, vt Communi diuidundo, Finibus regundis, Familiæ erciſcūdæ: pro ad distrahendas rationes, hoc est, ad ineundam ſubducendámq; acceptorū expensórúmq; rationē: & quia quod alteri ab altero debetur, id quasi coniunctū & contractū est, ad coniūctionē illā distrahendā, & dirimendā. Fabius lib. 7. cap. 4. In tutelę iudicio, inquit, ſolet quæri, an alia de re quàm de calculis cognoſci oporteat: an fides præstari debeat tantùm, non etiam consilium & euentus.

ACTIO vectigalis, est actio in rem, qua vtitur is qui vectigalem fundum conduxit, aduersus poſſeſſorem & eos à quibus eum fundum conduxit. l. 1. D. ſi ager vectig. Vlpianus l. 15. §. 13. D. de damn. infec. Si de vectigalibus ædibus non caueatur, decernendum est, vt eodem iure eſſet, quo foret is qui non cauerat. post quod decretum vectigali actione vti poterit.

ACTIO venditi, ſiue ex vendito, est actio in personam, per quam qui rem vendidit, precium, eiúſq; post rei traditionem, quamuis precariam, vſuras, itémque ſumptus in rem factos, & quod inter contrahendum pactum ſit, postulat. vti docet Vlpian. l. 13. §. 17. D. de actio. empt.

ACTIO vi bonorum raptorum est, per quam ab eo qui rem eripuit, quadruplum intra annū exigitur, in quo ſimplum inest: post annum, ſimplum duntaxat. ait Imperator, ſub tit. Vi bon. rap. in principio.

ACTIO vtilis, vide Vtiles actiones.

ACTOR, in iudiciis dicitur quicunque cauſſam agit: queādmodū actores in theatris, qui fabulas agunt. Cicero in Bruto, Eodem anno etiam Moloni Rhodio dedimus operam, & actori ſummo cauſſarū & magiſtro. Horatius in Arte, Conſultus iuris, & actor cauſſarū mediocris. Terent. in Prol. Heautont. Oratorē voluit eſſe me, nō prologum: vestrū iudicium fecit: me actorem dedit. Sed hic actor tātùm poterit à facundia, quātùm ille potuit cogitare commodè, qui orationem hanc ſcripſit, quam dicturus ſum. Hęc propriè. Factū est autem loquendi conſuetudine, vt actores dicātur nunc ij tantùm, qui ad iudicium prouocauerunt. Cicero in Partit. Cùm est in inficiādo reus, accuſatori hæc duo prima ſunt: ſed Accuſatorem pro omni actore & petitore appello. Idem etiam in vocabulo Reus vſuuenit.

ACTOR ſeruus, dicitur idem qui diſpenſator, nimirū qui pecuniæ domini tum exigendæ, tum diſpenſandæ præeſt. l. 5. §. 3. D. de doli except. l. Sticho, 40. §. 3. D. de ſtatulib. Hinc apud Vlpianum, Actor, pro ſeruo pręstantiſſimo & optimo, in l. legato, 37. D. de leg. & fid. lib. 30. Legato generaliter relicto, veluti hominis, nec optimus, nec peſſimus accipitur. Itaq; homine legato, actorem nō poſſe eligi. Vide DISPENSATOR. Plautus Atrienſes appellat.

ACTOR dicitur qui & ſyndicus: id est, qui aliorum cauſſam agit. vt Cicero, cùm Siculorum cauſſam aduerſus Verrem ageret: Me, inquit, actorem delegerunt. Hinc, qui à municipiis, collegiis, aliíſque corporibus actionum instituendarum cauſſa constituebantur, Actores à nostris appellantur. Caius l. 1. §. 1. D. quod cuiuſque vniuerſit. Quibus autem permiſſum est corpus habere collegij, ſocietatis, ſiue cuiuſque alterius eorum nomine propriū est, ad exemplum reipublicæ habere res communes, arcam communem, & actorem, ſiue ſyndicum: per quem tāquam in republica quod cōmuniter agi fieriq; oporteat, agatur fiat.

ACTOR publicus, ſeruus publicus. Tacitus lib. 2. Mancipari ſingulos actori publico iubet, ſcilicet vt in Libonem ex ſeruis ſaluo S. C. quæreretur.

ACTOR in tribus mixtis iudiciis dicitur. qui ad iudiciū prouocauit. l. 13. D. de iudic.

ACTOR dicitur is, quem tutor vel curator ad agendum quaſi procuratorem auctore Pretore constituit. l. 1. C. De act. à tut. vel cur. l. tutor. 6. D. quād. ex fact. l. ſi actor, 10. C. de appellat. Ergo Curator ad patrimonij totius: Actor ad litium tantum administrationem instituitur. ille à magistratu deligitur: hic à tutore vel curatore proditur, à magistratu confirmatur. Tutor curatoris adiuncti ſibi periculum non præstat, actoris verò præstat. §. vlt. de curat. vbi copioſius hæc expoſui.

ACTVARIVS, pro ſcriba publico. Tranquillus in Iulio: Quam orationem nō immeritò Augustus exiſtimat magis ab actuariis exceptam. malè ſubſequentibus verba dicentis, quàm ab ipſo editam. A

ACT

ACTVM est, Donatus in And. In summa rerum desperatione ponitur Actū est, Ilicet. Hæc res secundum ius ciuile dicitur: in quo cauetur ne quis rem actam apud Iudices repetat. Sic ipse in Phormione: Actum, aiunt, ne agas. Idem in Adelph. Actum est, dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia.

ACTVS generale verbum est, ait Vlpianus, siue verbis, siue re quid agatur: vt in stipulatione, vel numeratione. Contractus autem vltrò citróq; obligatio, quod Græci συνάλλαγμα vocant, veluti emptio, venditio, locatio, conductio, societas. Gestus rem significat sine verbis factam. l. 19, D. de verb. signifi.

ACTVS ab agendo dictus est: éstque seruitus prædialis, quæ ius armentum gregémve per prædium alienum agendi complectitur. A via autem & itinere hoc differt, quòd iter est proprium hominum, actus pecudum, via vehiculorum. vnde sequitur, vt itinere actus, actu via latior atq; amplior sit: homo enim transire per angustiorem aditum, quàm grex aut armentum potest. & rursus grex per spacium angustius quàm vehiculum. Quare qui actum habet, habet & iter: qui viam, actum & iter. at hoc non reciprocatur: tametsi quoniā is qui vehem ducit, iumentum agit, frequenter Agendi verbo via quoque continetur. veluti si quis eundi agēdi seruitutē promittat. hæc enim formula & pecoris coniuncti vehicularis actum complectitur. Itáque illud Seruij in quartum Æneidos, intelligendum est: Via, inquit, est actus dimidius, quà potest ire vehiculum. nā Actus duo carpenta capit propter euntium & redeūtium occursum. Atqui Varro in libris de ling. Lat. Viam octo pedes latam esse dicit, Actum verò quatuor duntaxat. quod Caius confirmat in l. 8. de seruit. rust. Præterea Iustinian. sub tit. de seruit. præd. Et iter, inquit, & actum in se via continet. Vsum ergo & loquendi consuetudinem Seruius respexit: sed in definitionibus ac differentiis proprietas verborum explicanda est.

ACTVS, dispensatio, administratio pecuniæ. Scæuola l. 40. §. 3, D. de statu lib. Stichus seruus meus actor, si rationē omnem actus sui heredi meo reddiderit, liber esto.

ACVISSE vinum dicitur ab Vlpiano in l. 1, D. de peric. & comm. rei vend. quod in acetum degenerauit. Si vinum venditum acuerit, inquit, vel quid aliud vitij sustinuerit, emptoris erit damnum.

ACVS cum margarita quam mulieres habere solent, enumerantur ab Vlpiano in l. argumento, 25. §. ornamentorum, D. de aur. & arg. Itaq; Festus: Acus dicitur, inquit, qua ornatrix vtitur. Pertinebat autem ad comam exornandam. Hinc illud Martial.

Figat acus tortas, sustineátque comas.

Et Tertullianus de pœnit. Cedo acum crinibus distinguendis, & puluerem dentibus elimandis.

ACTVARIA nauis, vide Naues actuariæ.

AD agnatos & Gentiles, prouerbium est è iure sumptū, cùm aliquem mente captum esse significamus, propter leg. XII. Tab. Si furiosus existet, agnatorum Gentiliúmq; in eo pecuniáq; eius potestas esto. Varro lib. 1. De re rust. de vitib. loquens: Duo in primis spectasse videtur Italici homines in colendo: posséntne fructus pro impensa ac labore reddere: & vtrum salubet locus esset, an non: quorū si alterutrum decollat, & nihilominus vult colere, mente est captus, atque ad agnatos & Gentiles est deducendus. Columel. lib. 1. Porcius quidem Cato censebat in emēdo agro inspiciendóque præcipuè duo esse considerandà, salubritatem cæli, & vbertatem loci: quorum si alterutrum deesset, & nihilominus vellet incolere, mente esse captum, atque ad agnatos & Gentiles deducendum.

AD bestias dari, bifariam vsurpamus, primùm de damnatis, qui lacerandi bestiis obiiciuntur. l. quòd ad statū, 12. D. de pœn. l. 1, D de veter. l. 8, D. de falsis. Itaque ad bestias damnati crebrò dicūtur: vt in l. ad bestias. 31. D. de pœn. l. 6. D. de peculi. l. eius qui, 8, in fi. D. de test. Tum præterea de iis qui operas suas vt cum bestiis pugnent, locare consueuerant: quos Cicero in Sextiana Bestiarios appellat. Sic accipienda l. 1. D. de ædil. edict. l. 3. §. lege Iul. D. de testib. l. 4. D. de accusat. l. 1. §. qui operas. D. ad Tertull.

AD FERRVM, vide Ferro damnati.

AD GLADIVM, vide Ferro damnati.

AD manum, in promptu: quod Vlpianus dixit, præ manu. Africanus l. 19. §. 2. D. ad S. C. Vell. Ego, quia ad manum nummos non habebam, stipulanti tibi promisi.

AD

Ad responſum, Græce ἀποκρισιάριοι, dicebantur, qui vice magiſtri militum præſentaliũ reſponſa militibus dabant, & quaſi ab eo præſcripta edebant. Vt in Nouell. de præt. Lycaon. ἰχέτω γε μὴν καὶ ad reſponſum, ἤτοι ἀποκρισιαρίους πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπουργίαν. Item Nouell. ſeq. de prætore Thrac. 26, & de moder. helenop. 28. Item l. vlt. C. de re milit. Et Scrinium auri Ad reſponſum, l. Scriniis, 7. C. de palat. ſacr. ſcrin.

Ad Sabinum, Ad Plautiũ, Ad Vrſeium Ferocem, Ad Minicium, ad Q. Mutium, quum in Pandectis legimus, hoc intelligimus, Ad libros Sabini, Plautij, Vrſeij, Minicij, Mutij. Et ferè notæ ſunt poſteriorũ Iuriſcõſultorum, qui veterum ſcripta vel corrigunt, vel interpretantur: vti patet ex l. 18, D. de hered. inſt. l. 140. de verb. oblig. l. 24, de inſtit. vel inſt. l. 48, D. de iur. dot. & l. 8. l. 10. l. 34, D. de aur. arg. & mund. itémque locis innumeris.

Ad vrbem magiſtratus dicebantur, qui cũ poteſtate prouinciali, aut nuper è prouincia reuertiſſent, aut nondum in prouinciam profecti eſſent, ſed extra vrbem manerent: vt in Verrin. III. explicauimus.

Addicere, verbum eſt ſummum è tribus Prætorus: hoc eſt ex illis tribus, quibus vniuerſum Prætoris imperium ac poteſtas cõtinebatur: Do, Dico, Addico. nam addicendo ius faciebat: veluti cùm in ceſſionibus, addicebat: cùm in vindiciis, cùm in bonorum poſſeſſionibus: item cùm aliquem ſuis creditoribus in ſeruitutem addicebat, aut furioſum atque amentem cauſſa cognita decernebat.

Addicere in bonorum ceſſionibus. Vide Ceſſio.

Addicere bona, meo iudicio, Prætor tum dicitur, cùm aut ſecundo decreto bonorum poſſeſſionem largitur, hoc eſt, poſſidere iubet: aut cùm eius bona qui iudicatũ facere non poteſt, petitori attribuit. De priore hoc exẽplum eſt in Verrina III. Domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur: mihi det poſſeſſionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne det, mihi bona addicat. De poſteriore apud Plautum in Pœnulo:

Quid tu dubitas, quin extemplo tibi
Duplicet, vbi auri & hominis fur leno fiet,
Neq; id vnde efficiat, habet: vbi in ius venerit,
Addicet Prætor familiam totam tibi.

Vtriuſque exemplum eſt in Verrina II. Simul in iure dicendo bonorum poſſeſſionúmque contra omnium inſtituta addictio & condonatio.

Addicere demẽtem & inſanum rationibus neceſſariis, Cicero in Paradoxis tranſlatè dixit, cõſuetudinem Prætoris exprimens, qui legis XII. Tab. imperio furioſos & dementes eorúmq; familiam, id eſt, fortunas omnes agnatis gentilibúſq; addicebat. Ego verò (inquit, de Clodio amico ſuo ſentiens) te non ſtultum, vt ſæpe: non improbum, vt ſemper, ſed demẽtem & inſanum rationibus addicam neceſſariis.

Addicere iudicem ſcriptum eſt in l. cum furioſus, 39. & l. iudex, 46. D. de iudic. pro Dare, decernere. Vide intrà, Addicere ivdicivm. ſic quoque legitur in l. 4. §. 1. De eo quod cert. loc. & l. ſi qua, 7. C. fam. erciſc.

Addicere liberum, eſt liberum pronunciare. Cicero lib. VII. ad Attic. Vſurpati vetus illud Druſi Prætoris, in eo, qui eadem liber non iuraret: me iſtos liberos non addixiſſe: præſertim cum adeſſet nemo à quo rectè vindicarentur. Hoc in manumiſſionibus per vindictam fiebat.

Addicere litem, in XII. Tabul. pro Secundum aliquem iudicare. Gell. lib. 17. cap. 2. Poſt mendiẽ præſenti litem addicito.

Addicere propriũ eſt Prætoris, rem alicui vt eius fiat pro poteſtate attribuentis. Traductum poſtea verbum in magiſtros auctionum: à quibus in eos qui rem, niſi precium intra diem certum augeatur, emptori attribuũt, poſtea deriuatum eſt. Hinc tit. lib. Pand. XVIII. De in diem addictione: quum venditor ea conditione rem emptori addicit, ſi intra certum tempus nulla ad preciũ fiat adiectio. Ad eam Plautus alludit in Captiueis:

Age ſis roga emptum: niſi quis meliorẽ afferet,
Quæ tibi atque amicis placeat conditio magis.
Quaſi fundũ vendã, meis me addicam legibus.

Alloquitur Ægio Paraſitum, cui cœnam promittit, ſed parcam: quare illum monet, vt ſi melior offeratur, arripiat.

Addicti dicebantur apud veteres, qui pecuniæ damnati quòd iudicatum facere non poſſent, nexi in ſeruitutem creditoribus addicebantur. vt ille Veturius, de quo ſcribit Val. Max. lib. 6. cap. 1. Quintil. lib. 5. Quod autem proprium non erit, differens

fecens erit: vt aliud est seruum esse, aliud seruire: qualis esse in addictis quæstio solet. Qui seruus est, si manumittatur, fit libertinus: nō item addictus. Et lib. 7. Seruus quū manumittitur, fit libertinus: Addictus, recepta libertate est ingenuus. Seruus inuito domino libertatem non consequetur: Addictus, soluendo citra voluntatem domini consequetur. Ad seruum nulla lex pertinet: addictus legem habet. Propria liberi, quæ nemo habet nisi liber, prænomen, nomen, cognomē, tribum: habet hæc addictus. Cicero pro Flacco: Iste cùm iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Hoc autē quoddam seruitutis genus fuisse, argumento est Liuij locus ex lib. VI, quem subiiciam: Tum verò ego, inquit, nec quicquam hac dextra Capitolium arcémque seruauerim, si ciuem commilitonémque meum tanquam Gallis victoribus captum in seruitutem ac vincula duci videā. Inde rem creditori palàm populo soluit: libráque & ære liberatum emittit.

ADDICI iudex, pro dari à Prætore, & certæ controuersiæ disceptandæ attribui, apud Papinianū in l. cum furiosus, 39. Paulum in l. Iudex, 46. & Pomponium in l. si in iudicis, 80. D. de iudic. Itáque legitur in Florentinis libris: cum in aliis Additus legatur. item vt apud Paulum in l. debitor, 59. in fi. D. ad Trebell. & leg. 4. in fin. De eo quod certo loco.

ADDICI bona libertatis caussa in iure legimus multis locis, vt l. vlt. C. de testam. manum. l. 2. & l. 4. D. de fideic. lib. & apud Imp. De eo cui libert. boc autem sic intelligendum est, vt cui heres nō extat, eius bona cuiuis, qui se æs alienum soluturum caueat, libertatum conseruandatum caussa attribuantur: vt etiam seruorum manumittendorum, si consentiant, patronus efficiatur. quòd si fiscus vacantem hereditatem occupet, libertates præstet. quod ius à D. Marco institutum traditur in l. 6. & l. vlt. C. de test. manum.

ADÆRARE, æstimare: quasi ad æris precium redigere. Vnde Adærata prædia, ex quibus æs certum præstabatur. l. 1. C. de collat. donat. poss. lib. x. Vnde Adæratio, æstimatio ad æris precium. l. vlt. C. de milit. vest. l. 14. C. de erogat. milit.

ADEMPTIO legatorū dicitur, cùm testator ea legata quæ alicui attribuerat, adimit: vel his verbis, non do, nō lego: vel aliis muratam testatoris voluntatem significantibus. l. 1. & pass. D. de adim. & transf. leg.

ADIECTIO, melior conditio: quum quis rei venditæ intra præstitutam diem precium vel pecunia, vel qua alia ratione adauget. Vlpian. l. 4, D. de in diem addict. Si res in diem addicta intercciderit, vel ancilla decesserit, an partus vel fructus eius nomine adiectio admitti possit: id est precij amplificatio. Item l. 10. & l. 11. & alibi persæpe, sub eodem tit.

ADIICERE iudicium, eadem forma qua Addere: de quo superius diximus. Macrob. Satut. I. cap. XVI. Trebatius ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciúmque adiicere. Vide suprà ADDICERE IVDICEM.

ADIGERE arbitrium, vetus locutio, pro Agere ad arbitrium. Vtrunque autem dicimus, Arbitrium adigere, & Arbitrum adigere. & est similis significatio quæ illius, Agere in iudicium, vel ad iudicium. Cicero pro Q. Roscio: Quæ quum ita sint, cur non arbitrium pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. Idem lib. De Offic. III. Itaque Calpurnius quum demolitus esset, cognouisſétque Clodium ædes postea proscripsisse, quàm esset ab Auguribus demoliri iussus, arbitrium illum adegit, Quicquid sibi dare facere oportere ex fide bona. Et in Topicis: Quemadmodum si in vrbe de finibus controuersia est. quia fines magis agrorum videntur esse, quàm vrbis, finibus regundis adigere arbitrum non possis: sic si aqua pluuia in vrbe nocet, quoniam res tota magis agrorum est, aquæ pluuiæ arcendæ adigere non possis arbitrum.

ADIRE & cernere hereditatem, itémque pro herede gerere, heredis est alieni: immiscere, sui ac necessarij. Nam ille aliunde ad alienam familiam accedebat: eóque his vtebatur verbis, Quum me Mæuius heredem instituerit, eam hereditatē adeo cernóque: vt ait Vlpianus cap. Inst. XXII. At filiusfa. permanebat, neque aliud quippiam noui cœptabat, nisi quòd quas res antea non attigerat, earum se liberæ administrationi tum immiscebat.

ADIRE & repudiare dicitur heres qui alienus ac voluntarius est: Immiscere & abstinere, qui necessarius. apud Imp. §. 6. De hered. qualit.

ADIVDICARE est, non (vt in actionibus in rem fieri solet) declarare & pronunciare aliquem alicuius rei dominum esse, sed rei dominiũ alicui iudicio suo attribuere. quod iudicibus mixtarum actionũ permittitur, vti docet Imp. sub tit. De offic. iud. vnde rectissimè colligimus, horũ iudicum atque arbitrorum sententias ius facere, dominiúmque transferre. Id enim eorum officio continetur, vt ait Vlpianus l. 22. & alibi persæpe, D. famil. ercisc.

ADIVDICARE & abiudicare contraria sunt. Cicero contra Rullum ad Quirit. Volet esse popularis, populo R. adiudicabit. non sumet sibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriam Regis esse, à populo Rom. abiudicabit.

ADIVDICARE apud Scæuolam l. 21. §. 3. D. de ann. leg. vbi Præses prouinciæ ex nominibus hereditariorum debitorum eligit idonea nomina, & in caussam legati Reip. adiudicat. post cuius sententiam Respublica à plerisq; adiudicatis sibi pecunias percipit. Adiudicat, id est, iudicio attribuit, assignat, proprium esse decernit.

ADIVDICARE caussam alicui, secundum aliquem iudicare. Cicero de Orator. II. Nã hoc necesse est, vt is qui nobis caussam adiudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, &c. Item: Qui locus est talis, vt plus habeat adiumenti, quàm incommodi, hunc iudico esse dicendum: vbi plus mali, quàm boni reperio, id totum abiudico atque reiicio.

ADIVTOR tutelæ dicitur, quem (vt scribit Pomponius) solet Prætor permittere tutoribus constituere, qui non possunt sufficere administrationi tutelæ: ita tamen vt suo periculo eum constituant. l. solet, 13. D. de tutel.

ADMISSIONALES dicebantur, qui admittendis, siue introducẽdis ad Imp. hominibus præerant. l. vlt. De diuers. off. lib. Cod. XII. Lamprid. in Alex. Salutabatur verò quasi vnus de senatoribus, patẽte velo, admissionalibus remotis. Vopiscus in Aureliano: Qui magister admissionum Valerij principis fuit. Sæpe vsurpatur à Marcellino.

ADNEPOS, adneptis: hi sunt, abnepotis vel abneptis filius, filia: pronepotis vel proneptis nepos, neptis. l. 1. §. 5. & l. vlt. §. adnepos, D. de gradibus.

ADNOTARI dicitur, qui absens in reos refertur. nã in grauioribus criminibus Magistratus qui absentem in reos recipiebat, edicta proponebat, quibus illi denunciabat fore, vt nisi intra annum adesset, eius bona confiscarentur: vti Martianus docet l. 1. & l. 2. D. de requir. vel absent. Hinc

ADNOTATIO apud Macrum in l. 4. eod. tit. illa in reos relatio.

ADNOTATVS censibus in l. quisquis, 16. C. de ep. & cler. idem qui Ascriptitius. Nam in l. si quis, 20. eod. Censibus ascriptus appellatur.

ADNOTARE quoque est cum præses notat qua quemque damnatum pœna dignum censeat, idque ad Imperatorem rescribit, l. 1. D. quand. appell. l. 6. §. præsides, D. de interd. & releg. l. 1. §. 1. D. nihil innouand. Plin. lib. epist. x. Fuerũt similis amentiæ, quos quia Romani ciues erant, adnotaui in vrbem remittendos.

ADNOTATIO Principis, Vide Pragmatica sanctio.

ADOLESCENS à nostris dicitur, qui inter annum decimumquartum & vicesimumquintum ætatem agit. nam ante decimumquartum pupillus appellatur. Hinc titulus Rem pupilli vel adolescẽtis saluam fore. lib. D. 46. vide ÆTATIS gradus.

ADOPTITIVS, ex adoptato filio natus: ait Festus.

ADOPTIO nomen generale est, cuius altera species Adoptio, altera Arrogatio appellatur. Illa, quum eos qui in parentis potestate sunt, imperio Magistratus adoptamus: hæc, quum eos qui sui iuris sunt, & principis auctoritate. l. 2. D. de adoptionib.

ADOPTIO est actus legitimus, per quem extraneus in alienam familiam iúsq; filiifa. suscipitur. Dixi, Actus legitimus, Papinianum imitatus in l. 77. D. de reg. iur. quia non moribus, sed lege duodecim tabularũ institutus est. Dixi, Extraneus, eum significans qui suus non est: siue planè sit extraneus, siue etiam agnatus. Dixi, In ius filiifa. quia nullius alterius cognationis ius quæri per adoptionem potest. Est igitur Adoptare idem quod optione facta deligere, atque in familiam suam asciscere. quemadmodum cooptari in senatum dicebantur, qui delecti à Censoribus in Senatorum numerum referebantur.

ADOPTIO, inquit Caius in Instit. est naturæ

naturæ similitudo, vt aliquis filium habere possit, quem non generauit.

ADOPTIONIS duæ sunt species. nam quum in familiam, inque liberorum locum extranei sumuntur, aut per Prætorem id fit, aut per populum. Quod per Prætorem fit, adoptio dicitur: quod per populum, arrogatio. Adoptantur autem, cùm à parente, in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure ceduntur: atque ab eo qui adoptat, apud eum penes quem legis actio est, vindicantur. Arrogantur ij, qui quum sui iuris sint, in alienam sese potestatem tradunt: eiúsque rei ipsi auctores fiunt. Sed arrogationes non temerè nec inexploratè committuntur. Nam comitia arbitris etiam Pontificibus præbentur, quæ Curiata appellantur. Ætas quoque eius qui arrogare vult, an liberis postea gignundis idonea sit: bonáque eius qui arrogatur, ne insidiosè appetita sint, consideratur. Iúsque iurandum à Q. Mutio Pontifice Maximo conceptum dicitur, quod in arrogando iuraretur. Sed arrogari non potest, nisi iam vesticeps. Arrogatio autem dicta, quia genus hoc in alienam familiam transitus per populi rogationem fit. eius rogationis verba hæc sunt: Velitis, iubeatis, vt L. Valerius, L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre matréque familiâs eius natus esset: vtique ei vitæ necísque in eum potestas siet, vti pariendo filio est. hoc ita, vt dixi, vos Quirites rogo. Hæc ex Gellio lib. 5. cap. 19. vbi tamen PATRI ENDO legendum arbitror.

ADOPTIO, inquit Theoph. est actus legitimus naturam imitans, ad eorum qui liberos non habent, solatium inuentus. §. 1. De adopt. Verùm vtrum hoc ex Accursij glossa sumptum est, & ex Placentini Ioannísve commentariis, vt Theophilus illorum ætate posterior esse videatur: an contrà tum illi, tum hic noster ex tertio quopiam, cuius Latina extaret hæc definitio, totum hoc exscripserunt?

ADPLVMBATVRA & Ferruminatio sic differunt, quòd hæc per eandem materiam facit confusionem: illa non idem efficit, sed coniungit & connectit tantum: ait Paulus in l. in rem, 23. §. 4. D. de rei vindic.

ADPROMISSOR est, qui quod suo nomine promisit, idem pro altero quoque promittit: inquit Festus. quo tamen loco haud scio an vox ALTER desideretur: vt locus sic legatur: QVI QVOD ALTER SVO nomine promisit. nam Pomponius in l. 5. §. 2. De verb. oblig. Satisacceptio, inquit, est stipulatio, quæ ita obligat promissorem, vt adpromissores quoque ab eo accipiantur: id est, qui idem promittant. Item Vlp. l. in omnibus, 43. D. de solut. In omnibus speciebus stipulationum etiam accessiones liberantur: puta adpromissores, hypothecę, pignora. Quibus ex locis constat, Adpromissorem eundem esse qui & fideiussor dicitur. l. si verò, D. solut. mat.

AD RESPONSVM, vide suprà AD.

ADSCRIBERE sibi in testamento dicuntur, qui alieno in testamẽto sibi aliquid quasi à testatore attributum vel sua, vel eorum qui in sua parte sunt, manu adscribũt. vnde Rubric. De his qui sibi in test. adscrib.

ADSCRIPTI, inquit Festus, dicebantur, qui in colonias nomina dedissent, vt essent coloni. Hinc Adscriptitij agricolæ dicti sunt, certis agris sic attributi, vt iis adhærescerent, quasi possessionum ipsarum pars essent: bonáq; omnia dominis prædiorum acquirerent, & simul cum iis alienarentur. l. 6. & pass. C. de agricol. & censit. Vide plura in voce, Censiti.

ADSERERE, vide Asserere.

ADSESSORES, vide Assessores.

ADSIGNARE Instrumento, pro subsignare, apud Scæuolam l. 20. D. de auct. & cont. tut.

ADSISTERE, quod Cicero Adesse: patrocinari, aduocatum esse. Vlpianus l. 54. D. de rei vindic. Nec propterea quis, si postea cognouerit rẽ ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti suam esse adsistebat, dominium suum amisit.

ADSTIPVLATOR, vide astipulator.

ADVENA est, quem Græci ἄποικον appellant: ait Pompon. in l. pupillus, 239. §. 4. D. de verborum signif. hoc est, qui in aliena ciuitate ad tempus commoratur.

ADVENTITIA dicuntur, quæ fortuitò & aliunde quàm ex vsitata consuetudine manarunt. Itaque de testamentaria hereditate Cicero loquens Verrina III. Homo Ligurẽ accusare venit, qui in re aduentitia atq; hereditaria tam diligens, tam attentus esset. Item in Orat. pro Postumo: Aduentitia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur. Sic Iurisc̃õsulti Aduentitium

peculium, item Aduentitiam dotem appellăt eam, quæ aliunde quàm à patre profecta est. vide Peculium, item Dos. Sic Aduentitium lucrum in l. non debet, 41. D. de reg. iur. In re obscura melius est fauere repetitioni, quàm aduentitio lucro.

ADVENTITIVM peculium, vide Peculium.

ADVERSARIA dicũtur tabulæ ad quotidianũ vsum paratæ, in quibus cursim & negligenter ea scribimus, quę pòst accuratius in certas & perpetuò mansuras tabulas ordine ac dispositè perscribimus: deductáque ex eo appellatio videtur, quòd ibi stantii soleăt, vbi nobis assiduè obuersentur: quasi aduersus nos posita. vnde etiam aduersarij dicti, quasi in quos perpetuò incurramus, vel qui se nobis assiduè opponant. hoc enim propriè aduersari significat. Cicero pro Q. Rosc. Nõ habere se hoc nomẽ in codicem accepti & expensi relatũ confitetur, sed in aduersariis patêre contendit.

ADVERSVS, inquit Festus, aut cõtrarium significat, aut idẽ quod Erga. Et Charisius: Aduersus, inquit, ad animi motum refertur: vt, aduersus illum facio. Interdum autem promiscuè accipitur. Hinc

ADVERSVS, pro secuudum. Vlpian. cap. Inst. XX. Qui dedititiorũ numero est, nec quasi peregrinus testari potest, quoniã nullius certæ ciuitatis sit, vt aduersus leges ciuitatis suæ testetur. Item cap. XXVIII. Bonorum possessio datur, aut contra tabulas testamenti, aut aduersus tabulas intestati. quod paulo pòst interpretatur Secundum tabulas. & Caius l. 5. D. de vsurpat. & vsucap. Naturaliter interrumpitur possessio, quum quis de possessione vi deiicitur, vel alicui res eripitur. quo casu non aduersus eum tantum qui eripit interrumpitur possessio: sed aduersus omnes. id est, ipsius commodo, sed omnium.

ADVLTER & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterum se conferunt. Festus.

ADVLTERIVM & stuprum differunt. nam propriè, inquit Papinianus, adulterium in nupta cõmittitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine: stuprum verò in virginem, viduámve committitur. quod Græci φθορὰν appellant. l. 6. §. 1. D. ad leg. Iul. de adulter. Hinc

ADVLTERARE pro corrumpere. vt, adulterato monetam, in l. aut facta, 16. in fi. D. de pœn. adulterare rationes, in l. 1. D. de seruo corrupt. Hinc

ADVLTERATORES monetæ in d. l. aut facta, 16. in fin. D. de pœn. Hinc

ADVLTERINVM, pro corruptum. vt Adulterini numi, pass. sub tit. ad leg. Cor. de Fals. Adulterinæ stateræ, l. 6. §. vlt. D. de extraord. criminib. Adulterinum testamentum, l. 6. D. ad leg. Corn. de Fals.

ADVOCARE generaliter significat conuocare. propriè autem ad ius pertinet, & significat, homines vel patrocinij, vel consilij, vel testimonij caussa conuocare. Hinc Asconius Verrin. 1. Aduocatum in iudicio dicit eum esse, qui vel ius suggerit, vel præsentiam suam amico commodat. etenim moris erat in iudiciis tum priuatis, tũ publicis, amicos omnes aduocare, quorum auctoritate moueri posse iudices putabantur: vt in capite Quintio docuimus. Hinc Vlpianus in l. 1. §. aduocatos, D. de extraord. criminibus. Aduocatos scribit accipiendos omnes omnino qui agendis caussis quoquo studio operantur. Quanquam Asconius illo eodẽ loco patronum definiat eum, qui orator est, & verba facit: & Vlpianus in l. 1. D. de præuaric. & in l. 3. eod. titul. Patronum ab Aduocato distinguat: generaliter tamen sæpe vsurpatur. vt cùm legimus Aduocationibus interdicere. l. 8. D. de postul. l. 9. D. de pœn. Aduocationes postulare. l. 23. §. 4. D. ex quib. caus. maior. Aduocationem suscipere. l. 9. D. de offic. præsid. Atque hæc quidem de patrocinij & consilij aduocationibus. Testimonij autem caussa conuocatos, vulgò Aduocatos dici, patet ex orat. pro Cæcina: vbi Aduocati dicuntur ij, qui in rem præsentem deducebantur, vt de vi moribus facienda testes essent. Patet etiam ex Pœnulo Plauti, vbi certis aduocatis præsentibus Agorastocles suum apud lenonem seruum & pecuniam deprehendit. Pomponius l. 18. D. rat. rem hab. Prout interest agentis quòd litigat, quòd consumit, quòd aduocat, quòd damnatus soluit. Nisi fortè Aduocat pro aduocatos iurisperitos consulit. sed superior magis arridet. Hinc enim Aduocatio apud Marcianum in l. 1. D. ad leg. Corn. de fal. Item, inquit, ob instruendam aduocationẽ, testimoniáve pecuniam acceperit, pactúsve fuerit. Et Hermogen. l.

20. eius

20. eiusdem tit. Falsi pœna coercentur, & qui ad litem instruendam aduocatione, testibus, pecuniam acceperunt. Non igitur ij Plautini aduocati tenebantur, qui ab Agorastocle sine mercede dimissi, inter se illud admurmurabant,

Iniuriam illic insignitè postulat:

Nostro sibi seruire nos censet cibo.

Verùm vt de re dicamus, Locus ille significare videtur Aduocationes fuisse hominum iuris non imperitorum: testes verò, quorumuis.

ADVOCATVS fisci, Vide patronus fisci.

AEDES ab aditu: quòd plano pede adibant. itaque ex ædibus efferri præco etiam eos dicit, qui è tabernis efferũtur: & omnes in censu villas, inde etiam dicimus ædes. Hæc Varro lib. De ling. IIII. Festus autem sic: Aedes, domicilium in aditu positum simplex, atque vnius aditus. Florentinus autem in l. fundi, III. D. de verb. signif. In vsu, inquit, vrbana ædificia, ædes: rustica, villæ dicuntur. Quod etiam Cicero & alij obseruant. Duobus autem ædes constant: solo siue area, & superficie. l. solam, 49. D. de rei vind. l. eum qui, 23. D. de vsurpat. l. si fundum, 81. §. 3. D. de legat. primo.

AEDICVLA, ædis sacræ particula, alicui Deo propriè dicata, quæ & cella dicitur. Paulus l. 9. D. de leg. Iul. pecul. At qui priuata sacra, vel ædiculas tentauerint, amplius quàm fures, minus quàm sacrilegi merentur. Liuius libro XXXV. Iisdem diebus ædiculã Victoriæ virginis propè ædem Victoriæ M. Portius Cato dedicauit biennio postquam vouit.

AEDILES, Vide in appendice Indicem magistratuum.

AEDILITIÆ stipulationes dicuntur, quæ ab ædilibus ex ipsorum officio ac iurisdictione decernuntur iis in rebus, quarum ipsi iurisdictionem habent. l. stipulationum, 5. D. de verb. oblig. & l. si venditor, D. de ædil. edict.

AEDILITIÆ actiones, vide suprà, actiones ædilitiæ.

AENVM Paulus in l. cum de Canionis, 18. §. 2. D. de instit. leg. dicit esse vas, quod supra focum pendet, in quo aqua ad potandum calefit.

AEQVVM dicitur, quod vsquequaque par & simile est. propriéque in eo magistratu dicitur, qui non variè ius dicit: vt potentibus aliter, tenuibus verò & infimæ sortis hominibus aliter: sed pariter æquabilitérque omnibus. Cicero in ea pro Muræna: Huius sors ea fuit quam omnes tibi optamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negocij: gratiam, æquitatis largitio. qua in sorte sapiens Prætor offensionem vitat æquabilitate decernendi, beneuolẽtiam adiungit lenitate audiendi. Itaque propriè nihil aliud Æquum, aut Æquitatem esse, quàm ius, facilè mihi persuadeo. videóque Ciceronem in Partit. sic vsurpasse: Æquitatis, inquit, vis est duplex: cuius altera directi, & veri, & iusti, & (vt dicitur) æqui & boni ratione defenditur: altera, &c. Cùm autem benignius aliquando & mitius ageretur, Æquum bonum, pro Ius benignũ quasi prouerbij figura dictum puto. nam Bonum, benignum esse, & louem optimum dici, quasi beneficentissimum, nemo nescit. Hinc illa formula, Æquum bonum, & Æquius melius in arbitrio rei vxoriæ: vt ipse in Offic. scribit. Sic in Bruto: Deinde æquum bonum, testamentum, sententias voluntatésque tutatus est. Hinc sensim consuetudine loquendi Æquum & bonum coniunctim, tandem etiam seorsim Æquum. Terentius, Nimium ipse durus est, præter æquúmque & bonum. vbi Donatus, Potuit, inquit, ET, non addi: Præter æquum bonum. Cicero in Bruto: Crassus multa contra scriptum pro æquo & bono dixit. Et pro Cæcina: Ex æquo & bono, non ex callido versutóque iure rem iudicari oportet. Imp. l. 1. C. de legib. Inter æquitatem iúsque interpositam interpretationem, nobis solis & oportet & licet inspicere. Hinc illa definitio apud Vlp. in l. 1. D. de iustit. & iur. Ius est ars æqui & boni: hoc est, Disciplina iuris, est disciplina controuersias ex bono & æquo disceptandi. Hinc illud Cõstantini in l. 8. C. de iudic. Placuit in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ æquitatísque scriptæ, quàm stricti iuris rationẽ. Hinc Paulus in l. quod si, 24. De minorib. Non semper, inquit, ea quæ cum minoribus gerũtur, rescindenda sunt, sed ad bonum & æquum redigenda sunt. Suetonius in Claudio: Nec semper pręscripta legum secutus, duritiam lenitatémque multarum ex bono & æquo perinde vt afficeretur, moderatus est.

AEQVA lance seruari Modestinus dixit in l. non tantum, 20. D. de re iudic. prouerbiali loquẽdi genere, pro pariter æquabilitérque, vt apud Græcos, ἴσῳ ςαθμῷ: Maritus, inquit, in quãtum facere potest condemnandus est: quud & in persona mulieris æqua lance seruari æquitatis suggerit ratio. Sic Imp. in l. cum quis, 10. in fin. D. de natur. lib. Quapropter, inquit, sancimus, in huiusmodi casibus omnes liberos siue ante dotalia instrumenta editi sint, siue postea, vna eadémque lance trutinari.

AEQVITATEM Iurisc͠osulti aliam naturalem faciunt, aliam ciuilem. Naturalis est, quam vniuersum genus hominum societatis communis retinendæ caussa, sola natura duce ac magistra constituerunt. veluti depositum reddere, emptorẽ acceptare precium soluere: & vicissim venditorem accepto precio rem tradere, mercedẽ operario pendere. Ciuilis autem dicitur, quam non omnes homines, sed vnius tantum ciuitatis participes, solius suæ ciuitatis caussa constituerunt: veluti, vt si reus capitalis iudicij aliquid apud me deposuerit, id in publicum referam. Vtriusque autem exemplum est præclarissimum apud Tripbon. l. 31. D. depos. & l. 1. D. si is qui testam.

AERARIVM populi R. in æde Saturni fuit, vbi & quę signata in vrbe fuerat, & quę ex vectigalibus deportata pecunia erat, recondebatur. eiq; tum Tribuni, tum Quæstores ærarij præerant: & quæ pecunia ab Senatu alicui attributa erat, eam illi adnumerabant. Differt autem à fisco sic, vt illud populi, hic Principis dicatur. quemadmodum sub voce Fiscus exposuimus. Interdum tamen Populi ærarium Publicum dicebatur: Fisci verò, priuatum. Vulcatius in Auidio: Senatus illum hostem appellauit: bonáque eius proscripsit, quæ Antoninus in priuatum ærarium congeri noluit. quare Senatu præcipiente in ærarium publicum sunt relata.

Interdum tamen

AERARIVM & fiscus pro eodem vsurpantur. Marcianus l. 1. §. 5. D. de leg. Cor. de Fals. Qui officio deposito non restituerunt tutelam, cum fisco cõtrahere non possunt. ac si quis aduersus hanc legem profectus ærario obrepserit: vt perinde puniatur, ac si falsum commisisset. Paulus l. 13. D. de iur. fisci, Si quis antequã caussa eius ad ærarium deferatur, professus esset, eam rem quam possideret, capere sibi non licere: ex ea partem fisco inferret. vide, Fiscus.

AERARIVM postremis temporibus de solo principe vsurpatum est: fuitq; duplex: vnde vtrunq; ærarium dicitur in l. vn. C. de quæstorib. lib. x. alterũ enim largitionum, siue rerum priuatarũ Augusti, Augustæúe fuit: l. 2. C. de locat. præd. ciuil. alterum sacrarum largitionum, siue thesaurorum: qui tamen proprie Fiscus dicebatur: vt sub ea voce docebimus. Vtriusque Ærarij proprij erãt Susceptores, id est quos nũc Receptores appellamus: proprij rationales, proprij Comites. Imp. Zeno l. 2. C. de quadr. præscripr. Data licentia intra quadrienniũ contra sacratissimum ærariũ actiones exercere: ita tamen, vt postea nec sacratissimũ fiscum pulsare liceat. Iustinianus autem in §. vlt. de vsucap. differentiã hanc non satis obseruauit, sed quod Zeno illo loco Ærariũ appellauit, Imperatoriã domũ nominauit: Qui à nostra, inquit, vel venerabilis Augustæ domo aliquid acceperint. Arin l. 3. de quad. præs. priuatã principis substãtiam appellat.

AEROSA pecunia, ære mixta. Scæuola l. 102. D. de solut. Creditor oblatam à debitore pecuniã, vt alia die accepturus distulit. mox pecunia, qua illa Resp. vtebatur, quasi ærosa iussu principis sublata est. Sic Plinius aurum ærosum dixit lib. 33. cap. 5.

AES nunc generale nomẽ est, pro quouis pecuniæ signatæ genere. quia primis tẽporibus Romani æreis numis vsi sunt. Hinc Vlpianus, Etiam aureos numos, inquit, æs dicimus. l. etiam, 159. de verb. signif. Et Seneca lib. de Benef. v. Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum: quale apud Lacedæmonios fuit, quod vsum pecuniæ numeratæ præstat.

AES alienum est, ait Vlpianus, quod nos aliis debemus: Æs suum est, quod alij nobis debent. l. 213. D. de verb. signific. Plinius libro trigesimoquarto, capite decimo: Non erat, inquit, apud antiquos numerus, vltra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc: vt decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, numúsq; percussus, & sic quuque æs alienum etiamnum appellatur.

AESTATEM, inquit Vlpianus, incipete sic peritiores tradiderunt, ab æquinoctio

noctio verno, & finiri æquinoctio autumnali, & ita senis mensibus æstas atque hyems diuiditur. l. prima, §. 23. D. de aqua quotid. & æst.

AESTIMATA pœna ab antiquis ab ære dicta est, qui eam æstimauerunt ære, ouem decussis, bouem centussis: hoc est, decem vel centum assibus. Festus.

AESTIMATIO litis, vide Litis æstimatio.

AESTIMATORIA actio, vide Actio æstimatoria.

AETAS apud Romanos duplex erat: Seniorum, & Iuniorum. Seniores erant post annum ætatis quintum & quadragesimum: Iuniores post ætatem militarem vsque ad quadragesimumquintum annum. Hoc ex Dionys. Halic. lib. IIII.

AETATIS gradus quinque Varro putat esse diuisos, vnumquemque scilicet præter extremum in annos quindecim. itaque primo gradu vsque ad annum quartumdecimum pueros dictos, quòd sint puri, id est impuberes. Secũdo ad trigesimum annum adolescentes, ab adolescendo sic nominatos. In tertio gradu qui erat vsque ad quinque & quadraginta annos, iuuenes appellatos, eo quòd Rempubl. in re militari possent iuuare. In quarto vsque ad sexagesimũ annum seniores vocitatos, quòd tunc primùm senescere corpus incipiat. Inde vsque ad finem vitæ vniuscuiusque quintum gradum factum, in quo qui esset, senex appellatur: quòd ea ætate corpus senio laboret. Hæc Censorinus libro De die nat. cap. XIIII. Iurisconsulti autem gradus quidem ætatis totidem fecerunt, sed ita, vt mentis potius & iudicij, quàm corporis, incrementique rationem ducerent. mihique Hippocratis potius quàm Varronis secuti diuisionem videntur. nam is, vt eodem loco Censorinus scribit, primum gradum anno septimo terminat. quod eodem modo Iurisconsulti faciunt, qui ætatem illam omnem Infantiam appellant, l. si infanti, 18. C. de iure delibet. ex qua interpretanda est l. si infantis, 55. D. de vsufr. secundum autem ad annum decimumquartũ producit: quo anno pueritia terminatur à Iurisconsultis, & pubertas incipit. l. vlt. C. quando tut. esse desin. l. 2. C. arbit. tut. l. 3. C. de testam. tut. l. 1. C. de Carbon. tertium autem ad duodetrigesimum extendit: vt bis septem anni huic ætati attribuantur. & adolescentia totum id tempus appelletur, quo exacto media siue cõstans ætas esse incipiat. Iurisconsulti verè qui, vt modò diximus, non tam corporis, quàm animi ingeniique incrementum cõsiderant, hos quartuordecim annos in tres diuidunt partes. nã quatuor primos, nimirum adusque decimumoctauum, plenam pubertatem perducunt. §. vlt. Quibus manumit. licet. l. arrogato, 40. D. de adoption. Cicero ineũtem adolescentiam appellat in Catone. eo nanque anno caussas agere licebat: l. 1. D. de postul. quippe cum anno antè prætexta deposita virilẽ togam sumere solerent, & in forum ad caussas audiendas descendere. Ab anno verò decimooctauo septem continuos, nimirũ adusque vigesimumquintum, adolescentiæ: nõ tam, vt dixi, corporis, quàm ingenij & iudicij attribuunt. nam adolescentes per illud tempus Forum & iudicia frequentabant, eorùmque maximarum spectatores erant: cum interea ætas illa non satis matura & constans videretur. l. 1. D. de minorib. Reliquum tempus ætati constanti tribuunt: quia tunc virilis vigor completur: vt ait Vlpianus in d. l. 1. De minorib. Itaque ætas illa modò Robusta, modò Iusta, modò Legitima nominatur. l. 15. §. lex Iulia, D. de adult. l. 2. §. 1. D. de vacat. mun. l. vlti. C. de his qui ven. ætat. Marcellus autem in l. non aliter, 69. D. de legat. tertio, Iuuentutem illam appellat: Existimari, inquit, posset Iuuenis, is qui adolescentis excessit ætatem, quoad incipiat inter Seniores numerari. Itaque constantem ætatem Romani ad annum ætatis quinquagesimum, quod senectutis initium est, producunt. Hoc enim anno senectutis initium esse ab antiquis factum, Cicero in Catone testatur: cuius verba, quòd superiorem disputationem confirmant, subiiciam. Loquens igitur de M. Valerio Coruino: Cuius, inquit, inter primum & sextum Consulatum octo & quadraginta anni interfuerunt. ita quantum spatium ætatis maiores ad Senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit. Item: Sunt pueritiæ certa studia. num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ. num ea iam constans requirit ætas, quæ media dicitur? sunt etiã eius ætatis. ne ea quidem à senectute quæruntur. sunt extrema quædam studia sene-

ctutis. ergo vt superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis. Hæc ille in Catone. In libro verò de Amicitia ita loquitur, vt similiter adolescẽtiam ab anno ferè decimooctauo incipiat: pueritiæ verò non modò annos quatuordecim attribuat, verùm aliquos vsque ferè ad adolescentiam: quam ætatem ineuntem adolescentiam superius appellauit. Atque earum, inquit, rerum exemplum ex similitudine capiebat ineũtis ætatis, quòd summi puerorum amores sæpe vnà cum prætexta, sumpta toga deponerentur: sin autem ad adolescentiam perduxissent, dirimi tamen interdum contentione, &c. Xenophon autem ætatem quatuor in partes distribuit: alios enim appellat παῖδας, alios ἐφήβους, alios τελείους ἄνδρας, alios τοὺς ὑπὲρ τὰ στρατεύσιμα ἔτη γεγονότας. Pueritiam autem vsque ad annum decimumsextum perducit. Adolescentiam verò decennem facit, hoc est vsque ad annum vigesimumseptimum: vnde virilem ætatem exorditur, quã per vigintiquinque annos producit: hoc est, vsque ad an annum quinquagesimum secundum: à quo Senectutem incipit.

Aetatem ita Ser. Tullus descripsit, vt qui minores essent annis septendecim, Pueri: qui maiores, vsque ad annum quadragesimumsextum, Iuniores: qui hac ætate grandiores, Seniores appellarẽtur. Hæc Gellius libro 10. cap. 28.

Affines sunt (ait Modestinus) viri & vxoris cognati: dicti ab eo quòd duæ cognationes quæ diuersæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finẽ accedit. l. 4. §. 3. D. de grad. & affin. vel sic:

Affines sunt, & qui aliorum cognatam habẽt in matrimonio, & quorum propinquam alter vxorem duxit: vt Affinitatem pingui quadam Minerua dicere possimus alteram Accedentem, hoc est eorum qui aliorum cognatam duxerunt: alteram Stantem, hoc est eorum qui alterius coniugis cognati sunt. qua de re in Partitionibus planius explicauimus.

Affinis impropriè pro Cognato vsurpatur ab Vlpiano in l. si sponsus, 5. §. vlt. D. de donat. inter vir. & vx. nam quem prius Cognatum, eundem mox Affinem appellat. Item à Tryphonino in l. vlt. D. vbi pupill. educ.

Affinia, confinia. Paulus l. 12. D. fi. reg. Non enim termini, qui singulos fundos separabant, obseruari debent, sed demonstratio adfinium nouos fines inter fundos constituere.

Affinitas est ius quoddam inter vnum coniugem & alterius cognatos institutum. neque vnquam hoc verbum ponitur, nisi vbi ius quoddam subest. quare cùm Modestinus ait in l. 4. De gradib. Affines esse viri & vxoris cognatos, ita intelligendum est, ac si diceret, Titij & Titiæ cognatos Caio & Caiæ affines esse: non autem viri cognatos, vxoris cognatis affines esse: vt quidam putãt. nam si affines essent, quæreretur primùm quæ'nam essent eorũ affinitatis nomina: deinde quod ius inter eos sit constitutum.

Affinitas, impropriè & abusiuè pro necessitudine. Neratius l. quod Seruius, 8. D. De cond. cau. dat. Non magis id repeti possit, quàm quod spõsa sponso dotis nomine dederit, donec maneat inter eos affinitas: id est propinquitas illa, vel potius spes proximæ cõmunionis. nam sponsa sponso propinquauit, ad eiúsque fines eo animo accessit, vt primo quoque tempore in familiam se sui sponsi penitùs immergat. Verùm hoc planius intelligitur ex l. non ideo, 5. C. De hered. instit. vbi de testamento quæritur, in quo quæ vxor erat, affinis appellabatur. Gordianus enim impropriè positum affinis verbum significat: Non ideo minus, inquit, vxor tua iure heres videtur instituta, quòd non vxor, sed affinis testamento nominata est.

ΑΦΟΣΙΩΣΕΩΣ χάριν, dicis caussa, perfunctoriè. Modestin. l. 13. D. De excusat. tut. Ἀποχρῇ δὲ ἐντὸς τῆς προθεσμίας ἐντυχεῖν μόνον, ἐὰν γὰρ μετὰ ταῦτα μὴ ἑκὼν ἀπολειφθῇ, οὐκ ἔσται παραγραφμός. ὥσπερ ἐὰν ἀφοσιώσεως χάριν μόνον ἐντύχῃ, &c. Sufficit autem intra præstitutum tempus adesse tantùm. nam si postea non sua voluntate aberit, temporis præscriptione non repelletur. quapropter si dicis caussa & perfunctoriè duntaxat adsit, &c. Alij tamen aliter eum locum arbitratu suo conuerterunt.

Agaso, propriè dicitur seruus qui iumẽta curat: inquit Acron. Alfenus l. vlt. D. Si quad. paup. Agaso quum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit.

Agentes in rebus sub Rub. C. de agent.

agent. in reb. dicuntur, qui aliquam Reip. partem administrãt: & iis qui in sacris scrinis militant, hoc est, quorum opera in publicis literis, tabulis, codicibus totóque illo negotio literario consumetur, opponuntur, quasi hi Agẽtes in literis, vel codicibus dici possent. Agentium in rebus, genera hæc siue gradus sub illa Rubr. memorantur. vt alij sint tribuni scholarum, alij primicerij, senatores, ducenarij, biarchi, circitores, equites, tyrones. Erant & Curiosi ex eodem genere. Exacto autem militiæ tempore pro laborum præmio principes agentium in rebus dicebantur: l. 1. C. de princip. agent. in reb.

AGER, inquit Varro lib. De ling. 4. dictus est, in quam terram quid agebant, & vnde quid agebant fructus caussa. Fabius libro 1. cap. 6. Sed cui non post Varronem sit venia, qui agrum quòd in eo agatur aliquid, dictum Ciceroni persuadere voluit? Varronis ergo libros esse, qui de ling. Latina extant, hinc licet intelligatur: vt stili simi litudinem, quod maximum semper esse iudicaui cognoscendi auctoris argumentum, omittam. Vtcunque sit, Agrum nostri Iurisconsulti dicunt, locum esse sine ædificio: & alibi, sine villa. l. 27. & l. 211. D. de verb. signif. vide FVNDVS.

AGER Quæstorius, vide Quæstorius ager.

AGER limitatus, vide Limitatus ager.

AGERE, inquit Festus, interdum significat iurgari: vt cùm dicimus, Agit cum eo furti. Translata enim locutio est in forum ac iudicia: pro Litigare, & iudicio contendere. vnde etiam Agere dicitur is, qui excipit, l. prima, D. de except. vide ACTOR.

AGERE forum, vide infrà, Forum agere. Agere lege, vide infrà, Lege agere.

AGERE Rempub. pro Administrare Remp Paulus in l. 35. §. 3. D. Ex quib. caus. Qui in prouincia est, simul agere Rempubl. cœpit, ad similitudinem absentis habetur.

AGI, vide Ferri.

AGITATORES, curruum in sacris certaminibus rectores. Vlpianus l. 4. D. de his qui not. infa. Et generaliter ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neque thumelici, neque xystici, neque agitatores, nec qui aquam equis spargunt, ceteráque eorum ministeria qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habentur. vel sic:

AGITATORES, aurigæ in sacris certaminibus qui equos currúmque agitant. Vlpian. l. 43. in fi. De act. empt. Planè si intantum precium excedisse proponas, velu ti si ponas agitatorem postea factum, vel pantomimum.

AGITARE, pro agere, litigare. Paulus l. 73. D. de fideiuss. Postea victo eo dominus reuersus iterum de ea re agitabat.

AGNATA dicuntur, non quæ alicunde nata sunt: ea enim Enata dicuntur: sed quæ ad alia, id est, contra, siue iuxta aliqua quædam nata sunt. Itaque filius patri nasci dicitur, quum ad patrem cogitatio refertur: agnasci verò, quum ad agnatos & propinquos. Cicero lib. De orat. 1. Num quis eo testamento quod paterfa. antè fecit, quàm ei filius natus est, hereditatem petit? nemo. quia constat agnascendo rumpi testamentum. Nasci filius apertè dicitur viuo patri: agnasci mortuo. quia cogitatio postumi naturæ non ad patrem, sed ad propinquos refertur. Idem pro Cæcina: Cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica. Vlpian. l. 3. D. de iniust. rupt. Postumi per virilem sexum descendentes ad similitudinem filiorum nominatim exheredandi sunt: ne testamentum agnascendo rumpant. Et in fi. Licet autem postumus præteritus agnascendo rumpat. Itaque Papinianus l. 7. D. Si Tab. test. null. nepotem auo sine dubio non esse agnatum affirmat.

AGNATI sunt cognati virilis sexus, ab eodem orti. l. 2. D. de suis & legit. vel sic:

AGNATI & cognati hoc differunt, quòd in agnatis & cognati continentur, in cognatis nõ vtique & agnati. Verbi gratia, patris frater, id est patruus, & agnatus est, & cognatus: matris autẽ frater, id est auunculus, cognatus est, agnatus non est. l. 5. D. vnde legit. vel sic:

AGNATI sunt, qui per virilis sexus personas cognatione iuncti sunt: quasi à patre cognati. l. 7. D. de legit. tutor. Vide Cognati, & Cognationis nomen.

AGNOMEN, vide NOMEN.

AGONOTHETAE. Suidas, Ἀγωνοθέται δ' ἐν τοῖς σκηνικοῖς· ἀθλοθέται δ', ἐν τοῖς γυμνικοῖς. Agonothetes, inquit, in scenicis: Athlothetes, in gymnicis. & Iul. Pollux, Ἀγωνοθέται, κύριοι ἀγῶνος, ἀθλοθέται. id est, qui certamina cõstituebant.

tuebant. Arcadius l.vlt.§.1.D.de munerib. Mastigophori quoque qui Agonothetas in certaminibus comitantur, & Scribò magistratus personali muneri seruiunt. Hinc ἀγωνοθετεῖν, certaminibus præesse, eáq; moderari. Modest. l. 10. D. de pollicit. καθιερῶ ἀγῶνα, ἀγωνοθετοῦντος καὶ προκαθεζομένου τοῦ ἀνδρός μου. id est, Dedico certamen, cui præsit, ac præfectus sit vir meus. Hinc ἀγωνοθεσία, ea curatio ac præfectura, apud Vlpianum, l. 20.§.5.D.famil.ercisc.

AGRI occupatorij Flacco dicuntur, qui & arcifinales: quos videlicet in ea terra quam occupauerant non quatenus colere poterant, sed quantum in spe colendi reseruauerant, vicinos colendi virtute arcendo sibi sumpserant.

AGRICOLÆ serui, vide Serui agricolæ.

ALBINI, quos Græci κονιαταὶ appellant, aiũt Impp. l.1.De excusat.art.lib.C.10. ij dicuntur, qui calce pura parietes illinunt. Tectorium enim quod ex calce pura fit, Albarium opus vocatur Vitruuio. nisi fortè nomen speciei pro genere vsurparunt, quod verisimilius videtur.

ALBVM, alba Tabula, in qua atramento scribebatur. quod ex hoc Ciceronis loco intelligitur, quem ex lib. De orat. 11. describam. Res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Max. efferebátque in album, & proponebat Tabulàm domi, potestas vt esset populo cognoscendi. Vbi tamen REFEREBAT corrigendum putarem. Quòd si in album res illæ referrentur, facile intellectu est, non literas, vt Theophilus existimauit, sed Tabulas ipsas albas fuisse. quod etiam suspicari libet ex Plauti Persa, vbi Parasitũ de quadruplatoribus sic loquentem facit: Si id fiat, næ isti faxim nusquam appareant, Qui hic albo pariete aliena oppugnant bona. vt autem Pontifices res gestas, sic Prætores edicta sua in album referebant, & proponebant Tabulam in publico, potestas vt esset populo cognoscendi, quemadmodum anno quisque suo ius dicturus esset. Paulus l.9. D. de iurisd. Si familia alicuius album corruperit, non similiter hic edicitur, vt in furto. Vlpian. l.7.eod. Si quis id quod iurisdictionis perpetuæ caussa, non quod, prout incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit. Album autem Latini similiter dixerunt, vt Græci λεύκωμα. nam in albo leges scribebantur. Demosth. contra Timocratem, ex Solonis legibus, ὁ δὲ τιθεὶς τὸν καινὸν νόμον, ἀναγράψας εἰς λεύκωμα, ἐκτιθέτω πρόσθεν τῶν ἐπωνύμων: Qui communem legem feret, is eam in albo perscriptam pro Eponymis proponat. Extat etiam in Pandectis lib.L. Rubrica, De albo decurionum scribendo, vbi quo ordine scribi decuriones debeãt, præcipitur. Illud obseruatu dignum est, quod aliquando notauimus: moris fuisse, vt Album hoc Prætoris penderetur, sic tamen vt de plano legi posset. Itaque Auson. in Gratiar. act. Has ego literas tuas, inquit, in omnibus pilis atque porticibus, vnde de plano legi possint, instar edicti pendere mandauero. Lamprid. in Alexand. Tacebantur secreta bellorum, itinerum autem dies publicè proponebãtur, ita vt edictum penderet ante menses duos.

ALDERICVS Iurisconsultus, in Italia Ius Ciuile professus est circiter annum M. CXC. eius plerunque Accursius in Glossis mentionem apposuit.

ALEÆ emptio dicitur à nostris, cùm incertus euentus emitur: veluti cum piscator iactum retis vendit, vel auceps pantheram. Pomponius in l. nec emptio, 8. D. de contrah. empt. Aliquando & sine re vendilio intelligitur: veluti cùm quasi alea emitur. quod fit, cùm captum piscium, vel auium, vel missilium emitur. quia spei emptio est. Vlpianus in l. nam hoc, 2. D. de hered. vel act. vend. Incertum rei venire dicit.

ALEXANDER Tartagnius, Iurisconsultus, Imolensis fuit: Patauij, Ferrariæ, & Bononiæ, annos propè triginta Ius ciuile interpretatus est: relictísque libris compluribus, homo quinquagenarius, anno M. CCCCLXXV mortem obiit.

ALIAS, Aliter, Alioqui, particulæ Iurisconsultis vsitatæ: quæ facere condicionem dicuntur. vti patet ex l. diuortio, 35. D. de negot. gest. l. alias, D. de iureiurando, l. si finita, §. ex hoc edicto, D. de damn. inf.

ALICVLAE recensentur ab Vlpiano inter pueriles vestes, in l.23.§.2.D. de aur. argen. quo verbo quid significetur, hominem qui exponat inueni adhuc neminem: sed & ALICVBI vulgatis in libris legitur. Legend

Legendum putarem ALLICVLÆ, vt manicatæ tunicæ intelligantur, quæ pueris decoræ, grandioribus autem minus honestæ apud Romanos erant. vt patet ex Gell. lib. 7. cap. 12. nam, vt ait Hesychius, ἀλλὶξ, χιτὼν χειρίδωτος: Allix, inquit, tunica chirodota: id est, manicata. Hoc enim verbo Scipio Africanus apud Gellium vtitur.

ALIENARE, est in alium ius suũ transferre: nam cum effectu verbum hoc accipitur. Itaque Vlpianus non propriè Alienatũ dici ait, quod adhuc in dominio venditoris manet. venditum tamẽ rectè dici, l. 67. D. de verb. sign. Seneca autem lib. de Benef. v, Alienationem ait esse, rei suæ iurisq; sui in alium translationem. vide suprà ABALIENARE.

ALIMENTA & Cibaria differũt. nam illorum nomine ea omnia continentur, sine quibus ali corpus nõ potest: horum verò, tantum quæ ad cibum pertinent. Itaq; Iauolenus Alimentorum legato & cibaria, & vestitum, & habitationem contineri tradit. l. 6. D. de alim. & cib. Vlpianus autem Cibariorum legato, ea contineri negat l. 21. D. eod.

ALIMENTARII, quibus alimenta legata sunt: eadem ratione qua Donatarij, aut legatarij. l. pen. §. 1. D. ad leg. Falcid. l. 8. §. eam transact. D. de transact.

ALLECTI, inquit Festus, dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum sunt numerum assumpti: nam Patres dicũtur, qui sunt patritij generis: Conscripti, qui in senatu sunt scriptis annotati.

ALLEGARE se ex seruitute in ingenuitatem, pro asserere: apud Vlpianum, l. 28. §. 1. D. de lib. cau.

ALLODIVM & Feudum cõtraria verba sunt, à Gothis deriuata: quibus Ortensius in libris de Feudis frequenter vtitur. Allodium enim vulgò appellant, quod ab omni clientela liberum ac solutum est: vel cuius caussa possessor nemini fidem atque obsequium debet. & (vt nostri loquuntur) quod ita alicuius proprium est, vt à nemine alio nisi à Deo recognoscatur. Eius verbi originem Germanicam esse arbitror: & ex ALS, & LEVD conflatam: quasi prædia illa non militibus, quorum opera duces vsi fuerant, attribuerentur: sed subactis populis relinquerentur, vt ea iure optimo idest eo quo antea possederant, iure possiderent.

ALLVVIO, inquit Iustinianus, est incrementum latens: id est, ita lentè progrediens, vt non appareat. §. præterea, De rer. diuis. nam, vt ait Caius, per alluuionem id videtur adiici, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligere nõ possimus quantum quoquo momento temporis adiiciatur. l. 7. §. 1. D. de acquiren. rerum dom. Sed videamus ne Iustiniani definitio, si ad exactum iudicium reuocetur, absurda videri possit. non enim Alluere, augere est, sed attingere & aspergere. Cicero pro Sex. Roscio: Ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur. Item Verrina VII: Non alluuntur à mari mœnia extrema, sed influit in vrbis sinum portus. Alluuio ergo est adiunctio & appulsus fluminis, ripam contingentis. Hinc Alluuius ager, quem paulatim fluuius in agrum reddit: id est, qui ex alluuione factus est: vt est in libro Variorum auct. De limitib. Sed cum isto appulsu & attritu affluentis aquæ detractio illa conglutinatióque contingeret, ac proinde per alluuionem acquisitio fieret, acquirendi modum, quod incrementum latens verè definitur, Iurisconsulti Alluuionem vocarũt: eique definitionem illam accommodarũt, rerum vim non verborum proprietatem spectantes.

ALTERNATIO propriè est per vices successio: vt Festus scribit. Iurisconsulti autem pro Disiunctione vsurpant: cum dicitur, illud aut illud. l. 7. §. quod autem, D. de iniur. l. 2. §. 2. D. quod cert. loc. vbi Vlpianus loquitur de rerum alternatione, locorum alternationi mixta. Vsurpatur etiam impropriè pro complexione, & ambarum rerum cõiunctione. Vlpianus l. 9. D. de ser. corrupt. Qui cum extraneo agit, siue recepit, siue corruperit, agere potest: qui cum socio, sine alternatione. Hoc est, Extraneus vtroque casu tenetur: socius, hoc vno duntaxat, si corrupit.

ALTERVM tantum, id est, tantundem amplius. Iulianus. l. 13. D. de lib. & postu. Ita enim secundum voluntatem testantis filius altero tanto amplius habebit, quàm vxor: item vxor altero tãto amplius, quàm filia. Paulus l. 9. §. 5. D. de public. Quod illicitè publicè priuatímque exactum est, cùm altero tanto passis iniuriam exoluitur. sic in

sic in l. 18. in fi. D. de alim.& cib.& l.9.D. de vsut.& l. 27. de adulter. Plautus etiam Tribus tantis dixit,in Trinumo:

Frumenti quando albi messis maxima est

Trib.tantis illi minus reddit,quàm obseueris.

Cic.in Orat. Pes qui adhibetur ad numeros partitur in tria:vt necesse sit partem pedis aut æqualem esse parti,aut altero tanto, aut sesquimaiorem esse.

ALVAROTVS, Iurisconsultus nobilis, Patauij natus, leges ibidem publicè interpretatus est, nonnullisque commentariis relictis propè septuagenarius circiter annum M. CCCCLIII. vita excessit.

AMATORIVM poculum,de quo mentio fit in l.si quis, §.abortionis, D. de pœn. & l.3.§.1.D.de sicar.medicamentum ad alliciendum amorem accommodatum,quo potionatum Caligulam à Cæsonia vxore, Suetonius scribit. Philtra autem à Græcis & Poëtis appellantur: de quibus Iuuenal. sat. VI. Ouid.lib.de arte II. Ioseph. Antiquit. IX.

AMBITIOSA, gratiosa, in gratiam alicuius non iure concessa. Vlpianus l.3.D. de minor.Denique D. Seuerus huiusmodi Consulum vel Præsidũ decreta quasi ambitiosa esse interpretati sunt. Nam ambitio plerunque studium conciliandæ gratiæ significat:vt Verrina IIII:Si abs te istam rem pater tuus alicuius amici rogatu, benignitate aut ambitione inductus petisset, &c. Item Ep.1. ad Q. Frat. Præsertim cũ mores ad nimiam lenitatem atque ambitionẽ incubuerint.Græci τὸ ἀρεσκικὸν dicunt, & ambitionem ἀρέσκευμα.

AMBITVS, iter quod circumeũdo teritur.nam Ambitus, circuitus.ab eo Duodecim tabularum interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt. Hæc Varro.Festus autem sic:Ambitus propriè dicitur circuitus ædificiorum, patens in latitudinem pedes duos & semissem:in longitudinem idem quod ædificiũ. Cicero in Topicis: P. Scæuola id solum esse Ambitus ædium dixit, quoad parietis communis tegendi caussa tectum proiiceretur: ex quo in eius ædes qui protexisset, aqua flueret. Sic enim eum emendandum locũ,docuimus lib. Obseruat.1.cap.26.

AMBVLARE, pro nõ vno in statu permanere, sed mutari Iurisconsulti vsurpant. Sic

AMBVLATORIAM esse testatoris voluntatem vsque ad mortẽ,dicitur in l.quod si.4.D.de adim.legat.Sic

AMBVLATORIAM cõditionem Papinianus appellat in l.seruus, 34. D.de statut. lib. cùm eam significaret, quæ non in vnius tantum, sed etiam in plurium heredum persona rectè impleri possit. Sic legis

AMBVLATORIA potestas in l. crit. 10.D.de fund.dotal. & obligationes cum capite Ambulare, l. tutelas, 7. §. 1. D. de cap. minut. emptiones per plures personas Ambulasse.l. sed vbi, 15. D. de minorib.

AMETHYSTVS ἀμέθυστος,gemma quæ ex eo nomen inuenit, quòd vsque ad vini colorem accedens,prius quàm eum degustet, in violam desinit, fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens: vt ait Plin.lib.37. cap. 9. Eius facit Vlpian.mentionem in l. 19.§.6.D.de aur.arg.

AMFRACTVM est ab origine flexum duplici. dictum ab ambitu, & frangendo. ab eo leges iubent in directo pedum octo esse, in amfracto sexdecim: id est,in flexu. Hæc Varro De ling. VI. vbi legem XII. notat, de qua scribit sic Caius in l.8.D.de seruit.rustic. Viæ latitudo ex lege duodecim Tab.in porrectum octo pedes habet: in amfractũ,id est,vbi flexum est,sedecim.

AMICA, vide Pellex.

AMICOS, inquit Paulus, appellare debemus, non leui notitia coniunctos: sed quibus fuerint iura cum patrefam.honestis familiaritatis quæsita rationibus. l. 223. de verbo.signifi.

AMINEVM vinum, idem quod Falernum.nam Aminei fuerant,vbi nunc Falernum est: inquit Macrob. lib. Satur 3.cap. vlti. Eius mentio fit in l.vlti.§.1.D.de trit. vin.& ol. Vinum amphorarium, Amineũ, Græcum, & dulcia omnia. Vbi tamen Alciatus ἄμωμον reponit: à quo vehementer dissentio.nam quod de Comensis sui obseruatione nobis narrat, ei loco non conuenit: sed hæc potius, Genus post aliquot species enumeratas subiectum, ad eam speciem restringitur,cuius illa sunt indiuidua. nam OMNIA DVLCIA genus est.cuius duæ sunt species, cibi videlicet, & potionis.huius autem erãt illa indiuidua, vinum Amphorarium,Amineum,Græcum.quare generis

generis nomen ad eam contrahitur speciē, cuius illa sunt indiuidua. AMINEVM autem sine diphthongo legendum esse, ex Ausonij versu Beroaldus in Columellam demonstrat, Solus qui Chium miscet & Amineum. Beroaldus inquam hoc docuit, tum etiam Alciatus, quem sanè non hoc tantùm loco deprehendi suos hortulos ex illius fontibus irrigasse. Seruius autem in illud Georgic. II.

Sunt & Amineæ vites firmissima vina.

Amineum, inquit, vinum dictum est, quasi sine minio, nam album est.

AMITA patris mei soror: quia similiter tertia à me sit, atque auia. videri potest dicta, ex eo quòd ab antiquioribus Auita sit vocitata. siue Amita dicta est, quia à patre meo amata est, nam plus sorores à fratribus, quàm fratres diligi solēt: videlicet propter dissimilitudinem personarū, quæ ideo minus habēt dissensionis, quo minus æmulationis. Ex Sex. Pompeio.

AMITA, est patris soror, ait Paulus l. 10. §. 7. D. de grad. & adfin.

AMITA magna, est aui soror, ait Paulus l. 10. §. 8. D. de gradib.

AMITA maior, ait Paulus, est proaui soror, patris vel matris amita magna. l. 10. §. 8. D. de grad. & adfin.

AMITA maxima est, ait Paulus, abaui soror, patris vel matris amita maior. l. 10. §. 10. D. de gradib.

AMITINI, amitinæ, sunt, ait Caius, qui quæúe ex fratre & sorore propagantur. l. 1. §. 1. D. de grad. & affin. idem Paulus l. 10. §. 8. eod.

AMOVERE, inquit Donatus, propriè est saxum de loco mouere. denique est nō auferre, sed remouere. Itaque Iurisconsulti quibus in personis notare furti infamiam noluerunt, in iis hoc verbum vsurparunt: velut suis heredibus, quasi non ex familia rem auferant. l. si seruum, 71. §. prætor. D. de acq. hered. in seruis domini testamento manumissis. l. Titia, 59. §. 1. D. de man. test. præsertim autem in coniugibus: inter quos etiam Rerum amotarum actio instituta est, earum rerum nomine quas diuortij consilio auerterint. de quo extat tit. Rerū amot.

AMPHITAPA, ἀμφίταπα, vestimenta vtrinque villosa: apud Vlpian. l. 23. §. 2. D. de aur. argen. nam, vt ait Hesychius, ἀμφιτάπης, χιτὼν ἑκατέρωθεν ἔχων μαλλούς: id est, vestis vtrinque villos habens. quod idem Nonius tradit.

AMPHORA, vas cuiusuis materiæ, duarum vrnarum capax, figura cubi, rei cuiuis continendę: vt vino, oleo, & c. Itaque Iulianus l. 206. de verb. signifi. Eandem, inquit, caussam amphorarum esse: vt quum vinum habeant, tum in vasis vinariis: quum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi possit. Eius mentio fit apud Vlpia. l. 15. §. 4. D. de vsufruct. apud Pompon. Iulianum, Proculum pro vase vinario, l. 2. l. 5. & l. 6. De trit. vin: & l. vlt. in fi. D. de leg. Rhod. Hinc

AMPHORARIVM vinum, quod è dolio in amphoras est diffusum: apud Proculum l. vlt. § 1. D. de triti. vin. & oleo.

AMPLIATIO à Comperendinatione hoc differt, quòd illa libera est, & in Iudicum potestate posita: hæc necessaria, & legis vi atq; imperio instituta. illa sæpius fieri poterat, hæc semel tantum: illa in id tempus quod Iudicibus placebat alteram actionem differebat, hæc in perendinum diem duntaxat. Prima differentia patet ex Verrina III, vbi Cicero ait, Antea vel iudicari primò poterat, vel Amplius pronunciari. Item, Etiam si lex amplandi potestatem faciat, tamen isti turpe sibi existiment, non primò iudicare, Item: Cùm hæc omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur, tamen tanta vis istius iniuriæ, tāta in isto improbitas putabatur, vt, de Philodamo, Amplius pronunciaretur. Necessariam autem comperendinationem fuisse, illud eiusdem declarat, Adimo enim comperendinatum: quod habet lex in se molestissimum, bis vt caussa dicatur. quod aut mea caussa potius est cōstitutum, quàm tua, &c. Item: Glaucia primus tulit, vt cōperendinaretur reus, antea vel iudicari primò poterat, vel Amplius pronunciari. Secunda differentia cognoscitur ex eo, quòd Valerius libro sexto caussam C. Cottæ repetundarum accusati septies ampliatam scribit. Et Cicero in libro De claris Oratoribus caussam quorundam publicanorum tribus ampliationibus prolatam. In comperendinatione autem numerum duarum actionum præstitutum fuisse, locus quem ex Verrina III protuli, apertè ostendit. Tertiam differentiam partim verbi notatio quam Pedianus etiam declarat, partim locus Ciceronis in Bruto

demonstrat: Vnum, inquit, quasi comperendinatus medium diem fuisse. Ex quo intelligitur plures in ampliatione interponi potuisse:in comperendinatione,nequaquam. Quòd autem vir eruditione singulari præditus, qui Verrinarum interpretes scribit in eo loco,tanquam in luto adhæsisse, duas statuit differentias: de posteriore, quum antiquiorem fuisse Ampliationem scribit (si tamen hæc differentia numeranda est) facilè assentior. In priore non possum:vbi ampliationem in iudicum arbitrio tantùm positam fuisse scribit: Comperendinationem, in reorum postulatione, & iudicum potestate simul: & nisi alteruter, aut vterque petisset,de comperendinatione iudices cogitaturos non fuisse. Locus enim Asconij, quo solo firmamento hæc viri doctissimi opinio coniecturáque nititur, longè aliò mea quidem sententia pertinet. Is autem in Argumento II Verrinæ est,his verbis:Expositio consilij sui, vt cum iudicibus deliberatio, videtur inducta: in qua ostenditur certandum cum Hortensio astutia, non vtendo horis omnibus ad dicendum:ad tollendam, si fieri possit, comperendinationem, per testes crimina eom probando.Quibus verbis dici hoc ab Asconio vir doctissimus in suo libro De legibus existimat: Sperabat Cicero caussa patefacta & probata,futurum,vt de tollẽda comperendinatione à iudicibus impetraret.frustra enim Cicero conatus esset tollere. ac ne conatus quidem esset, si necessaria fuisset. Verùm,vt antè dixi,aliò pertinere locus Asconij videtur:nimirum eò,vt illa calliditate & astutia Cicero vtens qua est vsus, hoc est, simpliciter testibus interrogandis crimina exponens, & perpetuam orationem omittens, Hortensio defendendi facultatem priore actione adimeret. quod eo ipso cõsilio Ciceronem assecutum, Pedianus ipse in extremo eiusdem Orationis demonstrat: Quibus rebus, inquit, adeò stupefactus Hortẽsius dicitur, vt rationem defensionis omitteret. Et Cicero Verrina tertia: Vererer, ne quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Item in quinta: Qui testes interrogari priore actione nolueris, & iis tacitum os tuum præbere malueris, quamuis & te & patronos tuos ingeniosos esse dicito.Item in septima:Quoniã priore actione vt patroni tui dictitant, nona quadam sapientia, vt omnes intelligunt, conscientia tua testem nullum interrogasti. Item Asconius in secundæ arguméto:Qua arte ita est fatigatus Hortensius,vt nihil cõtrà,quod diceret, inueniret. Item in media tertia: Astutia Ciceronis hæc fuit, vtendo testibus,vt nihil reliqui esset Hortensio,nisi vt eos interrogare posset. dicendi autem facultatem nullam ei dedit, nihil ipse dicendo.Satis apertè,opinor,docuimus, assecutum fuisse Ciceronem id quod contendebat,nimirum, vt comperendinatio tolleretur,non legis permissu, sed astutia & calliditate.Sublatam autem ideo comperendinationem,quia si fuisset comperendinatio, semel atque iterum defensus Verres fuisset. Nunc autem defensus non est. Itaque post perpetuam orationem Ciceronis, & quinque libros pronũciatos, semel tantùm defensus fingitur, quasi vnica actione transactum iudicium ex Cæcilia vel Acilia lege fuisset.Hæc & alia complura in Commentariorum editione altera copiosius: cui ne præiudicium afferatur,in meis quidé optatis, in aliorum autem beneuolentia & comitate positum est.

Ampliare hominem,& Primus cœtus, pro Ampliare caussam,& Prima actio. Auctor Rhetor.ad Herenn.lib. IIII. Nam quid fuit,Iudices,quare in sententiis ferendis dubitaueritis, aut istum hominem nefarium ampliaueritis? non apertissimæ res erant crimini datę?non omnes hæ testibus comprobatæ? non contrà tenuiter, & nugatoriè responsum? Hic vos veriti estis, si primo cœtu condemnassetis, ne crudeles existimaremini.

Amplissimi ordinis nomine,Senatorius intelligitur: vtpote omnium summus ac dignissimus. Paulus l.21.§.2. D.de legat.& fid.lib.32. Columnis ædium vel tignis per fideicommissum relictis, ea tantummodo amplissimus ordo præstari voluit,&c.idem in l.amplissimi,4.& l.seq.C. de excus.tut.

Amplius, quã vim habeat, tractatur in l.verbũ, 82.de verb.sign.l.si seruus,108. §.si ita,de leg.1.l.si purè,54.de leg.3.

Amplius non peti, cautio est vetustè sic appellata, pro Non petitum iri. Sic Dari fieri, pro Datum & factum iri, Iudicatum solui, Rem ratam haberi, plerũque in Pandect.

dect. Plenè autem ita cautio illa concipitur: Non petiturum eum cuius de ea re actio, petitio, persecutio esset: & ratum habituros omnes, ad quos ea res pertineret. l.procurator, 23.D.rem ratam hab. Cicero eleganter in Bruto ea est vsus: At verò tibi ego Brute non soluam, nisi prius caueto Amplius eo nomine, neminem cuius petitio sit, petiturum. Vsurpat & in Orat. pro Q. Roscio: & lib. ad Attic. 1. & Famil. 13.

ANAKPIΣIΣ, interrogatio rei, præsertim si tormentis quæratur. Marcellus l. 6.D. de cust. & exhib. Et ideo quum quis ἀνάκρισιν faceret, iuberi oportet venire Irenarchen.

ANADEMATA, ἀναδήματα, Paulus inter capitum ornamenta muliebria recenset in l. 26.D. de aur. arg. item vt Hesychius, qui scribit esse ἄλλος κόσμος ἐπὶ κεφαλῆς. Itaque à Polluce lib. 5. in mundo muliebri ἀναδήματα numerantur.

ANATOCISMVS, ἀνατοκισμός, regeneratio, renouatio. Cicero Epist. ad Att. lib. VI. posuisse videtur, pro fructibus vsuræ in sortem redactæ: non autem simpliciter pro vsura vsuræ, vt lib. De vsuris primo docuimus. Latinè autem epist. I. verbum interpretatur: Confectam, inquit, vt soluerent centesimis sexennij ductis cum renouatione singulorum annorum.

ANCONES, ἀγκῶνες, vasa sunt cubitalia, vt origo vocabuli declarat. Eorum Paulus meminit in l. 13.D. de inst. vel inst.

ANECLOGISTVS, ἀνεκλόγιστος, rationibus reddendis liber ac solutus. Vlpianus l. 5. §. 5.D. de administ. tut. Quidam decedens filiis suis dederat tutores: & adiecerat, Eósque aneclogistos esse volo. Et ait Iulianus, tutores nisi bonam fidem in administratione præstiterint, damnari debere: quamuis testamento comprehensum sit, vt aneclogisti essent. Iidem plerunque dicuntur ἀνυπεύθυνοι.

ANEΞETAΣTOΣ, rationibus reddẽdis, siue subducendis solutus. Scæuola l. 23. § 2. D. de pecu. leg. ὅσοις κατέλιπον ἐλευθερίας, καὶ τὰ ληγάτα, αὐτοὺς τούτους βούλομαι εἶναι ἀνεξετάστους: Quibuscunque libertatem & legata reliqui, eos ipsos reddendis rationibus solutos esse volo. Alibi autem ἀνεκλόγιστοι appellantur, & ab aliis ἀνυπεύθυνοι.

ANGARVS, ἄγγαρος, operarius. Est autem vox Persica, vt scribit Hesychius, σημαί-νει δὲ καὶ τοὺς βασιλικοὺς γραμματοφόρους: Hos vulgus nostrum postas, quasi positas cursorum stationes appellat. Vnde Angaria, operæ publicè ob negociũ aliquod obortum, cui celeriter prouidendum est, impositæ. Impp. l. 11. C. de sacrosanc. eccles. Neminem ab angariis, vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere excusari præcipimus, &c. Quidam in Pand. Græcis sic legi testantur, ἔστι δὲ ἀγγαρεία μὲν ὁ πόρος ὁ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς καὶ δρόμον ἐχούσης, ὡς τυχὸν ἐντεῦθεν ἐπὶ Τύρον. παραγγαρεία δὲ ἡ διὰ τῆς πλαγίας ὁδοῦ καὶ ὅτι τὸ παλαιὸν ἦν ὁ πλατὺς δρόμος ὁ λεγόμενος διὰ ὀχημάτων. Vt Angaria sit, quà cursus publicus est: Parangaria verò, in obliquum. vnde Rubri. lib. C. XII. De cursu publico, angariis, & parangariis.

ANGELVS Vbaldus, Iurisconsultus, nobilis, Perusij natus, Baldi frater, Patauij Ius Ciuile docuit, magnáque de eo volumina scripsit. Floruit circiter annum M. CCCC.

ANGVLARIVS, pro angularis, id est, quadratus, vel triãgulus. Proculus l. 69. D. de contrah. empt. Rutilia Polla emit lacum Sabatenem angularium, & circa eũ lacum pedes decem.

ANNIVERSARIA conditio percipiẽdi reditus, id est, annua, vnoquoque annore vertens, apud Scæuolam l. 21. §. 6.D. de annu. leg.

ANNONA, propriè rei frumentariæ: sed promiscuè pro quouis alimẽtorum genere vsurpatur. vnde lex Iulia de annona, lib. Pandect. 48. Et sic accipitur l. 1. & l. vlti. D. de mun. & hon. itémque passim in Pandect. vsurpatur, & pro certa definitáque cibariorum annuorum ratione: veluti cum Lampridius ait, Alexandrum dedisse medicis annonas binas & ternas. Indéq; in libris nostris Annonę ciuiles appellatę sunt, l. iubemus, 14. C. de sacrosanct. eccles. l. vn. §. cum autem, C. de rei vxor. act. quæ & panes ciuiles nominantur in l. vlti. §. præterea. C. de iure dot.

ANNONÆ præterea dicebantur, quas prædiorum prouincialium domini, conductoréśque tuendi exercitus caussa quotannis præbebãt. vti patet ex tit. C. De annon. & tribut. vnde intelligitur Annonas in speciebus constitisse: hoc est pane, carne, frumento, vino, fœno, palea &c. Tributa verò in corporibus: hoc est equis, iumentis,

tis, vestibus, pecunia.

Annotatio, vide Adnotatio.

Annotatio dici videtur Principis rescriptum, sua manu subnotatum, in l. iubemus, 10, C. de sacros. eccles. l. vlt, C. de diuers. rescript. vide adnotari, & Pragmatica.

Annulorum aureorum ius: vide, Ius annulorum.

Annus alius dicitur Naturalis, alius Ciuilis: vel sic:

Annus alius naturaliter numeratur, alius ciuiliter. Naturaliter numerari dicitur, cùm à momento ad momentum ratio ducitur: Ciuiliter, cùm à die ad diem. sic, vt qui ad extremum anni diem peruenerit, annum absoluisse videatur. l. auunculus, 132. & l. 134. D. de verb. signifi. Naturalis annus exigitur in nuptiis. Nouel. 74. & 100. in pupillis & minoribus. l. vlti. C. quando tur. desin. l. 3. §. minorē, D. de minorib. in præscriptionibus temporalium actionum. l. 6. de oblig. & act. in Carboniana possessione: l. 1. C. de carbon. edict.

Ciuilis annus exigitur in testamenti factione. l. 5. D. de testam. in manumissione ex l. Ælia Sentia. l. 1. D. de manu. in vsucapione. l. 5. & l. 7. D. de vsurpat. In lege Papia. l. auunculus, 134. D. de verborum significat.

Annus alius dicitur continuus, alius vtilis. Continuus est, qui CCCLXV diebus continuis constat. l. 4. §. Stichus, D. de statulib. Vtilis, qui è totidem diebus, sed ad agendum vtilibus constat: id est, quib. experiundi potestas est: vt Prætor loquitur in l. 1. D. quæ in fraud. credit. Sic accipitur in l. si cum except. 14. §. post annum, D. de eo quod met. cau. l. 1. D. quan. de pecul. act. l. 1. D. quæ in frau. cred. l. 1. D. de diuers. temp. præscript.

Annus litium. Seruius in illud Æneid. II. Si omnes vno ordine habetis Achiuos, Id'que audire sat est: iamdudum sumite pœnas. Vno ordine, inquit, id est, vno reatu. & est de antiqua tractum scientia: quia in ordinem dicebantur caussæ propter multitudinem vel tumultum festinantium, cùm etat annus litium. Iuuenalis:

Expectandus erit qui lites inchoet annus.

Annua die, pro Anno: in l. 1. D. de dot. præleg.

Annua, bima, trima die, vetus locutio est: pro Annō, biennio, triennio. Pompon. l. 8. §. 3. D. de pignor. act. Si annua, bima, trima die triginta stipulatus, acceperim pignus, & cetera. Vlpianus l. 3. D. de ann. legat. & fid. Si legatum sit relictum annua, bima, trima die, triginta fortè: dena per singulos debentur annos. Alfenus l. 19. D. de pact. dotal. Aliud est si pater pro filia dotem promisit, vt annua, bima, trima, quadrima, quinto anno dos à se redderetur, &c. Pomponius l. 6. §. 1. D. de contr. empt. Si fundus annua, biba, trima die ea lege venisset, vt si in diem statutum pecunia soluta nō esset, fundus inemptus foret.

Annua præcisè dicuntur, quæ plenè Annua cibaria: vnde Rubri. lib. 33. de annuis legat. Iuuenal. Sunt qui e torrorib. annua præstent. Seneca lib. De clement. 1. Massiliæ parricidam continuit: & annuum illi præstitit, quantum præstate integro solebat.

Anquirere pecunia & capite veteres dicebant, pro multam irrogate, vel ad populum ferre de multa vel capite alicuius, vt eam populus aut iubeat, aut antiquet. Liuius libro octauo: Capite anquisitum ob rem bello malè gestam de Imperatore nullo, & cetera. Idem lib. XXVI. Cùm Tribunus pl. bis pecunia anquisisset, tertiò capitis se anquirere diceret. Idem libro sexto: Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos, auctores sunt.

Antapocha, vide Apocha.

Ante diem, vetus est locutio, cuius interpretationem nemo adhuc, quod sciam, exposuit. nam idem apud veteres significabat, quod ipso die: quasi dicerent, Ante diei exitum. nam in die præstituenda tota dies continetur. Cæsar lib. de bello ciuil. I. Polliceri se in prouinciam iturum, neque ante quem diem iturus sit, definire. Idest, quo die: vel ante cuius diei exitum. Falsum igitur, quod à quibusdam traditur, veterem illam loquendi consuetudinem propriè ad id tempus quod ante solis exortum esset, pertinere. cùm contra pertineat non modò ad solis occasum, sed etiam ad dimidium noctis proximæ. quem ciuilis diei terminum fuisse, nemo ignorat.

ANTECESSORVM nomine iuris doctores ac magistros intelligi, perspicuum est ex locis innumeris. Itaque Hesychius, ἀντικήνσωρ, inquit, ὁ τοὺς νόμους μεμαθηκώς. Iustinianus in constit. cuius initium est, Omnem, & in ea quæ est De composit. dig. Theophilum & Dorotheum iurisperitos & facundissimos Antecessores quum appellasset, postea dicit, illum Constantinopoli, hunc Beryti iuris professorem fuisse. vt appareat eos, quos Græci ἐξηγητὰς, interdum προηγητὰς appellant, id est, interpretes, magistros, præceptores, ea ætate Antecessores ab antecedendo, item vt illos à præeundo dictos esse. Suidas etiam ἐξηγητὰς iuris legúmque Doctores interpretatur. Iustinianus in d. l. omnem, Quatenus, inquit, tam prudentia vestra, quàm ceteri antecessores qui eandem artem in omne æuum exercere maluerint, & cetera.

ANTECESSOR, prior magistratus, cui alter succedit: qui alibi Decessor dicitur. Cicero, semper Prior. Paulus l. 55. D. de iudic. Edictum quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. planè licet omnis ab antecessore numerus finitus sit, solet successor vnum edictum dare.

ANTESTARI quid sit, demonstrat Acron his verbis in Serm. Horat. libro primo, Sat. 1 x. Denunciantes litem antestatos habebant, quibus præsentibus conueniebat, ita vt aurem illis tertiò vellerent. Solebant enim testium aures tenere, & ita dicere: Memento quòd tu mihi in illa caussa testis eris. quod est Antestari. Aliter, Olim qui antestabantur, auriculam cõtingebant. Ideóque Poëta ait, Libenter auriculam obtuli. Tangens autem auriculam his verbis loquebatur, Licet antestari? si ille respondisset, licet: iniectione manus aduersarium suum in iudicium trahebat. quòd si antestatus non esset, & manum iniecisset, iniuriæ reus constitui poterat. Plautus in Persa, Leno ad Satyrionem parasitum, Nónne antestaris? & parasitus, Tuáne ego caussa carnifex Cuiquã mortali libero aures atteram? Aliter: Antestari, id est, teste vti, quòd iudicij caussá volo manum iniicere. nam hæc erat consuetudo, si quis vadato non paruisset, ei aduersarius aliquem de præsentibus antestabatur, id est, tangebat eius aurem, & dicebat, Licétne antestari? si respondisset ille, licet: tunc iniiciebat vadatus manum in eum qui non paruisset, & ducebat in iudicium: aliter si iniecisset manum, iniuriarum poterat accusari. Hæc Acron, & Porphyrio ferè in eandem sententiam. Horatius eo loco,

— Et quo tu turpissime? magna
Exclamat voce, & licet antestari? ego verò
Oppono auriculam, rapit in ius.

Plautus in Curcul.

Licet antestari? M. non licet.
Ph. Iupiter te malè disperdat miles, intestatus viuito.

ANTIADES, ἀντιάδες, tumores in extremis faucibus ex inflammatione nati. Vlpian. l. 14. §. 4. D. de ædil. edic. Si quis ἀντιάδας habeat, an redhiberi quasi vitiosus possit, quæritur. & si ἀντιάδες hæ sunt, quas existimo, id est inueteratas: & qui iam discuti non possunt faucium tumores: qui ἀντιάδας habet, vitiosus est. Cornelius Cel. eas Tonsillas vocat, lib. 6. cap. 10.

ANTICHRESIS, ἀντίχρησις, mutuus vsus, vt verbi notatio declarat. Sic enim is contractus dicitur, quo pignus ita datur, vt quoad debitor satisfaciat, eo creditor vsuræ nomine vtatur fruatur. Martianus l. si pecuniam, 33. De pignerat. act. Si pecuniam debitor soluerit, potest pigneratitia actione vti ad recuperandam ἀντίχρησιν. nam quum pignus sit, hoc verbo poterit vti. Idem l. si is qui bona, 11. §. 1. D. de pignor. Si ἀντίχρησις facta sit, & in fundum aut in ædes aliquis inducatur, eousque retinet possessionem pignoris loco, donec illi pecunia soluatur. Huiusce cõtractus exempla extant apud Papin. l. 1. §. pacto. D. de pignorib. Modestinum in l. 39. de pign. act. Paulum l. 9. §. vlt. D. de supell. leg. Impp. l. si ea lege, 17. l. si ea pactione, 14. C. de vsur. in Nouel. 32. 33. 34. 130.

Ἀντίδωρα, mutua dona, remunerationes. Vlpian. l. 25. §. 8. D. de hered. petit. Nec si donauerint, locupletiores facti videbuntur: quamuis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligauerunt. planè si ἀντίδωρα acceperunt, dicendum est eatenus locupletiores factos quatenus acceperunt. velut genus quoddam hoc esset permutationis.

ANTINOMIA, pugnantia legum contrariè scriptarum. Imp. De concep.dign.§. 6. Nulla itaque in omnibus prædicti codicis membris antinomia (sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem sibi vidicet locum: sed sit vna concordia, vna consequentia aduersario nomine constituto.

ANTIPHERNA, ἀντίφερνα iuncto ex ἀντὶ & φερνὴ nomine, dicuntur ea quæ maritus constante matrimonio vxori suæ quasi remunerandæ dotis caussa largitur. Iustin. l.vlt.C.de donat.ante nupt. Ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alijs, debet esse aperta licentia & constante matrimonio talem donationē facere: quia quasi ἀντίφερνα hæc possunt intelligi, & non simplex donatio.

ANTIQVARE, verbum sollemne, quo populus R. vtebatur, cùm significabat se legem quæ ferebatur, non recipere. itaq; Festus lib. I. Antiquare, inquit, est in morem pristinum reducere. Cicero lib. De legib. III: Vos item, vt video, legem antiquastis sine tabella. Liuius lib. IIII: Profertur tempus ferendæ legis: quam, si subiecta inuidiæ esset, antiquari apparebat.

ANTIQVIOR, potior, carior, Paulus l.19.§.4.D.de cap.& postl. Quia disciplina castrorum antiquior fuit parentib. Romanis, quàm caritas liberorum. Cicero: Antiquiorem Deiotaro fuisse laudem & gloriā, quàm regnum & possessiones suas.

APICES iuris, ius summum, subtilis & spinosa disputatio, in qua æqui & boni ratio non habetur, sed res ad viuum resecatur. Vlpia.l.29.§.3.D.mand. De bona enim fide agitur, cui non congruit de apicibus iuris disputare: sed de hoc tantùm, debitor fuerit, necne.

APISCI, pro Adipisci. Vlp.l. 40. D.de donat.int.vir. Quod apiscendæ dignitatis gratia ab vxore in maritum collatum est, &c. Vlp.l.25.§.3.D.de hered.petit. Quòd si ab initio quidem iustam caussam habuit apiscendæ possessionis. Paulus l.1.§.2.D.de acqui.& amitt.poss. Apiscimur autem possessionem per nosmetipsos. & l.3. Et apiscimur possessionem corpore & animo. Hermogenianus l.15.D.de Carb.edic. Hæc bonorum possessio, si satisdatum sit, non tantùm ad possessionem apiscendam, sed ad res etiam persequendas prodest.

Ἀποκήρυξις, abdicatio. Imp. l. 6. C. de pat. pot. Abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. Hinc ἀποκήρυκτος, ὁ ἐπὶ ἁμαρτήμασιν ἐκβληθεὶς πατρῴας τῆς οἰκίας: id est, qui ob peccata è patris familia eiectus est. Suidas: καὶ ἀποκηρύττοντες ἀντὶ τοῦ παραιτούμενοι. οὕτω Δημοσθένης καὶ ἄλλοι, οἱ δὲ φασι διαφέρειν ἐκποίητον ἀποκηρύκτου. ὅτι ὁ μὲν ἀποκήρυκτος, ἐπὶ κακίᾳ ἐκβάλλεται. ὁ δὲ ἐκποίητος ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς εἰς ἕτερον οἶκον δίδοται προθέσει. vide Abdicatio.

APOCHA, ἀποχὴ, παρὰ τὸ ἀπέχειν, id est recipere: acceptilatio, scriptura qua nos debitam pecuniam recepisse testamur. Vlpian. l. 19. §. primo, D.de accept. Inter acceptilationem & apocham hoc interest, quòd acceptilatione omnimodo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit: apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit. Vel sic:

APOCHA est cautio, in qua creditor se pecuniam à debitore accepisse testatur. l. plures, 18. C. de fide instru. l. vlti. §. 2. D. de condict. indeb. l. 27. in fi. D. de furt. Antapocha verò, qua debitor se pecuniam debitam creditori persoluisse testatur: quod in pensionibus annuis in quibus præscriptionis obiectio rimetur, fieri Imp. suadet in d. l. 18. C. de fide instr. vbi Antapocha definitur exemplar (exemplum dicendum fuit, id est descriptio) apochæ cum subscriptione debitoris, creditori datum. Si voluerit, inquit, is qui apocham conscripsit, idest creditor: vel exemplar cum subscriptione eius qui apocham suscepit, ab eo accipere: omnis ei licentia hoc facere concedatur, necessitate imponenda apochæ susceptori antapocham reddere. Verba autem hæc VEL ANTAPOCHAM suscipere, quæ vulgo interposita sunt, rectè complures docti viri auctoritate manu scriptorum codicum, & Iacobi glossographi, cuius Accurtius meminit, abiudicant.

APOCRISIARII, ἀποκρισιάριοι, propriè Responsales, dici possunt. Interdum hoc nomine appellantur, qui in aula Imperatoris ecclesiarum cuiusque diœcesis negotia gerebant, quasi earum legati. Vnde in Nouell. v i. quomodo oport. ex §. κἀκεῖνο γε μήν, Iustinianus ita scribit: διὰ τῶν τὰ πράγματα πραττόντων τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν, οὓς ἀποκρισιαρίους καλοῦσιν. Eodem nomine appellantur

lantur Nouell. xxv. qui vice magistri militum præsentalium responsa militibus dabant: vnde Adresponsum dicuntur: ἐχέτω δὲ ἀδζίασταν, ὥστε ἀποκρισιαρίους πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀναστροφήν. Rursus Nouel. c XXIII. §. κατ' ἰδίαν, 57. Monialium apocrisiarius dici videtur, qui earum negotia procurat, qui vetatur in earum cœnobio habitare. & rursus §. προσέτι, 65. vt si monachi aut monachæ negotij aliquid foris habeant, ne tamen per vrbem cursitent· ἀλλ' εἴ τινα ἀναγκαίαν ἐκδικεῖσθαι ἔχοιεν, διὰ τῶν ἰδίων ἀποκρισιαρίων ταύτην πράττειν. Plura multo de iisdem præscribit Nouell. c XXXIII. de monach.

Απόκρισις, sententia, dictum, responsio. Vlpian. l. 1. §. 1. D. de appell. ὑπάρξει τοῖς βουλομένοις ἐπικαλέσασθαι πρὸς τὴν ἀπόφασιν: Liceat iis, qui volent, aduersus responsum appellare. Loquitur de rescripto principis, qui ab iudice quopiam de aliquo negocio consultus responderat. Apud Dialecticos autem plerunque pro Negatione ponitur.

APOSTOLI, qui & literæ dimissoriæ, dicuntur, inquit Martianus, libelli erant, qui ab eo à quo appellatum erat, ad eum qui de appellatione cogniturus erat, testandæ appellationis caussa dabantur. l. 1. D. de libell. dimiss. ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere significat. l. dimissoriæ, 106. De verb. signif.

APOTHECA, ἀποθήκη, cella, locus rebus quibusuis ad tempus condendis idoneus. Vlpian. l. 12. §. 16. D. de instr. vel inst. Instructo autem fundo, & bibliothecam, & libros qui illic erāt, vt quoties veniret, vteretur, cōtineri constat. sed si quasi apotheca librorum vtebatur, contra erit dicendum: id est, locum vbi temporis caussa libros reponebat. Vlp. in l. 21. §. 6. D. de furt. & l. 5. §. 3. D. de his qui deiec. vel effud. pro loco vbi vinum est temporis caussa repositum, vsurpat. item vt illa l. 12. §. 15. De inst. vel inst. Vina quoque, inquit, si qua ibi fuerint vsus ipsius caussa, continentur. sed si qua eò congesserat, non vsus sui caussa, sed custodiæ gratia, non continebuntur. vina etiam quæ in apothecis sunt, non cedent. Et l. 11. §. 3. D. locat.

APPANAGIVM, Francicum vocabulum, pro ea parte bonorū, quæ Regis Franci liberis natu minoribus concedi solet: postquam natu maximus regnū patre mortuo adeptus est. Eius autem ius & conditio hæc est, vt directum dominium Rex in ea parte retineat: &, si posteri virilis sexus deficiant, ad regem redeant. Paulus Æmilius historicus, institutū istud refert ad Regum nostrorū expeditiones Hierosolymitanas. non multo concinnius, quàm quòd pragmatici nostri, Andrea Tiraquello teste, verbi originem à pane quotidiano deducunt. Verbum enim, vt dixi, plane Frācicum est: Abbannē, forbannen, ausbannen, Germani hodie quoque pro excludere, & remouere, vsurpant. quorum hoc vitium esse, vt B & P promiscue pronuntiēt, nemo ignorat. Ergo regni portio quæ reliquis liberis quasi exclusionis nomine dabatur, abbanagium siue appānagium dictum est: quasi quis partem exclusoriam dicat.

APPARITORES (de quibus mentio fit in l. 3. D. de ser. fugit. l. vlt §. vlt. D. quod met. cau.) verbum generale est, eòque omnes qui magistratui apparerere solent, eiúsque imperio præstò esse, intelliguntur: veluti scribæ, accensi, interpretes, lictores, viatores, præcones. vt in Verrina III. explicauimus. Apparitores ex eo nomen inuenisse quòd magistratui apparerent, Ciceronis verba in Cluētiana declarāt: Quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid ceteri quos apparere huic quæstioni video, volunt? Hinc

APPARITIO, pro Apparitoribus. Vlp. l. 23. §. 3. D. quod met. caus. Per vim apparitione Præsidis interueniente.

APPELLARE dicitur inferior superiorem, quum ad eum, vt alloquatur, accedit. Vlpian. ex Prær. edicto in l. 1. D. ex quib. caus. maior. QVVM'VE MAGISTRATVS DE EA RE APPELLATVS ESSET. Et Asconius in illum Verrinæ III. locum, vbi Verres heredem quendam hominem priuatum appellasse dicitur: APPELLAT, inquit, iniuriosum verbū in personā Prætoris. appellatio enim est inferioris ad poriorem. Hinc

APPELLARE, verbū iuris, cùm is qui à magistratu aliquo iniuriam passus est, vel parem vel superiorem magistratum adit, & vt illud decretum rescindat, petit. veluti cùm Prætor contra Prætoris, aut Consul contra Consulis, aut Censor contra Censoris, aut Tribunupl. contra cuiusuis magistratus decretum appellatur. Hinc appel-

lare, ab inferioris iudicis sententia ad superiorem prouocare. Vlp. l. 1. D. de appel. Appellandi vsus quàm sit frequens, quámque necessarius, nemo est qui nesciat: quippe cùm iniquitatem iudicantium, vel imperitiam re corrigat, licet nonnunquam bene latas sententias, &c.

APPELLARE debitorem, eleganter & propriè pro eo quod crebrius dicitur interpellare, id est, ab eo id quod debet reposcere. Iulianus l. 16. in fi. D. de fideiuss. Verisimile est id actū, vt quum appellatus reus non soluisset, fideiussor teneretur. sed etsi reus antequam appellaretur, decessisset, fideiussor obligatus non erit. In eandem sententiam illud est Columellæ lib. 1. cap. VII. Vel optima nomina non appellando fieri mala, fœnerator Alfius dixisse fertur. Vulgus, non sollicitando.

APPELLARE, inquit Vlp. est blanda oratione alterius pudicitiam attentare. & paulo pòst, Aliud est appellare, aliud adsectari. Appellat enim qui sermone pudicitiam attentat: adsectatur, qui tacitus frequenter sequitur. adsidua enim frequentia quasi præbet nonnullam infamiam, l. 15. §. 17. D. de iniur. Valerius lib. 6. cap. 1. Cui Cominius Tribunus pl. diem apud populum dixit, quòd Cornicularium suum stupri caussa appellasset.

APPLICATIONIS ius fuisse videtur, vt qui peregrinus sese in ciuis alicuius Romani quasi patroni fidem & clientelam ita dedidisset, si is intestato mortuus esset, eius hereditatem patronus obtineret. Cicero lib. De orat. 1. Quid, quod in Centumuirali iudicio certatum esse accepimus? qui Romam in exilium venisset, cui Romæ exulare ius esset, si se ad aliquem quasi patronum applicuisset, intestatóque esset mortuus, nónne in ea caussa ius applicationis, obscurum sanè & ignotum, patefactum in iudicio, atque illustratum est à patrono?

APVD te, vide Penes te.

APVD aliquē obligari, pro Alicui obligari. Iulianus l. 16. D. de fideiuss. Fideiussor obligari nō potest ei, apud quem reus promittendi obligatus non est.

AQVA diurna est, quæ interdiu ducitur: Nocturna, quæ noctu. l. si prius, 17. D. de aq. & aquæ pl. l. si communem, 10. D. si seruit. amitt.

AQVA perennis, dicitur quæ perpetuò fluit, neque vnquam arescit. l. 1. §. loquitur, D. de aq. quotid.

AQVÆ salientes dicuntur, quæ ex fistulis erumpunt, & supernè desiliunt. l. 2. D. de supell. leg. l. impensæ, 79. D. de verb. signific.

AQVA pluuia, est quæ de cælo veniens crescit imbri. Eius nocentis duæ sunt formæ, alia loci vitio, alia manu nocens: ait Cicero in Top. Vel sic:

AQVAM pluuiam dicimus, inquit Vlpianus, quæ de cælo cadit, atque imbre excrescit. siue per se hęc aqua cælestis noceat, vt Tubero ait: siue cum alia mixta sit. l. 1. §. 1. D. de aq. & aq. plu.

AQVA profluens separatur à Flumine, §. & quidem, de rer. diuis. videtúrq; tantum à Flumine differre, quantum pars à toto. Flumen enim est, quod integrum fluminis vsum præbet: veluti nauigandi, piscandi, lauandi. Aqua profluens est, pars eius quantumuis tenuis, quæ non integrum fluminis vsum præstat, sed potandi & abluendi tantùm. Eum denique quem aqua nō profluens præstare posset: vt stagni aut putei. Ex quibus intelligi debet, aquam profluētem nihil aliud esse, quàm aquam fluminis. Cicer. de Offic. 1. Ex quo sunt illa communia, Nō prohibere aquam profluentem: pati ignem ab igne capere. Vbi tamen Aqua profluente legendum putarem.

AQVA quotidiana ab æstiua, inquit Vlpian. vsu differt, non iure. Quotidiana ea est, quæ duci assiduè solet, vel æstiuo tempore vel hyberno, etiamsi aliquando ducta non est. ea quoque dicitur quotidiana, cuius seruitus intermissione temporis diuisa est. Æstiua autem ea est, qua æstate sola vti expedit. sicut dicimus vestimenta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua, quibus interdum etiam hyeme, plerunque autem æstate vtamur, l. 1. §. 1. D. de aqua quotid. & æsti. Vel sic:

AQVA quotidiana est, quæ quum assiduè duci potest, tum vt assiduè ducatur, comparatur: Æstiua verò, quæ quum æstate duci potest, tum vt eo tantùm ducatur tempore, comparatur: vti patet ex l. 1. D. de aqua quot.

AQVAGIVM est, inquit Festus, quasi aquæ agium, id est aquæ ductus. Pomp. l. 3. §. 5. D. de aq. quot. Dummodo ne fundum domino, aut aquagiū riualib. deterius

faciat.

faciat. Iauolen. l. 9. D. quemad. seruit. amitt. Aqua si in partem aquagij influxit, etiam si non ad vltima, &c. Pompon. l. 15. D. de seruit. rust. Et quod vellet, in riuo facere liceret, dum ne domino prædij aquagium deterius faceret.

AQVARII serui dici videntur in l. quæsitum, 12. §. 22. D. de instru. & inst. leg. qui aquarum custodes & hydrophylaces appellantur in l. decernimus, 10. C. de acq. duc. lib. x.

AQVÆDVCTVS est ius aquã ducendi per fundum alienum, l. 1. D. de ser. præd. rust. l. 1. §. hoc interdictum, D. de riuis.

AQVILICES, qui aquę eliciendę sunt artifices: apud Tarrũtenum l. vlt. D. de iur. immun. de quibus vide Vitruuium lib. 8. cap. 1. & Plin. lib. 26. cap. 6.

AQVIMINALE, Paulus apertè pro vase aquario vsurpat in l. 3. in princip. D. de supel. leg. & paulo pòst: Nam & pelues argenteas, & aquiminalia argentea, & mensas, &c.

AQVIMINARIVM, non potorium, sed escarium vas fuisse, Pomponius in l. 21. §. 2. D. de aur. arg. leg. sic tradit: Sed de aquiminario Cassius ait, quum alteri argentum potorium, alteri escarium legatum esset, escario cedere. Item Vlpianus l. 29. §. 5. eiusd. tit. Si cui escarium argentum legatum sit, id solùm debebitur, quod ad epulandum in ministerio habuit: id est, ad esum & potum. vnde de aquiminario dubitatum est: & puto contineri. nam & hoc propter escam paratur.

ARATRVM inducere, moris fuit Romanis quum vrbem aliquam euertissent, vt eam funditùs delerent. Modestinus l. 21. D. quib. mod. vsuf. Si vsusfructus ciuitati legetur, & aratrum in ea inducatur, ciuitas esse desinit: vt passa est Carthago. ideóque quasi morte desinit habere vsumfructum. Horat. lib. 1. Carm.

Iræ altis vrbib⁹ vltimæ stetere caussæ cur perirẽt
Funditùs, imprimerétque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

Cicero Philip. 11. Casilinũ coloniam deduxisti, quò erat paucis annis antè deducta, vt vexillum videres, & aratrũ circumduceres.

ARBITER vetuste dicebatur pro teste. vnde illud, Remotis arbitris, pro sine teste, & in solitudine. Postea dictus Arbiter, quiuis tertius, qui extra iudicium ad duorum controuersiam explicandã adhibetur. Sunt autem eorum duo genera. nam alij ad summam controuersiam disceptandam sic adhibentur, vt absoluendi & condemnandi potestatem habeant: qui vulgò Recepti, & Compromissarij appellãtur: de quibus mox dicemus. alij verò ad incidens aliquod & aduentitium negotium explicandum dantur, qui neque absoluendi neque damnandi ius habent. de quibus in l. cum fideicommissum, 7. D. de confess. talis est is qui in Falcidiæ controuersia ad defuncti bonorum quantitatem æstimandam & constituendam datur: de quo in l. 1. §. cum dicitur, D. Si cui plus quàm per leg. item qui in satisdationibus ad fideiussores probandos adhibetur: de quo in l. arbitro, D. qui satisd. cog. Arbiter autem compromissarius dicitur ciuis Rom. ex compromisso à litigatoribus sumptus, cui Prætor disceptandæ arbitrio suo controuersiæ potestatem dedit: hísque tribus potissimum à Iudice discrepat: quòd Iudex priuatus esse debet, Arbiter etiam cum Imperio esse potest, l. 2. & l. 3. D. de arbit. Illi propter Prætoris Imperium: huic propter compromissum parendum est. Ille ex formulæ prætoriæ præscripto: hic ex arbitrio suo sententiam pronunciat. Hinc illud Aristot. libr. Rhetor. 1. ὁ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον. καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. Arbiter, inquit, æquitatem spectat: Iudex verò legem. & icc͡irco Arbiter repertus est, vt æquitas valeret. Plura vide infrà, sub verbo, Iudex.

ARBITER, inquit Festus, dicitur iudex, quòd totius rei habeat arbitrium & facultatem.

ARBITRORVM genera sunt duo: vnũ eiusmodi, vt siue æquum sit, siue iniquum, parêre debeamus. quod obseruatur, quum ex compromisso ad arbitrum itum est. alterum eiusmodi, vt ab boni viri arbitrium redigi debeat: etsi nominatim persona sit comprehensa, cuius arbitratu fiat. veluti quum lege locationis comprehensum est, vt opus arbitrio locatoris fiat. l. 76. & l. 77. D. pro socio.

ARBITRARI, statuere, iudicare. veluti Arbitrari inscitum, pronunciare inscitum atque imperitum. Plaut. Merc.

Annos natus sexaginta qui erit, si quem scribimus,

Seu

Seu mariti, siue hercle adeò cælibē scortarier,
Cum eo nos hic lege agemus: inscitū arbitrabimur:
Et per nos quidem hercle egebit, qui suum prodegerit.
Neu quisquam posthac prohibeto adolescentem filium,
Quin amet, & scortum ducat, quod bono fiat modo.
Si prohibuerit, plus perdet clàm, quàm si non prohibuerit.
Hac adeò vt ex hac nocte primùm lex teneat senes.

ARBITRARI in patiendi significatione, pro æstimari. Vlp. l. 12. §. 3. D. de relig. Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti.

ARBITRARIÆ actiones, Vide Actiones bonæ fidei.

ARBITRARIVM, inquit Festus, quum adhuc res apud arbitrum geritur.

ARBITRATV boni viri, vide Boni viri arbitratu.

ARBITRIVM, inquit Festus, dicitur sententia quæ ab arbitro statuitur.

ARBITRIVM recepisse videtur, qui iudicis partes suscepit, finémque se sua sententia controuersiis impositurum pollicetur, l. 13. §. 2. D. de recept. qui arb.

ARBITRIVM preter communem significationē animaduerti vsurpari solitum in funeribus pro mercede Libitinariorum, vespillonum, pollinctorum: eorum deniq; omnium qui funera curabāt. Cicero in Pisoniana: Eodē & loci vestigio & temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti. Et pro domo: Videre prętextatos inimicos, nōdum morte cōplorata arbitria petentes funeris. Et post reditum in senatu: Nōdum palam factū erat concidisse Rempub. cùm tibi arbitria funeris soluebantur.

ARCARIVS seruus, dicitur cui arcæ in qua domini pecunia cōdita est, procuratio commissa est. idem qui Actor, aut Dispensator. Scęuola l. 41. §. vlt. D. de fid. libert. Stichus arcarius probāte domino nomina fecit, & rationes à domino scriptas exhibet, nec postea nomen vllum fecit Scriptas accipe, subscriptas & subsignatas: vt apud Paulum l. 126. §. 2. D. de verb. oblig.

ARCARII præfectorum dicuntur sub Rub. C. de susceptorib. & arcar. quibus eorum quę in arcā pręfecti prætorio inferūtur recipiendorum cura commissa est. nam in prouinciis alia in fisci rationes, alia in arcam pręfecti præt. inferebantur: eorúmq; ita separata & discreta erat procuratio, l. vt nihil inter se commune haberent, l. duos tabellarios, 13. C. eod. l. 3. C. de can. largit. tit.

ARCHIATRI, medicorum principes, artis suæ peritissimi, qui in Cæsaris comitatu medicinam exercent, l. 6. C. de profess. & med. l. 2. C. quib. nō obiic. long. temp. & sub rub. C. de comitib. & archiat. sacr. palat.

ARCHIEPISCOPI, vide infrà, Metropolitani.

ARCHIMANDRITÆ dicūtur cœnobiorum præfecti. l. 4. C. de summ. trinit.

ARCHIMIMVS, ἀρχίμιμος, mimorum, id est eorum histrionum qui alienos gestus imitando derident, princeps. Iulianus l. 45. D. de ope. lib. Nam si quis pantomimum, vel archimimum libertum habeat, & eius mediocris, &c.

ARCHIGERONTES in l. 5. C. de epis. And. Alciatus interpretatur qui procurant negocia aulæ principalis. legémq; ita restituit, Archigerontes diœcetæq; ἐργασίας ταμιῶν, non nisi Christiani dirigantur: id est, qui quę ad victum principis palatinorúmq; pertinent, coemunt. Hæc ille. nunquā autē ἀρχιγέροντας pro ea re vsurpari audiui. Suspicarer igitur, leuissima mutatione adhibita, locum sic corrigendū: Archigerontes & diœcetæ ergasticorum, non nisi Christiani, &c. Est autem ἀρχιγέρων ab ἀρχιγερῶν deducto verbo, qui principatum tenet, fabrorum scilicet, vt in opificiis publicis & regiis: qui & ἀρχιτέκτων appellatur. Nā Ergasticos meo iudicio nominat operas, quę in publicis operibus cōductæ ab aliquo quasi principe & magistro gubernantur. ἀρχιγέροντας verò seniorū principes declarat: quod verbum ad huiusce legis sententiam quemadmodum accōmodari debeat, non dispicio.

ARCHIGVBERNVS, ex ἀρχος & κυβερνήτης iuncto nomine, princeps gubernator, omnium gubernatorum primus. Iauolenus l. 46. D. ad S.C. Trebell. Seius Saturninus archigubernus, testamento reliquit heredem Valerium Maximum trierarchum.

ARCHIVM, ἀρχεῖον, propriè domus principis. Hinc factum, vt tabularium, siue cella in qua instrumenta publica, quasi in Principis custodia, reconduntur, Archium appelletur. Vlpian. l. 9. §. 1. D. de pœnis: Solet & sic, ne eo loci sedeant, quo in publico inst

co instrumenta deponuntur, archio fortè vel grămatophylacio. Sic apud Iustin. Nouell. xv. & Nouell. LXXIIII. ἀποτιθέσθω χάρτην ἐν τοῖς ἐκκλησίας ἀρχείοις: τουτέστιν, ἐν τῷ ἱερῷ κειμηλιοφυλακίῳ. Hinc

ARCHIOTÆ, qui archiorum custodes sunt in l. vlt. §. hi quoque, de mun. & hon.

ARCHONTES, ἄρχοντες, annui magistratus apud Athenienses: quorum ex nominibus, item vt Romæ ex Consulum, anni numerabantur. Cic. lib. de Fato Græcum nomen retinuit: Moritur Epicurus, quum duo & septuaginta annos vixerit, archonte Pitharato. Plinius tamen magistratum Latinè dixit lib. 33. Nonaginta annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum. Hadrianus autem pro quouis magistratu posuit in l. 48. D. de iud. τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ, μήτε δοῦναι δίκην ἰδίαν, μήτε ἀναδέχεσθαι, μήτε φεύγειν. Magistratus quo anno magistratum gerunt, neq; propriam agere caussam, siue agendo siue defendendo, &c. Ergo τοὺς ἄρχοντας dixit pro ἐν ἀρχῇ γενομένους.

AREA, inquit Varro, vbi frumenta secta teruntur, & arescant. propter horum similitudinem loca in vrbe pura, Areæ. Itaq; Florentinus in l. fundi, 211. D. de verb. sign. Area, inquit, in vrbe dicitur locus sine ædificio. Plerunque autem pro solo, in quo ædes positæ sunt, vsurpatur: qua de caussa Ædificij pars esse dicitur in l. seruitutes, 20. §. 2. D. de serui. vrb. & in l. qui res, 98. §. vlt. D. de solut. vbi Paulus ait, Aream esse insulæ partem, & quidem maximam: cui etiam superficies cedit.

ARENA, pro loco vbi certamina præbebantur, qui spargi arena solebat. Vlpianus l. 4. D. de accusat. Sed & calumnia notatis ius accusandi ademptum est: item his qui eum bestiis depugnandi caussa in arenam intromissi sunt. Tryphon. l. vlt. D. de fugit. Si in arenam fugitiuus seruus se dederit, ne isto quidem periculo discriminis vitæ tantùm sibi irrogato, &c. Hinc Arenarius, qui in arenam certandi caussa descendit. Callistratus l. 38, D. de op. lib. Nec arenarius manumissus tales operas patrono præstare debet: quia istæ sine periculo vitæ præstari non possunt. Hinc

ARENARIVS, qui in arena publicè pugnauit. Arcadius l. 21. §. 2. D. de restib. Si ea rei cōditio sit, vbi arenarium testem vel similem personam admittere cogimur, &c. Item in l. 1. C. de natural. lib.

ARGENTARII, ciues Romani, qui tum Romæ, tum in prouinciis rei nummariæ negociationem exercebāt: vnde & Numularij, & Mensarij nominantur. nam ad eos duabus de caussis pecuniæ deferebantur, quemadmodum ex Vlpiano intelligimus in l. 24. §. 2. D. de reb. auct. iud. aut enim deponebantur sine fœnore, propter fidem publicam duntaxat: id est, vt tutiore loco quàm priuatis in ædibus asseruarentur. nam in æde Castoris recondebantur. Plautus in Curcul.

Sub veteribus ibi sunt, qui dant, quique accipiunt fœnore.

Pone ædem Castoris ibi sunt, quibus credas malè. Iuuenalis,

Quanto capitis discrimine constant
Incrementa domus, ærata multus in arca
Nummus, & ad vigilem ponendi Castori numi.

Aut sub vsuris ipsis pecuniæ credebantur: quas deinde fœnori collocabant. Hinc Argentariorum rationem Donatus Terentij interpres significans: Tunc inquit, in foro & de mensæ scriptura, magis quàm ex arca domóque, vel cista pecunia numerabatur. De qua consuetudine quum Syngrapham interpretabimur, dicendi erit locus. Hinc constat quamobrem Vlp. l. 10. D. de edendo, scribat, Argentariorum officium atque ministerium publicam habere caussam: & hanc principalem eorum operam esse, vt actus sui rationes diligenter conficiant: & l. 4. Argentarios singulorum rationes conficere. Hos verò tabernas circum forum habuisse constat. vnde Circumforaneum æs Cicero appellat epist. 1. lib. ad Attic. & T. Liuius lib. 26. Annibal, inquit, vocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc essent, iussit venire, id est, eas, quæ tum erant: nam aliæ postea sunt additæ. Has à Tarquinio rege in foro positas Dionysius Halic. lib. III. docet his verbis: τήν τε ἀγορὰν ἐν ᾗ δικάζουσι καὶ ἐκκλησιάζουσι, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτελοῦσι πολιτικὰς πράξεις, ἐκεῖνος ἐκόσμησε, τοῖς ἐργαστηρίοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις κόσμοις περιλαβών. id est, Forum in quo ius dicitur, & conciones fiunt, aliáque ad Remp. pertinentia trāsiguntur, ille tabernis & aliis ornamentis circūdatum exornauit. De his tabernis Vlpianus loquens in l. 32. D. de cont. emp. Qui tabernas, inquit, argentarias, vel ceteras quæ in solo publico sunt, vendit,

vendit,non solum, sed ius vēdit:quum istæ tabernæ publicæ sint, quarum vsus ad priuatos pertinet. Ad eas autem tabernas,actiones fieri solitas patet ex l.18.D.de heredit.petit.& l.88.D.de solutionib.& iis quæ in Orat.pro Cæcina explicauimus.

Argentvm aliud est factum, aliud infectum, aliud signatum:quas omnes species Vlpian.enumerat in l.19.D.de furt.Factum est, vnde artifex opus aliquod, veluti lancem aut pateram effecit. Infectum, quod rude & adhuc in massa est. Signatum, quod signo publico notatum,numi, atque pecuniæ appellationem recipit. Liuius lib.34. Secundo die aurum argentúmque,factum infectúmque & signatum. Infecti argenti fuit pondo decem & octo millia. Facti vasa multa omnis generis. Signati argenti octoginta quatuor.

Argentvm putum purum Alfenus Iurisconsultus lib.34. D. scribit esse valde purum:sicut nouum nouitium dicimus, & proprium propitium, augere atque intendere volentes noui & proprij significationem. Hoc tamen Gell. lib.6.cap.5. reprehendit, & ait putum esse à putādo dictum, & ob eam caussam prima breui syllaba pronunciari. Putum autem argētum esse,quasi exputatum, excoctúmque, omníque aliena materia carens, omnibúsque ex eo vitiis detractis,emaculatum & candefactum.

Argentvm pusulatum, vide Pusulatum.

Armillæ humerorum & brachiorum ornamenta muliebria, ab Armus deducto nomine:apud Vlpian.l.25.§.4.D. de aur.arg. Plaut. Menæhmis, Vbi hercle armillæ sunt, quas vnà dedi.

Arra, siue arrabo dicitur,quod precij numerādi quasi pignus datur. Arræ autem institutæ videntur in auctionibus, quum æris aliquantulum datetur, quòd plaustra grauis æris eò vehi incommodum fuisset. nam quod arræ nomine datur, argumentum est emptionis & venditionis contractæ:ait Imp.tit.De emp.& vend.in princ.

Arrabo,pecunia sic data vt reliquum reddatur.hoc verbum à Græco ἀῤῥαβὼν: inquit Varro.Sunt tamen qui Syriacum afferant:à quibus Arabon hoc ipsum dicatur.

Arrabo, pignus. Terēt.in Heauton.

— Reliquit filiam adolescentulam:

Ea relicta huic arraboni est pro illo argento.

Item aliquanto pòst de eadem,

Num iussi? num illa oppignerare filiam

Meam me inuito potuit?

Arræ sponsalitiæ dicuntur munuscula, quæ sponsis quasi coemptionis futuræ prærogatiua dabantur. sub tit. C. de sponsal. & arris sponsalit. quæ tum restituebantur, cùm sine culpa eius qui eas dedisset, nuptiæ impediebantur. Is enim qui dederat, si nolebat matrimonium contrahere, amittebat:qui acceperat,duplū: atq; adeò, si tātùm in stipulationem deductum esset, quadruplum reddere cogebatur. Eædem etiam pignora dicuntur in l. vn. C. si rect. prouinc.

Ars Ludicra, ars Ludionum, id est, histrionum, aut comœdorum. Macer l. 14, D. de pœn. Si miles artem ludicram fecerit,vel in seruitutem se venire passus est,capite punitur.

As, libræ pondus:cuius duodecim partes Vlpianus enumerat in l. seruū,50.§. vlt. D.de hered.inst. Vnciam,Sextātem, Quadrantem,Trientem,Quincuncem,Semissem, Septuncem, Bessem, Dodrantem, Deuncem,Assem.Itaque cùm totum Iurisconsulti significabant, sæpe Assem nominabant:quia diuidua omnia ad Assis partes reuocabant. Hinc

Ex asse heres dicitur, cui vniuersa hereditas relicta est. Hinc

Ex asse auferri hereditas, quæ vniuersa aufertur.l.2.C.de his quę vt indig.

Ex asse debere, l. 1. D. vt legat. no. caueat.

Ex asse possidere, l. pen. D. qui satisd.cog.

Asceteria ἀσκητήρια, loca exercitationi parata. nam ἀσκέω exerceo significat, & ἀσκητὴς exercitator. Hinc secessus olim à Theologiæ studiosis parati, in quibus se animo vacuo ac libero in eo studio exercerent, Asceteria nominantur in l. omnia, 33. & alibi sæpe. C.de epis.& cler.

Ascriptitii, vide Adscriptitij.

Aspargo, vitium ex pluuia, vndáve cōtractum. Callist.l.4.§.2.D.ad l.Rhod. Si vicenum merces duorum fuerunt, & alterius aspargine decem esse cœperunt. Et infrà, Adhuc nunquid & si aspargine propter iactum res deteriores factæ sunt. Alij libri, aspergine. In vetustis autem plerisq; Conspargo,& Aspargo legitur.

Assectari matronam dicitur, qui tacitus frequenter sequitur: quæ iniuria in iure ciuili existimatur: vt constat ex l. 15. §. 17. De iniur. nam, vt ait Festus, matronæ à magistratibus non submouebantur, ne pulsari contrectariq; viderentur, néve grauidæ concuterentur. Sed nec viri earum, sedentes cum vxoribus, cum vehiculo descendere cogebantur.

Asserere manum, est admouere: quòd ea quoque quæ in terram dimittuntur, seri dicuntur. vnde etiam seræ appellantur, quia foribus admotæ opponuntur defixæ postibus, quemadmodum ea quæ terræ inseruntur. Festus lib. 1. Significat autem eam consuetudinem qua veteres vtebantur cùm rem quampiam vindicabant, & manu prehendebant. Plautus Rudente de piscibus loquens, Siquidem cepi, mei sunt: habeo pro meis: nec manu asseruntur, neque illinc partem quiquā postulat. Hinc cùm è seruitute in libertatem aliquis vindicabatur, asseri dicebatur. Varro lib. de lingua v. Asserere manu in libertatem, cùm prehendimus, inquit. Terentius, Ego illam liberali assero caussa manu. vbi Donatus, Assertores, inquit, dicuntur vindices alienę libertatis. Paulus lib. Sent. v. cap. 1. Post susceptum liberale iudicium, si assertor caussam deseruerit, in alium assertorem omne iudicium transferri placuit. Hinc iudicium liberalis caussæ assertio vocatur: & à Quintiliano lib. v. cap. 11. Assertio secunda: cùm assertore victo caussa iterum agitur. vide, liberali caussa manu asserere.

Assessores dicti sunt sublatis ordinariis iudiciis, iurisperiti, qui tum in publicis, tum in priuatis iudiciis, coloniis, municipiis, non modò Romæ, verùm etiam in prouinciis ab iis qui iudicium exercent, in consilium, publico constituto salario, adhibebantur. Eorúmque officium in his ferè caussis cōstabat: cognitionum, postulationum, libellorum, edictorum, decretorum, epistolarū. l. 1. & pass. D. de offic. assess. Eos Paulus in l. pen. Cōsiliarios appellat. Lampridius in Alexan. Seuero, Assessorib. salaria instituit: quamuis sæpe dixerit eos esse promouendos, qui per se Remp. gerere possent, non per Assessores: addens militares habere suas administrationes, habere literatos, & ideo vnumquemque id agere debere, quod nosset.

Assessorii libri dicuntur de iis rebus scripti, quas agi viderunt iurisconsulti, cum assessores essent. l. nam & nocere, 12. D. de pact. l. 5. §. hac lege, D. de iniur.

Assidvvs quidam per d scribunt, quasi sit à sedendo figuratū: sed errant. nam cùm à Seruio Tullio populus in quinque classes esset diuisus, vt tributum prout quisque possideret, inferret: ditiores qui asses dabant, Assidui dicti sunt: & quoniam soli negociis publicis frequentes aderant, eos qui frequentes assunt, assiduos ab assibus dixerunt. Hæc Charisius libro 1.

Assidvvs in xii. Tabulis pro locuplete, & facilè munus faciente. Dictus ab assibus, id est, ære dando, quum id tempora Reipub. postularent: aut à muneris pro familiari copia faciendi assiduitate. Assiduo, inquit lex, vindex assiduus esto: Proletario ciui quiuis volet, vindex esto. Gell. lib. 16. cap. 10.

Assidvvs, est locuples, vt ait Ælius: appellatus ab ære dando. quare quum lex assiduo vindicem assiduum esse iubet, locupletem iubet locupleti: ait Cicero in Topicis.

Assignare libertum, inquit Modestin. hoc est, testificari cuius ex liberis libertum eum esse voluit. l. 107. D. de verb. signif. nam vetus Senatusc ōsultum fuit, quo potestas patribusfa. permittebatur, si duos pluréíve liberos iustis nuptiis quæsitos in potestate habeant, de liberto liberiáve sua significandi, cuius ex liberis suis eum libertum, eámve libertam esse velint. l. 1. D. de assign. liber. Hæc autem significatio Assignatio dicitur: Assignari quippe libertus dicitur, qui à patre alicui ex liberis quasi peculiaris ac proprius attribuitur, vt post mortem patris is solus filius patronus ei sit. Et Assignare aliud nihil est, quàm ius patronatus ad plures pertinens vni propriè ac peculiariter attribuere, in eúmq; solum contrahere.

Astipvlator à Cicerone dicitur, qui vadimonij testis adhibetur. nam in Quintiana: Profecti sunt, inquit, familiares & Albij & Quintij. dicent hi quoque testimonium. Literæ P. Quintij. testes tot: quibus omnibus caussa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur. cum astipulatore tuo comparabuntur. Et in Pisonem: Quasi quisquam tam inops fue-

rit vnquam, qui isto non modò propugnatore tutiorem se, sed aduocato aut astipulatore paratiorem se fore putaret.

ATAVVS, ait Paulus, est abaui vel abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus, aui auiæq; proauus, patris vel matris abauus. l. 10. §. 9. D. de grad. & adf.

ATRIENSES, siue Atriarij serui dicuntur, quibus atrij cura commissa erat. l. 1. §. caupones, D. naut. caup. stab. l. in lege, 203. D. de verb. signif. l. 8. D. de instruct. vel inst.

ATROX iniuria dicitur, quæ cum grauiore aliqua contumelia coniuncta est: in qua æstimanda facti, loci, personæ, membri ratio conditióque perpenditur. l. prætor, 7. & l. seq. D. de iniur.

ATTENTARI pudicitia dicitur, quum id agitur vt ex pudico impudicus fiat. l. 10. D. de iniur.

ATYPVS, ἄτυπος, qui non habet in lingua explanatam vocum impressionem: vt qui lingua sunt paulo crassiore. nam τύπος formam significat, quæ imprimitur: vt ἄτυπος dicatur, quum ea forma malè alicui rei imprimitur. Vlpian. l. 10. §. 4. D. de ædil. edict. Quæsitum est an balbus, & blæsus, & atypus, isque qui tardius loquitur, & varus, & vatius, sanus sit. & opinor eos sanos esse.

ATTRIBVTVM, vide Tributum.

AVCTIONALIA, tabulę auctionariæ, instrumenta auctionis. l. 1. §. officio, D. de tut. & rationib.

AVCTOR is dicitur, à quo quis auctoritatem, id est, ius domini in rem quampiam accepit. Cicero Verrin. VII. Tum illi intellexerunt, se id quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse: id est, ab eo qui vendendi auctoritatem nullam habebat. Item, pro Cæcina: P. Cesennius auctor fundi. Plaut. Curcul. Nec nobis auctor vllus est, nec vosmet estis vlli. Declinatum autem videtur verbum ab auctionibus, in quibus ei qui plurimum auget, res addicitur: & ex ea auctione atque adiectione sua, auctoritatem sibi in rem emptam comparat. nam ab Augendo deductum Grammatici veteres testantur: & nota illa ostendit quæ est apud Valerium Probum, qua veteres vtebantur AVC. quæ auctor significat: & in antiquis monimentis sic scriptum esse plerique testantur. Quum ergo Auctor is propriè diceretur, cui propter summam auctionem & licitationem res addicta esset; & Auctoritas ius ex ea auctione quæsitum: translatum postea fuisse vocabulum putamus ad eos, qui rem quoquomodo abalienarent. vt quum quæreretur ex eo qui rem acceperat, vnde sibi ius in eam comparasset, suum illum quasi auctorem nominaret, qui sibi suam auctoritatem tradidisset. vnde sensim in eos quoque, quorum sententiam & cōsilium sequimur, quasi ius quoddam ita sentiendi certum & constitutum haberent, consuetudinę sermonis translatū est. nam verbi gratia quum institutum est, vt legum quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initium suffragium patres auctores fierent, id est vt S. C. prius aliquid decerneretur, postea illud idem à populo iuberetur: ea lex hanc vim habebebat, vt quasi in euictionibus, possessionúmque controuersiis possessor suum auctorem à quo ius suum adeptus est laudat, ita populus consilii sui auctorem ac suasorem senatum laudare posset. Quòd si quis vel αὐκτώρ, vel αὐτὸς vocabula nobis obiiciat, indéque propter literarum similitudinem auctoritatem dictam putet, is Dionis verba audiat, qui lib. LV. sic scribit: ἘΒΟΥΛΕΥΟΝΤΟ μὲν, καὶ ὅγε γνώμη συνεγέγραπτο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένον ἐλάμβανεν, ἀλλὰ αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος τούτου δηλοῖ· ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. id est, Consultabant autem Senatores (absente Cæsare scilicet) & eorum sententia perscribebatur. non tamen quasi rata effectum habebat: sed erat Auctoritas, vt eorum sententia nota esset. Tale enim quiddam vis huius verbi declarat: quod vno verbo Græcè exprimi non potest. Paulus l. si fundo, 53. De euict. Si cùm possit emptor auctori denunciare, nō denunciasset, ideóque victus fuisset. Modestinus l. Herennius, 63. eod. Seia fundum à Titio emerat, & quæstione mota fisci nomine auctorem laudauerat. Hinc

AVCTOR secundus. Vlpian. l. 4. D. de euict. Illud quæritur, an is qui mancipium vendidit, debeat fideiussorem ob euictionem dare, quem vulgò Auctorem secundum vocant. Hinc

AVCTORITAS, titulus, siue ius quo quid possidemus. Itaque Scæuola in l. vlt. D. de

D. de pigner. act. quod principio Instrumentum emptionis appellauit, paulo pòst Instrumentum auctoritatis nominat.

AVCTORITAS, euictio, periculi præstatio. Paulus lib. Sent. 2. cap. 17. Venditor, si eius rei quam vendiderit, dominus non sit, precio accepto auctoritatis manet obnoxius: id est euictionis. subauditur autem nomine. Item, Res empta mancipatione & traditione perfecta, si euincatur, auctoritatis venditor duplo tenus obligatur.

AVCTORITAS, firmamentum, robur, firmitas, &, vt ita loquar, validitas. Scæuola l. vlt. D. de aq. & aq. plu. Solere eos qui iuri dicundo præsunt, tueri ductus aquæ, quibus auctoritatem vetustas daret, tametsi ius non probaretur. id est in quibus vetustas pro titulo valeret.

AVCTOR legis dicebatur, qui quum ea dignitate præditus esset, vt eius oratione commoueri populus posset, ab iis qui leges ferebant, deligebatur, vt eas suaderet, ac populo probaret. Ita Pompeius eius legis quam tulit Lētulus de Cicerone reuocando, frequenter à Cicerone auctor appellatur in Orat. post reditum ad Quit. Idem lib. de Legib. 3. Itaque, inquit, isti rationi neque lator quisquam est inuentus, nec auctor vnquam bonus.

AVCTORARE, Auctoramentum & Auctoratio, vide Exauctorari.

AVCTORARI, pro auctorem esse, auctoritatem suam interponere. Pomp. l. 4. D. de auct. tut. Etsi pluribus datis tutoribus vnius auctoritas sufficiat, tamen si tutor auctoretur, cui administratio tutelæ concessa non est. Vlpian. l. 9. D. quòd falsò tut. auct. Huius actionis exemplo dāda est actio aduersus eum qui dolo malo adhibuit, vt alius auctoraretur inscius.

AVCTOREM esse, est dicere se id probare quod agitur, etiam sine interrogatione: ait Paulus in l. 3. D. de auct. tutor.

AVCTORES iuris dicebātur Iurisconsulti, quibus permissum erat (vt ait Imperator) iura cōdere. Vlp. ex Diuorum fratrum rescripto in l. 17. D. de iur. patro. Et Proculum sanè non leuem iuris auctorem in hac opinione fuisse. & paulo pòst, Plurium etiā iuris auctorum, sed & Saluij Iuliani amici nostri clarissimi viri hanc sententiam fuisse. Martianus ex rescripto Diui Pij: An mora facta intelligatur, neque constitutione vlla, neq; iuris auctorum quæstione decidi posse. Aggænus Vrbicus: At Cassius Longinus, vir prudentissimus, iuris auctor hoc statuit, vt quicquid aqua lambendo abstulerit, id possessor amittat.

AVDENTER, pro temerè, audacter, liberius quàm par sit. Vlp. l. 1. §. 5. D. si pars hered. pet. Non audenter itaque dicitur, vbicunque meritò quis incertus est, &c. Sic in l. gallus, in fi. D. de lib. & post. Nisi quod, licet audenter, possis dicere, &c. nam illa duo verba quasi per parenthesim legenda sunt.

AVDITORIVM, locus in quo iudices audiendę cognoscendæq; controuersię caussa conueniunt. Paulus l. lecta, 49. D. Si cert. petat. Lecta est in auditorio Æmilij Papiniani præfecti prætorio, Iurisconsulti, cautio huiusmodi. Vlpian. l. minor, 18. D. de minoribus. Princeps perrarò solet permittere induci in auditorium suum eum, qui per infirmitatem ætatis captū se dicat. Item: Post speciem in auditorio eorum finitam. Item: Permiserunt in auditorio suo examinari. Sic apud eundem in l mulier, 22. D. ad S.C. Trebell. apud Paulum l. contra, 54. D. de rei vindic.

AVERSIONE, vel per auersionē emere, locutio est à Iurisconsultis vsurpari solita, quum res multæ simul, atque aceruatim vno precio vendūntur. multas autem intelligo, siue illæ plurium sint generum, siue vnius: sed numero, aut pōdere, aut mensura diuidantur. Asconius hac in re vocem SEMEL vsurpat, Sectores, inquit, spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur: ac postea singulas quasque res populo venditabant. Putóque non ab Auertendo deductum vocabulum, sed ab Auerrendo: quasi quum omnia simul & vniuersè tanquam per euerriculum auerruntur. vnde Vniuersa dicuntur propriè, quæ vnum in locum sunt conuersa. Exemplum eiusmodi emptionis perspicuum est in auctionibus, de quibus diximus: quum res non singulatim & ordine diuenduntur: sed vniuersæ vno precio simul atque aceruatim auferuntur. Vlpian. l. 4. §. 1. D. de peric. & comm. Si auersione vinum venit, custodia tantum præstanda est. Et §. seq. Vino autem per auersionem vendito, finis custodiæ est auehendi tempus: id est non ad mēsuram: vt ipse idem locutus est in l. 1. §. 1.

eodem tit. Modestin. l. 62. §. 2. D. de cont. emp. Res in auersione empta si non dolo vẽditoris factum sit, ad periculum emptoris pertinebit. Vlpian. l. 1. §. 7. De exercit. act. Exercitorem eum dicimus, ad quem obuẽtiones & reditus omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxit. id est non in certam partem, vt certum onerum numerũ imponeret: sed vniuersè. quod apertissimè Paulus docet in l. vlt. in fin. D. De leg. Rho. Si conduxisti nauem amphorarum duo millium, & ibi amphoras portasti, pro duobus millibus amphorarum precium debes. Paulus, Imò si auersione nauis conducta est, pro duobus millibus debetur merces: si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contrà se habet. nã pro tot amphoris precium debes, quot portasti. Perspicuè Paulus eum qui per auersionem cõducit, ei qui ad certum onerum numerum conducit, opposuit. Florentinus in l. 36. D. locat. Opus quod auersione locatum est, donec approbetur, cõductoris periculo est (sic puto legendum non PERICVLVM.) quod verò ita conductum sit, vt in pedes mẽsurásq; præstetur, eatenus conductoris periculo est, quatenus admensum nõ sit. Hæc quum ita sint, haud scio an ADVERSIONE potius, quàm AVERSIONE legendum sit, quomodo in Florentinis libris vbique legitur, & AFVISSE pro Adfuisse, aut Abfuisse. nam & Fab. lib. XII. veterum pleró sque Auersa pro Abuersa dixisse testatur: & quamuis quæ ad nos aduertimus, ab alio auertamus, vt non magni interesse videatur: emptor tamen & conductor aduersione rem accipere dicentur, non auersione. vt non incommodè dici posse videatur, quum de venditore aut locatore loquimur, Auersione: quum de emptore & conductore, Aduersione scribendum, & pronunciandum esse.

AVERSIONE vendere, Pomponius Confusè vendere dixit in l. 36. D. de Ædil. edict.

AVERTA, de qua in l. quoniam, 12. C. de curs. public. ita explicatur à Græcis interpretibus, auctore Budæo qui eos scriptores penes se habuit. ἀλλ᾽ ἄβιρτα, τούτεστι, τὸ ὑπομάσχαλον ὅπερ ὑποφέρονται κατὰ τοῦ νώτου. καλεῖται δὲ ἀβίρτα ἐκ τοῦ ἀποστρέφεσθαι. Auerta, inquit Budæus, vocatur ex eo, quòd auersa sit. est enim hypomaschalon, id est lora latiora quæ per terga equi iugalis excurrunt sub alis eius succincta.

AVERTERE, interuertere, surripere. Vlpian. l. 3. D. de crim. stell. Sed & si quis merces supposuerit, vel obligatas auerterit, vel si corruperit, æquè stellionatus reus erit. Idem l. 1. §. 7. D. Si is qui test. lib. Sed & in omnibus quæ interfuit heredis non esse auersa, locum habet hæc actio. Idem l. 7. §. 2. D. de trib. act. Sed etsi mercẽ petere passus est, aut eam auertit, aut vilioris data opera distraxit, &c. Hinc

AVERSIONIS actio: de qua vide Actio oneris auersi.

AVOCARE alicui, pro ab aliquo. Vlp. l. 36. D. de nox. act. Nec oberit quòd Seruiana potest ei homo auocari.

AVREORVM anulorum ius, vide infrà, Ius aureorum annulorum.

AVREVS centum continet sestertios, vt ex his Dionis verbis intelligitur ex libro LV, quæ sic conuertimus: Quum Augusti domus in palatio conflagrasset, multíque multa illi conferrent, nihil accepit, nisi tantum à populis aureum, à priuatis verò drachmam. Aureum enim ego quoque numum, qui drachmas vigintiquinque valet, more nostro appello. Et Græcorum quidam quorum libros, quòd Attico dicẽdi genere scripti sunt, legimus, sic ipsum vocarunt. Hęc Dio. Quum igitur drachma denario Romano apertissimè à Plutarcho in Camilli vita æstimetur, apparet Dionem aureum pro centum sestertiis vsurpasse: quum scilicet in vigintiquinque denariis tot sint sestertij. quod ex Taciti & Tranquilli duobus collatis inter se locis facilè intellectu est. Nam quòd hic Othonem scribit excubanti cohorti diuidere solitum, quoties cœna principem acciperet, viritim vnum aureum: Tacitus idem commemorans centenos sestertios nominat. Quæ quum ita sint, crederem equidem locum illum apud Imp. §. 3. De success. lib. qui & me & alios complures exercuit, leui commutatione sic sanari posse, vt hæ duæ voces CENTVM & MILLE locum inter se commutarent: id est altera in alterius locum succederet. Nam si hoc modo legatur vt mox subiiciam, omnia quadrabunt: Si quidem libertus & liberta minores centenariis

tariis sint, id est minus mille aureis habeāt substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, vt pro centum sestertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus, & cet. Quum enim centum sestertij aureum efficiant, centum quoq; sestertiorum millia, mille aureos efficiant necesse est. Atq; huic errato simile aliud est in l.1. Si ager vectig. in vocibus Tādiu, & Quandiu: quod tamen Haloander emendauit. Hoc præterea probatur ex eo quod scribit Vlpian. in l.1.§.5.D. de var. & extraord. licitum aduocatorū honorarium pro singulis caussis vsq; ad centum aureos fuisse. Nam Corn. Tacitus lib. XI scribens de Claud. Cæsare, qui pecuniis pro aduocationibus capiendis modum imposuit, ait eum statuisse modum vsq; ad dena sestertiûm, quæ egressi repetundarum tenerentur. Sic enim lego in secundo casu, vt subaudiatur millia: sicut in omnibus antiquis auctoribus. Quapropter quum audimus libertum, qui patronum sine venia in ius vocarit, quinquaginta aureis multari, l. 15. & l.24.& l.25.D. de in ius voc. perinde accipiendum est, ac si dictum esset, H-S. quinq; millibus. vt quum is qui edictum corruperit, quingentis aureis multari dicitur apud Vlp. l.7.D. de iurisdict. continuò intelligimus H S quinquaginta millia: quæ sanè summa permagna est: continet enim scutatos Gallicanæ pecuniæ mille ducentos quinquaginta. vt mihi Haloandri lectio probabilior esse videatur, qui non QVINGENTORVM, sed QVINQVAGINTA posuit. præsertim quum huius quoq; varietatis nos optimus Accursius admoneat. Quinquaginta enim scutatos Gallicos centenos vicenos quinos efficiunt. Huc accedit, quod idem Vlp. eadem in lege scribit, eos qui inopia laborant, corporalem pœnam subire: Hermogenianus autem in l.10. D. de accusat. eos esse pauperes constituit, qui minus quinquaginta in bonis habent. Verùm vt ad rem redeamus: quum scribit Caius in l. 25. D. de S.C. Silaniano, præmiū accusatori seruorum constitutum esse in singulos seruos quinos aureos, & qui manumissi erunt denos: similiter intelligendū est, illi quidem, quingentos sestertios, id est scutatos duodecim & semissem: huic verò mille, id est scutatos vicenos quinos. & apud Venuleium in l. 6. §. 2. De repetund. sancitum esse, ne magistratus plus doni muneris in anno accipiāt, quàm quod sit aureorum centum: sic accipiendum est, ac si scriptum esset, H-S decem millium: id est scutatorum ducētorum quinquaginta.

AVRICHALCVM, inquit, Sex. Pompeius, quidam putant compositum ex ære & auro: siue quòd colorem habeat aureum. Orichalcum sanè dicitur, quod in montuosis locis inuenitur. mons etenim Græcè ὄρος appellatur. Marcianus l. 45. D. de cont. empt. Quemadmodum si vas aurichalcum pro auro vendidisset ignorās, tenetur vt aurum quod vendidit præstet. Seruius Æneid. XII. Apud Maiores Orichalcū preciosius metallis omnibus fuit. námque sicut Lucretius dicit, cum primùm homines syluas incendissent, nullarum adhuc rerum periti, terra casu fertilis omnium ex incendij calore desudauit metalla: inter quæ Orichalcum preciosius visum est, quòd & splendorem auri & æris duritiem possideret. Nam primùm de auro securis facta displicuit caussa mollitiei, simili ratione & argenti cōtemptus est vsus, mox Orichalcum placuit, donec veniretur ad ferrum: vnde etiam sæcula ita dicuntur fuisse diuisa. Orichalcum autem fuisse preciosum, etiam Plautus docet, qui ait in Milite glorioso, Ego istos mores Orichalco contrà comparem.

AVRVM coronarium, de quo extat Rubrica lib. Cod. X. aliud fuit, atque illud vetus, de quo priore loco differendum est. Nam Seruius quidem Honoratus in illum Æneid. VIII. locum, Ipse sedens niueo candentis limine Phœbi, Dona recognoscit populorum, aptátque superbis Postibus: Aurum, inquit, coronarium dicit: quod hodiéque à victis gentibus datur. Imponebant autem hoc Imperatores propter concessam vitam, ideo dixit DONA. nam si hoc non esset, spolia diceret. Hæc Seruius. Cic. in Pisonem: Mitto aurū coronarium, quod lex & decerni & accipi vetat, nisi decreto triumpho. Et in Rullum, Quod ad quemq; peruenerit ex præda, ex manubiis, ex auro coronario. Gellius autem lib. V. cap. VI. Triumphales, inquit, coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorē triūphi mittuntur. Id vulgò dicitur Aurum coronarium. Hæ antiquitus è lauro erant. post fieri ex auro cœptæ. Posteriorum autem Cæ-

farum temporibus institutum fuit, vt ciuitatum decuriones coronas aureas munificentiæ caussa principi darent. vel indulgentiarum lætitia, vel ob res prospere gestas. vti patet ex lib. C. TH. XII. cap. XIII.

AVTHENTICÆ tabulæ: primariæ, vnde tanquam ex fonte exempla desumpta sunt. Vlp.l.4.in fi.D.fam.ercisc. Heredem enim exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipsum retinere, aut in æde deponere. Idem l.8. Plerunque enim authenticæ rationes sunt necessariæ actori ad instruenda ea, &c. Sic in l.vlt. D. Test. quemad.aper. exemplum testaměti ab authentico distinguitur.Imp.l.3.C. de diuers. rescript. Sancimus,vt authentica ipsa atque originalia rescripta, non exempla eorum insinuentur.

AVTOMATA, *αὐτόματα*, opera quæ per se ipsa mouentur: vt hotologia. Hinc fictum ab Vlp. verbum Automataria, in l. 41.§.7.De legat. & fid.lib.30. Sed automataria, inquit, aut si qui canthari, per quos aquæ saliunt,poterunt legari.

AYTOΦYEΣ, natiuum, non aduentitium, aut artificiosum. Vlp.l.70. D. de legat. & fid. lib. 32. Si cui lana legetur, id legatum videtur, quod tinctum non est, sed *αὐτοφυές*. siue autem facta est,siue infecta:lanæ appellatione continetur.

AVVNCVLVS, matris meæ frater.traxit appellationem ab eo, quòd æquè tertius à me, vt auus est: sed non eiusdem iuris. ideóque vocabuli facta deminutio est. siue auunculus appellatur,quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium.Ex Sext.Pompeio.

AVVNCVLVS est matris frater:ait Paulus in l.10.§.7.D.de gradibus.

AVVNCVLVS magnus est auiæ frater: ait Paulus l.10.§.8.D.de grad.& adfin.

AVVNCVLVS maior, is est(ait Paulus) proauiæ frater, patris vel matris auunculus magnus.l.10.§.9.D.de gradib.

AVVNCVLVS maximus est (ait Paulus)abauiæ frater,patris vel matris auunculus maior.l.10.§.10.D.de gradib.

AZO, Iurisconsultus nobilis,Bononiæ, vbi primum interpretari publicè ius ciuile cœpit, natus: cùm propter æmulorum inuidiam ad Montispessulanam scholam inde profectus esset, ibique aliquandiu magna cum laude docuisset, tandem in patriam reuocatus, magnam & docendo & scribendo nomini suo gloriam famámque conciliauit. Scripsit Codicis summam,quæ totius iuris ciuilis epitomā quandam complectitur.item magnos apparatus super Digesto veteri. Obiit ibidem anno à Christo nato M. C C. Verba illius in principio Summæ super trib. post. Cod. hæc sunt: Apud montem Pessulanum Institutionum summas confeci: postea in patriam reuersus sum. inde duobus mensibus nondum exactis accersitus sum Bononiam:ibique continuo biennio iura tradidi, alios præceptores ad lumen inuidiæ prouocaui, scholas eorum discipulis vacuaui,iuris arcana pandidi, legum contraria compescui, occulta potentissime reseraui. Et (quod fuit mirabilius) etiam rogatus vt de legibus sermonem facerem, rem non nouam aggressus sum: cunctísque coram vocatis scholaribus motem gessi, mox transacto triennio cum tripudio & gaudio repatriaui: & vacare proposui. Porro subito ex inopinato socij mei, & multi alij de Bononia secuti sunt me:vt legerem multiplicatis sermonibus rogauerunt, ac precibus consanguineos meos(qui rogarent)adhibuerunt:rogatus annui & legi:& diuina fauente gratia, satis honorabiles scholas per quadriēnium habui. exacto quadriennio iterum domum apud montem Pesulanum redij.Ibique mihi cordi fuit, trium librorum Codicis titulos vtiles, & Digestorum quos nostræ summæ primæ non complectuntur, sub summulis comprehendere: nouásque summas veteribus aggregare.

BABYLONICORVM quæ equis insterni solent, meminit Vlpia.l.25.§.1.D. de aur.arg. Plin.autē de iis loquens lib. 8. cap.48. Colores, inquit, diuersos picturæ intexere, Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit. Et de pellibus Babylonicis Marcianus in l.vlt.D.de publica.

BACCHARI circa fana seruum Vlpianus dixit, pro furere, quasi Bacchi numine afflatum, in l.1.§.idem Viuianus, D.de ædil. ed. παρὰ τὸ βακχᾶν, quòd in Bacchanalibus clamores ab ebriis tollebantur, quasi Bacchi spiritu afflatis. Cic. De clar. orat. Quòd eos quorū altior oratio, actióque esset ardentior, furere & bacchari arbitraretur. Vlpian. Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit, tamē si nunc hoc non faciat, nullum vitium esse. ceterùm si nihilominus permaneret in eo vitio, & circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, &c.

BALANVS, βάλανος, palmarum fructus, qui dactylus dicitur. nam hic populari sermone à nobis Balanus dicitur, ait Pli. lib.13.cap.4. Vlp.l.55.§.4.D.de lega.& fid. lib.32.& l.167.D.de verb.sign. Idem & de nucleis oliuarum, sed & de balanis est, vel si qui alij nuclei.

BALDVS, Iuriscōsultus nobilis patre medico, Perusij natus, Bartholi auditor fuit: ingenio acri & prompto præditus, iuris disciplinam sic auidè arripuit, vt anno ætatis, XVII. publicè de ea disputare cœperit. pòst etiam Bononiam, vbi Bartholus docebat, ad ius interpretandum euocatus, magnam sibi gloriā & docendo & scribendo conciliauit. memorabile est quod quidam tradunt, tantam aliquando inter verum que altercationem publicè exortam esse, propter varietatem lectionis §.vlti.l.si creditor, D.de distract.pig. vt Pisas communi consilio miserint, qui exemplar librorum qui nunc Florentini nominantur, inspicerent: vtrū NVLLAM VENDITIONEM, vt Bartholus: an VLLAM, vt Baldus contendebat, scriptum haberet. Inuitatus pòst Baldus Papiam à Ioanne Galea Mediolani duce, vt ius ciuile profiteretur: post magnos in ea disciplina illustranda labores susceptos, ibi relictis duobus filiis sua arte eruditis, anno M. CCCC. decessit.

BALNEVM veteres dixerunt siue Balineum. nihil enim differt publicū à priuatis. in publicis autē fœminini generis, & quidē numero semper plurali, frequēter balneas & balineas: nec immeritò. nam parsimoniæ caussa vno igni duplex balneum calefaciebant, pariete interiecto, vt pudor viris mulieribusq; constaret. Hæc Charisius lib. 1. Sic Varro lib. De lingua, VIII. bina esse dixit cōiuncta ædificia, lauandi caussa: vnū vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

BALINEVM & Balineæ sic differunt, quòd illud priuatum, hæ publicę. Varro De lingua, VIII: Item reprehendunt analogias, quòd dicantur multitudinis nomine publicæ balineæ, non balinea: contra quod priuati dicunt vnum balineum, quòd plura, balineas dicant. quibus responderi potest, non esse reprehendenda: quòd ita in vsum venerunt. Itáque video vsurpari Balineum in l.si cuius, 13 in fi.D.de vsufr.l.vlti. §.1. D.de auro & arg. Balineas autem in l. patronus, 35. §. 3. & l.prædiis.91.§.4. D.de legat.libro 3.

BALLISTRARII, Græco more pro Ballistarij apud Paternum in l.vlt.D.de iur. im. pro ballistarum artificibus.

BALLVCA, quæ Græcè χρύσαμμος appellatur, (ait l. 1. C. de metallar.) dicitur quod modò ex aurifodina erutum est, cuius libra vnciis constat quaternis denis.l.2. eod.titu.

BALNEARE argētum dicitur, quo qui in balneo lauabāt, vtebantur. Scæuola in l. vlt.§.1.D.de auro & arg. Semproniæ domi næ meæ hoc amplius argentum balneare. quæsitū est, an etiā id argētum, quo diebus festis in balineo vti cōsueuit, legato cedat.

BALNEARII fures dicebantur, qui vestes eorum qui in balneis lauabant, furabātur. Hinc Rubr. De furib. balneariis lib. Pandect.47. Catullus, O furum optime balneariorum. de horum pœna multa præclarè Aristot. Problem.cap.29.

BALNEATOR, balnearum præfectus, aut qui balneas exercet. Vlpia.l.1.D.depo sit. Si vestimenta seruanda balneatori data perierint.

perierint. Et in l.1.C.de monop.& in l.itē pictoris,17.D.de instruct.vel instit. Hinc

Balneariūm & balnearorū instrumentum apud Marcianum in d.l.item pictoris,pro eo quod ad balnearū vsum pertinet. Instrumento balneatorio legato ,inquit,dictum est balneatorem sic instrumento contineri balneario ,quomodo instrumento fundi saltuariū: cū balneæ sine balneatoribus vsum suū præbere non possint.

Barbaricarii dicuntur in postremis Codicis libris, qui auro, argento, ære cassidas & bucculas tegebant.vti patet ex l.1.C.de fabrice.l.7. C.de palatin.sacr.l.1. C.de excusat.artif. Obseruatū autem est, Barbaricas vestes dici pro Phrygiis, hoc est pro iis quas Phrygiones acu pingere solebant.& quia Barbarum pro Phryge dicebant aliqui,inde Barbaricariorum nomen, pro Phrygiorum.

Barbarius Philippus cū seruus fugitiuus esset, Romæ Præturā petiit,& Prætor designatus est:ait Vlpia.in l.3.De offic. præt. Suidæ autem de eo testimonium est huiusmodi. Magistratum,inquit, gessit sub Triumuiris,(quos tres tyrannos appellat:) homo blandis moribus , & qui ad Antonij gratiam præturā gessit.Eum autem purpuratum & in foro ius dicentem cū dominus à quo profugerat agnouisset, à tergo accedens, & eum veste prehendens, Salue, inquit:seruili eum suo nomine appellans.At ille hero facili agnito perculsus, rogare eū cœpit vt taceret.domum autem productus magna se pecunia redemit. quod magno probro & dedecori Antonio fuit.

Bartholomæus Salicetus, Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus, Patauij primum, dein Bononiæ ius ciuile publicè interpretatus est,circiter annū m. cccclxxx. multisq; libris de ea disciplina scriptis,senio confectus vita excessit.

Bartholus,Iurisconsultus nobilis, in vrbe Saxoferrato natus anno à Christo nato m.cccx.iuris ciuilis studio sese Perusij annum agens ætatis xiiii adiunxit: in quo tātos progressus fecit, vt postea annum agens xx, Bononiæ publicè de iure responderit, & anno insequēti doctor ibidem creatus sit. Pòst assessor caussarum criminaliū factus est:quo in munere iuris imperitia lapsus, iniuria quendam furti accusatum damnasse furcæ traditur, magnamq; propterea in hominū offensionē incurrisse.propter quā secessisse dicitur, & priuatim sua studia magno conatu repetisse.itaque annū agens xxv, Pisas, pòst aliquāto Perusium ad ius interpretandū euocatus, magna in hominum admiratione ac laude vixit. Præceptores habuit in iure ciuili Raymundū de Forliuio,& Iacob. Buttrigarium: vt ipse testatur in l. filio præterit, D.de iniust.rupt. Cōmentarios in omnes Iuris ciuilis libros cōscripsit:tantoq; in omne literarum genus ardore animi fuisse fertur, vt etiam senex Hebrę orū linguam,& Mathematica didicerit.cuius rei documento esse potest is liber quē Tyberiadis nomine inscripsit. Carus etiam Imperatori Carolo iiii, propter ingenij doctrinæq; præstantiam fuisse:ab eoq; is Doctorum iuris ordo plurimis ornamentis decoratus esse traditur.Obiit Perusij,annū agens ætatis xlvi, an.à Christo nato m. ccclv. Pleriq; nothum illum fuisse suspicātur ex iis quæ scripsit in l.quidā cum filiū, D.de verbo.oblig. Tantā in iudiciis auctoritatē assecutus est, vt Paulus Castrensis cōsil.cclxxxviii. scribat, temerarium esse ab eius opinione discedere. Iason autem in Rubr. C.de iur. emphyt.scribit se eius vestigia semper adorare. Barth. autem Socinus in cōsil. xxxi. num.xv.& in cōsil.xlix.num.vi.Tom. iiii. Barth.opinioni in iudicando esse adhęrendū,& eius auctoritatē in foro seruari.

Bartholus autem de se ipso testimonium, in d.l.quidā cum filiū, D.de verbo. oblig.est huiusmodi:Habui magistrum qui me primas literas docuit,Petrū De Assisio, qui sua doctrina me talē reddidit, vt in decimo tertio anno ætatis meæ, cœperim iura audire sub domino Cino de Pistorio in ciuitate Perusij:sub quo ita profecit, vt vigesimo anno Bononiæ repetendo & disputādo publice de iure respōderim,& anno vicesimo primo Doctor creatus sim. In tractatu autē super extra vagan.ad reprimendum, scribit se à Carolo quarto Imperatore in consiliorū & domesticorū numerum esse cooptatū : eundemq; Carolū sibi posterisq; suis, qui legū Doctores essent, dedisse ius legitimādi,& cōcedēdi veniā ætatis.In tractatu autem de insignib.& Armis, scribit sibi ab eodē Imperatore concessum, vt in suis insignibus haberet leonē rubrum cum caudis duabus,in campo aureo.

Basilica, βασιλική, propriè Regia dicitur: sed & regiarum similitudine, quæ loca ampla & spaciosa erant, Basilicæ nominata sunt: quibus Romanum forum ornatum fuisse, nemo ignorat. Loca igitur ampla & publicis vsibus accommodata, Basilicæ nominantur in l. inter stipulantem, 83. §. sacrum, & l. continuus, 137. §. cum quis, D. de verbor. oblig. Itaque iudicia in iis exerceri solita, patet ex illo Fab. lib. XII. Trachali oratoris vocem, cùm in Basilica Iulia diceret, audiram laudatámq; fuisse ex quatuor tribunalibus. item ex illo Pli. in Epist. Descenderam in basilicam Iuliam, auditurus quibus proxima comperendinatione respondere debebam. In iisdem tabernas venalitiarios habuisse patet ex l. 32. §. 3. D. de auro arg. vbi mentio fit de argēto quod testatrix negociatrix venale in basilica propositum habebat. Similiter in Curia librorum tabernas fuisse, Asconius in Milonianæ argumento testatur.

Bastaga, corruptum ex βάσταγμα: ferculum portandis rebus fiscalibus accommodatū: vti patet ex l. 3. De cohortalibus. lib. Cod. XII. vnde dicti.

Bastagarii, l. 4. & 8. C. de muri leg.

Beatvs, inquit Varro libro de lingua IIII. is qui multa bona possidet: & is Opulentus, ab ope: cui ex opimæ. Hinc Vlpian. Bona dicta scribit, quòd beent, hoc est beatos faciant: quod Beate sit prodesse. l. 49. De verb. signif.

ΒΕΛΟΣ. Eo nomine, inquit Caius, vulgò quidē id significatur, quod ab arcu mittitur: sed nō minus omne significatur, quod mittitur manu, ἀπὸ τῆς βάλλεσθαι, admonet nos Xenophon: nam ita scribit, καὶ τὰ βέλη ὅμοιοι ἐφέροντο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. Et tela simul ferebantur, hastæ, sagittæ, fundæ, tum plurimi lapides. Hæc in l. si caluitur, 233. D. de verb. sign.

Beneficivm in iure ciuili pro priuilegio ferè dicimus: hoc est, pro iure præcipuo quod certæ alicui personæ, vel ætati, vel sexui, vel conditioni propriè attributū est. Personæ, vt in l. 3. D. de constit. prin. Beneficium imperatoris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, quàm plenissimè interpretari debemus. Ætati, vt beneficium restitutionis in integrū, quod minoribus annis XXV. conceditur. Sexui, vt beneficiū s. c. Velleiani, quod mulierib. quæ pro aliis intercesserint, datur. Certæ cōditioni, vt beneficium epistolæ D. Adriani, quod fideiussorib. datur, vt si vnus in solidū cōueniatur, de sua virili parte excipiat. l. inter, 26. & l. seq. D. de fideiuss. Itē Beneficiū, ne qui pluris quàm facere possint, damnentur. de quibus cognosce ex l. sunt qui, 16. & multis seq. D. de re iudic. Itē, Beneficiū cessionis, vt iis qui magno ære alieno oppressi, soluēdo nō fuerint, bonis apud magistratum cedere liceat. l. 1. C. qui bon. ced. poss.

Beneficivm, largitio aliqua ex ærario, quæ ciuibus R. duntaxat, quorū egregia opera in bello extitisset, cōmendatione Imperatoris, Tribunive sui deferebatur. Cic. pro Archia: Testamentū sæpe fecit nostris legibus, & adiit hereditates ciuiū R. & in beneficiis ad ærariū delatus est à L. Lucullo Prætore, & Consule. Vegetius lib. II. Beneficiarij ab eo appellati, quòd promouentur beneficio Tribunorū. De his beneficiis locū Ciceronis interpretor lib. Ep. v. ep. x. Quod scribis de beneficiis, scito à me & Tribunos mil. & præfectos, & cōtubernales dūtaxat meos delatos esse. in quo quidē ratio me fefellit. liberū enim mihi tēpus ad eos deferēdos existimabā dari: postea certior factus sum, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem.

Beneficio alicuius, pro opera alicuius. Vlpianus l. ex dāni, 40. §. 1. D. de damn. inf. Consequens est dicere detrimentum hoc, quod beneficio eius contingit, farcire eum debere. id est, culpa eius. Idē l. communi, 7. §. 8. Com. diuid. Quia hæc pars beneficio alterius venditori accessit. Idem l. inter omnes. 46. D. de furt. Cōpetit enim actio nō ideo quia nunc abest, sed quia vnquam beneficio furis abfuerit.

Beneficiarii dicebantur milites, qui vacabant muneris beneficio: ecōtrariò munifices vocabātur, qui nō vacabant, sed munus Reip. faciebant. Festus lib. II.

Beryllvs, cuius mentio fit in l. vlti. D. de public. lapillus est in India originem habens, qui in sexangulas formas atteritur, vt hebetem coloris lenitatem angulorum repercussu excitet ad vigorem: inquit Solinus. Idémque Plinius lib. 37. cap. 5.

Bestias plerūque Iurisconsulti quæ feræ naturæ sunt, appellant. Caius l. 2. §. 1. D. ad leg. Aquil. Longè magis bestiæ in pecudum

cudum numero non sunt: veluti vrsi, leones, pantheræ. Vlpia. l. 1. §. 4. D. Si quadrup. In bestiis quoque propter naturalem feritatem hæc actio locum non habet. & ideo si vrsus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus conueniri. Idem in l. 1. §. bestias, D. de postul. Bestias, inquit, accipere debemus, ex feritate magis, quàm ex animalis genere. Itaque Vlpianus cap. Institu. XIX. bestias à quadrupedibus quæ collo dorsóve domantur, separat: & ait Camelos & Elephantos esse ex rebus nec mancipi: quia bestiarium numero sunt. Vide Feræ.

BESTIARII, qui ludis publicis cum bestiis pugnabant: qui à Iurisconsultis Ad bestias damnati appellãtur. Cicero in Sextiana: Sed habet defensiones duas. primum do, inquit, bestiarios. Lex est scripta de gladiatoribus. Item: Præclara ædilitas. vnus leo. ducenti bestiarij. vide suprà. AD BESTIAS.

BIBLIOTHECÆ, inquit Festus, & apud Græcos, & apud nos, tam librorum magnus per se numerus, quàm locus ipse in quo libri collocati sunt, appellãtur. Hæc ille lib. II. Netua autem in l. librorum, 52. §. sed si, De leg. tertio, tria Bibliothecæ nomine significari ait: locũ, armarium, libros. vbi traditur bibliothecæ legato locum quidem non deberi, armarium verò ita deberi, si testatorem ita sensisse appareat, aut nisi domui affixum aut annexum sit: libros verò sine dubio contineri.

BIS eadem de re ne fit actio. Hoc, inquit Fabius, in iure obscuro est. solet enim illud quæri quò referatur hoc BIS: ad actorem, an ad actionem, lib. 7. cap. 6.

BISPELLIO, idem, opinor, qui versipellis, id est veterator, planus, πολύτροπος. Marcell. l. 72. §. 4. D. de solutionibus, Num ergo & si bispellionem, aut aliàs turpem dederit hominem, idem sit: Vlpianus l. 31. D. de euict. Si ita quis stipulanti spondeat, sanum esse, furem non esse, bispellionem non esse, & cetera, inutilis stipulatio quibusdam videtur. vbi tamen VISPELLIONEM errore in Florentinis libris peruulgato legitur. Item vt apud Metianum in l. 7. D. ad S. C. Trebell. Quid enim si morbo adplicitus, Alexandriam iussus fuit adire? vel nomen Vispellionis testatoris ferre? BISPELLIONIS enim legendum vtrobique arbitramur. quo nomine hominem duarum pellium significari constat. Eius autem appellationis origo in Arcadum fabula posita est, quam Plin. lib. 8. cap. 22. exponit: li certos homines stagnum quoddam transmissos in lupos transfigurari tradunt, & post annos nouem eo in habitu consectos, idem stagnum remeantes, pristinum habitum recipere. vnde Versipelles dicti. & apud Fabium, Eandem recipere vestem. Ad hanc fabulam allusit sine dubio Persius Sat. 5. his versibus:

Siu tu quum fueris nostræ paulo antè farinæ,
Pelliculam veterem retines, & fronte politus,
Astutam vapido seruas sub pectore vulpem:
Quæ dederas suprà repeto, funémque reduco.

Bispellionem igitur seruum eundem dici puto, qui & Versipellis: id est perfidiosum, fallacem, fraudulentũ. Alij tamẽ VESPILLONEM, alij VESPERTILIONEM: alio etiam alij modo legendum putãt. quorum omnium coniecturis, si Bipellio legeretur, scripturam Florentini codicis anteponeremus. Nam quod quidem ad Vespillonis nomen attinet, cum & Libitinarios, & Vespillones, & Pollinctores, liberos homines fuisse constet, aut certè seruos publicos: difficile est eorum sequi sentẽtiam, qui in istis omnibus Pandectarum locis in quibus verbum hoc ad seruos refertur, nomen illud reponendum existimarunt.

BISSEXTVS, dies qui quarto quoque anno intercalatur: inde ficto nomine, quia duobus diebus continuis bis dicimus Sexto Kal. Mart. duos videlicet dies pro vno computãtes. qua de caussa Celsus in l. cum bissextus, 98. D. de verborum signifi. scribit, nihil referre vtrum priore, an posteriore die quis natus sit: quoniam illud biduum pro vno die habetur. quod Vlpianus confirmat in l. 3. §. minorem, D. de minoribus. Eam rem explicat Macrob. lib. Saturn. 1. cap. XIIII. itémque Ammianus Marcell. lib. XXVI. his verbis: Anni interuallum trecentis & sexaginta quinque diebus & noctibus concluditur: & horis sex, adusque meridiem plenam: anniq; sequentis erit post horam sextam initium, porrectum ad vesperam. tertius à prima vigilia sumens exordium, ad horam noctis extenditur sextam. quartus à media noctis vsque ad claram lucem. Ne igitur hæc computatio variãtibus annorum principiis, & quodam post horam sextam diei, alio post sextam

tam excursо noctурnam, sciétiam omnem confundat, & autumnalis mensis inueniatur quandóque vernalis, placuit senas illas horas, quæ quadriennio viginti & quatuor colliguntur, in vnius diei noctisque adiecte transire mensuram.

BOETHI in l. vlt. De Tabular. lib. Cod. x. *Βοηθοὶ*, alibi Adiutores appellátur, qui officialibus vel morbo, vel negociorum magnitudine impeditis additi, laborem illorũ subleuabant. l. 3. C. de diuers. offic. l. 10. C. de numerar.

BOMBYCINA vestimenta quorũ meminit Vlpia. l. 23. §. 1. D. de aur. arg. leg. ex bombycib. vermiculis dicuntur: qui, vt Plinius lib. 11. cap. 22. scribit, telas aranearum more texunt, ad vestem luxúmque fœminarum, quæ Bombycina appellantur.

BONA in iure ciuili generaliter appellantur ea omnia, quorum inter homines commercium est: siue corporalia, siue incorporalia sint: siue mobilia, siue immobilia. l. vxori, 37. D. de vsu & vsufr. leg. vbi Paulus ait, vsufructu bonorum legato & prædia, & mancipia, & supellectilem, & verò etiam kalendarium contineri.

BONA verò sic diuiduntur, vt alia naturaliter sic appellentur, alia ciuiliter. l. bonorum. 49. D. de verb. signifi. Naturaliter bona dicuntur, quæ reuera & effectu bona sunt: quia (vt Vlpianus ait) beant, id est beatos efficiunt. vnde Beati dicti, qui (vt Varro libro De lingua IIII testatur) multa bona possident. vnde Plautus in Pœnul. Bonam ego quàm beatam primò dici mauolo. In hanc sententiam illa sunt in l. subsignatum, 39. De verbo. signifi. bona intelliguntur cuiusque, quæ deducto ære alieno supersunt. & l. non possunt: 11. D: de iure fisc. id bonorum cuiusque esse intelligitur, quod æri alieno superest. Ciuiliter bona dicuntur, quæ cum reuera bona non sint, loquendi tamen consuetudine sic appellantur: tantùm, quòd ius patrisfa. vniuersum contineant. Itaque succesio in ius vniuersum alicuius quàuis damnosa sit, bonorum tamen possessio appellatur. l. 3. D. de bono. poss. l. nam quod. 14. cum l. seq. D. ad Trebell. Hinc Africanus in l. bonorum, 208. D. de verb. signifi. Bonorum, inquit, appellatio, sicut hereditatis, vniuersitatem quãdam ac ius successionis, & non singulares res demõstrat. Opinor, quia ὡς ἐπὶ τὸ πλῆθος res æstimantur ac denominantur.

BONA fides propriè dicitur, quũ quod promissum est, præstatur. nam is cui quid promittitur, promittentis fidem sequitur: quam si promissor liberat, bona: sin minus, mala nominatur. Plautus Mostellaria,

TR. *De vicino hoc proximo*
Tuus emit ædes filius, TE. *bona fide?*
TR. *Siquidem es argentum redditurus, tum bona:*
Si redditurus non es, non emit bona.

Seton. in Augusto: Eidé populo promissum quidem congiarium tēposcenti, bonæ fidei se esse respondit. Hinc Vlpianus in l. ex empto, 11. D. de act. empt. præclarè scribit, nihil magis bonæ fidei cõgruere, quàm id præstari, quod inter contrahentes actum est. & l. cum venderem, 21. D. locat. Bona fides exigit, vt id quod conuenit, fiat. l. 2. in fin. D. de admin. tet. ad ciuit. l. 13. D. commun. præd.

BONA fide plerunque id fieri dicitur, quod sincerè, candidè, simpliciter & apertè fit: cui contrarium est Dolo malo, fucatè, astutè, artificiosè, vt apud Proculum l. 68. D. de contr. empt. Existimo te in exigendo non solùm bonam fidem, sed etiam diligentiam præstare debete: id est, non solùm vt à te dolus malus absit, sed etiam vt culpa. item in l. 3. in fi. D. pro soc. & l. 56. de reg. iur. l. 2. De separat. Hinc

BONA fide possidere dicitur, qui ignorat rem alienam esse. l. 3. D. ad leg. Fla. de plagiar. & l. 22. §. petitam, D. de petit. here. Itaque bonæ fidei possessor quis esse desinit, ex quo cognouit rem alienam esse. l. 48. D. de acqui. rer. dom. qua de caussa possessores omnes post litem contestatã malæ fidei esse intelliguntur. l. 28. §. etiam, D. de petit. hered. l. 45. De rer. vindic.

BONA fides, pro æquo & bono. Caius l. 5. D. de oblig. & act. Palàm est inter eos nasci ex contractu actiones mandati, quibus inuicem experiri possent de eo, quod alterum alteri ex bona fide præstari oportet. Tryphon. l. 31. D. de pos. Bona fides quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderat.

BONA caduca in iure dicũtur, quæ deficiente eo cui iure ciuili debebantur, in alium ceciderunt. veluti cum lex ei dotem adimit, qui cõtra eius interdictum vxorem in prouincia sua ducit, eámque fisco attribuit:

buit: caduca Dos dicitur à Paulo l. si quis, 38.D. de titu nupt. quemadmodum caduca glans in lege XII. dicebatur, quæ deficiente eo qui legat, ex arbore decidit. l. sylua, 30. De verb. signi. Hinc ille Crassi iocus in lib. De orat. III: Nostra est inquam omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, in quam homines quasi caducam atque vacuam, abundantes ocio, nobis occupatis inuolauerunt. Hinc ille alter Ciceronis in C. Antonium Philipp. x. Quem nisi in via caducæ hereditates retardassent, volasse eum, non iter fecisse diceres. Caducas hereditates facetè dixit, pro iacentes, quæ ipsi absenti relictæ necdum ab eo aditæ atque acquisitæ fuerant: Facetè, inquam, ita locutus est. non verè aut propriè. nam Caducum, auctore Vlpian. propriè dicitur, quod quis sibi testamento relictum, ita vt iure ciuili capere possit, aliqua ex caussa non ceperit, quasi ab eo ceciderit: veluti si legatarius post mortem testatoris ante Tabulas apertas decesserit. Hæc ille c. Instit. XVII. Iustinianus autem in l. I. C. de cad. toll. tribus modis ea quæ testamento relicta sunt, deficere demonstrat: si quid PRO NON SCRIPTO habeatur, si IN CAVSSA CADVCI, aut si quid CADVCVM sit. Pro non scripto ducitur, quod ab initio defecit, vt eum mortuo legatū hereditásve defertur: In caussa caduci est, quod post testamētum ante testatoris mortem deficit: veluti si legatarius restatore viuo moriatur. Caducum est, quod mortuo testatore ante Tabulas apertas deficit, veluti si cum legatarius moriatur. Atque hæc quidem subtiliter à Iurisconsultis ita disputantur: cū alioqui Caduca omnia dicantur, quæ illis exci dunt quibus iure ciuili debebantur. veluti cùm lex Pappia Poppæa iubet, vt quæ ad orbos ex testamentis perueniunt, eorum pars dimidia fisco attribueretur, pars illa caduca dicitur. vnde illud Iuuenal. de vxore quæ marito liberos ex adulterio pariebat:

Iura parentis habes propter me, scriberis heres,

Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.

B O N A castrensia, vide Peculium.

B O N A gratia dissolui matrimonium: formula iuris antiqui: vt ex Nouella XXII. intelligitur: in qua Iustinianus Græcè scribens, eam formulam Latinis verbis vsurpauit: διαλύονται δὲ ἐν ζωῇ συμβαλλόντων γάμοι, οἱ μὲν καὶ πρόφασιν εὔλογον, οἱ δὲ καὶ Bona gratia καλοῦνται. & Nouell. c XVII. κἂν ἢ Bona gratia, διαλυθῶσι συμβάντες τὸν γάμον. Dicebatur autem, cùm alter ab altero non propter vllam culpam, animorúmve offensionem, sed vel sua sponte, vel legitima aliqua de caussa discedebat. vt Vlpiani verba ostendūt l. cum hic status, 32. §. si diuortium. D. de donat. inter vir. Plerique enim cum bona gratia discedunt: plerique cum ira sui animi & offensa. & l. 6. D. de diuort. vbi exemplum huius diuortij profertur, in eo qui captus ab hostibus quinquennium fuerat. item in l. vtri. 60. l. 61. l. 63. D. de donat. inter vir. vbi nostri scribunt bona gratia dirimi matrimonium, veluti si propter sacerdotium, sterilitatem, senectutem, valetudinem, militiam, satis commodè retineri matrimonium nō potest. Iustinus edicto, II: καὶ Bona gratia τὴν οὕτω πρεποῦσαν λύσιν τῶν γάμων τῇ πατρίῳ καλοῦσι φωνῇ.

B O N A vacantia dicuntur, eadem quæ & caduca, nimirum quæ illius fuerunt, cuius heres nullus est. l. I. C. de bon. vacant. hæc autem olim quidem publicabantur: sicuti Vlpia. cap. Instit. XVII. significat, nūc verò confiscantur, & quadriennij tempus iis nunciandis præscribitur. l. intra quatuor, 10. D. de diuers. temp. & l. quamuis, 18. D. de vsucap. Vacantia autem dici quæ & Caduca, patet ex l. vlt. C. TH. De bon. vacant. & l. 2 cum aliis complur. tit. seq.

B O N AE fidei actiones, vide Actiones bonæ fidei.

B O N AE fidei emptor esse videtur, inquit Modestinus, qui ignorauit eam rem alienam esse: aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere: puta procuratorem aut tutorem esse. l. 109. D. de verb. sign.

B O N I consulere, æqui bonique facere. Fabius lib. I. cap. 6. Sitne Consul à consulendo, an à iudicando: nam & hoc Consulere Veteres appellauerunt. vnde adhuc remanet illud, Rogat, boni consulas: id est bonum iudices. Vlpia. l. 3. D. de decurion. Boni consulere debeat humanitatis sententiæ, nec decurionatum recipiat. Vlp. l. 12. §. I. D. de iure dot. Quia boni consulere mulier debet, quòd fuit æstimatus.

B O N I viri arbitratu veteres dicebant, cùm neutrius eorum quorum res agebatur,

tur, sed eius cuius nihil ea in re interetat, probatio erat. Cato De re rustica: Oleum cogi rectè, satisdato arbitratu L. Manlij. Si quid redemptoris opera domino damni datum erit, resoluito. id viri boni arbitratu deducetur. Item: Oleam facito rectè arbitratu domini, aut custodis. Si quid redemptoris opera domino damni datum erit, viri boni arbitratu deducetur. Item: Vinum venditum dabitur in triduo proximo, viri boni arbitratu degustato. hoc est, neutrius eorum quorum res agitur: sed eius cui men tiri bono non esset. Item: Si quid dominus, aut familia, aut pecus emptori damni dede rit, viri boni arbitratu resoluetur. Si quid emptor, aut pastores, aut pecus emptoris, domino damni dederit, boni viri arbitratu resoluat. Paulus l.24.D.locat. Si in lege locationis comprehēsum sit, vt arbitratu domini opus approbetur, perinde habetur, ac si viri boni arbitrium comprehensum fuisset. idémque seruatur, si alterius cuiuslibet arbitrium comprehēsum sit. nam fides bona exigit, vt arbitrium tale præstetur, quale viro bono conuenit. Atque hoc est, quod Catonem puto illis verbis significasse, Bono domino, capit. 14. Huic operi, inquit, precium ab domino bono, qui bene præbeat quæ opus sunt, & numos fide bona soluat. Item: Loco salubri, bono domino hæc quæ supra precia posita sunt pestilenti, vbi æstate fieri non potest, bono domino pars quarta precij accedat. Vlpianus l.1. D.de legat.lib.2. Placet in testamentis lega tum in alterius arbitrium collatum pro viri boni arbitrio accipi. Hoc est, pro eius arbitrio, cuius nihil interesit fallere.

BONITARIVS, verbum est à Theophilo & similibus fictum: item vt eius contrarium Quiritarius. Duplex est, inquit dominium: legitimum, quod iure Quiritium cōpetit, & appellatur dominus iure Quiritatio: naturale, quod in bonis est, vnde Bonitarius dominus dicitur. Caussam autem harum appellationum ex Vlpiani Institutionib. subiiciemus: In bonis tantum alicuius seruus est, velut hoc modo, Si ciuis Rumanus à ciue Romano seruum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipa tus ei, neque in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit. nam quandiu horū quid fiat, is seruus in bonis quidem emptoris est: ex iure Quiritium autem, venditoris est. vide, IN BONIS.

BONORVM emptio, modus fuit antiquus per vniuersitatem acquirendi, de quo differitur in Institut. sub tit. De success. sub. moris enim erat, vt in bonis debitoris vendendis, vnus bonorum emptor constitueretur, qui semel atque vno precio ea vniuersa coëmeret. cuius moris vestigia extāt in l. Aufidius, 29.D.qui.ex caus.l.cum bona, 16.eo.tit.l.Imperatores, 60.D.de pact. Ex quibus illud intelligitur, quod nunc cōplectar paucis. nam ille emptor aut vnus erat ex creditoribus, aut extraneus. cum emisset, tum omnibus satisfaciebat in solidum: reliquum sibi habebat. quòd si diffidebat, ne paria facere posset, tum antequā emeret, cum creditoribus decidebat: itaq; ad emptionem accedebat.

BONORVM possessio, est ius persequēdi retinendíve patrimonij, siue rei quæ cuiusque cum moritur, fuerit. l.3.D.de bonor.possess. eáque in re hereditati est similis, quòd vtraque & commoda & incommoda complectitur: & quamuis bona soluendo non sint, tamen & hereditas & bonorum possessio dicitur, & vtriusque vna eadémque vis & efficientia est. Discrepant autem in eo, quòd illa iuris ciuilis est, nec Prætoris auctoritatem in adeundo desiderat: hæc verò tota prætoria est, in eiúsque beneficio posita: cùm prætor heredem facere non possit, vt ait Imp. §.2.eod. Est autem à prætore iuris veteris tum emendandi, tum confirmandi caussa instituta: eáque non tantum ab intestato, sed etiam ex testamento defertur. l.6.D.de bono.poss. vbi Vlp. ait, eam à Prætore ad ius percipiendarum hereditatum amplificandum institutam esse. Lex enim XII. Tab. gentium familiarúmque conseruationem solam spectarat: Prætor verò sanguinis ac naturæ rationem habuit maiorem. Ex testamento duæ dari solent, Contra tabulas, & Secundum Tabulas. Ab intestato, octo: quas pau lò pòst breuiter enumerabimus.

BONORVM possessio, & possessio bonorum longè inter se differunt. Illa ad bonorum vniuersitatem, id est, vniuersi iuris successionem pertinet, & in perpetuū tem pus decernitur: hæc non ad successionem, sed ad custodiam & ad tempus constituitur: veluti cùm vēter, aut creditor, aut legatarius in bonorum possessionem mittitur.

BONORVM possessio contra Tabulas locum habet, cùm paterfam. testamentum quidem fecit, sed in eo liberos emancipatos, qui si in potestate mansissent, sui futuri erant, præteriit: hoc est, neque nominatim instituit, neque nominatim exheredes fecit. indéque dicitur à Tryphonino Contra lignum dari. l. quod vulgo, 19. D. de bonor. poss. contra Tab. Filiis tamen familias etiã hæc bonorum possessio conceditur.

BONORVM possessio secundum Tabulas, est ea quam Prætor testamenti Tabulas ac scripturam sequens, eiq; obtemperans, institutis heredibus largitur. l. 1. & pass. D. de bon. poss. sec. Tab.

BONORVM possessio Vnde liberi, est quæ liberis tum emancipatis, tum suis ab intestato conceditur, vt parentis intestato defuncti bona possidere Prætore auctore possint. l. 1. D. quis ordo in bon. l. 1. §. sed videndum, De successor. edict.

BONORVM possessio Vnde legitimi, dicitur quæ agnatis ab intestato defertur: idque ex lege XII. Tab. Prætetea autem quotiescunque vel lex, vel senatus defert hereditatem, ex hac parte eam peti oportet. l. 1. l. 2. l. 3. & l. 5. D. vnde legit.

BONORVM possessio Vnde decem personæ, dicitur quæ decem personis quę manumissori extraneo præferuntur, conceditur. l. si ad patrem, 10. D. de suis & legi. Decem autem personas intelligimus infrà scriptas, filium, filiam, nepotem, neptem, fratrem, sororem, patrem, matrem, auum, auiam.

BONORVM possessio Vnde cognati, dicitur quæ cognatis proximis ab intestato defertur: in quib. agnati emancipati, quibus Vnde legitimi non competit, continẽtur. l. 1. & pass. D. vnde Cognati.

BONORVM possessio Vnde qui ex familia, est quæ liberti liberis, tam naturalibus, quàm adoptiuis, itémque vxori quæ ipsius in manum conuenerat, ab intestato deferebatur. Sic enim hanc possessionem intelligendam esse plurib. verbis in Commentariis Institutionũ demonstrauimus.

BONORVM possessio Vnde patronus, patrona, liberi, parentésque illorum vocantur, est quæ ab intestato liberto suprascriptis personis defertur. §. sunt autem, De bonor. pos. & apud Vlp. cap. Inst. 28. & 29.

BONORVM possessio Vnde vir & vxor, dicitur quæ viro ab intestata vxore, & vicissim huic ab illo conceditur, quoties deficit omnis parentum, liberorúmve seu propinquorum legitima, vel naturalis successio, fisco excluso. l. 1. D. vnde vir & vxo. & l. 1. C. eod.

BONORVM possessio Vnde cognati manumissoris est, quæ patroni cognatis ab intestato liberto conceditur: quorum ius quoddam singulare fuisse, Iustinianus non obscurè significat, §. pen. De success. lib. & Vlp. cap. Inst. 2. & 28.

BONORVM possessio alia Edictalis dicitur, alia Decretalis. Edictalis est, quæ ita à Prætore in edicto promissa est vt caussæ cognitionem non desideret: sed & de plano, tanquam re certa & explorata, & quocunque die, peti possit. l. 1. §. 1. D. si Tabu. test. null. l. 30. §. 1. De acquir. hered. Cuiusmodi sunt septem illæ bon. poss. quas superius enumerauimus. Decretalis verò est, quæ caussæ cognitionem desiderat: ac propterea non nisi pro tribunali decerni potest. l. 2. §. dies, D. quis ord. in bon. pos. l. 1. §. decretalis, D. de success. edict. Huius generis sunt Carboniana, Ventris in poss. mittendi, eius qui captiui, furiosiue nomine mittendus est. Illa ordinaria est: hæc nõ est. l. 3. §. vlti. D. de Carbon. edict. l. filium, §. si quis contra, D. de legar. præst.

BONORVM possessio alia cum re, alia sine re. Cum re, si is qui accepit cum effectu bona retineat: sine re, cùm alius iure ciuili euincere hereditatem possit: veluti si suus heres intestato sit.

BONORVM possessio sine re, est cùm suus heres euincere hereditatem iure legitimo possit. Hæc Vlpianus cap. Institut. 28. Eiúsque rei vestigia supersunt in l. filiis, C. de inoffic. testa. l. postumus, D. de iniust. test. l. 1. §. pen. D. Si Tab. test. null.

BONVM nomen, debitum facilè, & idoneum, & quod exigi non difficultet possit. Paul. l. inter caussas, 26. §. 2. D. mãd. Bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. Hinc illud fœneratoris Alfij apud Columellam lib. 1. cap. 7. Bona nomina non appellando fieri mala.

ΒΡΑΒΕΥΤΑΙ, Vlpian. l. 4. D. de his qui not. infam. Designatores autem quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram nõ facere Celsus probat: quia ministeriũ, non artem ludicram exerceant. & sanè locus iste

iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Iul. Pollux lib. 3. τοῖς μὲν μουσικοῖς, κριταὶ καθίζονται. τοῖς δὲ γυμνικοῖς, ἐφεστᾶσι βραβευταὶ, καὶ μαστιγονόμοι, καὶ ῥαβδοῦχοι. id est, Ac Musicis quidem iudices assident: Gymnicis verò præsunt Brabeutæ, & Mastigonomi, & Rhabduchi. βραβευταὶ autem dicuntur, quòd βραβεῖα, id est, præmium victoribus designent, hoc est decernant. Qua ex voce Gallicam nostram braue, dimanasse mihi facilè persuadeo: quòd qui brauium reportant, insolentes videantur.

BREPHOTROPHIVM, βρεφοτροφεῖον, domus alendis infantibus parata. l. illud, 16. l. sancimus, 18. C. De sacros. eccles. vide Curotrophium.

BREVI manu, vide Longa manu.

BREVIARIÆ rationes, quæ in breue contractæ sunt. Scæuola l. vlti. D. de pecul. legat. An peculio prælegato, & centum aurei, & vsuræ eorum debentur cum rationibus breuiariis, & sortem & vsuras complexus sit. Vlpianus in l. 3. §. 6. tit. sequē. Logarium opinor, hoc appellat. Suetonius Calig. Ordinario quidem dispensatori breuiarium rationum offerēti, porropsidem leguminis porrexisse.

BREVIS, libellus in quo quid scriptum est. Impp. l. vlti. de conuenien. fisci debit. lib. Cod. x. Inter chartulas confiscati breuis quidam asseueratur inuentus, qui nomina debitorum contineret. Lamprid. de Alexandro: Milites suos sic vbique sciuit, vt in cubiculo haberet breues, & numerum, & tempora militantium. Sic in l. pen. in fi. C. de canon. larg. l. vlti. C. de conueniend. fisc. debet. l. 1. C. de excusat. artific.

BVCCINVM, conchæ genus, purpuris conficiendis idoneum. Plin. lib. 9. cap. 36. Concharum ad purpuras & conchylia eadem quidem est materia: sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem buccini, quo sonus editur. Vlpian. l. 70. §. 5. de legat. & fid. lib. 32. Purpuræ autē appellatione omnis generis purpuram contineri puto. sed coccum non continebitur: Buccinum, & ianthinum continebitur. Florentinus liber FVCINVM.

BVCCELLATVM, panis ad vsus diuturnitatem excoctus, quo milites pasci in castris solent: vti scribit Marcellinus lib. XVII. eius fit mentio in l. 1. C. de erogat milit.

BVCVLAS, quarum structores Paternus vacationem munerum habere scribit in l. vlt. D. de iut. immun. instrumentum puto illud esse cuius meminit Vitruuius lib. 10. cap. 15. in quo succula inditur, catapultis exercēdis parata. Sunt qui Buccularios in aduersariis suis legere malint, & Galearum fabricatores interpretentur: ex ea Galearum parte quæ Buccula dicitur, imposito nomine. Sed videamus, ne & fabrorum ærariorum nomine superius comprehensi sint, & absurdum sit Galearum potius quàm reliquorum armorum fabricatoribus immunitatem concedi.

BVLGARVS, Iuriscōsultus in Italia nobilis floruit circiter annum M. CXC. cœpitque vnà cum aliis glossulas Iuris ciuilis libris aspergere: quibus est Accursius postea multum vsus, eiúsque honoris caussa, persæpe meminit.

BVPRESTIS, animal venenatum ac pestiferum, vt scribit Plin. lib. 30. cap. 4. Itaque inter venena connumeratur à Marcia. no in l. 3. §. 2. D. ad leg. Cornel. de sic. vbi tamen BVBROSTIM vitiosè legitur.

BVRDO. Laurentius Val. lib. Eleg. 4. Hinnulus dicitur, inquit, qui patre equo, matre asina genitus est, quem quidam Burdonem nominant. Vlpian. l. 49. De legat. & fid. libr. 32. Item legato continentur mancipia: itē iumenta, vel lectica, vel sella, vel burdones.

Litera, cõdemnãdi nota erat, quam Prætor in publicis iudiciis dare iudicibos solebat in tabella cerata scriptã: vt si reus damnãdus videretur, eam in vrnam coniicerent: quemadmodum in Verr. III. Pedianus significat. itaque tristis à Cicerone appellatur in ea pro Milone: Quòd nisi vidisset posse absolui eum qui fateretur, neque quæri vnquam iussisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicãdo literam, quàm illam tristem dedisset.

C, litera Gaius notatur, quæ inuersa mulierem declarat: quia tam Caias esse vocitatas, quàm Caios, etiam ex nuptialibus sacris apparet. Fabius lib. I. cap. 7.

Cacabus, vas in quo pulmentarium coquitur: vti Paul. docet in l. 18. §. 2. D. de inst. vel inst. & Vlp. l. 19. §. 5. De aut. & argẽ. Varro De ling. 4. vas in quo cibum coquebant.

Cadere caussa, pro litem perdere ab antiquis dicebatur, fortasse quòd vti comœdiæ stare dicebantur quæ placebant, sic & caussæ. Terent. prolog. Phor. Quòd si intelligeret, cùm stetit olim noua, actoris opera magis stetisse, quàm sua. Et Donatus duobus in locis: Agi, inquit, dicitur fabula cùm recitatur: stare, cum placet. Sic Cicero in epist. ad Lentulum: Cum in Senatu pulcherrimè staremus, quòd iam illam sententiam Bibuli, &c. Paulus autem lib. Sent. I. cap. X. Caussa cadimus, inquit, aut loco, aut summa, aut tempore, aut qualitate. Iustin. §. 12. De actionib. Si quis agens intentione sua plus cõplexus fuerit, quàm ad eum pertineat, caussa cadebat: id est rem amittebat. Cic. lib. de Orat. I. Hypsæus maxima voce à Prætore contenderet, vt ei quem defendebat, caussa cadere liceret. Paulus l. 45. §. 5. D. de iur. fisc. De quo cauere compellitur, vt si vsus is contra interdictum fuerit, caussa cadat. Papinianus l. 71. §. 3. D. de con dit. & demonst. Quòd si maritus vitio suo caussa ceciderit, neque soluendo sit. &c. Dici etiam solebat, pro eodem,

Cadere formula. Fabius libro III. In omnibus ferè caussis in quibus cecidisse quis formula dicitur, hæ sunt quæstiones: an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere. Sueton. in Claudio: Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatémque multarum ex bono & æquo moderatus est. nam & iis qui apud priuatos iudices formula excidissent, restituit actiones. Quo ex loco patet, Cadere formula in stricti tantum iudicij actionibus vsurpari solitum: Caussa verò cadere, in omnibus.

Caduca bona, vide Bona caduca.

Caducæ hereditates, vide Bona caduca.

Caducaria lex, vide lex Caducaria, in Indice legum Rom.

Cadus, vasis genus, quod Metretes dicitur, decem congiorum capax, apud Vlpia. l. 15. §. 4. D. de vsuf. & l. 6. l. 14. & l. 15. D. de tric. vin.

Caedere pignora, pro vendere & auctione distrahere. Cicerò in procemio lib. III. de Orat. An tu cùm omnem auctoritatem vniuersi ordinis pro pignore putaris, eámque in conspectu populi R. concideris, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cædenda, si Crassum vis coercere: hæc tibi est excidenda lingua, qua vel euulsa, spiritu ipso libidinẽ tuam libertas mea refutabit. Quo ex loco vir quidam eruditus, popularis meus existimabat, pignora concidi & frangi. Ego in libello De senatu demonstraui ex Nonio, Cædere ab antiquis vsurpatum pro consumere. quam totam meam disputationem postea studiosi quidam mihi ostenderunt translatam à Ioãne quodam Sario in suum libellum De senatu Romano: qui anno demum M. D. LXIII. editus est: cum mens annisante amplius quinque promulgatus fuisset.

Caementa, lapides fracti & rudes, quibus ædificia consurgunt. Iauol. l. 57. D. locat. Terram in eã aream amplius quàm fundamẽta cæmentitia locatoris erant, congessit.

Caerites Tabulæ quæ dicãtur, Gellius lib. XVI. cap. XIII. his docet verbis: Primos municipes sine suffragij iure Cærites esse factos accepimus: concessúmque illis, vt ciuitatis R. honorem quidem caperent,

rent, sed negociis tamē atque oneribus vacarent: pro sacris bello Gallico receptis custoditisque. Hinc Tabulæ Cærites appellatæ, versa vice, in quas referri iubebant quos notæ caussa suffragiis priuabant. Pedianus in Diuin. Qui plebeius erat, in Cæritum Tabulas referebatur, & ærarius fiebat: ac per hoc non erat in albo centuriæ suæ: scilicet ad hoc vt ciuis esset, sed tantummodo vt pro capite suo tributi nomine æra penderet.

CAESARES cur Imperatores omnes dicti sint, vide initio nostrorum comment. in Institut.

CAESARIENSES & Cæsariani passim lib. Cod. x. pro ministris, siue officialibus, aut apparitoribus procuratoris Cæsaris. Appellantur & Catholiciani, vt suo loco dicetur. ex l. pen. §. vlti. C. de bon. proscript.

CAIVS, Caia, nomina in matrimoniis quæ per coemptionem fierent, vsitata: VBI TV CAIVS, ET EGO CAIA. quib. verbis, vt Plutarchus scribit, quasi paciscitur sibi commune cum viro dominium, & par imperium domi: ac si diceret, Vbi tu es familiæ princeps ac dominus: ecce ego adsum familiæ princeps & domina. Quod Cicero facetè exagitans in Murænıana, Quia inquit, in alicuius libris exempli caussa id nomen inuenerunt, putarunt omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, Caias vocari. Valerius Max. Ceterum, inquit, Caia vsu super omnes celebrata est: fertur enim Caiam Cæciliā, Tarquinij Prisci Regis vxorem, optimam lanificam fuisse. & ideo institutum fuit, vt nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ quænam vocarentur, Caiam esse se dicerent.

CALATA comitia, vetusto verbo dicuntur pro Aduocata, & per præconem indicta, à Græco καλῶ: vnde Calendæ dictæ, vt Macrob. scribit lib. Sat. 1. cap. x v. itáque veteres comitia omnia Calata nominabant: & Iustinianus Calatis comitiis, testamenta fieri solita tradit, pro Comitiis conuocatis. cùm Gellius libro 15. cap. 27. scribat, in concione populi ea fieri consuesse.

CALENDAE, Calendarium, &c. vide Kalendæ.

CALANTICA est tegmen muliebre, quod capiti innectitur. Mar. Tull. in Clodium: Túnc quum vincirentur pedes fasciis, quum Calanticam capiti accommodares. Ex Nonio. Vlp. in l. 25. §. 4. D. de aur. arg. Ornamentorum hæc, vittæ, mitræ, semimitræ, calantica. Florentini tamen CALAVTICA.

CALCEARIVM, quantum satis est calceorum, pro personæ qua de agitur conditione. Vlpia. l. 8. §. 7. D. de transact. De calciario quoque, arbitrio Prætoris transigendum est. Idem l. 21. D. de alim. & cib. Diariis & cibariis relictis, neque habitationē, neque vestiarium, neque calciarium, deberi palàm est. Tranquill. in Vespasian. Classiarios qui ab Ostia & Puteolis Romā pedibus commeant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parū esset sine responso abegisse, iussit post hac excalciatos cursitare.

CALCIATVM apud Paulum in l. 3. §. 3. D. de offic. præf. vig. legi puto pro FALCIATVM: id est, falcibus muralibus (de quibus Cæsar & alij meminere) quæ diruēdis ædibus inflammatis parantur, instructum. Tacitus lib. 19. Paulum inde moræ dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, scaláſque conuectant.

CALCEATVM autem de calceis vel peronibus, vel mulleolis interpretari, quid esset rationis? quid enim ad Iuriscōsultum, calceatus an discalceatus vigilū præfectus noctu coerret?

CALCVLVS, pro rationibus & computatione: vnde tit. lib. Cod. 11. de Errore calculi. vt apud Vlp. l. 5. §. si rogat. D. de don. inter vir. & vx. l. 1. D. quæ sent. sin. appell. l. 8. D. depos. Hinc

CALCVLATORES, qui suas operas in rationibus subducendis locabant. Vlpianus l. 7. §. 2. D. de oper lib. Nā huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit. Modestinus l. 25. D. de excusat. Μὴ ἢ λιβραρίους, μὴ ἢ καλκουλάτορας, οὓς διαψηφιστὰς λέγομεν, ἔχειν ἀλειτουργησίαν: id est, Neque librarios, neque calculatores, quos Diapsephistas vocamus, habere immunitatem. Item l. 4. De prof. & med. lib. Cod. 10. & l. 1. §. 2. D. de var. & extraord. cognit.

CALIGATVS miles, manipularis, gregarius. Vlpia. l. 2. D. de iis qui not. infa. Dimissum accipere debemus militem caligatum, vel si quis alius vsque ad centurionē,

vel præfectum cohortis. Arrius l.6.§.3.D. de re milit. Sed & caligatus, qui metu hostium languorem ſimulauit, in pari cauſſa eis eſt. Venul.l.9.D.de cuſt.& exhib. Is autem qui exercitum accipit, etiam ius animaduertendi in milites caligatos habet, Iuſtinianus Nouell. LXXIIII: ἀλλὰ δεῖ γεώργους ἢ στρατιώτας ἰδιώτας, οὓς ὁ νόμος καλιγάτους καλεῖ. τούτεστιν, ἐυτελεστέρους καὶ ἀφανεστέρους.

CALIGATI autem à caligis appellantur, quod erat gregariorum militum calceamentum. Cornelius Tac.lib.1. Iam infamis in caſtris genitus in cōtubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant: quia plerunque ad conciliandа vulgi ſtudia eo tegmine pedum induebatur. Idem ſcribit Tranquill.

CALVISIANA actio, vide Actio Caluiſiana.

CALVITVR, inquit Marcellus, eſt fruſtratur: tractum à caluis inimicis, quòd ſint omnibus fruſtratui. Plautus in Caſina, Nā vbi domi ſola ſum, ſopor manus caluitur. Complura Nonius exempla protulit, ex quibus Caij reſponſum facilè intelligatur in l.233.D.de verb.ſig. Si caluitur, & moretur & fruſtretur. vt SI CALVITVR, verba ſint legis duodecim, quam interpretatur: cetera, ſua: id eſt, gloſſę & interpretationis. Erat autem in lege, SI CALVITVR, PEDEM'VE STRAVIT, MANVM ENDO IACITO.

CALVMNIARI verbum generale eſt, omnem ingenij maliciam complectens. Cic. de Repub. II: Vt Carneadi reſpondeatis, qui ſępe optimas cauſſas ingenij calumnia ludificari ſolet. Idem pro domo: Cauſſa quæri ſolet adoptandi: illud in primis, ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus adhibeatur. Et mox: Quæ maior calumnia eſt, quàm venire imberbem adoleſcentem, & dicere filium ſenatorē ſibi velle adoptare. vt facile appareat Calumniam Latinis idē eſſe, quod Græcis σόφισμα. Propriè autem ad fraudes reorum contrahitur: hoc eſt, tam actorum, quàm defenſorum: & tam publicorum, quàm priuatorum iudiciorum. Vnde Iuramentum calumniæ, quod litigatores, cùm iudicium acciperēt, interponebāt. Hinc Paulus lib. Sent. I. cap. V. Calumnioſus eſt, inquit, qui ſciens prudénſque per fraudem negocium alicui cōparat. Hinc,

CALVMNIATOR in priuata re dicitur, qui nō debitum petit. l.pen.D.ne quis eum qui in & per calumniam petere, qui alterius vexandi cauſſa, non iure petit. l.29.§.vlti.D.de lib.cauſſa. l.46.D.de petit. hered. l.3.§.1.D.vt in poſſ.leg. Hinc

CALVMNIÆ actio illa antiqua, de qua ſcribit Imp. §.hæc autem, De pœn.tem.litig. quæ in partem litis decimam actores multabat: & poſt ſentētiam pronunciatam victori aduerſus eum qui damnatus erat, dabatur.

CAMELASIA, Camelorum curatio & præfectura: niſi fortè CAMELARIA legendum ſit à Camelariis, vt Argentaria, Sagaria, ab Argentariis & Sagariis. Camelarij nanque qui camelorum curam habēt, dicūtur. Arcad. l.vlt.§.1.D.de mun.& hon. Camelaſia quoque ſimiliter perſonale munus eſt: nam ratione habita & alimētorum & camelorū, certa pecunia camelariis dari debet, vt ſolo corporis miniſterio obligentur. Budæus tamē Cameleláſia, καμηλελασία legendum putat.

CAMVM, potionis genus apud Vlpianum in l.9.D.de tritic.vin. mihi ignotum.

CANCELLARE, delere, expungere, quòd qui ſcripturam delent, ducto in arrectum & tranſuerſum calamo quaſi cancellos efficiunt. Scæuola l.47.D.de pact. Si quod inſtrumētum apud me remanſit, vanum, & pro cancellato habebitur. Vlpian. l.2.D.de his quæ in teſt. Cancellauerat quis teſtamentum, vel induxerat.

CANCELLARIVS, idem, opinor, qui actuarius. inde ducto nomine, quòd eius officium, id eſt, cellula in qua ſcribere conſueuit, cancellis munita ſit. vnde tit.lib.C. I. De aſſeſſoribus, & domeſticis, & cancellariis iudicum. Nam quum actuarij officiū libellis, ſiue chartulis ſit refertū, & frequentes habeat internūtiores, neque ab illorum colloquio prohibetur, & ab amittendarum chartarum periculo abeſt. Hæc ego cùm Argentorati primùm ſcripſiſſem, anno M. D. L V. cellæ actuariorum, quam illi Cancellariam appellant, forma & exemplo admonitus: cùm, inquam, primus omnium, hanc iſtius vocabuli notationem expoſuiſſem: & ab inueterata opinione cancellandorum, ſiue delendorum actorum receſſiſſem: poſtea ſententiam hanc meam quam plurimis placuiſſe animaduerti: qui tamen meum

meum nomen suo more tacuerunt. Vidi etiam præclara veterum testimonia, à nonnullis prolata, quibus mea coniectura confirmatur. in his autē illud insigne est ex Cassiodori lib. XI. Variarum: Hoc igitur laudabile præiudicium sententiam gratiosam, militiam domesticam à XII. indictione Cancellorum tibi decus attribuit: vt consistorij nostri secreta fideli integritate custodias. Per te præsentandus accedat: per te nostris auribus desideriũ supplicis innotescat. iussa nostra sine studio venalitatis expedias. Et paulo pôst: Respice quo nomine nuncuperis. Latere non potest quod inter cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, claustra patentia, fenestratas ianuas. Et quamuis studiose claudas, necesse est, vt te cunctis aperias. nam si foris steteris, meis emendaris obtutibus. si intus ingrediaris, obseruantium non potes declinare conspectus. Cancellarij etiam mentionem obseruaui in descriptione antiqui marmoris, quod Romæ esse aiunt: his verbis: Ex auctoritate Turci Aproniani V.C. vrbis. Ratio docuit vtilitate suadente consuetudine mieandi summota, sub exagio potius pecora vendere, quàm digitis conludentibus tradere, vt appēso pecore capite, pedibus, & seruo lactante, & subgulari lanio cedentibus, reliqua caro cum pelle & interaneis proficiat venditori sub conspectu publico fide ponderis comprobata, vt quantum caro occisi pecoris appendat, & emptor norit, & vẽditor: commodis omnibus & præda damnata, quam Tribunus, officium, cancellarius & scriba de pecuariis capere consueuerant, quæ forma interdicti & dispositionis sub gladij periculo perpetuo custodienda mandatur. Extat & apud Flo. Vopiscum, in Carini vita mentio de Cancellario, quam subscribam. Amicos optimos quosque relegauit: pessimum quẽque elegit, aut tenuit. Præf. vrbi vnum ex cancellariis suis fecit: quo fœdius nec cogitari potuit aliquando, nec dici. Quam tamen lectionem, vt liberè quod sentio exponam, concoquere non possum: vereórque ne ANCILLARIIS potius sit legẽdum, quo nomine ipse idem vtitur, lenocinij ac libidinis ministros significans.

CANDIDATI principis, vide Questores candidati.

CANON publicus dicebatur cõmeatus quem prouinciales quotannis populo vel Romano, vel Cõstantinopolitano, vel Alexandrino gratis ac sine pretio vllo mittebant: qui speciebus his constabat, frumento, vino, carne, oleo, &c. vt cõstat ex tit. C. lib. x. & C. TH. De canone frument. vrb. Rom. De frum. vrb. Constant. De frum. Alexand. Hinc

CANONICARII, qui principis nomine ac mandatu canonem exigebant. l. 9. C. de exact. tribut.

CANON largitionalium titulorum, sub Rub. C. lib. x. dicebatur præstatio quæ in priuatum Principis ærarium conferebatur, vnde largitiones ab ipso fiebant.

CANTHARI in l. 41. §. 7. D. de legat. & fideicom. tertio, fuisse videtur imaguncule, & sigilla quædã ex quibus salire aqua soleret: fortasse ad cantharorũ animalium, aut verò ad canthari vasis, quo potari Liber pater solebat, similitudinẽ efficta. Sed Automataria, inquit, aut si qui canthari per quos aquæ saliunt, poterunt legari. Ausonius Edyll. XVI. Harum verticularum variis coagmentis simulantur species mille formarum: Elephantus bellua, aut aper bestia, anser volans, & mirmillo in armis subsidens, venator & latrãs canis. quin & turris, & cantharus, & alia huiusinodi innumerabiliũ figurarum, quæ alius alio scientius variegãt.

CAPERE, inquit Vlpianus, aliud est quàm accipere. Capere cum effectu accipitur: accipere, etsi quis non accepit vt habeat. ideóq; non videtur quis capere, quod erat restituturus: sicut peruenisse propriè illud dicitur, quod est remansurum. l. 71. D. de verb. signif. Quibus ex verbis apparet, Capere, esse iuris: Accipere verò, facti. vt cum dicimus Capere ex testamento, Capere hereditatem, legatum, fideicommissum: idem enim valet, quod iure sibi acquirere. vt cum ita scribitur: LVCIVS Titius cum capere potuerit, heres esto. l. in tẽpus, 62. D. de here. instit. l. si is qui, 11. D. de vulg. & pupill. l. cum autem, 23. in fi. D. de ædil. edict. vnde Solidum capere non posse dicuntur, quibus id acquirendi ius non est. l. si quis, 72. l. qui nõ militabat, 78. in fi. D. de hered. instituend. l. si is qui, D. de vulg. & pup. l. 3. D. de iur. fisc. vsqueadeò autẽ verbum Capere iuris est, vt etiã pecuniam cepisse dicatur, qui ab obligatione liberatus est. l. 2. D. de calumniat. l. si quis, 115.

 D. de

D. de reg. iur. l. Nesennius, 22. in fin. D. ad Falcid. Hinc

CAPERE vsu, & Capere possessione, & præcisè capere sine vlla adiunctione: pro acquirere. l. ei à quo, 21. & l. eum qui, 23. D. de vsurpat. l. bonæ fidei, 48. §. 1. D. de ac. rer. dom. Hinc

CAPIO vsu, & vsucapio, & præcisè ac simpliciter Capio, in d. l. bonæ fidei, & alibi pass. sub. tit. de vsurpat.

CAPI dicuntur virgines Vestales, Flamines Diales, Pontifices, Augures, quum sacerdotes creantur. Capi autē virgo propterea dici videtur, quia Pontificis Max. manu prehensa, ab eo parente in cuius potestate est, veluti bello capta abducitur. Gellius lib. 1. cap. 12. Sic Vlp. cap. Inst. x. In potestate parentum esse desinunt, quæ virgines Vestæ capiuntur. Fortunat. Rhetor. lib. III. In elocutione proprietas verborum captanda est. vt si dictatorem dictum dicas: Flaminem proditum: Vestæ virginem captam.

CAPITATIO, vide infr. post CAPVT.

CAPTARE aliquem Veteres dicebāt, pro, Alicuius hereditatem captare, id est, blandiciis & illecebris aucupari. Martial.

Scis te captari: scis hunc qui captat auarum:
Et scis quid captat, quid, Mariane, velit.
Tu tamen hunc tabulis heredē stulte supremis
Scribis: & esse tuo vis, furiose, loco.
Munera magna quidem misit: sed misit in hamo.
Et piscatorem piscis amare potest?

Vlp. in l. 1. D. Si quis aliq test. Qui dum captat hereditatē, prohibuit testamentarium introire, &c. Dicitur & Captare testamentum. Seneca lib. de Benefic. VI. An vt eos qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas habere eadem quæ designatores & libitinarios vota? Hine

CAPTATORIA institutio dicitur, quæ mutuæ institutionis captandæ & quasi aucupandæ caussa facta est. cuiusmodi est hæc in l. 20. in fi. D. de cond. instit. Titius si me heredem instituet, heres esto: aut hæc, Qua ex parte me Titius heredē scriptum in tabulis suis recitauent, ex ea parte heres esto. l. 1. D. de his quæ pro non script. Quare si de institutione iā facta testator loquatur, non erit captatoria. veluti si dicat: Qua ex parte Titius me heredem instituit, ex ea parte Mæuius heres esto: illa institutio captatoria non est. quia in præteritum, non in futurum instituno collata est. ait Paulus in l. 71. & l. 29. D. de hered. instit. Papinianus in l. 70. eod. Captatorias institutiones, inquit, non eas Senatus improbauit, quæ mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt: sed quarum conditio confertur ad secretum alienæ voluntatis.

CAPSARIVS, artifex capsarum. Paternus l. vlt. D. de iur. immun. Quibusdam vacationem munerum conditio tribuit, vt sunt mensores, capsarij, & artifices.

CAPSARIVS, qui mercede seruanda in balineis vestimenta suscipit: inquit Paulus in l. 3. §. 3. D. de off. præf. vig.

CAPSARIVS, qui puero ad ludū eunti libros in capsula defert. Vlp. l. 13. D. de manum. vind. Si collectaneus, si educator, si pædagogus, si nutrix, vel alūnus, vel capsarius, id est, qui portat libros. Suetonius Nerone: Constat quosdam cum pædagogis & capsariis vno prandio pariter necatos.

CAPVT propriè dicitur quodcunq; in recensione numerum efficit: quod dialectici indiuiduum appellant. Hinc in armentis ac gregibus, quot bestiæ sunt, tot capita numerantur. l. 1. §. vlt. & l. 3. D. de rei vindic. l. 13. D. de pignorib. Vnde in locum demortuorum alia substituere, apud Vlp. l. 8. & l. 70. D. de vsufr. quo eodem modo Vlp. in l. pronunciatum, 195. D. de verb. signifi. ita scripsit: Et cum paterfa. moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. Hinc Tributum capitis dicitur à nostris, quod in singulas personas imperatur. l. 3. & l. vlt. D. de censib. Hinc censa dicuntur ciuium capita, quum à Censorib. in lustris condendis, eorum nomina in tabulas publicas relata sunt. Hinc apud Papinianum l. 11. §. 2. D. de bon. poss. qui se arrogandum dat, cum capite fortunas quoque suas in aliam domum ac familiam transferre dicitur. id est, cum sua persona, vt vulgus loquitur. Hinc diuisio in capita, cui opponitur ea quæ in stirpes dicitur, de qua sub IN explicabimus. Hinc quum ordinis alicuius quoddā ius est proprium ac præcipuum, si quis ex illo ordine moueatur in quo caput siue numerū obtinebat, capite minutus dicitur: id est iure illo quod illius ordinis erat proprium, priuatus ac deminutus. quomodo fortunis deminutus Latinè dicitur, qui in iis priuatus ac spoliatus

liatus est. Hinc capitis deminutio apud Iuriscõsultos. Nam in eo tractatu Caput, sine dubio ius significat, ex eo alicui quæsitum, quòd caput suũ locũ in ordine aliquo, cuius erat illud ius, obtinet. Qua de caussa Paulus in l.3.in fi.D.de cap.minut. Seruum capite minui negat: quia nullum, inquit, ius habet. Exempli caussa, liberis hominibus, qui nondũ tamen tribum obtinent, facultas est (quæ & libertas appellatur) quidlibet faciendi. quare qui in eum ordinẽ (sic enim Cicero loquitur) cooptatur, caput iam habere dicitur. vnde seruus qui pro libertate precium persoluit, precium pro capite soluere dicitur, apud Plautũ & Iurisconsultos frequentissimè, id est vt liceat illi caput in ordine libertorũ obtinere. qui si postea libertate mulctetur, capite, id est iure libertorũ minutus dicetur. l.vlt. D. de cap. minut. Eadem est ratio in ciuibus, quorum est ius multiplex, proprium ac singulare, vt nexorum, hereditatum, vsucapionum. Nam si quis ciuitate priuetur, veluti per aquæ & ignis interdictionem, capite, id est iure ciuitatis deminutus dicetur. d. l. vlt. & apud Iustin. §.1.de ca. deminut. Eadem præterea eorum ratio qui in aliqua familia caput obtinent. Familiam autem duobus modis intelligimus: primùm vniuersam aliquã agnationem, vt Tulliorum: deinde cuiusque patrisfa.domum, vt M. Tullij. ex l.195.§.1.D. de verb. sig. Nam iis quidem qui eiusdem gẽtis sine agnationis sunt, vt omnibus Tulliis, iura certa competunt: veluti legitimarum hereditatum, tutelarum, &c. item vt iis qui filiifam. sunt, veluti, iura sui. Quòd si vel paterfa. aliquis, vt Clodius, arrogãdum se dederit: vel filiusfa. emancipetur: capite, id est eo iure quod ille in gente & agnatione Clodiorum, hic in patris familia obtinebat, minuetur. eóque neq; Clodius Gẽtilis dicetur, vt ait Cicero in Top. neque tutelas habebit legitimas, quæ agnatis debentur. l. 6.D.de cap.minut. & apud Iustin. §.vlt. De legit. agnat. tut. neq; emancipatus sui heredis ius obtinebit: vt ait idem in §.4. De exhere. lib. vt dubium nemini esse possit, quin si consuetudo tulisset, etiam Senatores qui Senatu mouẽtur, & Equites quibus equus publicus adimitur, & verò etiam seruuli, qui manumissione vel alienatione de familia tolluntur, capite minuti rectè dicerentur: ius enim in ordine suo eorũ vnusquisq; quamuis exiguum obtinebat. Itaque Paulus d. l. 3. Seruile caput appellat, id est partem vnam seruilis familiæ: quomodo bouem, aut ouem, vnum in grege caput, id est partem vnam gregis dicimus. Verùm vt aliis in rebus innumeris, communis appellatio ad certas species restringitur, ac reuocatur: sic in hoc tractatu Capitis appellatio ad eos tres ordines hominum, scilicet liberorum, ciuium & familiarum contracta est.

CAPITIS minutio est, status mutatio. l.1.D. de cap. min. vel sic, Est ademptio iuris eius, quod quis vel ex libertate, vel ex ciuitate, vel ex agnatione proprium habebat. vnde triplex esse dicitur: maxima, media, minima.

CAPITIS deminutio maxima est, quũ & libertatem, & ciuitatem, & familiã amittimus. Media, quum amittimus ciuitatem, libertatem verò retinemus. Minima, quum & libertas & ciuitas retinetur, familia tantum mutatur. l.11.D. de capit. minut.

CAPITE deminutus appellatur, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliã adoptatus: & qui liber alteri mancipio datus est: & qui in hostium potestatem venit: & cui aqua igníque interdictum est. Festus.

CAPITAL, inquit Festus, facinus quod capitis pœna luitur. vetustè nimirum, pro Capitale. Arrius l.6. §. 4. D. de re milit. Si quis commilitonem vulnerauit, si quidẽ lapide, militia reiicitur: si gladio, capital admittit. Callistrat. l.vlt. D. de term. mot. Alia quoq; lege Agraria quam Diuus Nerua tulit, cauetur, vt si seruus seruáve insciẽte domino dolo malo fecerit, ei capital esset. Cic. de Legib. lib. 2. Quíque non paruerit, capital esto. Plautus, Nunquam æde pol fugiet, tametsi capital fecerit.

CAPITALIS rei damnatus intelligitur is, cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio sit. l.13. D. de bon. poss. Item,

CAPITALIS rei damnatum sic accipimus (inquit Vlp.) ex qua caussã damnato vel mors, vel etiam ciuitatis amissio, vel seruitus contingit. l.2. D. de pœnis. & l.4. D. Si quis caut. Hinc

CAPITIS accusationem Labeo existimat eam esse, cuius pœna mors aut exilium esset. l.10. D. de iure patron. & CAPITIS accusasse libertum is demum patronus videtur, qui tali iudicio appetit, cuius pœna aut supplicium habuit, aut exilium

lium quod sit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur. l. 14. §. 2. D. de bon. libert. Modestinus l. 103. D. de verb. sig. Licet Capitalis Latinè loquentibus omnis caussa existimationis videatur, tamen appellatio Capitalis, mortis vel amissionis ciuitatis intelligenda est. Item,

CAPITALEM fraudem admittere, est tale aliquid delinquere, propter quod capite puniendus sit. veteres enim Fraudem pro pœna ponere solebant. l. 23. §. 2. D. de ædil. edict.

CAPITIA Vlpianus inter muliebres vestes recenset. l. 23. §. 1. D. de aur. arg. Nonius autẽ capitum tegmina interpretatur.

CAPVT liberum, pro homine libero veteres dicebant. vnde illa Seruij definitio in l. 1. D. de tut. Tutela est vis ac potestas in capite libero. & apud Gellium lib. v. cap. XIX. Tutoribus in pupillos tantam esse auctoritatem fas non est, vt caput liberum fidei suæ commissum alienæ ditioni subiiciant. Cicero aliam Verrina III. Hic alteram decuriam Senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? Et Vlpianus cap. Instit. XI. Qui liberum caput mancipatum sibi vel à parente, vel à coemptore, &c. Hinc

CAPVT liberum facere, pro manumittere. Plautus in Mercat. Liberum caput tibi faciam paucos menses. Hinc

PRO CAPITE pecuniam soluere: id est, pro libertate. Cic. lib. de Offic. III. Vt si prædonibus pactum pro capite precium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris. Plautus in Pœnulo: Cum argentum pro capite dedimus, nostrum dedimus, non tuum: liberos nos esse oportet. Et in Persa: Vt des mihi nummos sexcentos, quos pro capite pendam. Et in Rudente: Doctè atque astutè ego illi pauxillatim pollicitabor pro capite argentũ, vt sim liber, ac me emittat manu. Quam eandem locutionem vsurpat Iulianus in l. seruus, 10. D. pro empt. & l. eo tempore, 50. §. vlt. D. de pecul.

CAPVT noxa sequitur: prouerbium apud Iurisconsultos. l. 1. §. 14. D. depos. & l. qui ex pluribus, 20. & l. vlt. D. de nox. act. in quo vox CAPVT pro persona quæ caput habeat, & cum qua lege agi possit, positum est. veluti, quandiu Dauus meus est seruus, eius sum caput: neque enim serui caput habent: vt ait l. 3. in fin. D. de cap. minut. At si eum Sempronio vendam, Sempronius eius caput efficietur: sin verò manumittam, iam ipse caput habere incipiet. vnde pro capite pecuniam dare dicuntur serui, qui libertatem à suis dominis emunt. & in eandem sententiam Paulus scribit in l. tutelas, 7. D. de cap. minut. actionum ex delicto venientium obligationem cum capite ambulare. itémque in l. 17. D. de furt. quod dicitur Noxam caput sequi, sic interpretatur, obligationem ab initio contractam caput nocentis sequi.

CAPITA in Codicis libris dicũtur pabula iumentorum: vt auena, fœnum, paleæ, quæ magistratuũ iumẽtis Imperatoris præscripto præbebantur: quia in singula capita certa quãtitas dabatur. Ammianus lib. XXII. Totidémque pabula iumentorũ, quæ vocantur Capita. Horũ auctor videtur laudari Valẽtinianus in l. prouincialium, 8. C. de erogat. mil. ann. vt meminerint, inquit, fœnum militibus iustis capitibus præstandum iuxta legem Diui Valentiniani. Eóq; pertinet Rub. C. de annonis & capitu administrantium, &c. dicebantur autem annonæ, quæ familię præbebantur. Hinc in l. 2. C. de offic. præf. prær. afr. Notitia pro annonis & capitu per singulos annos præbendis. Et Nouell. VIII. de prohib. magistratuum emp. §. κἀκεῖνο μέντοι. vt eius apparitio duplices annonas & capita habeat.

CAPITATIO, tributũ quod in singula capita penditur: siue pro liberarũ personarum numero: vt l. vlt. C. de annon. & tribut. & l. 8. C. de sacros. eccles. quæ illius pars est: siue pro numero villicorum & mancipiorum quæ in agris sunt: vt l. si minor, 9. C. de act. empt. Sed, vt opinor, alia est publica pẽsitatio pro singulis agris, de qua in l. vlt. C. sine cens. vel reliq. nã illa in personarũ capita, hęc in agrorũ iugera pendebatur.

CARBONVM appellatione neque materiam, neque titiones, neque alia ligna cocta ne fumum faciant, contineri: Vlpianus scribit in l. carbonum, 167. D. de verb. signif. & l. ligni, 55. in fi. D. de leg. 3.

CARBONIANA bonorum possessio, vide S. C. Carbonianum: in appendice.

CARCER, inquit Seruius, est vndecunque prohibemur exire: dictus secundum Varronem, quasi arcer, ab arcẽdo. locum autẽ in quo seruantur noxij, carcerem dicimus

dicimus numero tantum singulari. Hæc illę lib. Æneid. 1. & v. Vlpian. l. aut damnum, 8. §. solent, De pœn. Solent Præsides in carcere continendos damnare, vt in vinculis contineantur. sed id eos facere non oportet: nam huiusmodi pœnæ interdictæ sunt, carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet. Hæc Vlpian. At Ciceronis tempore, hoc est, stante Republica, quoniam in carcerem damnati coniiciebantur, ibique de iis supplicium sumebatur: iccirco in Catilinaria 11. ipse sic loquitur: Sentiet in hac vrbe esse Consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse voluerunt.

CAREVM, frutex peregrinus, gentis suæ nomine appellatus, culinis principalis laudatissimus ex sua gente, id est Caria. vt Plinius lib. 19. cap. 8. testatur. Eius meminit Paulus in l. 5. D. de pen. legat. Ergo non CARREVM à Carris, vt Alciatus putat, neque Cæreum, neque Carynon legendum.

CARNIFEX populi R. non modò ciuis Romanus non erat, sed ne in vrbe quidem domiciliũ habebat. Cicero pro C. Rabirio perduell. Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quàm in eius concione carnifex consisteret, quem non modò foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges, ac vrbis domicilio carere voluerunt. Venit autem in mentem ex Plauti Pseudulo, suspicari eum extra portam Metiam domicilium habuisse.

P. Iam hic ero: verùm extra portam Metiam currendum est prius.

C. Quid eò? P. lanios inde accersam duo cum tintinnabulis,

Eadem duo greges virgarum inde vlmearum adegero,

Vt hodie ad litationem huic suppetat satis Ioui.

In malam crucem istic ibit Iupiter lenonius.

Crux autẽ non erat, sed ponebatur in campo Martio, vt ex illa eadem oratione intelligitur. Et eum damnatus collo in furcam inserto virgis ad necem cæsus esset, tum vnco gutturi eius impacto à carnifice extra vrbem trahebatur. Iuuenalis:

Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcum deducit arena.

Propertius,

Et bene cùm fixum mento discusserit vncum,
Nil erit hoc: rostro te premet ausa suo.

CARPENTARIVS, carpentorum artifex, apud Tarentinum l. vlt. D. de iure immunit.

CASEARIA taberna apud Vlpianum in l. 8. §. 4. D. Si seruit. vind. dicitur, in qua fumigari solẽt casei. moris enim fuit in plerisque Italiæ locis, colorandi, siccandique casei gratia, fumum aut ex culmis, aut ex malignis viridibúsque lignis facere. Columella lib. 7. cap. 8. de casei faciendi ratione loquens: Est etiam, inquit, non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni, vel culmi fumo coloratus. Vlpianus: Non putare se ex taberna casearia fumum in superiora ædificia iure immitti posse. In Flor. lib. legitur CASIARIA.

CASITARE, frequentatiuum à cadere. Paulus l. 20. §. 3. D. de seruit. vrb. præd. Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, vbi casitare cœpisset stillicidium.

CASSIANI, Sabiniani, Proculiani, dicti sunt qui Cassij, Sabini, & Proculi sectam institutionémque secuti sunt: de quibus quæ Pomponius scribit in l. 2. D. de orig. iur. ad summam hæc sunt. Fuit Q. Tubero publici priuatíque iuris doctissimus. eius duo fuere discipuli, Ateius Capito, & Antistius Labeo: quorum alter magistri præceptis adhærescens, alter ingenij fiducia pleraq; innouans, dissidium quoddam in iuris ciuilis disciplinam inuexerunt. nam quum Ateio Massurius Sabinus, Labeoni Nerua pater successisset, acceptam à magistris discordiam vehementer auxerunt. quam postea eorum discipuli, Sabini quidem Cassius, Neruæ autem Proculus eò perduxerunt, vt duæ iam tum familiæ contrariæ ex eorum nominibus appellatæ ac propagatæ sint. nam qui Cassium sequebantur, Cassiani: qui Proculum, Proculiani dici cœpêre. pòst secuti sunt Cassium quidem Cęlius Sabinus, Proculum verò Pegasius: vnde Sabinianorum & Pegasianorum nomina. Quorũ dissensionibus ac præceptionibus contrariis imbuti postea Iurisconsulti Iauolenus, Neratius, Iulianus, & ceteri, quorum ex scriptis compositi sunt ij quibus nunc vtimur Pandectarũ libri, mirificas concertationes,

vt Iust

vt Iustinianus testatur, in hanc legum disciplinam importarunt.

Castellvm quid sit, Frontinus libro I. De aquæduct. sic declarat: Est ferè nunc in vsu, quum plures quinariæ impetratæ fuerint, ne in viis sæpius conuulneretur vna fistula, excipiatur in castellum: ex quo singuli suum modum recipiant. Vlpianus autē interpretatur receptaculū, quod aquam publicā suscipit. l. 1. §. 28. D. de aqua cotid. & æst. Festus tradit diuidicula fuisse, quæ nūc sunt castella, ex quibus à riuo communi aquam quisque in suum fundum ducit. Vlpianus l. 17. §. 5. D. de act. emp. Castella plumbea, putea, opercula puteorum, ædium esse constat. De castellis Vitruuius lib. 8. cap. 7. Mentio fit in l. 78. De conr. emp. l. 37. §. 2. De act. emp.

Castrati, vide Spado.

Castrense peculium: vide Peculiū castrense.

Casvs à Iurisconsultis dici consueuit pro controuersia quæ nata est, quasi quæ acciderit, & casu contigerit. Cicero verò Caussam appellat. vt Verrina III. Tantum quòd hominem nō nominat: caussam quidem totam perscribit. Item: Nusquā enim scribis, neq; tu aliud quicquam edicto amplecteris, nisi eam caussam, pro qua pecuniam acceperas. Hinc Seneca in prologo Declamat. Declamabat autem Cicero, non quales Controuersias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur: quas Theseis vocabant. Controuersias nos dicimus: Cicero Caussas vocabat.

Casvs fortuiti dicūtur in iure nostro, qui præuideri humano consilio nō potuerunt. l. 2. §. 7. D. de admin. rer. quales sunt latronum, piratarúmve insidiæ, naufragia, incendia, illuuiones, mortes non oblatæ. l. in rebus, 18. D. commod. Itaq; fata & damna fatalia appellantur in l. 1. §. si magistr. D. de magistr. conueniend.

Catadromvs, κατάδρομος: decursio, vel descensus concitatior. Paulus l. penult. D. de act. emp. Si seruus ante vēditionem periculosam rem facere solitus est, culpa tua id factum esse videbitur. puta eum fuisse seruum qui per catadromum descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. Quo in loco Catadromi nomine puto significari descensum ex grue machina, admodum periculosum.

Kατάπλους, portus ad quem plurimum appelli solet. Vlp. l. 4. §. 4. D. de off. proconf. Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, vt per eam partē prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est: & quas Grçcia ἐπιδημίας appellat, siue κατάπλουν obseruare, in quam primùm ciuitatem veniat, vel applicet. magni enim facient prouinciales, seruari sibi cōsuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas.

Kατὰ πόδας, iisdem vestigiis subsequendis, quasi dicas, ad pedes, eorúmque vestigia. Iustinianus de composit. D. §. 17. Nisi tantum si velit eas in Græcam vocem transformare sub eodem ordine, eáq; consequentia, sub qua & voces Romanæ positæ sunt: hoc quod Grçci κατὰ πόδας dicūt. hæc ille. Xenophon De venatione, θηρατέος ὁ κατὰ πόδας, ὥσπερ ὁ λαγώς: venandus non iisdē vestigiis insequendis, vt lepus. Plato lib. De legib. XI. κιβδηλείας δ' ἐπιτηδεύμασιν ἕπεται κατὰ πόδας καπηλείας ἐπιτηδεύματα: hoc est, Post præcepta de adulteratione, proximè sequitur vt de cauponatione præcipiamus.

Catholiciani, καθολικιανοὶ dicuntur in l. pen. §. vlt. C. de bon. proscript. officiales Catholici, id est Procuratoris fisci: qui & Cæsariani eodem loco appellantur. Catholicum enim qui totius prouinciæ fiscalem procurationē gerebat, nominarunt.

Catillvs, est superior pars molæ: ait Paul. in l. 18. §. 3. D. de instruct. & inst.

Catoniana regula, est M. Catonis sententia, siue axioma ex plurium legum mente notatum atq; obseruatum: qvod si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret, id legatum quādocunque decesserit non valere. l. 1. & poss. D. de reg. Caton. cuius hæc ratio atque æquitas videtur esse: quia cum testatoris certā mentem atque voluntatem esse oporteat, eum præsentis temporis conditionem spectasse, déque ea statuisse iudicamus: nō autem incerto futuri temporis euentui rem commisisse. quippe cum alioqui testamēta non ex testatorum mente, quæ in iis dominari debet, sed ex fortuna & casu penderent. Plura in Obseruat. lib. I. cap. II.

Cavere verbum fuit Iurisconsultorum proprium ac præcipuum: quippe qui aliis cauere dicebātur, cum ne ab aduersario caperētur, certis adhibitis formulis prouidebant. vnde illud Ouid. lib. De arte amādi I:

Illo

Illo sæpe loco capitur consultus amore:
Quique aliis cavit, non cavet ipse sibi.

Et Cicero in epist. ad Trebatium: Tu qui ceteris cauere didicisti, in Britannia ne ab essedario decipiaris, caueto. Hinc illud Plauti in Epidico: Hic poterit cauere rectè, iura qui & leges tenet.

CAVERE, est sibi prospicere, & se contra fraudis ac perfidiæ periculum munire. Hinc

CAVTIO, pro tabulis in quibus contractum negotium perscriptum est. Paulus in l. lecta, 40. D. si cert. pet. Lecta est in auditorio Papiniani cautio huiusmodi: Lucius Titius, &c. Cicero Verrina III. Etenim qua stultitia fuissem, si quã diem qui istum excipiendum redemerunt, in cautione viderunt, cùm ita cauerent, si post Kalend. Ianuar. in consiliũ iretur: in eam diem ego, cum potuissem vitare, incidissem. Item pro Domo: Sed vno tempore cautiones fiebãt pecuniarum, &c. Seneca libro de Benefic. VII. Video isthic diplomata & syngraphas & cautiones, vana habẽdi simulacra. Hinc Vlpianus in l. 5. §. 6. D. commod. Si tibi codicem commodauero, & in eo chirographum: debitorem tuũ cauere iusseris, &c. Et in l. in commodato, 17. §. 3. D. eod. l. 4. D. quæ res pign. oblig. poss. l. 3. D. famil. ercisc. l. 2. C. de non num. pecun. l. penult. §. vlt. D. ad leg. Falcid. Cauetur ergo creditoribus illo modo: cauetur prætereà pignoribus. vt l. vlt. §. si legatarius, D. quor. legat. l. 18. §. pœn. D. de pig. act. Cauetur etiã prædibus & prædiis: id est, fideiussoribus & hypothecis. vt apud Ciceronem Verrina III. Prædibus & prædiis populo cautum est. Et apud Liuium libro XXII. Animaduertendum est autem, eum cui fideiussores dantur, dici propriè Cauere. Vnde illud Ciceronis in Bruto: At verò tibi ego Brute non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem petiturum. Vlpianus l. si rem, 9. §. 3. D. de pigner. act. Satisfactum autem accipimus, quemadmodum voluit creditor: siue aliis pignoribus sibi caueri voluit, &c. Sic Caius l. 1. D. qui satisd. cog. Satisdare dicimur aduersario nostro qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine securum faciamus. Atque hæc quidem propria significatio est. Vulgò tamen

CAVERE & satisdare Iurisconsulti sic distinguunt, vt qui datis fideiussoribus ac sponsoribus promittit, satisdare dicatur: qui verò sine fideiussoribus, cauere. Vlpianus l. 2. §. 6. D. de iudic. Sed vtrum nuda cautione, an satisdato, Marcellus dubitat: mihi videtur, sola promissione. sic l. 2. §. sed vtrum, D. de iudic. l. 5. & l. pen. D. de petit. hered. l. 1. D. de ripa muniend.

CAVTELA pro cautione apud Caium in l. si plures, 14. D. depos. Vlpianum in l. si defunctus, 15. D. de procurat. & l. quamuis, 6. D. de pign. act.

CAVPO, est qui cauponam exercet. l. 1. §. 4. D. naut. caup.

CAVSSA in iure nostro variè vsurpatur. Interdum enim pro lite ponitur: vt cum dicimus Cadere caussa: queãdmodum superius suo loco docuimus. Interdum verò pro hypothesi, id est argumẽto vnde lis nascitur. Itáq; in l. caussas, 16. C. de transact. & l. 1. C. de reb. cred. à lite distinguitur, eiúsq; significationis testimonia ex Cicerone & Seneca paulo antè protulimus sub voce CASVS. Ridiculum est autem in l. 11. D. de verb. sig. & l. 9. D. si cert. petat. ac similibus existimare, Caussæ vocabulũ vsurpari pro contractu aut obligatione. nam illis locis & sexcentis similibus planè & Latinè caussæ verbum positũ est. Interdũ autem CAVSSA significat, quod nostri titulum, hoc est dominij possessionísve auctoritatẽ appellant. vt cum dicimus, Caussa lucratiua, vel caussa onerosa. Nonnunquam

CAVSSA significat ius & cõditionem rei: veluti ne vsucapta sit, item fœtum & partum, & partus partum, omnem deniq; rei vtilitatem. Itáque intelligenda est Rubrica, De fructib. & omni caussa. Vnde illud Pauli in l. cum fundus, 31. D. si cert. petat. Cum fundus petitus est, post iudicium acceptum caussa omnis restituenda est: id est, omne quod habiturus esset actor, si litis contestandæ tempore solutus fuisset. Itẽ in l. prætereà, 20. D. de rei vindic. Nec enim sufficit corpus ipsum restitui, sed opus est, vt & caussa rei restituatur: id est, vt omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore, quo iudicium accipiebatur, restitutus ille homo fuisset. Sic accipitur in l. Iulianus, 9. §. quantum, D. ad exhib. §. 4. De offic. iud. l. 2. l. 3. l. 8. D. de Vsur. l. 4. §. vnde, 6. l. 1. §. hanc actionem, D. depos. l. 7. C. ad exhib. Quare cum dicimus seruitutes

omnes caussas habere perpetuas, l. foramẽ, 28. D. de seruit. vrb. sic intelligendum est: earum ius atq; cõditionem hanc esse oportere, vt iis perpetuò assiduéque vti liceat.

CAVSSA alia dicitur Lucratiua, alia Onerosa. Lucratiua est, propter quam accipienti nihil abest: veluti si quis quid vel hereditatis, vel legati, vel donationis, dotísve nomine sit assecutus. l. 5. D. de vsucap. l. 4. D. de manumiss. l. 82. §. fundus, De legat. 1. l. 83. §. si rem, De verb. obli. Onerosa verò est propter quam aliquid abest: veluti cum quid emptum aut conductum est.

CAVSSA, forma, modus, ratio. Paulus l. 44. D. de oblig. & act. Obligationum ferè quatuor caussæ sunt: aut enim dies in his est, aut conditio, &c. id est, Obligationum concipiendarum forma est quadruplex. Idẽ l. 85. De verb. oblig. In executione obligationis sciendum est quatuor caussas esse: id est, executionis formam ac rationem esse quadruplicem.

CAVSSA, in l. 1. D. de obligat. & act. quasi pro negocio vsurpatur. vbi Caius scribit, obligationes nasci aut ex contractu, aut ex maleficio, aut ex variis caussarum figuris. quod sic intelligo: Ex iure quodam à puro contractu, puróque maleficio secreto, per séque ac propriè constante ex variis caussis, quæ neque contractus, neque maleficia sunt, sed illorum affines.

CAVSSAM propriam eam esse palam est, ait Vlpianus, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet. l. 1. §. 8. D. quando appell. sit.

CAVSSA, est propter quã quid fit. de qua Fortunarianus Iurisconsul. in Rhetor. sic scribit: Caussa est, aut impulsiua, ὁρμητικὴ, vt ira, odium: aut ratiocinatiua, λογικὴ, vt lucrũ, hereditas. Harum vtraque est aut, efficiens, vt cum dicimus, Illa ratione prouocatus est: quod ποιητικὸν αἴτιον Græci vocant: aut adiuuans, vt cum dicimus, Etiam illa caussa accessit: quod ὑπεργετικὸν αἴτιον Græci appellant: aut prohibens, vt Imo habui caussam non faciendi, ne ad inimicum meum hereditas perueniret: quod κωλυτικὸν αἴτιον Græci nuncupant. Hæc ille. Ratiocinatiuam autem appellat, quam vulgus noster Finalem: quæ ita verè & propriè caussa est: cum altera impropriè sic dicatur, vt argumenta ex illa sola ducantur, ex hac non ducantur.

CAVSSARIA missio, vide Missio.

CAVTERIA apud Marcianum in l. item pictoris, 17. D. de inst. vel instr. dicuntur ferramenta quibus pictores qui ceris pingebant, in pictura tabularum inurenda vtebantur. Ea pictura Encaustice dicebatur: de qua Martialis:

Encaustus Phaeton tabula tibi pictus in hac est.

CAVTIO iuratoria, est promissio sine fideiussoribus, solo interposito iureiurando præstita, fore vt reus in iudicio adusque litis exitum permaneat. vti docet Imp. §. 2. De satisdat. Et de Cautione iuratoria mentio fit in l. 17. C. de dignit. l. 12. C. de prox. sacro. scrin. l. vlt. C. de princip. agent. lib. 12. l. vn. C. vt omn. iudic.

CAVTIO de rato, est, cùm defensor alterius promittit dominum ratum habiturum id, quod suo nomine egerit: ne si fortè iudicio vinceretur, reuersus dominus rem qua de actum est, suam esse peteret. l. seruum, 33. in fi. D. de procurat.

CAVTIO de dolo erat (vt opinor) Aquiliana illa formula tantopere à Cicerone celebrata: quam euerriculum malitiarum omnium appellat. nam Actionis nomine formulam Cicero significat. Locum autem habebat, cum petita iudicio res esset, vereretúrque petitor, ne quid dolo malo possessor interea committeret. itaque apud iudicem postulabat ab eo, vt sibi repromitteret, se nihil in ea re dolo malo facturum: hoc modo, Spondes ab ea re qua de agitur, dolum malum abesse, abfuturum esse?

CAVTIO non numeratæ pecuniæ, dicitur chirographum debitoris, qui sibi creditam pecuniam scripsit, quæ tamẽ numerata non fuit. l. 1. De cauta & non numerat. C. qui Gregorianus inscriptus est.

CAVTIO Mutiana est, qua legatarius cui quid sub conditione non faciendi legatum est, id se nunquam facturum promittit: à Q. Mutio Iurisc. institura. Cùm enim de illius conditionis euentu nunquam ante legatarij mortem constare posset: ac propterea ipse testatoris beneficiò per totum vitæ suæ tempus carere cogeretur: necessariò Q. Mutius eam cautionem in vsum induxit. Quo verbo quamuis nuda promissio vulgò contineatur, l. 1. D. qui satisd. cog. videtur tamen etiam satisdatio in hoc genere intelligẽda esse. partim quia in l. hoc

l.hoc genus,106.& l.cum sub hac,67 D.de condit. & demonst. Satisdatio disertè appellatur: partim quia in legatis grauioribus, probabile est fideiussionem interpositam fuisse. Itaque Iustinianus Nouell. xxii. vbi copiosè de hac Mutiana cautione loquitur, interdum etiam iusiurandum & hypothecam exquirit. Illius autem ea vis est, vt stipulatione commissa, qui contrà fecerit, vel rem cum fructibus, vel quanti ea res est, restituat. l.cum sub hac,67. l.heres, 79. §. 2. D. eod. Etsi autem de legatis à Mutio concepta sit, ad hereditates tamen transferri potest. Itaque Vlpianus in l. 7. D.eod. Mutianæ, inquit, cautionis vtilitas consistit in conditionibus, quæ in non faciendo sunt cóceptæ: vtputa, Si in Capitolium non ascenderit: Si Stichum non manumiserit. nec solùm in legatis placuit, verùm in hereditatibus quoque idem remedium admissum est.

CEDERE propriè est, abire. Hinc

CEDERE foro dicuntur argentarij (in l.vlt.D.de curat.bon.l.quoties,D. depos.) qui tabernã deserunt, & argentariam facere desierũt.& apud Iuuenal.Satyr.11. Hinc

CEDERE lite dixit Caius, pro victum se fateri, & à iudicio victum abire: Si heres scriptus, inquit, restituerit hereditatem, & postea de hereditate controuersiam passus, victus sit, aut lite cesserit, durare actiones constat, &c. sic in l.si de communi, D. si seruit.vindic. Hinc

CEDERE bonis dicuntur debitores, qui cùm æri alieno satisfacere non possunt, ex bonis suis abeunt, eáque creditoribus possidenda concedunt. quod lege Iulia institutum fuisse, patet ex l.4.C.qui bon.ced. poss.& Rub.C.Theodos.Qui bon.ex lege Iul.ced.poss. Hinc

CEDERE in iure dicebantur, qui rei suæ dominium in alium transferebant, à quo ipsi abibant. Vlpianus cap. Instit. 19. In iure cessio fit per tres personas, in iure cedentis, vindicantis, addicentis. in iure cedit dominus: vindicat is cui ceditur: addicit Prætor. & Boetius in Topica Ciceronis: Apud Magistratum is cui res in iure cedebatur, eam tenens ita vindicabat: HVNC ego hominem ex iure Quiritũ meum esse aio. deinde postquam hic vindicarat, Prætor interrogabat eum qui cedebat, an contrà vindicaret: negante eo, aut tacente, tunc ei, qui vindicarat, rem addicebat. Hæc ille. Opinor autem ex vindiciarum consuetudine sumptum hoc fuisse: in quibus alter virgula quasi hasta pellebat, alter verò cedebat. Hinc

CEDERE dicimur etiam in rebus incorporalibus, cum earũ ius in alium transferimus. veluti cum Actiones, aut Seruitutes cedi, passim in iure nostro legimus. Nam (vt Vlpianus suprad.cap.scribit) in iure cedi etiam res incorporales possunt: velut vsusfructus, & hereditas, & tutela legitima, & libertas. Hinc

CESSICVS tutor, ab eodem dicitur, cui tutela in iure cessa est. Et Cessitia tutela, quæ ita cessa & translata est.

CEDERE propriè est, abire. Itaque Cicero in libro de Senectute, Horæ, inquit, cedunt, & dies, & menses, & anni: nec præteritum tempus vnquam reuertitur. Hinc cedere tempora dicuntur in iure nostro, quorum pars abiit. l. 1. D. de iur. & fact. l.4. de adult.& l.6. D. de Calum. Hinc

CEDERE diem Iurisconsulti dicunt, cum certi temporis pars effluit. veluti cùm quis Kalend. Ianuarij die stipulatus est, sibi proximis Kalend. dari: vel cum in locatione dies operi faciundo præstituta est Kalend. Febr. triduo quatriduóve exacto, rectè tres quatuórve dies cessisse dicentur. qua de caussa Vlpian. in l. 213. D. de verb. signif. Cedere diem, inquit, significat incipere deberi pecuniam. Similiter si quis ita sit heres institutus, Cernito in diebus centum, quibus scierit poterítque: quot dies effluxerint, ex quo scierit atque poterit, tot illi dies cedere rectè dicentur: at quibus nescierit, non dicentur: neq; enim illi computantur. Sic in libris nostris dies legatorum cedere dicuntur, cùm pars aliqua legitimi temporis, quo illa legatariis quæsita sunt, effluxit: sub. tit. Quando dies legat. ced. positum igitur illud sit, quod ex superioribus constat, diem tum dici cedere, cùm præstituti alicuius temporis pars effluxit. Vbi verò præstitutum tempus nullum est, dici nullo modo posse. Quod cum ita sit, videamus, quid illud sit quod sub Vlpiani nomine legimus in d. l. cedere, 213. de verb. signif. Vbi purè quis stipulatus fuerit, inquit, & cessit, & venit dies. Quòd si pro CESSIT, legeremus, ABIIT, nihil obtusius

tusius dici posset: cùm tamé eadem vtriusque vis ac significatio sit. Quòd autem sequitur, VBI in diem quis stipulatus est, cessit dies, sed nondum venit: quàm acu tum hoc videtur? & tamen pro CESSIT dicendum potius fuisset, CEDIT. neque enim omnes adhuc cesserunt: sed quotidie abeunt. Illud autem postremum, VBI sub conditione, neque cessit, neque venit dies: ecquónam, quæso, argumento dictum est? cum abire dies non possit, vbi nulla est. nam in puris & conditionalibus, quæ potest ratio abeuntium dierum subduci, cùm dies nulla sit? an non hoc esset, sine numeris Arithmeticam facere? at in stipulationibus in diem, dierum numerus computatur: & rectè dicitur, Vnus & alter, item Tertius aut quartus dies abiit. quanquam etiam in his ipsis diem quæ venit, cum ea quæ cedit comparare, & in ea re argutum videri velle, nunquam mihi Vlpiani eruditione dignum visum est. Quare videamus ne in illo loco CEDERE dictum sit vetustè, pro Accedere & propinquare. vt apud Plautum: Cedit miles, æs petit. nam in stipulationibus in diem, propinquat dies. in puris, autem & propinquauit simul & venit.

CEDERE operæ eadem significatione dicuntur, qua cedere legata. præcisa enim vtrobique locutio est: quæ plena sic effertur, Cedere dies, quibus operæ aut legata debebantur. Vnde illud Vlpiani l. si quis, 13. D. de oper. lib. Iudicium de operis tunc locum habet, cùm operę præterierint. Preterire autem non possunt, antequam incipiant cedere: & incipiunt, postquam fuerint indictæ. Et l. quoties, 24. D. eod. Operæ in stipulationem deductæ, ex die stipulationis cedūt: at eæ quas patronus à liberto postulat, confestim non cedunt, sed postquam indictæ sunt. id est: quia stipulationes operarum tacitè ac vi ipsa præstitutum tempus habent, atque in diem conceptæ sunt, diebus tribus quatuórve sine præstatione operarum elapsis rectè dicemus, tot dies aduersus libertum à stipulatione facta cessisse. Quæ verò operæ sine stipulatione debentur, earum dies non ante indictionem cedunt: quippe cum tempus earum præstandarum non ante indictionem præstitutum fuerit.

CEDERE hereditas dici solet in iure ciuili, inquit, Seruius Honoratus in illud ex lib. Æneid. III. Et patrio Andromachen iterum cessisse marito. Secundum ius, inquit, locutus est. quia vxor viri domicilium sequitur. Iuncta ergo Hectori, facta Troiana est. Cedere igitur hereditatem dici Seruius putauit, pro Competere, vel delatam esse, aut quæsitam. Videamus tamen ne locutio hæc ex eodem potius genere sit, quo illæ proximæ: cum aut legata, aut operas cedere dicimus, quarum dies cessit. præsertim propter Cretionis formulam, CERNITO in diebus centum, &c.

CESSIM ire, apud Alfenum pro retrò cedere: vel, vt ipse paulo pòst loquitur, retro redire. in l. si ex plagis, 52. §. 2. D. ad leg. Aquil. Sic Iustinus lib. 2. Commisso prælio ire cessim, inhibere remos, & à bello discedite.

CELLARIVS ab Vlpiano in l. quæsitum, 12. §. si in aliqua, D. de instruct. & instrum. interpretatur, seruus ideo præpositus vt rationes saluæ sint. Qua de re nusquam me legisse memini: & cùm in antiquis libris Cellarius legatur, haud scio an ita rectius eo loco reponeretur: & is seruus intelligatur, de quo Plautus & Columella mentionem faciunt, quiq; præpositus erat vt cellæ rationes saluæ essent. de quo etiam legitur apud Caium in l. nominatim, 24. D. de manum. testam. & l. vxorem, 41. §. 1. D. de legat. tertio.

ΚΕΝΟΤΑΦΙΟΝ, inquit Florentinus, est monumentū memoriæ caussa factum, quo neque corpus, neque reliquiæ illatæ sunt. l. 42. D. de relig. Verbum pro verbo, inane sepulcrū, significat. nā κενὸς inanis, τάφος sepulcrum. Tale describit Virgil. lib. Æneid. 3. cuius versus significat Marcianus in l. 6. §. 4. D. de diuis. rerum,

Sollemnes tum fortè dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manésq; vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem
Et geminas caussam lacrymis sacrauerat aras.

Lampridius in Alexandro: Cenotaphium in Gallia, Romæ sepulcrum amplissimum meruit.

CENSERE, inquit Iabolenus, est constituere & præcipere. Vnde etiā dicere solemus, Censeo hoc facias: & senatū aliquid censuisse, inde Censoris nomé videtur esse tractum. l. censere, 111. D. de verb. signif.

CEN

CENSERI, in precio haberi, & æstimatione aliqua dignari. Vlpianus l. 1. D. ad municipal. Sed si ex patre Campano, matre Puteolana: æquè municeps Campanus est. nisi fortè priuilegio aliquo materna origo censeatur: id est, dignata & decorata sit. Idẽ l. 1. §. 2. D. de iust. & iur. Videmus enim cetera quoque animalia, feras etiam istius iuris peritia censeri: id est, quasi iuris istius peritas celebrari, eximia laude ac prædicatione ornari. Papin. l. vlt. D. de suis & legit. priuatorum cautionem legum auctoritate non censeri: id est, propriè non dignari, vel non dignas duci quæ parem cum legibus auctoritatem habeant.

CENSITI agricolæ sub Rubr. C. de agric. & cens. dicti sunt, qui agrorum quos colebant, dominis sic addicti erant, vt ne suum quidem peculium in potestate haberent, capitis censum dominis pensitarent, actionem cum iis nullam, nisi ex superexactionis caussa haberent: vendi deniq; cum ipsis agris possent. qua de caussa etsi non omnino serui, at certe quasi serui numerabantur. dicebanturq; Asciptitij, quasi agris illis asscripti & obnoxij: vt suo loco diximus. Hæc autem omnia passim ex d. tit. de agricol. & duobus tit. inseqq. facile colliguntur.

CENSOR, vide sub tit. de Magistratibus, suo loco: in appendice.

CENSVS, propriè est actio ipsa Censorum, ciues R. & eorum bona recẽsentium. de quo apud Pomp. in l. 2. §. post deinde, D. de regul. iur. Duplex enim census fuit: vnus personarum, cum ciues singuli in sua tribu, classe, centuria nomina sua, vxorum, liberorum, libertorum seruorúmque suorum, item cuiusque ætatem, & quam vrbis regionem habitarent, iureiurãdo dato profiterentur. Alter cẽsus erat bonorum: cum iidem patresfa. sua prædia tum vrbana, tum rustica, seruorum pecudúmq; numerum, fundorum instrumenta, supellectilem, pecuniç deniq; numerũ profitebantur. Quod & Dionys. Halic. tradit lib. 4. & Liuius lib. septimo, & 39. Hinc

CENSVS pro bonis fortunisq; omnibus. Cic. pro Q. Roscio: Quẽ tu si ex censu spectas, ciuis R. est. Vlpian. l. cogi, 16. D. ad Trebell. Hoc idem & si patrimonium fuerit rogatus restituere, & si facultates, & si quid habeo, & si censum meum, & si fortunas meas, & si substantiam meam. Hine

CENSV manumitti dicebantur serui, qui lustrati censu Romæ iussu dominorum inter ciues Ro. censum profitebantur: ait Vlpian. cap. Instit. 1. Hinc

CENSVI censendo agri propriè appellantur, inquit Festus, qui emi & venire iure ciuili possent. Cicer. in ea pro Flacco: Illud quærõ, sint'ne ista prędia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, nécne sint mancipi? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint? in qua tribu denique ista prædia censuisti. Hinc

CENSVS dictus est, tributum quod prædiis prouincialibus imponebatur, & fisco pendebatur. Constant. l. 2. C. sine cens. vel reliq. Qui comparat, censum rei comparatæ agnoscat, neque liceat alicui rem sine censu vel comparare, vel vendere. Sic l. 2. C. TH. de cont. empt. Item l. vlt. C. illo tit. Omnes pro iis agris quos possident, publicas pensitationes agnoscant. RELIQVA autem ibidem dicuntur census quos venditores prædiorum fisco debent, neque dum persoluerunt. Hinc

CENSVALIS forma apud Vlp. l. 4. & pass. D. de censib. Et

CENSVALIS professio, l. 7. C. de donation. Et

CENSVALES tabulæ ac libri, l. 4. C. de agric. & censit. Et

CENSVALE officium, l. 18. C. de test.

CENTENARII dicuntur à nostris, qui centum millia H-S in bonis habent, vt scribit Imper. §. 2, de success. lib. qui, vt ait Asconius, more veterum Censi dicebantur. De centenatiis Vlpian. frequenter in l. 16, D. de iure patron. & sub Rubr. ad leg. Falcid. qua de caussa Suidas, κεντινά-ριον, inquit, νομισμάτων πλοῦτος. Quod autem apud Imper. §. seq. legitur Centum millia H-S, centenis aureis comprehendi, falsum est. non enim centeni, sed milleni aurei siue solidi centum sestertium millia conficiunt. quapropter aut hallucinatum esse Tribonianum, aut locum corruptum in Instit. commentariis docuimus. vide Aureus.

CENTESIMÆ dicuntur vsuræ, quum singulis Kalendis pars sortis centesima vsuræ nomine persoluitur. Vel sic:

CENTESIMA vsura est, quum ob centum aureos pro toto anno penduntur aurei

CERTVS locus dicitur, cuius qualitas & quantitas definita est: veluti fundus Tusculanus: vel fundi Tusculani tria iugera. l. ita stipulatus, 15. D. de verbor. oblig. l. 4. D. pro emp. l. 1. D. de euic. l. 6. D. de seruitut. Incertus verò, cuius aut qualitas, aut quantitas non adparet. l. cùm post, 69. §. gener. D. de iure dot. Veluti qui pro indiuiso dicitur: qui propterea certæ parti opponitur, in l. 1. §. hoc interdictum, D. vti possid. l. 1. D. de euic. l. placet, 25. D. quib. mod. vsusfr. amit. & l. si is cui, 94. D. de solut. vbi Papin. apertè quantitatem opponit ei, quod pro indiuiso habetur. Hinc

CERTVS homo dicitur, cuius qualitas definita est: nam de quātitate nō laboramr: qualitas autem aut nomine ostenditur, aut demōstratione. nomine: vt Pamphilus, Dauus: demonstratione, vt si digito notemus: veluti cùm dicimus, Hunc hominē meum esse aio. vel natione: vt Syrus, aut Phryx, aut Lydus: vel loco, vt frumentū, quod in illo horreo est: vestis, quæ in illa arca est: aut alia quadam nota, vt filius Aresusæ. l. Quintus, 10. D. de aur. arg. l. planè, 34. §. 2. l. cum res, 47. §. 1. l. sed si, 51. l. si seruus, 108. §. qui quinque, D. de leg. 1. Contrà verò Incertus homo dicitur, cuius qualitas definita non est: veluti cū in genere testator scripsit, Hominē illi do lego. l. vbi autē, 75. D. de verb. obl. & l. cū incertus. 13. D. de leg. 1. l. heredes, 25. §. Si incerto. D. fam. erc. neq; enim quali significetur, intelligitur. Sic

CERTA dies dicitur, cuius numerus definitus est: veluti Kalendæ Ianuariæ centesimæ. Incerta autē, cuius tempus incertū est: veluti cùm pubes erit, cū in familia nupserit, cùm magistratum inierit. l. si dies, 21. D. quand. dies leg. qua de caussa Vlpia. in l. talis scriptura, D. de legat. 1. diem incertum conditionem appellat.

CERTVM vinum aut frumentum dicitur, cuius & qualitas & quantitas apparet: Incertum, cùm aut neutra, aut alterutra tantùm definita est: veluti si quis dicat, vini amphoras centum, vel etiam, vini Campani amphoras centum: Incertum dicit, propterea quòd quātitatem tantùm exprimit, qualitatem prætermittit. Campani enim vini multa genera sunt. Quòd si adiiciat, Optimi: tum qualitatem expresserit. sed si Boni diceret, nequaquā: bono enim aliud est melius. Quinetiam

CERTVM dicit, qui vinū quod in apotheca est, aut triticū quod in horreo est, dicit. hoc enim idem est ac si diceret, quale quantúmq; in illa apotheca, aut illo horreo est: quæ omnia traduntur in l. stipulationū, 74. & l. seq. l. triticum, 94. D. de verb. obli. l. cum res, 47. §. 1. De legat. primo.

CERTA pecunia dicitur, cuius qualitas cum quantitate expressa est: veluti, H-S decem millia, aut pecunia quæ in illa arca est. idem enim valet, ac si diceret, qualis quantáque in illa arca est, l. 7. §. penul. & l. vlt. D. de contr. empt. Incerta verò cuius aut qualitas aut quantitas expressa non est. veluti, aureos dare spondes? vel, Numorū decem millia dabis? numorum enim genera sunt innumera. Eóque pertinēt l. cùm post, 69. §. gener. D. de iur. dot. l. planè, 34. §. 2. l. sed si, 51. l. si seruus, 108. §. qui quinque, D. de legat. primo.

CERVICALIA, vestis nomine continetur. Vlp. scribit in l. 25. §. 1. D. de aur. argen. quòd si ad muliebrem mundū ea pertinēt, significari putarem eo nomine quæ Græci περιτραχήλια nominant, quæ Iul. Pollux in mundo muliebri recenset. sin virilia sunt, ea dici putarem, quæ frigoris vitandi caussa ceruici circundantur.

CERYCIA, ea sunt quæ legati Græcorum ferre solebant, ne quis eorum corpora violaret. l. 8. D. de diuis. rer.

CESSARE impropriè pro nunquam fuisse. Papi. l. 97. D. de solut. Quum ex pluribus caussis debitor pecuniam soluit, vtriusque demonstratione cessante: id est, sine vlla demonstratione.

CESSIO in iure communis alienatio est & mancipi rerum, & nec mancipi: quæ fit per tres personas, in iure cedentis, vindicantis, addicentis. vide Vlpia. cap. Instit. 19. & suprà in voce CEDERE.

CESSICIVS tutor, & Cessitia tutela: vide Tutor Cessicius. item Cedere.

CETEROQVIN, alioquin. Vlp. l. 29. D. de iure fisc. Sed enim hæc pœna magis est, vt aduersus ipsum locū habeat, qui delatorem redemit. ceteroquin aduersus heredem eius transire non debet. Idem l. 35. §. 3. D. de hered. inst. Intelligendum erit rerum Italicarum significatione eas cōtineri, quas perpetuò quis ibi habuerit, atque ita disposuit, vt perpetuò haberet. ceteroquin si tēpore, quo transtulit in alium locum, &c.

CETERORVM & Reliquotum appellatione, air Vlp. etiam omnes continentur, vt Marcellus dixit circa eum, cui optio serui legata est, ceteri Sempronio. nã tentat, si non opter, omnes ad Sempronium pertinere. l.160. D. de ver. sig. l.17. de opt. leg.

CHARTÆ appellatione & noua & deletitia continetur. l.4. D. de bonor. poss. secund. Tab. Chartis autem legatis neque libri iam facti, neq; cœpti scribi, neq; membranæ, neque ceteræ ad scribendum materiæ debentut. l. librorum, 52. §.4. & l. chartis, 76. de legar. 3.

CHARTIATICVM, merces quæ officialibus pro chartis datur. l. 6. D. de bon. damnat. eáque vox apud Xonaram obseruata est: ἀπόντας προβάλλετο ἐπισχόντα ἐπάξαν σφᾶς τὰ ἀμείβοντα. ἀπαιτεῖσθαι ἢ καὶ ὑπὲρ χαρτατικοῦ ἐπὶ τῷ νομίσματι δύο κεράτια. eodem modo dictum videtur quo Cerarium, Verrina 5. quod pro cera pendebatur.

CHARTOPRATAE, χαρτοπρᾶται, l.1. C. de collegiat. & chartop. dicũtur, qui chartis quæ in vrbem ex prouinciis comportabantur, vendendis præerant.

CHASMA, χάσμα, terræ hiatus, Ciceroni labes dicitur. Vlp. l.11. §.4. D. de minor. Prædia fuerunt, quæ chasmate perierunt, insulæ exustæ sunt, &c. Idem l.4. D. de censib. Quare & si agri portio chasmate perierit, &c. sic l.47. §. vlti. de legat. 1. l.10. D. de peric. & commod.

CHARTVLARII, dicuntur qui largitionales titulos retractabãt: in l.3. C. de canon. largit. id est, qui chartas & codices tractabanr earum expensionum, quæ priuato principis ærario illatæ, magna ex parte in largitiones insumebantur.

CHIROGRAPHVM. χειρόγραφον, priuata cautio manu alicuius vel scripta, vel subscripta. itaq; generale nomẽ est, ad omnes eiusmodi cautiones pettinens. l. pen. D. de testa. & sæpe apud Ciceronem, & alios veteres. fecit autem consuetudo, vt chirographum propriè appelletur συμβόλαιον χρηματικόν, vt ait Hesychius: id est, cautio ad cõtractus pertinens: & propriè libellus quo quis pecuniam se debere scripsit. Itaque Asconius in Verrinam III: Inter syngraphas, inquit, & cetera chirographa hoc interest, quòd in ceteris, tantùm quæ gesta sunt scribi solent: in syngraphis, etiam contra fidem veritatis pactio venit, & non numerata pecunia, aut non integrè numerata, pro temporaria voluntate hominum scribi solet, more institutóque Græcorum. & ceteræ Tabulæ ab vna parte seruari solent: syngraphæ, signatæ vtriusque manu, vtrique parti seruandæ traduntur. hæc ille. Hinc

CHIROGRAPHVM inane dicitur, quum id quod debitum, persolutum. Vlpianus l.18. D. de solut. Solutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis nihilominus creditor, vt instrumẽta ad eum contractum pertinentia ab alio quàm debitore exhibeantur, agere potest. Idem l.41. D. ad leg. Aquil. Veruntamen in herede vel legatario diuersum: quibus testamẽta, penè chirographa sunt: id est, cautiones debitarum pecuniarum. loquitur de eo qui testamentum deleuerit. Idem l.5. §. 6. D. commod. Si tibi codicem commodauero, & in eo chirographum debitorem tuum cauere feceris, &c. vbi tamen CHIROGRAPHO legendum potius arbitrarer. Hinc

CHIROGRAPHARIVS creditor dicitur, qui sibi chirographo cauit. Paulus l. 38. §.1. D. de priuileg. cred. Respublica creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. Opponuntur autem iis qui Hypothecarij dicuntur. l. cùm tibi, 10. C. qui pot. in pign. & l.4. & l.6. C. de priuil. credit. Hinc

CHIROGRAPHARIVS debitor, qui sua manu cautionem creditori dedit. in l. pen. C. de nouat. Et

CHIROGRAPHARIA pecunia, quæ sine pignore per chirographum solum debetur. tit. Cod. Etiam ob Chitog. pecun.

CHLAMYDES, Vlp. in l.23. §.2. D. de aur. arg. recenset inter vestimenta puerilia. Et sic Varro de liberis educandis, apud Nonium: Vt puellæ, inquit, habeant potius in vestitu chlamydas, &c.

CHOMATA, χώματα, Vlpian. in l. pen. D. de extra. crim. aggeres interpretatur, qui aquam Nili coercent.

CIBARIA dicũtur, quæ ad quemque alendum satis sunt. sub Rubr. de aliment. & cibar. itaque neque vestiaria, neque habitatio eo nomine continetur. l.4. l.6. l.12. l.13. l.21. D. eod. tit.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.
Ex auro arma dedit, cepit ærea: at ista nouenũ
Centenum illa boum precio æstimata.

Prouerb

Prouerbium est, quo Iustinianus vtitur in præfat. ad Antecessores: Quia, inquit, vestris temporibus talis legū inuenta est permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis virtutis, Glaucus & Diomedes inter se faciunt, dissimilia permutantes: χρύσεα χαλκείων, &c. Fabula est apud Homerum lib. Iliad. v i. de Diomede Græco, qui quum singulari certamine cum Glauco Troiano pugnaturus videretur, ab illo gentis ipsius nomen quæsiuit. quúmque se antiquam suorum maiorum hospitij cum illa gente necessitudinem agnoscere dixisset, veterator Diomedi suadere cœpit, vt renouandæ necessitudinis caussa arma inter se commutarent. Iustinianus ergo suorum librorum cum illis antiquorum permutationem, simillimam esse dicit eius permutationis, qua Glaucus cum Diomede vsus est: quod mediusfidius ab illo Cyclope verius dictum est, quàm sperabar.

CHRYSOLITHVS, χρυσόλιθος, gemma aureo colore translucida, vt ait Plin. lib. 37. cap. 9. quasi dicas, Lapis aureus: cuius facit Vlpianus mentionem in l. 19. §. 6. D. de aur. arg.

CILICIA, inquit Asconius, texta, de pilis in castrorum vsum atque nautarū. Hinc vela Cilicia dicuntur Vlpiano, quæ ideo parantur, ne ædificia vento vel pluuia laborent, l. 12. §. 12. De inst. vel inst. & l. 13. §. 2. De actio empr. Seruius in illud Georg. 3.

Nec minus interea barbas, incanáque menta
Cinyphy tondent hirci, setásque comantis
Vsum in castrorum, & miseris velamina nautis.

In vsum, inquit, castrorum ideo dixit, & quia de ciliciis poliuntur loricæ, & teguntur Tabulata turriū, ne iactis facibus ignis possit adhærere.

CINCTVS, pro eo qui ad militiam cōscriptus, miles factus est. Marcellus l. Titius, 25. D. de testam. mil. Titius priusquā Tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea cinctus manente eodem testamento decessit. Paulus l. quod dicitur, 38. §. 1. D. eod. Miles testamentum fecerat. deinde non ignominiæ caussa missus, rursum cinctus est in alia militia. Moris fuit antiquis; vt togati ciues Romani essent in militia: sed prælium inituri, præcingerentur. Inde Testamenta in procinctu, quemadmodum Plutarchus in Coriolano testatur. sed eo more sublato, cingulum mansit perpetuò. vnde qui ab Imperatore ignominia afficiebantur, plerunque discingebantur. qua pœna vsum Marcellum Liuius lib. 7. testatur: Augustum verò, Suetonius.

CINGERE arborem, vetustè pro deglabrare, siue delibrare: vt ait Paulus in l. cædere, 5. D. arb. furt. cæsa. qua significatione vsurpat hoc verbum Vlpianus in l. furtim, 7. §. 2. eod. Siue autem quis suis manibus, siue dum imperat seruo arbores cingi, subsecari, cædi. & Alfenus l. in lege, 29. D. locat. Redemptor syluam ne cædito, néve cingito, néve deurito.

CIRCITORES, circuitores: sic enim antiqui loquebantur. vnde & Circites apud Festum, circuli ex ære facti: & Circites anni apud Varronem, à bruma ad brumam. Vlpianus autem in l. 5. D. de instit. act. Vulgò, inquit, circitores appellamus eos, quibus Vestiarij vel Linearij dant vestem circumferendam & distrahendam.

CIRCVLATORES, περιοδευταί, vagi homines, & circumforanei, qui circumplicari colla serpentium amplexu terrorem spectantibus incutiunt: apud Paulum in l. vlt. D. de extraor. crimin.

CIRCVMDVCERE, inducere, delere. Hinc Circunduci caussa dicitur, eum ob id quia deserta est, eius nomen ex caussarum albo eximitur. Paulus l. 45. D. de re iudic. Acta apud se habita, si partes consentiant, & iudex hoc permiserit, potest iubere ea die circunduci. Vlpianus l. 73. §. 1. D. de iudic. Tum circumducendum erit edictum peremptorium, neque caussa cognoscetur, &c. Sic in l. 27. §. 1. D. de liber. caus. l. 6. C. quomod. & quand.

CIRCVMLVVIO, inquit Festus, est ius quoddam prædiorum: vbi fortasse, Prædiatorium legi debet. Est autem Circumluuio, cum parte aliqua diuisum flumen, agrum alicuius ita ambit, vt inferius vnitū illum in insulæ formam redigat. l. adeò, 7. §. quod si. D. de acquir. rer. domin.

CIRCVMSCRIBERE plerūque fallere significat, vt apud Græcos περιγράφειν. Paulus l. exceptiones. 7. §. 1. De exception. Si quis fideiusserit pro minore vigintiq

gintiquinque annis circumscripto. Plerunque autem in minoribus hoc verbum vsurpatur. Cicero lib. Offic. III: Circunscriptio adolescentum lege Lætoria vindicata est. Pro Cluent. Cùm omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptionésque adolescentium nascerentur. Sic in l. 10. §. 1. & l. 17. D. de minorib. l. 17. D. de dolo.

CISIVM, vehiculi genus est birori, inquit Nonius. vnde Cisiarius, qui cisij ductor, atque auriga. Vlpianus l. 13. D. locati. Item quæritur si cisiarius, id est, carucharius dum ceteros transire cōtendit, cisium euertit, & seruum quassauit. Cic. pro Sex. Roscio: Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisijs peruolauit.

CITA hereditas, diuisa. vide Erectum.

CITARE præco dicitur, quem pro tribunali stans & vociferans, in iudicium euocat. Cicero pro Flacco: Citat præco magna voce legatos Aemonenses. Citabat autem iudices, reos, & testes. Marcellus l. 7. D. de in integ. restitut. Itaque si citatus non respondit, & ob hoc more pronunciatum est, confestim autem pro tribunali te sedente adiit, existimari potest non sua culpa, sed parum exaudita voce præconis defuisse: ideóque restitui potest. Vlp. l. 73. D. de iudic. Et post edictum peremptoriū impetratum, quum dies eius superuenerit, tunc absens citari debet: & siue responderit, siue non responderit, agetur caussa, & pronunciabitur. Sic l. 20. D. de testib. l. 10. D. de pub. iud.

CIVILIA verba, quæ etiam directa in iure appellantur, verba sunt formularum ciuilium, hoc est quæ ad ius ciuile accommodatæ olim à Iurisconsultis fuerunt. ex eo nimirum quòd hæc pars iuris, propriè nonnunquam, Ius ciuile appellatur: vti Pomponius docet l. 2. De origin. iur. siue quòd vernaculum esset, neque ab exterarum gentium institutis sumptum: siue quòd soli ciues iis legis actionib. ac formulis vti possent. Papinianus l. 7. De vulga. & pupilla. Verbis ciuilibus substitutionem post quartum decimum annum ætatis frustra fieri conuenit. Vlpianus cap. Institut. XXV: Fideicommissum est, quod non ciuilibus verbis, sed precatiuè relinquitur. hoc est, non iis formulis quæ ad heredum institutionem accommodatæ sunt, sed precatiuis.

CIVILIA iudicia, vide Iudiciorum alia criminalia.

CIVILITER, eo modo eáque formula quam Iurisconsulti excogitarunt & tradiderunt. Hinc Pomponius in l. pen. D. de solut. scribit verborum obligationem ciuiliter per acceptilationem tolli, non rei naturam ac substantiam: id est, consensum & pactum spectans: sed modum ac formam aduentitiam. quum Vlpian. in l. 8. in fin. D. de accepti. apertè dicat, Acceptilationem esse iurisgentium: quatenus scilicet, pactum conuentum, id est substantiam ipsius actus consideramus. vt acceptilationis materia sit iurisgentium, forma verò iuris ciuilis.

CLAM factum, vide Vi factum.

CLAM facere id dicimus, quod eo insciente facimus, quem id prohibiturum esse suspicabamur. vti patet ex l. 6. §. vlti. D. quod vi.

CLAM possidere dicimus eum, qui furtiuè ingressus est possessionem eo ignorante, quem sibi controuersiam facturum suspicabatur, & ne faceret, timebat. l. 6. D. de acquir. possess.

CLARIGATIONEM videtur Liuius lib. VIII. dixisse pro iis quæ nunc Repressalia vocamus: Veliterni, inquit, iussi trans Tyberim habitare: vt eius, qui cis Tyberim deprehensus esset, vsque ad mille pondo clarigatio esset: nec prius quàm ære persoluto is qui cepisset, extra vincula captum haberet.

CLARISSIMI, & Clarissimatus, vide Dignitatum.

CLARISSIMARVM fœminarum nomine Senatorum filiæ, nisi quæ viros clariss. sortitæ sunt, non habentur. tamdiu igitur clarissima fœmina erit, quandiu Senatori nupta est, vel clarissimo: aut separata ab eo alij inferioris dignitatis non nupsit. l. 8. D. de senatorib. l. 22. §. primo, ad municip.

CLAVI, vtrū in vestibus retinacula dicuntur, gemmæ vitez instar habentia, quibus tanquam clauis pars vestis alteri parti cōiuncta retinetur, quos similitudine gemmarum *Boutons* Galli appellant? Vlpian. l. 19. §. 1. D. de aur. arg. Quemadmodum claui aurei & purpuræ, pars sunt vestimentorum. idem Pomponius libris epistolarum: Et si non sunt claui vestimentis consuti, tamen

men veste legata contineri. Idem l.23.§.1. Et quæ his accessionis vice cedũt:quæ sunt insitæ picturæ,clauique qui vestibus insuũtur. An potius,ornamenta vestium, purpurea, acu picta & capitum clauorum instar habentia: quibus intextis Equitum & Senatorum tunicæ insigniri solebant. vnde apud Festum, Clauata vestimenta dicuntur clauis intertexta. cum quidem Clauorum alij lati essent, quibus Senatorum, alij Angusti, quibus Equitum tunicæ decorabantur. Varro lib.de lingua VIII: Nam si quis tunicam in vsu ita consuit,vt altera plagula sit angustis clauis:altera latis: vtraque pars in suo genere caret analogia. Ouid. lib.Trist. IIII.

Curia restabat:claui mensura coacta est.
Maius erat nostris viribus illud onus.

Fabius lib.XI.cap.vlt. Cui lati claui ius non erit, ita cingatur, vt tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites vsque perueniant.latum habentium clauum modus est, vt sit paulum cinctis summissior. Quibus ex verbis intelligitur,Senatorum tunicam multo breuiorem equestri fuisse. Clauum autem purpureum opinor instar habuisse capitis eorum maiorum clauorum, qui foribus & valuis affigi solent. Vide, LATVS CLAVVS.

CLAVSVLA codicillaris dicitur, quæ in testamentaria scriptura subiungitur, vt si minus testaméti, saltem codicillorum vim atque auctoritatem obtineat. Eius autem duæ formulæ fuerunt: prior hæc, vt si iure testamenti non valeat,iure codicilli valeat. l.vlt.C.de codicil.l.si iure.11.C.de testam. manumiss.l.coheredi.41.§.2.De vulg.substit. altera sic: παντὶ τρόπῳ ἐγκύρως: quacunque ratione poterit:quoquomodo poterit.l.ex ea scriptura, 26.D.de testam.l.3.D.de milit.testam.l.Lucius,89.§.vlt.D.de legat.secundo. Quin & Rogatio legitimorum heredum, sine vlla scriptura, pro clausula codicillari valet.l.ex testaméto, C.de fideic. l.generaliter,24.§.ex testamento,D.de fideic.libert.

CLIENTES nostros, ait Proculus, intelligimus liberos esse, etiam si neque auctoritate, neque dignitate, neque viribus nobis pares sunt.l.7.D.de capt.& postlim. l.3.D.de vsu & habit.l.3.C.de nouat.l. 89. D.de furt.l.5.§.1.D.de his qui deiec.vel effud. Romulus plebeij ordinis hominibus à Patribus discretis, ne qua inter eos dissensionum materia relinqueretur, vnicuique ex plebe permisit, quemcunque ex patribus vellent,patronum cooptare. Hæc autem inter eos iura constituit. Patroni quidem vt quæ clientes iura & legitima ignorarent, eos docerent. quod significat Horatius Epistol.libro II.

Romæ dulce fuit, & sollemne reclusa
Mane domo vigilare,clienti promere iura.

Eorum absentium æquè ac præsentium, neque secus, quàm parentes liberorum curam gererent:caussas & priuatæ & publicæ rei susciperent:denique tum priuatim,tum publicè eorum commodis & rationibus consulerent. Vicissim autem vt clientes ad collocandas patronorum filias dotem, si opus esset, conferrent: patronos,aut ipsorum liberos ab hostibus captos redimerẽt: multas,si quæ deberentur, eorum nomine persoluerent:si qui sumptus publicè faciendi sint,partem contribuerent. Vtrisque autem hanc legem imposuit, vt neque inter se accusare, neque aut testimonio aut suffragio lædere, inimicitiásve exercere iis liceret.hæc ferè ex Dionys.Halic.lib.1.

CLIPEVS & scutum significat,& imaginem: vti docet Charisius lib.1.& Plinius lib.35.cap.3.atque in hanc significationem vsurpatur ab Vlpiano in l. si verò, 5. si id quod,D.de his qui effu.Nam & cùm pater in pergula clipeum vel tabulam expositam habuisset,&c.

CLOACARIVM, pecunia purgandis cloacis attributa. Vlp.l.27.§.3.D.de vsufr. Si quid cloacarij nomine debeatur, vel si quid ob formam aquæductus, &c.& in l. 39.§.4.De legat.& fid.lib.30. Heres cogitur legari prædij soluere vectigal præteritum, vel tributum, vel solarium,vel cloacarium, vel pro aquæ forma.

COACTORES olim in auctionib. dicebantur quasi quæstores quidam, qui ab iis quibus singulæ res in auctione attributæ fuerãt,precium exigebant: quasi collectores,quia pecunias cogebant,id est,colligebant. Scæuola in l.40.§.5.De statu lib. Argentarius coactor, cùm penè totam fortunam in nominib.haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit.Horat.lib.Serm.1.

Nec timuit,sibi ne vitio quis verteret,olim
Si præco paruas,aut fuit ipse,coactor,
Mercedes sequerer.— vbi Acron:

Præc

Præcones dicebantur, inquit, qui ſtabant ad haſtam: nunciabant enim precia oblata. Coactores autem mercenarij eorum, qui habebant argentariam. Sunt autem Argentarij, qui habēt ſummam rerum venalium. Argentarium dicimus eum qui habet ſummam diuitiarum, à quo accipiunt forani. Coactor, qui exigit numos à circumforanis. Aliter: Coactores dicuntur argentarij in auctionibus, qui pecunias cogunt. ipſi ſunt conuectarij. Hæc Acron. De his quoque Cluentianæ locus quem ſubiiciam, intelligendus eſt. Quidam ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam vidiſſe, in rebus minutis aduncam ex omni parte dentatam & tortuoſam venire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circunſecari videretur. ne multa, perquiritur à coactoribus, inuenitur ea ſerrula ad Stratonem perueniſſe. Alij verò in ea pro Poſtumo Coactores appellantur, vt in eius ſcholiis expoſuimus.

Coactilia, quæ veſti cedere Vlpianus ſcribit in l.25.§.1.D.de aur.argen. Bayfium virum doctiſſimum ſecutus, eas veſtes interpretor, quæ ex lanis & villis coactis fiunt, quas vulgò Feltros appellamus. Lanæ, inquit Plinius, & per ſe coactæ veſtem faciunt.

Coadvnare, coniungere, vnam è pluribus facere. Vlpianus l.9.in fin.D.de pact. Nam in hunc caſum ſpectabimus ſummas plures: quia illæ excedunt in vnā ſummam coadunatæ.

Coctiatoria vaſa apud Paulum in l.6.D.de pen.leg.legi videtur pro Cocinatoria, id eſt, Coquinatoria. nam C. pro Q. frequenter in antiquis libris reperiri, notum eſt. Vaſa autem Coquinatoria eadem eſſe palàm eſt, quæ Plinius Coquinaria nominat in lib. 33. cap.11. à verbo Coquinari, quo Plautus eſt vſus: item vt hoc à Coquina. Meam coniecturam vulgata lectio confirmat, in qua legimus concinnatoria: & Accurſij gloſſa, qui ſi legiſſet Concinnatoria, nunquam ita interpretatus eſſet, id eſt, deputata ad coquendum. Sed omnem Vlpianus dubitationem adimit, apud quē in l.19.§.5.D.de aur.& argē. ſic planè legitur.

Coccvm, frutex fullonius, ait Bayfius, cui adhærent grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia ſumma in ea parte Hiſpaniæ, quæ Tudertania appellatur. Vlpian.l.70.§.5.D.de legat.& fid. lib.32. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto: ſed coccum non continebitur. Paul.l.78.§.5.D. de legat.& fid.lib.32. Coccum quod proprio nomine appellatur, quin verſicoloribus cederet, nemo dubitauit.

Codices à libris Vlpianus ſeparat in l. librorum, 52. D. de legat.tertio. Propriè autem de tenuibus Tabulis dicuntur. Seneca lib. ſingulari De breuitate vitæ: Hoc quoque quærēribus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit, nauem cōſcendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipſum appellatus, quia plurium Tabularum contextus Caudex apud antiquos vocabatur. vnde publicæ Tabulæ Codices dicuntur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua cōſuetudine per Tyberim commeatus ſubuehunt, Caudicariæ vocantur. Hinc,

Codicilli diminutiuè, qui ex Tabulis cera illitis, ſed multo quàm illi breuioribus & paucioribus conficiebantur: ob eam cauſſam, vt facilè quò cuique commodum eſſet, circunferri & in ſinu geſtari poſſent. Hinc,

Codicilli, ſcriptura qua defunctus leuiter ac ſine vlla ſollemnitate volūtatem ſuam teſtatus eſt, de eo quod poſt mortem ſuam fieri cupit. Eorum autem alij ſunt fideicommiſſarij, alij directi. Fideicommiſſarij ſunt, in quibus ſcriptor verbis vtens precariis, ſuam de rebus omnib. quæ teſtamētis comprehendi ſolent, heredi ſuo petitionem expoſuit. Directi, in quibus directis ciuilibúſque verbis ſcriptoris voluntas de legatis duntaxat alicui relinquendis expoſita eſt. Hæc ex Inſtit. ſub tit. de codicil. ſummatim. Codicilli etiam pro diplomatis, ſiue ſcriptura qua Princeps magiſtratum vel honorem alicui mandauit: apud Hermog. l. adminiſtrantes, 41. D. de excuſat.tut.l.1. C. vt omnes iudic.

Codicilli ſemper pluratiuo numero proferuntur: ſicut pugillares, & liberi: ait Caius in l. non eſt, 148. D. de verb. ſignific. In ſingulari tamen Codicillus ponitur à Diocletiano l. non codicillum, 14. & à Iuſtiniano l. cùm antiquitas, 28. C. de teſtam. item l. vlt. C. famil. erciſc.

Codicillaris clauſula, Vide clavsvla codicillaris.

Coerc

Coercere, tum de pecuniaria, tum de corporali pœna vſurpatur: nam & Coercere pignorib. dicitur in l.4.§.1.D.de dam. inf.& lib.de Orat.3. Pignoribúsque ablatis Craſſum inſtituit coercere. At in lib.de Legib.III: Magiſtratus ciuem nec obedientem multa, vinculis, verberib. coerceto. Sic in l.6.D.de pœn.l.nemo.70.D.de reg. iur.l.2.in fi.D.de pub.iudic. Hinc

Coercitio, animaduerſio in facinoroſos: quę duplex eſt, Grauis & Modica. Grauis eſt, veluti cùm gladio, aut metalli pœna, aut deportatione, aut verberibus animaduertitur: quæ etiam Capitalis dicitur in l.noxis,200.D.de verbo.ſignifi. Modica eſt, veluti vt quis in carcerem ducatur, aut virgis cædatur.l.2.D.de in ius voc.l.vlt.D. de offic.eius cui mād.l.ſi quid, D.de offic. proconſ.

Coemptio dicebatur, cùm vir & vxor ſeſe inuicem emerent. vnde matrimonium per coemptionem, de quo alibi diximus. Seruius in illud Geor.1. Teq; ſibi generum Tethys emat omnib. vndis. Quod ait Emat, inquit, ad antiquũ nuptiarũ pertinet ritũ, quo ſe maritus & vxor inuicē emebant: ſicut habemus in iure. vide VXOR.

Coenacvlvm, Varro De Lin.4. ſic interpretatur: Vbi cubabant, Cubiculũ: vbi cœnabant, Cœnaculum vocitabāt. poſteaquā in ſuperiore parte cœnitare cœperũt, ſuperior domus vniuerſa, Cœnacula dicta. Vitruu.etiā lib.2.cap.8.teſtatur ædes Romæ prius vnius contignationis fuiſſe, ſed poſtea propter incolarum multitudinem, multarum. Ad auxilium, inquit, altitudinis ædificiorum res ipſa coegit deuenire. Itaq; pilis lapideis altitudines extructę, cœnaculorum ſummas vtilitates perficiunt. Cœnacula autem tenues homines cōducere atq; incolere ſolebant. Vnde Iuuenalis:

—Rarus venit in cœnacula miles:

Quippe ad homines egentes, quorum in ædib. expilari nil poſſit. Vlpia.l.1.§.5.D.de his qui effud.vel deie. Si filiusfa. cœnaculũ conductum habuit, & inde deiectũ vel effuſum quid ſit, &c. item §.8. Si plures in eodē cœnaculo habitēt. & ex l.5. apparet in cœnaculis cubicula fuiſſe, exedras, conclauia, ceteráque habitationi neceſſaria.

Cœnacvlarivs, qui cœnaculũ conduxit. Vlp.l.11.§.5.D.de pig.act. Hinc

Coenacvlariam exercere dicitur, qui quæſtus ſui cauſſa conducta cœnacula aliis locat. Vlp.l.5.D.de his qui deiec. vel eff. Nam etſi quis cœnaculariam exercens, ipſe maximam partem cœnaculi habebat, ſolus tenebitur.

Coenobia, κοινόβια vnde dicantur, & quamobrem monaſteria ſic appellentur, Iuſtin. oſtendit Nouell. CXXIII. de Eccleſiaſt. diuerſ. cap. §. ἐν πᾶσι, §6. ἐν πᾶσι, inquit, τοῖς μοναςηρίοις, ἅπερ κοινόβια καλοῦνται, κελεύομεν ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας οἰκεῖν, καὶ κοινῶς τρέφεσθαι, καὶ ἐνὶ οἴκῳ πάντας κεχωρισμένως καθεύδειν. In omnibus monaſteriis, quæ Cœnobia dicuntur, iubemus in vna domo omnes habitare, & communiter ali, & vna in domo ſeorſim dormire. Quod idem ſtatuit totidem verbis Nouell. V. de monachis.

Coerrare, Paulus in l.3.§.3.D.de off. præf. vig. vſurpat pro Oberrare, &, vt opinor, cum aliquo comitatu. Sciendũ eſt, inquit, Præfectũ vigilũ per totā noctē vigilare debere, & coerrare calciatum, cũ hamis & dolabris. Vbi tamē FALCATVM mallem: id eſt, falcibus muralibus, quibus ædes inflammatæ diruerentur, inſtructum.

Coæstimare, ſimul æſtimare: apud Celſum l.67.§.1.D.de furt.

Cognationis nomen, ait Paul. à Græca voce dictum videtur. συγγενεῖς enim illi vocāt, quos nos Cognatos appellamus. Agnati ſunt per patrem cognati ex eadem familia: qui autem per fœminas cōiunguntur, Cognati tantum nominantur. Inter agnatos igitur & cognatos hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. nam qui eſt agnatus, & cognatus eſt. non vtique autem qui cognatus eſt, & agnatus eſt. l.10.§.1.D. de grad.& adfin.

Cognati, ait Modeſtinus, ab eo dici putantur, quòd quaſi vnà communitérue nati, vel ab eodē orti, progenitive ſint, l. 4.§.1.D.de grad.& adfin.

Cognati, inquit Vlpian. appellati ſunt, quaſi ex vno nati, aut, vt Labeo ait, quaſi commune naſcendi initium habuerint. l.1.D. vnde cognati.

Cognatio eſt ius quoddā inter certas perſonas, quæ natura vel legis fictione inter ſe cognatæ ſunt, inſtitutũ. eius enim duæ ſunt ſpecies: Naturalis & Ciuilis. l.17. §.1.D.de adopt. Naturalis cognatio eſt, cōmunio ſanguinis quam habent iji inter ſe, qui ex eodē progenitore orti, quaſi riuuli

ex eodem fonte deducti dimanarunt. Ciuilis autem, quæ per adoptionem contrahitur, non sanguinis, sed iuris communio est. l.4.§.1.D. de gradib. quæ sic fortasse nō incommodè definiri poterit, vt dicatur esse communio eiusdem iuris quod habent ij inter se, qui naturaliter cognati sunt, per adoptionem contracta. sed quoniam ea nō vera, sed ficta & adumbrata cognatio est, iccircò definiri neque à nobis solet, neque verò satis absolutè potest.

Cognati propriè dicuntur, quasi cū aliquo nati. l.1.D. vnde cognat. quare non immeritò dubitabatur an nepos post aui mortem cōceptus, auo cognatus esset. Iulianus tamen in l.8.D. de suis & legit. Nam quòd in consuetudine, inquit, nepotes cognati appellantur, etiam eorum post quorum mortem concepti sunt, non propriè, sed per abusionem, vel potius ἀναφορικῶς accidit: id est, relatione ad vitam aui facta. Nā quod Aleiatus lib. Disp. primo disputat, his posterius verbis Iulianum dixisse, Generis verbum per abusionem dici de specie: videamus ne satis cautè dictum sit. quum ad argumentum quod ex definitione vocabuli sumi posset, Iulianus hæc referat: neque horum verborum additio faciat, vt genus in specie κατ' ἀναφορὰν ponatur, sed verè per abusionem id dicatur: concinnius tamen per relationem ad aui vitæ tempus factam, Et eadem ratione Vlpianus in l.7.D. de senat. disputat eum qui posteaquam pater senatu motus est concipitur, senatoris filium non esse.

Cognitor est, qui litem alterius suscipit, coram eo cui datus est. Procurator autem absentis nomine auctor fit. Festus. Vide Aduocatus: item Procurator.

Cognomen, vide Nomen.

Cognoscere, propriè dicitur iudex, qui litigatores audit, eorúmque caussam disceptat. l.1.D. de const. princ. l.4.§.1. D. de eo quod cer. lo. l.2.C. de interd. Hinc

Cognitiones, dicūtur Prætorum ac iudicum, qui caussas audiunt. l.1.§. per hunc, D. de rei vindic. l.13.§.1.D. de minorib. l.4.D. de offic. eius cui mand. l.1.D. de offic. assess.

Cognoscere instrumenta, inquit Vlpian. est relegere & recognoscere. l.56. D. de verb. sign.

Cohortales dicebantur Præsidū prouinciarum officiales perpetui, quibus mansiouum equorū cura plerunque mandabatur. sub Rubr. Cod. de cohortalib. lib. XII. Milites appellantur in Rubr. C. de heredit. decur. cohortal. & sancitur, vt iis sine successore mortuis, bona eorum ad ceteros eiusdem prouinciæ cohortales pertineant.

Coire in alienam litem dicuntur, qui alicui calumniosè litem struunt, vt quod ex condemnatione in rem alterius redactū fuerit, inter eos communicetur. l.6.D. de vi priuat. Plinius lib. Epistol. v. Quæstus est venire aduocationes, venire præuaricationes, in lites coiri, & gloriæ loco poni ex spoliis ciuium magnos & statos reditus. In eandem sententiam dixit Macer, Coire in accusationem innocentium. l.2.D. de cōcess.

Koinon, pro Respublica, vt Commune apud Ciceronem persæpe. Callistratus l.37.D. de iud. Diuus Hadrianus ἐν κοινῷ τῶν διαδίκων Græcè rescripsit.

Collatio bonorum (de qua tractatus duo sunt in libris nostris) est cōtributio certæ partis bonorum inter fratres, propter paternæ successionis rationem à Prætore instituta. nam cùm Prætor contra ius ciuile emancipatos, vnà cum suis ad paternā hereditatem admisisset, sui autem bona omnia à se quæsita confusa cum hereditate paterna haberent: emancipati verò quæ extra familiam quæsierant, seorsim sibi asseruarent: iniquū videbatur suos conferre, emācipatos autem nihil conferre, sed auferre tantum. quare Prætor edixit, vt emancipati volentes ad participandam patris hereditatem accedere, tantam partem è suis bonis conferrent, quantam ex hereditate auferrent: non singuli, sed omnes simul. quippe cùm omnes emācipati vnius loçum obtineant. Itaque si duo sint sui, duo emancipati, quamuis emancipati singuli ex hereditate quadrantem auferant, tamen ex suis bonis non singuli, sed ambo quadrantem conferent. Conferuntur autem antiquo iure Aduentitia & Profectitia: hodie ex Iusti. constitutione, Profectitia tantùm. l. vlt. C. de collat. Emancipati inter se nihil conferunt. nam cùm alter alteri nihil auferat, nō ipsorum caussa simpliciter, sed propter suorum rationem & respectum, Prætor collationem instituit. l. si emancipati, C. eod. l.1. & pass. D. eod.

Collectarivs, ἀργυράμοιβος, ὅτι κέρμα ἀντὶ ἀργυρίου ἀλλαττόμενος: inquit Suidas: id est argentarius campsor, & pro argento monetam vicissim tribuens. Acron quoque in Horatium collectarios pro coactoribus argentariorum accipit. Impp. l. 16. C. si cert. petat. Quisquis iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, si in prouincia fuerit versatus, quasi emptor legum atq; prouinciæ, vel si quis collectarius, honoris precium dederit ambiẽti, exilij pœna vnà cum ipso iudice plectetur. id est, si quis argentarius crediderit pecuniam ei quem sciebat ambire honorem, & eum hac pecunia emprurum. Hæc doctissimus Alciatus lib. Dispunct. 4. cap. 2.

Collegarvm appellatione hi continentur, ait Vlpianus, qui sunt eiusdem potestatis. l. 173. D. de verb. sig.

Collegæ, inquit Varro, dicuntur, qui vnà lecti sunt. itaq; omnibus ferè in rebus collegæ dicebantur: in magistratibus quidem, ij qui eiusdẽ sunt potestatis. l. 173. D. de verbo. signifi. item qui eandem tutelam aut curatelam simul administrant: l. 2. C. de admin. tut. l. 14. l. 46. D. eodem. Item, Qui eiusdem hereditatis sunt participes, id est, coheredes. l. Paulus, 101. D. de solution. Hinc

Collegia, quæ & sodalitates dicuntur, siue conuentus certorum hominũ artem aliquam certam factitantium: vt pistorum, nauiculariorum, item eorum qui vectigalia, aurifodinas, argentifodinas, ceteráve huiusmodi munia exercent. l. 1. D. quod cuiusq. vniuers. l. 1. & pass. D. de colleg. Ea collegia à Rege Numa instituta esse, scribit Plutarch. in eius vita, Valerius lib. 1. & Plin. lib. 34. cap. 1. déque iis Cic. in ea pro domo, & in Sextiana mentionẽ facit. Hinc

Collegiati, qui & corporati. vti patet ex Rubr. Cod. De collegiat. & cartho prat. lib. xi. & ex l. qui sub, 8. C. de sacros. eccles.

Colludere dicuntur, qui quod in speciem ex animo facere videtur, id simulatè & fictè agunt inter se, aliorum sensibus illudentes. Hinc Præuaricatores colludere dicuntur in l. 1. D. ad Turpill. l. 7. §. penul. D. de dol. l. 3. D. de adulter. Hinc sub titu. D. de collusione detegenda, Collusio dicitur, cùm seruus conniuente domino ita in ingenuitatem proclamat, vt eum ingenuum decerni patiatur.

Collyrivm, κολλύριον, παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥεῖν: id est, quòd fluxum impediat, ac sistat. medicamẽtum est ad oculos pertinens. Imp. §. 22. de rerum diuisio. Aut ex suis & alienis medicamentis emplastrum aut collyrium. De collyriis Corn. Celsus copiosè lib. 6. ca. 6. Paulus l. 18. §. 6. de inst. vel inst. In instrumento medici esse collyria & emplastra, cetera eius generis Cassius scribit.

Colonvs, qui agrum certa mercede conductum colit. nam Inquilinus in vrbe dicitur, Colonus in agro. l. res pignoris, 37. D. de acquit. possess. l. vlti. D. vnde vi & vi arm. Hinc

Colonia, fundus colono locatus. l. 24. §. 3. D. locat. l. Seiæ. 20. §. colonus. D. de instruct. leg.

Coloni, de quibus extat Rubr. C. de agric. cens. & colon. liberi homines erant, qui ea conditione agros colebant, vt & certam eorum nomine pensionem præstarẽt, neque vnquam ab aliis discederent. adeo vt terra ipsorum quodammodo domina videretur. quin etiam triginta annorum possessione ius illud ab agrorum dominis acquirebatur. quod ex D. titu. C. de agric. & præsertim ex l. 19. intelligitur.

Colonvs partiarius, vide Partiarius.

Colvm niuarium, vas quo veteres iniecta niue viuum colabant, id est, transmittebant: partim vt alsius biberẽt, partim etiã vt liquidius. Pompon. l. 21. D. de aut. & arg. In argento potorio etiam id quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti colum niuarium, & vrceoli. Martialis de colono niuario, in Apophor.

Setinos, moneo, nostra niue frange trientes.
Pauperiore mero tingere lina potes.

Et de sacco niuario.

Attenuare niues norunt & lintea nostra.
Frigidior colo non salit vnda tuo.

Colvm pro Costum legi puto apud Pomponium in l. 21. §. 1. D. de aut. arg. leg. Vide Costum.

Colvmnae, vide Structiles.

Comiter alterius populi maiestatem conseruare, Proculus in l. 7. D. de capt. & postl. sic interpretatur, Hoe enim adiicitur, vt intelligatur alterum populum superiorem esse, nõ vt intelligatur alterum

non esse liberum. quod idem Cicero. in Orat. pro Balbo demonstrat: Primùm, inquit, verbi genus hoc conseruandi, imperantis est, non precantis. deinde quum alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero siletur, certè ille populus in superiori conditione causâque ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. Itê ad verbum, Comiter: Comes, inquit, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant viam, benignè, non grauatè: Communiter quidem certè non conuenit.

COMITES magistratuum prouincialium dicebantur, qui prouincialibus magistratibus vel Senatus, vel ipsorum magistratuum volũtate ac iudicio, publicorum negociorum adiutores atque administri adiungebantur: quales erant Quæstores, legati, scribæ, accensi. Postea Comitum nomine, Iurisperiti prouincialium magistratuum assessores appellari sunt: quos magistratus arbitratu suo delectos secũ abducebant. l. ὁ μὲν, 10. §. ὁ γραμματεύς, D. de excusat. vide suprà, ASSESSORES. Paulus l. 12. §. 1. D. de vacat. & immun. Comites præsidum & proconsulum procuratorúmve Cæsaris, à muneribus vel honoribus & tutelis vacãt. Sic in l. 1. §. sed si. D. de extraord. l. 5. D. de repetund. l. 16. de offic. præsid. l. 4. D. de offic. assess. Sueton. in Iulio: Sanxit ne quis senatoris filius, nisi contubernalis, aut comes magistratus peregrè proficisceretur. Hinc

COMITES appellari sunt posterioribus temporibus, qui Præfecti alicui muneri fuerunt. veluti.

COMITES consistoriani, qui intimo principis consilio assistebant.

COMITES scholarum, qui earum gubernationem gerebant.

COMITES rei militaris, qui ei præfecti erant.

COMITES sacri stabuli, qui æquorum principis curam habebant.

COMITES & archiatri sacri palarij.

COMITES domesticorum.

COMES sacrarum largitionũ, siue thesaurorum, qui principis ærario præfectus erat, & donis imperialibus ac largitionibus præerat.

COMES priuatarum largitionum, siue rerũ, qui præfectus erat rebus ad vsus proprios principis attributis: in quibus numerabantur bona caduca, & vacantia. l. 3. & l. vlti. C. de bon. vac. l. vlti. C. de fidehastæ fisci. Κόμης τῶν πριβάτων passim in Nouellis appellatur.

COMITEM in quo abducendo fit iniuria, debemus accipere, inquit Vlpia. eum qui comitetur, & sequatur. & ita Labeo Comitem definit, qui frequentandi cuiusque caussa, vt sequeretur destinatus, in publico priuatóve abductus fuerit, inter comites vtique & pædagogi erunt. l. 15. §. 12. D. de iniur.

COMMAGENAM Pomponius in l. 21. §. 1. D. de aur. arg. numerat inter ea vnguenta quæ valetudinis caussa parata sunt. Plinius lib. 10. cap. 22. & lib. 29. cap. 4. ex Comagena Syriæ parte nomen sumpsisse: fierique ex adipe anserino in vase æreo cum cinnamo multa niue obruto, ac rigore geli domacerato. COMMAGENA tamẽ ea regio dicitur à Plinio, Ptolomæo, & reliquis.

COMMATA, incisa, siue meatus aperti per quos aqua Nili possit in agros influere. Vlp. l. pen. D. de extraor. criminib. Cõmata etiã & diacopi, qui in aggeribus fiunt, & cetera. In lib. Flor. CHOMATA, vitiosè: quum de commatibus, qui in chomatibus fiunt, Vlpianus loquatur.

COMMEATVS, spacium quod commeandi, id est eundi & redeundi militibus, priuati negocij gerendi caussa, conceditur. l. 1. l. 3. §. qui ad diem, D. de iure milit. l. 4. §. vlt. D. ad municip. Item,

COMMEATVS, spacium ad eundum & agendum in via publica. l. 2. §. hoc interdictum, & §. deinde, D. ne quid in loc. pub.

COMMENDARE nihil aliud est quàm deponere: ait Vlpia. l. 186. D. de verb. signi. l. 24. & l. 26. D. deposit.

COMMENTARIVS principis apud Modest. in l. 32. D. ex quib. caus. maior. est libellus in quo princeps eorum omniũ nomina perscribit, quibus aliqua Reipub. procuratio commissa est. Et hoc inquit, ad Tribunos militum, & præfectos, & Comites Legatorum qui ad ærarium delati, aut in commentarium Principis relati sunt. id est, ad eos magistratus magistratuúmve comites, qui vel à populo R. vel à Principe in prouincias mittuntur. alias enim populi, alias Principis prouincias fuisse, suo loco demõstrauimus. In ærarium verò, qui populi:

puli:in commẽtarium principis, qui ipsius magistratus erant, referebantur. Budæus longè aliter locum interpretatur. sed meã sententiam Vlpia.l.4.§.1.D.de int.act.con firmat,vbi magistratus populi R. à prouinciarum Præsidibus distinguit.

COMMENTARIENSIS, poni videtur pro Tabulario siue actuario, qui publicas literas perscribit, atque asseruat. Paul.l. 45.§.6.D.de iure fisci, Quoties apud fiscũ agitur, actorum potestas postulanda est, vt meritò iis vti liceat:eáque manu Commentariensis adnotanda sunt. Hinc

COMMENTARIENSIS, custos ac præfectus carceris, qui vinctorum nomina in commentario, id est libello perscribit. Impp.l.4.C.de cust.reorum. Ad commentariensem receptarum personarũ custodia obseruatióque pertineat:nec putet, & cetera. Item l.penulti.D.de bon.damn. Sed nec pati optiones siue Commentarienses ea pecunia abuti.item l.9.D.de custod.reor.

COMMERCIVM (vt ait Vlpianus cap. Instit. XIX.) est emendi vendendiq; in vicem ius, id est rerum legitimo aliquo modo acquirendarum.vt l.5.D.de iust.& iur. Hinc,

COMMERCIVM earum rerum non esse dicitur, quorum acquiri dominium nõ potest.l.6.& l.34.§.omnium, D.de contr. empt.l.1.§.1.D.quæ res pig.l.vlt.D.de act. empt.quales sunt sacræ, sanctæ, religiosæ, publicæ. Hinc,

COMMERCIVM certæ rei non habere dicitur,cui non licet eam rem sibi acquirere,l.multum interest,34.D.de verb.obli. §.1.de inutil.stipul.

COMMILITIVM, societas militiæ, quam inter se commilitones habent. Thryphoninus l.19. D.de castr.pecul.De hereditate ab agnato commilitone data, Scæuola noster dubitabat: quia potuit & antè notus & amicus dare: potuit & non dare, nisi commilitium auxisset. nobis ita videtur, si ante commilitium factum sit testamentum, nõ esse peculij castrensis eam hereditatem. Vsus est & Fabius,& Plinius Iunior.

COMMINVS,continuò,sine intermissione. Venuleius l.137.D.de verbo.obliga. Continuus actus stipulantis & promittentis esse debet, vt tamen aliquod momentum naturæ interuenire possit, & comminus respondere stipulanti oportet. Idem l. 3.De pignorib. Pompon.l.3.D.de pigner. act.Si quasi recepturus à debitore tuo com minus pecuniam,reddidisti ei pignus. Virgil.lib.1.Georg.

Quid dicam iacto qui semine comminus arua —Insequitur?

COMMITTI verbum iuris, cùm quid cõmissum, id est factum est, propter quod aliquid debeatur. vnde Rubrica lib. Cod. 4.& Digest.39. De vectigalib.& commissis. Hinc,

COMMISSA dicuntur, inquit Asconius, quæ contra testatoris voluntatem facta aut non facta, ab herede, multa aliqua pœnáque plectuntur. Hinc,

COMMISSA hereditas ea dicitur, in qua id commissum est, quamobrem alteri debeatur. Iussus heres fuerat in foro statuas ponere: nisi poneret Veneri Erycinæ multatus est.mortuo testatore non posuit.com missa multa dicitur, & hereditas, quoniam id commissum est, quamobrem ei auferatur. Hinc,

COMMISSA dicuntur in iure,& In commissum cadere, quæ fisco propterea debentur, quia quid factum aut nõ factum est. Veluti si quis apud publicanos professus non est.l.vlt.& pass.D.de publ. Vlpian. l.commissa,14.eo. Quod commissum est, inquit, statim desinit eius esse, qui crimen contraxit: dominiúmque rei vectigali acquiritur. Hinc,

COMMISSA pœna dicitur quæ debetur.l.4.§.Cato.& l.seq.& pass.D.de verbo. obl.itẽ sub tit.de recep.arb.& apud Quintil.lib.7.cap.5.Cic.Verrina v.& in Cluentian.l.Lucius,D.de act.empt. Hinc,

COMMISSA stipulatio, cum id quod per eã promissum est, debetur.passim sub tit.de verb.oblig. Item

COMMISSA obligatio,l.1.§.vlt.D.de stipul.seruor. Item

COMMISSA deuotio capitis à Cicerone in ea pro Domo:cum se voti reum fateretur,& caput deuotum debere. Hinc,

COMMISSORIA lex:de qua vide infrà,Lex commissoria.

COMMODATVM est contractus, quo gratis alicuius rei vsus ita cõceditur, vt accipiens summã in ea ipsa reddenda diligentiã præstare debeat,l.1.D.de oblig.& act.

COMMODATVM & vtendum datum Labeo sic differre putauit, vt genus & speciem: commodari enim rem mobilem, nõ etiam soli: vtendam dari, etiam soli. sed ap paret, inquit Vlpia. propriè commodatam rem dici & quæ soli est. idq; & Cassius existimat. Viuianus amplius etiã habitationẽ commodari posse ait, l. 1. D. commodati.

COMMVNIS res est vel cum societate, vel sine societate. cum societate, veluti inter eos qui eandem rem emerũt: sine societate, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est. l. 2. D. com. diuidun.

COMMVNI diuidundo iudicium est, quod inter eos redditur, qui rem quam ex alia atque hereditaria caussa communẽ habent, diuidi, simúlque quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet, dari fieri postulant. ex quo intelligitur, præcipuam huiusce iudicij caussam esse, diuisionẽ: aut potius suæ cuiusque partis demonstrationem. qua ex parte realis potius, quàm personalis hæc actio est, quippe qua non dari nobis quod alterius est, sed quod nostrũ est demonstrari petimus. at verò qua ex parte petimus, Quicquid ex bona fide te mihi dare facere oportet, tum personalis actio est, non ad diuisionẽ, sed ad præstationem pertinẽs. arg. l. 2. & l. 3. D. cõmun. diuidũd.

COMPASCVVS ager dicitur, in quo vicinis communiter compascendi ius est. Cicero in Topic. Si compascuus ager est, licet compascere. Scæuola l. pen. D. si seruit. vind. Plures saltum communem vt ius cõpascendi haberent, mercari sunt. Et pau lo pòst, An pars illorum fundorum aliquid iuris secum huius compascui traxerit.

COMPENSATIO est debiti & crediti inter se contributio. l. 1. D. de compens.

COMPERENDINATIO & Ampliatio sic differunt, quòd in lege comperendinationis numerus actionum duarũ præstitutus est: Ampliationis nullus est certus numerus. prætetea in Ampliatione iudicari primò poterat: in Cõperendinatione, non nisi post secundã actionem. vt in Verrinam III explicauimus. vide Ampliatio.

COMPETERE, verbum est Iurisconsultis nostris familiare, pro Idoneum & aptum esse. Itaque

COMPETENS iudex passim dicitur, cuius, de re controuersa vel iurisdictio, vel iudicandi potestas est. l. penul. D. de iurisd. omn. iud. l. 2. D. si quis in ius voc. l. pen. D. iud. solui. Et ad differentiam iudicis dati dicitur. l. pen. D. iud. sol. l. sed & hæ, 35. D. de procur.

COMPETENS tribunal, apud quod ius fuit de re cognosci. l. sed & hæ, 35. §. t. D. de procur. Hinc

COMPETERE actio dicitur, cum alicui propriè conuenit. l. qui habebat, §. scripti, D. de manumiss. test.

COMPETENTES vsuræ. l. 1. C. si maior fact.

COMPETERE libertates, quæ ex testamento debentur. l 7. D. de petit. hered. l. 8. D. de inoff. testam.

COMPROMISSVM dicitur certa pecunia, ab vtroque litigatore mutuò promissa, ni Arbitri sententiæ pareant.

COMPROMISSVM plenum appellatur, quod de rebus controuersiisve compositũ est. nã ad omnes controuersias pertinet l 21. §. 6. D. de recept. qui arb. Hinc

COMPROMISSARIVS iudex, id est, ex compromisso sumptus. in l. 41. D. de recept. qui arb. l. vlt. C. de testib. l. penult. C. de pact.

CONCEPTIO, formula. Cicero de Inuen. lib. II. In iure exceptiones postulãtur, & quodammodo agendi potestas datur, & omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur. Paulus l. 3. D. de accusat. Libellorũ inscriptionis conceptio talis est. Pompon. l. 5. §. 1 D. de verbo. obligat. Stipulatio est verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, &c. Sic

CONCEPTIO iurisiurãdi. l. 34. §. si de qualitate, D. de iureiur.

CONCEPTVM furtũ dicitur, ait Imp. quum apud aliquem testibus præsentibus furtiua res quæsita & inuenta sit. nam in eum propria actio constituta est, quamuis fur non sit: quæ appellatur Concepti. §. 4. de oblig. quæ ex delict. & apud Paul. lib. Sent. 2. cap. 31.

CONCILIVM Veteres dicebãt de plebis parte aliqua, quæ ad concionem in foro conueniebat. Hinc

CONCILIVM edicere, non comitia, debet is, qui non vniuersum populum, sed partem aliquã adesse iubet: ait Lælius Fœlix apud Gellium lib. XV. cap. XXVII.

CONCILIVM aduocare, seu Cõuocare dicebatur Tribunus pl. qui cõcionẽ ad plebem

bem habiturus esset. Cicero in Vatiniana: Num quando tibi moram attulerit, quominus cōcilium aduocares, legémque ferres, quòd eo die scires de cælo esse seruatum. Item: Ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, & concilium conuocare? nunquem ex omnibus Tribunis pl. qui seditiosi fuerūt, tam audacem audieris fuisse, vt vnquam contra legē Æliam, aut Fusiam concilium conuocaret? Item pro domo, Centuriata comitia & concilium aduocatum opposuit L. Sylla victor Volaterranis ciuitatem adimere non potuit. Consulari homini P. Clodius ciuitatē adimere potuit, concilio aduocato, conductis operis, &c.

CONCINNATORES litium, id est, architecti, fabricatores, structores. Vlp. l. 9. §. 2. de off. proconf. Nec adeò dissimulare, si quos caussarum concinnatores vel redemptores deprehendat. id est, qui lites calumniosè alicui conflare soleant. nā Concinnare, antiqui pro Facere. Plautus in Captiu.

Qui me insanum dictis concinnat suis.

CONCIONEM habere, vide Cum populo agere.

CONCIPERE, certis verbis aliquid cōprehendere. Vnde Concipere iusiurandum, est certam iurisiurādi formulam præscribere. l. 34. §. si de qualit. & §. pen. D. de iureiur. Cic. de Offi. III. Quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur iure nostro, id non facere periurium est. Idem pro Cluēt. Africanus quòd esset censor, & in equitum censu C. Licinius sacerdos prodiisset, clara voce dixit se scire, illum verbis conceptis peierasse. Hinc

CONCIPERE stipulationem apud Vlpianum in l. 61. l. 71. l. 115. D. de verb. oblig. & l. 99. stipulatori liberum fuit verba latè concipere. Hinc

CONCIPERE vadimoniū apud Cice. lib. ad Q. Frat. 2. Trebatiū, inquit, quòd ad se misertim, persalsè & humaniter etiā gratias mihi agit. negat enim in tanta multitudine eorum qui vnà essent, quēquam fuisse qui vadimonium concipere posset. Hinc

CONCIPERE libellos appellatorios, apud Vlp. l. 1. in fi. D. de appell.

CONCVBINA, est mulier quæ cōsuetudinis, non matrimonij caussa retinetur, arg. l. 34. D. de adult.

CONCVBINA dicebatur ea, quā quis non mariti animo, sed concubitus tantùm caussa sine stupri tamen crimine, flagitióve domi habebat. Dixi, NON MARITI ANIMO, quia concubinam ex sola animi destinatione æstimandam esse, Paulus scribit in l. 4. D. de concub. quin & Papinianus in l. donationes, 13. D. de don. respondit, si quæratur, an maritalis honor & affectio intercesserit, personis comparatis, vitæ coniunctione, perpendendum esse: neq; enim tabulas facere matrimonium. & apud eundem in l. cum tabulis, 16. D. de his quę vt indig. mentio fit Cassiani viri clarissimi, qui mulierem ingenuā, pleno honore dilexerat, cuius tamen filia ex eo concubinatu suscepta, vulgò quæsita dicitur. Neque satis fuisset dicere SINE NVPTIIS. nā in mulieris honestæ liberæ consuetudine, quāuis nuptiis celebratæ non fuerint, tamen non concubinatus, sed nuptiæ intelligēdæ sunt, vt ait Paulus l. in liberæ, 24. D. de rit. nupt. Dixi, SINE STVPRI CRIMINE. quoniam Vlp. in l. 1. D. de cōcub. scribit, eas demum sine metu criminis in concubinatum haberi posse, in quas stuprum nō committitur: veluti si ingenuam mulierem honesto loco natam, & quæ corpore quæstum non fecisset, sine testatione in concubinam duxisset. tunc enim stuprum nō committitur, d. l. 3. De cōcub. Dixi, SINE FLAGITIO: vt illud significarem quod Vlpianus in l. 2, scribit: Nefariam esse cōiunctionem, si quæ patris cōcubina fuit, in filij aut nepotis concubinatū sese tradat, aut ex cōtrario. quippe cum genus quoddam incestus esse hoc videatur. Apparet ergo legibus permissum concubinatum fuisse, ac proinde impunè concubinā habere licuisse, d. l. 3. D. de concub. Et l. cum tabulis, 16. D. de his quæ vt indig. vbi Papinianus ait, in ea quæ se in alterius quàm patroni concubinatum dabat, stuprum non committi. quin & Massurius in l. 144. D. de verb. signif. scribit eam quæ cum vxor non sit, cum aliquo tamen viuit, vero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. Tametsi Marcellus scribat, eam quæ se in alterius quàm Patroni concubinatum dedit, matrisfamiliâs honestatem nō retinere, l. probrum, 41. D. de rit. nupt. Sed quæri video, an & mariti concubinam habere possent. quod vulgò ab omnibus negatur propter l. 1. C. de concub. vbi Cōstātinus imperator id vetat. At ego eius ipsius legis argumento adducor vt

credam, ante Constantinum id licuisse. Cur enim id tum ille prohibuisset, nisi quia licebat? Verùm vt ea de re paulo fusius explicemus: Primum omnium exemplum eius rei habemus apud Ciceronem in libro de Orat. I. vbi loquitur de eo, qui vxorem in Hispania reliquerat, Romæq; alteram duxerat, neque nuncium priori miserat. quia si iudicaretur certis quibusdam verbis, non nouis nuptiis fieri cũ superiore diuortium, in concubinæ locum eam duxisse videbatur. quæ dubitatio tamen posterioribus legibus sublata est, ex l. nullum, 7. D. de dinor. & l. eum qui, C. de adulter. Sed vtcunque sit, apparet olim ei qui vxorem habebat, licuisse alteram mulierem in concubinam ducere. Tametsi Constantini lege id postea vetitum sit: & verò etiam Iustiniani in l. vltima, C. commun. de manumiss. apud quem locum illum: Hominibus enim vxores habentibus, cõcubinas habere, nec antiqua iura, nec nostra concedunt: de lege Impetatoris Constantini intelligendũ censeo: quod & interpreti Accursio placuisse video. Quid? quod Marcianus in l. 3. D. de concub. scribit, adulterium per cõcubinam non committi: qua de re dubitari non poterat, nisi in eo, qui vxorem haberet. Itaque sic infert: Nam quia concubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis pœnã est. itaque stipulatione pœnæ caueri de ea re videmus in l. 121. §. 1. De verb. oblig. Mulier ab eo cuius in matrimonium conueniebat, stipulata fuerat ducenta, si concubinæ, tempore matrimonij, consuetudinem repetisset. Obiicitur lex vltima, in fi. D. de diuor. vbi scribit Vlpian. patronum qui libertam suã in matrimonio babebat, si concubinam adhibeat, renunciasse matrimonio videri. Quid tum postea? quasi verò eo ipso quòd concubina adducatur, cum vxore diuortium fiat. Quid ergo est? Dico Vlpiani disputationem suis finibus coercendam esse. loquitur enim de patrono, qui tantisper in matrimonio libertam habere iudicatur, quamdiu alienum ab ea animum nõ ostenderit. Vbicunque, inquit, vel tenuis intellectus videri potest, nolentis nuptam, dicendum est diuortium esse factum. Ex quo intelligitur in libertarum diuortio, neque verborum formulam, neq; septem testium contestationem requiri, sed leuissimam duntaxat abalienati animi significationem sufficere: veluti si quam aliam appetierit, vel concubinã adhibuerit. Mouet me Paulus lib. Sententiarum II. his verbis. Eo tempore quo quis vxorem habet, concubinam habere non potest. Concubina igitur ab vxore solo delicto separatur. Sed videamus ne quid operis noui nobis aut Annianus aut alius aliquis eo in loco molitus sit: & posterior sententia demonstret, eum sine negatione legendum esse. Quid enim vox IGITVR significat? aut quis sensus eo ex loco idoneus potest elici, siue SOLO DELICTO, siue SOLO DELECTV legamus? At hoc modo sensus erit aptissimus. Qui vxorem habet, potest & concubinam adiungere: vxorem verò non potest. Quid igitur interest inter vxorem & cõcubinam adiungere? Quid, inquam, interest vtrum vxorem aliquis an concubinam adiungat? Nihil omnino, inquit: præter hoc vnum, quòd in vxore adiungenda delictum est: in concubina verò, nequaquam. Quod ergo ait, CONCVBINA IGITVR, sic intelligatur: Adiuncta igitur concubina, ab vxore adiuncta solo delicto separatur. Alioqui falsum esset delictum esse, si quis concubinam habeat: vti superius docuimus. Quòd si cui SOLO DELECTV legendum placet, non repugnabo, & sensum hunc aptissimum ostendam: quòd solus delectus siue animi destinatio, discernit vxoris adiunctionem ab adiunctione concubinę. nam vt ex l. 4. dictum est, Concubina sola animi destinatione æstimatur. Verùm hæc quidem hactenus. Nunc illud adiiciamus:

CONCVBINARVM alias libertas, alias ingenuas, alias seruas fuisse. Libertæ autem inuitis suis patronis in concubinatum aliis se dare non poterant, l. 1. De cõcub. Quòd si qua in patroni sui concubinatu erat, quæsitum est, an alteri dare se in matrimonium prohibeatur. nam initium dictæ l. 1. ita scriptum est, vt pugnare inter se videatur: adeò vt quidam priorem partẽ adulterinam esse disputent. ego verò ex lege vltima, D. de diuort. vocem ALTERI non de extraneo, sed de altero patrono intelligendam puto. Quod autem ad ingenuarum concubinatum attinet, quatuor tantùm casibus eum permitti reperio: si ea obscuro loco nata sit, si corpore quæstum fecerit, si testatio ea de re interposita sit, si mulier adulterij crimine dam

ne damnata sit.l.1. & l.3. de concub. Ancillæ autem vtrum concubinæ fuerint, quæri potest: cùm satis constet, ancillarum omnium vsum suis dominis licitũ permissúmq; fuisse.sed tamen & ancillas cõcubinas fuisse video in l.pen.D. de reb.aur.iud.l.deniq; 8.D.de pignorib.& l.vlt.C. communia,de manumiss. Sequitur vt aliquot inter vxorẽ & concubinam differentias exponamus. Prima autem & summa in animo & voluntate posita est: vt ait Vlp. in l. item legato, 49.§.1.D. de legat.tert. vbi scribit, nihil admodum vxorem à concubina nisi dignitate differre.& l.donationes,31. D. de donat. Liberam mulierẽ quæ maritali honore dignatur, non pro concubina, sed pro vxore habendam esse.neque enim tabulas matrimonium facere. quod idem traditur in l. in litteræ,24.D. de rit.nupt. Secunda hæc est, quòd vxor iustorum liberorum quærendorum caussa, &, vt ait Demosthenes, τῶ παιδοποιεῖσθαι γνησίως: concubina verò, voluptatis aut cultus corporis duntaxat asciscitur. Nam corporis cultum in iis pono, quæ vel quinquagenariæ, vel sexagenariæ sunt: quas haberi concubinas posse, patet ex l. 1. D.de concub.Ex quo ipso Tertia differentia intelligitur.Quòd in vxore ex lege Pappia Poppea spectatur ætas: in concubina, modò annis XII. sit maior, non spectatur. Quartam differentiam Paul. in l. vlt. demonstrat: vbi ait, Prouincialem magistratum posse ex sua prouincia concubinam habere:cum in vxore aliud sit iuris.l.si quis officium,38.de rit. nupt. Quinta differentia est, quòd cùm donationes in vxorem non valeant.l.1. & passim, De donat. inter vir. ex tamen quæ in concubinam collatæ sunt, reuocari non possunt: nec si matrimonium inter eosdem fuerit contractum, ad irritum recidit, quod antè iure valeat. l. donationes, 31. D. de donat. l. si prædia, 58. De donat. inter vir. Sexta etiam apparet ex eo quòd vxor forum domiciliúmq; mariti sequitur,l.exigere,D.de iudic. concubina, verò, nequaquam.l.de iure, 37. in fi.D.ad municipal.

CONCVBINA, vide Pellex.

CONCVRSV partes fieri dicuntur in legatis,cùm testator duobus pluribúsve legatariis rem eandem ita legauit,vt iis non distinctè ac separatim partes certas attribueret, sed potius rem solidam relinquere videretur, l. coniunctim, 80. D. de legat.3. Verùm cùm vtrinque vterque ad rei, puta fundi, alicuius possessionem acquirendam accedit,vbi ad mediũ peruenerunt,& concurrerunt: quo in loco obuij inter se facti sunt,ibi partis quisque suæ fines cõstituunt. vt Sallustij verbis vtar:qui in Iugurthino similem quandã finium inter Carthaginienses & Cirenenses rationem institutam scribit. Hi legatarij, re coniuncti dicuntur: alij quorum partes ab initio factæ sunt, verbis coniuncti.l. re coniuncti, 89. D. de legat.3. l.triplici,D.de verb.signif.

CONCVTERE, vi ac terrore potestatis aliquid à ciuibus aut sociis exprimere. Vnde,

CONCVSSIONIS crimen, l.1. D. de concuss. l.vlt. C. de mod. mult.l. vn.C.ex delict. defunct. l.4. C.ad legem Iuliam repetund.

CONCVSSIONIS autem crimen dicitur, quum quis ab eo quem iudicij magistratúsve terrore affecit, eius periculi deuitandi caussa pecuniam extorquet. nã concussum metu dicimus, pro perculsum & perturbatum:vnde Rubric.de concussione lib.Pand.47. & apud Cic. Tusc. 4. Terror definitur,metus concutiens.

CONDICERE, inquit Imp. prisca lingua est denunciare. nunc verò abusiuè dicimus Condictionem, actionem in personam esse, qua actor intendit dari sibi oportere. nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.§.15.De action.

CONDICERE, est simul dicere: nam Festus libro tertio, Condictum interpretatur, simul dictum. Ergo Condicere, est diem locúmque communi consensu constituere,quo quid fiat. Hinc

CONDICERE alicui cœnam Cicero & Suetonius dixerunt,non pro inuitare ad cœnam,quemadmodum vulgò placere video:sed pro indicere cœnam,& denunciare se affuturum. Crassus (inquit ille ad Lentulum scribens) vt quasi testata Populo Ro. esset nostra gratia, penè à meis laribus, in prouinciam est profectus. Nam cùm mihi condixisset, cœnauit apud me, in mei generi Crassipedis hortis. Suetonius in Tiberio: Sex. Claudio libidinoso ac prodigo; seni cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret,aut demeret. Sed in libris Iurisconsultorum, Condictio est

(vt

(vt ibidem Festus scribit) in diem certum eius rei, qua de agitur denunciatio. Moris enim fuisse, vt iudicio à Prætore constituto diem ex suo commodo litigatores sumerent, quo in iudiciũ venirent, vetera illa demonstrant apud Plautum in Curculione, & Gellium libro decimosexto, capite tertio: Si status condictúsve dies cum hoste. Sed multo planius locus ille in Orat. pro Comœdo rem omnem explicat: Quid enim factum est? venisti domũ vltrò Roscij: quod temerè commisisses in iudicium vt denunciares, rogasti vt ignosceret, te adfuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil clamitasti. quo in loco Denunciare dixit Cicero, quod Iustinianus hoc loco Cõndicere. Sed hoc nemo neque planius, neque elegantius exponit Asconio, qui Verrina II. sic scribit: Comperendinatio est, ab vtrísque litigatoribus, inuicem sibi denunciatio in perendinum diem. namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem: qui dabatur post tertium diem (sic enim legendum puto, non Trigesimum) quo dato, deinde inter se in perendinum diem, vt ad iudicium venirent, renunciabant. Hæc Asconius. Eodémque notæ illæ pertinent, apud Valerium Probum, I. D. T. S. P. In diem tertium, siue perendinum. quam formulam in Murænana Cicero exagitat. Eôdem etiam illud Macrobij lib. I. cap. XVI. pertinet. Comperendini dies dicuntur, quibus vadimonium licet dicere: Stati, qui iudicij caussa, cum peregrino instituuntur.

CONDICERE pro simul dicere, vt fit in pactionibus. Pomp. l. 66. De cont. empt. In vendendo fundo quædam etiam si non condicantur, præstanda sunt.

CONDICTIO duplex est: altera certi, altera incerti.

CONDICTIO certi, est actio per quam certum petitur: hoc est, quod apparet, quale quantúmq; sit. l. 6. l. 9. l. 24. D. si cert. pet. l. 28. §. exceptio, D. de iureiur.

CONDICTIO incerti, est per quam incertum petitur: veluti liberationes, cautiones, & ea quorum incerta æstimatio est. l. 5. l. 8. D. de act. empt. l. 2. §. aliud, de donat. l. 4. D. de vsur. Itaque illius formula hęc erit: SI PATERET Aurelium Licinio stipulanti centum spopondisse, tum Aurelius centum Licinio dare damnas esto. Huius verò hæc: SI PATERET Æmilium Cornelio stipulãti hominem spopondisse, tum quantum ex eo stipulatu Cornelio Æmilium dare facere oportebit, tanti Æmilius damnetur.

CONDICTIO caussa dati caussa non secuta (sic enim legendum est, nõ NATA) est actio in personam, per quã quæ aliquid certã ob caussam dedit, nisi caussa secuta sit, id est reuera, atq; in effectu cõstet, id repetit. l. I. & toto tract. de cond. caussa dati, &c.

CONDICTIO ex lege, quæ & Condictitia ex lege nominatur, generaliter omnis personalis actio dicitur, quę ex obligatione nascitur, quam noua quædam lex introduxit, quæ quo genere actionis agendum esset, non cauit. l. I. D. de cond. ex leg.

CONDICTIO ex scriptura, est actio in personam per quam is qui se pecuniam alicui debere scripsit, siue ea numerata sit, siue non sit, soluere cogitur: dum tamen si data non sit pecunia, post biennium actio intendatur. nam antea nõ numeratæ pecuniæ exceptione excluditur. vti docet Imp. tit. de lit. obl. & l. 14. C. de nõ num. pecun.

CONDICTIO dati ob turpem vel iniustam caussam, est actio in personam, per quam qui turpi iniustáve de caussa quid dedit, si quidẽ in accipiẽte solo turpitudo fuit, repetit. l. I. & tot. tract. de cond. ob turp.

CONDICTIO Triticiaria, est actio in personam, per quam res omnes excepta pecunia numerata, condicuntur: siue sint mobiles, siue immobiles. l. I. D. cond. tritic.

CONDICTIO indebiti, est actio personalis, per quam id quod per errorem non debitum soluimus, reddi nobis postulamus. l. I. & pass. D. de condict. indeb.

CONDICTITIA actio, quę & præcisè Condictitia dicitur, nihil aliud est quàm condictio. Imp. §. I. Quibus mod. re cont. Datúrque agenti cõtra eum propter repetitionem Condictitia actio. Item Vlpianus l. 24. D. si cert. pet. At idẽ Vlp. in l. 13. §. 2. D. de iureiuran. Atq; ideo, inquit, neque furti, neque condictitia teneri: quia condictitia, inquit, solus fur tenetur.

CONDITIO, est pactio certam legem in se continens, ait Donatus in And. Terent. Vel sic

CONDITIO, est lex negotio alicui apposita, vnde ipsius euentus pendet. l. 37. & l. 39. D. si cert. petat.

CONDITIONVM duo sunt genera. aut enim possibilis est, aut impossibilis. possibilis, quæ per rerum naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest. Paulus lib. Sent. 3. cap. 6.

CONDITIONVM possibilium genera sunt tria: aut enim ex casu & fortuna pendent, veluti si filius nascatur: quæ iccirco Casuales à Iustiniano appellantur: à nobis Fortuitæ non incommodè nominari possunt. aut ex hominis voluntate, veluti si seruum manumittat: quas idem Potestatiuas, nos Voluntarias appellare possumus. aut mistæ sunt, quarum euentus, ait idem, ex fortuna & personæ voluntate pendet: veluti si victoriam reportet. l. 1. §. sin autem aliquid, C. de cad. toll.

CONDITIO alia certa est, alia incerta. Certa conditio est, quæ omnimodo extatura est: veluti, Si intra Kalendas digito cælum nō tetigero. l. in illa stipulatione, D. de verb. oblig. Item, Siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit. l. necessariò, 8. §. 1. D. de peric. & commod. Incerta conditio est, quæ an impleatur, incertum est: vt, Si nauis ex Asia venerit. Dubium est enim, vtrum ventura sit nauis, an non.

CONDITIO rursus alia dicitur faciendi, alia dandi: illa cùm apposita lex est, vt quid fiat: hæc, vt quid detur. l. 31. §. 1. ad Trebell. l. 68. D. de solut. l. 82. D. de condit. & demonstr.

CONDITIO interdum nihil aliud est, quàm pactio. Vnde illud Cic. lib. De inuēt. 11. Cùm omnes perituri milites essent, nisi ad hanc pactionem venissent, vtrum satius fuerit amittere milites, an ad hanc conditionem venire. Sic in Topic. Si quęratur, à naturáne sit ius, an ab alia quasi conditione & pactione hominum. Hinc

CONDITIO pro pactione nuptiarum: in l. vlt. D. de spōsalib. l. vlt. D. de proxenet. l. 19. & l. 36. D. de rit. nupt. l. 65. D. de iudic. Hinc Festus, Conuenta, inquit, cōditio dicebatur, cùm primus sermo de nuptiis & earum conditione habebatur. Hinc

CONDITIONE tua non vtor: formula erat, renūciādi sponsalibus. l. 2. D. de spōsal.

CONDITIONALIS, cui conditio adiecta est: vt conditionalis stipulatio, aut legatum. l. 44. D. de verb. oblig. & sub tit. D. de cond. & demonst. Item,

CONDITIONALITER, pro sub conditione. l. quæ res, D. de verb. oblig. & pass. in libris nostris.

CONDITIONALES Imp. Leo tabularios interpretatur in l. scripturas, 11. C. qui pot. in pign. nimirū qui ea conditione munus illud adepti sunt, ne ad vllum aliud aspirent. Conditionales serui appellantur in l. defensionis, 7. C. de iur. fisc.

CONDVCERE: vide infrà, Locare.

CONDVCTOR est, qui vel rei alienæ vsum, vel alieni operis perfectionem certa mercede pacta recepit.

CONDVCTOR operis, pro redēptor. Iauol. l. 44. D. de fideius. Et quia opus effectum nō erat, alij locasti: & quum posterior conductor satis non daret, ipse opus fecisti.

CONFERRE, vide Collatio bonorum.

CONFESSORIA actio, verbū è Græcorum Iurisconsultorum fontibus deriuatum: pro Actio verbis aientibus concepta: cui opponitur Negatoria. Vsurpatur autem in seruitutum vindicationibus, cum quis suam esse seruitutem petit. l. 2. & l. 4. §. 1. D. si serui. vind. l. pen. §. vlt. D. si vsusfr. petat. neque vnquā nisi aientibus verbis concipitur: ne in casu quidem legis 4. D. si seruit. vind. vt in Comment. Inst. docuimus. Dicitur & Confessoria actio in lege Aquilia, quæ ex confessione rei, id est aduersum reū qui confessus est, datur. l. inde Neratius, 23. §. vlt. l. proinde, 25 §. 1. D. ad leg. Aquil.

CONFINES dicuntur, quorum prædia linea tantùm distincta sunt: vel quorū vnius finis, alterius etiā finis est. Vicini verò, quorū prędia parietibus disterminata sunt. Itaq; Confinium in rusticis, Vicinitas in vrbanis prædiis ponitur: vti docet Paulus l. 4. in fin. D. finium regund. l. 29. D. de seruit. rust.

CONFISCARI, fisco committi: in fiscum, id est Principis ærarium redigi. l. vlt. §. pen. D. de bon. eorū qui. Sueton. in Domit. Confiscabantur alienissimæ hereditates, vel existente vno qui diceret audisse se, &c. Vsurpatur etiam de personis: vt

CONFISCATVS tutor dicitur in l. 9. §. pen. D. de tut. & rat. dist. cuius bona fisco commissa sunt. Sueton. Caligul. Prætereūtes duos equites R. locupletes, sine mora corripi, confiscarique iussit.

CONFVNDI dicūtur iura, quæ in eandem vel personā vel rem inciderunt. veluti

CONFVNDI obligatio dicitur, cum idem debitor & creditor simul effectus est: hoc

hoc eſt, cùm alter in alterius ius ſucceſſit. l.debitori,50.l. grauius,71.D. de fideiuſſ. l. 6.& l.14. C. ad leg. Falcid.l. 5. C. de heredit.act. Similiter

Confvndi ſeruitutes dicuntur, cùm vtrunque prædium, id eſt & id quod ſeruit, & id cui ſeruitus debetur, eiuſdem domini efficitur.l.1.& l.15.D.quemad.ſeruit.amitt. l.7.D.de fund.dotal. Similiter

Confvndi vſusfructus dicitur, cùm fructuarius proprietatem adeptus eſt.l. 4. D. vſufruct. quemad. cau. l. 6.D. de manum.teſtam.

Confvga, qui ad aſylum confugit.l. præſenti,5.C.de iis qui ad eccl.conf.l.ſi qua. 22.C.de epiſ.& cler.

Congiarivm, vas congij vnius, id eſt ſextariorum ſenum capax: apud Paulum in l.13.D.de inſt.vel inſt.

Coniectio cauſſæ.Paulus in l.1.D. de reg.iur.Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & , vt ait Sabinus , quaſi cauſſæ coniectio eſt. Hoc quid ſit,declarat Aſconius: Quum, inquit, in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent, poſcebant iudicem: qui dabatur poſt trigeſimum diem(legendum autem & corrigendum arbitror, Poſt tertium diem) quo dato, deinde inter ſe perendinũ diem, vt ad iudicium venirent denunciabãt. quò quum eſſet ventum, antequam cauſſa ageretur, quaſi per indicem rem exponebant. quod ipſum dicebatur Cauſſæ coniectio, quaſi cauſſæ ſuæ in breue coactio. hæc ille. Coniectionem autem non pro Coniectu, ſed pro Coniectura dictam opinor:item vt Quæſtio apud eundẽ pro Quæſtura, quaſi vnde de tota diſceptatione iudex cõiicien-di facultatem habeat. Vt ergo cauſſæ cõiectio rem ſtrictim & anguſtè continet, ſic Regula id quod iuris eſt breuiter ſummatímque complectitur.Hinc illud apud Gellium libro quinto, capite decimo:Et quum ad Iudices coniiciendæ cõſiſtendæq́ cauſſæ gratia veniſſet:& quæ ſequũtur. Et apud Afranium,vt Non.Marcellus refert: Cauſſam coniicere apud te volo: ambo adeſtis: profuturos arbitror.

Coniunctio in hereditatibus & legatis triplex obſeruata eſt:aut re,aut verbis, aut re & verbis ſimul.l.re coniuncti,89. D. de legat.tertio.l.triplici,142. D.de verb. ſignifi. Re coniunctio eſt,cùm duobus ſeparatim res eadem legata eſt, hoc modo: Titio fundum Tuſculanum do lego.eundem fundum Mæuio do lego. Verborum coniunctio eſt, cùm pluribus res eadem definitis partibus legata eſt:veluti,Titio & Seio fundum æquis partibus do lego. Re & verbis coniunctio eſt:hoc modo, Titio & Seio fundum lego.

Connvbivm, eſt vxoris iure ducendæ facultas. Vlpianus cap.Inſt. XXV. Seruius autem, Connubium, inquit, eſt ius legitimi matrimonij.

Consanare, pro conſaneſcere. Vlpianus l.10.D.de ædilit.edict. Si homini digitus ſit abſciſſus, mẽbríve quid laceratũ, quamuis conſanauerit, ſi tamen ob eã rem dominus vti poſſit, non videri ſanum eſſe. Haud ſcio tamen an consanverit vnica literula ſublata,verius legeretur.

Consangvineos, generaliter Caſſius definit eos, qui ſanguine inter ſe connexi ſunt. l.1.§.7. D. de ſuis & legit. & l.ſi ſpurius,D.vnd.cogn. Propriè verò,

Consangvinei,ſunt fratres ex eodem patre nati. nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint: ait Imp.§.1.de leg.agn.ſucc.l.3.C.de legit.tut.l.1.l.3.& l.6. C.de legit.hered.

Consangvinei quoque generaliter tam pro paterni, quàm pro materni generis cognatis, vſurpantur.l.1.& l. conſanguinitatis, C.de legit. hered.l.1.C. de imp. lucrat.

Conscripti patres: vide in libello De Senatu,in appendice.

Conserere manus dicebantur in vindiciis, qui vim moribus, feſtucas inter ſe, quaſi haſtas, dicis cauſſa, committentes, faciebant. qua de re diximus in Comment. Orat. pro Cæcina. Lex autem duodecim tabul.de qua Gellius libro vigeſimo, capite nono commemorat, his fortaſſe verbis concepta erat: SI QVI in iure manum conſerunt, vtrique ſuperſtitibus præſentibus vindicias ſumunto. vnde illud Ennij:

Non ex iure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt. —

Item illud Ciceronis in primo de de Orat. Multíſque præeſſem, qui te ex iure manu conſertum vocarent. Dicebatur enim Manu conſertum antiquè, pro Manus: eliſa litera s, eo more de quo Cicero in Oratore diſputat.

Con

CONSILIVM, conſeſſus eorum qui cauſſam vel publicam vel priuatam, cum Prætore, aut Iudice cognoſcunt. vnde illa peruulgata, Cauſſa cum conſilio cognita, Conſilium præbere, Conſilium vocare, Conſilium dimittere, De conſilij ſententia.

CONSILIVM & Mandatum hoc differunt: quòd Mandatum ſpecies quædam eſt imperij, quod pro ſocietate generis humani receptum eſt, vt quod cuique negocium datum eſt, id mandatoris periculo conficiatur. Conſilium autem ab imperio prorſus alienum eſt, nec vllam voluntatis eius qui conſilium dat, ſignificationem habet. Itaque rem conſultoris arbitrio permittit: nec, vtrum fiat, nécne, laborat. Itaque ex conſilio nulla naſcitur obligatio: at ex mandato naſcitur. Hæc ex l.prima, in fine, & l.ſecunda, D. mand. & l.conſilij, D. de regul.iur.

CONSOBRINI, conſobrinæq; ſunt, ait Caius, qui quæ've ex duabus ſororibus naſcuntur, quaſi Conſororini. l.1.§.1.&t. vlt. §. eod. D. de grad. & affin.

CONSOBRINI à patruelibus quid differant, vide Patrueles.

CONSOBRINI & Amitini ſic differunt: qui duobus ex fratribus naſcuntur, Patrueles: qui duabus ex ſororibus, Conſobrini: ex fratre & ſorore, Amitini inter ſe nominantur. l.vlt. §.4. D. de gradib. Vbi Paulus ait, hos omnes à pleriſque, velut à Trebatio, generali nomine Conſobrinos appellari. Nonius autem in extremo ſic ſcribit: Amitini fratrum maris & fœminæ filij, Cõſobrini ex duabus editi ſororibus, quaſi Cõſororini. Quod autem Paulus illa l.vlt. §. 8. ſcribit, ſororum fratrúmque meorum nepotes neptéſque conſobrinos eſſe: obſcurum videtur. nam illi non Conſobrini, ſed Sobrini appellantur. Reſpondetur autem Paulũ ita ſenſiſſe, vt qui inter ſe ſobrini ſunt, leui abuſione dici inuicẽ poſſint Conſobrini: veluti ſi qui inter ſe fratres ſunt, ſe Confratres appellarent.

CONSOCERI dicuntur, ait Theoph. quorum alterius filia, alterius filio nupſiſſet. §.9. de nup. Vtitur Vlp. l.32. §. proinde, D. de donat. inter vir.

CONSOLIDATIO eſt proprietatis cum vſufructu coniunctio. Imp. §.2. de vſufruct. Vel ex contrario: ſi vſufructuarius proprietatem rei acquiſierit: quæ res conſolidatio appellatur. Hinc fructuarius proprietatem acquirens, conſolidare dicitur, l. 3. & l. 6. D. de vſufr. accreſ. Hinc apud Iauol. l. à libert. 35. D. de bon. libert. ſolida proprietas dicitur, in qua vſusfructus ineſt. itémque apud Paulum l. Sempronius, 26. §. 1. De vſuf. leg.

CONSORTIO, communio. Papin. l. 96. §.3. D. de ſolut. Nec in arbitrio eius electio erit, quum debitor precium pignoris conſortioni ſubiecerit: id eſt, promiſcuè vtrique debito pignus ſubiecerit.

CONSPONSORES à Cicerone dicuntur, qui à Iuriſconſultis correi debendi: id eſt, qui eiuſdem obligationis ſunt debitores. Cic. ad Attic. lib. 12. Tamẽ velim des operam, vt inueſtiges ex cõſponſorum tabulis, ſit'ne ita. Idem Leptæ: De tuo negocio quod ſponſor es pro Pompeio, ſi Galba conſponſor tuus redierit.

CONSPONSOS antiqui dicebant fide mutua colligatos. Feſtus.

CONSTITVERE iudiciũ vel quęſtionem, in publicis duntaxat iudiciis, dicitur Quęſitor, qui iudicum reiectione vtrinque facta, certos conſtituit iudices, qui ſibi iurati in conſilio adſint, & ſecum cognoſcant: in priuatis verò iudiciis, quum Prætor vrbanus iudici aut Recuperatoribus à litigatoribus acceptis, poteſtatem de cauſſa cognoſcendi & iudicãdi facit. Cicero pro Cecina: Qui igitur conuenit, quæ cauſſa fuerit ad conſtituendum iudicium, eandem moram eſſe ad iudicandum. Vel ſic,

CONSTITVERE iudicium Prætor in priuatis cauſſis dicitur, quum agendi poteſtatem, litigatoribus: iudicandi verò, iudicibus ſumptis permittebat. Vel ſic,

CONSTITVERE iudiciũ dicitur Prætor, in priuatis cauſſis, qui vel purũ vel cum exceptione iudicium decernit. Cicero in Partit. Quare de conſtituendis actionibus, accipiendis, ſubeundiſque iudiciis, de excipienda iniquitate actoris, de comparanda æquitate ante iudicium tractandũ videtur.

CONSTITVERE, eſt creditori ſine ſtipulatione promittere, ſe pecuniam vel à ſe vel ab altero debitam, certo die ſoluturũ: veluti ſi tibi Kalend. Iuniis debeam, & nudo pacto, id eſt, ſine ſtipulatione promittam, me Kal. Maij ſoluturum. Vel ſic,

CONSTITVERE, eſt quod iam debetur daturum factúrumve ſe, vel pro ſemet-

ipſo, vel pro alio ſine ſtipulatione promittere.l.1.& paſſ.D.de conſtit.pecun. Græci κατατάξασθαι dicunt. Demoſth.contra Theocrinem: ὃς ἔφη καὶ παρ' αὐτοῦ θεωρικὸν ὁμολογεῖται τοῦτ' εἶναι τὸ ὄφλημα, καὶ κατετάξατο τοῖς φυλέταις ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ. Hinc

CONSTITVTORIA, ſiue Cõſtitutia actio dicitur, quæ in eum qui ſe ſoluturum conſtituerit, datur, his ferè verbis: Si appareat Mæuium Titio pecuniam conſtituiſſe, eámque pecuniam cum conſtituebatur, debitam fuiſſe, neq; Mæuius aut ſoluit, aut faciat id quod cõſtituit: ac per actorem non ſteterit quo minus fieret quod conſtitutum eſt, tum Mæuius damnetur.l.16.l.17.l.18.D.de conſtit.pec.

CONSTITVTVM, vocabulum ad ius ciuile pertinẽs. Et ſignificat diem tempúſq; communi conſenſu indictum, quo ſe aliqui in loco certo ac conſtituto ſiſtant. Cicero in Orat.pro Cælio: Quum ſit iis conſitendum, nunquam ſe ne congreſſu quidem & conſtituto cœpiſſe de tantis iniuriis experiri. Et in epiſt. ad Att.lib.11.epiſt.1. Atque eo die cogitabam in Anagnino, poſtero autem die in Tuſculano, ibi vnum diẽ v. Kal. Igitur ad conſtitutum. Et eleganter tranſtulit in epiſt.ad Marium: Si quod conſtitutum habes cum podagra, fac in alium diem differas. Varro De re ruſt. lib. 1. Scrofam enim mane ſalutaui, quum alius eum ſalutaſſet, alius conuitiatus eſſet, qui tam ſerò veniſſet ad conſtitutum.

CONSTITVTIONES Principum generaliter omnia illorum placita dicuntur: hoc eſt, Reſcripta, Decreta, Edicta.l.1. D. de conſtitut.princip.l.5.§.conſtitutio, D.vt in poſſ.legat.l.4.D.de manumiſſ.

CONSTITVTIONVM aliæ generales ſunt, aliæ perſonales. Generales ſunt, quæ ad omnes pertinent: Perſonales verò ſunt, in quibus propter certę perſonæ rationem, à iure communi receſſum eſt: quæ & Priuilegia appellantur. Hæc ex d.l.1.& l.3.C. de legib.& §.quod Principi, De iur.natur.

CONSTITVI ſeruitutes tunc demum dicuntur, cùm iis vti quis cœpit. cõſtituuntur enim per patientiam, vel traditionem.l.13.§.1. D.de Publician.l.3. D. de vſuf.l.1. in fi.D.de ſeruit.ruſtic.

CONSVETVDO, iuris pars eſt; quæ fortaſſe ita non incommodè definietur: Ius quod vſu diuturno & maiorum moribus ſine vllis literis cõſtitutum, non minus quàm quod ſcriptum eſt, vſurpatur.l.32.& ſeq. D. de legib. Vſus enim vetuſtas eius iuris firmamentum eſt. Vetuſtas autem ex maiorum moribus repetẽda eſt. arg.l.more maiorum, 15.D.de iuriſd.om.iud.l.1.§.1.de offic.eius cui mãdat.l.pœna, 9.D.de parricid. Quare cùm maiores propriè dicantur vſque ad tritauum.l.10.D.de affin. & gradib. ſequitur vt minimum centũ annorum ſpacium requiratur: nimirum vt ſinguli gradus plena pubertate alios ſuperent. Itaque apud Liuium libro XXVII. Prætor contendebat Flamines ius in ſenatum introeundi non vtendo amiſiſſe: quia nec patrum nec auorum memoria quiſquam id ius vſurpaſſet.

CONSVLI populus dicebatur Romæ, cùm lex rogabatur. nam Feſtus, Rogatio eſt, inquit, cùm populus conſulitur. Cic.de Legib. III: Qui ageut, non plus quàm de ſingulis rebus conſulunto. Et in Miloniana: Nihil de eius morte populus conſultus, nulla quæſtio decreta à ſenatu eſt. Et in ea pro Domo: Si populus de iſta re conſultus eſſet.

CONSVLI res dicitur, de qua ad ſenatum relatum eſt: vti patet ex lege operis faciundi, cuius partem adſcripſimus in voce Duumuiratus.

CONTESTARI litem dicuntur duo aut plures aduerſarij, quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere ſolet, Teſtes eſtote. Item alibi,

CONTESTARI, eſt quum vterque reus dicit, Teſtes eſtote. Feſtus.vide LIS CONTESTATA.

CONTESTATÒ, teſtibus adhibitis. Vlpian.l.1.§.7.D.de agn.& al.lib. Si neque conteſtatò dixerit eam ex ſe prægnantem non eſſe.

CONTEXTV vno fieri dicitur, quum actus alienus nullus intermixtus eſt. Vlp.l.21.§.3. D. qui teſt. fac.poſſ. Vno contextu actus teſtari oportet. eſt autem vno contextu, nullum actum alienum teſtamento intermiſcere.l.75.De legat.3.

CONTINVI dies, vide Dies.

CONTINVVS annus, vide Annus.

CONTRA legẽ facit, quid id facit quod lex prohibet.l.28.D.de legib.& ſenat.

CONTRAHERE, præcisè inter Iuriſconſultos quod veteres plenè dixerũt, Res contrahere:

contrahere: cùm videlicet vltrò citróque aliquid dabatur: hoc est, cùm vnus accipiebat, alter dabat. Liuius lib. XXII. Iam inde haud secus quàm in pace res inter se contrahere, vendendo, emendo, mutuum dando argentum, creditúmque soluendo auderent. Hinc

CONTRACTVS est negotium inter duos pluresve data opera gestũ, vt vel vterque inuicem, vel alter alteri obligetur. l. Labeo, 19. de verb. signif. l. rogasti, de præscr. verb. l. si in area, de condict. indeb.

CONTRACTVVM autẽ duo summa genera sunt. nam alij Nominati dicuntur, quibus certum nomen Latinę linguæ consuetudo imposuit, veluti emptio, locatio: alij verò innominati: Do vt des, Do vt facias, Facio vt des, Facio vt facias. qui propterea sic appellantur, quia nullum ex Latinæ linguæ consuetudine certum ac proprium nomen habent. tametsi enim prima specie ad nominatorum similitudinem accedere videantur, tamen propter iuris ciuilis subtilitatẽ ab iis magnopere discrepant. l. I. & pass. D. de præscript. verb.

CONTRACTVS rursus alij dicuntur bonæ fidei, alij Stricti iuris: qua de re vide Actio bonæ fidei.

CONTRACTVS μετωνυμικῶς interdum pro ipso contractus instrumẽto vsurpatur: vt contentum pro continenti. cùm tamen aliud esse Contractum, aliud instrumẽtum vel ex eo intelligatur, quod passim traditur valere contractum etiam sine instrumento. l. cum instrumentis, C. de fid. inst. l. cum res, C. de probat.

CONTRAHERE fiduciã, vide Fiducia.

CONTRAHERE alicui, pro Cum aliquo. Vlp. l. 8. §. 10. D. ad S.C. Vell. Si quum essem tibi contracturus, mulier interuenerit, vt cum ipsa potius contraham.

CONTRARIA iudicia, vide Actiones directæ.

CONTRIBVTIO persæpe pro cõiunctione & cumulatione variarum summarũ. velut in legis Falcidiæ ratione ineũda, cum varia legata cumulantur, vt de dodrantis quantitate appareat, Contributio fieri dicitur. l. I. §. interdũ omnimodo, l. in ratione, II. §. quod vulgò, D. ad leg. falcid. & l. I. in princ. D. Si cui plus quàm per leg.

CONTVBERNALIS, serui coniunx. nam Vxoris nomen in libera ponitur. Vlp. l. 12. §. 16. De inst. vel instr. Contubernales quoque seruorum, id est vxores & natos instructo fundo contineri verum est. Scæuola l. 41. §. 14. D. de fid. lib. December dispensator meus, Seuerus villicus, & Victorina villica Seueri contubernalis in annos octo liberi sunto. Paulus. l. 81. D. de cõd. & demonst. Stichus, si rationes reddiderit, cum contubernali sua liber esto.

* CONTVBERNALES dicuntur, inquit Festus, à tabernis, quæ fiebãt ex tabulis, vnde & Tabernacula sunt dicta, licet ex tentoriis & pellibus fiant. Africanus l. 21. D. commod. In exercitu cõtubernalibus vasa vtenda cõmuni periculo dedi. Et pòst: Habiturum me actionẽ cum contubernalibus constat, pro cuiusque parte. vide Tabernæ.

CONTVBERNIVM propriè seruile cõnubiũ. Paulus lib. Sent. 2. cap. 20. Inter seruos & liberos matrimonia cõtrahi nõ possunt, contuberniũ potest. Et sic accipitur in l. 11. §. 1. D. de adult. l. 14. §. seruiles. D. de rit. nup. l. 7. C. de libe. caus. l. 9. C. de neces. ser.

CONTVMAX est, ait Hermogenianus, qui tribus edictis propositis, vel vno pro tribus, quod vulgò Peremptorium appellatur, literis euocatus, præsentiam sui facere contemnit. l. 53. §. 1. D. de re iudic. l. 5. D. de pœn. l. 7. & l. 8. C. quom. & quãd. Item qui Prætoris imperio non obtemperat. l. 1. §. propter, D. de post. l. 19. D. de dol. l. 3. §. condemnatio, D. de tab. exhib.

CONTVMELIA, inquit Vlp. à cõtemnẽdo dicta est. l. I. D. de iniur. Similiter Seneca lib. De tranquil. vitæ II. Contumelia, inquit, à contemptu dicta est: quia nemo, nisi quem contemnit, afficit tali iniuria. nemo autem meliorem maiorémque contemnit, etiam si facit aliquid quod contemnentes solent. vide Iniuria.

CONTVRBARE, vocabulum est ad rationes pertinens: & est, posthabitis prioribus creditoribus, posterioribus satisfacere. Cic. pro Plancio: Verùm fac me multis debere, & in his Plancio. Vtrum igitur me conturbare oportet, an ceteris, quũ cuiusq; dies venerit, hoc nomen quod vrget, nunc quum petitur, dissoluere. Plerunq; tamen Conturbare est creditori non satisfacere, paria non facere. Vlp. l. 5. §. 2. D. de instit. act. de seruulo pistoris loquens, qui pecuniam pręsentem à quopiã acceperat, vt per dies singulos ei panẽ præstaret. Si contur-

bauerit, inquit, tenebitur pistor, si ei ita dari summas permisit: id est, si eis à quibus panum precium acceperat, non satisfecerit. Altenus l. 16. D. de in rem vers. Seruus boues vendiderat, alios redemerat, nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat: id est, pecuniam dissiparat.

Convenire, propriè est debitorem appellare. & sic interdū sumitur. Caius l. 41. D. de her. petit. Si quo tēpore conueniebātur possessor hereditatis, pauciores res possidebat, deinde aliarū quoq; rerū possessionem adsumpsit, eas quoq; victus restituere debebit: siue ante acceptum iudicium, siue postea acquisierit possessionem. Hinc,

Convenire dicitur, etiam qui in ius vocat. Idem l. 29. D. de procur. Si actor mallit dominum potius conuenire, quàm eum qui in rem suam procurator est. Sic in l. 45. D. de rei vindic. l. 7. C. de præscripr. 30. ann.

Convenire in manum, vide Vxor. item, Materfamiliâs.

Convenire in matrimonium dicitur mulier quæ nubit. Papin. l. 121. §. 1. D. de verb. oblig. Mulier ab eo iu cuius matrimonium cōueniebat, stipulata fuerat ducenta, si concubinæ, tempore matrimonij, cōsuetudinem reperisset. Idē l. 15. D. de ritu nupt. Nec in matrimonium cōuenite nouercam eius, qui priuignæ maritus fuit. Gellius lib. 18. cap. 7. Matronam esse quæ in matrimonium cum viro conuenisset: matremfa. quę non in matrimonium tantùm, sed etiam in manum mancipiúmq; mariti venisset. Paulus autem in l. 134. D. de verb. oblig. Coire in matrimonium, pro Conuenire dixit.

Conventionis verbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi, transigendíq; caussa consentiunt, qui inter se agunt. nam sicuti conuenire dicuntur, qui ex diuersis locis in vnum locum colliguntur & veniunt, ita & qui ex diuersis animi motibus in vnum consentiunt, id est in vnam sententiam decurrunt. l. 1. §. 1. D. de pact.

Conventio publica est, quæ fit per pacem, quoties inter se duces belli quędam paciscuntur. l. 5. D. de pact.

Conventio legitima est, quæ lege aliqua confirmatur. l. 6. D. de pact.

Conventvs, inquit Festus, vno modo intelligitur, quum à magistratibus iudicij caussa populus congregatur. Id autem in præfecturis Italiæ potissimum fiebat, tum etiā in prouinciis. Cicero in Sextiana: Qua de caussa & tum conuentus ille capuæ P. Sextio gratias egit: & hoc tempore iidē homines nomine commutato, coloni decurionésque beneficium P. Sextij testantur. In prouinciis autem vrbes certè, ac potissimū metropoles, constituebantur, ad quas è locis vicinis vadimonia promittebantur, vt Rectores cum aliquot æquitum R. consilio ius de cōtrouersiis dicerent. Idem Verrina vii. Scitote oppidum esse nullū, ex iis oppidis in quibus Prætores consistere & conuentum agere solent, &c. Sueton. de Iulio: Quæstori vlterior Hispania obuenit. vbi cū iure dicundo conuentus circumiret. Item: Cùm ex citeriore Gallia conuentibus peractis ad exercitum rediret. Cęsar de bell. ciuil. 5. Quieta Gallia in Italiam ad cōuentus peragendos proficiscitur. Atque hoc nimirum illud est, quod veteres Forum indicere, & Forum agere, dicebant: vt infrà, suo loco exponemus.

Conversatio, habitatio. Vlp. l. 12. §. 1. D. de relig. & sumpt. Senatusconsulto cauetur, ne vsus sepulcrorum permutationibus polluatur: id est, ne sepulcrum aliæ conuersationis vsum accipiat. hoc est, ne quis aliam ob caussam quàm sepulcri & religionis ibi habitet, aut versetur: vt ex edicti verbis intelligitur, quæ idem Vlp. refert in l. 3. D. de sepul. viol.

Convictvm, inquit Vlpianus, dicitur, vel à concitatione, vel à conuentu: hoc est, à collatione vocū. quum enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium appellatur, quasi conuocium. l. 15. §. 3. D. de iniur. Rectè Vlpian. etsi à Laurēt. Valla reprehendatur, qui Conuicium à vitio non à vocibus deductū putat. nā Cic. in Orat. pro Sextio Vlpianū tuetur, cùm ita de P. Clodio loquitur: Et is qui antea cantorum conuicio cōciones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum vocibus eiiciebatur. Clodij enim cantores per ridiculum appellat eos, quos ille data opera ad suas cōciones euocabat, vt sibi apud populū concionanti pro consuetudine acclamarent: Benè & præclarè, bellè & festiuè. quem morem populi R. fuisse nemo nescit ex lib. De Orat. iii. ex Quintiliano, & nonnullis orationibus Ciceronis. Manutius autē doctissimus eius orationis interpres, Sextianæ locum sic interpretatur,

terpretatur, quasi Clodius cantores adhibuisset, qui modulatis vocibus populi oblectandi caussa concionantis vocem subsequerentur. de quo more fateor me nihil adhuc legisse: tametsi Gracchi eburneolam fistulam meminerim, quam longè aliò pertinuisse constat. Similiter

CONVICIVM pro strepitu & vocum multitudine Cic. vsurpat in ea pro Archia: Quia, inquit, suppeditat nobis vbi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio defessæ conquiescant.

CONVICIVM igitur bifariã intelligendum est: cùm scilicet, aut pluriũ hominum voces, aut etiã vnius hominis plures & repetitæ voces in vnum aliquem cõferuntur. Itaq; superiora illa Vlpiani verba intelligẽda sunt: non vt argutator nescio quis existimauit. nam de plurium vocibus, illud est in Pisonem: Si os tuum ferreum Senatus conuicio verberari noluisti. Et in Epist. Cum ei magnum cõuicium fieret à cuncto Senatu. De vnius compluribus vocibus, illud pro Quintio: Qui posset scurræ diuitis quotidianum cõuicium sustinere. Et ad Herenn. lib. IIII. Pueri aures pędagogi conuicio assuefactę. Et perpetuò igitur, id quod Vlpianus dixit verũ est: & hæc propria est huius vocabuli sedes. illa precaria, cùm etiam ad maledictum aut contumeliam semel pronuntiatam transfertur. vt apud Ciceronem pro Cælio: Maledictio autem nihil habet propositi, præter cõtumeliam: quæ si petulantius iactatur, Conuiciũ: si facetius, Vrbanitas nominatur. item apud Paulũ in l. iudici, 42. D. de iniur. Iudici ab appellatoribus conuicium fieri non oportet. Et apud Arnobium lib. aduers. gent. IIII. Ne vestras aures cõuicio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocibus formulas constituistis iniuriis.

COPIÆ, sunt cibaria quæ publicè præbentur. Papinianus l. ob negotium, 20. D. de compẽsat. Ob negotium copiarum expeditionis tempore mandatum curatorem condemnatum, &c. Valerius lib. v. cap. I. Obuiam illi P. Corneliũ Scipionem Quæstorem Capuam misit, censuitque vt ei domus Romæ quam optima conduceretur: & copiæ non solùm ipsi, sed etiam comitibus eius publicè præberentur. Plin. in Panegyr. Emit fiscus quicquid videtur emere. inde copiæ, inde annona.

CORACINVS, παρὰ τὸ κόρακος, quasi dicas coruinus: color niger: vt ex Strabone intelligitur, qui lib. XII. de nigerrimo pecorum Laodicensium colore loquens, τὴν κόρακα χρόαν appellat. Paulus l. 78. §. D. de legat. & fid. lib. 32. Coccũ quod proprio nomine appellatur, quin versicoloribus cederet, nemo dubitauit. quin minus porrò coracinum, anthysginũ, aut melinũ suo nomine, quàm coccum, purpuráve designatur.

CORAM aliquo. Florentinus l. 209. D. de verb. signif. Coram Titio aliquid facere iussus, non videtur præsente eo fecisse, nisi is intelligat. Itaq; si furiosus aut infans sit, aut dormiat: non videtur coram eo fecisse. scire autem, non etiam velle is debet: nam & inuito eo rectè fit quod iussum est. Sic in l. 25. §. si coràm. D. de acqui. heredit.

CORBIS, vas vimine contextum. Vlpianus l. in instrumento, 8. D. de inst. vel instru. Cogendi, quemadmodum torcularia, corbes, falcésque messoriæ. Hinc Per corbem vini mensuram facere, apud Vlpianum in l. I. §. 4. D. de peric. & cõmod. quum scilicet vinum ex doliis vẽditor effunderet, quia non intra tempus idoneum dolia exinaniret. Corbem igitur adhibebat, quæ ad effundendum erat aptissima, vt quantum esset effusum, appareret.

CORNICVLARII in lib. C. dicuntur, officiales qui cornibus secretarij præsunt: hoc est, in consilio præfecti prætorio armati stabant: vnde Rub. lib. 12. De cohortalib. princip. cornicularis. & l. I. l. 3. C. de apparit. præf. præt. l. 3. C. de offic. diu. iud. Tarrũtinus eos inter immunes numerat, l. vlt. D. de iur. immun. Pedianus in Verrin. Accensus, inquit, nomen est ordinis & promotionis in militia: vt nunc dicitur Princeps, vel Commentariensis, aut Cornicularius. hæc enim nomina de legionaria militia sumpta sunt.

CORNICVM oculos configere, prouerbium est de iis dici solitum, qui quamuis acutos, ingeniosos & cautos homines, tamen in fraudem inducunt. Sumptum à cornicibus, quòd aues sint cautissimę, & facilè insidias prouidentes. Hinc Cn. Flauius qui formulas cautis Iurisconsultis ademit, cornicum oculos confixisse dicitur.

CORONARIVM aurum, vide Aurum coronarium.

CORPORALES res dicuntur quæ tangi demonstrarique possunt. l. I. §. hę autem,

D. de rer. diui. ex quo intelligitur, sola indiuidua rerum corporalium nomine contineri: quippe quæ sola sub sensus cadant. quod cùm ita sit, perspicuum est, cùm Vlpianus illo loco hęc exempla subiungit: veluti fundus, homo, vestis, aurum: ceteráq; quæ speciei nomine à Dialecticis, generis à Iurisconsultis appellantur, intelligendum esse, de hoc fundo, puta Tusculano: hoc homine, puta Dauo. nam cùm in genere fundum hominémve dicimus, rem vniuersam significamus. res autem vniuersę cadere sub sensus non possunt, quippe à quibus sint remotissimæ.

CORPORVM tria genera Paulus tradit in l. rerum, 30. D. de vsurp. & l. in rem, 24. D. de rei vindic. Vnum quod continetur vno spiritu, & Græcè ἡνωμένον vocatur: vt homo, tignum, lapis, & similia: alterum quod ex contingentibus, hoc est pluribus inter se cohærentibus constat: quod συνημμένον vocatur: vt ædificiũ, nauis, armarium. tertium quod ex distãtibus constat: vt corpora plura non soluta, sed vni nomini subiecta: veluti populus, legio, grex. In hanc sententiam vide Plutarch. in Præcep. connub. & Senec. lib. Epist. XVII.

CORPORALITER iurare, vide Iurare corporaliter.

CORPORATI, collegæ, qui eiusdem societatis sunt & corporis. Imppp. l. nõ plures, 4. C. de sacros. eccl. Nulli alij corporatorũ præter dictum numerũ per patrocinia immunitate concessa. Hinc Rub. C. lib. XI. De priuilegiis corporatorum vrb. Romæ. Eiusmodi sunt, de quibus Rubricæ post illam consequuntur: Pistores, Suarij, susceptores vini, frumẽti, olei, &c. Impp. in l. qui sub, 8. C. de sacr. eccles. Collegiatos eosdem appellant.

CORRADERE, est cum difficultate summam aliquam ex venditione redigere. Vlp. l. 5. D. de admin. & peric. tut. Ita autem depositioni pecuniarum locus est, si ea summa corradi, id est colligi possit, vt comparari ager possit.

CORRECTORES prouinciarũ in libris nostris appellantur, quibus pars aliqua prouinciæ regẽda tradita est. l. ex omnibus, 10. & l. pen. D. de offic. præf. Trebel. in Tetrico Tyranno: Eum quem triumphauerat, correctorem totius Italię fecit. Vopiscus in Aureliano: Tetricum triumphatum correctorem Lucanię fecit. Sic in l. vlt. C. vt omn. iud. & apud Marcellinum lib. XV.

COSTVM, Marcianus in l. vlt. §. 5. D. de publican. inter species ad vectigal pertinẽtes recenset. de quo Plin. lib. 12. cap. 12. sic scribit: Radix & foliũ Indis est maximo precio. Radix costi gustu feruẽs, odore eximio, frutice aliàs inutili. Et lib. 22. cap. 24. Odorũ caussa vnguentorúmq; & deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniã thure supplicamus & costo. Quum autẽ hos Marciani & Plinij locos cum illo Pomponij confero, vbi odorum vnguentorúmq; meminit in l. 21. §. 1. D. de aur. arg. venio in suspicionem, pro Colum, cuius verbi sensus eo quidem loco fortasse nullus est, reponendum esse Costum. De quo tamen iudicium doctioribus relinquo.

COTORIA, locus vnde cotes excinduntur. Alfenus l. 15. D. de publican. Cæsar quum insulę Cretæ cotorias locaret, legem ita dixerat.

CRABATTVS, κράβαττος, lectulus meridiando idoneus. Scæuola l. 20. §. 8. D. de inst. vel inst. Instructis domibus legatis, crabattus argẽto inaurato tectus mortis Titiæ tempore in domibus non est repertus, sed in horreis tantisper conditus.

CRATITIVS paries, qui rectis cratibus infixis, tum aliis transuersis illos pressẽ circumplicantibus constat. Vitruuius lib. 2. cap. 8. Cratitij verò velim quidẽ ne inuenti essent. quantum enim celeritate & loci laxamento prosunt, tantò maiori & communi sunt calamitati: quod ad incendia, vti faces, sunt parati. Vbi cur FACES à nonnullis legatur, nõ dispicio: quum reuera fasciculorum exempti, adeóque optimorum vicem obtineant: vt ex sepibus, cuiusmodi hac ætate permultæ cratitiæ sunt, cognosci potest. Vlp. l. 52. §. 2. D. pro socio, Si vicini semipedes inter se contulerunt, vt ibi cratitium parietem inter se ædificarẽt ad onera vtriusque sustinenda, &c.

CREDENDI appellatio generalis est: ait Vlpian. in l. 1. D. de reb. cred. Nam cuicunque rei assentiamur alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur. Hæc ille. Siue ergo pecuniam aliásq; res, quę non in specie, sed in genere redduntur: siue quid aliud, cuius solutio speciem, id est indiuiduum ipsum creditum exigat (vt in deposito & pignore)

alterius fidei committamus, rectè credere dicimur. quod ipsum intelligitur ex l. sequẽti, §. 3. & l. 10. l. 15. l. 19. & aliis. Aliud autem esse credere, aliud In creditum ire, mihi quidem animaduertisse videor ex eadem l. 2. vbi Paulus ait: Mutui dationem in iis rebus consistere, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quoniam eorum datione possumus in creditum ire, quia functionem in suo genere recipiunt. In ceteris autem rebus ideo in creditum ire non posse, quia functionem in sua specie non recipiunt. Vt significare videatur, Mutuum dare, idem esse quod in creditum ire: iisdémque in rebus poni hoc vtrunque verbum: in iis autem, in quibus Depositum, aut Pignus, aut Commodatum exercetur, Iri in creditum non posse. Quam differentiam qui vnquam exposuerit, inueni adhuc neminem. Sed profectò nisi vera esset, perridiculè Paulus dixisset, Credendi verbum ad Commodatum aut Pignus non pertinere: quod contrà duobus pòst versibus ipse idem affirmat, & in lege proxima Vlpia. disertè confirmarat. vt illud omittam, quòd ineptissimè alioqui superius dixisset, Mutui dationem in pondere, numero & mensura consistere, quoniam creditum in iisdem consistit. quod apertissimè continuò pernegans: Creditum, inquit, consistit extra eas res, quæ pondere, numero, mensura continentur. vt duę videlicet species sub credendi verbo subiiciantur, Mutui datio, siue in creditum itio: & altera quæ generis sui nomen retinens, appellatur Creditum. Et profectò ita est, vt Iurisconsulti tum demum hoc verbum In creditum eundi vsurpent, quum res accipientis facta est. veluti Alfenus, qui sine cõtrouersia omnium eorum, quorum ex scriptis Pandectarum libri maximè compositi sunt, optimè ac latinissimè loquutus est. Is igitur in l. 31. D. locati: Rerum, inquit, locatarum duo sunt genera: vt aut idem redderetur, sicuti quũ vestimenta fulloni curanda locarentur: aut eiusdem generis redderetur, veluti quum argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent: aut aurum, vt annuli: ex superiore caussa, rem domini manere: ex posteriore, in creditum iri. Atque hoc ipsum est, quod Paulus dicebat, iis rebus in creditũ iri, quæ functionem in suo genere recipiunt. Africanus l. 19. in fin. ad s. c. Vell. An verò, inquis, perinde habendum sit, ac si initiò ego pecuniam mulieri credidissem, ac rursus eu mihi in creditum isses. Vlpia. in l. 5. §. 8. De trib. act. Sed si dedi mercem meam vendẽdam, & extat, videamus ne iniquum sit in tributum me vocari. & siquidem in creditum ei abiit, tributio locum habebit. enimuerò si non abiit, quia res venditæ non desinunt esse meæ, quamuis vendidero, nisi ære soluto, &c. Denique idem aliis locis obseruatum reperies: vt apud Vlpian. l. 3. §. 1. ad s. c. Maced. & Mæcianum. l. 65. §. vlti. ad s. c. Trebell.

CREDITORES, inquit Vlp. accipiendos esse cõstat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel persecutione, vel iure ciuili, sine vlla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel extraordinario, siue purè, siue in diem, siue sub exceptione. l. 10. D. de verborum significat. & Caius l. seq. Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes quibus ex qualibet caussa debetur.

CRETIO, est certorum dierum spacium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hereditatem, nécne. velut, Titius heres esto: cernitóque in diebus centum proximis, quibus scieris poterísque: nisi ita creueris, exheres esto. Vlpia. cap. Inst. XXII. Impp. l. 17. C. de iure delib. Cretionum scrupulosam solennitatem hac lege penitus amputari decernimus. vide Cernere.

CRETIO aut vulgaris dicitur, aut continua. Vulgaris, in qua adiiciuntur hæc verba, Quibus scieris, poterísque. Cõntinua, in qua non adiiciuntur. Vlpian. cap. Instit. XXII.

CRIMEN, à delicto siue maleficio Iurisconsulti perspicuitatis studio, plerunque sic distinguunt, vt Criminis nomine capitalis fraus intelligatur, quibus Respublica læditur, veluti cædes, falsitas, adulterium. Delicti verò, priuata noxia, qua priuatim quisque læditur, veluti furtum, iniuria, & cetera. Vlpianus l. 17. §. 16. D. de ædilit. edict. Noxas accipere debemus priuatas, hoc est eas, quæcunque committuntur ex delictis, non publicis criminibus. Hine Rubrica est, De priuatis delictis, lib. Digest. 47. & apud Iustinia. titu. De obligat. quæ ex delict. & item quæ quasi delicto

nascuntur, lib. Inst. 4. Nonnunquam tamen Crimina, eaque priuata nominantur. Vlp. l. 1. §. 1. D. de pœn. Generaliter placet in legibus publicorum iudiciorum, vel priuatorum criminum qui extra ordinem cognoscunt Præfecti vel Præsides, vt eis qui pœnã pecuniariam egentes eludunt, coercitionẽ extraordinariam inducant.

CRIMEN, pro criminatione. Vlpian. l. 7. D. de accusat. Cauent itaq; singuli quod crimen obiiciant, & præterea perseueraturos se in crimine vsque ad sententiam. Priori verbo delictum, posteriori accusatio significatur. Paulus l. 109. D. de reg. iur. Nullum crimen patitur is qui non prohibet, quum prohiberi non potest. Macer l. 2. D. de concuss. Sed si ideo pecuniam quis accepit, quòd crimen minatus sit, &c. Sic l. 3. C. de calumniat. l. 109. D. de reg. iur. l. 21. D. de senat. Silan. Sic,

CRIMEN suspecti, id est criminatio, accusatio. Vlpia. l. 1. §. 1. D. de susp. tut. Sciendum est suspecti crimen ex lege XII. Tab. descendere. Cicero Verr. III. Quærat nõ solum quemadmodum nostro crimini, verumetiam quo pacto suæ confessioni possit mederi.

CRIMINALIA iudicia, vide Iudiciorum alia criminalia.

CRIMINA legitima, id est, quorum iudicium lege aliqua publicorum iudiciorũ est constitutum. Vlpian. l. 3. §. 1. D. de crim. stell. Pœna autem stellionatus nulla legitima est, quum nec legitimum crimen sit. solent autem ex hoc extra ordinem plecti.

CRINA Pompon. in l. 21. §. 1. D. de aut. arg. numerat inter ea vnguenta, quæ valetudinis caussa sunt parata. nisi fortè CRINONIA legendum sit, vt sit oleum ex lilio confectum, & odoramentis conditum. nam Crinonis Plin. lib. 21. cap. 5. meminit, quod lilium rubens appellat. alij tamen CRINA retinent, vt sit lilium positum, pro vnguento crinino.

CROCVPHANTIA, opinor esse ornamenta villosa, quæ sub reticulis contexta per eorum plagulas apparent. id enim origo vocabuli κροκύφαντος, declarat. Vlpian. in l. 25. §. 4. D. de aut. arg. Ornamentorum hæc, inquit: vittæ, mitræ, semimitrę, reticula, crocuphantia. Alciatus autem & alij eruditi homines alio vocabulo conquirendo mirabiliter exercentur.

CVLLEVS, vas omnium capacissimũ, vrnas continens quadraginta. In eum insuebatur parricida cum cane, gallo gallinaceo, simia, & vipera. vti scribit Modestin. l. 9. D. de lege Pomp. Culleorum quoque meminit Scæuola in l. vlt. D. de pign. act. & Vlpia. l. 3. in fi. D. de trit. vin. & ol.

CVLPA non idem est, quod negligentia, sed eius consequens: quemadmodum laus diligentię consequens est. Triplex autem numeratur: Lata, leuis & leuissima. Culpa Lata est, quæ minimæ diligentiæ est (vt Latini Dialectici loquuntur) repugnãs: vt Græci, μαχομένη: quippe quæ summæ diligentiæ, cui minima diligentia opponitur, sit consequens. Itaque qui minimã diligentiam debebat, eam si non adhibuit, in culpa lata esse dicitur: quæ doli finitima est. quod & Celsus in l. quod Nerua, D. deposit. demõstrat: vbi ait, eum qui minimam diligentiam non adhibet, fraude non carere. Atq; hoc nimirum illud est, quod ait Paulus in l. 226. De verb. sign. Magna negligentia, culpa est: magna culpa, dolus est. Quod sic accipio, vt minima negligentia pro nulla numeretur: sed magna negligentia duntaxat, quæ siue summa, siue mediocris, siue minima diligentia prætermissa sit, culpa est: magna autem culpa, doli speciem habeat: vt l. 1. D. si mens. fals. & l. si fideiussor, 29. D. mãdati: vbi Vlpian. ait, dissolutam negligentiã propè dolum esse. Itémque l. 1. §. is quoq; 3. De obligat. & act. & l. quæsitum, 8: §. 3. D. de precar. vbi idem scribit, eum qui precariò rogauit, nullius culpæ nomine teneri, nisi eius quæ dolo proxima est: quod nemo non videt ad latissimam culpam & minimam diligentiam pertinere. & item in l. 223. De verb. sig. Lata culpa est non intelligere, id quod omnes intelligunt: veluti, meum frumentum aut vinum apud te depositum, corrumpi: nisi illud interdum moueatur, hoc repleatur. Si tamẽ ne hanc quidem diligentiã in tuo adhiberes, extra culpam esses. quoniã (vt Iustinianus ait) qui negligenti amico rem custodiendã tradit, nõ ei, sed suæ facilitati id imputare debet. §. pen. eod. infrà, eod. Itẽ, si eum tibi mandassem, vt mihi certum hominẽ emeres, & tu gratia ductus, passus sis aliũ emere: Vlp. in l. si procurator, 8. in fi. D. mand. scribit hanc latam esse culpam: aut cum fideiussor pro debitore soluisset, neq; eum, cũ posset, certiorem

tiorem redderet.l.ſi fideiuſſor, 29.D.eod. Culpa leuis dicitur,cùm is qui mediocrem diligentiam debebat, nõ eam præſtitit, ſed minimam duntaxat: l.mulier,29.§.3.D.ad Trebell. vbi Vlpianus apertiſſimè leuem culpam ſcribit eſſe, conſuetam cuiuſq; ſuis in rebus negligentiam. Itaque intelligendus eſt idem in l.cum res,47.§.3.D.de leg. 1. Item Caius in l.quod ſæpe,35.§.4.D.de cont.empt.vbi ait talem cuſtodiam à venditore deſiderari,qualem bonus paterfam. ſuis rebus adhibet.& l.ea igitur, 14.& l.eleganter, 24.§.vlti. D.de pignorat.act. Nam creditor in pignore mediocrem diligentiã debet: non autem exactiſſimam,ait Iuſtin. §.vlt.quib.mod.re cont.hoc eſt,non qualẽ diligentiſſimus aliquis,& vnus è multis: ſed qualem magna pars patrumfam.adhibere conſueuit. Itaque ſic ſeruos aut mulos onerare vt debilitentur (dum tamen dolus abſit) Vlpian.illo in loco leuem culpam appellat. Similiter Paulus in l.ſi putator,31.D.ad legem Aquil.eum qui cum in priuato putaret arborem, & ramum deiiceret, hominem occideret,culpę teneri:culpam autem eſſe, quòd cum à diligenti prouideri potuiſſet,non eſſet prouiſum. Quare leuiſſima culpa eſt, cum is qui ſummam diligentiam debebat,nõ eam præſtitit, ſed mediocrem tantum. Summa autem diligẽtia eſt, quam diligentiſſimus quiſque & maximè frugalis atque induſtrius paterfam.reb.ſuis adhibet.de qua ſcribitur in l.ſocius,72.D.pro ſocio.l.in lege, 44.ad leg.Aquil.& l.in rebus,18.D.cõmod.ſed præcipuè in l.ſi merces, 25.§.qui columnã.D.locat.vbi ait tum abeſſe culpam,ſi omnia facta ſunt quæ diligentiſſimus quiſque obſeruaturus fuiſſet. item l.1.§.is quoque, D.de oblig.& act.vbi Caius ſcribit,commodatarium exactiſſimã diligentiam cõmodatæ rei debere: nec ſufficere,ſi talem diligentiam adhibeat, quam ſuis rebus adhibet,ſi alius diligentior cuſtodire potuerit.cui cõſentit Paulus in l.3.D. de petic.& com.rei vend.

CVM particula,ita cõiungendi vim habet,vt tamen non ſemper indiuiduè ac neceſſariò coniungat. Itaque etſi cùm ita legatum eſt, Titio cum Seio do lego: vtriſque legatum intelligitur: ſicut vtrunque legatũ eſt, cùm fundus cum domo legatus eſt.l.ſi quis,112.§.1.D.de leg.1.tamen poterit alter ſine altero ad legatum admitti.l.ſi quis, 21. eo.tit.argumento edicti, VENTREM cum liberis in poſſeſſionẽ eſſe iubebo: nam etſi non ſint liberi,venter in poſſeſſionem mittetur.d.l.ſi quis,& l.ſi ita,13.in fi.D.de manum.teſt. Item vt in illo, Stichus cum rationes dederit cum contubernali ſua, liber eſto.l.ſi ſeruo,31.D.de ſtatulib.

CVM quatuordecim annorum erit factus, &,Si quatuordecim annorum erit factus, vtrubique eadem conditionis vis eſt. niſi quòd hac ſcriptura per conditionem tempus demonſtratur:illa,per tempus conditio.l.ſi Titio,22.D.quand.dies legat.

CVM IMPERIO eſſe dicebatur apud antiquos, cui nominatim à populo dabatur imperium. Cum poteſtate eſſe dicebatur,de eo qui à populo alicui negocio pręficiebatur.Feſtus. Ita diſtinguuntur imperium & poteſtas.l.7.& l.10.D.de vi pub.

CVM POPVLO agere,eſt rogare quid populum quod ſuffragiis ſuis aut iubeat, aut vetet. Concionem autem habere, eſt verba facere ad populum ſine vlla rogatione.Gell.lib.13.cap.14.

CVM POTESTATE,vide Cum imperio.

CVM SACCO adire, eſt poſtulare vt ſibi eueſtigiò,atque eodem temporis puncto pecunia ſoluatur.Paulus l.105.D.de ſolut. Quod dicimus in eo herede qui fideiuſſori teſtatoris,id quod ante aditam hereditatem ab eo ſolutum eſt, debere ſtatim ſoluere, cum aliquo ſcilicet temperamento temporis intelligẽdum eſt: nec enim cum ſacco adire debet. Alciatus autem, fortaſſe vt noui aliquid afferre videretur, ad heredem hoc refert,quaſi hereditatẽ cum ſacco adire non debeat.

CVPPAE, vaſa vinaria in quibus muſta coquuntur, & deferuntur.eorum meminit Vlpian.l.15.§.4.D.de vſufr.& Scæuola in l. 93.§.3.De legat.& fid.lib.32. Item vaſa vinaria, inquit, id eſt cuppæ & dolia, quæ in cella defixa ſunt. Alfenus autem in l.31.D. locati, pro vaſe frumentario poſuit: Quòd ſi ſeparatim, ait, Tabulis, aut peronibus, aut in alia cuppa cluſum vniuſcuiuſque triticum fuiſſet.

CVRATIO, ſiue Curatela, eſt poteſtas adminiſtrãdi bona eius, qui vel ob ætatem, vel ob mentis corporiſve vitium præeſſe rebus ſuis nõ poteſt. Inter Tutelam autem & Curationem hoc intereſt, quòd Tutela

eſt

est potestas in capite libero, id est in persona pupilli: Curatio verò, nisi illa furiosi sit, rei & caussæ datur. Tutor inuito & ignorāti datur: Curator inuito adolescenti nō datur. Tutela anno XIIII. finitur: Curatio anno XXV.

CVRATOR alius est Legitimus, alius Honorarius. Legitimus dicitur, qui datus est iis, quib. lex XII. Tabularum dari iubet: nimirum furiosis & prodigis. Honorarius dicitur, qui à Prætore datur ei, qui nuper pubes factus, idoneè sua negocia gerere non potest: item surdis, mutis, perpetuo morbo affectis. l. 1. & pass. D. de curat. furios. l. 48. De admi. tut. l. 1. §. vlt. D. de mun. & hon. l. 14. §. pen. D. de solut.

CVRATOR bonorum dicitur, qui à Prætore imponitur bonis eius qui vel absens est, vel cui heres non extat, vel qui apud hostes est: vt ea vel vēdat, vel tueatur. l. 1. & pass. D. de curat. bon. dand. l. 90. D. de solut. l. 22. De minorib. l. 22. De auctor. iud. l. 1. De munerib. & hon. l. 15. D. ex quibus causs. maior.

CVRATOR reipub. qui Græco vocabulo λογιστὴς nuncupatur (l. 3. C. de mod. mult.) magistratus erat municipalis ex decurionibus creatus (l. vlti. D. de adminin. rer.) qui pecuniæ publicæ administrandæ, vectigalibus locādis, operibus locisque publicis curandis præerat. De pecunia testimonium extat in l. 2. §. 4. & l. vlt. D. de admin. rer. & l. vlti. §. qui annonā. D. de mun. & hon. vbi dicitur curatorem ad colligendos ciuitatum publicos reditus eligi solere. De prædiis & vectigalibus, in l. 3. & l. vlt. D. de admin. rer. De operibus, in d. l. vlti. & l. ad curatoris, 46. D. de damn. inf. vbi dicitur ad curatoris Reipub. officium spectare, vt dirutæ domus à dominis extruantur. De locis, in l. 3. §. 3. D. quod vi aut clam. Notandum autem quod Papyrius scribit in l. vlti. §. pen. De admin. Curatorem etiam nomine collegæ teneri, si interuenire & prohibere eum potuit.

CVRATOR ventris dicitur, qui viduæ mulieri grauidæ relictæ cibum, potum, vestitum, tectum pro facultatibus defuncti, & pro dignitate eius atque mulieris ex defuncti bonis præbeat. l. 1. §. 14. & l. 15. D. de vēt. in poss. mitt. l. pen. §. etsi, D. de rit. nupt. l. 8. D. de cura. fur. l. 48. De admi. tut.

CVRAX, pro diligenti & solicito. Caius l. 18. D. de ædil. edict. Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, vigilacem esse aut ex frugalitate sua peculium acquirentem affirmauerit.

CVRIA, locus Romæ vbi Senatus cogebatur: vt curia Hostilia, Pompeia, Iulia. Hinc

CVRIA in municipiis & coloniis pro loco in quo consilium publicum habebatur. l. 3. D. quod cuiusq. vniu. l. communiū, 9. C. de nat. lib. Cicero Verrin. IIII. Deinde vt in curia Syracusis, quem locum illi Buleuterium vocant, statuam posuerunt. Hinc

CVRIALES dicti, consilij publici participes: qui etiam Decuriones appellantur. l. si quis, 12. C. de episc. & cler. vbi qui Curialis, idem postea Decurio nominatur. & l. pen. C. de hered. decur. l. 21. l. 22. l. 25. C. de decurionib.

CVRIOSI sub Rub. Cod. de curios. & stat. dicuntur, quibus publici cursus tuendi cura commissa erat: hoc est, vt à magistro officiorum passim ad vias publicas missi, si qua contra publici cursus leges admissa essent, inquirerent. (vnde Curiosorum nomen repertum.) ita tamen vt neque vocationem, neque prehensionem haberent. l. 1. & l. 4. eod. Eorum autem inquisitio fere in his versabatur: ecquis sine principis venia curreret, aut vltra finem à principe perscriptum: ecquis thedam aut duas rhedas posceret, cum ei vetedi, aut vnius tantum rhedæ potestas facta esset.

CVRIAE, sunt partes in quas Romulus populum diuisit: sic dictæ, quòd tunc Reipub. curam per sententias partium earum expediebat. l. secunda, D. de orig. iur. vel sic:

CVRIAE erant triginta vrbis partes à Romulo Rege factæ, in quas totus populus ita diuisus erat, vt vnaquæque curia propria sacra ac proprios sacerdotes haberet.

CVRIATAE leges sunt, quæ ad populi curias feruntur. l. 2. D. de orig. iur. hoc est, quæ curiatis comitiis rogabantur: cum populus per curias suffragia inibat. Eæ de imperio magistratus ferebantur: déque aliis nonnullis reb. vide CVRIATA in Indice legum.

CVROTROPHIVM, κουροτροφεῖον, domus alendis pueris destinata. κοῦρος enim puerum

puerum significat. Vtitur Iustin. l. illud, 16. C. de sacros. Differt autem à Brephotrophio, βρεφοτροφεῖον: quòd in hoc infantes recentésque partus aut expositi, aut parentibus egentibus nati alebantur: in illo, pueri grandiusculi, qui nondum labore suo victũ sibi parare poterant.

Cvrsvs pvblicvs quẽ Græci δημόσιον ἰδίῳ appellant, via est, qua Principis literæ, aliáve ad eius vsus necessaria plerunque feruntur aguntur. sub Rub. C. de cursf. pub. & l. 4. C. de offic. præsid. vnde Cursuales equi, & Cursuales rhedæ, quibus in angariis & cursu publico Principis caussa vtebantur.

Cvrvlis sella dicebatur, auctore C. Basso, supra quam senatores qui magistratum curulem, id est maiorẽ gessissent, considentes, in curru honoris gratia in curiam vehebantur. Gellius lib. 3. cap. 18.

Cvstodes, obseruatores, qui actiones notant, animaduertunt, quasiq; speculantur. Vlpian. l. 3. D. de admin. tut. de honorariis tutoribus loquens: Dati sunt enim quasi obseruatores actus eius & custodes. Nam Custodes erant propriè iuuenum, vt ex Cicerone Seruius declarat, quibus ad militiam euntibus anno primo Rectores darentur. Vnde & qui quempiam obseruat, ne quid suffuretur, Custos appellatur. Cic. Verr. 7. Quod vbi isti nunciatum est (loquitur de Verre, & naue prædonum capta) statim Quæstori Legatóque suo custodes misit complures, vt omnia sibi integra quamprimum exhiberentur. Hi si rationes quoque perscriberent atque conficerent, ἀντιγραφεῖς à Græcis dicebantur.

Cvstodia, vide Vinculum.

Cvstodiae nomine carcer tantùm publicus intelligitur. l. 9. D. ex quibus caus. ma.

Cvstodiae, pro iis qui in custodia sunt. Modest. l. 12. D. de pub. iud. Custodias auditurũ, tam clarissimos viros, quàm patronos caussarũ adhibere debere. Item l. 12. D. de custod. & exhib. l. 6. D. offic. procons. l. 18. §. penul. D. de quæst. l. penul. D. de fer.

Cydonivm, κυδώνιον. Plinius Coto-neũm appellari Latinè scribit. Et Macrob. lib. 7. capi. 7. Nec hoc prætereo, inquit, quòd ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur vini saporem: vt mala seu simplicia, seu granata, seu cydonia, quæ cotonea vocat Cato. Vlpian. in l. 9. D. de tritic. vin. & ol. Cydonium vinum appellat ex malis cotoneis cõfectum: Cydonium, inquit, & si qua alia sunt, quæ non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur.

Cylindri, lapilli teretes & oblongi, cylindrorum instar. de quibus Plinius lib. 38. cap 5. Paulus in l. 32. §. vlt. D. de aur. argen. Quum quædam ornamentum mamillarum ex cylindris trigintaquatuor legasset, &c.

Cymbia, Seruius pocula esse ait ad cymbæ similitudinem facta. de quibus Paulus in l. 32. §. 1. D. de aur. arg. Cymbia argentea crustis aureis illigata.

Cynvs Iurisconsultus nobilis Pistorij natus, Diui Muxellani auditor, Bononiæ ius ciuile professus est, librósque de eo nõ paucos ita scripsit, vt semper à Pontificiis canonibus abhorreret. In interpretatione l. quoties, C. de iud. scribit, Canonicos Iurisconsultos fecisse sibi iura pro libitu voluntatis suæ, & leges ciuiles eos seruare ad commodum suum, non autem contra se, propter ambitum secularis iurisdictionis vsurpandæ, & non propter aliud. Floruit circiter annum M. CCC. XX.

D Litera.

D Litera datum significat, vt in extrema præfatione Institut. D. C. P. id est, Datũ Cõstantinopoli. & alibi frequenter.

Dactyliotheca, annulorum capsula. Δακτύλιος enim annulus est, θήκη, capsula, siue arcula, vbi quid reconditur. Vlpia. l. 52. §. 7. D. de leg. & fid. lib. 32. Idem Pompon. in dactyliotheca legata tractat: & ait annulos quoque contineri, nõ solùm thecam quæ annulorũ caussa parata sit. Et Paulus l. 53. Annulis legatis dactyliothecæ non cedũt. Plin. lib. 37. cap. 1. Gemmas plures, quod peregrino appellãt nomine Dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Celsus l. 67. D. de furt. Nec refert in digito habeat annulum, an dactyliotheca, quem quum deposito

fito teneret, habere pro suo destinauarit: id est, in digito, an in dactyliotheca.

DAMNAS, antiqui dicebant cum quasi pœnæ caussa quempiam damnabant. vt in S. C. apud Frontinū lib. I. de aqueduct. Si quis aduersus ea commisisset, in singulas res in dena millia damnas esset. Et in lege, quam eodem loco profert: Reficere, restituere, damnas esto. item in lege Manilia: quam in Appendice recitauimus. Hinc

DAMNAS esto, dicebat Testator, cùm heredem dare alicui damnabat. quod legatum propterea Damnationis appellatur ab Vlpiano cap. Institut. XXIIII. & Caio lib. Institut. 2. cap. 3. & passim in Pandectis. Eáque formula etiam multitudinis numero vsurpatur: Illi heredes Mæuio dare damnas sunto. l. ciuitatibus, 122. §. 1. De legat. 1. l. nomen, 34. §. 1. D. de leg. 3. Hinc

DAMNATVS heres dicitur, à quo ita per Damnationis formulam legatum est. l. 5. D. de act. empt. l. 7. §. 1. De annuis leg. l. 4. §. vlt. l. 35. & l. 36. D. de legat. 1. l. 44. §. si duo, D. famil. ercisc.

DAMNVM & damnatio, ait Paulus, ab ademptione & quasi deminutione patrimonij dicta sunt. l. 3. D. de damn. infect.

DAMNVM, inquit Varro, à demptione, quum minus re factum, quàm quanti constat.

DAMNVM iniuria datum in lege Aquilia dicitur, quod cum damno iniuriam attulit. l. si quis, 49. D. ad leg. Aquil. hoc est cū propterea damnum illatum est, quod non est cautum, quod caueri & debuit & potuit. Hinc

DAMNI iniuria iudicium, siue Actio: præcisè, pro Actio nomine damni iniuria dati. Cicero pro Q. Roscio: Lite contestata, iudicio damni iniuria constituto. Item: Cùm lis contestata cum Flauio damni iniuria esset.

DAMNVM infectū est, ait Caius, damnum nondum factum, quod futurum veremur. l. 2. D. de dam. infect.

DAMNI infecti promissio est, quoties quis promittit si quod damnum vitio suo cōtigerit, sua restitutione esse pensandum: ait Boëtius in Top. Cic.

DAMNI, siue eius quod interest, tres sunt species. prima eius quod neque à lege, neque ex partium conuentione definitum est, ideóque probandum, & quātumcunque erit (ex regula tamen l. vn. C. sentent. quæ pro eo quod adiudicādum. quæ quidem prima species generis sui nomen retinet, & appellatur Id quod interest. Altera autem species eius est, de cuius summa integra, & quantacunque futura est, inter partes conuenit, quæ in iure appellatur Pœna. l. vlt. D. de prætor. stipul. l. 8. §. 2. D. Ratam rem hab. Tertia species eius est, de cuius summa non integra, nec quantacunque ad extremum esse potest, sed quanta sit per singulos menses, ipso iure definitum est, sic vt quamuis pluris vel minoris intersit, sola tamen ea summa præstetur. vt paret ex l. vlt. D. de peric. & comm. rei vend. Et hæc à nobis quoniam ex vsus diuturnitate pendet, Vsura, siue Interusurium appellatur.

ΔΑΝΕΙΖΕσθαι, pro mutuo accipere, Scæuola l. 34 §. 1. D. de pign. & hypoth. δανειζόμενος παρά σου δηνάρια πεντακόσια, παρεκάλεσά σε, &c. Quum abs te quingentos denarios mutuatus essem, rogaui te, &c. Scæuola l. 88. §. 25. D. de leg. & fid. lib. 31. βούλομαι δὲ τὰς ἐμὰς οἰκίας μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρονόμων μου, μήτε δανείσασθαι κατ' αὐτῶν. ἐὰν δέ τις βουληθῇ αὐτῶν τῷ πωλῆσαι τὸ μέρος αὐτοῦ, ἢ δανείσασθαι κατ' αὐτοῦ, &c. Volo autem ædes meas à meis heredibus neque vendi, neque mutuam pecuniam sub earū pignore accipi. quòd si quis eam quam in ipsis habet partem velit vendere, aut sub eius partis pignore mutuum accipere. Nam κατ' αὐτοῦ, significat quod vulgus dicit, Super eo. Quod iccirco admonui, ne quis hominis eruditi auctoritate permotus, crederet hoc loco δανείζεσθαι positum pro Pignori opponere. Sequitur enim: ἐξουσίαν ἐχέτω πωλῆσαι τῷ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ, καὶ δανείζεσθαι παρ' αὐτοῦ, id est, Potestatem habeat vendēdi suo coheredi, aut mutuam pecuniam ab eodem sumendi.

DARDANARII dicuntur, qui annonam mercésve coemptas tantisper supprimunt, dunt carius eas vendendi occasio se offerat: à Dardano, nobili magno nomina ti. Vide Vlpian. l. 6. D. de extraord. crimin. & l. 37. D. de pœn. Iulius Pollux ἀγορανομοῦντας & ἀνακαπηλεύοντας, hoc genus hominum appellari scribit. nā Propolas eos nominat, quos Iurisconsulti Proxenetas. Dardanarius autem non malè Thales ille sapiens appellari potuisset, (qui olearum inopiam prouidens, omnes coemit, & anno

inseq

insequenti vendidit: vt scribit Aristoteles.) siquidem eum quæstum turpissimum factitare voluisset.

DARE, propriè est dominium transferre. §. sic itaque, 14. De actionib. Itaque stipulationes de dando conceptæ hanc vim habent, vt dominium stipulatoris efficiatur. l. vbi autem, 75. in fi. D. de verb. oblig. l. si ita, 25. D. de cont. empt. neque enim videntur data, quæ eo tempore quo dantur accipiētis nō fiunt. l. nō videntur, 167. De reg. iur.

DARE facere, vetus fuit formula actionis in personā: qua id quod aliqua de caussa debebatur, peti solebat: siue id in dando siue in faciendo constaret. l. actionum, 25. D. de obliga. & act. soluta enim pro separatis in ea formula accipiuntur. l. sæpe, 53. D. de verborum significat. hoc est, vt alterutrum tantum debeatur. Vsurpatur in l. vlt. D. cōmu. præd. l. 18. §. 1. D. de acceptil. l. 13. D. de inoff. test.

DARE iura, est imponere siue præscribere leges. Virgil. lib. Æneid. 1. Iura dabat legésque viris. Idem lib. v. Indicitq; forum, & patribus dat iura vocatis. Liuius libro XXX. Roma an Carthago iura gentibus daret, ante crastinam noctem scituros.

DARE vindicias Secūdum seruitutem, Ab libertate in seruitutem, Contra libertatem: locutiones veteribus vsurpatę, pro Decernere eum quo de agitur tantisper seruū esse. Liuius libro tertio: Iudicem te ab libertate in seruitutem vindicias non dedisse. Item: Vindiciásne ab libertate in seruitutem dederit. Asconius in Cornelianam: Quis fuerat ille ex Decemuiris, qui contra libertatem vindicias dederit. Contrà,

DARE vindicias secūdum libertatem, à seruitute in libertatem, contraria loquendi genera: quibus eodem loco Liuius est vsus.

DATIVI tutores propriè sunt, qui neque lege, neque testamento instituti, sed à magistratu dati sunt: Attiliani scilicet, & Iuliani, l. Datiuus, 7. D. tem pup. sal. l. generaliter, 40. C. de episco. & cleric. l. vlt. C. de legit. tutoribus. Vlpianus tamen cap. Institut. XI. Datiuos appellat, qui testamento dati sunt.

DATVIRI, vetustè pro Datum iri. Vlpian. l. 38. §. 15. D. de verbo. obligat. Si quis stipulatus à Mæuio fuerit fundum Titio da tuiri.

DEBERE, est iure aliquo teneri ad aliquid vel dandum, vel faciendum. Cicero in Paradoxis: Tu posse te dicito, quandoquidem potes: debere ne dixeris, quoniā nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere.

DEBITVM, τὸ χρέος, & Debitum liberorum subsidium, & Debita portio, & Debitum naturale, passim appellatur in libris nostris ea portio paternæ hereditatis, quæ liberis iure ciuili attributa est. l. scimus, 36. in princip. & §. illud, C. de inoff. test. l. si totas, 5. C. de inoff. donat. & Nouell. XVIII. ὃ ἴσμεν (inquit Imp.) καὶ χρέος καλοῦσι. Et paulò post: καὶ τῆς φύσεως πρότερον θεραπευθείσης τὰ ἑαυτῶν, οὕτως ἐπὶ τὰς ἔξω φιλοτιμίας χωρεῖν.

DEBITOR intelligitur, à quo inuito exigi pecunia potest: ait Modest. l. 108. D. de verb. sign. l. 16. §. fideiussor, D. de fideiuss. Itaque Debitor definit esse is, qui nactus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem. l. Marcellus, 66. D. de verb. signi. Hinc Debitor vsurarius, pro eo qui sub vsura pecuniam debet. Papinianus l. 7. D. de vsur. Debitor vsurarius creditori pecuniam obtulit: & eam quum accipere noluisset, obsignauit ac deposuit.

DEBITVIRI, vetustè pro Debitum iri. Vlpianus l. 1. §. 3. De dot. præleg. Et mulierem agentem ex testamento cauere debere, defensuiri heredem aduersus maritum. ergo maritus item debebit cauere, aduersus mulierem defensuiri, si prior agat. Et §. sequenti, Non aliàs eum legatum cōsecuturum, quàm si cauerit heredes aduersus mulierē defensuiri. Item apud eundem l. 11. §. 17. D. de legat. & fid. lib. 32. & l. 14. De nox. act. & l. 10. & l. 38. De reb. cred.

DECAPROTI, & Decaprotia, vide DECEMPRIMI.

DECEMPRIMI, qui & Δεκάπρωτοι plerunque nominantur, erant Decemuiri ex Decurionum ordine constituti, qui tributorum exactioni ita præerant, vt si qua detrimenta fiscus defunctorum culpa contraheret, ipsi suis sumptibus resarcirent. eorum nanque administratio nequaquam in Reipubl. gubernatione ciuitatéque regenda ac defendenda versabatur, sed potius in sumptibus Reipubl. caussa faciendis. Illa autem munera Iurisconsulti Personarum, hæc verò Patrimonij appellant. Hermogen. l. 1. D. de mun. & honor. Patrimo-

nij sunt munera rei vehicularis, item nauicularis, decemprimatus. Arcadius autem in l.18.§.3.eiusd.tractat. Decaproti, & Icosaproti tributa exigentes, & corporale ministerium gerunt, & pro omnibus defunctorum fiscalia detrimenta resarciunt. Cicero pro Sex. Roscio: Itaque Decurionum decretum statim fit, vt Decemprimi proficiscantur ad L.Syllam.

DECEMPRIMATVS, Decemprimorum munus. Hermogenianus l. 1. D. de mun.& hon. Patrimonij sunt munera rei vehicularis, item nauicularis, Decemprimatus.

DECEMVIRI litibus iudicandis. vide sub Magistratus, in appendice.

DECESSOR ab Vlpiano dicitur, qui magistratu in prouincia functus de ea accedente successore decedit.l.4.§.3.D.de offic.proconſ. Spartian.in Pescennino: Pescenninum mihi laudas: agnosco. nam & decessor tuus manu strenuum, vita graué dixit.

DECIDERE, vide Transigere.

DECIDERE damnum, pro transigere de damno. Vlpian. l. 46. §.3.D.de furt. Si quis eorum pro fure damnum deciderit, dici oportet, solummodo actionem sibi competentem amisisse eum. Item, Si proponas communem seruum surreptum, & alium ex dominis pro fure damnum decidisse, qui non decidit, habebit furti actionem. Item apud African.l.61.§ 1.eod.l.7. De condict.furt.l.9.§.nunc videndum, De minoribus.

DECIES, præcisa locutione, pro Decies centena millia: quod in Verrinas demonstrauimus. Papin.l.77.§.2.D.de condit.& demonst. Quum vxori mandatum esset, vt moriens filiæ communi decies restitueret, &c.

DECIMAE, siue Decumæ, vectigal dicitur, quo decima frugũ pars quotannis penditur. fuit autẽ olim à Mose in Israelia Repub. sic institutum. nam cùm regionẽ vniuersam in tribus, siue partes duodecim diuidi iussisset: tamẽ ei tribui quæ Leuitica dicebatur, partẽ assignari vetuit. hac de caussa: ne eum eam tribum in sacris procurandis occupatam esse vellet, si ager ei assignaretur, studium & operam suam in re rustica & agro colendo consumeret. Sanxit ergo, vt reliquæ tribus frugum ei suarum decumas penderẽt. Earum autem tria licet obseruare genera: vnum quod sibi Leuitæ victus quotidiani caussa retinebant. Num. 19. Leuit.27. Deut.14.& 18.& 26. Alterum, quod iidem de suis decumis sacerdotalibus ad eorum cibaria præbebant. de quo Num. 18. Postremum, quod iidem tertio quoque anno viduis, pupillis, & peregrinis impertiebantur. de quo Leuit.14.& 26.

DECOCTORES dicuntur, qui debitã pecuniam quum soluendo non sint, auferunt. Impp.l.40.D.de decurion.lib.C.10. Quilibet principalium, vel decurionum, si vel decoctor pecuniæ publicæ, vel fraudulentus in adscriptionibus, &c.

D. C. S. De consilij sententia. Auctor Val. Probus, apud quem tamen Consulis mendosè legitur, pro CONSILII. Cicero Verrina VII. Cum consilio caussam Mamertinorum cognoscit, & de consilij sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronunciat. Harum autem ignoratio notarum errorem apud Vlpianum peperit in l.vn.D.de offic.consul. vbi sic legitur, Cum ipse sit, qui ex senatusconsulto consilij caussam examinat: pro EX SENTENTIA CONSILII.

DECRETA principum dicuntur, quæ princeps caussa cum consilio cognita, & vtraque parte audita pronunciauit, vt in l. 3.D.de iis quæ in test.del.

DECVMANI, vide Mancipes.

DECVRIONES quidam dictos aiunt ex eo, quòd initio quum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia conscribi solita sit.l. 239.§.5.D.de verbo.signific. Vlpianus in l. 7.§.solet, D.de interd.& releg. Item potest alicui pœna iniungi, ne honores adipiscatur: nec ea res facit, vt Decurio esse desinat, cùm fieri possit, vt quis Decurio quidem sit, ad honores autem non admittatur. nam & Senator quis esse potest, & tamen honores non petere.

DECVRIONES, Senatores erant coloniarum aut municipiorum. Iurisconsulti in municipiis duos hosce ordines quasi cõtrarios numerant, Plebeios & Decuriones. Ex Decurionum autem ordine, item vt Romę ex Senatorum, Magistratus creabantur. Paulus l. 7. §. 2. D. de Decurion. & fil. Is qui non sit Decurio, Duumuiratu, vel aliis honoribus fungi non potest. quia De-

curionum honoribus plebeij fungi prohibentur. Vlpian.l.2.§.1.D.eod. Et quidem quantum pertinet, ne fustibus castigetur, nó nocet plebeio patre esse natum, si postea honor decurionis patri eorú accesserit.

DEDISSE, inquit Paulus, intelligendus est etiam is, qui permutauit, vel compensauit.l.76.D.de verb.sign.

DEDITITII generaliter dicútur omnes qui se dediderunt: sed propriè

DEDITITII dicebantur ij, qui cú à societate populi R. defecissent, postea metu perterriti sese ei dedebant. Itaque Liuius lib. VII. Campanorum legationis principem in senatu Romano ita loquentem facit: Nos populum Campanum vrbémque Capuam, agros, delubra decem, diuina humanáq; omnia in vestram P.C. populiq; R. ditionem dedimus: quicquid deinde patiemur, Dedititij vestri passuri. Et paulo pòst: Peterent pro societate amicitiáque vt Dedititiis suis parcerent. Quoniá autem multo deteriore quàm ciues R. conditione ac iure erant, propterea factum est, vt Dedititij liberti, vel potius Dedititiorum numero liberti dicti sint, qui pœnæ caussa vincti sunt à dominis, quibus vestigia scripta fuerunt, qui propter noxam torti, nocentésque inuenti sunt: quive traditi sunt, vt ferro aut cú bestiis depugnarent, vel in custodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumissi, vti scribit Vlpian.cap.Inst.1. Et Caius lib.1. Dedititij sunt, inquit, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi sunt, aut in quorum facie vel corpore quæcúque indicia aut igne aut ferro impressa sunt, vt deleri non possint. Vide §.vlti. De libert.l.vn.C.de lat.libert. & sub Rubr. De deditit.lib.toll.

D.E.R.I.C. notæ quibus in Senatuscósultis scribendis vtebantur, pro De ea re ita censuerunt. Vt apud Gellium libro 4.cap. 6. Quod C. Iulius L. filius Pontif. nunciauit, in sacrario in regia hastas Martias mouisse, D.E.R.I.C. vt M. Antonius Consul hostiis maioribus Ioui & Marti procuraret, item apud Vlpian.l.item, 20.§. Præter, 6. D.de hered.pet. De qua re ita censuerunt. Idem in l.2.D.ad Sen. Velleian. Quod M. Silanus, &c. verba fecerunt, &c. quid de ea re fieri oporteret: de ea re ita censuerunt. vbi tamen CONSVLVERVNT imperiti librarij C. literam interpretati sunt. Gell. lib.15.cap.2. Quod verba facta sunt de Philosophis & Rhetoribus, De ea re ita censuerunt. Sic in epistola Cælij ad Cic.libro,8. Quod M.Marcellus Cos. V.F. de prouinciis Consulatibus D.E.R.I.C. vti L. Paulus, &c. Et eadem epistola rursus aliquoties. Scribebatur etiam ita, D.E.R.V.I.C. De ea re vniuersi ita censuerunt.

DEFECTAE senectutis homo, id est senectute cósectus, exacta ætate. Vlp.l.12. §.3.D.de vsuf. Vt puta ægrotáti seruo vel infanti, vel defectæ senectutis homini. Sic

DEFECTVS ætate eadem significatione dicitur l.3.§. ignoscatur, D.ad Silanian.

DEFENDERE, est eandem vicem quá reus subire.l.51.D.de procur.

DEFENDERE, est id facere quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè.l. 35.§.2.D.de procur.

DEFENDI rectè hoc est, iudicium accipere, vel per se, vel per alium, sed cum satisdatione: nec ille videtur defendi, qui quod iudicatum est non soluit.l.63.D.de iudic.

DEFENDI in maiorib.in int.restituendis, non is videtur cuius se defensor ingerit, sed qui requisitus ab actore, non est defensioni defuturus. l. 21. §. 3. D. ex quibus caus.maior.

DEFENSORES ciuitatis siue locorú, sub Rub.Cod. De defens.ciuit.& alibi plerunque, fuisse videntur quasi Tribuni plebis. itaque Parentes plebis appellantur in l. 4.C.illo tit.& Defensores plebis, l.1.C.de offic.iurid.Alex. Creabantur autem de sententia Episcopi, clericorum, & decurionum, non ex horum ordine, sed de aliorum ciuium copia: idque in quinquennium: vt plebem atque etiam decuriones ipsos ab officialium, & iudicum iniuriis cæterísque vexationibus tuerentur: reos in maleficio deprehensos in iudicium adducerent: vtique de priuatis rebus vsq; ad quinquaginta solidorum summam, deq; rusticanorum hominum pecuniariis cótrouersiis, ius dicerent: neq; eo se munere susceptο, sine Principis venia abdicarent. quæ omnia ex illo Cod. capite delibauimus.

DEFENSORES Reip. dicebantur delicti actores caussæ communis, qui Græcè syndici, vt suo loco diximus: hoc est, per quos tanquá in repub. quod cómuniter agi fieri oportet, agitur fit.l.1.& l.vlt.§. defensores, D.de mun.& hon.l.1.C.de offic.eius

qui vic.alic.l.1.§.tutores,D.quand.appel.

DEFERRE nomen, & Accusare differunt.nã deferre nomen dicitur,qui legibus interrogat apud Prætoré: vt si interrogatus neget, eius nomẽ in reos referatur.deniq; deferre nomen idem est, quod Reum facere. Accusare verò est, agere caussam & suũ reum in iudiciũ adducere. Terent.l.10.D. de iur.patro.Qui nomen detulit,accusasse intelligẽdus est. De patrono loquitur,qui si liberti nomen detulerit,non minus à bonorum possessione remouetur, quàm si accusarit. Lex vetabat eũ patronũ qui libertum capitis accusauit, ad eius hereditatem vocari.patronus nomen detulit.quærebantur,an excludendus esset. Cicero in Orat. pro domo:Mortẽ eius se velle persequi dixit.nomen Sex. Propertij detulit.accusare alienæ damnationis scelerisq; socius propter calumniæ metum non est ausus.

DEFERENDI autem nominis formula hæc fuit: L.Titius professus est se Mæuiã lege Iulia de adulteriis ream deferre, quòd dicat eam cum C.Seio, &c.adulteriũ commisisse.l.3.D.de accusat.vide, Reum facere. Hinc

DELATORES, qui crimina deferunt. l.1.§.pen.D.de iur.fisc.

DEFERRI hereditatem, & obuenire hereditatem, differunt. Obuenit,quæ ipso iure, & quasi sua sponte ad aliquem peruenit:nimirum,quæ legitimæ appellãtur.Defertur verò propriè, quæ testatoris voluntate in alienos translata est. Abusiuè tamen etiam testamento delata,lege obuenire dicuntur.l.lege,130.D.de verb.signi.

DEFERRI legatũ propriè dicitur,cum eius agnoscẽdi potestas est:hoc est,posteaquam adita est hereditas: acquiritur enim rum demum, cum agnoscitur.l.ei qui ita, 13.D.de condit.institut.l.cum verò, 26.D. de fideic.libert. Itaque delatum repudiari potest:acquisitum non potest.l.1.§.decretalis,D.de success.edict.

DEFENSORES ciuitatum, qui ad earum caussas agẽdas lecti, qui & syndici appellantur.l.1.l.vlt,§.defensores,D.demun. & honorib.l.1.§.tutores, D.quand.appell. fit.l.10.D.de vacat.mun.

DEFICERE debitores dicuntur,quorum facultates ita imminutæ sunt, vt iam soluendo non sint.l. 3. §. multa,D.de iur. fisc.vnde Defectus facultatibus, apud Vlpian.l.si extraneus, 35.D.de im.dot.

DEFICERE cõditio dicitur, cum non existit.l.2.& pass.D.de cõd.instit.pass.sub Rubr.De condit.& demonst. Hinc,

DEFECTVS & defici conditione dicitur, cui conditionis euentus nõ respondit. l.quæ sub,8.in fi.D.de cõdit.inst.l.10.& l. mulieri,74.D.de condi.& demonstrat.l.si quis.13.De statulib.

DEFICERE heredes dicuntur,qui hereditatem non agnoscunt: & Deficientes partes, quarum nemo heres extitit.l.5.D. de vulg.& pup.l.8.De alim.& cib.

DEFICERE dicitur, qui ab his quorũ sub imperio sunt desistunt, & in hostiũ numerum se cõferunt.sed & hi quos Senatus hostes iudicauit, vel lege lata: vtiq; vsq; eò vt ciuitatẽ amittant.l.5.§.1.D.de cap.min.

DEFINITIO, regula, locus cõmunis: quam Maximã vulgus vocat. Iauol.l.202. Omnis definitio in iure ciuili periculosa est.Harmenop. πᾶς ὁρισμὸς κινδυνώδης ἐστί.

DEFRVTVM, appellabãt mustum, quod ex duabus partibus ad tertiũ redegerant, deferuefaciendo:inquit Varro de Vita P.R. apud Non. Vlpian.l.9.D.de tritic. Vini legato defrutum cõtineri negat,quòd potius conditurae loco sit. Proculus autem dulcis vini legato contineri, in l.vlti.eiusd. tit.l.12.§.si in aliqua,de Instruct.

DEFVNCTORIE facere dicimur, quod non ex animo, sed quia vel cogimur, vel debemus, facimus: hoc vnum spectantes,vt officio nostro defuncti dicamur. Vlpian.l.2.§. 16.D.ad S.C. Tertyll. Non solum autem quæ non petiit, coercetur: sed & quæ defunctoriè petiit. Impp.l.vn.C.de num.tut. Si tres tutelas vel curas eodem tempore non defunctoriè susceptas administras, onere quartæ tutelæ non grauaberis.

DEIECTIO duplex est:armata,& non armata. Qui armata deiicitur, quamuis nõ possideat, aut vitiosè possideat, restituitur. l.14.D.de vi & vi arm.qui non armata, nequaquam,nisi possideat.

DELATORES dicuntur, quales olim Quadruplatores ferè dicebantur: qui præmij & quæstus caussa tem ad fiscum pertinentem vltrò deferunt: veluti qui crimina,aut caduca, vacãtia, commissáve bona, thesaurive inuentionem fisco denunciant. l.2.& pass.D.de iur.fisci.

DELEG

DELEGARE, ait Vlpianus, est vice sua alium reum dare creditori, vel cui iusserit. l.11.D.de nouat. Hinc,

DELEGATIO, alterius debitoris in suum locum substitutio. veluti, cum debito rem meum creditori meo assigno, vt ab eo petat. pass. sub Rubr. De nouat. & delegat. Seneca lib. de Benef. v. Quamuis non interuenerint numi, sed delegatione & verbis perfecta solutio sit. Translatè etiam Cicero in ea pro Fonteio: Quid si hoc crimē optimis nominibus delegare possumus, & ita, vt non culpam in alios transferamus? Nam idem est, quasi dixisset, In debitores locupletes. cum significet eos in quos illud crimen transferet, iustas excusationes habituros.

DELEGARE, demandare, committere, onus imponere. vnde Delegati iudices dicuntur, quibus rei iudicandę munus mādatum est. l.5.l.11.l.14.C.de iudic.

DELICTVM à crimine quid differat, vide Crimen à delicto.

DELINQVERE minus est quàm peccare. vnde obligationes ex delictis priuatis nasci dicuntur: accusationes ex criminibus. Cic. De inuēt. II. Nā necesse est eū qui velit peccare, aliquādo primùm delinquere.

DELPHICAS apud Paulum in l. 3. D. de supel. leg. interpretor tripodum cortinas ex ære tactas: quæ inde dictæ sunt, quoniam domus maximè Apollinis Delphici dicabantur: vt scribit Plin. lib. 34. cap. 3.

DEMENS veteribus idem qui furiosus: vt Cic. Tuscul. III. testatur. Sed apud iurisconsf. nostros Demens à Furioso distinguitur: & is appellatur qui non vsquequaque, sed ex parte tantum errore mentis affectus est, quem Cicero eodem loco stultum appellat: velut is fuit de quo D. Pius loquitur in l. his qui, 12. D. de tut. & curat. dat. Exempla extant in l. si furiosi, 25. C. de nupt. l. 2. D. de inoffi. testa. l. tam dementis, 21. C. de episc. aud. l. 6. D. de curat. fu. l. vlt. §. 1. C. de admin. tut.

DEMONSTRATIO, est quæ nominis vice fungitur. l. 6. D. si cert. petat. l. 6. De rei vindic. l. nominatum, 34. D de condi. & demonst. vbi Florentinus asscribir, Demonstrationem à Cōditione hoc differre, quòd illa rem factam ostendit, hæc futuram: id est, illa rem certam, hæc in incerto futuri temporis euentu positam ostēdit. l. nuper, 85. D. de lega. 3. Hinc Stichus qui meus est, demonstratio: Qui meus erit, conditio appellatur. l. 6. De legat. 1.

DEMINVTVM de hereditate intelligitur, si quid vsucaptum est, & ob id de hereditate exiit. l. 21. D. de hered. pet.

DEMINVTVS capite appellatur (inquit Festus) qui ciuitate mutatus est: & ex alia familia in aliam adoptatus: & qui liber alteri mancipio datus est: & qui in hostium potestatem venit: & cui aqua igniq; interdictum est. vide Capitis deminutio.

DEPACTVS, inquit Vlpianus, dicitur turpiter pactus. l. 3. §. 1. D. de calumniat. quasi verò non & Depacisci aliquis honestè possit. sed edictum de Calumniatoribus Vlpianus interpretabatur. præterea, quod ad illius excusationem plurimum valet, Syrus, non Romanus erat. Depacisci, est pactione transigere: inquit Donatus in illum Terentij locum Phorm. Iam depacisci mortem cupio. Cicero Verr. 5. Equitem Romanum scitote biduum cibo tectóque prohibitum: biduum Leontinis in foro custodiis Apronij retentum atque seruatum: neque antè dimissum, quàm ad conditiones eius depactus est. Idem pro S. Roscio Amer. Cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enunciare, cum illo partem suā depacisci, hisce aliqua fretum hora semper omnes aditus ad Syllam intercludere. Item de Inuentione lib. II. Quidam Imperator cùm ab hostibus circumsideretur, neque effugere vllo modo posset, depactus est cū eo, vt arma & impedimenta relinqueret, milites educeret. Constant. l. 1. C. TH. de rapt. virg. Si quis nihil cum parētibus puellæ ante depectus, iuuitam eam rapuerit, & cetera.

DEPERDITVM intelligitur, quod in rerum natura esse desiit. l. 21. D. de her. petit.

DE PLANO, id est, ex æquo loco: veluti vnde magistratus in tribunal, quod editiore in loco positum erat, conscendebant. Itaque De plano & Pro tribunali opponuntur. Vlpianus l. 3. §. 6. D. de bonorum poss. Si caussa cognita bonorum possessio detur, non alibi dabitur, quàm pro tribunali. quia neque decretum de plano interponi, neque caussa cognita bonorum possessio alibi quàm pro tribunali dari potest. Item l. 2. §. 1. D. quis ord. in bon. Sed non sessio-

num dies numerabuntur: si modò ea sit bonorum possessio, quæ de plano peti potuit. quid si ea quæ caussæ cognitionem pro tribunali desiderat, vel quæ decretum exposcit? Similiter in l.1.§.4.D.ad s.c.Turpil.& l.18.in fin.D.de quæst.& l.9.§.3.D.de offic.proconf. Huc autem alludens Seneca lib. De Clement. 1. Hæc tamen, inquit, magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliúsque in tribunali quàm in plano cognoscitur. Sueto.de Tiberio: Siquidem reorum elabi gratia rumor esset, subitus aderat, iudicésque aut è plano, aut è Quæstoria tribunali legum, & religionis admonebat. Hinc illæ notæ, V.D.P.R.L.P. Vnde de plano rectè legi possit.

DEPORTATIO, exilij species atrocissima: cùm quis ita ciuitate sua multabarur, vt vinctus neruo aut compedibus in nauim aliquam imponeretur, seruisq; publicis vt eum in insulam certam transferrent, traderetur. Teren. Phor.

Tantáne affectum hominem quenquam esse audacia?

Nónne hoc publicitùs scelus hunc deportarier in solas terras.

Sic in l.1.§.2 De legat.3.

DEPORTATI dicuntur quibus Princeps insulas adnotauit. Vide plura in voce EXILIVM.

DEPORTATIO in locũ aquæ & ignis interdictionis successit. l.2.§.1. D.de pœn. l.3.D.ad leg.de pecul.

DEPONERE, pro demoliri & dituere. l.3.§.sed etsi, D.fin.regund.l.2.§.si quis, D.ne quid in loc.pub. Hinc

DEPOSITIO ædificij apud Vlpia.in l.metum, 9.Idem, D.quod met.causs.

DEPOSITVM est, quod custodiendũ alicui datũ est: dictum ex eo, quòd ponitur. præpositio enim DE auget depositum: vt ostendat totũ fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet. l.1.D.depositi.

DEPOSITVM est contractus quo res aliqua ea lege apud alterum deponitur, vt is dolum tantùm & nonnullam in ea ipsa reddenda culpam præstare debeat.

DEPOSITVM in sequestre propriè dicitur, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumq; traditur. l.6.D.depositi.

DEPRECIATVS, vilior factus, cuius precium imminutum est. Paulus l.22.D.ad leg. Aquil. Sed & eius ratio haberi debet, quo cetera corpora depreciata sunt.

DEPRIMERE vitem, dicitur qui eam in terram deductam defodit, vt anno insequenti renouetur. Cato de re rust.cap.32. Arbores facito vti bene maritæ sint, vitésque vti satis multæ assetatur, & sicubi opus erit, de arbore deiiciantur, & in terram deprimantur, & biennio pòst præcidito veteres. Venuleius l.si vitem, 22.D.quod vi aut clàm: Si Vitem meam ex fundo meo in fundum tuum depresseris, eáque in fundo tuo coaluerit, vtile est interdictũ: Radices quæ in fundo meo sint, tuas fieri, quia his accessiones sint. Sic autem locum restitui, quum omnibus in libris DEPREHENDERIS legatur.

DERECTARII, qui domos alienas furandi animo introeunt. Vlpianus l.7.De extraord.crimin. Item, Qui Derectarij appellantur, hoc est, hi qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi sunt. Paulus libro Sent.5 cap. 4. Quoties quis pulsatur, vel cuius domus introiitur ab iis qui vulgò Derectarij appellantur. Vtitur & Vlpian.in l.1.D.de effractorib.

DERELICTAE res siue pro derelicto dicuntur, quorum dominium possessionémque dominus ex animo suo abiecerit. l.1.& l.2.D.pro derelict. vbi Iulianus ait eas desinere statim esse domini, non fieri auté alterius nisi possessæ fuerint.

DESERERE accusationem dicuntur, qui institutam accusationem non persequuntur. Hinc,

DESERTORES, qui s.c. Turpiliano libris quinq; multãtur. l.1.& pass. D.illo tit.

DEROGARE est propriè quum quid ex lege vetere quo minus fiat, sancitur lege noua. Derogare ergo detrahere est, ait Festus.

DEROGATVR legi, quum pars detrahitur, ait Modestinus: abrogatur legi, quum prorsus tollitur. l.102.D.de verbor. signific.

DESERTA promissio, contempta, nõ obseruata. Vlpian.l.4.§.2.D. Si quis cautionib. Quæsitum est an possit conueniri, ne vlla exceptio in promissione deserta iudicio sistendi caussa facta obiiciatur: & ait Atilicinus conuentionem istam non valere. Paulus in l.seq. Contemptam appellat.

Et

Et ſenſus eſt: An valeat conuentio, ne ſi promiſſio facta cauſſa ſiſtendi iudicio, deſeratur, & negligatur, vlla exceptio excuſatióque afferatur. Alciatus autem in Parergis DISERTA emendat. ſanè quàm, vt ipſius vtar verbo, παρέργως. Doctioribus tamen iudicium relinquo.

DESERERE vadimonium, dicitur, qui ſe ad vadimonium & condictum diem non ſiſtit. vide VAS.

DESERTOR eſt, ait Modeſt. qui per prolixum tempus vagatus, reducitur. l.3. l.4. §. pen. & l.5. D. de re milit. l. vlt. C. ex quib. cau. ſer.

DESIDERIA paſſim in libris noſtris, pro libellis, quibus quid à Principe, magiſtratúve poſtulatur ac deſideratur. Vulgus Requeſtas vocat. Sueton. Auguſt. Promiſcuis ſalutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium deſideria excipiens, vt quendam ioco corripuerit, quòd ſic ſibi libellum porrigeret, quaſi elephanto ſtipem. Sic in l.4. §. ingreſſus, l.9. §. obſeruare, D. de off. proconſ. l.3. De appell. recept. l.3. C. de poſtul.

DESIGNATORES. Vlp. l.4. D. de his qui not. infa. Deſignatores autẽ quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celſus probat. quia miniſterium, nõ artem ludicram exerceãt, & ſanè locus iſte hodie à principe non pro modico beneficio datur. Ex hoc loco apparet, Deſignatores dictos fuiſſe Vlpiano, qui præmia victoribus decernerent: non qui quaſi viatores eſſent. Donatus in Adelp. Terentij: Deſignare, eſt rem nouã facere. Nam deſignatores dicti, qui ludis funebribus præſunt: credo, ob eam cauſſam quòd ipſis ludis multa fiant noua, & ſpectanda. Sed videamus ne ex eo potius nomen inuenerint, quòd præmia Victoribus deſignent, id eſt decernant, atque vt nunc loquimur, aſſignẽt: quæ poſtea ex Deſignatorum decreto eis perſoluantur. vnde & Deſignati Conſules dicuntur, quibus decretus eſt Conſulatus. & locum ſepulcro pedes triginta deſignare dixit Cicero, pro eo quod dicimus Aſſignare. Horatius: Deſignatorem decorat lictoribus atris.

DESISTERE dicitur, non qui diſtulit; ſed qui perſequendi inſtituti animum ac voluntatem abiecit. l.21. D. de minoribus. l.13. D. ad Turpill. l.6. §. ſi quis, D. de muneribus & hon. l.10. D. de iudic.

DIACONISSÆ à Iuſtiniano dicuntur Nouell. VI. quomod. op. epiſc. §. ἐπειδήπερ: quæ annos circiter quinquaginta natæ, & aut virgines, aut vnius mariti coniugium expertæ baptiſmati & aliis ritibus operam nauabant.

DIÆTA, δίαιτα, παρὰ τὸ διαιτᾶν: id eſt, viuere. Locus in parte ædium ſuperiore, vbi cibus capitur: cœnaculum. Vlp. l.13. §.7. D. vſuf. Sed neq; diætas transformare, vel coniungere ei permittitur. ſic in l.1. §. hoc autem, D. ad Silan. l.32. D. de donat. Hinc,

DIÆTÆ hypocauſtæ, quæ igne ſubiecto caleſiunt. l.55. §.2. De legat.3.

DIÆTA, pro manſione in hortis. l. penult. §. vlt. D. de donat. int. vir. & vx. l.13. D. de vſuf. l. ſenat. 43. §.1. D. de lega.1. Hinc

DIÆTARII ſerui, qui in diætis ſeruiunt. l.12. §. idem, D. de inſtruct. fund.

DESPONDERE & ſpondere hoc differunt, quòd puellæ pater eam ſpondere dicitur: adoleſcentis verò, eandem deſpondere. Terent. Andria,

— hac forma impulſus Chremes
Vltrò ad me venit, vnicam gnatam ſuam,
Cum dote ſumma filio vxorem vt daret:
Placuit, deſpondi.

Item Adelphis,

— Mitio, Quin iam virginem.
Deſpondi: res compoſita eſt: fiunt nuptiæ.

vbi Donatus: Deſpondet puellam qui petit: ſpondet, à quo petitur. Rectè ergo ſocer futurus, Deſpondi, dixit. Similiter Cicero lib. De Orat.1. Cum Ædilitatem P. Craſſus peteret, cúmq; maior natu, & iam Cõſularis Sergius Galba aſſectaretur, quòd Craſſi filiam C. filio ſuo deſpondiſſet. Hinc Sponſalia. Florentinus ita definit in l.1. De ſponſ. Sponſalia ſunt mentio & repromiſſio nuptiarum futurarum. Significat autem puellæ patrem ſpondere ſe daturum, adoleſcentis verò, ſe accepturum. Et ſic vſurpatur à Marciano in l.7. D. de adult. & l. miles, 11. §.7. D. eod.

DESTINARE pro definire. Marcellus l.94. De verb. oblig. Alioquin ſi cum deſtinare genus & modum vellet, non fecit: nihil ſtipulatus videtur.

DESTITVI teſtamẽtum dicitur, cum heres ex eo nullus exiſtit. l. in quantitate, 73. D. ad leg. Falcid. §.3. Inſtit. eod. quia non adita ex teſtamento hereditate, nihil

in testamento relictum valet.l. eam quam, C.de testam.

DESVLTORES dicebantur qui in sacris certaminibus binos agentes equos, altero relicto in alterum facile desiliebant. Vlp.l.20.D.de præscript.verb.Si tibi equos venales experiendos dedero,vt si in triduo displicuissent, redderes, túque desultor in his cucurreris,& viceris,&c.

DETESTARI, est absenti denunciare: inquit Paulus in l.39.§.2. D. de verbor. significat.

DETESTATIO, inquit Vlp. est denunciatio facta cum testatione.l.40. D. de verb.signific.

DETESTATVM, est testatione denũciatum:ait Caius in l.238.§.1.D.de verb. significat.

DETRIMENTVM, inquit Varro,à detritu, quòd ea quæ trita, minoris precij. ab eadem mente Intertrimentum,ab eo quòd duo quæ inter se trita,& deminuta.

DETRECTARE, pro declinare, deuitare, subterfugere. Vlpian. l. hos accusare, D. de accusat. Eum qui Reip. caussa abfuerit,dum non detrectandi leges caussa abest. vbi corrupte legitur RE TRACTANDI. Item in l.inuiti,D.de testib. Qui nõ detrectandi testimonij caussa aberit. Item in cap. VII.legis Iuliæ de adult. Ne quis inter reos referat eum, qui tum sine detrectatione, Reip. caussa abest. quod mox interpretatur,vitãdi criminis caussa.veluti, cum olim liberæ legationes suscipiebantur.Cic.Verr. II. Quoniam criminum vim subterfugere non poterat, procellam tẽporis deuitauit. Et de Off.II. Vlysses simulatione insaniæ militiam subterfugere voluit.

DIACOPI, παρὰ τὸ διακόπτειν,incisa, siue incilia,id est aditus in aggeribus Nili patefacti, per quos in arua influere aqua possit. Vlpian. l. penult. D. de extr. crimin. Commata etiam & Diacopi, qui in aggeribus fiunt.

DIARIVM, quotidianus victus. Vlp.l. 21.D.de supel.leg.Diariis,inquit,vel cibariis relictis,neque habitationem,neque vestiarium deberi palàm est.

DIATRETVS calix, διάτρητος, cælatus, tornatilis, ἀπὸ τοῦ διατρᾶν, Vlp. l. si seruus, 27. §. 18. D. ad leg. Aquil. Si calicem diatretum faciendum dedisti, si quidem imperitia fregit,&c.

DIATRETARIVS, cælator, qui tornata opera facit. eius mentio fit in l.1. De excusat. artific. lib. Cod. 10. Alij accipiunt eos, qui ex margaritis & gẽmis calices perforant. cuiusmodi illud fuit quod iã ex Verrina VI. commemini:Erat,inquit,vas vinarium ex vna gemma pergrandi, trulla excauata cum manumbrio aureo.

DICA, δίκη, lis,actio. Terent.in Phormion. En vnquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam? Et alibi, Et tibi scribam dicam. Cicero Verrina 4. Scribitur Heraclio dica: Sed paulo pòst identidem δίκας dixit καταχρηστικῶς, pro δικάσαι. vt, Interea dies aduenit, quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam venerat.Itẽ: Id ei postera die venit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex vrna tres. iis vt absentem Heraclium condemnent, imperat.

DICERE de inofficioso, pro inofficiosum testamentum dicere. Scæuola l.20.D. de inoff. test. Qui de inofficioso vult dicere, licet negetur filius, &c. vide Inofficiosum testamentum dicere.

DICERE doti & promittere dotẽ, differũt. Dicere, est certis ac sollẽnibus verbis sine stipulatione polliceri: Promittere verò,cũ stipulatione. Vide Vlp. cap. Institut. VI.& Caium Institut.2.cap.9. Hinc Dictio dotis à promissione ac stipulatione distinguitur in l.3.C.TH.de incest.nupt.& l.vlt. C.Theod.De dotib.

DICERE legem,est conditionẽ in contractu apponere. Nam lex cõtractus appellatur pactum in principali negotio appositum. Vlp.in l.quo tutela,73.de reg.iur. Nec paciscendo,nec legem dicendo, nec stipulando quisquam alij cauere potest. Sic in l. legem,C.de pact.l.1.C.de pact.conuent.

DICERE multam,pro imponere. l.131. D.de verb.signif.l.2.§.vlt.D.de iudic. vide Multam dicere.

DICERE vindicias,pro Dare,vel addicere, in l.2.§.initium,D.de orig.iur. Liuius lib. III. Inuidiæ proximus, quòd in vrbe fuerat,cùm iniustæ vindiciæ dicerentur.

DICERE sententiam existimatur arbiter,qui ea mẽte quid pronunciat, vt secundum id discedere eos à tota controuersia velit.l.19.§.1.D. de recept.qui arbit.

DICIS caussa,Varro antiquam esse locutionem

cutionem scribit, & eadem ab origine deductam vt verbum Dieo: indidémque illud vetus manasse, In manipulis castrēsibus dicibus. Quod si ita est, coniecturam facere licebit DICIS casum esse à recto DEX declinatum, vt sit Dex, Dicis, ex Dico: item vt Iudex indicis, à iudico, & Index indicis, ab indico: Lex legis, à lego: Dux ducis, à Duco. Nam si iūcto verbo Iudex, auctore Varrone, dicitur qui ius dicit, verisimile est voce simplici similiter eum qui dicit, Dicem appellatum. Praeterea idem Varro lib. De analog. 3. docet ex numero multitudinis vocem singularem cognosci posse. Videmus enim, inquit, ex his verbis Trabes, duces: de extrema syllaba E literam exclusam: & ideo in singulari factum esse Trabs, Dux. Quare si Manipuli castrenses Dices quidam appellantur, perspicuum est, opinor, vel Dix in singulari fuisse: vel (quod verisimilius videtur) Dex, item vt Iudex & Index. Haec de vocis origine, quam ego Varronis auctoritate victus, Latinam quàm Graecam esse malo: tametsi olim aliter senserim. Nunc de locutionis sententia, quae sanè cōiecturam nostram adiuuat. Omnes enim vno ore consentiunt, Dicis caussa id fieri quod alia nulla de caussa fit, nisi vt factum esse dicatur: vt quum scribit Caius in l.4.D.Commod. Saepe enim ad hoc commodantur pecuniae, vt dicis gratia numerationis loco intercedant. veluti in nexis ac mancipiis, quū aere librā percutiebat Manceps, idque aes dabat ei à quo mancipium accipiebat quasi precij loco, inquit Caius: numus ille dicis tantùm caussa tradebatur, quum alibi pecunia numeraretur. itémque in omnibus adūbratis siue imaginariis contractibus quibus vno numo emptio perficiebatur. numus enim aliā nullam ob caussam tradebatur, nisi vt qui ei cōtractui quasi testis ac spectator interesset, dicere ac testari posset pecuniam fuisse traditam. Sic quum Vlpianus scribit in l.1.D.ad S.C.Syll. Excusantur serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo. nam si finxerit quis auxilium ferre, vel dicis gratia tulit, nihil hoc commētum illi proderit: quum inquam sic scribit Vlpianus, hoc significat, Si non animo domini defendendi, sed tantum propter Dicem, id est, propter eum qui aderat ac dicere poterat seruum conatum esse suum dominum defendere: haec simulatio nihil illi proderit. vtuntur Cicero Verrina VI, & Plin. lib. 22.

DICTARE actionem siue iudiciū, locutio est Iurisc̄ōsultis familiaris, quae vsurpatur in l.13.§.1.D.iudic.sol.l.3.§.1. De minorib.l. vlt. pro dote.l.22.§. 4. De nox. act. l. 112. De verb. oblig. Quid autem ea significetur, patet ex Vlpiani verbis quae subiiciā ex l.1.D. de edendo. Qua quisque actione agere volet, eam edere debet, vt proinde sciat reus vtrum cedere, an contendere vltrà debeat. Edere est etiam describendi copiam facere, vel in libello complecti, & dare vel dictare. Eum quoq; edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstrat quod dictaturus est, vel id dicendo quo vti velit.

DICTIO dotis, vide Dicere dotem.

DICTIO testimonij, pro Ius dicēdi testimonij: vt Factio testamenti, quod suo loco declaratum est. Terent. Phormione:

Seruum hominē caussam orare leges nō sinunt,
Neque testimonij dictio est.

DICTVM à promisso sic discernitur. Dictum accipimus quod verbotenus pronunciatum est, nudóque sermone finitur: Promissum autē potest referri & ad nudam promissionem siue pollicitationem, vel ad sponsum. l.19.§.1.D.de aedil. edict.

DIE annua, bima, trima: vide ANNVA.

DIES partim naturalis est, partim ciuilis. naturalis, est tempus ab exoriente sole ad solis occasum: cuius cōtrarium tempus, est nox, ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies vocatur, tempus quod fit vno caeli circumactu, quod dies verus & nox continetur: vt cùm dicimus aliquem dies triginta tātum vixisse. relinquitur enim etiā noctes intelligi. Huiusmodi diem Romani à media nocte ad mediam noctem esse existimarunt. indicio sunt sacra publica, & auspicia etiam magistratuum: quorum si quid ante medium noctis est actū, diei qui praeteriit ascribitur: si quid autem post mediam noctem, & ante lucem factum est, eo die gestum dicitur, qui eam sequitur noctem. In his horis quatuor & viginti qui nascuntur, eundem diem habent natalem. In horas duodecim diuisum esse diem, noctémq; in totidem, vulgò notum est. sed hoc credo Romae post reperta solaria obseruatum. Haec Censorinus de die nat. lib. 19.

DIES

Dies more Romano à media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur. Itaque quicquid in his vigintiquatuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus & luce media actū est, perinde est, quasi quavis hora lucis actum esset. hæc Paulus l. 8. D. de feriis. Hinc quū horis duodenis tum dies tum noctes constarent, facilè intelligitur quid sit, quòd Vlpianus ait diem supremum anni vicesimi, pridie Kal. natalis diei post horam noctis sextā agi. l. 5. D. qui test. fac. poss. l. 1. D. de manum. l. 6. & 7. D. de vsurp. & vsucap.

Dies, aut festi sunt, aut profesti, aut intercisi. Festi diis dicati sunt, Profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicámque concessi: Intercisi deorū hominúmque communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ: Profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, præliares. Intercisi, in se, non in alia diuiduntur. illorū enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. Fasti dies sunt, quibus licet fari Prętori tria verba, Do, dico, addico. His cōtrarij sunt Nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. & fastis quidem lege agi potest: cum populo, non potest: comitialibus vtrunque potest. Comperendini, quibus vadimonium licet dicere: Stati, qui iudicij caussa cum peregrino instituuntur. Macrobius lib. Sat. 1. cap. 15.

Dies alij Cōtinui appellantur, alij Vtiles. Vtiles dicuntur, qui fasti olim dicebantur: hoc est, quibus experiendi iuris potestas est. l. 1. D. de diuers. tempo. præscript. l. miles, §. quędam, D. de adult. l. iure. C. eod. continui verò sunt συνάπτα καὶ διηνεκῆ: hoc est non interrupti, sed connexi, cohærentes: tam vtiles, quàm (vt ita loquar) inutiles. l. 2. D. de collus. dereg. l. 24. D. ad Velleian. l. 31. D. de adulter. l. 8. D. de his qui not. infam. l. 38. D. de excusat. tut.

Dies alia certa, alia incerta. Certa est, cuius tempus certum ac definitum est: veluti Kalendis Augusti, aut Iulij. Incerta autem (quemadmodum scribit Paulus in l. si dies, D. quand. dies leg.) cuius tempus incertum est. veluti, cum pubes erit, cum in familia sua nupserit, cum magistratum inierit. Sic in l. 1. D. de cond. & demonst. l. talis, 30. D. de legat. primo. l. dies, 75. D. de cond. & demonst. vnde intelligimus Diem incertum conditionis vim obtinere.

Diffisus dies dici putatur idem qui prolatus, in l. 27. & l. 33. D. de recept. qui arb. id est, quum negotium quod certa die confici debuit, in diem alterum reiicitur. Vlp. l. 2. §. 2. D. Si quis cautionib. Lex XII. Tab. si iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, iubet diem iudicij esse diffisum. Sic enim legitur in Pand. Flor. Budæus Diffusum legendum putat: item vt apud Gellium libro 14. cap. 2. & Liuium lib. 9. legitur. A quo equidem nō abhorreo: quum diffundi alium in diem negotium dici possit, item vt vinum, quod ex dolio in aliud vas transfunditur.

Diffusa, diuersis disiunctísque in locis sita. Paulus l. decreto, 24. D. de administ. tut. Quotiésque vel diffusa negotia sunt, aut dignitas, vel ætas, aut valetudo tutoris id postulet. Imp. l. testamento, 11. C. de excusat. tut. Sed propter latè diffusum patrimonium, an tibi adiungi aliquos curatores oporteat. Item l. 3. C. In quibus causs. tut. hab. Propter latè diffusum, id est, in diuersis locis constitutum patrimonium adiungi aliquos curatores, &c.

Diffusum vinum, vide infrà Vinum diffusum.

Digitus, est pars minima agrestium mensurarum: inde vncia habet digitos tres: vt est in lib. var. auct. De limitibus. Paulus l. 37. D. de seruit. rustic. δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δακτύλιον ὕδατος: Do concedóque tibi digitum aquæ: id est, tubulum qui digitum vnum sit latus.

Dignitatvm genera quatuor postremorum Imperatorum ætas fecit. Alij nanque Perfectissimi, Clarissimi alij, superiores Spectabiles, supremi Illustres appellabātur. Perfectissimatus dignitas prima erat, ad quam cuiuis nisi qui sordida conditione esset, aditus patebat: vt ex lib. Cod. XII. tit. 33. intelligitur. Clarissimatus autem dignitatem inferiorē spectabilitate fuisse Theodosius l. 5. De prox. sacror. lib. C. 10. demonstrat: Ii quoque in quos hanc clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reuerentiam recognoscant. Itaque Clarissimi à Spectabilibus distinguuntur, l. vn. C. de annon. & cap. Item vt ab Illustribus in l. 1. C. vbi Senat. vel clariss. Quicunque non illustri, inquit Constantinus,

stantinus, sed clarissima tantum dignitate præditus,&c.itémq; Nouella Cōst. LXXI. Spectabiles porrò Magistratus erāt, vt Proconsules, Augustales, Comites Orientis, sicuti constat ex l.32.C.de appell.& Nouell. Const. VII, & XX. extremis. Illustribus autem eos inferiores fuisse, Imperatores d.l. 32. demonstrant: vbi appellari à Spectabiliū sententiis ad illustres personas iubēt. quod idem ex l.36.eiusd.tit. cognoscitur. Hac Illustris nota maior nulla est. Nam etsi Consules & Patricij superiores essent illustribus, nulla tamen iis nota dignitatis attribui solebat. Itaque Iustinianus eos hoc modo significat, Qui supra illustres sunt: vti constat ex l.26.C. de vsur. & l.36.C. de appellat. & §.9. De iniur. Illustres autē eos fuisse qui sententiæ in senatu dicendæ ius haberent, in l. vlt. D. de senat. non Vlpianus, meo iudicio, sed Tribonianus tradit: quod alibi quoq; diximus. Hos verò postremorū Impp. ætate fuisse dignitatū gradus, qui antea non erant, vel hinc licet intelligatur, quod ait Vlpian. in l.8. De senat. fœminam tantisper dici clarissimam, dum senatori vel clarissimo nupta est. Sed & Lampridius in Seuero: Præfectis prætorio suis, inquit, senatoriam addidit dignitatem, vt viri clarissimi & essent, & dicerentur: quod antea vel rarò fuerat, vel omnino non fuerat. Vlpian. l.100. De verb. signif. Speciosas personas accipere debemus clarissimas personas vtriusq; sexus, item eorum quæ ornamentis senatoriis vtuntur. Ex quibus verbis clarissimos & speciosos siue spectabiles eosdem Vlpiani tempore dici consuesse, nemo non videt.

DILAPINARE, disperdere, decoquere, opinor, à Lapide in quo præcones qui auctione vendebant, stabant. Vnde prouerbium apud Ciceronem, De lapide emptus. Vlpianus l.11.§.5.D. de minorib. Minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit: melior est caussa eius qui accepit, & vel dilapidauit, vel perdidit. Item l.25.§.8. D. de pet. hered.

DILIGENTIA, est quę culpæ è regione respōdet, l.si cùm, 68. D. de cont. empt. Ea autem triplex est, Infima, mediocris & summa. Infimæ respondet è regione culpa lata: mediocri, culpa leuis: summæ, culpa leuissima: vide CVLPA.

DIMISSORIÆ literæ dicuntur, ait Modest. quæ vulgò Apostoli dicuntur. Dimissoriæ autem dictæ, quòd caussa ad eū qui appellatus est dimittitur. l. 106. D. de verb. signif. l. vn. D. de lib. dimiss.

DIMITTERE creditorem, satisfacere, sit vt amplius molestus non sit. Vlpian. l. ait Prætor, 10. D. quæ in fraud. cred. Ceterùm si creditores dimisit, & alios sortitus est: siquidem dimissis prioribus quos fraudare voluit. Item in l. quæris, 28. D. de pact. dotal. l.1. De distr. pign. l.16. D. qui pot. in pign. l.3. in fin. D. de separat.

DIMITTERE debitorem, iudicio absoluere. Vlpian. l. 4. D. de decret. ab ord. fac. Ambitiosa decreta decurionum rescindi debent, siue aliquem debitorem dimiserint, siue largiti sunt.

DINVS Mugellanus Iurisconsultus nobilis, Bononiæ Ius ciuile professus est circiter annum M.CCC. Commentarios in eam disciplinam complures scripsit, in quibus doctrinæ puritatem cum primis secutus traditur.

DIPLOMA, παρὰ τὸ διπλοῦν, id est, duplicari: literæ magistratuum, quibus alicunde exeundi potestas datur. Modest. l.27.§. 2.D. ad leg. Cornel. de fals. Qui se pro milite gessit, vel illicitis insignibus vsus est, vel falso diplomate vias commeauit, pro admissi qualitate grauissimè puniendus est. Cicero ad Atticum libro decimo: De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitij insimularem. Ego autem, quia scripseras te proficisci cogitare (etenim audieram nemini aliter licere) eo te habere cēsebam, & quia pueris diploma sumpseras: id est literas à Magistratu aliquo, quibus tibi ac pueris M. & Q. Ciceronum filiis ex Italia discedendi potestas daretur.

DIPLOMA præterea sumitur pro literis quæ à Principe impetratæ sunt, vt equis publicis dispositis vti liceat. Priuatis enim absque principis diplomate cursus publicus olim non permittebatur. l. nullis, C. de curs. public. cuius moris meminit Plinius libro decimo Epist. ad Traianum, cum plerisque aliis. Venuleius l. 137.§.2. D. de verb. obligat. Vt qui Ephesi daturum se spoponderit, neque diplomate diebus ac noctibus, & omni tempestate contempta iter continuari cogatur. Et paulo pôst: Quòd si diplomate vsus, aut felici nauigatione, maturius quàm quisque peruenerit Ephesum,

id est,

id est, dupla, siue altera tanta celeritate vulgò vtuntur. Vbique tamen DVPLOMATE vitiosè legitur. est enim originis Græcæ, à verbo διπλῶ, vt antè dixi. Plautus Syngraphum appellat. nam in Capteiueis Ægio sic loquitur:

Sequere me, viaticum vt dem à trapezita tibi:
Eadem opera à Prætore sumas syngraphum.
TYTID. *Quem syngraphum?*
ÆGIO. *Quem hic ferat secum ad legionem,*
hinc ire huic vt liceat domum.

DIOECETES, διοικητὴς, moderator, gubernator. Vnde Diœcetæ ergasticorũ, meo iudicio, dicuntur in l. 5. C. de Episc. aud. qui operariis præsunt, iisq; mercedem persoluunt. Vide, Archigerontes.

DIRECTA in iure dicuntur, quæ simplicia sunt, atq; ita per se constant, vt aliunde non adiuuentur. Hinc,

DIRECTA in testamentis dicuntur, quæ rectà à testatore in eum quo de agitur, nulla alterius opera interposita, &, vt vulgus loquitur, immediatè transeunt. veluti, si quis dicat, Dauus liber esto: post eius mortem Dauus vi solius testamenti & sine cuiusquam alterius opera libertatem obtinebit, & mortui libertus habebitur. At si ita dicat, Rogo te heres, vt Dauo libertatem impertias, quia Dauus heredis opera in libertate consequenda indiget, iccirco non directò, sed per obliquum à testatore libertatẽ accepisse dicetur: & libertus non mortui, sed heredis habebitur. Hinc,

DIRECTA illa libertas dicitur, quippe quæ à testatore ipso datur, non autem per obliquam fideicommissi viam, & quasi per anfractum. Libertas enim fideicommissaria deflexisse videtur à testatore ad legatarium, & à legatario in libertum. Imp. §. 3. De sing. reb. per fid. Directa, inquit, libertas tũc dari videtur, quum non ab alio seruum manumitti rogat, sed velut ex suo testamento libertatem ei competere vult. Sic in l. 1. §. in quibus, D. si cui plus quàm. l. 2. §. 1. D. de iur. codicill. l. 12. D. si quis omiss. l. vn. C. de leg. Fuf. Canin. Hinc,

DIRECTA institutio, & Precaria opponuntur in l. quærebatur, 19. D. de test. milit. item:

DIRECTÒ & per fideicommissum, l. libertates, 16. D. de fideic. libert. Hinc actionum aliæ

DIRECTÆ appellantur, quarum scilicet formulam is qui agit directò ac simpliciter ex verbis legis vsurpare potest: aliæ vtiles, quæ non ex simplicibus verbis legis, sed ex æquo & bono vtilitatis caussa contra Iuris summi seueritatẽ conceduntur. l. qua actione, 7. §. 3. & l. item si, 9. §. 1. & 2. D. ad leg. Aquil. §. ceterùm, 9. Instit. eod. tit. l. actionis, 37. D. de oblig. & act. l. actio, 47. D. de neg. gest. Hinc

DIRECTÆ actiones contrariis opponuntur: de quibus diximus sub voce ACTIO directa.

DIRECTARII, vide Derectarij.

DISCEPTATOR, qui iudicis arbitríve munere fungitur. Vlpianus l. 3. §. 1. D. de arbitr. Quoniam non deberent decipi, qui eum quasi virum bonũ disceptatorem inter se elegerũt. Cicero ad Sulpitium lib. 13. epist. 27. Vt omnibus in rebus, & quę in aliquam controuersiam vocarentur, te arbitro: &, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore vterentur. Hinc Disceptatio pro cognitione & iudicio. Vlpianus l. cum hi, 8. §. Si cui, 16. D. de transact. Hæc omnia habent disceptationem Prętoris, & pro vtilitate alimentarij recipienda sunt.

DISCIDIVM, dissidium, diuortium. Paulus l. non à patre, 8. D. de captiuis. l. 11. §. vlt. D. de adulter.

DISCVSSORES sub rub. C. de discussorib. dicuntur, qui in prouinciis fiscalibus rationibus subducendis præfecti sunt, earúmque confectionem suo periculo præstant. quantum enim illis deest, tantum de suo pręstare coguntur. l. 1. C. illo tit. Eorum mẽtio fit in l. pen. C. quor. appell. nõ recip.

DISERTIONES, ait Festus, sunt diuisiones patrimoniorum inter consortes.

DISIVNCTI dicuntur quibus separatim res eadem legata est, vel sic:

DISIVNCTIM legatũ dicitur iis, quorum singuli singulis enũciationibus ad rem eandem vocantur. l. vn. C. de cad. toll. l. 2. §. interdum, D. de iur. accresc. veluti, Titio Dauum do lego: Mæuio Dauum do lego. §. si eadem, 8. Inst. De legat. l. triplici, 142. D. de verb. signif. l. re coniunũcti, 89. D. de leg. tertio. vbi Re coniunctio hæc vocatur. Nam qui re coniungit, verborũ quidem & linguæ sono disiungit: mẽte verò atq; intelligentia coniungit, quoniã vnius eiusdémq; rei communionem inter illos inducit.

DISIVNCTIVVM est, veluti cum dicimus,

cimus, Aut dies est, aut nox est: quorum posito altero, necesse est tolli alterum: item sublato altero, necesse est tolli alterum. l. hæc verba, 124. D. de verb. signif. Hinc,

DISIVNCTIVO modo, vel Disiunctim legari dicuntur, quæ sub alternatione legantur. l. cum illud, 25. D. quando dies legat. l. sub diuersis, 51. l. cum pupillus, 78. & de cond. & demonst.

DISIVNCTA autẽ pro coniunctis interdum accipi, docet Paulus in l. sæpe, 53. D. de verb. sig.

DISPENDIVM, inquit Varro, dicitur, ideo quòd in dispẽdendo solet minus fieri.

DISPENSATOR, ab ære impendendo. Idem: Festus autem sic,

DISPENSATORES dicti qui æs pensantes expendebant, non adnumerabant. Hinc deducuntur expensa, siue dispensata, vel compensata.

DISPENSATOR, idem qui actor, seruus qui domini rationes administrat, pecuniámque dispensat. vt Eros Ciceronis dispensator in lib. ad Attic. XV. Mecianus l. 35. D. de fideicom. lib. Heredi & legatario remittendã interdum proprij serui manumittendi necessitatem, si vel vsus tam necessarius esset, vt eo carere non expediret: veluti dispensatoris, pædagogive liberorum. Imp. §. 5. Mandati: Si debitores manumisso dispẽsatore Titij per ignorantiam liberto soluerint, liberari eos. Vbi Theophilus: Dispensator, ait, est seruus, qui fœnori dare consueuit pecuniam domini. Paulus l. 51. D. de solut. Dispensatori qui ignorante debitore remotus est ab actu, rectè soluitur. Iulianus l. 12. D. de instir. Et ideo vtilis institutoria aduersus me tibi competet. mihi verò aduersus te, vel de peculio dispensatoris, si ex conducto agere velim: vel de peculio vicarij, quòd ei mercem vendendam mandauerim. Caius l. vlt. §. 3. D. de verbor. obligat. Potest contingere, vt tam stipulator quàm promissor ante aliquod tempus suo quisque dispensatori notum fecerit, in eum diem futuram stipulationem, ac demandasset promissor quidem suo dispensatori, vt daret: stipulator autem suo, vt acciperet. Paulus l. 51. D. de solut. Dispensatori qui ignorante debitore remotus est ab actu, rectè soluitur. Is quas crediderat pecunias exigere solebat, vt patet ex l. 62. eod.

DISPVNGERE instrumenta, inquit Vlpianus, est conferre accepta & data. l. 56. D. de verb. signif. Sic in l. 6. §. vlt. D. de statulib. Seneca lib. de Benef. IIII. Apud me istæ acceptorum expensorúmque rationes dispungentur.

DISSIPARE ædificium, diruere. l. 3. §. pen. D. de incend. ruin.

DISTRAHERE, pro vendere. Vlpianus l. 3. D. de cont. empt. Si res ita distracta sit, vt si displicuisset, inempta esset, constat non esse sub conditione distractam. Origo vocabuli ex auctionibus nata est, in quibus res propriè diuendi & distrahi dicuntur, quia non vni addicuntur, sed pluribus varia in loca res emptas asportantibus.

DISTRAHERE rationes, vide Actio tutelaris.

DISTRICTE, prorsus, omnino. Et districtè, pro Et profecto ita est, vt: Et certè sic se res habet, vt Vlp. l. 7. §. 5. D. de minorib. Et districtè probandum est in rebus quę fortuitis casibus subiectæ sunt, non esse minori aduersus emptorem succurrendum.

DISTRICTE, præcisè, præfractè, restrictè, religiosè. Vlp. l. 13. D. de procur. Hęc neq; passim admittenda sunt, neq; districtè deneganda. Vlp. l. 15. De recept. qui arb. Licer autem Prætor districtè edicat sententiam, se arbitrum dicere coactarum.

DISTRICTIO, difficultas, anxietas, impedita ratio. Paulus l. 16. D. de recept. qui arb. Quod sine vlla distractione ipsius interdum futurum est.

DIVERSORIVM Accursius in l. 3. D. In quibus causs. pigno. rectè sic interpretatur, Statio in qua diuersi generis merces asferũtur. Aliis locis Diuersorium est mercenarium hospitium, quò ex itinere aliquantisper commorãdi caussa diuertimus. vnde illud Cic. in Caton. Ex ista vita sic discedo tanquam ex hospitio: non tanquam ex domo. commorãdi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit. Et lib. Famil. VI. Nam & villa & amœnitas illa commorationis est, non diuersorij.

DIVIDERE sententiam. Vide in Appendice cap. de Senatu & S. C.

DIVINATIO est iudicium, quo duo pluresve, qui se præponi in accusando volunt, de accusatione sibi deferẽda contendunt. ex eo autẽ deductũ nomen putamus, quòd quum in hoc iudicio iudices non de

præterito, sed de futuro statuant, vter sit rectius accusaturus (quod totum opinabile est, coniecturáque nititur) diuinare dicantur, eorúmque iudicium opinabilis diuinatio. Vlpianus l. 15. D. de accusat. Si plures existant, qui eundem in publicis iudiciis accusare volunt, iudex eligere debet eum qui accuset, caussa scilicet cognita, æstimatis accusatorum personis, vel de dignitate, vel ex eo quod interest, vel ætate, vel moribus, vel alia iusta de caussa. Hoc in publicis iudiciis. In popularibus autem Prætor eligebat idoneiorem: inquit Paulus in l. 2. D. de popul. act. Vide Fab. lib. 3. capite 10. & lib. 7. cap. 4. Gellium lib. 2. cap. 4.

DIVORTIVM, inquit Modestinus, inter virum & vxorem fieri dicitur: repudium verò sponsæ remitti videtur. quod & in vxoris personam non absurdè cadit. l. 101. §. 1. D. de verb. sig.

DIVORTIVM, vel à diuersitate mentium dictum est: vel quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium. l. 2. D. de diuort.

DIVORTIVM, inquit Paulus, & Repudium hoc differunt. quòd repudiari etiam futurum matrimonium potest: non rectè autem sponsa diuortisse dicitur. quòd Diuortium ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt, qui discedunt. l. 191. D. de verb. sig.

DIXI. Moris fuit, inquit Asconius, quum satis visum esset fluxisse verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerent ad vltimum, Dixi: quod etiam ab vtraque parte oratione consumpta, vt in consilium dimitterentur, Prętor soleret pronunciare Dixerunt. Hæc ille. Vbi tamen PRÆCO corrigédum esse docui, in Notis in Ascon. quam meam sententiam Fabius adiuuat, libro vndecimo: Iudex in priuatis, Præco in publicis dicere de caussa iubet. Nam vt initiò pronunciabat Dicite, sic in extremo Dixerunt. Eam autem correctionem meam vide non neminem qui suum in librum transtulerit.

DO, dico, addico: verba sunt, quibus vniuersa Prætoris Iurisdictio continebatur. de quibus Ouid. lib. Fast. II:

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur:
Fastus erit per quem, lege licebit agi.

Dabat enim iudices, Recuperatores, arbitros: dabat iudicia, actiones, exceptiones: dabat possessionem. Dicebat ius, dicebat multam, dicebat viam in vindiciarum litibus: Addicebat in cessionibus, in bonis controuersis, in vindiciis. Itaque in legibus antiquis finium regundorum apud Higynum ita legitur: Déque ea re curatoris qui hac lege erit, iurisdictio, recuperatorúmq; datio, addictio esto. Si curator hac lege non erit, tunc quicunque magistratus in ea colonia iuridicundo præerit, de ea re iurisdictio, iudicisque datio, addictio esto. Cicero Verrina III. Domus erat plena. noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur. mihi det possessionem, mihi ne adimat, in me iudicium ne det, mihi bona addicat. Item: Simul in iure dicendo bonorum possessionúmque contra omnium instituta addictio & cō donatio. Varro libro De lingua v. Dies fasti, per quos Prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari: contrarij horum nefasti: per quos dies, nefas fari Prætorem: Do, dico, addico. itaque non potest agi. necesse est enim aliquo eorum vti verbo, cum lege quid peragitur.

DOLO, est aut flagellum, intra culus virgam latet pugio: aut, secundum Varronem, ingens contus cum ferro breuissimo. Dolones autem à fallendo dicti sunt: quòd decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Hæc Seruius Æneid. lib. VII. Vtitur autem hac voce Alfenus in l. si ex plagis, 52. §. 1. D. ad leg. Aq. Ille flagello quod in manu habebat, in quo dolo inerat, verberare tabernarium cœperat. Sic enim eū corrigendum esse locum, vbi antea DOLOR legebatur, iampridem eruditi viri animaduerterunt. mihi quoque videor simile mendum animaduertisse in l. 1. §. 2. D. si quadrup. vbi Vlpianus sic scribit: Et generaliter hęc actio locum habet quoties contra naturam fera mota pauperiem dedit. ideóque si equus dolore concitatus, calce petierit, cessare istam actionem. sed eum qui equum percusserit, aut vulnerauerit, in factum magis quàm lege Aquilia teneri. nam DOLONE legendū esse, meo iudicio verba hæc ostendunt. Sueto. in Claudio: Reperti & equestris ordinis duo in publico, cum dolone, ac venatorio cultro. Hesychius, Δόλωνες, inquit, ξιφίδια ἐν ξύλοις κεκαλυμμένα.

DOLIVM, vas cuiusuis materiæ & mensuræ, rei præterea cuiusuis capax. nam, vt ait Iulianus l. 206. D. de verbo. signif. dolia

tamdiu

tamdiu in vasis vinariis habentur, quamdiu vinum habent. quũ sine vino esse desinunt, in eo numero non sunt. Idem l. 26. D. de instit. vel inst. leg. Dolia fictilia, item plumbea, quibus terra adgesta est, & in his viridiaria posita, ædiũ esse Labeo & Trebatius putant. Vlp. l. 3. D. de trit. vin. In doliis non puto verum, vt vino legato & dolia debeãtur. maximè si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea sint, quę per magnitudinem difficilè mouentur. Item l. 8. in fin. D. de inst. vel instit. Conseruandi, quasi dolia licet defossa non sint & cupæ. Item Paulus l. 76. De cont. empt. Dolia in horreo defossa, si non sint excepta, &c. Et Proculus l. 15. D. de trit. & vin. dolia in vasis vinariis non esse, ex Trebatij sententia fatetur. Hinc,

DOLIARIVM, non locus vbi dolia, sed vas ipsum amplissimum & capacissimum: apud Caium in l. 35. §. 6. D. de cont. empt. Sed & si ex doliario pars vini venierit, veluti metretæ centum, verissimum est antequam admetiatur, omne periculum ad venditorem pertinere. Hinc,

DOLIARE vinum, quod adhuc in dolio est, necdum diffusum. cuius vendendi legem Cato in lib. De re rust. cap. 148. exponit. Vlpianus in l. 1. §. vlt. D. de peric. & com. Si doliare vinum emeris, nec de tradendo eo quicquam conuenerit, &c. Hæc ita annos ab hinc septem scripseram, & edideram: cùm postea sententiã meam Adriano Turnebo placere animaduerti lib. Aduers. 1. cap. 1. vbi Proculi locum huic cõsentaneum profert ex l. vinum, 15. D. de tritic. vin. & ol. Patet autem ex l. 3. §. 1. & l. cui vinum, 6. & l. vino, 14. & d. l. vinũ, 15. & l. seq. eiusd. tract. conseruari vina solita in doliis, quæ postea diffunderentur, hoc est transfunderentur in amphoras, cados, vrnales.

DOLVS alius bonus est, veluti quo à medentibus falli ægros, non tamen decipi, Lucretius poeta testatur: inquit Donatus in Eunuchum. alius malus, qui decipiendi tantum caussa paratus est. Itaque Festus,

DOLI, inquit, vocabulo nunc tantum in malis vtimur: apud antiquos autem in bonis rebus vtebantur. Vnde adhuc dicimus, Sine dolo malo: nimirum quia solebat dici & bonus. Et Vlpianus in l. 1. D. de dolo mal. Veteres, inquit, dolum etiam bonum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant: maximè si aduersus hostem latronémve quis machinaretur. Dolum malum C. Aquilius definiit, cùm aliud simulatur: teste Cicerone libro De Offic. III. & in Topic. qui eam definitionem sanè luculentam, & ab homine definiendi perito perfectam scribit. Eámque definitionem secutum esse Seruium Sulpitium argumento est l. 1. D. de dolo malo. vbi Vlpian. sic scribit:

DOLVM malum Seruius quidẽ ita definit, machinationem quãdam alterius decipiendi caussa, quum aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo autem, posse & sine simulatione id agi, vt quis circumueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi, aliud simulari: sicuti faciunt qui per eiusmodi dissimulationem deseruiunt, & tuentur vel sua vel aliena. Itaque ipse sic definiit, dolũ malum esse omnem calliditatẽ, fallaciam, machinationem, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera est. Hæc Vlpianus, cuius tamen disputatio meo iudicio verbis illis vel à Triboniano, vel à quopiam alio amplificata est: MACHINATIONEM quandam alterius decipiendi caussa. Sumpta enim videri ex l. 7. §. 4. D. de pact. disputauimus in libro Obseruat. primo, cap. 19.

DOMESTICI in libris Cod. dicebantur, οἱ τῶν ῥωμαίων οἰκειακοὶ στρατιῶται: vt Suidas scribit. hoc est, qui non in acie, sed domi protexendi sacri lateris curam habebant: & (vt scribitur in l. 8. C. Theo. de domest.) familiarius militabãt, & domestici protectores erant. Eorũ porro alij pedites, alij equites fuerunt. l. vlt. C. de domest. & protect. & qui sacram purpuram adoraturi accedebant, ab iis duci & comitari solebãt. l. 1. eod. tit. Qui verò in acie protegere latus Principis solebant, Protectores dicebantur: de quibus suo loco dicemus.

DOMICILIVM non domus, aut habitatio facit: sed vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum suarum summã constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet: vnde cùm profectus est, peregrinari videtur. l. 7. C. de incol. lib. x. l. 5. §. 18. D. de iniur. & l. in lege, 203. D. de verb. sig. vbi Alfenus scribit, Domum eam vnicuiq; nostrûm debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarúmq; rerum cõstitutionem fecisset. Itẽ Cic. pro Archia: At domicilium Romæ non habuit: is qui tot annis

ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocauit. Isq; Incola dicitur: à Græcis πάροικος, l. pupillus, 239. D. de verb. signif. Senatores etiam si vbi velint, commorandi arbitrium impetrauerint, domicilium Romæ retinēt. Vidua mulier amissi mariti domicilium retinet: liberti, eorúmque filij, patroni manumissoris domicilium sequuntur. l. 22. D. ad municip. miles verò ibi domicilium habere videtur, vbi meret, si nihil in patria possideat. l. 23. eod. Sine domicilio an esse quis possit, aut an duo domicilia habere possit, Vide l. 27. eod.

DOMINIVM, est ius ac potestas re quapiam tum vtendi, tum abutendi, quatenus iure ciuili permittitur. nā, vt ait Imperator, rei quisque suæ est arbiter ac moderator. Atq; hoc vnum est, quo differt vsusfructus à solido dominio: tametsi Cicero ludens ad Curium scribat id cuiusque esse proprium, quo quisque vtitur ac fruitur. Vsus enim in vsufructu est, non abusus: vt ipse idē in Topicis declarat. at verò vsusfructus pars dominij est: vt ait Paulus l. 3. De vsufruct. Diximus autem, Quatenus iure ciuili permittitur, vt tum eos qui vsumfructum non habent, tum eos quibus alienare nō licet, exciperemus: de quibus titulus est libro Instit. secundo, tum etiam superficiarios, & emphyteutas: quibus non directa, sed vtilis actio iure ciuili datur. l. 1. D. Si ager vectig. & l. 1. D. de superfic.

DOMINIVM aliud est naturale, aliud ciuile. Naturale est, quod gentiū omnium commune est: hoc est, quod iis modis acquiritur, quibus gētes omnes in acquirendis rebus vtuntur: veluti occupatione, captiuitate, traditione. Ciuile est, quod ciuiū Romanorum proprium est, qua de caussa ius Quiritium appellatur. Constat autem tribus modis: mancipatione, vsucapione, in iure cessione: vti docet Vlp. cap. Inst. 1. quāquam à Iustiniano sublata illa differētia est, l. vn. C. de nud. iur. Quirit. l. vn. C. de vsucap. transf. vide, IN BONIS.

DOMINIVM non modò corporalium, sed & incorporalium rerum dicitur. nam vsusfr. dominium dicitur in l. 3. D. Si vsusfr. petat. & generaliter seruitutum in l. semper, 15. §. hoc interdicto, D. quod vi aut cl.

DOMINII ius impetrare dicuntur creditores, qui à principe impetrāt vt pignora quorum emptor repertus est nullus, sibi addicta dominij iure possidere liceat. l. 1. & pass. C. de iur. dom. impet. l. 5. §. si fundus, D. de reb. eor.

DOMINVS & Domina vocabula erāt, quibus vir & vxor testandi coniugij caussa sese inuicem appellabant. Iustin. Nouell. LXXIIII: καὶ παρέλαβον μάρτυρας, συνελθόντες ἀλλήλοις, καὶ ὅτι κυρίαν ἐκάλει τὴν συνοικοῦσαν ὁ ἀνήρ, κἀκείνη τοῦτον ὁμοίως ὠνόμαζε. Hinc illud testatoris in l. vxori, 41. D. de legat. tert. Vxoris fidei commisit in hæc verba: Peto abs te domina vxor, ne ex fundo Titiano partē vindices. Item in l. Titia, 19. §. qui mareo, D. de annuis legat. Domina sanctissima, scio re de amicis tuis curaturam. Item in l. vlt. D. de aur. & arg. Vxori suæ testamento ita legatum est: Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argentum balneare.

DOMVS propriè dicitur, vbi quisque paterfam. suas sedes ac tabulas habet, suarúmque rerum constitutionem fecit. l. in lege, 203. D. de verb. sig. Sed plerunque

DOMVS latius accipitur: pro quouis loco in quo quis habitat, siue proprio, siue alieno. vt l. 5. §. domum, D. de iniur. l. 8. in fi. l. 22. D. de adul. l. 1. §. domum, D. de aleæ lus. l. 1. §. 1. & §. domum, D. de liber. agnosc. l. 4. §. prætor ait, D. de damn. infect. Hinc,

DOMVS pro familia, id est pro iis qui tum ex vna gente, tum etiam in eiusdem patrisfam. potestate sunt. l. pronunciatio, §. communi, D. de verb. sign. l. pen. §. vlt. D. de contr. tab. Hinc,

DOMESTICVM funus, quod idem etiam familiare appellatur: in l. 2. D. de in ius voc. l. 4. D. si quis caut. Hinc,

DOMESTICA furta, quæ serui dominis, liberti patronis, vel mercenarij iis apud quos degunt, faciunt. l. 11. §. 1. D. de pœn. Hinc,

DOMESTICVM testimonium, l. 2. C. de testib. l. pen. D. eod. quale esset parentum, liberorum, fratrum, patruorum, item soceri, generi, vitrici, priuigni, sobrini, patroni, liberti, &c. l. 4. D. eod.

DONARI videtur, ait Papin. quod nullo iure cogente conceditur. l. 29. D. de donat.

DONARIA, apud Iustinianum, pro dona, ἀναθήματα. Sancimus nemini licere, sacra vasa, vestem, ceteráq; donaria, quæ ad diuinam religionem necessaria sunt, &c.

Seruius tamen Honoratus, Donaria, inquit, proprie loca sunt, in quibus dona reponuntur deorum. Et alibi: Donarium vbi ponuntur oblata. Item Cornelius Fronto: Donum, quod diis datur. Inde vbi dona ponuntur, Donarium appellatur.

DONATIO dicta est à dono, quasi dono datum: rapta à Græco. nam hi dicunt δῶρον καὶ δωρεῖσθαι. Hæc Paulus l. Senatus, 35. D. de mort. causs. donat. vbi tamen vocem καὶ vacare arbitror. Sensus est enim Donationem non Dationem esse: hoc enim verbum omnibus modis conuenire, quib. res abalienantur: nam & mutuo dare dicimur, cùm pecuniã abalienamus, & venditor qui tradit, vel emptor qui numerat, dare dicitur. §. sic itaq;, De actionib. nimirum empto, vel vendito, vel, soluto, vel doti, vel fœnori. sed Donationis verbum nunquam, nisi cùm dono aliquid, hoc est liberalitatis caussa datum est, vsurpatur. Donatio igitur, vt ait Paulus, à dono est: neq; creditor donare dicitur, qui mutuo dat: vel debitor, qui soluto: vel socer, qui doti. sed quoties dono aliquid datum est, tum hoc nomen vsurpatur. videntúrq; Latini veterem hanc locutionem, Dono aliquem dare, vel donare à Græcis sumpsisse, qui τὰ δῶρον δωρεῖσθαι dicunt, cùm liberalitatis & munificentiæ solius caussa rem alicui traditam significant.

DONATIONIS verbũ simpliciter loquendo, inquit Vlpianus, omnem donationem comprehendisse videtur, siue mortis caussa, siue non mortis caussa fuerit. l. 67. §. 1. D. de verb. sig.

DONATIO est conuentio dominij liberaliter trãsferendi caussa, sine negotij gestione, instituta. alia inter viuos appellatur, alia mortis caussa, alia propter nuptias.

DONATIO inter viuos proprio nomine dicitur, quæ neq; mortis neq; nuptiarũ, sed à viuente in viuẽtem solius liberalitatis caussa fit. l. 1. D. de dona. l. senatus, 35. De mort. caus. soláque voluntatis testatione sic perficitur, vt traditionis necessitatem afferat, publicis literis consignari, nisi quingentos aureos superet, non debeat: ab ingrato tamen repeti certis de caussis possit. d. l. eo. l. 35. & penult. C. eod. l. vltim. C. de reuoc. donat.

DONATIO mortis caussa est, quę propter manifestum aliquod mortis periculum fit. l. 1. l. 2. & seq. D. de mort. caus. dona. Inter superiorem autem & hanc illa differentia est, quòd hæc fit propter mortis periculum, illa sine periculo: hæc fit ab eo qui se quàm donatarium habere mallet, illa ab eo qui donatarium, quàm se. l. sena. 35. D. de mort. caus. hæc incerta & suspensa est, faciléque euanescit: illa certa & præsens, difficilliméque conuellitur.

DONATIO propter nuptias dicitur, quæ tum ante, tum post contractas nuptias a viro in mulierem confertur: ait Imper. §. 3. De donat. & l. 20. C. de donat. ant. nupt.

DONATIO ante nuptias, quã eandem sponsalitiã appellamus, olim fuit ea, quam sponsi & sponsæ inter se conferebant. tam enim à sponsa in sponsum, quàm à sponso in sponsam exercetur. Sed Iustiniani lege hæc donatio nomẽ mutauit, & propter nuptias appellata est: quoniam constante matrimonio tum fieri, tum augeri potest. l. vlt. C. eod. si tamen ante nuptias constituatur, suum ac propriũ nomen ac ius retinet, vocatúrq; spõsalitia largitio. at si post nuptias, à Iustiniano propter nuptias appellatur. Græcè autem ἀντίφερνα: propterea quòd à marito vicissim in gratiam dotis tribuitur: nec simplex donatio sit, qualis est ea quæ inter virum & vxorem prohibita est: sed propter dotis donationem, & ipsarum nuptiarum affectionem: vt idem scribit.

DONATIO honoris caussa, est quam vxor marito ad honorem ac dignitatem aliquam consequendam facit. Caius l. 42. D. de donat. int. vir. Nuper ex indulgẽtia principis Antonini recepta est alia caussa donationis, quam dicimus honoris caussa. vt ecce si vxor viro Laticlauij petendi gratia donet, vel vt equestris ordinis fiat, vel ludorum gratia.

DONATIO inofficiosa: vide INOFFICIOSA donatio.

DONATIVA sunt, quæ militibus extra ordinẽ dantur. Paulus l. qui excubias, D. de re milit. Ex caussa desertionis restitutus in militiam, non aliter medij temporis stipendium & donatiua accipit, nisi hoc liberalitas principis ei specialiter indulserit.

DONVM & munus differre inter se, Vlpianus quidem & Marcianus scribunt in l. inter, 194. & l. munus, 214. De verb. sig. sed eorum differentiam ita obscurè exponunt, vt pugnantia loqui videantur. nam Paulus donum esse genus ait, munus speciem: cõ-

trà Marcianus in hoc genus: in illo, speciem constituit. Aliud sanè esse donũ, aliud munus, illud argumento est, quòd vetustissima lex Cincia nõ præcisè de donis aut de muneribus, sed coniunctim de donis & muneribus scripta est: Ne quis ob caussam orandam donum munúsve caperet. Item lex Iulia repetundarum: Ne Vrbani magistratus plus doni, muneris in anno accipiát, quàm quod sit aureorum centum. l. 6, illo tit. item lex Iulia Pappia: Ne quis donum, munus, operas præter eas, &c. dare, facere, præstare cogatur. l. qui libertinus, 37. D. de oper. lib. l. vlt. D. de lib. cens. d. l. sæpe, 53. de verb. sig. Item in mandatis Principum: Ne proconsules donũ, munúsue capiant. l. Solent, 6. D. de offic. procons. Sic Plaut. in Cistell.

Inde in amicitiam insinuauit cum matre, & mecum simul: blanditijs, muneribus, donis.

Et Cic. in Cluentiana: Tantum donis datis muneribus perfecerat. Et pro Archia, Quòd quasi deorũ aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur. Itẽ in l. plebiscito, 18. D. de offic. præsid. & l. Campanus, 47. D. de oper. lib. Videndum igitur remota aliorum auctoritate, quid inter donum ac munus intersit. nam Seruius quidem Virgilij interpres, Donum propriè superiorum deorum esse, ait: Munus verò inferiorum. Donatus autem in Teren. Donum propriè deorum: Munus hominum. Quod cùm ita sit, plus esse certè donũ voluerunt, quàm munus. qua de caussa etiam in superioribus exemplis ferè semper priore loco collocatur, vt non incõmodè fortasse dicere possimus: Donũ esse maiorum rerum: munus verò minorum. nam Põpo. in l. sed si, 31. §. si vir. D. de dona. int. vir. Si vir, inquit, vxori munus immodicum Kalend. Martiis aut natali die dedisset, donatio est. Itaque & regna & regiones & oppida & prædia ceteráque res immobiles dono dari, passim legimus: muneri dari, legisse me non memini: quin & absentes res donari rectè dicuntur: munera autem mitti, & præsentia offerri: l. munus, 18. D. de verb. signi. qua de caussa fortasse Gallica lingua nostra Præsentia nominamus, quæ præsenti in manus dantur. Rectè ergo Vlpia. donum quasi genus facit: munus, speciem: propterea quòd quæ muneri dantur, dona omnia sunt: at non contrà. Atque hæc quidem generatim de rebus omnibus dicta sint. nam quod Vlp. eo loco scribit, sanè non vniuersè dictum arbitror: sed propriè ac præcipuè de libertorum in patronos grati animi significatione. Donum, inquit, genus est: munus autem donum cum caussa: vt puta natalitiũ, nuptalitiũ. Significat enim ea munera quę liberti patronis eorúmve liberis aut coniugibus, natali nuptiarúmve die dabant. Nunc ad Marciani disputationem accedẽdum est: qui in d. l. 214. munus à dono ita distinguit, vt illud dicat esse necessarium: hoc verò volũtarium, siue spontaneum. quod quidem facilè intellectu est, si modò munera pro iis oneribus intelligamus, à quibus qui liberi sunt, immunes appellantur. d. l. munus, 18. eod. tit. quanquam, in eo genere disputationis munera cũ donis contendere, nulla ratio est. Sed quoquo modo se res habeat, quidnam tamen illud est, quod mox subiungit: Non quodcunq; munus, id & donum accipi: at quod donum fuerit, id munus rectè dicitur? nam quæ adeò inter se pugnant, vt alterum sit necessarium, alterum voluntarium, difficile dictu est, ea generis inter se ac speciei vicem præstare posse: præsertim autem si id quod necessariũ est, genus facere velimus. Vidẽdum igitur, num multo verior & certior sit Pauli sententia, qui donum genus constituit, eiúsq; duas species facit: quarum altera in generis sui nomine consistit, altera munus appellatur. Quod si ita est, considerandum etiã videtur, ecquid particula NON suo loco mota sit & in alienum translata, quasi ita rectius legatur: Sed in summa, in hoc ventum est, vt quodcunque munus, id & donum accipiatur: at non quod donum fuerit, id etiam munus rectè dicatur. De quo tamẽ nihil affirmo: veteris codicis auctoritatem expecto: iudicium eruditioribus viris integrum relinquo.

DOS, pecunia nuptiarum caussa data: vt ait Varro lib. II. vel sic:

DOS est pecunia nuptiarum caussa ita marito data, vt eam pro domino constante matrimonio penes se habeat: quippe quæ propter onera matrimonij, id est ad alendam vxorem detur.

DOS aut profectitia est, aut aduentitia. Profectitia est, inquit Vlp. quam pater mulieris dedit. cap. Inst. v. I. vel sic: quæ à patre vel parente virilis sexus profecta est, de bonis vel facto eius. l. 5. D. de iur. dot. l. vn. §. &

vt plenius, C. de rei vxo. act. l. 4, C. de col-lat. l. 2. D. solut. mat. Aduentitia est, quæ à quouis alio, vel ex ipsius mulieris bonis data est. l. 5, §. si pater, D. de iur. dot.

Dos caduca dicitur, quæ cõfiscata est. l. si quis, 38, §. 3, D. de rit. nupt.

Dos receptitia specialiter dicitur, quã extraneus dans, vt ea sibi redderetur stipulatus fuit. Vlp. cap. Inst. VI. Caius l. 31, §. 2, D. de mort. cau. don. Sed & dos quam quis in mortem mulieris à marito stipulatur, capitur sanè mortis caussa. cuius generis dotes receptitiæ vocantur.

Dotalis fundus dicitur, qui viro dotis nomine traditus est: vt eius dominium eatenus illi acquiratur, dum eius impediatur alienatio. l. 1, & pass. D. de fund. dotal. l. 5, D. solut. mat.

Dotes prediorum dicuntur emolumenta quædam, non ipsis innata, sed aduentitia, & aliunde quæsita, eisq; assignata. quæ inde appellationem sumpserunt, quòd prædiorum oneribus ac sumptibus tolerandis attributa sunt, vt dotes in matrimoniis.

Dotes prædiorum Papinianus vocat instrumenta, quæ prædiis sic attribuuntur, vt dotes nuptis. Dotes prædiorum, inquit, quæ Græco vocabulo ἐνθῆκαι appellantur, quum nõ instructa legantur, legatario non præstantur. l. 2, §. 1, D. de inst. vel inst. Papinianus l. 52, §. 2, D. de fideiuss. Fideiussores à colonis datos etiam ob pecuniam dotis prædiorum teneri conuenit. Columella lib. 4, cap. 30. Pedaminum iugorumq; & viminum prospiciendorum tradenda ratio est. hæc enim quasi quædam dotes vineis antè præparantur. Eóq; pertinet illud Vlp. in l. 9, §. 6, D. de vsufruct. Nam etsi vsusfructus fundi fuerit legatus, & sit ager vnde palo in fundum cuius vsusfructus legatus est, solebat paterfam. vti vel salice, vel harundine, puto fructuarium, &c. Mentio fit in l. 20, §. 1, & §. prædia, D. de fund. inst. l. 34, De legat. secundo. l. 87, §. vlt. De leg. 3. vide infra Entheca.

Dromones, nauigia celerrima, quasi cursoria, opinor à Iustiniano vocari in l. 2, C. de off. præfect. præt. Afri. quos Celoces latini appellant, à celeritate, vt scribit Nonius. Milites, inquit, constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quæcunq; in partibus Hispaniæ, vel Galliæ, siue Francorum agũtur, viro spectabili duci denunciare. In quo traiecto etiã Dromones quantos prouideris, ordinari facias.

Dvcere, verbum est proprium dominorum, qui sua mancipia abducũt. Itaq;

Dvcas licet, dici solebat in auctionibus: cùm licitatori addictum mancipium fuisset. Vnde illud lib. de Orat. III: Quanti addictus? mille numûm. nihil addo: ducas licet. Hinc,

Dvci serui dicebantur, qui noxæ nomine dediti, in aliorum dominium transibant. l. 2, D. si ex nox. caus. l. quod ait, 31. D. de noxal. l. vel in, 36, D. de procur. Hinc,

Dvci in causis liberalibus dicebantur serui, contra quos vindiciæ in seruitutẽ datæ fuerant. l. duob. 30. D. de lib. caus. Hinc,

Dvcendis de liberis, Prætoris interdictum. Si L. Titius in potestate L. Titij est, quo minus eum L. Titio ducere liceat, vim fieri veto. l. 3, D. de lib. exhib. Item in l. 1, D. Vtrub. Vtrubi hic homo quo de agitur, &c. quo minus is eum ducat, vim fieri veto. Hinc,

Dvci obærati dicebantur, qui addicti creditoribus in seruitutem fuerãt. Terent. Ducent damnatum domum. & in XII. tab. Ast qui ei endo iure vim dicit, secum ducito. Hinc,

Dvci vxor dicebatur, quę propter coemptionem in iure mariti erat: qua de re mox dicemus. Hinc,

Dvci, producta verbi vsurpatione, dici consuetum de iis, qui in ius ducerentur: propterea quòd ad magistratum ita raperentur, ac vi abducerentur, quasi potestas ex lege in eos esset. Vnde Rubr. in Edict. prætoris: QVI NEQVE DVCANTVR, NEQVE SEQVANTVR. Hinc,

Dvcere in carcerem, quia manus in eos qui ducuntur iniectione, quasi potestas quædam adepta est. l. 2, D. de in ius vocan. l. 2, §. exactis, D. de orig. iur. Cicero in secunda Agraria: Ergóne is consul qui tumeam ne mihi in carcere habitandum sit, si Tribunus pl. duci iussisset?

Dvcere pugnũ, cædere pugno. Paulus l. 4, D. de iniur. Si cùm seruo meo pugnum ducere vellẽ, in proximo testantem inuitus percussserim: iniuriarũ non teneor.

Dvci vxor dicebatur, quæ ex patris domo, in mariti domum eo ritu, quem infrà describam, deducebatur. Primùm

auguriis captatis, factísque sacrificiis, ignem & quam attingebant: vti Varro scribit, & Festus, & Plutarchus in Problem. quòd generationis caussa in calore & humore posita sit: eiúsque rei vestigium est in l. penulti. D. de donat. inter vir. vbi Scæuola significat aquæ & ignis adhibitione nuptias celebrari. Tunc nuptam vi è sinu matris dicis caussa rapiebat: aut si ea non erat, ex proxima necessitudine, quòd, vt ait Festus, ea res feliciter Romulo cesserat. pòst flameo amiciebatur nuptæ nouæ caput, ominis boni caussa: quòd eo assiduè vtebatur Flaminica, id est Flaminis vxor, cui non licebat facere diuortium. Hinc nuptam & Varro & Seruius appellatam tradunt, quòd ei caput velabatur. Ita deducebatur nupta à prætextatis tribus, quorum vnus præibat facem tenens spineam. E spina autem ea fax erat, quoniam idem fecerant pastores qui Sabinas rapuerant: vti Plinius libro XVI. testatur. & præibat fax, quòd non nisi vesperis exortu nubentes in viri deducebantur domum. Duo reliqui manu nuptæ brachia sustinebant, puerorúmque & puellarum cantibus inter se respondentium ea deductio celebrabatur: O hymen hymenæe, hymen, ô hymenæe. Plutarchus quinque fuisse faces scribit, quòd is numerus maximè nuptiis conueniret. Cùm autem ad mariti limen ventum erat, tum postes oleo inungebat nupta, eósque laneis vittis ornabat: vnde vxorum nomen Varroni, & Seruio, & Festo, quasi Vnxores. Limen autem attingere, religio erat: ne, vt Varro putat, à sacrilegio inchoarent, si depositur æ virginitatem calcarent rem Vestæ, id est numini castissimo violatam. Ingrediente illa, Talassio voce magna clamabatur: ea de caussa, quæ ex primo Liuij omnibus nota est. Plautus,

Sensim super attolle limen pedes noua nupta.

Catulus, Transfer omine cum bono limen aureolos pedes, rasiléмque subi forè. Cùm autem in cubiculum deducta esset, prætextati brachia mittebant, ac discedebant: pronubæ, bonæ fœminæ, quæ semel nupserant, eam in lecto geniali collocabant. sic enim lectus vocabatur, qui nuptiis sternebatur in honorem genij: vnde & appellabatur, vt ait Festus. Tum maritus pueris nuces spargebat, vt Iouis omine (quod Varro scribit) matrimonium celebraretur, & nupta matrona esset sicut Iuno: quia nuces in Iouis tutela erant. Rapi etiam solebat fax prætextati qui prelux erat, ab vtriúsque amicis, ne aut vxor eam sub lecto viri ea nocte poneret: aut vir in sepulcro comburendam curaret: quo vtroque mors propinqua alterius captari putabatur. Neque prætermittendum quod Festus scribit, Cingulo nouam nuptam præcingi, quod vir in lecto soluebat, factum ex lana ouis: vt sicut illa in glomos sublata coniuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinctúsque esset. Hoc Herculano nodo vinctum vir soluit, ominis gratia, vt sic ille Felix sit in suscipiendis liberis, vt fuit Hercules, qui septuaginta liberos reliquit. & paulo infrà, Cinxiæ item Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quòd initio coniugij, solutio erat cinguli, quo noua nupta erat cincta. Hæc Festus. Atque hæc quidem antiqui. pòst verò institutum est, vt etiam absentis viri domum duci vxor posset. Pomponius l. mulierem, 5. D. de ritu nupt. mulierem absenti per literas eius, vel per nuncium posse nubere placet, si in domum eius deduceretur. eam verò quæ abesset, ex literis vel nuncio suo duci à marito suo non posse. deductione enim opus esse in mariti, non in vxoris domum. Quod eleganter Paulus libro Sentent. vndecimo, sic complexus est: Vir absens vxorem ducere potest, fœmina absens ducere nō potest: quippe quæ deduci non potest. deductione igitur omnino opus est. Domus enim viri, matrimonij domicilium ait Pomponius dicta l. mulierem, & l. ceterùm, §. mulieri, D. de vsu & habitatio. l. cùm in te, C. de donat. inter vir. & vxor. Augustinus lib. De ciuit. Dei VI. cap. IX. Sed domum ducenda est quæ nubit. adhibetur Deus Domiducus. sic enim eum Deum qui ei solenni deductioni præerat, appellabant. Scæuola l. Seia, 66. de donat. inter vir. Seia Sempronio quum certa die nuptura esset, antequā domum deduceretur, donauit tot aureos. item, Virgini in hortos deductæ ante diem tertium quàm ibi nuptiæ fierent, quum in separata diæta ab eo essent, die nuptiarum prius quàm ad eum transiret, obtulit decem aureos dono.

DVLCIVM legato hæc continentur, mulsum, passum, defrutum, & similes potiones: item, vuæ, fici, palmæ, caricæ. l. vlti. D. de trit. vin. Item Paulus libro Sentent. tertio:

tertio: Dulcibus legatis sapa, defrutum, mulsum, dulce etiam vinum, palmæ, caricæ, vuæ passæ debebuntur. Plautus Pseudulo: Quid si opus fiet, vt dulce promat, indidem, ecquid habet? Rogas? Murinam, passum, defrutum, melinam.

DVPLA, pro Duplū. vnde Duplæ cautio: cùm emptor stipulabatur à venditore duplum preciū rei, si ea euinceretur. quod in preciosarum rerum venditionibus fieri solebat. l. 48. l. 56. D. de euict. l. 31. §. quia, D. de act. empt. l. 20. in fine, D. de lib. caus. l. 48. ad leg. Falcid. Varro libro De re rust. secundo, capite decimo: Si res mancipio nō datur, dupla promitti solet: aut, si ita pacti, simpla. Vlpianus in l. qui erat, 49. D. famil. erciscun. Hos demum venditores ad duplæ cautionem compelli scribit, qui sponte sua distrahunt. ceterùm qui officio distrahentis funguntur, non debere astringi. vide Euictio.

DVPLICIA interdicta appellantur, in quibus ita par vtriusque litigatoris conditio est, vt vterque tam actoris, quàm rei partes obtineat: veluti Vti possidetis, & Vtrubi: in quibus non vnus solus postulat, sed ambo copulati in ius veniunt, & inuicem apud Prętorem aliquid postulant. l. 2. D. de interd. §. penult. Instit. eodem tit.

DVPONDIVS, à duobus ponderibus: ideo quòd as erat libræ pondus, inquit, Varro libro de Lingua IV. & sic apud Vlpianum, l. item si, 17. & seq. D. de heredi. instituen. Vnde,

DVPONDII iuris auditores primo anno quōdam appellati, verbo ridiculo: quasi dicas, Iurisconsultos Diobolares. Iustin. in præfat. Pandectarum.

DVVMVIRI in coloniis & municipiis summi magistratus: item vt Romæ Consules. Vlpianus l. 1. D. de albo scrib. Scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est: puta qui Duumuiratum gesserunt, si hic honor præcellat. Sic in l. vn. D. si quis ius dic. non obtemp. l. 6. §. 1. quod cuiusq. l. 1. §. si inter. de magistr. conueniend. l. vlt. D. ad municip. l. vlti. C. de iudic. l. 3. §. vltimo, D. de pecul. vide, MAGISTRATVS municipales. Hinc,

DVVMVIRATVS, pro ipso magistratu. l. 1. D. de alb. scrib. l. 1. C. de tempor. appell. Hinc,

DVVMVIRALIS, qui Duumuiratum gessit. d. l. 1. de albo scrib.

E LITERA.

CONTRARIÒ, pro viciſſim, vice versa: apud Papinia. l. 11. §. 1. D. de duob. reis const.

Ἐκτίθειν τὰ τῆς κηδεμονίας, curationis nomine satisfacere, rationes referre, reliqua soluere. Modest. l. 49. D. locat. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι πρὶν ἐκτίσαι τὰ τῆς κηδεμονίας μισθωταὶ καίσαρος γίνεσθαι κωλύονται. Tutores facti prius quàm procurationis suæ nomine satisfecerint, prohibentur aliquid à Cæsare conductum habere.

Ἑκυρὸς, vide SOCER.

EDERE sub tit. De edendo, nihil aliud est, quàm proferre & exponere. Hinc,

EDERE actionē est copiam describendi facere, vel in libello complecti & dare, vel dictare. item aduersarium nostrum ad album producere, & demonstrare quid dicturi simus, vel id dicendo quo vti velimus. l. 1. D. de edendo. Dioclet. l. 2. C. HERM. De calumniat. Quotiescunque ordinatis actionibus aliquid petitur, ideo petitor cogitur specialiter genus litis edere, ne plus debito, aut eo quod competit, postuletur. Itaque quodcūque petatur, specialiter designari debet petitionis summa vel quantitas, cùm genus litis editur.

EDERE & Reddere rationes multū differunt, ait Pomponius. nec is qui edere iussus sit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiam si quod reliquum sit apud eum non soluat. l. 89. D. de verb. sign.

EDERE diem est vel dictare, vel tradere libellum, vel codicem proferre. l. 6. §. 6. D. de edendo.

EDERE iudicium, siue actionē, est profiteri & enunciare qua actione vsuti simus. Iulianus l. 22. §. 4. D. rem rat. hab. Si procurator iudicium de hereditate ediderit, deinde dominus fundum petierit. Sic l. 2. D. pro donar. l. 4. §. mādaui, D. de doli excep. l. accipientis, 15. D. de auct. tut.

EDERE nomen, est profiteri nomen vt in numerum referatur. Vlpianus l. 1. D. de off. cons. Consules & seorsum & singuli manu

manumittant. sed nō potest is qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere.

EDERE operas dicitur libertus, pro dare, præstare, præbere operas. Vlpianus l.9. D. de oper. lib. Proprietas earum & in edētis persona, & in eius cui eduntur, consistit. Iauolenus l.21, Operæ loco edi debēt, vbi patronus moratur, sumptu & vectura patroni.

EDICERE, propriè denunciare est, vt quid fiat, aut non fiat: τὰ γὰρ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων, ἴδικτα οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν: inquit lib. v. Dionysius Hal. hoc est: Præcepta enim ac præscripta rerū iustarum atque iniustarum, Edicta Romani appellant. Quanquam

EDICENDI verbo, subesse videatur vis prædicendi, & in posterum denunciandi. vnde illud Cicer. in lib. de Finib. II. Est enim tibi Prætori designato edicendum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo. Edicendum, dixit, pro denuntiādum & diuulgandum: id quod fixa Tabula, & libello palam proposito fiebat. qua in re verbū hoc ferè semper vsurpatur. vnde

EDICTA tria, quibus absens aduersarius in iudicium vocatur. l. ad peremptorium, 68. & seq. D. de iudic. l. cùm verò, 26. §. euocari, D. de fideic. libert. quæ Græci προγράμματα appellāt. Fortunatianus Rhetoric. lib. I. Edicto vel præconio quomodo fit? Cuius seruus fugerat, libello proposito, vel per præconem nuncians, dixit daturum se denarios mille ei, qui ad se seruum perduxisset. Et apud Cassiodorum lib. Var. I. atque ideo edictali programmate definimus, &c. Indéque verbi consuetudinem manasse arbitror, vt illud in Codicis libris toties legamus: HAC EDICTALI LEGE Sancimus, &c. Ex eadem verbi origine

EDICTA dicebantur Romæ, quæ prætores antequā ius redderent, solebant proponere, vt scirent ciues, quod ius de quaque re quisque dicturus esset, seq; præmuniret. l.2. §.5. D. de orig. iur.

EDICVNT autem non Prætores tantùm, sed & magistratus omnes.

EDICIT Consul Gabinius, in Sextiana orat. vt L. Lamia eques R. ab vrbe absit, millia passuum ducenta.

EDICVNT Piso & Gabinius Coss. vt Senatus qui vestem propter Ciceronem mutarat, ad vestitum rediret.

EDICVNT Censores apud Gelliū lib. XV. cap. II. sibi Latinorum Rhetorū scholas non placere.

EDICVNT Tribuni pl. apud Ciceronem Verrina IIII, ne quis Romæ esset, qui rei capitalis damnatus esset.

EDICTVM aliud est perpetuum, aliud temporale. Perpetuum est, quod à prętore Iurisdictionis perpetuæ caussa proponi dicitur. in l.7. D. de iurisdict. nimirum quod prætores inito magistratu proponebant, quo ciuibus denunciabant, quemadmodū anno suo ius dicturi essent. Temporale verò, quod etiam Peculiare dicere possumus, est πρόγραμμα quod certi negocij oborti caussa proponitur. vt illud Verris, vt Calendis Decemb. adsit Sthenius Syracusis. itē, Ne quis frumentum ex area tolleret, &c. Exoritur, inquit Cicero, peculiare edictū repentinum, &c. Vlpianus l.7. D. de iurisd. Si quid id quod iurisdictionis perpetuæ caussa, non quod prout res incidit, in albo, vel in charta, vel in alia materia propositū erit, corruperit, &c. Cicero in Vatiniana: Edixeritne C. Mēmius prætor, ex ea lege, vt adesses die trigesimo? De superiore sic loquitur Asconius in Cornelianæ argumēto: Aliam, inquit, legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. quæ res tum gratiā ambitiosis Prætoribus qui variè ius dicere assueuerant, sustulit. Sic enim locū interpretor, nō quòd in horas (vt quidā scribit, quē alij secuti sunt viri doctissimi) edicta sua Prætores mutarent: sed quòd ex edictis suis ius non dicerēt. Cuius rei Verres à Cicerone quoque libro Acc. primo accusatur: Tum verò, inquit, in magistratu contra illud edictum suum sine vlla religione decernebat. Neque enim id factum vsquam reperietur, vt quis plura edicta perpetua proposuerit.

EDICTVM perpetuum etiam alia significatione dicitur, quod vnum ac simplex in omnes annos, atque in perpetuum compositum est. Nam Prætores olim arbitratu suo edicta, quæ leges erant annuæ, scribebant. idque eorū honori tribuebatur, vt in annum suū ius constituerent. Itaque quo edicto superioris anni Prętor vsus erat, insequens ferè non vtebatur. alioqui eius edictum Trāslatitium dicebatur. Sed postea

ea diminuta cum illa populi Roma. magistratuum quoque potestate: constitutum est, vt Edictum vnum componeretur, ex quo Edicto omnes in posterum tempus Prætores perpetuò ius dicerent: quod iccirco perpetuum est appellatum. Huius rei auctorem fuisse D. Adrianum, Iustinianus in l.2. C. de vet. iure enucl. testatur: Edicti verò scriptorem Cod. Saluium Iulianum. Quum ipse Iulianus, ait, legum & edicti perpetui subtilissimus conditor, & cetera. item, Et hoc non ipse solus, sed & Diuus Adrianus in compositione edicti, & cetera. idem tradit præterea in l.10. C. de cond. indeb. Eutropius libro nono: Post eum Saluius Iulianus Rempublicam inuasit, vir nobilis & peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub diuo Adriano perpetuum composuit edictum. Ex his igitur, quæ inter illud superius edictū perpetuum, & hoc posterius differentia sit, facilè intellectu est. quū illud ob eam caussam sic dicatur, quòd in vniuersum Præturæ vnius tempus valeat: quum temporalia, in partem duntaxat, veluti mensem vnum aut alterum vim habeant: hoc verò, ad omnes omnium Prætorum iurisdictiones pertineat: qum antea quotannis noua ferè edicta proponerentur. Ac de hoc ipso intelligendum est quod Hermogenianus scribit l.2. D. de statu. hom. De ceteris pòst, Edicti perpetui ordinem secuti, & his proximos atque contunctos applicantes titulos, vt res patitur, dicemus. Item in l. vlti. in fin. D. de appell. recip. l.5. D. de extraord. crimin. l.21. D. de lib. con.

EDICTA principum dicuntur, quibus non ad certam aliquam controuersiam de qua consulti sint, respondent, sed generaliter de re quapiam, quasi nouam aliquam legem constituunt, vt l. hac edictali, 6. C. de incest. nup.

EDICTALES dicebantur, & hoc nomine decorabantur, qui annum vnum in legum studio versati, alterum etiam adiungebant: ducta scilicet appellatione ab Edicto, cui cognoscēdo tum operam nauant. Imp. in epist. ad Antecessores. §.3. In secundo autem anno, per quem ex edicto eis nomen antea positum, & à nobis probatur, &c.

EDICTALES bonorum possessiones dicebantur, quæ ex Prætoris edicto sine caussæ cognitione de plano dabantur: cum aliæ quæ Decretales vocabantur, caussa cū consilio cognita pro tribunali decernerentur. l.1. §.1. D. si Tab. testam. l. cùm quidam, 30. §.1. D. de acquir. hered.

EDITIO, pro natiuitate, ortu. Vlpian. l.2. §.1. D. de decurion. Si conceptus sit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiserit, &c.

EDITITIVS iudex dicitur, quem vna pars eligit: inquit Seruius Egl. III. Cicero pro Plan. Neque enim quicquam aliud in hac lege, nisi editiios iudices es secutus.

EDITVS, tus, tui, pro stercus quod ab armentis editur, id est egeritur. Vlpianus in l.55. §.4. D. de leg. & fid. lib.32. In quibusdam prouinciis & editu bubum ad hanc rem vtuntur. Non enim ab Edo quod vesci significat (vt Accursius putauit) sed ab Edo quod priorem productam habet, id est ἐκδῦναι deducitur: vt sint reliquiæ cibi quas natura deiicit ac respuit.

EFFECTV, re ipsa, & (vt vulgus loquitur) de facto. Paulus l. is qui, 15. D. de legat. pręstand. quia effectu fratris aufert partem dimidiam. & l.5. in fi. D. commod. Verùm in vehiculo cōmodato pro parte quidem effectu me vsum habere. item l.5. §.1. D. quod cum eo. l.1. §. qui minorē, D. vt legat. nom. cau. l. si habitatio, 10. D. de vsu & habit. l. decimaquarta, in fin. D. comm. diuid.

EFFRACTORES plerunque dicūtur, qui vi fores parietésve diripiendi expilandique caussa perfringunt. interdum etiam, qui vt è carcere effugiāt, parietes eius perfodiunt. vt sub tit. de effract. & expil. item l.3. §.1. D. de offic. præf. vigil. l. aut facta, 16. §. tempus. D. de poen. Cicero in Vatin. Licet impunè per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris.

Εἰνάτερες (ait Modest.) apud Græcos dicuntur, duorum fratrum vxores: quod vno versu, ait Modestinus, idem Homerus significat.

Ἠέ, πῆ ἐς γαλόων, ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων:

Siue alicubi inglorium, aut inaterum speciosis peplis. l.4. §.4. D. de grad. & adfin.

Εἰσιέναι δίκην, caussam agere. Paulus l.48. De iudic. τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσιν ἐνιαυτῷ μήτε εἰσιέναι δίκην ἰδίαν, μήτε διωκόντων, μήτε φευγόντων. Magistratus quo anno cū imperio sunt, neque

neque propriam agere caussam siue agendo, siue defendendo, &c. Demosth. περὶ στεφάνου: καὶ γραφεὶς, τὸν ἀγῶνα τοῦτον παρανόμων εἰς ὑμᾶς εἰσῆλθον, καὶ ἀπέφυγον: id est, Et reus factus, caussam hanc violatarum legum apud vos dixi: & sum absolutus.

EIICERE, pro abortire, & immaturum partum abigere: quum Edere sit maturum párere. Vlpianus l.27.§.14.D.ad leg. Aquil. Si mulier pugno vel equa ictu à te percussa eiecerit, Brutus ait Aquilia teneri, quasi rupto. Plinius libro 11. Vulua eiectitio partu melior, quàm edito. Græci ἐκβάλλειν, dicunt: & partus eiectitios tum ἐκτρώματα tum ἐξαμβλώματα.

Ἐλαιῶνες, curator oleo coemendo. Arcad.l.vlti.D.de mun.& hon. Cura quoque emendi frumenti, olei. nam harum specierum curatores quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creati moris est.

ELECTRVM, aurum argēto mixtum: quod fit de tribus partibus auri & vna argenti: vt ait ex Plinio Seruius Grammat. quanquam aliæ sunt electri species: sed hæc sola (vt opinor) celebratur in iure nostro. vt l.7.§.voluntas, D.de acquirendo rerum dom.l.4.D.de legat.primo.§.4.Institut.de rer.diuis.

ELENCHI, Margaritæ. Eos, inquit Plinius libro 9.cap.35.appellant fastigiata longitudine, alabastrorum figura, in plenioré orbem desinentes. hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Ex quibus Pauli locus intelligitur in l.32.§.vlt.D.de aur.arg. Item, inquit, quum inaures, in quibus duæ margaritæ, elenchi, & smaragdi duo, legasset, & postea elēchos eisdem detraxisset: & quæreretur an nihilo minus detractis elenchis inaures deberentur: respondit deberi, si maneant inaures, quamuis Margarita eis detracta sint.

ELEMPORIA, elæmporia, olei coemendi cura. Arcad.l.vlti.§.2.D.de mun.& hon. Elemporia & ospratura apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur.

ELICES, sulci aquarij, qui in segetibus fiunt, vt per eos aqua pluuia educatur. Vlpianus l.1.§.Labeo, D.de aqua & aq.pl. Sulcos tamē aquarios qui Elices appellantur, si quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ eos teneri ait. Columella libro 2.cap.8. Sed quānis tempestiuè sementis cōfecta erit, cauebitur tamen, vt parentes liras, crebrósque sulcos aquarios, quos nonnulli Elices vocant, faciamus. Item lib. 11. cap.8. Eodem tempore fossas riuósque purgare, & elices sulcósque aquarios conuenit facere.

ELOGIVM, testificatio de certo homine: vt de inquisitione criminū alicuius rei, quæ ad magistratum cuius ea de re notio est, mitti solet. Modestinus l.tertia, D.de re mili. Desertorem auditum ad suum ducem cum elogio præses mittit. Marcianus l.6. D. de cust.reor. Non omnes ex fide bona elogia scribere compertum est. item, Irenarchæ quum apprehenderint latrones, interrogēt eos de sociis & receptatoribus, & interrogationes literis inclusas atque obsignatas ad cognitionē magistratus mittant. Igitur qui cum elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt.

ELOGIVM, oratio de re quapiam data opera, id est ob nullam aliam rem, perscripta. Vlpianus l.38.§.2.D.de ædil.edict. Idcirco elogium huic edicto subiectum est, cuius verba hæc sunt, &c. id est de industria, vt de pecore nominatim caueretur, hæc clausula subiecta est. Vlpianus propriè vsurpauit. nam Elogium cùm in bonā partem accipitur, est testificatio de homine certo, ei vni propria, neque alteri conueniens. vt illud de Attilio Calatino: Vno ore cui plurimæ cōsentiunt gentes, populi primarium fuisse virum.

ELOGIVM in malam partem, notatio quædam (sic enim notationes Censoriæ dicebantur) exheredationis caussam perstringens. Africanus l.14 §.2.D.de liber.& post. Non enim videri quasi filium exheredatum esse, quum elogium pater quum filium exheredaret, proposuisset. id est exheredationis caussam. Sic in l.1.§.idem ait, D. de Carbo.edi.l.9.C.de suis & legi. Cic. in Cluentiana: Vnum est etiam quod maximè me conturbat: quòd elogium recitasti de testamento Cn. Egnatij patris hominis honestiss. iccirco se exheredasse filiū, quòd is ob Oppianici damnationem pecuniam accepisset. Quint. lib. VII. cap. IIII. Sed nonnunquam etiam reus hic totius summam cōstituit, si exheredatum à se filiū pater testatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem amauerit.

EMANCIPATIO, est imaginaria liberorum venditio, quę ad similitudinem eius excogitata est, quam olim Romulus instituerat,

tuerat. nã is cauerat, vt si pater filiũ ter mancipasset, id est vẽdidisset, filiã autẽ semel: ij sui iuris efficerentur. postea verò ad speciẽ atq; vsurpationẽ vetustatis institutũ est, vt pater apud Prętorẽ alicui cuius fidẽ sequebatur, & qui ob eã caussam Fiduciarius pater dicebatur, filiũ suum dicis caussa ter, filiam semel vẽdẽs, eos hac ratione de manu ac potestate sua dimitteret. Quid autẽ ab Emãcipatiõe Abdicatio differat, ex iis quæ sub eo verbo dicta sunt, facilè est intelligi.

EMANCIPATI duobus modis intelligũtur: aut ij qui ex patris iure exierũt, aut ij qui aliorũ fiunt domini. quorũ vtrunq; fit mancipatione. Festus lib. 5. apud quẽ DOMINII in genitiuo legẽdum non dubito: vt ii significentur, qui verè ac non simulatè venditi sunt. Nã (vt multis ex locis cõstat)

EMANCIPARE veteres dicebant, pro alienare & vendere. vt in Catone Maiore: Senectus ita honesta est, si se ipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini emãcipata est. Et apud Plautum in Bacchidib.

Nunc mulier tibi me emancupo: tuus sum, tibi operam do.

Et Philip. 2: Tum iste venditũ atq; emancipatum Tribunatũ cõsiliis vestris opposuit. Et in lib. 1, de Finibus: Quid L. Torquatus cùm illã seueritatẽ in eo filio adhibuit, quẽ in adoptionem D. Silano emancipauerat.

EMANERE, est diutius extra castra vagari. l. 3. §. is qui, D. de re milit. Hinc,

EMANSOR, qui diu extra castra vagatus, tandẽ reuertitur. d. l. 3. §. emansor. l. 4, & l. 5. D. eod. Differunt autem Emãsores à desertoribus eo, quo Errones à Fugitiuis.

EMBAMMA, à Græco ἐμβάπτειν, i. intingere. vnde intinctũ Plin. appellat. & est condimẽtũ ex aceto intingẽdis obsoniis paratum. Vlp. l. 9. §. 1. De cõtrah. emp. Ceterùm si vinũ nõ acuit, sed ab initio acetũ fuit, vt embãma, aliud pro alio venisse videtur. Idẽ l. 9. § 1. De triti. vin. Si acetũ quis legauerit, embãma cõtinebitur: q̃a aceti numero fuit. Ergo simile quiddã est, vt quod Rosaceũ, aut Hyacinthinũ, aut Sãbuceũ appellamus.

Ἐμβατεύτικον ius, Alciatus li. Parerg. 1. cap. 36. id interpretatur, quod & quandã detẽtationẽ respicit, & rei possidẽdæ facultatẽ: tãetsi proprietas vera ad aliũ pertineat. quale est ius superficiarij, vel eius qui fundum vectigalem possideat. ἀπὸ τοῦ ἐμβατεύειν, quod est ingredi, & intrò pedẽ ferre. Vlp. l. 3, §. 4, de reb. cor. qui sub. Si ius ἐμφυτευτικὸν, vel ἐμβατευτικὸν, habeat pupillus, videamus an distrahi hoc à tutoribus possit. Hæc Alciatus; cui assentior. etenim de possessione à Prætore impetrata locũ interpretari, quẽadmodum nonnulli faciunt, nulla ratio est; nam quo id exemplo venderetur?

EMBLEMATA, ἐμβλήματα, παρὰ τὸ ἐμβάλλειν, dicuntur crustæ & ornamẽta exẽptilia, quæ scyphis, vbi cõmodũ est, apponi, adimíq; possunt. Vlp. l. 7, D. ad exhib. Idẽ & si armario vel naui tabulã meã, vel ansam scypho iunxeris; vel emblemata phialæ, vel purpuram vestimento intexeris, &c. Idem l. 17, & Paulus l. 32, §. 1, D. de auro, argent. mund. & apud Ciceronem Verrina 7, frequentissimè. Item l. 3, §. 1, D. de trit. vin.

EMBOLA, ἐμβολή, in l. iubemus, 10. C. de sacros. eccl. pro trãsuectione annonę sumitur. Iubemus nullã nauẽ ante felicẽ embolam, vel publicarũ specierũ trãsuectionem publicis vtilitatibus subtractã excusari posse. Hoc autẽ in l. insequẽti sic extulit, Cùm ad felicissimam expeditionẽ nostri numinis debeãt solita nobis ministeria exhiberi.

EMERE, inquit Festus, quod nunc est mercari, antiqui accipiebant pro sumere. vide Emptio.

EMERE antiqui pro conducere ponebant. vide Redemptores.

EMERITVM, emolumentũ quod veteranis emeritis stipẽdiis obuenit. Modest. l. 3, §. 3, D. de re mil. Qui militię tẽpus in desertione impleuit, emerito priuatur. & paulo pòst: Et si expleto militię tẽpore redeat, vt veteranus restituetur, & emerita accipiet.

EMPHANISTICA, ἐμφανιστικά, Nouella LVI. (παρὰ τὸ ἐμφανίζειν, quod est profiteri, publicare) dicũtur, quę clerici dare solebãt, cũ in numerũ & ordinẽ clericorũ magnæ eccle. Constant. cooptarẽtur. Sic ἐμφάνισιν διατάξεων, promulgationẽ constitutionũ appellat in Rub. Nouel. LXVI. vetus interpres insinuationes vsitato verbo appellat.

EMPHITEVSIS, cõtractus est à Zenone Imp. primũ nominatus, cũ ager ea lege fruẽdus datur, vt quandiu merces soluatur, nunquã ad dominũ redeat. l. 1, C. de iur. emphyt. vbi Zeno ait ius emphyteuticariũ neque cõductionis, neq; alięnationis esse titulis adiiciẽdũ: sed hoc ius tertiũ esse ab vtriusque memoratorũ contractuũ societate separatum, cõceptionẽmq; ac definitionem

habere propriã. Huius autẽ originẽ cõtra-ctus vocabulũ ipsũ demõstrat. nã ἐμφυτεύειν, cõserere est: vt facilè appareat, tũ illũ vsurpari cœptũ, cũ agri deserti atq; inculti non facilè colonũ reperiebãt: qui cũ impendiũ magnum in illorũ culturã & consitionem, atque (vt nũc loquimur) melioratiunẽ fecissent, ab iis discedere cogerẽtur. Institutũ igitur, vt nõ ad tẽpus, sed in perpetuũ, vel certè ad tẽpus lõgissimũ illi agri locarentur: ea lege vt quãdiu merces solueretur, tãdiu vel certè vsq; ad lõgissimũ illud tẽpus retinerẽtur. Plura de eo vide in nostris Insti. cõmẽt.

Emphytevsis, ἐμφύτευσις: παρὰ τὸ ἐμφυτεύειν, quod inserere est: genus est locationis, quo inculti ac deserti agri colono alicui ea lege in perpetuũ locãtur, vt quãdiu præstituta merces soluatur, nũquã ad dominũ reuertãtur, & nisi quid aliud cõuenerit, totius rei interitus ad dominũ pertineat, partis verò ad ipsum colonum. l. 1. C. de iure emphyt. Impp. autẽ hoc ius modò Emphyteutic. modò Perpetuariũ appellãt: vt §. 2, de loc. & cõd. & l. 1, C. de offi. cõs. sac. palat.

Emplastrvm, ἔμπλαστρον παρὰ τὸ ἐμπλάττειν. Corn. Cel. lib. 5, ca. 17, definit medicamentũ quod liquari aliquid accipit, ita vt ex multis cõponatur, quæ in vnũ postea miscentur. Imp. §. 22, De rer. diuis. Aut ex suis & alienis medicamẽtis, emplastrũ aut collyriũ. Paulus l. 18, §. 6, De instit. vel insti. In instrumento medici esse collyria & emplastra, & cet. eius generis Cassius scribit.

Emponemata, ἐμπονήματα Iul. in Nouel. VII, Ne res eccle. alie. ita definit: quæ labore contrahẽtis, in agro meliorata sunt.

Emptio est contractus iurisgentium de quantitate cum corpore commutanda, sola inter se pactione contrahentes obligans. Vel sic:

Emptio & venditio est cõtractus bonæ fidei, inter quos iure ciuili licet factus, de re certa certo precio, in perpetuum domini iure obtinenda. Ita ratio hæc rerum acquirendarũ à Mancipatione discernitur: quæ non contractus est, sed actus, vt vulgò loquimur, id est legis actio. Rursus à locatione distinguitur, quia res cõducta neque iure domini, neq; in perpetuũ obtinetur.

Emptio & permutatio sic differũt. I. In emptione res pro numis datur: in permutatione, res pro re vel numus pro numo, vel, vt certius loquamur, preciũ pro precio: vt equus cũ boue, vel numus Gallicus cũ Italico. II. In emptione ex sola cõuentione nascitur obligatio: in permutatione ex rei traditione tãtùm. III. In illa vẽditor tenetur tantùm ad possessionẽ præstandã: in hac rei dominium transfertur. IIII. Illa rei alienæ traditione potest consistere: hæc verò nequaquam. V. Ex illa venditor vna tenetur actione, nimirũ eius quod interest: in hac, qui rem accepit duabus tenetur actionibus aut condictione, aut petitione eius quod interest. l. 1, D. de rer. permutat.

Emptionis verbo lex XII, tabularum alienationem omnem cõplexa est, ait Pomp. l. statuliberi, 29. in fin. D. de statulib. Ego verò animaduerti Varronẽ in libr. De re rustic. plerunq; hac in re verbũ illud vsurpasse. vt libro II, cap. X: In emptionibus dominum legitimũ sex ferè res perficiũt. pro In acquisitionibus. Itẽ cap. VIII. Sequitur quartum de emptione. Fit alterius, cùm à priore domino secundo traditum est.

Emptionis & vẽditionis verbis veteres promiscuè vtebãtur: ait Caius in l. 19, D. de act. emp. & ven. Quod ego interpretor in locationibus & cõductionibus. quia hæc Caius scribit ad Titulũ de publicanis: quod magnopere attendendũ puto. nunquã enim reperietur, opinor, eũ qui pecuniam pro re sibi vendita numerat, venditorem ab antiquis esse dictũ. Cõductores autem operũ aut vectigalium, Redẽptores ab antiquis appellatos esse, nemo est qui nesciat. Itaq; eundẽ Caiũ scripsisse in lege insequẽti facilè mihi persuadeo: vbi nõ idem est sed id est, legẽdũ puto: vt quod in cõmentario suo scripserat, planius interpretaretur: id est, in locatiõe & cõductiõe. Venditionis aut & emptiõis exẽplũ ex Verrina tertia proferemus. Vbi illa cõsuetudo in bonis (prædibus, prædiisq;) vẽdẽdis, omnium Cõsulũ, Censorũ, Quæstorũ deniq;, vt optima cõditione sitis, cuia res sit, cuiũ periculum? id est, Vbi est cõsuetudo illa vetus in operibus locandis, vt is qui conduxit, aliis omnibus anteponatur? Sic enim locũ illũ in cõmentariis explicauimus. aliter atq; Asconius, aut Budæus, aut alij: fateor. sed lector locũ animaduertat, & in hac cõtrouersia suum iudiciũ interponat. nã adhuc qui meam causam improbaret, reperi neminẽ.

Emptvm & paratũ hoc differũt, quòd in empto paratũ inest: in parato, nõ conti-

nuò

autè emptū cōtinetur.l.47,§.1,D.de leg.& fid.libr.32. Paratū ergo generis nomen est: emptū speciei.l.45,l.46,l.47,l.49,l.78.eo.

ENCAVSTVM, ἔγκαυστον Imp. Leo appellat, rescripta Principis purpurea inscriptione insignita: hoc est cocti muricis & triti cō. chylij cruore.l.sacri,6,C.de diuers.rescrip.

ENDO procinctu, inquit festus, id est, in procinctu. significat autē quum ex castris in prœliū exitum est: procinctos quasi præcinctos, atq; expeditos. nā apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur.

ENTHECAE, ἐνθῆκαι, imposita instrumenta, siue dotes prædiorū. Isidorus sic: Entheca Greco sermone repositā rei copiosam substantiā appellamus. Papin.l.2.§.1.D.de instr.vel inst. Dotes prædiorū, quæ Græco vocabulo ἐνθῆκαι appellātur, quū non instructa legantur, legatario non præstantur. Vlpianus l.68,§.3.D.de legat.& fid. Prædiis cū his enthecis, quæ in ea possessione sunt, relictis, &c. vide Dotes prædiorum.

Ἐν πλάτει; locutio est Iurisc̄ōsultis familiaris, idē significās quod laxè, nō angustè, neque pressè. nā vt ait Hesychius; πλατεῖα, τὰ ἐν πλάτει νεμόμενα μεγάλα. id est, πλατεῖα dicūtur pascua lōgè lateq; patētia. Ex quibus patet deductā locutionē ex iis, qui non in aliquo angulo & angusto loco, sed in cāpis latè patentibus versantur. Labeo l.28,D.de prob. Nū aliquis meminerit quo die aut quo Cōsule factū sit, sed nū hoc aliquo modo probari possit, quādo id opus factum sit. & hoc ita quod Græci dicere solēt ἐν πλάτει. potest enim hoc memoria nō teneri intra annum puta L. aut L x: factū. Sic enim eū legendum esse locū in Obseruationibus demōstraui. Iulianus l.13.D.de solut. Ratum autem habere dominus debet, quū primū certior factus est. sed hoc ἐν πλάτει, & cū quodā spacio tēporis accipi debet. Vlpia.l.12,§.2,D.ratā rem hab. Hoc autē ἐν πλάτει accipiendū, & cum quodā spacio tēporis nec minimo nec maximo. Et rursus l.3,D.de cōd.tritic. Vt si quis diceret: Hoc tēpus accipiēdū est in cāpo, nō in angulo: id est longū, nō breue. Est enim à tempore ad locū translatio. Et simillima locutio est apud eosdē Iurisconsultos παρατάτας, de qua suo loco dicturi sumus.

Ἐπιβατηγοὶ naues eædē quæ vectoriæ, id est vectorū ductrices: iuncto nomine ex ἐπιβάτης i. vector, & ἄγω duco. Vlp.l.1,§.5.D.de exercit.act. Quædā enim naues onerariæ quædā, vt ipsi dicūt, ἐπιβατηγοὶ sunt: & plerosque mādare scio ne vectores recipiāt, & sic vt certa regione & certo mari negocietur.

Ἐπιδημίαι, viæ tritæ & peruulgatæ, per quas plerunq; ad vrbē aditur. ex δῆμος, id est populus conficto nomine. Vlpianus l.4,§.4.D.de offic. procōs. Ingressum etiā hoc eū obseruare oportet, vt per eam partem prouinciæ ingrediatur, per quā ingredi moris est. & quas Græcia ἐπιδημίας appellat, siue κατάπλουν obseruare. Hinc,

Ἐπιδημητικὰ sub Rubr. Cod. de metat. & epidemet. dicuntur, pecuniæ aut munera quæ prouinciales metatoribus dabant, ne diuersorium militibus illac transeuntibus in ædibus suis assignarent.

Ἐπιμεληταὶ, curatores. Vlp.l.46,§.1,de administr.tut. Sempronij bona Respubl. iussu præsidis possedit. quorū bonorū magistratus Reipublicæ tres curatores cōstituerūt, qui apud Græcos ἐπιμεληταὶ vocātur.

Ἐπὶ πᾶσιν ἐξουσίας, vsurpatū est, apud Paulum in l.29,D.qui test.fac.pro Quacūque ratione & modo fieri poterit. scribit enim Paulus, scripturā ad testamētum paratam, vim testamēti non habere: nisi hæc ei verba defunctus subscripserit, Hoc testamentum quacunque ratione poterit, ratū esse volo.

EPISCOPVS ἐπίσκοπος, propriè speculator. hinc ad eos qui aliis quibusdā obseruādis & custodiēdis præfecti sunt, ad quos summa negocij pertinet, hoc nomē trāslatum. vt patet ex epist.Cic.10.lib.ad Att.7. Arca. l.18,§.1,D.de mun.& honor. Itē episcopi, qui præsunt pani, & ceteris venalibus rebus quæ ciuitatū populis ad quotidianū victum vsui sunt, personalibus munerib' fungūtur.

EPISTOLA, pro cautione. Scæuola l. vlt.D.de pec.cōst.L.Titius Seiorū debitor decessit: hi persuaserunt P.Mæuio quòd hæreditas ad eū pertineret: & fecerunt, vt epistolā in eos exponat debitorē se esse quasi hæredē patrui sui confitentē. qui & addidit epistolæ suæ, quod in rationes suas, &c. Marcellus l.34,D.de pign.act. Petiit à creditore, vt fundū certo precio emptum haberet: & quū impetrasset, epistolam qua se vendidisse fundum creditori significaret, emisit. l.emptor,47,D.de pact,l,vlti.D.de instit. l.24,l.26,l.28,D.depos.l.34,D.de pig.act.

EPISTOLAE Principum, quæ & Rescripta Principum appellantur, dicebantur quibus illi vel ad postulata præsentium, vel

ad magiſtratuũ abſentiũ conſultationes reſpondebant. l. 1, D. de conſtitut. princip. Exemplũ extat in l. ſed addes, 19. §. 8, D. locat. l. Diui fratres, 17, D. de iur. patro. l. 3, D. de teſtibus. l. debitoribus, 17, D. de re iudi.

EPISTOMIA, ἐπιστόμια, non ſunt foramina per quæ aqua effluit, vt Alexãdrinus neſcio quis putauit: nã ab ἐπιστομίζειν cõfictũ vocabulũ apparet, quod ſignificat os claudere, ſiue obturare. vnde ἐπιστόμια clauſtra ſiue obturamẽta canaliũ. Paulus lib. Sẽten. 3, cap. 9: Inſtrumẽto balneatorio legato, balneator ipſe & ſcamna, & podia, fiſtulæ, miliaria, epiſtomia, rotæ aquariæ continẽtur. Vbi tamen aut AQVIMINALIA legendum putarem: aut FAMILIARIA EPISTOMIA, id eſt fiſtulis applumbata: vt de Epitoniis in l. 17, §. 5, D. de act. empt.

EPITONIA, ἐπιτόνια, ab ἐπιτείνεσθαι, id eſt intẽdi, ſunt inſtrumẽta quibus funes intendũtur. qualia pleriſq; in Germaniç locis cernuntur, rota inſtructa, & puteis applumbata eo ordine vt terni & quaterni ſimul aquã eodẽ ex puteo haurire poſſint, funiculo per rotam demiſſo. Vlpian. l. 17, §. 5, D. de act. empt. Caſtella plumbea, putea, opercula puteorũ, epitonia fiſtulis applumbata, aut quæ terra continentur, quamuis non ſint affixa, ædium eſſe conſtat.

EPVLVM, conuiuiũ plebi datũ. Paulus l. 122, D. de leg. & fideic. lib. 30. Ciuitatibus legari poteſt etiã quod ad honorẽ ornatũq; ciuitatis pertinet. ad ornatũ, puta quod ad inſtruendũ forũ, theatrũ, ſtadiũ legatũ fuerit. ad honorẽ, puta quod ad munus edendum, venationemve, ludos ſcenicos, ludos Circenſes: aut quod ad diuiſionẽ ſingulorum ciuium, vel epulum relictum fuerit.

EQVITIVM, armẽtũ equorũ. apud Vlp. l. 70, D. de vſufr. & l. 12, §. 3, D. de vſu & hab.

ERECTVM patrimoniũ, nõdũ diuiſum. Feſtus lib. v. Erectũ, quod fit inter cõſortes, vt in libris legũ Romanarũ legitur. Erectũ à coercẽdo dictũ: vnde & Erciſcũdæ, & Erciſci. Citũ autẽ vocatũ eſt à ciẽdo. Ad hunc locũ illud Seruij pertinet lib. Æneid. VIII: Donatus, inquit, hoc loco cõtra metrũ ſentit dicẽs, Citæ, diuiſæ: vt eſt in iure, Erecto, non cito: i. patrimonio vel hæreditate non diuiſa. Hæc illi. mirũ autẽ videtur mihi, niſi apud vtrunq; ERCTVM non ERECTVM legẽdũ ſit. vt Erctũ dicatur, qa cũ hæred. diuiſa eſt, alter ab alteri⁹ parte ercetur. Hinc,

ERCISCVNDAE familiæ actio ex XII tabul. de qua ſub tit. D. famil. erciſc. Cicero in I de Orat. Nec ſi parui nauigij & magni eadem eſt in gubernãdo ſciẽtia, idcirco qui quibus verbis erciſci oporteat, neſciat, idẽ erciſcundæ familiç cauſſam agere non poſſit. vide Actio familiæ erciſcundæ.

EREMODICIVM ἐρημοδίκιον, deſertum iudiciũ: vt origo vocabuli demõſtrat. Itaq; ἐρήμην Heſychius μονομερῆ ἀγωνίαν interpretatur, id eſt iudiciũ ex vno litigatore cõſtans. ſed quod idẽ addit, cũ reus abſens dãnatur, ad noſtrũ eremodiciũ nõ pertinet: quod nõ modò ad rei, ſed & ad actoris abſentiã Iuriſcõſulti referũt. nã de actoris abſentia locus eſt apertiſſimus in l. 7. in fi. D. de mino. Itẽ & in eremodiciis minori ſubuenitur, inquit Vlpia. cõſtat autẽ omnis ætatis hominibus reſtaurationẽ eremodicij præſtari, ſi ſe doceãt ex iuſta cauſſa abfuiſſe. De rei verò abſentia idem ſic loquitur in l. 13, D. iudic. ſol. Quũ quærebatur, ſi interpoſita iudicatũ ſolui ſtipulatione, quũ quis rẽ nõ defenderet, poſtea ex eremodicio ſentẽtiã eſſet paſſus, an ob rem iudicatã clauſula cõmittatur. Et imper. in l. 11, D. de iudic. Sin autẽ reus adfuerit, & ſimilis eius proceſſerit requiſitio, quẽadmodũ pro perſona actoris diximus, etiam abſente eo eremodiciũ contrahatur. Itẽ aliquãto pòſt: Quũ autẽ eremodiciũ vẽtilatur, ſiue pro actore, ſiue pro reo, examinatio cauſſç ſine vllo obſtaculo celebratur.

EREMODICII exẽplũ, Paulus in l. vlt. D. ad S. C. Treb. proponit, vbi Polycrates, quum eius aduerſarius Phœbus μονομερῶς egiſſet, victus eſt. Nã vt ſcribit Heſychius, Ἐρήμη, μονομερὴς δίκη· ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ ἀγωνιζόμενος ὑπὸ τῶν κριτῶν ἁλῷ. Ereme, inquit, eſt iudicium vna ex parte cõſtans, quum reus qui ſe non ſtitit in iudicio, condemnatur.

ERGASTERIA, ἐργαστήρια, officinæ fabrorum atque opificum: itémque tabernæ in quibus merces venduntur. Imper. l. ſi cohortalis, 12. C. de cohort. Qui diuerſarum rerum negociationibus detinentur, trapezitas ſcilicet, vel gemmarũ, argentiq; & veſtiũ venditores, apothecarios etiã, ceteróſq; inſtitores aliarum mercium, quibuſcunq; ergaſteriis adhærentes. Sic l. 2, C. de epiſc. & cleri. l. 2, C. de met. & epidim. l. 9, C. de oper. publ. l. 26, §. illos. C. de vſur.

ERGOLABI in Rub. Cod. De monopol. & conuentu ergolaborum, qui merce-

de

de conducti operantur. Suidas: ὥσπερ ἐν τῇ συνηθείᾳ λαμβάνει ἐργολάβον καλεῖν τὸν ὑπὲρ τινῶν ἔργων μισθὸν λαμβάνοντα, καὶ ἔχοντα τοὺς συνεργαζομένους, οὕτω καὶ οἱ ῥήτορες ἐξεδέξαντο τὸν ἐργολάβον.

Eripere, est de manibus auferre per raptum. l. 4, D. ne quis eum qui in.

Erones, vide infrà Perones.

Erro propriè sic definitur, qui non quidem fugit, sed frequenter sine caussa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis serius domum redit. l. 7, §. 13, D. de ædil. edict. l. 1, §. vlti. D. de ser. corrup. l. fugitiuus, 225, D. de verb. sign.

Error calculi dicitur, cùm in ratione subducenda per imprudētiam erratum est: sic, vt transactio falsa super eo errore facta sit. l. 1, C. de err. calcul.

Error vel facti, vel iuris est. Facti est, cùm aut quod factum est, nescitur factum: aut quod non factum est, factum putatur. veluti si quis eum cuius bonorum possessio ipsi deferebatur, decessisse ignoret: aut alterum bonorum possessionem accepisse putat. l. prima, D. de iur. & fact. ignor. Iuris error est, cùm id quod certi & constituti iuris est, ignoratur. d. l. prima, & l. nona, §. tertio, D. eodem, l. secunda, §. si à pupillo, D. pro empt. l. si fur, 32, §. primo, D. de vsurpat.

Escale argentum, pro Escario apud Modestin. l. 8, D. de supp. leg.

Evectiones dicuntur in l. 3, C. de curs. pub. Principis literæ, quibus alicui potestatem facit publicis equis cursualibus vtendi. Earum autem vsus priuatis interdicitur: & magistratibus, ceterísque qui in officio sunt, permittitur. l. nullus, 11. C. eod. Tractoriæ appellantur sub Rub. de tractoriis & stat.

Evertere patrimoniū, disperdere. Vlpianus l. 1, D. si fam. furt. fecis. Ne quum plures furtum admiserint, euertant domini patrimonium, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogatur. Sic apud Cicer. pro Sex. Rosc. Hunc funditùs euertit bonis. & Verrin. 3. Euertere aliquem omnibus fortunis. Hinc,

Eversor pro prodigo, nepote, dissoluto, qui patrimonium suum profundit. Caius libro Instit. 1, tit. 8. Sub curatore sunt minores ætate, maiores euersores, insani qui euersores aut insani sunt, omni tempore vitæ suæ sub curatore esse iubentur.

Evictio, est eius rei quam aduersarius legitimo iure acquisierat, per iudicem recuperatio. l. non tamen, 24. D. de euict. quod vt intelligamus, illud scire oportet, olim moris fuisse, vt si res non Quiritium, sed gentium iure abalienaretur, is qui eam acquirebat, duplam, aut simplam stipularetur sibi ab auctore dari, si ea sibi iudicio adimeretur. quemadmodum Varro lib. De re rust. secundo, cap. decimo, significat. cùm autem mancipio res venierat, tum iudicij periculum præstabat is, qui eam vendiderat: vti posterius in voce Mancipium ex Cicerone & Plauto docebimus. Itáq; Varronis locus intelligendus est, cùm ait, Si mancipio non datur: id est, si res non acquiratur per ius Quiritiū, hoc est per mancipationem & nexum. nam si mancipio res erat data, aut vsucapta, aut in iure cessa, nunquàm euinci poterat, id est iudicio à possessore auferri.

Evictionis autem nomine vel ex consuetudine regionis caueri oportebat. l. si fundus, 6. cod. vel secundum id quod inter partes conuenerat. l. 4, & l. emptori, 37. Plerunque autē per stipulationem simplæ cauetur: hoc est, vt euicta re simplum venditor emptori restituat. l. euicta, 6, & l. euicta, 70. cod. vbi Paulus ait, euicta re, ex empto actio non ad precium duntaxat recipiendum, sed ad id quod interest, competit. aut verò cauetur per stipulationem duplæ, hoc est vt euicta re venditor ad duplum præstandum obligetur. l. vindicantem, decimaseptima quæ stipulatio duplæ non de quauis re, sed de ea quæ alicuius præcij sit interponitur: si margarita fortè, aut ornamenta preciosa, vel vestis serica, vel quid aliud non contemptibile veniat. l. emptori, trigesimaseptima cod. quinctiā & triplum & quadruplum stipulari possumus, l. si dictum, 56. cod. at in dubio semper simplę stipulatio interposita iudicatur. l. 60, eod. vbi Iauol. ait, si in venditione dictum non sit, quantum venditorem pro euictione præstare oporteat, nihil venditor præstabit præter simplam, euictionis nomine: & ex natura ex empto actionis, hoc quod interest. Cōmissa autem stipulatio dicitur, cùm aut res petitori restituta est, aut dānatus est litis æstimatione, aut possessor ab emptore conuentus, absolutus est. l. euicta, 16. §. 1, l. si serues. cod. sed perpetuò necesse est,

vt maturè venditori denuncietur dictatum esse iudicium, cuicuimodi illud sit. l. si mancipium, 34. §. 1, & l. si rem quam, 29. §. 2, l. emptori, 37. Iam verò aduersus venditorem triplex datur actio: Ex empto, Ex duplæ stipulatu, & Simplæ. l. hoc iure, 27. neque interest, vtrum emptor ex stipulatione, aut empto aduersus auctorem primùm agat. l. sed etsi, 18. vbicunque autem ex stipulatione agi potest, ibi tum empti, tum etiam præscriptis verbis rectè agitur: at non ex contrario. Illud insuper addendum est, Duplam hoc in loco non bonitatis rei, sed pretij conuenti accipiendam esse: l. cùm fundus, 48. l. si fundo, 53. D. eod. ad eámq; non satisdationem exigi, sed simplicem repromissionem sufficere. l. si dictum, 56. eo.

EVNVCHI, vide Spado.

EVOCARE sacra. Vlpianus l. 9, D. de diuis. rer. Solent, inquit, qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare. Quibus verbis euocari sacra ex hostium vrbibus solerent, cognosce ex Macrobio, libr. Satur. III, cap. IX. Est autem Euocare sacra, religionem ex loco quopiam eximere. Cice. lib. Offic. III. Non enim falsum iurare, peierare est: sed quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut verbis concipitur, more nostro, id non facere, periurium est.

Ex animi sententia iurare veteres dicebant, pro syncerè, liquidò, ex animo, ac sine dolo malo. Liuius libr. XXII: Ex animi mei sententia iuro, vt ego Rem. non deseram, neque alium ciuem deserere patiar. Cicero Academ. II: Quam rationem etiam maiorum comprobat diligentia, qui primùm iurare ex animi sui sententia quemque voluerunt, deinde ita teneri si sciens falleret.

Ex bonis, & In bonis differunt. nam in bonis esse propriè dicuntur ea, quæ situ & positione intra rem aliquam nostram continentur: ex bonis verò, quæ ὄντως, id est naturaliter sunt extra rem: sed tamen ad eam pertinent. vt aliud est annulum esse in dactyliotheca, aliud ex dactyliotheca. Itaque decem quæ in arca mea sunt, in bonis meis esse dicuntur: atquæ Titio dedi mutuo, ex bonis. item vsusfructus quem alieno in prædio habeo, in bonis meis non est: sed ex bonis. Paulus l. D. de vsufr. leg. Nec vsus, nec vsusfructus itineris, actus, viæ, aquæductus, legari potest: quia seruitus seruitutis esse non potest. nec erit vtile ex senatusconsulto, quo cauetur, vt omnium quæ in bonis sint, vsusfructus legari possit: quia id neque ex bonis, neque extra bona sit. Iustinianus §. 2, de vi bon. rapt. Sanè in hac actione non vtique expectatur, rem in bonis actoris esse. nam siue in bonis sit, siue non, si tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit. Quæ igitur quasi manu non tenentur, sed consequi per actionem possumus, ea ex bonis nostris dicuntur: at quæ iam intra ditionem ac fines nostros sunt, in bonis. vnde seruus iussu Prætoris abductus, in bonis nostris esse dicitur. l. 2, in fine, D. si ex nox. cau. & l. 26, in fi. de nox. act. Atque hæc quidem, vti superius dicebamus, propria huius vocis ratio est. Impropriè autem in bonis nostris omnia dicuntur esse, quæ in patrimonio nostro sunt. l. 1, D. de rer. diuis. l. vltim. §. non solùm, D. quæ in fraud. cred. & generaliter rem in bonis nostris habere intelligimur, quoties possidentes exceptionem aut amittentes, ad recuperandam eam actionem habemus. l. 52, D. de acquiren. rer. domi. vnde & res per vim alienata in bonis eius est, qui vim passus est. l. 9, §. 6, D. quod met. caus. & vendita res in bonis venditoris esse dicitur vsquedum emptori tradita sit. l. sicut, 8. §. si debitor, D. quib. mod. pigno. vel hypoth. Denique quicquid in actionibus, petitionibus, persecutionibúsque est, bonis adnumeratur. l. bonorum, 49. D. de verb. significat.

EXAMINATIO ciuilis, pro iudicium priuatum, ac pecuniariũ. Vlpianus l. 1, §. 3, D. de abig. Qui pecora de quorum proprietate faciebat cõtrouersiam, abegit, ad examinationem ciuilem remittendus est.

EXARARE, delere: ductum ex more aratri ducendi, dirutis vrbibus. de quo suo loco diximus. Paulus l. 4, §. 4, D. fi. regund. Si dicatur termini deiecti vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. Cic. libro de Legib. secundo: Quum multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt.

EXARCHIATRI, qui archiatri dignitate functi sunt: in l. 6, C. de profes. & med. lib. x.

EXARMARE nauis dicitur, quum quid ex suis armamentis perdidit. Paulus

l.2,§.1,D.de leg.Rhod.Si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut si quid exarmauerit, nulla facienda est collatio.

EXAVCTORARE, insignia militaria detrahere. l.4,§.non omnis, D. de re milit. l.29, D.de lib.causs. Vlpianus l.2,§.2, D. de his qui not.infam. Sed & si eum exauctorauerit, id est insignia militaria extraxerit, inter infames efficit, licet nō addidisset ignominiæ caussa se eum exauctorasse. hæc ille. Auctorare milites, est sacramento ac stipendio adstringere: opinor, quòd quas res quis auctione emisset (qui Auctor, vt alibi diximus, appellabatur) eæ Auctoratæ dicerentur, quasi auctori addictæ atque obligatæ. Liuius eleganter transtulit libro 37: Nec fides antè Pisistrato facta est, quàm coram nuncio eius Polyxenidas sua manu scripsit, se ea quæ pollicitus erat facturum: signoq; suo impressas tabulas misit. Eo verò pignore velut auctoratum sibi proditorem ratus est. neque enim eum qui sub Rege viueret, commissurū fuisse, vt aduersus semetipsum indicia manu sua testata daret. Auctoratum puto dictum, quasi addictum & planè obligatum. hinc Auctoramentum, non ipsa Auctoratio, sed finis auctorationis: id est obligatio. Cicero libro De offic. primo: Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum operę, non quorum artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. id est, vt numus in auctione datus rem auctoris facit: sic merces operario promissa, ipsum conductoris quodammodo seruū ac mancipium efficit. Seneca lib. de ira 11: Et tamen ad finem operis non magno auctoramento labor peruenit: nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium expectat? Sic Auctorati gladiatores dicuntur, cùm mercede conducti sunt. Asinius libro Epist. famil. x: Ob Fadium quendam militem Pompeianum, quia eùm depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat, & ad populum confugerat, &c.

Ex continenti, pro Continuò, & vt alibi, incontinenti, sine vlla intermissione. Vlpianus l. 7, §. 1, D. de pact. Solemus enim dicere pacta conuenta inesse bonæ fidei iudiciis. sed hoc sic accipiendum est, vt si quidem ex continēti pacta subsecuta sunt, etiam ex parte actoris insint: ex interuallo, non inerunt. Sic l.1, D. si is qui test. lib.

Ex vicini, pro Ex fundo vicini: figura nota Grammaticis, & è Græcis fontibus deriuata. Vlpian. l.1, §.10, De aq. & aq. Aquam superficientem ex vicini in suum deriuare.

Ἐξεβράσθη, Vlpianus in l.3, §. 5, D. de incend.nauf. & ruin. dici testatur de naue eiecta, à verbo ἐκβράζειν, quod eiicere & expellere significat. Hinc Hesychius, Ἐξεβράσθην, inquit, ἐξεβλήθην, ἀπερρίφην.

EXCEPTIO (ait Vlpia.) dicta est quasi quædam exclusio, quę interponi actioni cuiusque rei solet ad excludendum id, quod in intentionem condemnationémue deductum est. l. 2, D. de except. Excludendum autem dixit, pro Eiiciendum, & amputandum. nam Excipere propriè detrahere est: indéque dicta Exceptio est, quòd partem aliquam de vniuerso actoris iure detrahat. Quapropter eius formula vsitata hæc erat, EXTRA QVAM: vel NISI SI: vel SI NON. quasi defensor aliqua ex parte veram esse actoris intentionem fateretur, sed tamen eum exceptione. Qua de caussa Paulus in l. exceptio, 22. D. eod. formulam hanc SI NON, quæ tota conditionalis est, significans, ita scribit:

EXCEPTIO est conditio, quæ modò eximit reum damnatione: modò minuit damnationem. vide Præscriptio.

EXCEPTIO est ea rei defensio, quæ non omnem actoris intentionem excludit, sed eius partem duntaxat. nam exceptiones earum duntaxat rerum dari solebant, quæ facti erant, non iuris: id est, quæ actionem ipso iure non extinguerent. quippe, quæ non erant à iure ciuili institutæ ad actiones tollendas & perimendas.

EXCEPTIONVM aliæ perpetuæ & peremptoriæ dicuntur: quæ semper agentibus obstant, & semper rem de qua agitur, perimunt. ait Imper. §.6. de except. vel sic: quæ semper locum habent, nec euitari possunt. l. 3. D. eo. tit. Aliæ verò temporales & dilatoriæ: quæ non semper locum habent, sed euitari possunt. dicta lege tertia. vel sic:

EXCEPTIONES perpetuæ & peremptoriæ sunt, quæ & obiici semper possunt, quippe quæ nec vllo temporis spacio, nec rei vllius mutatione amittuntur: & semel obiectæ ita extingunt obligationem, vt ea repeti postea non possit: cuiusmodi est de dolo malo, de metu, de pa-

cto, de iureiurando.

Exceptiones temporales & dilatoriæ sunt, quæ & ad tempus tantùm obiici possunt, & obiectę actionem tantùm differunt, atque aliud in tempus reiiciunt.

Exceptio doli mali conceditur ei, qui cùm dolo malo inductus, stipulanti promisisset, iure ciuili obligatus erat. Eius formula hæc erat, NISI DOLO MALO inductum eum stipulanti promisisse appareat. l. prima, & pass. D. de doli & met. except.

Exceptio in factum conceditur ei, qui errore inductus stipulanti promiserat, & iure ciuili contra æquum & bonum obligatus fuerat. EXTRA QVAM EVM IVSTO ERRORE inductum stipulanti spopondisse appareat. vel l. Iulianus, 7, D. de doli except.

Exceptio Iurisiurandi permittitur ei, qui actore Iusiurandum deferente iurauit ei se nihil debere: NISI APPAREAT eum deferente actore iurasse, se nihil debere. l. 3, & 14, D. de iureiuran. Item ei datur, qui petitore deferente, suam esse rem qua de in iure agebatur, iurauit. l. sed & si possessori, D. eod. NISI APPAREAT eum petitore deferente, rem suam esse iurasse.

Exceptio non numeratæ pecuniæ, conceditur ei, qui quasi statim credituro stipulanti spopondit, iuréque ciuili obligatus est: NISI NON NVMERATAM FVISSE PECVNIAM appareat. Est autem instituto Iustiniani biennis facta. l. in contractibus, C. de non numeta. pecun.

Exceptio pacti conuenti, est quæ aduersus actionem opponitur, per quam aliquid à nobis petitur, quod nos quidem præstaturos promisimus: sed postea inter nos ne id peteretur, conuenisse affirmamus. vti docet Imper. §. secundo, de excep.

Exceptio pacti conuenti, conceditur ei debitori, quo cum creditor de non petendo pactus erat, & qui tamen nihilominus iure ciuili obligatus manebat. l. iurisgentium, D. de pact. NISI CREDITOREM de non petendo pactum fuisse appareat.

Exceptio procuratoria, inquit Vlpianus, est exceptio qua reus dicit non licere procuratorio nomine agi: nec prorsus litem inficiatur, sed personam euitat. l. 2, §. 3, D. de exceptio.

Exceptio quod metus caussa datur ei, qui cum metu adductus stipulanti promisisset, iure quidem ciuili obligatus erat, prætori tamen propter iniquitatem & asperitatem iuris ciuilis, dignus hoc præsidio videtur. l. 1, & pass. D. de dol. mal. & met. SI NON METV inductum stipulanti promisisse appareat.

Exceptio rei iudicatæ conceditur ei, qui cùm in iudicio eiusdem rei quæ nūc ab se iterum petitur caussam obtinuerit, denuò tamen in ius vocatus est: NISI REM illam qua de agitur, iudicatam esse appareat. l. 1, & pass. D. de except. rei iudi.

Excipere veteres dixerunt pro Pacisci. Varro lib. de re rust. 11. In emptionibus iure vtimur eo, quod lex præscripsit. in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. quidam enim pretio facto in singulas oues, vt agni chordi duo, pro vna oue adnumerentur, & si cui vetustate dētes absunt, &c. Pedianus in diuinat. Meuius cùm domum suam venderet Catoni & Flacco Censuribus, vt ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ. Vlpian. l. si tibi, 13, D. de præscrip. verb. Quia sibi certum pretium excepit: id est, pactus est. Idem in l. si venditor, 10, D. de religios. Si venditor fundi exceperit locum sepulcri ad hoc vt ipse posterique eius illò inferrentur. Item in l. in emptionibus, 43, D. de pact. Hinc,

Exceptio pro pactio: in l. 3, D. de rescind. vendit. l. pacta conuenta, 72, in fin. D. de cont. emp. l. iurisgentium, 7, §. adeo, D. de pact.

Exconsvle, consularis, qui Consulatu functus est. Imper. ad Antecessores, Tum per Tribonianum virum magnificum, magistrum & exquæstore sacri palatii nostri, & exconsule.

Excvbicvlarii, qui cubicularij munere functi sunt. Impp. l. 13, de execsat. lib. Cod. x: Maximarum culmina dignitatum consistoriani quoque comites, notarij etiam nostri, & cubicularij omnes atque excubicularij ab omnibus sordidis muneri bus uindicentur.

Excvtere aliquem, est in alicuius facultates inquirere, & uidere utrum soluendo sit, néc ne. l. 1. §. si inter. D. de magist. conuen. l. prima, C. de reuoc. his quæ in fraud. Hinc,

EXCVSSATVS pro Excussus. Paulus l. 46, §. 6, D. de admin. tut. Non prius ad eos reuerti pupillus potest, quàm omnes tutores excussati fuerint.

EXECVTOR, qui à Prætore rei iudicatæ exequendæ caussa mittitur. vel sic:

EXECVTOR est, qui post sententiam inter partes audita omni & discussa lite prolatam, rei iudicatæ vigoré ad effectum perducit. l. penul. C. de execut. rei iudic. l. tertia, §. si executor, D. de negot. gest. l. 4, D. de appellat.

EXECVTORES negotiorum dicuntur, vt opinor, viatores, qui quæ ad iudicium cõstituendum, exercendum & exequendum pertinebát, agebant. l. vlt. D. de testib. l. 13, & l. vlt. D. de iudic. l. 15, C. de testib. l. cum clericis, 25. C. de episc. & cleric. §. tripli, de actionib.

EXERCITVI præesse dicimus eũ, qui legionem uel legiones cum suis auxiliis ab Imperatore commissas administrat. l. 2. §. 2, D. de his qui not. inf.

EXERCITOREM eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes per ueniunt: siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem cõduxit vel ad tempus, vel in perpetuum. l. 1, §. 7, D. de exercit. act.

EXHEDRA, ἐξέδρα, propriè conclaue in quo sellæ positæ sunt complures, colloquendi caussa. Vlpianus lege 5, §. 2. D. de his qui deiec. vel effud. Oportebit Prætorem æquitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo vel exhedra deiectum est: licet plures in eodem cœnaculo habitẽt. Cicero libro quinto de Finibus, pro conclaui vbi philosophi sedentes disputarent, vsurpat. Et in libro de Orat. tertio, Crassum lectulo in exhedra positũ dormientem facit.

EXHEREDARE propriè est, eum qui ipso iure heres designatus erat, ab hereditate remouere. Itáque uerbum hoc in suis tantùm heredib. vsurpatur: in extraneis, res inepta est: inquit Paulus in l. quidam, 132. D. de verb. obl. Animaduerti tamen impropriè & abusiuè verbum hoc etiam ad eos transferri qui præteriti sunt: non tantùm filios, verumetiam agnatos: in eo loco lib. 1. de Orat. quẽ olim aliorum quorundam auctoritate adductus, corruptum arbitrabar. Res delata est ad Centumuiros, cùm miles domum reuenisset, egisśetque lege in hæreditatem paternam testamento exheres filius: id est, præteritus. Sic in Philip. orat. 11, fratrem ad quem, vtpote proximum agnatum, hereditas pertinebat, exheredatum legimus, pro silentio prætermissum: & eo silentio quasi exclusum ac deiectum de spe certa & explorata quam habebat. Igitur, inquit, fratré exheredans, te faciebat heredem. Sic Cornificius lib. ad Herennium IIII: Hæreditas aliqua obuenit? non potest dici: sed etiam à necessariis omnibus exheredatus est. Sic in Cluentiana: P. Aelij testamento propinquus exheredatus cùm esset, heres hic alienior institutus est.

EXHEREDATIONIS formula duplex est: aut enim nominatim liberi exheredantur, aut inter ceteros. vide Nominatim: &, Inter ceteros.

EXHIBERE, est in eadem caussa præstare, in qua fuit quum iudicium acciperetur, vt quis copiam rei habens possit exequi: actione quam destinauit in nullo casu quem intendit, læsa. l. nona, §. 4, D. ad exhib. vel sic:

EXHIBERE, est facere in publico potestatem, vt ei qui agat, experiundi sit copia. l. 2, D. ad exhib.

EXHIBERE minus est quàm Restituere, inquit Gaius. Nam Exhibere est præsentiam corporis præbere: Restituere, est etiam possessorem facere, fructúsque reddere. pleraque præterea restitutionis verbo continentur. l. 22, D. de verbo. significa.

EXHIBET, inquit Labeo, qui præstar eius de quo agitur præsentiam. nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur præsentiam, nec tamen eum exhibet. & qui mutum, aut furiosum, aut infantem exhibet, non potest videri eius pręstare pręsentiam: nemo enim ex eo genere pręsens satis aptè appellari potest. l. 246, D. de verb. signifi.

EXHIBERE in interdicto De lib. ho. exhib. est, vt ait Vlp. in publicum producere, & videndi tangendique hominis facultatem prębere. propriè autem exhibere est extra secretum habere. l. 3, §. 7, D. de hom. lib. exhib.

EXHIBERE in tractatu de tabulis exhibendis, hoc est, inquit Vlpian. materiæ ipsius apprehendendæ copiam facere. l. 3, §. 5, D. de tab. exhib.

Exhibere, pro alere & educare. Vlpianus l. prima, D. de offic. præfe. vrb. Sed & patronos egentes de suis libertis querentes audiet, maximè si ægros se esse dicant, desiderentque à libertis exhiberi. Sic l. prima, §. si pupillus, D. de tut. & rat. distrah. l. quinta, D. de lib. agnosc. l. vlt. de in rem vers.

Exilium, ab ex & solum fictum esse verbum, Festus, Nonius & Seruius significant his verbis: Solum significat locũ. hinc Exules dicuntur, solo patriæ suæ pulsi. Item, Exules dicuntur extra solum. Item, Exul, quasi trans solum missus, aut extra solum vagus. Item, Exulat, id est extra solũ suum habitat. Quicunque ergo siue sua sponte, siue pœnæ, ignominiæ've caussa extra solum suum habitant, Exules dicuntur. quorum tamen tria genera reperio. nam alij Interdicti, alij Relegati, alij Deportati nominantur: quod illa inscriptio declarat in libro Pandect. XLVIII: De interdictis, relegatis & deportatis. Interdicti dicuntur, quibus interdictũ est certi loci aditu commercióque, veluti si quis Roma abesse iubeatur à Consule: vt L. Lamia eques Rom. quem P. Gabinius Consul iusserat ab vrbe abesse millia passuum ducenta. Item si cui à præside prouinciæ, veluti Siciliæ, aditu suæ prouinciæ interdicatur. Cuius rei exempla suppeditant in l. septima, §. 4, l. 5, & l. 6, D, eodẽ. & l. eius qui, 8, D. de testament. Relegatorum autẽ duo genera sunt, alij namque propriè Relegati dicuntur, cùm in locum aliquem ab hominib. amicis, & notis remotum amandantur; vt Ouid. qui in Pontum abire iussus est: qua de caussa ita scribit,

Arua relegatum iussisti visere Ponti.

Cic. li. de Offic. III: Criminabatur etiam quòd Titũ filiũ, qui postea est Torquatus appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. Alij verò impropriè Relegati dicũtur, qui nõ modò nõ amandantur aliò, sed certum in locũ quodãmodo includuntur: & quasi circumscribuntur, vt cùm præses damnat aliquem ne domo sua prodeat: in l. vlt. D. de interd. quod fecisse Verres dicitur à Cicerone, Verrina IIII, qui iudicem illum qui secũdum Heraclium iudicarat, in senatu esse, locísque & commodis publicis vti vetuit. Suetonius in Claudio: Ipse quosdam nouo exemplo relegauit, vt vltra lapidem tertium vetaret egredi ab vrbe. Item cum quis patria excedere vetatur, iubetúrve certis in vicis morari: qua de re loquitur Vlpi. in l. 7, §. solet, eod. eiúsq; est, meo iudicio, quam Marcianus latam fugam appellat in l. 5, eod. Vbi ait latam fugam esse, cùm omnibus locis interdicitur præter certum locum. Nam latam fugam Græcus homo dixit, non facultatem liberè vbique vagandi, vno loco excepto, significans: sed φυγὴν potius demonstrans, id est, exilium ab omnibus locis præterquam ab vno: quasi dicas, hominem ab omnibus locis præterquam ab vno aliquo fugatum. sic enim Græcè nonnunquam nostri loquuntur, vt notauimus in l. 1, D. de spõsal. Sponsalia esse mentionem, pro μνηστεύειν. Apparet igitur neque corruptum illum esse locum, vt Budæus & alij existimant, & hanc latam fugam ex aduerso respondere Interdictioni. siquidẽ Interdicto dicitur, quum quis certi loci aditu: Lata fuga verò cùm certi loci exitu prohibitus est. quod paucis hisce annis apud Allobroges vsurpari vidi, cùm decreto Senatus pistor quidam vrbe sua exire per vniuersum vitæ suæ tempus est prohibitus. quam multam Exilij nomine rectè à Iurisconsultis appellari, locus quem ex orat. Cicer. pro Sextio subiiciam, ostendit: Idem'que tu, cum his atque huiusmodi consiliis, ac facinoribus nomine C. Cæsaris clementissimi, atque optimi viri, scelere verò atque audacia tua M. Bibulum foro, curia, templis, locis publicis omnibus expulisses, inclusum domi contineres: cúmque non maiestate imperij, non iure legum, sed ianuæ præsidio, & parietum custodiis consulis vita tegeretur, misisne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret, vt id quod in priuatis semper est seruatum, id re Tribuno pleb. Cõsuli domus exilium esse non posset. Deportati porrò dicebantur, qui ciuitate sua multati, vincti (vt verisimile est) neruo, aut compedibus, in nauim aliquam imponebãtur, seruísque publicis vt eos in insulam transferrent, tradebantur: idq; atrocissimum exilij genus erat, quod (vt modò dixi) ius omne ciuitatis & agnationis adimebat. l. 6, D. eod. l. 4, D. de gradib. l. sunt quidam, 17. D. de pœn. & l. 1, D. de hered. insti. Itaque neque capere quicquam ex testamento ciuis R. deportati poterant, neq; ius vllum in sua pristina

ciuitate

ciuitate retinebant. l. eius qui, 8. D. de testament. l. si pater, 9. C. de sent. pass. Denique mortuorum loco habebantur. §. Cum autem. Quibus mod. ius pat. Hinc illud Iulij Cæsaris edictum apud Suetonium: Desinant, inquit, vltrà quærere, mihíque, qui compertum habeo, credant: aut quidem vetustissima naui impositos quocunq; vento in quascunque terras iubebo auehi. Sic Terent. in Phormione:

Tantáne affectũ hominẽ quenquã esse audacia?
Nónne hoc publicitùs scelus hinc deportarier
in solas terras?

Id est, in solitudinem, vt ait Donatus. Triplex igitur inter Deportationẽ & Relegationẽ differẽtia est. Deportati capite minuuntur: itaque & ciuitatẽ & bona omnia amittunt. Relegati verò, non minuuntur: sed & ciuitatem & bona iuráque omnia retinent. l. deportatorum, 8, C. de pœn. l. 6, l. 7, §. 1, D. de interdict. relegat. vbi Vlpia. ait, siue ad tempus, siue in perpetuum quis fuerit relegatus, & ciuitatẽ Romanam retinet, & testamenti factionem non amittit: quod idem traditur in d. l. 8, De testamen. & l. 4, De interd. vbi Vlp. ait, relegatum in potestate sua liberos retinere: quia & alia iura sua omnia retinet. Altera differentia est, quòd Deportati perpetuo exilio damnantur: Relegati verò, sæpe ad tempus, d. l. 7, §. 1, De interd. Tertia, quòd deportati, vt verbi vis declarat, seruis publicis tradũtur vincti, vt eos in nauim impositos in solas terras trãsferãt: vt loquitur Terẽtius. Relegati verò exire iubẽtur his verbis, ILLVM prouincia illa, insulisq; eis relego, excedereque debebit intra illum diem. d. l. 7, §. his qui, eod. Atque hæc quidem ita propriè ac subtiliter disputantur. Verùm intelligendum est, pinguius plerunque nos istis vti verbis, vt qui interdicti propriè sunt, relegati dicãtur. Itaque Gallus Aelius Relegatos apud Festum ita definit, quibus ignominiæ, aut pœnæ caussa necesse est ab vrbe Roma, aliòve quo loco abesse, lege, senatus've cõsulto, aut edicto magistratuum. Sic Vlpi. in l. 7, §. his qui, scribit eis qui relegantur, ita magistratus fari solitos, Te illa prouincia exire iubeo. Sic de L. Lamia Cicero loquẽs in ea pro Sextio: Eum, inquit, in concione relegauit, edixitque vt ab vrbe abesset millia passuum ducenta. Maximè verò verbum Exilij cõfunditur atque permiscetur. Cùm enim generale sit (vt suprà diximus) tamen ad deportationis speciem plerunque & quasi propriè reuocatur, & à Relegatione remouetur. vt in l. 2, D. de pœn. Capitalia, inquit, iudicia sunt, in quibus pœna mors, aut exilium est: hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera, non exilia, sed relegationes propriè dicuntur: tunc enim ciuitas retinetur. In eãdem sententiam Ouid. lib. Trist. 2:

Adde quòd edictũ quamuis immite minaxq;,
Attamen in pœnæ nomine lene fuit.
Quippe relegatus, non exul, dicor in illo:
Parcaq; fortunæ sunt tibi verba meæ. Item,
Nec mea concessa est alijs fortuna, nec exul
Edicti verbis nominor ipse tui.
Arua relegatum iussisti visere Ponti,
Et Scythicum profuga findere puppe fretum.
Item Trist. 5:
Ipse relegati, non exulis vtitur in me
Nomine: tuta suo iudice caussa mea est.

Nomen igitur exilij, quod generale est, plerunque ad speciem Deportationis ita cõtrahitur, vt de ea sola intelligatur. Marcianus autem in d. l. 5, De interdict. ad solam interdictionem & relegationem contraxit. Vbi cùm dixisset, exilium esse triplex, tamen duplex duntaxat ponit: speciémque pro genere constituit. quemadmodum ex iis quæ superius dicta sunt, facile intellectu est. Atque hæc quidem de exilio: cuius in Pandectis mentio fit, satis multa. nunc illud scire oportet, stante Repub. dissimillimam fuisse rationem exilij, quàm postremis temporibus fuerit. Nam (vt Cicero scribit in Orat. pro Cæcina) exilium nõ supplicium erat, sed perfugium, portúsque supplicij: nam qui volebant pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, solum vertebant: hoc est sedem ac locum mutabant. Itaque nulla, inquit, in lege nostra reperietur, vt apud ceteras ciuitates, maleficium vllum exilio esse multatum. sed cum homines vincula ignominiásque vitant, quæ sunt legib. constitutæ, confugiunt quasi ad aram, in exilium: qui si in ciuitate legis vim subire vellent, non prius ciuitatem quàm vitam amitterent. qui nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur atque deponitur. Sic Cæsar in oratione de coniuratis apud Sallustium, Eodem illo tempore maiores nostri Græciæ morem imitati, verberibus

ribus animaduertebant in ciues: de condemnatis summum supplicium sumebant. Pòst autem lex Porcia, aliæq; leges paratæ sunt, quibus legib. exilium damnatis permissum est. Et paulo superius: An quia lex Porcia, ac aliæ item leges condemnatis ciuibus non animam eripi, sed exilium permitti iubent? Et Polyb. in eandem sententiam, libro 6, itémque Cic. in orat. pro Domo sua. Scire autem illud oportet, moris tum fuisse, vt quibus ciuitas lege adimeretur, iis nō exilium nominatim irrogaretur, sed aqua & igni interdiceretur: quod in Commentariis orationis, pro Cæcina iam pridem docuimus: & superius sub verbo, Aqua & igni. Vt dubitare nemo possit, quin cùm exilio damnatū aliquem per id tempus legimus, de aquæ & ignis interdictione intelligendum id sit. Sed quæri video de C. Verre, de Fabricio & aliis, qui cum rei lege aliqua publicorum iudiciorum facti essent, seséque dānatum iri viderent, sua sponte ciuitatem relinquebāt, vtrúmne exilium illud appellādum sit: & si exilium esset, verum legitimum, an voluntarium? Respondemus autem nostra quidem sententia, verissimum istud exilium fuisse, nec voluntarium appellandum, sed & legitimum, & coactū, & necessariū. legitimum, quia leges quibus erant rei facti, ciuitatem iis adimebant. itaque absentes condamnabantur: vt in Verrinam II, iampridem docuimus. Coactum autem ac necessarium, quia non sponte ac libenter discedebant, sed quoniam fore videbant, vt paucis pòst diebus damnati ciuitatem relinquere cogerentur. Malebāt igitur absentes, quàm præsentes eam infamiam subire.

EXIMERE & Eripere in tractatu Ne quis in ius vocatum vi eximat, hoc differunt, quòd Eripere est de manibus auferre per raptum: Eximere, quoquo modo auferre. l. quarta, D. ne quis eū qui in ius.

EXIMI de reis dicitur, cuius nomen cùm ipse in reos relatus esset, deletum est. l. hi tamen, II, in fine, D. de accusat. l. si interueniente, 12. D. ad S.C. Turpill. vbi Vlpianus abolitione interueniēte de reis eximi aliquē scribit. Cicero etiā Verrina IIII, significat accusatore absente id fieri: Quo tempore, inquit, omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam caussam, ne tu ex reis eximerere, si ego ad diem nō affuissem. Item Verr. VI. Condēnare Diodorum non audet: absentē de reis eximit. Et Pedianus in Cornelia. Postero die cùm P. Cassius assedisset, & citati accusatores non adessent, exemptum nomē est de reis Cornelij.

EXEMPTA actio dicitur quæ perēpta est, cùm desiit quis agere posse. l. 1, & l. 26, §. actio, D. ex quib. caus. maior.

EXISTIMATIO est, inquit Callistratus, dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur, aut cōsumitur. l. 5, D. de extraord. cognit.

EXORCISARE. Vlpianus l. 1, D. de extraord. cognit. Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si, vt vulgari verbo impostorum vtar, exorcisauit. non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prędicatione affirment. hęc ille. ἐξορκίζειν est abiurare, & execrari. Talium imprecationum quibus morbi expelli credebantur, meminit Plinius lib. 28, capit. 2. Lucas etiam in Actionibus Aposto. cap. 19, de præstigiatoribus quibusdā commemorat, qui se dæmonas posse pronunciato Christi nomine profligare profitebantur: quos ἐξορκιστὰς appellat. Mentio fit in l. 6, C. de epis. & cler.

EXPEDITIO, propriè profectio cum expeditis militibus. Sallust. Iugurth. Marius interea exercitu in hybernaculis composito, cum expeditis cohortibus & parte equitatus, pficiscitur in loca sola. Et paulo pòst, de eodem loquens, Pauidi sine decore ad Syllam profugiunt, quem Consol in expeditionem proficiscens Proprætorem reliquerat. Imp. tamen pro castris posuit in princ. tit. De milit. test. vbi testamentorum leges non exigit ab iis qui in expeditionibus occupati sunt. nam in §. 4 Quatenus, inquit, militant, & in castris degunt.

EXPERIRI, vel Experiri ius (vtrunq; enim dicitur) lege agere est. inde deducto verbo, quòd qui rem aliquam iudicio petūt, ij quod iuris se habere ad eam rem petendam arbitrantur, id ad iudices tentandi & experiundi caussa exponunt. Liuius lib. 50: Prætor, inquit, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturum esse. prius quā id faceret, se ei permittere, vti, si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur id integra

tegra ſua gratia facturũ. Paulus l. 1, D. de in ius voc. In ius vocare, eſt iuris experiundi cauſſa vocare. Vlp. ex Prætoris edicto in l. 4, D. vi bon. rapt. In eum in anno, quo primùm de ea re experiundi poteſtas fuerit, in duplum, &c. Sic l. 3, §. hęc pœna, D. quod quiſq. iur. l. 1, de diuerſ. temp. act.

EXPATRITIVS, qui patritiatum depoſuit. Zeno l. 3, C. de ſenat. vel patrit. Quoties viro fortè patritio, vel expatritio, vel ei quem Prætorianæ, &c.

EXPILATORES, qui ſunt atrociores fures: hoc eſt enim expilatores, inquit Vlp. l. 1, §. 1, D. de effract. l. aut facta, 16. D. de pœ.

EXPLICARE pecuniam, quod Græci πορίζειν. Latini Curare. Calliſtratus l. 31, D. de re iudic. Si qui tamen per contumaciam magis, quàm quia non poſſint explicare pecuniam, differant ſolutionem: id eſt, In promptu non habeant.

EXPONI infantes dicebantur à parentibus, cùm abiiciebãtur, vt aut à prætereũtibus ſuſciperentur, aut inedia perirent: vnde Donatus: Exponere, inquit, eſt morti tradere, & obiicere. Terẽ. in Hecyra: Continuò exponetur: hic tibi nihil eſt quicquã incommodi. Contrarium eſt, Tollere: vt in Andria: Quicquid peperiſſet, iuſſit tolli: id eſt, educari. Hinc Rubri. C. de infantibus expoſitis: & Nouell. CLIII: περὶ τῶν χαμαιριπτῶν βρεφῶν: id eſt, de infantibus humi repertis: vbi ſtatuit, vt omnes liberæ conditionis ſint.

EXPRESSIM, diſertè, nominatim Paulus l. 98, §. 3, D. de ſolut. Quod ita poteſt admitti, ſi hoc ipſum expreſſim agebatur.

EXPROMISSOR dicitur, qui pro alio nouandi animo promittit. l. vlti. D. ad Macedon. l. ſi mulier, 22. D. ad Velleian. l. ſeptima, §. quarto, D. de dol. mal. l. quarta, §. primo, D. de re iudic. l. quarta, D. de condict. cauſſ. dat. l. qui libertinus, 37. D. de oper. libert. Itaque differt Expromiſſor à Fideiuſſore, ſiue Adpromiſſore. nam ille ſolus obligatur: hic cum alio. ille reus principalis eſt: hic acceſſorius. Illum qui dat, liberatur: hunc verò qui dat, obligatus manet. l. vt res, 53. D. de contrah. empt. l. quod ſi, 10. D. de pigno. act. l. quod ſeruus, 56. D. de pecul. l. 5, §. ſi pater, D. de iur. dot.

EXQVÆSTOR, Quæſtorius, qui Quæſtura eſt functus. Hoc ex Iuſtiniani Præfatione Græca cum Latina collata intelligitur. quatũ in hac ſic legitur. Quæ omnia cõfecta ſunt, per virũ excelſum necnon prudentiſſimũ magiſtrũ, Exquæſtore & excõſule Tribonianũ: in altera verò hoc modo, ἅπερ ἅπαντα συντέθειται καὶ ἐκπεπόνηται καλῶς τε, καὶ τοῖς παρ' ἡμῶν κελευσθεῖσιν ἀξίως παρά τε Τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου μαγίστρου καὶ ἀπὸ κοιαιστόρων τῶν ἡμετέρων βασιλέων, καὶ ἀπὸ ὑπάτων.

EXROGARE, eſt ex lege vetere aliquid eximere per nouam legem. Feſtus.

EXTRAHERE iudicium, producere, prorogare, proferre. Paulus l. 10, D. ad exhib. Si optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractũ eſt, quo fruſtra exhibetur, &c.

EXTRANEI hæredes, vide Hæredes extranei.

EXTRARII hęredes, iidẽ qui extranei.

EXTRANEVS poſtumus, idem qui alienus. vide Poſtumus alienus.

EXTRA ordinem fieri dicuntur, quæ legitimo & vſitato ordine non obſeruato fiunt. Hinc,

EXTRAORDINARIAE cognitiones dicebãtur, quas Prætores Præſidéſque præter vſitatam officij ſui conſuetudinem ſuſcipiebant. l. 1, & paſſ. D. de extraord. cognit. l. 2, D. ex quib. cau. maior. l. 1, §. eſt autem, D. de exerc. act. l. ſi quis ſepulcrum, 12, D. de relig. & ſumpr. l. quod ſi, 24, §. vlt. Tit. de minorib. Hinc,

EXTRAORDINARIAE perſecutiones: apud Vlp. in l. pecuniæ, 178. D. de ver. ſignific. veluti fideicommiſſorum, & ſi quæ aliæ ſunt quæ non habent iuris ordinarij executionẽ, id eſt, in quib. formularum cõceptio nõ vſurpatur. l. actio, D. de neg. geſt. & apud Vlp. Inſt. ca. 25. Hinc,

EXTRAORDINARIVM auxilium reſtitutionis in integrum appellatur. l. in cauſſæ, 16. D. de minorib. propterea quòd tota ex Prætoris cognitione pendebat, neq; vlla certa actione poſtulari poterat. l. quod ſi, 24. in fi. D. eod. Hinc,

EXTRAORDINARIA actio ea dicitur, quæ loco interdicti datur, propterea quòd interdictis agendi ritus ſublatus eſt. tot. tit. de interdict. ſiue extraord. act. quæ pro his compet. Hinc,

EXTRAORDINARIA pœna in §. in ſumma, 9. de iniur. cuius arbitrium officio iudicis permittitur. l. vlt. C. eod. l. qui iniuriarum, 43. l. vlt. D. eod.

EXTRAORDINARIA crimina dicũ-

tur, quæ non lege aliqua publicorum iudiciorum, sed extra ordinem magistratus imperio ac potestate exercentur. Vnde legitima crimina extraordinariis opponuntur ab Vlpiano l.3, D. de crim.stell. Idem in l. vlti.D.de priu.delic. Si quis actionem quæ ex maleficiis oritur, velit exequi: siquidem pecuniariter agere velit, ad ius ordinarium remittendus erit, nec cogendus erit in crimen subscribere. enimuerò si extra ordinem eius rei pœnam exerceri velit, tunc subscribere eum in crimẽ oportebit. Idem in l.vltim.D.de furt. Meminisse oportebit, tunc furti plerunque crimine aliter agi, & eum qui agit in crimen suscribere: nõ quasi publicum sit iudicium, sed quia visum est temeritatem agentium etiam extraordinaria animaduersione coercendam. Et in eandem sententiam Paul.l.9,§.3. D. de publi.vectig. Vlpia.l.1,in princ.D. de inecnd. nauf.& rui.l.3,§.1,de crim.stell.& alibi per sæpe. Hinc titulus lib.Pan. XLVII, De extraordin.criminib. Hinc illa extraordinaria quæstio nobilis in Milonem constituta: cuius rei quæ ratio fuerit, explicandum hoc loco videtur. Nam quum essent leges, essent quæstiones ordinariæ de cæde, vel de vi, quibus sui Prætores, siue Quæsitores præerant, quibúsque reus postulari Milo poterat: Pompeius tamen Consul creatus legem de vi promulgauit, qua nominatim cædem in Appia via factam comprehendit: in qua id quoq; scriptum erat, vt Quæsitor suffragio Populi crearetur: creatúsque est Cn.Domitius Ahenobarbus, apud quẽ Milonis caussa extra ordinem acta dicitur, quòd non veteribus legibus apud suũ Prætorem, sed noua lege data opera perlata, apud certum Prætorem, id est de industria creatum, acta sit. quæ quidem lex pœnam grauiorem, & formam iudiciorum breuiorem damnato constituebat, quàm illa vetus & vsitata: sicuti docet Asconius. quinetiam quas tabellas aliis legibus Quæsitores ipsi suis iudicibus dabant, eas non Domitius Quęsitor, sed Pompeius Consul distribuit. Itaque nouum iudicium Cicero illud appellat: & obscurè Pompeij factum accusans: Quantum, inquit, luctum in hac vrbe fuisse à nostris patribus accepimus, quũ P. Africano domi suæ quiescẽti illa nocturna vis esset allata? quis tum nõ gemuit? quis nõ arsit dolore? Num igitur vlla quæstio de Africani morte lata est? certè nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur, id est: Qua lege pœna constituta est in eos qui cędem fecerint, ea lege quicunq; siue clarũ, siue obscurum hominem interfecerit, tenetur: neq; noua lex, nouum iudicium, noua pœna extra ordinem statuenda est. Sua enim cuiq; crimini ordinaria perpetuaq; quæstio lege constituta erat, vt ait idem in Bruto: perpetuęq; ob eam caussam quęstiones dicebãtur, quia forma iis per leges publicorum iudiciorum præscripta atq; constituta perpetuò seruabatur: nec quemadmodum antea fiebat, vt quodq; crimen admittebatur, Quæsitor nouus nouáque iudicij forma constituebatur. Quod si quando tamen contingeret, tum verò extra ordinem dicebantur agi iudicia, quia scilicet contra vsitatũ iudiciorum ordinem ac rationẽ exercebantur: vt tum in Milonis caussa factum esse constat. Nam si Milo apud eum Prætorem, qui de vi iudicium eo anno exercebat, accusatus fuisset, neque nouus Quæsitor cõstitutus: vtrum tandem ordinarium, an extraordinarium illud iudicium fuisset? Quare assentiri doctissimo viro nõ possum, qui Milonis iudicium, iccirco quòd erat de vi, extra ordinem factum fuisse tradit: & illud Tuccij de quo scribit ad Ciceronem Cælius lib.8, ep.8. propterea extra ordinem habitum fuisse, quia de vi reus esset factus. Ordinariam enim fuisse de vi quęstionem, suúmque, item vt aliàs, Prętorem certum habuisse, constat ex locis innumeris. Caussam tamen cur hoc Tuccij iudicium extra ordinem exerceretur, aliam à Milonis iudicio fuisse, locus epistolę perspicuè demonstrat, quum id iudicium prętermissis aliis de vi reis omnibus, quamuis prius factis, primo quoque tempore factum esse testatur: neque de Quæstore nouo creato mentionem vllam faciat. Cuius rei quæ ratio fuerit, vt verè dicam, coniectura assequi non possum. neque enim Lutatia lege, quæ quotidie, festis etiam (vt ait Cicero pro Cælio) ludorúmque diebus de vi iudicium exerceri iubebat, sed & Plautia, & post ludorum dies acta caussa est. nisi fortè dicamus, quemadmodum in quæstione inter sicarios parricidij crimen extra ordinẽ ac primo quoq; tempore in iudiciũ vocabatur, vt constat ex libro de Inuent. 2. (parricidij enim crimẽ iudicij de sicariis partem

tem fuisse, Rosciana oratio declarat) eodē modo in quæstione de vi Plautia lege constituta, crimina quædam fuisse, de quibus propter atrocitatem ordine reorum neglecto statim iudicandum esset. In quibus, si suspicioni locus est, vis ingenuis allata non postrema fuit. Quare quum Sempronium hominem & cognomento & colore Rufum, ἀχυρῶς Cælius mel ac delicias Ciceronis appellet (quo verbo, vt satis constat, obscœnitas plerunque continetur) si Vestorio Tuccium vim attulisse diceremus, ob eámque caussam lege Plautia extra ordinem à Sempronio esse accusatum, totum illum locum hoc modo interpretari non incommodè possemus: vt Cælius Tuccij patronus, verbū de crimine Tuccij, quod inficiari fortasse non poterat, nullum faceret: sed ipsius Sempronij notam infamiam in iudicio commemoraret, exponerétque eum ipsum aliquando id pro beneficio dedisse, quod in maximi flagitij loco Tuccio poneret: quódque Vestorius in maximis iniuriis numeraret. Et quoniā rumor quoque aliquis, falsus fortasse, in ore tamen hominum versatus erat (qua de caussa veterem fabulam appellat) Rufum hunc Ciceroni aliquando in deliciis fuisse, iocans Cælius subiungit, se quoque Ciceronis & illius fabulæ veteris apud iudices mentionem fecisse: vt isto modo elusus Sempronius, calumniam magno plausu tulerit, qui non animo flagitij vindicandi, sed vt præsentis anni Prætorem effugeret, ausus esset accusatorem suum eius criminis reum facere, cuius ipse iampridem omnium hominum sermone damnatus esset.

EXTRICARE, propriè ex tricis eximere. Hinc Extricatæ margaritæ, perpurgatæ, mundatæ, expolitæ. Vlpian.l.27,§.19. D. ad leg. Aquill. Si quum maritus vxori margaritas extricatas dedisset, eáque inuito marito perforasset, &c. Contrarium est Intricare, vnde Intricare peculium: de quo suo dicetur loco.

EXVLES appellantur omnes, quibus aqua & igni interdictum est: air auctor ad Heren.lib.2. vide supra EXILIVM.

F LITERA.

FABIANA actio, vide Actio Fabiana.

FABRILES operæ libertorum dicuntur, quæ operosę sunt, & sub Artificialium verbo continentur. l. fabriles, 6, D. de ope. lib. vide Operæ libertorum.

FABRICENSES in lib. C. dicuntur, qui armorum ac telorum in officinis ab Imperatore constitutis fabricandorū ius habebant. nam officinæ vulgo Fabricæ dicebantur: vti scribit Iustin. Nouell. de armis, LXXXV: vbi vetat alibi quàm certis & constitutis locis arma teláve fabricari: iubétque Fabricensium certum corpus esse, & militiam quandā. In l.3. C. de fabric. iubentur Fabricenses stygmata, siue puncta aut notas publicas in brachiis impressas habere, vt internosci & latitantes agnosci possint.

FACERE verbum, omnem omnino faciendi caussam complectitur: dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi. l. verbum, 218. D. de verbo. signifi. item reddendi. l.175, eod. tit. Hinc Facere posse vel non posse, passim in iure ciuili, pro Soluendo esse vel non esse. §. penult. de actionib. l. 3, De constitut. pec. l. 24, §. 1, & pass. D. de re iudic. l.21, §.1, D. rer. amot. nisi fortè pręcisè sic dicatur, cùm plena locutio sit, Facere iudicatum posse.

FACERE oportere, & hanc significationem habet, vt abstineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret, & curaret ne fiat. l. facere, 189. de verbot. significat.

FACERE iudicatum, satisfacere iudicato, iudicis sententiæ parere. Verbū est XII. tabul. Ni iudicatum faxit, secum ducito.

Celsus l.42, D. si cert.petat. At si iudicatum fecerit Titius, nihil vltrà Seius tenebitur. Cicero pro Flacco: Itaque Recuperatores contra istum rem minimè dubiã prima actione iudicanerũt. quum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Scæuola l.45, D. de fideiusso. An cum hærede venditoris ante diem quo iudicatum facere compelleretur, agere possit.

Facere nomen, est in tabulas referre aliquid alicui deberi. Vlp.l.2, D. de proxe. Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, quasi mandator non tenetur. quia hic monstrat magis nomen quàm mandat, tametsi laudet nomen. Seneca in principio libri 1. Non eligimus dignos quibus tribuamus: sed nomina facturi, diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus. Idem libro secundo: Quidam volunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographũ dari. Item libro tertio: Vtinam nulla stipulatio emptorem vẽditori obligaret: nec pacta conuentáq; impressis signis custodirẽtur, fides potius illa seruaret, & æquum colens animus. Adhibentur ab vtraq; parte testes. Ille per tabulas plurium nomina interpositis parariis facit. Ille non est interrogatione contentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpem humani generis fraudis ac nequitiæ publicæ confessionem: annulis nostris plus quàm animis creditur. in quid isti viri ornati adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? vide Nomen, & Nomina facere.

Facere totum, pro vim omnem habere. Vlpianus l.35, §.3, D. de hæred.instit. Totum autem Italicarũ vel prouincialium significatione quæ res accipiendæ sint, videndum est. & facit quidem totum voluntas defuncti. nam, quid senserit, spectandum est.

Facti alia esse dicuntur, alia iuris.

Facti esse dicuntur, quæ non in iure aliquo ciuili, id est aliquo ex iuris Quiritiũ inuentis atque institutis, sed in facto duntaxat posita sunt. Iuris ciuilis instituta dico, veluti, Capitis diminutionem, tutorum curatorúmve auctoritatem, & quę sunt in eodem genere. exempli caussa, Possessio dicitur esse facti, non iuris: ac propterea possessio interrupta negatur postliminio restitui posse: quippe cùm possessio in facto consistat. l. denique, 19, D. ex quibus cauſ. maior. Hac etiã de caussa Hæreditas negatur possessionem habere, in l. prima, §. Scęuola, D. si quis test. lib. quia scilicet Hæreditas ius est, neque facere quicquã intelligitur. Item possessio dicitur posse à pupillo intelligente etiam sine tutoris auctoritate acquiri, atque adeò amitti. l. prima, §. primo, & l. possessionem, 29. D. de acquir. possessio. Similiter Habitatio dicitur esse facti, in l. penult. D. de cap. min. atque ob eam caussam Habitationis legatum per capitis diminutionem non perimi. ac nimirum hoc illud est, quod ait Paulus in dicta l. prima, §. secundo, de acquir. possess. res facti infirmari iure ciuili non posse. quemadmodum enim ex eo iure non constant, sic nec ab eo euerti, neque restitui possunt. Similiter solutio, vendino, traditio, facti magis esse dicuntur, quàm iuris, l.7. D. de curat. fur.

Facti aut iuris error, vide Error.

Facti aut iuris quæstio, vide Quæstio.

Factio, ius faciẽdi. vnde Testamenti factio, pro Testamenti faciendi ius. Papinian. l.3, D. de testam. Testamenti factio, non priuati, sed publici iuris est. Cicero in Topic. Si statuissemus ex edicto Prætoris secundum eas tabulas possessionem dari, quas is instituisset, cui testamenti factio nulla esset, id est testandi facultas. Pôst autem loquendi consuetudo inualuit, vt Factio testamenti haberi diceretur vltro citróque: hoc est, & à testatore, & ab eo cui quid relinquitur. l. filiusfamil. 16, D. de testament. Vlpianus cap. Instit. XXII: Heredes institui possunt, qui testamenti factionem cum testatore habent.

Factores, pro criminum auctores. Macer l.7, D. de cust. & exhib. Solent præsides prouinciarum in quibus delictum est, scribere ad collegas suos, vbi factores agere dicuntur.

Factvm & gestum, vide Gesta & Facta.

Faenvs, vide Fenus.

Falciatvs, vide Calciatus, & Hama.

Falcidia lex quæ fuerit, cognosce ex Indice legum Romanarum. vsurpatur autem Falcidiæ verbum persæpe, pro quadrante, quem ea lex hæredi attribuebat. vt sub

vt sub titu. ad leg. Faleid. item pro quarta S. C. Trebellian. l. 1, §. Neratius. l. 51. l. 55. l. 58, & pass. D. ad Trebell. item pro portione liberis debita, quia & ea quarta est: l. Papinianus, 8, §. vnde. D. de inoffic. test. l. quæ nuper, 31. C. eod.

FAMILIÆ appellatio quàm variè accipiatur, docet copiosè Vlpianus in l. 195, D. de verb. signifi.

FAMILIARES olim dicebantur, qui serui erāt. Macrob. lib. Sat. 1, cap. 11: Nam & nostri maiores omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes, dominum, Patremfamiliâs: seruos, Familiares vocauerunt. Seneca libr. Episto. VI, ep. 47: Ne illud quidē videtis, quàm omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliā seruis detraxerint? Dominum, Patremfamiliç appellauerunt: seruos (quod etiam in mimis adhuc durat) Familiares. Instituerunt diem festum, non quo solum cum dominis serui vescerentur, sed quo vtiq; honores illis in domo gerere, ac ius dicere permiserunt: & domum Remp. pusillam esse iudicauerunt.

FAMILIÆ appellatione, inquit Vlpianus, liberi quoq; cōtinentur. Vnicus seruus familię appellatione nō cōtinetur, ne duo quidem familiam faciunt. l. 40, §. 2. D. de verbo. sig. Cicero eodē modo in Orat. pro Cæcin. Quid enim facilius est, quàm probari iis, qui Latinè sciant, in vno seruulo Familiæ nomen nō valere? & paulò pòst: Neque dubium est, quin si ad rem iudicādam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus quæ constat ex seruis pluribus: quin vnus homo familia non sit.

FAMILIÆ ercifcundæ iudicium est, quod inter cohæredes ideo redditur, vt & hæreditas diuidatur, & quod eo nomine alterum alteri dare facere oportebit, præstetur. qua igitur ex parte diuisio postulatur, ea ex parte in rem actio est: alia verò ex parte personalis actio est aduersus eum, qui nobis ad dandum faciendum perinde obligatus est, ac si conuentum pactúmq; inter nos fuisset, vt nobis obligatus esset. l. 1, & pass. D. famil. ercifcon.

FAMOSA in iure dicūtur, quæ famam & existimationem lædunt, infamiámq; afferunt. Hinc,

FAMOSA iudicia, quorum damnatio infamiam affert. l. 7, D. de iniur. l. vltima, D. si lib. ingen. l. 1, §. deniq; D. de do. mal.

FAMOSI libelli, qui dolo malo ad infamiam alicui conciliandam parati sunt. l. aut facta, 16. D. de pœn. & l. vnq. C. de famos. lib.

FAMOSVM carmen quod ad alterius ignominiam factū est. l. is cui, decima octaua, D. de testament. l. ob carmen, 21. D. de testib.

FAMOSI autē homines dicuntur, iidē qui infames. l. 2, §. vlt. D. de his qui inf. not. l. mulierem, 13. D. de accus. l. 2, §. si mater, D. ad Tertyll.

FANATICI, propriè sacerdotes, qui furore correpti in fanis oracula fundebant. vt apud Vergil. lib. Æneid. 6, & Luca. lib. 5, Iuuen. Sat. 2:

- Et crine senex fanaticus albo,
Sacrorum antistes.

Ij porrò furore illo affecti caput iactare, & comas excutientes rotare solebant: vt ait Fabius lib. 11, capit. III. ex quo qui atræ bilis abundantia caput iactant, Fanatici quoque appellantur ab Vlpiano, in l. 1, §. 5. D. de ædil. edict. Si seruus, inquit, inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus videretur. Quod paulò pòst appellat, Circa fana bacchari. Lamprid. in Heliogab. Iactauit autē caput inter præcisos fanaticos, & genitalia sibi deuinxit.

FATALE damnum, Vlpianus in l. 3. §. 1, D. naut. caup. appellat, quod hominis prudentia præcaueri ac prouideri non poterat: quale est naufragij, latrocinij, aut piratarum. Idem l. 2, §. 2, D. pro socio. Damna quæ imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij non coguntur præstare. Sic l. 3, D. de instru. vel inst. l. 2, C. de condict. furt. l. 5, §. quod verò, D. commod.

FATALES dies Impp. appellant, qui peragendis appellationib. præstituti sunt. l. 2, C. de temp. appell. l. 32, C. de appell. l. vlt. C. vbi senat.

FAVIANA actio, vide Actio Fauiana. Eadem quibusdam locis Fabiana dicitur.

FECIALES à Numa primùm instituti sunt, è nobilissimis familiis delecti, qui eo munere per omne vitæ tempus fungerentur. Dionysius libro II. eorum procurationem septem in partes describit. I. Vt

viderent ne populus Ro. vlli fœderatæ ciuitati bellum inferret. II. Vt ab exteris nationibus res iniuria ademptas, repeterent. III. Vt postulata facere recusantibus bellum indicerent. IV. De iniuria contra fœdus illata cognoscerent, & qui noxam nocuisset, dederent. V. De legatorum iniuriis cognoscerent, & vt fœderum conditiones seruarentur, viderent. VI. Pacem facerent: eam quæ minus rectè facta esset, rescinderent. VII. De eo quod Imperator contra iusiurandum fecisset, cognoscerent. Varro De vita populi Roma. Itaque bella & tardè & nulla licentia suscipiebant: quòd bellum, nullum nisi pium, putabant geri oportere: & prius quàm indicerent bellum iis, à quibus iniurias factas sciebant, Feciales legatos repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant. Si cuius legati violati essent, quid fecissent, quamuis nobiles essent, vt dederentur ciuitati statuerunt: Fecialésque XX. qui de his rebus cognoscerent, iudicarent & statuerent, constituerunt.

Felinvs Iurisconsultus nobilis, Ferrariæ natus, ius ciuile tum in patria, tũ etiã Pisis complures annos magna auditorum celebritate docuit: monimentísque ingenij sui compluribus relictis, circiter annum D. vita excessit.

Fenvs ab eo dictum est, quòd pecuniam pariat increscenti tẽpore, quasi fetus, aut fetura. nam & Græcè τόκος dicitur, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, quod est párere. Varro libro tertio de Latino sermone: Fenus autẽ dictum à fetu, & quasi fetura quadã pecuniæ. nam & Catonẽ & ceteros antiquiores sine O literа Fenus pronunciasse contendit, vt Fetus & Fecunditas. Hæc Nonius.

Fenvs & feneratores, & lex de credita pecunia fenebris, à fetu dicta, quòd crediti numi alios pariant, vt apud Græcos eadem res τόκος dicitur. Festus.

Fenvs appellatur naturalis terrę fetus, ob quã caussam & numorũ fetus fenus est vocatũ, & de ea re leges fenebres. Festus.

Fenerare pecuniã dicimur, quum eam ita collocamus, vt quasi à re fecunda, ita ab ea aliquam insuper pecuniam, quasi fetum eius exigamus.

Feneratio est occupatio pecunię, ad quæstum aliquem ex numis creditis, sine vllo creditoris vel impendio, vel labore, vel periculo exigendum, instituta: quæ ob eã caussam à Platone, Aristotele, ceterísque magnis viris dãnata est, quia fructus quæritur ex re quæ natura sua sterilis est. neque enim numi sua spõte & sine hominis industria fructum ferunt. Præterea Iuris ciuilis axioma est, non alteri quãque rem quæstui esse debere, quàm cuius periculo est, l. si is qui, 13. §. 1. D. cõmod. Credita autẽ pecunia non feneratoris, sed solius debitoris periculo est. Inter vsuram autẽ propriè & speciatim sumptã, & Fœnerationẽ hoc interest, quòd illa nõ ad quæstũ faciendũ, sed ad id quod interest cõpẽsandum instituta est: quoniã vt Paulus scribit, vsuræ nõ propter lucrũ petentium, sed propter morã nõ soluẽtium infliguntur, l. cum quidã, §. si pupillo, D. de vsur. At feneratio ad lucrũ ex nudis numorum corporib. sine vllo labore & periculo faciendum excogitata est.

Fenerator, sicut M. Varro in lib. 3. De sermon. Latino scripsit, à fenore est nominatus. Fenus autem dictum à fetu, & quasi à fetura quadam pecuniæ parientis atque increscentis. Gell. lib. 16. cap. 12.

Fenvs nauticum est, quod pro pecunia traiectitia, id est, quæ trans mare creditoris periculo deportatur, soluitur. vt paret ex tit. de naut. fen. lib. Pand. 2. Vnde etiam maritima vsura nominatur in l. 6, eo. tit. vide Nautica pecunia.

Feræ dicuntur in iure nostro, nõ præcisè, quæ natura feroces sunt: quales sunt vrsi, leones, pantheræ: quæ propriè Bestiæ appellãtur, l. 1, §. bestias, D. de postul. & l. 2, C. ad leg. Aquil. sed generaliter omnes quibus immensa atque infinita liberè vagandi vis à natura insita est: quales sunt lepores, damæ, cerui: quorum feram esse naturam nemo negat: inquit Caius in l. 5, D. de acq. rer. dom. l. 3, §. item feras, de acquir. possess. Itaque apes, pauones, columbæque agrestes Feræ appellantur, d. l. 5. de acquir. rer. dom. Generaliter autem Feris mansuetæ opponuntur, quibus scilicet illa liberè & infinitè vagandi vis insita non est: quales sunt quæ gregatim pascuntur: vt oues, capræ, boues, equi, muli, asini. d. l. secunda, ad leg. Aquil. item gallinæ, anserésve chortales, l. 5, de acquir. rer. domin.

Feriæ aliæ sunt repentinæ, aliæ solennes, l. tertia, C. de dilationibus. Repentinæ sunt, quas re feliciter gesta Principes indic

indicũt.l.1,C.de feriis. Solennes verò, quæ sunt anniuersariæ ac legitimæ. Itaque feriæ solennes feriis extra ordinem indictis opponuntur. in l.26,§.5,D. ex quibus caus. maior. veluti ob res prosperè gestas, & in honorem principis.l.1, C.de feriis.

FERIARVM publicarum genera sunt quatuor. aut enim statiuæ sunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nũdinæ. Et sunt statinæ vniuersi populi communes, certis & constitutis diebus, ac mensibus: & in fastis, statis obseruationibus adnotatæ. Conceptiuæ sunt, quæ quotannis à magistratibus vel sacerdotibus concipiuntur, in dies vel certos, vel etiam incertos: vt sunt Latinæ, Paganalia, Sementiuę, Compitalia. Imperatiuæ sunt, quas Consules vel Prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorum, id est rusticorum, quibus conueniũt negociis propriis, vel mercibus prouisuri. Sunt prætetea propriæ feriæ familiarum, vt Claudiæ, vel Æmiliæ: seu Iuliæ, siue Corneliæ: & si quas ferias proprias quæque familia ex vsu domesticæ celebritatis obseruat. Ex Macrob.lib.1. cap.16.

FERIATICI dies, pro Feriati, vel festi. Vlpianus l.2, D.de feriis, Diuus Marcus effecit, de aliis speciebus Prætorem adiri etiam diebus feriaticis. Appellantur autem sub eo tit. Feriæ, dies omnes quibus magistratus propter vacationem publicam ius non dicit: veluti propter messem, aut vindemias, aut depositũ magistratum: vt cum in l.5, Vlpianus scribit, Pridie Kalendas Iannarias magistratus neque ius dicere, nec sui potestatem facere consueuerunt.

FERRE iudicem alieni, pro iudicio aliquem lacessere, & iudicem offerre. Cicero pro Qu.Roscio: Quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet: cùm testem producam, reprehendere audebit? Liuius libro tertio: Proinde vt ille iterum ac sępius prouocet, sic se iterum ac sæpius iudicem illi ferre, ni vindicias in seruitutem dederit.

FERRI, inquit Caius, propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiulat: portari ea quæ quis iumento secum ducit: agi ea quæ animalia sunt.l.235, D.de verb.signif.

FERRO damnati, vel Ad ferrum damnati dicũtur apud Vlp.cap.Inst.1, & l.8, D. de testam. non qui ad bestias damnantur: nam in l.8, perspicuè hæc separantur: sed qui vt cum gladiatorib. pugnent, damnantur. Itaque Suetonius de munere gladiatorum loquẽs in Nerone: Exhibuit, inquit, ad ferrum etiã quadringentos Senatores. Dicitur hæc pœna, & Ad gladium.l.si quis filio,6.§.irritũ,4.D.de iniust.rup.l.si quis mihi,25.§.si quis plane.D.de acq.hæred. Id autem supplicij genus à Constantino abrogatum est: in l.1, C.de gladiat.

FERRVMINATIO, est conglutinatio ex ea materia, cuius ex res sunt, quæ conglutinantur. Paul.l.23,§.4, D.de rei vind. Si statuæ suæ ferruminatione iunctũ brachiũ sit, vnitate maioris partis consumi. Itẽ: Non idem in eo quod adplumbatum sit: quia ferruminatio per eãdem materiam facit confusionem: plumbatura non idẽ efficit. Põp. l.27, D.de acq.rer.dom. Quicquid in facto argento alieni argenti addideris, non esse tuum totum argentum fatendũ est. at contrà, si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alienóue argento ferruminaueris: non dubitatur scyphum tuum esse.

FEVDVM & Allodium, vocabula sunt Gottica & Langobardica: quorum originem nemo adhuc quod sciam, ne Germanorum quidem quisquam, exposuit. Feed apud Germanos bellum significat, vnde in cõstitutionibus Caroli magni Fœdosus dicitur qui hostis est publicus. Prædia igitur bello occupata, quæ [illegible] ea lege colenda & fruenda militibus suis tradebat, vt eum perpetuo dominum agnoscerent, séque illius homines, hoc est quasi clientes profiterentur, Feuda dicebãtur. Qui verò accipiebat, Vassus, & Vassallus quasi dicas Famulus, appellabatur. quanquam qui latinissare voluerunt, nomine paulo honestiore quàm famuli aut serui, homines appellarunt. Vnde illa sollemnis in feudis accipiẽdis formula, Vt Fides & hominium præstetur. quod etiam postea barbarius, Homagium dictum est. Contra autem prædia non bello capta, sed subiectis & debellatis populis optimo iure relicta, Allodia dicta sunt. ab Als Leũdr deducta vt opinor origine: quoniam plebeis & subiectis, eodẽ iure quo antea, possidebantur, relicta essent. Num Leudes quoque pro subiectis (quæ vox Germanorum est) à Gregorio Turonensi, Annonio Monacho & eiusdem ætatis scriptoribus vsurpari solitos, obseruatũ est? Sed (inquit Gregorius lib.3,) ille muneribus placatis à Leudibus suis defensatus

est, & in regno stabilitus. Item lib. I X. Similiter cõuenit, vt nullus alterius Leudes nec solicitet nec venientes recipiat. Feuda igitur prædia sunt, propter quę fides & hominium, hoc est quasi obseruantia quædam debetur. Allodia, propter quæ nihil debetur, & quæ iure optimo possidentur. Ac Feuda quidem ab initio quasi precario tantum dabantur, vt ea dominus quoties ei commodum esset, repeteret. Postea verò institutum est, vt etiam in perpetuum tempus, sub fidei & hominij conditione traderentur. Cùm autem lib. Obseruat. I I. scripsissem, Feudorum ius videri mihi ex Gotthorum & Langobardorum institutis manasse: nonnulli opinionem hanc ineptam appellarunt: quia Gerardus qui Langobardus fuit, & primũ de feudis librum conscripsit) ius feudorum antiquissimũ fuisse scribit. vbinam igitur illa Gerardi verba sunt? Nam paulo quidem post initium ita loquitur: Antiquissimo tempore sic erat in dominorum potestate connexum, vt quando vellent possent auferre. postea verò eò ventum est, vt per annum tantùm firmitatem haberent. deinde statutum est, vt vsque ad vitam, &c. Hæc igitur verba quemadmodum ad feudorum originẽ apte referre possumus? Iam verò vt Gerardus antiquissimã eorum originem diceret, quid tamen absurdi est, antiquissima tempora numerare illa, quibus primùm Gotthi Italiam occuparunt, præut ea sunt, quibus Gerardus & Obertus scripsere? Ad mores autẽ populi R. feudorum originem referri, & Feudum à fide deduci, nihilo magis mihi probatur, quàm quod nonnulli Valuasores à Valuis, alij vassallos à vasis nobilium deduxere. Sed his de rebus, hactenus: proprius enim dicendi locus alibi constitutus est.

FEVDVM genus est clientelæ, quo vel dignitas, vel vectigal, vel prædium aliquod ea lege alicui datur, vt & ipse, & ipsius posteri atque hæredes, beneficij auctorẽ perpetuò agnoscant, & quasi pro patrono colant: eiúsque caput, existimationem, & fortunas tueantur. Illius enim caussa & origo hæc fuit, vt victores eùm gratiam suis ducibus, præfectis, ac militibus pro opera in bellis ac præliis egregiè nauata referrent, honoribus & fortunis Italorũ in illos transferendis: tum etiam certos sibi deuinctos, & tanquã deuotos clientes haberent, quorum opera, bello partam regionem, in posterum, si opus esset, tueri possent: quos sua lingua modò Valuasores, modò Vassallos appellarunt. Vnde tres Feudorũ gradus facti sunt, summus, medius, infimus. Summus ordo est principũ ac procerum, qui lingua illorum Capitanei regni, Duces, Marchiones, & Comites appellati sunt: & à Rege tum illis honoribus afficiebantur, tum etiam Italiæ oppidis ac vicis, locupletum etiam victorum arcibus ac villis donabantur. Quæ Feuda quia partem aliquam Regię dignitatis obtinebant (qui enim Duces & Marchiones nunc appellantur, Reguli olim fuerũt) iccirco Regalia dicta sunt. Itaque potestas eis data est cudendæ pecuniæ, creandorum magistratuum, salinarum & fodinarum exercendarum, cadncorum, confiscationum, earúmq; functionnm quæ Angariæ & Parangariæ appellãtur: quæ iura vulgò iura Regaliæ (corruptè, vt opinor, pro Regalia) nominãtur. Medius ordo eorum fuit fendorum, quæ principis illius ordinis proceres, Regis concessu, ea lege aliis inferioris dignitatis hominibus dabant, vt Vassalli ipsos secũdum regem eius beneficij auctores ac patronos agnoscerẽt, & pro capite ac fortunis ipsorum, si vsus ferret, pugnarent. Quo in numero ij qui vulgò illorum lingua Barones, ac Maiores Valuasores, siue Vassalli appellanrur, fuerũt: qui patronos quidem illos agnoscebãt, sed tamen vt iam dixi, secundum Regem. Infimus ordo eorum fuit, quæ à secundi ordinis Vassallis in priuatos conferebantur: siue illi nobiles essent, quàm nobilitatem armis pepererant: siue ignobiles: nam vtrique eadem qua superiores iurisiurandi formula obligabantur: quæ ab Oberto nescio quo, in eo libro, qui vulgò vsus Feudorum inscribitur, barbarè & fœdè perscripta, solam hanc habet, quàm antea dixi, sententiam: vt cliens patroni sui caput, existimationem, ac fortunas, quoquo modo poterit, contra quencunque aduersarium, solius Regis maiestate excepta, tueatur. Hæc ex I I. nostrarum Obseruationum lib.

FICTIO de ijs qui apud hostes sunt, duplex est: altera Postliminij, altera legis Cornelię. Illi locus est, cùm captus ab hostibus in ciuitatem reuertitur. tum enim nunquam à ciuitare abfuisse fingitur. l. retro, 16, & l. in bello, 12. §. 1, & l. bona, 22, D. de

de captiuis. §.4, Instit. Quib. mod. ius pat. Corneliæ autem fictioni locus est, cùm captiuus apud hostes moritur. vt in ciuitate decessisse fingatur. vide l. lege Cornelia, 12, D. de testament. l. lex Cornelia, 28, D. de vulg. subst.

FIDE alterius pecuniam mutuã sumere, est, dato fideiussore sumere. Cicer. pro Flacco: Hic hercule cornici oculum, vt dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eruditum, percussit: eius enim fide sumpsit à Fufiis. Securus Hermippus Tennum proficiscitur, cùm iste sese pecuniã, quam huius fide sumpserat, à discipulis suis diceret Fufiis persoluturum. Item in ead. Pecuniam sumpsit mutuam à Sex. Schola, qui tamen reddidit P. Veratij lectissimi hominis fide. Vulgò tamen mendosè scriptum est FIDEI.

FIDE aliena, vel sua, iubere aut promittere: vide, Fideiussor.

FIDEICOMMISSA ideo appellata sunt, quia nullo vinculo iuris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur. ait Imp. tit. De fid. libert. in prin.

FIDEICOMMISSVM, est quod non ciuilibus verbis, sed precariuè relinquitur: nec ex rigore iuris ciuilis proficiscitur, sed ex voluntate datnr relinquentis. Vlp. cap. Inst. XXV.

FIDEICOMMISSORVM alia singularia sunt, alia vniuersalia. Singularia sunt, quæ singulatum rerum fiunt: veluti, Rogo te heres vt Sempronio fundum illum reddas, restituas. Vniuersalia verò, totius hereditatis: veluti, Peto à te vt hereditatẽ illi meam restituas.

FIDEICOMMISSARIVS dicitur, is cui heres rogatus est hereditatem restituere. &

FIDEICOMMISSARIA hereditas, quam heres rogatus est alteri restituere.

FIDEIVSSOR dicitur, qui fide ac periculo suo suadet, vt id de quo agitur, fiat: quoniam eius euẽtum præstat. vt l. Lucius, 24. D. de fideiuss. Peto des ei numos fide ac periculo meo. Itaq; cum has passim formulas legimus, Stichũ aut decem fide tua iubes? Quantam pecuniam credidero, fide tua esse iubes? Mille modios trutici fide tua esse iubes? Si reus quadraginta non soluerit, fide tua esse iubes? cum inquam has formulas legimus, subauditur perpetuò, Isti credita. nam Iubere, pro velle, suadere, cupere, hic vsurpatur: vt veteres in his locutionibus annotarunt, Iubeo te saluere, Iubeo te bono animo esse. Aliud autem est, Fide sua iubere, aliud Fide sua promittere. Fide sua reus principalis promittit, cùm ipse sua sponte sponder: vt medicus apud Plautum in Menahemis,

Sanum futurum mea ego id promitto fide.

Fide aliena promittit, cùm fideiussorẽ, aut vadem, aut prædem præbet. At fide sua iubet, qui auctor ac suasor est, vt alteri quid credatur. Vnde Fideiussorem Donatus definit, auctorem credendi. Ergo Fideiussor & fide sua iubet, & fide sua, non autẽ aliena promittit: at reus & sua & aliena promittit. Fideiussorem autẽ veteres Sponsorem appellabant. vti nominatur etiam in l. fideiussores, 68. D. eo. Varro: Spõdet qui dicit sua sponte Spondeo. spõdet etiam sponsor qui idem vt faciat obligatur. Itaque à Cicerone perpetuò appellatur. Scæuola l. creditor, 60, §. 1, Mandat: Quamuis idoneè repromissuram tibi Titiam matrem puellæ dotem sciam, tamen & ipse quo magis conciliem animum tuum domui meæ, fidem meam interponere nõ dubito. Quare scias quodcunque ab ea ex hac caussa stipulatus fueris, id me mea fide esse iussisse saluum te habiturum.

FIDES est, (vt ait Cic. libr. de Offic. 1.) dictorum conuentorumq; constantia & veritas: inde dicta, quòd fiat, quod dictum est. Et in lib. de Republ. vt Nonius auctor est: Fides nomen ipsum mihi videtur habere, cùm fit, quod dicitur. Hinc Vlp. in l. ex empto, 11, D. de act. empt. Nihil magis, inquit, bonæ fidei cõgruit, quàm id præstari, quod inter contrahentes actum est. Ergo

FIDES bona est, cùm id quod dictum ac promissum est, bene ac rectè fit. l. cùm venderem, 21. D. locar. vnde illud Augusti apud Sueton. qui populo promissum congiarium reposcenti, Bonæ fidei se esse respondit. Sic Plaut. in Mostell. TR. *De vicino hoc proximo tuus emit ædes filius:* TE. *Bona fide?* TR. *Siquidem es argentum redditurus, tum bona: Si redditurus non es, non emit bona.*

FIDEM suam liberare fideiussor dicitur, cùm creditoribus satisfacit: vel cautione scilicet, vel fideiussoribus datis. Cicero pro Flacco: Hermippus tamen Fufiis absentibus

bus satisfacit, & fidem suam liberat.

FIDVCIA, est contractus quo fidem alterius secuti, rem ei aliquam simulandi tantum caussa mancipamus: inde ducta appellatione, quòd nulla alia re, quàm fide ac probitate emptoris freti eam venditionem interponimus. vnde Fiduciarius emptor ille rectè appellabitur: quemadmodũ hæres fiduciarius dicitur, cuius fidei suam hæreditatem restaret ad tempus tantùm credit. Hoc cũ ita sit, illud iam scire oportet, olim formulam emãcipationis hanc fuisse, vt pater filium suum alicui dicis caussa vẽderet, ab eóque numos aliquot acciperet: ac tum emptor hominem illum sibi venditum manumitteret. quòd cùm iterum ac tertiò factum esset, eueniebat vt ex lege Romuli filius è potestate patris exiret. is autem qui eum manumiserat, patronus eius efficeretur, ac proinde patronatus iure, ipsius intestatò mortui, quasi liberti hæres esset. Cautio igitur à Iurisconsultis inuenta est hæc, vt post duas venditiones, totidémque manumissiones, pater ita iam tertiò filium venderet, vt sibi vicissim ab emptore reuenderetur: ac tum eum ipse manumitteret, vt eius intestatò morientis hæres esset. quo demum casu cõtracta fiducia dicebatur, quia vicissim à patre accepta fuerat, quasi vltrò citróque facta. Contrahendi enim verbum reciprocationem in se quãdam habere, testis est Labeo, l. 19, D. de verb. sig. Differunt igitur Fiduciam contrahere, & Fiduciã interponere. nam fiducia interponitur, cùm semel tantùm atq; ab vno accipitur. veluti (inquit Boetius) si quis tempus dubium timens, amico potẽtiori fundum mancipet, vt ei cùm tẽpus suspectum præterierit, reddat. vel cùm pater ille filium suum emptori adumbrato vẽdit, confisus ab eo continuò filium suum manumissum iri: vel cùm testator suam hæreditatẽ alicui ad tempus credit, cõfisus illam ab eo alteri nominato restitutum iri. At cõtrahi fiducia dicitur, cùm vicissim ac mutuò interponitur. veluti cùm post tertiam vẽditionem adumbratus emptor ita patri suum filium reuendit, vt eum pater cõtinuò manumittat. vt l. 2. §. obiicitur, D. ad Tertull. nam si contrahere fiduciam nihil aliud esset, quàm interponere: semper contrahenda fiducia emancipatio celebrata fuisset. nunc Iustin. apertè testatur in Institutionibus, emãcipationes non contracta fiducia fieri posse: & si factæ olim fuissent, patrem filio suo intestatò successurum non fuisse. §. vlti. De legit. agn. success. Nonnulli autem Fiduciam interpretantur legem reuendendi venditioni adhibitam. à quibus iccirco dissentio, primùm quia Fiducia non pactum, sed verus principalísq; contractus est: deinde quia ista ratione nunquàm emancipatio non contracta fiducia facta fuisset.

FIDVCIARIA hæreditas, id est fidei eius cui relicta est commissa, vt eam alteri restituat. Vlpian. l. 9, De reb. cred. Sed etsi ex senatusconsulto agetur, competit hæc actio: veluti si is cui fiduciaria hæreditas restituta est, agere volet.

FIDVCIARIVS dicitur is, in quem simulatè aliquid ad tempus ea lege alienatur, vt vel nobis ipsis, vel ei quem nominauimus restituat. Hinc

FIDVCIARIVS hæres apud Iauol. l. Seius, 46. & l. 67, D. ad S. C. Trebell. is qui hæres simulatè & ad tempus scriptus est, dum eam hæreditatem alteri verò ac perpetuo hæredi restituat. Hinc

FIDVCIARIA hæreditas eodem loco, quæ fidei illius credita & commissa est. Hinc

FIDVCIARIAM operam legatus Imperatori suo præstare dicitur à C. Cæsare, cui imperium ad tempus commissum est, vt eo exacto Imperatori suo illud restituat. Hinc,

FIDVCIARIVS pater dicitur is à Caio in Instit. cui pater verus filium suum simulatò mãcipat. Quæ cùm ita se habeant, dubium nemini est, quin

FIDVCIARIA tutela dici deberet ea, quæ alicui ad tempus commissa esset, atq; concredita: &

FIDVCIARIVS tutor is, cuius fidem in ea tutela ipsi ad tempus credenda secuti essemus. Verùm consuetudine sermonis à recta via nominis paulisper deflexum est: vt in commen. Instit. exposuimus.

FIDVCIARIVS seruus, pro Oppigneratus. Paulus lib. Sent. 2, cap. 12: Quicquid creditor per fiduciarium seruum quæsiuit, sortem debiti minuit.

FIGLINA, officina figuli. Iauolenus l. 25, §. 1, De instr. & inst. Quidam quum in fundo figlinas haberet, figulorũ opera maiore parte anni ad opus rusticum vtebatur.

FIGLINVM opus, arte figuli perfectũ. Paulus l.19,§.1,D.de seruit.vrb.præd.Iuxta communem parietem cameram ex figlino opere factam iure haberi licet.

FILIABVS in testamẽtis ob discrimen sexus, ait Plinius dici consueuisse: cùm his tantùm nominibus adiici soleat, quæ numero plurali ES literis terminantur: vt cupiditates, dignitates, vel quæ VS, vt anus, manus, senatus, fluctus. HęcCharisius lib.1.

FILII appellatione omnes liberos intelligimus. ait Paul.in l.84,D.de verb.sig.

FILIIFA. & filiæ dicuntur, quæ sunt in aliena potestate. nam qui ex me & vxore mea nascitur, in mea potestate est. l.4, D. de his qui sunt. vel sic:

FILIIFAMILIAS dicuntur, qui ex iusto matrimonio procreati sunt (nam alij s. p. id est, sine patre, & spurij nominãtur) vel pro eo ac si nati sic essent, habentur, & in eum locum adoptantur.

FILIVM, eum definimus, qui ex viro & vxore eius nascitur: ait Vlpia.l.6, De his qui sunt sui vel al.

FILIVM senatoris accipere debemus, non tantùm eum qui naturalis est, verùm adoptiuum quoq;. neq; intererit à quo vel qualiter adoptatus fuerit: nec interest an in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an ante dignitatẽ senatoriam. Senatoris filius est & is, quẽ in adoptionem acceperit: quãdiu tamen in familia eius manet. l.5, & l.6, D.de senator.

FINALIS quæstio, quæstio de finibus, finium regundorum iudicium. Pap.l.11,D. fi.reg.In finalibus quæstionibus, vetera monumenta, census auctoritas sequenda est.

FINI, ablatiuus apud nostros vsitatus, pro vsq; ad finem, aut vsque ad modum & quantitatem.Pap.l.1,D.de pign.Pacto placuit, vt ad diem vsuris non solutis, fructus hypothecariũ vsuris compensaret fini legitimæ vsuræ. Sic in l.15, D.ad leg.Falcid.19, D.de compẽsa.l.5, De colla.dot.l.4,§.vlt. De naut.sen.

FINIVM regundorũ actio: vide, Actio fin. reg.

FINES regi dicuntur, (inquit Boetius in Topic.) quoties vnusquisque ager proprijs finibus terminatur.

FISCI, fiscinæ, fiscellę, spartea sunt vtensilia ad maioris summæ pecunias capiẽdas. vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quàm priuatæ, vt pro censu priuato loculos & arcã & sacellos dicimus, sic pro publico thesauro ærarij, dicitur Fiscus. Hæc Asconius: quæ Ciceronis locus confirmat, quem subijciã ex Verrina 5: Quatuor H-S. quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. Proprie autem dicitur

FISCVS, principis: Ærarium, populi. Spartianus in Adriano, Damnatorũ bona in fiscum priuatum redigi vetuit, omni summa in ærario publico recepta. Plinius in Panegyrico, At fortasse non eadem seueritate fiscum, qua ærariũ cohibes? imò tanto maiore, quãto plus tibi licere de tuo quàm de publico credis. Vlpianus l.2,§ 2,D.ne quid in loc. publ. Hoc interdictũ ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non pertinet. Res enim fiscales quasi proprię & priuatæ principis sunt. Posterioribus autẽ temporibus Ærarium principis dictum est propriè pro priuatis rebus Augusti vel Augustæ: Fiscus autem generaliter pro sacris thesauris. vt in l.2.& l.3, C.de quadriẽ.præscrip. Tantummodo contra ærariũ vsq; ad quadriennium tantùm: quo translato neq; aduersus fiscum vlla remaneat actio. Item: Non à fiscalibus rebus, sed ex priuata eorum substãtia. Item: Omnia principis esse intelliguntur: siue ex sua substantia, siue ex fiscali fuerit aliquid alienatum. vide Ærarium.

FISCVS consuetudine loquẽdi interdum vsurpatur pro Principe, aut pro, Procuratore fisci.

FISCI, fiscellæ iunceæ, in quibus inclusæ oleæ torcularis prælo subiiciuntur. Vlp. l.19.§.1.D.locati, Fiscos autem, quib. ad premendam oleam vtimur, colonum sibi parare debere Neratius scribit. Item Columella lib.12.cap.48.& 49.

FISTVLÆ, tubuli per quos aqua ducitur. Vlp.l.15,D.de act.empt. Lines & labra, salientes, fistulæ quoq; quæ salientibus iunguntur. Idem l.12,§.14, D.de inst.vel inst. Fistulæ autẽ & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, &c. Sic in l.13,D.si seruit.vind.l.47,& l.49,& l. 78,D.de cont.empt.l.17, De seruit.vrb.

FLAVISSÆ ab antiquis Latinis dicebantur, quos thesauros Græco nomine appellamus: quòd in eos non rude æs argentúmque, sed flata signatáque pecunia conderetur. Gellius lib.2,cap.10.

FLVMEN, inquit Varro, quòd fluat. à quo lege vrbanorum prædiorum scribitur, Stillicidia fluminaq; vt ita fluant, cadántq;. inter hæc hoc interest, quòd stillicidium eo quòd stillatim cadat: flumē quòd fluat continuè. Hæc ille libro De lingua IIII. Itaque intelligēda est ea seruitus, quæ Fluminis im mittendi appellatur: de qua in l. seruitutes, 20. §. Stillicidium, de seruit. vrb. & Pomp. l. cùm in lege, 33. De cont. emp. l. 13, D. si ser uit. vin. l. 1, §. sciendū, D. de aqua & aq. plu.

FLVMINVM, ait Vlpia. quædam sunt perennia, quædam torrentia. perenne est quòd semper fluat, ἀέναος: torrēs, χειμάῤῥους (id est, hyeme fluens) si tamen aliqua æstate exaruerit, quod alioquin perenne fluebat, non ideo minus perēne est. Fluminum quædam publica sunt, quædam non. Publicum flumen esse Cassius definit, quòd perenne sit. hæc ex l. 1, §. 1, D. de fluminib.

FLVMEN, vide Aqua profluens.

FOCARII, mediastini qui focū curant. l. 1, §. caupones, D. naut. caup. stab. l. quæsitum, 12. §. Trebatius, & §. seq. & l. si ita, 15. D. de inst. & inst.

FOCARIA dicitur pro cōcubina, in l. 3, C. de dona. int. vir. & l. 3, C. de cōdic. insert.

FOEDVS (vt Grammatici putant) ex eo dictum est, quòd in paciscēdo victimæ fœdè & crudeliter necabantur: eiúsque mors optabatur ei, qui à pace resiluisset. vnde Virgil. Æneid. IX.

Et cæsa iungebant fœdera porca. Est autem

FOEDVS pactio quædam societatis populi R. iussu ritè per Fecialem certis legib. facta & iureiurando firmata. Frequentissimæ tamen pro priuatorum pactione à Cicerone vsurpatur.

FOEDERIS autem duo tantùm facio genera, Proculum secutus in l. 7, D. de cap. & postlimin. qui alterum appellat æquum, amicitiæ caussa factum: alterum iniquum, siue impar, cùm pactio fit, vt is populus alterius populi maiestatem comiter tueatur: quod adiicitur (inquit) vt intelligatur, non pari iure vtrunque populum esse, sed hunc altero superiorem. quod etiam Cicero pluribus verbis in Orat. pro Balbo confirmat. Liuius autem lib. 34, eadem ponit genera: & illud prius scribit esse, cùm pares bello æquo fœdere, in pacem atq; amicitiam venirent. tunc enim repeti reddiq; per conuentionem res. alterū verò genus esse ait, cùm qui hostes nunquā fuerint, ad amicitiam sociali fœdere iungēdam coeunt: eos neque dicere, neq; accipere leges: id enim victoris & victi esse. Hæc Liuius: qui tamen prǽter illa duo genera tertium etiam addit, quo bello victis leges dicuntur. vbi enim omnia ei qui armis plus posset, dedita essent, quæ ex iis habere victos, quib. mulctari eos velit, ipsius ius atq; arbitrium esse. Sed videamus, ne pinguior Liuij partitio sit, illa Proculi limatior atq; subtilior: quippe cùm Dedititij non propriè in fœdere, sed in ditione esse dicantur. vnde illud Latinorū de Campanis apud Liuium: Campanorum aliam cōditionem esse, qui non fœdere, sed per deditionem in fidē venissent. Item de Apulis: Ita in societatem eos esse acceptos, vt non æquo fœdere, sed vt in ditione populi R. essent.

FOEDVS pro Fœditas. Paulus l. 3, D. de rit. nupt. Nec enim honos ei seruatur, quæ se in tantum fœdus deduxit. Vulgati codices, SCELVS. sed hoc modo scripsisse Paulum, facile crederem.

FOLLIS pro marsupio & sacculo pecuniæ: vnde, in folle offerre, l. 82, D. de cond. & demōstr. de quo suo loco diximus. Hinc

FOLLIS senatorius dictus est posterio rib. temporibus, tributum quod Senatores imperatoribus pendebāt. quod abrogatur per l. 2, C. de prætorib. lib. XII.

FORENSES actiones, quę alibi ciuiles, siue rei familiaris, priuatæ, aut pecuniariæ dicuntur. Vlpia. l. 1, D. de incend. nauf. Et quanquam sint de his facinoribus etiam criminum executiones, attamen rectè Prætor fecit, qui forenses quoq; actiones criminibus istis præposuit.

FORMA, modus, lex, cōditio. Modest. l. 10, D. de pollici. Quo casu certaminis edi tio licita est, forma pollicitationi data seruanda est. Vlp. l. 2, §. 2, Ad municip. Is qui vl tra cōmeatum abest, vel vltra formā commeatui datā ad munera vocari potest. Idem l. 52, De verb. oblig. In cōuentionalibus stipulationibus contractui formā contrahentes dant. Sequitur enim, Prætoriæ stipulationes legem accipiant de mente Prætoris.

FORMA iurisdictionis, pro modo, siue potestate qua ius alicui dicere permittitur. Callistratus l. 31, D. de fals. Aut si plus meruisse videatur, quàm ex forma iurisdictionis pati possint, vt Imperatori describatur,

æsti

æstimaturo quatenus coerceri debeat.

FORMVLÆ, quæ & Actiones dicebantur, vt suo loco demonstrauimus, erant sollemnium verborum conceptiones, quibus eadem in re populus R. vti consueuerat. Vulgus hodie stylum, formulariúmve appellat. Earum autẽ Iurisconsultos principes & tanquam architectos fuisse, nemo nescit. quare quas ex diuturna obseruatione veterum scriptorum collegimus, in appẽdicem referendas putauimus: vnde assumi poterunt, quæ cuique ad vsum suum accommodata videbuntur.

FORNACARIVS seruus, & Fornacator: qui ignis in forno siue fornace accendendi curã habet. Nonius, Fornum & Fornaces dicũtur à forno, quod est calido. vnde Forcipes, quòd candẽs teneant ferrum. Varro De vita populi R. Cocula, quæ coquebat panem primùm sub cinere, postea in forno: cuius vtriusq; vocabulum à Forno ductum, id est, à calore. Vlp. l. 27, §. 5, D. ad leg. Aq. Si fornacarius seruus coloni ad fornacem obdormiisset, & villa fuerit exusta. Paulus l. 13, & 14, D. de inst. vel instr. Instrumento balneario legato cõtinetur & Fornacator. Vtrobiq; tamen Fornicarius & Fornicator, legitur, nõ rectè: cùm à Fornice Fornicator, à Fornace Fornacator declinetur.

FORNICARI, pro scortari veteres dicebant. Vnde

FORNICATRIX, inquit Isidorus lib. x. Etymol. cuius corpus publicum, aut vulgare est. quoniam sub arcuatis fornicibus prostituebantur. Seneca lib. de vit. beat. voluptas, humile, seruile, imbecillũ, caducum: cui statio & domicilium fornices & popinæ sunt. Plaut. Bacchid. Omnes fornices, lustra, & lustrales cellulas quæsiui sedulo.

FORNICARII, venalitij & mercatores qui sub fornicibus tabernas habent, & merces expositas. FORICARII tamen apud Paulum legitur l. 17, §. 5, D. de vsur.

FORTVNA, singulari numero pro facultatibus & opibus. Scæuola l. 40, §. 5, D. statulib. Argentarius coactor quum penè totam fortunã in nominibus haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit.

FORO cedere, vide Cedere foro.

FORVM, inquit Varro, antiqui, quò conferrent suas controuersias, & quæ vendere vellent, quò ferrent, appellarunt.

FORVM agere inquit Festus, qui prouinciæ præest dicitur, quum ciuitates vocat, & de controuersiis eorum cognoscit. Cicero lib. Fam. III. Maleuoli homines qui te forũ Tarsi agere, statuere multa decernere, iudicare dicerent. Lucas in Actis cap. 19: ἐι μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται πρὸς τινα λόγον ἔχουσιν, ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν. vide suprà Indicere forum.

FOSSA est, ait Vlpianus, receptaculum aquæ, manu facta. l. 1, §. 1, D. vt in flum. pub. l. vnica, in fi. D. de rip. mun.

FOSSATVM, pro fossa qua castra cingebantur. Modest. l. 3. §. 2. D. de re. milit. Is qui exploratione emanet, hostibus insistentibus, aut qui à fossato recedit, capite puniendus est. id est, à castris fossa cinctis.

FRANC. ACCVR. nobilis Iuriscõsultus, Florentiæ natus, Ius Ciuile Bononiæ, ann. à Christo nato M. CC. XXV. magna cũ ingenij atq; industrię laude professus est. Glossas in omnes Iuris ciuilis libros scripsit, magnopere adiutus iis, quas superiores Iurisperiti Irnerius, Bulgarus, Martinus, Placentinus, Ioannes, Azo multifariã adscriserant. Præceptorib. vsus est Ioanne, qui Glossator vulgò nominatur, & Azone. Filiũ reliquit Frãc. Accursiũ, qui eodẽ in loco Ius ciuile interpretatus est, patrísq; glossãs locupletauit.

FRATRVM duo genera Iuriscõsulti faciunt: nã alios Cõsanguineos appellãt, qui ex eodẽ patre nati sunt, quãuis nõ ex eadẽ matre. alios Vterinos, qui ex eadem matre tantũ geniti sunt. l. pen. & vlt. C. de legit. hered. l. 27, C. de inoff. l. 21, C. de excus. tuto. Cornel. Frõt. de diff. voc. Frater, inquit, aut ex alia matre, aut ex alio patre potest esse: Germanus ex iisdẽ parẽtibus sit necesse est.

FRATRES patrueles, vide Patrueles.

FRAVS apud veteres pro pœna ponebatur: ait Vlp. l. 23, §. 2, D. de ædil. edict. at in l. aliud, 131. D. de verbo. signif. Fraudem genus constituit. Pœnam verò, speciem. Fraudis enim verbo & noxam siue delictũ contineri, & quasi pœnæ quandam præparationem: id est, (vt ego arbitror) noxæ imputationem, & pœnæ periculum.

FRAVDEM igitur pro noxa legimus in edicto Ædilitio l. 1, SI QVOD mancipiũ capitalẽ fraudẽ admiserit. quod Vlp. interpretans in d. l. 23. Capitalẽ fraudem admittere, inquit, est tale aliquid delinquere propter quod capite puniendus sit. Itaq; vsurpatur à Cicer. in ora. pro C. Rabirio, & 3. de Orató.

FRAVDEM autē pro imputatione noxæ, & pœnæ periculo legimus in l. 1, D. ad leg. Falc. EAM pecuniam sine fraude sua capere licere. & in l. 25, D. de adulter. Viro adulterum in vxore sua deprehensum retinere horas viginti testandæ eius rei caussa, sine fraude suo iure liceto. & in l. 8, D. de accusat. l. 23, D. de iniur. Hinc

FRAVS pro incommodo, damno, periculo. vt in fœdere antiquo apud Liuiū lib. 1. Rex, facisne me tu Regium nuncium popul. R. Quiritium? Quod sine fraude mea populisque R. QV. fiat, facio. Et passim NE SIT ea res fraudi.

FRAVS legi fit, vbi quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: & quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc distat fraus ab eo quod contra legem fit. l. 30, D. de legib.

FRIBVSCVLVM, discessiuncula coniugum non diuturna. Vlp. l. 32, §. 8, De don. int. vir. & vxor. Quòd si diuortium non intercesserit, sed fribusculum, profectò valebit donatio, si fribusculum quieuit. Cùm autem Isidorus lib. x. coniunctim de repudio, diuortio, & Friuolo loquatur: & Friuolum interpretetur, cùm eo animo separantur coniuges, vt rursum ad se inuicem reuertantur: quia Friuolum est, velut quassæ mentis & fragilis, vt Friuola fictitia vasa & inutilia sunt: verisimile est,

FRIVOLVSCVLVM dictum ab initio fuisse: deinde per contractionem Friuolusculum: ac tandem ex cōsuetudine peruulgati erroris, Fribusculum. nam B. & V. sæpe inter se commutari, notum est.

FRIVOLA, inquit Festus, vasa sunt propriè fictilia cassa. Vlp. l. 11, §. 4, D. de pigner. act. Non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pensionem insulæ friuola mea teneātur. Positum videtur pro suppellectili hominis tenuis & inopis. Seneca lib. Controu. III: Ego illos in friuola inuitaui nostra.

FRVCTVS generis nomen est, quo ea omnia quæ terra gignuntur, propriè comprehendimus. eius duæ sunt species, quarum altera Frugū nomine appellatur: nimirum quæ minutæ fruges dicuntur, hoc est, quæ arista aut siliqua continētur: l. frugem, 77, D. de verb. sign. altera verò generis sui nomen obtinet, & quicquid præterea ex terra natum ad hominum alimentum pertinet, complectitur: veluti vinum, oleum, & arborum baccæ, item fœ nū, arundo, cædua sylua. l. 48, D. vsufruct. l. 40, De cont. empt. Hæc, vt dixi, propria huius verbi sedes est: postea verò longius translatū fuit. nam primū Fructus nomine appellata sunt omnia, quæ non tantum ex terra, verumetiā ex animalibus nascuntur: veluti fœtus, lac, pilus, lana. l. 48, §. vlt. D. de acq. rer. dom. l. 28, D. de vsur. l. vaccæ, 43. D. de euict. & passim apud Catonem, Varronem, & alios. Itaque plerunque in iure nostro obseruatur, vt Fructus nomine illa sola contineantur: separentúrque à cæteris obuentionibus & emolumentis quæ aliis ex rebus percipiuntur. veluti vsuris, mercedibus, victuris iumentorum, &c. vnde tit. De fruct. & vsur. &c. sic l. 34, illo tit. l. 11, D. de donat. l. 29, D. de hęr. petit. l. 39, §. fructus, De leg. 1. Tādem verò

FRVCTVS nomen est ad hæc omnia translatū est, vt eo res omnes significentur, ex quibus emolumētū aliquod percipitur: quæ tamen non tam fructus esse, quàm fructuum vocem obtinere dicūtur. l. 34, D. de vsur. l. 62, D. de rei vind. l. 83, D. de leg. III. l. vsura, 121, D. de verb. sign. l. 88, §. vlt. D. ad leg. Falci. l. vlt. D. de vsur. l. 8, §. 1, D. de reb. auct. iud. l. vni. §. cū autē, C. de rei vxo. act.

FRVCTVS alij naturales dicuntur, alij elaborati, siue industriales. Naturales dicuntur, qui sua sponte, solius naturæ beneficio ac sine hominis opera nascūtur: quales sunt glandes & baccæ arborū, & oleæ, & syluæ cæduæ, & fœnum. Elaborati siue industriales sunt, qui opera & cultura hominū proueniunt: vt fruges quæ sationem requirunt, vites quæ culturam.

FRVCTVS alij pendētes dicuntur, qui terra adhuc continentur: l. 27, D. de vsufr. l. 44, De rei vindic. alij percepti, qui iam à solo separati sunt. §. is verò, De rer. diuis.

FRVCTVS, pro vsufructu crebrò in libris nostris vsurpatur. & hoc est quod ait Iulia. in l. vaccæ, 43. D. de euict. Fructus nomine & ius & corpus significari. Itaq; Vsusfructus an vsus legetur, nihil interest. nam & fructui vsus inest. l. per seruum, 14. §. 1, D. de vsu & habit. Hinc

FRVCTVARIVS plerunq; pro Vsufructuarius. vnde Fructuarius serui qui vsumfructū habet in seruo. l. 63, D. de solu. Interdū tamē Fructuarius seruus, aut fundus dicitur, in quo vsumfructū quis habet. l. 22, D. de vsuf. l. 27, D. de stip. ser. l. 1, D. si vsusf. pet.

FRVCTVS & vsus hoc differunt, quòd fructui & vsus inest: vsui fructus deest. & fructus quidem sine vsu esse non potest: vsus sine fructu potest. vt si tibi fructus deducto vsu legatus sit, inutile sit legatum. & si vsufructu legato fructus adimatur, totū ademptum sit. sed si fructus sine vsu, videatur cōstitutus qui & ab initio constitui potest. sed si fructu legato vsus adimatur, nulla sit ademptio. l. 14, §. 1, D. de vsu & habit. vide VSVS, à fructu.

FRVCTVS in hereditatis petitione intelliguntur, deductis impensis quæ quærendorum, cogendorum, conseruandorúmq; eorum gratia fiunt. l. 36, §. 5, D. de here. pet.

FRVGES, Varrone, Donato & Seruio auctorib. inde dictæ, quòd his fruamur. Earum autē duo genera prima Plin. facit libr. 18, cap. 7. Frumenta, vt triticū, hordeum: & legumina, vt faba, & cicer. Itaque Paulus lib. Sent. III: Frugibus legatis, inquit, tam legumina, quàm triticum & hordeum continentur. Atque hæc quidem antiquissima & maximè propria est huius vocis significatio: quæ finibus illis ita restrictè circumscripta est, vt ab aliis rebus omnibus quæ terra gignūtur, distingueretur. nam hæ non Fruges, sed Fructus appellati sunt: veluti vinum, oleum, & baccæ glandésq; arborum. Hinc illud Ciceronis Verrina V: Senatus Consulibus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum Romæ venderent: legémq; his rebus, quæ ipsis videretur, edicerent. Item libr. Offi. II: Neque enim frugum fructuúmq; reliquorum perceptio sine opera hominū vlla esse potuisset. Hinc Paulus scribit in l. frugem, 77. D. de verb. sign. à Iuliano eos reprehēdi, qui dicerent, Fruges omnes esse quibus homo vescatur: neque enim poma fruges dici, vt nec carnem, aut aues, ferásve. Postea verò consuetudo loquendi eò progressa est, vt etiam ad omnes fructus terræ quos in alimonia vertimus, hoc nomen pertineret: vnde Frugiferæ arbores dictæ, vt Priscian. scribit: vnde Frugum copia & inopia, pro iis omnib. quę terra gignuntur. Atq; hæc quidem ita se habent. Quod autē Paulus in d. l. 77. scribit, Frugem pro reditu appellari, non solùm quod frumentis aut leguminibus, verùm & quod ex vino, syluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur: hoc ego, vt verè dicā, nusqoam me alibi legisse memini: ac planè cuiusmodi sit, satis existimare non possum.

FRVMENTATIO, labor militū in frumento intra castra præsidiáve congerēdo. Macer l. 12, §. 2, D. de re milit. Officiū Tribunorum est, vel eorum qui exercitui præsunt, frumentationib. cōmilitonū interesse.

FVCINVM, vide Buccinum.

FVGAM vendere, est seruū qui in fuga est vendere. l. 2, D. de plagiar. & l. 1, C. eo. quod propterea S.C. vetitum videtur, ne serui ad fugam inuitentur.

FVGIENS pro Reus: figura dicendi Græca vsurpatur à Iusti. in l. 2, C. de iuram. propter cal. Non aliter neq; actorem, neq; fugientem in primo exordio litis, exercere certamina, id est φεύγοντα. Item eadē l. §. sed quia, minimè pati tale sacramentū remitti, sed omnimodo hoc & ab actore, & à fugiente exigi. Itē in l. properandū, 11. C. de iudi.

FVGITIVVS est, ait Triphoninus, non is qui solum consilium fugiendi à domino suscepit, licet id se facturum iactauerit: sed qui ipso facto fugæ initium mente deduxerit. l. 225, D. de verb. sig.

FVGITIVVS pro perfuga. Saturninus in l. aut facta, 16. D. de pœn. Tempus discernit emansorem à fugitiuo, & effractorem vel furem diurnum à nocturno.

FVGITIVVS, qui definiendus sit, copiosè disputat Vlp. in l. 17, D. de ædil. edi.

FVGITIVARIVS, qui fugitiuū mercede reducturus erat. Vlp. l. 18, D. de præscri. verb. Nō enim ambo pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus.

FVLLO est, qui lauanda, polienda, curanda vestimenta mercede accipit. l. 13, §. 6, D. locat. l. 12, & l. 82, D. de furt. l. 2, D. de condict. sin. causs.

FVMVM immittere, vide Casearia taberna.

FVNCTIO, pro pensione debita, & solutione. Cice. Verrina V: Ita decumas lege Hieronica semper vendēdas censuerūt, vt iis iucūdior esset muneris illius functio, &c. Et apud Paulū l. 2, D. Si cer. pe. Quia in suo genere functionē recipiūt, quàm specie, id est solutionē. Item apud Impp. in l. 6, C. de vectig. & cōm. In publicis functionib. æqua debet esse inspectio. Et l. 10, eod. Vectigalia curialium ordinū functionibus profutura.

FVNDVS in iure, dicitur propriè ager cum ædificio. nā omnino fundus integrum aliquid est: ait Vlpia. in l. locus, 60. D. de

verb.sign.sed in vsu, vrbana ædificia, ædes: rustica, villæ dicuntur. Locus verò sine ædificio, in vrbe, area: rure autẽ, ager appellatur. l. 211, D. eod. Itaq; passim legimus Fundum duobus constare: agro, & villa. l. 9, D. de seruitut. l. 35, D. de vsuf. leg. l. 81, §. qui fundum. D. de legat. 1. & villa fundi pars appellatur: l. 15, D. de inst. vel inst. l. 8, D. quib. mod. vsufr. amitt.

FVNDVS à possessione, vel agro, vel prædio sic distat, inquit Iauolenus. Fundus est omne, quicquid solo tenetur: Ager est, si species fundi ad vsum hominis comparatur: Possessio ab agro iuris proprietate distat. quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos nõ pertinet, aut nec potest pertinere, hoc possessionẽ appellamus. possessio ergo vsus, ager proprietas loci est. Prædiũ vtriusq; suprascriptæ generale nomen est. nam & Ager, & Possessio huius appellationis species sunt. l. 115, D. de verb. sig.

FVNDI appellatione plena proprietas, id est cũ vsufructu, significatur. l. eum qui, 56, §. si à te, D. de verb. sig. est enim fundus nomen iuris, l. cogi, 16. §. inde quæritur, D. ad Trebell.

FVNDVS dicitur populus esse rei quam alienat: hoc est auctor, inquit Festus. quibus ex verbis intelligitur, Fundũ fieri populum aliquem tum dici, cùm in re quapiã sua abalienãda est auctor, id est approbator. quod genus dicẽdi crebrò Cicero vsurpat in ora. pro Balbo. Neq; verò ad populos dũtaxat, verumetiam ad quẽuis auctorem referri solitum, argumento est illud Lysitelis adolescentis apud Plautum, qui cùm Charmidis absentis filiã à Lesbonico virginis fratre in vxorem sibi dari pactus esset, vbi reuersum patrem audiuit, ita loquitur: Nunc mihi is properè cõueniendus est, vt quæ cum eius filio egi, ei rei fundus pater sit, potior eo. Vide nostratum Obseruat. lib. 2, cap. 5.

FVNDORVM Principis (de quibus tractatur sub Rub. Cod. de fund. patrim. li. x I) alij dicuntur Patrimoniales, filij diuinæ domus. Patrimoniales sunt, qui locari tãtũ, & in principis patrimonio cõseruari solẽt: vnde & rei priuatæ appellãtur. Diuinę domus sunt, qui sacratũ largitionũ sunt, hoc est in quibus Princeps suas largitiones exercet.

FVNDI saltuenses, vide Saltus.

FVNDI Limitanei, & Limitotrophi, vide, Limitanei.

FVNERARIA siue Funeratitia actio dicitur, quæ ob impensas, funeris caussa factas cõceditur. l. 20, & l. 21, & pass. D. de rel. & sumpt. fun.

FVNERO, pro funeror, funeri operam do, iusta persoluo. Vlp. l. 14, §. 12, D. de relig. Si prohibente herede funeraueris testatorem. item: Ergo pietatis gratia funerasti. Item: Ego tamen nihilominus funeraui. Et §. 14, Qui mandatu alterius funerauit.

FVNESTA familia dicebatur tantisper, dũ neq; cadaueri iusta fecisset, neq; ipsum humasset: nã his confectis pura dicebatur. Caius l. 28, in fi. D. de stip. ser. Quæ ratio illo argumẽto cõmẽdatur, q. heredis familia ex mortis tẽpore funesta facta intelligitur, licet post aliquod tempus heres extiterit.

FVNGI, pro id quod debetur dare. nam propriè fungi stipendiarij aut vectigales dicuntur, qui quod debebant pendebãt. Cic. Verrina v. Quis nõ maximo se affectũ beneficio putauit, quũ tribus decumis prouna defungeretur. Et eo. lib. Tamen hoc vobis est statuendũ, quid aratorẽ ipsum arationis nomine muneris in Remp. fungi ac sustinere velitis. Hinc alias ad res trãslatũ. vt apud Vlp. in l. 3, D. de dot. coll. Dotis collatione fungi. Et l. 7, D. de prętor. stip. fungi pignoris, & auri atq; argẽti depositione. Et apud Paulũ, fungi omnib' patrimonij intributionibus, l. 12, in fi. D. ad munici. Et apud eundem Vlp. in Instit. tit. de dot. Dos quę semel functa est, amplius fungi non potest. Hinc,

FVNGI, pro statui. Paulus l. 63, D. ad leg. Falcid. Precia rerũ non affectu nec vtilitate singulorũ, sed cõmuniter fungũtur. & l. 33, D. ad le. Aquil. Pedius ait, Precia rerũ nõ ex affectione nec vtilitate singulorũ, sed communiter fungi: id est, statui, æstimari, definiri. Vsurpatum est autem pro pendi: quod qui vectigalibus funguntur, pendunt.

FVR ex eo dictus, vt Varro putat, quòd veteres Romani Furuũ atrum appellauerint, & fures per noctem quæ atra sit, facilius furentur. Gellius lib. 1, cap. 18, reprehendit. nam quòd à Græcis, inquit, nũc κλέπτης dicitur, antiquiore Græca lingua φὼρ est dictum: hinc per affinitatem literarum, quæ φὼρ Græcè est, Latinè fur. Hæc ille.

FVR ex eo dictus quòd furuum atrum appellauerint, & fures per obscuras noctes atque atras facilius furentur. Homerus, κλέπτῃ δέ τε νυκτὸς ἀμείνω. Hæc Nonius ex

Varronis libro rerum Diuin. XIIII.

FVRIOSVM Iuriscõsulti appellant, qui mentis ad omnia lumine, id est, sensu communi caret: quales non modò Athamantẽ, Alcmeonem, Aiacẽ, Orestem fabulæ memorant: verumetiam Margitẽ, Melitidem, Cotœbum, Beceeselenum, Moryehum. Dementem vero, qui non vsquequaq;, sed ex parte tantum mentis errore ducitur, velut is de quo D. Pius loquitur in l. his qui, 12. D. de tut. & curat. dat. Itaque Furiosus à Demente passim distinguitur: vt l. 2, D. de inoff. testam. l. 6, De curat. fur. l. 8, §. 1, D. de tut. dat. ab his. l. vlt. C. de admin. tut. l. 27, §. coram, D. de arbit. Sed Cic. Tuscul. quęst. III, Dementes, amentes, & furiosos, eosdẽ nominat: Stultos verò, quos Iuriscõsulti dementes aut mẽte captos appellant: Insanos verò tanquam vtrorunq; genus constituit. Sanitatem, inquit, animorũ positam in tranquillitate quadã, cõstantiáq; censebant: his rebus mentẽ vacuam appellarũt insaniam, nec minus illud acutè quòd animi affectionem lumine mẽtis carentem nominarunt amentiam, eandémq; dementiam. Et aliquãto pòst: Furorem esse rati sunt mẽtis ad omnia cęcitatẽ. Ex quibus apparet eandem esse furoris quæ demẽtiæ definitionem: ac propterea eandem vtranq; rem esse. At de stultitia sic loquitur: Stultitiã enim censuerũt, id est inconstantiã sanitate vacantem, posse tamẽ tueri mediocritatẽ officiorum, & vitæ communem cultum atq; vsitatum.

FVRIOSORVM duo genera in libris nostris legũtur: vnum eorũ qui in perpetuo furore sunt, qui (vt ait Macer in l. 14, D. de off. præsi.) cõtinua mẽtis alienatione omni intellectu carent. l. 22, §. si maritus, D. solut. mat. l. 12, §. natura, D. de iudi. alterũ eorum quorum furor intermissus est, & (vt nostri loquuntur) dilucida habet interualla, siue inducias. d. §. si maritus. & l. 20, §. nec furiosus, D. de test. l. 6, C. de curat. furios. l. 9, C. qui test. fac. poss.

FVRNARIVS, qui furno exercendo, & coquendo quæstum facit. Vlp. l. 24, §. 6, D. de damn. inf. Si furni nomine damni infecti fuerit cautum, deinde furnarij culpa damnum datum fuerit.

FVRTVM à furuo, id est nigro dictum Labeo ait, quòd clàm & obscurò fiat, & plerunque nocte. vel à fraude, vt Sabinus ait. vel à ferendo, & auferendo: vel à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures, imò & Græci ἀπὸ τ̃ φέρειν φῶρας dixerunt.

FVRTVM est cõtrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiã vsus eius, possessionisve: quod lege naturali prohibitum est admittere. in l. 1, D. de fur.

FVRTVM manifestum est, vt ait Massurius, quod deprehenditur dum fit: faciendi finis est, quum perlatum est, quò fieri cœperat. Hæc Gell. lib. 11, cap. vlti.

FVRTVM manifestum est, cùm res in manibus furis antequam destinatum in locum perlata sit, deprehensa est. itaque siue ἐπ' αὐτῷ φώρῳ, id est in actione ipsa, siue in loco vbi surrepta est, siue antequã res constitutum in locũ perferatur, deprehẽdatur, manifestum furtũ appellatur. l. 3, D. de furt.

FVRTVM nec manifestum est, cùm fur in faciendo quidẽ deprehensus non est, sed eũ furtũ fecisse, negari nõ potest. l. 8, D. eo.

FVRTI concepti, oblati, prohibiti, & non exhibiti actiones erant: de quibus cognosce ex §. 4, De oblig. ex delict. & Pauli Sent. lib. II.

FVRTVM per lancem & licium conceptum, vide infrà Lance & licio.

FVRTA domestica vocantur, quæ serui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij apud quos degũt, surripiunt: ait Marcia. l. 11, §. 1, D. de pœn.

FVRTO noxáque solutus dicitur, qui nemini furti obligatus est: ait Vlp. l. 174, D. de verb. signif.

FVSIO legitur apud Vlpianum in l. 27, §. 3, D. de vsuf. in libris quidem Florentinis: in aliis autem FVNCTIO. & animaduersum est ex l. 5, C. TH. de indulgent. debet vtrunque pro eodem, id est pro publicis illationibus vsurpari.

FVSTIBVS cædi, pro fascibus bacillorum: cuiusmodi olim ciuitate libera Magistratibus præferebantur, Iurisconsulti, opinor, dixerunt. Itaq; liberorum hæc hominum pœna posteriorũ Imperatorũ tempore fuit: quum serui flagellis cæderẽtur. Macer l. 10, D. de pœn. Ex quibus caussis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Callistratus l. 28, §. 1, D. eo. Non omnes fustibus cædi solent, sed hi dũtaxat qui liberi sunt. Quibus ex locis apparet, minus turpe fuisse fustibus, quàm flagellis cædi. l. 7, D. de pœn. l. vlt, D. de iniur.

G. LITERA.

GALLINARVM Iustinianus duo facit genera: vt aliæ mansuetæ sint, aliæ autem naturæ feræ. §. gallinarum, 12. De rer. diuis. & l. 5, in fi. D. de acquir. rer. dom. Varro autem tria lib. III, cap. IX, constituit, villaticas, rusticas, & Africanas. Columella lib. VIII, cap. II, chortales, rusticas & Africanas. Villaticas vterque & chortales appellat, quas ali tum vbique, tum in villa videmus. Rusticas autem & syluestres eas vocant, quas Iustinianus feras nominat: quæ ab aucupibus capiuntur, & in seruitute non fœtant.

GEMMÆ, lapilli, margaritæ ita distinguuntur in l. cum aurum, 19. in fi. D. de aur. & argen. Gemmæ sunt pellucidæ materiæ, velut smaragdi, chrysolithi, amethysti. Lapilli autem contrariæ superioribus naturæ: vt Obsiani, Venientani (fortasse Obsiani, Veientani.) Margaritæ autē nec gemmis, nec lapillis continentur, quia concha apud rubrum mare & crescit & coalescit. Ita distinguuntur in §. itē gemmæ, De rer. diuis. l. 3, D. eod. l. 1, D. de acq. poss. l. argumento, 25. §. pen. D. de auro & arg. legat.

GENEARCHICA prædia, γενεαρχικὰ & γενεαρχικὰ χωρία dicuntur in Nouell. XXI, quæ princeps atque auctor generis familiæ suæ reliquerat, ea lege, vt in ea perpetuò manerent, neq; ad alios transferri possent: vsque eo vt etiam fœminæ ab iis excluderentur, quod Armeniorū institutum à Feudorum ratione non omnino alienum Iustinianus ea Nouella sustulit.

GENER, est filiæ vir: ait Modest. in l. 4, §. 4, D. de grad. & affin.

GENER, inquit Seruius, dicitur & qui est, & qui esse vult: sicut etiam maritus. vnde est:

Quos ego sim toties iā dedignata maritos. itē: *Et gener auxilii Priamo, Phrygibúsq; ferebat Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis Audierat.* Et hoc est quod dicitur in l. 8, D. de gradib. Generi appellationem etiam ex sponsalibus cōtrahi, tametsi cùm ad ius disputatio reuocatur, aliud obseruatur. l. 1, & l. 8, D. de his qui not. infa.

GENERI appellatione & neptis & proneptis, tam ex filio, quàm ex filia editarum cæterarúmque maritos contineri, manifestum est, ait, Vlp. l. generi, De verb. sign.

GENERA, pro frugibus. Vlp. l. 8, §. 16, D. de transact. Si cui non numus ad alimenta, sed frumentum atque oleum & cetera, quæ ad victum necessaria sunt, fuerint relicta. & paulo pòst: Et neque diem neq; modum permutauit, sed tantum genus: vel ex contrario, si pactus fuerit vt in generibus alimenta reciperet, quæ in numis ei relicta fuissent.

GENERE quodam, obseruatum est vsitatam esse nostris locutionem, pro quodammodo: vt in l. quod seruus, 36, D. de stip. seru. Nam & hæc genere quodam donatio est. Item in l. Pompo. 44, D. de acq. rer. dom. Nam genere quodam venandi id erant nacti. Item in l. quorundam, 51. D. de acq. pos. Vtrubique animi quodam genere possessio erit æstimanda. Sic in l. 10, D. pro empt. l. 29, §. qui quæstum, D. de adulter.

GENIVS principis, qui eius saluti præesse credebatur. itaque per eum tanquam per Principis salutem iurabant: vti patet ex l. 13, §. vlti. D. de iureiur. l. 2, C. de reb. cred. l. si quis, 41, C. de transact. quasi diceret, Ita Principi nostro suus genius sit propitius. Tertullia. in Apologet. Citius denique apud vos per omnes deos, quàm per vnum genium Cæsaris peieratur. Item: Sacra faciebant pro salute Imperatoris, & genium eius deierabant.

GENO pro Gigno. Vlpianus l. 27, §. 1, D. de legat. & fid. primo: Si qua filia mihi genitur, ei hæres meus centum dato. Idem l. 13, §. vlti. D. de reb. dub. Si quis mihi filius aut filia genitur, hæres mihi esto. Priscianus libro X: Gigno, genui, pro quo Geno vetustissimi protulerunt. Varro in Andabata: Sed quod hæc loca aliquid genunt.

GENS & Genus, si vim ac naturam verborum spectemus, idem valent, neque quicquam differunt. vtrunque enim ab antiquo verbo Geno ductum videtur. Quod autem in l. 1, D. de probat. ita legitur: Cùm quæritur, gentem vel genus quis habere, nécne: in eo particulam VEL pro SIVE positam arbitror. nam Vlpiani tempore differentiam obseruatam aliquam fuisse, mihi non fit verisimile. Itaque qua sententia scripsit Liuius lib. 38, P. Scipio Nasica orationem habuit plenam veris decoribus,

non

non communiter Corneliæ gẽtis, ſed propriè familiæ ſuæ: eadem ſententia Cicero in Bruto ita locutus eſt: Funebres orationes ipſæ familiæ quaſi ornamenta ſeruabant ad vſum, ſi quis eiuſdem generis occidiſſet. Et Sueton. in Galba: Imagines vniuerſi generis exequi longum eſt: familiæ breuiter attingam. Item apud Ciceronẽ in Orat. pro domo: Quę cauſſa ſit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis quæ ſacrorum. Et mox: Ita perturbatis ſacris, contaminatis gentibus, &c. Item Ita adoptet, vt ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur. Quibus ex locis intelligi poteſt, Gentis & Generis nomina promiſcuè vſurpari. Quòd ſi non verborũ naturam, ſed antiquiſſimum priſcorum Romanorum vſum, cuius his in rebus ſumma poteſtas eſt, conſideremus: differentiã fortaſſe aliquam reperiemus: vt Gens ad patritios propriè, Genus autem generaliter quidem & ad illos & ad plebeios, ſpeciatim verò ad hos duntaxat pertineat. vnde illud P. Decij apud Liuium: Semper iſta audita ſunt eadem, vos ſolos gentem habere. Et illud Ciceronis in 1. de Orat. Cum Marcelli à liberti filio, ſtirpe, Claudij patritij eiuſdem hominis hæreditatem gente ad ſe rediiſſe dicerent. Indidem quoque Patres maiorum, & minorum gentium appellati ſunt, qui à Romulo, & Tarquinio Priſco è patritiorum numero lecti in ſenatum fuerant: quemadmodum Liuius libro 1. teſtatur. Hinc,

Gentiles dicti, primùm vt opinor, propriè patritij inter ſe, qui eodem ex genere prognati eſſent: vnde etiam Gentilitia ſacra, & Gentilitia ſepulcra. poſtea tamen Gentiles generaliter ita definiti ſunt, (Scęuola in Ciceronis Topicis auctore) Qui inter ſe eodem nomine ſunt, ab ingenuis oriundi: quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit: qui capite non ſunt deminuti. Hinc,

Gentilitas, dictum ius, quod inter ſe patritij habebant: quod ab agnationum iure diuerſum fuiſſe, & à Centumuiris diſceptari ſolitum, Cicero in 2. de Orat. & Topicis teſtatur. Hoc enim Agnati à Gentilibus differebant, primũ quòd Agnati & de patritiis & de plebeiis, & verò etiã de libertorum poſteris dicebantur: Gentiles verò de patritiis tantùm, aut certè nunquam de libertorũ poſteris. deinde Agnati dicuntur, qui eiuſdem ſunt ſtirpis: Gentiles verò generaliter, qui eodem ex fonte & capite primũ manarunt: quamuis ſtirpem, & (vt vulgò loquimur) ramum diuerſum habeant. vnde illa inter Claudios patritios, & Claudios Marcellos plebeios controuerſia, Cum Marcelli (inquit Cicero) à liberti filio, ſtirpe, Claudij patritij eiuſdem hominis hæreditatẽ gente ad ſe rediiſſe dicerent: nónne in ea cauſſa fuit Oratoribus de toto ſtirpis & gentilitatis iure dicẽdum? Quibus ex verbis patet, idẽ omnino Stirpem & Agnationem eſſe: quippe cũ paulo antè, quam nunc ſtirpem appellant, eam agnationem nominarit. item vt lib. 1, De legib. Quod in ciuitatibus, agnationibus, familiarum diſtinguũtur ſtatus: id in rerum natura tanto eſt magnificentius, vt homines Deorum agnatione & gente teneantur. Illam autem Claudiorum controuerſiam ſic interpretor: quia cũ eius, qui Marcelli alicuius libertus erat, filius inteſtatò deceſſiſſet, neque aut filios aut agnatos vllos haberet, agnati patroni demortui vniuerſorum bonorum poſſeſſionẽ ad ſe pertinere dicebant: Claudij verò patritij in capita eam hęreditatem inter omnes qui eiuſdem gentis eſſent, diuidendam eſſe contendebant, vt ipſi quoque in partem venirent: propterea quòd Marcelli nihilomagis quàm ipſi, eius qui mortuus erat, agnati eſſent. Scriptum autem in XII. tabu. fuiſſe, Si paterfa. moritur, familia pecuniáque eius agnatorum gentiliúmque eſto. Gentiles enim eos ex illa Scæuolæ definitione interpretabantur, qui eodem nomine eſſent.

Gens & Natio, inquit Cornel. Fronto, ſic differunt. Natio ſolum patrium quærit: Gens ſeriem maiorum. Hinc Cicero in Sextiana: Vnus me abſente defluxit, qui cognomen ſibi ex Aeliorũ imaginibus arripuit, quo magis nationis eius eſſe, quàm generis videretur. Loquitur de L. Aelio Tribuno pl. qui cùm videret Aelios Ligurũ cognomen habere, Ligus dici voluit: quo cognomento magis vitus eſt Liguria patria natus, quàm ex Aeliorum familia prognatus.

Genuinus, genitalis, ab antiquo verbo Geno. Vlp. l. 3. §. 3, D. de homin. lib. exhib. Si eum quis retineat filium, quem non habet in poteſtate: plerũque ſinè dolo ma-

lo facete videbitur. pietas enim genuina efficit fine dolo malo retineri. id est Charitas parentibus ingenita & insita natura. Alciatus in Parerg. GEMINA legendum putat: quo modo Cicero dixit: Memoriam literaturæ geminam: id est simillimam. sed quo sensu, non dispicio.

GENVS id Iurisconsulti appellãt, quod Dialectici secundam substantiam, id est id quod de subiecto dicitur, nec tamen in eo inest: vt ait Aristoteles. veluti equus, homo. hinc stipulatio vel legatum generis.

GENVS ergo est, quod communi quadam notione plures res singulas complectitur. veluti, Homo, genus est hominum singulorum: vt Daui, Stichi, Pamphili. Singulas res appello, quas Dialectici indiuiduas, Iuriscõsulti species vocant. l. cum res, D. de lega. primo. Itaque singuli homines, singulæ species sunt, quæ communi hominis notione comprehenduntur. nam Species sensu, Genus notione percipitur. Species cerni tangíque potest: Genus non potest. Species sunt de quibus contrahi res dicuntur, quæ abalienantur, quæ præstantur: Genera autem solui & præstari nõ possunt. inutiliter itaq; fundus generaliter legatur. l. cum post, §. gener, D. de iur. dot. l. ita stipulatus, 115. D. de verb. obliga. Quod cùm ita sit, meritò dubitari potest, quamobrem Paulus in l. 2, D. si cert. petat. scribat, eas res quibus mutuum cõstat, functionem, id est solutioné recipere in genere potius quàm in specie. quomodo enim genus, quod intelligentia sola constat, solueretur? Quare videamus, ne Paulus impropriè & audaci locutione sic dixerit, cùm verius dicere potuisset, In eiusdem generis speciebus. quoniam qui nummos pro nũmis, aut oleum pro oleo soluit, neque genus soluit, neque easdem species reddit, sed eiusdem generis species.

GERERE, facere, agere, subtili quadam differentia interdum distinguuntur. l. licet, 58. D. de verbor. signific. l. 2, D. de curat. bon. plerunque autem καὶ ἀχρήστως confunduntur. d. l. licet. l. Labeo, 19. D. de verbo. signifi. l. 2, §. gestum, D. ad municip. l. 7, D. de minorib.

GERI negocium dicitur, actu quodam ad comparandam obligationem interposito. l. 1, §. qui mortis, D. de donat. l. 17, §. sicut, D. commod. l. 33, D. de cond. indeb.

GERERE pro herede dicitur, quia animo agnoscit successionem, licet nihil attingat hæreditarium. l. gerit, D. de acquir. et ad. hæred. Exempla autem subiiciam. veluti si quis res hereditarias vendiderit, creditoribus pecuniam dissoluerit, prædia coluerit, vel inhabitarit, vel locarit, & dubium sit vtrum fecerit tanquam heres, an vt extraneus, vel inquilinus, vel animo gerendi negocium alterius heredis. nam hæc omnia argumenta sunt gerere se aliquem pro herede, nisi contrarium probetur. l. Iulianus, §. si seruum, D. de acquir. hered. l. 2, C. de postu. hered. instit. item si quis vnà cum filio heres erat institutus, & filiũ adire iussit. at si pater prius adisset, necesse est vt postea filium adire iubeat. l. si ergo, l. seruus, l. si ex sua, D. eo. præterea si qui bonis se patris abstinuit, per interpositam personã patris bona mercatus sit. videtur enim per simulationem repudiasse, ob eámque caussam à creditoribus conuenitur, non minus quàm si bonis se paternis immiscuisset. l. si is qui bonis, eod.

GERERE non pro herede dicitur, qui ea gessit quæ propria heredis non sunt: veluti si egit sepulcri violati, vel pecuniam à statulibero implendæ cõditionis caussa accepit cùm haberet coheredem. etenim si heredem haberet, pro herede gessisse videretur: quoniam aliter hereditas valere non posset, pro cuius implenda conditione pecuniam accepit. Cùm enim pecuniam acceperit, videtur heres esse voluisse. l. pro herede, §. Papinianus, & §. vlt. D. de acqui. hered. Eadem ratio est, si quis è libertis mortuum intulit in sepulcrum hereditarium, d. l. pro herede, & l. si quis non quasi. item si à parentis liberto vel alimẽta, vel operas petierit, quæ ad heredem extraneũ non pertinent vt quia defunctus operas liberis suis stipulatus erat. nam eas operas non tanquam extranei, sed tanquam sui heredes postulant.

GERITIO, pro Gestio. Vlpian. l. 14, D. de relig. Licet ex hoc ipso neque pro herede gestio, neque aditio præsumitur.

GERMANVS à Fratre hoc distat: Frater aut ex alia matre, aut ex alio patre potest esse. Germanus ex iisdem parentibus sit necesse est. Hæc Cornelius Fronto de diff. ver.

GERONTOCOMIVM γηροκομεῖον, locus

locus curandis senibus paratus. γέρων enim senex Latinè dicitur, & κομίζω curo. Locum oportet fuisse, quò tenues homines qui affecta ætate victum sibi suis operis parare amplius non poterant, recipiebantur, & ad reliquum ætatis tempus alebantur. Vtitur Iustin. l. illud, 16. & l. sancimus, 18. C. de sacr. eccles.

GESSISSE tutelam videtur tutor, qui quid omnino pupillare attigit, etiam si modicum. l. ita autem, D. de admin. tut.

GESTA & facta. vide Gerere.

GESTATIONES, loci per quos veteres valetudinis causa gestabantur. Vlpia. l. 13, §. 4, D. de vsufr. Et si fortè voluptate fuit prædium, viridaria vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas atq; amœnas habens. Vbi tamen VOLVPTATI aut, vt aliis in libris, VOLVPTARIVM legendum puto. Vlpianus l. 12. §. 1. D. de vsu & hab. Præter habitationē quam habet cui vsus datus est, deambulandi quoque & gestādi ius babebit. Et de hac gestatione locus hic intelligendus est apud Imp. §. 5, de oblig. quæ ex del. Aut si quis equum gestandi causa commodatum sibi longius aliquò duxerit. quod veteres scripserunt de eo, qui in aciem equum perduxisset.

GESTVM, inquit Labeo, significat rem sine verbis factam. l. 19, De verbor. signific. Itaque quicquid priuatus agit ad rem familiarem pertinens, nec agere, nec contrahere dicitur: sed gerere. veluti cùm pro herede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino. Varro libro De lingua Latina quinto, Contrà Imperator qui dicitur res gerere: in eo neque agit, neque facit: sed gerit, id est sustinet. translatum ab his qui onera gerunt, id est sustinēt. Sic gerere negocium dicitur, qui res absentis curat. Itaque negocia gessisse, pro codicem accepti & expensi conscripsisse, legimus apud Paulum in l. quædam, 9. D. de edend.

GESTVM in republica municipium accipere debemus, pecuniam publicam tractare, siue erogandam decernere. l. 2, D. ad municip.

GIBEROSVS, pro gibber, siue gibbosus. apud Caium in l. tertia, D. de ædilitio edicto.

GLADII potestas dicitur, ius animaduertendi in facinorosos homines. l. 3, D. de iurisdict. l. 6, §. qui vniuersas, D. de offic. præsid. Lampridius in Alexandro Seuero: Honores iuris gladij nūquam vendi passus est: dicens, Necesse esse vt qui emit vendat. Aliud autem fuisse gladio, aliud securi animaduertere: patet ex l. 7, §. 1, D. de pœn. & ex eo quod Spartianus scribit, Antonium ei, qui securi Papinianum percusserat, dixisse: Gladio te meum iussum exequi oportuit. Hinc,

GLADII pœna in l. 1, §. quanquam, D. de oblig. Sed

AD GLADIVM damnari, aliud est: valet enim idem, quod illud superius AD ferrum: id est, ad ludum gladiatorium. l. 6, §. irritum, D. de iniust. rupt. l. 25, §. si quis, D. de acquir. hæred.

GLANDIS appellatione, inquit Caius, omnis fructus continetur, vt Iabolenus ait: exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα appellantur. l. 236, §. 1, D. de verb. signific.

GLANS caduca est, ait Gaius, quæ ex arbore cecidit. l. 30, §. 3, D. de verborum signific.

GLAVCINAM Pomponius in l. 21. §. 1, D. de aur. arg. numerat inter ea vnguenta quæ valetudinis caussa parata sunt. Confectum oportet ex Glaucio, herba quā Plin. lib. 20, cap. 19, syluestrem & erraticam appellat: & in afflatu maris nasci solitam tradit. Nisi fortè GLEVCINA potius legendum sit. nam Gleucini olei factitij Plinius meminit, eiúsque conficiendi rationem Columella lib. 12, ca. 51, demonstrat. Est autem oleum mustum, vt Græci vocabuli origo declarat, quod prius quàm oliuæ premantur exprimitur, & simul odoramenta, miscentur.

GLEBA, & Gleba senatoria, & Glebale aurum, in Codice Iustiniani, appellatur genus pensitationis, quod Senatores possessionum suarum caussa principi præstabant. l. 2, C. de prætorib. & hon. præl.

GLOS, viri soror dicitur. apud Græcos γάλως: ait Modest. l. 4, §. 4, D. de grad. & adfin.

GRABATVS, vide Crabatus.

GRADVS cognationis, inquit Paulus, dicti sunt à similitudine scalarum, locorúmque procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id est in eum qui quasi ex eo nascitur, transeamus. l. vlt. §. gra

§.gradus, D. de gradibus. Sic Ouid. Metamorph. XIII.

Nostri quoque sanguinis autor
Iupiter est, totidemque gradus distamus ab illo.

Item Fast. II.

Et generis dinumerare gradus.

Item,

Sic Venerem gradibus multis in gente receptam.

GRADVS etiam in heredum institutionibus & substitutionibus vocatur locus ex ordine, quo quęque hęreditas defertur. veluti cùm primo, secundo, tertióve gradu scripti heredes dicuntur: l. 3, §. filius, D. de lib. & posthu. l. 3, §. vltim. & l. 5, D. de iniust. rup. l. 2, §. defertur, D. de bon. poss. secund. tabu. l. 37, D. de hered. institu. Modestinus in l. 1, D. de vulg. & pupill. Heredes aut instituti dicuntur, aut substituti. Instituti, primo gradu: substituti, secundo, vel tertio. Gradus autem aliud est, aliud locus. nam instituti omnes primo gradu sunt, locum autem singuli obtinent pro ordine scripturæ primum, secūdum, tertium. Gradus igitur ex ordine successionis: locus ex ordine scripturę numeratur. l. si is qui, 55, D. de hered. instit.

GRASSATORES, prædones qui ex insidiis viatores adoriuntur, ac spoliant. hinc grassaturæ apud Saturninum l. 16, §. 4, D. de pœ. Qualitate, cùm factum vel atrocius, vel leuius est: vt rixæ à grassaturis, expilationes à furtis. Cicero de Fato: Hoc enim modo viator quoque bene vestitus caussa grassatori fuisse dicitur, cur ab eo spoliaretur.

GRATIOSE expunctæ rationes dicuntur in l. 9, D. de admin. rer. ad ciuit. quę bona vtriusque partis gratia, & sine vlla contentione expunctæ sunt.

GREMIA, surculi aridi & minuti. Vlpi. l. 55, §. 2, De legat. & fid. lib. 32. Sed si voluntas non refragatur, & virgulæ, & gremia, & sarmenta, & superamēta materiarum continebunt. Hinc,

GREMIALES arbores, quæ surculos illos suppeditant, & vnde fasciculi componuntur. apud eundem l. 7, §. 9, Sol. mat. Puto autem si arbores cæduæ fuerunt, vel gremiales, dici oportet in fructu cedere, Columella lib. XII, cap. XIX: Mustum in vasa defrutaria deferemus, leuiq; primum igne ex tenuibus admodum lignis, quæ Gremia rustici appellant, fornacem incendemus. Hermolaus legendum putat CREMIA, quasi à cremando.

GREX est quorūlibet animalium congregatio. Sic Cicero in Philip. Fudit apothecas, cæcidit greges armentorum. Vergil. egloga VI: *Aut aliquam in magno sequitur grege.* vbi Seruius: Notandum, inquit, Gregem eum, de bobus dixisse: cùm Armenta dicamus. Eadem ratione Iurisconsulti gregatim pasci dicūt oues, capras, boues, equos, mulos, asinos. l. 2, D. ad leg. Aquil. Vlpianus tamen gregem, armenta, & equiria distinguit in l. 1, §. per hanc, D. de rei vindic. Per hanc, inquit, actionem non solùm singulæ res vindicabuntur, sed & grex vindicari potest. idem & de armento, & de equitio, ceterisque quæ gregatim habentur dicendum est.

GVILLELMVS de Cugnio nobilis Iuriscō sultus, natus in pago Rapistagno, prope ab vrbe Tholosa, magnum in Italia nomen comparauit. itaque Cynus eum sæpe & Bartholus & Baldus honorificè nominant, eiúsque auctoritatem plurimum sequuntur.

GYMNASIARCHIAS Modestinus sub tit. de excusat. appellat, gymnasiorum præfecturas. erant autem gymnasia spacia, in quibus nudi adolescentes exercebantur.

GYNÆCIVM, γυναικεῖον, locus in quo vestes imperiales, & imperialium ministeriorum texebantur. Vnde,

GYNÆCIARII in Rub. C. de murileg. & gynæciariis, lib. XI: qui ei textrinæ in perpetuum addicti erant.

H Litera.

HABENA cædi impuberes seruos pro quęstione, testatur Vlp. in l.1, §. impuberi, D. ad s. c. Sillan. & Horat. lib. Epist. 11, de puero seruulo ad Iulium Florum scribens: In scalis, inquit, latuit, metuens pendentis habenæ.

HABERE, inquit Vlpian. dupliciter accipitur. nam & eum habere dicimus, qui rei dominus est: & eum qui dominus quidem non est, sed tenet. deniq; habere rem apud nos depositam solemus dicere. l.38, §. 6. D. de verbo. obli.

HABERE, inquit Paulus, duobus modis dicitur: altero, iure dominij: altero, obtinere sine interpellatione id quod quis emerit. l.188, D. de verb. signi.

HABERE, tenere, possidere: distinguūtur in Aquiliana formula: l. 18, D. de accepetil. Habere igitur propriè ad ius pertinet: Tenere ad factum: Possidere ad vtrunque. argu. l. possessio, 49. §.1, D. de acquir. poss. Nam Habere est, iure dominij possidere. l. stipulatio, 38. §. habere, D. de verbo. oblig. l. 188, De verb. signi. qua de caussa seruus ibi tenere posse dicitur: habere & possidere, non posse. Hinc SIBI HABETO, solenne verbum fuit in legatis per vindicationem. Itaque si seruus stipuletur, sibi habere licere, quia ius his verbis significatur, stipulatio in serui persona non consistet: sed domino stipulatus videbitur. l. quod dicitur, 130. D. de verb. oblig. §. sed cùm factum, Instit. de stipul. ser. Item,

HABERE ad res incorporales, Tenere ad corporales, Possidere ad vtraque pertinet. quapropter,

HABERE & possidere ciuilis possessionis sunt: tenere, naturalis. vnde SIBI habere possidere, sæpe coniunctè legimus: vt l. patet, 38. §. quindecim, D. de legat. 3.

HABERE licere stipulatio, est hæc: Per te non fieri, quo minus mihi fundum habere liceat: qua quis obligatur, ne res euincatur & auferatur, vel æstimatio eius. l. si seruus, 21. l. habere, 57. D. de euict. l. stipulatio, 38. D. de verb. oblig.

HABERE & possidere, inquit Cornel. Fronto, sic differunt: Habere potest etiam fur, nequam. Possidet nemo, nisi qui aut relictæ aut donatæ rei, aut emptæ dominus est. Ita, in habēte onus: in possidēte vsus est.

HABERI dicitur quod iure quocunque possidetur: vti docet Vlpian. l. 38, §. 6, D. de verb. oblig.

HABILITER, aptè, commodè. Paulus l. 20, D. de aur. arg. mund. Si vt habiliter gemmæ geri possint, inclusæ auro fuerint, tum aurum gemmis dicimus cedere.

HABITATIO, est facultas ædes alienas inhabitandi, quæ tamē non in iure, sed in facto consistit: id est, non tam videtur esse ius, quā aut ipsa domus, aut inhabitatio.

HABITATIO genus est seruitutis, ab vsu & vsufructu differens. primùm quia vsus in iure, habitatio in facto consistit. l. pen. D. de cap. min. deinde quia ille commodari non potest, habitatio potest. l.1, D. commod. ille ex persona æstimatur, habitatio non tam ex persona, quàm ex re ipsa quæ habetur. vsus non vtendo, & capitis minutione extinguitur: habitatio verò nequaquam. d. l. pen. & l. si habitatio, 10. D. de vsu & hab. vbi tamen Vlpian. ait effectu eadem esse.

HABITATOR & Hospes tantum inter se differunt, quantum interest inter domicilium habentem, & peregrinantem. l. 1, §. 7, D. de his qui effud. vel deiec. Ergo habitator est qui residendi animo siue in suo, siue in conducto, siue in gratuito consistit: hospes verò qui temporis caussa tantisper dum in viam redeat, aut quiescendi, aut negocij expediendi gratia diuertit & commoratur. Cic. de Senect. Commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit.

HAMA, ἄμη, ferramentum aduncum, coercendis incendiis paratum. Paulus l. 3, §. 3, D. de offic. præf. vigil. Sciendum est autem, præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatum cum hamis & dolabris. Vbi tamen corrigēdum putarem FALCIATVM, id est falcibus muralibus instructum: quarum Cæsar & alij meminere. Falciatum enim, opinor, non minus Latinè dicimus, quàm Falcatum. vt sit sensus, præfectum vigilum debere comitatum per vrbis vias oberrare, cum falcibus muralibus, hamis & dolabris: quæ omnia instrumenta sunt diruendis ædificiis quæ fortè inflammata essent, parata. Vlpianus quoque

quoque in l. 12, D. de fund. inſt. hamas inter incendiorum remedia bis annumerat.

ADRIANVS tamen Turnebus lib. aduerſ. XIX. cap. XXIII, Hamam apud Paulum interpretari mauult vas aquariũ, quod ad extinguenda incendia paratum eſſet. Verùm quam apte Paulus hamas cum dolabris coniunxiſſet Vlpianus quoque cum harpagonibus eas coniungit. Locus autem Plinij ambiguus eſt: Nullus, inquit, vſquam in publico ſipo, nulla hama, nullum deniq; inſtrumentum ad incendia compeſcenda.

HARENARII, qui in harena cum beſtiis gladiatoribúsve pugnãt. l. 39, D. de op. li. l. 5, D. ad Trebel. l. 21, §. ſi ea, D. de teſtib.

HARPAGONES, adunca ferramenta quibus quid extrahitur: vt ſi quid in puteũ deciderit. Vlpianus l. 12, §. 12, D. de inſt. vel inſti. Canales autẽ & arpagones, & hamas inſtrumento contineri conſtat.

HARVNDINETVM, vnde harundo vitibus fulciendis, ſumitur. nam aliorum pedamentorum inopia, ſubſidio harundo capitur: vt ait Varro lib. De re ruſt. 1, cap. 8. Eius fit mentio apud Vlpian. l. 9, §. 6, D. de vſufru. & l. 12, §. 7, D. de inſtruct. vel inſtr.

HASTAE (vt ait Feſtus) ſubiiciebant, ea quæ publicè venundabant, quia ſignum præcipuum eſt haſta. nam & Carthaginiẽſes quum bellum vellent, Romam haſtam miſerunt, & Romani fortes viros ſæpe haſta donarunt. Hinc, SVB HASTA diſtrahere in l. vltim. C. ſi propt. pub. penſit. & SVBHASTATÆ res in l. 3. C. de execut. rei iudic. Item SVBHASTATIO, l. 16. C. de reſcin. vendit. Cic. II. de Offic. Sic par eſt agere cum ciuibus, non (vt bis iam vidimus) haſtam in foro ponere, & bona ciuium voci ſubiicere præconis.

HELIOCAMINVS, ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id eſt ſole & camino: quaſi dicas ſolaris caminus, quo veteres hyeme ſolis excipiendi cauſſa vtebantur. Vlp. l. 17, D. de ſeruit. vrb. præd. Sin verò heliocamino vel ſolario, dicendum erit quia vmbram facit in loco cui ſol fuit neceſſarius, contra ſeruitutem impoſitam fieri.

HERCISCI, vide Erciſci.

HERES, inquit Feſtus, apud antiquos pro domino ponebatur. Sic Iuſti. §. vlti. De Hære. qualit. & diff. Pro herede, inquit, gerere eſt, pro domino gerere. veteres enim heredes pro dominis appellabant. Vtriuſque Plautus auctoritatem comprobat in Menahemis, cùm Menahemum peregrinum de palla loquentem facit: Prandi, potaui: atque abſtuli hanc, cuius heres nunquam erit poſt hũc diem. Vnde autem hoc verbum manarit, non facilè dixerim. nam eos qui ab Herus ductum putant, ſyllabæ prioris ratio refellit. Ego potius ab Era quod terram ſignificat, dictum putarem: vnde Heredium apud Varronem, agellus qui heredẽ ſequebatur. vel cum diphthongo ab Hereo: quia proprium hoc nomen eſt, non extraneorum, ſed ſuorum. quod vel hinc licet intelligatur, quia hi ſoli exheredantur. optima ratione: cùm filiusfa. eadem in familia & domo hereat. itaque non Heredare dicimus, quia ſuo iuri filius adhereſcit: ſed exheredare, quaſi conuellere, & dimouere. heres autem ipſo iure filius eſt, & plurimum relinqui ſolet. vnde ſuus heres in iure appellatur, quia non alienam, ſed iam quodammodo ſuam hereditatem accipit. l. in ſuis, 11, D. de lib. & poſt. vbi Paulus multa in hanc ſentẽtiam præclarè: item vt in l. vlt. D. de bon. damnat. quibus ex locis perſpicuum eſt, legem XII. tabularum filiisfa. etiam viuis patribus paternam hereditatem addixiſſe, ſic vt heredes deſignati meritò nominari poſſint. ac proinde mortuis parentibus nõ alienam, ſed propriam ſuámque hereditatem adipiſcantur. nam Vlpianus quoque ſic loquitur in l. 1, §. largius, D. de ſucceſſ. ed. vbi ait, & liberos parentibus, & parentes liberis ſuccedentes penè ad propria bona venire. Itaque Iuſtinianus domeſticos eo quod antè diximus capite appellat, quaſi Vernas heredes, qui non aliunde acciti, ſed domi ſint nati: Et Plinius in Panegyr. domeſticos heredes extraneis opponit: illóſque ait bona, non vt aliena & ſperanda, ſed vt ſua ſempérque poſſeſſa capere. quapropter non adire, ſed retinere hereditatem dicuntur. vt l. ſi patronus, 12. in fi. D. de bon. libert. quippe qui ſine aditione vlla, ipſo iure heredes ſint, verumetiam eos quorum in poteſtate ſunt, ſine aditione heredes faciant: vt l. qui in aliena, 6, §. 3, D. de acqui. hered.

HEREDVM autem tria ſunt genera: nam alij dicuntur ſui & neceſſarij, alij neceſſarij, alij voluntarij ſiue extranei.

HEREDES ſui & neceſſarij dicuntur liberi, qui in familia proximum à patrefam-

gradum

gradum obtinent:ſui,quia hereditatem tanquam ſuam: neceſſarij, quia iure antiquo retinere cogebantur.l.11,D.de lib. & poſt. l.57,D.de acqui.her.vide Sui & neceſſarij.

HERES neceſſarius dicitur is ſeruus, qui hereditatem quidem cum libertate accipere,non tamen quod ſibi acquiret, creditoribus cedere cogitur.l. 1, C. de neceſſ. ſer. Is autem propter præmium libertatis, hereditatem adire cogitur.

HEREDES extranei dicuntur,quicunque teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt.Itaque liberi quoq; noſtri qui in poteſtate noſtra non ſunt,heredes à nobis inſtituti extranei heredes nobis videntur.ait Imp.§.3,De hered.qualit. Vel ſic,

HEREDES extranei dicuntur, qui in poteſtate teſtatoris non ſunt: quo in numero patribus quidem, emancipati liberi:matribus verò,quilibet: patronis autem, ſerui poſt inſtitutionem manumiſſi.§.ceteri, De hered. qualit. & diff. Dicuntur autem hi etiam Heredes voluntarij: nam cùm teſtatoris iuri ſubiecti non ſint, arbitrio eorum adeundi repudiãdíve poteſtas permittitur.

HERES primus dicitur,.qui primo gradu inſtitutus eſt: ſecũdus,qui ſubſtitutus.l. 8,D.de lib.& poſt.l.1,is qui,25.D. de teſta.

PRO HEREDE gerere, vide ſuo loco Pro herede.

HEREDITAS eſt ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit. l. 62, De reg.iur.l.24, De verbo.ſigni. nam Hereditatis appellatio vniuerſitatem quandam ac ius ſucceſſionis, non ſingulares res demonſtrát.l.bonorum,208.D.de verb.ſign.Itaq; Vlpia.Hereditatem iuris nomen eſſe, ſcribit in l.pecuniæ,178.D.eod.l.3,D. de bon. poſſ. ac propterea & abſque vllo corpore, iuris intellectum habere.l.hereditas,50.D. de here. petit. & non minus damna atque onera,quàm emolumenta continere.l.hereditatis,119.D.de verbo.ſigni.Quod cùm ita ſit, non rectè Cicero videri poteſt Hereditatem ita in Topicis definiſſe,

HEREDITAS eſt pecunia quæ morte alicuius ad quempiam peruenit: nam (vt ait Iuſtin. ſub tit. de rebus corporal.) aliud eſt hereditas, aliud res quæ per eam acquiruntur. Hæ corpora ſunt, illa verò ius: hæ certa ſunt, illa incerta eſt: hæ per ſe ſemper vtiles ſunt,illa nonnunquam damnoſa. Quod Seneca non animaduertens lib. De benef. VI: Iuriſconſultorum, inquit, iſtæ argutæ ineptiæ ſunt,qui hereditatem negant vſucapi poſſe:ſed ea quę in hereditate ſunt. tanquam quicquã aliud ſit hereditas, quàm ea quæ in hereditate ſunt.

HEREDITAS alia Teſtamentaria eſt, alia Legitima: id eſt, quæ ſine teſtamentò lege XII.tab.alicui defertur.l.quod autem, 6. D. quæ in fraud. cred. Interdum tamen etiam teſtamentaria hereditas lege deferri dicitur:vt l.1,D.hered.pet.l.lege,130.D.de verbo.ſigni.

HEREDITAS iacens dicitur,quæ nondum adita eſt.l.1,D. de ſucceſſ. edict.l. denique,13.§.quæſitum,D. quod vi aut clàm. l.5,D.vt in poſſ.legat.

HEREDITAS aditur, cùm heres eam ſe accipere vel dicto, vel facto teſtatur.§.6, Inſtit.de hered. qual. vide, Adire.

HEREDITAS omittitur, cùm heres excludi ſe ab ea tempore paſſus eſt.

HEREDITAS repudiatur, cùm is ad quem delata eſt,adire recuſat.repudiantur enim ea tantùm quæ iam delata ſunt. l.1, §. decretalis,D.de ſucceſſ.edict.

HEREDITAS adimitur, cùm heres inſtitutus exeres poſtea ſcribitur: quod nõ modò in alio, ſed & eodem in teſtamento fieri poteſt.l.1,§. pen. D. de his quæ in teſt. del.veluti, Titius heres eſto, Titius quem ſuprà ſcripſi,exheres eſto.l.paterfam.D.de hered.inſtit.l.Seius,D. ad leg.Falci.l. vxorem, §.heres,D.de legat.3.

HEREDITARIÆ actiones dicuntur, quæ cùm defuncto competerent, ad ſucceſſorem vnà cum hereditate deuolutæ ſunt.l.1,§.hæc actio,D. ſi quid in fraud. pat. l.item veniunt,20.§.4,D.de hered.petit.

HEREDITARIVS creditor,aut debitor etiam dicitur, cui hereditas obſtricta eſt,quíve hereditati debet,quamuis defuncto obligatus non fuerit.l.14.l.15.l.16,D.de hered.petit.

HEREDITARIVM æs alienum intelligitur (inquit Caius) etiam id de quo cum defuncto agi nõ potuit: veluti quod is cùm moreretur, daturum ſe promiſiſſet: item quod is qui pro defuncto fideiuſſit, poſt mortẽ eius ſoluit.l.7,D.de rebus auct.ind.

HEREDITARIA ſepulcra dicuntur, quæ quis ſibi heredibúſque ſuis conſtituit: vel quod paterfa. iure hereditario acquiſiuit.l.5.& l.6.De relig.& ſumpt.

HEREDIVM prædium paruulum, inquit Festus. Varro in 1, De re rustic. scribit Romulum bina iugera viritim diuisisse, quę quòd heredem sequerentur, Heredium appellarunt.

HERI seruus, hodie liber, speciem habet prouerbij: in eo liberto qui aduersus patronum arrogantius & insolentius sese gerit. Vlp. l. 7, §. 2, D. de iniur. Nec enim ferre prætor debet heri seruum, hodie liberum conquerentem quòd dominus ei conuicium dixerit, vel quòd leuiter pulsauerit.

HERMAPHRODITVS, ἑρμαφρόδιτος, Mercurij & Veneris filius, particeps vtriusque sexus. Ex quo qui tales natura editi sunt, hoc nomine appellantur. Vlp. l. 10, De stat. hom. Quæritur Hermaphroditum cui comparamus: & magis puto eius sexus æstimandum, qui in eo præualet. Paulus l. 15, De testibus. Hermaphroditus an ad testamentum adhiberi possit qualitas sexus incalescentis ostendit.

HERONIBVS, vide Pero.

HIEROPHYLAX, ἱερόφυλαξ, sacrorum custos, ęditu us. Scęuola l. 20, §. 1, D. de ann. leg. Quisquis mihi heres erit, fidei eius cõmitto vti det sacerdoti & hierophylaci, qui in illo templo erunt, denaria decem. In Florentino lib. HIEROPHYLACO.

HIPPOCOMI, cursualium equorum administri in l. non patimur, 13, C. de curs. pub. Postillones vulgo appellantur: mutandis iumentis, & cursoribus ducendis accommodati.

HOC amplius, locutio est, ea etiam quę superius dicta sunt, complectens: vti docet Pomp. l. 54, D. de legat. & fid. tertio. Si purè, inquit, tibi legauero, deinde scripsero ita, Hoc amplius si nauis ex Asia venerit, heres meus ei fundum dato: verius est eo verbo Amplius superiora repeti. Quod quidem ita est: sed conditionem ad superiora referri, exempla subiecta nõ probant.

HOLOGRAPHVM vide Testamentum holographum.

HOMINIS, appellatione tam fœminam, quàm masculum contineri, non dubitatur: ait Gaius in l. 152, D. de verb. sig.

HOMINES in Codicis libris nonnunquam appellantur, quorum opera & ministerio vtimur. veluti procuratores, aut actores. itemq; conductores, emphyteuticarij, custodes. l. 2, C. de episc. & cleric. l. 1, C. de cond. & proc. præd. l. 4, C. de dignit. l. 1, C. de commerc.

HONESTOS vetustè dici interdum pro diuitibus, Asconius in Verrin. tertiæ commentariis testatur. Vlp. l. 52, §. 15, D. de furt. Quum Titio honesto viro pecuniam credere vellem, subiecisti mihi alium Titium egenum, quasi ille esset locuples.

HONOS, inquit Varro, ab honesto onere. itaq; Honestus dicitur, quòd oneratus. & dictum onus est vt honos, qui sustinet Remp. hæc ille. Honos igitur, magistratus est: quod idem Iusti. in §. 7, De iure natur, demonstrat. Hoc etiam ius honorarium solemus appellare, inquit: quòd qui honores gerunt, id est magistratus auctoritatē huic iuri dederunt. Cicero Verri. v 1: Vt ista pręclara nobilitas desinat quæri, populum R. hominibus nouis atque industriis honores mandare, sempérque mandasse.

HONOR municipalis, est administratio Reipublic. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens: ait Callistratus l. 14, D. de mun. & hon.

HONOR pro honorariū apud Vlp. in l. 6, D. mandati. Si remunerãdi gratia honor interuenerit, erit mãdati actio: id est, etsi honorariū aliquod datū fuerit, aut promissum, tamē non locatio erit, sed mandatum: & ex eo mandati actio nascetur. Cic. pro Roscio Amerino: Si nihil, inquit, aliud fecerũt, nisi rem detulerunt, nónne satisfacit, iis gratias agi? deniq; vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? Cur tria prędia tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? Hinc,

HONORARIVM dicitur, quod mercedis nomine Iurisconsultis, medicis, liberalium artiũ professoribus, mensoribus datur: quasi cum iis locatio & conductio contraheretur. l. 1, D. de extraor. cognit. l. 3, C. de postul. l. 1, D. si mens. fal. l. 13, C. de iudic.

HONORARIVM ius appellamus, quod à Prætoribus constitutum est: quòd (inquit Iustinianus) qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. §. pretorum, Inst. De iur. nat. l. 7. D. de inst. & iur. l. 2, §. 5, D. de orig. iur. Hinc,

HONORARIÆ actiones dicuntur, quæ prætoris edicto constitutæ sunt, l. 39, D. de nox. act. l. 11, D. de fideiuss.

HONORARIÆ obligationes, quas Prętor edicto suo instituit. l. obligamur, 52. D. de obli. vbi Modestinus ait, iure honorario

nos

nos obligari, ex his quæ edicto perpetuo vel magistratu fieri præcipiũtur, vel vetãtur.

HONORARII successores dicuntur, qui & bonorum possessores. Iustin. §. 1, De bonor. poss. Quos autem solus vocat prætor ad hereditatem, heredes quidem iure non fiunt: nam prætor heredem facere non potest. per legem enim tantùm, vel similem iuris constitutionem heredes fiunt, veluti per Senatusc. & constitutiones Principales. sed quum eis prætor dat bonorum possessionem, loco heredum constituuntur, & vocantur bonorum possessores. Vlpian. l. 9, §. 5, D. de interr. act. Quæ obtinere debent non solùm in heredibus, sed etiã in honorariis successoribus. Sic in l. 1, §. non solùm, D. vt legat. nom. l. 10, D. ad Velleiã. l. 7, D. de public.

HONORARIVS tutor curatórve dicitur, quem testator administratione aliis delata tutorem tamen aut curatorem esse voluit, Vlp. l. 3, §. 1, D. de adminíst. tut. Si parẽs declarauit quem velit tutelam administrare, ille solus administrabit. ceteri igitur tutores non administrabunt, sed erunt hi quos vulgò Honorarios appellamus. nec quisquam putet ad hos periculum nullum redundare. constat enim hos quoque ex cussis prius facultatibus eius qui gesserit, conueniri oportere. Dati sunt enim quasi obseruatores actus eius, & custodes. imputabitur eis quandoque cur si malè eum conuersari videbant, suspectum non fecerunt: Papin. l. 26, §. 1, D, de test. tut.

HONORIS caussa tutor datus non videtur, quem pater à ceteris tutoribus quibus negocia gerenda mandauit, rationes accipere voluit. Vlpia. l. 14, §. 1, D. de solut. Sunt quidam tutores qui honorarij appellantur: sunt qui rei notitiæ gratia dantur: sunt qui ad hoc dantur, vt gerant. & hoc vel pater adiicit, vt vnus, puta, gerat: vel voluntate tutorum vni committitur gestus: vel prætor ita decernit.

HONORARIVS arbiter dicitur, qui à Prætore datur: quòd ab eo qui honorem, id est magistratum gerit, detur. nam vt Proculus scribit l. 76, D. pro socio, Arbitrorum genera duo sunt. vnum eiusmodi vt siue æquum sit, siue iniquũ, parére debeamus. quod obseruatur, quum ex compromisso ad arbitrium itum est, &c.

HONORARIA pœna, id est, quam prætor introduxit atque constituit. Iust. §. 6, De iniur. Sed pœna quidem iniuriæ, quæ à lege XII. tabul. introducta est, in desuetudinem abiit: quam autem Prætores introduxerunt, quæ etiam Honoraria appellatur, in iudiciis frequentatur.

HOSPITIA olim publicè dari solebant: erántque quibus hospites recipiendi munus à Republ. imponebatur. l. 3, §. eos milites, l. vlti. §. pen. & vltim. D. de mun. & hon. l. 10, §. angariarum, D. de vacat. mun.

HOSTES quos nos appellamus, eos, inquit Caius, veteres perduelles appellabant, per eam adiectionem indicãtes, cum quibus bellum esset. l. 234, D. de verb. sign.

HOSTES hi sunt, ait Pompon. qui nobis aut quibus nos publicè bellum decreuimus. ceteri latrones, aut prædones sunt. l. 118, D. de verb. sign.

HOSTES sunt, ait Vlpi. quibus bellum publicè populus R. decreuit, vel ipsi populo R. ceteri latrunculi vel prædones appellantur. l. 24, D. de cap. & postli.

HOSTICOLO in libris Florentinis reperio pro Hostico, id est (vt Varro ait) hostili agro. Vlpi. l. vn. D. de bon. poss. ex test. milit. non dubium est, quin debeant ratæ voluntates esse eorum, qui in hosticolo suprema iudicia sua quoquo modo ordinassent. Item si in hosticolo deprehendantur, & illic decedent. Videndum tamen an satius esset HOSTICO retineri.

HOSTIENSIS iurisconsultus nobilis, nomen habuit Henrici Segusiani: sed cùm iuris scientia floreret, & Bononiæ circiter annum M. C C. L V. professus, complures de ea re libros scripsisset, tandem Cardinalis Hostiensis factus, nomen hoc retinuit.

HOSTIS apud antiquos peregrinus dicebatur: & qui nunc hostis, perduellis. Fest.

HOSTIVM potitus, in hostiũ potestatem redactus. Vlp. l. 15, D. Ex quib. cau. maior. Ego autem etiam nomine eius qui hostium potitus est, si curator bonis fuerit constitutus, &c, Vide infra, POTITVS hostium.

HVGOLINVS iurisconsultus nobilis homo Italus, inter antiquissimos iuris interpretes floruit circiter annum M. C. X C. glossulásque ad librorum iuris marginem adiecit, quibus magnopere Accursius, qui plerunque honorificam eius mentionem facit, adiutus fuisse creditur.

HVMANITAS, pro imbecillitas, & naturæ communis fragilitas. Vlp. l. 38, §. 1, D. ex quibus cau. maior. Planè si infirmitate impeditus continuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis.

HYACINTHVS, lapillus preciosus, Plinio lib. 37, cap. 9. Hinc legatum apud Marcellum l. 6, D. de aur. arg. Vnionem cum hyacinthis: & deinceps aliquoties.

HYDROMELI, ὑδρόμελι, aqua mellita, vt verbi notatio declarat. Vlpian. l. 9, D. de tritic. vin. & ol. Hydromeli legato vini contineri negat.

HYPEROCHA, ὑπεροχή, exuperantia. Scæuola l. pen. D. Qui pot. in pig. Si post primum cõtractum tuum, antequam aliam pecuniam tu crederes, eidem debitori Seius credidisset quinquaginta, & hyperocham huius rei quæ tibi pignori data esset, debitor obligasset. Et infrà, Vtrum tibi cederet pignoris hyperocha. id est, Quanti pluris est pignus, quàm debiti summa: quatenus precium pignoris debiti summam exuperat.

HYPÆTHRA, ὕπαιθρα, verbum è verbo, subdialia. de quibus cognosce ex Vitruuij lib. 5, cap. 1. Loci aperti, & sub dio, aeris fruendi caussa ornati. Vlpianus l. 12. §. 12. De Insti. vel instru. De velis quæ in hypæthris extenduntur, magis suppellectili adnumeranda. Vitruuius libro 6, cap. 10. Nostri autem hypæthras ambulationes, Xystos appellant: quas Græci παραδρομίδας dicunt.

HYPOCAVSTVM, ὑπόκαυστον: propriè locus sub cuius pauimento ignis succenditur: παρὰ τὸ ὑποκαίειν, id est succendere. Vlp. l. 16, D. mandati. Quietus hospiti suo medico mãdasse diceretur, vt in hortis eius sphęristerium & hypocausta, & quædam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret. Idem l. 55, §. 2, D. de legat. & fid. lib. 32. Lignis legatis, quod comburẽdi caussa paratum est continetur: siue ad balnei calefactionem, siue diætarum hypocaustarum solebat vti. Hinc conclauia & cellę in quibus sunt operta fornacata, vbi frigoris vitandi caussa ignis accenditur, Hypocausta nominantur.

HYPOTHECA, ὑποθήκη, à verbo ὑποτίθεσθαι: quasi dicas supposita, subiecta obligationi, & obstricta. nã (vt ait Marcianus) inter pignus & hypothecam tantum nominis sonus differt. l. 5, in fi. D. de pignoribus. quippe, cùm alterum Græcum, alterum Latinum sit. Iurisconsulti autem docendi caussa, & vt suis quæque res vocabulis demonstretur, pignoris appellationem ad res mobiles, hypothecæ verò ad immobiles referunt, l. si rem, 9. §. 2. D. de pign. act. §, item Seruiana, 7, Inst. De actionib. l. 1, D. de pig. act. l. 4, D. de pignoribus. vbi traditur Hypothecam propriè dici eius rei, quæ nuda conuentione obligatur. Reperio etiã hanc alteram inter Pignus & Hypothecam differentiam: quòd illud & pro rebus obligatis, & pro ipso obligationis contractu sæpe vsurpatur: hæc verò tantum pro rebus suppositis. Cicero Epist. lib. XIII. Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluuio dedit: hæ commissæ sunt. Velim cures, vt aut de hypothecis decedat, easque procuratoribus Cluuij tradat, aut pecuniam soluat.

HYPOTHECARIA actio, eadem quæ Quasi seruiana, dicitur quæ cuiuis creditori sui pignoris persequendi caussa conceditur, l. 3, D. ad exhibendum. dict. §. 7, De actionibus.

HYPOTHECARIA formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando, agebatur. l. 3, l. 4, l. 11, & alibi persæpe, D. de pignorib.

HYPOTHECARIVS creditor, qui sub hypotheca pecuniam credidit. l. 1, §. sciendum, D. de separa. l. 1, C. de his qui in prior.

HYSGINVM, Hermolaus Barb. existimat idem esse quod vacinium: id est rubi humilis morum. Paulus l. 78, §. 5, D. de legat. & fid. lib. 32. Quin minus porrò coracinum, aut hysginũ, aut melinum suo nomine, quàm coccum, purpuráve designatur: Florentinus liber ISGINVM.

I LITE

I LITERA.

IACENS hereditas dicitur, antequam adita sit. l. 1, D. de success. edict. l. denique, 13. §. quæsitum, D. quod vi aut clàm. l. 5, D. vt in poss. leg. l. 1, D. de bo. poss. fur.

IACENS dicitur ea res cuius dominus ignoratur. Vlpian. l. 43. §. 4. D. de furt. Qui alienum quid iacens lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur.

IACTVS passim pro iactura, quæ nauiũ exonerandarum caussa fit. vnde Rubrica, Ad legem Rhodiam de iactu. dicitur verò etiam Iactura in l. 2, & l. 4, eod. tit.

IANTHINVS, ἰάνθινος, violaceus. nam ἴον violam, ἄνθος florem significat. Vide Plin. lib. 21, cap. 6, & 8. Vlp. l. 70, §. 5, D. de legat. & fid. lib. 32. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. sed coccum non continebitur. sucinum, & ianthinum continebitur.

IASON Maynus iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, Catonis Sacci papiensis auditor fuit. Papiæ ius ciuile annos amplius viginti publicè interpretatus est: magnósque in eo iure scriptis suis copiosè illustrando labores sustulit. Obiit ibidem anno M. D. XIX. mense Aprili.

IDEST, pro voluti. Vlp. l. iurisgentium, 7. §. ait Prætor, 13. D. de pact. Pacta in personam sunt, quoties paciscor ne à persona petam, id est, ne à L. Titio petam. Idem l. si ex caussa, 9. D. de minoribus. Et puto interdum permittendum, id est, si grande damnum sit minoris. Idem l. qui liberis, 8. D. de vulg. & pup. Sub conditione autem institutum si substituat, id est, Si mihi heres erit, non aliàs, &c.

ἰδιόχειρα Græcè appellatur (inquit Imp. Leo) scripturę quę solent à quibusdã secretò fieri interuenientibus amicis rerũ contrahendarum caussa. l. scripturę, 11, C. qui pot. in pig. hab. Et, vt opinor, ἰδιόχειρα & ἔγγραφα opponuntur quę Tabellionũ publica instrumẽta sunt. Nouell. 49. & 142, item 73. quæ etiam Forensia appellantur l. comparationes, 19, C. de fid. inst. qua de caussa in d. l. scripturis, ἰδιόχειρα iis quę publicè à tabulariis conscripta sunt, opponuntur.

omni

IDONEVS passim dicitur is, qui soluẽdo est: vnde Idoneus debitor, fideiussor, tutor: & Idonea nomina, quæ Latinè Bona dicuntur. l. 89, D. ad leg. Falc. l. 19, §. deniq; D. ad Velleian.

IDONEA cautio non videtur, si neq; fideiussor, neque pignora intercesserint. l. si mandatu, 59. in fi. D. mandat.

IDONEVS alienæ litis defensor, alienæ've rei expromissor nemo sine satisdatione intelligitur. l. qui proprio, 46. D. de procur. l. in eo 101. D. de reg. iur.

IDONEI promissores plerunque non tam patrimonio, quàm fide quoque æstimantur. l. si quis, 112. D. de verborum obligation.

IDONIOR, aptior, accommodatior. Callistratus l. 18, De test. tut. Quòd si plures satisdare parati sint, tunc idonior præferendus erit. Paulus l. 2, De pop. act. Si plures simul agant populi actione. Prætor eliget idoniorem.

IGNIS & aqua, vide Aqua & ignis: item Interdicere aqua & igni. Et hac ipsa de re Lactantius lib. De orig. error. 2, ca. 10. Substantia ignis, calor est, inquit: aquæ, humor. Rectè igitur Ouid.

Quippe, vbi temperiem sumpsere humórque calórque,
Concipiunt: & ab his oriuntur cuncta duobus.
Cúmque sit ignis aquæ pugnax; vapor humidus omnes
Res creat: & discors concordia fœtibus apta est.

Alterum enim quasi masculinũ elementum est, alterũ quasi fœmininum: alterũ actiuum, alterũ patibile. ideoq; à veteribus institutũ est, vt sacramento ignis, & aquæ nuptiarum fœdera sanciantur: quòd fœtus animantium calore, & humore corporentur, atque animentur ad vitam. Cùm enim constet omne animal ex anima & corpore; materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex auium fœtibus datur scire: quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit; nec humor potest corporare, nec corpus animare. Exulibus quoque ignis & aqua interdici solebat: adhuc enim videbatur nefas quamuis malos, tamen homines supplicio capitis afficere. Interdicto igitur vsu earum rerum, quibus vita constat hominum, perinde habebatur, ac si esset, qui eam sententiam exceperat, morte

P 3 mul

multatus: adeò ista duo elementa prima sunt habita, vt nec ortus hominis, nec sine his vitam crediderint posse constare. Hæc Lactantius.

IGNOMINIA est, inquit Nonius, nominis notâ. M. Tullius de Rep. lib. 4: Censoris iudicium nihil ferè damnato affert, nisi ruborem. Itaque quòd omnis ea iudicatio versatur tantùmmodo in nomine, animaduersio illa Ignominia dicta est, vide Infamia.

IGNOMINIOSA missio est, quoties is qui militem è castris mittit, addit nominatim ignominiæ caussa se mittere. l. 2, D. qui not. infam.

IGNORANTIA facti, aut iuris: vide ERROR facti.

ILICET, per συγκοπὴν dicitur. Sic Iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta, quum præco pronunciasset Ilicet: quod significat Ire licet. Hæc Don. in Adel. Ter. Dicebatur etiam in funerib. consumpto cadauere, & collectis cineribus. vnde Vergilius lib. 6: Dixitque nouissima verba: id est Ilicet: inquit Seruius. nam Vale dicebatur post tumuli quoq; peracta solemnia. Idem: Varro dicit pyras ideo cupresso circundari propter grauem vstrinæ odorem: ne offendatur populi circũstantis corona, quæ tamdiu stabat respondens fletibus præficæ, id est principi planctuum, quamdiu consumpto cadauere, & collectis cineribus diceretur nouissimum verbum Ilicet, quod Ire licet significat.

ILLOTIS manib. negocium aggredi, est imparatum ac non satis instructum accedere. deducta locutione ex Deorum sacris, ad quæ sine præparatione (cuius pars erat manuum ablutio) nefas fuisset accedere. Hesiod. in lib. cui tit. est Ἔργα καὶ ἡμέραι. Μήδε ποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον χερσὶν ἀνίπτοισιν, μηδ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν. Caius l. 1, D. de orig. iur. Deinde si in foro caussas dicentib. nefas, vt ita dixerim, videtur esse, nulla præfatione facta iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentib. inconueniens erit omissis initiis atque origine non repetita, atq; illotis, vt ita dixerim, manib. protinus materiam interpretationis tractare. id est, sine præparatione, & præmunitione, atque anticipata quadam earum rerum cognitione, quæ aditum ad iuris cognitionem patefaciunt, viámque muniunt.

ILLVSTRES, vide Dignitatum.

IMAGINARIA dicuntur in iure, quæ non verè, sed simulatò & dicis caussa fiunt. Hinc Vlpia. in l. 16, D. de reg. iur. Imaginaria, inquit, venditio non est precio accedente. Idẽ l. 4, §. 1, D. de manum. Si seruus ab ignoto emptus sit, postea autem precium suum obtulerit, dicendum erit non esse audiendum. ab initio enim hoc agi debet, vt imaginaria fieret venditio, & per fidem contractus inter emptorem & seruum agatur. Hinc Modest. l. contractus, 54. D. de obli. & act. Cõtractus imaginarij etiã in emptionibus iuris vinculũ non obtinẽt, cùm fides facti simulatur, nõ intercedẽte veritate. Sic l. 55, D. de cont. empt. l. 1, D. de quæstion. l. 46, D. locat. l. 10, in fi. D. de acquir. poss. l. 4, D. de manumiss. l. 49, de actio. emp.

IMMISCERE, verbum est proprium eorum heredum, qui sui sunt: cùm hereditatem suam amplectuntur. Cum enim non aliunde accedant, sed in familia sint, Adire non dicuntur: sed Immiscere. l. impuberibus, 11. & l. cum bonis, 87. D. de acqui. hered. l. 3, §. suo, l. 7, §. non solum, D. de minorib. l. 8, & l. 10, C. de iure delib.

IMMISCERE igitur suorum heredum est. Adire extraneorum: eáque sententia distinguuntur in l. 6, §. si filius, D. de bon. lib. l. 7, §. restitutus, D. de minoribus.

IMMITTI dicuntur ea quæ in alienum immittuntur. Itaque,

IMMITTVNTVR tigna, quæ in alienum sic prouehũtur, vt aliquo loco requiescant: id est imponantur: l. malum, 242. D. de verb. signifi. vnde

IMMITTENDI tigni seruitus, & præcisè immittendi: l. 1, & l. 2, D. ser. vrb. l. 8, §. 1, D. si seruit. vindic.

IMMITTVNTVR etiam quæ non imponuntur: vt cloaca, stillicidium, aqua, flumen, l. 1, D. de cloac. l. 1, §. item sciendũ, D. de aq. & aq. pl. l. 8, D. quemad. seruit. amitt.

IMMISSVM, vide Projectum.

IMMITTERE fumum, vide Casearia taberna.

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc vsurpatur in lege Peducea de Limitibus: Ne quis eos limites decumanos obsepito, néve quid in eis immolitum, néve quid ibi positũ habeto. Item apud Liuium lib. 39: Aquam publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt, & quæ in loca publica inædificata,

immo

immolitáue priuati habebant, intra dies triginta demoliti sunt.

IMMVNITAS, vide Munus. Muuem, inquit Festus, significat certum & officiosum. vnde ex contrario Immunis dicitur, qui uullo fungitur officio.

IMOLENSIS, vide Ioannes Imolensis.

IMPENDIVM, Varro De lingua IV, sic exponit: Compendium, quod cùm compenditur, vnà fit. à quo vsura quòd in sortem accedebat, impeudium appellatum: quæ cùm aceederet ad sortem, ex vsu vsura dicta, vt sors quod suum fit sorte. Et lib. 5: Ad hoe pecunia, quæ iu fœnore, sors est, impendium quod inter se iuugat. Apparet ex his, impendium esse pecuniam quæ impenditur alicui vt fructum afferat. Cicero ad Attic. VS: Itaque aut tutela cogito me abdicare; aut, vt pro Glabrione Scæuola, fœnus & impeudium recusare. Sie Impendium dicitur quod in agro seritur. Idem in Bruto: Seremus igitur aliquid, tanquam in inculto & derelicto solo: quod ita diligenter colemus, vt impendiis etiam augere possimus largitatem tui muneris: modò idem noster animus efficere possit quòd ager, qui cum multos annos quieuit, vberiores afferre fruges solet. Quæ cùm ita sint, videndum in illo loco libri De senectute, ecquid aptius legeretur IMPENDIVM, quàm IMPERIVM. Habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium: nec vnquã siue vsura reddit quod accepit. Impendium autem Zeno Imp. Græcus ἐμφύτευσιν in iure ciuili appellauit.

IMPENSÆ uecessariæ sunt, inquit Paulus, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit. Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciãt, non deteriorem esse non sinant: ex quibus reditus mulieri acquiratur. Voluptuariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent: vt sunt viridia, & aquę salientes, l.79, D. de verb. signifi. l.1. & l.14, D. de impen. in res dot.

IMPENSÆ necessariæ sunt, quibus non factis dos deterior futura est: veluti si quis ruinosas ædes refecerit. Vtiles sunt, quibus non factis quidem, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuosior dos effecta est: veluti si vineta & oliueta fecerit. Voluptuosæ sunt, quibus ueque omissis deterior dos fieret, neq; factis fructuosior effecta est: quod euenit in viridariis, & pictoriis, similibusq; rebus. Vlpian. cap. Inst. VI.

IMPERANTES pro parentes, passiua significatione Alfenum dixisse Alciatus putat in l.26, D. de oper. lib. Medicus libertus, quòd putaret, si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperantes sibi habiturum, postulabat vt sequerentur se, neque opus facerent. Sed non est nouum medicis ægrotos imperasse: quum serui plerique (vt satis coustat) mediciuam facerent: & Facere medicinam propriè Pharmacopolæ dicantur, quorum etiam tabernæ Romæ medicinæ (vt ex Plauto constat) appellabantur.

IMPERATORIS uomen stante Repu. iis solis tribuebatur, qui, cùm suis auspiciis exercitum ducerent, aliquot hostium millia in acie ceciderant. tum enim repentè acclamatione militum eo nomiue decorabantur, lauréamque tum in fascibus, tum in literis quas Romam mittebant, vsurpabant. Vt autem perpetuum Imperatoris nomen alicui tribueretur, primùm Iulij Cæsaris exemplo factum est, quem Suetonius scribit Imperatoris prǫnomeu perpetuum, & cognomen Patris patriæ à Senatu accepisse. Ex quo intelligi potest, veterum consuetudinem eo immutatam fuisse, quòd cùm illi cognominis loco Imperatoris titulum ascriberent, veluti Cn. Pompeius Imper. C. Cæsar primo loco, tanquam prænomen illud sic vsurpauit: IMP. C. IVLIVS CÆSAR. Qua de re scripsi copiosè initio Institut.

IMPERIVM, est potestas à populo, stante Repub. pòst verò ab Imperatore, nominatim alicui sic data, vt ipse pro suo iure, si commissum quid sit, animaduertat. Itaque Imperium habere magistratus dicũtur, qui & coercere aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: quales sunt Consules, Præfecti, Prætores, Proconsules: l.2, D. de in ius voc. minores enim magistratus dicuntur, qui nec imperium nec potestatem habent, l. nec magistratib. 32, D. de iniur. vide PRIVATVS.

IMPERIVM autem aut merum est, aut mixtum. Merum est imperium, habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines; quod etiam Potestas appellatur. Mixtũ est imperium, cui etiam Iurisdictio inest, quod in danda bonorom

possessione consistit. Iurisdictio est etiam iudicis dandi licentia. l. 3, D. de iurisd. quem locum sic interpretor:

IMPERIVM aliud merum dicitur, aliud mixtum. Merum Vlp. appellat, quod ad publica iudicia pertinet, ac proinde propriũ eorum est, qui ea iudicia exercere possunt, siue in vrbe, siue in prouincia: vt Quæsitorum, in vrbe, & Præfecti vrbi, ac Præfecti prætorio: in prouinciis Præsidum, Proconsulum, Proprætorum. Merum autem iccirco nominatur, quod à iurisdictione secretum, purum, & vacuum sit: non quo nemo, qui merum imperium habeat, iuris etiam dicendi potestatem habere possit. nam in prouinciis quicunque merum habet imperium, is etiam iurisdictionem habet: in vrbe verò Quæsitores rerum capitalium merum habent duntaxat, omnisque iurisdictionis expers. Sed cùm de imperio disputatur, siue de vno aliquo magistratu agatur, siue de diuersis, id quod ad capitalium rerum administrationem pertinet, ab eo quod rerum priuatarum proprium est, secernẽdum est. Mixtum autem dicitur, quod ad vtrasque res & capitales scilicet, & priuatas pertinet: hinc Vlp. Mixtum est, inquit, cui etiam iurisdictio inest: quæ, vt in l. 1. dixerat, ad bonorum possessiones dandas, tutores pupillis, iudices litigatoribus constituendos pertinet. Quapropter intelligitur vsque adeò aliud esse Imperium, aliud Iurisdictionem, vt neque quicunque imperium habet, Iurisdictionem habeat, neque rursus quicunque iurisdictionem habet, imperium habeat. nam Quæsitores qui merum in vrbe imperium habent, id est rerum capitalium quæstiones exercent, ius de priuatis rebus non dicunt: Quæstores autem Magistratuum in prouinciis comites, de quorum officio Vlpia. in l. imperium disputat, vt ex inscriptione licet intelligere, item legati Proconsulum, iurisdictionem rerum priuatarum habent, imperium autem propriè non habent. cùm enim quid imperant, velut cùm possideri iubent, aut pignora capi, alieni potius, quàm sui imperij vi ac potestate hoc faciunt: nimirũ eius cui summum imperium in prouincia tributum est. Atque hæc quidem ita se habent. Verùm illud simul intelligendum est, Iurisdictionis verbum ab Vlpiano in d. l. imperium, strictè & angustè vsurpari, pro ea quæ ad priuatas res duntaxat pertinet: cùm satis constet, etiam ad rerum capitalium iudicia, & omnia denique Magistratuum acta ac decreta pertinere: quod ex vno Asconij loco licebit intelligi: nam vbi de Scauri iudicio repetundarum loquitur, ita scribit: Cato Prætor iudicium, quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus, in forum quoque sic descenderat, iúsque dicebat. Item Colum. lib. 11. Quod nunc scilicet faciunt magistratus, assidua iurisdictione vim legum custodientes.

IMPETIGINES, pustulæ pruritu corpus infestantes: quarum genera quatuor Cornel. Cels. lib. 5. describit. Hinc,

IMPETIGINOSVS, impetigine affectus. Vlp. l. 6, §. 1, D. de ædil. edict. Trebat. ait, impetiginosum morbum non esse, si eo membro vbi impetigo esset, æquè rectè vtatur.

IMPILIA leguntur apud Vlp. in l. 25, §. 1, D. de aur. arg. opinor, pro fasciolis quibus mulierum crines alligantur; quasi ad pilos pertinentes. Fasciæ, inquit, crurales, pedulésque, & impilia vestis loco sunt: quia partem corporis vestiunt. Varro Testam hanc fasciolam appellat.

IMPLERE intentionem siue petitionem Iurisconsulti dicuntur, pro id quod intenditur probare, ac planum facere. Itemque Implere exceptionem. l. penult. §. 1, D. de except. rei iudic. l. 19, D. de except. l. 29, C. de rei vindic. Dicitur & Implere, præcisè pro id quod positum est, probare. l. 1, l. 23, C. de probat. l. 3, C. de non num. pec.

IMPOSSIBILIS verbum, Labeo & Iulianus vitasse videntur, quum Græcum vsurparunt. hic quidem in l. 104, §. 1, D. de leg. & fideic. lib. 30. ἀδύνατος conditio pro non scripta habetur. ille in l. 20, D. de cond. Instit. ἀδύνατος conditio, inquit, pro non scripta accipienda est.

IMPOSSIBILIS conditio habetur, ait Imp. cui natura impedimento est, quo minus existat. veluti si quis ita dixerit, Si digito cœlum attigero, dare spondes? §. 14, De inutil. stip.

IMPVBES dicitur mas minor annis XIIII, fœmina verò minor XII. l. vlt. C. quand. tut. esse desin. §. 1, Quib. mod. tut. fin. Macrob. lib. Satur. 1, cap. VI: Post annos bis septem, ipsa ætas necessitate pubescit. tunc enim moueri incipit vis generationis

in

in masculis, & purgatio fœminarū, Tertul. lib. De virgin. veland. Tempus etiā Ethnici obseruant, vt ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant. nam fœminas quidem à XII annis: masculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis, non sponsalibus aut nuptiis decernentes.

IN acceptum ferre opus publicū faciendum, apud Macrum in l. 7, D. de leg. Iul. tepet, est perscribere in codice operum locatorum, opus illud esse ex lege, id est ex pactione redemptionis locationisque perfectum. Id quod lex Iulia fieri prius vetabat, quàm opus perfectum ac probatum esset.

IN assem vēdere, idem quod in solidum vendere. Modest. l. 9, D. quib. mod. pig. Titius Sempronio fundum pignori dedit, & eundem fundum postea C. Seio pignori dedit: atque ita idem Titius Sempronio & Seio fundum eundem in assem vendidit, quibus pignori antè dederat in solidum singulis. Sic rem soli ex asse possidere, cui opponitur Pro parte, apud Macrum in l. pen. D. qui satisd. cog. Et in assem creditoribus satisfacere, cui opponitur In aliquid, l. 1, D. de separat.

IN bonis esse dicebātur ea proprie, quæ Quiritium iure aliquo quæsita non erant. Itaque inter se illa duo opponebantur, vti docet Iustin. in l. vni. C. de nudo iur. quir. toll. & Vlpianus cap. Inst. l. his verbis: In bonis tantum alicuius seruus est, velut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue R. seruum emerit, isq; traditus ei sit, neq; tamen mancipatus ei, neq; in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit. nam quandiu horū quid fiat, is seruus in bonis quidē emptoris est, ex iure Quiritium autem venditoris est.

IN bonis, vide Ex bonis.

IN capita, aut In stirpes diuisionem fieri plerunque in iure legimus. vt in l. 2, & l. 3, C. de suis & legit. l. Papininia. 8, D. de inoffi. test. In capita autem diuidi dicitur hereditas, quæ tot in partes quot succedentium capita sunt (id est, personæ) diuiditur: vt singulis personis singulę partes attribuātur. In stirpes verò, cùm tot in partes diuiditur, quot suorum naturalium, ex quibus succedanei extant, capita fuere.

IN Capitolium ascendere, formula est conditionis apud Iuris nostri cōsultos peruulgata, quam ex triumphātium more deductam arbitror: quasi quis dicat, Si triumphans in Capitolium ascenderit. Cicero Verrina 7: At etiam qui triumphant, eóque diutius viuos hostium duces seruant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum fructúmque victoriæ populus R. percipere possit: tamen, quum de foro in Capitolium currum flectere incipiūt, illos duci in carcerem iubent, idémque dies & victoribus imperij, & victis vitæ finem facit. Atque hęc quidem olim sic scripserā. Nunc audio me à quibusdam bonis viris hac de re accusari, quasi conditionem illam quæ libera & potestatiua est, fortuitam faciam. Lepidos homines: quasi verò qua quicque sententia primùm dictum sit, eadē semper vsurpetur, neque alias ad res transferri possit: vt quod de Capitolio, triumphi respectu quondam dictum sit, id postea ad quotidianam Capitolij ascensionē traduci nequeat. Origo, inquam, locutionis à me exposita est non vsus.

IN caput alterius torqueri, est in alterius discrimen, vel alterius periculo torqueri. Vlpianus in l. 1, D. de quæstionibus. Neque serui in dominorum, neq; liberti in patronorum caput torqueri debent. quod idem scribit in l. 2, l. 3, & l. 10. §. potest. Cicero autem planè In dominum dixit & in Miloniana, & Cæliana, & in Partit. De nostrorum, inquit, maiorum institutis: qui cùm de seruis in dominos quæri noluissent, &c.

IN continenti, locutio est Iurisconsultis familiaris: idem significans, quod sine vlla temporis intermissione, è vestigio, extemplò, continuò. Vlp. l. 23, §. 2, Quod ait lex, In continenti filiam occidat, sic erit accipiendum, &c. Scęuola l. 135, §. 2, D. de verb. oblig. Deinde in continēti inter vtrunque conuenit, vt intra Calend. &c.

IN creditum ire, quid à Credere differat, vide Credendi appellatio.

IN duplum ire, Cicero in ea pro Flacco dixit, opinor, pro sponsionē facere alterius tanti, quanti lis esset: Frater meus, inquit, decreuit, vt, si iudicatum negaret, in duplum iret.

IN facili, & In difficili esse, pro facile vel difficile cognitu atq; explicatu. Tryphon. l. in confirmando, 8. D. de conf. tut. Quod in facili est, si pater proximo mortis tempore non iure tutores scripserit. Scæuola l. Gallus, 29. §. vlt. D. de lib. & post. Ille casus in difficili est, si filiū habeas & nepotē, &c.

IN

In familiam nubere dicebatur mulier, opinor, cùm id matrimonij genus contrahebat, quo materfamilias fiebat: hoc est, quo in viri manum conueniebat. l. cui fuerit, 15, D. de cond. & demōst. & l. si dies, 21, D. quando dies legat. l. qui filium, 4, D. vbi pupill. educ. deb. l. vxorem, 41, §. testamento, D. de legat. tert. Cicero in ea pro Cælio: Cui cùm ex amplissimo genere in familiā clarissimam nupsisses, cur tibi Cælius tam coniunctus fuit?

In folle offerri pecunia dicitur, quæ sine numeratione & vlla ratiocinatione tanquā in marsupio inclusa offertur. Callistratus l. 82, D. de cond. & demonst. Qui si reliqua reddiderit, liber esse iussus est, non vtique si in folle reliqua obtulerit, liber erit. non enim testator hoc sensit: sed illud, vt rationes reddat quomodo seruus reddere solet.

In fraudem legis facit, qui saluis verbis legis, sententiam eius circumuenit. l. 28, D. de leg. senat.

In Iulij, pro In ædib. Iulij: figura è Græci sermonis consuetudine deriuata. Vlp. l. 8, in fi. D. si seruit. vind. Quum Quintilla cuniculum per gentē in Vrsi Iulij instruxisset, id est, in hortos Iulij. vt aliis in libris legitur.

In libertate esse, & liberum esse differunt: item vt, In seruitute, & seruum esse. Nam In libertate aut seruitute esse dicitur, qui se pro libero seruóve gerit, puta quia se liberum seruúmve esse credit: cùm aliter se res habeat. l. 7, & l. 10, & l. 12, & pass. D. de liber. caus.

In possessionem mitti, vide Possidere iuberi.

In potestate habere, & Alienare, tanquàm aduersa opponūtur. Liuius lib. VIII: Minutia Vestalis cùm decreto Pontificum iussa esset factis abstinere, familiámque in potestate habere: facto indicio viua defossa est.

In potestate, manu, mancipióve. Vlp. capi. Instit. XXIV. Ei qui in potestate, manu, mancipióve est scripti heredis, sub conditione legari potest. Item: Ei cuius in potestate, manu, mancipióve est heres scriptus, legari nō potest. Potestatem de filiofa. Manum de matrefa. quæ in manum conuenit, Mancipium de seruo intelligit.

In procinctu factum testamentum dicitur, quod miles pugnaturus nuncupat præsentibus commilitonibus. Festus. vide En do procinctu.

In re præsenti, pro In præsentia. Vlp. l. 1, D. de solut. Sed constituere in re præsenti, hoc est, statim atque solutum est.

In rem & in personā, locutiones sunt Iurisconsultis familiares, quarum illa tum vtuntur, quum indefinitè ac sine personæ vllius notatione aliquid factum esse significant: hac verò, quū certa persona definita. veluti in l. 5, §. 2, D. de constitut. pec. Quod exigimus, vt sit debitum quod constituitur, in rem exactum est: non vtiq; vt is cui constituitur, creditor sit. Item quum Vlpianus ait, actionem metus caussa in rem esse scriptam, nec personam vim faciētis coercere, sed aduersus omnes restitui, l. 9, in fin. D. quod met. cau. & alibi, hoc est in l. 7, §. 3, D. de pact. Pactorum quædam in rem esse, quædam in personam: illa, quoties quis generaliter paciscitur ne petat: hæc, quoties ne à persona petat. Item in l. 10, D. de op. nou. nunc. Operis noui nunciationem in rem fieri, non in personam. Cicero libr. de Inuent. II: Sin autem non in hominem certum, sed in rem aliquam caussa dimouebitur, vt in hac eadem re, &c. Item apud Vlp. in l. 4, §. 29, D. de dol. excep. l. 1, §. vlt. D. de interdic. Seneca in Ludo: Ne videar in personam, non in rem dicere sententiam.

In solvtvm dare, pro soluere, apud Paulum in l. 60, D. de solut.

In stirpes succeditur, quum hereditas non in succedentium singula capita & personas, sed in cognationis latera & partes diuiditur. In capita verò, quum in tot partes secatur, quot succedētium capita & personæ reperiuntur: qua de re vide Imp. §. 6, de hered. quæ ab intest. Vide In capita.

In tvtelam suam venire mas dicitur, qui ephebus, id est pubes esse incipit, anno scilicet ætatis decimoquarto: fœmina verò viripotēs appellatur. hoc enim in fœmina; illud in mare ponitur ab Vlpiano in l. 5, §. 2, D. quib. ex cau. in poss. Ait Prætor, Si is pupillus in suam tutelam venerit, eáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendetur, &c. Idem l. 50, D. de leg. & fid. lib. 32. Quum filiofam. ita legatur, qvvm is in tutelam suam peruenerit, pubertatis tempus significatur. Cic. lib. de Orat. 1: Negarétque nisi posthumus & natus, & antequam in suam tutelam venisset, mortuus esset, heredē cum esse posse. Idem in Bruto:

to: Quum is hoc probare vellet M. Curiũ, quum ita heres institutus esset, si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non posse.

Inanis actio dicitur, quæ per aduersarij inopiam, aut firmam exceptionem eliditur. l.6, D. de dolo mal. l.24, D. mandat. l.24, D. de lib. caus.

Inanes tabulæ, quarum iam pecunia in illis perscripta dissoluta est. Vlp. l.27, D. de furt. Quòd si iam erant inanes, quia solutum proponebatur: nunquid ipsarum tantùm tabularum præcij videatur esse æstimatio facienda? Sic in l. vlt. D. ad exhib.

Inanis reus, qui soluendo non est. Paulus lib. Sent. 2, cap. 15. Ob subitam valetudinem & inanis rei actiones integra adhuc caussa, mandati negocium renunciari potest.

Inauditus, non auditus, qui caussam non dixit: cuius audita nõ est defensio. Vlp. l.2, D. ad l. Cornel. de sicar. Inauditum filium pater occidere non potest. Sueton. Galba: Quosdam claros ex vtroque ordine viros suspicione criminis inauditos condemnauit.

Inaures, aurium ornamenta è gemmis & margaritis, quibus vsas olim mulieres Vlp. in l.25, §.4, & Paulus in l.32, §. vlti. D. de aur. arg. leg. testantur. Pollux quoq; in mundo muliebri ἐνώτια recenset.

Incerta in iure appellantur, in quibus nõ apparet quid, quale, quantum. l. vbi autem, 75, D. de verb. oblig. Item,

Incerta dicuntur, quæ non in specie, sed in genere proferuntur: veluti, Fundus, Homo, Triticum. l. heredes. 25. §. si incerto, D. famil. ercisc. l. cùm incertus, 13. D. de leg. j. l. in ratione, 30. §. incertę. D. ad leg. falcidiam.

Incerta actio, siue (quod vsitatius est)

Incerti actio dicitur, per quam nulla certa summa petitur. veluti ex stipulatione incerta: Quod mihi ex stipulatu dari fieri oportet. l.4, D. de vsur. l.3. C. de inutil. stip. l. diem proferre, 27 in fi. D. de arbi. Ex omnibus bonæ fidei actionibus. Quod te mihi ex bona fide dare facere oportet. Sic. l.1, D. de vsufr. leg. l.3, D. de cõdict. sin. caus. l.2, §. aliud. D. de donat. l. vltima. si quis in ius voc.

Incerti actio dicitur quæ & Præscriptis verbis actio. l.6, & l.16, D. de præscript. ver. l.6, C. de re. perm. l.7, D. de pact.

Incertus contractus, qui certum ac proprium nomen non habet. l.9, D. si cert. pet. l.1, §. debitum, D. de constit. pecun.

Incerta persona videtur, quàm incerta opinione animo suo testator subiicit: veluti si quis ita dicit, Quicunque filio meo filiam suam in matrimoniũ dederit, ei heres meus illum fundum dato. ait Imp. §.27, De legat.

Incestum committere dicitur, qui aliquam ex iis quas moribus vxores ducere prohibemur, duxerit. l. sororis, 39. D. de rit. nupt. l.38, §.1. D. de adult.

Incestum iure gentium committit, qui ex gradu ascendentium vel descendentium vxorem duxerit: iure ciuili, qui ex latere eam duxerit, quam vetatur: vel affinẽ, quam impeditur. l. vlt. D. de rit. nupt. & d. l. si adulterium, 38. l. vlt. D. de cõdic. sin. caus.

Inciens, vide Grauida.

Incile, ait Vlp. est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quòd incidatur. inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi possit. l.1, D. de riuis. Hinc,

Incile ducere: l.1, §.2, Ne quid in flumi. pub. Et Incilia vel principia fossarum. l.1, §.5, D. de aq. quot.

Incola est, ait Pompo, qui aliquam in regionem domicilium suum cõtulit, quem Græci πάροικον appellant. nec tantum hi qui in oppido morantur, incolæ sunt: sed etiam qui alicuius in oppidi finibus, ita agrum habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant. l.239, §.2, D. de verb. sign. Incolam autem non domus, aut possessio facit: sed domicilium. l. septima, & pass. de incol. lib. x. Cod.

Incolatus, vrbs cuius quis non ciuis, sed incola est. Modest. l.34, D. de mu. & hon. Incola iam muneri b. publicis destinatus, nisi perfecto munere, incolatui renunciare non potest.

Inconditum, absurdum, absonum. Pap. l.95, §.1, D. de solut. Etenim inconditum est, subuenire sexui mulieris quæ suo nomine periclitetur.

Incorporales res sunt, quæ tangi demonstrariue non possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt: quarum re-

rum

rum nullum subest quasi corpus: est quædam tamen conformatio insignita & impressa in intelligentia, quam notionem voco, inquit Cicero in Top. Et in eãdem sententiam Caius l.1, D. de rer. diuis. Einsmodi sunt: Hæreditas, vsusfructus, vsus, obligationes, &c.

Incorporatio, in Rub. C. de bon. vac. & incorporat. vsurpatur, pro confiscatione, siue in fiscũ relatione: cùm damnati alicuius bona in fiscum rediguntur. quod quemadmodum fiat, declarat l. si quis, 7, C. de bon. damnat.

Incvmbere, pro incubare, id est, obtinere, possidere, conseruare, solidè (vt ij qui rei alicui incubant) tenere. Hinc creditor dicitur

Incvmbere suo pignori, qui acriter illud conseruat: vt apud Vlp. l.55, D. de furt. Hine

Incvmbere possessioni apud Impp. l.8, C. quom. & quan. iud.

Incrvstare, illinimẽtum, & quasi pauimentum quoddam inducere. hinc Incrustatio, tectorium, & pauimentum illud. Proculus l.13, §.1, D. de seruit. vrb. præd. Parietem cõmunem incrustare licet, sicut licet mihi preciosissimas picturas habere in pariete communi. Et paulò pòst: Quod obseruari & in incrustatione oportet. Item apud Vlpian. l.79, de verb. signif.

Indago, venatio quæ fit plagis circum saltum extensis. Vlp. l.11, §.11, de actio. empt. Veluti quum futurum iactum retis à piscatore emimus: aut indaginẽ plagis positis à venatore, vel pantheram ab aucupe.

Indebitvm aliud est natura, aliud iure gentium, aliud iure ciuili, aliud iure honorario, l.1, & l.3, D. de constit. pecu. l.47, de condict. indeb.

Indebitvm accipimus, non solùm si omnino non debeatur, sed etsi per aliquam exceptionem perpetuã peti non poterat. l.26, §.3, D. de cond. ind.

Indebitvm est, non tantùm quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat soluat. l. in summa, 65, D. de cond. indeb.

Indemnitatem alicui repromittere, est cauere indemnem eum ex eo negocio de quo agitur, futurum. l. 14, & l.16, D. ad Trebell. l.8, §.1, ad Velleian.

Indicatio, promissio, addictio. Vlpianus l.13, §, de act. empt. Hic non debuit facilis esse ad temerariã indicationem. Loquitur de eo qui seruum vendebat, quem furem esse ignorabat. Nonius: Indicare, promittere. M. Tullius Offic. 3: Scæuola cùm postulasset, vt sibi fundus cuius emptor erat, semel indicaretur. Hæc Nonius. Indicare igitur venditoris est, Liceri emptoris.

Indicere forum dicitur Magistratus in prouinciis, cùm & locum & tempus designat, quo caussæ in conuentu agantur. Virgil. Æneid.5.

Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.

vbi Seruius, Id est tẽpus & locum designat agendorum negociorum, qui Conuentus vocatur. Indicit autem verbum iuris est, & per hoc potentem vult significare ciuitatẽ. vide suprà, Forũ agere. itẽ suprà Conuẽtus.

Indictiones, tributa, siue functiones, quæ non personis sed prędiis indicuntur: id est imponuntur. l. Iulianus, 13. §.5, D. de act. empt. l. quarto, 28. D. de vsuf. legat. Plinius ad Traianum: Nec nouis indictionibus pressi ad vetera tributa deficiũt. Prædiis autem (vt dixi) non personis imponebantur: qua de caussa eorum nomine quæ non possidentur non agnoscuntur. Nouel. 128. vide l. 3, & pass. C. de annon. & trib. lib.10. Hinc

Indictiones (vt videtur) appellatæ sunt, ex quibus annorũ ratio constitui cœpta est, Constantino imperãte: anno Christi CCCXIII, ante diẽ VIII. Calẽd. Octob. quo die victus Maxentius, religióque Christiana in libertatẽ vindicata est. Ergo quasi à primordiis Christianæ libertatis, Niceni conuentus auctoritate institutũ est, vt sublatis Olympiadibus annorum ratio ab eo tẽpore iniretur: sic, vt decimoquinto quoque anno noua esset Indictio: anni autem singuli cuiusque Indictionis computarentur. quemadmodum ex Codice Theodosiano multis locis intelligitur.

Individvvm quod Dialectici appellant, id est, quod nec de subiecto vllo dicitur, nec in subiecto vllo inest, veluti Stichus, aut Pamphilus: id Iurisconsulti vitandæ ambiguitatis caussa speciem appellant. quo nomine ferè speciem infimam intelligunt. nam indiuiduum nomen in iis rebus ponunt, quæ neque naturales, neque intel-

lectas

lectas partes recipiunt: veluti seruitutes. vti constat ex l.4,& l.72, D.de verb.oblig. Stichum igitur indiuidui nomine non intelligemus: quia diuidi in partes intellectas potest: at viam, iter, aquæductum, nauem, equum, indiuidua dicimus. ex quo illud Cascelianum, Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis: apud Macrob. lib. Satur. 2.

INDVCIÆ sunt, inquit Paulus, quum in breue & in præsens tépus conuenit, ne inuicé se lacessãt. l.19, §.1, D.de cap.& postli.

INDVCIÆ sunt, inquit Varro, pax castrensis paucorum dierum. Item, Induciæ sunt belli feriæ. Hæc Gellius libr.1.cap.25. Vbi hoc quoq; adscribit, Inducias sic dictas arbitramur, quasi tu dicas, inde vti iam. Pactum induciarum eiusmodi est, vt in diem certum non pugnetur, nihilq; incommodi detur: sed ex eo die postea vti iam omnia belli iure agãtur. Quòd dicitur dies certus præfinitus, pactúmq; fit, vt ante eum diem ne pugnetur, atq; is dies vbi venit, inde vti iam pugnetur: idcirco ex iis quibus dixi vocibus, quasi per quendam coitum & copulam, nomen Induciarũ connexum est. Aurelius autem Opilius in primo librorum, quos Musarum inscripsit, Induciæ, inquit, dicuntur, quum hostes inter sese vtrinq; alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineũt. Inde ab eo, inquit, nomen esse factum videtur, quasi initus atque introitus.

INFAMIA & ignominia, inquit Cornel. Front. sic differunt: Ignominia, imponitur ab eo, qui potest animaduersione notare. Infamia ex multorum sermone nascitur.

INFAMES qui dicantur, cognosce ex l.1, D. qui not. infa.

INFANS dicitur, qui septem non compleuit annos. Impp. l.18, C. de iur. delib. Si infanti, id est minori septem annis, in potestate patris constituto, &c. Vlpia. l.1, §.2, D. de admin. tut. Licentia igitur erit, vtrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere vt ipsis auctoribus iudicium suscipiatur, ita tamen vt pro his qui fari non possunt, vel absint, ipsi tutores iudicium suscipiant: pro his autem qui supra septimum annum ætatis sunt, & præstò fuerint, auctoritatem præstent.

INFINITVM, pro indefinitum, nullo certo termino circumscriptũ. Cic. in Partit. Quid, quæstio quá[nam] habet partes? Infinitam, quam Consultationem appello: & definitam, quam Controuersiam nomino. Item alibi locis innumeris. Celsus l. 9, D. de seruit. Si cui simplicius via per fundum cuiuspiam cedatur, vel relinquatur, in infinito, videlicet per quamlibet eius partem ire agere licebit. Vlpia. l.13, in fin. D. de dam. inf. Neq; enim in infinitum obligatus esse debet stipulatione. Marcianus l.91, D. de condit. & demonst. Tempus autem vel certum, vel infinitum comprehendatur.

INGENVI sunt, qui ex matre libera nati sunt, l.5, §.2, D. de statu hom. verùm,

INGENVI dicebantur antiquitùs, qui patrem ciere possent, hoc est ex legitimo matrimonio suscepti, qui iidem & Patricij dicebantur. Liuius lib. x: An Romæ vnquã fando audistis, Patricios primò esse factos, non de cœlo demissos, sed qui patrẽ ciere possent, id est, nihil vltrà quàm ingenuos. Hæc Liuius, qui non obscurè ingenuos iis opponit, quos posterior ætas Spurios, recentior Vulgò conceptos appellauit. l. vulgò. 24, D. de statu ho. Liberi ergo non Ingenui dicebantur. Cic. lib. De natur. Deorum III. Vt enim in iure ciuili, qui est de matre libera, liber est: item iure naturæ, qui de Dea matre est, Deus sit necesse est. Festus autem sub voce Patricios, locum illum Liuij dilucidè confirmat: Patricios, inquit, Cincius ait in lib. De comitiis, eos appellari solitos, qui nunc ingenui vocantur.

INGENVVS est is, ait Imp. qui statim vt natus est, liber est: siue ex duobus liberis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero libertino, & altero ingenuo. De ingen. in prin. Vel sic,

INGENVI sunt, qui ex matre aliquo grauiditatis tempore libera, siue illa ex marito, siue ex alio cõceperit, procreati sunt. nam libertas vno tantùm istorum trium temporum sufficit.

INGRATVS libertus est, qui patrono obsequium non præstat, vel res eius, filiorúmve tutelam administrare detrectat. l.19, D. de iur. pat. l.6, §. vlt. D. de lib. agnos. Moris autem erat, vt domini seruos manumittentes iis gratiæ alicuius exigendæ caussa imponerẽt donum, munus, operas. l. pen. D. de obseq. par. præs. & alibi persæpe.

INGREDI Consulatum, pro Inire, Marcellus in l.36, D. de cond. & demonst.

INIICERE manum: vide infrà Manus iniectio.

INIVRIA ex eo dicta est, quòd non iure fiat. omne enim quod non iure fit, iniuria fieri dicitur. hoc generaliter: specialiter autem iniuria dicitur cõtumelia. Interdum iniuriæ appellatione damnũ culpa datum significatur: vt in lege Aquilia dicere solemus. interdum iniquitatem iniuriam dicemus. nam quum quis iniquè vel iniustè sententiam dixit, iniuriam ex eo dictam, quod iure & iusticia caret, quasi non iuriam. Hæc Vlp.l.1, D.de iniur.

INIVRIA minus est quàm contumelia, inquit Nonius. Pacuuius Periboea: Patior facilè iniuriam, si est vacua à contumelia.

INIVRIÆ sunt, quæ aut pulsatione corpus, aut conuitio aures, aut aliqua turpitudine vitam cuiuspiam violant. ait auctor Rhet.ad Her.lib.III.

INIVRIAM in lege Aquilia damnum accipimus culpa datum, etiam ab eo qui nocere noluit.l.5,§.1, D.ad leg.Aquil.

INOFFICIOSVM hominem constat eum dici, qui quod alteri officium debebat, prætermittit. quare Inofficiosum testamentum esse illud oportet, in quo testator contra officium suum, quod alteri debebat, fecit. sed quanquàm hoc modo multa inofficiosa testamenta futura sunt, veluti quib. amicis & benemerentibus nihil relinquitur, quod olim inhonestum putabatur: (vt ex Philippicis & Suetonio constat) tamen per excellentiam ea demum inofficiosa dicta sunt, quibus officium in liberos, parentes, & fratres neglectum est. nam qui erga eos inofficiosus est, in semetipsum quodãmodo inofficiosus & inhumanus videtur. quapropter iis solis potestas permissa est, petendi à Centumuiris, vt si officium violatum cognoscãt, illud rescissum & irritum factum velint. quod cùm impetrãt, tum illud simul impetrant, vt sibi hereditas adiudicetur: cùm huius iudicij exitus hic fit, vt ab instituto in exheredatũ hereditas transferatur. qua de caussa hereditatis petitio appellatur in l.si quis,34.C.de inoff.test.l.qui repudiantis, 17.l.mater, 19. D.eo.l.pen.§.sed quemadmodum, D.de bon.poss.cont. tab. Vel sic,

INOFFICIOSVM dicitur testamentũ, quod liberis frustra exheredatis non ex officio pietatis videtur esse cõscriptum.Paul. lib.Sent.4,cap.5. Vel sic,

INOFFICIOSVM testamentum dicitur, in quo officij religio violata est: veluti pietas erga parentes, aut charitas erga liberos. non enim liberis tãtùm permissum est testamentum parentum inofficiosum accusare, verumetiam liberorum parentibus ait Iustin.tit.de inoff. test.in prin. Vel sic,

INOFFICIOSVM testamentũ dicere, hoc est, allegare quare exheredari vel præteriri non debuerit l.3,D.de inof.test.item docere immerentem se, & ideo indignè præteritum vel etiam exheredatione summotum.l.5,eod.tit.

INOFFICIOSA donatio ad exẽplum inofficiosi testamenti dicta est, quæ contra rationem officij facta est: cùm scilicet liberi debito bonorum subsidio, id est legitima sua excludũtur.l.1,& pass.C.de inoffic.donat.Itaque actio aduersùs eam instituta est, quæ Querela inofficiosæ donationis appellatur: quæ à Querela testamenti inofficiosi hoc differt, quòd hæc non nisi aduersus testamentum factum, & iure factum conceditur: illa verò & ex testati & ex intestati caussi permittitur.l.precibus,3.C.eod.

INOFFICIOSA dos dicitur, cùm mater in fraudem liberorum, id est vt eos debitis emolumẽtis spoliet, omnia sua bona, vel magnam eorum partem secundo marito dono dat: pactum cum eo de dote lucranda faciens.l.1, C.de inoffi.dotib.

INQVILINVS dicitur, qui in vrbe domum alienam mercede incolit. l.vlt, D.de migran.l.4,§.prætor ait, D.de damn.infec. l.37. D.de acq.poss. Appianus lib. ἐμφυλ. β. ἐγκαλοῦντες ἐν ῥώμῃ πολλῶν τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις. Colonus autem is est qui rure prædium alienum incolit.

INQVILINVS dicitur qui solus in ædibus conductitiis habitat, non autem cum domino, vel eo qui habitandi ius habet. Itaque cùm Labeo dixisset, vsuariũ ædium, qui modò ipse habitaret, posse inquilinum quoque recipere, Proculus eum notauit, quòd nõ belle Inquilinus dicatur, qui cum eo habitat: ait Vlp.l.2,& l.4,D.de vsu & ha.

INSCRIPTI maleficij frequens mentio est apud Rhetores, vt apud Quintilianum, & Senecam: Inscripti maleficij ne sit actio. Videtur autem ex Quintiliani declamationibus, Inscriptum maleficium dici, quod nulla lege publicorum iudiciorũ notatum est: cui nulla pœna constituta est, ac

pro

proinde de quo constitui quæstio legitima non potest. Sed ecce apud Ciceronem in Orat. pro domo: vbi Inscriptum, cõtrariam habere sententiam videtur. L. Cotta dixit nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse inscriptum, aut posse valere. omnia contra leges, motémq; maiorũ temere, turbulente, per vim, per furorem esse gesta. Locus difficilis videtur: & fortasse mendosus est: vt IVRE SCRIPTVM potius legendum sit, de quo tamen nihil affirmo.

INSIDIARE, pro Insidiari. Callistratus l.28, §.9, D. de pœn. Igni cremantur plerunque serui, qui saluti dominorũ suorum insidiauerint.

INSITÆ picturæ, quas Vlp. in l.23, §.1, D. de aur. & argen. Vestis legato contineri ait, effigies esse videntur certarum rerum, vt florum, vestibus intertextæ. Vnde Pictæ togæ, quibus triumphantes amicti vrbem inibant. Acu facere id Phryges inuenerũt, ideóque Phrygiones appellati sunt: ait Plinius lib.8, cap.48.

INSCRIBERE, pro subscribere accusationi, id est, suum nomen accusationis libello adscribere. vnde libelli Inscriptionũ. l.3, §.1, D. de accusa. l.2, §. vlt. D. de accusat. l.3. C. qui accus. poss.

INSPECTIO, disputatio, disquisitio, consideratio, visio, vt alibi appellatur. Paulus l.91, §.3, D. de verb. oblig. Nunc videamus in quibus personis hæc constitutio locum habeat, quæ inspectio duplex est. Idẽ l.44, D. de oblig. & act. Circa diem duplex inspectio est. Sic in l.63, §. quod si, D. de acqui. rer. dom. l.3, §.1, D. de pos.

INSTITOR & Procurator hoc differunt, quòd is qui quæstuariæ negociationi præfectus est, Institor dicitur: qui verò negocio cuipiam non quæstuario præficitur, Procurator potius appellatur. l.5, §.3, D. de instit. act.

INSTITORIA actio, vide Actio Institoria.

INSTITVERE propriè nõ est ponere & collocare, vt quidam tradunt: sed parare. vnde Instituere adolescẽtem, est fingere & parare ad eruditionẽ & virtutem: hinc Instituere filium, pro adoptare in Orat. pro domo sua, & Instituere tutorem liberis, in libr. de Orat. 1. Cicero dixit, & in Verrinis Instituere amicos, pro cõciliare & comparare. vt facilè appareat, Instituere hoc differre à Ponere & collocare, quòd in illo iter est, in his meta. nam cùm testamẽto nobis heredem instituimus, nõ tamen eum continuò in sede nostra collocamus. non enim semper, olim certè perrarò testamenta à moribundis fiebant. paramus ergo & reseruamus, vt cùm vsus venerit, nobis successor ne desit. quocirca qui substitui à nobis dicuntur, verius Instituti, hoc est ad omnes casus parati & designati dicerẽtur. his enim substitutionibus nobis in longinquũ prospicimus. Accedit eò q̃ Substituere propriè est, in eius qui iam certum locum obtinet, alterum supponere. vt cùm Verrem Cicero scribit in Marcellorum locum patronum Siculis substitutum esse: & in piratarum locum ciues R. ad suppliciũ substituisse: & ciuitati Verrem alterũ substituisse, cùm de filio loqueretur: de iis loquitur, qui eorum in locũ sufficiuntur, qui prius erant. Veluti si in filij mei, si heres erit, & heres existens impubes moriatur, alterum instituam: substituere propriè dici possum: quia non in meum, sed filij locum succedit. At cùm, si Titius heres non erit, heredem instituo, mihi eum non Titio instituo: &, si substitutus dicendus est, meum in locum substitutus dicẽdus est, non autem in illum Titij. Vnde intelligi potest, hoc inter Institutum & Substitutũ interesse, non quòd ille primo, hic secundo gradu scriptus sit: sed quòd institutus paratus & designatus est ad locum obtinendum: substitutus autem iam eum occupauit. vt omnis institutus cùm hereditatem adit, substitutus propriè dicendus sit: & Institutus, qui testamento nuncupatus aut scriptus est: substitutus, qui successit. ita institutus, in spe: substitutus, in re ac possessione est. Hæc cùm ita se habeant, Substituti tamen vocabulo sic abutimur, vt eum qui secundo tertióve gradu in aliorum defectũ designatus & institutus est, Substitutus dicatur.

INSTITVERE & substituere hoc differunt. Heredes enim aut instituti, aut substituti dicũtur. instituitur primo gradu, substituitur secundo vel tertio scriptus. Paulus libr. Senten.3, cap.6. & l.1, D. de vulga. & pup.

INSTITVTVM heredem eum quoque dicimus, qui scriptus non est, sed solummodo nuncupatus. l.1, §.1, D. de hered. instit.

Instructum ab Instrumēto sic differre arbitror, vt totum à parte. nam Instructi nomine, non modò quæ fundo necessaria sunt, continentur: verumetiam quæ præterea testator habuit, quibus suum fundum instruxit. Instrumenti verò, ea duntaxat sine quibus fundus dici instructus non potest. Vlpianus l.12, §.15, D. de instit. vel inst. Sed si fundus non sit cum instrumento legatus, sed ita vt instructus sit: quæsitum est an plus contineatur, quàm si cum instrumento legatus esset. & Sabinus scribit, fatendum esse plus esse quum instructus fundus legetur, quàm si cū instrumento. Item: Omnia quæ eo collocata sunt, vt instructior esset paterfamiliâs, instructo continebuntur. id est, quæ ibi habuit, vt instructior esset. Hoc ergo legato non agri instrumentum, sed proprium suum instrumētum reliquisse videtur. Vide cetera, & simul coniunge l.1, & l.2, C. de verb. sign.

Instructam tabernam sic accipiemus, inquit Vlpianus, quæ & rebus & hominibus ad negociationē paratis constat. l.185, D. de verb. signific. l.13, D. de inst. vel inst.

Instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt, quibus caussa instrui potest. & ideo tā testimonia, quàm personæ instrumentorum loco habentur. l.1, D. de fid. instru.

Instrumenta Iustinianus à literis separat in l.1, C. de iuram. propt. cal. In omnibus causis, siue propter literas fuerit certatum, siue propter instrumenta, siue propter quicquam aliud, &c. Instrumēta ergo sunt quas Cicero literas publicas appellat: hoc est, quæ vel à persona publica, veluti scriba magistratus, vel tabellione scripta sunt. Literæ verò hic appellantur, priuatæ: veluti Rationes, breuiaria, codex accepti & expensi, syngraphæ, & cautiones à patrefa. conscriptæ.

Instrumenti cauponij nomine serui & ancillæ continentur. Vlp. l. 43, §.3, D. de ritu nupt. Multæ adsolent sub prætextu instrumenti cauponij, prostitutas mulieres habere.

Insulæ, inquit Festus, dictæ propriè, quæ non iunguntur communibus parietibus cum vicinis, sed circuitu publico aut priuato cinguntur: à similitudine videlicet earum terrarū quæ fluminibus ac mari eminent, suntq; in salo. Atque hac significatione passim hoc nomen in libris nostris vsurpatur. Hinc,

Insularius seruus, insulæ, id est, separatæ domus, custos. Pompo. l.16, §.1, De vsu & hab. Dominus proprietatis etiam inuito vsufructuario, vel vsuario fundum vel ædes per saltuarium vel insularium custodire potest. Vlp. l. vlt. D. de off. præf. vigil. Insularios & eos qui negligenter ignem habuerunt apud se, potes fustibus & flagellis cædi iubere.

Insuper habere, pro susq; dèque ferre, negligere. Papin. l.17, D. de his quæ vt ind. Heredē qui sciens defuncti vindictam insuper habuit, fructus omnes restituere cogendum existimaui. Sic idem in l. sunt personæ, 43, D. de relig.

Integri restitutio est, redintegrandæ rei vel caussæ actio, inquit Paulus libr. Sent. 1, cap. VII. vel sic, Integri restitutio est actio Prætoria, qua rem certam, aut ius, aliámve quālibet caussam redintegrari postulamus: cùm quid per metū, vel dolum, vel status permutationem, vel iustum errorem, vel absentiam necessariam, vel ætatis infirmitatem gestum esse dicitur. l.1, & l.2, D. de in integ. restitut.

Intendere præcisè, pro Actionem intēdere. l.8, D. si seruit. vind. l.5, D. si vsufru. petat. l.139, D. de verb. oblig. Sic Cicero in Quintiana: Sibi cum nuper edidit socium, quem, quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Hinc,

Intentio passim, pro Actione. vt l. 9, §. proinde, D. ad exhib. l.66, D. de iudic. §. si quis agens, Inst. de actionib.

Inter cæteros exheredare, & Nominatim exheredare, de quo suo loco diximus, contraria sunt. Ceterorum appellatio in hac formula inde fluxit, quòd iure antiquo filij præteritio testamentū faciebat nullum: filia autem ceterísque liberis, id est nepotibus, neptibus, &c. præteritis, testamentum valebat. Item filij si non instituebātur, nominatim exheredandi erant; filiæ, cæterique liberi etiam inter ceteros exheredari poterant, his verbis: CETERI exheredes sunto. qua vulgari formula non tantum liberi, sed & parentes, consanguinei, agnati, cognati, affines, amici exheredari poterant. l. Lucius, 53. D. de hered. instit.

Hæc

Hæc ex Vlp. Inst. cap. 22, & l. vlt. C. de lib. præt. §. nominatim, §. postumorum, Inst. de exhered. lib.

INTERCALARE, interserere. Quarto quoque anno C. Cæsar, vt anni ratio cum Solis cursu cōgrueret, instituit, vt dies vnus insititius esset, qui Intercalaris appellatus est. Hic Bissextus dictus, quòd bis sextus dies ante Calen. Martias numeraretur. Vlpianus l. 3, §. 3, D. de minorib. Proinde & si bissexto natus est, siue priore, siue posteriore die, Celsus scripsit nihil referre; nam id biduum pro vno die habetur, & posterior dies Calendarū intercalatur. vide Macrob. lib. 1, cap. 13. & 14. & l. 98, D. de verb. signif. & Plin. libr. 11. cap. VIII. vide suprà BISSEXTVS.

INTERCEDERE, fideiubere, vt in S. C. Velleiano, l. 2, D. ad S. C. Velle. De ea re ita censuerunt. Quod ad fideiussiones & mutuationes pro aliis quibus intercesserint fœminæ, pertinet. Sic enim legēdum esse, non autem CONSVLVERVNT, & MVTVI DATIONES in Obseruationibus nostris ostendimus. Ciceronem quoque hoc verbum in hac re posuisse reperio, Epist. 14. lib. ad Att. 1. Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Et in Philipp. 2: Orabat, vt te contra suum patrem, si sestertiūm sexagies peteret, defenderem. tantum enim se pro te intercessisse dicebat. Hinc,

INTERCESSORES pro fideiussorib. l. 3, §. si filius, D. de pecul. l. 23, D. de hered. vend.

INTERDICERE præcisa locutione dicimus, pro Per Prætorem interdicere, vel Interdicto agere. Iulianus l. 6, D. ne quid in loco publ. Et qui hoc interdicto experitur, ne quid in loco publico interdicat, nihilominus procuratoris dandi facultas est. Vlpianus l. 3, §. 5, D. Vti possid. Labeo quoq; scribit, Ex ædibus meis in ædes tuas proiectum habeo. interdicis mecum, si eum locum possideamus qui proiecto tegetur, an quo facilius possim retinere possessionem eius possessionis interdicto tecum. Sicuti nunc possidetis ædes eas, &c. Item in l. 1, §. 22, D. de aqu. quot. & æsti. Item l. 3, §. 4, D. quod vi aut clàm. & aliis locis innumeris. Fab. lib. 3, cap. 6: Non debuisti interdicere, sed petere: an rectè interdictum sit ambigitur. Id est, Non debuisti interdicto vti, sed actione: an rectè actum sit interdicto, ambigitur.

INTERDICERE aqua & igni, vide Aqua & igni. & illud Seruij adiunge ex lib. Aeneid. 12: Ad faciēda fœdera, inquit, aqua & ignis adhibentur. vnde econtrà, quos arcere volumus à nostro consortio, eis aqua & igni interdicimus, id est rebus quibus cōsortia copulantur.

INTERDICTI, vide Exilium.

INTERDICTA erant formæ atq; conceptiones verborū, quibus Prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat. quod tunc maximè fiebat, quum de possessione, aut quasi possessione inter aliquos contendebatur: ait Imp. tit. De interd. in prin.

INTERDICTVM, est decretum Prætoris, certis solennibúsq; verbis vel de rebus diuinis aut publicis, vel de vi coercenda interpositum. Vnde autem dictū sit, copiosè disputauimus in Institut. Cōmentariis: Interdicere scilicet antiquè dici pro vehemētius & imperiosius decernere, nā vox INTER nonnūquàm (vt Donatus & alij Grammatici scribūt) augendi vim obtinet: vt cùm dicimus Interficere, Interimere, Interuenire, Interturbare. Prætor enim his in rebus vel maximè ac diligentissimè decernebat. Isidorus lib. V: Præpositionem Inter, præponebant &c.* Neuius, Mare interbibere: Plautus, Interluere mare: id est, ebibere, & eluere. Sic Donatus in illud Andriæ, Interminatus sum: Plauti locum hunc ex Aulularia accommodat: Præterea tibicinam, Quæ mihi interbibere sola, si vino scateat, Corinthiensem fontem & Pyrenæum potest. Plura ex Comment. Instit. cognosces: quæ verò mea quondam sententia fuerit, quia hunc in locum olim retuleram, propterea relinquendum putaui.

INTERDICTVM est decretum Prætoris, ad tempus, hoc est interea dum principalis caussa disceptetur, interpositum. ex quo intelligi debet, inter Decretum & Interdictum tantundem interesse, quantum inter genus & speciem. nam decreta alia perpetuæ, alia temporalis iurisdictionis caussa interponuntur. illa suum nomen retinent, hæc Interdicta nominantur: quia inter illa duo tempora interiiciuntur. neque displicet, vt quo modo allusionis caussa Veteres in Testamento mentis testationem, in Sacello sacram cellam notabant: sic in interdicto, interim & dictum (verbi

vim potius, quàm etymologiam attendentes) notemus. Simul & illud constat, quemadmodum Interdicere est plerunq; prohibere, vt interdicere bonis, interdicere aqua & igni: sic illa decreta eo magis interdicta nominata esse, quia magna ex parte prohibitoria sunt: si minus, verbis & formula: vi quidem ipsa & effectu ac facultate. Tribus autem de caussis institutā reperio. Prima est, ad vim vlciscendā & coercendam. nam qui vi quid fecit, vsq; eò coercetur, vt quãuis id iure fecerit, tamen interdictū aduersus eum detur: vt l.1, §.2, D. de itin. actúque pri. l.1, D. de fonte, l.1, de cloac. & alibi persæpe. itē qui vi de suo deiectus est, vel prohibitus ad suum accedere, si in rem actionem instituerit, tametsi ea ratione aduersãrium possessorem constituat, tamen interdicto vti, & per illud possessionē persequi non prohibetur. quod sanè ius quoddam singulare esse constat, in odium vis illatæ comparatum, l. cùm fundum, 18. §. vlt. D. vnde vi, & de vi ar. & l. naturaliter, §.1, D. de acqui. possess. vbi is qui egit in rem, potest tamen interdicto Vti possidetis vti. quia non videtur VTI POSSSID. renunciasse, qui in rem egit. quomodo existimaui aliquando illo in loco legendū esse. Altera caussa est, propter cōmodum possessionis. veluti vt is cui colonus res suas obligauit, possessionē adipiscatur: quamuis Seruiana vel certi condictione agere posset. sic superficiarius ciuiles habet actiones. sed quia melius est possidere potius, quàm in personam experiri, propterea interdictum proponitur, l.1, §.1, D. de superfic. Tertia caussa est, propter proprietatē. vti docet Paulus in l. 2, §. quædam. D. de interd. vbi ait ea interdicta quæ rei persecutionem continent, proprietatis caussam continere, & ea quæ ad rem familiarem pertinent, proprietatis, non possessionis caussam habere.

INTERDICTVM est decretum Prætoris, quo quid, præsertim in possessionum controuersiis fieri iubet, aut vetat. Alia autem exhibitoria sunt, per quæ Prætor iubet exhiberi: ait Imp. §.1, D. de interd. alia noxalia sunt, quibus noxæ seruū dedere permittitur, l.5, D. de interd. alia prohibitoria sunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri, ait Imp. §.1, D. de interd. alia restitutoria sunt, quibus Prætor restitui aliquid iubet: ait Imp. §.1, De interd. alia simplicia sunt, in quibus vter actor aut reus sit cōstat: duplicia verò, vbi non constat. l.2, D. de interdict.

INTERDICTVM fraudatoriū dicitur, quo Prætor ea quæ in fraudem cuiuspiam gesta erant rescindit, veluti pupilli, aut creditorum. Papinia. l.96, D. de solut. Sed & interdicto fraudatorio tutoris creditor pupillo tenebitur. Valens l.67, D. ad S. C. Trebell. Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum consilium inibis, citra periculum interdicti fraudatorij hereditatem suspectam adibis. Item, Vix fraudatorio interdicto locus erit.

INTERDICTVM de aqua quotidiana & æstiua ei datur, qui aquam quam anno proximo duxit, ducere prohibetur: dummodo iure vti se putet, aut sine vitio eodem anno duxerit. pertinétque ad aquam non modò quæ agris, verumetiam quæ nobis, vrbanísque prædiis vsui sit. l.1, & pass. D. de aqua quot. & æstiu.

INTERDICTVM de arboribus cædendis, est quo is tenetur qui vicinum, siue is in solidum aut ex parte dominus, siue fructuarius sit, arborem in ædes suas impendētem quàm ipse non excidit, succidere prohibet. l.1, D. de arb. cæd. Vel sic,

INTERDICTVM de arboribus cædendis eò conceditur, vt liceat ei cuius arbor aliena in ædes suas impendet, si per dominum stat quo minus eam adimat: pedésve quindecim à terra eam altius coerceat, adimere, coercere, sibiq; habere liceat. l.1, D. de arb. cæd.

INTERDICTVM de cloacis ei datur, qui cloacam suam ab eo cuius in fundum permeat, purgare reficeréve prohibetur, quamuis eā vitiosè possederit, dùm tamen infecti damni caueat. l.1, D. de cloac.

INTERDICTVM de fluminibus aduersus eum competit qui quid in flumine publico, ripáve eius facit, aut immittit, quo statio iterve nauigio deterior fit. l. 1, D. de fluminib.

INTERDICTVM de fonte, est quo is qui fonte, alióve loco vnde aqua viua nascitur, quo anno proximo sine vitio vsus est, vti prohibetur, adiuuatur. l.1, D. de fonte.

INTERDICTVM de glande legenda competit ei cuius ex agro glans, id est fructus cuiusuis arboris, in alienum decidit, vt ei tertio quoq; die legere auferre glandem suam liceat. l. prima, D. de gland. leg.

INTERDICTVM de in possessionem misso, datur ei qui dolo malo fecerit, quominus quis permissu Prætoris, eiúsve cuius ea iurisdictio fuit in possessionem bonorum sit, l.1, D.ne vis fiat ei.

INTERDICTVM de itinere actúque priuato ei redditur, qui proximo anno itinere, actúve, siue iure, siue iniuria, dies non minus triginta nec vi, nec clàm, nec precariò est vsus, si eo vsu nūc prohibeatur: item ei qui iter actúmve, quo anno proximo est vsus, reficere prohibetur: si se vsum hoc anno & iure seruitutem illam habere doceat. l.1, & l.3, D.de itin.act.

INTERDICTVM de liberis exhibendis est, quo is qui filiumfa. apud se quauis ex caussa retinet, eum patris vnius postulatu exhibere cogitur: nisi si honesti matrimonij dirimendi caussa paret filiam nuptam desideret. l.1, D.de lib.exhib.

INTERDICTVM de liberis ducendis ei datur, cuius filiusfam. apud alium est, vt eum ducat, seu ius ductionis habeat. superius autem De liberis exhibendis huius præparatorium est: vt enim duci quis possit, exhibendus est. l.tertia, D.de lib.exhib.

INTERDICTVM de libero homine exhibendo tunc locum habet, cùm quis dolo malo liberum hominem retinet, masculum, fœminam, puberem, impuberem, sui iuris, filiumfam. datur autem omnibus, vt cuiuis liceat libertati oppressæ opem ferre. l.1, & pass. de lib.hom.exhib.

INTERDICTVM de loco publico fruendo ei datur, qui ab eo qui ius loci publici locandi habebat, fruendum conduxit, si vel ipse, vel socius eius frui prohibeatur. l.1, D. de loco pub.

INTERDICTVM de loco sacro aduersus eum datur, qui in sacro loco aliquid fecit, immisit, vt id restituat. l. 1, D. ne quid in loc.sacr.

INTERDICTVM de migrando competit inquilino qui rem suam, domino prędij pro mercede non obligatam, auferre vult: vel obligatā quidem, sed cùm aut mercedem soluisset, aut eo nomine satisfactum esset, aut per dominum staret, quominus solueretur. l.prima, D.de migr.

INTERDICTVM ne quid in loco publico vel itinere fiat, aduersus eum redditur, qui quid in loco publico fecit, in've eum locū immisit, qua ex re quid illi damni detur, prāterquā quod lege, senatusconsulto, edicto, decretóve principum ei concessum erit. l,1.D.ne quid in loc.pub.

INTERDICTVM ne quid in flumine publico fiat, quo aliter, &c. aduersus eum datur qui in flumine publico in've ripa eius facere, aut in id flumen ripámve eius immittere, quo aliter fluat, quàm priore ęstate fluxerit, instituit. l.1, D.ne quid in flumin.

INTERDICTVM de precario datur ei qui quod precariò concessit, reuocare vult, aduersus eum qui precariò quid impetrauit: siue ipse sibi impetrauit, siue procurator, aut negociorum gestor, aut seruus: dominus autem rogationem ratam habuerit. veniúntque in hoc interdictum res, partus, dolus, lata culpa: & post litem cōtestatam, leuis: quanti actoris interest rem interdicti tempore non restitui. l.1, & pass. D. & Cod. de precario.

INTERDICTVM quod vi aut clàm, aduersus eum datur, qui vi aut clàm opus in alieno siue iure siue iniuria fecerit, cuiúsue iussu aut nomine caussáq; factum erit. Vi autem facit qui prohibitus facit, siue à domino, siue ab alio ipsius nomine prohibeatur. Clàm verò facere id dicimur, quod eo insciente facimus, quem id prohibiturum esse suspicabamur. l.1, & pass. D.quod vi aut clàm.

INTERDICTVM quorum bonorum datur ei qui bonorum possessor est, aduersus eum qui pro herede, vel pro possessore possidet: caussa adipiscendæ possessionis omnium corporalium rerum. l.1, & pass. D. quor.bon.

INTERDICTVM quorum legatorum datur heredi bonorum possessori, & cuilibet vniuersali successori, aduersus legatarios, qui non ex heredis voluntate legata occuparunt: nec enim sibi debent ius dicere occupandis legatis, sed ab herede petere. l.1, & pass. D.eod.

INTERDICTVM de remissionibus tunc valet, cùm operis noui nunciandi ius nullum fuit: nam operis nunciatio eatenus duntaxat valet, quatenus nūciandi ius fuit. Prætor enim vbi ius nō fuit, nunciationem ipso iure missam facit. l.1, D.de remiss.

INTERDICTVM de ripa munienda datur ei qui in flumine publico, ripáve eius opus facere, ripæ agríve qui circa ripam est muendi caussa, dum ne ob id nauigatio de-

terior fiat: siquidem damni infecti in annos decem viri boni arbitratu, vel cautum vel satisdatum est: aut per illum non stat, quo minus hoc fiat. l. prima, D. de rip. mun.

INTERDICTVM de riuis ei conceditur, qui ea quibus aquarũ ductiones continentur, reficere purgaréve prohibetur, si modò eodem anno sine vitio aquã, etiam sine seruitute, duxerit. l, 1. D. de riuis.

INTERDICTVM Saluianum, est quod domino fundi aduersus colonum redditur, veterum sibi mercedis nomine oppigneratarum possessionem adipiscatur, his verbis: Quod tu illi mercedis caussa oppignerasti, qua de re agitur, id illi restituas. Differt autem ab actione Seruiana: quòd illud aduersus colonum possessorem, hæc aduersus alios qui rem acquisierunt, datur. illud de sola possessione interponitur: in hac etiam de rei proprietate agitur. illud ad rerum vniuersarum: hæc etiam ad singularum possessionem attinet. l. prima, D. de Saluian. l. prima, C. de precar. l. si quis, 36, D. de nox. act.

INTERDICTVM de superficiebus ei redditur, qui superficiem alieno in solo possidet, si frui suo iure prohibeatur. quamuis enim ciuiles habeat actiones, tamen propter possessionis commodum, hoc interdictum vtile est. l. 1, D. de superfic.

INTERDICTVM de tabulis exhibendis ei datur, cui aliquid in tabulis testamẽti adscriptum est, vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue heres sit, siue legatarius, siue fideicommissarius: aduersus eum qui tabulas habet, dolóve fecit quo minus haberet: siquidem neget se posse, vel oportere exhibere. l. 1, & pass. D. & C. de tabul. exhibend.

INTERDICTVM de via publica, & itinere publico ei datur, qui viam publicam itérve publicum aperire reficere vi prohibebatur, dum tamen ne ea via id've iter deterius fiat. l. prima, D. de via public. & itin.

INTERDICTVM vnde vi, datur ei qui vi de possessione soli deiectus est, siue ciuiliter & naturaliter possideat, siue ciuiliter tantùm, aut naturaliter tantùm: aduersus eum qui deiecit, mandauit, iussit. vt is deiiceretur, ratámve habuit factam suo nomine deiectionem: item aduersus eum cuius familia vel mercenarij deiecerunt, in id quod ad eum perueni. Finis est, vt tum ipsa res, tum ea quæ inerant, tum etiam fructus aut percepti, aut percipiendi, damnúmque omne deiecti restituatur. l. 1, & pass. D. vnde vi. Vel sic,

INTERDICTVM vnde vi, est quod ei qui de fundi, aut rei solo cohærentis possessione vi atroci deiectus est, recuperandæ possessionis caussa conceditur. l. 1, D. de vi. & vi armata.

INTERDICTVM vt in flumine publico nauigare liceat, ei datur qui prohibetur in flumine publico, nauem, ratem agere, per ripam onerare, exonerare, per lacum, fossam, stagnúmque publicum nauigare. l. 1. D. vt in flum. pub.

INTERDICTVM Vti possidetis, locum habet, quoties inter litigatores contentio est vter possideat, & plerunque propter rei vindicationem proponitur. datur autem ei qui vel ciuiliter & naturaliter, vel naturaliter tantùm possidet. vincítque is qui possessionem nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario litis contestatæ tempore possidet, & competit ob res immobiles, quæ quidem possideri possint, item ad res incorporales. l. 1, & pass. D. vti possid. Vel sic,

INTERDICTVM vti possidetis, est quo Prætor quum de rei possessione immobilis controuersia est, eum qui litis contestatæ tempore sine vitio possidet, retinere possessionẽ iubet. l. 1, D. vti possid. Hinc Festus: Itaque, inquit, in legitimis actionibus nemo ex iis qui litigant possessionem vocare audet, sed ad interdictum venit vt Prætor his verbis vtatur, Vti nunc possidetis eum fundum, q. d. a. (id est, quo de agitur) quod nec vi, nec clàm, nec precariò alter ab altero possidetis ita posideatis: aduersus ea vim fieri veto.

INTERDICTVM Vtrubi, est quo is qui rem quamcunque maiore anni parte sine vitio possederit, rem illam obtinere iubetur. l, 1, D. Vtrubi. Vel sic,

INTERDICTVM Vtrubi olim ad res mobiles tantùm pertinebat, eóque vincebat, qui maiore parte eius anni nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario posidebat. Verùm quantum ad possessionem, hæc interdicta duo exæquata sunt, vt is vtroque vincat, qui non vitiosè litis contestatæ tempore possedit. l. 1, D. vtrubi. & §. sed interdicto, D. de interdict.

INTEGRA terra, vide Noualis.

INTER

INTERESSE, siue id quod interest, genere summo sic definiri potest: Æstimatio eius dãni, quod in re alicuius familiari per alterius culpam contigit. Eius duæ sunt species, quarum vna in generis sui nomine consistit, quæ scilicet omnibus in rebus, præterquam speciebus siue frugibus versatur: altera verò in pecunia numerata, quæ propriè Vsura dicitur.

INTERESSE igitur specialiter sumptum, est discrimen, quod inter eam conditionem quæ in re familiari alicuius, vel antea fuit, vel omnino futura erat, & eam quæ nunc est, per alterius culpam contigit. Huius autẽ Interesse duæ sunt partes: nam interdum in sola re principali consistit: interdum & multo frequentius in eius accessione. l. 1, D. de act. empt. Atque hæc quidem summatim, ex tractatu nostro DE eo quod interest.

INTERLOQVI dicitur Prætor vel Iudex, cùm quid interea dũ principalis caussa plenè disceptetur, pronũciat. l. 1, §. hunc consequenter, D. de appell. l. 15, §. in venditione, D. de re iudic. l. 1, §. quæro, D. ad Turpill. Hinc,

INTERLOCVTORIA sententia quæ non principalem caussam definit, sed intermedium aliquod negocium dirimit. vide infra, Sententia.

INTERNECIVVM testamentum est, inquit Festus, propter quod dominus interemptus est.

INTERNECIO, inquit idem, vitæ priuatio appellatur.

INTERNECIEI significatio, inquit Isidorus, est quasi quædam hominis enecatio. Nam præpositioné INTER præponebant, Nenius, Mare interbibere. Plautus, Interluere mare: id est, ebibere & eluere. Hinc, Internecieí iudicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat. accusatorem eius possessio bonorum sequebatur.

INTERNVNDINIVM, Inquit victorinus Afer, scribendum, vt Interlunium, & Trinoctium. Ita Internũdinium, quòd nouem dies inter se continuos habeat, non quòd nono die fit. Hæc ille in lib. de orthograph.

INTERPOLVM, poliendo propemodum renouatum, in alteram formam è vetere mutatum. Marcian. l. 45, D. de contr. empt. Si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit.

INTERROGARE legibus, est legis alicuius auctoritate aliquẽ interrogare, nunquid facinus aliquod admiserit. Asconius: Quid est, inquit, reum fieri, nisi apud Prætorem legibus interrogari? Quum enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. Cicero pro Domo sua, Esto: non fuit in me pœna vlla peccati, at fuit iudicij. cuius? quis me vnquam vlla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? Liuius libro VIII. belli Maced. Neminem vnum tantùm eminere ciuem debere, vt legibus interrogari non possit.

INTERROGATIONES in iure (de quibus tractatus est lib. Pand. XI.) ad rei pecuniariæ caussas pertinebãt: erántque olim institutæ, vt ne malè agendo caussa perderetur, liceret apud eum qui ius dicebat, aduersarium certis de rebus, antequam actio institueretur, interrogare. Sed hoc tempore (inquit lex) interrogatoriis actionibus non vtimur: quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere. l. 1, D. de interrogat. & interr. actionibus.

INTERTRIMENTVM, Varro sic explicat: Detrimẽtum, inquit, à detritu: quòd ea quæ trita, minoris sunt precij. ab eadem mente Intertrimentum, ab eo, quòd duo quæ inter se trita, etiam deminuta sunt. Asconius autem sic: Detrimẽtum, inquit, vel vnius partis dici potest: Intertrimẽtum nõ ad vnius partis spectat, sed dantis & accipientis. Scæuola l. vlt. §. 31, D. de pigno. act. Quæro intertrituram quæ ex operis culleorum facta est, vtrum Titius debitor, an Seius creditor agnoscere debeat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ob id quod eo nomine intertrimenti accidisset, non teneri.

INTERVERTERE, auertere, furari. Vlpianus l. 18, D. de solut. Vtroque autem casu manumissus, si interuertendi caussa id fecerit, furtum domino facit.

INTERVSVRIVM, vsus medij temporis. Paulus l. debitor, 82, D. de legat. 2. Alioquin

quin secundum illam sententiam si interusurium tãtùm est in legato, quid dicemus si fundus legatus sit ex die debitus? Vlpianus l.circa,66.D.ad leg.Falci. Interuallum temporis & interusurium huius spacij minorem facit quãtitatem decem. id est, vsus & emolumentum eius pecuniæ, quod interea percipit heres, legatarius autẽ amittit. Vlp.l.9,§.7,D.de pecul. Vt medij temporis interusurium magis creditor consequatur.

INTESTABILIS propriè dicitur, cui ius testimonij dicendi non est. nam Testabilis est, cui ius hoc datum est: vt ex lege Horatia Gellius lib. 6, cap. 7. demonstrat. Est autem XII.tabularum verbum, vt idem eodem capite testatur, & libro 15, capit. 13. IMPROBVS INTESTABILIS QVE ESTO. Postea autem Intestabiles etiam in patiendi significatione dicti sunt quibus testimonium non dicitur. Caius l. 26. D. de testam. Quum lege quis intestabilis iubetur esse, eò pertinet, ne eius testimonium recipiatur, & eo amplius, vt quidam putãt, néve ipsi dicatur testimonium. Hinc Plautus in Curcul. Intestabilem dixit, pro eo cui testes non adsunt. *Semper curato, ne sis intestabilis. Quod amas, amas testibus præsentibus.* Vlpianus l.is cui,18,§.1, D. de testamentis: Si quis ob carmen famosum damnetur, Senatusconsulto expressum est, vt intestabilis sit. ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi. Sic lex 5, §.pe.D.de iniur.l. ob carmẽ, 21.D.de testi.

INTESTATVS quatuor modis dicitur: testamento non facto, non iure facto, rupto irritóve facto, & ab herede destituto.l.1,D.de suis & legit.

INTESTATVS decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritúmve factum est: aut si ex eo nemo heres extiterit. ait Imper.tit. De hered. quæ ab intest. in princ.

INTESTATVS est, ait Paulus, non tantum qui testamentum non fecit, sed etiam cuius ex testamento hereditas adita nõ est. l.64,D.de verbo.signif.

INTESTATI (inquit Vlpian.) propriè appellantur, qui quum possent testamentum facere, testati non sunt. sed & is qui testamentum fecit, si eius hereditas adita non est, vel ruptum vel irritum est testamẽtum: intestatus non propriè dicetur decessisse. vide cetera, l.1, D.de suis & legit.

INTRICARE peculium dicitur seruus, qui in ære alieno est, & res quasdam pignori opposuit. Vlpi.l.1,§.4, De ser. corrupt. Is quoque deteriorem fecit, qui persuadet, vt peculium intricaret. Idem l.21, D.de pecu. Sed & si eum intricare peculium in necem creditorum passus est, &c. Intricationem eiusmodi Cicero in Sextiana implicationem appellat: Magna, inquit, multitudo est eorum, qui aut propter metum pœnæ, &c. aut qui propter implicationem rei familiaris communi incẽdio malint, quàm suo, deflagrare.

INVECTA illata coniunctim dicuntur ea, quæ ab inquilinis in ædes conductas, vt ea secum habeant, importata sunt.l.1,D.de mig.l.4, D.de pact.l.2.l.3.l.4.l.7.D. in quibus caus.pigno.

INVENTARII beneficium heredibus à Iustiniano datum est in locum spacij ad deliberandum petẽdi.l.vlt.C.de iur. delib. Est autem huiusmodi: vt heres institutus intra nonaginta dies, quibus se institutum scierit, si res propinquæ sint, vel intra annum, si longè absint, inuentarium omnium hereditariarum rerum, tabellariis testibúsque præsentibus conficiat: ipse manu sua id subscribat: vel à certo tabellario adhibitis testibus subscribendum curet, atque hoc modo pro earum rerum ratione tantùm creditoribus teneatur: quartámque Falcidiam retinere possit.

INVENTARIVM instrumentorũ debitoris faciunt creditores in possessionem missi.l.cum plures, 15, D.de reb.aucto.iud. posid. Ne corrumpantur, inquit rationes, vni hoc negotium à creditoribus dandum est, quem maior pars creditorum elegerit: vt instrumentorum ἀναγραφὴν faciat.

INVENTARIVM rerum pupilli, quod tutor: rerum adulti, quod curator facit: vt administrationis ratio constet. l. tutor qui repertorium, D. de admini. tut. l. tutores, C. eodem.

INVENTARIVM confiscationis, quod in bonis proscriptorum fieri solet, vt fisco sua ratio constet. l. si quis posthac, l. siquis intra, C.de bon.proscript.l. vlt. C. de bon. vacant.

INVENTARIVM rerum quarum in possessionem venter missus est, quod à ventris

venteris curatore fieri solet. l. 1, §. penul. D. de vent. in poss. mitt. l. 1, de cur. bon. dand.

INVITVM in seruitutibus accipimus non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit. l. 5, D. de ser. præd. vrb.

INVITVM accipere in procuratore dando debemus, nõ eum tantum qui contradicit: verùm eum quoque qui consensisse non probatur. l. 8, D. de procur.

INVOLARE, eripere, & secum auferre, Callist. l. 6, D. de incend. nauf. Aut vela conscinduntur, aut anchoræ inuolantur de mari.

INVMBRATA quies, falsa, opinata tantùm, sed falsò credita: Celsus l. 18, §. 1. D. de acquir. possess. Si furioso quem suæ mentis esse existimas, eò quòd fortè in conspectu inumbratæ quietis fuit cõstitutus, rem tradideris: id est, quia tum erat eo statu & figura, vt mente constare videretur, sed falsò.

INVTILE, pro perniciosum, & ab vtilitate communi alienum. Vlpianus l. 1, §. 3, D. depos. Est enim inutile in caussis huiusmodi fidem frangere. Loquitur de iis quæ incendij & ruinæ caussa deponuntur. Paulus l. 12, §. 1, D. de admin. tut. nam & inutile est pupillis, si administratio eorum non seruatur: nemine scilicet emente.

IOANNES Andreas Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus, ibidem ius ciuile publicè docuit, glossásque ad Iuris Pontificij libros, multósque præterea de iure commentarios conscripsit. tandẽ peste oppressus anno M. CCC XLVIII, vita excessit.

IOANNES Blenascus Iurisconsultus nobilis, Burgundus, Bononiæ circiter annum CCL. ius ciuile professus est: scripsítque De actionibus, & alia nonnulla, quæ ad ius ciuile omnia pertinent.

IOANNES Imolensis Iurisconsultus, nobilis Patauij iura publicè interpretatus est: compluribúsque de ea disciplina editis commentariis, Anno M. CCCC. XXXV, vita est functus.

IOANNES Odofredus Iurisconsultus nobilis, Azonis & Accursij præceptor, circiter annum M. CIX. in Italia docuit, summámque Pandectarum scripsit. Eius persæpe Accursius in glossis mentionem facit.

IPSI, pro integri, antiqua consuetudine. Paulus l. 66, D. de verbo. obliga. Sed si ipsorum viginti annorum erit, non impedietur manumissio. Cicero ad Att. lib. 9, Ep. 21: Triginta dies erant ipsi, quum has dabam literas, per quos nullas à vobis acceperam.

IPSO iure consistere dicitur id, quod ex sola legum auctoritate, sine magistratus opera consistit. Vlpian. l. 9, §. 1, D. de vsufr. quem. cau. Illud sciẽdum est, siue iure ipso quis vsumfructũ habet, siue etiam per tuitionem Prætoris, &c. Paulus l. 9, §. 1, D. de distract. pign. Quod in pignoribus dandis adiici solet, vt quo minus pignus venisset, reliquum debitor redderet, superuacuum est: quia ipso iure ita se res habet, etiam non adiecto eo. Caius l. 29, D. de vsu & vsuf. Licet iure ciuili morte, & capitis diminutione ex persona legatarij pereat vsusfructus, quòd huic ipso iure acquisitus est: tamen Prętor iurisdictione sua id agere debet, &c. Vlpia. l. 1, in fi. D. Quod fals. tut. auct. Tunc enim valebit per Prætoris tuitionem, non ipso iure. Item apud eundem in l. 1, in fi. D. de exercit. act. & l. 17, in fin. D. pro socio. l. 1, §. vlt. D. de superfic. Papinianus l. 49. §. 1. D. de fideiuss. Habeat quidem decem, quæ ipso iure non debuit, condictionem.

IRE agere, coniunctim in libris nostris crebrò legitur, pro disiunctim: aliud enim est Ire, aliud Agere. Ire, hominis est: Agere iumẽti. Qui actum habet, iter habet: at non contrà. Ergo Ire Agere, passim cõiunguntur, vt tres seruitutes compendio sermonis cõprehẽdantur, Iter, Via & Actus. nam sub verbo AGERE, tacitè quoque VEHERE cõprehenditur. cuius rei ratio hæc est: quia qui vehiculum ducit, iumentum, id est vel equum vel bouem qui vehem trahit, agit. vnde lex in XII: Si via sit immunita, qua volet iumentum agito. quare cui agendi ius absolutè concessum est, ei non modò armentum aut gregem, verumetiam vehiculum agendi facultas permissa intelligitur. vide Actus & Iter.

IRE in bona alterius dicitur, qui à Prætore in eius bonorum possessionem missus est. l. 3, §. vltim. & l. vltima, in fin. D. de lib. hom. exhib.

IRENARCHÆ, εἰρηνάρχαι, præfecti pacis sic dicebantur Curatores otij, tranquillitatísque publicæ: qui tum vrbem, tum suburbana loca obibant, vti quos in crimine deprehenderent cum elogio ad Magistratus mitterent, aut ipsimet accusarẽt. Arcadius l. vlt. §. 1, D. de mun. & honor. Eirenarchæ

quoque

quoq; , qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiuntur. Marcianus l.6, D.de cust.reor. Irenarchæ quũ apprehenderint latrones, interrogant eos de sociis & receptatoribus, vt interrogationes literis inclusas & obsignatas ad cognitionem magistratus mittant, Vlpianus Stationarios milites appellare hos videtur in l, 1, §. sexto, De offic.præfec.vrb. Et sanè, inquit, debet etiam dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid vbi agatur.

Irnerius Iurisconsultus nobilis Bononiæ Anno à Christo nato Millesimo octogesimo floruit. Cùm ibi primùm bonas artes publicè profiteretur, & eo tempore Pandectarum libri ex Malfitanæ vrbis direptione à Pisanis victoribus Pisas deportati essent, captus eorum lectione, iuris studio nauare operam, tandémque illos libros publicè interpretari cœpit. Glossas etiam multis in locis eorum librorum adscripsit: & ex Nouellis Iustiniani quæ ad Codicis constitutionum quarundam argumentum pertinerent, decerpsit, suóque loco appendiculam quanq; attexuit. De eo abbas Vrspergensis ita scribit: Eisdem quoque temporibus dominus Vuernerius libros legũ, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renouauit, & secundum quod olim à diuæ recordationis Imperatore Iustiniano compilati fuerãt, paucis forte verbis interpositis eos distinxit. in quibus continentur instituta præfati imperatoris, quasi principium & introductio iuris ciuilis. Edicta quoque prætorũ & ædilium curulium, videlicet in digestis continentur. Additur quoque his liber Codicis, in quo Imperatorum statuta describuntur. Quartus quoque liber est Autẽticorum, quem præfatus Iustinianus, ad suppletionem & correctionem legum imperialium superaddidit. Hæc Vrspergensis. Auentinus autem lib.VI. Annal.Boiorum: Vuernherus quoque, inquit, Iureconsultus, rogante atque iubente hoc Mathylda, Vvelphonis secũdi ducis Boiorum vxore, leges populi Romani, à Iustino Imperatore inuulgatas, hactenúsque neglectas, situ & carie obsoletas, cum tineis & blattis depugnãtes, recognouit, atque publicauit, continenti scriptura expositas, in libros capitáque diuisit, sententiam paucis summatim præscripsit, legendo, commẽtando, interpretando, easdem etiã cæteris notas fecit, parum adhuc diuulgatas diligentius retractauit.

Irritum fieri testamentum dicitur, quoties statu testatoris mutato ipso iure testamentum cõcidit. l.si quis, 6.D.de iniust.rupt. veluti si capite deminutus fuerit. Itaq; Rumpi & Irritum fieri sic differunt, quòd irritum status testatoris immutatus facit: rumpit autẽ casus extrinsecus contingens, vt agnationis, adoptionis, testamenti noui. Rursus inter Irritum esse & Irritum fieri hoc interest, quòd irrita fieri ea demum dicantur quæ cùm antea iure constarent, euersa sunt. Irrita verò vel iniusta esse dicuntur, quæ nunquam constiterunt, sed infirma semper sua sponte fuerunt. l.1, D.eod.

Irritum fieri testamentum dicitur, quum id quod iure factum erat, infirmatur ait Imp. §.3, Quib.mod.test.inf.

Isazon, paritas, par vtriusque ratio: Vlpianus l.13, D.de stipu.ser. At hic τὸ ἰσάζον corrumpit stipulatiõné. Loquitur de duobus dominis, quorum seruus sub disiunctione iis stipulatus erat: quos pares esse ait inter se, quia vterque capax erat obligationis: quum vnus dominus & extraneus adiectus pares non sint.

Isavri, de quibus mentio fit in l.vlt. C.de feriis. l.vltim. C.ad leg. Iul.de vi pub. Latrocinio nobiles, vt ex Dionis lib. LV, & Marcellini lib. XIIII. intelligitur.

Isgynvs, vide Hyginus.

Isthmvs, ἰσθμὸς, terra angusta inter duo maria, oblonga, ceruicis instar obtinens, Paulus l.37, D. de seruit. rust. εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ ἰσθμῷ. In domum tuam quæ est in Isthmo.

Iter, est ius eundi ambulandi homini, non etiam iumentum agendi. l.1, D.de seruit.præd.rust.

Iter, est ius eundi, ambulandi, non etiam iumentum agendi vel vehiculum: ait Imperator, tit. De seruit.præd.in principio.

Iter & actus quid differant, vide Actus & iter.

Iterum, duas res significat: alteram, qua demonstraretur tempus secundum, quod Græci αὖθις dicunt: alteram, quæ ad insequentia quoque tempora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν l. septima, D. de edendo.

IVBERE, nonnunquã decernere, inquit Festus. hinc illud apud Imper. §. 2, De testam. Neque ij quos leges iubent improbos intestabilesq; esse, possunt in numerum testium adhiberi: id est quos statuunt ac decernunt. Caius l. 26, D. de testam. Quum lege quis intestabilis iubetur esse, eo pertinet, &c.

IVBERI possidere, vide Possidere iuberi.

IVDEX, generali verbo appellatur, qui ex lege ius dicit, siue in priuatis siue in publicis rebus. itaque Prætor ipse ab antiquis Iudex appellabatur: vt Liuius testatur. Hinc Rub. De iurisdictione omn. iudi. item, De rebus auct. iud. possid. Hinc illud Vlpi. in l. 1. D. de iudic. Inter consentientes cuiusuis iudicis qui tribunali præest, vel aliam iurisdictionem habet, est iurisdictio. Plerunque tamen

IVDEX dicitur, qui priuatus vel in consilio publico, vel in priuata controuersia sentẽtiam dicit. nam qui cum imperio aut potestate est, iudex esse non potest: vt ex Verrina II intelligitur. Hinc illud Varronis:

IVDEX à Dico, quòd iudicat accepta potestate, id est quibusdam verbis dicendo finit. Denique,

IVDEX in priuatis caussis dicitur, ciuis aliquis priuatus, cui Prætor ex reorũ consensu de lite cognoscendi, sententiámque ex formulæ præscripto pronunciandi potestatem dedit. Cicero in Cluentiana: Neminem voluerunt maiores nostri non modò de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. vbi fortasse QVEM pro QVI scribendum fuit. Quod autem de consensu diximus, non est contrarium ei quod scribit Pomponius in l. si in iudicis, 80. D. de iudi. ibi enim conuentio intelligitur, quum ipsi rei antequam in ius ventum esset, certum iudicem elegissent. Vtriusque autem consensum requiri, dixi propter l. obseruandum, 47. D. de iudic. Vbi Callistratus scribit, obseruandum esse, ne is iudex detur, quẽ altera pars nominatim petat. Dixi De lite cognoscendi: quoniam iudex alia de re quàm quæ nominatim in iudiciũ à Prætore deducta est, cognoscere non potest. l. vt fundus, 18. D. comm. diuid. vbi Iauolen. ait, vltra id quod in iudicium deductum est, excedere potestatem iudicis non posse. Itaque neque ea quæ ante, neque ea quæ post acceptum iudicium, id est, post litem contestatam, euenerunt, ad eius officium pertinent. l. ædiles, 25. §. sciendum, 4. D. de ædil. edic. l. non potest, 23, De iudic. l. si reus, 73, D. de procurat. Postquam autem semel sententiam dixit, iudex esse desinit. nam seu bene seu malè dixerit, officio suo functus est. l. iudex, 55. De re iudic. quid enim pertinet ad officium iudicis, futuri temporis tractatus? ait Paulus, in l. 1, D. de vsur. Eius porrò sententiam exequebatur is magistratus qui eum dederat. l. à diuo Pio, 15, D. de re iudic.

IVDEX & arbiter inter se multis in rebus & similes, & dissimiles sunt. nam vt ex vtriusque consensu iudex dandus est, sic etiam arbiter. l. litigatores, 11. §. 3, D. de arbitr. Vterque minor annis XX, esse non potest. l. cum leg. 4, eod. Vterque præterea de re sola de qua lis contestata erat, cognoscebat. l. vt fundus, 18. Comm. diuid. l. non distinguemus, 32. in fin. l. de his rebus, 46. De arbit. vterque sententia dicta vel iudex, vel arbiter esse desinebat, l. qualem, 19. D. de arbit. vtriusque sententiã Prętores exequebantur. l, à diuo Pio, 15. De re iudic. si tres dati sint, duorum cõsensus absente tertio non valet. l. item si, 17. In fin. & l. seq. De arbit. Vterque incertã sententiam inutiliter pronunciat. l. quid tamen, 21. eo. vtriusque sentẽtiæ quamuis iniustæ parendum est. l. diem, 27. eodem. Differunt autem in eo quòd is qui propriè iudex appellatur, ad certam Prætoris formulam astrictus est: in eáque ipsa verba quibus Prætor vsus est, proferre sententiam debet. Arbiter autem est, qui totius rei habet arbitrium & facultatem: vt Festus & Donatus scribunt. itaque qualem sententiam ferat, Prætoris nihil interest. dicta l. qualem, De arbitr. Iudex, si conuenerit inter litigatores quid pronuncietur, eiusmodi sententiam proferre potest. l. si conuenerit, 26. De re iudic. at si sic fuit in arbitrum compromissum vt certam sententiam dicat, nullum est arbitrium. d. l. qualẽ, De arbi. Iudex, vt antea dicebamus, priuatus esse debet: arbiter autem etiam qui cum imperio est dari potest. l. 2, & 3, De arbit. Ignominiosus iudex esse non potest. l. cùm Prætor, 12. De iudic. arbiter potest. l. Pedius, 7. De arbitr. Iudicis sententiæ propter Prætoris imperium parendum est: arbitri verò, propter

R com

compromissum. l. 1, & pass. eod. Atque hæc quidem hactenus de iis arbitris, qui Compromissarij appellantur, de quibus pleni sunt Pandectarum & Codicis libri. Intelligendum est autem aliud præterea Arbitrorum genus esse, qui vsque eo iudicum similes sunt, vt internosci vix, ac ne vix quidem possint. Hinc in formulis illud vsitatũ, Iudicem siue arbitrum dicere oportet. Cicero in Muræn. Tot homines per tot ætates constituere nõdum potuisse, vtrum iudicem an arbitrum dici oporteret. Ii verò erant qui bonæ fidei & arbitrariis iudiciis adhibebãtur. nam qui stricti iuris iudicium exercebãt, quoniam ad certam formulam adstringebantur, arbitri dici non poterant. Quibus verò liberam atque infinitam potestatem Prætor permittebat de re controuersa ex æquo & bono arbitratu suo disceptandi, ij Arbitrorum erant simillimi, eoq́; nomine appellabantur: quemadmodum in Quintianæ comment. exposuimus.

IVDICEM quæstionis aliũ fuisse à Quæsitore qui capitali iudicio præerat, locus in extrema Verr. 3. perspicuè declarat. Eum autem Asconius eodem loco Principem iudicum appellat. nunc quærendum est, quænam inter vtrunque differentia fuerit. Quæsitor igitur magistratus erat, & (vt ait Cornificius) accusatorem, defensorem, testem in officio continebat. vim ac potestatem iudicum coercendorum, hoc est sub pignoribus cogendorum, habebat. in sella curuli eburnea, pro tribunali sedebat. ipse nec iuratus erat, nec sentẽtiam ferebat, sed vtnę in quam & caussarum sortes coniiciebantur, & iudices sentẽtiam ferebant, præerat. iudices in consilium vocabat, videri se cisse reum, vel non fecisse pronunciabat. Hinc Verg.

Quæsitor Minos, vrnem mouet: ille silentum
Consiliumque vocat.

Quod Seruius eodẽ modo explanat. Atque hęc quidẽ Prætor. Iudex autem quæstionis priuatus erat, vt patet ex l. 1, D. de sicariis. & vt ex Bruto coniecturã capio, post Ædilitatem interea dum Praturã petiturus erat, sese in iudiciis tractandis exercebat. ea nãque quæ Prætoris præsentiam atq; imperium non require bãt, ipse quasi eius vicarius, in tribunali, nõ tamen in sella curuli sedens, administrabat. quod ex Vatiniana interrogatione cognoscitur. Præcone nanq; Iudices testésve citãte, ipse respondentes obseruabat, eorumq́; quasi custos erat. iuratus sententiam vnà cũ aliis ferebat. &, vt ex eo cõiicere liber, quòd iudicum princeps vocabatur, primus omnium ferebat. Quæri autẽ potest, cùm Prætor vrbanus iudices rerum capitalium sortiretur ac subsortiretur, quemadmodum Cic. in Cluent. & Pedian. Verr. III. testantur, quid sit, quod idem Asconius scribit, iudicem quæstionis Iunium subsortitum fuisse in locum non reiectorum. sic enim apud Asconium legendum Cluentiana oratio demonstrat. sed, vt opinor, ita non incommodè respondebitur, Asconium subsortiri dixisse pro subsortitorũ citationi & responsioni præesse. nam paulo superius sic loquitur: Princeps illorum iudicũ damnatus est Iunius, quòd diceretur alios supposuisse, qui reum damnarent, non eos quos Prætor fuerat subsortitus. Hæc cùm ita se habeant, video tamen & Quæsitorem ipsum Iudicem quæstionis dici, & vicissim Iudicem quæstionis, Quæsitorem. nam Cicero in Cluent. de Prætore Q. Voconio Nasone loquens: Iubet, inquit, ea lex qua lege hæc quæstio constituta est, iudicem quæstionis, hoc est Q. Voconium, cum iis iudicibus qui ei obuenerant, quærere de veneno. Pedianus autẽ Verrina II, Iunius, inquit, Quæsitor fuit in Cluẽtij caussa Verre Prætore. Quod autem idem his verbis scribit: Q. Curtius iudex quæstionis subsortiebatur: impropriè locutus est, pro sedere, quasi subsortitò ductum, patiebatur. Atque hæc quidem mea de iudice quæstionis sententia est: quam sine aliorum reprehensione, quemadmodum & natura & consuetudo mea fert, breuiter exposui. Marcian. l. prima, §. primo, D. ad l. Cornel. De sicar. Quíve magistratus, iudéxve quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Nam paulo antè dixerat: Quíve quum magistratus esset, publicóve iudicio præesset.

IVDEX compromissarius, id est arbiter, in l. 41, D. de recept. qui arb.

IVDICATIO, pro Propria iurisdictio, Vlpianus l. aliud fraus est, 131. D. de verbo. signific. Multam is dicere potest, cui iudicatio data est. Magistratus solos & præsides prouinciarum posse multam dicere, mandatis permissum est. Similiter in l. 2, in fin. D. de iudic. His datur multæ dicendæ ius,

quibus

quibus publicè iudicium est. id est, qui iure magistratus sui, quem à principe vel populo acceperunt, iudicium exercent: non autem qui ab ipso magistratu iudicandi potestatem acceperunt.

Iudicatum facere, est iudicis sententię parere, ac satisfacere. vt in XII. tab. Ni iudicatum faxit, &c. vide Facere iudicatum.

IVDICATVS, addictus. Plautus Menahemis,

Nam ego ad Menahemum nunc eo: quoi iamdiu
Sum iudicatus: vltrò eo vt me vinciat.

IVDICATVM est, de quo iam antè sententia alicuius vel aliquorum constitutum est, ait Cicero lib. de Inuent. 2: Ius illud significans, de quo Callistratus in l. 38, D. de leg. & sen.

IVDICIVM priuatum, pro iudicio ex contractu & obligatione pecuniaria nato, apud Vlpia. l. 3, D. de crimin. stellio. Quod enim, ait, in priuatis iudiciis est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Crimen à priuato iudicio separat: quum tamen hoc publicum non sit iudicium.

IVDICIVM, inquit Asconius, dicitur res, quæ caussam litemque determinat. Vel sic,

IVDICIVM, est decretum eorum qui pro potestate, quam à lege acceperunt, caussa cognita de re ad se delata sententiam pronunciarunt.

IVDICIVM autem duplex est: aut Priuatum, aut Publicum. Priuatum est, quod rei priuatæ caussa institutum est, neque ad Rempub. directò pertinet: veluti cùm de re pecuniaria, aut priuati hominis iniuria quæritur. Publicum est, quod eius iniuriæ caussa susceptum est, quam Respublica lege aliqua lata ad se pertinere statuit, & semper in crimine aliquo cognoscendo versatur. Vel sic,

IVDICIA priuata & publica differunt. Priuata sunt, in quibus iniuria quæ homini priuato illata est, vindicatur: Publica, in quibus quę Reipublicæ. Plato lib. De le. VI: Ceterarum rerum duo iudicia sunto: alterum quum quis priuatus à priuato quopiam iniuria se affectum queritur, cúmque in ius educens, de ea disceptari postulat. alterum quum Rempub. à quopiam ciuium læsam esse aliquis existimat, & vult Reip. persequi iniuriam. Itaque illa Rei priuatæ à Cicerone nominantur: hæc autem, Reipub. Quę verò sint iniuriæ, quibus Respublica, siue populus vniuersus læditur, in ipsius arbitrio ac voluntate positum est. Itaque non modò peculatus, aut Repetundarum aut similia crimina, si populus volet, publica nominabuntur, eorumque quæstiones caussæ publicæ: verum etiã furti, rapinæ, damni iniuria dati, iniuriæ: & omnia denique quæ non sua sponte, sed prudentium interpretatione maleficia nominantur. quod ex lege Lætoria planissimè intelligitur, quæ aduersus eos lata est, qui minorem circumuenissent. siquidem lege lata, ea caussa quæ priuata semper antea fuerat, publica facta est. Cicero de nat. Deor. III: Inde, inquit, iudicium publicum rei priuatæ, lege Lætoria. Rei priuatæ, id est, quæ semper antea priuata fuerat. Quæ quum ita sint, falsam certè esse apparet Iustiniani sententiam, qui Iudicia publica ex eo dicta putauit, quòd cuiuis de populo agere liceat. non enim publica sunt, aut dicuntur, quòd cuiuis de populo liceat agere: sed contrà, quia caussæ publicæ sunt, id est quia quiuis de populo læsus est, quia cuilibet de populo iniuria facta est, quia denique cuncta Respub. læsa est: propterea licet cuiuis de populo, quasi pro sua virili parte, suam Reique publicæ persequi iniuriam. etenim ob eam caussam vnicuique accusandi potestas permissa est, quòd ad vniuscuiusquo singulatim, & publicè ad vniuersum populum ea pertinet iniuria. Et huc pertinet illud Theodosij in l. 4, C. de hæret. Ac primũ quidem volumus hæresin esse publicum crimen: quia quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam.

IVDICIA populi, & iudicia publica differunt. nam illa dicuntur, quæ populus in foro per tribus, in campo per centurias distributus exercebat: hæc verò, quibus Prætores qui & Quæsitores dicuntur, sella in foro posita cum consilio iudicũ præerãt, de quibus suo loco explicauimus. Illustriora di fuerunt illa, quibus quis ius ciuitatis ac libertatis imminuisse dicebatur, vt ex Verrina III. cognoscitur. Erant autem hæc vehementissima grauissimáque iudicia. Solus enim populus in ciuem R. verberibus & securi animaduertendi potestatem habebat. Repetũdarum verò & aliorum criminum

quæstionem ad populum non pertinuisse, idem Verrina v. his demõstrat verbis: Quò confugient socij? quem implorabũt? ad Senatum deueniẽt, qui de Verre supplicium sumat? non est vsitatum, non Senatorium, ad populum R. confugient? facilis est caussa populi. Legem enim sociorum caussa iussisse, & ei legi custodes ac vindices præposuisse dicet. hæc ille. Præter hæc autem populi iudicia lege lata constituta, illud scire oportet, licuisse Tribunis pl. Ædilib. Quæstorib. iudicium populi omnibus de rebus cõstituere, & cuiuis ciui diem ad populum dicere, vt de eo quæstio exerceretur. cuius rei cùm alibi pleraq; exempla suppeditant, tùm verò apud Val. Max. lib. 4, c. De pudicit. & apud Cic. in Verrinis, vbi sæpe populi iudiciũ Verri minitatur. Quæ sanè populi iudicia, si quis publica quoque nominanda contendat, duntaxat ob eam caussam, quia non intra domesticos parietes, sed palàm ac sub dio (item vt alia) exercerentur, non magnopere luctabor: præsertim quum ita Liuius quoque lib. 11. ea nominet. Nam de Cassio damnato & necato commemorãs, quem nonnullus à patre domi caussa cognita verberatum necatúmque dixerat: Inuenio, inquit, apud quosdam à Quæstoribus Cæsone Fabio, & L. Valerio diem dictam perduellionis: damnatumq; populi iudicio, dirutas publicè ædes. Ceterùm siue illud domesticum, siue publicum fuit iudicium, dãnatur S. Cornelio, Q. Fabio Coss. Horum autem populi iudiciorum quadripartitam rationem fuisse Cicero in Orat. pro domo, demonstrat. primum, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde, ne nisi producta die quis accusetur: tertio, vt ter ante magistratus accuset, intermissa die, quam multam irroget: quarto, vt sit accusatio trinum nundinum, producta die, qua die iudicium sit futurum, hoc est, vt ea iudicia tribus actionibus constent, & per trinundini spacium producantur.

Ivdiciorvm publicorum quædam, inquit Paulus, capitalia sunt quædam non capitalia, Capitalia sunt in quibus pœna mors, aut exilium est, hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cetera non exilia, sed relegationes propriè dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Non capitalia sunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio pœna est. l. 2, D. de pub. iu.

Ivdiciorvm alia criminalia dicuntur, alia ciuilia. Criminalia sunt quibus iniuriam Reip. factam vlciscimur. Ciuilia, quibus suam quisque ciuis priuatam ac propriam iniuriam persequitur. nam ex eo Ciuilia dicuntur, quòd ciuibus priuatisq; hominibus vlciscendis dantur. l. 9, D. de public. & vect. Itaque quum hæc De re familiari appellẽtur à Paulo, l. 4, D. de pub. iudi, illa fortasse non malè De re publica nominarentur. Vnde criminaliter & pecuniariter agere opponuntur. l. vlti. D. de priuat. delict. & l. 1, D. de testib. quod ciuiliter alibi dicitur in l. vn. C. Quand. ciuil. act. crim. præ. & l. vlt. D. de furt. Nihil'ne igitur inter publica & criminalia iudicia interest? imò verò interest. Criminalia nanque iudicia generaliter dicuntur, tum quæ lege lata exercentur (quę publica Macer nominat, l. 1, D. de public. iudi.) tum quæ nulla lege, sed extra ordinem dicuntur. qualia furti, rapinæ & similia. Vlpianus l. vlti. D. de furt. Meminisse oportebit, nunc furti plerúque criminaliter agi, & eum qui agit in crimen subscribere: non quasi publicum sit iudicium, sed quia visum est temeritatem agentium etiam extraordinaria animaduersione coercẽdam. Paulus l. 9, §. 5, D. de public. & vectig. Per vim verò extortum cum pœna tripli restituitur, amplius extra ordinem plectuntur. alterum enim vtilitas priuatorum, alterum vigor publicæ disciplinæ postulat. Impp. autem in l. vn. C. Quando ciuil. act. iudicia publica legibus constituta manifestò criminalium appellatione complectuntur. Ex quibus omnibus illud constat, Criminalia specialiter ac propriè ea dici, quæ non lege aliqua publicorum iudiciorum, sed extra ordinem magistratus imperio ac potestate exercentur. Macer in l. prima, D. de pub. iud. Non omnia iudicia, in quibus crimen vertitur, publica sunt: sed ea tantùm quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt.

Ivdicia omnia sunt absolutoria: id est, Iudici à Prætore dato tacitè permittitur reum qui ante sententiam actori satisfacere paratus est, liberatum ab actione dimittere: ne in infamiam quæ ex quibusdam iudiciis contrahitur, incurrat. vti docet Imp. §. vlt. De perpet. & temp. & patet ex l. 73, D. de procurat.

IVDICIVM dare, reddere, constituere, Prætor dicebatur, cùm certum litigatoribus iudicem attribuebat, apud quem sua iusta exponerent, quiq; caussa cognita, req; vtrinq; perorata sentētiā pronūtiaret. Hinc

IVDICIVM accipere, sumere, suscipere dicebantur litigatores; cùm potestatē caussæ suæ apud illum disceptatorem agendæ à Prætore impetrarant. l. 3, & l. penul. D. de iudic. l. 1, §. 1, D. de vsur. l. 1, C. de in lit. iur. & alibi passim.

IVDICIVM de moribus dicebatur, quod diuortio facto inter coniuges exercebatur, vt cuius culpa factum diuortium iudicaretur, is legitimā multam subiret. nam Mores, honestiore vocabulo, cōiugum vitia nominabant: vt testatur Vlp. ca. Inst, vt: vbi ascribit, maritum propter maiores mores, præsentem dotē reddere: propter minores, senum mensum die. Eæ'que pœnæ dissidij appellantur à Paulo in l. non vt à patre, 8, D. de captiu. de quibus extat eiusdē Pauli auctoritas apud Boeth. in Topic. Papin. in l. viro, 39, D. sol. mat. Viro, inquit, atque vxore mores inuicē accusantibus, caussam repudij dedisse vtrunq; pronuntiatum est. Ea lege quam ambo contēpserunt, neuter vindicatur. Constantinus l. 4, C. Th. de incest. nupt. De moribus actio vltra personam extendi non potest, nec in heredē habetur, nec tribuetur heredi. Paulus l. 5, D. de pact. dotal. Illud cōuenire nō potest, ne de moribus agatur, vel plus vel minus exigatur: ne publica coercitio priuata pactione tollatur. Hoc autē de moribus iudicium à Iustiniano sublatum est: Rubric. Cod. De repud. & iudic. de morib. sublato. & l. vn. §. taceat, C. de rei vxor. action.

IVDICIVM turpe, quo damnatus infamia & turpitudine afficitur. Cice. pro Flacco: Iratus Flacco dixit M. Lurco, quòd (vt ipse aiebat) libertus erat eius turpi iudicio condemnatus, &c. Pro Sex. Roscio: Itaque mandati cōstitutum est iudicium non minus turpe, quàm furti. Item: In minimis rebus qui mādatū neglexerit, turpissimo iudicio cōdemnetur necesse est. Pro Cęcin. Est enim turpe iudiciū, & facto quidem turpe.

IVRA prædiorum quid aliud sunt, inquit Celsus, quam prædia qualiter se habentia? vt bonitas, salubritas, amplitudo. l. 8r. D. de verbo. signi.

IVRAMENTVM, vide Iusiurandum.

IVRARE corporaliter Impp. in Codicis plerisque constitutionibus dicunt, opinor, Ethnici quidem de iis qui aras in iurando tenebant: Christiani verò de iis qui Euangelij codicem attingebant. Veluti Dioclotianus l. 3, C. si minor se maior. dix. Huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito, nullum tibi superesse auxilium perspicui iuris est. Iustin. l. 1, C. de iureiur. propt. cal. Non aliter cōcedimus, qui quæstiones seruorum exposcunt, ad hoc venire, nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponāt, &c. Item in l. 1, C. si aduers. vend. & l. properandum, 2. C. de iud. Cic. pro Flacco: Ergo is qui si aram tenens iuraret, crederet nemo, per epistolam, quod volet iniuratus probabit? Liuius lib. 21: Fama etiam est, Annibalem annorum fermè nouem pueriliter blandientem patri Amilcari, vt duceretur in Hispaniam, cùm sacrificaret, altaribus admotum tactis sacris, iureiurando adactum se, cum primùm posset, hostem fore populo R.

IVRARE per genium Principis, vide Genius.

IVRAMENTVM calumniæ dicebatur olim, quod litigatorib. ita deferebatur, vt actores quidem iurarent se non calumniæ caussa litem intēdere: rei verò, nō calumniæ caussa ad inficias ire. l. inter, 44. §. 4. D. fam. ercis. idq; Cice. Iurare in litem dixit in ea pro Q. Roscio: Proh dij immortales, essene quenquam tanta audacia prædītū, qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? Iustiniani autem instituto & rei, & actores, & aduocati iurare coguntur, se non calumniandi animo, sed bona fide & ex animi sui sententia litigare: l. 2, C. de iureiur. propt. cal. dand. §. 2, de pœn. tem. litig. l. rem non nouam, 12. §. patroni, C. de iudic.

IVRAMENTVM in litem: vide Iusiurandum in litem.

IVRE, pro ipso iure. Papin. l. 95, §. 1, D. de solut. Aditio hereditatis nonnunquam iure confundit obligationem.

IVRGIVM & Lis. Cice. de Repu. 4: Admiror nec rerū solum, sed verborū elegantiam. Si iurgant, inquit: Beneuolorum concertatio nō Lis, sed Iurgium: Inimicorum, Lis dicitur. Et in sequenti: Iurgare igitur lex putat, inter se vicinos non litigare.

IVRIS alia dicuntur, alia facti: vide Facti.

IVRIS alia quæstio est, alia facti: vide Quæstio.

IVRISCONSVLTVS dici debet, non Iureconsultus: licet Cicero pro Muræna ita dixerit, & Lucilius secundo, Et iure peritus. Hæc Charisius lib. I.

IVRISCONSVLTVS est (inquit Antonius apud Ciceronem lib. de Orat. I.) qui legum & consuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus est. Sed videamus ne quid huic absit definitioni: quum Pragmaticis, vt alibi diximus, hæc eadem quadret definitio. Iurisconsulti enim ius in ciuitate constituunt, de iis negociis de quibus ius certum est nullum, consulti. Itaque eorum responsa, iuris ciuilis in parte numerantur. Consulebatur autem (vt Fab. ait) aut de verborum proprietate, veluti si de testamenti stipulationisve verbis esset controuersia, vel de æqui disputatione, vt in Sergij & Oratæ caussa illa nobili: aut de voluntatis coniectura, vt quum testatorem aliquid amplius voluisse, quàm dixisse contenditur. Cice. pro Plancio: Quæris num Iurisconsultus? quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui eùm professi fuerint, satisfacere non possunt: non in iis, qui abfuisse ab istis studiis confitentur. Quare videamus ne verior hæc sit definitio: Iurisconsultus est, qui tum iuris ciuilis, tum æqui boniq; peritus, populo se ad respondendum, interpretandum, cauendum, atque agendū dedit. nam his omnibus in rebus Iurisconsulti officium versari, nos in Iurisconsulto nostro copiosè ostendimus.

IVRISDICTIO, pro Iuris ratio, æquitas, recta sententiæ ferendæ ratio. Vlpianus l. 20, D. fam. ercisc. Nam imperitia, inquit, coheredum iurisdictionis formam mutare non potuit.

IVRISDICTIO, pro iudiciali cognitione, sed quam exerceet magistratus. Scæuola l. 88, D. de solut. Claudius, subest enim illa ex iurisdictione pendens quæstio, an precia rerum quæ sciebant esse pupillæ, bona fide matri soluerint.

IVRISDICTIO, pro vniuerso Prætoris officio & munere. Gellius: Verba Prætoris ex edicto perpetuo adscripsi, Sacerdotem Vestalem, & Flaminem Dialem in omni mea iurisdictione iurare non cogam. Hæc lib. 10, cap. 15.

IVRISDICTIONIS forma, pro Iudiciorum ordo. Imp. l. 1, C. Vbi in rem actio ex. Nec enim iurisdictionis forma in eadē prouincia constitutis, tam petitore, quàm possessore, vt auctoris personam, quem in alia prouincia dicis consistere, debet commutari.

IVRISPRVDENTIA est diuinarum atque humanarum rerum noticia, iusti atque iniusti scientia. l. 10, D. de iust. & iur.

IVS variis modis dicitur. Plerunque autem

IVS est æquitas inter eos constituta, inter quos aliqua communio est. neq; enim aut communio sine iure, aut sine communione ius esse potest.

IVS, modò est æquum ac bonum: vt ius naturale. modò quod omnibus aut pluribus in quaque ciuitate vtile est: vt ius ciuile. modò quod Prætor edicit, aut decernit, etiam si iniquè decernat: vt ius honorariū. modò locus in quo redditur: appellatione collata ab eo quod fit, in eo vbi fit. modò necessitudo: veluti est mihi ius cognationis, vel affinitatis, l. 11, & 12, D. de iust. & iur.

IVS pro loco, est vbicunque Prætor salua maiestate imperij sui, saluóque more maiorum ius dicere constituit. l. 11, D. de iust. & iur.

IVS, is solus locus est, vbi iuris dicendi, vel iudicandi gratia magistratus consistit: vel si domi, vel in itinere hoc agat. l. 4, §. 1, D. de inter. act.

IVS à iudicio distinguitur à Paulo manifestissimè in l. amplius, 15, D. rat. rem hab. illud enim ad Prætorē, hoc ad iudicem ab ipso datum pertinet. Amplius, inquit, non peti verbum Labeo ita accipiebat, si iudicio petitum esset: si autem in ius eum vocauerit, & satis iudicio sistendi caussa acceperit, iudicium tamen cœptum non fuerit, ego puto nō committi stipulationem amplius non peti. hic enim non petit, sed petere vult. Cicero lib. de Inuent. 2: Translationes, inquit, in iure plerunque versantur. ibi enim & exceptiones postulantur, & quodammodo agendi potestas datur. In ipsis autem iudiciis rarius incidunt.

IVS

Ivs Ælianum, liber erat in quo Sex. Ælius noua quædam actionũ genera præter legis actiones perſcripſerat: quē librum populo tradidit. l. 2, §. 3, D. de orig. iur.

Ivs ciuile, eſt quod in legibus, ſenatuſconſultis, rebus iudicatis, iuriſperitorum auctoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate conſiſtit. Cic. in Top.

Ivs ciuile, eſt quod neque in totum à naturali vel gētium recedit, nec per omnia ei ſeruit. itaque quum aliquid addimus vel detrahimus iuri cōmuni, ius proprium, id eſt, ciuile efficimus. l. 6, D. de iuſt. & iur.

Ivs ciuile, eſt quod populus quiſq; ſibi ſuæque ciuitatis proprium conſtituit. l. 9, D. de iuſt. & iur.

Ivs ciuile, eſt æquitas conſtituta iis qui eiuſdem ciuitatis ſunt, ad res ſuas obtinendas: ait Cicero in Top.

Ivs ciuile, eſt quod ex legib. plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit. l. 7, D. de iuſt. & iur.

Ivs ciuile nomen generale eſt, & commune legibus, plebiſcitis, &c. eo tamen nomine indefinitè vſurpato intelligitur diſputatio fori, & ius quod ſine ſcripto à prudentibus eſt compoſitum. l. 2, §. 2, & §. 6, D. de orig. iur.

Ivs ciuile Flauianum, liber erat in quo Appius Claudius legis actiones compoſuerat, & ad formam redegerat: inde dictum quòd Cn. Flauius eius ſcriba ſurreptum librũ populo tradidit. l. 2, §. 3, D. de orig. iur.

Ivs ciuile Papirianum, liber erat in quo Sex. Papirius leges omnes curiatas à Regibus latas conſcripſerat: non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adiecit: ſed quòd leges ſine ordine latas in vnum compoſuit. l. 2, D. de orig. iur.

Ivs ciuile, pro iuriſdictione prætoris. Cicero Verrina III: Petere auxiliũ à Chelidone, quæ iſto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorúmq; omnium controuerſiis populo R. præfuit, &c.

Ivs ciuile, ius à Iuriſcōſultis inſtitutum, & opponitur legibus. Cice. de Offi. III: Ac de iure quidem prædiorum ſancitum eſt apud nos iure ciuili, vt in his vendendis vitia etiam dicerentur, quæ nota eſſent venditori. nam cùm ex XII. tab. ſatis eſſet cautum, ea præſtari, quæ eſſent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus eſſet, dupli pœnam ſubiret: à Iuriſcōſultis etiam reticentiæ pœna eſt conſtituta. Paulus lib. Sentē. 4, cap. 8: Fœminę ad hereditates legitimas vltra eon ſanguineas ſucceſſiones non admittuntur: idque iure ciuili vel Voconia rogatione videtur effectum. ceterùm lex XII. tab. nulla diſcretione ſecus cognatos admittit.

Ivs conſuetudinis eſſe putatur id, quod voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobarit. quo in genere & alia ſunt multa, & eorum multo maxima pars, quæ Prætores edicere conſueuerunt. ait Cicer. lib. de Inuent. II. quibus verbis edicta tranſlatitia ſignificat.

Ivs commētitium moribus inductum. Paulus l. 20, D. de pœn. Si pœna alicui irrogatur, receptum eſt commentitio iure, ne ad heredes tranſeat.

Ivs dicere tranſlatè, pro prætoris Imperium ſibi vſurpare. Vlp. l. 1, D. Quod legator. Aequiſſimũ Prætori viſum eſt, vnũquemque non ſibi ipſum ius dicere occupatis legatis, ſed ab herede petere. Calliſt. l. pe. D. de vi prin. Quiſquis probatus fuerit, rem vllam debitoris temerè poſſidere, ſibique ius in eam rem dixiſſe, ius crediti non habebit.

Ivs gentium, eſt quo gentes humanæ vtuntur, quod ſolis hominibus commune eſt. l. 1, §. 3, D. de iuſt. & iur. Vel ſic,

Ivs gentium, eſt quod ſocietatis humanæ conſeruandæ cauſſa excogitatum pleræque gentes communi conſenſu receperunt. l. 4, & l. 5, D. eod: Vel ſic,

Ivs gentium, eſt quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit: dictum, quaſi quo iure omnes gentes vtuntur. l. 9, D. eod. Vel ſic,

Ivs gentium, eſt id quod pleræque gentes cōmuni quadam ratione & intelligentia, ſocietatis humanæ tuendæ & conſeruandæ cauſſa, compararũt: veluti pondus, numerus, menſura: item artes ac diſciplinæ omnes: item vt legatorum corpora ſint ſacroſancta, vt bello capti ſerui fiant victorum, vt fides in rebus contrahendis data ſeruetur.

Ivs honorarium, id eſt prætorium, ait Iuſtin. idcirco quòd qui honores gerunt, id eſt magiſtratus, auctoritatem huic iuri dederunt. §. 6, De iur. nat.

Ivs honorarium, idē quod Prætorium: ab honore Prætorum ſic nominatum. l. 7,

 D. de

D. de iust. & iur. vel, quod ab honore Prætoris venerat. l. 2, §. 5, D. de orig. iur.

Ivs merum pro cõmuni & vsitato, siue quod nullo singulari ac præcipuo iure mixtum est. Vlpia. l. 16, D. de minorib. Nam si minor communi auxilio & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinarium auxilium.

Ivs naturale, est quod homines vnà cum ceteris animantibus à natura didicerunt. l. 1, §. 2, D. de iust. & iur. Vel sic,

Ivs naturale, est quod non hominum ingeniis excogitatum, sed vi quadam innata cuiusque hominis menti insitum atque ingeneratum est: vt religio, pietas, vindicatio, matrimonium, liberorum procreatio, & educatio.

Ivs naturæ, est quod nobis non opinio, sed quædam innata vis afferat, vt religionem, pietatem, gratiã, vindicationem, obseruantiam, veritatem: ait Cicero lib. de Inuent. 2. vbi quę Iurisconsulti, iuri naturali & iuri gentium distinctè ac propriè attribuunt, permiscet.

Ivs prædij, est potestas in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipsius domino data & permissa. hinc Iura prædiorum vrbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes appellantur: inquit Imp. §. vlt. De reb. corpor.

Ivs prætorium est, quod Prætores introduxerunt adiuuandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicam. quod & honorarium dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum. l. 7, D. de iust. & iur.

Ivs priuatum, est quod ad singulorum vtilitatem spectat. l. 1, §. 1, D. de iust. & iur.

Ivs publicum, est quod ad statum rei Romanæ spectat, quod in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit. l. 1, §. 1, D. de iust. & iur.

Ivs Quiritium, vide QVIRITIVM ius, infrà.

Ivs singulare, est quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem, auctoritate constituentium introductum est. l. 16, D. de legib. senat.

Ivs singulare, pro iure ex responsis prudentum constituto. Papinia. l. 44, §. 3, D. de vsurpat. Nondum aditæ hereditati tempus vsucapioni datum est, siue seruus hereditarius aliquid comparat, siue defunctus vsucapere cœperat. sed hæc iure singulari recepta sunt.

Ivs sollenne, ius legũ populi R. Pomp. l. 27, D. de reg. iur. Nec ex prætorio nec ex solenni iure priuatorum cõuentione quicquam immutandum est.

Ivs strictum, id est ius summum. Paulus l. 30, D. de pecun. constit. Si quis duob. pecuniam constituerit, Tibi aut Titio, & si stricto iure propria actione pecunię constitutæ manet obligatus, etiam si Titio soluerit, tamen per exceptionem adiuuabitur.

Ivs accrescendi est, cùm inter eos qui à testatore coniuncti sunt, vnius pars alteri accedit. Coniuncti autem alij sunt re, inter quos ius accrescẽdi est: alij verbis tantum, inter quos non est: alij re & verbis, inter quos accretio locum obtinet. l. re coniuncti, 89. D. de leg. iij. l. triplici, 142. D. de verb. signif. vide Accrescere.

Ivs sui, pro eo quod vulgus Suitatem appellat. Vlpia. l. 1, §. vlti. D. de lib. agnosc. Nihil præiudicare filio, non tantum in iure sui, verùm ne in alimentis quidem. Idem in l. 9, §. 6 filiũ, D. de lib. & post. Rumpit enim his casibus nepos testamentum, quòd moriente auo sui ius pependerit. vbi tamen FILII; IVS legitur: sed mẽdose vt in comment. docuimus.

Ivs aureorum annulorum erat quod libertis hominibus cõcedebatur à Principe, vt scilicet eodem iure essent quo equites ij, quibus aureum annulum gestare licebat. Nam etsi aureus annulus insigne ordinis equestris erat, vt Plinius testatur: non omnibus tamen equitibus, sed iis tantum qui quingenta sestertium in censu habebant, eum licuisse gestare, vel ex eo intelligi potest, quod Suetonius & Macrobius de Laberio scripserunt: qui quum Cæsaris postulatu mimum egisset, ab eo aureo annulo, & H-S quingẽtis donatus, sessum in quatuordecim ex scena in orchestram transiit. Sed (quod huiusce disputatiõis caput est, quódque traditum ab aliis nõ arbitror) aliud est ius annulorum, aliud annulos habere: item vt ius liberorum & liberos. Non enim quibus ius annulorũ dabatur, ij cõtinuò equites erant. Nam, vt ait Vlp. in l. 4, D. de iure aur. annul. etiã fœminæ ius illud impetrare poterãt. At quibus annulus dabatur, ij continuò equites fiebant, & in quatuordecim considebãt. vt de Q. Roscio Comœdo memoriæ

moriæ proditum est, qui annulo aureo & quingentis H S à victore Sylla donatus, eques factus est. In eo igitur positum hoc ius est: vt idem liceat ei qui hoc impetrauit, quod ei licet qui renera aureo annulo donatus est, id est, vt pro ingenuo habeatur, neque patrono vllum officium (excepta reuerentia) obsequium, operámve debeat: duntaxat, quandiu in vita manebit. Nam (vt ait Vlpianus) quasi ingenuus viuit, tanquam libertus moritur. l. 3, D. de hon. lib. l. 4, de iure aur. annul. id est aduersus eius tabulas patronus præteritus bonorum possessionem obtinet. Item Vlp. l. 10, §. 2, D. de in ius voc. Sed si ius annulorum accepit, puto eum reuerentiam pattono exhibere debere, quamuis omnia ingenuitatis munia habeat. Similiter Tranquillus Menam Sex. Pompeij libertum quem post classem patroni sni proditam aureorū annulorum iure ab Augusto donatum, Dio scribit: in ingenuitatem ab eodem assertum testatur. Sed de Mena Dio apertius elocutus esset, si aureo eum annulo, non iure aureorum, ab Augusto donatum dixisset: quum Horatius id perspicuè ostendat. Zonaras autem lib. 11. sic scribi, Ἀντώνιος δέ τις Μοῦσας ὅτι νοσοῦντα αὐτὸν διανάμενον ψυχρολουσίαις καὶ ψυχροποσίαις ἀνέρρωσε. διὸ καὶ χρήματα παρ' αὐτοῦ τε καὶ παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς ἀπελεύθερος ὤν, ἐχρήσατο μεχρῆσθαι. ἀτέλειάν τε αὐτῷ καὶ τοῖς ὁμοτέχνοις τοῖς οὖσι καὶ τοῖς ἐσομένοις παρέσχοντο. id est, Sed quidam Antonius Musa Augustū ita malè affectum frigidis lotionibus & potionibus curauit. qua de caussa pecuniam tum ab ipso, tum à Senatu accepit: iúsq; illi, quamuis libertino homini, aureorū annulorum datum est: vacationem præterea tum ipsi, tum aliis medicis non modò qui tum erāt, sed & qui pòst futuri essent, concesserunt.

Ius togæ dicebatur, quod Principes peregrinis dabant, vt iis vestitu ciuiū Ro. proprio vti liceret. Plinius lib. Epist. III. Idem cùm Græco pallio amictus intrasset, (carēt enim iure togæ quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, &c. Marcianus l. diuus, 31, D. de iur. fisc. Obsidum bona in fiscum cogēda sunt, sed si accepto vsu togæ Romanæ vt ciues Romani semper egerint, &c. vide infrà, TOGA.

Ius trium liberorum institutum est, vt qui quæ've tres liberos ex iusto matrimonio suscepissent, iis plurima, precipuo quodam & singulari iure præter ceteros concederentur. veluti, vt mulieres viuo patre testamentum condere, & rem suam sine tutorum auctoritate administrare possent: quod Plutarch. in vita Numæ testatur. Vt viri excusarentur ab omnibus ciuilibus muneribus, quæ patrimonij non essent. l. 2, D. de vacat. mun. Vt qui Romæ tres liberos superstites haberet, à tutelis & curationibus excusaretur. §. 1, De excus. tut. Id autem ius etiam iis qui tres liberos non habebant, conceditur. aliud enim est Tres liberos habere: aliud Ius trium liberorum. Extátque Plinij Iun. ad Traianum epistola, qua Suetonio suo ius illud petens: Hinc, inquit, ius trium liberorum necessarium faciunt duæ caussæ. nam & iudicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est: impetrandúmque à bonitate tua per nos habet quod illi fortunæ malignitas denegauit. De hoc iure Imp. tit. De S. C. Tertyll. in prin. & l. prima, C. de legat.

Iusiurandum est affirmatio religiosa, vt ait Cicero lib. de Offi. III. Est autem duplex: Conuentionale, & Iudiciale. Illud ex pactione aduersariorum, siue extra iudicium, siue in iudicio interponitur: hoc ex iudicis iussu & auctoritate. l. 1, D. de iureiu. vbi Caius hanc ponit diuisionē, quàm ego triplici nostrorum interpretū descriptioni longè antepono. nam Conuentionale sic dicimus, vt Conuentionalē stipulationem: & bipartitò diuidere possumus, vt aliud in iudicio, aliud extra iudicium deferatur. l. iusiurandum, 17, D. eod. Iudiciale necessarium est, hoc est, neque referri, neque recusari potest. l. generaliter, §. sin autem. & l. delata, C. eod. Conuentionale verò, siquidem extra iudicium deferatur, olim recusari poterat: referri verò, quia relatio necessitatem affert, nō poterat. d. l. iusiurandum, 17, D. eo. sed ex dicta constit. Iustinia. & recusari & referri potest. sin autē in iudicio, necessarium est, nam, vt ait Paulus, manifestæ turpitudinis est, nolle nec iurare, nec iusiurandum referri. l. 38, D. eod.

Iusiurandum calumniæ, vide Iuramentum calumniæ.

Iusiurandum in litē est, quod actor iudice deferente præstat, se litem aduersario suo ex æquo & bono æstimaturum: neque enim res æstimatur: vti patet ex l. 1, D. de in lit. iurand. cùm interdum rerum certa

& no

& nota æstimatio sit: veluti nummorũ apud Vlp. l. 3, eod. Id autem per solum iudicem defertur: & nisi iudex certam quantitatem definiat, in infinitum iurare licet. l. 4, §. 2, D. eod. Huius autem iurisiurandi rationẽ Marcellus in l. 8, hãc affert: quòd cùm dominus rem suam vendere cogatur; hæc tamen ei potestas relinquẽda est, vt rem non precio, id est quanti est, sed quanti eius interest ea carere, arbitrio suo definiat.

IVSTA, sacra & ceremoniæ quæ placandis manibus fiebant. Vlpianus l. 2, D. de in ius voc. Iustáve mortuo faciẽtem in ius vocare nõ oportet. Vlpianus l. 20, D. de acq. vel amitt. Vt puta patrem sepeliuit, vel iusta ei fecit. Fictum inde vocabulum, quasi manibus debeantur. itaque τὰ νομιζόμενα Græci appellant. Demosth. περὶ στεφάνου: Ἐπειδὰν τελευτήσῃ τις αὐτῶν, καὶ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ φέρωνται, ἀκολουθῶν ἐπὶ τὰ μνήματα. Pòst verò, quàm eorũ aliquis est mortuus, iustáque ei fiunt, ipse medius ad sepulcrum sequẽs, &c. Cic. pro Sext. Roscio: Hunc miserum luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eiicit domo. Festus: Membrum abscindi, inquit, mortuo dicebatur, cũ digitus eius decidebatur, ad quod seruatum iusta fierẽt, reliquo corpore combusto. Idem: Præcidanea agna vocabatur, quæ ante alia cædebatur. Item, Porca quæ Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iusta non fecisset, id est glebam non obiecisset, quia mos erat eis id facere prius quàm nouas fruges gustarent.

IVSTA, operæ debitæ. Cic. Offi. 1: Est autem infima cõditio & fortuna seruorum: quibus, non malè præcipiũt, qui ita iubent vti, vt mercenariis ad operam exigendam & iusta præbenda.

IVSTA hereditas ea propriè dicitur, quæ iure legitimo, id est agnato proximo obuenit: ait Paul. l. 3, §. 2, D. pro socio. Varro autem libr. 11, De re rust. latius accepit pro ea quæ iure, & quouis modo alicui obuenit.

IVSTA ætas dicitur pro cuiusque quæstionis ratione, ea quam leges in ea caussa exquirunt: veluti, in nuptiis duodecim & quatuordecim annorũ. vt apud Neratium in l. quod Seruius, 8. D. de cõd. cau. dat. Sic

IVSTA ætas, cui pupillaris opponitur: pro pubertate apud Vlp. l. 16, D. de iur. iur. Nec non illud æquè non intererit, cuius ætatis sit is qui se defert, vtrũ iustæ an pupillaris. nam pupillis etiã permittitur deferre.

IVSTA possessio, possessio bonæ fidei. Iauolen. l. quod seruus, 24. D. de acq. poss. Is qui in tua potestate est, ignorãti tibi non corporalem possessionem, sed iustam potest acquirere. Iustin. §. pen. per quas pers. cuique acq. Item per alienos seruos in quibus neque vsumfructũ habetis, neque possessionem iustam.

IVSTA sepultura dicitur, quum terra corpus est conditum. l. 39, D. de relig.

IVSTA seruitus, pro, seruitus bona fide vsurpata. Africanus l. & generaliter, 28, D. de nox. act. Et generaliter si alieni serui nomine qui tibi iustam seruitutẽ seruiret, noxali tecum egerim.

IVSTA vxor, legitima. Vlp. l. si senatori, 31. D. de ritu nupt. Si senatori indulgentia principis fuerit permissum libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse. Sueto. in Calig. Mox L. Cassio Longino Consulati collocatam abduxit, & in modum iustæ vxoris propalam habuit. Et in Vespas. Antoniam libertam quondam dilectam reuocauit in cõtubernium, habuitq; etiam Imperator penè iustæ vxoris loco. vide, Vxor alia iusta, infrà.

IVSTVM matrimonium est, si inter eos qui nuptias contrahunt, connubium sit, & tam masculus pubes quàm fœmina potens sit: & vtrique consentiãt, si sui iuris sunt: aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt. Vlp. cap. Inst. 5.

IVSTVS pater, & iustus filius dicitur qui ex legitimis nuptiis pater filiúsve est. l. 25, D. de capt. l. 44, D. de rit. nupt. l. 11, & l. 12, D. de statu hom.

IVSTINIANVS Imperator. Vide illius vitam initio nostrorum Commẽt. in Instit.

IVSTINIANI noui, primum nomen fuit iuris ciuilis studiosorũ, quo anno suorum studiorum primò decorabantur. vide Dupondij.

IVSTITIA est habitus animi, communi vtilitate conseruata, suam cuiq; tribuens dignitatem: ait Cic. lib. De inuent. 2. Quo sanè pertinet illa Tryphonini disputatio nobilis in l. 31, D. depos. Et probo, inquit, hanc esse iustitiam, quæ suum cuique ita tribuit, vt non distrahatur ab vllius personæ iustiore repetitione.

IVSTITIA est constans & perpetua voluntas

voluntas ius suum cuique tribuendi. l. 10. D. de iust. & iur. Vbi non Tribuendi, sed Tribuens legendum esse, vel hinc licet intelligatur, quod iniustitia non est voluntas adimendi, sed adimens. Hác autem veram esse virtutis definitionem, ipsa verbi notatio declarat. nā Iustitia ex eo dicta est, quòd cuique ius sistat. Itaque negat Cotta lib. De nat. deorum 1. ibi Iustitiam esse, vbi ius est nullum. Est enim, inquit, pietas, iustitia adversus deos: cum quibus quid potest nobis esse iuris, cùm homini nulla cum Deo sit communitas? Vlpianum autem illo in loco arbitror non virtutem habitúmque humanum, sed eam quam veteres Deam, Iouísque filiam faciebāt, definisse: primùm quoniam eodem in loco scribit Iurisc ōsultos esse sacerdotes Iustitiæ. sic enim locum illum interpretor, vt verba hæc (nam vt eleganter Celsus definit, Ius est ars æqui & boni) parenthesi concludantur: & relatiuū CVIVS non ad ius, sed ad Iustitiam referatur. non enim artis iuris, quæ illic definitur, vlli sunt sacerdotes, sed illius Deę Iouis filię. Quare cùm Iurisconsulti Iustitiæ sint sacerdotes, sacerdotes autem non virtutum humanarum dicantur, sed deorum: eo loco Deam illam describi est verisimile. prætereа Ius quod cōstat æqui & boni præceptionibus, à Iustitia descendere, atque appellari scribit, ibidem Vlpianus: de iuris disciplina, librísque his nostris intelligēs. Sicuti Scipio quoque, apud Ciceronem in lib. de Rep. disputauit, auctore Augu. lib. de Ciuit. Dei 19, cap. 21. Cùm illud etiā, inquit, ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit. quod si ita est, aut ab humana, aut à diuina Iustitia descendat necesse est. ab humana autem non potest, quia nunquàm in hac vita perfecta est. Voluntas enim illa quæ si perficeretur, habitus, ac proinde virtus appellaretur, semper manet in sua, vt ita dicam, adolescentia, neque vnquam perficitur. Regula autem iusti & iniusti tradi ab illa imperfecta & imbecilla natura non potest. quod etiam Horatius his versib. significat:

Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Diuidit vt bona diuersis, fugienda petendis.

Sequitur ergo vt à diuina Iustitia quæ perfecta & absoluta est, ius hoc nostrū descendat, quo præceptiones suum cuiq; tribuendi, & regulæ iusti atq; iniusti continentur. Eò accedit quòd iustitia, quæ humana virtus est, non præceptio, sed obseruatio iuris est: vt Cic. lib. De legib. 1, declarat: vbi ait Iustitiam esse obtemperationem scriptis legibus, institutísq; populorum: qua de caussa Fabricius & Aristides iusti nominati sunt.

K. LITERA.

KALENDÆ, inquit Varro, primi dies mensium nominati, ab eo, quòd his diebus Kalētur dies mensis: Nonæ à Pontificibus, quintanæ've, an septimanæ sint futurę. Quinque Kalo Iuno Nouella. Septem Kalo Iuno nouella. Hæc ille in v. De lin. Latin. Macrob. autem in 1. Saturn. sic: Priscis temporibus antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegebatur, vt nouæ lunæ primum obseruaret aspectum: visumque Regi sacrificulo nunciaret. Itaque sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, kalata, id est vocata in Capitolium plebe, quot numero dies à Kalendis ad Nonas superessent, pronunciabat: & quintanas quidem, quinquies dicto verbo Kalo: septimanas, repetito septies prædicebat. Et hūc diem qui ex his diebus qui Kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari.

KALENDÆ primæ, secundæ, tertiæ, quintæ, dici putantur à Iurisconsultis pro vno, duobus, tribus, & quinque mensibus. Celsus l. liber 59. §. si ita, De here. inst. Titius si intra tertias Kalen. nauis ex Asia venerit, heres esto. Vlp. l. 1, §. si qui. De verb. oblig.

obliga. Si ita interrogatus, intra Kalend. quintas, responderit Dabo idibus: non obligatur. Martia.lib.1:

Atque intra, puto, septimas Kalendas
Mortes hæc tibi quatuor dederunt.

Video tamen Catonē in re rustica primas Kal. dicere, pro Primo die cuiusq; mensis.

KALENDARIVM dictus codex pecuniarum occupatarum, id est fœnori collocatarum: quia Kalendis fœnori dabantur: & patresfa. Kalendarum nomine præscripto, debitorum nomina perscribebant. Seneca lib. XIII. epist. Diuitem illum putas, quia in omnibus prouinciis erat, quia magnus ei Kalendarij liber voluitur. Horat. Epo. II:

Omnem relegit Idibus pecuniam:
Quærit Kalendis ponere. Mart. VIII. Epig.
Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Quemadmodum autē collocabantur Kalendis pecuniæ, sic etiam exigebantur. qua de causa tristes & celeres appellantur. Horat. Sat. III. lib. 1:

Qui nisi cum tristes misero venēre Kalendæ.

Ouid. lib. II, De remed. amor.

Qui puteal, Ianumq; timent, celerésq; Kalēdas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.

Plutarch. in lib. περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Οὐδ' ἀναμένουσι τῶν Καλανδῶν, καὶ τὰς νουμηνίας, ἣν ἱερωτάτην ἡμερῶν ἔθεσαν, ἀποφράδα. ποιοῦσιν οἱ δανεισταὶ, καὶ στύγνην. Hinc,

KALENDARIO præpositus seruus, in l.pen. D. de reb. credit. pro fœnerandis exigendísque pecuniis. Et

KALENDARIVM exercere. l. vxorē, 42, §. legauerat. D. de legat. tertio. Hinc

KALENDARIO destinatæ pecuniæ, id est fœnerationi. l. 62, D. de leg. tertio. In Kalendarium conuersa pecunia, id est, fœnerationi. l. 39, §. negligentię. D. de admin. tut. Sic accipitur Kalendarij nomen in l. vlt. D. de pecul. l. 6, D. de inst. vel inst. l. 3, C. de compēsat. l. vlt. D. de munerib. & honorib. & alibi persæpe.

KAL. IANVAR. primum anni diem factum Plutarchus scribit in Problem. quòd eo die primi Cōsules Regibus exactis creati sunt. Vnde etiā institutū constat, vt Consules deinceps omnes eo die magistratum inirent. Eundem Kal. diem festum ac religiosum fuisse, sollemnémq; strenis dandis, Sueton. in Augusto his verbis significat: Item Kalen. Ian. strenā in Capitolio etiam absenti mittebant. Et in Tiberio: Item strenarum commercium prohibuit edicto ne, vltra Kalen. Ian. exerceretur. Consueuerat quadruplam strenam, & de manu reddere: sed offensus interpellari se toto mense ab iis qui potestatem sui die festo non habuissent, vltrà nō reddidit. Item: Nullus à pœna hominū cessauit dies, ne religiosus quidem ac sacer: animaduersum in quosdā ineunte anno nouo. Zonaras lib. II. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ δῶρα ἐκείνῳ προσιόντες, οἱ μὲν πλείω, οἱ δ' ἐλάττω ἐδίδοσαν, καὶ ὃς προσῆκεν ἕτερον τοσοῦτον καὶ πλεῖον ἀντεδίδου, οὐ μόνοις τοῖς βουλευταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. id est, Primo anni die accedentes ad Augustum munera illi afferebant, alij maiora, alij minora: ipse autem vicissim illis aut tantundem, aut etiam amplius dabat, neque solum Senatoribus, sed etiam aliis. Scribit etiā Dio lib. LVII, moris fuisse inde ab Augusti temporib. vt Kal. Ian. in acta Imperatoris iuraretur. Post Kal. autem Ian. die tertio, pro salute Principis vota suscipi solita, scribit Caius in l. si caluitur, 233. D. de verb. sig. & Plutarch. qui Ciceronem scribit natum esse, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος: id est, Tertio die nouarum Kalendarum, qua die nūc magistratus vota faciunt, & sacrificant pro salute Principis.

KALENDÆ, Martij primus olim dies fuit. Itaque ignem nouum Vestæ aris incendebant, vt incipiente anno cura denuò seruandi nouati ignis occiperet. Eodem mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabātur, vectigalia locabant. Hæc Macrobius primo Saturnal. cap. 12. Constat etiam munera, quæ strenæ dicebantur, olim eo die mitti solita. Vnde illud apud Pompon. l. sed si, 31. §. si vir, D. de donat. inter virum & vxorem. Si vir vxori munus immodicum Kalendis Martiis, aut natali die dedisset, donatio est. Tibull. lib. III:

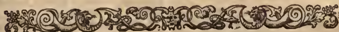
Martis Romani festæ venēre Kalendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus auis.
Et vaga tūc certa discurrunt vndique pompa:
Pérque vias vrbis munera, pérque domos.

Plaut. in Milit. gloriosi. Da mihi vir Kalendis quæ mittam cùm Martiæ venerint. Martias Kalendas, inquit Festus, celebrabant, quòd eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Vnde Tibull. lib. 4.

Sulpitia

Sulpitia est tibi culta tuis Mars magne Kalēdis.
Spectatum è cœlo, si sapis, ipse veni.
Seruius autē in VIII, Æn. Martiæ, inquit, Kalendæ, fœminis dicatæ sunt. Horat.
Martys cœlebs quid agam Kalendis? Iuuenal.
Munera fœmineis tractat secreta Kalendis.
Hæc Seruius. Iisdem etiam Kalendis pensiones agrorum præstari solitas, patet ex l. defuncta, 58. D. de vsufr. & l. tertiam, 19. C. Th. de exactionib. quippe cùm anni initium apud antiquos fuisset.

KALENDÆ Quintiles, siue Iuliæ conductionibus prædiorum sollemnes fuerūt. l. qui balneum, 9. D. Qui pot. in pig. hab. Qui balneum ex Kal. proximis cōduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idem ante Kal. Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. & paulo pòst: Licet eo tempore homo pignori datus esset, quo nondum quicquàm pro conductione deberetur. Item in l. cùm in plures, 60. D. locati. & l. cum ab eo, 41. D. de cont. empt. l. cum precario, 12. D. de preca. Martial. XII. epigram.
O Iuliarum dedecus Kalendarum.
Vidi Vacerra, sarcinas tuas vidi,
Quas non retentas pensione pro bina
Portabat vxor. Cic. I. I. epist. ad Qu. Frat. Domus tibi ad lucū Pisonis Luciniana conducta est: sed vt spero paucis mensibus post Kal. Quintiles in tuam commigrabis. Sueton. in Tranquill. Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Kal. Iulij demigrasse in hortos, quò vilius post diem ædes in vrbe conduceret.

L LITERA.

LABARVM, siue Laborum (de quo Rubrica extat lib. C. XII. De præpositis Laborum) verbum putatur esse circiter Adriani tēpora vsurpari cœptum: pro summo totius exercitus vexillo, quod Imperatori præferri, & à militibus adorari solebat. Ei signo præpositi aliquot equites in acie fuere, qui qua ex parte laborare exercitum animaduertebāt, in eam illud subsidij caussa inferebāt. Iubet autem l. vn. d. tit. Cod. eos præpositos inter clarissimos & Consulares haberi.

LABARA in plurali nominat Tertullianus in Apologet. Et Prudentius in carmine, de Constantino; qui crucis signo Labarum ornauit:
Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat Labarum.
Quo versu refutari videtur Græcorum quorundam opinio qui Laborum præcise dici putabāt, pro solutio Laborum καμάτων λύσιν. Formam eius copiose describit Eusebius lib. I. de vita Constant. vim autem & effectus, eiúsque custodes libro II.

LABES, terræ hiatus, chasma: à labēdo dicta. Vlp. l. 15, §. 2, D. locati, Sed etsi labes facta sit, omnem fructum tulerit, damnum coloni non esse. Cic. lib. De diuin. I. Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, quum ad infinitam altitudinem terra desedisset, Apuliáque maximis terræ motibus conquassata esset.

LACVS est, inquit Vlp. quod perpetuā habet aquam. l. I, §. 3, D. vt in flum. pub.

LACVS, pro vase torculario, in quod mustum expressum influit. Vlp. l. 27, §. 22, D. ad leg. Aquil. Item si tectori locaueris lacum vino plenum curandum, & ille eum pertudit vt vinum sit effusum. Columella lib. 12, cap. 29. & Varro lib. De rust. I, ca. 54.

LANCE & licio inquit Festus, dicebatur apud antiquos: quia qui furatū ibat quęrere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancémq; ante oculos tenebat propter matrumfamiliæ aut virginū præsentiam. Hæc Festus. Aliquando suspicatus sum id fuisse, quod per simulationem religionis amicti licio sacerdotes deprehendere solebant: quum panem aetite lapide conditum, & in lance ceremoniæ caussa delatum, eum qui furti suspectus erat deuotare iubebāt. Quā

de re Dioscoridis verba subscribemus. δοκεῖ δὲ κλεπτέλεγχος, εἰ ἐπιθείη τις εἰς τὸν προσφερόμενον ἄρτον. ὁ γὰρ κλέψας οὐκ ἂν δυνηθείη καταπιεῖν τὰ μασσηθέντα. φασὶ δὲ ὅτι καὶ συνεψόμενος ὁ ἀετίτης τοῖς βρώμασι, κλεπτέλεγχος γίνεται. οὐ γὰρ δύναται ὁ κλέψας καταπιεῖν τὰ συνεψόμενα αὐτῷ. id est, Furem quoque Aetites deprehendit, si quis in pane conditum offerat: fur enim mansum deuorare non poterit: quinetiam concoctus furem coarguit, quippe decocta cum eo deuorare non poterit. Eius autem rei rationem opinor esse, quòd cùm metu affectis fauces angustarentur, tum etiã puluis aetitis deuorandi difficultatem affert. Iam verò quo maior adhiberetur terror, religionem quoque interpositã est verisimile: vt sacerdos licio amictus, panem aetite lapide conditum in lance ceremonię caussa deferens, ei qui furti suspectus erat, deuorandum offerret. Atq; hæc quidē mea fuit olim sententia: pòst verò ex Platonis lib. de leg. XII. didici in conquirendis furtis iuberi, vt dominus rei furtiuæ in ædes alienas ingrederetur, ἢ γυμνὸς ἢ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος. ædiũ autem dominus omnia ei sua patefaceret. Constat autem multa è platonis legibus in XII tab. translata esse: in quibus hoc ipsum numerandum putarem. vt χιτωνίσκον, licium interpretaremur, quo pudēda conquisitor tegeret. Lancem autem ante oculos propterea fuisse adhibitã, ne matrisfa. aut virginum spectandarũ caussa introisse putaretur. quod multis in locis prope pro flagitio numeratur. Festi sane auctoritas apud me magna est: neq; illa esse Pauli nescio cuius verba, stylus arguit. Sed exoritur dubitatio propter locũ Petronij Arbitri, vbi seruus publicus amictus veste discoloria, atq; in lance indicium & fidem præferens, furtũ quæren tem sequebatur. Primũ omnium constat ex libr. Gellij XV, cap. X, multis ante Petronij ætatem sæculis veteres illos Lancis & Licij ritus Arbutia lege abrogatos fuisse: Vlpiani autem ætate furta quidem adhibitis testibus quæri & concipi solita, sed sine Lance & Licio. deinde Festus non seruo publico, sed ipsi rei furtiuæ domino licium attribuit. quid verbis opus est? Si semper adhibebatur lanx, & semper in lance indicium, hoc est μήνυτρον, præferri oportuit, relinquitur, nunquam licuisse domino sine præmio indicij proposito rem suam quærere. quod quàm absurdum sit, quis nō videt? Veruntamen, vt in re leui, suo cuique sensu per me frui liceat. Illud sane nemo negauerit, absurdum loquendi genus hoc esse, Quærere per licium, aut Quærere cum licio: pro, Quærere adhibito seruo publico, qui licio insignitus erat. Alioqui omnia quæ illorum opera & ministerio gerebantur, Per licium, aut Cum licio gesta dici potuissent. quod quàm absurdum sit, nemo non videt. Vide infrà LICIVM.

LANIPENDIA, quæ lanearũ vestium textorib. lanam pendit ac distribuit. Pompon. l. 31, D. de donat. int. vir. Neque impedire quòd in ea re vxor tanquam lanipendia fuerit, & viri negocium procuraret.

LAPIDICINÆ, aut lapicædinæ, loca cæsis lapidibus exacta. Græci λατομίας, & λιθοτομίας appellant: vnde vocabulum fictum apparet. vt corruptè legi vulgò videatur Lapidicinæ: cùm apud alios auctores, tũ apud Iurisconsultos in l. 9, §. 2, & l. 13, §. 5, D. de vsufr. l. 32, D. de iur. dot.

LAPILLI à gemmis quid differant, vide GEMMÆ.

LARES, dij erant quos pater quisq; familiâs cum familia sua priuatim aliqua in domus suæ parte colebat. His ara & focus consecratus erat. ex quo illud, Pro aris & focis pugnare. item illud Celsi l. 38, D. de rei vin. Finge pauperē, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulcris auitis carendũ habeat

LASCIVIA, incontinentia, petulantia quædam hominis alacritate nimia intemperantis. Vlp. l. 4, §. 1, D. ad leg. Cornel. de sicar. Quum quidam per lasciuiã caussam mortis præbuisset, veluti si quis cantharidas alicui Veneris excitandæ caussa dederit. Idem l. 15, §. 1, D. locati. Idémq; dicendum si exercitus præteriēs per lasciuiam aliquid abstulit.

LASER, cuius Paulus meminit in l. 5, D. de pen. legat. succus est virgulti eius, quod Latini laserpitium, Græci σίλφιον vocant: magnificus in vsu medicamentisq;, & ad pondus argētei denarij pensum: vt Plin. scribit lib. 19, cap. 3. Laseris meminit etiam Marcian. in l. 16, §. 6, D. de publican.

LATA culpa est, inquit Vlp. nimia negligentia: id est nō intelligere quod omnes intelligũt. l. 213, D. de verb. sig. vide Culpa.

LATÆ culpæ finis est, non intelligere id quod omnes intelligunt: ait Paulus in l. 223, D. de verb. sig.

LATE

LATERALIA viatoria, capsulæ videntur esse in quib. ad ephippium vtrinque loro suspensis ea quæ nobis in itinere necessaria sunt, recondimus. Scæuola l. 102, D. de legat. & fid. 32. Vxori meæ lateralia mea viatoria, & quicquid in his conditum erit, quæ membranulis mea manu scriptis continebantur. Itē: Hic chirographa debitorum & pecuniam quū esset profecturus in vrbem, in lateralibus condidit. item: Alia chirographa prædiorum & pecuniam in lateralia condidit.

LATERCVLVM, codex in quo ciuilium & militarium dignitatum administrationúmq; ratio perscripta est: opinor, quod inter ea quæ occultiora erant, Lateret. Duplex autem memoratur: Maius, quod apud Principem seruabatur: l. 1, C. de off. præfe. præt. Afric. Minus, quod sub cura & sollicitudine Quæstoris erat. l. 1, & l. 2, C. de off. quæst. vbi Theodosius: Totius minoris laterculi dignitates hoc est inquit, præfecturæ, tribunatus omnes, & præpositurę castrorum. Laterculi scriniū sacrum memoratur in l. vlt. C. de off. magist. offic.

LATERE hoc, & Latere contrario Iurisconsulti vsurpant, quum duæ contrariæ sunt certi generis species, quarum cōtraria ratio est. veluti in l. 118, D. de verb. obli. vbi de cōtractu stipulationis agitur, cuius duæ esse possunt in eodē homine species: si promittat scilicet, & si stipuletur. Papinianus autem hoc significans, quod ad stipulationem hominis liberi pertinet, sic loquitur: Hoc itaq; latere, fructuario seruo comparabitur. nam vterq; à possessore stipulās, non obligat: ex contrario verò latere, id est si promittat, non cōparabitur. hic enim obligatur: ille non obligat. Similiter Vlp. in l. 11, D. de damn. infe. vbi de pigneratitio creditore disputat, vtrū ipse cauere, an ei caueri debeat. nam quū de illo dixisset, Quæ species, inquit, est in cōtrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pigneratitio caueri debeat. Ergo duo contraria accidentia, actionis scilicet & perpessionis vt obligare aut obligari, cautionem dare aut accipere, duo latera contraria Iurisconsulti appellant. Eandem vsurpat locutionem Papi. l. 49, §. 2, D. de fideiuss. & mand.

LATINÆ feriæ. Pompon. l. 2, §. 17, D. de orig. iur. Quoties autē (magistratus extra vrbem) proficiscūtur, vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur Præfectus vrbi. qui præfectus olim constituebatur: postea ferè Latinarum feriarū causa introductus est, & quotānis obseruatur. hæc ille. Celebrabantur hæ feriæ à Latinis ciuitatib. septē & quadraginta, quæ cum populo R. in Albanum montem quotānis cōueniebant ad taurum Ioui Latiali sacrificandū: ex Tarquinij Superbi instituto, vt Diony. Hal. tradit lib. 4.

LATINI Iuniani liberti dicebātur olim, qui medium libertatis gradū erant adepti: vt ait Iustin. sub tit. De libert. quod vt intelligamus, illud scire oportet, olim in Latium deduci solitas colonias, partim eorum qui nomina dabāt, partim eorum quibus aqua & igni interdicebatur: auctore Cicerone in ea pro Cæcina, & pro domo sua: vbi hoc adscribit, eos qui deducebātur, cùm essent in eas ciuitates recepti, Romanam ciuitatem amisisse. Et hoc est quod ait Boetius in Topica Ciceronis, ista in Latinas colonias profectione mediam capitis diminutionem contingere. Quæ cùm ita sint, apparet eos neq; connubij, neq; testamenti, aut mancipij, aut nexus, neq; patriæ potestatis ius, quod proprium erat ciuium R. habuisse. Cùm enim Romana ciuitas eis adimeretur, ea quæ ciuitatis illius erant propria (vt hæc quæ diximus) amittebant. Hi dicebantur Latini colonarij, itaque ab Vlpiano cap. XIX appellabātur. Augustus autem cùm ciuitatē Romanam seruis contaminari videret (quod etiam Dionys. Halicarnassæus lib. 4 cōqueritur) eos multis difficultatibus à libertate iusta remouit. nam & de numero, & de conditione, & differentia eorum qui manumitterentur, curiosè cauit: vt Suetonius in eius vita testatur. Hinc nata lex Ælia Sentia, hinc Furia Caninia, de quibus suo loco diximus. hinc Iunia Norbana quatuor post eius mortē annis, imperante Tiberio, à M. Iunio Silano, L. Norbano Balbo COSS. lata: quos æuo suo Consules fuisse Plinius libro 11, cap. LXXXVII testatur. qua lege cōstitutū est, vt ij serui qui neque censu, neque vindicta, neque testamento, sed aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, nō ciues Romani, sed eodem iure quo Latini coloni essent. Vlpianus autem in Institutionibus dispersè variis in locis declarat eos neque testamenti faciendi, neque connubij, neque patriæ potestatis,

neque tutelæ recipiendę ius habuisse: eósq; Latinos Iunianos ad Colonorum similitudinem appellat. nam & Iustin. in l. 1, C. de Lat. lib. Latinos libertos ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in Colonias missa est, inductos scribit.

Latitare est, ait Vlpianus, non vt Cicero definit, turpis occultatio sui. potest enim quis latitare nō turpi de caussa: veluti qui tyranni crudelitatem timet, aut vim hostium, aut domesticas seditiones. l. 7, §. 3, D. Quib. ex cau. in poss. & §. 4. Latitare autem est, cum tractu aliquo latere: quemadmodum factitare, frequenter facere. Verùm hac de re diximus in comment. Orat. pro Quintio.

Latomiæ, inquit Asconius, lingua Siculorum Lapidicinæ dicuntur, id est loca cæsis lapidibus execta. Id etiam verbi notatio demonstrat: vnde & Latomi vocabulum. In Pandectis tamen Florentinis, & compluribus vetustis libris legitur Lavtvmiæ. Callistratus l. 9, D. ex quib. cau. maior. Nam etiam inclusos veluti Lautumiis vinctorum numero haberi placet: quia nihil interest, parietibus an compedibus teneatur. Vlpia. l. 1. D. de aleator. Hæc clausula pertinet ad animaduersionem eius qui compulit ludere, vt aut multa multetur, aut in Lautumias vel in vincula publica ducatur.

Latrones, siue Latrunculi dicebantur, inuidioso verbo, quibus publicè decretum indictúmque bellum non fuerat, cum tamen hostiliter grassarentur. Hostes enim dicebantur, quibus bellum indictum fuerat. l. 118, D. de verb. sign. l. 6, & l. 24, D. de captiu. l. 3, §. 2, D. de incend. nauf. qua de caussa qui ciues R. ab iis capiebantur, neque in hostium potestatem venisse, neque libertatem amisisse dicebantur. l. 19, §. à piratis, D. de captiu. l. 13, D. qui test. fac. poss. Cic. lib. de Offic. III: Si prædonibus captum pro capite preciū non attuleris, nulla fraus est: nisi iuratus quidem id non feceris. nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. cum hoc non fides esse debet, nec iusiurandum commune.

Latrvnculator, qui latronibus conquirendis & supplicio afficiendis præest. Vlpia. l. 61, D. de iudic. Latrunculator de re pecuniaria iudicare nō potest. Quos enim Iustinianus λῃστοδιώκτας appellat Nouell. VIII, eos Iulianus Latine Latrunculatores dixit.

Latvsclavvs, tunica Latis clauis intexta, Senatorum propria. Caius l. 42, D. de donat. int. vir. & vx. Vt ecce, si vxor viro Laticlaui petendi gratia donet, vel vt equestris ordinis fiat, vel ludorum gratia. Vlpianus cap. Instit. VII. Principalibus constitutionibus concessum est mulieri in hoc donare viro suo, vt is ab imperatore Lato clauo, vel equo publico honoretur. Quibus ex locis intelligitur, Latum clauum, insigne Senatorij ordinis fuisse: equum publicum, Equestris. quod idem aperte traditur à Plinio lib. XXXIII, cap. 1, & Lamprid. in Alexand. Obseruatum est autem, vt Senatores, Latum: sic Equites, Angustum clauum habuisse. Paterculus de Mæcen. Nō minus Agrippa Cæsari carus, sed minus honoratus: quippe vixit angusto clauo pene contentus. Vide Clauus.

Lavationem Vlpianus in l. 25, §. 4, D. de aur. arg. recenset inter ea quæ mundi sunt muliebris, quibúsq; mulieres mūdiores fiunt: veluti, inquit, lauatio, riscus. Arculam fuisse suspicor lauandæ faciei, aut alteri corporis parti paratam: in qua spongia, aut tale quippiam immergeretur, quam λεκίδα non dissimili ratione Græci nonnunquam appellant. Alciatus autem, Bayfius & alij aut Alabaster, aut Alabastriscus, aut Alabastrites reponunt. à quibus dissentio: tum quòd vasa vnguentaria Vlpianus proximè nominarat: tum quòd Alabastriscus ἀπὸ μυρισμῶν non diceretur, sed Alabastellus potius.

Lavdare, vt Nonius, Macrobius & Gellius scribunt, significat prisca lingua nominare, appellaréque. vnde in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, id est nominari. Pompo. l. 6, §. 4, D. de act. empt. Si tibi iter vendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus. Modest. l. 63, §. 1, D. de euict. C. Seia fundū à L. Titio emerat: & quæstione mota fisci nomine auctorem laudauerat, &c.

Lavtvmiæ, vide Latomiæ.

Lecticarii, serui qui lecticam ferunt. Pompon. l. 8, §. 2, D. de legat. 1. Si ita legatum sit Lecticarios octo, aut pro his in homines singulos certam pecuniam. Vlp. l. 49, De legat. 3. Legato continentur mancipia, puta lecticarij qui solam matremfam.

porta

Portabant. Sic in l.14, De aur.& argen.leg. l.65, De legat.2.

LEGARE ab aliquo, vide Ab.

LEGATI, inquit Varro, qui lecti publicè mittuntur. & alibi: Legati quòd vt publicè mittantur, leguntur. quorum opera consilióque vteretur peregrè magistratus, quive nũcij Senatus aut populi essent. Hæc Varro lib. De ling.4. Cicero in Vatiniana: Adeóne tibi sordidum cõsilium publicum visum est, adeo afflictus Senatus, vt nõ nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros consilij prouincialis Senatus more maiorum deligere posset? Quis legatos vnquam audiuit sine Senatusconsulto? Plura vide in Comment. Verrinæ III.

LEGATORVM tria genera in libris nostris reperiuntur. Legati enim plerunque dicũtur ij, qui à Senatu lecti in prouinciam vnà cum Proconsule negociorũ publicorum administri mittuntur: qui tamen iurisdictionem, nisi à Proconsule mandatam, non habent. Iis autem Proconsul etiam criminum cognitionem, non tamen gladij potestatem mandare potest. denique Legati qui mãdatam iurisdictionem susceperunt, proprium nihil habent; sed eius qui mandauit iurisdictione vtuntur. l.4.& l.6, D.de offic.Proconf.l.1, De offic.eius cui. Legati verò etiam alij dicuntur, qui ad Principem cum mãdatis publicè mittuntur. l.2, §.1.l.8, & l.24, D.de iudic.l.8, ex quib.causs.maior. postremò Legati Cęsaris dicuntur ipsi pręsides vel correctores prouinciæ, qui à Cæsare cum imperio & potestate missi sunt. l. penul.D.de off.præsid.l.4, D.de offi. assess. l.12, D.de accusat.

LEGATIVVM, est viaticum quod iis attribuebatur à Decurionibus, qui legati ad Imperatorem mittebantur. Arcadius l.18, §.1, D.de muner.& honor. Legati quoque qui ad sacrarium principis mittuntur, quia viaticum, quod legatiuũ dicitur, interdum solent accipere. Vlpia.l.2, D.de legat. His qui non gratuitam legationẽ susceperunt, legatiuũ ex forma restituatur. De hoc ipso viatico Modestinus loquitur in l.36, D. ad municip.

LEGATIONES liberæ dicebãtur, quas Senatores priuati negocij caussa à Senatu ad aliquod tempus impetrabãt. Cicero eas annuas lege sua fecerat: sed postea (vt scribit libro ad Attic.XV.) lege Iulia quinquennium iis præfinitum fuit. Vlpianus l.14, D. de legat. Qui libera legatione abest, non videtur Reipublicæ caussa abesse. hic enim non publici caussa, sed sui abest. Tribus autem ferè de caussis postulari liberas legationes reperio. Voti soluendi, vnde etiam Votiuæ plerunque appellantur: periculi vitandi, & hereditatis nominúmve persequendorum. Voti soluẽdi exemplum Cicer. libr. ad Attic. II. suppeditat, vbi cum Clodiani periculi tempestatem vitare cuperet, votiuæ legationis specie ac nomine vti voluit. A Cæsare valde liberaliter inuitor in legationem illam, sibi vt sim legatus: atque etiam libera legatio voti caussa datur. Item libr. III: Ego me à Pompeio legari ita sum passus, vt nulla re impedirer, quin si vellem, voti caussa legationem suscipere possem. Periculi vitandi exemplum Plutarchus in Gracchis prodit, vbi ait Senatum Scipioni Nasicæ liberam legationem in Asia decreuisse, cùm ob mortem Tiberij Gracchi, cuius autor Nasica fuerat, videret plebem malè in illum animatam, & publicum ei iudicium molientem. Cicero etiam in prima Philippica propter Antonium scribit se ius liberæ legationis habuisse. Et libro Epistolarum fam. XIIII: Meum fuit officium vel legatione vitare periculum, vel diligentia & copiis resistere, vel cadere fortiter. Hereditatum & syngrapharum idem meminit in Rullum, vbi sic loquitur: Hereditatum obeundarũ caussa quibus vos legationes dedistis, qui & priuati & priuatum ad negocium exierunt, non maximis opibus, neque summa auctoritate prędititamen auditis profectò quàm graues eorum aduentus sociis vestris esse soleant. Idem in tertio de Legibus. Iam illud apertum profectò est, nihil esse turpius, quàm quenquam legari, nisi Reipub. caussa. omitto quemadmodum isti se gerant atque gesserint, qui legatione hereditates aut syngraphas suas persequuntur. Memorabile est autem, quod ex ipsius ad Cornificium epist. XXI. libri XII. obseruauimus: eos qui cum libera legatione mittebantur, lictores à prouincialibus magistratibus & insignia ceterorum legatorum accepisse.

LEGATVM, est donatio testamento relicta, l.36, D.de legat.& fid.lib.31. Vel sic,

LEGATVM, est delibatio hereditatis, qua testator ex eo quod vniuersum heredis foret, alicui quid collatū velit. l. 116, D. de leg. & fid. lib. 30. Qui locus significare videtur, Florentinum hoc legati nomen à legendo, id est deligendo ductum putasse: quemadmodum Varro Legatos appellatos tradit, quòd publicè lecti mitterentur. nam quæ delibantur & decerpuntur, leguntur. Vlp. autem Instit. cap. XXIV, ex eo deducere videtur, quòd legis modo, id est imperatiuè relinquatur. Legatū est, inquit, quod legis modo, id est imperatiuè, testamento relinquitur. nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommissa vocantur.

LEGE agere, est quod lege aliqua institutum est ritè & sollemniter peragere. Itaque legis actiones sunt formulæ agendi in iure apud eum qui iure dicundo præest. veluti: Emancipatio, adoptio, manumissio per vindictam, in iure cessio, tutoris in iure datio, postulatio iudicij recuperatorij, postulatio bonorum ex edicto, stipulationes & satisdationes quæ in iure fiunt. Vopiscus in Aureliano: Iube igitur vt lege agatur, sitq; Aurelianus heres sacrorū, nominis, & bonorum, totiusq; iuris. LEGE agatur, dixit, pro Adoptio ex lege celebretur. Cice. lib. de Orat. I. Agerent enim tecum lege, primum Pythagorei omnes, atque Democritici &c. vindicarentq; ornati homines &c. Hinc Magistratus apud quē legis actio est, dicitur is apud quem aliquid eorum agere ius est. Modest. l. 4, D. de adop. Magistratus apud quem legis actio est, & emancipare filios suos, & in adoptionem dare potest. Marcia. l. 2, D. de off. procons. Apud legatū verò proconsulis nemo manumittere potest, quia non habet iurisdictionem talem. Vlpia. Nec adoptare potest. omnino enim non est apud eum legis actio. Idē 1. l. D. de off. iurid. Adoptare quis apud iuridicū potest: quia data est ei legis actio. Paulus Sent. lib. 2: Apud magistratus municipales, si habent legis actionem, emancipari & manumitti potest. Sed de legato quæsitum est, propter l. apud proconsulem, D. de manu. vind. Ego rem sic distinguerem, vt ciuis R. ciuem Romanū facere apud legatum non posset: peregrinus verò liberum è seruo facere etiam apud Proconsulis legatum posset. Legati enim proconsulum ius dicebāt, vt ex Pandectis patet, & ex Epist. Ciceronis lib. XIII, & Oratione pro Flacco. Legis autem actionē ciuium Romanorum propriam fuisse, locus ex eadē Oratione quem subiiciam demonstrat: Qu. Naso iudex sumitur, qui cum sententiam secundum Plotium se dicturum ostenderet, & ab eo iudice abiit, &, quòd iudicium lege non erat, caussam totam reliquit. Sic enim vetus codex legit, cum in vulgatis ABIRET nullo sensu scriptum sit. loquitur autem de Heraclide peregrino qui cum ciue, senatore, C. Plotio agebat. Patet etiam ex Fabij lib. III, cap. VI, infames lege agere non potuisse. Non habes ius abdicandi: quia ignominioso non est actio. habeo ius, quia abdicato actio non est. quæritur quid sit actio: id est, quid sit legis actio.

LEGITIMA generaliter dicuntur omnia quæ ex lege aliqua instituta sunt: plerunque tamen de lege XII tab. intelliguntur. Hinc,

LEGITIMI heredes passim appellantur, quos lex XII tab. intestatis attribuit, hoc est proximos agnatos. quanquàm eius legis exemplo etiam nouæ leges & Senatusconsulta significentur. l. 2, §. vlt. D. vnd. legit. Sic

LEGITIMA hereditas eodem modo: in l. 1, l. 2, & l. 3. D. de hered. petit. l. 7, D. de cap. minut. Item,

LEGITIMA tutela dicitur, quæ lege defertur. Legem autem excellentiæ caussa, legem XII tab. intelligimus. Vlp. l. 1, D. de legi. tut. Legitimę tutelæ lege XII. tab. agnatis delatæ sunt, & cōsanguineis: item patronis, id est his, qui ad legitimā hæreditatem admitti possint. hoc summa prouidentia, vt qui sperarent hanc successionem, iidem tuerentur bona ne dilapidarentur. hæc ille. Legitimam tamen Patronorū tutelam dici tradit in l. 3, non quòd nominatim id lex cauerit, sed quòd legis id ratio flagitare visa est: vt vbi hereditas, ibi tutela esset. Item legitima tutela dicitur parentum, qui filiorum quos impuberes emanciparunt, tutores fiunt: qui verè legitimi non sunt, sed legitimorum vicem obtinēt; vt ait Vlp. d. l. 3, §. vlt. D. eod. legitimæ, inquam, illæ tutelæ præstantia quadam legis veteris dicuntur: quod hinc licet intelligatur, quia tutelæ quæ lege Attilia, Iulia & Titia mandantur, legitimarum nomine non intelliguntur, vt apparet ex l. 7, D. de cap. minut.

LEGITIMA liberorum dicebatur olim pars hereditatis quarta: quam consuetudinem ex legis Falcidiæ ratione manasse, Paulus, lib. Sent. 4, cap. 5, non obscurè demonstrat. Cùm enim instituti partem nūquam minorem quarta iussisset esse, si filius minus ex patris testamento cōsecutus erat, quod ei deerat supplebatur. Hinc pars illa, quia non ex testamento, sed ex lege manabat, Legitima dicta est: quo modo Legitima hereditas dicitur, quā lex, non testamentum, defert. Atque hæc quidem olim. pòst verò Iustinianus duas Cōstitutiones edidit quarum priore statuit, vt idem in exheredatis iuris esset, quod in institutis: nimirū vt si exheredato filio vel minima res, veluti solidus vnus legatus esset, inofficiosi agere nō posset. sed quod legitimæ parti, hoc est quartæ deesset, suppleretur. idq; etiam si testamento cautum non esset. l. omnimodo, 30. C. de inoffi. testam. ex quo intelligi potest, quàm falsa sit eorū opinio, qui ius hoc suppletionis tam in institutis, quàm in exheredatis à Iustiniano inductum existimant. Posteriore autem Constitutione, quę Nouellarum est XVIII, modum hunc legitimæ adauxit, vt si vnus, duo, tres, quatuorve liberi essent, triens illis relinqueretur: sin plures quatuor, semis.

LEGITIMA vxor, quæ ritè ex præscripto legum in matrimonium conuenit. l. 4, D. de rit. nupt.

LEGITIMÆ nuptiæ, quæ secundum Romanæ ciuitatis iura contractæ sunt. §. 1, Inst. de nupt.

LEGITIMA crimina, de quibus lege aliqua quæstio constituta est. l. 3, §. pœna, D. de crim. stellion.

LEGITIMA ætas, quæ lege aliqua pręscripta & præstituta est: veluti in maribus annorū XIIII, in fœminis XII, nuptiarum caussa. item ad res administrandas XXV. l. vlt. §. Diuus, D. de public. l. vlti. in fin. D. de appella. l. 1, C. de cur. fur. l. 4, C. de transact.

LEGITIMA verba dicuntur, quæ formulatum sunt, quę & concepta, & directa, & ciuilia & solennia quoque appellantur. Cicero Philip. 1: Cedo illa legitima. CONSVLES populum iure rogauerunt populúsque iure sciuit.

LEGVLI, qui oleas aut vuas legunt: ait Varro. Vlpianus l. 13, §. 6, D. de vsufr. Si tamen quæ instituit fructuarius magnum apparatum sint desideratura, opificum fortè vel legulorum, quæ non potest sustinere proprietarius, &c.

LENAS eas dicimus, quæ mulieres quæstuarias prostituunt. Lenam accipimus & eam, quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet. l. 43. §. 3, D. de ritu nupt.

LENOCINIVM facit, qui quæstuaria mācipia habuerit. l. 4, §. 1, D. de his qui not.

LEVIR (ait Modestin.) viri frater apud Latinos: apud Græcos δαὴρ appellatur, vt est apud Homerum relatum: sic enim Helena ad Hectorem dicit, Δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς κακομηχάνου ὀκρυοέσσης: id est, Leuiri mei canis, omnis mali caussatricis, horridæ. l. 4, D. de grad. & adfin.

LEVIS culpa, vide Culpa.

LEX est generale iussum populi, aut plebis rogante magistratu: ait Capito apud Gell. lib. 10, cap. 20. Vel sic,

LEX est, quod populus Rom. senatorio magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat: ait Iustin. §. 4, De iur. natu. Vel sic,

LEX est ius, quod populus R. comitiis vel centuriatis, vel tributis, vel curiatis, vno aliquo è magistratibus maioribus rogante, nimirum Prætore, Consule, Dictatore, Interrege, constituebatur.

LEX est commune præceptum, virorum prudentium consultum, delictorum quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio, communis Reip. sponsio. l. 1, D. de legib. senat.

LEX publica, vide Publica lex.

LEX aut Rogatur, id est fertur: aut Abrogatur, id est tollitur: aut Derogatur, id est pars primæ tollitur: aut Subrogatur, id est adiicitur aliquid primæ legi: aut Obrogatur, id est mutatur aliquid ex prima lege. Vlpianus cap. Iustit. 1. Vel sic

LEX Rogatur, cùm populus rogatur vt nouā legem accipiat: Derogatur legi, cùm rogatur, vt capita quædā è lege vetere detrahat: Abrogatur, cùm rogatur vt legem veterem omnino tollat. Prorogatur, cùm differtur: Irrogatur, cùm in aliquem propriè fertur: vt cùm multa alicui à magistratu dicebatur.

LEX pro forma contractus frequenter vsurpatur: hoc est, pro pactionibus, & conditionibus quæ contractui formam dant, Vnde illud vsitatum, Ea lege & cōditione.

Hinc lex cõtractus dicitur in l. si dominus, 8, D. de præscript. verb. Hinc, legem Locationis Paulus dicit in l. si in lege, 24. D. locat. Vlpianus autem formam locationis in l. fructus, 8. §. item si, D. sol. mat. & Varro libro De re rust. I I. cap. I I I. Ob hoc in lege locationis fundi excipi solet, &c. Et cap. II. In emptionibus iure vtimur eo, quod lex præscripsit. in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Hinc apud Catonem, Lex oleæ legendæ, Lex oleæ faciundæ: Lex vini pendentis, &c. Et sic in edicto De superficieb. l. I, Vti ex lege locationis siue conductionis superficie qua de agitur, &c. Hinc lex venditionis, pass. sub tit. de cont. empt. l. 29, De seruit. rusticor. l. 6, Cõmun. præd. Iustin. §. vlt. De locat. & cond. Conductor, inquit, omnia secundum legem cõductionis facere debet: & si quid in lege prætermissum fuerit, id ex bono & æquo præstare. Propterea autem Legis nomine Conuentiones appellãtur, quoniã ad legum exemplum imperandi modo concipiebantur. vt, Verrina I I I: Operæpretium est ipsam legem cognoscere. Qui de Censoribus redemerit, eum socium ne admittito, néve ei partem dato, néve ei redimito. Et in marmore antiquo: Qui redemerit, prædes dato prædiáque subsignato: &c. Hinc,

LEX commissoria, quæ in vẽditionibus, & oppignerationibus vsurpatur in venditionibus quidem hoc modo: vt, si ad diem, pecunia soluta nõ sit, fundus inemptus sit. l. 2, D. de leg. commiss. in pignoribus autem ita: Si ad diem pecunia soluta sit, tum creditor debitori rem illi mancipatam remancipet. quæ conuentio ab antiquis Fiducia dicebatur. vti patet ex lib. Sent. Paul. II, tit. de leg. commiss. Vtranque autem legem Constãtinus sustulerat: l. vn. C. Th. de commiss. rescind. sed cùm Iustinianus eam in venditionibus retinuisset, & Constantini constitutionem referret in l. vlt. C. de pact. pign. vocem PIGNORVM interposuit. In pignoribus certè ob eam caussam prohibita videtur, ne quod principis auctoritate fieri debeba: l. I, & pass. C. de iur. domin. impetr. priuatorum pactionibus promissum videatur.

LIBER singulari numero, pro nato. Cicero de nat. Deorum II: Hinc Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, non eum, quem nostri maiores augustè sanctéq; Liberum cum Cerere & libera consecrauerant. sed quòd ex nobis natos liberos appellamus, iccirco Cerere nati nominati sunt liber & libera: quòd in libero seruant, in libera non item. Iustinianus libero pro vni ex liberis dixit in l. si quis suo, 33. C. de inoffic. testa. Vide infra LIBEROS.

LIBER dicitur is, cui ius est arbitrio suo viuere, quatenus lege aut instituto permissum est. nam, vt in Cluentiana Cicero testatur, iccirco omnes legum serui sumus, vt liberi esse possimus.

LIBER pro ingenuo dicitur ab Imp. in l. dini, 5. & l. cùm quis, 10. C. de nat. lib. Cũ quis à muliere libera, & cuius matrimonium non est legibus interdictum, &c.

LIBER populus is est, ait Proculus, qui nullius alterius potestati est subiectus; siue is fœderatus est: item siue æquo fœdere in amicitiam venit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter cõseruaret, l. 7, D. de capt. & postlim.

LIBERA Legatio, vide Legationes liberæ.

LIBERALI caussa manu asserere dicebantur, qui liberum hominem iniusta seruitute oppressum in libertatẽ vindicabant. vnde & Assertores, & Liberalis caussa dicebatur. Terent. Adel.

Neque vendendam censeo
Quæ libera est. nam ego illam liberali assero
Caussa manu. Plautus Pœnulo,
Manu eas asserat
Suas populares liberali caussa.

Itemq; paulo pòst: Sed & præcisa locutione in Curcul.

Si quisquam hanc liberali asseruisset manu.
& paulo pòst,
Promisisti si quisquã hanc liberali assereret Manu.

Nam Donatus auctor est ordinem esse hunc, Asserere manu aliquem in caussa liberali.

LIBERATIONIS verbum (ait Paulus) eandem vim habet, quam solutionis. l. 47, D. de solut. In rubrica tamen De solut. & liberat. distinguitur, ac tanquam generis loco ponitur: vt Solutio, pecuniaria sit: Liberatio, quæuis altera dissoluendæ obligationis forma: vt confusio, & compensatio.

LIBERALIA studia, inquit Vlpianus, acci

accipiemus, quæ Græci ἐλευθέρια appellant. Rhetores continebuntur, Grammatici, Geometræ. l.1, D. de extraord. cognit.

LIBERALIS caussa dicitur, quæ actionem in se continet libertatis, ait Donatus in illud Teren. Ego illã liberali assero caussa manu. Hinc Rubrica de liber. causs. D. & passim Liberalis caussa, & Liberale iudiciũ. l.3, §. si seruus, D. de acqui. poss. l.23, §. de liberali, D. de arbit. l.42, §.1, D. solut. matr. l.7, §.1, D. de petit. hered.

LIBERI, ait Paulus, vsque ad trinepotem dicuntur: vltra hos, Posteriores vocantur. l.10, §.2, D. de grad. & adfin.

LIBERORVM appellatione, inquit Callistratus, nepotes, & pronepotes, ceterique qui ex his descendunt, continentur. l.220, D. de verbo signifi. l.6, D. de testam. tut. l.3, in fin. D. de assig. lib. nec interest vtrum virilis, an fœminei sexus sint, etiam si ex fœmineo sexu descendant. l.55, D. de verb. signif. l.2, §. quod ait, D. qui satisd. cog. qua de caussa etiam nepos ex filia inter liberos numeratur. l.9, & l. vlt. D. de pollicit. quinetiam posthumi liberorum appellatione complectuntur. l.5, D. de oper. liber.

LIBEROS in multitudinis numero etiam vnum filium filiámve veteres dixisse, docet Gellius lib.2, capite 13. Itaque non esse sine liberis dicimus eum cui vel vnus filius, vel vna filia est. liberorum enim nomen multitudinis numero tantùm ponitur. l.147, D. de verbo signif.

LIBERTAS, ait Iustin. ex qua etiam liberi vocantur, est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: nisi si quid vi aut iure prohibetur. De iur. person. in princip.

LIBERTAS, pro Ingenuitas. Hermogen. l. cum pacto, 40. D. de lib. cau. Cum pacto partitionis precii maior viginti annis venalem se præbuit, nec post manumissionem ad libertatem proclamare potest, nam vt ait Modestinus l.21, D. de stat. hom. Homo liber qui se vẽdiderit, manumissus, non ad suum statum reuertitur, sed efficitur libertinæ conditionis.

LIBERTI sunt qui desierunt esse serui. l.4. de iust. & iur. Vel sic:

LIBERTI sunt, quos domini ex iusta seruitute soluerunt, ac manumiserunt. vnde etiam illorum patroni, quasi patres, qui à morte in vitam illos reuocarunt, appellabantur. Eorum autem tria genera fuere, Nam alij ciues Romani, alij Latini Iuniani, alij Dedititiorum numero erant: de quibus vide Vlpianum in Institut.

LIBERTINI sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt. l.6, D. de statu hom. olim verò, id est Appij Cæci temporibus, & deinceps aliquandiu libertini dicebantur, non ipsi qui manumittebantur, sed ingenui ex his procreati: vt scribit Suetonius in Claudio. quam differentiam obseruare Modestinus videtur in l.1, D. de excusa. inter ἀπελευθέρων, & ἀπελευθερικῶν, hoc modo: ἀπελευθερικοῖς γὰρ ἀπελευθέρους μόνους δεῖ δίδοσθαι. Et paulo antè, ἀπελευθερικοῖς ὀρφανοῖς εὐγενεῖς οὐ δώσουσιν οἱ ἄρχοντες ἐπιτρόπους. id est, Libertinis enim libertos solos dare tutores oportet. Item, Libertinis pupillis magistratus tutores ingenuos non dabunt.

LIBERTORVM alij sunt ciues Romani, qui vindicta, censu, aut testamento, nullo iure impediente manumissi sunt. alij Latini Iuniani, qui ex lege Iunia inter amicos manumissi sunt. alij Dedititiorum numero; qui pœnæ caussa vincti sunt à domino: quibus vestigia scripta fuerunt: qui propter noxam torti, nocentésque inuenti sunt: quive traditi sunt vt ferro, aut cum bestiis depugnarent: vel in custodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumissi sunt. Vlpia. cap. Institut. 1.

LIBITINARII, qui funerum curam mercede pacta recipiebant: à Libitina Dea cuius in æde (vt scribit Acron) constituti, qui efferenda corpora conducebant, & funeribus necessaria præbenda. Vlpianus l.5, §.1, D. de institut. act. Idem ait: Si Libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, seruum pollinctorẽ habuerit, isq; mortuum spoliauerit. De Libitina Dea vide Plut. in Probl.

LIBRA quæ & pondo dicitur, in duodocim vncias diuiditur. Eius partes sunt, Vncia 1, Sextans 2, Quadrans 3, Triens 4, Quincunx 5, Semis quæ & selibra 6, Septunx 7, Bes 8, Dodrans 9, Dextans 10, Deunx 11, As 12. vide suprà AS.

LIBRA auri, LXXII. solidis siue aureis æstimatur. l.5, C. de susceptoribus, libro X.

LIBRA argenti, aureis quinis. l. vn. C. de argent. pret. eod. lib. argenteis verò, LX. l.1, C. Th. de exp. lud.

LIBRARII depositorum apud Tarruntinũ in l. vlt. D. de iur. immunit. ij erant, inquit Budæus, qui præscribebãt quid quisq; apud

apud signa deposuisset. Antiquitùs enim (inquit Vegetius) institutum est, vt ex donatiuo quod milites consequuntur, dimidia pars sequestraretur apud signa, ibidémque militibus seruaretur, ne à contubernalibus per luxum absumi posset, inaniumque rerum comparationem. Sepositio autem ipsa pecuniæ primum ipsis contubernalibus docebatur accōmodata. nam cùm publica sustentētur annona, ex omnibus donatiuis augetur eorum pro media castrense peculium. Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa sua depositos, de deserendo nihil cogitat: magis diligit signa: pro illis acie fortius dimicat, more humani ingenij, vt pro illis habeat maximam curam in quibus suam videt esse positam substantiam. Denique decem folles per cohortes singulas exponebantur, in quibus hęc ratio condebatur. Addebatur etiam saccus vndecimus, in quo tota legio particulam aliquam cōferebat, sepulturæ scilicet caussa. Et ideo signiferi, non solum fideles, sed etiam literati homines eligebantur, qui & seruarent deposita, & scirēt singulis reddere rationē.

LIBRARIVS, librorū & contractuum pactionúmque scriptor. Scęuola l. 92, D. de regu. iur. Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, &c. Vlpian. l. 6, §. 2, D. de op. lib. Nam huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit. vide Notarius.

LIBRORVM appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia. l. 52, D. de leg. tertio.

LICENTIATI vulgò in scholis dicuntur, qui annis quatuor in legum studio cōsumptis, ab illa præscripta & definita studiorum lege quam Iustinianus statuit, soluuntur: quasi qui licentiam ac missionem à magistrorum castris impetrarunt. Vide Prolytæ.

LICERE id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, institutisque conceditur. neque enim quod quisque potest, id ei licet: nec, si nō obstatur, propterea etiam permittitur: ait Cicero Philipp. 13. In eamque sententiam Vlpianus clausulam illam edicti, QVOD eius licebit, sic interpretatur: Quę clausula nō illud pollicetur, restituturum si leges permittant: sed si leges nō prohibeāt. l. nec nō, 28. D. ex quib. caus. maior.

LICTOR, seruus publicus, vnus è viatoribus, qui magistratui parebant: & ligandorum eruium ac manuum munus habebat, cum magistratus virgis quépiam damnasset. Vnde illud Ciceronis in ea pro C. Rabirio: I Lictor, colliga manus. alij tamen à Licio, vel Limo dictum putarunt. Licio enim transuerso, quod Limum appellatur, qui magistratibus præministrabant, cincti erant. Vidè Gell. lib. 12. ca. 3. Limum autem Isidorus ex antiquis auctoribus ita describit: Limus est vestis, quæ ab vmbilico vsque ad pedes producitur. Itē: Limus cingulum quo serui publici cingebātur, obliqua purpura. Item: Limus est cinctus quem publici habent serui, dictus quòd transuersas habet purpuras. Item: Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est flexuosam.

LIGNA cocta dicuntur, quibus ignis vi humiditas exēpta est, vt fumare nequeant. Vlpia. l. 55, §. 4, D. de lega. 3. Sed & titiones, inquit, & alia ligna cocta ne fumum faciāt, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? item in l. 167, D. de verbo. signif. vbi hæc ipsa verba inculcantur. Martialis epigramma quod inscribitur Ligna acapna, in Xenijs ad hæc ipsa ligna pertinens, hoc est:

Si vicina tibi momento rura coluntur,
Ad villam moneo, rustice, ligna feras.

LIGNVM, tabulæ ligneæ. Tryphon. l. 19, D. de bon. poss. cont. tab. Quod vulgò dicitur, liberis datam bonorum possessionem contra lignum esse, sic intelligendum est, &c. Paulo pòst dixit, Contra tabulas: Nam ligneas quoque fieri tabulas Vlpi. l. 1, de bon. poss. sec. tab. testatur.

LIGNVM & materia hoc differūt: quòd materia est, quæ ad ædificandum, fulciendum necessaria est: lignum, quicquid comburendi caussa paratum est, quamuis nondum concisum. l. 55, D. de leg. 3.

LIGVSTICVM apud Paulum in l. 5, D. de pen. leg. herba hortensis: de qua Plin. lib. 19, cap. 8. Ligusticum syluestre est, in Liguriæ suæ montibus, seritur vbique. suauius satiuum, sed sine viribus: Panacem aliqui vocant.

LIMENARCHÆ λιμενάρχαι, qui portuum præsidiis præfecti sunt: λιμήν, portus: ἄρχων princeps. Paulus l. 4, D. de fugit. Limenarchæ & stationarij fugitiuos deprehensos

hensos rectè in custodia retinent. Et Arcadius l. vlt. §. 1, D. de mun. & honoribus.

LIMITATVS ager dicitur, qui ab hostibus captus vel coloniæ alicui totus, vel ciuibus ipsis ac militibus per partes assignatus est. Iulius Frontinus: Agrorum qualitates sunt tres. vna agri diuisi & assignati: altera mensura per extremitates comprehensi: tertia Arcifinij, qui nulla mẽsura continetur. Ager ergo diuisus assignatus, est coloniarũ hic habet conditiones duas: vnam, qua plerunq; limitibus continetur: alteram qua per proximos possessionum rigores assignatus est. Ager est mẽsura comprehensus, cuius modus vniuersus ciuitati est assignatus. Tributarius solus per vniuersitatẽ populis est definitus. eadem ratione & priuatorum agrorum mẽsuræ aguntur. Hunc agrum multis modis mensores, quamuis extremum mensura comprehenderint, in formam, in modum limitum condiderunt. Hæc ille. Vtrunque igitur horum agrorum genus limitatum est. De quibus illud intelligendum est quod scribit Florentinus l. 16, D. de acqui. rer. do. In agris limitatis ius alluuionis locum non habere constat. Item in l. 1, §. si insula, D. de fluminib.

LIMITES ab liminibus vocabula acceperunt: quomodo Limina introitus exitúsque locis præstant, limites agris similiter introitus exitúsque. Flaccus.

LIMITANEI & Limitotrophi fundi sub Rub. C. de fund. limit. lib. x 1. sic distinguuntur: vt illi dicãtur, quorum milites limitanei domini & proprietarij sunt: hi verò, quorum ex fructibus Limitanei milites aluntur. qua de caussa Limitotrophi, vt opinor, adulterino verbo appellati sunt.

LINEA, funiculus. Vlpi. l. 27, §. 19, D. ad leg. Aquil. Si cum maritus vxori margaritas extricatas dedisset in vsũ, eaq; inuito vel inscio viro perforasset, vt pertusis in linea vteretur. Plin. libr. 32, capi. 2: Murenæ amplius deuorant quàm hamum, admouentq; dentibus lineas, atque ita erodunt. Columella lib. 3, ca. 15: Hæc in quincuncem vinearum metatio expeditissima ratione conficitur: quippe linea per totidem pedes insuitur. Et lib. 8, cap. 11: Et emissa ligato pede longa linea gallina custoditur. Sic & Scæuola l. 26, D. ad leg. Falc. Et Vlpian. de linea margaritarum l. 52, § 28, De furtis. Hoc est, funiculo qui per margaritas pertusas traiiciebatur: quod mulierum ornamentum est.

LINEA sanguinis dicitur qua cognati inter se cohærent. Paul. l. stemmata, 9, D. de gradib. Stemmata cognationum directo limite in duas lineas separantur. Item in l. iurisconsultus, §. sed & ex lateribus, eod. l. vacantia, C, de bon. vacant. l. si quis, §. in illo, C. de secund. nupt. Statius lib. Syl. 111:

Non tibi clara quidem, senior placidißime, gentis
Linea, nec proauis demissum stemma, &c.

LINES, vasa fuisse videntur ad fontes pertinentia. Vlpian. l. 15, D. de actio. empt. Lines, & labra, salientes, fistulæ quæ salientibus iunguntur, &c. Quo tamen loco LENES corrigendum putarem. nam apud Nonium LENIS vasis est genus. vbi tamen LENAS corruptè legi ex duobus auctorũ quos citat locis intelligitur. ληνοὺς quoque Græci appellant lacus, siue vasa quibus aqua recipitur. Id quod meam coniecturam perspicue confirmat. nam V literam non vt I Latinum, sed vt E pronuntiamus. Eodémque modo legendum apud Alfenum putarẽ in l. 17, §. 1, D. si seruit. vind. Et Seius in eos siluam seuisset, in qua Labra, & Tenes, cucumellas positas haberet. Corrigendum enim putarem LENES. Quin & Tinas vasis genus fuisse, idem Nonius testatur. sed superius verbum propius ad vestigia veteris lectionis accedit.

LIQVIDO iurare, est de re liquida & perspicua iurare. Hinc Liquidò iurare apud Vlpian. in l. 18, D. de iureiur. pro verè iurare. Siue enim dominus petat, inquit, cogetur docere reus liquido se iurasse, posita scilicet exceptione. Sic apud Terent. in Andria: D. Quia si fortè opus ad herum iurandum mihi non adposuisse, vt liquidò possim. M. Intelligo. Noua nunc religio in te istæc incessit.

λείψανα reliquiæ, superamenta, vt loquitur Vlp. Si animal legatum occiderit, puto teneri, non vt carnem præstet, vel cætera λείψανα: id est cornuá, corium, &c. Locus est apud Vlp. l. 53, §. 2, De leg. & fi. lib. 30.

LIS, est iurgium, de re quapiam inter aliquos apud iudicem institutum. nõ enim omne iurgium lis est: sed illud demũ, quod apud iudicem exercetur: quo verbo & magistratus & arbitros pinguiore Minerua complectimur. vel sic ex Varrone: Quibus res erat in controuersia, ea vocabatur Lis.

Ideo

Ideo in actionibus videmus dici, Quam rem siue litem dicere oportet. Hæc Varro. quib. ex verbis intelligimus quod ait Cicero in Muræniana, Tot homines, tam ingeniosos, statuere non potuisse vtrum diem tertium, an perendinum: iudicem, an arbitrum: rem an litem dici oporteret. Hinc coniunctim legimus in l. si defunctus, 9. C. de suis & legit. Res vel Lis. Et quæ lis inofficiosi vocatur in l. pater, D. de collat. dot. eadem dicitur Res officiosi in l. Papinianus 8. §. 1. D. de inoffic. Si quis, inquit, post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit, postea non audietur. Hinc

Litem petere, pro rem. apud Plautum in Rudent.

Qui falsas lites falsis testimonijs, Petunt,
Quique in iure abiurant pecuniam.
Et mox:
Qui hic litem adipisci postulant periurio,
Mali res falsas qui impetrant apud iudicem:
Iterum ille eam rem iudicatam iudicat,
Maiore multa multat, quàm litem auferunt.
Hinc

Litis æstimatio, propriè rei æstimatio, siue quanti quæque res est, quæ in controuersiam deducta est. Itaq; Litis æstimationem soluere, est tantum soluere quanti controuersa res est. Caius l. vlti. D. de cōd. tritic. Si merx aliqua quæ certo die dari debebat, petita sit: veluti vinum, oleum, frumentum; tanti litem æstimandam Cassius ait, quanti fuisset eo die quo dari debuit. Vlpian. l. 21. D. de euict. Si emptor hominis mota sibi controuersia venditorem dederit procuratorem, isq; victus litis æstimationem sustulerit, stipulationem duplæ non committi. Paulus l. 2. §. vlti. D. pro empt. Si rem alienam emero, & quum vsucaperem, eandem rem dominus à me petierit: non interpellari vsucapionem meam litis contestatione, sed si litis æstimationem sufferre maluerim, ait Iulianus caussam possessionis mutari ei qui litis æstimationem sustulerit. Vlpianus l. 3. §. 2. D. de reb. cor. Si fundus à tutore petitus sit pupillaris, nec restituatur, an litis æstimatio oblata, alienationem pariat. Seruius Sulpit. apud Gell. lib. 4. cap. 4. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, Iudex quamobrem data acceptáve non esset vxor, quærebat. si nihil iustæ caussæ videbatur, litem pecunia æstimabat, quantíque interfuerat eam vxorem accipi aut dari, eum qui spoponderat aut qui stipulatus erat condemnabat.

Litis æstimatio, pecuniæ cuius quis damnatus est, in summā certam redactio. Lis enim æstimari dicebatur, quum reo Repetundarum damnato, inibatur furtorum eius omnium ratio atque æstimatio: ex qua summa quædam pecuniæ conficiebatur, vt. sociis ereptæ pecuniæ restituerentur. nam continuò damnati bona sectoribus auctione venduntur, qui eam summam Quæstoribus ærarij repræsentent. Macer l. 7. D. de lege Iul. repet. Néve ob litem æstimādam, iudiciúmve capitis, pecuniæ've faciendum, &c.

Litis æstimatio, est rei quæ in controuersiam adducta est vnà cum eo quod propter eam actoris interfuit, in certam pecuniæ summā redactio. Eius autem duæ sunt partes: æstimatur enim primùm quāti res est, deinde quanti actoris interest. l. vlt. D. de condi. tritic. Quanti autem res est, sic æstimatur, vt verum rei precium exquiratur. l. inter, 179. D. de verbo. signif. l. 4. §. hæc autem, D. vi bon. rapt. l. arbitro, D. de dol. mal. Id autem quod interest, duabus constat rebus: nam & dāni propter rei culpam, dolúmve accepti, & lucri amissi ratio ducitur. l. 1. C. de sentent. quæ pro eod. l. si commissa, 13. D. rem rat. hab. l. si fundus, 33. D. locat.

Litis nomen, inquit Vlpianus, omnem actionem significat: siue in rem, siue in personam sit. l. 36. D. de verb. signi.

Litigiosa dicuntur sub Rubrica de litigiosis, de quibus lis cōtestata, iudiciúmque acceptum est. nam (vt ait Vlpianus) Litigiosam rem non facit, quæ impediendæ venditionis caussa fit. l. 1. D. illo tit.

Lis, inquit Corne. Front. nascitur: Controuersiam pertinacia efficit: & litigant homines. Res in controuersiam deducitur ita Controuersia partis est, Lis summæ.

Lis contestata dicitur, cùm accepto à Prætore iudicio vtraque pars testibus præsentibus pronūciat, TESTES ESTOTE. Gallus Ælius Reos tum demum dici putauit, cum lis contestata est. Hæc Festus. Sed postea,

Lis contestata, formulis ordinariísque iudiciis sublatis, dicta est, quæ apud iudicē agi cœpta erat, Impp. Seuerus & Anton. l. 1. C.

1, C. de litis contest. Res in iudicium deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litẽ enim contestatam & editam actionem permultum interest. lis enim tunc contestata videtur, cùm iudex per narrationem negocij caussam audire cœperit. hoc est, nec flagitatio, nec actionis editio, nisi caussa in iure agi cœperit, litis contestationem efficit.

Lite cecidisse dicitur, qui eius rei de qua agebat, caussam amisit. Festus. vide Cadere caussa.

Litem suam facere iudex malè iudicando propterea dicitur, quia partes eius quem iniuria absoluit, suscipere, ipsiúsque caussam pro sua defendere cogitur. Vlpianus l. filiusfa. 15. D. de iudic. Iudex, inquit, tũc litem suam facere intelligitur, cùm dolo malo in fraudem legis sententiam dixit. Cicero libro De orat. II: Quid si cùm pro altero dicas, litem tuam facias, aut læsus efferare iracundia, caussam relinquas, nihil noceas? Sic l. vlt. D. de var. & extraord. & l. 4. §. si iudex, D. de oblig. & action. Eius autem locutionis origo ab iis fortasse nata est, qui sibi controuersiosam rem (vt Liuij verbis vtar) adiudicabant. vnde illud eiusdem in fine lib. III: Cum his circumire Tribunos, orare, ne pessimũ facinus peiore exemplo admitterent, iudices in suam rem, litem vertendo. Litem enim pro re litigiosa veteres dixisse, superius docuimus. Obseruatum est etiam, Litem suam facere dici iudices rerum priuatarum, cùm ad rem iudicandam constituta die nõ veniunt. vt apud Gellium lib. IX: Varro, inquit, satis aperte quid dici oporteat, animaduertit. Et ego ad uersus eũ qui doctus esse dicebatur, litem meam facere absens nolui. Item apud Macrob. libro Saturnaliorum III: Vbi horæ decem sunt, iubent puerum vicari, vt Comitium eat percontatum quid in foro gestum sit. inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant.

Litania, λιτανεία, in l. 3, C. de heretic. sollennis precatio, supplicatio: Prohibentur enim heretici conuentus & litanias facere. vnde λιτανεύω ἢ εὔχομαι, supplico, precationem adhibeo. Iustinianus etiam λιτὰς appellat Nouell. de ecclesi. diu. capit. §. πᾶσι δὲ τοῖς. vbi vetat litanias fieri sine episcopo & clericis, & sine sacris crucibus: quas dum in pompa inceditur, deferri iubet.

Literas nescire aliud est, aliud verò literarum imperitum esse. ille nullo ingenio est, hic literis non institutus. Iustin. §. 9, De excus. tut. Similiter eos qui literas nesciunt, esse excusandos D. Pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negociorum sufficere. Modestinus l. 6, in fin. D. de excusat. tutor. Eius qui se neget literas scire, excusatio accipi non debet: si modò non sit expers negociorum.

Literas nescire, pro legere ac scribere nescire. Paulus l. 3. §. 2. D. de accusat. Item subscribere debebit is, qui dat libellos, se professum esse: vel alius pro eo, si literas nesciat.

Litus est quà fluctus cludit: ait Aquilius apud Cicer. in Top. & Quint. libr. V. capi. vltim.

Litus maris est, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit: ait Impe. §. 2, De rerum diuis.

Litus est, inquit Celsus, quousque maximus fluctus à mari peruenit. idq; Marcum Tullium aiunt, quum arbiter esset primum constituisse. l. 96, D. de verborum significatione.

Locatio & conductio est contractus bonæ fidei, de re aliqua certa mercede vel facienda, vel ad tempus vtenda, inter quos iure ciuili licet, factus. Emptioni autem & venditioni iis in rebus est similis. nam vt venditor & emptor rei commercium habere debet, sic locator & conductor: vt res certa certúmque precium, sic res opúsve certum, item certa merces hic exquiritur: quemadmodum consensum vtriusque in emendo, sic in conducendo certam vtriusque voluntatem interuenire oportet: vt illic, similiter etiam hic, ex bona fide omnia exiguntur. denique tanta inter vtrunque contractum similitudo est, vt interdum internosci alter ab altero non possit. l. 2, D. locati.

Locationis & conductionis verba bifariam vsurpantur: in rebus vtendis, & operibus faciundis. Locare nanque est, vtendum vel faciũdum aliquid dare: Conducere, rem vtendam, opúsve faciendum mercede accipere. Sic Inquilinus qui domum vtendam accepit, conductor dicitur: dominus qui dedit, Locator. Sed in opere

faciundo communis vtriusque huius verbi vis & significatio est. nam quatenus suam operam vendunt, Locatores dicuntur: (vnde Locare operas vulgò dicimus,) quatenus opus faciundum suscipiunt, Conductores. l.22, §.1, & §. cum insulam, l.36, l.51, D. locat. l.37, D. de aur. & arg. l.2, C. locat. l.27, in fin. D. ad legem Aquil. Hinc Vlpianus in l.1, D. de æstimat. scribit, dubitatum fuisse, cùm res æstimata vendenda datur, vtrum ex locato esset actio, quasi rem vendendam locasse videar: an ex conducto, quasi operas conduxissem. Hinc Paulus in l.2, D. ad legem Rhodiam, ita Locati & Conducti actionum appellationes permiscet, vt nullam statuere inter eas differentiam videatur.

LOCVPLES est: ait Caius, qui satis idoneè habet pro magnitudine rei, quā actor restituendam esse petit. l.234, D. de verbo. signific. l. vltim. §. vlti. D. Si cert. peta. l.3, D. de manumiss.

LOCVPLES fideiussor in iudicio sistendi caussa videtur dari non tantum ex facultatibus, sed etiam ex conueniendi facilitate. l.2, D. Qui satisd. cog.

LOCVPLETEM lex Papia definiit. qui centum millia sestertiûm possideret. §.2, De succ. libert.

LOCVS est non fundus, ait Vlpianus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid fundi est. & plerunque sine villa locum accipimus. ceterùm adeò opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. Non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus, necnon & fundus locus constitui potest. nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi adiicietur. Loci appellationem non solū ad rustica, verùm ad vrbana quoque prædia pertinere, Labeo scribit. Sed fundus quidem suos habet fines, locus verò latere potest, quatenus determinetur & definiatur. l.60, D. de verbo. signi.

Locus est, ait Varro, vbi quid collocatum esse potest, vbi quicquam consistit. ab eo præco dicitur locare, quoadusq; id emitur, quoad in aliquo consistit precium. Loquitur de redemptionibus.

LOCVS, vide Fundi appellatione.

LOGARIVM λογάριον, deminutum verbum ex λόγος, quod rationē significat. quare rationes eas significari puto, quas Scæuola in l. vlt. D. de pecul. leg. breuiarias appellat. Vlpianus l.3, §.6, De penu leg. Sed chartas, inquit, ad ratiunculam, vel ad logarium paratas contineri.

LOGOGRAPHI, rationarij qui rationes publicas, hoc est, tributorum perscribunt. Arcad. l. vltim. §.1. D. de mun. & hon. Hi quoq; qui custodes ædium, vel archiotæ, vel logographi, vel tabularij. Sic in Rubric. Cod. lib. x: De tabulariis, scribis, logographis.

LONGVM tempus est decennij inter præsentes, vicennij inter absentes: ait Paulus lib. Sent. v, ca. 11. & v. Atque ita in omnibus propè iuris articulis longum tempus accipiendum est.

LONGISSIMVM autem tempus est xxx, vel xl. annorum. C. de longi temp. præscript.

LORIGATIO, incrustatio parietis. Varro lib. De re rust. 1, cap. 57. Parietes & solum opere tectorio marmoreo loricandi, si minus ex argilla, &c. id est, tegendi, incrustandi. Paulus l.79, De verb. sig. Aquæ salientes, incrustationes, loricationes, picturæ.

LVBRICVM ætatis, id est leuitas, mobilitas, inconsiderata ratio, temeritas. Vlpia. l.11, §.4, D. de minorib. Neque enim ætatis lubrico captus est adeundo locupletem hereditatem.

LVCRATIVA caussa, vide Caussa lucratiua.

LVCRATIVA possessio dicitur in l.2, D. si quis omiss. causs. quam ex lucratiua caussa quis adeptus est.

LVCROSVM, fructuosum, quæstuosum, vtile. Caius in l. obligari, 9, §.2, D. de auct. tuto. Hereditatē adire pupillus sine tutoris auctoritate non potest, quamuis lucrosa sit. Idem l. si quis, 17, D. Si quis omissa. Liberum cuique esse debet etiam lucrosam hereditatem omittere.

LVCRVM à luendo, si amplius emptor quàm quanti res esset exoluerit. Terent, Varro.

LVDOVICVS Romanus Iurisconsultus nobilis nomen habuit Pontani: sed quia Senis ius ciuile professus, Romam commigrarat, cognomen ex eo deportauit. Basileæ

mor

mortuus est, cùm eò publicè ad comitia ecclesiastica venisset, Anno M. CCCC. XXXIX. Æneas Syluius eum tanta memoria fuisse tradit, vt nulli veterum cessisse putetur: quippe qui memor esset omnium quæ ipse vnquam aut legisset, aut audisset: nec oblitus esset eorum aliquid, quæ vnquam vidisset.

LVDVS, pœnę genus mediocre numeratur à Paulo lib. Sent. v, ca. XVII. Duplex autem fuit: Venatorius, & Gladiatorius. Venatorius erat, cùm ludicra bestiarum venatio exhiberetur: qua pœna iuniores affici solere, scribit Vlpia. in l. aut damnum, 8, §. 9, & 10. D. de pœn. Gladiatorius autem fuit, cùm serui inter se populo inspectante pugnarent: quæ pœna à Constantino sublata est l. I, C. de gladiat. Tertullian. lib. de spectac. Etiam qui damnantur in ludum, quale est, vt leuiore delicti in homicidas emendatione proficiant.

LVDI Circenses (de quibus mentio fit in l. 12, §. equitij, D. de vsu & habit. l. I, D. de mun. & hon. l. 122, D. de lega. primo) iidem erant, qui & Magni dicebantur: quòd (vt scribit Pedianus) magnis impēsis dati sunt. Instituti autem sunt à Tarquinio Prisco, & propterea Circenses dicti sunt, quòd primi in circo qui Maximus dictus est, dati sunt. solennes deinde annui manserunt: & Ioui, Iunoni ac Mineruæ ab Ædilibus curabantur. vti patet ex libro primo Liuij, & verrina VII.

LVERE, soluta pecunia liberare. Impe. §. 6, De legat. Sed etsi rem obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet heres eam luere. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expresserit, non debet heres eam luere. Sic l. 6, C. de fideicommiss. l. 25, D. de pign. act. l. 7, §. inter, D. comm. diuid. l. 52, §. I, D. de action. empt. Seruius in lib. Ænei. XI Lui pœna, sed melius Lui peccatum dicitur. nam peccatum soluitur pœna: qui enim crimine tenetur obnoxius, pœna eum liberat à pristina obligatione. Contrà, Luo pœnam si dixeris, non procedit quare pœna soluatur: tamen auctoritas ista licenter confunditur more, quo solet poni, vel à sequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod sequitur.

LVMEN id est, vt cœlum videretur: & interest inter lumen & prospectum. nam prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest. l. 16, D. de seruit. præd. vrb.

LVMEN vnicum μονολύχνιον, pro exiguo cubiculo quod vnica fenestra tenuiter illustratur, quale tenues & inopes homines habere consueuerunt. Vlpian. l. 6, §. 5, D. de offic. præs. Ne tenuis vitæ homines sub prætextu aduentus officiorum vel militum, lumine vnico vel breui supellectili ad aliorum vsus translatis, iniuriis vexentur, Præses prouinciæ prouidebit. Haud scio tamen an HOMINE VNICO verius legeretur.

LVMINVM seruitute constituta, id acquisitum videtur, vt vicinus lumina nostra excipiat. Cùm autem seruitus imponitur, ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum. l. 4, D. de ser. vrb.

LVPANARIA dicuntur loca vbi meretrices corpore quæstum faciūt. Lactant. lib. Instit. I. Fuit, inquit, Acca Laurentia Faustuli vxor, & propter vulgari corporis vtilitatem, lupa inter pastores, id est meretrix nuncupata est: vnde etiam Lupanar dicitur. Et Hieron. in Chronic. Euseb. Paruulos prope ripam Tyberis expositos Faustulus regij pastor armenti ad Accam Laurentiam vxorem suam detulit, quæ propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæstuosi, Lupa à vicinis appellatur. Vnde ad nostram vsque memoriam meretricum cellulæ, Lupanaria dicuntur. Vlpian. l. palam, 43, D. de rit. nupt. Palam quæstum facere dicemus, non tantum eam quæ in lupanario se prostituit, verum etiam si qua, vt adsolet, in taberna cauponij pudori suo non parcit.

LVSORIVM edictum, inane, ludibrio habitum, omnium irrisione delusum. l. 75, D. de iudic. Alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta & decreta Prætorum. Sic l. vltima, D. ne quid in loc. pub. & l. 50, §. I, De lega. I.

LVSTRAMENTVM, intemperans & effrenata rei Venereæ cupiditas. Lustrari enim scortari significat, & in lustris meretricum ac lupanaribus versari. Marcian. l. 3, §. I, D. ad legem Corneliā, de sicar. Si pigmentarij cui temerè cicutam, &c. & id

quod lustramenti caussa, dederint cantharidas. nam Cantharidum hæc vis est, vt sumptę ad rem Veneream incendant. vide Cantharides.

LVSTRVM, nominatum tempus quinquennale, à luendo, id est soluendo: quòd quinto quoque anno vectigalia per Censores locata persoluebantur. hæc Varro. Festus tradit in tot annos prædia olim locari solita. quod Vlpianus l. 4, D. de rebus cred. significat. Nam etsi colonus, inquit, post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat. Labeo l. qui quatuor, 30. D. de legat. tertio: Qui hortos publicos à Republi. conductos habebant, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum quo conducti essent, Aufidio legauerat. Celsus l. 67, §. vltim. D. de furt. Si colonus post lustrum conductionis anno amplius fructus inuito domino perceperit.

LVXVRIA propriè profusio sumptuũ, Imper. §. 9, Quod cum eo, &c. Quia sæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur. Hinc Luxuriosus apud Iulianum idem qui & Nepos dicitur, in l. 8, D. pro empt. Quomodo enim mala fide emisse videtur, qui à domino emit? nisi fortè & is qui à luxurioso & protinus scorto daturo pecuniam, seruos emit non vsucapiet.

LVXVRIA, pro petulantia, incontinentia, effusa quadam & intemperanti insolentia. Vlpianus l. 1, in fin. D. de ædil. edict. Ceterùm si nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, etiamsi per luxuriam id factum est, vitium tamen esse, sed vitium animi, non corporis. Marcian. l. penult. D. de incend. nauf. Si fortuitò incendium factum sit, venia indiget: nisi tam lata culpa fuit, vt luxuria aut dolo sit proxima. Vbi tamen VT pro AVT legendum videtur.

LYTÆ dicebantur, qui triennium in legum studio versati, quartum etiam adiungebant. Imperat. ad Antecessores, §. 5, Sed quia solitum est anni quarti studiosos Græco & consueto quodam vocabulo λύτας appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen, &c. Λύται autem dicti videntur, vt λυταὶ, id est solubiles: quasi iam iam à certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi, & legendi libertate, ac licentia donandi: quasiq; missionem à magistrorum suorum castris, id est scholis impetraturi. nam cum ad finem libri Pandectarum trigesimisexti peruentum esset, qui postremus anni quarti liber erat, statuit Imperator vt reliquos quatuordecim libros studiosè per se domi legerent, neque ex præceptoribus interpretantibus eos audirent. Ex libris autem quinquaginta, inquit, nostrorum Digestorum sex & triginta tantummodo sufficere tam ad vestram expositionem (Antecessores, id est Doctores alloquitur) quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus. & §. 5. Vt ex triginta sex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi. Duabus aliis partibus, id est, sexta & septima nostrorum Digestorum quęin quatuordecim libros compositæ sunt, eisdem positis, vt possint postea eos & legere, & in iudiciis ostendere. Sunt tamen, qui λύτας interpretari malint, quasi Solutores, & interpretes quæstionum iuris. de quibus Iuuenalis dixerit:

Qui iuris nodos, legúmque ænigmata soluat.

Quasi verò eiusdem honoris nomen tyronibus præbeatur, qui summis Iurisconsultis solet. Sed qui hęc dicunt videntur quantum in modis nostris dissoluendis difficultatis sit, non satis intelligere.

M LIT

M LITERA.

M. P. NOTÆ sunt apud Paulum Diaconum, pro manu, mancipio, potestate. Vlpi. cap. Inst. 24. Ei cuius in potestate, manu, mancipióve est hęres scriptus, legari non potest. Idem autem ca. 9, & 10, ostenderat in manu esse vxores maritis. in potestate liberos filiosf. in mancipio seruos. Ergo apud Paulum Diaconum Malo mãcipio potestate, corruptè legitur.

MACERIAM M. Varro docet in fundo esse facile fabrile sepimẽtum, cuius species sunt quatuor: quod fit è lapide, quod è lateribus coctilibus, quod è lateribus crudis, quod ex terra & lapillis compositis informe. libro De re rust. 1. cap. 14. Hinc Maceriam ducere apud Caium l. 17, D. com. præd. Si precariò vicinus in tuo maceriam duxerit, &c. id est, imposuerit, vt paulo pòst loquitur. Virg. Æneid. lib. 1.

- pars ducere muros, Moliríque arcem.

MACHINARIVS, faber qui tractoria machina onera in altitudinem sublata collocat. Paulus l. 31, ad leg. Aquil. Si putator ex arbore ramum cùm deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntem occidit. Alfenus autem Asinum machinarium in l. 60, §. 3. D. de leg. & fid. lib. 32. generaliter eum appellat, quo ad omnis generis machinas vti possumus, siue tractorias: vt molæ frumentariæ, siue vectorias: vt plaustrorum, & sarraceorum, Item vt Vlpia. l. 12, §. 7, De inst. & instr. Et molas, & machinas, fœnum, stipulas, asinum machinarium, machinam frumentariam, vas æneum, &c.

MACHINARIVS mẽsor, qui norma in metiendo vtitur, vt ij qui probant opera à fabris materiariis facta. Vlp. l. 7, D. Si mensor falsi. mod. Et si mensor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. nam μηχανὰς verbo hanc normam nominauit, vt artificiosam à decempedali distingueret. Illius formam cognosce ex Vitruuij li. 9, ca. 2.

MACHINATIO, dolus, techna. Vlpia. l. 36, D. de verbo. oblig. Si quis, quum aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationem obligatus, &c. Nam paulo pòst infert, Quia enim per dolum obligatus est, &c.

MÆNIANA, vide Meniana.

MAGIS, μαγὶς. Iul. Pollux lib. 10, capitę de mensæ instrumentis, quæ tripodibus imponũtur, ea πήγματα & μαγίδας appellari scribit. & hoc nomẽ propriè accommodatum ad mactras, id est vasa in quibus farina pinsitur, & ad sacras epulas, itémque ad ea quæ ad sacrificia deferuntur. Paulus l. 36, D. de condict. indeb. Seruus cuiusdam insciente domino magidem commendauit, &c.

MAGIS, aduerbium interdum subauditur. Vlp. l. 7, D. de pos. Quum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Idem in l. 2, §. 6, D. de iudic. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Paulus in l. 2, §. 2, D. de rebus cred. Quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie.

MAGISTER populi, Dictator. Hinc Magistratus à Magistro dictus, vt ab albo albatus. Magister autem populi Dictator appellatus, quòd summa eius potestas in populum: vnde reliqui quidẽ minores quàm hi magistri dicti magistratus. Hæc Varro. Sic Paulus, Magistratus, inquit, per deriuationem à magistris cognominantur. l. 57, D. de verbo. signi.

MAGISTER census is dicebatur in Imperatorum constitutionibus, qui censorum veterũ officio fungebatur: & facultates ciuis cuiusq; æstimatas in cẽsum referebat: hi Censitores etiam appellabãtur. C. de censib. lib. Cod. x 1. & l. forma, D. eod. & l. censualis, C. de donat.

MAGISTER in auctionibus dicebatur vnus aliquis è creditoribus, qui debitoris bonis auctione diuendendis ita præesset, vt ei qui plurimo liceretur, rem addiceret. Cicero epist. ad Att. 1: Vnà, inquit, agebant cęteri creditores, in quibus erat Lucullus & P. Scipio, & is quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Hunc Magistrum video in libris nostris Curatorem bonorum appellari. vt in l. cuius, 9. D. de cur. fur. vbi Neratius ita scribit: Cuius bonis distrahendis curatores facere Senatus permisit, eius bona creditoribus vendere non permisit: quamuis creditores post id beneficium bona vendere mallent. Et in l. vltima, D. de curato. bon. dan. Si debitor foro cesserit, & creditores elegerint vnum per quem bona distrahantur,

mox extiterit alius qui se creditorē dicat, bona debitoris vnà cum curatore vendere poterit. Cicero in Quintiana: Cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui qua lege, & qua conditione pereat, pronuncient, &c. Magistrum enim auctionis significat, qui cùm bona proscripta essent, rerum omnium vendēdarum curationem susciperet.

MAGISTER nauis accipitur, cui totius nauis cura mandata est. l. 1, D. de exercit. act. Item §. 3: Magistrum accipimus, non solum quem exercitor præposuit, sed & eum quem magistet.

MAGISTER vniuersitatis ab Vlpiano dicitur in l. 9, D. rat. rem hab. pro eo quem magistrū societatis in l. 14, D. de pact. idem appellat.

MAGISTER societatis, vnus aliquis è sociis dicebatur, qui Romæ societati alicui, id est, aut scripturæ, aut portorij, aut vectigalium, ita præerat, vt & Decumanos quasi senatum cogendi, & ad eos de societatis negociis referendi potestatem haberet: curámque omnem gereret tabularum, & rationum quæ vndique ab iis qui operas dabant, Romam mitterentur. Hic Promagistrum in prouincia habebat, sui quasi muneris vicarium, & societati præfectum, qui etiam Magister interdum appellatur. Vlpianus l. 14: D. de pact. Item magistri societatum pactum & prodesse & obesse constat.

MAGISTRI. Paulus l. 57, D. de verbo. signif. Cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi Magistri appellātur. quin etiam ipsi Magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo, vel monstrando.

MAGISTRI scriniorum dicebantur, qui capsulis in quibus Principum rescripta conseruabantur, præfecti erant: quo in honore Vlpianum Iurisconsf. apud Imp. Alexandrum fuisse, Lampridius testatur. Vt autem Scriniorum (quemadmodum suo loco dictum est) sic magistrorum Varia genera fuerunt: Comitúmque & Spectabilium nomine dignabantur: Imperatoriæ maiestatis assessores erant: eóque honore defuncti, ciuilium munerum omnium vacationem obtinebant. l. vn. C. de magist. sacr. scrin. l. eos qui, 11, C. de excusat. mun. qua in lege, item vt alibi persæpe tres hi memorantur:

MAGISTRI memoriæ, qui rescripta quæ ad preces dabantur, concipiebant, id est perscribebant. l. vltim. C. de diuers. rescript. vnde in l. vltim. C. de petit. bon. Memoriales verò, inquit, qui excipienda rescripta vel implenda curauerint, &c.

MAGISTRI epistolarum qui ciuitatum legationibus & postulatis audiendis & ad principem referendis præerant.

MAGISTRI libellorum qui supplices libellos à priuatis oblatos tractabant: quo in honore fuisse Papinianum apud Imper. Seuerum licet cognoscere ex l. rescriptum, 12, D. de distr. pign. Libellos, inquit Tryphoninus, agente Papiniano. Præter hos reperiuntur &

MAGISTRI officiorum, qui aulicorum officialium caussas disceptabant, & inter eos ius dicebant. l. 4, C. de silent. l. 3. C. de præpos. sacr. cub. l. vlti. C. de castr. & minist. l. in sacris, 12, C. de prox. sacr. scrin. l. 2, & l. 3, C. vbi senat. Hinc

MAGISTERIANI, qui ei magistro officiorum attribuuntur ex schola agentium in rebus. Nouell. de præcept. præsid. 17.

MAGISTRI census, apud quos professiones, testamenta, & tabellionum instrumenta edi ac publicari solebant. Nouell. de tabell. 44. l. testamenta, 18, l. consulta, 23, C. de testament. l. orphanotrophos, 30, C. de episco. & cleri. l. secundum, 32, C. de donat. l. vltim. C. de iur. emphyt. Hinc

MAGISTERIA potestas, pro magistrorum dignitate in l. vlt. C. de fid. inst. l. 3, C. vbi senat. l. vlt. C. de offic. milit. Iud.

MAGISTRATVS, inquit Varro, à magistro dicitur: sicut Albatus, ab albo. Est enim Magister populi, Dictator: cui summum & vniuersum imperium commissum est: cuius ceteri omnes magistratus partem obtinent. Dicebatur autem olim quidem Magistratus, is qui iudicium auspiciúmque haberet: quemadmodum Cicero in Legibus scribit, Magistratus omnes iudicium auspiciúmque habento. Postea verò dicti sunt Magistratus, quibus Respublic. vel omnino, vel ex parte à Populo vel Principe commissa esset. Omnino, vt Dictatores: item primis temporibus Consules, qui regio imperio erant, aut cum s. c. extremæ necessi

necessitatis factum esset. Ex parte verò, vt Consules, posteaquã alij magistratus creati sunt, qui partem iis suæ potestatis ademerunt: itẽ Prætores, aliiq; inferiores omnes.

MAGISTRATVVM multiplex diuisio est. Alij erant maiores, alij minores. Maiores dicebãtur, qui imperium potestatémq; habebãt: quod sic interpretor, qui nec obedientes & noxios ciues mult i & vinculis coercendi potestatem habebãt. vt Cic. lib. de legib. III. declarat. & intelligitur ex l. 2, D. de in ius vocand. l. 32, D. de iniur. l. 131, D. de verb. signif. quales sunt in vrbe Consul, & Prætor, & Præfectus vrbi: in Prouinciis Proconsules, aut Proprætores, itẽ Præsides. Minores dicebantur, quibus neque imperium neq; potestas data erat, sed minor aliqua Reip. procuratio. itaque apertè describuntur in d. l. 32, D. de iniur. qua de caussa de se Cicero Ædile (qui minor magistratus est) Verrina II loquens: Erit, inquit, tum Consul Hortensius cum summo imperio ac potestate: ego autem Ædilis, hoc est paulo amplius quàm priuatus. Itaq; in ius Ædiles vocari potuisse, constat ex Gell. lib. 13, cap. 13, & l. cúmque, 13. D. de peric. & cõmod. In his numerantur à Cicerone Tribuni ærarij, Quęstores, Triumuiri capitales, item Procurator Cæsaris, ex l. non licet, 46. D. de cont. empt. Rursus:

MAGISTRATVS alij Vrbani sunt, alij Prouinciales, alij Municipales. Prouinciales propriè potestates dicuntur. l. eum qui, 13. D. de iurisd. vbi pro PRÆTOR legendũ putarem vel PRAESES vel Proprætor. Itaque sæpe Imperium à potestate distinguitur. vt l. 3. D. de arbit. l. 1. D. quod quisq. iur. l. 8. D. de accusat. Municipales autem sunt veluti Duumuiri, magistratuúmq; nomine sæpe municipales intelliguntur: vt in Rubric. De magistrat. conueniend. & l. 27, l. 31, D. de negot. gest. l. 11, & l. 13, D. ad municip. Municipalium autem nomine Coloniarum quoque magistratus intelligo. De summis autem magistratibus duntaxat disseremus: quorum varia nomina fuerunt. namin plerisque, vt dixi, fuerunt Duumuiri. in aliis, veluti Frexellis, Quatuoruiri. vt apud Cic. lib. Fam. XIII: CICERO S. D. QVATVORVIRIS & Decurionibus. itẽ Latini, vt apud eundem in Cluentiana. aliis etiam in locis vt patet ex l. 1, de solut. & lib. deb. lib. Cod. XI. In aliis, vt Arpini, Ædiles erant. Cicero lib. Fam. XIII. Ædilẽ filium meum fieri volui & M. Cæsiũ. is enim magistratus in nostro municipio, nec alius vllus creari solet. Et in l. qui insulam, 30, §. ædilis, D. locat. In aliis, veluti Lanuuij, Dictator. Cicero in Milon. Cùm sciret Clodius iter sollemne Miloni esse Lanuuium, ad Flaminem prodendum, quòd erat dictator Lanuuij Milo, &c. Pedianus quoque: Milo Lanuuium, ex quo erat municipio, & ibi tum Dictator, profectus est ad Flaminem prodendum. Capuæ autem quo primum tempore colonia facta est, Prætores vocati sunt. Cicero II. in Rullum: Nam primum cùm cæteris in coloniis Duumuiri appellentur, hi se Prætores appellari volebant. Pòst autem cùm C. Cæsar in consulatu suo iterum eam coloniam fecisset, Duumuiri dicti sunt. itaque L. Piso, & Cn. Pompeius, quibus Cæsar Capuæ magistratum illum mandauit, sæpe & in Sextiana, in Pisoniana & in ea post red. in senatu appellantur. De hisce autem summis coloniarum municipiorúmque magistratibus illud singulare ac notãdum est prætextis eis vti ius fuisse: quemadmodum multis ex Liuij locis intelligitur. Item:

MAGISTRATVVM alij ordinarij sunt, alij extraordinarij. Ordinarij dicuntur, qui ordine legibus instituto sollemni more creantur, & perpetuò vsurpantur: vt Consul, Prætor, Ædilis, Quæstor: Extraordinarij verò, qui, cùm vsus Reipu. postulat, præter vsitatum ordinẽ constituũtur: quales erant Dictatores, item Præfecti annonæ, & Præfecti vigilum: vt ait Pomp. l. 2, D. de orig. iur. Item qui in Prouincias Procõsulari aut Proprætorio imperio, aut antequam Consules Prætorésve fuissent, aut non statim postquam vrbanum illum magistratum in vrbe gessissent, mittebantur. Quod enim nonnulli tradunt, Prouinciarum administrationes omnes extraordinarias fuisse, falsum est: eaq; de re copiosè in Commẽtariis Manilianę Orationis disputauimus: quo ex fonte alij postea, sine vlla verecundia suos hortulos irrigarunt.

MAGISTRATVS populi Rom. post prouinciarum diuisionem ab Augusto factam, dicti sunt, qui tum in vrbe, tum in populi prouinciis, quò proconsules mittebantur, ius dicebant. ob eámq; caussam à Præsidibus prouinciarum distinguũtur in Pan-

dectis. nam hoc nomen ad prouinciarum Cæsaris rectores constringitur. Vlp. l. 4, §. 1, D. de inter. in iur. Quod ait Prætor IN IVRE, sic accipiendum est, apud magistratus populi Ro. vel præsides prouinciarum vel alios iudices. Nisi fortè populum R. qui in vrbe Roma est significet.

MAGISTRATVS qui maiores, item qui minores dicerentur, Gellius ex his M. Messalæ verbis docuit, lib. 13, cap. 14. Patriciorum auspicia in duas sunt potestates diuisa. Maxima sunt Consulum, Prætorum, Censorum. Neque tamen eorùm omnium inter se eadem, aut eiusdem potestatis: ideo quòd collegæ non sunt Censores Consulum, aut Prætorum: Prætores Consulum sunt. Ideo neque Consules aut Prætores Censoribus, neque Censores Consulibus aut Prætoribus turbant, aut retinent auspicia. At Censores inter se, rursus Prætores Consulésque inter se & vitiãt & obtinent. Prætor etsi collega Consulis est, neq; Prætorem neque Cõsulem iure rogare potest: vt quidem nos à superioribus accepimus; aut ante hæc tempora seruatum est. Et vt in commẽtario XIII. C. Tuditani patet, quia imperium minus Prætor, maius habet Consul: & à minore imperio maius, aut à maiore collega rogare iure non potest. Nos his temporibus Prætores Prætore creante veterum auctoritatem sumus secuti: neq; his comitiis in auspicio fuimus. Cẽsores æquè non eodem rogantur auspicio atque Consules & Prętores. Reliquorũ magistratuum minora sunt auspicia. Ideo illi minores, hi maiores magistratus appellantur. Minorib: creandis magistratibus, Tributis comitiis magistratus, sed iustius curiata datur lege: Maiores Centuriatis comitiis fiunt.

MAGISTRATVS apud quem legis actio est, vide Legis actio.

MAIESTAS, est amplitudo ac dignitas ciuitatis: ait Cic. lib. de Orat. II. Item in Partit.

MAIESTAS, est in imperij atq; in omni populi Rom. dignitate, quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocauit.

MAIESTATEM minuere, est de dignitate, aut amplitudine, aut potestate populi, aut eorum quib. populus potestatem dedit, aliquid derogare: inquit idem lib. de Inuen. II. Maiestatis crimen illud est, quod aduersus populum Ro. eiúsve securitatem committitur. l. 1, D. ad legem Iul. maiest. Quid autem à Perduellionatu differat, vide infrà sub voce PERDVELLIS.

MAIOR patruus, aui & auiæ patruus.

MAIOR amita, aui & auiæ amita.

MAIOR auunculus, aui & auiæ auunculus. Hæc Festus: cui consentit l. vlt. D. de gradib.

MAIOR socer, vxoris meæ proauũs.

MAIOR socrus, vxoris meæ proauia. Fest.

MAIORES generaliter appellantur omnes, ex quibus orti sumus: propriè autem ij, qui sunt supra Tritauum, neque aliud nomen habent. l. 4, D. de in ius voc. & l. vlt. §. parẽtes, D. de gradib. Cic. in 1. de Off. propriè est vsus: Quorum parentes aut maiores in aliqua gloria pręstiterunt, eorũ plerique in hoc genere laudis studẽt excellere.

MAIORE parte anni possedisse quis intelligitur, etiã si duobus mensibus possederit: si modò aduersarius eius paucioribus. aut nullis possederit. l. maiore, 156. D. de ver. sig.

MAIVMAM Ludi genus fuisse quoddam, satis patet ex l. 1, C. de Maiuma. Suidas scribit à Maio mense fictum vocabulum, quòd ciues R. certo eius mensis die, Hostiam maritimam vrbem ludibundi oppugnarent, seséq; in aquas marinas deiicerent. Quod si verum est, permirum videatur nullam eius ludi in Ouidij Fastis mentionem fieri: vt omittam quod Arcadius & Honorius Impp. non se ciuibus R. sed prouincialibus eius ludi licentiã reddere scripserunt. Maiumam verò nobilem Gazæorum portum dici video apud Nicephorum, lib. VIII, cap. XXXII: lib. X, cap. IV. lib. XII, cap. XLVII: sed cùm Christianam religionem recepisset, Constantiá ab Imp. Constantino ex filij ipsius nomine appellatum esse. Itaque non improbabilis coniectura videtur doctissimi viri Enimũdi Bonæfidij, qui cùm in lib. Sozomen. II, cap. V, Maiman eum portũ appellari, Gazeos autem in Syria collocari animaduertisset, Syriacum vocabulum esse credidit: מַיִם Maiim, quod aquam nobis significat.

MALA mansio genus videtur fuisse tormenti. Vlpian. l. 7, D. depos. Si hominem apud se depositum, vt quæstio de eo haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam mansionem extensum sequester soluerit.

Idem

Idem in l.15,§.3,D.de iniur. Quæstionis verbo etiam ea, quam malam mansionem dicunt, continebitur.

Malabathrum, vel (vt est apud Horatium) Malobathrum, vnguentum Syrium, in l.vlt.§.species, D.de public. Vide Plin.lib.xii,cap.xxvi.

Malefici, ob magnitudinem facinorum dicti sunt, qui magicis artibus vtebantur.l.5,& l.7,C.de malefic.

Maleficium à Crimine quid differat: vide, Crimen à Delicto.

Malitatis legitur apud Vlpia.in l.5,D.quod met.caus.eodem modo vt Bonitatis dicimus. In vulgatis tamen, Mali. Scriptum fortasse fuit Calamitatis. Legimus tamen Sceleritatis in l.3, D. de bon. eorum qui ant.sent.

Malleatus, malleis contusus. Vlpianus l.52,§.5, D.de leg.& fid.lib.32. Sed perscripti libri nondum malleati vel ornati continebuntur.

Manceps, inquit Festus, dicitur qui manu capit: qui quid à populo emit, conducitve, quia manu sublata significat se auctorem emptionis esse. qui idem præs dicitur, quia tam debet præstare populo quod promisit, quàm qui pro eo præs factus est.

Mancipes sunt, inquit Asconius, publicanorum principes, Romani homines: qui quæstus sui caussa decumas redimũt, Decumani appellantur: si portum, aut pascua publica, Portitores, aut Pecuarij: quorum ratio Scriptura dicitur.

Mancipes, publicani, qui à Censoribus quinto quoque anno publica, id est populi vectigalia redimebant: ij ĩ vectigales agros, vt Decumani, redimebant, eos postea colonis & aratoribus elocabant. Papinianus l.53,D.locati: Qui fideiussor extitit apud mãcipem pro colono publicorum prædiorum quæ manceps ei colono locauit, Reipub.nõ tenetur. Cicero Verrina v, publicanorum principes similiter Mancipes appellat.

Mancipi res sunt prædia in Italico solo, tam rustica qualis est fundus: quàm vrbana, qualis domus. item iura prædiorum rusticorum: velut via, iter, actus, & aquæductus. item serui & quadrupedes quæ dorso, collóve domantur, velut boues, muli, equi, asini: ceteræ res nec mancipi sunt. Elephanti & cameli, quamuis collo dorsóve domentur, nec mancipi sunt, quoniam bestiarum numero sunt. Vlp.cap.Inst.19.

Mancipia dicta sunt quòd ab hostibus manu capiantur.l.4,D.de statu hom.

Mancipia veteres appellabant, quæ posteriores mobilia: prædia verò, quæ iidẽ immobilia. Modestinus l.3, D. de diuers. temp. præscript. Longæ possessionis præscriptionem tam in prædiis, quàm in mancipiis locum habere, manifestum est. Cic. lib.de Offi.iii: Nec verò in prædiis solum ius ciuile ductum à natura, malitiam fraudémque vindicat: sed & in mancipiorum venditione, venditorum fraus omnis excluditur. Idem in oratione in Rullum ad populum: Qui agri, quæ loca, ædificia. Quid est præterea? multa in mancipiis, in pecore, auro, ebore, veste, supellectili, ceteris rebus.

Mancipatio propria species alienationis est, & rerum mancipi: eáq; fit certis verbis, libripende, & quinque testibus præsentibus. Hæc Vlp.cap.Inst.xix. Caius autem (vt Boetius auctor est) ita scribit: Mancipatio est imaginaria quædam venditio, quod ipsum ius Romanorũ est ciuium: eáque res ita agitur. Adhibitis non minus quinque testibus, ciuibus Rom. puberibus, & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. ísque mihi emptus est hoc ære, æneáque libra. deinde ære percutit libram. ídque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quasi precij loco.

Mancipio vendere, est eas res quæ mancipi sunt, ita vendere libra & ære adhibitis, vt euictionis periculũ præstetur. nam Auctor, id est venditor nexu se dicis caussa obligat, ad rem mancipi, hoc est emptori perpetuò præstandam. Cic. pro Muræna, Quòd si in iis rebus repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicij præstare debet, qui se nexu obligauit: profectò etiã rectius, &c. Hinc Mãcipio & nexu coniungi videmus. Varro lib. De ling.6. Manilius scribit omne quod per librã & æs geritur, in quo sint mancipi, nexum esse. Mutius Scæuola, quę per æs & libram fiant, vt obligentur, præterquam quæ mãcipio dentur. Hoc verius esse ipsum verbum ostendit, de quo quæritur. nam idem quod obligatur

per

per libram, neque suum sit, inde Nexum dictum. Hæc ille: quæ sic intelligo, vt ex Mutij sententia ea Nexa dicantur, non tantùm quæ abalienata sunt, sed etiã quæ oppignerata. Cice. 7. Famil. Attici proprium te esse scribis, mancipio & nexu: meum autem, vsu & fructu. Et de Resp. harus. Multæ sunt domus iure mancipij, & iure nexi. In Topic. Abalienatio est eius rei quæ mãcipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio. quo ex loco coniuncto cum altero libri III. de Legibus animaduerti eum qui mancipabat, nexu obligatum rem mancipi tradidisse. Idem in Paradox. Non enim ita dicunt eos esse seruos, vt mancipia quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili: id est, in iure cessione & vsucapione. Verùm hæc hactenus. Deinceps eum qui mancipio vendebat, euictionis periculum in se recepisse, ex Plauto demonstrabimus. Is igitur in Persa sic loquitur,

Ac suo periculo is emat, qui eam mercabitur
Mancipio, neque promittet, neque quisquam dabit.

Et paulò post,

Nihil mihi opus est litibus.
Nisi mancipio accipio, quid eo mihi opus
Mercimonio? TOX. *nihil pericli videtur, ne metuas*
Ne quis verò ex Arabia penitissima persequatur eam.

Item, Dorpalus,

Age, indica propugnanter.

Segar. *Prius dico, hanc mancupio nemo tibi dabit. iam scis?*

Item,

Tuo periculo sexaginta hæc datur argẽti minis.

Item,

Ille quidem iam scit quid negocij gesserit,
Qui mihi furtiuam meo periculo vendidit,
Argentum accepit: abiit: quî nunc ego scio,
An iam asseratur hæc manu? quò illum sequar?

In Persa? nugas. His ex locis facile perspicitur, cùm res mancipio non dabatur, periculo emptoris eam fuisse: neque euictionem à vẽditore præstari solitam. Quod si mancipatio adhiberetur, & res postea euinceretur, Paulus lib. Sẽt. II, cap. XVII. scribit, venditorẽ auctoritatis nomine duplo tenus obligari. Ex quo consuetudo illa fluxit, iure postea confirmata, vt etiam in aliis emptionibus stipulatio duplę interponeretur. siquidem pretij alicuius res esset. Sin minus, simplæ. l. ex empto, 37, D. de euict. Quæ consuetudo ita quotidiana & vsitata fuit, atque, vt Vlpianus ait, assidua, vt etiam si forte amissa fuisset, nihilominus, in actionem ex empto, propter bonæ fidei naturam, tacitè veniret. ea enim, inquit, quæ sunt moris & consuetudinis in bonæ fidei iudiciis debent venire. l. quod si, 31, §. quia assidua, D. de ædil. ædict. l. 2, D. de euict. l. ex empto, 11, §. Cassius, D. de actio. empt. Mãcipationis igitur & vulgaris Emptionis illa fuit differentia: quòd in illa euictionis periculum præstabatur: in hac, non præstabatur. in illa dupla ipso iure auctoritatis nomine debebatur: in hac primũ non nisi stipulata fuisset: postea tamen propter consuetudinis assiduitatem, in empti venditi iudicium etiam tacitè & vi bonæ fidei actionis veniebat.

MANDATOR dicitur, qui alicui auctor est vt suam pecuniam alteri credat: qui & fideiussor dicitur. tametsi hoc plerunque differant, quòd illud ferè in eo ponitur, qui suasu suo nihil tale cogitantem induxit vt crederet: hoc verò in eo qui ad creditionem accessit, & obligationem sua sponsione confirmauit. vti intelligitur ex tit. De fideiuss. & mand. lib. Pandect. 46.

MANDATOR caussæ dicitur, qui mandat alicui, & instruit eum ad accusationem dando probationes, allegando accusationes. l. secunda, §. diuus, & §. sequen. l. 22. l. 23, l. 24. D. de iur. fisc. l. prima, D. ad Turpil. Tranquill. in Tito: Inter aduersa temporum delatores mandatorésque erant ex licentia veteri.

MANDATVM est contractus bonæ fidei, de eo quod fieri sine mercede vlla conuenit, periculo mandatoris exequendo: inter quos iure ciuili licet, factus. Mandare nanque est negocium dare. sed cùm SINE MERCEDE addidimus, à locatione illum distinximus. Conuenisse autem: hoc est, non modò datum, verumetiam ab eo cui datur, receptum esse oportet. prius enim non nascitur obligatio. l. 1, & pass. D. mandati. Differt autẽ à Consilio, primùm quòd Mandatum pars quædam imperij est, aut potius voluntatis, vt quid fiat. Consilium ab imperio prorsus alienum est, nec vllam voluntatis ipsius significationem habet: itaque rem consultoris arbitrio permittit: nec vtrum fiat, necne, laborat. eóque non est obliga

obligatorium. l.2, in fi. D, eod. & l. consilij, De reg. iur. Imperium autem illud iccirco societas humani generis cõprobauit, quoniam ad mandatorẽ periculum omne pertinet: nulla ex parte ad mandatarium.

MANDRAGORA, herba soporifera & venenata, vt scribit Plin. lib. 25, cap. 13. Itaq; inter venena connumeratur à Marciano in l.3, §.1, D. ad leg. Cornel. de sicar.

MANIFESTARIVM pignus, pro manifestò & disertè obligatum; Paulus l.9, D. in quib. cau. pign. Est differentia obligatorum propter pensionem, & eorum quæ ex conuẽtione manifestarij pignoris nomine tenentur.

MANIFESTVS fur: vide Fur manifestus.

MANSIONES, dicebantur stationes, in quas se milites expeditionis tẽpore quiescendi caussa recipiebant: quæ annonis & pabulis ex vicinorum collatione instruebantur. l. vltima, D. de munet. & hon. l.8, C. de annon. libro decimo. Lamprid. in Alexand. Milites expeditionis tempore sic disposuisti, vt in mansionibus annonas acciperent.

MANSIO mala, vide Mala mansio.

MANV BREVI, Vlpianus eleganter posuit, pro Directò, & non per anfractum, ac circuitionem. Quoties, inquit, extraneus accepto fert debitori dotis cõstituendæ caussa, siquidem nuptiæ insecutæ non fuerint, liberatio non sequetur: nisi fortè sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credendum est, breui manu acceptũ à muliere, & marito datum. l.43, §.1, De iur. dot. id est, Hoc ita accipiendum est, quasi mulier non per acceptilationem & circuitionem illam, sed directò per manum ipsius creditoris pecuniam accepisset, & marito dedisset. Itaq; quod Iurisconsulti Directò dare libertatem dicunt, ac non per fideicommissum: efferri hoc eodem modo sic posset: Manu breui libertatem dare: cui contrarium est Manu longa, vt mox dicemus.

MANV LONGA Iauolenus figurata locutione posuit, pro flexuosè & obliquè non autem quàm minimo potuit negocio. Pecuniam, inquit, quam mihi debes, aut aliam rem si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur vt & tu statim libereris, & mea esse incipiat, nam tum, quòd à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, acquisita mihi & quodammodo manu longa tradita existimanda est. id est, quasi mensa vbi ponere te iussi manus tuæ pars fuisset: & longa ista manu porrecta mihi tradidisses. Nam breui manu dedisses, si directò de manu in manum, nulla mensa aut alia re interposita tradidisses. Locus est in l.79, D. de solution. Cicero Verrina quarta: Quum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecuniæ dabantur, non erat quærendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones, manus erãt tuæ: quo quisque te maximè cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maximè manus tua putabatur: cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit; quàm si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus sine controuersia fuit: quicquid ab horum quopiam captum est, id non modò tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est.

MANVPRECIVM dicitur, inquit Asconius, vbi non tam materiæ ratio, quàm manus atq; artis ducitur. Alfenus l.30, §.3, D, locat. Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat, Quoad in opus lapidis opus erit, pro lapide & manuprecio dominus redemptori in pedes singulos septem dabit. Vlpianus l.13, D. de verb. sign. Quoniam plerunque plus est in manus precio, quàm in re.

MANVS plerunque potestatem significat: quippe, cùm quæ in manu nostra sint, nostra in potestate sint. Hinc Pomponius in l.2, D. de orig. iur. Omnia, inquit, manu à Regibus gubernabantur. Hinc,

IN MANV esse dicebantur vxores, &

IN MANVM conuenire, cũ per coemptionem matresfam. factæ essent: quemadmodum Vlpianus scribit cap. Instit. IX, & XXII. Hinc,

MANVMISSIONEM Vlpianus in l.4, D. de iust. & iur. sic definit: de manu missionem, id est dationẽ libertatis: quia quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est. manumissus liberatur potestate. Hinc Festus,

MANVMITTI, inquit, seruus dicebatur, quũ dominus eius aut caput eiusdem serui, aut aliud membrum tenens dicebat,

Hunc

Hunc hominem liberum esse volo:& eum emittebat manu.

MANVMITTI tamen etiam dicuntur filij, filiæ'que familiâs, pro emancipari: propterea quòd dicis caussa ter à patre vendun tur, & in imaginariam quandam seruitutis conditionē rediguntur: vt in verbo Emancipatio, docuimus. Manumissionis verbum in liberis legimus in l.2, D.de offic. procōs. l.28, D.de adopt. l. verum, 107, D.de verb. oblig. & in Rub. Si à parent. quis manumiss. Hinc,

MANVMISSOR pater dicitur, is qui emancipauit. l.16, §.1, D. de inoffic. Nonnulli autem,

MANVMISSIONEM ex eo dictā putant, quòd qui libertate donabantur, manu à dominis dicis caussa cædebantur: quæ ῥαπίσματα Iustinianus appellat in l. vlti. C.de emancipa. Cornutus in Persium: Quoties, inquit, manumittebāt, eos alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant. Vnde Manumissio dicta est, eo quòd manus eis immitteretur.

Manus iniectio, ius prehendendi, abducendique. verbum est ex XII. Tab. Æris confessis, rebúsq; iure iudicatis, XXX dies iusti sunto: pōst deinde manus iniectio esto. Vlpian. l.10, §.1, D.de in ius voc. At si venditor qui manus iniectionem excepit, ipse prostituit, &c. id est qui sibi reseruauit ius prehendendi mancipij abducendique, si emptor prostituerēt. Paulus l.pen. D.de seruis export. Titius seruum vendidit ea lege, vt si Romæ moratus esset, manus iniicere liceret. Seruius in illud Æneid. x: *Iniicere manum Parcæ*, Sermone, inquit, vsus est iuris, pro Traxerunt debitum sibi. nam manus iniectio dicitur, quoties nulla iudicis auctoritate expectata, rem nobis debitam vindicamus.

MANVS, pro cautione. Modestinus l. quidam, 15. D.de probat. An cum eo possint, propter emissam manum ab eis, quasi filio, agere.

MANVS militaris ab Vlpian. dicitur, vis quam Magistratus imperio statores atque apparitores adhibēt. l.68, D.de rei vindic. l.pen. D.ne vis fiat ei qui in poss.

MARGARITÆ, siue Margarita, distinguuntur à gemmis & lapillis, in l. cùm aurum, 19. in fi. D.de aur. & arg. vbi Vlpianus ait, conchas esse apud rubrum mare, quæ crescunt & coalescunt. Crebra earum in libris nostris mentio est. Itaq; Solini de iis verba subscribemus: Conchæ sunt, inquit, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, sitiunt rorem velut maritum, cuius desiderio hiant: & cùm lunares maximè liquuntur aspergines, oscitatione quadam hauriunt humorem concupitum. Sic concipiunt, grauidæq; fiunt: & de saginæ qualitate reddunt halitus vnionum.

MARITI, pro coniuges. Papin. l.52, in fi. D.de donat. inter vir. nam quo casu inter exteros conditio nascitur, inter maritos nihil agitur.

MARTE suo litē decurrere, Tribonianus dicit, pro ad exitum sine vllo impedimento perduci. Si neque per alterutram litigantium partem, nec per iudicē steterit, quo minus lis suo Marte decurrat, &c. in l. properandum, 2, §. illud proculdubio, 5. C.de iudic.

MARTINVS Iurisconsultus nobilis, Italus, æqualis eorum ætatis qui primi glossulas ad ius ciuile scripserūt, circiter annum MCXC, vixit, iurísque disciplinam magna cum laude exercuit. Eius persæpe Accursius mentionem in glossis interposuit.

MARTYRIVM, templum martyribus dicatum, apud Impp. l. generali, 13. C.de sacros. eccl. & l. decernimus, 15. eod.

MASTIGOPHORI, lictores qui virgas in sacris certaminibus ferebant, quibus turbam summouerent. Arcadius l. vlt. §. 1, D. de muneribus. Mastigophori quoque qui Agonothetas in certaminib. comitantur, & scribæ magistratus personali muneri seruiunt. Iulius Pollux ῥαβδούχους ferè, à Xenophonte quodam loco μαστιγοφόρους appellari tradit.

MATERFAMILIAS, vide Vxor.

MATERFAMILIAS olim quid à matrona differret, infrà sub voce Vxor explicauimus. nunc autem admoneri illud opus est, in Pandectis Matremfamil. & Matronam pro eadem vsurpari, hoc est pro muliere pudica & honesta, siue ea vidua esset, siue nupta. placet etiam vt illud Festi ad idem tempus pertineat: Matronas appellabant eas ferè, quibus habendi stolas ius erat. Sed quod de Matrefamil. idem scribit, ad antiquorum consuetudinem referendum esse, posterius eodem loco docebimus.

bimus. nunc promiscuè verbum vtrunque vsurpare, demonstrandum est. Cicero pro Cælio: Petulanter facimus, si matremfamil. secus, quàm matronarũ dignitas postulet, nominemus. Quo in loco matronam omnem appellari Cicero significat, quæ bona & honesta existimatione est. Marcellus in l. probrum, 41. D. de rit. nupt. Si qua se in concubinatu alterius, quàm patroni tradidisset, matrisfamiliâs honestatem non habuisset. Vlpianus autem in l. sic vxor, 13. D. de adult. Si modò ea sit, quæ in concubinatu se dando, matronæ nomen non amisit, vt puta quæ patroni concubina fuit. Plautus Cistellaria: Matronę magis conducibile est istuc: mea Silenium, Vnũ amare, & ætatem cũ illo exigere, cui nupta est semel. Verùm enim meretrix fortunati est oppidi simillima, Non potest suam rem obtinere sola, sine multis viris. Idem in l. item apud, 15. §. Si quis virgines, D. de iniur. Multo minus, si meretricia veste fœminę, non matrumfamiliarum vestitæ fuissent. si igitur non matronali habitu fœmina fuerit, & quis eam appellauit, vel ei comitem abduxit: iniuriarum tenetur. Vlp. l. pronunciatum, 47. D. de verb. sig. Matremfa. accipere debemus eam, quæ nõ inhoneste vixit. matrem enim familiâs à ceteris fœminis mores discernũt atque separant. proinde nihil interest, nupta sit, an vidua: ingenua sit, an libertina. nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matremfam. sed boni mores. Idem l. 3. in fi. D. de lib. exhib. Cùm audis, inquit, Matremfamiliâs, accipe notæ auctoritatis fœminam.

MATERIAE infectæ, pondus: signatæ, numerus: factæ, species appellatur. l. 6. D. de rei vind.

MATERIA sic à ligno distinguitur, vt hoc ad ea quæ comburendi caussa parata sunt, pertineat: illa verò quæ ædificandi fulciendive caussa. l. 12. D. de vsufr. l. 47. D. de act. empt. l. 55. D. de lega. j. l. 167. D. de verb. signif.

MATERTERA est matris soror: ait Paulus l. 10. §. 7. D. de gradib.

MATERTERA magna est auiæ soror ait Paulus l. 10. §. 8. D. eod.

MATERTERA maior, ait Paulus, est soror proauiæ, patris vel matris matertera magna. l. 10. §. 9. D. de gradib.

MATERTERA maxima est, ait Paulus abauiæ soror, patris vel matris matertera maior. l. 10. §. 10. D. de gradib.

MATRIMVS ac patrimus dicuntur, quibus patres & matres adhuc viuunt: ait Festus.

MATRIMONIVM, est maris atque fœminæ coniunctio. l. prima, §. 2. D. de iust. & iur.

MATRIMONIVM à matris nomine, non adepto iam, sed eũ spe & omine mox adipiscendi. Gellius libro 18. cap. 6.

MATRIMONIVM & Nuptiæ sæpe promiscue vsurpãtur: proprie tamen differentia reperitur: vt in l. pen. D. de dona. int. vir. & vxo. vbi Scæuola Matrimonium esse ostendit, conuentionem inter virũ & vxorem: eámque conuẽtionem solo consensu contrahi: hoc est, neque rei interuentum neque certa & concepta verba, neque literas. l. licet, 8. C. de incest. nupt. l. nuptias, de reg. iur. l. 3. D. de spõsal. l. neq; sine, 13. C. de nupt. Nuptias autem ibidem Scæuola esse ostendit, ritum illum qui pro cuiusq; gentis institutis palam & publice adhiberi solet. veluti apud Romanos, deductione in mariti domum. item, aquę & ignis interuentu. Similiter Paulus Matrimonium à nuptiis distinguit in l. si ita, 10. & Iulianus in l. seq. D. de ritu nuptiarum, & Iustinianus in §. si aduersus ea, De nupt. & in l. inter eos, 27. D. de donationib. inter vir. & vxo. l. 13. C. de nupt.

MATRONA, vide Vxor: vide item Materfamil.

MATRVELIS, ex matris meæ fratre natus. Marcianus l. 1. D. de leg. Pomp. de parricid. Si quis patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patruelem, matruelem occiderit, &c.

MEDIASTINVS, mancipium vilissimum, quod mediis in ædibus stat, vt ad cuiusuis iussa atque imperata præstò sit. Vlpianus l. 15. §. 31. D. de iniur. Etenim multum interest, qualis seruus sit: bonæ frugi, ordinarius, dispensator: an verò vulgaris, vel mediastinus, aut qualis qualis. Idem l. 1. §. 4. D. naut. caupo. stab. Si qui opera mediastini fungitur, non continetur: vt puta atriarij, & focarij, & his similes. item in l. 6. D. de op. ser. Columell. lib. 1. cap. 9. Mediastinus qualiscunq; status potest esse, dummodo perpetiendo labori sit idoneus.

Medianvm, pro medium. Verbum architectonicum. Vlpianus l.5, §.2, D. de his qui deiec. Quòd si ex mediano cœnaculi quid deiectum sit, verius est omnes teneri. Sic Vitruuius persæpe medianas columnas dicit ad differentiam angularium, & mediana acroteria, epystilia, &c.

Medicinæ tres sunt partes, inquit Corn. Celsus in præfat. primi libri. nam vna est quæ victu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur. primam διαιτητικὴν, secundam φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci nominarunt. Itaque Medici nomine Iurisconsulti vulgò chirurgos etiam intelligunt. vt apud Vlpian. in l.4, in fin. D. ad leg. Corne. de sicar. Medico, inquit, qui virilia exciderit, capitale erit. idem in l. qua actione, 7. §. vlti. D. ad leg. Aquil. Si medicus seruum imperitè secuerit. φαρμακευτικὴ verò significatur in l. insequenti, vbi Caius de medico loquens, Idem iuris est, inquit, si medicamento perperam vsus fuerit. Vlpianus in l. 3, D. de extraordin. cognit. Si medicus cui curandos suos oculos commiserat.

Medii actus homo ab Imperatore appellatur, seruus neque magnæ alicui curationi præpositus, qualis est dispensator vel atriensis: neque vilissimo muneri destinatus, qualis est mediastinus, aut scoparius: sed mediæ inter illas functiones curationi alicui præfectus. in §.6, De iniur.

Melinvm, genus coloris candidi. Plin. lib. 35, cap.6: Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. Paulus l. 78, §.5, D. de legat. tertio: Quin minus porrò coracinum, aut hysginum, aut melinum, suo nomine quàm coccum, purpurave designatur?

Melivs æquius, formula erat iudicij rei vxoriæ, quæ soluto matrimonio repetebatur. Cicero lib. de Offi. III: Reliquorum autem iudiciorum hæc verba maximè excellunt: in arbitrio rei vxoriæ, melius æquius. In Top. In primisq; in arbitrio rei vxoriæ, in quo est quod æquius melius. Iauolenus l. pen. §. vlti. Solut. matr. Quia nec melius nec æquius esset, quod exigere vir ab vxore non potuisset, &c. Proculus l. 82, D. de solutionibus. Nec melius nec æquius esse existimarè eum fundum Seiæ reddi.

Meliorare, pro meliorem & fructuosiorem efficere. Vlp. l.13, §.5, D. de vsufr. Si quidem vsufructuario permittitur meliorare proprietatem.

Melloproximi, qui anno insequenti futuri sunt proximi. nam proximates erat annuus: itaq; qui insequentem locum tenebant, anno vertente in eorum locum subibant ac succedebant. vti patet ex l.5, l.7, & l. pen. C. de prox. sacr. scrin.

Membrvm pro cubiculo, obseruatum est Vlpianum dixisse in l. si ita, 13, §. 1, D. de manum. test. Si fabris duobus, inquit, vel pictoribus si membrum depinxissent, vel fabricassent nauem, &c.

Memoria Principis, genus est procurationis eorum qui adnotationes omnes dictabant, & emittebant, sed & precibus respondebant: vt est in Notitia Rom. Imp. Hinc

Memoriales, & Magistri memoriæ, & Memoriæ scrinium, de quibus suo loco dictum est. Memoriales quidem generali nomine omnes qui in sacris scriniis militabant, appellantur in l.9, & l. vlt. C. de diuers. offic. l.10, C. de prox. sacr. scrin. l. vlt. C. de inoff. test.

Meniana, inquit Festus, appellata sunt à Menio Censore, qui primus in foro vltra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Hinc,

Menianvm, opus pergulis extra ædificium proiectis factũ. Asconius verbi originem sic explicat: Menius, quum domum suam venderet Catoni & Flacco Censoribus, vt ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ, super quam tectum proiiceret ex prouolantibus tabulatis, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorium possent. Ex illo Menia columna vocitata est. Idem tradunt Festus, & Porphyrio. Paulus l.20, D. de seruit. vrb. Idem eueniet & si Menianum in tuum emissum habuero, aut stillicidium in tuum proiecero. Item Iauolen. l. 242, D. de verb. signif. Vlpia. l.2, §.3, D. Ne quid in loc. pub. Impp. l. pen. C. de ædif. priu. Meniana, quæ Græci ἐξῶσται appellant. Nonnulli tamen ἐξῶστας, alij ἐξώστης legunt.

Mensarii, qui numariam negociationem exercent. Liuius lib.7: Solutiones æris alieni in publicam curam verterunt, quinque viris creatis, quos Mensarios ab dispensatione pecuniæ appellarunt. Cicero pro

pro Flacco: Cum ciuitate mihi res est acerrima & conficientissima literarum, in qua numus moueri nullus potest, sine quinque Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor Mensariis qui apud illos à populo creantur. Hinc,

MENSVLARII, iidem qui numularij. vt patet ex l.47, D.de pact. vbi Gaius Seius modò mensularius, modò numularius appellatur. alios autem numularios fuisse ab Argentariis patet ex l.nona, §.2. D.de edendo. quũ tamen Grecè τραπεζῖται, id est Mensarij, iidẽ sint, qui Latinè Argentarij: vt constat ex Plauto, locis innumeris. De Mensulariis quoq; mẽtio fit apud Vlp. in l.24, §.2, D.de reb.auct. iud. Vtrũ igitur Mensularij dicti sint à mẽsulis, quas in minore negociatione quam illi qui Argentarij aut τραπεζῖται dicebantur, exercebant: an interdũ pro Argentariis sumãtur, equidẽ neq; negare neq; affirmare ausim. Donatus: Tunc, inquit, in foro & de mensæ scriptura, magis quã ex arca domóq; vel cista pecunia numerabatur.

MENSIVM duo sunt genera. nam alij naturales sunt, alij ciuiles. naturaliũ species duæ, quòd partim solis, partim lunæ esse dicuntur. secundum solem fit mẽsis, dum sol vnumquodq; in zodiaco orbe signum percurrit. Lunaris autẽ, est tẽporis quoddam spacium à noua luna. Ciuiles menses sunt numeri quidam dierũ, quas vnaquæque ciuitas suo instituto obseruat: vt nunc Roma à Calendis in Calendas. Naturales & antiquiores, & omnium gentium communes sunt: Ciuiles & posterius instituti, & ad vnamquamque pertinent ciuitatem. Hæc Censorinus libro De die nat.cap.18.

MENSORES in l.1, & l.2, & l.5, C. de metat. dicuntur, pro Metatores: qui hospitia designant, & notant. Si quis mensorum nostrorum manum qua deputatas singulis quibusq; domus enotãt, & postibus hospitaturi nomen adscribunt: &c. Deductũ nomen, item vt illud Metatorũ, ab iis qui castris loca dimetiuntur, vbi milites tentoria figant: qui Mensores propriè appellantur, auctore Vegetio lib.II, cap.VII.

MERCATORES diuersos à negociatoribus esse docuimus in Comment. Verrinæ III, & Orat. pro Fonteio ante annos octo. idq; in hunc Commentarium sub vocem Negociatores summatim retulimus. Postea extitère Itali quidam, homines ingeniosi, qui locum illum in suos commentarios transtulerunt, ac plane totidem verbis ac syllabis transcripserunt.

MERCATORES ergo dicebantur, qui cùm Romæ domiciliũ haberẽt, interdũ tamen exportandarũ vel importandarũ mercium caussa in prouincias ad aliquod tẽpus excurrebãt. Sabinus autẽ in l.4, D.de penu leg. tẽpus illud vt lõgissimũ definit esse non plus annuũ. Negociatores verò ciues quidem erãt Romani, sed in prouinciis sedem fortunarum suarũ cõstituerãt, sic, vt rarò in vrbem, nec ferè nisi cẽsendi caussa redirẽt. quales erãt aratores, pecuarij, argẽtarij, &c. Locum autẽ in Verrina III. hũc notaui: Ciues, inquit, habẽt propinquã fructuosámq; prouinciam, quò facilè excurrãt, vbi libenter negociũ gerãt: quos illa partim mercib. suppeditandis, cũ quæstu compendióq; dimittit: partim retinet, vt arare, vt pascere, vt negociari libeat, vt denique sedes ac domicilium collocare. vide Negociatores.

MERCES ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum rusticorum locatione percipitur: quæ verò ex vrbanorum, Pensio. vide l.27, & l.29, D.de hered.petit.

MERCIS appellatio, inquit Vlp. ad res mobiles tantũ pertinet. l.66, D.de verb.sig.

MERCIS appellatiõe, inquit Africanus, homines nõ cõtineri Mela ait, & ob eã rem mãgones nõ mercatores, sed venalitiarios appellari ait, & rectè, l.207. D.de verb.sig.

MERITORIA, sunt loca quę mercede locantur: à merendo dicta. Vlp. l.13, §.8, D. de vsufr. Quòd autem dicit meritoria non facturum, ita accipe quæ vulgò diuersoria vel fullonica appellant. Sic in l. vrbana, 198, D.de ver.sig. l.52, §.si quis, D.pro soc.

MERVM, inquit Festus, antiqui dicebãt solum. at nunc Merum purum appellamus. Hinc

MERVM factũ, quod ab omni datione seiunctum est, in l.98, §.mihi, D.de solut.

MERVM officium Prætoris, quod à iudicis officio secretũ est. l.5, D.de verb. obli.

MERA pœna, quæ à rei persecutione seiuncta est. l.1, D.de eo per quem fact. l.1, D.si quis ius dic.

MERVM imperium, quod in rerũ capitalium quæstionibus versatur, & à priuatarum rerum iurisdictione purum est. l.3, D, de iurisd. l.1, §.vlt. D.de offic. eius cui mãd.

MERVM ius gentium, quod à ciuilibus

institutis seiunctum est.l.31,D.depos.

Mervm ius, stricta iuris ratio. l.16, D. de minorib.l.pen.§. vlti.D.de contr. tab.l. 4,§.si viam,D.de vsucap.l.37, D. de admi- nist.tut.

Meram actionem negociorum gesto- rum sequi, in l.etsi,14.§.idem Labeo,D.de relig. pro strictam eius actionis naturam & conditionem.

Mesonavta, qui mediũ inter nau- tas,id est remiges locum obtinens, reliquis remigandi signum præbet:eodem,opinor, modo dictus,vt μεσόχορος. Vlpianus l.1,§.1, D. naut. caup. stab. Sed de exercitore so- lummodo Prætor sentit. nec enim debet, inquit Pomponius, per remigem aut me- sonautam obligari: sed per se, vel per nauis magistrum.

Meta, est inferior pars molæ:ait Pau- lus in l.18,§.3, D.de instruct.& inst.

Metallvm, genus pœnæ mediocris numeratur à Paulo lib. Sent. v, cap. xvii: cùm nocentes ad eruẽdas metallorum ve- nas damnabantur. Inter eos autem qui in metallum, & eos qui in opus metalli dam- nantur, differentia in vinculis tantùm est: quòd qui in metallum damnantur, grauio- ribus vinculis premuntur: qui in opus me- talli, leuioribus. quódque refugæ ex opere metalli in metallum dantur, ex metallo gra uius coercentur.l.8,§.4,D.de pœn. Hinc,

Metallici, qui ea pœna damnati sunt: apud Macrum in l.in seruorũ, 10, §.1, & l.in metalium,36,D.de pœn.

Metallarii, qui metallum effo- diunt:quorũ tamen alij sponte sua,alij con- ditione tales sunt: vt sub Rub.C.de metal- lar.& metall.

Metatores, designatores hospitio- rum qui notandi diuersorij caussa antece- dunt. Μιτάτωρ, inquit Suidas, ὁ προαποστελλό- μενος ἄγγελος πρὸς τοῦ ἄρχοντος. Appellãtur & mensores in l.1, C.de metat. Si quis men- sorum nostrorum manum, qua deputatas singulis quibusq; domus enotãt,& postibus hospitaturi nomen adscribũt:&c. Hinc

Metata,diuersoria quę prouinciales præbere solebant, & onera recipiendorum hospitum:sub eadem Rub.C.de metatis & epidemet.& l.vlt.in fin. D.de mun.& hon. l.6,C.de profess. & medic.

Metretes, ὁ μετρητὴς, vasis genus, quod Cadus Latinè dicitur:decẽ congiorũ capax. Caius l.35,§.5,D.de cõtrahẽ.empt. Quòd si vinũ ita venierit, vt in singulas am phoras: item oleũ, vt in singulos metretas. Item:Quia vẽditio quasi sub hac cõditione videtur fieri,vt in singulos metretas,&c.Et Scæuola l.pen.§ 1,D.locati,de naue loqui- tur, in quam olei metretum tria millia, fru- menti modiûm octo millia imponebãtur.

Metropolis, μητρόπολις, ex μήτρα & πόλις,id est matrix & vrbs iũcto nomine,di- citur ea ciuitas vnde colonia deducta est. Thucydides lib. 4: ἀποικία εὖ μὲν πάσχουσα, τιμᾷ τὴν μητρόπολιν· ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται:id est,Co lonia beneficio affecta,honorẽ vrbi matrici tribuit:iniuria verò affecta,abalienatur.Ita- que Vlp.l.4,§.4,D.de offic.procõs. Ephes. metropolim appellat:Procõsuli,inquit,ne- cessitatẽ impositã per mare Asiã applicare, καὶ τὴν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere.id est,Ephesum prius quàm alias metropoles accedere.Modest.l.6,D.de excusa.tut.ἀλλὰ δὲ τῷ μὲν μεγίστῳ ἀριθμῷ χρῆσθαι τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν, τῷ δευτέρῳ τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν, τῷ δὲ τρίτῳ, τὰς λοιπάς:id est, Decet maximo quidẽ numero vti nationũ metropoles: secundò, eas quæ forũ iudiciorũ habent:tertio verò, ceteras. Sed Isidorus solers etymologicus, cuius ex schola, tanquã ex equo Troiano Canonistæ se profectos gloriantur, ἐκ τοῦ μέτρου, id est, ex mensura fictum vocabulum tradit,quod homines ingeniosi ὥσπερ ἐν τῷ πώλῳ exceperunt:item vt illud eiusdẽ, Ce- phas,id est, caput. Deniq; Metropoles ad extremum dictę sunt,matres vrbiũ,siue ca- pita prouinciæ. vt l.1, C.de metrop. beryt. Propter multas iustásq; caussas metropoli- tano nomine ac dignitate Berytũ decerni- mus exornandã, iam suis virtutibus coro- natam. Igitur hæc quoq; metropolitanam habeat dignitatem. Hinc

Metropolitani episcopi, qui in illis ciuitatibus Episcopatũ gerebant: quo- rum hæc fuit ratio, vt vnus illorum aliquis de Collegarũ sentẽtia, quasi Magister col- legij constitueretur, qui quoties res postu- laret collegas quasi senatum cogendi, & ad eos de Ecclesiarum negociis referendi po- testatem haberet: ita plane, vt neq; illi sine huius, neq; hic sine illorum consensu atque auctoritate grauius quicquã gereret. item vt si creãdus esset aliquis episcopus, eo præ sente atq; auctore crearetur:sin ipse crean- dus, ab ipsa Synodo dũtaxat:sin abdicãdus, de

de communi totius ſenatus ſententia remouetur. vide Antiocheni Concilij κεφάλ. δ. κεφ. ιθ. Niceni κεφ. ζ. Conſtantinopolitani & Epheſienſis vltimi: quibus in locis Metropolitani modò ἀρχιεπίσκοποι appellãtur, modò πρῶτοι, modò, προεστῶτες, modò προεστῶτες, modò, ἐπαρχικοί. Vide infrà PATRIARCHAE.

METROCOMIAE, μητροκωμίαι, ad metropoleωn inſtar appellatæ ſunt, vicorum matres & capita. in l. ſi Diuina, 8, C. de exact. tribut.

METVS, eſt inſtantis vel futuri periculi cauſſa mentis trepidatio. l. 1, §. 1, D. quod met. cauſ. Periculum autem non cuiuſlibet vexationis, ſed maioris mali accipere oportet: nec hominis vani, ſed iuſtum, & qui vel in conſtantem cadat. l. 5, l. 6, l. 7. & paſſ. D. eo.

METVS cauſſa abeſſe videtur, qui iuſto timore mortis vel cruciatus corporis conterritus abeſt. l. tertia, D. ex quib. cauſſis maior.

MIGRARE inquilini dicuntur, cùm exacto locationis tempore ex habitatione cùm ſuis rebus illatis inductis, diſcedunt. vide Rubrica D. de migrando. Notauimus tamen in Comment. Verrinæ IIII. Ciceronis & Plauti locos, in quibus Migrare vſurpatur pro vaſis relictis ad tempus diſcedere. Exire verò pro vaſa efferre. Itaque (ait Cicero) iſte hoſpiti infenſus, hoſpitium ei renuntiat, domo eius emigrat, atque adeo exit. nam iam ante migrarat.

MILIARIVM, columna aurea in capite Romani fori ſtatuta: de qua Plinius libro tertio, ſic ſcribit: Roma diuiditur in regiones quatuordecim, compita earum CCLXV. Paſſ. eiuſdem ſpacij menſura currente à miliario in capite Romani fori ſtatuto ad ſingulas portas, quæ ſunt hodie numero trigintaſeptem. Cornelius tacitus libro decimoſeptimo: Otho innixus liberto per Tiberianam domum in velabrum, inde ad miliarium aureum ſub ædẽ Saturni pergit. Macer l. centeſimaquinquageſimaquarta, D. de verborum ſignific. Mille paſſus non à miliario vrbis, ſed à continentibus ædificiis numerandi ſunt.

MILIARIVM, vas aquæ calfaciendæ paratum. vti docet Athenæus libro tertio, τὸ μιλιάριον, inquit, καλούμενον ὑπὸ ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατασκευὴν κατεσκευασμένον. De miliario argenteo meminit Vlpia. l. 19. §. 5. D. de aur. arg. & mund.

MILES appellatur vel à militia, id eſt, duritia quam pro nobis ſuſtinẽt: aut à multitudine: aut à malo quod arcere milites ſolent: aut à numero mille hominum: ductum à Græco verbo, tractum à tagmate. nam Græci mille hominum multitudinem τάγμα appellant: quaſi milleſimum quemque dictum: vnde ipſum ducem χιλίαρχον appellãt. l. prima, §. primo, D. de teſtamento militari.

MILITES dicebantur, qui ſacramento militiæ obſtricti, cincti, & in numeros relati eſſent. l. milites, §. miſſionum, & l. vltima, D. de re militari, l. miles, D. de adult. l. 2, D. de veter. l. filiusfamilias, l. Titius, D. de militari teſtamento.

MILITIAM vrbanam Cicero, patronorum, qui pòſt Aduocati dicti ſunt, labores & aſſiduitatem appellat: non affirmans, vt quidam putant, ſed eos eludens potius, quum ita res & tempus poſtularet. In Murœniana enim ſic loquitur: Seruius hic, inquit, nobiſcum hanc vrbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſolicitudinis & ſtomachi ſecutus eſt, ius ciuile didicit, multum laborauit, præſtò multis fuit. Sed Imperatores quidam poſtea nihil ſimulantes, in l. decimaquarta, C. de aduocatis diuerſorum iud. ſic locuti ſunt: Nec enim ſolos noſtro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatos. militant namque cauſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine laborantium ſpem, vitam & poſteros defendunt.

MILITIA duplex in libris noſtris reperitur: vna Armata, quæ belli cauſſa ſuſcipitur: de qua mentio fit in l. 1, C. de iuris & facti ignorantia. l. decimaoctaua, D. de re iudic. l. 4, C. qui dar. tut. altera verò Ciuilis, quam ſic deſcribere poſſumus: Miniſterium in obeũdis Principis negociis, cuius cauſſa ſalaria & commoda ab ipſo tribuuntur. Hinc,

MILITVM appellatio poſtremis temporibus quaſi pro ſingulari Imperatorum beneficio ad eos tranſlata eſt, qui in pace & ocio, procuratione aliqua Reipu. fungerentur. quod tamen non omnibus, ſed certis duntaxat honorib. tribuebatur. vnde Iuſtin. l. tertia, De numerariis, libro Codicis

duodecimo: Numerarios, inquit, amplissimæ tuæ sedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere iubemus. Idem eo. tit. Nemini licere deinceps iubemus in quacunque militia connumerato, sollicitudinem actuarij subire, vel post depositam eãdem curam ad militiam aspirare: quatenus inter priuatos agens, omníque militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis vel fraudis circa cõmendata ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare valeat. Harum autem militiarum aliæ Palatinæ dicuntur, eorum scilicet qui in Principis palatio muneri alicui præfecti erant: aliæ Comitatenses, eorum qui in eiusdem erant comitatu: aliæ Prouinciales, eorum qui prouinciarum magistratibus apparebant: quibus omnibus aditus etiam mercatoribus atque negociatoribus patebat: duntaxat, qui sordidorum opificum numero non essent: quales sunt fabri, & alij omnes qui in ergasteriis, id est officinis operariis exercentur, aut merces venales quotidiani quæstus caussa prostituunt. vti patet ex l. antepen. C. De cohortal.

MILITES, inquit Iustinianus, appellamus tam eos, qui sub excelsis magistris militum tolerare noscũtur militiam, quàm qui in vndecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos, qui sub diuersis optionibus fœderatorum nomine sunt decorati. l. vltima, D. de loc. & conducto.

MILITIAM ex casu qui dici putarunt, & se & aliós in errorem induxerunt. neque enim militia ex casu, sed Militiæ casus dicitur in Nouella LIII. Dicitur autem

MILITIÆ casus, cùm alicuius militia, hoc est munus alicuius eorum qui publica Principis negocia gerunt, per eius mortem cecidit: quasi dicas Caducã militiam. Constitutum igitur fuit, vt milite aliquo mortuo, liberi, vel vxor, vel heredes eius, de commilitonum sententia (vel, vt vsitatis verbis vtamur, ex communi eorum qui in eadem schola, id est ordine statuti sunt, placito) beneficium aliquod à principe impetrarent. Hoc beneficium siue commodum Casus militiæ dicebatur præcisè, pro Commodum caducæ militiæ: quod non hereditatis iure, sed priuilegio & beneficio Principis tribuebatur. Iustinianus autem in d. Nouell. LIII, constituit, ne creditores defuncti militis cuius bona soluẽdo non sunt, casum illum militiæ pignori capiant, extra quàm si eorum pecunia eam militiam defunctus emerit. vide legem si quis, vndecimam, C. de proximis sacrorũ scriniorum, cæterisq; qui in sacris scrin. militant. lib. 12. l. vlt. C. de pignorib. l. omnimodo, 30. §. vlt. C. de inoffi. testa.

MINORES annorum, vetus locutio, sæpe à Iurisconsultis vsurpata. Varro libri De re rustica primi, capite 17: Operarios parandos esse, qui laborem ferre possint, ne minores annorum XXII.

MINOR annis XXV. dicitur in lege Iulia de adult. & in edicto de minorib. is qui agit annum ætatis vigesimumquintum, vel eius anni extremum diem, momẽtis quoque temporum subductis. l. si maritus, 15. §. 3. D. de adult. l. 3. §. minorem, D. de minoribus. At in honoribus fauoris caussa inductum est, vt minor non sit XXV. annis, qui vigesimumquintum annum agit. l. ad Rempub. 8, D. de mun. & honorib. l. non tantùm, D. de decur.

MINOR XX. annis in lege Aelia Sentia non dicitur, qui supremum diem anni vigesimi agit. l. 1, D. de manumiss.

MISSA pro ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ dicitur à Iuliano Antecessore, Nouell. VII, & LVIII: & Missam sacram facere, quod Iustinianus dixerat, τὰ ἱερώτατα πράττειν, & τὴν ἱερὰν ἐπιτελεῖν μυσταγωγίαν. Notatu autem dignum est, quod Iustinianus scribit Nouel. VII, ne res eccles. alien. vt ab eruditis viris obseruatum est, §. ἐπειδὴ δὲ, cultum Dei in ecclesiis Christianorum duabus rebus constitisse: recitatione sacrarum literarum, & communicatione cœnæ dominicæ. ἐν δυσὶ inquit, μυσταγωγίας τε καθαρεύειν, καὶ ἱερὰ γίνεσθαι λειτουργίᾳ, ὅπερ ἐστὶ δὲ ἐν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις γίνεσθαι, τῶν τε θείων ἀναγινωσκομένων γραφῶν, τῆς τε ἱερᾶς καὶ ἀχράντου μεταδιδομένης κοινωνίας, μοναχοὶ τε ἐκεῖσε γίγνονται ἐκεῖσε. Missa autem dicebatur ab antiquis Latinis Theologis, pro missione: vt Remissa, pro Remissione: apud Cypr. epist. 14. li. 3. Qui blasphemat in spiritum sanctum, remissam peccatorũ non habet. Item apud Tertullianum libr. cont. Marcionem: Diximus de remissa peccatorum. Nanque veteris ecclesiæ Christianæ institutum hoc fuit, vt cùm in populi cõuentu, peractis precibus, habitáq; concione, Epulatio facta, hoc est Cœna corporis dominici celebranda esset, quoniam profani ad eam non admittebantur, Diaconus quasi præconis officio fungens,

gens, pronũtiaret: Si quis non cõmunicat, det locum. vel sic: Cathecumeni exeunto. quod ex Grægorij dialogorum lib. 2, cap. 2. obseruatum est: & ex Cyrill. in Ioan. libro 12, capit. 50. erant autem Cathecumeni qui ante baptismum, religionis mysteriis initiabantur: vt recte instituti tandem die sollemni Paschæ ad baptismum admitterentur. Excludebantur etiam Reiecti, siue interdicti, quos excommunicatos appellabant, cùm diris, hoc est diabolo ad tempus dediti essent: itémque Pœnitentes. Itaque cùm illi omnes tanquam profani è sacro conuentu remoti essent, cæteris Dominica cœna distribuebatur. Ceterum de huiusmodi cathecumenis multa passim apud veteres theologos Augustinũ, Cyprianũ, Tertullianum, & alios, quos omnes videre cuilibet licet. Hoc autem vocabulum Missa, apud Augustinum duobus presertim locis repertum est: nimirum in Serm. de tempore, 237. Accedendum est ad missam cathecumenorum, vbi orabitur: Remittas nobis debita nostra, &c. Item altero eiusdem argumenti, 91: In historia, quæ ad missas legenda est. Quibus ex locis intelligitur, veteres cùm hoc Cœnæ mysterium occultissimum, & ab oculis profanorum hominum remotissimum esse vellent (quod etiam ex illo μυσταγωγίας vocabulo, & ex Theodoreto aliisque veteribus intelligitur) institutum hoc tenuisse, vt consequentem actionem ex antecedenti designarent: vt qui recte instituti essent, hoc quasi symbolo intelligerent si quando missam factum iri diceretur, fore vt eo die μυσταγωγία, id est Cœna celebraretur. vnde vetus illa formula, *Ite, missa est*: hoc est, Exite, qui communicaturi non estis. Hodie missio vobis indicta est. Non absimilem porro missionis formulam passim tota Grecia vsurpari solitam, in iis sacris quæ Eleusinia vocabantur, Suetonius in Nerone testatur: vbi scribit, Præconis voce impios & sceleratos summoueri solitos fuisse: eáque territum Neronem, interesse iis sacris ausum non esse. Apuleius lib. vlti. Vnus quem cuncti Grammatea dicebant, renunnat sermone ritúque Græciensi, λαοῖς ἄφεσις. quam vocem feliciter cunctis euenire, signauit populi clamor insecutus.

MISSILIA, munera quæ principes & magistratus largitionis & munificẽtiæ caussa populo spargebant. Imp. §. 39, De rerum diuis. Vt ecce, Prætores & Consules, quum missilia iactant in vulgus, ignorãt quod eorum quisque sit excepturus. Et l. 8, D. de contrahen. empt. l. 9, §. penul. D. de acqui. rer. dom.

MISSIONVM, inquit Macer, generales caussæ sunt tres: honesta, caussaria, ignominiosa. Honesta est, quæ tempore militiæ impleto datur. Caussaria, cùm quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur. Ignominiosa, cùm quis propter delictum sacramento soluitur. l. 13, §. 2, D. de re milit. Vel sic,

MISSIO honesta est, quæ emeritis stipendiis, vel antè ab Imperatore indulgetur. Missio caussaria est, quæ propter valetudinẽ laborib. militiæ soluit. Missio ignominiosa totiens est, quotiens is qui mittit, addit nominatim ignominiæ caussa se mittere. semper enim debet addere cur miles mittatur. l. 2, §. 2, D. de his qui nit.

MISCERE contractum, pro facere contractum, & contractu cum aliquo implicari. Paulus l. nona, D. de confir. tut. Vel cum fisco aliquem contractum damnosum miscuissent.

ΜΙΣΘΩΤΗΣ, qui aliquid conductum habet. Modest. in l. 49. D. locat. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι μισθωταὶ ἀπηγορευμένοι εἰσίν: id est, Curatores creati prohibẽtur aliquid à Cæsare conductum habere. Et paulo pòst, ἀπηγορευμένον μισθοῦσθαι παρὰ τοῦ ταμιείου. Sunt prohibiti fisci possessiones cõducere.

MITRA, muliebre capitis tegumẽtum. nam Vlpianus mitras magis capitis tegendi quàm ornãdi caussa comparatas scribit, l. 23, §. 1, D. de aur. arg. sed eiusmodi tamen tegmen erat, vt ornatum quoque afferret. nam idem Vlpia. in l. 25, §. 4, eiusd. tit. inter ornamenta muliebria mitram & semimitram recenset.

MITTERE in possessionem Prętor dicitur, cùm seruandi crediti caussa, vel ventris, vel dotis, legatorúmve nomine, damnive infecti caussa rerum custodiam alicui mandat: non vt possideant, sed vt in possessione sint. l. i, D. quibus. ex caus. in possess. l. 3. §. vltim. & l. 10, D. de acquirend. hered. l. vigesimasexta, & vigesimaseptima, D. de iudic. l. 1, D. de fund. dotal.

MIXTÆ actiones duorum sunt generum. nam aliæ tam in rem quàm in personam sunt, veluti familiæ erciscundæ: aliæ

verò partim rem, partim pœnã persequuntur: §. quædam, 18. §. sequens, 16. Instit. De action.

Mixtum imperium, vide Imperium.

Mobiles res, propriè ac præcipuè appellantur, quæ anima carent, vt vasa: Mouentes verò, quæ per se mouentur: nimirum animalia, serui, quadrupedes, pecudes. l. prima, D. de ædil. edict. l. quarta, C. famil. ercisc. l. penultima, C. de iure dot. l. secunda, & l. tertia, C. de quadr. præscript. interdum tamen promiscuè vsurpantur, & Mobilium nomine animalia intelliguntur: l. prima, D. de rei vindic. l. tertia, §. Nerua, D. de acquirend. possess.

Modicam summam Paulus in actione de dolo danda interpretatur vsque ad duos aureos. l. 10, D. de dol. mal.

Moduli, mensuræ operis admetiendi caussa paratæ. Paulus l. non solum, 8, §. penult. D. de op. nunt. Sed vt probari possit quid postea ædificatum sit, modulos sumere debet is qui nuntiat.

Moduli, mensuræ ad quas aquæ deducebantur: apud Vlpi. l. damni, 30, §. 1, D. de dam. infect. Frontinus li. 1, de aquæduct. Aquarum moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituti sunt.

Momentum propriè est punctum, siue indiuidua pars temporis: vt cùm dicimus hereditatem ne momento quidem subsistere in persona eius per quem acquiritur. l. placet, 79, D. de acquir. hered. Obseruatum est autem plerunque,

Momentum pro hora vsurpari. l. 3, §. minorem, D. de minoribus.

Momenti beneficium in libris nostris dicitur restitutio possessionis, per vim, aut alio iniquo modo ablatæ, quia confestim & ipso momento faciẽda est. l. vn. C. si de mom. poss. l. 1, C. si per vim vel al. mod. l. momentaneæ, C. vnde vi. Itaq; Celerem reformationem appellant. l. si coloni, C. de agric. & cens. qua de caussa ne appellationi quidẽ retardari potest. d. l. 1, C. si de mom. possess. Isidorus libr. 5: Momentum, inquit, dictum est à temporis breuitate, vt tam citò quàm statim saluo negocio reformetur, nec in vllam partem produci debeat quod repetitur.

Monachio, sodalitas & conuentus monachorum, apud Impp. l. generali, 13: C. de sacrosanct. eccles.

Monetarii, qui in moneta publica operantur, l. sexta, §. primo, D. ad legem pecul. & libro Codicis vndecimo, De murilegulis & gynæciariis, & procuratoribus gynæcij: & de monetariis & de bastagiariis. Vbi monetarij in sua semper cõditione durare iubẽtur, nec dignitatis cuiuscunq; priuilegio ab huiusmodi conditione liberari.

Μονομερὴς condictio dicitur in l. si duo, 13, §. idem, D. de iureiur. pro ea quæ geminæ opponatur. Competebat enim aduersus quempiam, & tanquam in furis heredem, & tanquam in furem ipsum, rémque dolo contrectantem. Vlpian. autem eo casu scribit quasi μονομερῆ condictionem dandam esse aduersus furis heredem duntaxat, non vt etiam ipse furti arguatur.

Μονομερῶς agere, dicitur is, cuius aduersarius in iudicio non adfuit: ex quo eremodicium contigit. nam (vt ait Hesychius) ἐρήμη, μονομερὴς δίκη. Paulus l. vltim. D. ad S. C. Trebel. Polycrates fideicommissum petierat, & obtinuerat apud Aureliũ Proculum Proconsulem Achaiæ: appellatione facta cùm solùm Phœbus egisset μονομερῶς, victus est, subaudi Polycrates. Alio tamen sensu Monomeres interdum à Rhetoribus vsurpatur, vt cùm Fortunatianus li. 1. sic loquitur: Materia μονομερὴς quæ non consistit, est eiusmodi. veluti, cùm ex prima tãtum parte constat, nec quicquam ex secunda afferri potest: vt sunt loci communes: verbi gratia: Leno qua parte venturos ad se adolescentes sciebat, nocte foueam fecit occultam, ea iuuenes perierunt. accusatur quòd caussam mortis præstiterit. hic enim lenoni nulla defensio est. μονομερὴς autem etiam appellatur ἑτερομερὴς, & κατ' ἑτερομερίαν.

Monitores, serui à colono præfecti vt operariorum, veluti vinitorum, & aratorum turbam obeuntes, vnumquemque moneant, & segniores castigent. Vlpia. l. 8, D. de inst. vel inst. leg. Quærẽdi, veluti homines qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his. quorum in numero sunt villici, & monitores. Columella lib. 1, cap. vlti. Et in turba, inquit, & sub monitore vinitor opus facere debet. Itẽ, Decurias appellauerunt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere commodissimè custodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet.

MONVMENTVM generaliter res est memoriæ caussa in posterum prodita: in qua si corpus vel reliquię inferantur, fiet sepulcrum: si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ caussa factum, quod Græci κενοτάφιον appellant. l. 42, D. de religio.

MONVMENTVM, est quod memoriæ seruandæ gratia existit. l. 1, §. 2, D. de reli.

MONVMENTVM sepulcri est id quod monumenti, id est caussa muniendi eius loci factum sit, in quo corpus impositum sit. l. 37, §. 1, D. de relig.

MORA, est culpa prætermittendi officij in soluendo recipiendóve debito, quæ alteri damnosa est. Eius enim duę sunt species: quarum vna in debito non pręstando, altera in non recipiendo quod oblatum est versatur.

MORA non præstandi debiti, est culpa debitoris prætermittentis soluere, quod soluere & debuit & potuit: cum aliquo creditoris incommodo coniuncta.

MORA non recipiendi debiti, est culpa creditoris non recipientis solutionem quæ à debitore idoneè oblata est, vnde aliquid incommodi ad debitorem peruenit.

MORA ex persona ęstimari dicitur, cum debitor opportuno loco ac tempore à creditore appellatus, soluere tamen prætermisit. l. mora, 32. D. de vsur.

MORA ex re fieri dicitur, cùm ipso iure ac solo temporis decursu sine vlla creditoris appellatione, prætermissio illius officij reprehenditur. l. sed etsi, 23. D. de vsur.

MORAM purgare, est re integra contractam ex mora culpam sic eluere, vt eius omnis pœna vitetur. nam oblatione solutionis omne periculum futurorũ casuum à debitore in creditorem transfertur. l. interdum, 73. §. 1. D. de verb. obli. l. cum decem, 72. §. 1. D. de solut. Quod idem etiam creditori concessum est, vt ei moræ purgandæ facultas, vt agere possit, permittatur. l. si ita quis, 135. §. 1. D. de verbo. oblig. Atque hæc summatim ex nostro tract. De mora.

MORBVM Sabinus sic definit, Habitum cuiusque corporis cõtra naturam, qui vsum eius ad id facit deteriorẽ, cuius caussa natura nobis eius corporis sanitatẽ dedit. hæc Vlpianus l. 1, §. 4, D. de ædil. edict. vbi vitium à morbo multum differre ait: quod ex Ciceronis verbis constabit, quæ de lib. Tuscul. disput. 4. subscribemus. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cùm partes corporis inter se dissident. ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius valetudinis corporis cõquassatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra valetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ęgrotatione seiungere. Hactenus Cicero. Gellius quoque libro 4, capi. 2, locum Sabini, sed non integrum, retulit.

MORBVM, inquit Modest. verum est esse temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum: veluti si talum excussit. nam & luscus vtique vitiosus est, l. 101, §. 2, D. de verb. signif. vbi tamen oculum excussit, legendum putarem.

MORBVS Sonticus, vide Sonticus morbus.

MORBOSI qui dicantur, cognosce ex tract. D. de ædil. edict.

MORE maiorum quod fit, rectè ac decenter fit. nam populus R. maiorum instituta atque exempla pro legibus ducebat. Cicero de Legib. 1: Ergo adeò expectatæ leges, quę genus illud optimum Reip. contineãt: & si quæ fortè à me hodie rogabuntur, quę non sint in nostra Rep. nec fuerint, tamen erãt ferè in more maiorum, qui tum vt lex valebat. Paulus l. 11, D. de iust. & iur. Vbicunque prætor salua maiestate imperij sui, saluoq́ue more maiorum ius dicere constituit, is locus rectè ius appellatur. Iulian. l. 5, D. de iurisd. More maiorum ita comparatum est, vt is demum iurisdictionẽ mandare possit, qui eam suo iure, nõ alieno beneficio haberet. Vlpian. l. 11, D. de his qui not. infa. Si talis sit maritus, quẽ more maiorum lugeri non oportet, &c.

MORE maiorum puniri, quid sit explicat Sueton. in Nerone his verbis: Legitq́ue se hostem à Senatu iudicatum, & quæri vt puniatur more maiorum. interrogauítque quale esset id genus pœnę, & cùm comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones quos secum extulerat, arripuit.

MORES honesto vocabulo Iuriscon-

ſulti coniugum vitia, & minus honeſtas actiones appellant. Vlpia. cap. Inſtit. 6: Mores grauiores ſunt, adulteria tantùm: leuiores, omnes reliqui. Maritus propter maiores mores, præſentem dotem reddit: propter minores, ſenum menſium die. Vide ſuprà, Iudicium de moribus.

MORGANATICA, barbarum vocabulum, fictũ ex verbo Morgen: quod etiam nunc Germanis Mane ſignificat. vnde vulgaris apud illos ſalutatio, Got morgen. Bonum manæ. Vſurpatur autem in lib. Feud. II: De filiis natis ex matrimonio ad morganaticam cõtracto. ex quo intelligitur, moris apud Lãgobardos, ſiue Gottos, & ipſorum poſteros qui Mediolanum agrum occuparãt, fuiſſe, vt ſi vir nobilis mulierem minus nobilem vxorem duceret, ei in ſponſalibus contrahendis certam pecuniæ ſummam attribueret, cuius ipſa & ſi qui ex eo matrimonio liberi naſcerẽtur, heredes eſſent: reliquis bonis in familia permanentibus. Hodie certè apud Germanos Morgengeba tritum eſt verbum, pro ſponſalitia largitione, ſiue ἀντίφερνον quam ſpõſus ſponſæ dat mane de thalamo ſurgenti: vnde fictum vocabulum Gregor. Turonenſ. libr. IX: De ciuitatibus verò, inquit, quas Gaileſuindam germanam dominæ Bruneſchildis tam in dote, quàm in morganegiba (ita corruptè legitur) hoc eſt matutinali dono in Franciam venientem certum eſt acquiſiſſe. Eſt & in Longobardorum legib. tit. De morgengeb. vbi ſtatuitur, ne marito amplius quarta ſuorum bonorum parte morgengebæ nomine dare liceat.

MORIBVS conſtitutum ius: vide Conſuetudo.

MORS alia Naturalis dicitur, animæ ſcilicet à corpore diſceſſus: alia Ciuilis, hoc eſt, cũ iuris ciuilis ratione aliquis pro mortuo numeratur. Intereunt enim homines media & maxima capitis deminutione, æquè vt morte. l. 64, §. vltim. D. pro ſoc. qua de cauſa & aqua & igni Interdicti, & Deportati mortuorum loco babentur. l. 4, D. de bon. libert. l. 1, §. vlt. D. de conr. tab.

MORTIS tamen nomine, in re dubia, ſola naturalis intelligitur. l. 48, §. vlti. D. de iur. fiſc. l. 121, §. vlt. D. de verb. oblig.

MORTIS cauſſa capio, generis nomen eſt, quod omnes ſpecies cõplectitur, quibus quid propter alicuius mortem capitur, veluti hereditatis, legati, fideicõmiſſi, mortis cauſſa donationis. ſed cum illarum quæque proprium nomen haberet, factum eſt, vt quæ ſpeciale nomen non habet, ea ſcilicet, de qua nunc dicemus, communi nomine appellata ſit. l. mortis cauſſa, 31, D. de mort. cauſſ. donat. Eſt autẽ hæc, Cùm quid propter mortis alicuius cauſſam, ſed non ex patrimonio ipſius accipitur. veluti cùm quid inſtituto heredi vt adeat aut non adeat, datur. quod à ſtatulibero conditionis implendæ cauſſa capitur, vel à legatario. l. qui pretio, 8, l. ſi mulier, 12, l. mortis cauſſa, 18, l. mortis cauſſa, 31, in princip. & §. 2, l. inter mortis, 38, D. eod. quibus locis ſpecies enumeratæ omnes aliunde quàm ex defuncti patrimonio proficiſcuntur: hoc eſt extra donationis cauſſa mortis, & teſtamẽti cauſſam. vt l. Mæuius, 55, D. de condit. & demonſtr. l. ſi quis, 8, D. Si quis omiſſ. cauſ. teſt. & l. id autem, 76, D. ad leg. falcid. vbi Mortis cauſſa capere, & Hereditario iure capere opponuntur. Mortis autem cauſſa donatio à Cæpione hoc differt, quòd illa ſemper à defuncto proficiſcitur, hæc ab aliis. illa ſemper de patrimonio defuncti, hęc ſemper aliunde. Azonis autem definitio eſt hæc: Quod à defuncti liberalitate proficiſcitur, nec vt debitum peti poteſt. ſic enim legitur in eius ſumma in tit. Cod. ad le. falc. cùm apud Accur. l. ſi mortis. 5. C. ad leg. falci. legatur cum negatione: Non proficiſcitur. Neutra autẽ ſatis idonæa videtur quia neque ſemper, neque nunquam ex eius liberalitate proficiſcitur. cũ interdum alter ſine ipſius volũtate det: interdum autem ipſe dari iubeat, & dandi conditionem imponat.

MOVENTIVM, inquit Celſus, item mobilium appellatione idem ſignificamus: ſi non apparet defunctum animalia duntaxat, quia ſe ipſa mouerent, mouentia vocaſſe. quod verum eſt. l. 93, D. de verbo. ſigni. vide Mobiles res.

MVLIERES dicuntur omnes quæcunque ſexus fœminini ſunt, cuiuſcunque ſint ætatis. l. argumento, 25. §. 2, D. de aur. & argen. itaque mulieris appellatione virgo viripotens continetur. l. mulieris, 13. D. de verbo. ſignif. & mulierib. legatis etiam virgines debentur. l. ſeruis, 81, D. de legat. 3. Conſuetudo tamen tulit, vt nuptæ, mulieres: innuptæ, virgines appellentur. Itaque

Cic.

Cic. Verrin. III: Negocium, inquit, dat illis suis comitibus, vt videant & inuestigēt, ecquæ virgo sit, aut mulier digna, quãobrem iste Lampsaci diutius cõmoretur. Et paulo pòst: Eius esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine. Significat enim illam à viro suo diuertisse. Item aliquanto pòst: Qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri, Sanxit in posterum, ne quis heredem virginem, néve mulierem faceret.

MVLIER, pro vxor: apud Scæuolam in l. 93, §. 1, De legat. & fid. lib. 32. Semproniæ mulieri meę reddi iubeo ab heredibus, &c. De Græcis fontibus deriuata locutio videtur.

MVLTA, pecunia quæ à magistratu dicta, vt exigi possit ob peccatum. quòd singulæ dicuntur, appellatæ esse multæ: quod olim vnum dicebant, Multa. Itaque cùm in dolium aut culleum vnum addunt rustici, prima vrna addita, dicunt etiam nunc, Multa. Hæc Varro lib. De ling. v. Festus autem sic: Multam esse dici putant pœnam quandam: M. Varro ait, pœnam esse, sed pecuniariam. Et alibi, Ouibus duabus multabãtur apud antiquos in minorib. criminibus: in maiorib. autem, triginta bubus: nec vltra hunc numerum excedebat multatio. quæ, posteaquam ære signato vti ciuitas cœpit, pecoráque multatitia, incuria corrumpebãtur (vnde etiam Peculatus crimen vsurpari cœptum est) facta est æstimatio pecoralis multæ, & boues centenis assibus, oues denis æstimatæ. Inde suprema multa, id est maxima, appellatur tria millia æris, item vicesis minoribus delictis.

MVLTAM quæ appellatur suprema, Gel. scribit institutam in singulos dies duarum ouium, triginta boum, pro copia scilicet boum, proq; onium penuria. Sed cùm eiusmodi Multa pecoris armentique à magistratib. dicta erat, adigebantur boues o-uésque, aliàs precij parui, aliàs maioris: eaq; res faciebat inæqualē multæ punitionem. Idcirco postea lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Minima autē multa est ouis vnius. Suprema multa est eius numeri cuius dixinus: vltra quam multam dicere in dies singulos, ius nõ est: & propterea suprema appellatur, id est, summa & maxima. Quãdo igitur nunc à magistratib. Pop. Rom. more maiorum multa dicitur vel minima vel suprema, obseruari solet, vt oues genere viri appellentur. Atque ita M. Varro verba hæc legitima, quibus minima multa diceretur, concepit: M. Terentio quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei vnum ouem multã dico: ac nisi eo genere diceretur, negauerunt iustã videri multam.

MVLTA, species pœnæ est, pecuniaria dũtaxat, quæ arbitrio eius qui multam, pro suo iure dicit, cùm specialis pœna constituta non esset, imponitur. nec antè debetur, quàm si aut non est prouocatum, aut prouocator victus est. nec aliter, quàm si is dixit, cui dicere licet. l. aliud, 131. & l. si qua, 244. D. de verb. sig. vide Pœna.

MVLTAM dicere, pro multare Iuriscõsulti nostri vbique vsurpant. Vlpian. l. 2, §. 8. D. de iudic. His datur multæ dicēdæ ius, quibus publicum iudicium est, & non aliis: nisi hoc specialiter eis permissum est. In P. Flor. legitur PVBLICE, nulla, aut certè absurda sentētia. Nam QVIBVS P. I. EST, Vlpianus dixit, pro qui publici iudicij habent exercitionem, vt Papinianus l. 1, D. de offi. eius cui mand. Venuleius l. 10, D. de cust. reor. Si quos ex his qui in ciuitatibus sunt, celeriter & sine caussa solutos à magistratibus cognoueris, vinciri iubebis, & his qui soluerint, multam dices. id est, multam statues, multabis. Sic enim Vlpian. l. 1, D. de fer. fug. Senatus censuit ne fugitiui admittantur in saltus: neque protegantur à villicis, vel procuratoribus possessorum: & multam statuit. Venul. l. 2, D. quis & à quo app. Appellari à legatis Proconsul potest: & si multam dixerit, potest Proconsul cognoscere.

MVLTAM irrogare, est rogare populum vt multam alicui velit imponere. Irrogabant autem soli magistratus. Cicero lib. 3, de Legib. Cùm magistratus iudicassit, irrogassitve, per populum multæ pœnæ certatio esto. Idem in Orat. pro domo, rationem harum irrogationum fuisse tradit, vt ter antè magistratus accusaret intermissa die, quàm multam irrogет aut iudicet, quarta sit accusatio trinundinum pro dicta die qua iudicium sit futurum.

MVNDVS muliebris, est quo mulier mundior fit: inquit Vlpian. l. 25, §. 4, D. de aur. argent. Cato apud Liuium. Munditiæ, ornatus

ornatus & cultus fœminarum iudicia sunt: his gaudent & gloriantur. Hinc Mundum muliebrem appellarunt nostri maiores. Sic Varro lib. De ling. 4: Mundus muliebris, dictus à mundicia. Hinc enim maximè sumitur, quòd eam deceat. Postea Ornatum à Mundo distinguit. quod idem Iurisconsulti faciunt. nam in mundo muliebri hæc numerant: speculum, vnguenta, vasa vnguentaria, argentum balneare: non etiam ornamenta, vestes, monilia, annulos. l. 27, §. mundus, & l. 34, §. Titia, D. de aur. & arg. Sic Paulus lib. Sentent. 3, cap. 6: Mundo, inquit, muliebri legato ea cedunt, per quæ mundior mulier, lautiórque efficitur: velut speculum, conchæ, situli, item buxides, vnguēta, & vasa in quibus ea sunt. Ornamentis legatis ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier: veluti annuli, catenæ, reticuli, & cetera quibus collo, vel capite, vel manibus mulieres ornantur. Sic Tertullia. in lib. De habitu mulieb. Habitus, inquit, fœminæ duplicē speciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant. Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Iste in auro, & argento, & gemmis, & vestibus deputatur: ille in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt.

MVNEM significare certum est officiosum. vnde è contrario Immunis dicitur, qui nullo fungitur officio: inquit Festus.

MVNERA, sunt procurationes quędam Reipu. quæ sine imperio potestatéve alicui mandantur: quarum aliæ industria & opera, aliæ sumptibus faciendis administrantur, aliæ communiter. vide l. 1, & vlti. D. de munerib. & honorib.

MVNERA ciuilia, inquit Arcadius, aut personalia sunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta. Personalia sunt, quæ animi prouisione & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur. veluti tutela, vel cura. Patrimoniorum sunt munera, quæ sumptibus patrimonij, & damnis administrandis expediuntur. l. 18, D. de mun. & honorib.

MVNERARI, pro munus gerere ac sustinere. Vlpia. l. 1, §. 2, D. de vacat. & excus. Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cùm inter eos, ad primos honores creari possint, qui in ciuitate munerabantur, euitandorum maiorum onerum gratia, & cet.

MVNICEPS, vt ait Aelius Gallus, qui in municipio liber natus est. Item municipes erant, qui ex aliis ciuitatibus Romam venissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantùm muneris partē. At Seruij filius aiebat initiò fuisse qui ea conditione ciues Rom. fuissent, vt semper Rempu. separatim à populo Ro. haberent, Comanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æquè ciues R. erant, & in legione merebāt, sed dignitates non capiebant. Hæc Festus.

MVNICIPES sunt ciues Romani ex municipiis, suo iure & legibus suis vtentes, muneris tantùm cum populo Romano honorarij participes: à quo munere capessendo appellati videntur, nullis necessitatibus, neque vlla populi Rom. lege adstricti: quum nūquam populi Ro. eorum fundus factus esset. Gellius lib. 16, cap. 13.

MVNICIPES dicuntur suæ cuiusque ciuitatis ciues: ex eo quòd munera ciuilia capiant. l. 1, D. ad municip. l. munus, 18. D. de verb. signif.

MVNICIPES intelligendi sunt, & qui in eodem municipio nati sunt. l. municipes, 228. D. de verbo. signif.

MVNICIPALIS lex dicitur, in Rubrica ad municip. quæ cuiusq; municipij propria est. l. 3, D. de sepul. viol. 3, §. planè, D. quod vi aut.

MVNICIPIVM id genus hominum dicitur, qui quum Romam venissent, neque ciues Rom. essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum vnà cum Romanis ciuibus, præterquam de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo: sicut fuerunt quondam Fondani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuuini, Tusculani, qui post aliquot annos ciues Rom. effecti sunt. Alio modo quum id genus hominum definitur, quorum ciuitas vniuersa in ciuitatem Roman. venerunt: vt Aricini, Cerites, Anagnini. Tertiò definitur, quum id genus hominum, qui ad ciuitatem Roma. ita venerunt, sic vt municipia essent sua cuiusque ciuitatis & coloniæ: vt Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Suttrini, Lucrenses. Hæc Festus.

MVNICIPIA, coloniæ, oppida, præfecturæ,

ctura, vici, castella, conciliabula, fora, basilicæ. Hęc in legibus coniungi & singulatim enumerari cōsueuisse, duobus ex locis intelligitur. primus est apud Paulum libro Sentent. quarto, cap. sexto: alter est in lege Fabia de terminis, quam suo loco in Indice legum R. descripsimus.

MVNIFICES milites dicuntur, ait Paulus, qui munera militaria subeunt. l. 18, D. de verbo. signif. Festus: Munifices, qui non vacabant, sed principi munus faciebant. contrà Beneficiarij dicebantur, qui vacabant muneris officio.

MVNVS, inquit Vlpianus, propriè est, quod necessariò obimus, lege, more, imperióve eius qui iubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris, officij, sed sponte præstantur, quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur, plerunque laus inest. sed in summa in hoc ventum est, vt non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. l. 214, D, de verbo. Vide hac de re quæ dixi sub voce, Donum.

MVNVS, spectaculum gladiatorum. Cicero Varroni: Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. Paulus l. 122, D. de leg. & fid. libro 30. Ciuitatibus ad honorem legari potest. puta, quod ad munus edendum, venationémve, ludos scenicos, ludos Circenses relictum fuerit. Quibus verbis Paulus ludorum genera manifestò distinguit. Marcellus l. 36, D. de condit. & demonstr. Viuo Mæuio Seius Consul designatus est, & munus edidit. Paulus l. 49, in fi. D. de lega. & fid. Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus dari: pro portione sua, &c. Quibus omnibus ex locis apparet,

MVNVS generale nomen esse, quo genera omnia ludorum complectuntur. tametsi Lactantius lib. De vero cultu VI, ca. XX. scribat, Muneris nomine propriè venationes intelligi. qua de caussa homines carpendi cupidi scripserunt in Sextianæ commentariis, non satis intelligenter fecisse, qui illud in Verrem, Vllum munus Ædilitatis, de ludis dictum existimarunt, suáque in scripta retulerunt. Sed videamus ne Cicero manifestissimè Muneris nomine quosuis ludos significet: cùm in lib. De offic. II. ita scribit: Crassus functus est Ædilitio maximo munere. non enim solam, vt opinor, venationem Crassus præbuit. Quinetiam Paulus in d. l. 122. apertissimè munus à venatione distinguit. Seneca autem lib. De benefic. I. & gladiatores & venationes eo verbo comprehendit: Nemo, inquit, tam stultus est, vt monendus sit, ne cui gladiatores aut venationem iam munere edito mittat. Suetonius autem in Nerone, Vespasiano, Domitiano, & alibi persæpe, munus perspicuè dixit, cùm de gladiatoribus sentiret. Hinc illud Senecæ initio libri Declamat. IIII: Quod Munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, noua paria per omnes dies dispensant, vt sit quod populum & delectet, & reuocet: hoc ego facio, &c.

MVNVS publicum est, ait Pomponius, ex quo commodum ad singulos vniuersósque ciues, rémque eorum imperio magistratus extraordinarium peruenit. l. 239, §. 3, D. de verbo. signi.

MVNVS personale, inquit Hermogenianus, illud est, quod corporibus, labore, cum sollicitudine animi ac vigilantia solenniter extitit: patrimonij verò in quo sumptus maximè postulatur. l. 1, D. de mun. & honor.

MVNVS, inquit Callistratus, aut publicum, aut priuatum est. publicum munus dicitur, quod in administranda re publica cum sumptu sine titulo dignitatis subimus. l. 14, D. de muneri.

MVNVS, inquit Paulus, tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari, mittíve: altero onus, quod quum remittatur, vacationem militiæ munerísque præstat: inde immunitatem appellari. tertiò officiū: vnde munera militaria, & quosdam milites munifices vocari. l. 18, D. de verbor. signif.

MVNVS & Donum, inquit Cornelius Fronto, sic differunt. Munus est, quod amicus vel cliens vel libertus officij caussa mittunt, vel munus gladiatorium. Donum quod diis datur. Inde vbi dona ponuntur, Donarium appellatur. Possunt & illa nihilominus Dona dici, quæ donant paupertibus diuites vel potentes. Illud quoque Donum putandum est, quod militibus donatur in castris.

Mvra, pro Myrrha, apud Pomponium in l. 21, §. primo, D. de aur. argent. item vt μύρα, Ionicè pro μύῤῥα. Pomponius recenset inter ea vnguenta quæ valetudinis causa parata sunt. Ergo significat vnguentum ex eo liquore confectum, qui ex myrrhæ arboris cortice inciso defluit, qui etiã Myrrha vocatus: vt auctor est Plini. lib. 12, capi. 15, & 16.

Mvrex, genus conchę, cuius sanguine lanæ ad Imperiales vestes paratæ inficiebantur: de quo Plin. lib. IX, ca. XXV. Vnde

Mvrilegvli, sub Rub. Cod. De murileg. & gynæc. muricum piscatores, qui ei operæ in perpetuum addicti erant, sic vt ad munus aliud aspirare non possent. l. murileguli, 11, illo tit.

Mvrrha, lapillus splendidus & in precio habitus. inde Murrhina vasa, vasa è murrha apud Paulũ in l. 3, §. 2, D. de supp. legat. Vlpia. autem in l. 19, in fin. D. de aur. arg. Murrhina autem vasa, inquit, in gemmis non esse Cassius scribit.

Mvtiana cautio, vide Cautio Mutiana.

Mvtvatio, sumptio mutuæ pecuniæ. Cicero pro Flacco: Quum multos minutis mutuationibus fraudauisset. Et sic in S. C. Vell. apud Vlpianum l. prima, D. ad S. C. Vell. Quod ad fideiussiones & mutuationes pro aliis quibus intercesserint fœminæ pertinet. Sic enim legendum esse in Obseruationibus nostris iampridem docuimus: nõ autem MVTVI DATIONES. Prohibet enim S. C. ne mulieres pro aliis mutuam pecuniam accipiant: non autem vt ne dent.

Mvtvvm, est contractus quo rerum quæ pondere, numero, mensura constant, vsus ita conceditur, vt postea non eædem, sed aliæ potius generis eiusdem reddantur. l. 2, Si cert. pet. indeq; appellatum est, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat: & ideo si non fiat tuum, non nascitur obligatio. l. 1, §. 2, D. de reb. cred. Quanquam ita ludere Iurisconsultis placuit, in quorundam verborum notatione: vt in Testamẽtum, Sacellum, & aliis non paucis: Varró autem libro De ling. Lat. IIII, Si datur, inquit, quod reddatur, mutuum. Verè autem sic se res habet, vt Mutuum in eius persona propriè sit, qui reddit. Plaut. Trinum.

Lesbon quid agit filius?

P. Bene vult tibi. L. Aedepol mutuum mecum facit.

Idem in Curcul.

Eam volt meretricem facere, ea me deperit.

Ego autem cum illa facere volo mutuum.

PA. *quid ita?*

PH. *Quia proprium facio, amo pariter simul.*

Cicero Q. Metello: Quod autẽ ita scribis: Pro mutuo inter nos animo: quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio. equidem hoc arbitror, cùm par voluntas accipitur & redditur.

Mvtvvm ergo, non eius est qui credit, sed eius qui reddit. vt mutuo dare non sit, ex meo tuum facere: sed credere rem vt mutuum ab eo cui creditur fiat.

Mvtvvm à credito quid differat, vide Crediti appellatio.

MYOPS, μύωψ, Luscitiosus: vt ait Gellius lib. 4, ca. 2. Vlpia. l. 10, §. 3, D. de ædil. edict. De myope quæritur, an sanus esset. & puto eũ redhiberi posse. Arist. in Proble. sect. 31. μυωπάζειν δὲ λέγονται, οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες· τὰ δὲ πόῤῥω οὐχ ὁρῶντες. ἐναντία δὲ πάσχοντες οἱ πρεσβῦται τοῖς μυωπάζουσι· τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόῤῥωθεν βλέπουσι. Luscitiosi, inquit, appellantur, qui natura quæ propè sunt cernunt: quæ verò procul, non vident. Senes verò contrà ac luscitiosi affecti sunt. nam quæ proxima sunt non videntes, quæ procul sunt perspiciunt.

N LITERA.

L. nota erat, non liquere significās, qua iudices in amplianda caussa vtebantur. vide A. litera. Et ad eam alludi videtur in l. 36, D. de re iudic. & l. 13, §. vltim. D. de arbitr.

NAM, pro sed, apud veteres vsurpati solitum, in Verrinarum commentariis exposuimus. itáque Paulus locutus est l. Inter stipulantem, 83. §. sacram. De verb. obli. & Papinianus in l. Stichum, 95. §. vsumfructum, D. de solut.

NARDVM, Pomponius in l. 21, §. 1, D. de aur. argen. numerat inter ea vnguenta, quæ valetudinis caussa parata sunt. Ex nardo igitur confectum vnguentum significat: quod Plinius lib. 13, ca. 1. Nardinum appellat. sed PVRVM addidit, vt ab illo Pliniano distingueret, quod aliis permixtis constat, & voluptatis ac suauitatis caussa tantummodo paratur. tametsi hoc quoque puro elegantiores vngi mulieres suauitatis tantùm caussa subiungat. quod etiam Tibullus libro secundo, Eleg. 2. perspicuè significat,

Illius puro distillent tempora nardo.

NATALIBVS restitui dicebantur liberti, qui beneficio Principis ingenuitatis ius ac dignitatem adipiscebātur. Natalia enim sunt, ius libertatis quod natura principiò generi humano æquabiliter tribuit, vt alter alterius ne pareret imperio: quemadmodum docet Marcianus l. 2, D. de natal. restit. Plinius ad Traianum: Postulantibus quibusdam, vt de agnoscendis liberis restituendisq; natalibus, secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Ruffo, & secundum exempla Proconsulum ipsa cognoscerem, respexi ad S. C. pertinens ad genera caussarum. Qui ergo natalibus restituti erant, eo loco habebantur, quasi serui nunquam fuissent. l. 3, D. de bon. lib. l. 4, D. de iur. aur. annul.

NATI accipiuntur etiam ij, qui exsecto ventre editi sunt: quin etsi non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, natum dicimus, l. quod dicitur, 12. D. de liber. & postum. præterea qui statim posteaquàm editi fuerunt, mortui sunt, nati dicuntur. l. tertia, C. de postum. heredi. at qui mortui, aut monstrosi, aut prodigiosi editi sunt, pro natis non habentur. d. l. 3, & l. qui mortui, 129. D. de verbor. signific. Natum tamen ab eo qui ex secto matris ventre extractus est, distingui videmus in l. 6, §. secundo, D. de inoffic. testament. l. 13, §. ex omnibus, D. de publician.

NATI, liberi: vt apud Terentium persæpe. Iurisconsulti tamen ad eos qui ex ancillis nascuntur vocem hanc cōtraxerunt. Imper. §. 17, De legat. Si quis ancillas cum suis natis legauerit, etiam si ancillæ mortuę fuerint, &c.

NATVRALIA quemadmodum à ciuilibus passim in libris nostris distinguantur, operæprecium arbitror, accuratius exponere: præsertim cùm qui eam rem pro dignitate explicarit, viderim adhuc neminem. ea verò disputatio tripartita est. Tribus enim modis de naturali & ciuili iure disseritur. Primus modus hic est. Res omnes, de quibus Iurisconsulti disputant, aut Naturales esse dicuntur, aut Ciuiles, aut Mixtæ. Naturales dicuntur, quæ cùm verè sint, & extent, tamen populi Romani legibus & formæ Reipub. qua populus Romanus vsus est, receptæ non sunt. veluti cognatio ex eo concubitu contracta, qui à legibus Romanis prohibitus est. l. 4, §. 2, De gradib. Nam siue liber ex serua, siue tutor ex pupilla, siue seruus ex ancilla, siue senator ex liberta liberos suscipiat, ij naturæ iure atque ordine, & verè liberi sunt illorum, & vicissim illi eorum parētes: sed quia contra populi Roma. leges id factùm est, propterea simpliciter naturales liberi & parētes appellātur. l. adoptiuus, De ritu nupt. & perpetuo tractatu Cod. De naturalibus lib.

NATVRALITER enim fieri dicitur à nostris, id quod reuerà factum est: & (vt vulgus loquitur) de facto. vnde

NATVRALITER apertæ & naturaliter clausę tabellæ dicūtur ab Vlpiano in l. 3, §. 12, D. de sen. Sillan. & NATVRALITER interrumpi possessio dicitur, quum nō furculus dicis caussa, vt moris erat, defringitur: sed si de possessione quis deiiciatur, vel alicui res eripiatur l. 5, D. de vsurpa. Vnde passim ea quæ NATVRALITER fiunt, in iure dicuntur esse facti, veluti traditio, l. si rem, 28. & l. in conuentionalibus, 52, §. 1, D. de verborum obligatio. item possessio.

l.19,§.Itémque,D.ex quibus caussis maior. l.1,§.si vir,l.cùm heredes,23.& l.possessionem,29.D.de acquir.posses. item solutio,venditio,traditio,l.7,D.de curat.fur. item legatum in annos vel menses singulos.l.10,D.de capit.minut. Ciuiles dicuntur eæ res, quæ cum reuera non sint, in iis tamen quæ sunt, iure Quiritium habentur atque numerantur. veluti cognatio ex adoptione cõtracta,d.l.4.De gradibus. Et hoc exemplum ita perspicuum est, vt explicatione non egeat. Constat enim Æschinum Mitionis filium non esse verè, sed iure fictum & fictione. Item vsusfructus pecuniæ, l.2,D.de vsufruct.ear.re. Mixtæ dicuntur, quæ cùm reuera sint, tum etiã à iure Quiritium comprobatæ sunt: veluti cognatio ex legitimis nuptiis contracta, puta ex Cicerone & Terentia. d.l.4.eod. sic Matrimonium naturale dici potest, quod cùm reuera contractum sit, à iure tamen Quiritium approbatum non est, ac propterea iniustum vulgò appellatur.l.si vxor,13.§.1,D.de adulter.l.si quis,27.l.si Senator,31.De rit.nupt. veluti si senator libertinam duxerit:aut tutor pupillam, curatórve adolescétem. Item si liberta quæ patrono nupserit, diuortio facto alteri nubat. l.vlti.D.de diuor. Ciuile est, quod etsi reuera, id est eo modo quem natura instituit, contractum non est, tamen pro contracto habetur: veluti cùm in absentis & volentis domũ vxor deducta est, adeò vt si rediens moriatur, ab vxore lugendus sit.l.5,& l.6.De rit.nupt. Item cùm apud hostes est maritus.l.6,De diuort. vbi Iauolen. ait, vxores eorum qui in hostium potestatem peruenerunt, posse videri nuptarum locum retinere eo solo, quòd alij temerè nubere nõ possunt. Nunc exemplum de possessione proponamus. Possessio naturalis dicitur, cùm quis corporaliter quidem, hoc est manibus ac pedibus, sed tamen aut iniustè, aut non accommodatè ad iuris ciuilis rationem rem aliquam obtinet. Iniustè, vt qui liberum hominem vinxit.l.cùm heredes,23.§.2,D.de acquir.posses. qui vi possessionem inuasit, aut vxor, cui constante matrimonio maritus (quòd prohibitum est) donauit.l.1,§.5, D.de vi & vi arm.l.si eum,26.D.de donat. int.vir.& vxo.l.1,§.1,l.vxor,D.de acquir. poss.l.nec vllam,D.de petit.hered. Non accommodatè ad iuris ciuilis rationem, id est, vtiliter ad vsucapionem: vt coloni, inquilini, fructuarij, depositarij, commodatarij, emphyteutæ, conductores.l.communi, 7.§.6,D.commu.diuid.l.2,D.pro herede. Nam hi omnes vsqueadeò ciuiliter nõ possident. vt plerunque dicantur non possidere (quod tamen ita intelligendum est, non possidere ciuiliter.) Vide l.sciendum est,§. creditor,D.qui satisd.cog.l.si seruus depositus,§.1,D.de nox.act.l.6,§.1,D.precar.l. 1,C.commun.de vsu.magis quippe tenere dicũtur,l.1,§.4,D.quor.legator. Hinc possessio naturalis dicitur esse facti.l.1,§.si vir,l. cùm heredes,23,l.possessionem,29.D.de acqui.posses. Ciuilis possessio dicitur, cùm quis non corporaliter quidem, sed tamen & animo & accommodatè ad vsucapiendi finem possidet. veluti debitor qui pignus creditori dedit.l.serui,16,D.vsurpat.l.qui pignoris,l.1.D.de acquiren.poss. Item qui ab hostibus captus est.l.in bello,12.§.facti, D.de capt.& postlim. Item qui ad nundinas profectus est. l.clàm possidere, 6.§.1, D.de acquir.posses. Mixta autem possessio est, quam quis & corpore & animo, iustè & congruenter iuri Ciuili possidet. Deinceps exemplum de naturali obligatione proferamus. Naturalis obligatio est, quæ cùm verè contracta sit, à iure tamen Quiritium non approbatur. veluti seruus aliquis ciui Romano mutuo centum aureos dedit. si naturam spectemus (quæ parem omnium hominum conditionem statuit, l.32.D.de regu.iur.) nemini dubium est, quin ciuis ille seruo illi sit obligatus. Id quod ex præsenti rerum statu qui nunc in Europa est, clarissimè quiuis potest intelligere. At ius populi Romani (quod seruos nullo numero habebat.l.quod attinet,D.de regu.iur.l. seruitutem, eodem) nunquam actionem & iudicium dedisset seruo aduersus illum debitorem. Prætor enim Vrbanus, non seruis, sed ciuibus Romanis ius reddebat. Hinc ergo dicuntur serui in contractibus naturaliter & obligari & obligare.l.serui, 14.D.de obligation.& actio.l.si quod dominus,64.de condict.indeb.l.nec seruus, 41.de pecul. Hinc debitum quod dominus seruo debere in tabulis scripserat, non ciuile, sed naturale esse dicitur in l.quibus,40. §.dominus, de condit.& demonstr. Hinc Vlpianus in l.fideiussor,16.§.secundo,D. de fideiuss.scribit abusionem esse vocabuli, cùm

cùm dicimus seruum debere, vel seruo deberi: nimirũ quia deberi propriè id demum intelligitur, quod apud Prætorẽ peti potest. seruus autẽ nec agere apud Prætorem, nec conueniri potest. eadẽ est ratio si, qui eiusdem familiæ sunt, inter se contrahãt, veluti duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt: vel pater cum filio, vel filius cum patre, seruus cum herili filio, vel hic cum illo. l. frater à fratre, & alibi sæpe, D. de cond. indeb. Meminisse autẽ oportet, in ista disputatione regulæ cuiusdam ab Vlpiano nobis traditæ in l. Stichum, 95. §. naturalis, D. de solut. vbi ait, Firmamentum quo solo nititur naturalis obligatio, esse vnicam æquitatem: facit l. eas obligationes, 8. D. de capit. minut. vbi Caius scribit, actionem de dote in bonum & æquum conceptam esse, eiusque obligationem habere naturalem præstationem. facit l. si noxali, 11. D. de pecul. l. nam hoc, De condict. indebit. quapropter vbicunque ęquum est, ibi naturalis obligatio est: tanquam eius obligationis caussa efficiens, aut certè caussa sine qua non, sola sit æquitas. Hinc illud apud Sallust. in Catil. Ius bonúmque apud maiores nostros, non legibus magis quàm natura valebat. Quo ex præcepto triplex effectus naturalis obligationis nascitur: primùm, vt solutũ ab imprudente, non repetatur. d. l. fideiussor, d. l. si quod dominus, item l. naturales, De obligat. & act. secundum, vt compensandi ius præbeat. l. etiam, D. de compensat. tertium vt ad constitutum valeat. l. 1, D. de const. pecun. Ciuilis autẽ obligatio est, quæ vel nunquam reuera contracta est, vel cum reuera cõtracta esset, facto tamen aliquo, sed ad iuris Ciuilis rationem non accommodato, dissoluta est. Quæ nunquam contracta est, veluti ex inani chirographo. nam si scripsi me centum abs te mutuo accepisse, quæ tamen nunquam credideris, tamen chirographum atque cautionem meam habeas, re quidem vera tibi obligatus non sum: at ciuiliter obligatus sum. §. idem iuris est, De except. lib. Inst. 4. Item obligatio vi, metu, dolóve malo contracta propterea naturalis non est, quia æquitati contraria est. Dicebamus autem paulo antè obligationis naturalis robur & firmamentum esse solam æquitatem. l. Stichum, De solut. attamen obligatio hæc ciuilis contracta est: vt §. 3, & §. 4, De exception. l. 1, & pass. D. de doli except. vnde constat propter istas obligationes actionem dari. pacto verò aliquo naturaliter quidem dissoluta obligatio, ciuiliter autem manere dicitur, veluti cùm pactum est ne peteretur. nam pactum nudum, id est, sine stipulatione factum, ciues R. neq; obligabat, neque ab obligatione dissoluebat. l. iurisgentium, D. de pact. & tamen, propter istud factum, naturaliter & ex æquo & bono dissoluta erat. Nihil enim magis æquum & naturale est, quàm pacta seruari. l. 1, De pact. l. 1, D. de const. pec. Item si iudicatum est, & verè quidem iudicatum, pecuniam non deberi. nam etsi æquum est omnẽ obligationẽ dissolui, manet tamen ciuilis. l. 3, D. de except. l. 1, & pass. D. de except. rei iudic. Mixta autem obligatio est, quæ cùm reuera & æquissimè contracta sit, tum etiam à iure Ciuili comprobatur, & confirmatur. Postremum exemplum sequitur de solutionibus. Naturalis solutio est, quæ cùm reuera facta sit, rata tamen à iure ciuili non habetur. veluti cùm pactum de non petendo factum est, aut iustum iusiurandum datum. l. Stichum, 95. §. naturalis, De solut. Solutio ciuilis est, quæ cùm reuera facta non sit, tamen pro facta numeratur. veluti cùm dies actionis præteriit. l. 2, & passim, D. de diuers. & temp. actio. item cùm falsò iudicatum est non deberi. l. iudex, l. Iulianus, D. de condict. indebi. item cùm falsò iuratum est tem petitoris non esse, vel nihil ei deberi. l. vlt. De iureiur. Item cùm debitori maxima & media capitis diminutio contigit. l. si debitori, 47. D. de fideiuss. l. seruus, 30. D. de oblig. & act. l. vlt. D. de duobus reis. Mixta solutio est, quæ cùm verè facta sit, tum à iure ciuili rata habetur: veluti solutio pecuniæ, vel acceptilatio, quę ideo iurisgentium appellatur. l. an inutilis, 8. in fine, D. de acceptil. cùm tamen per stipulationem (quæ ciuilis est) fiat: & à C. Aquilio Iurisconsult. primùm excogitata sit. Secundus modus quo Iurisconsulti de naturali & ciuili iure disputant, non ad res omnes, sed ad paucas, & certas duntaxat pertinet: eas nimirum quæ vtriusque iuris sunt participes. In iis igitur duo considerantur, ortus & materia, quæ naturæ attribuuntur: deinde incremẽtum & forma, quæ à iure ciuili profecta sunt. Cuius rei aliquot exempla subiiciemus. Matrimonium dicitur esse iuris naturalis

ralis in l.1, D. de iust. & iut. constat enim viti & vxoris societatem à natura institutam, & à gentibus omnibus comptobaram atque vsurpatam fuisse. itaque naturale ius & pudor in matrimoniis contrahendis dominari dicitur in l.adoptiuus, 14 §.1, de rit. nupt. verùm vt matrimonia fierent per confarreationem, coemptionem, vsum: vt aliæ matresfam. essent, aliæ matronæ tantum: vt per coemptionem cõtractum matrimoniũ ius sui & viro & vxori tribueret, per vsum contractum non tribueret: vt nuptiæ sint consortium omnis vitæ, diuini & humani iuris communicatio, sicut ait Modest.l.1, D. de rit.nup. vt senatores, eorúmque liberi libertinam vxorem ne ducant: l. 23, eod. hæc, inquam, omnia quæ formam quandam matrimoniis afferunt, nequaquam à natura sunt, aut gentium plurimarum communia, sed ab iis qui Reipu. Romanæ formam instituerunt, excogitata, & suorum ciuium caussa propriè introducta sunt. Sequitur alterum exemplum. Patria potestas à natura sine dubio instituta est, & ab omnibus gentibus vsurpata: cuius rei præclara disputatio est apud Arist.lib. Politic.1, ca.3. Iustinianus tamen sub tit. De patria pot. & Dionysius Halic.lib. 2, & Caius sub tit. De his qui sunt sui vel al. nominatim affirmant, eam esse Iuris ciuilis. etenim vt pater in filium vitæ necísque potestatem haberet, l.vlt.C. de pat.pot.l. in suis, 11, D. de lib. & post. vt pater posset filiũ vendere, eundem posset noxæ dedere, emancipare, nunquam à natura institutum, sed à Romulo (vt ait Dionys.) excogitatum, & in suę ciuitatis vsum introductum est. Eodem pertinet patris consensus in filiifa. nuptiis, quę potestatis illius pars est. Iustinianus autem ait eum & naturalis & ciuilis iuris esse. §. 1, De nupt. Nam hoc fieri debere, inquit, & ciuilis & naturalis ratio suadet. Ac de naturali quidem & gentium iure inter omnes constat. Verùm vt in filiifam. nuptiis consensus ille desideretur, in emancipati verò, nequaquam. l. filius, De rit. nupt. vt patris captiui aut in peregrinitatem redacti consensus nõ sit necessarius. l. in bello, 2. §. medio, D. de capt. & postli. hæc, inquam, omnia ex iure Quiritium manasse, nemo non videt. Sequitur exemplum de tutela. Tutelam naturæ maximè consentaneam esse, & ab omnib. gentibus vsurpatam, nemo ignorat. itaque iuris naturalis dicitur à Instin. §. vlti. De legit. agnat. tut. Quid igitur est quod in l. 1, D. de tut. dicimus tutelam esse iure ciuili datã ac permissam? Respondetur, hoc ad formam à Romanis Iuriscõ. excogitatam referendũ esse: veluti ne quis peregrinus ciuis Romani tutor sit: vt certæ tutelæ sint legitimæ, fiduciarię, quasi legitimæ, Attilianæ, tutor suam pupillam vxorem ducere, aut filio vxorem accipere non possit. l. tutor, 15. De sponsal. tutoris vnius auctoritas vel satis sit, vel non satis sit. l. vlt. C. de auct. tut. vt capitis diminutione nonnullæ pereant, nonnullæ verò amittantur: hæc, inquam, omnia aliáque innumera Iuriscon. Romanorum inuenta esse constat. Iam verò agnatio iuris ciuilis dicitur esse ab Imp. §. vlt. De legit. agna. tut. Atqui dubium nemini est, quin communio sanguinis, quæ verbo ipso significatur, à Iurisc on. Ro. excogitata non sit. quinetiam certum est ante fundamenta vrbis Romæ iacta, nomen illud agnationis in Latio vsurpatum fuisse pro sanguinis communione. verum vt agnatis remotiorib. potius quàm cognatis propinquioribus hereditates & tutelæ deferantur, vt agnationes per omnem capitis diminutionem intercidãt, non à gentium aut naturæ iure, sed à pop. R. institutis profectum est. Eiusdem generis est Suitas, hoc est ius illud quod habent filiifa. in parentum suorum intestatorum hereditatibus. hoc enim ita naturæ congruit, vt nihil magis. patet ex l. vlt. D. de bon. damnat. & Arist. in Eth. verùm vt ea per adoptionẽ & per coemptionẽ acquiratur, vt per emãcipationẽ & peregrinitatem amittatur, ab ingeniis Iurisconf. Ro. excogitatũ est. Cognatio quoque cùm sanguinis communionem significat, naturalis est. §. vlti. De leg. agna. tut. Itaque naturale est, vt filius intestatus matri succedat. quoniam tamen per leges XII. tabul. neque mater filio, neque filius matri succedebat, idq; postremis temporib. per S.C. Orficianũ & Tertyllianum introductũ est: propterea dicimus, cognationẽ istam materiã & ortum à natura, incrementũ autem à iure ciuili accepisse. Nemo enim hæc quę scribit Vlp. initio legis 2, D. de S.C. Tertyl. dicet ex naturæ instituto fluxisse. Si filius, inquit, vel filia libertini sint effecti, mater legitimã hæreditatẽ vindicare nõ poterit: quoniã mater esse huiusmodi filio

filiorum desiit. Item illud ex eadem l. 5. si mater: Si mater non petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis reiectisve non confestim altera nomina ediderit: ius non habet vindicandorum sibi bonorum intestatorum filiorum. Tertius modus quo Iurisconsulti de naturali & ciuili Iure disputant, eò pertinet, vt Naturalia dicantur ea, quæ gentium omnium communia sunt: Ciuilia verò, quæ ciuium R. propria. Communia gētium omnium in libris nostris commemorantur hæc: Legatorum sanctitas, l. vlt. D. de legation. Et apud Cic. multis locis. Emptio, venditio, l. ex hoc iure, De iust. & iur. Locatio & cōductio, ibid. Precarium. l. 1, D. de precar. Societas, Mandatum, mutuum, Commodatum, Depositum, Pignus, Traditio nuda, Possessio naturalis, Donatio, Pactum, l. iurisgentium, l. si vnus, De pact. Transactio, Dominium in bonis, Cognatio. Ciuilium autem tria genera reperio: Legis actiones, priuatas siue extraiudiciales ciuium actiones, & iura ciuilia. Legis actiones sunt formulæ agendi in iure apud eum qui iuri dicundo præest: veluti Emancipatio, l. 4. de adopt. l. 2, & l. 3, De offic. proconsʃ. Adoptio, l. 4, de adopt. l. 2, & l. 3, De off. proc. Manumissio per vindictam. l. 4, C. de vindic. lib. In iure cessio, apud Vlp. in Inst. cap. 26, & Boetiū in Top. Cicer. vbi nominatim ait, hanc fuisse legis actionem. Tutoris in iure datio. nam primum magistratuum maiorum fuit propria: pòst in pupillorum fauorem etiā omnibus magistratibus municipalibus permissa est, l. 1, & l. 3. De tut. dand. Postulatio iudicij recuperatorij: quæ propterea legis actio sæpe nominatur propriè, vt Verr. III. & apud Valerium, Pliniū, & alios. Cicero pro Cæcina: Iam verò vt omnes qui in eadē caussa sunt, & lege agant, & suum ius persequantur, & omnes iure ciuili sine cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione vtantur, quid ego commemorem? Item, Postulatio bonorum ex edicto, stipulationes & satisdationes tum prætoriæ, tum etiā iudiciales: quoniam quod apud Iudicē fit, fieri apud Prætorem videtur: cuius imperio & auctoritate Iudex sedet. nam de Prætoriis quidem Vlp. sic loquitur in l. actionis, 37. D. de obligat. & act. Actionis verbo, inquit, continentur etiam stipulationes quę Prętoriæ sunt, quia actionum instar obtinēt. Priuatæ autem ciuium actiones à nobis dicuntur, quæ extra iudicium fiunt, veluti stipulatio vulgaris, id est neque prætoria, neque iudicialis. nam in solos ciues R. conuenit ea obligatio, l. vlt. De duob. reis, l. si debitori, 47. De fideiusʃ. Item mancipatio & nexus, auctore Cic. in Top. in Orat. pro Cæc. Var. lib. De re rust. II. In manum conuentio, testamēti factio, vsurpatio, id est, vsucapionis interruptio, cum surculus defringeretur. Testamenti factio per æs & libram, Cretio, Acceptilatio Aquiliana, Manumissio per censum, & Testamentum. l. 2. De interd. & releg. Acquisitio per legē, auctore Vlp. in Inst. Operis noui nunciatio, & remissio, Bonorum omnium emptio, & Sectio: Var. auctore li. De re rust. II. Iura autem ciuilia nunc dicimus, non actiones, sed vim quandā ciuium R. propriam, cuius peregrini omnes expertes sunt. huius generis sunt Agnatio, & Gētilitas, Patria potestas, Suitas, siue ius sui, Vsucap. id est ius per vsum capiendi, Dominium iure Quiritium, Testamēti factio, Id est capiēdi ex testa. ius, Acquisitio lege, de qua Vlp. in Inst. loquitur, Postliminium. Atque hæc quidem hactenus. Nunc illud animaduertendum est, eorum quæ ciuilia sunt, quædam magis, quædam verò minus ciuilia dici posse. Minus ciuilia sunt, quæ per solam ciuitatis amissionem intereunt, quæ media capitis diminutio appellatur: veluti cognatio quatenus ciuilis est, hoc est ex nouis Legibus siue Senatuscons. instituta: mater enim filij in peregrinitatem redacti, mater esse desinit. l. 2, & l. 1, 5. capitis, D. ad Tertyll. l. 7, D. de cap. min. item Testamenti factio, l. 8, D. de testamen. Tutela prætoria & testamentaria, l. 7, De cap. min. Vsucapio, auctore in Offic. Cic. Obligationes ciuiles, l. vlti. de duob. reis. l. si debitor, 47. de fideiusʃ. Item Societas, l. verū est, 63. in fine, D. pro socio. nam illa emācipatione non tollitur, l. actione, 65. 5. societas, D. eodem. Item Matrimonium, quatenus est iuris ciuilis, l. in bello, 12. 5. 3, l. 5, & l. 14, D. de capt. & postlim. l. si quis, 56. D. solut. mar. nam quatenus naturale est, per ciuitatis amissionem non tollitur, l. 1, C. de repud. l. res vxoris, 24. C. de dona. int. vir. l. 5, D. de bon. damnat. Atque hoc est quod ait Paulus in l. sunt quidā, 15. D. de pœn. Ciuitate spoliatos ea quæ iuris gentium sunt, reti-

nere: quæ verò Ciuilis iuris sunt, amittere. Magis verò ciuilia dicuntur, quæ non tantùm ciuitatis, verùm etiam familiæ amissione, id est emancipatione (quæ minima capitis diminutio vocatur) intereunt: cuiusmodi sunt Agnatio. §. vlti. De legit. agnat. tut. Patria potestas, l.12, D. de capt. & postlim. §. cùm autem, Quibus mod. ius. Suitas, l. sed eum, 6. §. 1, D. de bon. possess. Testãdi facultas, §. 1. Quibus non est permis. Tutelæ legitimæ & fiduciariæ, Vsusfructus olim auctore Paulo, lib. Sent. tertio, cap. 6. Postremò quasi corollarij nomine illud adiiciemus: In hoc disputationis genere contraria contrariis tolli, quæ modò eiusdem generis sunt. Nam, exempli caussa, contractus iurisgentium per distractum, id est per solam contrariam cõuentionem extinguitur: l. ab emptione, 58. D. de pact. Item pactum per pactum contrarium, l. si vnus, §. pactus, D. de pact. l. Stichum, 95. §. naturalis, D. de solut. Item obligatio naturalis per iustum iusiurandum, d. l. Stichum, & l. vlt. D. de iureiur. Itémque per acceptilationem, quatenus non formulam, sed materiam spectamus: id est remissionem. l. 8, in fi. De acceptilat. Eodem modo etiam Nuptiæ per diuortium, quod verbis certis, & septem testibus adhibitis fiat, dirimuntur. l. 1, & l. 7, D. de diuor. & apud Ciceronẽ lib. de Oratore 1. Item ciuilia per contraria ciuilia dissoluuntur: veluti, obligationes ciuiles per acceptilationem & nouationem, l. 1, & pass. D. de acceptil. & De nouat. At neque ciuilia naturalibus, neq; naturalia ciuilibus extinguuntur. §. vlti. De legit. agn. tut. l. 8, D. de cap. minut.

NAVALIA vasa, in quibus onera recondita in naues imponuntur. Vlpianus l. 19, §. 5, D. de aur. argen. Vasorum appellatio generalis est: dicimus vasa vinaria, & naualia. Nonnulli reponebant NIVALIA, pro colo niuario: quod & Vlpiani sententia repudiat, & loquendi consuetudo. NIVARIA enim per R. legendum esset.

NAVCELLA, vide Nauicella.

NAVES actuariæ, naues quæ præter vela remis etiam aguntur. sed propriè sic dicuntur quę voluptatis caussa paratæ sunt. Marcellus l. 2, D. de capt. & postlim. Nauibus longis atq; onerariis propter belli vsum postliminium est: nõ piscatoriis, aut si quas actuarias voluptatis caussa parauerunt.

NAVIS oneraria, quæ oneri ferendo parata est, quæ non remis, sed velis vtebatur. Vlpianus l. 1, §. 5, D. de exerc. act. Quædam enim naues onerariæ, quædam, vt ipsi dicunt, ποτάμιαι. Marcell. l. 2, D. de capt. & postlim. Nauib. longis atque onerariis propter belli vsum postliminium est.

NAVES piscatoriæ, naues piscibus capiendis accõmodatæ. Marcellus l. 2, D. de capt. & postlim. reuers. Nauibus longis atque onerariis, propter belli vsum postliminium est: non piscatoriis. Liuius lib. 33: Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piscatorię pleræque conspectæ peritis nandi dedissent effugium.

NAVICELLA, diminutiuũ à naui. Marcell. l. 17, §. 1, D. de instr. vel inst. Instrumẽto piscatorio contineri Aristo. ait nauicellas, quæ piscium capiendorum caussa comparatæ sunt. Legitur tamen Naucella.

NAVICVLARII, nauium exercitores; nauclerí. vnde Rubr. lib. xi. Cod. De nauiculariis seu naucleris: qui scilicet publicam annonam vehendam suscipiebant: quorum in vrbe certum corpus erat. l. 1, §. 1, D. quod cuiusque vniuers.

NAVLVM, merces quam vector nautæ dissoluit. Vlpianus l. 6, D. Qui pot. in pign. Si quis in merces sibi obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exoluatur. Vlpianus l. 39, D. de legat. & fid. libro 30: Et id in operis seruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum.

NAVPEGVS, ναυπηγός, nauium architectus: apud Tarruntenũ in l. vlti. D. de iur. immunit.

NAVTA propriè est, qui nauis nauigandę caussa in naui est: inquit Vlp. at in edicto Naut. caup. stab. pro maniculario, siue nauarcho, vsurpatur: hoc est, pro eo qui nauem exercet. l. 1, §. 1, D. illo tit.

NAVTICA pecunia quæ & Traiectitia dicitur, est, quam creditor vsque ad certum locum, vel in omne itionis & reditionis tempus suo periculo præstat. qua de caussa permissum est, vt eius nomine & ex pacto vsuram petat, & vsuram grauissimam petat. l. 1, & pass. D. de nau. fœn. Dicitur & Nauticum fœnus, & vsura maritima. l. 6, D. illo tit.

NEC rarò, pro Et rarò, positum videtur à Celso geminata negatione ex Grecorum consuetudine, pro simplici. Si tibi nupsero, inquit,

inquit, decem dari spondes? caussa cognita denegãdam actionem puto. nec rarò probabilis caussa huiusmodi stipulationis est, l.87,§.2,D.de verb.oblig.vbi optimus Accursius insolentia locutionis offensus, Necrar, inquit, id est nunquam: sed & NEC RARA legi quibusdam in libris testatur: quod absurdius multo est.

NECESSARII sunt, vt Gallus Ælius ait, qui aut cognati, aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur, præter ceteros. Hæc Festus, in eáq; significatione passim in libris nostris vsurpàtur. vt l.congruit, D.de off.pręsid.l.benignius, D.de lib.caus. l.1,§.vlti.D.de eo qui pro tut. l. affectionis, D.de donat. Hinc

NECESSITVDO, pro Cognatorum propinquitate.l.vlti.D.de iust.& iur.l.si tutor, D.de susp. tut. l.in fideicõmissi, §.cum polidius, D.de vsur.

NECESSARIVS heres, vide Heres necessarius.

ΝΕΚΡΟΘΑΠΤΗΣ, ὁ τοὺς νεκροὺς θάπτων, id est qui mortuos sepelit. Vlpianus Libitinarium Latinè dici testatur: Si Libitinarius, inquit, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, seruum Pollinctorem habuerit, &c.l.5,§.1, D. de inst.act.

NEGATIVA, siue Negatoria actio dicitur, actio in rem negantibus verbis concepta, per quam aut libertatem aut seruitutem vindicamus.l.5,D.si vsusfr.petat.l.2,& l.4,D. si seruit. vindic. formula enim illius hæc erat: Nego tibi ius esse vti frui, inuito me; Ni ius tibi non sit, vti frui. Si pateret Titio ius non esse vtendi fruendi: Nego tibi ius esse altius tuas ædes tollendi.

NEGLIGENTIA, magna culpa est: magna culpa, dolus est. ait Paulus l.226,D. de verb.sign. vide CVLPA.

NEGOCIVM propriè est, cùm quid rerum contrahẽdarum caussa vltrò citróque geritur: hoc est cùm quid datur, vicissimq; accipitur. cùm enim suum tantum accipitur, nõ dicitur negocium.l.si in area,33.D. de condict.indeb. Sic in l.15,l.19.l.22,D.de præscript.verb.

NEGOCIVM auté generaliter pro eo omni quod ad rem alicuius familiarem attinet vsurpatur.l.1, & pass.D.de nego.gest. Hinc,

NEGOCIATIO dicitur in mercaturis faciendis, veluti Negociatio Sagaria. l.52, §.quidam, D.pro socio. Hinc

NEGOCIATORES serui, qui negocij exercendi caussa, veluti ad emendum, locandum, conducendum præpositi essent.l. legatis, 65. D.de legat. 3. & l.si hoc, 49. D. pro soc.

NEGOCIATORES non iidem sunt, qui Mercatores: vt vulgò creditur. Negociatores enim dicuntur ciues R. qui in prouinciis sedem ac domicilium fortunarum suarum habent: neque Romam ferè nisi census tempore, hoc est quinto quoque anno veniebant. At Mercatores sunt qui cùm Romæ domicilium familiámq; suam habeant, interdum ad aliquot menses in prouincias excurrunt, mercium exportandarum aut importandarum caussa. Ex negociatoribus autem in prouinciis conuentus constabãt, hoc est, Proprætores ac Proconsules cùm forum haberent, ac ius dicebant, in priuatis quidem caussis, Recuperatores ex eo numero dare solebant: in capitalium verò rerum quæstionibus, eos in consilium adhibebant. si cui patronus dandus esset, ex eodem numero togatum aliquem dabant. Hæc ex longa obseruatione Verrinæ quartæ: in qua rerum istarum vsus perspicitur. Nunc quærendum est Negociatorum nomine, an etiam Publicani & Argentarij, qui in prouinciis domicilium habebant, contineantur. Sed de publicanis facilis & expedita ratio est. nam & in epist. 1, ad Qu. Fratrem apertissimè distinguitur, vbi sic scribit: Cõstat Asia ex eo genere ciuium, qui, aut quòd publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt: aut quòd ita negociãtur, vt locupletes sint, &c. Item in Maniliana: Nam & publicani suas rationes & copias in illam prouinciam contulerunt: deinde ceteris ex ordinibus homines naui & industrij partim in Asia negociantur, partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habẽt. Deniq; tum ex illa oratione, tum ex ea pro Fonteio planè constat, Negociatores dici Aratores præsertim, & pecuarios: Publicanos verò eos fuisse, qui ab Aratoribus decimas, à pecuariis scripturam, à mercatorib. autem portorium exigebant. Nunc de Argentariis & Fœneratoribus, videamus. nam hic sanè locus, quem modò ex Maniliana protulimus, Argentarios à Negociatorib. distinguere videtur. Sed hoc restricta & angusta

angusta ratione intelligendum est. nam in ea pro Fonteio Fœneratores & Argentarij perspicuè Negociatorum nomine significantur. A quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicuntur? Referta Gallia negociatorum est. plena ciuium R. nemo Gallorum sine ciue Ro. quicquàm negocij gerit. numus in Gallia nullus sine ciuium R. tabulis commouetur. vnæ tabulæ proferantur, in quibus vestigiũ sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam. vnum ex toto negociatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant.

NEPOS ex fratre, idem est qui nepos fratris: neque vnquam aliter obseruare potui. tametsi vulgata opinio sit, Nepotem ex fratre aut sorore esse, qui filius fratris aut sororis semper ab antiquis appellatur. Paul. in l. vlt. D. de gradib. Illud notandum est, non quemadmodum patris matrísq; fratres & sorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris sororísq; filios filias nomen speciale cognationis habere: sed ita demonstrari, fratris sororísque filios filias. Nepotem autẽ ex fratre post fratris filium constitui, docet apertè Caius in l. 7, D. de legit. tut. Veluti, inquit, frater eodem patre natus, fratris filius, nepósve ex eo. itẽ Imp. §. 1, De legit. agna. tut. totidem verbis. Item in l. nemini, 17. C. de nupt. Nemini liceat contrahere matrimonium cum sorore, sororis filia, & ex ea nepte: pręterea fratris tui filia, & ex eo nepte. vt facilè appareat Nepotem ex fratre eundem omnino esse, qui Nepos fratris dicitur. Neque satis intelligere possum, quid eruditis quibusdam hominibus in mentem venerit, cùm in testamento C. Cæsaris, quod ita scriptum est, Sororũ nepotes heredes instituit C. Octauium, &c. ita interpretantur, Nepotes ex sororibus, id est, sororum filios: cùm satis constet Octauium ex Accia Iuliæ C. Cæsaris sororis filia natũ esse. qua de caussa paulo suprà Suetonius Octauiam sororis eius neptem appellarat.

NEQVITIA in prodigis dicitur: vt in formula Prætoris: Quando tu bona patria auitáq; nequitia tua disperdis, &c. Cicero Tuscul. III: frugalitatis videtur esse proprium motus animi appetentis regere, & sedare: sempérque aduersantem libidini, moderatam in omni re seruare constãtiam: cui contrarium vitium Nequitia dicitur. frugalitas, vt opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. Nequitia ab eo, quod nequidquam est in tali homine: ex quo idem nihili dicitur.

NEXVM, inquit Varro, Manilius scribit, omne quod per æs & libram geritur, in quo sint mancipi. Fortasse, Res mancipi, legendum. Festus autem:

NEXVM est, inquit, vt Ælius Gallus ait, quodcunque per æs & libram geritur: idq; Necti dicitur. quo in genere sunt hæc, Testamenti factio, nexi datio, nexi liberatio. Nexum æs apud antiquos dicebatur, pecunia quæ per nexũ obligatur. Cic. autem in Topic. Abalienatio, inquit, est traditio alteri nexu, &c. Quibus ex locis veni in suspicionem, moris fuisse, vt manceps, id est is cui res abalienabatur, dicis caussa alterũ alligaret ac necteret (vnde Obligationis verbum apud Iuriscõsultos.) nam qui non satisfaciebant, nexi addicebantur, abducebantúrque. Liuius lib. 2. Nexu vincti solutíque se vndique in publicum proripiunt. Quum autem rem Mãceps accepisset, debitorem soluebat. Hoc patet ex lib. Cicer. De leg. 2, vbi legatarius qui non vult accipere quasi ex testamento, stipulatur ab herede, & per æs & libram ab eo accipit. Ita legatarius, inquit, heredẽ soluit. Qui verò abalienabat, æs à libripẽde, vt Caius ostendit, accipiebat. Plura diximus in Comm. de legibus XII. tab. sub capite De emptione.

NEXA res, & Nexa pignori dicitur, quę pignoris nomine obligata est. l. 1, §. si quis, D. ne vis fiat ei, qui in possess. l. 22, §. 1, D. de iur. fisc. l. 2, & l. 7, C. de dist. pign.

NEXVS, pro vinculum obligationis. Vlp. l. 26, §. 7, D. de cond. indeb. Si emptor fundi damnauerit heredem suum vt venditorem nexu venditi liberaret.

NOBILES Romæ dicebãtur, quorum patres aut maiores, magistratum curulem gesserãt: & Nouis hominibus opponebantur. Cicero Verrina VII: Videmus quanta sit in inuidia apud quosdam homines nobiles, nouorum hominum virtus & industria. Item: vt ista pręclara nobilitas desinat queri populum R. hominibus nouis atque industriis honores mãdare. Et Fami. V: Adeptus es, quod non multi homines noui: amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Fuit autem nomen hoc generale, & commune

omnium

omnium quorũ maiores magistratum (vt dixi) curulẽ gesserant: siue ij patritij essent, siue plebeij: sed cùm duas hasce subiectas species haberet, accidit quod in aliis plerisque vt altera species generis sui nomen retineret: & speciali ac proprio nomine nobiles dicerentur, qui plebeiæ gẽtis cùm essent, maiores tamen curulibus magistratibus honoratos habuerãt. Itaque Pedianus perspicuè ac dilucidè Patritios à Nobilibus distinguit. Sex, inquit, cõpetitores Cicero habuit: duos patritios, Galbam & Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles &c. Nõ quò Patritij nobiles non sint. quis enim tam sine mente vnquam fuit, qui hoc diceret? sed quia è generali Nobilium nomine, alij Patritiorũ honorabile nomen sibi retinebãt, factum vt alij generis nomen sibi attribuerent. Sic Liuius lib. 39: Omnes patritios, plebeiósque nobilissimarum familiarum M. Porcius longe anteibat. Sic Fuluiorum familia, quam plebeiam fuisse constat, Nobilioris cognomẽtum sumpsit. Sic in Sextiana: vósque adolescẽtes, & qui nobiles estis ad maiorum vestrorum imitationem excitabo: & qui ingenio & virtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem in qua multi homines noui & honore & gloria floruerunt, cohortabor. Nemo enim patritius vt esset, sua virtute consequi poterat. Hanc autem meam sententiam quam infrà sub voce PATRICIVS exposueram, cùm quidam eruditus vir non satis attendisset, voluit in suis nouis in Philippicas scholiis reprehendere. sed, vt opinor, abunde ei satisfactum est. Huc pertinet l. mortis caussa capimus, 31, D. de mortis caus. don.

NOCERE noxam. Paul. l. 63, D. ad leg. Falcid. Eadem caussa est eius serui, qui noxam nocuit. nec enim delinquendo quisq; preciosior fit.

NOMEN generalis appellatio est, quæ & prænomen, & nomen familię, & cognomen complectitur. Seneca lib. De benef. IIII: Si quod à Seneca accepisses, Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, sed nomen. Quoniam siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue cognomen, idem tamen ille esset. Propriè tamen Nomen à prænomine, cognomine, agnomine distinguitur: vti patet ex l. 4, C. de testam. & §. siquidem, 27. Inst. de legat. itémque ex his Charisij verbis: Propria nomina, inquit, in quatuor species diuidũtur: pręnomen, nomen, cognomen, agnomen. vt Publius, Cornelius, Scipio, Africanus. Prænomen est quod nomini præponitur, vt Publius: Nomen, quod familię originem declarat, vt Cornelius: Cognomen, quod nomini subiungitur, vt Scipio: Agnomen, quod extrinsecus adiici solet, vt Africanus.

NOMENCVLATOR, qui ciuium nomina omnium tenebat, & quum opus esset pronunciabat. Iis veteres dum ambitioni seruiebant, vtebantur. Cicero in Murænia-na Monitores eós appellat. Vlpia. l. 7, §. 2, D. de op. lib. Nam huius quoque est ministerium, si fortè vel librarius, vel nomenculator, vel calculator sit. Venuleius l. vlt. in fi. De lib. cau. Potest tamẽ & impubes operas dare: veluti si nomenculator sit, vel histrio. Cicero in illa quam antè nominaui: Quid? quod habes nomẽclatorem? in eo quidem fallis, & decipis: nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestũ est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi: si etiam noris, tamen per monitorem appellandi sunt? cur non antè petis, quàm insusurrauit, aut quid, cùm admoneris, tamen quasi tute noris, ita salutas?

NOMEN esse capitis, pro delatum esse & receptum in reos capitis. Plaut. Asinar.

Nam iam ex hoc loco
Ibo ego ad Tresviros, vestráque ibi nomina
Faxo erunt capitis.

NOMINIBVS obligatio, scriptura fiebat: vt ait Iustinia. sub tit. De liter. obligat. Eam vt intelligamus, illud scire oportet, Romæ moris fuisse, vt vnusquisque paterfam. tabulas domi haberet, in quibus quicquid per singulos dies aut acciperet, aut expenderet, perscribebat: vt Cicero in ea pro Cluentio demonstrat. De earum tabularum fide Censores quinto quoque anno ciues ad Iusiurandum adigebãt: vti Dionys. Halic. lib. 4 restatur. Hinc fidem in iudiciis facere solebant: vt in Orat. pro Qu. Roscio demonstrauimus. Vlpianus in l. 4, D. de pecul. Si verò nomina ita fecerit dominus, vt quasi debitorem se seruo faceret, cùm reuera debitor non esset, non obligatur. re enim, non verbis peculium augendum est. Pomponius l. 1, D. de annuis leg. Cùm in annos singulos quid legatum sit, neque adscriptum quo loco detur, quocunque loco petetur,

petetur, dari debet: sicuti si ex stipulatu, aut nomine facto petatur. Extat etiam apud Scæuolam faciendi nominis mentio in l. Thais, 41. in fin. D. de fideicō. libert. & alibi nonnullis locis. In quibus Tribonianum hallucinatum, nec satis specularibus suis vsum fuisse, verisimile est: cùm aliis in locis eam vocem expunxerit. vt in l. 1, D. de nouat. l. Grecè, D. de fideiuss. l. 1, D. de obliga, & act. Nomina autem in tabulis dicebātur tituli debitorum (vt ait Asconius) præsertim in iis debitis, in quibus hominum nomina scripta sunt, quibus pecuniæ commodatæ sunt. Plautus in Curcul. Noui ædepol nomen. nam mihi istoc nomine Dum scribo, expleui totas ceras quatuor. Ergo Nominibus obligatio contrahebatur, cùm expensum quid alicui in tabulas referebatur. Referri autem solebat, vel ab reis ipsis, vel ab argentariis, vel ab amicis. De reis, exemplū oratio pro Comœdo suppeditat: & loci ex Pomponio & Vlpiano superius adscripti. De argētariis, patet ex his Donati verbis in Terentiū: Tunc, inquit, in foro, & de mensæ scriptura magis, quàm ex arca, domoq; vel cista, pecunia numerabatur. Veteres enim ferè suam pecuniam apud argētarios habebant: eiúsque rei vestigium superest in l. 7, §. quoties, D. depos. De amicis exemplum habemus initio eiusdem Orationis pro Comœdo, & in epistola vltima lib. ad Attic. 4. item apud Senecam libro De benefic. 3: Ille, inquit, per plurium tabulas nomina interpositis parariis facit. Ex hac nominum obligatione nata sunt hæc loquēdi genera, quæ deinceps subiiciam. Nomina dissoluere. Cicero pro Plancio, Hoc nomen quod vrget, nunc cùm petitur, dissoluere. Catilina apud Sallust. Non quia æs alienum meis nominibus ex possessionibus soluere non possem: cùm & alienis nominibus liberalitas Aureliæ Orestillæ, suis filiæ que copiis persolueret.

NOMINA exigere. Cicero Verrina 3. Cùm per eos ipsos dies, per quos caussam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse.

NOMINIBVS certis grandem pecuniam debere.

NOMINIBVS certis pecuniam Romæ curari oportere.

NOMINIS eius quod quis inficiatus est diem petere. in Orat. pro Quintio. NOMINIBVS multis eos homines pecuniam à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Verrina IIII. IN NOMINIBVS pecuniam nobis esse, numeratam in præsentia non habere. ibid.

NOMEN bonum, debitor bonæ fidei, potius quàm qui soluēdo est. Cice. Sestio, ep. 6, lib. 5. Ego autē meis rebus gestis hoc sum assecutus, vt bonū nomen existimer. Interdum tamen, debitor bonus. Paulus l. inter caussas, 26. §. 2, D. mandat. Abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori: licet is soluendo nō fuerit. quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorē delegatum. vide Bonum nomen.

NOMEN facere, vide Facere nomen.

NOMINE, subauditur apud Iurisconsultos plerunque, vt in consuetudine sermonis Græci. velut quum dicimus, Noxæ dedere: Damnari repetūdarum, &c. Pompon. l. 2, D. de naut. fœn. Si nemo sit, qui à parte promissoris interpellari traiectitiæ pecuniæ possit. Alfenus l. 60, §. 3, De leg. & fid. lib. 30. Topiariū enim ornandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis quàm colendi paratum esse. Item l. 2, D. de proxenet. & l. 30, §. 2, D. de iureiurand. l. 28, D. de pignorib. in fine, l. 73, D. quib. mod. pignus, vel hypotheca soluitur.

NOMINATIM exheredari dicitur, cuius vel nomen, vel prænomen exprimitur: dum tamen cōstet de quo testator senserit.

NOMINATIM exheredatus filius & ita videtur, FILIVS meus exheres esto: si nec nomē eius expressum sit, si modo vnicus sit. l. 1, & l. 2, D. de libe. & postum. Quin etsi plures filios habeat, ac ita loquatur, CETERI omnes filij exheredes sunto, omnes nominatim exheredati videntur. l. Titius, 25. D. illo tit.

NOMINATIM exheredatus posthumus videtur, siue ita dictum sit, Quicunq; mihi nascetur: siue ita, Ex Seia: siue ita, Venter exheres esto. l. 3, §. 3, D. de iniust. rupt. Huic opponitur, INTER ceteros exheredare, de quo sub voce INTER, superius dictum est.

NOMINATIM alicui legetur ita, Lucio Titio, an per demonstrationem corporis, vel artificij, vel officij, vel necessitudinis, vel affinitatis, nihil interest. nam demonstratio plerunque vice nominis fungitur. l. nomin

nominatim, 34. D. de cond. & demonstr.

NOMINATIM ab aliquo herede legatum intelligitur, cùm à quo legatũ sit, constat: quamuis nomen pronunciatum non sit. l. nominatim, 90. De legat. 3.

NOMINATIM manumitti seruus ex lege Fusia Caninia sic videtur: Stichus liber esto: vel sic, Obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascetur, liberum esse volo. Paul. lib. Sent. 4, cap. 14. & l. nominatim, 24. & l. 37, D. de manum. test.

NOMINATI in criminibus non dicuntur ij, quorum nomen delatum est, quique rei facti sunt: sed ij quorũ nomen ab altero reo appellatum est. Sic Papia. l. 17, §. 10, D. ad municip. In quæstionibus nominatos capitalium criminum, &c. & l. 2, D. de bon. dot. qui ant. senten. Cicero pro Postumio: Neminem vnquam, quo ea pecunia peruenisset, causam dixisse, qui in æstimandis litib. appellatus nõ esset. in litib. autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis priuatorum, aut rationib. ciuitatum. Itaque in ferẽdis litibus adesse solebant, qui aliquid de se verebantur: &, cùm erant appellati, si videbatur, statim contradicere solebant. Tranquill. in Calig. Quæstorem suum in coniuratione nominatum flagellauit, veste detracta: id est, ab vno ex coniuratis indicatum.

NOMINATORES, in libris nostris dicuntur, qui cùm aliqui ad munus quoddam eligendi sunt, certorũ hominum tanquam idoneorum nomen edunt: & quasi eorum creandorum auctores sunt. Hinc

NOMINATORES tutorum, sub Rub. Dig. De fideiussorib. & nominat. tut. vbi in l. 4, ad finem, Affirmatores appellari videntur: qui cùm idoneos, inquit, esse tutores affirmauerint, fideiussorum vicem sustinẽt. De nominatione tutorum extat mentio in l. 1, §. 3, & §. 5, D. de magist. conuen. Hinc

NOMINATORES dicuntur sub Rub. C. de pericul. nominat. qui cùm Duumuiri essent, successores sibi designabãt, quorum fidem Reipublicę suo periculo præstabant. Et sic accipienda est l. 1, in princ. D. de magist. conueniend. l. 3; C. de conuen. fisc. debit. l. vnic. C. de sumpt. recup.

NON MINVS, quibusdam locis positum videtur, pro Non magis, aut Non tam. vt in l. solidum, 85, D. de solut. Solidum non soluitur, non minus quantitate, quàm die. Sic in l. 7, §. pactorum, D. de pact. §. iniuria, ad leg. Aquil. l. 3, §. Labeo, D. de incẽ. naufr. l. ab hostibus, 15, §. non minus, D. ex quib. caus. maior. Haloander autẽ in quibusdam reposuit NON NIMIS. quod mihi certe multo magis arridet.

NON soli Atridæ vxores amant: Achillis dictum, qui Vlyssis orationi respondens, à quo vt in castra reuerti vellet (vnde propter Bryseida sibi ab Agamemnone ademptam discesserat) rogabatur: sic inquit,

τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας
Ἀτρεΐδης; ἦ οὐχ' Ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο;
ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεΐδαι; ἐπεὶ ὅστις ἀγαθὸς καὶ ἐχέφρων
τὴν αὐτοῦ φιλέει, καὶ κήδεται, ὡς καὶ ἐγὼ τὴν
ἐκ θυμοῦ φίλεον, δουρικτητήν περ ἐοῦσαν. Id est,

Cur autem populum adduxit huc congregans
Atrides? an non Helenæ gratia pulchricomæ?
An soli amãt vxores diuersiuocorũ hominum
Atridæ? quippe qui bonus & prudens est,
Suam amat, & curat. vt ego quoque hanc
Ex animo amabam, quamuis captiuam.

Sextus Cæcilius hoc dictũ venustè transtulit ad eos qui vxores quamuis iniustas habent: vt adulterij accusatio non minus ipsis, quàm iis qui iustas vxores habẽt, permittatur. Vlp. l. 13, D. de adulter. Planè siue iusta vxor fuit, siue iniusta: accusationem instituere vir poterit. nam (vt Sex. Cæcilius ait) hęc lex ad omnia matrimonia pertinet, & illud Homericum adfert, Nec enim soli, inquit, Atridæ vxores suas amant. *ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων ἀτρεΐδαι.* Non soli amãt vxores Atridæ. Quod enim cum interrogatione pronunciauit Achilles, hic negatiuè retulit. Locum autem illum Vergilius lib. Æneid. 8. sic imitatus est:

Coniuge præcepta nec solos tangit Atridas
Iste dolor.

NON vtique, non restrictè, non præcisè. Vlp. l. 21, D. mand. Sed si non vtique vnius, sed vtriusque mandatum intuitus id fecerim. Sic Pompo. l. 43, D. ad leg. Aquil. Dominum enim lex Aquilia appellat, non vtique eum qui tunc fuerit, cùm damnum daretur.

NOSOCOMIVM, *νοσοκομεῖον*, locus vbi ægroti curantur, quẽ Valetudinarium Latinè dici suo loco docuimus. Vtitur Iust. l. illud, 16. & l. sancimus, 18. C. de sacros. eccl. *νόσος* autem morbum, *κομεῖν* verò curare significat: vnde vocabulum confictum.

NOTÆ, ſcripturæ compendium: & à literis diſtinguũtur. Paulus l.40, D.de teſt. milit. L. Titius miles notario ſuo teſtamentum ſcribendum notis dictauit, & antequam literis perſcriberetur, vita defunctus eſt. Idem l.6, in fi.D.de bon.poſſ. Notas literas non eſſe, Pedius ad edictum ſcribit. Hinc

NOTARIVS, idem qui Librarius, ſi modò notis ſcribat: vt in d.l.40, D.de teſt. milit. & l.26, C.de pignorib.l.41, §.Seio, D. de fideic.liber. At in libr. Cod.XII, tit. De primicerio & notar. verbum hoc pro Secretariis principis vſurpatur. Lampridius in Alexandro: Eum notarium qui falſum cauſſæ breuem in conſilio imperatorio retuliſſet, inciſis digitorum neruis, ita vt nunquam poſſet ſcribere, deportauit. Spartianus in Diadum. Iſtæ literæ per notarium, proditæ illi puero multum obfuiſſe dicuntur. Plinius in epiſt. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus.

NOTÆ pro appẽdiculis, quas Iuriſconſulti ad veterum ſcripta reprehendendi explicandiue cauſſa attexebant. l.2, C.de vet. iur.enucl.l.ex nota, 10.D.de caſt.pecul. vnde EX NOTIS Pauli ad Neratium, Marcelli ad Iulianum, ſæpe legimus in inſcriptionibus legum noſtrarum.

NOTHI, νόθοι, à Græcis dicuntur, qui à Latinis Spurij, vulgo quæſiti, naturales liberi. Vnde quæ Rubrica eſt in Cod. De naturalib.lib. eadem eſt in Nouell.LXXXIX: περὶ τῶν νόθων: de quibus Quintil. libr. III, cap. VI: Nothum, inquit, qui non eſt legitimus, Græci vocant. Latinum rei nomen, vt Cato quoque in oratione quadam teſtatus eſt, non habemus: ideóq; vtimur peregrino. Nothi autem ex Iuſtiniani conſtitutionibus hi ſoli appellantur, qui ex concubina nati ſunt: hoc eſt, ex muliere libera, innupta, quam vir cœlebs domi concubinatus nomine, ſolam habuit. d. Nouell. LXXXIX. item Nouell. LXXIIII. item Nouell. XVIII.

NOTIONIS verbum latiſſimum eſt: nam & in ciuilibus, & in criminalibus cauſſis vſurpatur. itaque Notio dicitur Prætoris, qui verum actio danda, an deneganda ſit, cognoſcit. l. vltima, in fin. D. de oblig. & act. Sic in l. 8, D. de tranſact. Prætoris dicitur eſſe notio, cùm de habitatione aut veſtiario, aut alimento relicto tranſigendum eſt. & in l. 6, C. quomod. & quando ind. At in l.1, §.1, D.de offic.præf.vrb. Notio ad cauſſas & animaduerſiones capitales refertur. vbi Vlpianus ſcribit, ea quæ vltrà centeſimum lapidem ſiunt, egreſſa eſſe Præfecti vrbi notionem. itémque in l. penult. D.de calumniat. Propriè tamen Notio videtur eſſe rerum quæ neque criminales ſunt, & in facto, non in iure conſiſtunt: veluti cùm Cicero in Orat. pro domo ſcribit, omnem eſſe notionem Põtificum cùm quis adoptatur, quæ cauſſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis, quæ ſacrorum. Item cùm diſceptatur apud Prætorem, vtrum qui filius eſſe dicitur in poteſtate ſit, an non ſit: Prætoris notio eſſe debebit: inquit Vlpianus l.3, §.1, D. de lib. exhib. aut cùm de illius ætate qui manumittit, vel de manumittendi cauſſa quæritur. Atque hæc quidem ita ſe habent, cùm propria verbi cuiuſq; ſignificatio exquiritur. Vlpianus autem in l. notionem, 99.D.de verb.ſignific. Notionem ſic poſſe accipi ſcribit, vt & Iuriſdictio & Cognitio intelligatur. Itaque idem in l.ait Prætor, 5, D.de re iudic. cùm Prætor dixiſſet, CVIVS de ea re iuriſdictio eſt: Melius, inquit, dixiſſet: CVIVS de ea re notio eſt. etenim Notionis nomen etiam ad eos pertinet, qui iuriſdictionem non habent, ſed habent de quauis alia cauſſa notionem.

NOTORIA dicuntur denunciationes criminum, elogia quibus crimina ad magiſtratus deferuntur. Paulus l.6, D.ad S.C. Turpil. Nunciatores qui per notoria indicia produnt, notoriis ſuis adſiſtere iubentur. Imp.l.7, C.de accuſat. Ea quidem quæ per officium Præſidibus denunciantur, & citra ſolennia accuſationum poſſe perpendi incognitum non eſt. verùm ſi falſis néc ne notoriis inſimulatus ſit, perpenſo indicio diſpici debet.

NOVALIS, inquit Paulus, eſt terra præciſa, quæ anno ceſſauit. l.ſilua, 30.D. de verb. ſign. vbi PROSCISSA fortaſſe legendum eſt: cùm in libro Varior. auctor. De limitibus ſcriptum ita ſit: Noualis ager eſt primùm proſciſſus, ſiue qui alternis annis vacat, nouandarum ſibi virium cauſſa. Et apud Seruiũ Georgicorum primo, Propriè Nouales ſunt primùm arua proſciſſa,

& primùm segetem ferentia. Plinius autem lib. 18, cap. 19: Nouale est, inquit, quod alternis annis seritur. Duæ ergo huius vocis significationes sunt: quarum altera notatur in d. l. silua: altera in l. vlt. D. de term. mot. l. 8, D. de fund. dot. l. vtiles, 39. D. de petit. hered.

Novatio est, ait Vlpianus, prioris debiti in aliam obligationem vel ciuilem vel naturalem, transfusio atque translatio: hoc est, quum ex præcedenti caussa ita noua constituitur, vt prior perimatur. Nouatio enim à Nouo nomen accepit, & à noua obligatione. l. 1, D. de nouat. Triplex autẽ nouatio est: prima, cùm vnius personæ obligatio in alterius personę obligationem nouatur: altera, cùm alterius generis obligatio in verborum obligationem nouatur: tertia, cùm verborum obligatio in alterã formam commutatur: id est cùm ei vel adiicitur, vel detrahitur. l. 1, & l. 2, D. illo tit.

Noverca dicitur vxor, liberis ex alia vxore natis: ait Modest. l. 4, §. 4, D. de gradibus.

Novi operis nunciatio, vide Nunciatio noui operis.

Novitii serui propriè dicuntur, recentes: Veteratores verò, siue Veterani, Inueterati. Vlpian. l. 37, D. de ædil. edict. Præcipiunt Ædiles, veterator pro nouitio veneat. Item: Quia venalitiarij sciunt facilè decurri ad nouitiorum emptionem, icirco interpolãt veteratores, & pro nouitiis vendunt. Item: Trita verò mancipia & veterana difficile est reformare. Sed Venuleius in l. vlti. subtilius rem explicat. nam veteratorem seruum esse ait turpi alicui ac sordido ministerio, quamuis recens, addictum: Nouitium verò, qui vel nulli adhuc, vel nobili alicui & liberali homine dignæ arti, quamuis multo antè, deditus fuit: veluti picturæ, medicinæ, musicæ. quod Valla, opinor, non viderat.

Noxa, inquit Iustinianus, est ipsum corpus quod nocuit, id est seruus: Noxia ipsum maleficium, veluti furtum, damnum, rapinã, iniuria: inquit Imp. tit. De nox. act. in princ. Hoc sine dubio Tribonianus est suspicatus, ex eo quod Caius scribit l. 1, D. hoc tit. Liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit euitare litis æstimationem. Et quum alibi dicitur Noxæ deditio, interpretatus est argutè homo sagax, id est, corporis deditio.

Noxa, damnum, vitium ex re aliqua contractum. Hinc Capere noxam, & concipere, & cõtrahere apud Columellam dicuntur serui ex nimio labore. Hinc Noxam nocere apud Liuium in antiqua formula: & Noxius seruus qui noxam nocuit, id est damnum intulit, & ob eam caussam obnoxius est. Columella libro 3: Operam vinitoris quem vulgus quidem parui æris, vel de lapide noxium posse comparari putat. Hinc eundem seruum Noxæ dedere præcisa locutione dicimur, pro Noxæ nomine dedere: id est ob damnum & noxam quam intulit. Sic Verrina 5, Lucri & accessionis dare frequentissimè, pro lucri & accessionis nomine. Et in Topicis, At si quis in pariete cõmuni demoliendo damni infecti promiserit. Et Liuius eleganter hoc transtulit, Obrui Ætnæ ignibus aut mergi freto satius illi insulæ esse, quàm velut dedi noxæ inimico Consuli. Hinc magis adeò concisa locutione, Noxis solutus dicitur seruus, Noxio contrarius; ob cuius noxam nihil debetur; vel qui nemini est obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxij vocabulum videtur) quasi liber ac solutus omni obligatione, quæ ex noxa contrahitur: siue quòd nullam admiserit, siue quòd eo nomine satisfactum sit. Vlpianus ex Ædilium edicto in l. 1, Certiores faciant emptores, quis fugitiuus erróve sit, noxáve solutus non sit. Et in stipulationibus apud Varronem libro De re rustic. 2, Illosce boues sanos esse noxísque s. præstari, id est solutos: & suprà: Illasce sues sanas esse, habereque rectè licere, noxísque s. præstare spondes? Vbi tamen S litera desideratur: hæc enim stipulationis erat formula, vt constat ex l. 3, & l. 30, D. de euict. Hinc

Noxa caput sequitur, id est obligatio ex noxa contracta facti auctorem sequitur. nam siue alienetur seruus, in nouum dominum transfertur actio: siue ipse manumittatur, in ipsum demigrat. vti docet Imp. §. 3, De nox. act. & Vlpianus l. 1, §. 6, D. Si quad. paup. & l. 1, §. 14, D. depos. itẽ Caius l. 20, & vlti. D. de nox. act. & alibi persæpe. Noxia autem à noxa hoc differt, quo species à genere. Nam quum vtraque pro ipso peccato seu potius actione peccandi ponatur, tum verò noxa pro effectu qui ex peccato redundat, id est obligatione

& culpa plerunque vsurpatur. Vnde noxæ eximere, & noxalis actio, & noxis solutus, & noxa caput sequitur: non autem noxia, aut noxialis dicitur. vide, Caput noxa sequitur.

NOXA apud poetas & oratores ponitur pro culpa: at noxa peccatum, aut pro peccato pœna. vt Accius Menalippe: Te esse huic noxæ obnoxium. Item quum lex iubet noxę dedere, pro peccato dedi iubet. Festus.

NOXÆ verbum in hac stipulatione Noxis solutum præstari, non existimatur (inquit Iulianus) ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem & coercitionem capitalem habent, l. 200, D. de verborum signific.

NOXÆ dedere, est animal tradere viuum. l. 1. §. 6, D. Si quad. paup.

NOXA solutus dicitur, non qui nullam noxam commisit, sed qui noxali iudicio subiectus non est. l. 17, §. 16, D. de Ædil. edict.

NOXAM Vlpianus & fraudem ita distinguit, vt illam ad priuatū delictum, hanc ad crimen publicum referre videatur. Noxas, inquit, accipere debemus priuatas: hoc est eas quæcunque committuntur ex delictis, nō publicis criminibus: ex quibus agitur iudiciis noxalibus. denique specialiter cauetur infrà de capitalibus fraudibus. hæc ille l. 17, §. 16, D. de Ædil. edict.

NOXALES actiones appellantur quæ ex noxa atque maleficio seruorum aduersus nos instituuntur: quarum vis & potestas hæc est, vt si damnati fuerimus, liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit euitare litis æstimationem. l. 1, D. de nox. act.

NOXIA, est delictum: à nocendo dicta. vnde noxiæ æstimatio, quum quadrupes pauperiem fecit. l. 1, D. si quad. paup.

NOXIÆ appellatione omne delictum continetur: ait Caius l. 238, §. 2, D. de verb. significa.

NVBERE in familiam, vide suprà, In familiam nubere.

NVDA dicuntur in iure, quæ simplicia sunt, neque id quo de agitur, adiunctum habent. veluti,

NVDA proprietas dicitur, cui vsusfructus deest. l. 1. 29, D. de vsuf. l. 8, D. de vsuf. legat. l. 34, D. de rei vindic.

NVDA possessio, quæ sine proprietate obtinetur. l. 66, D. de euict. l. 21, §. 1, D. quod met. caus.

NVDA conuentio, quæ sine traditione est. l. 1, D. de pign. act. l. 4, D. de pignoribus.

NVDA pacta, quibus caussa nulla subest præter conuentionem. l. 7, D. de pact. l. 5, C. de cont. stipul.

NVDA conuentio quæ in se negocium, id est συνάλλαγμα non habet. l. 1, D. de præscript. verb.

NVDVS consensus, sine rei traditione, aut literis, aut stipulatione. l. 52, D. de oblig. & act. l. 14, D. locat.

NVDA promissio, quæ sine vllo fideiussore aut iureiurando præstita est: apud Imp. §. 1, De satisd. l. 2, §. sed vtrū, D. de iudi.

NVDA ratio, dicitur à Pomponio nomen æris alieni, in codicem accepti sic relatum, vt qua de caussa debeatur adscriptū non sit. Si dominus, inquit, in rationes suas referat se debere seruo suo, quum omnino neque mutuum acceperit, neq; vlla caussa præcesserat debendi, nuda ratio non facit eum debitorem. l. 49, D. de pecul. Idem in l. 26, D. de donat. Nuda ratio non facit aliquem debitorem. vtpote quod donare libero homini volumus, licet referamus in rationes nostras, debere nos: tamen nulla donatio intelligitur.

NVMERI pro albo, in quo lecti milites conscribuntur: quem Gręci κατάλογον appellant. Vlpianus l. ex eo, 42. D. de test. milit. Ex eo tēpore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est, antè non: proinde qui nōdum in numeris sunt, licet etiam lecti tyrones sint, & in publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. debent enim in numeros referri. Sic in l. 4, l. 39, §. 1, D. eod. l. 16, C. illo tit.

NVMO addicere, aut mancipio dare, est ita dare, aut attribuere, vt quamuis vendita res non sit, vēdita tamen esse videatur. nam dicis caussa, & (vt vulgò loquimur) pro forma numus vnus dabatur. Vitruuius lib. 1, cap. 4, in fin. Secundum mare mercatus est possessionem loco salubri, (de M. Hostilio loquitur) ab Senatu populóque Rom. petiit, vt liceret transferre oppidum, constituitque mœnia, & areas diuisit, numóque sestertio singulis municip. mancipio dedit. Cic. pro Postum. Ecquis est ex tanto populo qui bona C. Rabirij Postumi numo

numo sestertio sibi addici velit? Vlpianus l.46,D.locat. Si quis cōduxerit numo vno, conductio nulla est: quia & hoc donationis instar inducit: id est, quia non est vera conductio, quippe quæ mercedem duntaxat dicis caussa constitutam habet. Pomp.l.66, D.de iur. dot. Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducēdum, vt vel locet hunc vsumfructum mulieri maritus, vel vendat numo vno.

NVMVLARII, à numulis dicti: collybistæ, permutatores numorum: qui maioris precij numis acceptis, numulos, id est, minusculam monetam per partes reddebant: aut certæ regionis acceptam pecuniam, regionis alterius pecunia permutabant: item vt Collybistæ. Paulus l.9,§.2,D. de edend. Numularios quoq; non esse iniquum cogi rationes edere Pomponius scribit: quia & hi numularij sicut argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam & erogant per partes, quarum probatio scriptura codicibúsque eorum maximè continetur: & frequentissimè ad fidem eorum decurritur. Vlpianus autem in l.7,§.2, numularios pro argētariis ponere videtur. Numularios præterea pecuniam spectasse ac probasse, patet ex l.39,D.de solut.

NVNCVPATA pecunia est (vt ait Cincius in lib.2, De offic. Iurisconsulti) nominata, certa, nominibus propriis pronunciata. Festus.

NVNCVPATVR testamētum in hunc modum: tabulas testamenti testator tenens ita dicit, Hæc vti in his tabulis cerísve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaq; vos Quirites testimonium perhibetote: quæ nuncupatio, & Testatio vocatur. Vlpianus cap.Inst.xx. Iulian.l.8,§.3,D.de bon.poss. sec. tab. Quidam testamentum in tabulis sibi fecit, filio autem impuberi per nuncupationem substituit. Item: Nam quemadmodum scripto filij heredi, separatim ab heredibus patris, ita nuncupato potest videri separatim, &c.

NVNDINÆ primum à populo R. institutæ sunt, inquit Rutilius, vt octo quidem diebus rustici opus facerent: nono autem die, intermisso rure, ad mercatū, legésq; accipiendas Rumam venirent. Hęc Macrob. lib. Saturn.1, cap.xvi. Columella autem libro de re rust.1: Nundinarum, inquit, conuentus manifestū est propterea vsurpatos, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarētur rusticæ. illis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: &, cùm consilium publicum desiderabatur, à villis arcessebantur in Senatum. ex quo qui eos euocabant, Viatores nominati sunt.

NVNDINÆ verò de quibus Rubrica extat lib.Pand.L: & Cod.vii, abusiue dictæ sunt mutata re, nomine autem retento, cùm propriè Mercatus appellandę sint. Vnde Rubr.Codicis, De nundinis & mercatibus: non, vt vulgo, Mercationibus. id quod vel ex legis vnicæ lectione potest intelligi. nam à posterioribus Cæsaribus institutum fuit, vt ex certo eorum beneficio ac munere, certis in oppidis, statis temporibus, mercatus celebrarentur, cū omnium portoriorum & vectigalium immunitate, quinetiam Impp. Valens & Valent. in l.1, C. de nund. immunitates illas vsque eò amplificarunt, vt etiam eos quibus Nundinarum ius concessum esset, vetuerint mercatus tēpore nundinatoribus vllis aut propter merces, aut propter portorium, aut propter priuatum aliquod debitum negotium facessere. Obseruatum est etiam, Nundinarum ius à Senatu impetrari solitū. Plin. libr.Epist.v: Solers, inquit, vir Prætorius à Senatu petiit, vt sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur.

NVNTIATIO noui operis in Pandectis, sic accipiēda est. Prætor edixit vt si quis putet vicinum nouum aliquod opus molientem, non habere ius id faciēdi, liceat ei denunciare vicino, ne id faciat, itáque eum prohibere: vetátque ei cui denunciatū est, siue ius habeat, siue non, tamen ne quid instituat: quod si edictum neglexerit, Prætor aditus interdicit, vt opus factum restituat, id est, interim id decernit, dum apud iudicem à Prætore datū planum faciat sibi ius esse sic ædificare: omnino autem diruete id cogitur, propter edictū Prætoris, siue iure, siue iniuria ædificarit. quòd si nuntiator velit remittere nunciationem, licebit ædificare, licebit etiam nouatori satisdare se opus demoliturum, si nuntiator actione sua negatoria (quam cōtinuò post nuntiationem debet intendere) probarit apud iudicem id illi non licuisse. Hæc ex tract. De noui op. nuntiat. summatim.

NVNTIATORES, dicuntur delatores

criminum: ex quo eorum indicia, notoria dicuntur. Paulus l. 6, D. ad s. c. Turpill. Nuntiatores qui per notoria indicia produnt, notoriis suis adsistere iubētur. Iidem ab Impp. denuntiare dicuntur in l. 7, C. de accusationib.

NVNTIVM mittere dicuntur coniuges facto diuortio, cùm vt suas res sibi habeant, denuntiant. l. 5, & l. 7, D. de iur. dot. Cicero in Top. Si mulier cùm fuisset nupta cum eo, cui connubij ius non esset, nuntium remisit.

NVPTALITIVS, nuptialis. Vlpian. l. 194, D. de verb. sign. nam Munus esse donum cum caussa, vtputa natalitium, nuptalitium.

NVPTIÆ, siue matrimonium, est viri & mulieris coniunctio, indiuiduā vitæ consuetudinem continens: ait Imp. De nupt. in princ. vide suprà MATRIMONIVM.

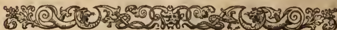
NVPTIÆ sunt coniunctio maris & fœminæ, & consortium omnis vitæ: diuini & humani iuris communicatio. l. prima, D. de ritu nupt.

NVPTIÆ iustæ, vide Vxor iusta infrà.

NVRVS est filij vxor, ait Modest. in l. 4, §. 4, D. de grad. & aff.

NVTRICIA, merces nutricis, τὰ τροφεῖα. Vlpia. l. 1. D. de extraor. cognit. Ad nutricia quoq; officium præsidis vel Prætoris deuenit. nanque & nutrices ob alimoniam infantium apud Pręsides quod sibi debetur petunt. Sed nutricia eousq; producemus, quoad infantes vberibus aluntur.

NYCTALOPS, νυκτάλωψ, qui occaso sole oculis est hebetioribus. Plin. lib. 8, cap. 15: Caprinum iecur vescētibus restituit vespertinam aciem his quos Nyctalopas vocant. Vlpia. l. 10, §. 3, D. de ædil. edict. Sed & νυκτάλωπα morbosum esse constat: id est vbi homo neque matutino tempore videt, neque vespertino, quod genus morbi Græci vocant νυκτάλωπα. Aristo. problem. sect. 31. Νυκτάλωπες λέγονται, ὅταν μὲν συμβῇ τὴν ἡμέραν βλέπειν, δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον, νυκτὸς δὲ γενομένης μηδ' ὅλως. Nyctalopas appellant quum accidit vt interdiu quidem cernant: occidente verò sole, hebetius: nocte verò, neutiquam.

O LITERA.

O. C. Ope Consilio, quā locutionem exponit Paulus in l. sæpe, 53. D. de verb. sign. apud Paulum Diaconū igitur mendum esse constat: O. C. ore cōcilio, vel ore concilij.

O. D. M. Operæ, donum, munus. nam apud Paulum Diaconum corruptè legitur Domus. Hæc tria (vt ait Paulus noster in l. sæpe, 53. D. de verb. sign.) sine disiunctione ita pronunciabantur. Erant autem ea quæ Patroni suis libertis quum eos libertate donabant, imponere consueuerant: vt ex tractatu De operis libertorū facilè intellectu est, in quo mendum harū notarum ignoratione natum est apud Paulum in l. qui libertinus, 37. vbi legem Papiam edit, NE QVIS EORVM operas, doni, muneris, aliúdue: pro operas, donum, munus, aliúdue.

O. L. O. C. O N. Opere locato, opere conducto. Adscribi autem solebat EFFECTO PROBATOQVE, quum perfectum esset. Et hoc est quod Paulus significat in l. 5, De verb. sig. Opere locato, cōducto: his verbis ἀποτέλεσμα significatur. Nam conciśe Paulus loquitur, pro Opere locato effecto, opere conducto effecto. Quare apud Val. Probum pro Operas cōduxit, Operas locauit, reponerē, Opere conducto, Opere locato. In lapide autem vetusto quem legi, Operis faciundi adscriptū est: Altera pecuniæ pars dimidia soluetur opere effecto probatóq;. vt apud Macrum in l. 7, §. 1, D. Repetund. Illud quoq; cauetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, approbandum, sarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita, lege erunt.

OBLA

Oblatum furtum dicitur, ait Imper. quum res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaq; apud te concepta sit: vtique si ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum qui dedit, conciperetur. nam tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. §.4, De oblig. quæ ex delict.

Obligatio, est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius soluendę secundum nostræ ciuitatis iura. ait Imp. tit. De oblig. in princ.

Obligationum autem aliæ naturales dicuntur, aliæ ciuiles, aliæ mixtæ. Naturales sunt, quæ cùm reuera cõtractæ sint, à iure tamen Quiritium non approbantur. veluti si seruus ciui Ro. pecuniam crediderit: iure quidem naturæ, quæ parẽ omnium hominum conditionem esse voluit, obligatio nata est: sed Prætor de ea ius non dicit. Ciuiles sunt, quæ vel nunquam reuera contractæ sunt, vel cùm reuera contractæ essent, facto tamen aliquo, sed ad iuris ciuilis rationem non accommodato, dissolutæ sunt. Mixtæ sunt, quæ cùm reuera & æquissimè contractæ sint, tum etiam à iure ciuili comprobatæ & confirmatæ sunt: cuiusmodi sunt, ex mutuo, commodato, deposito empto, conducto, & ceteris similibus.

Obligationum rursus alię sunt ciuiles, aliæ honorariæ. Ciuiles sunt, quæ (vt Iustinian. scribit) aut legibus constitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ sunt. Prætoriæ sunt, quas Prætor ex sua iurisdictione constituit, quæ etiam honorariæ vocantur: ait Imp. §.1, De oblig.

Obligatio inanis, inefficax. Papinian. l.95, §.1, D. de solut. Aliquando euenit, vt inanis obligatio aditione hereditatis confirmetur.

Obrogare, vide Lex, aut Rogatur.

Obryzum aurum rectè meo iudicio Hermolaus Barb. dici putat, quasi ἄβρυζον quod purum & merum sit. Itaque cùm libra ballucę, quæ modò ex aurifodina effossa est, quatuordecim sit vnciarum: obryza duodecim est duntaxat. l.5, C. de susceptorib. l.2, C. de metallar. Plin. lib. XXXIII. ca. III. Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat quo ignis: atque ipsum obryzum vocant. Sueton. in Nerone, Aurum ad obryzam dixit. Impp. l. vlti. C. Th. De ponderat. Diu multùmque flammæ edacis examine in ea obryza detinetur: quemadmodum pura videatur. Hinc

Obryzati solidi, qui ex auro cocto & puro conflati sunt. l. vltim. C. de vet. numism. potest. l.2, C. vt nem. lic. in coempt. qui & Obryziaci dicũtur in l.1, C. de oblat. vol. Extat etiam Iustiniani edictum ne Monetarij quicquam Obryzæ nomine capiãt. In edict. libro, cap. XI.

Obscurare luminibus legitur in l. 30, D. de vsufruct. mendosè, vt opinor: pro Obstruere.

Obsidiani lapilli ab Vlpiano commemorantur in l.19, §.6, D. de aur. & arg. vbi tamen obsiani legitur. Plinius libr. 36, cap. 26: In genere vitri & obsidiana numerantur ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine vmbras reddente.

Obsonatores serui, qui coemendis obsoniis sunt præfecti. Marcia. l. 65, de legat. & fid. lib. 32. Cubicularios autem vel obsonatores, vel eos qui piscatorib. præpositi sunt, &c. Est autem Obsonium ὀψώνιον, quicquid præter panem & vinum cibi caussa in mensam infertur.

Obtemperare ius dicenti non dicitur, nisi qui quod extremum in iurisdictione est fecit. l.1, §.1, D. Si quis ius dic.

Obtinere, pro iudicio vincere. Vlpianus l.5, §.5, D. iudic. sol.

Obuenire hereditas, vide Deferri hereditas.

Obuentiones, dicuntur emolumenta omnia, quę tum ex corpore ipso rei, tum ex hominum opera & industria obueniunt: veluti pẽsiones vrbanorum prædiorum, vecturæ iumentorum, &c. l.1, §. exercitorem, D. de exercit. l.34, D. de vsur. l.7. D. de vsufr.

Occidisse dicitur vulgò is qui mortis caussam quolibet modo præbuit. sed lege Aquilia is demum teneri visus est, qui adhibita vi & quasi manu causam mortis præbuisset: tracta videlicet interpretatione vocis à cædendo, & à cæde. l.51, D. ad leg. Aquil. Itaque Vlpia. in l.7, §.1, eod. tit. Occisum, inquit, accipere debemus, siue gladio, siue fuste, vel alio telo, vel manibus, si fortè strangulauit eum, vel calce petiit,

vel capite, vel qualiter qualiter.

Occipere magistratum, inire. Liuius libr. 25: Creatur Marcellus qui extemplò magistratum occiperet. Item lib. 41: Collegam, qui extemplò magistratum occiperet, creauit.

Occupare pecuniam, exercere, ociosam non relinquere. Columella lib. 2, cap. 8, de villico loquens: Néve negocietur sibi, pecuniámque domini, aut animalibus, aut rebus aliis promercalib. occupare. Quę eadem verba ipse idem iterat lib. I I, capi. I. Hinc Occupare pecuniam, pro locare fœnori. Cicero pro Flacco: Pecuniam adolescentulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauisti. Idem Verrin. I I I: Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat.

Ociosa pecunia, vide Otiosa.

Odofredus, vide Ioannes Odofredus.

Odonum Vlpianus meminit in l. 25, §. 17, D. de aur. argen. Alia, inquit, caussa est odonum: quia vsum calceamentorum pręstant. Significare videtur soleas laneas aut lineas, quarum alteras caloris, alteras mundiciei caussa induimus. Vdones tamē apud Martialem legimus. nam de Vdone cilicio hoc est Epigramma:

Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti,
Cinyphio poterit planta latere sinu.

De calceo loquitur, vt apparet, non de veste. vt qui de vestibus Vndulatis Vlpiani locum intelligunt, vehementer errare videantur, quum Vlpia. de calceis loquatur, non de vestibus. Hæc cum ante annos decem sic scripsissem, postea Turnebus vir summus ex illo versu disputauit, Vdones esse calceaméta ex hircinis pilis texta: quasi verò Martialis non aperte significet, vdones ex lana confici plerunque solitos.

Oenomeli, οἰνόμελι, mellitum vinum, vt origo verbi declarat, Latinè mulsum. Vlpia. l. 9, D. de tri. vin. ol. Oenomeli planè, id est dulcissimum vinum, vini legato continetur.

Offerre se liti dicitur, qui sine mandato in aliena lite iudicium accipit. l. 4, D. de re iudic. l. Plautius, 61. D. de procur. Itē

Offerre se liti dicitur, qui rei ad se non pertinentis actionem excipit. l. qui se, 45. D. de hered. petit. l. is qui, 25. D. de rei vindica.

Officiales, ministri magistratuum. Paulus lib. Sent. 5, cap. de fisci aduoc. Quoties sine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupant, vel describunt, vel sub obseruatione esse faciunt, adito procuratore iniuria submouetur. Vlpian. l. 1, §. si quis vltrò, 19. D. de quæst. Potes itaque decreti gratiam facere, & eam per officium distrahi iubere.

Officium, pro Irenarchis. Imp. l. 7, C. de accusat. Ea quidem quæ per officium præsidibus denunciatur, & citra solennia accusationem posse perpendi, incognitum non est.

Officium, pro custodia liberiore. Paulus l. 4, De fugit. Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ vel proconsulis comprehensos fugitiuos rectè transmittunt.

Officium Prætoris, pro eius imperio & potestate in iure dicundo. Vt in l. veluti, 27, D. de verbor. obligat. Officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari. Id autem Imperium appellatur in l. obligationes, 27, D. de oblig. & actio.

Officium Prætoris, cellula, opinor, erat, in qua scripta quædam ad ea quæ pro tribunali agenda erant pertinentia reponebantur. Ascon. in Verrin. I I: Moris erat, celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorum. Modesti. l. 72, D. de furt. Sempronia libellos composuit, quasi datura centurioni vt ad officium transmitterentur: sed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditos: quæsito, non sunt inuenti in officio, neque centurioni traditi. Paulus l. 17, D. de in ius voc. Eum pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta exhibiturum se esse quem promisit, & si officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur.

Officium, pro eo qui gerit officium siue magistratum, siue quam aliam potestatem. vnde deponere apud officium, l. si fideiuss. 7. §. vlt, D. Qui satisd. cog. Sic cauere officio & apud officium cauere, id est apud eum qui potestatem exercet. Differunt autem promittere apud acta, & officio cauere. qui promittit apud acta, is obligatur quidem, sed non tam solenniter atque is qui

apud

apud officium cauet. Hæc differentia notatur in l. Eum pro quo, 17. si quis in ius voc. non ierit.

OFFICIVM & Artificium in seruis distinguuntur apud Marcianum in l. legatis, 65. D. de legat. tertio.

OFFICIVM eorum dicitur, qui ad corporis dominici cultũ destinati sunt: quales sunt tonsores, vnctores, cubicularij, ministratores: de quibus in l. 103, D. de verb. sig. Artificium autẽ eorum, qui artem aliquam exercent: quales sunt textores, fullones, lecticarij, pictores, medici. d. l. 65, & l. penult. D. de reb. dub.

OFFICIO iudicis contineri dicitur, quod ei tacitè pro suo iure permissum est, quamuis nullam Prætor in formula mentionem eius fecerit. Imp. §. vlti. De perpet. & temp. Si ante rem iudicatam is cum quo actum est, satisfaciat actori: officio iudicis conuenit eam absoluere. Pompo. l. 9, D. de furt. Sed si eam à fure vindicassem, condictio mihi manebit. sed potest dici officio iudicis qui de proprietate cognoscit, contineri, vt non aliter iubeat restitui, quàm si condictionem petitor remitteret. Sic in l. plane, 38, D. de petit. hered. vbi quę perspicuam æquitatem habent, officio iudicis contineri dicuntur. Sic in l. cum is, 44, D. eod. l. qui per collusionem, 42, §. vlti. D. de actio. emp. l. si vulneraueris 43, D. locat. Sic in l. 7, D. de negot. gest. Tantumdem ait Paulus, in bonæ fidei iudiciis officium iudicis valet, quantum in stipulatione nominatim eius rei facta interrogatio. Et in l. Lucius, 17, D. deposit. Est constitutum in bonæ fidei iudiciis, vt tantumdem possit officium arbitri, quantum stipulatio. Et l. si reus paratus, 73, D. de procurat. Si reus paratus sit, pecuniam soluere, procuratore agente quid fieri oportet? Si lis cõtestata est, hoc omne officio iudicis dirimendum est.

ONERIS ferendi seruitus dicitur, quæ vt vicini onera sustinere quis cogatur, imponitur. l. 1, & l. 33, D. de seruit. vrb. Alia autem est seruitus Oneris ferendi, alia Tigni immittendi. nam cui prior debetur, agere cum vicino potest, vt ruinosum parietem reficiat, eúmque oneri ferendo idoneum præstet. at qui tigni immittendi ius habet, cogere vicinum vt parietem reficiat, non potest. l. etsi fortè, 6. §. 2. l. 8, §. cõpetit, D. si seruit. vindi. l. eũ debere, 33. D. de serui. vrb.

ONERIS nomine, quæcunque in nauem vehendi caussa imponuntur, intelliguntur. l. 6, D. ad leg. Rhod. l. 31, & l. pen. §. pen. D. locati. vnde

ONERANDÆ libertatis caussa facta, ita definiuntur, quæ ita imponuntur, vt si patronum libertus offenderit, petantur ab eo, sempérque sit metu exactionis ei subiectus, propter quem metum quiduis sustineat, patrono præcipiente. l. 1, §. 5, D. quar. rer. actio non det.

ONERIS auersi actio, vide Actio oneris auersi.

OPE, consilio furtum factum dicitur, non coniunctim, sed separatim: quia aliud factum est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum facit. l. sæpe, 53. D. de verbo. signif. Consilium autem dare videtur, qui persuadet & impellit, atque instruit consilio ad furtum faciendum. Sed,

OPEM fert, qui ministerium atque adiutorium ad surripiendas res præbet. l. in furto, 50. D. de furt.

OPERÆ libertorum, officia sunt quæ liberti patronis in gratię & remunerationis loco præstant. nam (vt ait Caius in l. cùm patronus, 22. D. de oper. libert.) operarum editio nihil aliud est, quàm officij præstatio. Earum autem duo genera sunt summa, Officialium & Artificialium. Officiales dicuntur, quę non in arte vlla certa, sed in patrono quibuscunque officiis adiuuando versantur: & personam eius potissimum attingunt: veluti, cum nullo suo detrimento negocia eius gerendi, peregrè cum eo proficiscendi. l. hæ demum, 38. D. de oper. libert. Tironem enim erga Ciceronem officiosum esse, semper ei præstò esse, ab eo dum ægro vel corpore, vel animo est, non discedere, doctissimis eum sermonibus & colloquiis oblectare: Dionysium porrò Attico idem præstare, Ciceronem liberos erudire, humanitatis est potius, quàm vllius artificij munus. atque hoc est quod Vlpi. ait in l. operæ, 9. D. eo. proprietatem officialium & in dantis, & in accipientis persona consistere. Artificiales autem appello generaliter omnes, quæ artis alicuius propriæ sunt, neque sine illa præstari possunt: veluti si libertus pictor, medicus, faber, architectúsve sit, & patroni sui iussu pingat, medeatur, fabricet, architectetúrve, hoc officium non tanquam libertus patrono, sed vt quiuis

alius

alius, cuiuis alij præstabit. Quid enim illum libertum, aut hunc patronum esse necesse est, vt ille natum dominum vel huic ædificet? Hinc Vlpian. eas operas quæ hoc in genere sunt, scribit quasi in pecuniæ præstatione consistere. l. fabriles, 6. D. eo. nam fabriles, pictorias, cæterásque generis eiusdem artificialium nomine complectitur: atque, vt omnes complectar, Latinæ linguæ ratio postulat. Hinc idem Vlpianus in l. operæ, 9. eo. scribit fabriles, aliásve generis eiusdem, vt à quocunque & cuicunque solui posse: & iubente patrono etiam aliis edi posse. Hinc idem in l. 6, D. eod. illam inter vtrasque differentiam exponit: quòd fabriles, cæteræque ad heredem transeunt: officiales verò nequaquam. Cuius rei non obscura caussa est. nam hæ, vt antè dixi, personales sunt, nec ab altero facilè præstari possunt: illæ verò, & à quouis, & cuiuis.

Operis noui nunciatio, vide Nunciatio noui operis.

Opere locato, conducto. His verbis Labeo significari ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα vocant, non ἔργον: id est ex opere facto corpus aliquod perfectum. hæc Paulus. l. 5, D. de verb. signi.

Opinatores dicuntur in poster. lib. Cod. qui annonas hoc est commeatum exercitus caussa ex Imp. præscripto exigebant. l. 11, C. de erogat. milit. ann. Impper. l. 7, C de exact. trib. Missi opinatores cum iudicibus insistant, vt id quod debetur accipiant. nihil iudicibus sit cum possessore commune: cui non milité, sed exactorem, si sit obnoxius, conuenit imminere. Nomen ex eo repertum est, quòd

Opinio in iisdem libris pro prædij cuiusque, censu & professione vsurpatur. l. vltim. C. de præd. nauicul. l. vlti. C. de collat. fundi. fiscal.

Opinio plena dicitur in l. inter, 6. § 1, D. de interdict. pro, Existimatione præsidis siue sententia nondum pronuntiata, cui acta & defensio rei, supplementa partium adiuncta sunt. l. sciendum, 6. D. de appell. recip. l. 1, C. de relat. l. eos, §. super his, l. à procons. C. de appellat.

Opisthographum, ὀπισθόγραφον, opinor esse chartam non vtraque ex parte scriptam, vti doctissimo cuique placere video; sed quæ vna ex parte deleta, ὄπισθεν, id est ponè scripta est. quam opinionē meam Vlpiani verba confirmant, quæ subiiciam ex l. 4, D. de bon. poss. sec. tab. Chartæ appellatio, inquit, & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiā: proinde & si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Veteres plerunque vna tantum in parte scribebant, quia scriptas chartas postea inuoluebant: vnde volumina dicta sunt.

Oportere verbum, ait Paulus, non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare: sed ad veritatem refertur. l. 37, D. de verb. signi.

Oportet, in stipulatione Quod te mihi dare facere oportet, quod præsenti die duntaxat debetur, complectitur: & ideo adiicitur verbum: Oportebit, vel ita, Præsens in diémve. l. si stipulatus, 76. l. cum stipulamur, 125. D. de verbo. oblig.

Oppidum, inquit Pompo. ab ope dicitur, quòd eius rei caussa mœnia sint constituta. l. 239 § 7, D. de verb. sig.

Optima lex quæ nominabatur in magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellatur, quàm plenissimū posset ius esse significabatur. vt fuit M. Valerij Marci filij Volusi nepotis, qui primus magister populi creatus est. postquam verò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea nō erat, desitum est dici, vt optima lege, vtpote imminuto iure posteriorū magistratuum. Hæc Festus. Verba etiam quibus Pontifex Max. virginem Vestalem capiebat, hæc Gellius lib. 1, ca. 12, recenset, Sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ ius siet sacerdotem Vestalē facere pro populo Quiritibus, vti quòd optima lege fiat, ita te Amata capio.

Optimus maximúsque fundus dicitur, qui seruitute omni, & obligatione pignoris ac tributo immunis est. Paul. l. 169, De verb. signif. Non tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adiectio hæc VTI optimus maximúsque est, hoc significat, vt liberum præstetur prædium, non vt etiam seruitutes ei debeantur. Quod idem tradit Vlpianus l. 90, & 126, eiusd. tit; & l. pen. D. de euict. & l. 59, De cont. empt. Cicero de lege Agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore sunt quàm serua. Capite hoc omnia quæ seruiebant, non seruient: soluta

meliore

meliore in caussa sunt, quàm obligata. Eodem capite legis tuæ subsignata omnia, si modò Syllana sunt, liberantur: immunia meliore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant.

OPTIO, cuiusuis muneris administer dicitur (mea quidem sententia) Paterno in l.vlt.D.de iur.immunit. Mensores, optio, valetudinarij.& infrà: Venatores, victimarij,& optio fabricę.nam vt scribit Vegetius, Optiones ab optando appellati sunt:quòd antecedentibus ægritudine præpeditis, hi tanquam adoptati eorum atque vicarij solent vniuersa curare. Varro in primo De lingua Latina: Primi, inquit, singularum decuriarum decuriones dicti:quos ij primos administros sibi adoptabant, Optiones vocari cœpti, quos nunc propter ambitiones Tribuni faciunt. Festus: Optio, inquit, est optatio: sed in re militari is appellatur, quem decurio aut centurio optat sibi rerum priuatarum ministrum, quo facilius obeat officia publica. Idem: Optio, inquit, qui nunc appellatur, antea appellabatur accensus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui quia cooptare quem velint Centurionibus permissum est, ex facto nomen sortitus est. Nonius: Optiones, inquit, in cohortibus dicuntur, qui sunt honesti gradus, vt optatos, hoc est electos: & adoptatos, hoc est ascitos. Varro De vita patrum lib.II. existimat appellatos, qui referẽtibus Centurionibus adoptati in cohortes subibant, vt semper plenæ essent legiones. à quo optiones Decurionum in turmis & in cohortibus centurionum appellati.

OPTIONES, poni videntur pro Lictoribus,& apparitoribus eius magistratus qui damnatum ad supplicium deducit. Paulus l.penul. D. de bon.damnat. Ita neque speculatores vltrò sibi vindicent (loquitur de damnati spoliis) neque optiones ea desiderent, quibus spoliatur quo momẽto quis punitus est, hanc rationem non compendio suo debent Præsides vetare: sed nec pati optiones, siue Commentarienses ea pecunia abuti.

OPTIONES etiam dicuntur in lib. Cod. qui annonas militibus erogabant. l. super, 9, C. de iure fisc. l. 3, C. de apoch. publ. nam Procopius lib. III. de bell. Vandal. ὃς ἐπεμελεῖτο τὰ δὲ περὶ τὴν δίαιταν δαπάνης, οὓς ὀπτίωνας καλοῦσι.

OPTIONIS legatum est, cùm testator ex seruis suis, vel aliis rebus optare legatarium iussit. vnde Rub. De optione legata. Eius autem hæc vis est, vt cui optio legata est, etiam eius heredibus si viuus ipse non optarit, optio debeatur. l. vlti. C. commun. de legat. §. optionis, 22. Instit. de legat.

ORATIONES principum in iure dicuntur, quibus illi Senatum aut coràm oratione, aut absentes per epistolam consulebant. l. 3, C. de leg. & constit. Huiusmodi pleræque extant D. Marci, vt de transactione alimentorum, de bonis maternis, de fugitiuorum requisitione: D. Antonini, de donationibus inter virum & vxorem: Seueri, de rebus eorum qui sub tutela sunt non alienandis: Adriani, de petitione hereditatis: quæ ob eam caussam Senatusconsultum appellatur. l. item veniunt, 20, §. 6. in fin. D. de hered. petit. Tacitus libro XI: Orationẽ Principis secuto patrum consulto, primi Hedui senatorum in vrbe ius adepti sunt.

ORACVLVM Imperatores in Codice appellant, iussum principis ipsius ore, sine vllo rescripto & annotatione pronunciatum. l. iubemus, 10. C. De sacrosf. eccles. l. vlti. C. de diuin. rescrip.

ORBI dicuntur in iure, qui cœlibes quidem nõ sunt, sed sine liberis sunt. de quibus apud Vlpianum cap. Inst. XIII: De cœlibe, orbo, & solitario patre. vbi fortasse melius legeretur: Id est solitario patre. Quintil. lib. VII. cap. V. In paupere gratior, quàm in diuite: dante beneficium, quàm reddente: patre, quàm orbo. Cicero in paradox. Quem nutum locupletis orbi senis non obseruat? Obseruandum est autem, cùm Lex Iulia Papia vetuisset, ne orbi plus quàm dimidiũ eorum quæ sibi legata essent, partem acciperent, duo extare de orbis capita sub Rubri. de verb. signi. quorum vtriusque inscriptio demonstrat, ea ad legem illam pertinere. nam illic ita est: capi. 148: Caius lib. VIII. ad legem Iuliam & Papiam: Non est sine liberis, cui vel vnus filius, vnáve filia est. Idem lib. X. ad eandem: Nam quem sine liberis esse, dicere nõ possumus: hunc necesse est dicamus liberos habere.

ORCINVS libertus dicitur, qui directam ex testamẽto libertatem accepit: nec vnquam patronum viuum habuit. Orcum enim Latini Ditem patrem appellarunt. quare cùm libertus ille nullius libertus sit,

vt ſcribit Paulus l.4,D. de bon.libert. Ditis ſiue Orci libertus nominatur. Vlpianus l. 4,§.7,D.de fideicomm.libert. Hi qui ad libertatem peruenerunt, quorũ liberti fiant, inſtitutio oſtendit: vt qui directam libertatem, Orcini erunt liberti. quod idem Iuſti. ſub Tit. De ſingul. reb: affirmat. Impp. l. directis, 10. C. de teſtam. manum. Directis verbis iure data libertate, non ſolum impoſitione pilei, ſed & adita hereditate, ſi nulla iuris impediat conſtitutio, liberti conſtituuntur Orcini. Marcian. l. 5, D. qui ſine man. ad lib. Qui ob necem domini detectam præmium libertatis conſequitur, Orcinus fit libertus. Sic apud Gellium lib. 1, ca. XXIIII, in epigrammate Næuij poetę, Orcius theſaurus pro ſepulcro.

Itaque poſtquam eſt Orcio traditus theſauro,
Obliti ſunt Romæ, lingua Latina loquier.

Theophil. autẽ Orcinum Græcè χαρωνίτην appellat. Hinc à Iuliano Orcinus heres appellatur in l. duo ſocij, 8. D. de hered. inſtit. ſeruus qui ex dominorum ſuorum ruina ſimul oppreſſorum teſtamento, heres & liber eſſe iuſſus erat. De Orcino liberto mentio quoque apud Vlp. l. 3, D. de legit. tutor. apud Labeonem in l. dominus, 22. D. de pecul. legat.

ORDINARIA iudicia priuata quæ ſint, diximus ſub voce EXTRAORDINARIA: cùm ſcilicet vſitatus & legitimus ordo, formulęq; agendi & litigandi obſeruantur. veluti cùm ordine prius ad Magiſtratum in ius adibatur, ac formula ab eo conceptioq; actionis poſtulabatur: deinde ad iudicem diſceptabatur. Extraordinaria verò, cùm apud magiſtratum res diſceptabatur, nec iudex Recuperatoréſve dabãtur. Vlpianus l.1,§.8,D. de exercit. act. Solent, inquit, in prouinciis Præſides prouinciarum extra ordinem exercitores iuuare ex contractu magiſtrorum: id eſt, ipſimet Præſides rem cognoſcunt, neq; ad iudices reiiciunt. Itaque Vlpia. l. pecuniæ, 178, §.2, D. de verbo. ſigni. actionis nomine & formulas intelligi ſcribit, quæ in ordinariis iudiciis in vſu erãt: Perſecutionis autem verbo, extraordinarias perſecutiones: vt puta Fideicommiſſorum, & ſi quæ ſunt aliæ quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum hęc eiuſdem verba in Inſtitutiunculis c. 25, explicabunt: Fideicommiſſa non per formulam petuntur, vt legata: ſed cognitio Romæ quidem Cõſulum, aut Prætoris qui Fideicommiſſarius vocatur: in prouinciis verò, Præſidum prouinciarum. Paulus in l. actio, 47, D. de negot. geſt. Nec refert, ait, directa quis, an vtili actione agat, vel conueniatur: planè in extraordinariis iudiciis vbi conceptio formularum nõ obſeruatur, hæc ſubtilitas ſuperuacua eſt. Hinc, Ordinarium hominem Feſtus dicit tradi, ſolutum ſcurram & improbum, qui aſſiduè in litibus moraretur, ob eam cauſſam quòd in ordine ſtaret adeuntium Prætorum.

ORDINARIA iudicia dicuntur, in quibus eo ordine, qui ab antiquis inſtitutus eſt, lis exercetur. Front. de limit. agror. De poſſeſſione controuerſia eſt, de qua ad interdictum, hoc eſt iure ordinario litigatur. Et Aggenus aliquanto poſt: De poſſeſſione fit controuerſia, quoties de totius fundi ſtatu per interdictum, id eſt iure ordinario litigatur.

ORDINARIA iudicia, quæ ex ſorte in ordinem certum digeſta erant. Virgil. Æneid, VI:

Nec verò hæ ſine ſorte datæ, ſine iudice ſedes.

Vbi Seruius: Sine ſorte, inquit, ſine iudicio: traxit autem hoc ex more Rom. non enim audiebantur cauſſæ, niſi per ſortem ordinatæ. nam tempore quo cauſſæ agebantur, conueniebant omnes (vnde & Concilium ait) & ex ſorte dierum ordinem accipiebant, quo poſt diem trigeſimum ſuas cauſſas exequerentur. vnde eſt,

Quæſitor Minos vrnam mouet.

Iuuenalis,

Gratia fallaci qui Prætoris viceris vrnam.

ORDINARIVS ſeruus, vide Vicarius.

ORDO ampliſſimus, Senatus. Paulus l. 21, §.2, D. de legat. tertio; Columnis ædium vel tignis per fideicommiſſum relictis, ea tantummodo ampliſſimus ordo præſtari voluit, &c. Sic accipitur in l.1. D. de colluſ. deteg. l.2, §.1. & l.30, D. ad Velleia. l.5, C. de excuſ. tut. vnde, Ordinis ampliſſimi decreta, id eſt Senatuſconſulta. l.2, C. ad Maced. l.2, D. de his quę vt ind. l.4. C. de excuſ. tut.

ORIGINALES ſiue Originarij opponuntur Incolis in l. 4. & l. 6, C. de incolis: quaſi municipes omnes originarij ſint. Ergo καθολικῶς & generaliter ſic appellãtur: cùm municipes alij ſint origine, alij manumiſſione, alij adoptione, alij allectione. l. ciues, 7, eodem.

ORNA

ORNAMENTA muliebria sunt, quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, viriolæ, anuli, præter signatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam parãtur, nisi corporis ornandi caussa. vide l. argumento, 25. §.3, D. de aur. & arg. leg. & suprà sub voce Mundus muliebris.

ORPHANOTROPHIVM, ὀρφανοτροφεῖον. Locus alendis pupillis paratus. ab ὀρφανὸς, & τρέφω. apud Iust. l. illud, 16. & l. sancimus, 18. C. de sacrosf. eccl.

ORPHANOTROPHOS, ὀρφανοτρόφος, cui pueros parentibus orbaros alendi procuratio commissa est. Hinc apud Imp. l. 30, C. de episc. & cler. Orphanotrophi appellantur pupillorum quasi tutores, adolescentium verò quasi curatores.

Ὁσίως λέγειν, dicis caussa, perfunctoriè, Modestin. l. 2, D. Qui pet. tur. καὶ ὃ μὴ μόνον ἐὰν μὴ αἰτήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἄν αἰτήσῃ, ὁσίως χάριν αἰτήσῃ: id est, Et non solùm si non petierit, sed & si quem petierit, dicis caussa petierit. Et Dio lib. histor. 37. vbi morem illum habendi exercitus in Ianiculo dum comitia in Cãpo Martio haberentur exposuisset (de quo Gellius lib. 15. cap. 27) καὶ ὅτι καὶ νῦν ὁσίως ἕνεκα ποιεῖται, inquit: hoc est, idq; etiam nunc dicis caussa, & moris veteris vsurpandi fieri solet.

OSPRATVRA vocabulum fictum ex Græco ὄσπρια, quod varias fruges minutas, & legumina significat, vtauctor est Hesychius. Arcad. l. vlti. §. 2, D. de mun. & hon. Elemporia & Ospratura apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur. id est minutarum frugum publicè coemendarum cura.

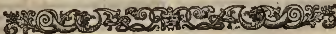
OSTENTVM, ait Vlpi. Labeo definit, omne contra naturam cuiusque rei genitum, factúmque. Duo genera autem sunt ostentorum: vnum, quoties quid contra naturam nascitur tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis quæ naturæ cõtraria est: alterum, quum quid prodigiosum videtur, quę Gręci φαντάσματα vocant. l. 38, D. de verb. signi.

OSSVARIÆ, cistę in quibus defunctorum ossa recondebantur. Vlpianus l. 2, D. de sep. viol. Et Celsus scribit sic esse monumenti, vt ossuariam: & ideo quod vi aut clàm interdicto locum fore.

OTIOSA pecunia dicitur à Iurisconsultis quę in arca iacet, nullum suo domino fructum afferens: eique tanquam eregionè respondet, Occupata. nam occupare pecuniam alicui, est fœnori apud eum collocare, & quasi exercere, ne otio & inertia languescat. Scæuola l. 13, §. 1, D. de vsur. Quæsitum est, an iudicio negociorũ gestorum, vel mandati pro pecunia otiosa vsuras pręstare debeat. Vlpianus in l. 3, §. vsuras, D. de cont. tur. Sterilem pecuniam appellat. Pli. lib. epist. x: Pecuniæ publicę & exactæ sunt, & exigũtur: quæ vereor, ne otiosæ iaceant.

OTOFREDVS Iurisconsultus nobilis Beccenonti natus, ius ciuile Bononiæ publicè magna cum laude interpretatus est: ibidémque relictis compluribus de iure ciuili commentariis diem suum obiit anno M. CC. LXV.

Οὔτι πάντα, οὔτι πάντοτε, οὔτι παρὰ πάντων: Neque omnia, neque quouis rempore, neque ab omnibus. Vlpianus in l. 6, §. 3, D. de offic. proconf. ex Imp. epistola, Quantum ad xenia pertinet, inquit, audi quid sentimus. vetus prouerbium est, οὔτι πάντα, &c. nam valde inhumanum est, à nemine accipere, sed passim vilissimum est, & omnium auarissimum.

P LITERA.

P. PROPOSITVM significant in Codicis constitutionibus. Leges enim & edicta & constitutiones palam publico in loco promulgabantur, vt eas legere quisque posset.

PP. AVG. Perpetuò Augustus: in fin. proœmij Institu. vbi sic legendum esse docet vetus inscriptio, quam in Iustiniani vita posuimus.

Παχυμερῶς, ἀδρῶς, παχέως, inquit Hesychius: id est crassè, pinguiter. Hinc,

Παχυμερέστερον in comparatiuo, pinguius, per maiores partes. Vlpianus l. 7, D. de pe-

Z cul.

cul. Scire autem non vtique singulas res debet, sed παχυμερέστερον. Paulus in l.14, D. de except. rei iud. pinguius Latinè dixit, Idem corpus in hac exceptione non vtiq; omni pristina qualitate vel quãtitate seruata, nulla adiectione deminutionéve facta: sed pinguius pro cõmuni vtilitate accipitur. Item in l.49, D. de re iudic. Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui verum debitum persoluere compellitur. Gellius libri XIIII. capite primo: Sed coniectari pauca quædam, vt verbo ipsius vtar, παχυμερέστερον nullo scientiarum fundo concepta. In quibusdam libris, παχύτερον legitur.

Pacisci & transigere hoc differunt, quòd is qui transigit, quasi de re dubia & lite incerta neque finita transigit: qui verò paciscitur, donationis caussa rem certam & indubitatam liberalitate remittit. l. 1, D. de transact.

Pactio, est duorum pluriúmve in idem placitum consensus. l. prima, D. de pactis.

Pactum à pactione dicitur. inde etiam pacis nomen appellatum est. l. 1, D. de pact.

Pactum, est quod inter aliquos conuenit: ait Cicer. lib. De inuent. 2.

Pactum, inquit Vlpianus, est duorum consensus atque conuentio: Pollicitatio verò offerentis solius promissum. l.3, D. de pollicit.

Pacta quæ modò nuda, modò conuenta, modò pacta simpliciter in iure ciuili appellantur, ea sunt, quæ neq; nomen certum, neque pręsentem & subiectam negocij gerendi caussam habent. nam quæ nomen habent certum ac proprium, ea contractus nominati appellantur: veluti emptio, venditio, locatio, conductio, depositum, commodatum, pignus. nam etsi pignus pacto conuento contrahatur, l. 1, D. de pig. act. l. 4, 13, §. in superficiariis, & l. vlti. D. de pignorib. tamen quoniam ex iure ciuili nomen habet, contractus appellatur. Caussam autem cùm dicimus, eam intelligimus, quæ ex alterius datione, factóve nascitur: hoc est, quoniam alter vel dedit, vel fecit. veluti si conuenerat inter me & Titium, vt suum annulum cum meo mutaret: contractus iste non est vsque eò à iure comprobatus, vt ex sola illa conuentione obligationem pariat: quemadmodum in emptione & locatione vsuuenit. sed tum demum obligationem parit, cùm ab alterutro tradita res fuerit. nam si ego annulum meum Titio tradidi, & ab eo suum postulem, quærátque ex me apud Prætorem, quo iure id postulem, respondebo, hanc caussam esse, quia dedi vt dares. quę omnia Vlpia. in l.1, D. de rer. permut. demonstrat. Eiusdem generis illæ sunt conuentiones, Do vt facias, Facio vt des, Facio vt facias, quæ idcirco in iure ciuili contractus innominati appellantur: & hoc à nominatis differunt, quòd horum caussa certæ formulæ Prætorio edicto constitutæ sunt, quibus agi possit: illorum verò nomine præscribenda quædam & concipienda verba sunt, data opera, quibus ea conuentio qua de agitur, apud Prætorem exponatur. præterea nominati cõtractus & caussam & nomen habent: illi non nomen, sed caussam habent. Huius rei exemplũ nobis apud Vlpianum suppeditat in l. solent, 15. D. de præscript. verb. vbi ait, eum qui pactus est ob certam pecuniam se seruum Titij fugitiuum ei indicaturum, cùm illum indicarit, posse agere: Non enim, inquit, nuda conuentio ista est, vt quis dicat ex pacto actionem non nasci: sed habet in se negocium aliquod. Perspicuè pactum Vlpi. definit conuentionem nudam: quam ipsam cõuentionem ei opponit, quæ negociũ in se aliquod complectitur. negocium enim indicandi serui actor habuit. At si Titius antequam & seruus indicaretur, & pecuniam numerasset, agere cum eo voluisset, vt indicaret, nulla id actione potuisset: quoniã (vt Paulus scribit) ex pacto nudo ciues Romani non obligantur. nudum autem illud pactum fuit, id est nihil aliud quàm cõuentio simplex. non enim fuit contractus nominatus, neq; rursus caussam habẽs, cũr id ab illo postularet, cùm ei pecuniam nullam dedisset. cùm autem nulla subest caussa præter conuentionem, hic constat non posse constitui obligationẽ; inquit Vlpianus in l. Iurisgentium, D. de pact. similiter olim cùm per stipulationem sponsalia contrahebantur, nudum, pactum non satis fuisset, ad patrem obligandum vt vel filiam suam vxorem daret, vel litis æstimationem persolueret. Itaque Agorastocles in Pœnulo stipulationẽ post pactum adhibere voluit:

Audin'

Audin' tu patrue, dico, ne dictum neges:
Tuam mihi maiorem filiam despondeas.
P. Pactam rem habeto. A. spondesne igitur?
P. Spondeo.

Sic intelligendum est illud Imp. in l. legem, 10. C. de pact. Nec obesse tibi poterit, quod dici solet, ex pacto actionem nō nasci. tunc enim hoc iure vtimur, cùm pactum nudū est. alioqui cùm pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit, vtilis est condictio. Sic etiam illud sub eodem tit. Traditionibus & vsucapionibus non nudis pactis dominia rerum transferuntur. quem locum qui arbitratu meo interpretatus sit, reperi adhuc neminem. nam qui ad conuentionem in emendo factam id referunt, quasi dominium rei venditæ non ante traditionem mutetur tametsi consensu perficiatur emptio, errant longè mea quidem sententia. non enim emptionis conuentio nudum pactū appellatur: sed rem omnem vno verbo demonstrare satis est. nam Traditionis verbum generaliter Imperator accipi voluit: vt siquidē res essent nec mancipi, traditione: si mancipi, mancipatione, aut in iure cessione, aut adiudicatione dominiū earū transferretur. Cùm enim quinque sint trāsferendi dominij rationes, mancipatio, in iure cessio, adiudicatio, traditio, & vsucapio: tres autem priores traditionis species quædam sint, duas postremas enumerare satis habuit. Nuda autem pacta non satis ad dominiorū translationem valuisse, nemini mirum videbitur, qui populi R. ritus & formulas in omnibus propè rebus vsitatas cognouerit.

PAGANVS in libris nostris dicitur, qui miles non est: hoc est, non tantùm qui in castris & militia non est, sed qui omnino sacramento militiæ nō tenetur: Nam aliud est in castris esse, aliud militare. Imper. §.4, De testam. milit. Post missionem, inquit, veterani, vel extra castra alij, si faciāt adhuc militantes testamentum, communi omnium ciuiū R. iure id facere debent. Sic in l. penult. C. eod. tit. Hinc

PAGANVM peculium Castrensi opponitur: in l. vlt. C. de inoffi. test.

PALATINI generali nomine dicuntur omnes, qui in sacro palatio militāt: hoc est, quibus aliqua ad principis ministerium pertinēs procuratio commissa est: quorum alij rebus gerēdis, alij chartis principis tractandis præfecti erant. Imper. in l. 1, C. de priuileg. eor. qui in sacr. pal. A Palatinis tā his qui obsequiis nostris inculpata officia præbuerūt, quàm illis qui in scriniis nostris, id est memoriæ, epistolarum, libellorumq́ versati sunt, procul calumnias iubemus esse submotas. Illi passim Ministeriales, hi Memoriales in lib. Cod. appellantur.

PALMARIVM, victoria. Vlpianus ex Imperatoris Rescripto in l. 1, §. 5, D. de extra cognit. Si verò post caussam actum est, honoraria summa peti poterit vsque ad probabilem quantitatem: etsi nomine palmarij cautum sit.

PALVS, pedamenti genus, quo vites innixæ sustinentur. Varro De re rust. 1, ca. 8. è pertica hoc genus esse tradit. Eius apud Vlpia. est mentio in l. 9, §. 6, D. de vsufr. & l. 12, §. 7, D. de instruct. leg. & apud Paulum in l. 168, D. de verb. signi. Hinc

PALARIS sylua, ex qua palus sumitur: apud Vlp. d. l. 9, §. 6. D. de vsufr.

PANCRATIVM, παγκράτιον. Gellius lib. XII, cap. 26, ex Panætij libro: Oportet animo semper esse prompto, atque intento, vt sunt athletarum qui Pancratiastæ vocantur. nam sicuti illi ad certādum vocati, proiectis altè brachiis consistunt, capútque & os suum manib. oppositis, quasi vallo præmuniunt: membraq́ eorum omnia priusquam pugna mota est, aut ad vitādos ictus cauta sunt, aut ad faciendos parata: ita animus, &c. Ergo Pancratiastæ dici videntur, non qui, vt Budæo placet, omnibus corporis aduocatis viribus (omnibus enim id certatoribus commune est) sed qui ratione omni decertant, quum alij & certa ratione, & certis duntaxat mēbris depugnent. Vlpian. l. 7, §. 3, D. ad leg. Aquil. Si quis in colluctatione, vel in pācratio, vel pugiles dum inter se exercentur alius aliū occiderit, &c. Meam sentētiam Iulij Pollucis verba confirmant, quæ subiiciam. Ἐπὶ δὲ τούτων ἅπαντ' ἄν, ὡς εἰ παμμάχων, καθάπερ Πλάτων ὁ περὶ τὸν Εὐθύδημον τούτω ἀρεσκόντως κομιδῇ παμμάχω, κατὰ τοὺς Ἀκαρνᾶνας τοὺς παγκρατιαστάς. Hos, inquit, omni certaminis genere vtentes possis dicere, sicuti Plato Eutydemum: Hoc admodū placet omni certamine vtenti, secundum Acarnenses pancratiastas.

PANES ciuiles siue palatini dicuntur in lib. Codicis, qui palatinis (hoc est, iis qui munere aliquo quod ad principis palatium

ac ministerium pertineret, fungebātur) largitione annua distribui solebant. cuius instituti Constantinus auctor nominatur in l.1, C. de frum. vrb. cōst. & l.1, C. de annon. ciuilib. & apud Socra. lib.2, ca.13: qui ei largitioni L X X X. prope modiorum millia attributa testatur. Eorum mentio fit in l. vlti. C. de quadr. præscript. & d.l.1, De frumen. vbi iubentur panes cocti dari, non autem frumentū. item in l. vlt. §. vlt. C. de iur. dot.

PANNVS, quod sciam, à Iurisconsultis non dicitur: sed vestimentum. vnde VESTIMENTVM.

PANNICVLARIA, à panniculis dicta, ea sunt, quæ in custodiam receptus secum attulit, spolia quibus quis indutus est quum ad supplicium ducitur. de quibus copiosè Vlpian. in l.6, D. de bon. damnat.

PANORMITANVS Iurisců. nobilis nomen habuit Nicolai, natione Siculus fuit, vir acutus & sagax vt Siculus: sed cùm Senis iura perdiu professus esset, tandem Archiepisc. Panormitanus factus, circiter annum M. CCCC. L, è vita migrauit.

PANTHERA, πάνθηρα, pro vniuerso aucupio & eo quicquid auceps capit. Vlpia. l.11, §.11, De actio. empt. Veluti quum futurum iactum retis à piscatore emimus, aut indaginem plagis positis à venatore, vel pantheram ab aucupe.

PANTOMIMVS παντόμιμος, histrio, qui quamuis personam effingit atq; imitatur. Iulianus l.27, D. de op. lib. Si libertus artem pantomimi exerceat, verū est debere eum, non solùm ipsi patrono, sed etiam amicorum ludis gratuitam operā præbere. Item in l.25, D. eod. Item Vlp. l.43. in fin. De act. empt. Planè si in tantum precium excessisse proponas, veluti si ponas agitatorē postea factum vel pantomimum.

PAPINIANISTÆ dicebantur, qui biennium in legum studio versati, tertium etiam adiungebant. Impe. ad Antecess. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas vocant, nomen & festiuitatem eius amittere videantur, &c.

PAR, est quod inter omnes æquabile est: ait Cice. lib. de Inuent. 2: similes caussas significans, de quibus agitur in l.12, & l.13, D. de legib. & sen.

PARABOLANOS dici eos qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur, testis est l. parabolanos, 18. C. de episco. & cler. Nomen autem confictum puto ex eo, quòd sese audacter periculis omnibus obiicerent, neque vllius quāuis pestiferi morbi contagionem timerent. nam παράβολα dicuntur à Græcis quæ summis periculis obiecta sunt. vt quum Plutarchus ait de Cæsare, τὸ τολμημάτων τὰ παράβολα καὶ μεγάλα πρὸ τῶν ἔργων. Hæc sic scripseram & edideram anno 1557. Nuper autem, hoc ipso anno 1565, Adriani Turnebi viri summi Aduersaria prodierunt, quorum in lib. X I I, ca. X X I I I, coniecturam hanc nostram, tacito tamen nostro nomine, confirmati animaduerti. & tamen ineptissime dubitari, an à parabola Euangelica viatoris samaritani vocabulum fictum sit. Horum autem vtrunq; summo illo viro indignum fuit.

PARAGAVDÆ vestes definiuntur auratæ, aut sericæ auro intextæ, in l.1, C. de vestib. holobar. vbi priuatis hominibus earū vsu interdicitur: & in l.2, vbi soli Principi ea rum vsus relinquitur. Vopiscus in Aureliano: Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, cùm ante non nisi purpureas rectas accepissent. Vocabuli autem notatio mihi quidem obscura est: nisi forte paragandas per N legamus: à verbò γανδᾶν, quod Hesychius λάμπειν interpretatur. quasi qui iis vestibus ornarentur, παραγανδᾶν, & splendide sese ostētare solerent. deprauari enim hoc modo vocabula, per ea tēpora quibus Valentinianus & Gratianus imperarunt, nemini ignotum est. Verumtamen modesta hæc coniectura sit, & doctiorum iudicio permissa. Videtur ex eodem esse genere quo Ospratura, de qua suprà suo loco dictum est.

PARAGRAPHVS id propriè dicitur, quicquid sub vna sententia clauditur: ait Marcianus Cossias antiquus Pandectarum interpres in illum locum, versuum tricies centena millia: Versuum, inquit, id est, paragraphorum: Paragraphus, id est, &c.

PARANGARIÆ, sumptus aut labores agendi ferendi ve alicuius caussa à principe impositi, cùm non per viam cursūmve publicum, sed aliouersum iter suscipitur. sub Rub. C. De cursu pub. angar. & parangar. Vnde, Angariæ.

Παρατεταμένως, ἐκτεταμένως, vt ait Hesychius: id est extensiuè, vt ita loquar: non pressè, non angustè, sed laxè, & solutè: denique id ipsum quod alibi Iurisconsulti dicunt

cũ τῇ πάρτῃ. Iulia. l. 1, D. vnde legit. Hæc verba edicti, Tum quem ei heredẽ esse oporteret, si intestatus mortuus esset, παρασταστικῶς & cum quodam temporis spacio accipiuntur. Vlp. l. 2, D. quibus ex cauſ. in poſſ. Hæc verba, defenderetur, παραστατικῶς ſcripta ſunt, vt neq; ſufficiat vnquam defendiſſe, ſi non duret defenſio: neq; obſit, ſi nũc offeratur.

PARAVEREDI ſub Rub. Cod. de curſ. publ. dicuntur equi militares, ſiue agminales: nam Veredi minores equi ſunt, curſui publico apti.

PARAPHERNA, παράφερνα, iuncto ex παρὰ & φερνή nomine, dicuntur ea quæ præter dotis cauſſam ad viros deferuntur. Vlp. l. 9, §. 2, D. de iur. dot. Dotis autem cauſſa accipere debemus ea, quæ in dotem dantur. Ceterũm ſi res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæq; Galli peculium appellant, videamus an ſtatim efficiantur mariti. Exemplum apud Liuium extat in lib. 26, de Scipione Africano, qui capta Carthagine virginem nobilem Allucio adoleſcẽti Celtiberorũ principi deſponſatam ita reddidit, vt pecuniam ad illam redimendam à parẽtibus allatam adiiceret: Super dotem, inquiens, quam accepturus à ſocero es, hęc tibi à me dotalia dona accedant. aurũmque tollere, ac ſibi habere iuſſit. Cic. Philip. XII: His quaſi præter dotem quam in ciuilibus malis acceperunt, agrum Campanum eſt largitus Antonius.

PARASYNAXES, παρασυνάξεις, conuentus, coitiones, conuenticula hæreticorum, in l. quicunque, 8. C. de hæret. & Manich.

Παράτιτλα, argumenta & quaſi ſummę tractatuum, ad quęque titulum ſeu rubricam appoſitæ, vnde fieri de toto tractatu coniectura poſſit: quaſi cauſſæ quædam cõiectio. Imp. De concept. Dig. §. 9: Sed ſufficiat per iudices tantummodo & titulorum ſubtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupãtur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

PARATVM ab empto quid differat, vide Emptum & paratum.

PARHIPPI, dicuntur in l. 4, C. de curſ. pub. qui equos publicos plures quàm ei liceat, vtendos ſumpſit.

PARENTEM quidam vſque ad Tritauum appellari aiũt: ſuperiores Maiores dici. ſed C. Caſſius omnes in infinitũ Parentes dicit. quod & honeſtius eſt, & meritò obtinuit. l. 4. D. de in ius voc. Parentes (ait Paulus) vſque ad Tritauum apud Romanos proprio vocabulo nominantur: vlteriores qui non habent ſpeciale nomen, Maiores appellantur. l. 10, §. 1, D. de grad. & adfin.

PARENTVM tamen nomine abſurdè quidam poſt Latinæ linguę interitum abuſi ſunt: ſed in toto iuris noſtri corpore nuſquam eam corruptelam reperi. quod enim neſcio qui de l. 1, C. ſi per vim vel al. mod. putarunt, plane ineptum eſt.

PARENTIA, pro obſequio. Impp. l. 1, C. Qui pro ſua iuriſd. Quòd ſi quis alienæ iuriſdictionis cauſſam crediderit delegandam: nec pręcepto cognitorem datum, parentiam accomodare cenſemus.

PARIA facere eſt, tantũdem in expenſi paginam referre, quantũm in illam accepti relatũ erat: quod quum fit, quadrare rationes Ciceroni dicuntur Verrina III. Quomodo, inquit, D. C. eodem modo quadrarint, vt illa Cn. Carbonis ſexcenta facta, &c. QVADRARINT, inquit Aſconius, ſolida facta ſint, vt neque plus quicquam neque minus inueniatur in ſumma. Scæuola l. 40, §. 5, D. de ſtatu libe. Si Dama ſeruus meus actus ſui rationes reddiderit, pariáque fecerit, &c. Item apud Calliſt. l. 5, §. 10, D. de iur. immunit. Niſi ſi paria fiſco feciſſe dicãtur. Columella lib. 1, ca. 8, de villico loquẽs: Néve negocietur ſibi, pecuniámque domini aut animalibus aut reb. aliis promercalibus occupet. hæc enim negociatio curam villici auocat, nec vnquã patitur eum cum rationibus domini paria facere. Sed vbi numeratio exigetur, rem pro nummis oſtendit.

PARIARE, paria facere: quod tum fit, quum expenſi rationes cum accepti rationibus quadrant, paréſque ſunt. Vlpian. l. 4, §. 1, D. de manum. Proinde etſi ei nummos prorogauit emptor, quum ei pariauerit, poterit ad libertatem peruenire. Hinc

PARIATIO, ſcriptura qua quadrare rationes cauetur. Scæuola l. vit. §. 3, D. de condi. ind. Idem quæſiit, an pactum quod in pariationibus adſcribi ſolet in hunc modum, Ex hoc contractu, &c. Hinc

PARIATOR, qui ſic rationes retulit, vt expenſa paria ſint acceptis: nam ei Reliquator opponitur. Paulus l. 81, D. de conditio. & demonſt. An Sticho mortuo antequam rationes redderet, vel pariatore, vel

reliqua habente libera cesset mulier.

Paries est, siue murus, siue maceria est: ait Gallus l.157, D. de verb.sig.

Paries directus dicitur, cuius extremitas parietẽ alterum attingit. Cic. in Top. Omnibus est ius parietem directum ad parietem cõmunem adiungere, vel solidum, vel fornicatum. Cuius loci sensus est apertissimus: si directum parietem eum esse intelligamus, qui exempli caussa sic attingit communẽ, vt in litera T pendens in imum linea transuersam superiorẽ attingat: quare si vicinus fornicatum parietem ad communem adiunxerit, alterqui in pariete cõmuni demoliendo damni infecti promiserit, non debebit præstare quod fornix vitij fecerit. Quam meam interpretationem alij nunc cum Boetij & aliorum commentationibus conferãt, licebit. Vide Obseruat. mearum lib.1, cap.24.

Parvm est vt non, locutio est idem significans quòd parum abest quin. Iauolenus l.202, De regul.iur. Omnis definitio in iure ciuili periculosa est: parum est enim vt non subuerti possit. Quod Harmenop. sic expressit, πᾶς ὁρισμὸς κατὰν σφαλερὸς ἐν ἰδιωτικοῖς· γὰρ ἀναβιώσεται. Similiter Demosth. περὶ στεφάνου: τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικρῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν. Sua verò commemorare beneficia propè exprobare est. quam sententiam vsurpat & Terentius.

Partiaria pecora, id est vt fœtus eorum certis portionibus inter dominum & pastorem diuidantur: inquit Imp. l. si pascenda, 8. C. de pactis.

Partiarivs colonus, à partiendo dictus: qui non pacta pecunia, sed certa fructuum parte agrum colit. Caius l.25, §.5, D. locat. Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit: alioquin Partiarius colonus quasi societatis iure & damnum & lucrum cum domino fundi partitur. Cato De re rust. capi. 137: Vineam curandam partiario, bene curet fundum, arbustum, agrum frumentarium. Partiario fœnum & pabulum, quod bubus satis fiet, qui illic fient: cetera omnia pro indiuiso. Item l.26, D. de furt.

Partiarivs legatarius, is erat cui pars bonorum legabatur. quæ species legati Partitio vocabatur: quia cum heredẽ legatarius partiebatur hereditatem: ait Imp. §.3, De fideic.hered.

Partivm Iurisconsulti duo genera constituunt. aliæ nanq; naturales sunt, aliæ intellectæ. Naturales appello, quæ pondere, numero, mensura constant, quæ oculis cerni tangiq; possunt: veluti si quis corpus aliquod secare velit, duas partes constituet, quas nemo sensus communis compos, nõ facilè cognoscet. Intellectas dico quæ tangi demonstrarive nõ possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt: veluti si seruum aut nauem duo communem habeãt, partem quisque suam in his rebus obtinet, quam oculis cernere non potest, animo & intelligentia potest. Quod significans Cassilius noster apud Macrobium, mercatori, quemadmodum cum socio nauem diuideret, interroganti respondet, Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis. Vlpi.l.5, D. de stipu.seru. Seruus cõmunis sic omnium est, nõ quasi singulorum totus: sed pro partibus vtique indiuisis, vt intellectu magis partes habeãt, quàm corpore. Ergo partes intellectu Vlpianus eas appellat, quæ animo & intelligẽtia tantum cernuntur & earum rerum sunt quas Pomponius naturaliter indiuisas appellat in l. non amplius, 26, §.vlt. D. de lega.1. Alias autem partes idem alibi numero fieri dicit: hoc est in l. 29, D. de solu. Quum Stichus, ait, & Pamphilus communi seruo promissi sunt, non alteri Sticus, alteri Pamphilus solui potest: sed dimidiæ singulorum partes debentur; atque vtriusque rei dominium duobus modis intelligi potest. Sed in numis, & oleo, & frumento, & similibus quæ communi specie continẽtur, apparet hoc actum vt numero diuidatur obligatio. Eandem diuisionem duplicem Papinian. notat in l.94, eiusdem tit. & l.66, §.1, D. de lega. & fideicom. libro 30. vbi ait plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione corporis obtinere. Notat & Paulus in l.25, §.1, D. de verbor. signif. vbi Seruio assentitur, qui partes alias esse dixit pro diuiso, alias pro indiuiso: quum Mutius putaret partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse: cui consentit Vlpianus in l. 6, §. 1, D. commun. præd. Aristoteles autem in lib. De sensu, hanc quoque diuisionem attingit: sed in Categoriis planius rem omnẽ exponit. ait enim Quantitatem aliam cõtinuam, aliam seiunctam esse. Cõtinuam cuius

ius partium terminus aliquis communis est: veluti corporis, cuius partes communem habēt terminum lineam: aut lineæ, in qua partes finem quo inter se cohæreant, communem habent, punctum scilicet. Itaque poculum cum ansa quātitatis est continuæ: vti constat ex l. 21, §. 4, D. de furt. & pars lancis priusquam erasa sit, l. 22. eo. tit. Ex quib. intelligitur fundū qui inter duos diuisus est, quia terminum habet communē. quo inter se partes adaptantur, in quantitate continua numerandum esse. qua de caussa non tam in partes diuidi fundus à Iurisconsultis dicitur, quàm in regiones; vt in tract. D. fin. regund. Seiunctam verò Aristoteles eam appellat quantitatem, cuius partes communem terminum nō habent: vt in numero. Nam si bis quinque, inquit, sunt partes decem, quinque & quinq; nullo communi termino coniuncta sunt, sed secreta & separata: cui ex omnia adiungamus licet, quæ communi specie contineri dicuntur ab Vlpiano d. l. 29, De solut. veluti vinum, oleum, frumentum. Nam si duobus amphora vini legata est, seiuncta vtrique quantitas legata est. Nam vrnæ duæ finem in amphora quo inter se cohæreant, communem non habent, neq; duo semimodij in modio, neque bis quinquaginta, in centum. quod eodem modo de ponderibus quoque indicādum est. Nam in vncia duæ semunciæ communem terminum non habent. Qu... ntum hoc deiunctum in tesseris & numis quoque intelligitur, quæ si pluribus legata sint, tot habebunt deiunctas & secretas inter se partes, quot erūt legatarij. Qua ex disputatione intelligimus quamobrem Vlpianus ab Offilio & Trebatio dissentiens, neget eum qui ex frumēti aceruo modium, aut ex vini dolio sextariū abstulerit, totius nomine furti teneri. l. 21, D. de furt. nec magis interesse affirmet inter hāc speciē, quàm si quis ex armario rem vnam auerterit: vtranque enim quantitatem seiunctam esse. Quod verò Trebatius dicebat, si quis aurem attingat, eum totum corpus attingere, Vlpianum non mouit: perspicientem sine dubio, quantitatem illam esse continuam, hanc verò deiunctā. Qua quidem ex disputatione quàm necessaria iuris studioso Dialecticæ cognitio sit, cuius ignoratione tanti viri, & in iure ciuili tantopere exercitati parua in re peccarunt, facilè intellectu est.

PARTIVM autem aliam quoque tradere oportet diuisionem: nam aliæ principales dicuntur, quibus sublatis totum interit: aliæ minus principales, quibus ademptis totum tamen manet. vt caput in corpore humano, & pectus, & brachia, partes sunt principales: crines autem, & vngues, & supercilia minus principales. Ita intelligendum est quod ait Vlpianus l. 13, §. 2, D. de acceptilation. vbi ait nec cementa, nec fenestras, nec parietē, nec diætam domus esse partes: quum tamen Aristoteles tam frequēter domum ex partibus sic definiat, operculum quod ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibúsque constat. Sed Vlpianus illam partium diuisionem spectans, ita disputat, quasi eæ demum veræ partes essent, quibus sublatis totum interit, vt in fundo vsusfructus perpetuus, & via perpetua. d. l. 13. & l. 58, D. de verb. oblig. vbi & in via iter aut actus: in fructu, fructus & vsus: in decem, bis quinque numerantur. Eas verò quibus ademptis totum nihilominus manet integrum, non esse partes: vt in scypho, emblemata: & in domo, colūnæ marmoreæ: in fundo, vsusfructus non perpetuus. l. 25, D. de verb. sig. in vsufructu, vsus: quum possit vsus sine vsufructu constitui, inquit Vlp. d. l. 13, §. 3, De acceptil. in grege, aliquot capita, quib. sublatis & grex manet, & potest vsucapi, quum illa nec possideantur, nec vsucapiantur, ait Pompo. l. 30, D. de vsurpat. & vsucap.

PASSVM Varro De vita P. R. apud Nonium: Passum nominabant, si in vindemia vuam diutius coctam legerent, eámq; passi essent in sole aduri. Passum ergo vinum est, quod ex vua passa exprimitur. Vlp. in l. 9, D. de trit. vin. & ol. leg. Vini legato passum quoque, nisi mens alia testatoris fuit contineri scribit. Proculus l. vlt. eo. Cui dulcia vina legata essent, omnia hæc esse legata, mulsum, passum, defrutum, & similes potiones.

PASTINARE verbum ad culturam agrorum pertinens: significat fodere. à Pastino, quod ferramētum est bifurcum, quo semina panguntur. Vlpianus l. 15, §. 1, D. Quod vi aut clàm: Is cui fundum pastinandum locaueras, lapides sustulit, & in vicini proiecit prædium. Paulus l. 79, D. de verb. sig. Vtiles impensas, ex quib. reditus mu-

lieri acquiratur: ficuti arbusti pastinatione, vltrà quàm necesse fuerat.

PATER ciuitatis in Rub. C. de ratiocin. op. pub. dicitur, qui summam pecuniæ publicæ procurationem gerit: idé (vt opinor,) qui & Curator Reipub. Imp. in l. 3, C. de his qui spont. mun. iubet eos, qui cùm in municipio nati non essent, omnibus tamen decurionum honoribus perfuncti sunt, pro sua liberalitate fieri constituique possint, Patres ciuitatis. Sic in l. 1, C. de alear. lus. & l. vlt. C. de inf. expos.

PATERFA. appellatur, inquit Vlpianus, qui in domo dominium habet: rectéq; hoc nomine appellatur, quãuis filium non habeat: non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. deniq; & pupillum patremfa. appellamus. & quum paterfa. moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. singuli enim patrumfa. nomen subeunt: idémque eueniet & in eo, qui emancipatus est: nam & hic sui iuris effectus propriam familiam habet. l. 195, D. de verb. sign.

PATRESFA. sunt, qui sunt suæ potestatis: siue puberes, siue impuberes. l. 4. D. de his qui sunt.

PATRES conscripti, vide in libello de Senatu, in Appendice.

PATRIARCHÆ primis temporibus, hoc est per annos circiter quadringentos, dicebantur iidem qui & Metropolitæ, & Archiepiscopi, & Primates: vt ex primis sex veteris Ecclesiæ conciliis intelligitur. Sed cùm Episcopus Constãtinopolitanus propter vrbis suæ dignitatẽ (in qua scilicet Imperij sedes erat) obtinuisset, vt Asiæ, Ponto & Thraciæ præesset (sicut ex Constantinopolitano secundo & Calchedonensi apparet) Triumuiratus in Ecclesiã inuectus est: vt Alexandrinus Africam, Romanus occidentem, Constãtinopolitanus partem Europæ & Asiam prope vniuersam obtineret: præter perpaucas Ecclesias quæ dicis causa Hierosolymitano relictæ sunt, propter vrbis auctoritatem & dignitatem. Qua de causa ipse quoque paulo post in hunc ordinem est cooptatus. Itaque quatuoruiri tum primum regendæ Ecclesiæ constituti sunt, qui sensim Patriarcharum & Archiepiscoporum nomen, quod omnibus (vt dixi) Metropolitis antea commune fuerat, sibi proprium ac peculiare fecerunt. Id quod ex hoc secundi Constantinopolitani Concilij capit. XXXVI. facile intelligimus. Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἁγίων πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὁρίζομεν ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεῖνον μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τῆς ἱεροσολυμιτῶν πόλεως. Id est, Renouantes quæ à centum quinquaginta sanctis patribus, qui in hac à Deo seruata & regia vrbe conuenerunt egerunt, & sexcentorum triginta qui Calchedone congregati fuerunt, instituta sunt, definimus, vt Constantinopolis sedes parem habeat dignitatem sedi antiquioris Romæ, & in Ecclesiasticis negotiis æque atq; illa magnificetur: cùm sit post ipsam secunda, postquam Alexandrinorum magnæ vrbis: & post hanc Hierosolimarũ Episcopus succedat. Quem tamen locum quàm perfidiosè conuersum Gratianus in decretũ suum retulerit, operæpretium est cognoscere. Renouantes, inquit, sancti Constantinopolitani decreta concilij, petimus, vt Constantinopolitana sedes similia priuilegia quæ inferior Roma habet, accipiat, non tamen in ecclesiasticis rebus magnificetur vt illa, sed hæc secunda post illam existẽs, prius quàm Alexandrina sedes numeretur, deinde Antiochena, & post eam Hierosolimitana. Hæc ille dist. 22. cap. renouantes. Iustinianus autem, qui fuit æqualis temporum illorum, cuiúsque imperio concilium illud coactum est, Nouella constitutione CXXIII. paulo apertius id declarat. Κελεύομεν, inquit, Τοὺς μὲν μακαριωτάτους ἀρχιεπισκόπους καὶ πατριάρχας τοῦτ' ἐστι τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης, καὶ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀλεξανδρείας, καὶ θεουπόλεως, καὶ ἱεροσολύμων, εἰ μὲν ἡ συνήθεια ἔχει, & quæ sequuntur. Id est: Iubemus beatissimos Archiepiscopos & Patriarchas, hoc est antiquioris Romæ, Constantinopolis, Alexandriæ, & diuinæ vrbi siue Hierosolymarum Episcopi, Siquidem consuetudo est, &c. In Chalcedonensis quoque Concilij capite XXVIII. scriptum est hoc modo. Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὅροις ἑπόμενοι, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὁρίζομέν τε καὶ ψηφιζόμεθα, περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως, νέας ῥώμης: καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ πρεσβυτέρας ῥώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα, καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι, οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας ῥώμης

μης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι ῥώμῃ καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν. Id est: Vbique leges sanctorũ Patrum nostrorum sequentes, eadem & nos definimus ac statuimus, de dignitate & amplitudine sanctissimæ huius Ecclesiæ Constantinopolis, nouæ Romæ: Etenim sedi antiquioris Romæ, quia tum ciuitas illa regnabat, Patres nostri meritò primum honoris gradum tribuerunt. Atq; eadem cõsideratione moti C.L. Deo amantissimi Episcopi parem honoris gradum tribuerunt nouæ Romæ, sedi sanctissimæ, meritò decernẽtes, vt ea ciuitas quæ tantum honorem adepta est, vt & sedes esset Imperij, & senatum haberet, & parem dignitatis gradum obtineret, atque antiqua sedes Imperij Roma obtinet: etiam in Ecclesiasticis negotiis parem atque illa honorem ac dignitatem obtineat: quum Post illam secunda sit. Iustinianus autem nouella CXXIII: Εἴ τινες ὁσιώτατοι ἐπίσκοποι τῆς αὐτῆς συνόδου ἀμφισβήτησίν τινα πρὸς ἀλλήλους ἔχοιεν, εἴτε ἀπὸ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου εἴτε ὑπὲρ ἄλλων τινῶν πραγμάτων, πρότερον ὁ μητροπολίτης αὐτῶν μεθ' ἑτέρων δύο ἐκ τῆς ἁγίας συνόδου ἐπισκόπων τὸ πρᾶγμα κρινέτω. καὶ εἰ μὴ ἐμμείνῃ ἑκάτερον μέρος τοῖς κεκριμένοις, τηνικαῦτα ὁ μακαριώτατος πατριάρχης ἐκείνης τῆς διοικήσεως μεταξὺ αὐτῶν ἀκροάσθω καὶ ἐκεῖνα ὁριζέτω, ἅτινα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσι καὶ τοῖς νόμοις συνᾴδει, οὐδενὸς μέρους κατὰ τῆς ψήφου αὐτοῦ ἀντιλέγειν δυναμένου. Idest: Si qui eiusdem synodi religiosissimi Episcopi aliquam inter se cõtrouersiam habeant, siue de iure Ecclesiastico, siue de quibusdam aliis rebus: prius Metropolitanus ipsorũ cum aliis duobus de sancta Synodo Episcopis rem diiudicato. Et nisi vtraq; pars iudicatis acquiescat, sed appellandum putet, tum beatissimus Patriarcha illius dioeceseos audientiam ipsis accõmodato: & illa definito quæ Ecclesiasticis canonibus & legibus concordant, neutra parte contra ipsius sententiam contradicere queunte. & multa passim in hanc sententiam. Ex quibus manifesto constat, Patriarchas (vt diximus) in suis Patriarchiis atq; præfecturis summũ ius habuisse, neque alterum altero superiorẽ fuisse: sed cùm summam singuli potestatem haberẽt, appellationum fines patriarchiæ terminis circumscriptos ac conclusos fuisse. Illud quoque aperte cõstat Patriarchas quatuor constitutos fuisse, nimirũ Romanum, Constantinopolitanum, Alexãdrinum, & Hierosolimitanum.

PATRICIATVS, honos fuit Iustiniani tempore, cuius vis non satis adhuc, quòd sciam, intellecta est: nisi quòd Suidas scribit, eos legationes ex Senatu mittere consuesse. Cassiodorus autẽ lib. Variarum VI. perpetuum eum fuisse honorem significat, & cingulo ornatum, cùm iurisdictionem tamen exerceret nullam. Quod à Zenone significari arbitror in l. 3, C. de consul. vbi Patriciatum honorarium Consulatum appellat. Quod nisi me animus fallit, Cassiodorus hunc Episcopis honorem tribui solitum significat: iis, opinor, qui Constantinopolitanæ ecclesiæ præfecti, Patriarchæ dicebantur. Videtur enim hæc illius fuisse sententia, vt quando in populi R. religione Patricij soli sacrorum procurationem Romuli instituto gerebant, & rex quidam sacrorum esset: non incõmodum videretur, si in religione Christiana, qui sactis præest, idem etiam magistratus summi ornamentis atq; insignib. decoretur. Obseruo etiam hoc ex eodẽ auctore, Patriciatum non magistratus, sed ordinis nomen fuisse: neque enim vnus erat patritius, sed complures, quasi Senatus principes, qui certis antea magistratibus perfuncti erãt. denique quales Romæ florente Rep. Consulares, Prætorij & Ædilitij fuerunt: quibus in Senatu curuli sella vti, primísque sententias dicere ius erat. Quare quod in l. 3, C. de consul. legimus, Patritiatus honorẽ ceteris omnibus anteponi, non ita accipiẽdum est, quasi summus esset aliquis magistratus: primùm quia magistratus (vt docui) nõ erat: deinde quia Cassiodorus in formula patriciatus scribit, cõsulatum patriciatu superiorem fuisse. Præfectorios, inquit, & aliarum dignitatum viros præcedit, vni tantum cedens fulgori, quem interdum etiam à nobis cõstat assumi: hoc est, vt ego interpretor, Consulatui: tametsi verba hæc apud Cassiodorum corruptè legãtur. nam VNITATVM pro VNI TANTVM vulgò legitur. præterea præfectum vrbis summũ omnium magistratum gessisse, cõstat ex l. 1, & l. 3. C. de offic. præf. vrb. Et quod Cassiodorus de præfectoriis scribit, constat de iis qui iam præfectura functi sunt, intelligendum esse. Nomen autem à Ro. patriciorum splendore ductum esse, res indicat. nam cùm ij propter familiæ antiquitatem ceteris antecellerent, & plerun-

que

que iis honores mandarētur: translato Constantinopolim imperio eos senatores qui curulibus magistratibus erant functi patricios dici placuit. Quibus ius patrumfam. concessum fuisse, Cassiodorus quoque eodem loco testatur.

PATRICII non iidem sunt qui nobiles: vt vulgò creditur. Nobiles enim specialim sumpto nomine, omnes sunt ex plebeiis: vt suo loco demonstrauimus. Nam populus Romanus ita distinguitur, vt alij patricij essent, alij plebeij. Patricij, qui eorum Senatorum progenies erāt, quos Romulus crearat. hac tamen ætate, inquit Liuius, antiquissimæ cuiusq; senatoriæ familiæ liberi, patricij appellantur. tales erant Clodius, Piso, Catilina. Plebeij verò qui ex populo à Romuleis Senatoribus reliquo dimanarunt: vt C. Antonius, C. Cassius, M. Cicero, T. Pomp. Atticus. Horū plebeiorum alij Nobiles, alij verò Noui homines dicebantur. Nobiles, quorum parentes curuli aliquo magistratu erant functi. Noui, qui primi ex sua stirpe magistratum curulem erant adepti. Quod Asconij auctoritate verum esse docebimus. Is enim in argumento Orat. in toga cand. Sex, inquit, competitores in Consulatus petitione Cicero habuit: duos patricios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium Marci Oratoris filium, L. Cassium Longinum: duos qui tantum non primi ex familiis suis magistratum adepti erant, Qu. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. Solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus, atque in petitione patrem amisit. Apertè Asconius nobiles in plebeiis numerat: & nobiles à nouis hominibus distinguit, qualis erat Cicero, vt illi persæpe obiectum est. Itaque Verrem & Hortensium significans Verrina sexta, sic loquitur: Ne ista præclara nobilitas desinat queri, populum Rom. hominibus nouis atque industriis honores mandare, sempérque mandasse. Neque, vt opinor, reperietur, quenquam è patricia familia hominem Nouum appellari. Itaque nec M. Scaurum, cuius parentes ignoti Romæ & contempti iacuerant, Asconius Nouum appellat, sed ei non minus quàm nouo homini laborandū fuisse. Scaurus, inquit, ita fuit patritius, vt tribus supra eū ætatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neque pater, neq; auus, neque etiā proauus, vt puto, propter tenues opes, & nullius vitæ industriam honores adepti sunt: itaque Scauro æquè ac nouo homini laborandum fuit. Vide suprà NOBILES.

PATRIMONIVM propriè est pecunia quam liberi ex paterna hereditate accipiūt. Cicero pro Postum. Qui verò duo lauta & copiosa patrimonia accepisset, rémq; præterea bonis & honestis rationibus auxisset. duo patrimonia Postumus acceperat, alterum à naturali, alterum ab adoptiuo patre. Hoc enim ab hereditate differt, quòd illo verbo, res ipsæ: hoc ius à patre relictum intelligitur. Cic. lib. de Offi. 1: Optima autem hereditas à patribus traditur liberis, omniq; patrimonio præstantior, gloria virtutis, rerúmque gestarum: cui dedecori esse, nefas & vitium iudicandum est. Sed consuetudine loquendi res eò deducta est, vt iam plerunque cuiusuis generis bona, siue à patre relicta, & aduentitia, siue patrisfa. opera ac diligentia parta eo nomine intelligantur. Sic Vlpian. l. bona, De bon. poss. Bonorum possessio, inquit, est ius persequendi retinendíque patrimonij. Iuuenali:

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam:
Sed vitio cæci propter patrimonia viuunt.

Pompon. l. 112, §. 1, D. de verb. oblig. Plerunque idonei non tam patrimonio, quàm fide æstimantur. Ita generaliter etiam pro partis & quæsitis bonis vsurpatur in l. cogi, & l. Titius, D. ad Trebell. l. 1, D. de vsuf. ear. rer. l. 1, §. item solent, D. de off. præf. vrb. l. 3, §. sed vtrum, D. de minorib. l. sed & si, §. 1, D. de petit. hered.

PATRIMONIALES fundi, vide Fundi patrimoniales.

PATRONVS, est qui ex seruitute manumisit. l. 8, D. de in ius voc.

PATRONVS, quasi pater dictus: eodem modo quo Matrona. Seruius in illud Virgilij, *Et fraus innexa clienti.* Ex lege, inquit, duodecim tabularum venit, in quibus scriptum est, Patronus si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Si enim clientes, quasi colentes sunt, Patroni quasi patres: tantundem est clientem, quantum filium fallere. Hoc autem ex Romuli instituto, qui ex patrum numero plebi quos ei commodum esset, deligendi potestatem fecit, qui ipsius caussas susciperent: ex quo illi quidē Patroni, hi verò Cliētes dicebātur. vide Clientes.

Patronvs, vide Aduocatus.

Patronvs fisci primùm ab Adriano Imp. institutus est: vt Ælius Spartianus in eius vita testatur. Eius autem munus præcipuè in iis bonis quæ fisco cōmissa essent, exhibito delatore persequēdis, versabatur. l.vlt. C. de aduocat. fisc. l. 5. C. de delatorib. adeo vt delatoris quodammodo patronus esset. l. 5, §. aduocatum. D. de his quæ vt indig. Solebat autem vnus aut alter è numero aduocatorum cuiusq; fori ad id munus deligi, quod annum vnum aut alterum gerebatur: quemadmodum ex cap. Cod. intelligitur, quod est, de aduocat. diuers. iud.

Patrveles à consobrinis hoc differunt, quòd Consobrini propriè dicuntur, ex auunculo aut matertera prognati: Patrueles verò ex patruo Titij prognati: Amitini ex amita. vnde Cic. in Ligariana filium Titi Bocchi auunculi Ligarij consobrinum appellat. indéque intelligi facilè potest illustris differētia: Patrueles quippe pauciores quàm duo esse nō possunt, ex fratribus scilicet duobus nati: amitini autē inter se duo esse nequeunt: quem enim amitinū Titius appellat, ab eo consobrinus nominatur. §. 4, De grad. Ita ergo poterit Titius appellari consobrinus, patruelis debebit, amitinus non poterit. quanquam confundi plerunq; soleat discrimen: ac generaliter Consobrini pro quibuslibet fratrum ac sororum liberis, sicut apud Græcos ἀνεψιοὶ vsurpari. l. 19, C. de nupt.

Patrveles fratres, vel sorores sunt, ait Caius, qui quæ've ex duobus fratribus progenerantur. l. 1, §. 1, D. de grad. & adfi.

Patrvvs, est patris frater: ait Paul. l. 10, §. 7, D. de gradib.

Patrvvs magnus est frater aui: inquit Paul. l. 10, §. 8, D. de gradib.

Patrvvs maximus est (vt ait Paul.) abaui frater, atauí & ataniæ filius, patris vel matris patruus maior. l. 10, §. 10, D. de grad.

Patrvvm Plautus appellat patrui magni filium, id est propiorē sobrino. nam in Pœnulo cū Pœnus Agorastocli dixisset patrem eius sibi patruelem fuisse, continuò respondens Agorastocles,

Mi patrue, salue. & scena insequenti,

Patruo aduenienti cœna curetur volo.

itémque deinceps.

Pavlvs Castrensis Iurisc. nobilis Patauij, Florentiæ, & Bononiæ iura interpretatus est: editísque libris quamplurimis, Patauij tandem anno M. CCCC. XXXVII, prid. Calend. Mart. vitæ supremum diem confecit.

Pavperies, est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu caret. l. 1, §. 1, D. Si quad. paup.

Pecvarii, vide Mancipes.

Pecvdes eas intelligimus quadrupedes quæ gregatim pascuntur. l. 2, §. 1, D. ad leg. Aquil.

Pecvliariæ res, pro peculiares dicuntur ab Vlp. l. 4, in fi. D. de doli excep.

Pecvlatvs, inquit Festus, furtum publicum dici cœptum est à pecore, quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit: siquidem ante æs aut argētum signatum ob delicta, pœna grauissima erat duarum ouium, & triginta boum.

Pecvlatvs definitur in l. 9, §. 1, D. ad leg. Iul. de pecul. pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo æditui peculatum non admittere. Qui ergo ex pecunia sacra, religiosa, publicáve quid abstulerit, aut interceperit, aut in rem suam verterit, quíve in aurum, argentum, æs publicum quid indiderit, aut immiscuerit, peculatus tenetur. l. 1, D. eod.

Pecvliatvs seruus, qui peculium habet. Caius l. 18, in fin. D. de Ædil. edict. Æquè si quis simpliciter dixerit, peculiatū esse seruum, sufficit si is vel minimum habeat peculium. Plautus in Rud. Peculiosum vocat. In Persa etiam verbo Peculiandi est vsus:

Atque istanc ob rem, ego aliquid te peculiabo.

Pecvlivm dictum est, quasi pusilla pecunia, siue patrimonium pusillum. Peculium autem Tubero sic definit, quod seruus domini permissu separatum à rationibus dominicis habet, deducto inde si quid domino debetur. l. 5, §. 2. D. de pecul.

Pecvlivm est non tantum quod dominus seruo concessit: verùm id quoque quod ignorante quidem eo acquisitum sit, tamen si rescisset, passurus erat esse in peculio. l. 49, D. de pecul.

Pecvlivm erat priscis temporibus particula quædam gregis (vnde etiam nomen inuenit) quod patres suis filiis, domini suis seruis industriæ suæ exercendæ caussa conce-

concedebant: nunc verò summa quædam est pecuniæ eadem de caussa concessa, & à paternis dominicísque rationibus seiuncta. l.depositi, 5. & sequ. D. de pecul. Dignum etiam obseruatu est, quod ex Plauto notatimus, filiosfa. quibus patres vendendas merces tradebant, peculium ex iis pluris venditis quàm quanti pater eas æstimasset, locupletasse. nã in Mercatore sic loquitur:

Lucrum ingẽs facio, præterquã mihi meus pater
Dedit æstimatas merces, ita peculium
Conficio grande.

PECVLII autem quatuor sunt species. est enim aliud Castrense, aliud Quasi castrense, aliud Profectitium, aliud Aduentitium. Castrẽse est, quod per militiæ caussam tum in castris, tum etiam alibi adeptus est. l. castrense, 2. D. de castrẽ. pecul. l. 1, C. eod. lib. XII. stipendia enim Romani adolescentes omnes faciebãt. Quasi castrense est, quod in togata militia parauit: veluti in forensi opera, vel professione artium. l. vlt. C. de inof. test. Profectitium, quod à patre accepit, neque industria operáve sua parauit. l. 5, D. de iure dot. Aduentitium verò quod ab extraneis cognatísve accepit, quo in genere sunt maternæ materníve generis hereditates: amicorum item, & legata, & hereditates: item lucra nuptialia: sed & quę liberalitate fortunæ vel laboribus suis filiusfa. adeptus est: ait Iustin. l. cum oportet, 6, C. de bon. quæ lib. Sciendum est autem, iure quidem antiquo & florente Rep. nullum peculium non ipsius patris pleno iure fuisse. Nam (vt ait Diony. lib. 8.) ῥωμαίοις ἴδιον οὐδὲν ἐςὶ κτῆμα, ζώντων ἔτι τῶν πατέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων, ὅ,τι βούλοιντο τοῖς πατράσιν ἀπολείπεται. Romani proprium nihil possident; quamdiu patres eorum in vita manent: sed & pecuniæ & corpora filiorum, parentum potestati arbitrióque permissa sunt. Verùm Imperatores vt præmio aliquo adolescentes ad militiæ labores inuitarent, Castrense peculium iis pleno iure concesserunt. quod Iuuenalis XVI. Sat. vbi militiæ præmia enumerat, his versibus declarat:

Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militia, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet, cuius regimen pater. ergo Coranũ
Signorum comitẽ, castrorũmque æra merentem
Quamuis iam tremulus captat pater.

Itaque Vlp. in l. 2, D. de S. C. Maced. scribit filiosfamiliâs in Castrensi peculio ius ac vicem Patrumfa. obtinere.

PECVLIVM castrense est, ait Macer, quod à parentibus vel cognatis in militia agenti donatum est: vel quod ipse filiusfa. in militia acquisiit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset. l. 11, D. de castren. pecul.

PECVLIVM castrense est, quod in castris acquiritur, & quod proficiscenti ad militiam datur. Paulus lib. Sentent. 3, cap. 4.

PECVLIVM nuptæ, Iurisconsulti appellant, quæ præter dotem ei dãtur, & marito traduntur. Papinianus l. 31, §. 1, D. de donation. Species extra dotem à matre, filiæ nomine, viro traditas, filię quæ prẹsens fuit, donatas, & ab eo viuo traditas videri respondi. & paulo pòst, Sed peculium à dote puellæ distingueretur. Item Vlp. l. 9, §. 2, D. de iur. dot. Dotis autem caussa data accipere debemus, ea quæ in dotem dantur. Ceterùm si res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæ'que Galli peculium appellant, videamus an statim efficiantur mariti.

PECVNIA, à pecu: à pastoribus enim horum vocabulorum origo, quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus. Varro.

PECVNIARIS damnatio, pro Pecuniaria, apud Macrũ in l. 10, In fi. D. de pœn.

PECVNIARITER agere, pro ciuiliter & priuato iudicio cuius pœna pecuniaria fit. Vlpian. l. vlti. D. de priu. delict. Si quis actionem quę ex maleficiis oritur, velit exequi: siquidẽ pecuniariter agere velit, &c.

PECVNIÆ verbum, inquit Vlpianus, non solum numeratã pecuniam complectitur, verùm omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione cõtineri, nemo est qui ambiget. l. 178, D. de verb. sign.

PECVNIÆ nomine, inquit Hermogenianus, non solùm numerata pecunia: sed omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur. l. 222, D. de verb. sign.

PEDAMENTVM, palus quo vinea innitens recta consistit. Pomponius l. 10, D. de vsufruct. Ex silua cædua pedamenta & ramos ex arbore vsufructuariũ sumpturum.

PEDANEI iudices dicti sunt, iidem qui

dati, & delegati, vt de controuersia cognoscant. l.1, D. de postul. l. si quis, 38, §. iudices. D. de pœn. l. 4, D. de tut. dat. ab. Dicti etiã sunt ab Impp. qui humiliora negocia disceptabant. l. vlt. & pass. C. de pedan. iudicib. l. penult. C. de pact. l. sancimus, 13. C. de iudic. Nomen reperisse videntur item vt Pedarij senatores, à pedibus: quòd magistratus cùm indicarent, in tribunali, edito & superiore loco considebant: hi verò in imo loco, vbi magistratus subsellia pedum habebant.

Pedarii senatores, auctore C. Basso dicebantur, qui quia magistratum curulem nondum ceperant, pedibus in curiam itabant. nam Senatores qui curulem magistratum gesserant, veterum ætate curru solebant honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset, supra quàm considerent, quæ ob eam caussam curulis appellaretur. Gell. lib. 3, cap. 18.

Pedarium senatorem, Festus appellatum scribit, quia tacitus transeundo ad eum cuius sententiam probat, quid sentiat, indicat.

Pedestre iter quod vulgò Terrestre: Vlp. l. 1, §. 9, D. de flaminib. Si pedestre iter impediatur, non ideo minus iter nauigio deterius fit. Similiter Cic. ad Attic. li. iv.

Pedicvlos Paul. in l. 32, D. de aur. arg. vocat, quib. signa sustinentur, bases, sed tenues. Et sic plerunque Pediculi à Columella dicuntur, quibus arborum rami baccis onusti sustinentur: quasi parui pedes.

Pedvles fasciæ apud Vlp. in l. 25, §. 1, D. de aur. & argen. dici videntur ex quibus pedes vinciuntur. M. Tull. in Clod. apud Non. Túne quum vincirentur pedes fasciis, quum calanticam capiti accommodares. Haud scio tamen an verius legeretur pedales.

Pegmata, πήγματα, ornamenta quædam quib. statuæ & signa voluptatis caussa imponuntur. Vlp. l. 12, §. 14, D. de inst. vel inst. Nam & in emptione domus & specularia, & pegmata cedere, siue in ædificio sint posita, siue ad tempus detracta.

Peiorare, pro deteriorem reddere. Paul. lib. Senten. 2, cap. 19: Homo liber, qui statum suum in potestate habet, & peiorare eum, & meliorem facere potest.

Pellicem Ser. Sulpitius ait appellatam, probrosámque habitam, quæ iuncta consuetáque esset cum eo in cuius manu mancipióque alia matrimonij caussa foret: quod hac antiquissima lege ostenditur, quã Numę regis fuisse accepimus: Pellex ędem Iunonis ne tangito: si tangit, Iunoni crinibus dimissis agnam fœminam cędito. Pellex autem quasi πάλλαξ, id est, quasi παλλακίς, vt pleraque alia, ita hoc quoque vocabulum de Græco flexum est. Hæc Gellius lib. 4, cap. 3.

Pellex apud antiquos habebatur ea, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo tamen viuebat: quam nunc vero nomine Amicam, paulo honestiore Concubinam appellant. nunc verò vulgò Pellex vocatur, quæ cum eo cui vxor sit, corpus miscet: vel quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit: quam Græci παλλακὴν vocant. l. 144, D. de verb. signif. Festus autem sic:

Pellicem eam antiqui propriè nominabant, quæ vxorem habenti nubebat. cui generi mulierum etiam pœna constituta est à Numa Pompilio.

Penvs ea omnia continet, quæ esui potuíque sunt. l. 3, D. de pe. leg. Cicero lib. De nat. deorum 2: Penus, inquit, est omne quo homines vescuntur. Nostri in l. 3, D. illo tit. Penori attribuunt omnia esculenta & poculenta quæ paterfa. vsus sui caussa, eiúsque familiæ, quam circa se & suos habet, parauit.

Pelliones, à pellibus conficiendis dicti sub quibus milites hyemabant, apud Paternum in l. vlti. D. de iur. immunit. vbi tamen polliones legitur. Cicero in Academ. In quo magna rei militaris esse occupatio solet: vt non multum Imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur: id est, in statiuis.

Pendere pœnas propriè dicitur, qui ob delictum pecuniam soluit, quia penso ære vtebantur. Festus.

Pendere pœnas soluere significat: ab eo quòd ære graui quum vterentur Romani, penso eo non numerato debitum soluebant. vnde & pensiones dictæ. Festus.

Penes te, inquit Vlpianus, amplius est, quàm apud te. nam apud te est, quod qualiter qualiter à te tenetur: penes te est, quod quodammodo possidetur. l. 63, D. de verb. sign. Plerunque tamen ea non seruatur proprietas, sed alterum pro altero

promiscuè vſurpatur. vt l. 1, & l. 3, §. ſi penes, D. de tab. exhib. l. eum qui, 23. in fi. D. de vſurpat. l. & habet, 15. §. eum qui, D. de precar.

PENSIO, ſolutio. Varro, Ab ære impendendo; Diſpenſator: & in tabulis ſcribimus Expenſum: & prima penſio, & ſic aut ſecunda, aut quæ alia. Paulus l. 40, D. de rebus cred. Igitur finito primo menſe primæ penſionis vſuras currere. Item: Et ideo non ſoluta pecunia ſtatutis penſionibus, ex die ſtipulationis vſuras deberi. Cicero pro Qu. Roſcio: Falſum ſubornauit teſtem Roſcius Clunium: cur tam ſerò? cur, quum altera penſio ſoluẽda eſſet, non tum quum prima?

PENSIO, ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum vrbanorum locatione percipitur: quæ verò ex ruſticorum, Merces. vide l. 27, & l. 29, D. de hered. pet.

ΠΕΝΘΕΡΟΣ, vide Socer.

PENVS, auctore Qu. Mutio, eſt quod eſculentum aut poculẽtum eſt: quod enim ipſius patrisfa. aut liberorum patrisfa. eiuſque familiæ quæ circum eos, aut liberos eius eſt, & opus non facit, cauſſa paratum eſt, vt Mutius ait, penus videri debet. nam quæ ad edendum bibendúmq; in dies ſingulos prandij aut cœnæ cauſſa parantur, penus non ſunt: ſed ea potius quæ huiuſce generis longè vſionis gratia contrahuntur, & reconduntur, ex eo quòd non in promptu ſint, ſed intus & penitus habeantur, Penus dicta ſunt. Gell. lib. 4, cap. 1.

PER fideicommiſſum, prouerbiali ſermone vſurpari ſolitum, pro Per obliquum, per anfractum, & non directò: ſignificare videtur Arnobius lib. cont. gent. VI. Deos, inquitis, per ſimulacra veneramur. Per tramites ergo quoſdam, & per quædam fideicommiſſa (vt dicitur) veſtras ſumunt atque accipiunt cultiones. Iuſtinianus §. 1, De fideicommiſſ. In primis opus eſt vt aliquis recto iure, teſtamento heres inſtituatur: eiúſque fidei committatur, vt eam hereditatem alij reſtituat. Hinc directò & Per fideicommiſſum paſſim à noſtris opponuntur: vt l. 16, D. de fideic. lib. l. 2, C. quand. & quib. quart. l. 2, §. 1, D. de iur. codicil.

PER geniũ principis iurare: vide Genius.

PER indicem, prouerbium eſt apud Iuſtinianum in extremo Inſtitut. pro ſummatim, ſtrictim curſimq;, obiter & quaſi per tranſennam: Vt vobis, inquit, poſſibile ſit, ſummo digito & quaſi per indicem ea tetigiſſe. quaſi libros Inſtitutionum pro παράτιτλα (quæ appellat) id eſt argumentis Pandectarum eſſe velit. nam Indicem pro eo quòd Titulum vulgò appellamus Latini vſurpant: quinetiam idem Imp. l. 1, §. pen. C. de veter. iur. enucl. hoc in paratitlorum mentione ſignificat. Sed ſufficiat, inquit, per indices tãtummodò & titulorum ſubtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius facere. Aſconius in Verrin. 3: Quò quum eſſet ventum, antequam cauſſa ageretur, quaſi per indicem rem exponebant: quod ipſum dicebatur Cauſſæ coniectio, quaſi cauſſæ ſuæ in breue coactio.

PER lancem & licium furtum quærere: vide Lance & licio, ſuprà.

PER principis iurare, Græca defectione dicitur, pro, Per principis genium iurare. l. 2, C. de reb. cred. l. 13, §. vlt. D. de iureiur. vide, Genius.

PERÆQVATORES: ſub Rubr. Cod. De Cenſib. & peræquat. dicuntur, qui cenſus à Cenſitoribus non recte deſcriptos & taxatos ad æquitatem reuocant. appellantur & Inſpectores, ead. Rub.

PER te non fieri ſtipulatio, non hoc ſignificat, nihil te facturum, quo minus facere poſſis, ſed curaturum vt facere poſſis. l. in illa, 50. D. de verb. oblig.

PER Satyram, vide Lex Satyra.

PERAGERE reum, eſt vſque ad condemnationem illum perſequi, & vt condemnetur efficere. l. 2, D. de adulter. l. pen. D. de public. iudic. l. 6, §. deſtitiſſe, D. ad Turpill.

PERCEPTIONEM fructus accipere debemus, non ſi perfectè collecti, ſed etiam cœpti ita percipi vt terra continere ſe fructus deſierint. l. 78, D. de rei vindic.

PERDVCTA, pro perinducta, ſiue omnino inducta, ac deleta. Vlpia. l. 1, D. de his quæ in teſt. del. Sed nolentibus inducta accipiendum eſt, & ſi perducta ſint.

PERDVELLES ab antiquis dicebantur, quos nos hoſtes appellamus, inquit Caius in l. quos nos, De verb. ſignif. Varro lib. De lingua VI: Apud Ennium eſt, Quin inde inuicteis ſumpſerunt perduellibus. Perduelles ſunt hoſtes. vt perficit, ſic Perduellum

duellum Duellum: id postea bellum. ab eadem caussa facta Duellona, Bellona. Hinc factum vt qui hostili animo in Rempublicam aut Imperatorem esset, Perduellionis iudicio teneretur. vt ait Vlpianus in l. vlt. D. ad Iul. maiest. Aliud est enim maiestatis, aliud perduellionis crimẽ: hoc enim sub illo, tanquam species sub genere ita comprehenditur, vt crimen sit imminutæ maiestatis & grauissimum & atrocissimum, quippe quod ad vniuersæ Reipublicæ statum labefactandum pertineat: veluti si quis aut regnum affectasset, vt Spurius Cassius Viscellinus: aut magistratum populi Romani sacrosanctum violasset, vt C. Rabirius, pro quo extat Ciceronis oratio: ac proinde qui postremis temporibus hostile aliquid in personam Imperatoris molitus esset, vti Iurisconsulti significant. Tribunitiam enim potestatem Imperatores totam in se transtulisse, nemo nescit. Item qui ciuis Romani libertatem violasset, veluti qui eum securi percussisset, aut in crucem sustulisset: qua de re Cicero Verrina III, sic scribit: Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque euaserit: proficiscat eò quò me iampridem vocat populus Romanus. de iure enim libertatis & ciuitatis suum putat esse iudicium: & rectè putat. Confringat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euolet ex vestra seueritate. mihi credite, arctioribus apud pop. Rom. laqueis tenebitur. Credet iis equitib. R. populus Rom. qui ad vos antea producti testes ipsis inspectantibus, ab isto ciuem R. qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes quinque & triginta tribus, homini grauissimo atque ornatissimo, M. Annio, qui se præsente ciuem R. securi percussum esse dixit. Audietur à pop. Rom. vir primarius eques R. L. Flauius, qui suum familiarem Herennium negociatorem ex Africa, cùm eum Syracusis amplius cẽtum ciues Rom. cognoscerent, lacrymantésque defenderent, pro testimonio dixit, securi esse percussum. Probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suã L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus: qui iuratus apud vos dixit multos ciues Rom. in latumiis istius imperio crudelissimo per vim morte esse multatos. Hãc ego caussam cùm agam beneficio populi Rom. de loco superiore, non vereor, ne aut istum vis vlla ex populi Rom. suffragiis eripere, aut à me vllum munus Ædilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit. Quadruplicem igitur inter maiestatis & perduellionis crimina, differentiam reperio. prima est, quòd maiestatis crimine tenentur ij, qui vel partem aliquam Reipublicæ læserunt: veluti si quis duces hostium accepta pecunia liberauit, aut priuatus domi suæ hostium duces tenuit: quod Verres fecisse dicitur in illa eadem Oratione: aut si magistratui quippiam pro sua potestate agenti aliquis officiat; veluti C. Cornelius, quem Cicero defendit. Perduellionis autem crimen in eos cadit, qui summam Reipubl. labefactare conati sunt. vti superius docuimus. Altera differentia est, quòd maiestatis crimen in foro apud suum Prætorem, pro tribunali, iudicio certa lege constituto, agebatur: vt ex Verrina 3, & 7, cognoscitur. Perduellio verò primis quidem temporibus à Duumuiris data opera creatis, pòst autem à populo Rom. comitiis centuriatis in campo Martio cognoscebatur: quemadmodum ex Oratione Ciceronis pro C. Rabirio perduellionis reo, in campo Martio habita, itémque ex Valerij libro sexto, cap. 5, satis planè constat. Tertia differentia est, quòd maiestatis crimen non morte, sed exilio multabatur: Perduellionis verò damnatum carnifex in vrbem euocatus in crucem Martio in campo fixam tollebat. quod ex eadem Oratione cognoscitur, in qua crucis mentio fit, & ex Dionis libr. 37, vbi de hoc iudicio commemorat. Quartam differentiã Vlpianus ostendit in d. l. vlt. De crim. maiest. vbi ait, maiestatis imminutę crimen rei morte obliterari: perduellionis autem memoriam etiam post mortem damnari. quomodo intelligendus est Imperator in §. 2, De public. iudic. Is qui in reatu decedit (inquit Vlpian.) integri status decedit. extinguitur enim crimen mortalitate. nisi fortè quis maiestatis reus fuit. nam hoc crimine nisi à successoribus purgetur, hereditas fisco vindicatur. Planè non quisque legis Iuliæ maiestatis reus est, in eadem conditione est: sed qui perduellionis reus est, hostili animo aduersus rempublicam vel principem animatus, Cete-

rùm si quis ex alia caussa legis Iuliæ maiestatis reus sit, morte crimine liberatur.

PEREGRINVS dicitur, qui ciuis Romanus non est, ad quē ius Quiritium non pertinet. Imp. l. 1, C. de here. inst. Qui deportantur, si heredes scribantur, tanquam Peregrini capere non possunt. quod idem traditur in l. sed etsi, §. solemus, D. de hered. inst. Hinc

PEREGRINITAS, peregrinorū conditio. Vlp. l. 10, §. 4, D. de in ius voc. Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pompon. eum amisisse honorem. Quibus ex locis apparet eos etiam Peregrinos dici, quib. ciuitas adempta est: quos Vlpianus ἀπόλιδας appellat in l. 1, §. 2, De legat. 3. Suetonius in Claudio: Splēdidum virum, Græciæq; prouinciæ principem, verùm Latini sermonis ignarum, non modò albo iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.

PEREMPTORIVM edictum inde hoc nomen sumpsit, quòd perimeret disceptationem, hoc est vltrà non pateretur aduersarium tergiuersari. Ad illud autem hoc ordine venitur, vt primò quis petat per absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum, per interuallum non minus decem dierum, & tertium. quibus propositis, tum peremptorium impetratur. l. 68, l. 69, l. 70, D. de iud. vide CONTVMAX.

PEREMPTORIÆ exceptiones, vide Exceptiones.

PERFECISSE ædificium is videtur, inquit Vlp. qui ita consummauit, vt iam in vsu esse possit. l. 139, D. de verb. sig.

PERFECTISSIMI & perfectissimatus, vide DIGNITATVM.

PERFECTVM omnibus in rebus est, quod ex omnibus suis partibus constat. l. 1, D. de orig. iur.

PERFVSORIE, subobscurè, dissimulanter, non disertè, planéq; aliquid dicere. Vlpianus l. 5, §. 1, D. Quod vi aut clàm. Debebit enim & diem & horam denunciatione complecti, & vbi, & quod opus futurum sit: neque perfusoriè, aut obscurè dicere, aut denunciare, id est, non ab aliis sermonibus discretè; vt notari & exaudiri possit: sed fusè per alios sermones, & permistè. Scæuola l. 69, §. 2, D. de euictio. Sed etsi quis in venditione statuliberum perfusoriè dixerit, conditionem autem libertatis celauerit. Item: Sicuti qui fundum tradit, & quum sciat certam ciuitatem deberi, perfusoriè dixerit, Itinera, actus, &c.

PERICVLVM, pro libello in quo sententiæ scriptæ sunt. sub Rubric. Cod. De senten. ex periculo recitandis. Et obseruatum est ab aliis locum illum Ciceronis in Frumentaria huc pertinere: Ordo scribarum est honestus. quis negat? Est verò honestus, quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculáque magistratuum committuntur. Item illum Val. Probi in Epaminonda: Sed vnum à iudicibus petiit, vt in periculo suo inscriberent: &c.

PERISSE verbo & scissum & fractum & vi raptum continetur: ait Vlpianus l. 9, D. de verb. sig.

PERLVSORIVM iudicium, id est collusorium, collusionis caussa institutū, cùm aliud agitur, aliud simulatur. Vlpia. l. 14, D. de appellat. Si perlusorio iudicio actum sit aduersus testamentum, an ius faciat iudex videndum. Exheredatus filius querelam inofficiosi aduersus institutum per collusionem mouerat, vt quū inofficiosum esse testamentum per instituti cōniuentiam ac dissimulationem probasset, & legata & libertates intercideret. Budęus tamen PROLVSORIVM corrigendum putat, & de prolusione multa tractat. sed nihil ad mentem Vlpiani, vt mea fert opinio.

PERMVTATIO, est conuentio iurisgentium à populo Ro. ita recepta & comprobata, vt ei tamen neq; suum nomen dederit (sunt enim emptio & locatio quędam permutationis formę) neque certā actionis formulam constituerit: adeò vt sese inter se contrahentes cogere rem mutuò præstare non possint. sed quum alter rei acceptione obligatus est, vel quanti alterius interest, Præscriptis verbis actione pręstare cogitur: vel rem acceptam, quasi caussa non secuta, reddere: aut si eam dederit quæ euincatur, in factum actione quanti interfuerit, exoluere. vti constat ex l. 1, D. de rer. permu.

PERNOCTARE intra vrbem intelligendus est, inquit Pomponius, qui nulla parte noctis in vrbe est. PER enim totam noctem significat. l. 166, §. 1, D. de verb. sig.

PERO, propriè rusticum calciamētum: vt Seruius Grām. testatur. hine capsæ ex vlna palustri, aut alia simili materia confectæ, quòd peronis ad formam accedant,

Perones

Perones dictæ. Alfenus l.31, D. loca. Quòd si separatim tabulis, aut peronibus, aut in alia cupa clusum vniuscuiusq; triticum fuisset, &c. Locum Budæus restituit, quum antea HERONIBVS legeretur. Peronis verbo vsus est Plinius hac in re, lib. 36, cap. 14. & Vitruuius lib. 5, cap. 12. Adrianus autem Turnebus vir summus lib. Aduers. XXIIII, veterem lectionẽ defendit: & Erones interpretatur texta quędam storeatum more, in quibus interdum pauperes dormiebant, & fruges reponebant. item vasa viminea, tegetibus similia & cophinis: quæ à Græcis φορμοὶ appellantur. Interpres Terentianus: Phormio, inquit, non à formula, sed phormione dicitur sparteo, quem nos Eronem dicimus, triuialiter & pro consuetudine.

PERPETVARIVM ius dicitur pro Emphyteusi, in l.1, l.2, & l.3, C. de locat. præd. ciuil. l.3, C. de off. com. sacr. palat. quia scilicet ager ea lege fruendus datur, vt quandiu merces soluatur, nunquam ad dominum redeat. Sed &

PERPETVA conductio pro Emphyteusi. l. viam, 10. C. locat.

PERPETVVM edictũ, vide Edictum.

PERPETVÆ actiones erant olim ciuiles omnes, quia nullo temporis spacio terminabantur. cùm enim perpetua & legum, & S. C. & constitutionum vis esset, consentaneum erat, vt natæ ex iis actiones ius quoque perpetuum obtinerent. at Imp. constitutiones tam in rem quàm in personam actiones certo temporis spacio terminarunt, ne scillicet amplius XXX, aut quadraginta annis durent. l.3, C. de præscript. 30. ann. l.5, C. ad Macedon. l.6, §. vlt. D. de re iudic.

PERPETVÆ exceptiones, vide Exceptiones.

PERSECVTIONIS verbum longè ab actione separatur. est enim Persecutio genus, cuius altera species Actio, altera generis sui nomine Persecutio appellatur. Actio est, in qua legitima formularum conceptio obseruatur: qua de caussa iuris ordinarij esse dicitur. Persecutio verò est, cùm prætermisso legitimo agendi ordine ac formularum ritu apud magistratũ experimur: qua de caussa Extraordinaria nominatur in l. pecuniæ, 178. D. de verb. sign. vbi Vlpianus exemplum fideicommissorum profert. Et si quæ, inquit, aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locum idem Vlpianus cap. Inst. 25, sic explicat: Fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata: sed cognitio est Romæ quidem consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò Præsidum prouinciarum.

PERSONALES actiones, vide Actiones.

PERSONALES seruitutes, vide Seruitutes. Et sic in ceteris.

PERSVADERE τὸ μὲν πείθειν. nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum. l.1, §.2, D. de ser. corr.

PERTINERE verbum & eis rebus pertendis aptum est, quæ dominij nostri sunt: & eis quas iure aliquo possidemus, quamuis nõ sint nostri dominij. Pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum caussa sint, sed esse possint. l. verbum, 181. D. de verb. signif.

PERVENISSE propriè illud dicitur, quod est remansurum: ait Vlp. in l.71, D. de verb. sign. l.164, D. eod. cum effectu enim accipiendum est.

PETITIO, vide actio.

PETITORIVM iudicium, est quo res vindicatur. Caius l.36, D. de rei vind. Qui petitorio iudicio vtitur, ne frustra experiatur requirere debet, an is cum quo instituat actionem possessor sit.

PETRVS Anchatanus Iurisconsultus nobilis, Bononiæ natus, Baldi discipulus, patria in vrbe ius ciuile professus est circiter annum M.CCCC LXXX. quo tempore Bartholomęus Salicetus eodem in gymnasio florebat.

PETRVS Bellipetticus Iurisconsultus nobilis patria Burgundus, Bononiæ iura ciuile professus est circiter annum M. CCC. cùmque non pauca de iure volumina reliquisset, ibidem est mortuus.

PHILANTHROPIVM Vlp. vsurpat in l.1, D. de proxenet. pro φιλανθρωπία, vel φιλοτιμίας, id est liberalitas, munificentia. Idem dico, inquit, & si aliquid philanthropij nomine acceperit. De proxeneta loquitur, qui si mercedis aliquid pro opera sua receperit, ex conducto non tenetur.

PHILIPPVS Corneus Iurisconsultus nobilis, Perusij natus, Perusij, Ferrariæ, & Pisis publicè iura annos propè quinquaginta professus est: nonnullisq; confectis de iure

commentariis ferè octogenarius; anno M. CCCCLX, in vrbe patria vità cessit.

PHILIPPVS Decius Iurisconsultus nobilis, Mediolani natus, cùm annos triginta iura in Italia publicè interpretatus esset, certis de caussis in Galliam profugit: & Valentiæ Cauarum, quæ in Delphinatu est, aliquandiu docuit. vnde à Florẽtinis reuocatus, iterum Pisis, deinde Senis docuit: accepto mille quingentorum aureorum stipendio annuo. mortuus Senis anno M.D.XXXV. quamplurima de iure volumina reliquit.

PHILYRA, membrana pertenuis inter lignum & corticem tiliæ interiecta, in qua veteres scripsisse Plinius lib. 13, cap. 11, testatur. Vlpia. l. 52, De legat. 3: Librorum appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint. sed & si in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c.

PHORMIONES, φορμῶνες tegetes ex iuncis aut straminibus contextę. apud Vlp. l. 12, §. 11, D. de inst. vel inst. Legitur tamen Formiones, errore peruulgato. Interpres Terentianus: Phormio, inquit, non à formula, sed à phormione dicitur sparteo, quẽ nos Etoné dicimus: triuialiter & pro consuetudine.

PIGMENTARIVS, poni videtur pro pharmacopola, id est medicamentorum venditore. Marcian. l. 3, §. 1, D. ad leg. Corn. de sicar. Alio S. C. effectum est, vt pigmentarij si cui temerè cicutam, salamandrã, &c. Opinor quòd pharmacopolarum muneris hæc pars quædã est, vt ea quæ ad pigmenta pertinent, diuendant.

PIGNVS est contractus quo res aliqua creditori ea lege obligatur, vt in illa ipsa cùm primum ei satisfactum erit, reddenda, dolum & leuem culpam præstet.

PIGNVS, inquit Caius, appellatum à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri potest verum esse, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis cõstitui. l. 238, §. 2, D. de ver. sig. Eoq; pertinere videtur illud Ciceronis Philipp. XIIII: Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quenq; pignerari solet.

PIGNVS propriè dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam, quum non transit nec possessio ad creditorem. l. 9, §. 2, D. de pignor. act. vide Hypotheca.

PIGNORIS appellatione eam propriè tem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maximè si mobilis sit: at eam quæ sine traditione, nuda conuentione tenetur: propriè hypothecę appellatione contineri dicimus, ait Imp. §. 7, de act.

PIGNVS & hypotheca tantum nominis sono differunt: ait Marcianus in l. 5, §. 1, D. de pignor.

PIGNVS aliud est priuatum, aliud publicum. Priuatum dicitur, cùm ius pignoris priuato, & rei priuatæ caussa quæsitum est. id autem est triplex, Conuentionale, Prætorium, & Legitimum.

PIGNVS conuentionale est, in quod ius ex contrahentium conuẽtione vel expressa, vel tacita quæsitũ est. l. 2, C. de præt. pign. l. 1, D. de pign. act. nam hypotheca tàcita propterea inducta est, quoniã id inter partes tacitè cõuenisse videtur: veluti cùm inducta illata in prędium vrbanum pignori sunt locatori. l. 14, D. in quib. caus. pign. Itẽ vt secundi conductoris res tacitè domino obligatæ sint. l. 11, §. solutam, D. de pign. act. quo in genere etiã ea numero pignora, quę testamento cõstitui posse, traditur in l. non est, 26. D. de pign. act. quippe, cùm vbi de debitoris voluntate constet, de creditoris animo & consensu dubitari non possit.

PIGNVS prætorium est, in quod ius ex missione in possessionem, quæ ex Prætoris edicto fit, ei qui missus est acquiritur. d. l. 2, C. de pręt. pign. l. missio, 12. D. pro emp. l. 3, §. 1, D. de reb. eorum, &c. d. l. 26, D. de pig. act. Tum enim missus pignus occupat. l. 2, & l. cum tempub. C. qui pot. in pig. qua de caussa Priuatum appellamus: quod scilicet & priuato traditur, & rei priuatæ caussa cõstituitur. Prętorium autem appellatur, propterea quòd non tãtùm Prætoris iussu; (vt quod rei iudicarę exequendæ caussa fit) sed etiam ex ipsius edicto constituitur. l. 3, C. vt in poss. legat.

PIGNVS legitimum, est quod neque ex pacto conuento, neque ex Prætoris edicto, sed legibus & ipso iure constitutum est. veluti dotis caussa vel dandæ, si promissa est: vel restituendæ, si matrimonium solutum est. l. vni. §. & vt plenius, C. de rei vxo. act. item in tutorum bonis. l. pro officio, C. de admin. tut.

PIGNVS publicum est, quod non priuatim, sed publicè cõstituitur: id est vt non à priuato, sed publicè occupetur: quamuis &

uis & priuatæ & publicæ rei caussa constituatur. Eius duæ sunt species: aut enim rei iudicatæ, aut coercendæ contumaciæ caussa constituitur.

PIGNVS rei iudicatæ caussa est, quod rei iudicatæ exequendæ caussa in priuatorum quidem gratiam, sed tamen publicè & ex officio capitur, atque distrahitur, l. tertia, D. de rebus eorum, &c. l. 1, & pass. C. si in causs. iudic. l. nona, D. de minorib. l. 40, D. de iudic. Publicum enim idcirco Pignus hoc appellamus, quia quamuis rei priuatæ caussa, id est vt priuatis satisfiat, constituitur, tamen neque priuato, id est ei qui iudicio vicit, quæritur: neque ab illo occupatur: sed (vt dixi) Prætoris officio capitur ac distrahitur, l. secunda, C. si in causs. iudic.

PIGNVS contumaciæ coercendæ caussa, per se intelligitur, & ab eo cuius de ea re potestas est cōstitui solet. veluti cùm is qui in ius venire & respondere contemnit, pignoribus captis coercetur, l. 1, §. post editū, D. de vent. insp. aut tutores, curatorésve qui iussi non cauent. §. pen. Insti. de satisd. tut. aut ij qui missos in possessionem damni infecti nomine non admittunt, l. quarta, §. primo, D de damn. infec. De hoc eodem intelligendum est, quod Philip. 11, Cicero scribit: Senatores, qui sine caussa à Senatu aberant: pignoribus & multa coerceri. Et libro de Orat. tertio: Non tulit ille & grauiter exarsit, pignoribúsque ablatis Crassum incipit coercere. Item apud Sueton. in Iulio: Vectium pignorib. captis, & direpta supellectile male multatum coniecit in carcerem.

PIGNERATITIA actio, vide Actio Pigneratitia.

PIGNERATITIVS creditor is dicitur cui pignus datum est. Vlpianus l. secunda, D. de dam. infect. Quæ species est in contrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pigneratitio damni infecti caueri debeat. & l. 15, §. 12. Item quæritur in pigneratitio creditore, an pignoris persecutio denegetur aduersus eum, &c.

PIGNERATITIVS fundus, id est pignori oppositus. Pomponius l. 26, D. de solut. Si creditor fundum pigneratitium vendiderit, & quātum ei debebatur, receperit.

PILEATOS seruos venum solitos iri, quorum nomine venditor nihil præstaret, Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit, Cuius rei caussam esse ait, quòd eiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendundo deberent, vt emptores errare, & capi non possent: neque lex vendundi opperienda esset, sed oculis iam perciperent, quodnam esset mancipiorum genus: Sicuti, inquit, antiquitùs mancipia iure belli capta coronis induta veniebant, & iccirco dicebantur Sub coronis venire. Namque vt ea corona signum erat captiuorum venalium, ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos venundari, quorum nomine emptori vēditor nihil præstaret. Hæc Gellius libro septimo, capite quarto.

PINGVIVS, vberius, liberalius, prolixius. Paulus l. 49, D. de re iudic. Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui verum debitū persoluere impellitur.

PIPER, arbor cuius fructus Piper quoque nominatur, condimentis aptus: cuius tria genera celebrantur, album, nigrum & longum, de quibus Plinius lib. 12, ca. 7. De pipere Paulus in l. 5, D. de pen. leg. de longo & albo, Marcianus in l. vlt. §. 6, D. de publican.

PITYOCAMPÆ, vermiculi à pinu arbore nascētes, venenato ac pestifero morsu, de quibus Plin. lib. 23, cap. 2. Itaque inter venena connumeratur à Marciano in l. 3, §. 1, D. ad leg. Corn. de sicar.

PLACENTINVS Iurisconsultus nobilis, Italus, Mōpessuli ius ciuile publicè professus est, circiter annum M. C C. argumentáque in singulos tum Institutionum, tum Codicis tractatus scripsit: quibus Azo postea in suis componendis magnopere est vsus, vt librorum collatio demonstrat.

PLAGÆ grande lineum tegmen, quarum diminutiuum est plagulæ. Varro: Chlamydes, plagæ, vela aurea. Vlpian. l. 23, D. de aur. argen. inter muliebres vestes Plagulas recenset.

PLAGIVM, est cùm quis hominem ingenuum, vel libertinum inuitum celat, vinctúmque habet, emitve sciens dolo malo, in earumve qua re socius est; aut cùm seruo alieno seruæve persuasit, vt à domino dominâve fugiat, vel eum eámve inuito vel insciente domino dominâve celauit, vinctum habuit, emit sciens dolo malo, quíve in ea re socius fuit. l. pen. D. de plagiar. Suidas ex eo dictum putat, quòd πλάγιος, id est δόλιος fiat. Hinc

PLAGIARIVS, qui plagij crimen commisit. in Rub. D. & C. ad leg. Fab. de plagiariis.

PLANARIA interpellatio, pro compellatione magistratus quæ fit de plano, id est, antequam in tribunal ascenderit. Constantin. l. 4, C. de dilation. Et cognitio caussæ non interpellatione planaria, sed cōsidente magis iudice colligatur. vide De plano.

PLEBS, ait Iustin. à populo eo differt, quo species à genere. nam appellatione populi, vniuersi ciues significantur, connumeratis etiam patriciis & senatoribus. Plebis autem appellatione, sine patriciis & senatoribus cæteri ciues sic significantur. §. 4, De iur. nat.

PLEBS à populo eo differt, quod in populo omnis pars ciuitatis, omnésque eius ordines continentur: plebs verò ea dicitur, in qua gentes ciuium patriciæ non insunt. vt scribit Atteius Capito apud Gelli. 10, cap. 20.

PLEBISCITVM, est eius quod plebs R. Tribuno pl. rogante, Tributis tantùm comitiis constituebat. Triplex autem inter Legem & Plebiscitum differentia est. Lex à maioribus magistratibus ferebatur: Plebiscitum à minore & solo Tribuno pl. Illa ab vniuerso populo: hoc à plebe tantùm iubebatur. illa comitiis omnibus siue centuriatis, siue curiatis, siue tributis: hoc verò tributis tantùm.

PLEBISCITVM (vt scribit Atteius Capito) est lex quam plebes, non populus accipit. sed totius huius rei iurisque, siue cum populus, siue cum plebs rogatur, siue quod ad vniuersos pertinet, caput ipsum & origo, & quasi fons Rogatio est. ista enim omnia vocabula, censentur continentúrque rogationis principali genere ac nomine. nam nisi populus aut plebs rogetur, nullum plebis aut populi iussum fieri potest. Hæc Gellius lib. 10, cap. 20.

PLEBISCITA primùm vocata sunt ea iura, quæ plebs sibi tum constituit, quum in discordiam cum patribus deducta, recessit. l. 2, §. 4, D. de orig. iur.

PLEBISCITA, vide Scita plebis.

PLEBISCITVM, est lex quam Trib. pleb. à plebe rogauit. l. 1, D. ad leg. Aquil.

PLENA dicuntur in libris nostris solida & integra, & à quibus nihil deest: sed pro cuiusque partis relatione, alio atque alio modo. Veluti

PLENVM dominium interdum dicitur, item vt Plena proprietas, à qua vsusfructus non abest. l. 2, D. quibus mod. vsusfr. l. qui vsumfructum, 36, D. de vsufr. Interdum autem à quo proprietas non abest. vt l. 4, D. de alim. legat.

PLENVM ius rei interdum quæ oppignerata non est: vt l. suos autem, 73, D. de lega. tertio: l. generaliter, 29, Qui & à quib. interdum autē à qua vsusfructus non abest. vt l. si ita sup. 126, §. 1, De verbor. obliga. interdum etiam quæ vendita quidem, nondum tamen tradita est. l. si ancillam, 11, D. de act. empt.

PLENVS fundus in l. Sempronius, 26, D. de vsuf. lega. à quo vsusfructus nō abest.

PLENVM compromissum in l. litigatores, 11, §. 2, D. de recep. in quo pecunia promissa est: at in l. Pompon. 13, §. 1, in quo ab vtroque compromissa est. Rursus in l. quid tamen, 21, §. 6, plenum compromissum definitur, quod de rebus omnibus, sed præsentibus tantùm, non etiam futuris factum est.

PLENA pubertas, id est integra & absoluta. Imp. §. 5, De adopt. Debet itaque is qui sibi filium per adoptionem vel adrogationem facit, plena pubertate, id est decem & octo annis præcedere. l. 40, §. 1, D. de adoption.

PLVMBARII, apud Tarruntidium in l. vlt. D. de iur. immunit. artifices qui opera ex plumbo faciunt. Vitruuius libro octauo, capite septimo, de opere plumbario loquens: Non est dubium, inquit, quin ipsum quoque non sit salubre. exemplar autem ab artificibus plumbariis possumus accipere, quòd palloribus occupatos habent corporis colores.

PLVMBATÆ in l. 2, C. de exact. tribut. verberum ex plumbo factorū genus, quo certis criminibus dānati, cædebantur. Ambros. De passione Geruasij & Protasij: Iussit eum tandiu de plumbatis cōtundi quamdiu exhalaret spiritū. Ammianus lib. xxix. Expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & verberibus. Itaque in d. l. 2: Nemo, inquit Imp. carcerē plumbatarúmque verbera aut pondera, aliáque supplicia, &c.

PLVMBATVRA est cōglutinatio quarundam materiarum, quæ solo fit plumbo. Paulus l. 23, §. 4, D. de rei vind. Si statuæ suæ ferruminatione iunctum brachium sit, vnitate

tate maioris partis consumi. Non idem in eo quod adplumbatum fit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Pompon. l. 27, D. de acqui. ter. dom. Quicquid in facto argento alieni argenti addideris, non esse tuum totum argentum fatendum est. at contrà si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alienóve argẽto ferruminaueris: non dubitatur fundum tuum esse.

PLVRIS petitio in re, tempore, loco & caussa versatur. §. plus autem, 29. Instit. De actionib. aut enim res aliter petitur quàm quæ debetur: aut eadem, sed alio vel tempore, vel loco, vel modo: vt etiam tradit Paulus 1. Sent. cap. x.

PLVTEI, quæ tabulæ affixæ & parietibus adiunctæ dicuntur in l. 41, §. 7, De legat. j. Vlpia. l. 17, §. 2, De act. empt. Reticuli circa columnas: plutei circa parietes, item cilicia vela ædium non sunt.

PODIVM locus extra ædes, instar meniani, spectandi caussa proiectus. Vlpi. l. 12, §. 12, De insti. vel inst. item spongiæ, quib. columnæ, pauimenta, podia extergantur.

POENA à puniendo, vel à ponendo, aut quòd peccatum sequitur pòst. Varro.

POENA & Multa multum differunt: ait Vlp. quum pœna generale sit nomen, omnium delictorum coercitio: multa specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria est. pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm capitis & existimationis irrogari solet. & multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multã dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimò multa ibi dicitur, vbi specialis pœna nõ est imposita. Item multam is dicere potest, cui iudicatio data est. magistratus solos & præsides prouinciarum posse multam dicere, mandatis permissum est. pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti executio competit. l. 131, §. 1, D. de verb. sign.

POENA, pro eo quod interest. Paulus l. vlt. D. de eo quod cert. Centum solutis ex vniuersitate, tam ex sorte quàm ex pœna solutum videri. Item apud Venul. l. 29, D. iudic. sol. vide Damnum.

POENA, pro vsura. Paul. l. 40, D. de reb. cred. Si die suprà scripta, summa data non erit, tunc eo amplius quo pòst soluam pœnæ nomine in dies triginta, inq; denarios centenos denarios singulos dari stipulatus est, &c. Idem l. 11, De vsuris: Fuit consuetudo, vt intra certa tempora non illatis vsuris. grauiores infligerentur. Et paulo pòst: Quæsitum est, an illud quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine à quibusdam exactum est, &c. Item Pompon. l. 23, §. 2, D. de hered. instit.

POENA tamen sic differt ab vsura, quòd quum vsura ex vsu pendeat, siue vt planius loquamur, vsus diuturnitas eam pariat, pœnam contra successus temporis non parit, sed contumacia debitoris sola. Itaque vsura quidem pro rata tempori exigitur, & simul cum eo crescit, atque augetur, l. 75, §. 6, De verbo. obliga. at pœna non crescit ex temporis productione, siquidem vti conuenta est ita soluitur, neque adaugetur l. 68, D. eod. Meritò ergo inter se tanquam diuersa distinguuntur: vt in l. 44, D. de vsur. l. 13, D. de pignor.

POENA, vide Fraus.

POENÆ nomine legari videtur, quod coercendi heredis caussa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat. ait Imp. §. 41, De legat.

POENAE seruitus & Rom. ciuitatis & agnationis ius extinguit. l. qui vltimo, 29. D. de pœn. pœnæ autem seruus ideo dicitur is qui ad bestias vel metallũ dãnatus est, quia nullius planè nisi supplicij sui seruus est: quippe cui in perpetuũ est addictus, adeò vt si quid ei legatum fuerit, pro non scripto habeatur: quasi, ait Marcianus, non Cæsaris seruo datum, sed pœnæ. l. sunt quidam, 17. D. de pœn. Et vt rem paucis absoluam, Serui pœnæ olim dicebantur, qui summo supplicio sic addicebãtur, vt si liberi essent, libertatem: si serui, domini familiam quasi abalienati amitterent: adeò vt ne à pœna quidem liberati, in veteris domini potestatem redirent. l. 8, §. 3, & l. 20, & l. 29. D. de pœn. l. 8, C. de sent. pass. l. 24, §. 5, D. de fideicom. libert.

POENAE summæ, mediocres, minimę, vide Supplicià.

POENALES actiones, vide Actiones pœnales.

POLIA, πωλία, quæ & πώλησις armentum equorum. Varro Equariam appellat. Vlpia. l. 38, in fi. D. de ædil. edict. Et si polia venierit, dicemus vnum equũ qui vitiosus est,

est, non nomẽ possiam redhiberi oportere.

POLITOR, artifex agri diligenter excolendi & quodammodo poliẽdi. Nonius Marcellus: Politores, agrorum cultus diligentes, vt polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta. Ennius Satyra lib. 3:

Testes sunt lati campi, quos gerit Africa terra politos.

Et Annali ix:

Rastros dentefabres carpsit caussa poliẽdi agri.

Varro: Quid mirum ex agri ne politionibus eiiciuntur, hic in cœnaculo polito recipiuntur. Vlpianus l. 52, §. 1, D. pro soc. Si in coeunda societate artem operámve pollicitus est alter, veluti quum pecus in communi pascendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est.

POLLICITATIO dicitur offerentis solius promissum. l. 3, D. de pollicit. In libris nostris plerunque est, cùm quis ludos, opúsve aliquod publicum Reipub. promisit. l. prima, & pass. D. eodem. l. 6. §. debitores, D. de mun. & hon. l. 5, D. ad leg. Falcid.

POLLINCTOR, qui mortui corpus pollincit, id est vngit. Erant ex libitinarij familia. Vlpian. l. 5, §. 1, D. de insti. act. Idem ait, Si libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, seruum pollinctorem habuerit, isq; mortuum sepeliuerit, &c.

POLYPVS, πολύπους, est caruncula, modò alba, modò subrubra, quæ narium ossi inhæret, & modò ad labra pendens, narem implet, modò retrò per id foramen quo spiritus à naribus ad fauces descendit. ait Corn. Celsus lib. 6, cap. 8: vnde,

POLYPOSVS, qui eo vitio affectus est: apud Vlp. l. 12, D. de ædil. edict.

POMOERIVM, locus post mœnia. Plura cognosce ex Liuio lib. 1. Papinia. l. 5, De seru. export. Cui pacto venditoris pomœrio cuiuslibet ciuitatis interdictum est, vrbe etiam interdictum esse videtur.

PONDVS, infectæ materiæ, Numerus, signatæ, Species, factæ dicitur. l. 6, D. de rei vind.

PONTIFEX max. quòd maximus rerum quæ ad sacra & religiones pertinent, iudex sit, vindéxque contumaciæ priuatorum, magistratuúmque. Minorum Pontificum Maximus dicitur, qui primus in id collegium venit: item Minimus, qui Nouissimus. Festus.

PONTIFICES (vt Q. Scæuola Pontifex Max. dicebat) à posse & facere. At Pontifices ego à ponte arbitror: nam ab iis Sublicius est factus primũ, & restitutus sæpe, quum ideo sacra & vls & cis Tiberim non mediocri ritu fiãt. Hæc Varro. Facere autẽ Scæuola dixit, pro sacrificare. Apud Varronem Ius turpiter pro Vls legitur. Pontificẽ in ius vocare dum sacra facit, non licet: ait Vlpi. l. 2, D. de in ius vocand. Sine decreto Pontificum ossa quæ ab alio illata sunt, vel corpus, domino loci effodere vel eruere non licet: ait idem Vlpian. l. 8, D. de relig. & sumpt.

PONTIFICEM vnum duntaxat à Numa institutum legimus apud T. Liuium: Marcum scilicet M. F. cui sacra omnia exscripta, exsignatáque attribuit. quibus hostiis, quibus diebus, ad quæ templa sacra fierent: atque vnde in eos sumptus pecunia erogaretur. cetera quoque omnia publica priuatáque sacra Pontificis scitis subiecit. nec cœlestes modò cerimonias, sed iusta quoque funebria, placandósque manes vt idem Pontifex edoceret. Hæc Liuius. Hunc autem solùm à Numa Pontificem creatum Liuius testatur, quem Maximum etiam non nominat, quòd alij scilicet Minores non essent. & initio libri 2, quum de Rege sacrificulo commemorat, non dicit eum Pontificibus, aut Pontifici Maximo subiectum esse, sed tantùm Pontifici, qui tamen Maximus (vt dixi) sacerdotum omnium habebatur. nõ multo pòst tamen quatuor sunt creati Pontifices, qui numerus ad M. Valerium, Q. Apuleium Coss. id est annos amplius quadringentos permansit. quo tempore octo primùm lege Ogulnia Pontifices creati sunt: de quibus quum postea Liuius loquitur, alios minores Põtifices appellat, vnum maximum. Cicero etiam in Orat. de Harusp. resp. tres minores nominauit. Põtificis verò Maximi tanta potestas in reliquos sacerdotes fuisse dicitur, vt L. Metellus eum honorẽ adeptus, Postumium Consulem, eundémque Flaminem Martialem ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta, vrbẽ ingredi vetuerit. quemadmodum Cicero & Valerius testantur. Idem Pontifex de violatis sacris cum collegio cognoscebat. Liuius narrat L. Cantilium scribam Pontificum, qui cum Vestali

virgine stuprum fecerat, à Pontifice Max. eousque virgis in comitio cæsum fuisse, vt inter verbera expiraret. Idem res omnes singulorum annorum mandabat literis, efferebátque in album, & proponebat tabulam domi, potestas vt esset populo cognoscendi: vt Cicero lib. de Orat. 2. commemorat. Creati autem postea plures sunt à victore Sylla, eorúmque numerus amplia- tus, vt essent quindecim.

PONTONES, naues pontis vsum in traiiciendis amnibus præstantes. Paulus l. vltim. De seruit. rustic. Flamine interueniente via cõstitui potest; si aut vado transiri potest, aut pontem habeat: diuersum, si pontonibus traiiciatur. Et paulo pòst: Qui à via cõsummari solet vel ciuitate tenus, vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen in quo pontonibus traiiciatur.

POPVLARES actiones, vide Actiones populares.

POPVLITARI, populari, diripi. Papirius l. 21, in fi. D. de appel. Tamẽ quum fructus populitarentur ab aduersario, æquum sibi videri fructus apud sequestres deponi.

POPVLVS, vide Plebs.

PORCÆ appellantur rari sulci, qui ducuntur aquæ deriuandæ gratia: dictæ quòd proceãt, id est prohibeant aquam frumentis nocere. nam crebriores sulci limi vocãtur. Porcas quæ inter duos sulcos fiunt, ait Varro dici, quòd porrigant frumentum. Hæc Festus. Alfenus l. 24, D. de aqua & aquæ arc. Vicinus loci superioris pratum ita arabat, vt per sulcos, itémque porcas aqua ad inferiorem veniret. Ἔλακι Græcè appellantur in l. 1, §. Sabinus, D. de aq. pluu.

PORRECTVM, Varro interpretatur directum: vide ANFRACTVS.

PORRINA, idem quod porrus. Scæuola l. 58, §. 1. De vsufruct. Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ partem.

PORTARI, vide Ferri.

PORTICATIO, porticus. Macer l. 36, §. 1, De relig. & sumpt. Si amplum quid ædificari testator iusserit, veluti in circum porticationes, eos sumptus funeris caussa non esse.

PORTITORES, vide Mancipes.

PORTORIVM, vectigal quod pro ex portandis mercibus soluitur. vnde qui hoc vectigal publicani redemerunt, Portitores dicuntur. Labeo l. 60, §. VIII, D. locat. Vehiculum conduxisti, vt onus tuum portaret, & secum iter faceret: id quum pontem transiret, redemptor eius põtis portorium ab eo exigebat. quærebatur an etiam pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerit.

PORTVS, inquit Vlpianus appellatus est conclusus locus, quò importantur merces, & inde exportantur. eaque nihilominus statu est conclusa atque munita. inde Angiportum dictum est. l. 59, D. de verbo. significatio.

POSITIONES, situs, regiones. Vlpi. l. 1. §. 1, D. de iust. & iur. Huius studij duæ sunt positiones: quasi diceret partes, siue regiones. hoc est, Hoc studium, siue hæc disciplina posita est duabus in rebus: nempe in ediscendo iure publico & priuato. minus enim planè & explicatè hoc dictum est neque verò de iure loquitur Vlpi. sed de studio ac disciplina.

POSITIO, fundus, fors. Vlpian. l. 3, D. de annu. legat. Hoc sequemur, vt pro positione patrimonij sine vexatione & incommodo heredis fiat. id est pro viribus, pro facultatibus. Idem l. 2, §. 1, D. de pecu. Si verò eandem positionem peculij reliquit, debere eum deducere.

POSSESSIO, inquit Paulus, appellata est à sedibus, quasi positio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit, quam Græci κατοχὴν dicunt. l. 1, D. de acq. vel am. poss.

POSSESSIO est, vt definit Gallus Ælius, vsus possidendi agri aut ædificij: non ipse fundus aut ager. non enim possessio è rebus quæ tangi possunt: sed qui dicit possideri res, is verè potest dicere. itaque in legitimis actionibus nemo ex iis qui litigant possessionem suam vocare audet, sed ad interdictum venit, vt Prætor his verbis vtatur, Vti nũc possidetis eum fundum q. d. a. (id est, quo de agitur) quod nec vi, nec clàm, nec precariò alter ab altero possidetis, ita possideatis: aduersus ea vim fieri veto. Hæc Festus. quem locum ita correctum sic interpretor, vt actio nulla sit his concepta verbis, Hanc possessionem meam esse aio.

POSSESSIO. Interdum ait Paulus, proprietatem quoque verbum Possessionis significat: sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est. l. 78, D. de verbor. signific.

POSSESSIO & quasi possessio differunt: nam illa tum dicitur, quum aliqua res corporalis naturaliter tenetur: hæc verò, quum incorporalibus rebus vtimur, quæ naturaliter teneri non possunt, vt seruitutibus.

POSSESSIONES appellantur agri latè patentes publici priuatiq;: quia non mancipatione, sed vsu tenebantur, & vt quisque occupauerat, colebat. Alibi Possessio est vsus agri, aut ædificij, non ipse fundus, aut ager. Festus.

POSSESSIO, vide Fundus.

POSSESSIONE capere, pro vsucapere: Iulianus l. non solùm, 33. §. Si docuimus, D. de vsurpat. Lex Plautia & Iulia ea demũ vetuit longa possessione capi, &c. Iauolen. l. emptor, 4. D. pro emp. Nihil eum ex eo fundo longa possessione capturũ. Item Iulianus l. qui fundum, 7. §. seruus, eod.

POSSESSIO bonorum, & Bonorum possessio quid differant, vide BONORVM POSSESSIO.

POSSIDERE verbum esse à sedibus deductum, coniugata verba declarant: vt Assidere, Obsidere, Desidere. Sedes autem dicuntur, in quibus quis habitat. vt apud Vergilium, *sedes vbi fata quietas Ostendunt*. Varro autẽ Pos vetus verbum esse ait, pro quo nunc dicimus Potens: cui contrarium est Impos. vnde Possum: quasi coniunctis verbis Pos, Sum. vnde Possidere dicitur, qui potest sedere: id est sedem atque habitationẽ suam aliquo in loco collocare. Atque hæc quidem etymologia est, ex qua verbum hoc in prædiis primùm positum fuisse constat. sed postea mobiles etiam ad res & mancipia translatum est. Quum igitur possidere dicatur is, qui potest sedere: sequitur possessionem ita non incommodè definiri posse, vt dicatur, Ius esse vtendi re corporea pro domino: id est pro imperio ac potestate domini. sic enim veteres loquebantur. nam si soli ei sedes licet in prædio constituere qui dominus est, aut certè pro domino se gerit, possessionem in alium cadere dici non potest. Ius autem iccircò etiam dixi, quia (vt verbi notatio demonstrat) Possidere, non est omnino ac simpliciter sedere, sed sedendi vim ac potestatem habere. Itaq; per alios, vt colonos, seruos, cõmodatarios, depositarios possidere rectè dicimur. l. 3, §. 7, & l. 6, §. vlti. D. de acq. vel amitt. possess. & aliis locis innumeris. Pro domino autẽ ob eam caussam adieci, vt eas rerum detentiones exciperem, quæ pro domini potestate non habentur: veluti quum tutor pupilli res possidet. Liuius lib. 24: Cum clausis Andronodorus insulę portis hereditatem regni creuerit: quæq; procurator tenuerat, pro domino possederit. Item quũ creditor rei seruandæ caussa mittitur in possessionem. Is enim possidere nõ dicitur, sed custodire. l. tertia, in fin. eod. tit. Item qui rogauit, vt precariò in fundo moretur, non possidet, sed possessio apud eum qui concessit, remanet: ait Vlpianus l. 6, §. 1, D. de precar. nam & fructuarius, inquit, & colonus, & inquilinus sunt in prædio, & tamen non possident. Et Alexand. l. 1, C. commun. de vsucap. Qui ex cõducto possidet, quamuis corporaliter teneat, non tamen sibi, sed domino rei creditur possidere. Item l. 2, C. de præscript. 30. annor. Eos possessores non conuenit appellari, qui ita tenent, vt ob hoc ipsum solitam debeant præstare mercedem. Aliud ergo Tenere est, aliud Possidere. Tenere dicitur, qui corporaliter quidem obtinet, sed non animo ac potestate domini: veluti seruus, in quem domini vocabulum non cadit, ne peculium quidem suum possidere dicitur: sed tenere. Iauolenus l. 24, De acquiren. poss. Et peculium quod seruus ciuiliter quidem possidere non posset, sed naturaliter tenet, dominus creditur possidere. At enim Pomponius in l. 15, §. 4, D. de precar. affirmat eum quoque qui precariò rogauit, possidere. Placet, inquit, penes vtrunque esse eum hominem, qui precariò datus esset. penes eum qui rogasset, quia possideat corpore: penes dominum, quia non discesserit animo à possessione. Respõdeo, Possidere hoc loco dictum esse pro Tenere: quemadmodum possessio pro vsu sæpe vsurpatur. & si maximè possideret, non sibi tamen, sed domino eum possidere. quod vel hinc licet intelligatur, quia re commodata, non pro sua, sed pro aliena vtitur: verum quia commodum possessionis ei concessum est, ob eam caussam possidere videtur: quemadmodum fructuarius, qui in d. l. 6. ab Vlpian. possidere negatur, ab eodem tamen in l. 12, De acquiren. posses. naturaliter videri possidere dicitur. quid ita? nimirum quia quicquid emolumenti verus dominus ex pos-

sessione

sessione sua posset percipere, id omne fructuarius percipit: vt non malè in aliena re ac possessione possidere dici possit. Similiter Iauol.l.16, De vsurp. Qui pignori dedit, ad vsucapionem tantùm possidet. quod ad reliquas omnes caussas pertinet, qui accepit, possidet. Quomodo? quia emolumenta omnia, quæ percipi ex possessione possunt, aliena in possessione consequitur, sic vt possidere ipse videatur. verum hæc inter illum & hunc possessorem differentia est, quòd ille pro suo iure, hic pro alieno: ille tanquam dominus, hic tanquam procurator ac vicarius: ille pro sua potestate & in omne tempus, hic fiduciaria opera & ad tempus possidet. Quòd si cui dubium id etiam videatur, is Celsum audiat, qui in l. 18, D. de acqui. poss. sic loquitur: Quod meo nomine possideo, possum alieno nomine possidere. nec enim muto mihi caussam possessionis, sed desino possidere: & alium possessorē ministerio meo facio. nec idem est possidere, & alieno nomine possidere. nam possidet, cuius nomine possidetur. procurator alienæ possessioni præstat ministerium. Hæc Celsus. Quę quum ita sint, facilis, opinor, eius disputationis explicatio est, quam Paul. in l. 3, §. 4, De acquir. poss. his verbis tractat: Ex contrario plures eandem rem in solidum possidere non possunt. contra naturam quippe est, vt cùm ego aliquid teneam, tu quoque id tenere videaris. Sabinus tamen scribit, eum qui precariò dederit, & ipsum possidere: & eum qui precariò acceperit. Idem Trebatius probabat, existimans posse alium iustè, alium iniustè possidere: duos iniustè, vel duos iustè non posse: quem Labeo reprehendit; quoniam in summa possessionis non multum interest, iustè quis an iniustè possideat. quod est verius. non magis enim eadem possessio apud duos esse potest, quàm vt tu stare videaris in eo loco in quo ego sto, vel in quo ego sedeo tu sedere videaris. Sabinum & Trebatium Labeo reprehendit. Rectè, inquit Paulus. quid ita? quia vt non plures in iisdem possunt vestigiis consistere, sic non plures idem possidere possunt, optimè. Possessio nanque ab eorum consuetudine manauit, qui primi sedes in locis vacuis collocabant, vt idem inquit in l. 1, eod. Verùm quòd hominum auaritia sede vna contenta non fuit, pluribus in locis eas collocare cœperunt: & quia pluribus in locis vnum esse corpus non potuit, iccirco vicarios habuerunt, colonos scilicet & inquilinos, qui quòd corpore in iis locis insistebant, corporaliter tenere, & interdum possidere dicti sunt: quum ipsi domini animo ac mente possessionem retinerent. Papin. l. 44, §. 2, D. de acquirend. possess. Multum interest per nosmetipsos, an per alios possideamus. nam eius quidē quod corpore nostro teneremus, possessionē amitti vel animo, vel corpore: si modò eo animo inde digressi fuissemus, ne possideremus. eius verò quod serui vel etiā coloni corpore possidetur, nō aliter amitti possessionem, quàm eam alius ingressus fuisset. Vlpi. l. 29, D. eod. Possessionem pupillū sine tutoris auctoritate amittere posse constat: non vt animo, sed corpore desinat possidere. quod est enim facti, potest amittere: alia caussa est si fortè animo possessionem velit amittere. hoc enim nō potest. Paulus in l. 41: Qui iure familiaritatis amici fundum ingreditur, non videtur possidere: quia non eo animo ingressus est, vt possideat, licet corpore in fundo sit. Hactenus cur PRO DOMINO in definitione sit adiectum, exposuimus. Superest ea pars in qua diximus, Re corporea: quę quidem adiecta propterea est, quia iura non propriè possidentur, sed quasi possidentur. d. l. 3. & quamuis interdum possideri dicantur, abusione tamen id fit vocabuli. Ex his igitur illud constat, quicunq; potestatē habet vtendi re pro iure domini, eum possessorē dici siue iure, siue iniuria eam potestatē habeat. Quum enim ius in definitione diximus, nō legis permissum, sed vim illam, qua natura potentiores (vt scribit Hesiod.) vtuntur, intelligimus. vt quum Alexander vi Thraciam aut Asiam occupauit, quamuis id iniuria fecisset, eius tamen possessor dicebatur. Neque ratio vlla esset dicere, ius illud ipsi à belli victoria tributum esse: quum satis constet, ius illud quod æquitas definitur, non minus in Alexādrum Magnum suis copiis instructū, quàm in quemuis tenuē ac solitarium hominem valuisse. Possessio ergo ius est, siue ea legibus permissa sit, siue non sit: quapropter & fur & ereptor res ablatas possident. Si rem, inquit Paulus, apud te depositam furti faciendi caussa contrectaueris, desinis possidere. l. 3, §. 13, eod. & qui vi dominum

minum deiecit, si in possessione turbetur, interdictum recuperatorium habebit, l.1, D.de vi arm. & vxor cui maritus donationis caussa possessioné iniustè cessit, possidet.l.1,§.2, D.de acquir.poss. deinde vt ait Paul.l.3,§.4,eo. In summa possessionis non multum interest, iustè quis an iniustè possideat. Distingui ergo possessiones oportet, vt aliæ iustæ sint ac legitimæ, aliæ iniustæ ac illegitimę: vt cognatio alia iusta dicitur quę ex matrimonio legitimo contracta est: alia iniusta, quæ ex stupro, vel illegitimo matrimonio. & quemadmodum cognatio, siue proles ex meretrice quæsita natura tamen valet: id est reuera cognatio est, sed Romæ vim eam non habet: eóque Naturalis cognatio à Iurisconsf. vocatur. l. 4. §.2, D. de grad. ea verò quæ ex iusto legitimoq; matrimonio suscepta est, ciuilis, aut potius mixta dicitur: similiter possessio quæ natura, id est reuera possessio est, & occupatio pro potestate domini, si iusta est, Ciuilis dicitur: sin minus, Naturalis, non quò ciuilis, naturalis etiam non sit, sed quòd non omnis naturalis, continuò etiam ciuilis sit. vt si ciuilem eam cognationem appellaremus, quam Modest. mixtam appellat (piuguius enim hoc verbum Modest. vsurpauit: vt ini tio libelli De gradib. obiter admonuimus) eámque intelligamus quæ ex iusto matrimonio contracta est, omnis ciuilis cognatio etiam naturalis erit: at non omnis naturalis continuò ciuilis. Vlpia.l.1,§.5, D.de vi arma. Deiicitur is qui possidet, siue ciuiliter, siue naturaliter possideat (id est, siue iustè, siue iniustè possideat:) nam & naturalis possessio ad hoc interdictum pertinet. denique etsi maritus vxori donauit, eáque deiecta sit, poterit interdicto vti. Apertè igitur iniusta vxoris possessio, naturalis possessio appellatur. apertè quoq; eadem à Paulo in l.26, D. de do.in. vir. & vxor. appellatur non ciuilis. at in l.23,§.2, De acquir. poss. is qui liberum hominem vinxerit, sic vt eum in potestate haberet, eum possidere disertè dicitur: sed nō ciuiliter, verùm naturaliter. quæ quum ita se habeant, scire tamen illud oportet, Iurisconsultos nonnunquam abusione & translatione quadam vocabuli, eos dicere naturaliter possidere, qui corporaliter duntaxat teuent. vt quum Vlpianus ait in l.7,§.6, D. com. diuid. Neque colonis, neque iis qui depositum susceperunt, hoc iudicium competit: quamuis naturaliter possideant. Nam in l.1,§.5, De vi arma. Vlpianus apertissimè negat eum etiam naturaliter possidere. Hoc interdictum: inquit, ei competit qui deiectus est, siue naturaliter, siue ciuiliter possideat. vt violento possessori, & vxori cui vir donauit: at non colono, quia nullo modo posſidet. Similiter quum Theophilus ait, sub titu. Quib. mod. toll. oblig. κρατεῖν γάρ ἐστι φυσικῶς κατέχειν, Tenere est naturaliter detinere: φυσικῶς dixit, pro σωματικῶς: id est, corporaliter. item vt Iulianus l.24, De acquir. poss. quum seruos naturaliter teuere dixit suum peculiū. Et Papin. iu l.49, De acquir. poss. naturaliter à fructuario teneri. Similiter ergo abusus est Iulianus iu l.2, D. pro hered. quum ait Colonum, depositarium, cōmodatarium, naturalem habere possessionem. Naturalem enim dixit, pro Corporalem: quum ipsum dominum reuera possessorem esse constet. Reuera autem nihil aliud est, quàm naturaliter. quāobrem ὄντως, apud Platonem ita crebrò pro ἀληθῶς vsurpatur, vt nihil magis: & constat Ciceronem pro Essentia, & Substantia, Naturæ verbum vsurpare. præterea corporaliter plures simul eadem rem possidere non possunt, quemadmodum antè dictum est, duos neque iustè neque iniustè simul possidere posse, d.l.3,§.4, De acqui. poss. Sed quemadmodum superius dicebamus, Colonus, depositarius, commodatarius, in alterius naturali possessione naturaliter alieno nomine possident, item vt filiusfa. quę Papi. d.l.49, naturaliter possidere dicebat ea quæ viuus pater ei donarat: nimirum in patris possessione naturali: ob eámque caussam seruos qui dominum suum animo domini detinent, non malè diceremus naturaliter possidere: nisi possessio non minus esset iuris quàm facti; inquit Paulus: id est, si verbū illud in seruum posset cadere. Reuera enim seruus possidet, & animo domini possidet. sed naturaliter tantùm tenere dicitur: id est, tanquam domini instrumentū: vt verius dominus adminiculo serui, quasi instrumēti, possideat.

POSSIDERE animo aut corpore: id est voluntate, aut re ipsa. Similiter apud Ciceronem Philip.12: Scimúsne igitur Pansa, quibus iu locis nunc sit Leutonis auctoritas? nobiscum nec animo certè est, nec corpore.

POSSI

POSSIDERE, iuberi, & in possessionem mitti sic differunt: nam Prætor in possessionem mittit primo decreto, possidere autem iubet secundo. l.7, D. de damn. infect. ob eum qui in possessionem missus est, dominus decedere non cogitur: at cùm possidere quis iussus est, decedere cogitur. Vlpianus l. si finita, 15. §. si quis autem, eodem. Si quis in possessionem missus nondum possidere iussus sit, an dominus decedere possessione iubeat, videamus. & ait Labeo, non decedere: sicuti nec cùm creditores, vel legatarij mittuntur. id'que est verius. Et paulo pòst: Vbi autem quis possidere iussus est, dominus deiiciendus erit possessione. Sic in l.1: D. de fund. dotal.

POSTERIORVM nomine generaliter liberi omnes continentur. l. quod his, 83. in fine, D. de legat. tertio: id est filij, nepotes, pronepotes, vsque ad trinepotem. Sic Vlpianus in l. 10, D. de relig. & sumpt. Si venditor fundi receperit locum sepulcri ad hoc, vt ipse posterique eius illò inferentur. sic in l.1, §.1, & l.4, D. de iut. immunit. Cicero 1. in Rull. Et vt vos de vestris maioribus prædicatis, Hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic vestri posteri de vobis prædicabunt, Hunc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderunt. Itaque quod apud Suetonium Caligula negat intelligi debere posteros vltra gradum filij, id ex tyranni voluntate dictum existimandum est. Propriè autem Posteri dicuntur, qui sunt vltra trinepotem. l. vltim. D. de gradibus. Itaque Iauol. l.13, D. de mun. & hon. Vacatio, inquit, itémque immunitas, quæ liberis & posteris alicuius data est. Cicer. Phil. 9: Consul locum sepulcro assignat. quò Ser. Sulpit. inferatur. quòd sepulcrum ipsius liberorum, posterorúmque eius sit.

POSTICA, idem quod posticum: quo verbo vsum quoque Varronem Nonius testatur. Vlpian. l.13, §.7, D. de vsufr. Sed neque diętas transformare ei permittetur, vel aditus posticásve vertere.

POSTLIMINIVM est, ait Paulus, ius amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ, inter nos ac liberos populos Regesq́ue, moribus, legibus constitutum. l.19, D. de capr. & postlim.

POSTLIMINIVM, ait Imper. dictum est à limine & post. Vnde eum qui ab hostibus captus, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus. nam Liminia sicuti in domo finem quendam faciunt, sic & Imperij finem esse limen veteres voluerunt. Hinc & Limen dictum est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminiũ dictum est, quia ad idem limen reuetebatur, quod amiserat. §.4, Quibus mod. ius pat. Cicer. autem in Top. Seruius, inquit, nihil putat esse notandum, nisi POST: & Liminium illud productionem esse verbi vult: vt in Finitimo, Legitimo, non plus inesse Timum, quàm in Meditullio Tullium. Scæuola autem iunctum esse putabat verbum vt sit in eo & post, & Limen: vt quæ à nobis alienata sunt, cùm ad hostem peruenerint, & ex suo tanquam limine exierint, dein cùm redierint post ad idem limẽ, postliminio videantur rediisse.

POSTLIMINIO receptum Gallus Ælius libro primo significationum quæ ad ius pertinerent, ait esse eum, qui liber ex qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eandem ciuitatem redit eo iure, quod cõstitutum est de postliminiis. Item qui seruus à nobis in hostium potestatem peruenit, postea ad nos redit, in eius potestatem cuius antea fuit, redit. In iure postliminium equi, & muli, & nauis, eadem ratione. Hæc Festus.

POSTLIMINIVM in rebus inanimatis & immobilibus. Pompon. in l.36, D. de relig. Loca capta ab hostibus, desinunt esse religiosa. quòd si liberata sint, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

POSTVLARE, est desiderium suum vel amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni pręest, exponere: vel alterius desiderio contradicere. l. decima tertia, §. primo, D. de postulando.

POSTVLARE capitis, pro reum facere criminis capitalis. Papin. l. 53, D. de fideiussoribus. Capitis postulati fideiussores ex contractu citra vllam præscriptionem à creditore qui reum postulabit, rectè conueniuntur.

POSTVLARE neque accusare, neque nomen deferre: mirariq́ hominum eruditorum argutias in huius verbi interpretatione cogimur. nam Postulare cùm ad publica iudicia refertur, propriè significat, petere à Prætore vt sibi liceat lege aliqua

publicorum iudiciorum quempiam interrogare, vtrum in eam legem commiserit, nécne: vt si fateatur, ei lis æstimetur: si neget, eius nomen in reos referatur. Cicero ad Q. Fratrem, libro 1: Quod cum de ambitu Gabinium vellet postulare, neq; Prætores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent, in concionem ascendit. Cælius Ciceroni: Insolentissimi homines Circensibus ludis postulandum me lege Scantinia curarunt. Idem: Illud mihi occurrit, quòd inter postulationem & nominis delationem vxor à Dolabella discessit. Item in Diuinat. Nuper cùm in P. Gabinium L. Piso delationem nominis postularet.

POSTVLATIO, inquit Donatus, propriè est querela de eo qui peccauit, apud alterum: Expostulatio apud illum ipsum qui peccauit. Terent. Hecyra: Neque lites vllæ inter eas, postulatio nunquam. Idem in Andr. Expostulatio est aduersus eum quem incusamus. nam Expostulare est querelam apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit iniuriam. Postulare autem, querelam dicere de altero apud alterum.

POSTVMVS, inquit Festus, cognominatus post mortem patris natus. Plautus Aulularia,

Post mediam ætatem qui ducit vxorē domum,
Si eam senex prægnantem perpetuò fecerit,
Quid dubitas quin siet paratum nomen puero Postumus.

POSTVMVM non eum significare tantùm, qui patre mortuo, sed & qui postremo loco natus est, Cesellius Vindex ex versibus Vergilianis disputat apud Gell. lib. 2. cap. 16. quo argumento & similibus confirmatur eorum librorum scriptura, in quibus verbum hoc sine aspiratione legitur.

POSTVMOS, inquit Vlpianus, dicimus eos duntaxat, qui post mortem parentis nascuntur. l. 3. §. 1. D. de iniust. rupt.

POSTVMVS alius dicitur suus, alius verò alienus. Postumus suus dicitur, qui si viuo patrefam. natus fuisset, in ipsius potestate fuisset, proximúmque ab eo locum in familia tenuisset. §. 3. Inst. de hered. quæ ab intest. velut filius: aut, filio de familia sublato, nepos, & qui deinceps. Postumus alienus dicitur, qui si testamenti tempore natus fuisset, suus heres non fuisset. Horum autem alij sunt Agnati, vt frater qui in matris vtero est, fratrísve postumus. §. 1, De legit. agnat. success. l. fratres, C. de inoffic. testa. l. penult. D. de legatis primo: alij Cognati, de quibus in l. postumus, 6, D. de inoffic. test. vt is qui ex emancipato filio conceptus & natus est. l. si emancipatus, 6, D. cont. tab. Item sororis vel naturalis vel adoptiuæ filius. de quo in l. si quis, 9, in fin. D. de libe. & postum. item qui ex filio in adoptionem dato conceptus est. l. 1, §. si filius in adopt. D. de vent. in poss. mitt. item qui cæso vtero extrahitur, matri cognatus est postumus. d. l. postumus, D. de inoffic. test. aut qui est in vtero neptis ex filia. de quo in l. titius, §. Lucius, D. de lib. & postu. alij quoque sunt postumi plane extranei: de quibus in l. extraneo, 6, D. de vent. in posses. mitt. & aliis nonnullis locis.

POTESTATIS verbo, inquit Paulus, plura significantur. in persona magistratuum, imperium: in persona liberorum, patria potestas: in persona serui, dominium. at quum agimus, de noxæ deditione cum eo qui seruum non defendit, præsentis corporis copiam facultatémque significamus. In lege Atinia, in potestatem domini rem furtiuam venisse videri, & si eius vindicandæ potestatem habuerit, Sabinus & Cassius aiunt. l. 215, D. de verbor. significatio.

POTITVS hostium, in hostium potestatem redactus. Papinian. l. 11, D. de capt. & postlimin. Exinde sui iuris videtur fuisse, ex quo pater hostium potitus est. Plautus in Epidico, MVL. Tum filiam quam ex te suscepi. PER. Quid eam? M. Eductam perdidi: atque hostium est potita. Sic enim paulo pòst, Nam postquam audiui illicò, ex meo seruo illam esse captam: continuò argentum dedi vt emeret. Sic in l. 15. D. ex quib. causs. maior. l. 10, D. de mil. testa. l. 12, & l. 22. D. de capt.

POTIVS nonnunquam apud Iurisconsultos subauditur, pro consuetudine Hebraici sermonis. Paul. l. 2, D. de reb. cred. Eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quam specie. Vlpian. l. 2, §. 6, in fi. D. de iudi. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Idē l. 7, D. depos. Quum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Item in l. 20, in fi. D. de acqui. vel omitt.

omit. & l. 49, §. 3, D. de legat. & fideiuss. libro trigesimo.

PR. nota est non interiecto puncto Prętorem significans puncto interiecto, Populum Romanum. qua de re, Victorinus Afer in lib. de Orthograph. PR. inquit, quoties Prætorem significare vultis, nolite interpungere: ne fiat populus Romanus.

PRAGMATICÆ sanctiones dicuntur Principum rescripta, non de priuatorum negociis, sed corporum, ordinum, & collegiorum caussis de consilij sententia emissa: inde, opinor, deducto verbo, quòd pragmaticis & peritis viris in consilium adhibitis interponuntur. Zeno in l. vlti. C. de diuers. rescript. & pragmat. sanct. Pragmaticas præterea sanctiones nō ad singulorum preces super priuatis negociis proferri, sed si quando corpus, aut schola, vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quędam vniuersitas hominum ob caussam publicam fuderit preces, manare decernimus: vt in his etiam veritatis quæstio reseruetur.

PRAGMATICA sanctio & Annotatio tanquam aduersæ opponuntur in l. iubemus, 10, C. de sacros. eccles. l. vlti. C. de diuers. rescript. Illa dicitur, cùm Imperator re cum consilio cognita & agitata quippiam decernit. Hæc cùm ad oblatas præces nomen suum simpliciter adnotat atque adscribit. Iust. l. vlt. C. de prox. sacr. scrin. Certæ sunt dispositiones nostri numinis, quarum prima quidem ad supplicationem adiutorum emissa est. altera verò per sacram pragmaticam facta est, &c.

PRAGMATICI à Iurisconsultis hoc differunt, quo species à genere. Itaque Pragmaticos Græci iuris interpretes appellāt: vt ait Fab. lib. 3, ca. 6. vt Pragmaticus sit iuris eius quod in ordine iudiciorum, cautionibus, & formulis versatur, peritus. quum Iurisconsultus etiam de negociis de quibus certum ius erat nullum, consuleretur: veluti, vt scribit Quintilianus, de verborum proprietate, aut æqui disceptatione, aut voluntatis coniectura. Vlpianus l. 9, §. 1, D. de pœnis. Solet autem ita vel iuris studiosis interdici, vel aduocatis, vel tabellionibus, siue pragmaticis. Cicero libro de Orat. primo: Itaque non vt apud Græcos, infimi homines mercedula adducti ministros se præbent in iudiciis Oratoribus: ij qui ab illis Pragmatici vocantur. Fabius libro 12, capite tertio: Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitúsve eorum qui velut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant: neque idem Græcos quoque nescio factitasse: vnde nomen his Pragmaticorum datum est.

PRATA, inquit Varro, ab eo quòd sine opere parata. Et sic Vlpianus,

PRATVM, ait, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est: ex eo dictum, quòd parata sit ad fructum capiendum. l. 31, D. de verb. signi.

PRAE manu, ad manum, in promptu. Vlpianus l. 27, D. de pigno. action. Petenti mutuam pecuniam creditori, quum præ manu debitor non haberet, species auri dedit.

PRAECIPVVM dicitur, quod heredibus per præceptionem legatum est: id est, quod iisdem quibus hereditas relicta est, ita est legatum, vt in iudicio familiæ erciscondæ id antè quàm partes distribuantur, capiant. l. 90, D. ad legem Falcid. l. 35, §. 1, l. vltim. D. de legat. 2. l. 27, §. si præcep. D. ad Trebellian. Eius autem legati hanc formulam Vlpianus cap. Instit. 24. prodit: L. TITIVS ILLAM REM PRAECIPITO. Item, TITI fili, hoc amplius de medio sumito, &c. l. vxorem, 41. §. tertio, D. de legatis tertio. Denique Per præceptionem legare, & Prælegare idem sunt. l. Sextiam, 32. D. de legatis tertio. vide Prælegatum.

PRAECONES in comitiis legum, subiiciente scriba leges pronunciabant: in comitiis magistratuum, tribus citabant, qui designati essent, renunciabant: in iudiciis, iudices, reos, & testes citabant, audientiam faciebant, Oratores dixisse pronunciabant: in auctionibus rei precium indicabant, addictam à Magistro rem venditam pollicebantur.

PRÆDES generaliter dicebātur sponsores, id est qui pro aliis fideiubebant. Plerunque autem ij, qui pro mancipibus spondebant: hoc est, pro iis publicanorum principibus, qui vectigalia à Censoribus constituta auctione redimebant. Hinc varro lib. de ling. v: Præs, inquit, dicitur, qui à magistratu interrogatus, in publicum vt præstet, à quo & cùm respondet dicitur Pręs. Et lib. IIII: Prædia dicta, item vt Prædes, à pręstando: quòd ea pignori data publicentur, in

mancupes fidem præstent. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro domo: Postremo ne in prædæ quidem societate mancipem, aut prædem socium reperire potuisti. nam alludit ad publicanorum societates, quorum alij mancipes alij eorum prædes erant cæteri cõmuni nomine Publicani dicebãtur.

Praedes quoque vt Asconius scribit, dicebantur, satisdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis est: ne interea qui tenet, diffidens caussæ, possessionem deteriorem faciat.

Praediatores, de quibus Caium scripsisse constat ex indice l. 54, D. de iur. dot. dici putãtur, qui iuris ad prædia & prędes pertinentis periti sunt. Cicero pro Balbo: Etenim Q. Scæuola ille Augur quum de iure prędiatorio consuleretur, homo iurisperitissimus consultores suos nonnunquam ad Furium & Cassellium prædiatores reiiciebat. Quod idem scribit etiam Valer. Maxi. apud quem tamen praetorio corruptè legitur, pro praediatorio: quod me aliquando in errorem induxit.

Praedivm, vide Fundus.

Praedones propriè sunt, qui cùm bellum non indixerint, hostiliter tamen grassantur. qui & latrones, siue latrunculi appellantur. l. hostes, 24. D. de captiu. Eiusmodi sunt quos Cicer. in II. de Inuentione describit: Crassus Consul, inquit, quosdam in citeriore Gallia nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomine neque numero præditos, vt digni essent qui hostes populi R. dicerentur. quòd tamen excursionibus & latrociniis infestam prouinciam redderent, consectatus est, &c. Translatè autem & abusiuè

Praedones posteà dicti sunt, iniusti & malæ fidei possessores. l. 22, §. si prædo, D. de pigner. actio. l. 5, l. 13, §. ex facto, D. de acquirend. possess. l. 55. D. de condictio. indeb. itaque omnes etiam bonæ fidei possessores post litem contest. prædonum loco ac numero habentur. l. 27, §. si ante, & l. 33, §. sicut, D. de her. pet.

Praedonivs, a, um, qui prædonis est, Vlpianus l. 25. §. 3, D. de hered. petit. Si verò postea conscius hereditatem nihil ad se pertinere, prædonio more versari cœpit.

Praeesse, verbum est proprium Iurisconsultorum, cùm litigatori auctores erant vt iure ageret. Hinc illud P. Mutij Scæuolæ in lib. de Orat. I: Id, nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem, multisque præessem qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu consertum vocarent. Hinc illud Ciceron. de Chelidone, amica Verris: Statuunt petere auxilium à Chelidone, quæ isto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorumq; omnium controuersiis populo R. præfuit, verumetiam in his sartis tectisq; dominata est. Superius enim sic dixerat: Redite in memoriam quàm inanes domus eorum qui consulebantur, quàm plena atque referta Chelidonis. Sic Pomponius in l. 2, De orig. iur. Augescente ciuitate & qui præerant, agendi genera composuerunt.

Praefectvrae eæ appellantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum resp. (neque tamen magistratus suos habebant) in quas legib. pręfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent. quarum genera fuere duo: alterum, in quas solebant ire præfecti quatuor sex virûm, pro populi suffragio creati: in hęc oppida Capuam, Cumas, Casilinum, Vulturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulam, Atellam, Calatiam. Alterum quas prætor vrb. quotannis in quæque loca miserat legibus: vt Fundos, Formias, Çere, Venafrum, Alifas, Priuernum, Anagniam, Frusinonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum, aliáque complura. Hęc Festus.

Praefectvrae dicebantur oppida quædam Italiæ, quorum incolæ ciues R. erant: hoc tamen à municipiis differebant, quòd non suis legib. vtebantur, nec vllos è suo corpore magistratus, vt coloni, creare poterant: sed à magistratib. qui Roma quot annis mittebãtur, Romanis legib. regebantur. ij magistratus Præfecti dicebãtur, vnde nomen Præfecturæ. Liuius lib. 26: De vrbe agróque (de Capua loquitur) reliqua consultatio fuit: quibusdam delendã censentib. vrbem prævalidam, propinquã, inimicam. Ceterùm præsens vtilitas vicit. Nã propter agrum, quẽ omni fertilitate terræ satis constabat primũ in Italia esse, vrbs seruata est, vt esset aliqua aratorũ sedes. Vrbi frequentãdę multitudo incolarum libertinorumq;, & institorum opificumq; retẽta. Ager omnis & tecta publica populi R. facta. Ceterũ habi

habitari tantum tanquàm vrbem Capuam, frequentaríque placuit: nullum corpus ciuitatis, nec Senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse. Sine cōsilio publico, sine imperio, multitudinē nullius rei inter se sociam ad consensum inhabilem fore. Præfectum ad iura reddenda Roma quotannis missuros.

PRÆFECTI vrbi, prætorio, vigilum, annonæ, &c. vide in Appendice de Magistratibus.

PRÆFECTIANI ab Impp. dicebantur postremis temporibus, qui præfecti prætorio apparitores erant. l. 2, & l. 3, C. de appatir. præf. præt. l. 8, C. de offi. rect. prouinc.

PRÆFIXVM, præclusum. Caius l. 6, D. de seruit. vrb. præd. Si ego per statutū tempus fenestras meas præfixas habuero, vel obstruxero. In Florent. libris Perfixas legitur: corruptè, meo iudicio. Virg. Georg. 3.

Multi iam excretos prohibēt à matribus hœdos,
Primáq; ferratis præfigunt ora capistris.

PRÆGNANS, vide Grauida.

PRÆIVDICIVM, inquit Asconius, dicitur res, quæ quum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplū quod sequantur. Vel sic:

PRÆIVDICIVM propriè est superius iudicium, quo sequens aliqua controuersia iam tum quodammodo iudicata & terminata sit. l. pen. D. de re iudic. l. 5, §. meminisse, D. de lib. agnosc. l. penul. D. qui sunt sui vel alien. Hinc

PRÆIVDICIVM in controuersiis de statu hominum dictum est, iudicium cuius ex euentu altera quædam cognitio, quæ tantisper interea sustinenda est, disceptari debeat. Vnde etiam

PRAEIVDICIALES actiones nomen inuenerunt. §. præiudiciales, 13. Insti. De actionib. Quoties ergo de hoc contenditur, an libertus quis sit, siue operæ, siue alimēta quasi à liberto petātur, siue obsequium desideretur, siue in ius vocetur, qui se patronum dicit, præiudicium redditur. l. vlt. D. si lib. ingen. esse dicat. l. 3, D. de agnosc. lib. l. circa, 14. l. quoties, 18. D. de probat. l. 1, D. de rei vindic. l. adoptiuū, 8. D. de in ius voc.

PRAELATVS dies dicitur à Modestino in l. si à debitore, 28. D. de falsis, pro anticipato, & cùm nondum venisset, tamen quasi iam venisset, scripto. quod vulgus dicit, Antidato. Contrarium est Repetitus in l. 3, D. de fid. instr.

PRAELEGARE, est vni alicui ex heredibus præter partem hereditariam legare, vt id sibi præcipuum haberet. vnde illa prælegati verba sollemnia fuerunt: HAERES meus præcipito: præcipuum habeto. Differt autem Prælegatum à Legato: primùm quòd illud solis heredibus, hoc verò iis tantùm qui heredes non sunt, attribuitur. deinde quòd illius in hereditatis restitutione nulla portio restituitur: huius restituitur. l. in fideicommissaria, 18. D. ad Trebell. denique Prælegare ferè est, alicui rem quæ iam quodammodo ipsius erat, legare: vnde Prælegari filiæ dos dicitur, in l. Bæbius, 30. D. de pact. dotal. & peculium filio seruóve, in l. 1, §. si seruus, D. de except. rei vend. l. 10, & l. vlt. D. de pecul. leg. l. 3, §. cùm igitur, D. de statu lib. Et obligatio debitori. l. non solum, §. pen. D. de lib. legat. Est tamen intelligendum, non quicquid heredi legatur, prælegatum appellari: quoniam heredi legari aliter quàm per præceptionem potest: veluti, Titio heredi fundum lego. l. prima, §. si quis ex, D. quod legat.

PRAELEGARE dotem maritus dicitur, cùm eam purè legat, propterea quòd eam antè solui iubet, quàm ab herede debeatur. dos enim olim annua, bima, trima die debebatur tantùm. l. prima, D. de dot. præleg.

PRAEPOSITI dicuntur sub Rubr. C. de suscept. & præpos. qui horreis pagisue præfecti sunt: l. 2, eo. horreis scilicet in quæ species fisco debitæ importantur: pagis autem, vnde exportantur.

PRAEPOSTERAE stipulationes dicuntur, quæ obligationē ante cōditionis euentum constituunt: veluti, Si cras nauis venerit, hodie dare spōdes? nam posteriore parte obligationem & præsentem & certam esse vult: priore verò incertam, & in futurum tempus collatam. itaq; qui ex hac formula nasci obligationem vellet, filiam ante suam matrem nasci postularet.

PRAEPOSTERA stipulatio in dotib. est: veluti, Si sine liberis decessero, dotem mihi cùm moriar dare spondes? l. præposteri, 25. C. de testam. §. item si, 11. Instit. De inutil. stipul.

PRAES, vide Prædes.

PRAESCRIPTIO, vox est à Græcis hominibus in Latinæ linguæ consuetudinem inducta. παραγραφὴ enim à Græcis di-

 citur,

citur, quæ à Latinis præscriptio: & παραγραφή, præscribere, id est excipere. vnde Præscriptio passim pro Exceptione vsurpatur: veluti sub Rubr. de except. & præscrip. l. 5. D. de accusat. l. 12. §. 1. D. de inoff. test. l. 9. D. de transact. Fortunatianus Rhetor. lib. 1: Quid interest, inquit, inter Præscriptioné & Translationem? quòd Præscriptio excludit actionem: Translatio autem differt. Hinc

Praescriptio passim in libris nostris pro vsucapione. Cùm enim uindicanti rem suam domino possessio lōgi temporis obiicitur, præscribi ei dicitur: eaq; præscriptio longi temporis appellatur: præcisa & imperfecta locutione, pro præscriptio ex possessione longi temporis. Sed Iustinianus Romani imperij, Latijque dominus vsucapionis verbum ferè ad res mobiles, præscriptionis ad immobiles reuocare atq; contrahere consueuit. Obseruarū est etiam præscriptionis verbum ferè ad longi temporis acquisitionem, vsucapionis autem ad alteram referri. l. quinque, C. fin. regund. l. ei à quo, D. de vsurpat. l. qui alienam, D. de euict.

Praescriptis verbis actiones quæ dicantur, sic intelligemus. Olim iurisc ōsultorum opera certæ communium litium & caussarum actiones ac formulæ constitutæ fuerant, quas proponere Prætores in edictis suis consueuerant: veluti empti, locati, pro socio. quòd si qua fortè nasceretur inusitata controuersia, tum litigatores vel suo marte, vel Iurisconsulti alicuius opera suæ actionis formulam certis verbis, concipiebant: in eaq; verba & spōsionem faciebant, & iudicium à Prætore postulabant. Prætor in ea ipsa verba iudicem Recuperatorésue dabat. SI PARET MAEVIVM fulloni polienda sua vestimenta ea mercede, de qua inter ipsos postea conuenirer, dedisse: neq; Mæuius fulloni à quo effectum opus acceperit, satisfaciat, tum Mæuius damnetur. Hæc actio ideo præscriptis verbis appellatur, quia Prætor hanc formulam non ex edicto suo sumebat: sed litigatores verba ei præscripserant, secundum quæ iudicium dari postulabant. Itaq; Celsus in l. 2, D. de præscript. verb. Cùm deficiunt, inquit, vulgaria atque vsitata actionum nomina, præscriptis verbis agendum est. Imp. l. 6, C. de transact. Aut enim, inquit, stipulatio cōuentioni subdita est, & ex stipulatu actio cōpetit: aut si omissa verborum obligatio est, vtilis actio, quæ præscriptis verbis rem gestam demonstret, danda est.

Praesens dicitur, cùm de iudiciis agitur, qui intra vrbis continentia est l. absentem, 199. D. de verb. signif. Itaq; Vlpianus: Præsens, inquit, habetur, & qui in hortis est, & qui in foro, & qui in vrbe, & qui in continentibus ædificiis. l. 5, l. 6, l. 7, D. de procurat. At cùm de præscriptionibus agitur, Præsentes habentur qui in eadem prouincia domicilium habēt. l. vlt. C. de præscript. long. temp.

Praesens obligatio dicitur quæ neque in diem, neque sub conditione concepta est. l. certi, 9. D. si cert. petat.

Praesentia legata quæ neque diei neque cōditionis adiectione suspensa sunt. l. 85, & l. 88, D. de cond. & demonst. l. 12, in fin. l. 30, D. de legat. primo.

Praesides, vide Appendicem de Magistratibus.

Praestare, verbum est in libris nostris frequentissimum.

Praestare aliquē, est prædem esse pro aliquo, id est periculum quod ab eo timetur, in se recipere. Sic,

Praestare dolum, culpam, casum, nihil aliud est quàm euentum doli, culpæ, casus in se recipere.

Praestatviri, & Præstituiri, vetustè pro Præstitum iri. Pomponius l. 66, D. de contrah. empt. Viam, iter, actū, aquæductum præstaturiri. Iauolenus l. 10, D. de hered. vel act. Quòd si in venditione hereditatis id actum est, si quid iuris esset venditoris, venire, nec postea quicquam præstituiri.

Praesvmptio, dicitur existimatio quæ ex verisimilibus argumentis & coniecturis ducitur, in Rubr. D. de proba. & præsumpt. veluti in l. 24, D. illo tit. si chirographum cancellatum fuerit, præsumptione debitor liberatus esse dicitur. Et in l. seq. Is cui soluta pecunia est, præsumitur debitam accepisse: quia verisimile est eum qui soluit, non temerè suam pecuniam iactare. Itaque in eum cōtra quem præsumptio est, semper probationis onus transit. d. l. 25. & l. vlt. D. quod met. caus. Cicero videtur Existimationem appellare Verrina v. In hoc genere facilior est existimatio, quàm reprehensio:

hensio: ideo quòd eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare, crimē in eo constituere non tam facilè possumus.

PRAETERITI liberi dicuntur, qui à testatore neque heredes instituti, neque vt oportet, exheredati sunt. §. eodem, 2. Inst. De hered. quæ ab intest. itaque etiam si qua eis legata vel fideicōmissa relicta sint, non ideo minus præteriti dicuntur l. 4, C. de lib. præter.

PRAETERITI senatores quondam in opprobrio non erant. quòd vt Reges sibi legebant sublegebántque quos in consilio publico haberēt: ita post exactos eos, Consules quoque & Tribuni militum consulari potestate coniunctissimos sibi quosque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant. donec potestas Tribunitia interuenit, qua sancitum est, vt Censores ex omni ordine optimum quenque curiatim in senatu legerent: quo factum est, vt qui præteriti essent, & loco moti, haberentur ignominiosi. Hæc Festus.

PRAETORES, vide in Appendice de Magistratibus.

PRAETORIAE stipulationes dicuntur in tit. De præt. stip. lib. Dig. 49, non quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, vt l. 5, D. de verb. oblig. sed quæ Prætoris imperio ac iussu interponuntur. Venuleius enim in l. 9, eiusd. tit. scribit in Prætoriis stipulationibus si ambiguus sermo acciderit, ipsius Prætoris interpretationem fore. eius enim mentem æstimandam esse.

PRAETORIVM, villa vrbana: id est, ædificium quod dominus qui in vrbe habitat sibi parauit: à villici habitatione disiunctum. Vlp. l. 198, D. de verb. sig. Vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia. Neratius l. 2, D. de seruit. rust. Rusticorum prædiorum seruitutes sunt, licere altius tollere, & officere prætorio vicini. Sic in l. 13, §. vlt. D. de iniur. l. 12, D. de vsu & hab. leg. l. 91, §. pater, D. de leg. 3.

PRAETORIVS tutor dicitur, qui pupillo cum tutore suo litigaturo à Prætore vrbis dabatur. auctor Iusti. sub titul. De auctorit. tut. & Vlp. in Inst. cap. 11.

PRAEVALENTIA, præstantia, precij ac valoris exuperantia. Paul. l. 23, D. de rei vind. In omnibus igitur istis in quibus mea res per præualentiam alienam rem trahit, meámque efficit, &c.

PRAEVARICATOR est quasi Varicator, qui diuersam partem adiuuat prodita caussa sua. quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait: nam qui præuaricatur, ex vtraque parte constitit: quinimò ex aduersa. l. 4, §. 2, D. de his qui no. Legendum tamen videtur Varicatione, & hoc loco, & l. 1, D. de præua.

PRAEVARICATORES eos appellamus, inquit Vlpia. qui caussam aduersariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. à varicando enim Præuaricatores dicti sunt. l. 212, D. de verb. sign. In quam eandem sententiam illud est Ciceronis in Partit. Vt si in reo pecunia absoluto, rursúsque reuocato, præuaricationem accusator esse definiat omnem iudicij corruptelam ab reo: defensor autem non omnem, sed tantummodo accusatoris corruptelam ab reo. Item: Defensor autem verbi vim ex nomine ipso reperiet: quod significat eum, qui in contrariis caussis quasi variè esse positus videatur.

PRAEVARICATOR, inquit Vlp. est quasi varicator, qui diuersam partem adiuuat prodita caussa sua. quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait. is autem prævaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit. cæterū aduocatus non propriè Præuaricator dicitur. l. 1, D. de præuar.

PRAEVARICARI, ait Marcianus, est vera crimina abscondere. l. 1, D. ad S. C. Turp. & paulo pòst, Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatitiè munere accusandi defungitur: eo quòd proprias quidem probationes dissimularet, falsas verò rei excusationes admitteret.

PRECARIVM est, ait Vlp. quod precibus petenti vtēdum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit patitur. l. 1, D. de precario. Inter precarium autem & commodatum has reperio differentias. Precarium primùm rerū immobilium ac iurium caussa institutum videtur. l. 2, & l. 3, D. eod. Commodatum autem ad res mobiles propriè pertinet. Qui precariò concedit, dare ad tempus videtur. itaque donationis & liberalitatis genus appellatur in l. prima, & l. quæsitum, 8. §. 3, & l. interdictum, 14, D. eo. eóque cùm quis de re sibi restituenda cautum habet, precarium interdictum ei non competit. l. & habet, 15. §. 3, eod. Qui verò

commodat, longè ab omni donationis specie abest, sibiq; cauere de restituendo consueuit. Cui precariò concessum est, possessionem habet. l.4, §.1, d.l. & habet, §.4. eod. Commodatarius verò non possidet. Precariò vtēs, dolum tantùm & latam culpam præstat. l. quæsitum. 8. §.3. eod. Commodatarius verò, etiam leuissimam. Precarium magis ad donationis & beneficij, quàm ad negocij contracti caussam spectat, eóque nulla eo nomine iuris ciuilis actio est. d. l. interdictum. Commodatum autem contractus est, suamq; iure ciuili actionem habet. Ex precario, tum interdictum, tum incerti cōdictio præscriptis verbis, quæ bonæ fidei est, conceditur. l. 2. & l. duo, 19. eod. ex commodato verò ciuilis actio tantùm. Commodatum vsus certi caussa fit, nec nisi eo expleto reuocatur. Precarium nec vsus certi caussa fit, & quouis tēpore reuocatur. Hæc ex tit. De precario, summatim.

PRECARIA, siue Precatiua verba dicuntur in testamentis, cùm testator non pro suo iure ac legum auctoritate quid heredibus suis mandat: sed aliquid ab iis precariò postulat: veluti peto, rogo, volo, mando. §. vlt. Inst. De sing. reb. per fideic. relic. l. 2, C. commun. de legat. Deprecor, cupio, iniungo, cupio des, opto des, credo te daturum, exigo, desidero vti des. l. etiam, 115. l. & eo modo, 118. D. de legat. primo, l. peto, 69. De legat. 2. & apud Paulum libr. Sent. 4. cap. 1. l. 2. & 4. C. de codicill. l. 24. C. famil. ercisc.

PRECES passim in Constitut. Impp. pro libellis supplicibus, siue postulatis. l. 2. C. de vsufr. l. 5. C. de impub. l. 9. C. de lib. causs. l. 10. & 17. C. de rei vindic.

PRECIVM, quod æstimationis emptionísve caussa constituitur. dictum à Peritis, quòd hi solum possunt facere rectè. Hæc Varro. quasi dicas Peritium.

PRIMICERIVS, qui à Latinis Princeps, id est primus: vt Secundicerius, qui secundum: Terciocerius, qui tertiū in ordine & collegio aliquo locū obtinet. Hinc

PRIMICERIVS notariorū, sub Rubr. C. de primicer. & notar.

PRIMICERIVS fabricensium, palatinorum, domesticorum, cubiculariorum: passim in lib. Cod. posteriorib.

PRIMIPILVS olim primus centurio, siue primi ordinis centurio dicebatur, qui & Aquilæ, & quadringentis in prima acie militibus præerat: vt ex Liuij VII, & Dionisij X, intelligitur.

PRIMIPILVS postea & PRIMIPILVM in libris nostris vsurpari cœpit, pro administratione militaris annonæ, quæ primipili centurionibus mandabatur, vt eam annonam suis militibus præberent: eósque bene curatos Reipublicæ, cùm vsus foret, præstarent. l. 3, l. 7, & l. 8, C. de cohort. princip. qua de caussa tam multa singularia & præter iuris ordinarij rationem in Primipilari caussa passim constituta legimus, vt l. 3. & l. 4, C. de primipil. l. 4, C. in quib. caus. pign.

PRIMVS curiæ dicebatur in curiis ciuitatum, qui cæteris omnibus perfunctus officiis primum in curia sua locū obtinebat: qua de caussa comitiuæ tertij ordinis obtinebat dignitatem. l. quicunque, 127, C. do decur. at biennio exacto comitiua primi ordinis dignitate ornatus, primatu illo abibat. l. Alexandrinis, 56, C. de decurionib.

PRINCEPS delicti, id est inuentor, auctor, excogitator. Paulus l. 10. D. d. fer. corr. Iustius est enim teneri qui princeps fuit delicti, quàm eum quæri ad quem res perlatæ sunt. Loquitur de eo qui seruum corruperat, quum ad alium perlatæ res essent.

PRINCIPALES ciuitatum dicuntur, decurionum principes, hoc est, quorum in curiis summa dignitas atque auctoritas est: esse autem solebant in aliis decem, in aliis viginti. vnde decemprimi, in municipio Amerino: de quibus diximus in Commēt. Orat. pro Sext. Rosc. qui à nostris sæpe δεκάπρωτοι & εἰκοσάπρωτοι appellantur: quorum administratio non tam in Reipu. gubernatione, quam in sumptibus eius caussa faciendis versabatur: qua de caussa ante annum ætatis XXV munus illud mandari poterat: quippe patrimonij, non personæ munus. l. 2, §. decaprotos, & in l. vlti. dicuntur tributa exigere, corporale ministeriū gerere, & pro omnibus defunctorū fiscalia detrimenta resarcire. Principalium mentio fit in l. diui, 27, §. 1, & 2, D. de pœn. l. omnes iudices, 33, & l. quilibet, 40, C. de decurionib. & pass. lib. X.

PRIVATVS, verbum est ἐκ τῶν πρός τι, sempérque rationē habet cum altero. itaque generaliter is priuatus à Latinis dicitur, qui munus illud non gerit, quo alter fungi

fungitur. Hinc vetus inlicij vocandi formula, ex lib. Varronis De lingua 5: Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuum, &c. Vbi Priuatos apparet dici, quos nunc Iurisconsulti Paganos vocant. Priuati ergo militibus eo loco opponuntur. Opponuntur etiam iis qui cum potestate sunt. Cicero De arte Rhet. 1: In fortuna quæritur, seruus sit an liber: pecuniosus, an tenuis: priuatus, an cum potestate. Quinetiam Cæsar lib. De bello ciuili 6, sic locutus est: Si quis aut priuatus, inquit, aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. Loquitur de Druidum decretis. Quòd si cum potestate esse, minus est multo quàm cum imperio esse, vt cuique vel ex Festo licet intelligere. non male, meo iudicio, in Verrinam II scripsi, Priuatum à Latinis ei qui cum imperio est, opponi, quasi publico, & iam in re publica, nõ priuata versanti. Quapropter Magistratus à Græcis πολιτικοὶ ϗ πολῖται, quasi dicas Publici, appellantur. Nonnulli autem extiterunt, qui nominatim meam illam annotationem iccirco reprehenderent, quòd Cn. Pompeius quo tempore contra Sertorium missus est, priuatus fuisse dicatur à Cicerone Philipp. II. & tamen cum imperio consulari. Quid audio? Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est, inquit Cicero: quia Cõsules recusabant: cùm L. Philippus pro Cõsulibus se eum mittere dixit, non pro cõsule. Item: Clarissimo viro atque innocentissimo decreuit imperium, priuato tamen. Quid est hoc? an cùm belli tanti administratio, cùm fasces, cùm secures, cùm imperiũ Proconsulare Pompeio delatum est, mansisse priuatus Põpeius videtur? An igitur cùm Proconsul Cicero extra ordinẽ & aliquot post consulatum annis in Ciliciam missus est, priuatus erat? at priuato tamen illud imperium, illud bellum mandatum est. Censores, inquit vir eruditus, priuati non erant, & tamen imperium non habebãt. Primùm hoc nihil ad nos. nõ enim quærimus an qui imperium non habeuent, omnes priuati essent. sed tamen caruisséne imperio Censores videntur, cùm senatu mouebant, cùm equo publico multabant, cùm ciuitatẽ denique adimebant? Tribuni autem plebis, quia magistratum habebãt, priuati dici non poterant. Vtrum autem imperium habuerint, nihil ad nos: cùm eos priuatos non fuisse constet. qui tamen Cõsules cum summo imperio triumphantes de curru triumphali obtorto collo trahi in carcerẽ iubere poterant, dici sine omni imperio fuisse non possunt. Quid opus est verbis? Cicero nostram controuersiam verbo vno disceptat. nam Verrina VII, sic scribit: Verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cũ imperio fuisti. etiámne priuatus? etiámne reus? Loquitur de C. Verre, qui & in prouincia Prætor summo cum imperio, & in vrbe reuersus, nulla cum potestate, priuatus domi suæ piratas retinuerat. Eodem illud ex Orat. pro Ligario pertinet: Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium. si illud imperium esse potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitæ, nullo publico cõsilio deferebatur. Item illud in Epist. I. ad Qu. Fratr. Eáque si sic coluit ille, qui priuatus futurus nunquam fuit: quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, vt redderent? Item in epist. prima ad Lentulum: Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sunt. Bibulus tres legatos ex iis, qui priuati sunt.

PRIVIGNOS priuignásq; aliunde natos Vitricus & nouerca vocant: ait Modest. l. 4. §. 4. D. de grad. & affi. & paulo pòst: Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illorum vitricus.

PRIVIGNVS dictus, quòd antè quàm mater secundò nuberet, est progenitus. Pri enim antiqui dixerunt pro Præ. Festus.

PRIVIGNA non solùm ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia est, sed & neptis & proneptis. l. adoptiuus, 14. §. vlti. D. de rit. nupt.

PRIVILEGIA iussa populi aut plebis rogante magistratu, non generalia, neque de vniuersis ciuibus, sed de singulis concepta: vt de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis. nam veteres Priua dixerũt quæ nos singula dicimus. Hæc Gellius libr. 10, cap. 20.

PRIVILEGIARIVS, cui priuilegium, id est, ius quoddam præcipuum ac singulare concessum est. Vlpianus l. 20, D. de pact. Sed an & priuilegiariis absentibus hæc pactio noceat? Idem l. 24, D. de reb. auct. iud. Eorum ratio potior est creditorum, quorum

rum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit.

Pro cum ablatiuo Iurisconsulti coniungunt, cùm significant non esse verè id de quo agitur, sed haberi pro eo ac si esset. veluti Pro herede, Pro bonorum possessore, Pro emptore. ac tum propriè sic loquuntur, cùm de vsucapione disputatur. hæ namque species sunt possessionis, quæ ad vsucapionem valet.

Pro herede igitur possidere dicitur, qui vel heres non est, sed pro eo ac si esset, habetur: vel reuera heres est, sed rem non hereditariam pro eo ac si hereditaria esset, possidet. l. pro herede, 11, D. de hered. petit.

Pro emptore possidet, qui rem alienam à non domino ignorãs emit: nam pro eo quasi empta esset, habetur. Intelligendum est autem has possessionum caussas eò pertinere, quia nullo istorum omnium modorum ius Quiritium acquirebatur: sed viam duntaxat & aditum ad vsucapionem patefaciebant. non enim emptio, donatio, solutio, iudicatum, noxæ deditio, alluuio, occupatio, partus, ac ne hereditas quidem, nisi testamento per æs & libram facto, ius Quiritium transferebant. Itaq; lib. Cod. 7. de iure Quiritium, antè quàm de istis titulis possessionum tractetur, explicandum fuit.

Pro adiudicato possidet is, cui per errorem, accepto communi diuidundo iudicio, res adiudicata est. l. si per errorem, 17. D. de vsurpat. quinetiam eodem titulo ad vsucapionis finem possidet is, cui rectè adiudicata res est, vt ius Quiritiũ adipiscatur.

Pro cesso possidet is, cui dominus à quo suam rem non mala fide, sed iusto errore iudicio petebat, rem illam cessit. l. non solùm, 33. §. si mihi, D. de vsurpat.

Pro derelicto possidet, qui rem à domino ea mente abiectam vt eam in numero rerum suarum esse nolit, possidet. l. 2, D. eod. & l. nemo: vbi Iulianus ait, neminem posse pro derelicto vsucapere, qui falsò existimauerit rem pro derelicto habitam esse: vnde aliorum titulorum cum hoc apparet differentia: cùm in aliis vsucapio interdum ex opinione valeat, in hac non valeat.

Pro diuiso, diuisione facta: pro indiuiso, infecta. Paulus l. 25, §. 1, D. de verb. sign. Partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Vlp. l. 6, §. 1, D. commun. præd. Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit pro diuiso, potest, alterutri seruitutem imponere.

Pro domino, iure domini, pro eo ac si dominus quis esset. Marcellus l. Titia, 48. D. de solut. Titia cùm propter dotem bona mariti possideret, omnia pro domina egit. Liuius libro 24: Palàm primò, cum clausis Andronodorus insulæ portis, hereditatem regni creuerit: quæ'que procurator teneretur, pro domino possederit. De tutore loquitur.

Pro donato possidet is, cui reuera donationis caussa res tradita est. nec enim sufficit opinari: sed verè donatum esse oportet. l. 1, D. pro donat. l. 1, & l. 2, C. eod.

Pro dote possidet, cui res aliena inæstimata, dotis nomine post iustas nuptias tradita est. l. 1, & pass. D. eod. Inæstimatam autem dixi, quoniam æstimata res pro emptore vsucapitur. l. plerunque, §. si ante, & l. quoties, D. de iure dot. & l. 1, C. pro dote.

Pro emptore possidere dicitur, qui iure ac nomine emptionis possidet. Paulus l. 2, D. eod. Pro emptore possidet, qui reuera emit. nec sufficit, tãtùm in ea opinione esse eum, vt putet se pro emptore possidere: sed debet etiam subesse caussa emptionis.

Pro herede gerere, est destinatione futuri dominij aliquid ex hereditariis rebus vsurpare. Et ideo pro herede gerere videtur, qui fundorum hereditariorum culturas rationésque disponit, & qui seruis hereditariis, iumentis, rebúsve aliis vtitur. Paulus lib. Sent. 4, cap. 8.

Pro herede gerere quis videtur, si rebus hereditariis tanquam heres vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo locandóve, & quoquo modo voluntatem suã declaret vel re, vel verbo de adeunda hereditate: dummodo sciat eum in cuius bonis pro herede gerit, testatum intestatúmve obiisse, & se ei heredem esse. Pro herede enim gerere est, pro domino gerere. Veteres enim heredes pro dominis appellabãt. ait Imp. §. 2, De hered. qual. & diff.

Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam dominus vtitur: velut qui actionẽ rerum hereditariarũ facit, aut seruis hereditariis cibaria mandat. Vlp. cap. Inst. 22.

Pro

Pro herede gerere videtur is, qui aliquid facit quasi heres: & generaliter Iulianus scribit eum demum pro herede gerere, qui aliquid quasi heres gerit. l. 20, D. de acq. vel amit.

Pro herede possidet, qui cum verè heres non sit, iustam tamen & probabilem caussam habuit existimãdi se heredem esse: si modò testamenti factionem habuerit. l. pro herede, 11, D. de heredit. petit. l. non solùm, 33. §. 1, D. de vsurpat. l. 4. & pass. D. pro hered. l. 1. & pass. C. eod.

Pro fideicommisso possidet, qui fidei commissi nomine possidet: hoc est, cui fideicommissum relictum est, sed vsucapien do ius Quiritium adipisci conatur. l. Pomponius, 13, §. sedet, De acqu. poss. non enim per fideicommissum dominium, sed sola possessio transfertur. l. 3, D. si vsufr. petat.

Pro indiuiso, promiscuè, sine vlla diuisione. Cicero in Rulliana, dixit promiscuè. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & vnicuique vestrûm vbi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscuè roto, quàm propriè parua frui parte malletis. Hinc

Pro indiuiso & Certa pars opponuntur, l. placet, 25. D. quib. mod. vsusfr. amitt. l. 1, D. de euict. l. 1, §. hoc interd. D. vti possi. l. seruus, 5. D. de stip. seru. l. 5. §. vlt. D. cõm.

Pro legato possidet, qui legati nomine possidet: id est, cui verè aliquid legarum est, siue testatoris res esset, siue non esset, aut testatoris quidem esset, sed adempta codicillis ignoraretur. l. 1, & pass. D. pro legato.

Pro noxæ dedito possidet, qui cum seruus ei noxæ deditus sit, iustam vsucapiendi caussam ex ea possessione nactus est. l. 3, §. genera, D. de acq. poss. l. 5, D. de publ.

Pro possessore bona fide, ac iusto titulo possidet, qui pro bonorum possessore possidet: id est, qui vel iustam caussam habuit existimandi se bonorum possessorem esse, vel cùm reuera bonorum possessor esset, existimauit res quasdam ex iis bonis esse, quæ alienæ tamen erant. l. non solum, 33, §. 1, D. de vsurpat. & sub tit. Pro herede, & l. pro herede, 11. D. de hered. petit. vbi tamen bonorum possessor etiam pro herede possidere dicitur.

Pro possessore mala fide possidet prædo, qui interrogatus cur possideat, responsurus sit, quia possideo: nec vllam afferre caussam possessionis potest. l. pro herede, 11. cum seq. D. de petit. hered.

Pro possessore is possidet, qui nullo iure rem hereditariam, vel etiam totam hereditatem sciens ad se non pertinere, possidet. ait Imp. §. 2, De interd.

Pro soluto possidet, qui rem vel debitam vel indebitã quasi debitam, ab eo qui soluit bona fide accepit. l. non solum, 33. §. si mihi, l. pro soluto, 46. & l. pe. D. de vsurp.

Pro suo possidere propriè dicitur is, qui falsò, sed probabili tamen harum caussarum errore possidet: nimirum occupationis, alluuionis, partus emptæ vel hereditariæ ancillæ, fructus rei emptæ, aut donatæ, aut in hereditate repertæ. l. 2, l. 3, & l. 4, §. vlti. & l. vlt. D. eod. At hic quidem propriè, vt dixi, Pro suo titulus appellatur: quippe qui ad vsucapionem valet. alioqui pro suo etiam possidet is qui per emptionem, aliámve iustam caussam possidet: verùm is non vsucapit.

Pro transacto possidet is, cui iudicio per errorem accepto res aliqua per transactionem cõcessa est, vt eam vsucapere, & iure Quiritiũ facere suã possit. l. cùm solus, 29. D. de vsurpa. l. ex caussa, 8. D. pro empt.

Pro rata parte, vel, Pro rata portione, vel, præcise, Pro rata: vetus locutio est, idem significans, quòd Pro cuiusq; partis ratione & modo: vel, Secundum cuiusque portionis modũ & quãtitatem. Cicero Tuscul. 1: Sed quia vltra nihil habemus, hoc longum dicimus. nã ista perinde vt cuiq; data sunt, pro rata parte aut longa aut breuia dicũtur. Idem prope duobus modis extulit: Vitam videri cuiq; animanti aut longam aut breuem prout cuiq; aut longum aut breue vitę tempus datũ est. Vocis origo mihi obscura est: nisi forte ratam cuiusq; partem intelligamus, quæ certa & explorata & extra dubitationem omnẽ posita est. Proprie autem

Pro rata & Æqualiter tanquã aduersa opponũtur. vt in l. in his, 5, §. imperator, D. de solu. Si summa vsurarum non eadem sit, æqualiter ad vtranq; caussam proficit quod solutum est, nõ pro rata. Sic in l. interdum, 13, §. 1, D. de hered. insti. l. vlt. §. & in tali, C. de dot. promis. l. si verò, 18, D. de test. milit. Abusiue tamen interdum

Pro rata vsurpatur pro Æqualiter, & pro Virili parte. vt in l. 1, C. vnde lib. l. si pro parte, 10, §. idem quærit, D. de in rem vers.

Pro rata patrimonij, præcisè, cùm subaudiendum sit, Pro rata portione patrimonij. in l. sed etsi lege, 25, §. quod autem quis, D. de hered. peti. & l. Titius, 54, D. ad Trebellian.

Pro rata pecuniæ, in d. l. titius.

Pro rata regionis. in l. ex mille, 64, §. quæsitum, D. de euict.

Pro rata ponderis. in l. 3, §. vlt. D. de rei vindic.

Pro rata debiti. l. procuratoris, §. in tributum, & §. vlt. D. de trib. act.

Pro rata quantitatis. l. in imponenda, C. ad leg. falcid.

Pro rata temporis. l. si quis domum, 9, §. 1, D. locat. l. cùm in fundo, 78, §. diuortio, D. de iur. dot.

Pro tutore negotia gerit, inquit Vlp. qui munere tutoris fungitur, in re impuberis, siue se putet tutorē, siue scit non esse, fingit tamen esse. l. 1, §. 1, D. de eo qui pro tut. Hinc

Protvtelæ actio d. l. 1, §. 3, & vlt. quæ aduersus eum de rationibus reddendis datur.

Proavvs, Proauia, aui pater, mater.

Proavvncvlvs, Promatertera, proauiæ frater & soror.

Propatrvvs, Proamita, proaui frater & soror.

Pronepos, Proneptis, nepotis filius, filia. l. 1, §. vlt. D. de gradib.

Prosocer, Prosocrus, vxoris meæ auus, auia.

Progener, neptis meæ maritus.

Pronvrvs, nepotis mei vxor. l. 4, §. 4, D. de gradib.

Probata sarta tecta dicuntur, quum ex lege, id est pactione redemptionis facta esse iudicata sunt. Macer l. 7, §. 1, D. de leg. Iul. repet. Ne in acceptū ferantur sarta recta tuenda, antequā perfecta, probata, præstita, lege fuerint. Lege, id est ex lege, siue secundum legem ac pactionem. Cicero Verrina tertia, Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refectūrū esse dico, probatio futura est tua, qui locas. Sic in l. opus. 36. l. vlti. D. locat. vide suprà, Opere probato.

Probatio apud Iurisconsultos dicitur, quod ex testiū dictis, aut instrumentorum scriptura sumitur ad fidē necessariò faciendā: vti patet ex tit. De proba. li. Dig. 22. Itaq; neq; præsumptio, probationis nomine intelligitur, neque iusiurādum eo nomine propriè cōtinetur. neutrū enim probat necessariò, tametsi vim vtrunq; probationis interdum obtineat. vt l. 16, C. de probat. & l. 12, §. 2, & l. 30, D. de iureiur. Instrumentorum autem nomine census & monumenta publica cōplectimur ex l. 10, D. de probat.

Probrvm Festus propriè dici putat, de stupris & flagitiis, cùm Attius in Helenibus sic scribat: Qui nisi probrū, omnia alia indelicta æstimant. Iurisconsulti pro omni infamia vsurpant. Vlp. in l. probrum, 42, D. de verb. sign. Probra quædam natura turpia sunt, vt furtū, adulterium: quædam ciuiliter & more ciuitatis, vt tutelæ damnari. Marcellus l. probrum, 41. D. de ritu nupt. Probrum intelligitur etiam in his mulieribus esse, quæ turpiter viuerent, vulgóque quæstum facerent, etiam si non palàm.

Procedit, verbum est Iurisconsultis vsitatum: pro valet, locū habet. Vlp. l. 7, §. 3, D. ad leg. Aquil. Hoc autem in seruo non procedit. in filiofam. vulnerato procedit.

Processvs, mansuectiones equitum, de quibus in l. 2, D. de in ius vocan. Licinius l. 43, De donat. inter vir. Nam & Imperator Antoninus constituit, vt ad processus viri vxor ei donare possit. vide Transvectio.

Procitvm dicebatur testamentum, quasi velut procatum, id est, prouocatum, id est irritum ac ruptum. Festus.

Procinctvm testamentum appellatur à Iustiniano in §. 1, Instit. De testam, quod veteres in vel Endo procinctu nominabant, vt apud Cice. in 1, De nat. deor. & 1, De orat. item apud Vlpian. cap. Instit. xx, & Gell. libr. 15, cap. 25. Id autem militiæ tantum fiebat, cùm viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: auctore Gell. libr. 15, cap. 27. Plutarchus autem in Coriolani vita rem sic explicat, ἦν τότε Ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένους καὶ μέλλοντας τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν· περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους τίθεσθαι τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. Eo tempore, inquit, mos erat Romanis prælium inituris, scutáque sumpturis, togam præcingere, simúlque testamenta sine scripto facere, herédémque tribus aut quatuor audientibus, nuncupare. Festus autem sic: Endo procinctu, in procinctu: significat

significat autem cùm ex castris in prælium exitum est. Procinctos, quasi præcinctos atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur. Idem: Procincta classis diceba tur, cùm exercitus cinctus erat Gabino cinctu confestim pugnaturus. vetustius enim fuit multitudinē hominum, quàm nauium, Classem vocari.

In procinctu versari dicuntur, qui pro patria in hostico sunt, quamuis milites non sint. l. vn. D. de bon. poss. ex test. mil.

Procurator Reipu. vide Curator reipub.

Procurator, est qui aliena negocia mandatu domini administrat. l. 1, D. de procur.

Procuratorum quatuor genera Paulus facit lib. Sent. 1, cap. 3, aut ad litem, aut ad omne negocium, aut ad partem negocij, aut ad res administrandas.

Procurator ad litem, siue litis dicitur, cui instituēdæ sustinendæ've litis negocium datum est. §. 1, Inst. De iis per quos cog. poss.

Procurator ad omne negocium is est, quem Cicero in Orat. pro Cæcina sic describit: omnium rerum eius qui in Italia non sit, absítve Reip. caussa quasi quidam penè dominus, hoc est alieni iuris vicarius. Sic l. 12, D. de solut. l. 13, D. de pact. l. 7, D. de calum. l. 63, D. de procur. vbi eiusmodi procurator rerum omniū, & totorum atq; vniuersorum bonorū procurator appellatur.

Procurator ad partem negocij, est cui propriè ac specialiter certa res mandata est, l. 3, §. 1, D. iud. sol. l. 17, §. vlti. D. de iniur.

Procurator ad res administrādas is dicitur, quem propriè Negociorū gestorem appellamus: hoc est, qui nō quęstuario negocio prębficitur. siue autem eius rei man datum habeat, siue non habeat, procurator dicitur. l. si quis, 58. D. de solut. l. 9, §. si heres, D. de lib. legat. l. vlt. D. rem rat. hab. l. 15, §. si quis, D. de here. petit. Et hoc ab Institore differt, quòd hic quæstuariæ negociationi præfectus est. l. 5. §. 3, D. de inst. act.

Procurator verus dicitur, qui vel eius rei quam gerit mādatum, vel omnium negociorum administrationem habet. l. 1, in fi. D. quod iuss. l. 12, D. de solut. l. 40, §. 1, D. de procurat.

Procurator, vide Cognitor.

Procurator, vide Aduocatus.

Proculiani, vide Cassiani.

Procuratio, administratio. Cicero Acad. 1: Dum me ambitio, dum honores, dum caussæ, dum Reip. non solum cura, sed etiam procuratio multis officiis implicatum & constrictū tenebat. Idem lib. 3. de Legibus: Sed quæro, quid reapse sit turpius, quàm sine procuratione Senator? Loquitur de legationibus liberis, quæ sine vlla publici negocij, aut Reip. administratione obibantur.

Procurator Cæsaris dicebatur, qui mittebatur in prouincias, vt fiscalium rerum procurationem gereret. l. qui mittuntur, 31, D. Ex quib. caus. maior. veluti vt vectigalia & alia debita fiscalia exigeret. l. mos chis, 47, §. 1, D. de iur. fisc. l. vlti. D. de interrog. in iur. fac. & si quæ ob res fiscales controuersiæ nascerentur, de iis ius diceret. l. 2, C. si aduers. fisc. Interdum autem Præsidis prouinciæ partibus fungebatur: ac tum de rebus omnibus quasi Pręses ipse cognoscebat. l. 4, C. ad leg. Fal. de plag. l. 3, C. vbi caus. fisc. l. ex cōsensu, 23, §. 1, D. de appellat. Sed hac de re plura posterius, in Indice magistratuum Romanorum.

Prodere, pro emittere, dimittere. Modest. l. 14, D. de cust. & exhib. reor. Non est facilè tironi custodia credenda. nam ea prodita, is culpæ reus est, qui eam ei commisit. Item: Quòd si fugitiuū domino reddendum prodiderit, &c.

Prodere legem dicitur, qui præuaricatur, & accusatione instituta desistit. Vlpianus l. 2, §. 1, D. de adult. Marito iure mariti accusanti, illa præscriptio obiicitur, si legem prodidisse dicatur ob hoc, quòd aggressus accusationem adulteri destitit.

Prodigus describitur ab Vlpiano, qui neque tempus neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profundit. l. 1, D. de curat. furios.

Producere aduersarium ad album, Vlpianus dixit pro deducere eum cum quo lis instituitur ad Prætoris album, & formulam actionis demonstrare, qua vti velit quis ex earum numero, quas Prætor se daturum in albo edictóq; suo denunciauit. Eum quoque, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quod dictaturus est, vel id

dicendo quo vti velit.id est, qua edicti parte.l.1,D.de edendo.

PRODVCERE obligationem, diuturniorem reddere. Paul.l.91,§.3, D.de verb. oblig. Primò quæramus quæ personæ efficiant perpetuam obligationẽ:deinde quib. eam producant. Item: An filiusfa.qui iussu patris promisit, occidendo seruum producat patris obligationem.

PROFARI, propriè dicuntur fatidici, qui futura prædiuinando solent fari: qui iidem & Vaticinari dicuntur, quod vesana mente faciunt: inquit Varro. Itaque cùm Vlpianus l.1, §.6, D. de ædil. edict. sic scripsisset: Si seruus inter fanaticos nõ semper caput iactaret, & aliqua profatus esset: sic infert, Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit. Item: Ceterùm si nihilominus permaneret in eo vitio,vt circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret.

PROFITERI censum dicebantur, qui apud Censores Romæ precium suarũ omnium fortunarum edebant: aut apud Censitores in prouinciis, qui agros ea ratione declarabant quæ præscripta est in l.4,D.de censib. vnde Censuales professiones dicuntur ab Arcadio. l.vltima, §.1, in fine, D. de mun.& hon.l.censualis, C.de donat.

PROFITERI natales dicebantur parentes, qui diem quo sibi nati essent liberi, apud Præfectos ærarij edebant. Terentius l.etiam,16.D.de probat. Etiam matris professio liberorum recipitur. Scæuola l. Imperatores, 29.§.1. D. eod. Mulier grauida repudiata, filium enixa absente marito, vt spurium in actis professa est. Iul. Capitolinus harum professionum primum auctorem fuisse M.Antoninum Pium auctor est, intra diem trigesimum nomine imposito. per prouincias autem tabulariorum vsum instituisse, apud quos de originibus idem fieret, quod Romæ apud Præfectos ærarij: vt si fortè aliquis in prouincia natus caussam liberalem diceret, testationes intus ferret. Celsus l.cùm de ætate, 13. D.eod. Iniquum est,quũ de statu ætatis alicuius quæreretur, & diuersæ professiones proferrentur, ea potissimum stare, quæ nocet. Eiusdem professionis mẽtio fit in l. nec omissa, 15.l.parentes,21. C.de lib.con.

PROFECTITIA dos, vide Dos.

PROFECTITIVM peculium,vide Peculium.

PROFLVENS aqua, vide Aqua profluens.

PROGENERVM appellat anus neptis suæ virum: ait Festus.

PROGENER, vide Socer magnus, & Prosocrus.

PROGRAMMA, πρόγραμμα, proscriptio, scriptura publice in loco, vt ab omnibus legi possit, proposita. quemadmodum edicta proponebãtur, aut principum rescripta: vt l.3,C.de legib.& constit.princip. Itaque proprie quæ Græci προγράμματα, eadem Latini Edicta appellant: vt suo loco docuimus.

PROIECTVM & immissum hoc differunt, ait Iauolenus, quòd proiectum est id quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret: qualia Mœniana & suggrundæ sunt. Immissum autem,quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna, trabes quæ immitterentur.l. 242,§.1, D.de verb.sign.

PROLETARIVS in duodecim tabulis pro inope & nullis facultatibus prædito. Assiduo, inquit lex, vindex assiduus esto. proletario ciui quiuis volet, vindex esto. nam qui in plebe Rom.tenuissimi pauperrimíque erant, neque amplius quàm mille quingentum æris in censum deferebant, Proletarij appellati sunt. qui verò nullo aut perquàm paruo ære censebantur, Capite censi vocabantur. Gellius lib.16,capite 10.

PROLYTAE, πρωλύται dicebantur, qui quatuor annorum spacio in legum studiis decurso, quintum & postremum adiiciebant. Imperator in præfat.ad Antecess.§.6: Quibus, inquit, si bene sese imbuerint, & in quinti anni quo prolytæ nuncupantur, metas constitutionum,&c. Hesychius πρωλύτης interpretatur, πεπαυμένος, παραλελυμένος, vt ij sint, qui ab illa præscripta & præfinita studiorum lege sunt soluti, & tanquam emeritis stipendiis honestam à magistrorum scholis missionem impetrarunt, vnde hodie quoq; Licentiati appellantur. vide Lytæ.

PROMERCIVM, mercimoniũ,quodcunque vendendi caussa seponitur. Paulus l. 4, §. 1, D. de pen. leg. Si quis solitus fructus suos vendere, penum legauerit: non omnia quæ & promercij caussa habuit legasse videtur. Vlpian.l.41,§.4, D.de legat.

& fid.

& fid. eos qui Reipu. ad opus promiserint, posse detrahere, & ad id opus vti: quia hi quoque non promercij caussa id haberent. Hine

Promercales res, quæ venales exponuntur. Paul. l. 10, D. de imp. in res dot. Quòd si heres in quib. impensæ factæ sunt, promercales fuerint: tales impensæ vtiles sunt. Columell. lib. 1, Néue negotietur sibi, pecuniámque domini aut animalibus aut aliis rebus promercalibus occupet.

Promissvm à dicto quid differat, vide Dictum à promisso.

Promvlsidaria vasa, dicuntur Vlp. in quibus promulsis, id est, condimentum ex mulso confectum ponitur. l. 19, §. 3, D. de aur. arg. Et ideo, inquit, scutellas & promulsidaria contineri.

Promvtvvm dicitur à nostris, pro Repræsentata pecunia, & prærogata, siue prænumerata. quod Gallicè dicimus, *Auancé*. Vlp. l. ex conducto, 15. §. item, D. locat. Cùm quidā naue amissa, pecuniam quam promutuā acceperat, reposceretur, responsum est merirò vecturam ab eo repeti, cùm munere vehendi functus non sit. Scęuola l. Sticho, 40, §. 3, D. de statu lib. Quod neque à conductoribus prædiorum, neque à villicis pensiones exegerit, & insuper etiā promutuum eis dederit.

Pronvnciare, quod est in XII tab. idem est, quòd lingua nūcupare, id est, nominatim ac disertè proferre. Vlp. ex edicto in l. 1, D. de ædil. edict. Eadémque omnia, quum ea mancipia venibunt, palàm rectè pronuncianto. Itē, Ea omnia in venditione pronuncianto. Idem in l. 31, eiusdem tit. Si venditor pronunciauerit, vel promiserit furem non esse, tenetur ex sua promissione, &c. Cic. li. de Offi. III. Itaq; Cato ita pronunciauit: Quum in vendendo eam rem sciisset, & non pronunciasset, emptori damnum præstari oportere.

Pronvnciare passim præcisè dicitur, pro, Sententiā pronunciare. Hinc Vlp.

Pronvnciatvm, inquit, & statuiū idem potest. promiscuè enim & pronunciasse & statuisse solemus dicere eos, qui ius habent cognoscendi. l. 49, D. de verb. signif.

Propatrvvs, proamita, id est, proaui frater & soror: ait Caius l. 1, §. 1, D. de grad. & adfin.

Prope est vt, genus est loquendi pudorem affirmantis, & modestiā significans. Papin. l. 95, §. 9, D. de solut. Si creditor à debitore petēs culpa sua caussa ceciderit, propè est vt actione mādati nihil à mandatore consequi possit. Idem l. 41, D. de mort. cau. donat. Et quod ab alio nomine ipsius eo præsente datur, propè est vt ab ipso datum intelligatur. Arrius l. 5, §. 6, D. de re milit. Si bonus miles antea æstimatus fuit, propè est vt affirmationi eius credatur. Idem, Propè affirmarem ei credi oportere.

ΠΡΟΠΗΛΑΚΙΖΕΣΘΑΙ apud Demosthenem in l. 16, §. 4, D. de pœn. affici contumelia. ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὐτῶν, ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. Hæc mouent, inquit, hæc de statu mentis homines deiiciunt, contumeliæ non assuetos.

Propinqvi, pro Cognatis, præcisè dicuntur, pro, Sanguine vel genere propinqui. Vnde

Propinqvitas, pro Cognatione. in l. 1, C. de imp. lucr. descript. & l. 2, C. quand. & quib. quart.

Propior sobrino, propior sobrina sunt, inquit Caius, patrui magni, amitę magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia. l. 1, D. de grad. & adfin. hoc est, infert Vlpia. patris eius cuius de cognatione quæritur, consobrinus consobrina, siue frater patruelis.

Propivs sobriuis. Paul. l. 10, §. 9, D. de gradib. Personæ quas enumerauimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis vocantur. nam, vt Massurius ait, quem quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matrísve consobrinus aut consobrina, ab eo consobrini cōsobrinæ've filius filia nominatur. Et paulo pòst: His omnibus quod à patrui nepote proposuimus, is de cuius cognatione quæritur, propius sobrino est: nam patris vel matris eorum consobrinus est.

Propivs sobrino mihi est consobrini mei filius, & consobrinæ meæ filia, & patris mei consobrinus, & matris meæ consobrinus. Festus.

Proportio geometrica, cuius summus in iure ciuili vsus est, ita describi potest, vt sit, variarum quantitatū inter se comparatio. quę (vt Aristoteles lib. Ethic. v. scribit) minimum in quatuor posita est. veluti, Ponatur in A. gemma pretiosissima: in B.

 silex

silex. tum ducatur altera linea: & in C. ponantur mille aurei: in D. obolus. post sumatur illa ratio, vt est A. ad B. sic C. ad D. Tum enim illa comparatio sequetur. Si vt A. est ad B. ita C. ad D. necessario A. est ad C. sicut B. ad D. postremo vt est totum ad totum, ita altera pars totius, ad alteram alterius. veluti vt est A. C. ad B. D. ita & A. ad B. & C. ad D. Plura vide in nostris commét. in l. si ita scriptum, 13, D. de lib. & postum.

PROPRAETORES, vide in Appendice de Magistratibus.

PROPRIETAS vocabulum est à Iurisconsultis distinguendorum definiendorúmque dominiorum caussa confictum. nam Dominij nomine solidum dominium ferè intelligitur: id est, in quo vsusfructus inest. vnde vsusfructus pars dominij appellatur. l. 3, D. de vsuf. quum igitur dominium vsufructu deminutum significare vellent, Proprietatem dixerunt. vt patet ex cap. De vsufruct. locis innumeris, in quibus vsusfructus proprietati opponitur. Itaque Neratius in l. 13, D. de acqui. rer. domin. quum dominium dixisset, & illud quod vsusfructus expers est significaret, continuò proprietatis nomine hoc interpretatus est. Si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eique sit tradita meo nomine, dominium mihi, id est proprietas acquiritur, etiã ignoranti. postea tamen quum suo more subtiliter omnia persequerentur, vti Proprietatis vocabulo non contenti, Proprietatem nudam dixerunt, quæ vsufructu deminuta est: plenam verò, quæ vsumfructum in se haberet. Papinianus l. 2, D. quibus mod. vsusfr. amitt. Si duobus separatim alternis annis vsusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: quum si legatarium vnum substituas, cui alternis annis legatus sit vsusfructus, plena sit apud heredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario non est.

PRORETA, πρωράτης, πρωρεὺς, qui pro ram regit: vt Gubernator. Puppim Plautus in Rud. *Si tu proreta isti naui es, ego gubernator ero.* Paulus l. 11, §. 2, D. de public. Quòd si absente domino id à magistro, vel gubernatore, aut proreta, nautáve aliquo id factũ sit, &c. Xenoph. ἀνάβασ. 5. χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ. Succenset proreta iis qui in prora sunt: succenset gubernator iis qui in puppi.

PROROGARE, propriè est populi rogati lege ac iussu proferre atque producere. vt Prorogare magistratũ, aut prouinciam. Hinc

PROROGARI vulgò dicitur quod producitur. Vlpianus l. secunda, §. tertio, D. de iudic. Si & iudex ad tempus datus & omnes litigatores consentiant, nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari. Sic l. 24, D. locat. l. 19, & l. 30, De legat. primo.

PROROGARE, ante diem erogare, repræsentare. Vlpianus l. 53, D. de pact. Sumptus quidem prorogare, litiganti honestum est: pacisci autem vt non quantitas eo nomine expensa cum vsuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius quod ex ea lite datum erit, non licet: id est, Honestum est litigatori pecuniam ad futuros sumptus litis necessariam procuratori vel aduocato suo numerare. Hinc apud Vlpianum in l. 4, D. de manum. pro præsentem pecuniam soluere. Proinde, inquit, siue ex peculio quod ad venditorem pertinet, siue ex aduentitio lucro, siue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante eo, vel repromittente, &c. Vlpia. l. sed addes, 19. §. si quis 6. D. locat. nam inter eum qui pet errorem soluit, & eum qui pensionem integram prorogauit, multum interest.

ΠΡΟΣ ἔπος, ad propositum. Vlpia. l. 11, §. 4, D. de interrog. Quod autẽ ait Prætor, Omnino non respondisse: posteriores sic exceperunt, vt omnino non respondisse videatur qui ad interrogatum non respondit, id est, πρὸς ἔπος. Hæc ille. Hinc οὐδὲν πρὸς ἔπος, nihil ad propositum. nam vt ait Hesychius, ἔπος ῥῆμα, λόγος, φωνή. Lucian. in Philopseude, οὐδὲν πρὸς ἔπος ταῦτά φασιν, οὐδὲ περὶ τῶν ἀρχόμενων. Hæc nihil ad propositũ, vt aiunt: neque de his percontabar. Sunt tamen qui Nihil aduersum interpretetur, & originem locutionis longius exquirant. Cicero pro Flacco: Nunquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus quàm ad rogatum.

PROSCENIVM, locus ante scenam: vt scribit Diomedes. in eo pulpitum erat, quo histriones prodibant. Paulus l. 8, D. de pollicit. Probè faciet Statius Rufinus, si opus proscenij, quod se Gabinis extructurum

ctorum promisit, perficiat.

PROSCRIBERE, est publicè fixo libello aliquid edicere & denunciare. l. 11, §. 1, D. de instit. l. 4, C. de dist. pig. l. 34, §. vlti. D. de statu lib. nam, vt ait Vlp.

PROSCRIBERE palam, sic accipimus, claris literis, vnde de plano rectè legi possit. l. 11, §. 2, D. de instit. act. Hinc,

PROSCRIBI bona dicuntur, quum fixis publicè libellis, venditio eorum bonorum in diem certam edicitur, ac significatur. Hinc,

PROSCRIPTI, quorum nomina palam in foro scripta extabant, vt ad necem quærerētur: & prœmio percussori, & supplicio occultatori proposito. Appianus scribit L. Syllam harum proscriptionum principem atque inuentorem fuisse. indeq; est Lex Cornelia, quæ proscriptum iuuari vetabat: Verrin. ttt: seu potius Valeria, vt in libello legum R. docuimus. Hinc

PROSCRIPTORVM bona, sub Rub. C. de bonis proscript. seu damnat. Et

PROSCRIPTIONIS stylum incurrere. l. 7, & l. 9, eod.

PROSECVTORES, qui quæ transmittuntur, publico nomine ac mandatu prosequuntur. Vnde

PROSECVTORES reorum. l. solent, D. de cust. reor.

PROSECVTORES auri publici: sub rub. C. de auri pub. prosecut. qui aurum fisci rationibus illatum, dum transmittitur prosequuntur.

PROSECVTORES publicarum functionum. l. 9, C. de curs. pub.

PROSOCRVS mihi vxoris meæ auia est, ego illius sum progener: ait Modest. in l. 4, §. 4, D. de grad. & aff.

PROSPECTVS & luminis seruitus sic diferūt: quòd in prospectu plusquis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. In luminibus autem, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant. Item prospectus etiam ex inferioribus locis est; lumen ex inferiore loco esse non potest. l. 15, & l. 16, D. de seruit. vrb.

ΠΡΩΤΑ. τὰ πρῶτα Iustinianus appellat primam Pandectarum partem, à principio adusque tractarum De iudiciis. Ipse ad Antecess. In reliquā verò, inquit, anni partem, primam legum partem eis tradi sancimus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, qua nihil est anterius: quia quod primum est, aliud ante se habere non potest. Idem De confir. digest. §. 2. Igitur prima quidem pars totius cōtextus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est.

PROTHYRVM, πρόθυρον, quod ante fores est: vt origo vocabuli declarat. Vlpianus in l. 12, §. 13, D. de instruct. posuisse videtur, pro tegillo consimili eorum quibus mercatores vti in tabernis solent, quibus velamen quoddam appendunt. Sicut prothyrum domus, inquit, velamen est, instrumento domus continetur. Pomponius l. pen. D. de verb. sig. Idem Labeo ait, prothyrum quod in ædibus interdum fieri solet, ædium est. Vitruuius autem libro 6, cap. 10: Prothyra, inquit, Græcè dicuntur, quæ sunt ante in ianuis vestibula. nos autem appellemus πρόθυρα, quæ Græcè dicuntur διάθυρα. Significare videtur ea tepagula, quæ curribus ab ædiū aditu arcendis ante fores transuersaria duobus arrectariis imponuntur.

Προτίμησις, prælatio. vnde ius προτιμήσεως Friderici constitutione institutum, quo abalienatos fundos redimere certis personis permittitur: vnde RETRACTVS, de quo suo loco diximus. Romano enim iure ius illud non mihi ex cōuentione dabatur. l. qui tomæ, §. coheredes, D. de verb. oblig.

PROTOCOLLVM, πρωτόκολλον, Nouella XLIIII, dicitur codex, quem Tabelliones suo nomine insignitum domi habere atque asseruare iubentur, vt in eum priuatorum hominum testationes, hoc est contractus, testamenta, cæteráque instrumenta referant, quę postea diligentius exscripta iis ad quos ea pertinebunt tradant. Compositum nomen ex prima colla, qua glutinari codices solebant.

PROVINCIALES, inquit Vlpianus, eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium habent: nō eos qui ex prouincia oriundi sunt. l. 190, D. de verbor. signifi.

PROVINCIÆ dicebantur regiones extra Italiam, quæ populi R. imperio parebant, & ad quas administrandas magistratus cum imperio ac potestate mittebantur, qui in iis ius dicerent. Aliç in quibus ius dicere Magistratibus populi Ro. non licebat, quæ scilicet populi R. Imperio non parebant, sed comiter eius maiestatem tuebantur, Liberæ appellabantur. Vnde

PROVINCIÆ liberari dicebantur, cùm statuebatur, vt suo iuri, suísque legibus relinquerentur, neque Romani magistratus amplius in iis ius dicerent.

PROVINCIARVM duplex diuisio est. nam stante Repub. aliæ Consulares, aliæ Prætoriæ fuerunt: Imperio constituto aliæ populi R. aliæ Cæsaris factæ sunt.

PROVINCIAE Consulares erant, quæ ab iis qui in vrbe Consulatũ gesserant, consulari imperio obtinebantur. vnde etiam Proconsule, & Proconsules dicebantur.

PROVINCIAE Prætoriæ, quas qui Prætores in vrbe proximo anno fuerant, prætorio imperio obtinebant: vnde Propraetore, & Proprætores appellabantur. Neque enim certæ erant prouinciæ, in quas semper viri Consulares, & aliæ in quas semper Prætorij mitterentur: sed ex magistratuum qui eas obtinebant, nomine, nomen sumebant. Atque hæc quidem nota propè omnibus, atque à multis tradita sunt. Illud verò quod ex Orat. Ciceronis De prouinciis consul. animaduertimus, haud scio an ab vllo adhuc traditum sit. Vtrasque prouincias in Senatus quidem potestate fuisse, sed longè dissimilem illius potestatis rationem in illis decernendis fuisse. nam lege Sempronia vtræque à Senatu decernebantur: sed Consulares & Consulibus anno proximo futuris ante comitia mandabantur, vt eas post menses demum septendecim obtinerent: & in Senatus potestate sic erant, vt Tribuni pl. intercedere decretis quæ de iis Senatus fecerat, non possent: & in incertum tempus, quandiu scilicet Senatus non alios summitteret, obtinerentur. Prætoriæ verò Prætoribus anni præsentis mandabantur, vt eos proximis Kalendis Ianuarij, deposita Prætura statim obtinerent: in populi autē potestate iccirco erant, quia Tribuni pl. decreto à Senatu de iis facto intercedere poterant: & annuo tantum imperio obtinebantur. Quinetiam de Senatus potestate hoc animaduertimus: ius fuisse Senatui, quæ prouinciæ Consulares erant, eas Prætorias facere: hoc est, anni præsentis Prætoribus mandare: qua mutatione simul ex prouinciæ è potestate Senatus in populi potestatem transibant.

PROVINCIARVM altera diuisio, Republica (vt superius dixi) ad vnum translata, facta est. de qua Strabonis verba in calce operis sui hæc sunt: Prouinciæ sæpenumero aliter atque aliter diuisæ sunt: nunc autem ex Augusti Cæsaris instituto ita sunt partitæ. Nam cùm ei patria totius imperij summam permiserit, pacisque ac belli potestatem habeat, vniuersum imperium bipartitò sic diuisit, vt partem sibi sumeret, eam scilicet, quæ militum præsidio indigeret: partem verò populo attribueret, eam quæ pacata est, & sine armis facilè retinetur. Cōplures igitur prouincias fecit, quarum aliæ Cæsaris, aliæ Populi appellantur. Ipse in suas Præsides cum imperio mittit: Populus in suas Proconsules & Proprætores. Hæc Strabo: cui Suetonius in eius vita consentiens, ita scribit: Prouincias validiores, & quas annuis magistratuum imperiis regi nec facile, nec tutũ erat, ipse suscepit: ceteras Proconsulib. sortitò permisit: & tamen nonnullas commutauit interdum, atque ex vtroque genere plerasque sæpius adiit. Hæc ille: quibus cōsentanea sunt, quæ tum apud Dionem lib. LIII, tum in Pandectarum lib. I. de Prouinciarum Rectoribus legimus, quorum qui Cæsaris erant, Præsides: qui populi, Proconsules appellantur. l. I, & pass. D. de offi. præf. & sub Rubri. de officio Proconsulis.

PROXENETA, interpres, siue conciliator rerum contrahendarum: qui operam suam nauat iis, qui negocium aliquod gerere cupiunt. Vlpia. l. 2, D. de proxenet. Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, vt multi solent, videamus an possit quasi mandator teneri. Hinc

PROXENETICVM, merces quæ pro opera proxenetis datur: quæ iore licito peti potest. vt idem ait in l. I, & l. 3, illo tit. Hinc

PROXENETÆ nuptiarum, quorum opera nuptiæ contractæ sunt: sub rubr. Codi. lib. 5: De sponsalibus & arris sponsalitiis, & proxeneticis: hoc est, honorario illius operæ: quod ita constitutum fuisse, Harmenopulus scribit, vt non supra vicesimam dotis, & ante nuptias donationis esset.

PROXIMI dicuntur iidem qui Propinqui: hoc est, qui cognatione inter se coniuncti sunt. in l. Diuus, D. de offic. præf. l. quamuis, C. de adult. l. I, C. de mul. quæ prop. ser. Hinc

PROXIMITAS, verbum est quo propriè cognatio, id est communio sanguinis per muliebrem sexum contracta, significatur.

tur.vti patet ex tit.De succes.cogna.multis locis,sed præsertim in fine. vbi Iustinia.ait, agnationis iure admitti aliquem etiam ex decimo gradu: proximitatis verò nomine, vsque ad sextum gradum.Ratio autem est, quia in agnatorum successionibus nō proximitas, sed agnatio spectatur. itaque qui agnatus erit gradu decimo, ei qui multo proximiore gradu cognatus erit, anteponetur.§.repetitis,& §.vlt.De seruil.cognat. Vlpia.l.4,D. vnde cogn. Si Spurius decesserit, iure consanguinitatis aut agnationis hereditas eius ad nullum pertinet: proximitatis autem nomine mater eius, aut frater eadem matre natus bonorum possessionem petere potest. Sic in l.5,C.de legit. hered. Interdum tamen Proximitatis verbum generaliter pro cognatione & propinquitate sanguinis vsurpatur. vt l.1, & l. item prætor, D. de suis & legit. l. 1, De iur. & fact.ign.l.capitis,l.spurius,D.vnd.cogn. l.1.C.secund.tab.

PROXIMVS,verbum est ex iis quę cum aliquo conferuntur.

PROXIMVS agnatus dicitur,qui testatori sic coniunctus est, vt eum nemo antecedat.l.92,D.de verbo. signific.l.2,§.3,D. de suis & legit.l.1,§.proximus,D.vnde cognat.Et si nullum testamentum factum est, proximus intelligitur qui morienti est proximus:si factum est, tum demum cùm destitutum esse testamentum constiterit. l.2, §.4,& 5,D.de suis & legit. Quamuis autem proximus propriè de pluribus dicatur, tamen quo magis valeat id quod actum est, Proximus accipitur non solum qui ante aliquem est,sed etiam is ante quem nemo est, quamuis ipse solus sit.l.ex duobus,34. D.de vulg.& pupil.l.proximus,92,l.inuulgari,162,l.proximi,155.D.de verb.signif.

PROXIMVS pubertati dicitur, qui rei intellectum capere potest. l. excipiuntur, 14.in fi.D.de sen.Syllania.§. in summa, Instit. De oblig. ex delict. Itaque capax dicitur & furandi,& iniuriæ faciendæ. l. pupillum, 111,D. de regulis iur.l. 23, & l.24,D. de furt.

PROXIMVS autem pubertati videtur esse is, qui à pubertate sex mensium interuallo abest. Callistrat.l.non tantum,17. D. de excusat. Nam si pupillorum ætas prope pubertatem sit, ita vt tantummodo semestre tempus reliquum fuerit, &c. Quod cùm ita sit, videndum est, an Proximus infantiæ dici possit, qui sex mensibus infantiam superarit. sed cùm Proximus infantię, vbi de illius agitur commodo, proximo pubertati comparetur, nulla ratio est ita rem ad viuum resecare. Itaq; commodius, opinor, esset, septē annos qui inter Infantiam & Pubertatem intersunt, sic diuidere, vt tres proximos & dimidiatum, Infantię proximitati: reliquos, pubertati attribueremus: & qui intra decimum annum ac sex menses viueret, is proximus infantiæ qui superasset, pubertati vicinus iudicaretur. Sic accipio l.1,D. de oblig.& acti.§. pupillus,7.Inst.De inutil.stipul.

PROXIMI sacrorum scriniorum in. lib. Cod. XII, Dici putantur, quasi magistris scriniorum proximi:hoc est,qui secundum ab iis locum ac dignitatem in principis scriniis obtinent:sicut & Melloproximi,qui secundum gradum tenent. Hinc

PROXIMATVS sæpe sub illa C. Rubr. dignitas proximorum, quam annuam fuisse ex l.6,intelligitur.

PSEVDOMENOS, ψευδόμενος, Latinè mentiens à Cicerone dicitur lib. De diuin. 1. & est, quum quicquid constituitur verum esse, statim reperitur falsum. vti docet Africanus in l.88,D.ad legem Falcid. vbi huius rei exemplum affert. Pomponius quoque in l.9,D.de verb.obli.eiusdem modi sponsionis formulam hanc profert, Tibi fundum dabo, nisi illi dedero:&, Illi dabo, nisi tibi dedero. Alia suppeditat exempla Gell. lib.5,cap.10.& lib.9,cap.16.

PTOCHIA, πτωχεῖα, domns alendis pauperibus destinata. idem quod πτωχοδοχεῖον, l. vlti.C.de sacr. eccles.

PTOCHOTROPHIVM, πτωχοτροφεῖον, locus alendis pauperibus paratus. πτωχὸς enim pauper, & τρέφω alo significat. Memoratur in l.illud,16,l.sancimus,18,C. de sacrosanctis eccles.

PVBEREM Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculeij autem, eum qui quatuordecim annos expleuit. verùm Priscus eum puberem esse, in quem vtrunque concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Vlpianus cap. Institu.2.

PVBERTATEM, inquit Iustin. veteres quidem non solùm ex annis, sed etiam ex habitu

habitu corporis in masculis æstimari volebant. nostra autem constitutione promulgata, pubertatē in masculis decimumquartum annum completum illicò initium accipere dispo∫uimus: antiquitatis normam in fœminis bene positam in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viripotentes esse credantur. hæc ille tit. Quib. mod. ius patr. in princ. Sic in l. vlt. C. quand. tut. esse desin. l. 5, D. de testa. l. 2, D. de vulg. & pupil. §. 1, Insti. De nupt. Macrob. li. in Somnium 5, ca. 6: Post annos bis septem ipsa ætas necessitate pubescit: tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertull. lib. De virginib. vel. Tempus, inquit, etiam Ethnici obseruant, vt ex lege naturæ iura sua ætatibus reddāt. nam fœminas quidem à duedecim annis, masculum verò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatem in annis, non sponsalibus aut nuptiis decernentes.

PVBERTAS plena in masculis anno ætatis 18. in fœminis anno 14. l. arrogator, 49. §. 1, D. de adopr. §. 4. Inst. eod. §. vlt. Inst. Quib. manumitt. lic. l. Mela, 14. D. de alim. & cibar. l. quidam, D. de re iudic. l. 1, §. pueritiam, D. de postul.

PVBLICA. Vlpi. l. 15, D. de verb. signif. Bona ciuitatis abusiuè Publica dicta sunt: sola enim ea Publica sunt, quę populi R. sunt. & Caius l. seq. Nam publica appellatio in compluribus caussis ad populum R. respicit. ciuitates enim priuatorum loco habentur.

PVBLICA ergo propriè sunt vectigalia. vt l. 34, D. ex quibus cauf. maior. Cicer. ad Q. frat. Vt & publicanis satisfacias, præsertim publicis malè redemptis. Hinc

PVBLICANI dicuntur populo R. qui Coloni priuatis: nimirum qui publica, id est populi R. vectigalia conducunt. vnde Vlpi. Publicani sunt, ait, qui publico fruuntur. nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel tributum cōsequantur. & omnes qui quid à fisco conducunt, rectè appellantur Publicani. l. 1, D. de publ. & vectig. Caius l. 16, D. de verb. signifi. Eum qui vectigal popu. Ro. conductum habet, Publicanum appellamus.

PVBLICA vectigalia intelligere debemus ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus, venalium rerum, item salinarum, & metallorum & picariarum. l. 17, D. de verbo. sig.

PVBLICA dicuntur, propriè quorum vsus populi totius communis est: quasi Populica. l. 5, D. de rer. diuis. veluti forū, campus Martius, theatrum, basilicæ.

PVBLICA iudicia, vide IVDICIA.

PVBLICA actio est, qua cuiuis experiri licet: ad quam exercendam cuiuis aditus patet. Vlpia. l. 1, §. 4, D. de suspect. tut. Consequens est, vt videamus qui possint suspectos postulare. & sciendum est, quasi publicam esse hanc actionem, hoc est omnibus patere. Ergo vt Publicus locus dicitur, ad quem cuiuis licet accedere: sic actio suspecti, est tanquam publicæ illæ actiones, siue iudicia, quorum aditus vnicuique patet. Hinc popularis actio, Publica nominatur in l. 30, §. 3, D. de iureiur. In popularibus actionibus, inquit Paulus, iusiurandum exactum ita demum aduersus alios proderit, si bona fide exactum fuerit. nam etsi quis egerit, ita demum consueuit publicam actionem, si non per collusionem actum sit.

PVBLICA lex, concisa locutione dicitur, lex publici iudicij. vt quum dicimus, Iudicia bonę fidei, in quibus iudici potestas est ex bona fide iudicandi. Marcian. l. 1, §. 1, D. ad leg. Corn. De sica. Quíve magistratus, iudéxue quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Imper. l. 1, C. Vbi senar. vel clar. Intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur.

PVBLICARE bona, idem quod confiscare. Marcianus l. 3. in fin. D. de bon. eor. qui ant. An non prius bona in fiscum cogenda sint, quàm si de crimine fuerit probatū: an verò omnimodo publicanda sunt. sed D. Pius rescripsit: si parati sint heredes defensiones suscipere, non esse bona publicanda. Sic l. 23, §. si fundus, D. de seruit. rustic. l. 27, D. de adulter.

PVBLICVM crimen Impp. in l. 4, C. de hæret. id interpretantur, quod ad omnium pertinet iniuriam. Ac primum quidem, inquiunt, hæresim volumus esse publicum crimen: quia quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam. Vide IVDICIVM PVBLICVM.

PVELLA, pro muliere quæ iam duobus nupserat, & tertio nuptura erat. in l. vxorem, 41, §. testamento, D. de legat. ter. nimirum

rum, quia in potestate patris tandiu erat: pòst vero, sui iuris facta fuerat. Quæsitum est, inquit, cùm puella non ex caussa legati pecuniam in dotem ab heredibus patris acceperat, sed mortuo secundo marito materfa. facta dotem recuperatat, &c.

PVBLICIANA actio, vide Actio publiciana.

PVERI appellatione, inquit Paulus, etiam puella significatur: nam & fœminas Puerperas appellant recentes ex partu, & Grecè παιδίον communiter appellatur. l.163, D.de verbo.signi.

PVERI appellatio, inquit Paulus, tres significationes habet: vnam, quum omnes seruos pueros appellaremus: alterã, quum puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, quum ætatem puerilem demonstraremus. l.204, D.de verb.signi.

PVGILLARES tabellæ, in quibus quid scribitur. Paulus l.17, D.commod. Si pugillares mihi commodasti, vt debitor mihi caueres, nõ rectè facies importunè repetendo. Alfen. l.6, D.de supp.leg. Sed nec pugillares & codices in supellectili sunt.

PVLMENTARIVM, cibus pultis instar factus: apud Paulum in l.18, §.2, D. de insti. vel inst. Plin. lib.18, cap.8: Pulte autem non pane vixisse longo tempore Romanos, manifestum: quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur.

PVLSARE & Verberare Ofilius sic distinguit, vt hoc sit cum dolore cædere, illud verò sine dolore. l.5, §.1, D. de iniur. Quod tamen non frequenter obseruatur. Cic. Verrin. VII: Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & verberari. Et in ead. Sex lictores circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandósque homines exercitatissimi. Itaque videndum ne hęc verior sit differentia: vt Verberare proprium sit virgarum, & flagrorum: Pulsare autem generalius sit, & ad quoduis teli genus pertineat. siue gladiis, siue lapidibus quis vsus esse dicetur, siue scipionibus, & baculis siue etiam pugnis.

PVLSARI, pro conueniri, in iudicium vocari. Vlp. l.11, §.10, D.de inter.in iur. Qui interrogatus responderit, sic tenetur quasi ex contractu obligatus, pro quo pulsabitur. Cic. Verrin. V. Pro decuma cùm pulsatus à Venerio esset, dedit HS. sexdecim millia. Sic l.2, §.& quoque, D.de iudic.

PVPILLVS est, ait Pomponius, qui quum impubes est, desijt in patris potestate esse, aut morte aut emancipatione. l.239, D.de verbo.signi.

PVPILLVS, pro impubere qui in patris potestate est: nam à Pupus deminutiuum nomen est. Caius l.141, §.2, D.de verb.oblig. Pupillus licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamen si in parentis potestate est, ne auctore quidem patre obligatur. Indidem etiam substitutio Pupillaris nomẽ sumpsit. Cic. de inuent. II. Quidam pupillum heredem fecit: pupillus autem antè mortuus est, quàm in suam tutelã veniret. Item: Pater enim & sibi & filio dum is pupillus esset testamentum scripsit. & multa deinceps.

PVPILLARIS substitutio, vide Subst.

PVRA lanx opponitur cælatæ in l.6, §.1. D.de rei vind. Similiter Cicer. Verrin. VI, Purum argumentum appellat, sine emblematis. Emblemata, inquit, detrahuntur. sic Saluntini, excussis deliciis, cum argento puro domum reuertuntur.

PVRA stipulatio dicitur, cui neque dies, neque conditio adiecta est: eoque confestim ex ea & debetur, & peti potest. vt docet Imperator. §.2, De verb.oblig.

PVRGARE moram, vide Moram purgare.

PVRGARE viam, inquit Vlpianus, propriè dicitur ad libramentum proprium redigere, sublato eo quod super eam esset. l.1, D.de via publ.

PVRVM iudicium, cui adiecta non est exceptio. Cice. De inuent. lib. II: Agit is cui manus præcisa est, iniuriarum. Postulat is, qui cum agitur, à Prætore exceptionem, EXTRA quàm in reũ capitis præiudicium fiat. Hic is qui agit, iudicium purum postulat: ille qui cum agitur, exceptionem addi ait oportere.

PVRVS locus dicitur, qui neque sacer, neque sanctus est, neque religiosus: sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videtur. l.2, §.2, D. De relig. & sumptibus.

PVRVM putum argentum: vide Argentum purum putum.

PVRPVRA Tyria, rubea est quam Tyrus insula procreat: vt Vitruuius lib.7, ca.13. & Plinius libr.5.cap.19. declarant: quorum hic quoque nobilissimam Tyriam appellat. Vnde Imp. §.34, De actio. Si quis, ait,

gene

generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur.

PVSVLATVM argentum, coctum, igne perpurgatũ, sed infectum, & adhuc in massa: vt nostri loquuntur. sic dictum à pusulis, quæ in coquendo argento excitari solent. Alfenus l. 31, D. locati: Veluti quum argentum pusulatum fabro daretur, vt vasa fierent: aut aurum, vt annuli. PVSTVLATVM Budæo magis placeret. Sueton. Nerone: Exegit ingenti fastidio & acerbitate nummum asperum, argentum pustulatum, aurum obryzum, vt plerique omnem collationem palàm recusarent. Verùm quid si & hic quoque PVSVLATVM legendum est? quare melius erit Amplius pronunciare. Nam quod Alciatus POSTVLATVM vtrobique quasi expertitum, reponit, id nos vt commentum homine docto indignum aspernari, quàm refellere malumus. video tamen qui Pusulam, & Pustulam, & Postulam promiscue pro eodẽ dici obseruarint.

PVTEA, apud Vlpian. l. 17, §. 5, De acti. empt. legi videtur pro PVTEALIA: vt quod sequitur OPERCVLA PVTEORVM glossa sit sub illo verbo subscripta. De quo tamen Amplius deliberandum censeo.

PVTEAL, id est quo puteum operitur. ait Pomponius in l. 14, D. de action. empt. & vend.

PYRRHICHARII, qui pyrrhicham exercent: id est saltationem pugnæ similem: armati enim saltabant, qua de re cognosces ex libro Platon. De legibus 7. Vlpianus l. 8, §. 9, D. de pœn. Instituuntur venatores aut pyrrhicharij, aut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, vel aliter se mouendi gratia.

Q LITERA.

VA, pro qua ratione. Celsus l. cui seruus, 25. D. si quis omiss. causs. test. Cui seruus ipsius substitutus est, seruũ suum adire iussit. si idcirco fecit, ne legata præstaret, vtraque præstabit, & qua heres est, & qua omissa caussa testamenti possidet ex substitutione hereditatẽ. Paul. l. precia rerum, 63. D. ad legem Falc. Sed nec ille qui filium alienũ possidet, tãtum habet, quanti eum patri vendere potest: nec expectandum est dum vendat, sed in præsentia non qua filius alicuius, sed qua homo æstimatur. Cicero pro partim vsurpat, ad Atticum: Quàm expedita consilia tua? quàm euigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua nauigationis, qua congressus sermonisque cum Cæsare. Nostri etiam pro Qua ex parte vsurpant. Vlpian. l. 1, §. si pater, D. Syllaniani. Attamen vbi decessit, qua extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. Idem l. falsus creditor, 44. in fin. D. de furt. Planè si vsusfructus meus in eo seruo esse cœperit, dicendum est furti actionem non extingui, qua fructuarius dominus non est. Video etiam pro Quatenus positum à Iauoleno in l. litus, 112. D. de verbor. significa. Litus publicum est eatenus, qua maximè fluctus exæstuat.

QVADRVPLATORES, delatores erant criminum publicorum: in qua re quartam partem de proscriptorum bonis, quos detulerant, assequebantur. Alij dicunt, Quadruplatores esse, eorum reorum accusatores, qui conuicti quadrupli damnari soleant: vt aleæ, aut pecuniæ grauioribus vsuris fœneratæ, quàm pro consuetudine: aut eiusmodi aliorum criminum. Hæc Pedianus in Diuinat. Item Verrina III: Quadruplatores inquit, accusatores siue delatores publicorum criminum, sub pœna quadrupli: siue quòd ipsi ex damnatorum bonis, quos accusauerant, quartam partem consequebantur.

QVADRVPLATORES dicebantur, qui eo

qui eo quæstu se tuebantur, vt eas res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio. Festus.

QVÆRERE verbum est proprium rerum capitalium, pro cognoscere. quòd qui accusatur, nocens sit, an innocens, cum consilio disquiritur. veteres Anquirere dicebant. Cic. ad Att. in 11 Senatus censuit, vt de iis qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quæreretur. Item in Miloniana: Decernebat enim, vt veteribus legibus extra ordinem quæreretur. Hinc

QVÆSTIONES, publica iudicia. inde ducto nomine, quòd in iis reus in iudicium vocatus, nocens sit, an innocens constituto iudicio quæritur. vt l. 2, De orig. iur. vbi Pompo. scribit quæstiones publicas constitutas à Sylla de falsis, de sicariis, de veneficiis, de parricidiis. Hinc

QVÆSITORES, Prætores rerum capitalium: de quibus cognosce ex Appendice De magistratibus.

QVÆSTORES, vide in eadem Appendice.

QVÆSTIO numaria, pro iudicio priuato, in quo non de capite, sed de pecunia disceptatur. Callistratus l. vltim. D. ne de stat. def. D. Claudius rescripsit, si per quæstionem numariam præiudicium statui videbitur fieri, cessare quæstionem.

QVAESTIO alia facti dicitur, alia iuris.

QVÆSTIO facti est, in qua factum néc ne sit, quæritur: Iuris autem, in qua de iure ambigitur. veluti cùm dicimus, quatenus cuiusque intersit, in facto, non in iure consistere. l. quatenus, 21. D. de regulis iuris. Similes distinctiones reperiuntur in l. 1, D. quæ res pigno. l. vltim. D. de iureiuran. l. 16, D. de stat. hom. l. 2, §. vltim. D. de Donat. & passim in iure nostro: vt intelligatur, solas iuris quæstiones ad Iurisconsultos pertinere: alteras verò quæ rotæ in coniecturali statu positæ sunt, ab iis remotas esse. vnde illud Cice. in Topic. Nihil hoc ad ius. Ad Ciceronem inquibat Gallus noster: si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quęreretur. Neque verò prætermittendū est, ad facti quæstiones eas referri, quæ voluntatis sunt: id est, in quibus de voluntate, puta testatoris, ambigitur. l. 3, D. de aut. & argen. leg. l. 41, l. 94, D. de verborum obligationibus: l. 122, D. de verborum significat. l. 8, §. si debitori, D. quibus mod. pig.

QVAESTIO in Rubric. de Quæstionibus est tormentum quod reo ad scelerum & sociorum suorum veritatem eruendam adhibetur. l. item apud, §. quæstionem, D. de iniur. l. 1. D. de quæstionibus, l. inde Neratius, §. sed etsi, D. ad leg. Aquil.

QVAESTORIVS ager dictus est, qui ex hostibus captus per quæstores populo R. limitibus actis diuisus, est venditus. Hæc Flaccus.

QVAESTORII agri dicuntur, quos populus R. deuictis pulsisq; hostib. possedit, mandauitque Quæstoribus, vt eos venundarent. Hæc Hyginus.

QVAESTVS intelligitur qui ex opera cuiusque descendit. l. 7. & l. 8. D. pro soc. hoc est, si quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione descendit. denique quod non per se natum, vt hereditas, legatum, donatio: sed labore & opera cuiusque quæsitum est. Minus tamen esse Lucrum quàm Quæstum patet ex his Ciceronis verbis in Orat. in Pison. Quo quidem in spectaculo mira Reipubl. æquitas erat: vter eorum periisset, tanquam lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem verò quæstum, si vterque cecidisset.

QVALITAS in libris nostris est, quæ speciem ex differentibus declarat. itaque quam Vlpianus in l. heredes, 21. §. sed etsi, D. de testa. numorum speciem appellat, eam Papinianus in l. qui non, 78. §. primo, D. de hered. institu. speciem vocat. Similiter Caius in l. 74, D. de verborum obligation. qualitatem demonstrari ait, cùm certam speciem nominamus: veluti fundus Tusculanus, homo Stichus, & l. seq. Cùm vinum Campanum optimum dicimus, ea res, inquit, efficit, vt ea appellatio certi significatiua sit.

QVALVS, sporta viminea: ad calcem portandam accommodata. l. 15, §. 1, D. de vsufr. item ad vuas, vel vinum. l. 8, D. de instit. vel instrum.

QVAM pro Magis vel potius quàm, video à Iurisconsultis vsurpari locis quàm plurimis. Paulus l. 2, D. de rebus cred. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quoniā earum datione possumus in creditum ire: quia in genere suo functionem recipiunt

Dd per

per solutionem, quàm specie. Vlpia. l. 2, D. de iudic. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos, qui satis pro eo dent. Idem l. pro herede, in fin. D. de acquirend. hered. Si sepulcri violati filius aget, quamuis hereditarij, quia nihil ex bonis patris capit, nõ videtur bonis immiscere. hæc enim actio pœnam; quàm rei persecutionem continet. Idem l. si hominem, in prin. D. depos. Quia cùm sciret cui rei pararetur, intempestiuè misericordiam exercuit; cùm posset non suscipere talem causam, quàm decipere. Idem l. suspectus, De susp. tut. Expedit enim pupillo rẽ suam saluam fore, quàm tabulas Rem saluam fore cautionis habere. Idem l. si cui, §, si Titio, D. de legat. 1. Interest enim eius solui mihi quàm ipsum conuentum mandati actionem intendere. Idem l. prætor, §. hoc interdictum, D. de oper. noui nunc. Nonnulli putant in factum esse dandam, quàm interdictum. quod uerum est.

QVANDOQVE, pro quandocunque. l. 13, §. 1, D. de reb. eor. qui sub. l. 31, D. de vulg. & pup.

QVANDOQVE, id est post aliquod interuallum. Caius l. 42, D. de iure dot. Res in dotem datæ quæ pondere, numero, mẽsura constant, vt quandoque soluto matrimonio aliàs maritus restituat. Vlp. l. 22, D. de adopt. Ceterum si fidei eius committat, ut quandoque restituat: non oportet admitti fidei commissum.

QVANTI ea res erit, & Quanti eam rem esse apparet, idem valent: in vtraque enim clausula patet verã rei æstimationem fieri, ait Vlpia. l. inter, 179. D. de verb. sig. hoc est, non ad id quod extrinsecus interest, sed ad verum rei preciũ pertinent. vt l. arbitro, D. de dol. mal. l. Prætor, 4. §. hæc autem, D. vi bon. rap. vbi Vlp. sic scribit, Hæc autem actio in factum est, & datur in duplum quanti ea res erit. quod ad verum rei precium refertur. Sic in l. si fundus, 33. D. locat. l. vn. in fi. D. si quis ius dic. l. Stichum, 55. D. ad leg. Aquil. l. 4, §. in eum, D. de damn. inf. Interdũ tamen hæc verba: QVANTI ea res est, etiam id quod extrinsecus interest, continent. Itaque cùm lex Aquilia scripta sic esset, QVANTI ea res plurimi fuerit, Iurisconsulti in l. ait lex, 21. & l. seq. scribunt, non solum corpus æstimandum esse quanti fuerit, sed etiam quãti nostra interfuit. Similiter Vlp. in l. 4, §. in eum, D. de damn. inf. In eũ, inquit, quanti ea res est, iudicium datur: quod non ad quantitatem refertur, sed ad id quod interest. quod eodem modo licet animaduertere in l. 9. 10, & 11, D. de seru. corrup. l. 3, in fi. D. vti possid. l. quoties, 81. D. de verb. obl. Hinc illæ notæ apud Valerium, Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. D. D. D. P. F. Quanti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo. testibúsque duntaxat decem denunciandi potestatem faciam.

QVANTI, pro Quot: vide Tanti.

QVANTITATES appellantur quæ numero, pondere, & mensura constant: quę longè à speciebus differunt. nã Quantitates singulæ propriam speciem non habent, sed communi specie continentur: ait Vlpian. l. cùm Stichus, 29. D. de solut. Itaque si numus pro numo reddatur, & oleum pro oleo, & vinum pro vino: non aliud pro alio, sed eadem species reddi videtur. nam quod in eiusmodi rebus genere idem est, etiam specie idem videtur. l. 2, D. si cert. petat. Species verò singulæ propriam speciem habent, & communi omnes genere continentur: vt Pamphilus & Dauus communi hominis genere comprehenduntur: sed alius est Pamphilus, alius Dauus. Itaque qui illum pro hoc, vel hunc pro illo solueret, aliud pro alio soluere diceretur. Quantitates numero diuiduntur: d. l. cùm Stichus, 29. quippe in qua non corpus, sed vis ac momentum spectetur. l. si is cui, 9. D. de solut. l. 87. D. de legat. secundo. Species autem partibus diuiduntur.

QVANTITAS in iure ciuili quum opponitur corpori, sic definienda videtur: Res cuius vis ac momentum vel solùm, vel præcipuè spectatur: Corpus verò res cuius materia vel sola, vel præcipuè spectatur. Vlpian. l. 34, §. 2, D. de lega. 1. Eadem summa volente testatore multiplicari potest. sed hoc ita erit accipiendũ, si non certum corpus numorum sæpius sit relictum: vt puta centum quæ in arca habet sæpius legauit. tunc enim fundo legato comparandum esse credo. Paulus l. 87, D. de lega. secundo: Ei de quo quæritur præcium tesseræ spectandum: quoniam tale fideicommissum magis in quantitate, quàm in corpore consistit. Idem in l. 1, D. de cont. empt. Electa est materia cuius publica ac perpetua æstimatio

matio difficultatibus permutationū æqualitate quantitatis subueniret. Papinianus, l. si is cui, 94. D. de solut. Siue in singulis numis communionem pro indiuiso quis esse intelligat: siue in pecunia non corpora cogitet, sed quantitatem. Sic Florent. l. 65, §. 1, D. de verbo. oblig. Vlpi. l. 15, §. 3, D. de re iudic. l. nam etsi, 13. in fi. & l. si socius, 16. D. si cert. petat.

QVANTITAS pro precio, & valore. Paulus lib. Sent. 2, ca. 32: Seruus qui furtum fecerit, damnúmve dederit, nisi id pro sui quantitate dominus sarcire paratus sit, noxæ dedi potest.

QVANTO minoris actiones in iure ciuili duæ reperiuntur, quarum altera ciuilis, altera ædilicia est. Ciuilis est, Quanto minoris empturus erat emptor, si vitium sciset. l. Iulianus, D. de act. empt. Ædilitia est, Quanto minoris res fuit contractus tempore, quàm quanti empta est. l. quod si nolit, 31. §. si plures, D. de ædil. edict. Per ciuilem actionem emptor si nihil daturus fuisset, omne quod dedit, recuperat: at per Ædilitiam si res nullius precij est redhibetur. l. bouem, 43. §. aliquando, eod. Illa perpetua est: hæc verò annua. l. ædiles, 38. eod.

QVARTA quæ in iure nostro frequentissimè appellatur, multiplex est: & quadrantem eius assis quo de agitur, significat. Præcisè nanque Quarta, pro Quarta pars ferè nominatur. Quartas igitur literarum ordine describemus.

QVARTA agnatorum erat quadrans hereditatis intestato mortui, quam agnati si filij non extabant, nepotibus ex filia auferebant. l. si defunctus, 4. De leg. hered. lib. Codicis Theod. v. at ex lege Iustiniani quandiu posteri vlli sunt, quamuis ex fœmina prognati sint, agnati non admittuntur. l. vlt. C. de suis & legit. qua lege Quartam illam agnatorum abrogauit.

QVARTA arrogati dicitur quæ à D. Pio introducta est: cùm impubes caussa cognita arrogatus, sine caussa tamé emancipatur: tum enim quartam bonorum arrogatoris cum suis bonis obtinet. passim appellatur quarta D. Pij. l. Papin. 8. §. si quis impubes, D. de inoffic. testa. & l. 1, §. si impubes, D. de collat. l. si arrogator, 22. D. de adopt. Hoc autem, periculi quod vitæ pupillorū ab arrogatoribus impendebat, euitandi caussa, institutum est. Duo quippe cauenda fuerunt in istis adoptionibus: quia duplex ad deprædandum arrogati patrimonium aditus patebat. primùm si puer è medio tolleretur: deinde si emanciparetur. nam vtroque modo illius bona arrogatori quærebantur. constitutum ergo est, primùm vt ne arrogator impuberis, eius ante pubertatem mortui heres esset: deinde, vt impubes minimùm quartam arrogatoris sui bonorum partem lucraretur.

QVARTA curiæ dicitur, quadrans eius hereditatis, quam alienus aliquis (hoc est, non ex numero decurionum) qui curiali successit, siue ex asse, siue ex parte successit, obtinuit. tum enim constitutum est, vt quadrantem curia postulare possit, non tamen de singulis rebus: sed ita, vt heres vniuersum patrimonium in partes quatuor diuidat: & sors ducatur, vt vel curia quadrantem, vel heres dodrantem obtineat. l. 1, & l. 2, C. quando & quibus quart. pars, libro 10.

QVARTA Diui Pij. Vide QVARTA arrogati.

QVARTA episcoporum, instituta est à Iustiniano: sed mira varietate. nam in Nouell. VI, Quomodo oport. episc. statuit, vt qui è curialibus aut cohortalibus Episcopus creabitur, quadrantem omnium suorum bonorum curiæ largiatur. At Nouell. CXXIII, De eccles. diuers. cap. statuit, vt bonorum suorum quartam duntaxat retineat, reliquum curiæ attribuatur.

QVARTA ex tribus maribus est, quæ per S. C. Sabinianum inducta est: vt qui ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, ei quarta pars bonorum adoptiui patris relinquatur. l. penult. C. de adopt. & §. sed ea omnia, 13, vbi Theophil. De hered. ab intest. hoc enim iuris ei qui tres liberos mares haberet, tributum est.

QVARTA Falcidiæ dicitur in iure, quam heredes beneficio legis Falcidiæ retinent ex legatis, si fortè amplius dodrante in iis consumptum est à testatore. Lex autem id statuit non de singulis legatariis, sed de vniuersis: vt scilicet legare ita liceret, dummodò pars quarta patrimonij penes heredem remaneret. Itaque tametsi plures legatarij sint, non tamen amplius eis quàm dodrantem licet attribuere. Vicissim autem non vniuersi heredes, sed

singuli quartam ex sua cuiusque parte retinere possunt. modúsque patrimonij, non qui hereditatis adeundæ, sed qui tempore mortis fuit, spectatur. & antequam ea quarta detrahatur, æs alienum, funeris sumptus, & precia manumissorum seruorum detrahenda sunt. l. 1, & passim, D. & C. de lege Falcidia.

QVARTA fideicommissarij dicitur, cùm heres post mortem suam rogatus est hereditatis suæ partem quartam restituere. Valet enim fideicommissum, perinde ac si de hereditate sua restituenda rogatus esset: & eatenus restituenda est, quatenus hereditas testatoris patitur. secundum vulgatam formam iuris. l. filiusfam. 114. §. vt quis, D. de fideic. primò. Exemplum etiam extat in l. ita tamen. 27. §. Trebellianum, & l. epistolam, 75. §. 1. D. ad Trebel.

QVARTA filiæ maiestatis damnati ab Imperat. Arcadio & Honorio instituta est. nam cùm olim ad liberos damnati maiestatis bona pertinerent, l. eorum, D. ad leg. Iul. maiestatis cōstituit, vt filiis nihil omnino relinqueretur: filiabus autem quolibet numero essent, quarta tantùm ex bonis matris siue testatò, siue intestatò decessissent, attribueretur. vt haberent mediocrem potius filiæ alimoniam, quàm integrum emolumentum ac nomen heredis. l. quisquis, §. C. eodem.

QVARTA fisci quæ sit, docet Paulus in l. pen. D. de iur. fisc. Qui tantam fidem accommodauit, vt non capienti restituere hereditatem: si deducta parte quarta restituit, nihil retinere debet. quadrans autem qui heredi imponitur ipsius, eripiatur, & ad fiscum transferatur. vnde dodrantis semissem solum capit, qui se detulit.

QVARTA liberorum appellatur, quadrans eius partis hereditariæ, quæ si paterfamil. intestatò decessisset, ad eos peruentura erat. qui quadrans liberis, vel inofficiosè exheredatis, vel minorem in partem institutis quàm quantus ille est, attribuitur. veluti si duo sint filij, quia legitima cuiusque pars ab intestato est semis, iccirco sescuncia illis attribuetur: quæ semissis pars quarta est. l. Papinianus, 8, §. siquis, & l. si non mortis, 25, D. de inoffic. test.

QVARTA autem hæc Legitima vulgo appellatur: opinor, quoniam ad Falcidiæ legis instar inducta est: vt Iulianus aperte ostendit Nouell. XXXIIII: & aliis locis innumeris. Postea autem Iustinianus Legitimæ istius rationem immutauit: Nouell. XVIII: qua statuit, vt si plures filij non sint, quàm quatuor, legitima portio censeatur triens: si vltra quatuor, semis. vide suprà, LEGITIMA LIBERORVM.

QVARTA matris auiæ curialis à Iustiniano instituta est, vt si mater mortui vel auia tempore quo filius, nepósve moritur, in collegio eiusdem ciuitatis curialis reperta fuerit, quartam partem ipsorum hereditatis obtineant. l. 2, C. quando & quibus.

QVARTA monachi, instituta est à Iustiniano Nouell. V, de monasteriis, §. *εικαὶ τοῖς*. vbi statuit, vt si quis liberos habens in monasterium se ascribi velit, tantum ex eius bonis attribuatur liberis ipsis, quantum quarta pars bonorum eius, si intestatus decessisset, efficeret: quòd si quid iam antè aut donationis propter nuptias, aut dotis caussa, sed tamen minus quadrante ipsis erogasset, quod ad quadrantem deesset suppleretur. reliqua in monasterij dominium transirent. quod idem inculcatur Nouell. CXXIII. de eccles. diuers. capit. §. *εἰ δὲ γυνὴ τὰ ἀρχῆ*.

QVARTA superstitis filij dicitur, cùm paterfamil. vxorem grauidam reliquit: & dubitatur, quot liberos paritura sit. nam auctores iuris constituerunt, vt pars pro tribus in suspenso maneat, vsquedum mulier pepererit, quarta pars superstiti filio attribuatur. quod enim fieri non raro admodum potest, spectarunt: id est, quia fieri poterat, vt tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio assignauerunt. l. 3, D. si pars hered. petat.

QVARTA Trebellianica quæ nunc vocatur, Pegasiana olim fuit. nam Pegasiano S. C. institutum est, vt qui fideicōmissum, siue vniuersale, siue particulare restitueret, quadrātem sibi retinere posset. §. sed quia, De fideicom. here. vnde intelligi potest, quòd lex Falcidia est in legatis, id Pegasianum in fideicommissis esse. nam quemadmodum heres à quo plus dodrante legatum est, vsque ad quadrantem integrum retinere potest: eodem modo is qui plus dodrante restituere est rogatus, siue vni, siue multis plus dodrante reddere sit rogatus, quartam sibi retinere poterit. veluti si

domum

domum quæ semissem valeat, Titio: seruos qui trientem valeant, Seio. tum enim vnam vnciam retinebit: non quo ab vtroque semunciam vnam detrahat, sed vt hæc vncia excedens in partes XII. diuidatur, quarum sex Titius, quatuor Seius auferet, duæ reliquæ apud heredem remanebunt. Atque hæc quidem inter quartam Falcidiam, & Pegasianam similitudo est: differentia autem illa, quòd in Falcidiam legata non imputantur, in Pegasianam imputantur. itaque si testator quadringenta in bonis habens, heredi centum, Mæuio ducenta, Valerio centum leget: heres vltra centum quę prælegati nomine retinebit, Mæuio quinquaginta, Valerio vigintiquinque quartæ nomine detrahet. at si heredem cui cẽtum legarit, roget hereditatem restituere, centum quidem illa sibi legata retinebit heres: quartam autem eo amplius non detrahet. cuius differentię rationẽ animaduerti hanc esse, quòd lex Falcidia volũtati præsumptæ testatoris subseruiat, eique consentanea sit. existimatur enim testator legatis hereditatem exhauriens, errore id facere, & putare plus in hereditate esse, quàm reuera sit: creditúrque voluntas eius ea fuisse, vt heres aliquid obtineret. At S. C. Pegasianum directò voluntati testatoris aduersatur. constat enim testatoris hanc fuisse volũtatem, vt nihil apud heredem nisi nomen ac titulos, maneret: reuera alius heres esset. Cum igitur aliquo præmio Senatuscõsultum heredes voluerit aduersus testatorum voluntatem, ad hereditates adeundas allicere, credibile est satis habuisse, si quadrans iste quoquo titulo ad heredem perueniret. Itaque Marcianus in l. in quartam, 91. D. ad le. Falcid. siue legatum, siue fideicommissum datum sit heredi, siue præcipere, vel deducere, vel retinere iussus est, vel accepta pecunia hereditatẽ restituere rogatus sit, vel conditionis implendę caussa fideicommissum sit: ea omnia in quartam ei imputari scribit: in Falcidiam autem, nequaquam. Atque hæc quidem de quarta Pegasiana. Iustiniani verò constitutione Pegasiani vis in Trebellianum ita transfusa est, vt iam quarta Trebellianica vocitetur: quoniã heres vel quartam, vel quod ei deest retinere, solutúmve repetere potest: actiones autẽ pro rata communicantur. at si totam sponte coactúsve restituit, omnium tum commodorum, tum incommodorũ fit expers. §. sed quia, De fideic. libert.

QVASI contractus in iure appellantur, qui non propriè contractus sunt, sed tantùm ad contractuum similitudinem accedunt. nam vt in contractibus, sic etiam in hisce actionibus rei priuatæ negocium geritur. verùm hoc interest, quòd in contractibus consensio interuenit, & voluntas vtriusque non modò concurrit, verùm etiã declaratur: in his, vnius solius actione tum ipse, tum etiam alter tacitè obligatur: vt facilè appareat, eos si minus re ac veritate, at certè tacitè ac præsumptè, id est ipso iure contraxisse. præsumitur enim ac iudicatur negociorum gestor eo animo negocium gerere, vt ex dolo & culpa obligetur: vicissimq; etiam dominus eo animo esse iudicatur, vt lubenter se negociorum gestori obligatum velit, si quid suo nomine impenderit. quare nasci dicitur hæc obligatio, quasi ex contractu: id est, non ex vero & gesto (vt sic dicam) contractu, sed ex tacito & præsumpto. l. 5, D. de obligatio. & actio. l. 2, & l. 6, D. de negot. gest.

QVASI delictum dicitur, cùm culpa punitur ita, quasi reuera delictum esset. Culpa enim propriè à Delicto sic distinguitur, quòd in hoc dolus est, in illa non est. veluti cùm iudex malè per imprudentiam iudicando litem suam fecit. Imprudentia enim pars culpæ est: culpa autem pars quædam delicti. pœna igitur damnato sic imponitur, ac si deliquisset: cùm tamen eius factum propriè delictum dici non possit. l. 5. §. si iudex, D. de oblig. & act. §. 1, Instit. De oblig. quæ quasi ex delict.

QVASI vsusfructus dicitur earum rerum quæ in abusu consistunt: id est, quæ vtendo consumuntur. proprietario enim satisdatur, satisdatio verò in corporum locum apud illum succedit. l. 2, & l. 7, D. de vsufr. ear. rer. & §. 2. Inst. De vsufruct.

QVASI Seruiana, vide Seruiana.

QVASI possessio, vide Possessio.

QVASI castrense peculium, vide Castrense peculium.

QVERELÆ nomine tres in iure ciuili actiones appellantur: vna Inofficiosi testamenti: altera quæ ad illius similitudinem introducta est, Inofficiosæ donationis: tertia, Inofficiosæ dotis.

QVERELA inofficiosi testamenti est,

qua postulatur vt si iudices violatum à testatore officium cognoscant, rescisso testamento hereditatem iis quibus naturæ iure debetur adiudicent, quasi non sanæ mentis testator fuisset: quia vel in suos liberos iniurius, vel in suos parentes impius fuerit. l.1,& pass.D. de inoffic.test. Eadémque interdum Actio, interdum etiam Accusatio nominatur. l.5,l.8,l.11,l. 25,l. 27, C. de inoffic.test.l.6,l.22,l.27,D.eod.

QVERELA inofficiosæ donationis est, qua postulatur vt quod contra officij rationem donatum est, reuocetur. l.1,& pass.C. de inoffic.donat. Vtriusq; autem hoc commune est, vt tum demũ concedantur, cùm vel alia ratione nulla liberi ius suum recuperare possunt, vel quadrans hereditatis eius relictus non est: quæ pars legitima dicitur. nam si minus eis relictum est, quod deerit supplebitur. l.si totas,5. & l.si mater, 7.C.eodem.

QVERELA inofficiosæ dotis est, per quam liberi quorum mater secundo suo marito vel omnia bona sua, vel magnam eorum partem dedit, postulant vt debita sibi emolumenta præstentur. l. 1, C. de inoffic.dot. Hoc autem duæ priores inter se differunt, quòd prima non nisi & iure facto testamento, & adita ex eo hereditate, & aduersus heredem scriptum conceditur. l. Papinia.§.si conditione, D.de inoffic.l. scimus,§.illud.C. eod. Secunda verò plerunque & ab intestato, & ei qui ab intestato heres est competit. l.3,C.de inoffic.dona. Illa rescindit testamẽtum, & planè ad intestati caussam reuocat, vt nihil ex eo valeat. d.l. Papinia. & l.cum mater, D. eod. hæc nunquam reuocat, nisi vsque ad legitimam tantum. l.1, & pass. C. illo tit.

Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Notæ quibus veteres in Senatusconsultis perscribendis vtebantur. Vide D.E.R.I.C.

QVINQVE pedum vsucapionem Cic. nominat in lib. De legibus 1, eo loco quem subiiciam; &, si possum, explanabo. Ex hac, inquit, non rerum, sed verborum discordia cõtrouersia nata est de finibus: in qua (quoniam vsucapionẽ XII. tabulæ intra quinq; pedes esse noluerũt) depasci veterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus, nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. Depasci Academiæ possessionem, refert ad vsucapionem spacij quinquepedalis. Sensus est: Vt in controuersia vicinorum de finibus, termini requiruntur, quibus repertis quinque quaqua versus pedes definiuntur, qui quamuis longo tempore ab alterutro possessi sint, finibus tamen dirimendis reseruantur: sic in controuersia de finibus bonorum & malorum quæ philosophos exercet, termini Academicę disciplinę à Socrate positi peruestigandi sunt: & Antiochi arrogantia illius gloriam depascentis regenda & coercẽda est. lex autem Mamilia vnicum adigi arbitrum volebat finibus agrorum regundis, sed cùm tres tum essent, facetè intulit: Nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. De hac lege Aggenus Vrbicus his verbis: De fine enim lex Mamilia quinque aut sex pedum latitudinem præscribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedens occupat vel circumactus aratri, quod vsucapi non potest. Hac de re dixi præterea quædam in Commentar. De legibus duodecim Tabularum.

QVIRITIVM IVS dicebatur, quod ciuium Romanor. caussa propriè institutum ita erat, vt peregrini omnes eius planè expertes essent. Itaque, cùm Cicero Licinium Archiam ciuem Romanum probare vellet: Is temporibus, inquit, quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium Roma. iure esse versatum, & testamentum sæpe fecit nostris legibus, & adiit hereditates ciuium R. &c. Hoc autem ius quantum ad dominiũ acquirẽdum attinet (de quo solo tit. Codicis intelligendus est) ab Vlpiano quidem in Institutionibus tribus in rebus ponitur, Mancipatione, Vsucapione, & in iure Cessione: à Varrone autem lib. De re rustic. 11, sex. nam præter superiores addit Iustam hereditatem, Emptionem è præda sub corona, & Emptionẽ in bonis sectionéve alicuius. Verba eius hæc sunt. In emptionibus (emptionem autem omnem acquirendi modum intelligẽ, vt suo loco docuimus) dominũ legitimum sex ferè res perficiũt: si hereditatem iustam adiit, si, vt debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit (mancipationem significat, de qua suo loco diximus, & quam Quiritium esse propriã Cicero & Boetius in Topic. demonstrant:) aut si in iure cessit

qui

qui potuit cedere (sic restituo vbi legebatur CVI) & id vbi oportuit (id est, apud eum apud quem legis actio est. hoc significari cognosces ex formula Cessionis in iure:) aut si vsucepit (vsucapionem enim Quiritium esse propriã indicat Cicero ex XII tab. in libro Offic. I.) aut si è præda sub corona emit (quo de more Gellius libr. 7, cap. 4.) rúmve cùm in bonis sectionéve cuius publicè venit. qua de re suis locis explicauimus. Ius ergo Quiritium hoc erat, vt si aliquo illius generis modo acquisita res esset, nihil esset periculi à litibus: quemadmodum in Orat. pro Cæcina Cicero declarat. Vt perueniat ad me fundus, inquit, testaméto alicuius fieri potest: vt retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. id est, sine iure Quiritium, quia heredis institutio ius Quiritium nõ transfert, sed iusta, & legitima hereditas: vt superius dictum est. Item: Fundus à patre relinqui potest. at vsucapio fundi, hoc est finis sollicitudinis ac periculi litium, non à patre relinquitur, sed à legibus. aquæductus, haustus, iter, actus, à patre: sed rata auctoritas harum rerum omniũ, à iure ciuili sumitur. Hinc ius euictionis, de quo suo loco commemorauimus. Huic autẽ iuri Quiritium opponebatur ius in bonis: de quo sub verbo IN BONIS disseruimus. idq; apparet ex l. vn. C. de nud. iut. Quirit. toll. itemque ex Vlpiani Institut. cap. I.

QVIRITIVM ius, inquit Iustinianus, id dicitur, quo Quirites vtuntur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. §. 3. De iur. natur. Ouidius lib. Fast. II.

Proxima lux vacua est, at tertia dicta Quirino:
Qui tenet hoc nomen Romulus ante fuit.
Siue quòd hasta Quiris, priscis est dicta Latinis:
Bellicus à telo, venit in astra Deus.
Siue suo regi nomen posuere Quirites:
Seu quia Romanus vicerat ille Cures.

QVO bonum est? locutio Iurisconsultis vsurpata, pro Quam ad rem vtile est? Caius l. aliquando, 13. in fin. D. ad Velleian. Quo enim bonum est, expectare conditionem vel diem, cùm in ea caussa sit prior iste debitor, &c. Vlpianus l. 3, §. si quis ex liberis, D. de bon. poss. cont. tab. Cùm enim possit secundum tabulas habere possessionem, quo bonum est ei contra tabulas dari? Idem l. si post mortẽ, 10. §. liberi, eod. Quo enim bonum est eis fauere, vt partem faciant, nihil habituris? Scæuola l. si duo, 93. D. de solut. Si duo rei sint stipulãdi, & alter alterum heredem scripsit, videndum an confundatur obligatio. placet non confundi: quo bonum est hoc dicere.

QVO magis, pro Quo minus. Imper. l. 3, C. de iudi. Nihil prohibet, quo magis apud eum quoque disceptatio terminetur. Item l. 1, C. Qui dare tut. Non ideo oportuit impediri, quo magis liberali caussa ordinata, curator tibi daretur.

QVOD legatorum Interdictum: vide Interdictum quod legatorum, & sic de Quorum bonorum, &c.

QVOD iussu actio, &c. vide Actio.

QVOT mensibus, & Quot dieb. eodem modo vt Quotannis. Vlpianus in l. nec semel, 12. §. 2, D. quando dies legat. Nihil interest vtrum in annos singulos, vel quotannis, an in singulos menses, vel quot mensibus, an in singulos dies, vel quot diebus legetur. Idem in l. 8, §. 16, D. de transf. Si tamen ita transegerit, vt in vicem eorum numum quotannis, vel quot mensibus acciperet, &c. Sic apud Catonem, Varronem, & Vitruuium perssæpe.

R Litera.

R Literam ab Appio Claudio inuentā Pomponius scribit in l. 2, De orig.iur. eóque factum, vt qui antea Valesij, Fusij, Papisij, Auselij dicebantur: pòst Valerij, Furij, Papirij, Aurelij vocitati sint. Cuius rei testes sunt Cic.lib.Epist.ix. Macrob.lib.iii, cap.ii. Varro lib.De ling.vi. Liuius iii. Festus i.

Raphaeles Iurisconsulti duo celebrantur, alter Fulgosius, Comensis alter: quorum vterque Patauij ius ciuile professus est circiter annum MCCCCXX.

Rapina est violēta rei ademptio. differt autem à Furto. i. quòd furtum latenter & clanculū fit: Rapina impudenter & vi. ii. Furtum aliud est manifestū, aliud nec manifestum: Rapina non nisi manifesta. iii. Furti pœna non vna est, sed modò quadrupli, modò dupli: Rapinæ pœna vna est tripli. iiii. Furti actio solam pœnam sine re ipsa persequitur: Rapinę verò, simul & rem & pœnam. v. Furti actio manifesti, prætoria est: nec manifesti, ciuilis: Rapinæ actio tota honoraria est. vi. Furti actio perpetua est: Rapinæ verò, annua. §.i, Insti. vi bo. rap. §. ex malefi. Instit. De actionib.

Ῥαπίσματα Iustinianus appellat colaphos, quibus cædi liberi cùm manumitterentur, solebant. l. vlti. C. de emancip. & Nouella LXXXI. vbi Imp. sic loquitur: ἡ γὰρ ἡ τῆς emancipationος πρᾶξις πάλαι μὲν ὑπὸ τὰς καλουμένας legis actionας γινομένη, μεθ' ὕβρεως καὶ ῥαπισμάτων ἀπαλλάττειν ... ταύτας ..., &c. Hunc autem cędendi morem etiam in seruorum manumissionibus seruari solitum, Isidorus testatur, lib. Etymol. ix. cap. iiii. Cornutus in Persium: Quoties, inquit, manumittebant, eos alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant. Vnde Manumissio dicta est, eo quòd manus eis immitteretur. Claudianus in libr. de iiii. Consul. Honorij:

famulúsque iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu:
Tristis conditio pulsata fronte recedit
In ciuem, rubuere genæ, tergóque remouit
Verbera, promissi fœlix iniuria voti.

Quibus ex locis existimare licet, colaphos & alapas illas in liberorum emancipationibus propterea institutas, quòd cùm pro seruis mancipati & venditi fuissent, etiam pro seruis eiecti & de potestate ac familia dimissi fingerentur.

Ratam rem haberi hoc est, comprobare agnoscereque quod actum est à falso procuratore. l. quo enim, 12. D. rat. rem hab. non tantum autem verbis habere potest, sed etiam actu. l. 5. eod.

Ratiarivs, qui ratem exercet: vt Nauicularius, qui nauem. Paulus l. 30, D. de pign. act. Qui ratiario crediderat, quum ad diem pecunia non solueretur, ratem in flumine sua auctoritate detinuit, &c.

Ratio est, vltrò citrò dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui caussa negociatio. l. 6, §. 3, D. de edendo.

Rationes reddere & edere multum differunt. nam Rationes reddere iussus intelligitur summam pecuniæ, quæ ex reliquis colligitur, iussus dare. l. qui libertatis, 69. §. seruus, D. de euict. l. 32, D. de cond. & demonst. At edere iussus inspiciendi tantum potestatem facere debet, non etiam reliquum facere cogitur. l. boues, 89. D. de verb. sig.

Rationes reddere, est legendas offerre rationes primùm, deinde cōputandas vt explorari possit, imputationes probè an improbè referantur: accepta rectè relata, an non rectè. ita enim incipit quidē res à facto, peruenit autem ad pecuniam: reliqua enim reddi oportet. l. cùm seruus, 82. & simil. lib. D. de cond. & demonst.

Rationibvs distrahendis actio: vide Actio tutelæ.

Rationales in libris nostris dicuntur, iidem qui Procuratores Cæsaris, de quibus suo loco explicauimus. vnde Rub. lib. Pandect. i, De offic. procur. cæs. vel rational. Lamprid. in Alexandro: vbi aliquos voluisset, vel rectores prouinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores idest rationales ordinare, nomina eorū proponebat &c. Item: Rationales cito mutabat, ita vt nemo nisi annum compleret: eósque si boni essent, oderat, malum necessarium vocans. Imp. Constant. l. 5, C. vbi causs. fisc. Ad fiscum, inquit, pertinentes caussas Rationalis decidat. Sic in l. vlt. C. de aduoc. fisc. L. vlt. C. si aduers. fisc. l. 3, C. de bon. vac.

Ratiocinator, qui tabernæ rationes

tiones tractat.l.5,§.7,D.de trib.act.

RAVCA, vermis radices arrodens. Plin. lib.17, cap.18: Olea vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes, qui Rancæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Vlpia.l.13,§.1,D.locati: Si qua tamen vitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: veluti si vinum coacuerit, si rancis aut herbis segetes corruptæ sint.

RECEPTI in libris nostris appellantur, Arbitri: ex eo quòd à Prætore ad arbitrandum delecti, recepti atque admissi sunt: siue quia ex recepto, id est ex compromisso caussas dirimendas recipiunt. l.1.& pass.D. de recept.& l.12,C.de iudic.

RECEPTI in reos, vide Reum facere. Venul.l.12,§.1,D.de accusa. Hoc beneficio etiam in reos recepti vti possunt. item in fine, Cornelia iniuriarũ seruum non debere recipi reum, Cornelius Sulla auctor fuit.

RECEPTITIA actio, vide Actio receptitia.

RECEPTITIA dos est, quam is qui dedit soluto matrimonio sibi reddi stipulatus est: ait Vlpian. cap. Inst. v I. & l. mortis caussa, 31.§.2,D.de mort.causs.donat.

RECIPERE, excipere, sibi reseruare. Iauol.l.5,D.cõmun.præd. Seruitutem recipere nisi sibi, nemo potest. adiectio itaq; vicini pro superuacuo habenda est: ita vt tota seruitus ad eum qui receperit, pertineat. Alfen.l. 205, Qui fundum vendidit, pomum recepit, nuces & ficos & vuas duntaxat duracinas receptas videri. Labeo l.30, §.3,D.de lega.& fid.lib.32. Si fundum mihi vendere certo precio damnatus es, nullum fructum eius rei ea vẽditione excipere tibi liberum erit. Plaut.in Trinumo,

Posticulum hoc recepit: quum ædes venderet.

Cic. de Orat. I I. Sed dicis te, quum ædes venderes, ne in rutis quidẽ & cæsis solium tibi paternum recepisse. Eodẽ modo Gell. lib.17, cap.6, hunc Catonis locum interpretatur: Principiò nobis mulier magnam dotem attulit. tum magnam recipit, quàm in viri potestate non committit. Eam pecuniam viro dat mutuam: postea vbi ira facta est, seruum receptitium sectari atque flagitare virũ iubet. Recipit, inquit Gell. id est, retinet. Item, Quando mulier dotem marito dabat, tum quę ex suis bonis retinebat, neque ad id virum transmittebat, ea recipere dicebatur. Hinc seruus Receptitius, id est, proprius seruus suus, quem eum pecunia reliqua receperat, neq; dederat doti, sed retinuerat.

RECEPTITIVM seruum Nonius inde dici tradit, quem in danda dote, aut donatione quis exceperit, quod est receperit. Cato, Mulier & magnam dotem dat, & magnam pecuniam retinet. ex ea igitur re familiari, ex qua sibi dote data retinuit pecuniam, viro fortè irata repetere instituit. apponit ei flagitatorẽ receptitium: hoc est, propriũ seruum, quẽ cum reliqua pecunia receperat, nec dederat doti, & exceperat.

RECIPERE in edicto De ser. corrup. propriè est, refugiũ abscondendi causa seruo præstare, vel in suo agro, vel in alieno loco ædificióve. l.1,§.1,D.de ser.corrupt.

RECISVM, concisum, breue. Callistratus l.2, D.de term.mot. Et possunt in tempus vt cuiusq; patiatur ætas, relegari. id est si iuuenior, in longius: si senior, recisius.

RECTE atque ordine, id est rectè ac sapienter. quippe ex sapientia, consideratio: ordo autem ex consideratione nascitur. In s.c. Vell.l.2, D.ad s.c. Vell. Arbitrari Senatum, rectè atq; ordine facturos ad quos de ea re in iura aditum erit. Cic.in Anton. I I I. Rectè atque ordine, éque Rep. fecisse & facere. Vlpian.l.diui, 27.§.1.D.de liber. causs. Rectè atque ordine iudices puto facturos, si hanc formam fuerint consecuti.

RECTE, in stipulationibus tantundem valet, vt Arbitratu boni viri: inquit Vlp. l. hæc verba, 73. De verb. sign. Hinc Rectè defendere, arbitratu boni viri defendere: apud eundem in l. iam tamen, 5.§.3. D. Iudic.sol. Hinc illa formula apud Paulum in l. lecta, 40.D. Si cert.pet. Et hæc quindecim proba rectè dari Kalendis futuris stipulatus est Mæuius. Cato De re rust. ca.c X L I I I I. Oleam cogi rectè, satisdato arbitratu L. Manlij. Idem cap.146: Rectè hæc dari, fieríque, satísque dari domino, promittito. Varro libr. De re rust.2, cap. 4. Illasce sues sanas esse, haberéque rectè licere, spondesne? Scæuola.l.qui Romæ, §.15. D.de verb. oblig. Eáq; sic rectè dari fieri promisit Callimachus. Vlp.l.aliud est, 71.De verb. sign. His rebus rectè præstari.

RECTO iure apud Imp. §.1, De fideic. hered. sic interpretor. Rectè atque ordine, è legibus, iure, vt leges permittunt. In primis igitur sciendum est, inquit, opus esse vt

aliquis

aliquis recto iure testamẽto heres instituatur: id est quem ius legésque permittant institui.

RECVPERATORES primùm dicti sunt, qui inter populum R. & ciuitates peregrinas de rebus priuatis reddendis recipiendísque cognoscebant. Ea enim, vt ex Festo cõstat, Recuperatio dicebatur. Hinc

RECVPERATORES, iudices qui à Prætore in priuatis controuersiis quacunque de re ageretur, dabantur: quos à recuperando dictos apparet, quòd per eos suũ quisque ius recuperare posset.

RECVSARE & Repudiare hereditatem differunt. Recusare non modò heres potest, verumetiam fideicommissarius. l. cogi, 16. §. 3, & §. si seruo, D. ad Trebell. Repudiare autem solus heres potest: quippe cùm alij nulli hereditas deferatur. rursus, Repudiatio in iure tantùm fieri potest. l. 3, & l. 4, C. de repud. hered. Recusatio verò quouis loco & modo rectè fit. Itaque recusare, inquit Vlp. non tantùm præsentes, sed etiam absentes, vel per epistolam possunt. l. recusare, 6. D. ad Trebell. & l. recusari, 95. De acq. here. Recusari hereditas non tantum verbis, sed etiam re potest: & alio quouis indicio voluntatis.

RECVSATIO, exceptio. Cicero De inuent. lib. I: Iudiciale est, quod positum in iudicio, habet in se accusationem & defensionem, aut petitionem & recusationem. Hinc illud Celsi in l. 48, D. mandat. Si quis sub vsuris creditam pecuniam fideiussisset, & reus in iudicio conuentus cùm recusare vellet sub vsuris creditam esse pecuniam, fideiussor soluendo vsuras potestatem recusandi eas res sustulisset, eam pecuniam à reo non petiturum.

REDACTVS, tus, tui: pecunia ex frugib. venditis redacta. Scæuol. l. 58, §. I, D. de vsuf. Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ, partem sextam.

REDDERE, rem pro re dare. Seneca lib. de Benef. VII: Cùm dicimus, Beneficiũ illi reddidi, nõ hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse: sed aliud pro illo reddere. Est enim rem pro re dare. Quidni? cùm omnis solutio non idẽ reddat, sed tantundem. nam & pecuniã dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argẽtò aureos, quamuis non interuenerint numi, sed delegatione & verbis perfecta solutio sit. Item lib. VII: Reddere, est id quod debeas volenti dare.

REDDENDI verbum, ait Celsus, quanquam significatum habet retrò dandi, recipit tamen & per se dandi significationem. l. 94, D. de verb. sig. l. 21, De legat. 2.

REDDERE ius dicitur magistratus, cũ aliquid decernit: quasi quod ei à populo commissum fuit, vnicuique distribuens. l. pen. D. de iust. & iur. Sic.

REDDERE actiones, agendi potestatem facere.

REDDERE iudicium, idem quod iudicium cõstituere: litigandi facultatem dare.

REDDERE interdictum, simili significatione, interdicto agendi potestatem permittere. quarum rerum passim exempla extant.

REDDI rationes, vide Rationes reddere.

REDDITVIRI, vetustè pro Redditum iri. Proculus l. 48, in fin. Sed qui petent cauere debebunt, si hereditas euicta fuerit, quod legatorũ nomine datum sit, redditu iri. Iulianus l. 27, D. ad S. C. Trebell. Et cauit, quod amplius per legem Falcidiam liceret, cepisset, reddituiri.

REDEMPTOR dicitur, qui certo precio opus aliquod faciendum suo periculo conduxit: & qui locat, vetustè Venditor: opus verò ipsum, Redemptoris bona: vt in Verrin. III. docuimus.

REDEMPTOR est, qui opus certo precio faciendum suo periculo conduxit. Vlp. l. 39, D. de rei vind. Redemptores qui suis cementis ædificant, statim cementa faciunt eorum in quorum solo ædificant. Cicero Philipp. IX. Vt eam statuam faciendam locent, quantiq; locarint, tantum pecuniam redemptori soluendam attribuendámque curent.

REDEMPTOR litis dicitur, qui certa mercede pacta litis periculũ in se recepit, eiúsque periculum præstat. Vlp. l. 6, §. 6, D. mandat. Videbatur autem mihi iudicatum solui fideiussisse, & quasi redemptor litis extitisset, vellet à Daphnide mandata iudicio consequi quod erat cõdemnatus. Prius autem dixerat, Ex euentu litis cauerat sibi certam quantitatem dari. Item l. sequenti, An euentum litium maioris pecuniæ præmio redemerit. Quintil. lib. 12, cap. 7, in fi. de patronis eorúmq; honorario disputans: Paciscendi

Paciscendi quidem ille piraticus mos, & im ponentum periculis precia, procul abominanda negociatio, etiam à mediocriter improbis aberit. Impp. l. 15, C. de procur. Litem te redemisse contra bonos mores precibus manifestè professus es. Sic l. 22, C. mandat. l. 9, §. 1, D. de offic. procons.

REDEMPTOR pontis dicitur, qui pontem sartum tectum pecunia quæ pro mercium exportatione soluatur, tuendum conduxit. Labeo l. 60, §. 8, D. locat. Vehiculum conduxisti: id quum pontem transiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat.

REDEMPTORES propriè atque antiqua consuetudine dicebantur, qui quum ad faciendum aut præbendum quid conduxerant, tum demum pecunias accipiebant. nam antiquitùs Emere pro accipere ponebant. At ij nunc dicuntur Redemptores, qui quid conduxêre præbendum, vtendúmque. Festus.

REDEMPTVRA, redemptio, conductio publicorum. Vlpia. l. 5, D. de instit. act. Si quis pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturísque faciendis præposuerit, &c. Liuius lib. 3. bell. Punic. Exhortandos qui redêpturis auxissent patrimonia, vt Reipub. ex qua creuissent, ad tempus commodarent.

REDHIBERE, est facere vt rursus habeat venditor quod habuerit: & quia reddendo id fiebat, idcirco Redhibitio est appellata, quasi redditio. l. 21, D. de ædil. edict. vide l. facta, 60. Vel sic:

REDHIBITIO venditionis resolutio est: ait Vlp. l. 13, §. 1, D. de acq. poss. Vel sic:

REDHIBERE, dicitur vẽditor qui rem venditam sibi ab emptore redditã recipit. Plautus Mercatore:

C. *Quid si igitur reddatur illi vnde empta est?*
D. *minimè gentium.* C. *Dixit se redhibere, si non placeat.*

nam (vt ait Festus)

REDHIBITVR tum propriè dicitur, quod redditum est, improbatumq;: & qui dedit, idémq; rursus coactus est habere id quod antè habuit. Hinc

REDHIBITORIA actio, vide Actio redhibitoria.

REDIMERE, pro corrumpere: vt redimere delatorem, pecunia eum à delatione deducere. Vlpian. l. 29, D. de iur. fisci, Sed enim hęc pœna magis est vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatorẽ redemit. Item: Nec enim exinde perit caussa, ex quo redempta est.

REDIMERE sententiam, Redimere iudices. Macer l. 34, eod. Tu qui defensione omissa redimere sẽtẽtiam maluisti. Item, Ad defensiones causæ bona fide veniãt: nõ aduersarios aut iudices redimere tentent.

REDITVS, prouentus qui quotannis redit. l. penult. D. de vsu & vsuf. leg. l. si reditus, D. de fund. instit. l. titia, D. de solut. l. æquissimum, §. 1, D. de vsufr. vt apud Ouidium Eleg. 11.

At reditus iam quisque suos amat, & sibi quid sit Vtile sollicitis computat articulis. Hinc

REDITVS pecuniæ, id est, vsura: inquit Scæuola l. 30. D. de adim. vel transf. l. 87, §. vlti. ad leg. Falcid. l. 6, De præscript. verb.

REFECTVS, reditus, prouentus. Scæuola l. 78, §. 10, D. ad s. c. Treb. Interim ex refectu paupertatis, qui ad vos peruenerit, alatis eum vsuris pro quantitate numorum redactis: id est, ex reditu partis tertiæ hereditatis. nam paupertatem appellat exiguæ hereditatis partem tertiam. Verbum fructibus agrorum & prouentibus accommodatum. Cic. in Paradox. Nunquam eris diues, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, vt ex eo tueri sex legiones possis.

REFERENDARII describũtur in Nouell. xi, de referend. qui ad principem supplicum preces referebant. Cassiodorus lib. Variar. vi, ex eorum formula demonstrat eos caussarum ordines principi exposuisse, interpellantium vota cognouisse, & iis responsa reddidisse.

REFERRE iusiurandum, est delatum sibi ab aduersario iusiurandũ in eum transferre. Paulus l. 38, D. de iureiur. Manifestæ, inquit, turpitudinis & cõfessionis est, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre. Et sæpe in l. iusiurandum, 34. eod.

REFERRE rem iudicatam, retractare. Cic. pro Dom. s. Si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunque vellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse voluerunt. Sic Referre mysteria dixit libr. De Orat. iii, pro Iterare: & Terẽt. in prol. Hecyr. Referre comœdiam, pro denuò agere.

Referre in reos, vide Reum facere. Vlp. l. 15, §. 1, D. ad leg. Iul. de adult. Legis Iuliæ de adulteriis capite septimo ita cauetur, ne quis inter reos referat eum, qui tum sine detractatione Reip. caussa aberit: neq; enim æquum visum est absentem Reipub. caussa inter reos referri, dum Reipub. operatur.

Reficere, ait, Vlp. est quod corruptum est, in pristinum statum restaurare. l. 1, §. 2, D. de riuis. l. 1, D. de via publ.

Regi fines dicuntur, inquit Boetius, cum propriis ager quisq; finibus terminatur. Hinc Finium regundorum, vel Finibus regundis iudicium, quod inter cōfines redditur, vt fines agrorum vicinorum dirigantur. l. 1, & pass. D. fin. regund. Cic. in Topic. Si in vrbe de finibus controuersia est, quia fines agrorum magis esse videntur, quàm vrbis, finibus regundis arbitrum adigere non possis.

Regvla est, inquit Paulus, quæ rem quæ est breuiter enarrat: non vt ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat. per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & vt ait Sabinus, quasi causæ coniectio est, quæ simul cum in aliquo vitiata est, perdit officium suum. l. 1, D. de regul. iur. Vel sic:

Regvla est sententia quædam generalis, quæ ex plurium legum mente à Iurisconsultis notata atque animaduersa, paucis verbis summam earum consensionem & tanquam harmoniam complectitur. Differt autem Lex à Regula: quòd illa dicitur, quàm populus certo & cognito omnibus iure cōstituit: Regula verò, quàm Iurisconsulti ex pluribus legum capitibus notatis inter séque comparatis elicuerunt: vt non omnino incommodè dicere possimus, leges esse tanquam voces, & sonos singulos: Regulam verò esse tanquam harmoniam & concētum. Vide plura lib. Obseruat. 11, cap. IIII.

Regvla, capsa iuncea vel scortea, in qua inclusæ oleæ torcularis prælo subiiciuntur: apud Vlpia. l. 19, §. 1, D. locati: & Columell. lib. 12, cap. 52.

Reiectio iudicum quid sit, Asconius sic exponit: Moris erat celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio Prætoris, & in arca reponi nomina selectorum iudicum. Reiectio autem idcirco dicitur, quia quum multi iudices in consilio cum Prætore suo iudicaturi essent, qui Quæsitor fuisset, in caussa publica, verbi gratia repetundarum, ambitus, maiestatis, necesse fuerat eos primùm de decuria senatoria conscribi, quum senatus iudicaret: deinde in vrnā sortitò mitti, vt de pluribus necessarius numerus confici posset: tertiò, id est post vrnam, permitti accusatori ac reo, vt ex illo numero reiiciant, quos putauerint sibi aut iniquos, aut ex aliqua re incommodos fore. Reiectione celebrata, in eorum locum qui reiecti fuerant, subsortiebatur Prætor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur: prima enim Sortitio dicebatur. his perfectis iurabant in leges iudices, vt obstricti religione iudicarēt.

Relationes dicuntur in Rub. De relationib. libr. Cod. VII, cùm iudex in disceptanda lite dubitandi caussam habens, ad Principem negotium refert, eum quid statui velit, consulens, vnde etiam Consultatio appellatur in l. 1. eod. Quoties, inquit, ad nostram scientiam iudex se polliceatur relaturum, consultationis exemplum litigatoribus illico edi apud acta iubeat: vt si cui forte relatio minus plena vel contraria videatur, is refutatorias preces similiter apud acta, offerat.

Relegare dotem maritus dicitur, qui quam accepit, reddi ac restitui iubet: quo casu recepisse magis quam accepisse dotem mulier dicetur: vt ait Vlp. l. 2, in fin. D. de dot. præleg. quoniam reddi potius quàm dari dos videtur, ait Papinia. l. cum pater, 77. §. fidei, 12. De leg. 2.

Relegati, deportati, & exules quid inter se differant, & qui item Interdicti dicantur: vide Exilium.

Religiosa, de quibus sub Rubrica D. de religios. & sumptibus fun. quæ fuerint, sic licebit intelligere.

Religiosvs locus non consecratione & verbis sollennibus, sed illatione mortuorū efficiebatur. l. 6, D. de rer. diuis. & l. 2, §. 2, D. de relig. vbi Celsus ait, non totum locum qui sepulturæ destinatus est, religiosum fieri, sed quatenus corpus humatum est. Patet autem ex Ciceronis II. De legibus, ea loca in quæ mortuus illatus fuerat, neque arari, neq; coli ius fuisse. vnde Religio à relinquendo dicta putatur à Ser. Sulpitio, & Mas. Sabino, nam in arando locus

locus ille sepulturæ relinquebatur. Itaque si Põtifices putum esse locum aliquem decernebant, exarari iubebant. Cic 11. De legibus: Sed cùm multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt. statuit enim collegiũ, locum publicum non potuisse priuata religione obligari. Sic Ælius Gallus apud Festum ait, Religiosum sepulcrum dici, vbi mortuus sepultus, aut humatus sit.

RELIQVA, dicuntur pecuniæ quæ initis subductisque accepti & expensi rationibus nobis supersunt. Hinc Reliquari, & Reliquator, & Reliqua trahere dicitur is, apud quem ea pecunia superest. Scæuola l.24, D. ad munici. Humanum est reliquorum vsuras neque ab ipso qui ex administratione honoris reliquatus est, exigi. Paulus l.46, D. de admininist. tut. Debitum quod ex conductione reliquatus est, agnouisse eum videri. & §. sequenti, Ex quibus quidã quum reliqua traherent, idonei in ipso tempore administrationis esse cœperunt. Scæuola l.102, §.2, D. de solut. Quæ an hæc summa in proximum annum accepto ei ferri debeat, quum superioris anni sit reliquator. Hinc,

RELIQVATIO, reliquorum debitio. Paulus l.44, D. admin. tut. Si pupillus post pubertatem rationibus à tutore acceptis reliquationem eius secutus vsuras acceptauerit, &c.

RELIQVI, vide Ceterorum.

REMANCIPATAM Gallus Ælius esse ait, quæ mancipata sit ab eo cui in manum conuenerit. Festus.

REMANSOR, pro Emansor. Arrius l.4, §.13, D. de re milit. Edicta faciebant, qui diu abfuisset, vt is inter remansores haberetur. Et l.5, §.6, Si remansor, aut negligens suorum, aut segnis, aut extra cõtubernium agens, non credetur ei.

REMISSIO sub Rubr. D. de Remissionibus est liberatio à nunciatione noui operis facta. Nunciatio enim eatenus duntaxat valet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim vbi nunciandi ius nullum fuit, ibi eam ipso iure remittit. vnde illa edicti verba in l.1, D. illo tit. Quod ius sit illi prohibere, ne se inuito fiat, in eo nunciatio teneat: ceterum nunciationem missam facio. Si e l.1, & pass. D. de oper. nou. nunciat.

REMISSIO quibusdam in locis dicitur mercedis pensionisve detractio, siue demptio de mercede. l.16, & l.17, D. loca. Tranquil. Iulio: Publicanos remissionem petentes tertia mercedum parte releuarit.

REMITTIT iusiurandum qui deferente se, quũ paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate suscepti iurisiurandi. l.6, D. de iureiur.

RENVNCIARE conductionem, est irritam nunciare, inquit Asconius. & alibi:

RENVNCIATIO, inquit, dicitur recusatio eius rei, quæ in pactum & promissionem venerat. Hinc

RENVNCIATIO sponsaliorum & nuptiarum, cùm spõsalia, nuptiæ've dirimuntur. l.2, D. de diuort. l.1, C. de sponsa. l. quæsitum, 17. §. vlt. D. de reb. auct. indic.

REPARATIO appellationis dicitur, cùm post legitimi tẽporis lapsum ius peragendæ appellationis restituitur. sub rubri. C. de reparat. appellat.

REPARARE est interdum ex venditarum rerum precio alias parare. l.122, §. Callimachus, D. de verb. obligat. l.16, D. de in rem vers.

REPETVNDARVM iudicium inde dictum est, quòd eo iudicio socij pecunias sibi contra leges ereptas repetebant, quas ex condemnatorum litibus æstimatis domum reportarent. Cic. Verr. 7: Itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt. & paulo pòst: Non ex litibus æstimatis tuis pecuniam, domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filij sui solatium vult aliquod reportare. Atque hoc quidem ante annos, opinor, nouẽ ita scripsimus in Verrinarum commentariis: postea verò extitêre Itali quidã homines ingeniosi, qui totidem literis suos in libros transtulerunt. Intelligendum est autem hoc iudicium olim in eos solos magistratus qui in prouincias mitterentur, institutum fuisse: quemadmodum Cicero in Diuinatione demonstrat. pòst verò generaliter eo teneri cœperunt, quicunque in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministerióve publico, pecuniam ob iudicandum accepissent: quive magistratus vrbani à sorde se non abstinuissent. l.1, & pass. D. ad leg. Iul. repetund.

REPETITIO in legatis appellatur per hanc scripturam: HOC amplius ei heres dato. l. legata, 19. D. de legat. 1. item, QVÆ à filio

à filio meo legaui, heres meus dato. l. si quis, 32. D. eod. item; QVOTIES cunque fructuarius capite minutus erit, vel QVOTIES viusfruct. amissus erit, ei lego. l. 3. D. quib. mod. vsusfr.

REPETI rei dicuntur, cùm post abolitionem factam rursus eiusdem criminis postulantur. l. si interueniente, 12. &. l. penult. D. ad Turpill.

REPETITA die, id est, die quæ præterierat falsò reuocata: Vlpian. l. 9, §. 5, D. ad exhib. Absolui eum oportet, nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere. Paulus l. 3, D. de fid. inst. Repetita quidem die, cautionem interponi non debuisse: sed falsi crimen cõtractum non videri. id est, Die quæ iam præterierat falsò pro præsenti nominata. Vulgus dicit, Antidata. Vlpia. l. 5, §. 7, D. de op. no. nunc. Et si nunciauit postea, & quod retrò ædificatum erit, destruendum erit. quasi repetito die nunciatione facta.

REPERTORIVM (quod vulgò Inuentarium appellant, ait Vlpianus in l. 7, D. de adm. tut. & cur.) est codex in quem tutores singula suorum pupillorum bona referre solent.

REPIGNORARE, est pignus luere, id est pecuniam ob quam oppositum erat, pignus dissoluere. Vlp. l. 5, §. 9, D. commod. Rem tibi dedi vt creditori tuo pignori dares: dedisti, non repignoras vt mihi reddas. item, Si à me culpa absit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, &c.

REPLICATIO vocatur ex eo, quòd per eam replicatur atq; resoluitur ius exceptionis: ait Imp. tit. De replicat. in princip. Ἀντιδιαστολὴ à Græcis nominatur. Eiusq; formula erat AVT SI. quemadmodum intelligitur ex l. 48, D. de proc. Iulianus l. 7, §. 1, De curat. furios. Si heredes dementis easdem res vindicent quas curator alienauit, & exceptio opponetur, SI NON curator vendiderit: replicatio dari debet, AVT SI satisdatione interposita secundum decretum vendiderit. Iulian. l. 24, D. de except. rei iudic. Aduersus exceptionem, Si non eius sit res, replicatione hac adiuuabitur, Aut si res iudicata non sit. Caius l. 48, D. de procur. Tunc excipiente eo cum quo agitur, si non mihi mandatum sit, vt à debitoribus peterem: actoré ita debere replicare, Aut si mihi mandatum est, vt à te peterem.

REPLICATIO dicta videtur, vel quòd implicatam & quasi tectã exceptionis iniquitatem replicet ac patefaciat: vel potius quòd æquitatem actionis ab excipiẽte reo tectam & quasi complicatam explicet atque aperiat.

REPLICATIONES, ait Vlpian. nihil aliud sunt quàm exceptiones, & à parte actoris veniunt: quæ quidem ideo necessariæ sunt, vt exceptiones excludant. semper enim Replicatio iccirco obiicitur, vt exceptionem oppugnet. lege secunda, §. 2, D. de except.

REPRÆSENTARE, est ante diem soluere. Vlpia. in l. 8, §. 3, D. de trãsact. loquens de iis qui de pecunia alimẽtorum nomine legata transigunt: Eam, inquit, transactionem Oratio improbat, quæ icirco fit, vt quis repræsentatam pecuniam consumat: id est, antequam debeatur solutam. Cic. ad Att. lib. XII: Reliquæ pecuniæ vel vsuram Sillo pendemus, dum à Faberio vel aliquo qui Faberio debet, repræsentabimus. Idem Philipp. 2: Ego corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis posset: id est accelerari. Seneca lib. epist. 15, epist. 1: Petis à me, vt id quod in diem suum dixeram debere differri, repræsentem, & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, &c. Hoc quoque ex Marcelli verbis apertè intelligitur in l. 36, §. 1, D. de cond. & demonst. vbi iusserat testatrix, vt prædia, si filius sedecim annos non impleret, alteri redderentur. Quæro, inquit, quum Seia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens, defunctus sit, an repræsentetur fideicommissum quintodecimo anno impleto. id est ante tempus quo decimum sextum implere potuisset, præstandum sit. Item: Contra voluntatem testatoris repræsentationem fideicom. desiderari. Sic l. 24, §. quoties, D. solut. mat. l. 1, l. 2, D. de dot. præleg.

REPRÆSENTARE, pro locum alterius ac numerum obtinere, vel tantundem valere. Vlpia. l. 1, §. 1, D. Si is qui test. Culpa dolo proxima dolum repræsentat.

REPROMITTERE, est ei qui nobis stipulantibus antea promisit, nunc iam vicissim à nobis stipulanti promittere. Cicero pro Comœdo: Repromittis tu ab hinc triennium Roscio. Quod à Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me

me soluturum spondeo. Item: Repromisisse Fannium Roscio, si quid à Flauio exegisset, eius partem dimidiam, sed omnino exegisse nihil. quid? tu nõ exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes. Roscius Fannio stipulanti pecuniam certam spopõdit, pro opera & labore quem in communi iudicio persequendo sumpserat: sed vicissim Roscius stipulatus ab eo est dimidiam eius quod exigeret partem. Promissor igitur fuit Roscius priore loco: repromissor Fannius, posteriore: sicuti stipulator priore loco Fannius, restipulator posteriore Roscius.

REPROMITTERE porrò & satisdare opponuntur. nam satisdatur adhibito fideiussore: repromittitur nuda cautione ac sine fideiussore. vti patet ex l.1, §.1, D.de stip. Prætor. Sed hi quidem qui suo nomine cauent, repromittunt: qui alieno, satisdant. Sic l.vlt.§.si legat.D.quod legat.l.6, vt leg. nom.l.23, D.de vsuf.legat.

REPVDIVM, vide Diuortium.

REPVDIARE hereditatem, vide Recusare.

REPVDIVM generale nomen est, & tam de coniugibus, quàm de spõsis dicitur. Diuortium autem de maritis tantum. vide l.2, D.de diuort.& l.191, D.de verb.signif.

REPVDIARE, alieni heredis est: Abstinere, necessarij.§.6, De hered. qualit. & diff.

REPVTATIONES sub Rubric. C.de reputationibus, dicuntur compensationes quæ cõtra minores in integrum restitutos fiunt. vt enim illis contra venditionem restitutis fundus cum fructibus restituuntur, sic illi precium cum vsuris reddunt.l. patri, 27.§.prædium, l.minor, 40.§.1.l.tutor, 47. §.vlt.D.de minorib.

RES, quantum ego existimare possum, quatuor in libris nostris significat: primum id quod planè ac latinè Rem dicimus, quæ appellatio infinita est: deinde bona omnia, tertiò litem, postremò vtilitatem.

RES propria significatione dicitur veluti cùm Re cõtrahi obligationes dicimus, quæ neque nudo consensu, neque verbis, neque literis, sed tantum rei traditione contrahuntur. l. 1, D. de oblig. & act. Hinc In rem scriptæ actiones, & Pacta in rem: denique quoties indefinitè sine certæ personæ notatione aliquid fit. quo de genere dicẽdi scripsimus sub litera I. Sub eodem genere sunt, Rubr. de rebus credit. Rerum amot. De rerum diuisio. &c.

RES pro iis omnibus quæ bona nominantur. vnde

IN REM actiones dictæ, quibus ea omnia quæ bonorum appellatione continentur, petimus. Item

REM pupilli saluam fore satisdatio est, cùm tutores cauent, bona pupilli finita tutela salua & integra redditum iri.l.1, & pass. D.rem pupill.sal. Item

REI vxoriæ actio, id est actio dotis soluto matrimonio repetendæ.l.vn.C.de rei vxo. act.

REI seruandæ caussa in possessionem mitti.l.1, & pass.quib.ex caus.in poss.

RES pro hereditate. vt cùm dicimus bonorum possessionem aliam esse cum re, si is qui accepit, cum effectu bona retineat: sine re, cum alius iure ciuili euincere hereditatem potest: veluti si suus heres intestato sit. vt ait Vlp.cap. Inst. 28, & sic accipienda l.1, §.penul. D.si tab. test.null. l.postumus, 12. D.de iniust.test.

RES, pro lite. vt cùm dicimus Res comperendinata: id est, inquit Festus, iudicium in tertium diem constitutũ. vnde illud Ciceronis contra Iurisconſ.in orat.Murænaiana: Tot homines, tam ingeniosos statuere non potuisse, vtrũ rem an litem dici oporteat. Et in formulis, vt Varro in VI. De lingua scribit: QVAM rem siue litem dicere oportet. Hinc illud Vlpiani in l.8, §.1, D.de inoff.test. Si quis post rem inofficiosi ordinatam litem dereliquerit, postea non audietur. Hinc

RES iudicata dicitur, quæ finem controuersiarum pronunciatione iudicis accipit: quod vel condemnatione, vel absolutione contingit.l.1, D.de re iud.

RES pro vtilitate & emolumento. vnde Actio de in rem verso: lib. XV, tit. III. Item

IN REM suam procurator, qui alienas actiones suo commodo exercet.l.41, D.de re iudic. Item

IN REM suam fideiussor, ad quem emolumentum negocij peruenturum est.l. 8, §.1, D.qui satisd. cogant.

RESCISSIO, præcisè pro Rescissio matrimonij, quum scilicet Prætor matrimonium in danda possessione pro nihilo ducens, tacitè illud rescindit, & quantum ad

ius impetrandæ possessionis pertinet, extinguit. Vlpianus l. 3, §. 5, D. de bon. poss. cont. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit sortitus, dein nepos patre iam mortuo ad bonorum possessionem aui velit venire: admittendus est ad eam. non enim per rescissionem is qui filius iustus est, efficitur non filius: quum rescissio, quo magis admittantur, nō quo minus, adhibeatur. Sensus est, Non si filius à patre exheredari potuit, icirco nepos aduersus aui tabulas petere bonorum possessionem non potest. nam Prætor caussam propter quam exheredari filius potuit, nimirum turpe illud matrimonium, rescindit, & quantum in se est extinguit. nec enim minus in hoc nepote merita neporis, quàm patris eius delicta perpendit, vti continuò Vlpianus subiecit. Non ignoramus tamen aliter aliis placuisse: sed doctoribus iudicium relinquimus.

RESCISSORIA actio: vide Actio rescissoria.

RESCRIBERE dicebantur debitores, cùm pecuniam reddebant: Scribere aut Dictare creditores, cùm credebant. Hora. Satyr. lib. II.

Putidius multo cerebrū est (mihi crede) Perilli Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.

Et ibi.

Scribe decem Nerio: non est satis, adde Cicutæ.

Moris fuit vt creditores in argentariorum, apud quos suas pecunias collocarāt, tabulis expensum alicui ferrent, & argentario id nomen dictarent. Debitores autem cùm eam pecuniā reddidissent, eidem argentario, vt nomen expungeret, & pecuniam in acceptum referret, dictabant. Donatus in Phormio. Rescribi, inquit, est reddi, seu per mensæ scripturam dari. Quoniā ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura, Rescribere dicebant, pro Renumerare. Per scripturam, id est de mensæ scriptura dari. Vnde hodie additur chirographis, Domo ex arca sua: vel, Ex mensæ scriptura. Vide Transcribi: & Seruij locum in VII. Æneid.

RESCRIBERE dicebantur Iurisconsulti, cùm sua responsa consulentibus scripta reddebant. Sic in l. ex contractu, 44. D. de re iudic. RESCRIPSIT, pro Respondit.

RESCRIPTA principum dicūtur, quibus illi vel ad libellos præsentium, vel ad magistratuum absentiū cōsultationes quid sibi de ea re fieri placeret, respondent. vt l. sed ad. 19. §. 9. D. loc. l. diui fratres, 17. D. de iur. patron.

RESIDVÆ pecuniæ dicebantur, quæ apud eum qui publicam pecuniam administrarat, supererāt: cùm vel in vsum publicum erogari, vel in ærariū referri deberent. Paulus l. 22, D. ad leg. Iul. de pecul. Lege Iulia de residuis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam in vsum aliquem retinuit, neque in eum consumpsit. Et l. 4, §. 1, eod. Lege Iulia de residuis tenetur is, apud quē ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit, aliáve qua caussa pecunia publica resedit.

RESIDVVM aliquando totum significat. Antoninus l. 2, C. de hered. instit. Pater tuus si ex residua parte institutus est quam alter heres scriptus capere non poterat, isq; ad nullam partem hereditatis per conditionem suam admitti potuit, ex asse heres extitit: nam residui commemoratio etiam totum admittit.

RESTICVLVS, paruus restis. Vlpianus l. 5, §. vlti. D. de his qui deiec. vel effud. Si amphora ex resticulo suspēsa decidisset. Legitur tamen RETICVLO.

RESTIPVLARI, est ab eo cui quid antè à nobis stipulāti promisimus, vicissim aliquid stipulari. Cic. pro Comœdo: Cur igitur decidit, & non restipulatur neminē amplius petiturum? Loquitur de Flauio, à quo Roscius trāsactionis nomine fundū stipulatus erat. quærit igitur si totius societatis nomine fundū Roscius stipulatus est, quid ita Flauius restipulatus nō est, amplius eo nomine neminē petiturū? Item: Recita istam restipulationē clarius. quid enim stipulatio clamat? Quid hic porrò nunc restipulatur, quod iampridem ipse exegit? Loquitur de Roscio, qui stipulatur iam à Fannio partem exactionis futuræ dimidiam, cùm antea eidem stipulanti certam pecuniæ summam pro suscepta in Flauio persequendo molestia & opera, spopondisset. Stipulator igitur antea fuerat Fannius, restipulator postea Roscius: quemadmodum promissor antea Roscius, nunc promissor Fannius. vt facilè appareat aliud à Cicerone repromissionem, aliud Restipulationē appellari. quod vix ascribendum huic operi putassem, nisi Francisc. Connani viri doctissimi miram

in ea

in ea re hallucinationẽ animaduertissem, cùm tamen in l. damni, 43. §. 1. D. de damn. infect. Alfenus apertissimè Restipulandi verbo ea in re sit vsus.

Restitvere is intelligitur, inquit Paulus, qui simul & caussam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset: id est, & vsucapionis caussam & fructum. l. 35, D. de verb. sign.

Restitvit, ait Pomponius, non solùm qui solũ corpus, sed etiam qui omnem rem conditionémque reddita caussa præstat: & tota restitutio iuris est interpretatio. l. 246, §. 1, D. de verb. sig.

Restitvere tutelã, pro rationem & reliqua tutelæ: apud Africanum in l. 10, D. rem pup. sal.

Restitvere in interdicto, Ne quid in loco publico, &c. videtur (inquit Vlp.) qui in pristinum statum reducit. quod fit, siue quis tollit id quod factum est, vel reponit quod sublatum est. l. 2, §. 27, D. ne quid in loco pub. Vide Exhibere.

Restitvere is videtur, inquit Paulus, qui id restituit quod habiturus esset actor si controuersia ei facta non esset. l. 75, D. de verb. sign.

Restitvtoria actio, vide Actio restitutoria.

Restitvtoria inter. sunt, per quæ Prætor aliquid restitui iubet. l. 1, & l. 2, D. de inter. qua de caussa ita semper concepta sunt, vt verbum restitvas addatur. veluti, Quod precariò ab illo habes, id illi restituas. Restituendi autem verbum duas ad res pertinet. aut enim res restitui iubetur: vt in Quorum bonorum, & Vnde vi: aut opus, vt De fluminib. De cloacis, &c.

Restitviri, vel, quod verius est, Restitutuiri, vetustè pro Restitutum iri. Iulian. l. 23, D. de act. empt. Et præterea cauere debet, quicquid ex hereditate liberti ad eum peruenerit restituiri. Paulus l. 52. in fi. D. de pecul. Vel interposita cautione, si priores agant qui priuilegium non habent, restituiri quod acceperunt. Item apud Vlp. l. 5, §. 1, D. de cond. caus. dat.

Restitvtio ab exilio duplex est, generalis & specialis. hæc cùm indefinitè concepta est, veluti, In integrum te restituo, iura omnia complectitur. l. prima, l. vltima, §. vltimo, C. de sent. pass. l. 1, D. eo. veluti patriam potestatem, ius agnationis, aliáque generis eiusdem. cum autem iura quædam nominatim continet, vltrà non valet. l. 2. in insulam, C. eod. l. 2, D. eodem. Generalis verò restitutio dicitur, quæ veniam duntaxat, & reditum in patriam indulget: itaque neque bona confiscata restituit. l. 4, C. de bon. damnat. neq; vllas actiones siue pro illo, siue contra illum conceptæ sint. l. 4, & l. 5, C. de sent. pass.

Retare flumina, pro purgare. nam Retæ, arbores sunt quæ aut ex ripis fluminum eminent, aut in alueis eorum extant: à retibus, quòd prætereuntes naues impediant, quasiq; irretiant. Hinc edictum vetus, Qui flumina retanda publicè redempta habent, si quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit, non fecisse. Hæc ex Gellio lib. 2, cap. 17.

Reticvli, cancelli è funiculis tenuibus, aut è neruis: quibus bestiæ ab loci alicuius aditu arcentur. Vlpian. l. 17, §. 2, De act. empt. Reticuli circa columnas, pluteï circa parietes, item cilicia vela ædium non sunt. Varro lib. De re rust. 3, cap. 5. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è neruis sunt, vt perspici in silua possit, & quæ ibi sunt, neque auis eas transire. In l. 41, §. 7, De leg. 1. simpliciter Cancelli appellantur.

Reticvlvm à reti, dictum, inquit Varro, quòd capillum retineret. Vlpianus in l. 25, §. 4, D. de aur. argen. inter mulierum ornamenta Reticula recenset.

Retractvs vsitata vox in scholis nostris, pro redemptione prediorum, lege aut pacto cõtrahentium introducta. Vt autem à contrahendo Cõtractum, à distrahendo Distractum Iurisconsulti declinarunt: sic à retrahẽdo Retractum recipere possumus. præsertim cùm Retrahẽdi verbum pro recuperatione prediorum alienatorum vsurpetur ab Vlpiano in l. imperatores, 9, §. 2, D. de admin. rer. ad ciuit.

Retractvs autem duplex est: Legitimus quẽ & Gentilitium appellare possumus: & Conuentionalis. Legitimus siue Gentilitius est, qui propinquis conceditur, vt alienata à propinquis prędia oblato intra legitimum tempus pretio recuperare possint. qua de caussa ius προτιμήσεως à Græcis appellatum est. vnde quandã quasi Predio-

 rum

rum gentilitatem nasci apparet: qualem se Cicero vidisse negabat. Ad hanc autem περὶ ... absurdum est referre l.dudum,C. de contr. empt. quemadmodum alio loco demonstrauimus. Conuentionalis autem retractus est, cùm in venditione prædij pactum est, vt venditori quandoque liceat illud restituto pretio redimere ac recuperare: siue dies ei redemptioni præstituta sit, siue non sit. cuiusmodi conuentiones in iure nostro vsitatæ sunt: vt l.2, & similib. C. de pact. int. empt.

REVS antiquis dictus est à Re, id est lite: vt sub voce Res docuimus. itaque Cicero in II. de Ora. Reos, inquit, appello, non eos modò qui arguuntur, sed omnes quorũ de re disceptatur. sic enim olim loquebantur. Et Gall. Ælius apud Fest. Reus est, inquit, qui cum altero litem contestatam habet, siue is egit, siue cum eo actum est. Quibus ex verbis apparet, Reos antiquis eosdem fuisse, qui nunc Litigatores appellantur. Postea verò distinguendarum appellationum caussa, & ne nomina confunderentur, Rei dici cœpti sunt (vt Festus inquit) à re quam promiserũt, ac debent: hoc est, ij vnde quid iudicio petitur. Reus, inquit Festus, nunc dicitur, qui caussam dicit, & item qui quid promisit, ac debet. Hinc

REVS stipulandi dicitur, qui stipulatus est.

REVS promittendi, qui promisit. l.1, & pass. D. de duob. reis. & apud Galliũ Ælium auctore Festo.

REVS stipulando est idem, qui stipulator dicitur. quippe suo nomine ab altero stipulatus est, non is qui alteri astipulatus est.

REVS promittẽdo, est qui suo nomine alteri quid promisit. Sic à Paulo in l.si duo, 34. D. de recept. arb.

REVS credendi dicitur, qui credidit.

REVS debendi qui debet. Item

REVS satisdandi, qui fideiussorẽ dedit.

REVS satisaccipiendi, qui accepit. l. qui hominem, 34. § quidam, D. de solut. Hinc

REI promittendi plures fieri dicuntur, qui coniunctim interrogati separatim respondent. l.1, & l.4, D. de duob. reis. Item

REI eiusdem pecuniæ, qui eandem pecuniam promiserunt. l. non quocunque, 82. §. qui Caium, D. de leg. 1. l. heres, 21. §. pen. D. de fideiuss.

REVM facere in publicis iudiciis, est eius nomen ad magistratum cuius de ea re notio est, deferre. vt ei dies audiendę accusationi dicatur. l.3, D. de accusation. Hinc Asconius: Quid est, inquit, Reum fieri, nisi apud Prætorẽ legibus interrogari? Quum enim in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur, vt victo: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. hęc ille. Interea autem eius nomen in reorum album referebatur, vt caussa ex ordine ageretur: dicebatúrque in reos receptus vel relatus. Libellorum autem cõceptio qualis fuerit, Paulus in d. l.3, D. de accusat. demonstrat.

REATVS, eorum conditio qui rei facti sunt, quandiu pendet accusatio. l. si diutino, 25. D. de pœn. l. aufertur, 46. §. in reatu, D. de iur. fisc.

RIDICA, pedamentum vitium. Vlp. l. 11, §.3, D. quod vi aut clam. Si quis in vineas meas venerit, & inde ridicas abstulerit, hoc interdicto tenebitur. Varro De re rust. li.1, cap.8. Pedamentũ ferè quatuor generum, vnum robustum, quod optimum solet afferri in vineam è quercu ac iunipero, & vocatur Ridica.

RIPA ita rectè definietur, inquit Vlp. id quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens. l.1, De flumin. item in l.3, Ripa ea putatur, quæ plenissimum flumen continet. l.3, eod.

RIPA, fluminis dicitur: Litus verò, maris. Itaque insulæ in flumine natæ extremitas, ripa: in mari, litus à Proculo appellatur. Si qua, inquit, in flumine tua est, nihil in ea publici est. Paulus: In eo genere insularum, ripæ, flumini: & litora, mari, proxima publica sunt. Hæc Paulus l.65, §.1, D. de acq. rer. dom.

RISCVS in mundo muliebri ponitur ab Vlpiano in l.25, §.4, D. de aur. arg. Pollux ῥίσκον inter arculas memorat. vnde suspicor eam significari capsulam in qua linteola munda mulieres reponunt, quibus lotam corporis partem abstergunt. Riscus enim cum lauatione coniungitur.

RIVALES Vlp. in l.1, §.20, D. de aqua. quot. & æsti. interpretatur, qui per eũdem riuum aquam ducunt.

RIVVS inquit Vlp. est locus per longitudinem

tudinem depressus, quà aqua decurrat, cui nomen est ἀπὸ τοῦ ῥεῖν l.1.D.de riuis.

RIXA, vide TVRBA.

ROFFREDVS Iurisconsult. nobilis, Beneuētanus, ius ciuile publicè Bononiæ, dein Aretij professus est circiter annū M.C.C.

ROSAM Pompo. in l.21,§.1, D. de aur. & arg. numerat inter ea vnguenta, quæ valetudinis caussa sunt parata. Ergo Rosam pro oleo rosaceo posuit: vti Celsus lib.8, ca. 4. Quòd si mēbrana per inflammationem intumuerit, infundenda erit rosa tepida.

RVBRICA, terra rubra: qua veteres interdum, interdum etiam minio, librorum indices, id est titulos, & capita notabant. vnde Paulus in l.2, §. recup. D. de interd. Recuperandæ, inquit, possessionis caussa interdicta proponuntur sub rubrica Vnde vi. Hinc illud Iuuenal. Sat. XIIII:

Perlege rubras Maiorum leges. Hinc Persij Sat. V: *Si quid Masuri rubrica vetauit.* Hinc Fab. lib.12. cap.3: Alij se ad album & rubricas transtulerunt: & formularij vel leguleij esse maluerunt. Ouid. li.1. de Tristib.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Quod autē eruditus vir scripsit in suis Aduersariis, Rubrica leges solas scriptas fuisse, ad Prætoris Album non pertinuisse, haud scio an satis cum illo vel Persij, vel Pauli Iuriscon. loco, quem modo protuli, conueniat. Nihilo fortasse probabilior altera eius coniectura est, Rubrica Iurisconsultorum commentarios notari non solitos, quasi verò, cùm eum ornatum ad sua scripta quiuis adhiberet, solis Iurisconsultis eius vsus interdictus fuisset. Cornuti autem in illum Persij locum verba hæc sunt: Hic Masurius Sabinus legis consultus fuit, cuius Rubricam vocat minium, quo tituli legum annotabantur. Persij autem versus hi sunt:

Vindicta postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat, iussit quodcunq; voluntas,
Excepto, si quid Masuri rubrica vetauit.

Hoc est, exceptis iis quæ à legibus vel disertè ac nominatim, vel per Iurisconsultorum receptam interpretationem vetantur.

RVDVS, ruderis, lapides rudes, vt in dirutis ædificiis. Vlpianus l.3. De seruit. rust. Posse te cedere ius ei esse terram, rudus, saxa iacere, posita habere.

RVMPI testamentum dicitur, cùm permanente suo in statu testatore casu aliquo euertitur. l.3, §.2, D. de iniust. rupt. veluti agnatione postumi, adoptione vel arrogatione filij filiæ've, alterius testamenti factione, dummodo heres ex eo esse potuerit. vide Irritum fieri.

RVMPITVR testamentum, cùm in eodem statu manente testatore, ipsius testamenti ius vitiatur: ait Imp. tit. quibus mod. test. in princ.

RVPISSE verbum in Aquilia lege ferè omnes veteres sic intellexerunt, pro corrupisse. l.27. §.9, D. ad leg. Aquil.

RVPTVM intelligitur quod quoquo modo corruptum est: ait Imp. §.8, ad l. Aquil.

RVRA veteres incultos agros dicebant, id est syluas & pascua. Ex lib. varior. auctor. de limitibus.

RVTA cæsa, quæ in prædiorum legibus excipiebantur, Vlpian. sic interpretatur in l. fundi, 17. §.3, D. de action. empt. vt Ruta sint, quæ eruta sunt: vt arena, creta & similia: Cæsa verò, vt arbores cæsę, carbones, & his similia. Quintus verò Mutius: Ruta cæsa, inquit, ea sunt, quæ neque ędium, neque fundi sunt. l. in vendendo, 66. in fin. D. de cont. empt. Et in l. 241, D. de verbo. signifi. In rutis cæsis, inquit, ea sunt, quæ terra non tenentur, quæq; opere structili tectorióve non continentur. Itaq; Iauolenus in l. granaria, 18. D. de action. empt. scribit granaria quæ ex tabulis fieri solent, & supra terram sunt, sic vt stipites eorum in terra defossi non sint, itémque tegulas quæ nondum ædificiis impositæ sunt, in rutis & cæsis haberi. Cicer. II. de Orat. Te, cùm ædes vēderes ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. vbi Solium, Iurisconsulti sellam significat. Idem in Partit. Cum ex testamentis quæritur quid sit penus, aut cùm ex lege prædij quæritur, quæ sint ruta cæsa. Idem in Topic. Fecitq; quod sæpe liberales venditores solent: vt cùm ædes fundúmve vendiderint, rutis cęsis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi caussa aptè & loco positum esse videatur.

S LITERA.

F. S. Sine fraude sua. vt in lege Iulia de adulteriis: Retinere adulterum horas viginti sine fraude sua iure liceat. vt ait Vlpia. in l. capite, 25. D. de adul. Valerius Probus inter notas refert.

SABINIANI, vide Cassiani.

SACCARIVS, operarius, qui saccis gestandis quæstum facit. Paulus l. 40, §. 3, D. de contr. empt. Non Magis quàm si quid ex sacco saccarij cecidisset, aut ex eo quod auibus ex aëre cecidisset.

SACCVLARII qui vetitas in sacculo artes exercẽtes partem subducunt, partem subtrahunt: nominantur in l. 7, D. de effractor.

SACERDOTES, curatores sacrorum. Paulus l. 32, §. 3, D. de recept. arbit. Sacerdote obueniente videbimus, an cogatur arbiter sententiam dicere: id enim non tantùm honori personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris vacare sacerdotes oportet.

SACRA priuata gentis cuiusque fuisse quæ Diis penatibus paterfamiliâs faceret, constat ex Ciceronis lib. de legib. 2. Emancipati autem liberi arbitratu suo sacra sibi constituebant. Hinc filiifamiliâs in sacris paternis esse dicuntur. l. 2, C. de bon. quæ lib. in sacris manere. l. filiæ, 12. C. de collation. l. pen. C. de adopt. in sacris parentum constituti. l. vlt. C. de inoffic. testa. l. vlti. C. ad Tertull. l. vlti. C. de cur. fur. in sacris positi. l. in coniunctione, 29. C. de nupt. in sacris retineri. l. 3, C. de bo. mater. Hinc adoptati qui in alterius gentem transibant, in eius gentis sacra transire dicebantur: vt apud Val. Max. lib. 7, c. 7. Et qui per emancipationem de familia demigrabant, à sacris paternis dimitti, & absolui. l. quidam, 31. C. de fideic. l. 1, C. de annal. excep. l. de emancipatis, 13. C. de legit. hered.

SACRA loca ea sunt, quæ publicè sunt dedicata, siue in ciuitate sint, siue in agro. l. 9, D. de rer. diuis.

SACRAE res sunt, quæ publicè consecratæ sunt, non priuatè. si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit, sacrum nõ est, sed profanum. l. 6, §. 2. D. de diuis. rerum.

SACRAE res sunt, quæ ritè per Pontifices Deo consecratæ sunt, veluti ædes sacræ, & Donaria quæ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: ait Imp. §. 6, De re. diuis. Sic Trebatius: Sacrum est, inquit, quicquid est quod deorum habetur. apud Macrob. Satur. lib. 3, capi. 3. Et Gallus Ælius apud Festum: Sacrum est, inquit, quodcũque modo & instituto ciuitatis consecratum sit, siue ædes, siue ara, siue signum, siue locus, siue pecunia, siue quid aliud quod diis dedicatum & consecratum sit.

SACRAMENTVM dicitur ea pecunia quæ in iudiciũ venit, in litibus: à sacro. Qui petebat & qui inficiabatur, de aliis rebus vterque quinquaginta æris ad Pontificem deponebant: de aliis rebus item, certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat: victi, ad ærarium redibat. Varro lib. De lingua IIII.

SACRAMENTVM, inquit Festus, æs significat, quod pœnæ nomine penditur, siue contendit. Id in aliis quinquaginta assium est, in aliis quingentorum inter eos qui iudicio inter se contenderent. qua de re lege L. Papirij Tribuni pl. sancitum est his verbis: Quicunque Prætor posthac factus erit, qui inter ciues ius dicet, Tresuiros capitales populum rogato: iique Tresuiri, * quicunque * ciere sacramenta * exigunto, iudicantóque: eodémque iure sunto, vt quos ex legibus, plebíśve sciris exigere, iudicaréve oportet. Sacramenti autem nomine id æs dici cœptũ est, quod & propter ærarij rationem, & sacrorum publicorum multitudinem consumebatur in rebus diuinis. Sic enim optimi scriptoris diuulsos inter se locos reconciliarem: quibus quod afferre medicinæ potuimus, studiosè attulimus. Videndum etiam an pro Capitales, Monetales legendum sit: cùm satis constet à Capitalium Treuirorum procuratione alienum hoc negocium fuisse. Pedianus autem Verrin. III: Comperendinatio, inquit, est ab vtrisque litigatoribus inuicem sibi denuntiatio in perendinum diem. nanque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem, &c. Quibus ex Varronis, Pompeij, & Asconij locis quantum inter Sacramentum & Sponsionem intersit, ita demonstrari posse arbitror: vt SACRA-

MENTVM

MENTVM sit, certa & legitima pecuniæ summa quæ ab actore & reo deponebatur in sacro, vt qui victus & damnatus esset, is pecunia sua multaretur: qui vicisset, suam, reciperaret. SPONSIO autem dicebatur, mutua litigatorum promissio, cùm alter ab altero certam summā stipulabatur NI bonam caussam haberet. In hac igitur stipulatio adhibebatur, & alter alterius fidē sequebatur, neuter deponebat. in illo neuter alterius fidem sequebatur, neuter stipulabatur, sed vterq; deponebat. In hac, victor actionem ex sponso habebat, idest certi condictionem, vt sibi eam pecuniam exigere & habere liceret. In illo, victi pecunia sacro committebatur, & in res diuinas consumebatur. Isidorus autem lib. Etymol. v. Sacramentum, inquit, est pignus sponsionis: quia violare quod quisque promisit, perfidiæ est. Quod quàm ineptum sit, id est plane Isidoricū, nemo nō videt. nam Sacramentum pignus quidem est, ait non sponsionis: verum bonæ fidei litigatoris. In sponsione nanque pignus non datur. Sacramentum autem in rerum capitalium iudiciis vsurpari solitum putare, planè absurdum est: idq; superior ille Pediani locus attēte consideratus, satis ostendet. Vide, SPONSIO.

SACRARIVM & sacer locus differunt. nam sacer locus, est locus consecratus: sacrarium est locus in quo sacra reponuntur: quod etiam in ędificio priuato esse potest. l. 9, D. de diuis. rerum.

SACRATÆ leges sunt, quibus sancitum erat, vt si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt, qui esse dicant sacratas quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. Festus.

SACROSANCTVM quid sit, vide SANCTA.

SALAMANDRA, venenatum animal ac pestiferum, vt scribit Plin. lib. 10, cap. 67. Itaque à Marciano inter venena connumeratur l. 3, §. 1, D. ad legem Cor. de sicar.

SALARIARIVS, cui salarium soluitur. Vlpian. l. 10, §. 8, D. mandat. Nisi si salariarius fuit, & hoc conuenit vt sumptus de suo faceret ad hæc itinera, hoc est de salario.

SALIENTES, fontes tubulis fistulisve aquam fundentes: nomine ex eo deducto, quòd aqua ex tubuli capite in labrū fluens, salire videatur. Vlpi. l. 15, D. de actio. empt. Lines, & labra, salientes, fistulæ quoq; quæ salientibus iunguntur. Vlpian. l. 12, §. 14, D. de insti. & instit. Fistulæ autem & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, &c.

SALTVM Gallus Ælius lib. 2. significationum quæ ad ius ciuile pertinent, ita definit, Saltus est vbi syluæ & pastiones sunt: quarum caussa casæ quoque & si qua particula in eo saltu pastorū aut custodum causa aratur, ea res non peremit nomen saltui: non magis quàm fundi, qui in agro culto, & eius caussa habet ædificium, si qua particula in eo habet syluam. Festus. Hinc

SALTVARII, à saltu. eorum duo genera fuere, quemadmodum scribit Vlpianus l. 12, §. 4, D. de instit. vel insti. alij enim fructuum seruandorum gratia parati erant: alij finium custodiendorum caussa. De illis mentio fit apud eundem in l. 8. in fi. D. eo. de bis apud Pompo. l. 16, §. 1, De vsu & habit. & apud Alfenum l. 60, §. 3, D. de leg. & fid. lib. 32. Hinc

SALTVENSES fundi Principis dicuntur sub tuc. C. de fund. putrim. & salt. qui pecoris pascendi caussa elocari solebant, cùm in Principis patrimonio conseruatentur.

SALVIANVM interdictum, vide Interdictum Saluianum.

SANATES dicti sunt, qui supra infraq; Romam habitauerunt. quod nomē iis fuit, quia quum defecissent à Romanis, breui pòst rediere in amicitiam, quasi sanata mēte. Itaque in XII. cautum est, vt idem iuris esset Sanatibus quod fortibus: id est bonis, & qui nunquam defecerant à pop. Roma. Hæc festus.

SANCTA propriè dicimus, quæ neque sacra, neq; profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt: sanctione enim quadam sunt subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & interdum in sanctionibus adiicitur, vt qui ibi aliquid commisit, capite puniatur. l. 9, §. 2, D. de diuis. rerum.

SANCTIO legum triplex est: summa, media & infima. Summa est, quæ id quod aduersus legem commissum est, ipsa per se ac vi sua, id est, sine magistratus opera rescindit: veluti Sanctio legis Æliæ Sentiæ, quæ libertatem eius qui in fraudem creditoris manumissus est, irritā esse iubet. §. 2,

Qui

Qui & quibus ex caussis Media est, quæ non per se, sed magistratus opera quod cõmissum est rescindit: veluti si res vendita non valet dimidium precij, vel preciũ non valet dimidium rei.l.2,C.de rescind.vend. Item cùm ea quæ in fraudem minorum aut creditorum facta sunt, restituuntur. Infima est, cùm quod commissum est non rescinditur, sed is qui commisit multatur: velut in lege Furia testamentaria, quæ plus mille assium legatũ, mortisve caussa capere vetat, & aduersus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit.

SANCTIONES vocamus eas legum partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos qui contra leges fecerint: ait Imp.§. 8, de rer.diuis. Papin.l.41,D.de pœn. Sanctio legum quæ nouissimè certam pœnam irrogat, iis qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non videtur quibus ipsa lege pœna specialiter addita est Eius sanctionis exemplum pulcherrimum liber ex reliquiis legis Regiæ quam suo loco descripsi, propter summam elegantiam & vetustatem adscribere.

SI QVIS HVIVSCE LEGIS ERGÔ ADVERSVS LEGES, ROGATIONES, PLEBIS'VE SCITA, SENATV'SVE CONSVLTA FECIT, FECERIT, SIVE QVOD CVM EX LEGE, ROGATIONE, PLEBIS'VE SCITO S.VE C. FACERE OPORTEBIT, NON FECERIT, HVIVS LEGIS ERGÔ ID EI NE FRAVDI ESTO, NE'VE QVID OB EAM REM POPVLO DARE DEBETO, NE'VE CVI DE EA RE ACTIO, NE'VE IVDICATIO ESTO: NE'VE QVIS DE EA RE APVD * CI SINITO.

Cicero ad Att.li,3,Epist.23: Scis enim Clodium sanxisse, vt vix aut omnino non posset nec per Senatũ, nec per populum infirmari sua lex. sed vides nunquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla ferè abrogari posset: neque enim vlla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. Idẽ Verrina v: Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legum sanctionem pœnamq; recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset.

SANCTIO pragmatica, vide PRAGMATICA.

SANCTVARIVM Cæsaris appellat Siculus Flaccus, sanctius tabularium principis, in quo agrorum omnium & diuisorum & assignatorum formas & diuisionẽ commentarius, & principatus habet.

SANCTVM est, ait Trebat. interdum idem quod sacrum, idémque quod religiosum: interdum aliud, id est, nec sacrum, nec religiosum: nimirum incorruptum & inuiolatum. Hæc Macrob. lib.3, capi.3. Fest. autem lib. 16: Inter sacrum & Sanctum & Religiosum differentias Ælius Gallus bellissimè refert. sacrum, ædificium consecratum Deo. sanctum, murum qui sit circa oppidum. religiosum, sepulcrum vbi mortuus sepultus, aut humatus sit. Sed illa portione quadam & temporibus eadem videri posse. Siquidem quod sacrum est, id lege aut instituto maiorum sanctum esse putant; quòd violari id sine pœna non possit. idem religiosum quoque esse, quòd iam sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat, & quod si faciat, aduersus deorum voluntatem videatur facere. Similiter de muro aut sepulcro debere obseruari, vt eadem & sacra & sancta religiosa fiant. Hæc Festus. Propriè autem sancta dicuntur, quæ ab iniuria hominum defensa atque munita sunt: inquit Marcianus.l.8, D. de rer.diuis. Munita autem propter pœnam propositam significat. Nam sancire est sanguine fuso cõfirmare: vt Seruius Grammaticus testatur. neque Marciano assentior, qui à sagminibus hoc verbum eo loco deducit. quin Festo potius astipularer, qui sagmina à sanciendo, id est confirmando deducit. A sanguine autem confictum esse, vel ex consuetudine sacrorum sollẽnium, quam Sallustius in Catilinaria commemorat, intelligi potest. Fuere, inquit, qui dicerent, Catilinam cùm ad iusiurãdum populares sceleris sui adigeret (sic enim legendum, non Addiceret) humani corporis sanguinem vino permistum in pateris circumtulisse: inde cùm post execrationem omnes degustassent, sicuti in communibus sacris fieri consueuit, aperuisse cõsilium suum, &c. Sancta ergo prima ea sunt, quæ cæsa victima & execratione interposita, confirmata sunt. Et sacrosancta, iudicio meo, illa eadem propriè, quasi quæ sacro facto sancita sunt. Sed Liuius lib. 111, quum idem propè sibi videri significasset, Iurisconsultis tamen aliud

aliud placere ostẽdit: Cùm inuiolatos Tribunos plebis, inquit, religione, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, vt qui eis nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæq; venum iret. Hac lege Iuris interpretes negãt quẽquam sacrosanctum esse, sed caput eius qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum esse, id sanciri. Hæc Liuius. Eamq; Iurisconsultorum etymologiam Festus lib. 17. secutus: Sacrosancti, inquit, dicuntur, qui sanciuntur vt sint sacri, si sacrum violent. Itaque sacrosancta duobus modis fiunt: Religione, siue Iureiurando, & Lege. quorum vtrunq; Liuius eodem loco significat, his verbis: Et cum religione inuiolato seos, tum lege etiã fecerũt. Paulo autem pòst religionem Iusiurandum interpretatur. Dionysius autem libro sexto: Iurarunt, inquit, per sacra omnia, se posteróśque suos hanc perpetuò legem obseruaturos: addita execratione, vt qui legi parêrent, ita deos superos atque inferos propitios haberent: qui non parêrent, infestos. Hunc vtrunque modum exponit Cicero in ea pro Corn. Balbo, eo loco quem corruptũ subscribam, pòst emendabo. Quid fuit in ea rogatione, quod sacrosanctum videretur? Primùm enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plébśve sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione & cõsecratione legis, aut pœnæ: cùm caput eius, qui contrà facit consecratur. Sic igitur locum emendo: Aut genere ipso, vt obtestatione & consecratione Legis: aut pœna, cùm caput eius, &c. Duos enim tantùm hos fuisse modos, locus insequens, vbi ex enumeratione partium argumentatur, perspicuè ostendit. Quid habes igitur dicere, inquit, de fœdere eiusmodi? Vtrum à capitis consecratione, an obtestatione Legis sacrosanctum esse confirmas? Ex quibus copiosè disputatis perspicuum esse arbitror, hoc inter Sanctum & Sacrosanctum interesse, quòd inter genus & speciem. Sacrosancta enim dicuntur ea, quæ sub capitis pœna sancita sunt, vt inuiolata & incorrupta essent. Quęcunque verò pœnam aliquam continent paulo grauiorem, Sancta nominantur. Planum est præterea & sancta & sacrosancta ea plurimùm dici, quæ inuiolata sunt. Hinc Cicero in ea pro domo sua, de cuiusque domo verba faciens: Hoc, inquit, perfugium est ita sanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas sit. Hinc sacrosanctæ ecclesiæ dicuntur à Iustiniano, quæ asylum præbent. Hinc illud Ciceronis in Catilinam: Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in vastitate omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? Hinc sacrosancta fœdera semper appellantur, quia gentibus omnibus moris fuit, vt ea sanguine sancirent. Cuius rei exemplum insigne teneri non possum, quin hoc loco ex Corn. Tacit. li. 12, subscribam. Mos est, inquit, Regibus (de Armenia loquitur) quoties in societatẽ coeant, implicare dextras, pollicéśque inter seuincire, nodóque perstringere. Móxque vbi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruorẽ sacratum.

Sangvineæ virgæ quibus cædi parricidæ iubentur in l. 9, D. ad leg. Pomp. de parrici. ex virgultis sunt, quæ salignearum virgarum non dissimiles sunt: nisi quòd & grauiores sunt, & propius ad sanguinis colorem accedũt. De iis meminit Plinius lib. XIX, capi. x, & libr. XXIIII, capi. XI. Cùm autem hoc ipsum in prima editione mei libelli de legibus, hoc est, anno 1559. indicassem, & primus omnium veram hanc esse lectionem, docuissem: eiusque sententiam demonstrassem: septem post annis, hoc est 1564, editus est doctissimi viri Adriani Turnebi thesaurus Aduersariorum, in quo meam hanc sententiam recognoui.

Sangvinolenti appellabantur infantes expositi, quòd recens nati efferrentur. sub Rubr. C. de infantib. exposit. & de iis qui sanguinolentos nutr. accepe. & in l. vlt. C. de patribus qui fil. dist. Hos Iuuenalis Rubentes appellat. Sat. VII.

- Modo Primos incipientes
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentes.

Græci ἀρτιγενεῖς & ἀρτιβλάστους vocant.

Sarcito in XII, Seruius Sulpitius ait significare Damnum soluito, præstato. Festus.

Sarcophagvs σαρκοφάγος: sepulcrum, quasi carnes exedens, dictum. Macer l. 37, De relig. & sumpt. fun. Et precium loci in quo defunctus humatus est, & si qua vectigalia sunt, vel sarcophagi, & vectura. Item l. 18, §. 4, D. de alim. & cib. Vt per absentiam filiarum

filiarum mearum ad sarcophagum meum memoriam meam quotannis celebrent.

SARDONYX, gemma. Plinius libr. 37, capi. 6, nomen compositum scribit ex sarda, lapide in Sardinia reperto, coloris rubri: & Onyx, quæ gemma est ad vnguis humani similitudinem accedens. Vlpianus Sardonyca numerat inter gemmas magni precij. l. 6, D. de bon. dam. vbi tamen SARDONYCHICA legitur.

SARTA tecta Festus sic interpretatur: Sartè ponebant pro integrè. ob quam caussam opera publica quæ locantur, vt integra tecta præstentur, sarta tecta vocantur. Etenim sarcire est integrum facere. Hæc Festus. Sed videamus ne non de tectis locutio intelligatur: verum hoc coniunctim pronuncietur, item vt alia complura, in quib. & coniunctio subauditur. vt Ire agere, Vti frui, & quæ sunt generis eiusdem: vt sit Sarcta & tecta. nam C literam interponendam puto, quod à Sarcio declinatum sit, non à Sarrio. Vnde Charisius libro secundo, Sarctè, inquit, pro integrè. Sarcire enim est integrum facere. Hinc Sarcta tecta vti sint, opera publica publice locantur. Vlpianus l. 7, D. de offic. procons. Ædes sacras & opera publica circumire inspiciendi gratia, an sarta tecta quæ sint, vel an aliqua refectione indigeant. Idem l. 7, §. 1, D. de vsufr. Hactenus tamen vt sarta tecta habeanr. itē: Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quærit, si quæ vetustate corruerunt, reficere non cogitur. Item apud Macrum in l. 7, §. 1, D. de leg. Iul. Repetund.

SATISACCEPTIO, inquit Pompon. est stipulatio quæ ita obligat promissorem, vt adpromissores quoque ab eo accipiantur: id est qui idem promittunt. Satis autem accipere dictum est eodem modo, quo satisfacere. nam quia id quo quis contentus erat, ei præstabatur, satisfieri dictum est. l. 5, §. 2, D. de verbo. oblig.

SATISDARE propriè est ei sponsores dare, qui sibi à debitore cauet. nam satisdamus alteri, cauemus nobis. Cauet enim qui satisaccipit. Cicero in Bruto: At verò tibi ego Brute non soluam, nisi prius à te caueto, amplius eo nomine neminem petiturum. Sed Iurisconsulti Cauere postea dixerunt pro cautionem dare. & Cauere sic distinguunt à Satisdare, vt qui sponsorē, id est fideiussorem det, Satisdare dicatur: qui verò chirographum duntaxat, Cauere.

SATISAGERE, pro satagere, curare. Vlp. l. hæc conditio, 10, D. de condit. & demonstr. Hęc cōditio, Filię meę cum nupserit, talis est, vt qui testatus est, impleri solummodo conditionem voluerit: non satisegerit, quando

SATISDARE damni infecti est, cauere datis fideiussoribus se damnum, si quod accidat, ei cuius intererit, præstaturum.

SATISDATIO eodem modo appellata est, quo satisfactio. nam vt satisfacere dicimur ei cuius desiderium implemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro, qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus. l. 1, D. qui satisd. cog.

SATISDATIO iudicatum solui, est quum quis stipulāti vt solueretur sibi quod fuisset iudicatum, datis fideiussoribus promittit. ait Imper. titul. de satisdat. in princi. nam Iudicatum solui, antiquè dictum est, pro Solutum iri: & Satisdare iudicatum solui, dare fideiussores locupletes, qui stipulanti actori promittant, quantum iudicio facto solui oporteret, si reus damnaretur, tantum suo periculo solutum iri, l. tertia, & pass. D. iudic. solui.

SATISDATIO rem ratam dominum habiturum, est quum quis stipulanti à procuratore curatore alterius vt dominus eius procurationem ratam habeat, datis fideiussoribus promittit. vti docet Imp. tit. de satisd. in princ. & l. 1, & passim, D. rem ratam haberi.

SATISDATO debere, est datis spōsoribus siue fideiussorib. debere, Cice. lib. XVI. Ep. ad Att. Possumus enim, vt spōsores appellentur, procuratorem introducere: neq; enim illi litem contestabuntur: quo facto non sum nescius sponsores liberari. sed & illi turpe arbitror, eo nomine, quòd satisdato debeat, procuratores eius non dissoluere: & nostræ grauitatis ius nostrum sine summa illius ignominia persequi.

SATISFACERE dicimur ei, cuius desiderium implemus, inquit Vlpian. l. 1, D. qui satisd. cog. Hinc

SATISFACTVM accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum: siue aliis pignorib. sibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, siue fideiussoribus, siue reo dato, siue precio aliquo, vel nuda conuentione.

tione.l.si rem,9.§.3,D.de pign.act. Hinc

SATISFACERE & Soluere tanquam differentia separantur: vt apud Pôp.l.quod vendidi,19.D. de contr.empt. Quod vendidi non aliter fit accipientis, quàm si aut precium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum.sic in l. Stichum,39.§.1,D. de statulib.l.si ita,41.§.primo,D.de manumiss. test.l.Paulus,38.§.2,D. de lib. causs. Soluit enim propriè qui precium numerat: satisfacit, qui pignus, vel expromissorem, vel fideiussorẽ prębet.l.solutiones,D.de verb. signific.l.4.§.1,D. de re iudic.l.6,D. Quibus mod.pign. vel hypoth.l. promissor,21. §.2,D.de const.pecun.

SATISFACERE, est tantum facere, quantum satis sit irato ad vindictam: inquit Ascon.in illum tertiæ Verrinæ locũ: Video enim, & ex iis quæ legi & audiui intelligo, in qua ciuitate legatus populi R. aliqua ex parte violatus sit, nisi publicè satisfactũ sit, ei ciuitati bellum indici atq; inferri solere.

SATYRA lex, vide Per satyram.

SCANDVLARII, qui ædes scandulis tegunt. Sunt autem Scandulæ sectiles asserculi, quibus contectam annis quadringentis & septuaginta fuisse Romã Plinius lib. 16, capit. 10, testatur. Scandulariorum mentionem facit Tarrunt.in l. vltim.D.de iur.immun.

SCELERITAS, pro Scelus: apud Marcianũ in l.3.D.de bon. eorum qui ant.sent.

SCENA, est quæ ludorum faciendorum caussa quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturq; spectaculũ sui præbiturus posita sit in publico, priuatóve, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectaculi caussa admittantur.l.2,§.4,D.de his qui not.

SCÆVA dicitur, qui sinistra sic vtitur, vt alij homines dextra, & vicissim dextra, pro sinistra. nam si imbecillitate dextræ validius sinistra vteretur, non scæua, sed mancus diceretur: vti docet Vlpia. l. 12,§.1, D.de ædil.edict. Liuius lib.2.scribit, Mutio apud Romanos inditum fuisse nomẽ Scæuolæ, propter dexteram exustam.

SCHEDIA, genus nauigij inconditum, id est trabibus tãtùm inter se nexis factum, Vlp.l.1,§.4,D.de exercit.act. Nauẽ accipere debemus siue marinã, siue fluuiatilẽ: siue in aliquo stagno nauiger, siue schedia sit.

SCHOLÆ appellantur in lib.Cod.corpora siue ordines officialium: hoc est eorũ qui munere & officio aliquo, quod ad principis ministerium pertineret, fungebantur. Eas Iustinianus in l. vlt.C.de locar. vndecim fuisse testatur: omnes autẽ sub Magistri officiorum imperio fuisse, constat ex l.1, & pass.C.de offi.mag.offic. Memorantur autem hæ: Scutariorum prima, item secunda, & tertia: Agentium in rebus: Armatorum seniorum, item iuniorũ: Gentilium seniorum, item iuniorum: Scutariorum sagittariorum, item clibanariorum: Fabricensium. Hinc

SCHOLARES & Scholastici passim in lib. Cod. pro officialibus, hoc est, iis qui in aliqua illarum scholarum locum obtinent.

SCIENTIAM in Aquilia lege pro patientia accipimus: vt qui prohibere potuit, teneatur si non fecerit. l. 45. D. ad legem Aquiliam.

SCIRE leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem, l.17, D. de legib.senat.

SCITA plebeia appellantur ea quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit, plebeio magistratu interrogante. Festus. Vide Plebiscita.

SCORTATIO dicitur propriè quæ cũ meretricibus cõmittitur: hoc est, cum ancillis aut libertis quæ palàm corpore quæstum in lupanaribus, aliisve locis faciunt.l. verum est,39,D. de furt.l. palam,43,D.de rit.nupt. Et à Stupro ita distinguitur: quòd illa cum meretricibus, hoc cum virginibus aut viduis honestæ existimationis committitur.l. 6,§.1, & l.stuprum, trigesimaquarta D. de adulte. Abusiue tamen & impropriè Stuprum etiam in meretrice vsurpatur in l. si ea, C. de adulte.

SCRIBARVM officium apud populum Rom. quale fuerit, Cicero in Verrina quinta, his docet verbis: Quæ pars operæ aut opportunitatis in scriba est, cur ei non modò merces tanta detur, sed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? Ordo est honestus. quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est verò honestus: quòd eorum hominum fidei tabulæ publicæ periculaq; magistratuum committitur. Distributi erant in aliquot decurias, quarũ in aliqua locũ sibi ẽmere consueuerãt, qui scribę fieri volebãt. Idem in Oratione pro domo sua: Scribę, qui nobiscum in rationibus,

monimentísque publicis versantur, nō obscurum de meis in Rempublic. beneficiis suum iudicium decretúmque esse voluerunt. Aemilius Probus in vita Eumenis ait, scribæ munus multo esse apud Graios honorificentius, quàm apud Romanos. nam apud nos, inquit, reuera, sicut sunt, mercenarij scribæ existimantur: at apud illos contrà, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita: quòd necesse est omnium cōsiliorum eum esse participem.

SCRIBERE veteres dicebant, pro pecuniam credere: quoniam, vt Dona. in Terent. scribit, in foro & de mensæ scriptura, magis quàm ex arca donísque pecunias numerabant. Horat. Sat. lib. 2.

Scribe decem Neruo, non est satis, &c.

Vide Rescribere, & Transcribere.

SCRIBERE, pro testari chirographo se debere, apud Scæuolā in l. vlt. D. de dol. excep. Homo rusticanus genero scripsit, quasi vsuras præteritas ex dotis promissione.

SCRIBERE etiam præcisè de Iurisconsultis dicitur, quòd cùm suis consultoribus cauerent, scribēdis eorum & pactionibus, & testamentis præessent. Cice. 11. de Orat. Nam si Scæuola, nullum erit testamentum rectè factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te ciues cum tabulis veniemus: omnium testamenta tu scribes vnus. Idem in epist. ad Treba. Valde iam lautus es, qui graueris ad nos literas dare: homini præsertim propè domestico. quòd si scribere oblitus es, minus multi iam te aduocato causa cadēt.

SCRINIA dicuntur in lib. Cod. capsæ, & loculi, in quibus Principis acta quæ ad ius pertinent, asseruantur. qua de caussa in l. omnium, 19, C. de testam. totū ius in scriniis principis constitutum dicitur. Eorum genera hæc quatuor enumerantur in l. vlti. C. de decurionib. l. 1, C. de prox. sacr. scrin.

SCRINIVM memoriæ, in quo annotationes Principis asseruabantur. l. vlti. C. de diu. rescript.

SCRINIVM epistolarum, in quo ciuitatū postulata & legationes recondebātur.

SCRINIVM libellorum qui Principi supplices oblati erant.

SCRINIVM dispositionum, in quo cognitiones & decreta principis conseruari solebant. Memoratur &

SCRINIVM largitionū tum sacrarum, tum priuatarum, sub quo varia scriniorum genera recensentur sub d. Rubr. C. De palat. sacr. largit. Lampridius in Alexandro: Post meridianas horas subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita vt ab epistolis & libellis & à memoria semper assisterent. nonnunquam etiam si stare per valetudinem non possent, sederent, relegentibus cuncta librariis, & iis qui scrinium gerebant. Hinc

SCRINIARIVS, σκρινιάριος, id est (vt Suidas definit, ὁ χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου ὁ ἔχων τὸ σκρίνιον ἤτοι τὸ κιβώτιον. de quo multa in l. nulli, 10, C. de numerar. Sed alius Scriniarius fuit, alius Scrinij magister: vt in voce Magister dictum est.

SCRIPTVRA, ratio pecuariorum: vide Mancipes.

SECESSVS, rus amœnum & suburbanum, quò animi relaxandi caussa secedimus. Vlpianus l. 21. §. 9, De recepr. qui arb. Quid tamen (de arbitro loquitur) si in eo loco qui sit circa vrbem adesse iusserit? Pegasus admittit valere iussum. Quod puto ita verum esse, si & eius sit auctoritatis arbiter, vt in secessibus soleat agere, & litigatores facilè eò loci venire possint. Idem l. 16, D. mandati, vt in hortis quos Rauennę habebat, in quos omnibus annis secedere solebat, sphæristerium faceret. Plinius libr. 2. epist. 17. Iustíne de caussis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum, quē tu nimis vrbanus es, nisi concupiscis.

SECRETARIVM, locus in quo iudices caussas audiunt, & cognoscunt. Zeno in l. vlt. C. vbi senat. vel clariss. Sedendi, inquit, cùm celebratur cognitio, in secretariis iudicantium ius consequatur. Et paulo suprà: Sedendi quoq; in aliqua Secretarij parte, quę iudicibus inferior, altercātibus verò superior esse videatur. Sic in l. vlt. C. de offic. diuers. iud. l. 12, C. de proxim. sac. scrin.

SECTIO Latinè dicitur, quæ postea cōfiscatio appellari cœpta est: quum alicuius bona publicātur. deriuata ex eo appellatione, quòd prędam ex hostibus captam milites inter se secabāt ac diuidebant. Cęsar lib. belli Gall. 2: Postridie eius diei refractis portis quū iam defenderet nemo, atq; intromissis militibus nostris sectionem eius oppidi vniuersam Cæsar vendidit. Corn. Tacitus, Reliquias sectionū Neronianarum nōdum in fiscum cōuersas reuocatis ab exilio concessit

cessit. Cicero de Inuent. 2: Hoc commodè reprehenditur, si dici possit ex hostibus reus esse captus, cuius prædæ sectione venierit.

SECTORES dicti sunt, inquit Asconius, qui spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur, proq; iis pecunias pensitabant singulis: ac postea pro compendio suo singulas quasque res pecunia populo venditabant. Hęc ille. quibus ex verbis Sectores à Sequendo dictos coniicimus. arbitror ab antiquo verbo Seco, secas: quod idem significat vt sequor. vnde sector, sectaris: & secta, sectæ. nam & accusatores & iudicia sectabātur, quoniam damnatorum bona ipsi æstimare, & certam summam promittere solebant. Idem alio loco:

SECTOR est, inquit, æstimator ac redemptor bonorum damnati, atque proscripti, qui spem sectans lucri sui, id est secutus spem ęstimationis suæ, bona omnia auctione vēdit, & semel infert pecuniam vel ærario, vel sociis.

SECVNDI fructus, vberes, copiosi. Paulus l. 63, in fi. D. ad leg. Falc.

SECVNDVS heres dicitur, qui secundo gradu institutus est: vt Primus, qui primo. l. 8, D. de lib. & post. l. si is qui, 25. D. de testam. is vulgò Substitutus appellatur. Cicero Verri. tertia: Appellat L. Annium, qui erat institutus secūdum filiam. Et aliquanto pòst: Nunc est eiusmodi edictum, vt quamuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annij secundis heredibus.

SECVNDÆ tabulæ dicuntur, quibus pupillaris substitutio scripta est. l. 2, §. interdum, l. 12, D. de vulg. subst. l. vlt. D. ad Trebell. l. pen. D. test. quemad. aper. quia substitutio hæc paterni testamenti quædam appendicula & sequela est. l. qui plures, in fin. D. de pupil. subst. & (vt ait Iustin.) in inferioribus partibus scribebatur, eáque pars proprio lino, propriáque cera consignabatur: & in priore parte testamenti cauebatur, ne inferiores tabulę viuo filio, & adhuc impubere aperirentur. §. sin autem, 4. Insti. De pupil. subst.

SEDEO, sedes, vulgarem habet significationem: cui contraria est illa verbi Sto. Sed præterea significat Sedet, impersonaliter idem quod videtur, vel placet. Vlpianus l. si fideiussor, 7. §. vltim. Si satisdatum pro re mobili non sit, & persona suspecta sit, ex qua satisdatio desideratur, apud officium deponi debebit, si hoc iudici sederit, donec vel satisdetur, vel lis finem accipiat. Sederit, id est si iudici visum fuerit, si ita arbitratus sit.

SEDVLARIA, Paulus in l. 4, D. de suppell. leg. pro sedibus posuit, in quibus gestamur. vnde Gestationes, de quibus suo loco diximus.

SEMESTRIA consilia principum dicebantur, in quibus cum aliquot Senatoribus ad semestre tempus aduocatis, de iis quæ ad Senatum referenda erant, deliberabant: inde, opinor, ducto nomine, quòd hybernis æstiuisque mensibus sibi consiliarios mutabant. Sueto. Augusto: Sibíque instituit consilia sortiri semestria, cum quibus de negociis ad frequentem Senatum referendis antè tractaret. Et in Claudio: Rerum actū diuisum antea in hybernos æstiuósque menses, coniunxit. Semestria autem à Iurisconsultis præcisè dicuntur. vt l. 46, D. de pact. & l. 12, D. de acquir. hered. & apud Iustin. §. 2. De excusat. tut. Xiphilinus autē ab Augusto tradit senatores quindecim sorte ductos esse, cum quibus iudicabat. καὶ πεντεκαίδεκα, inquit, τῶν βουλευτῶν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔσθ᾽ ὅτι καὶ ἐδίκαζε μετ᾽ αὐτῶν. Aduocabat quindecim Senatores sorte ductos, qui sibi ad sex menses in consilio essent, interdúmque cum iis ius dicebat. Zonaras etiam libro 2. ita scribit: καὶ τοὺς ὑπάτους, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ᾽ ἑκάστων, ἐκ τοῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν, ὥστε δι᾽ αὐτῶν καὶ πᾶσι κοινοῦσθαι τὰ βουλευόμενα. ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ᾽ αὐτῶν. id est, Consules etiā, ex aliis item magistratibus singulos, & ex senatorum copia consiliarios quindecim ad sex menses asciuit: vt eorum opera cum vniuerso senatu ea quæ deliberanda essent communicaret: nonnunquam etiam ius vnà cum ipsis dicebat. Obseruatus est etiā idem locus apud Dionem libro quinquagesimotertio.

SEMINARIVM, locus in quo vitium arborúmque semina conseruntur atque adolescunt: vt aliò postea, quasi ex nutriculę gremio transferantur. Vlpianus l. nona, §. quinto, D. de vsufruc. Seminarij autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen vt & vendere ei & seminare liceat.

Debet tamen conferendi agri caussa seminarium paratum semper renouare, quasi instrumentum agri. Quale sit eligendum parandúmque seminarium, docet Columella lib. 3, & Plinius libro decimosexto, Vlpianus l.4,§.1,D. arb.furt. Quòd si quis ex seminario, id est stirpitùs arborem transtulerit,&c.

SEMISSALES vsuræ pro semisses, id est cùm seni aurei quotannis in centenos penduntur. Modestin.l. 10, D. de pollicit. Ita pollicita est, vti sors apud eam remaneat, & ipsa vsuras semissales ad præmia certantium resoluat.

SEMISSARIVS heres, heres ex semisse. Florentinus l.116,§.1,D.de leg.& fideic. 30. A coherede verò semissario, duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte.

SEMVNCIA, vnciæ pars dimidia. vt apud Scæuolam l.21,§.2,D. de annuis leg. vbi ex asse hereditatis vxor prius quadrantem, deinde ex fideicommisso dodrantem, detracto quadrante Falcidiço, id est vnciis duabus & sicilico consecuta, defendebat partem hereditatis dimidiam, quam adulto priuigno restituere iussa erat, ex illo quadrante Falcidio in assem reuocato computandam esse: quod Scæuola comprobauit.

SENATVS Romani, & Senatusconsultorum memorabiliū descriptionem cognosce ex Appendice, sub titu. De Senatu.

SENATVS alius maximus, alius minor appellatur. Maximus dicitur Romanus, in l. vlti. C. de decurionibus. vbi de iure eius qui tres filios habet, agitur: vt si vnum ex iis qui decurio esset, Senatui maximo sociasset, ei curiæ liberationem pareret. Minor dicitur, aliarum ciuitatum, qui proprie Decuriones sunt. Cassiodorus libro IX: Non inaniter appellauit minorem senatum, nec uos quoque vocitans ac viscera ciuitatum. Hinc Impp. in l. omnes iudices, 33, C. de decurionibus. Quod si quis audeat decurionem & suæ curiæ (si sic dici oportet) senatorem tormentis subdere,&c.

SENSVM est, impersonaliter, pro Cogitatum est, sententia stetit, placuit. Vlpian. l. octaua, D. de acceptil. An inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur: & nisi in hoc quoque contrà sensum est, habet pactum, id est, nisi qui accepto tulit, contrà sensit, siue mentem ac voluntatem contrariam habuit. nam plus est contrà sentire, quàm non consentire: & Imprudens non consentit, at non contrà sentit. Locum autem sic legendum, ea quæ consequuntur ostendunt.

SENSVS, pro Ratio. Vlpianus l. prima, §. primo, D. si quadrup. paup. Nec enim potest animal iniuriam fecisse, quod sensu caret. de quadrupedibus loquitur. Sic furiosus dicitur sensum non habere, in l. si cùm dotem, vigesimasecunda, §. si maritus, D. soluto matrimonio. Sic Infantis sensus nullus esse dicitur in l. quamuis, trigesimasecunda, §. secundo, D. de acquiren. possessione.

SENTENTIA Iudicis dicitur, pronuntiatum eius ad disceptandam controuersiam pertinens.

SENTENTIA, definitiua est, quæ summæ controuersiæ per condemnationem aut absolutionem finem imponit. l.1, D. de re iudic. l. qualem, 19, §.1, D. de recept. arb. l.3, C. de sentent. & Interloc.

SENTENTIA interlocutoria est, quæ non de summa controuersia, sed de rebus ad eam definiendam pertinentibus pronuntiatur. l. post sententiam, 9, C. de sent. & interloc. d. l. qualem, §. vnde. Veluti, de cognitione differenda, de testibus producendis. & l. 2. D. de appella. recip. de quæstionibus siue tormentis, l. à diuo Pio, 15, §. in venditione. D. de re iudi. l. 1, §. huic consequenter, D. de appellat. l. 1, §. quæro, D. ad Turpil. l. in testamento, 38, D. de fideicom. liber. l. metu, 9, §. sed ex facto, D. quod metus cauſ. Differentię autem hæ ferè sunt. Illa non nisi à iudice sedente, & ex libello (quod Periculum appellatur) recitāte pronuntiatur. l. 1, & pass. C. de senten. ex peric. Hæc & à stante & à procedente iudice etiā sine scripto pronuntiari potest. l. 4, C. de dilat. Ab illa semper appellari licet: exceptis iis de quibus sub Rub. A quibus appel. non lic. ab hac, aut nunquam: l. prǽscriptiones, 65, C. Th. de appellat. aut rarissime. velut in l. 2, D. de appell. recip. l. ait prætor, 7, §. permittitur, D. de minoribus. Illa non nisi caussa cognita pronuntiatur. hæc verò etiam extra caussæ cognitionem. l. quid ergo, 13, §. quarto, D. de his qui notantur infamia.

SENTENTIAM dicere existimatur is, qui ea mente quid pronunciat, vt secundum

dum id discedere eos à tota controuersia velit. l. qualem, decimanona, §. primo, D. de arbitr.

SEPTA sunt, ait Vlpianus, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæ've ex flumine caussa: siue ea lignea sint, siue lapidea, siue qualibet alia materia sint, ad continẽdam transmittendámve aquam excogitata. l. 1, D. de riuis.

SEPTEMVIRALE iudicium, quod à Septemuiris, qui è Centumuirorum erant ordine, exercebatur. Hinc Pauli liber singularis de Septemuiralibus iudiciis notatus in titu. legis 13, & l. 28, & l. 31, D. de inoffic. testam. vide Centumuiri.

SEPVLCRVM est vbi corpus, ossáve hominis condita sunt. l. 1, §. 2, D. de relig.

SEPVLCRA familiaria dicuntur, quæ quis sibi familiæ'que suæ constituit. l. 5, D. de relig.

SEPVLCRA hereditaria sunt, quæ quis sibi hæredibúsque suis constituit: vel quod paterfa. iure hereditario acquisiuit. l. 5, & 6, D. eodem.

SEQVESTER dicitur, inquit Modestinus, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt. dictus ab eo, quòd occurrenti, aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur, l. 110, D. de verbor. significatio. Paulus l. 6, D. depos. Propriè autem in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmque traditur. Gellius Sequestrum dictum scribit, quòd eius qui electus sit, vtraq; pars fidem sequatur: libro vigesimo, cap. 10.

SEQVESTRO POSITVM à deposito hoc differt, quòd rei depositæ proprietas apud deponentem manet: sed & possessio. at sequestro positę possessio ad sequestrum transit. id enim agitur ea depositione, vt neutrius possessioni id tempus procedat. l. 17, §. 1, D. depos. Interest tamen qua mente apud sequestrum deponatur. nam & omittendæ possessionis caussa interdum deponitur: interdum verò custodiæ caussa duntaxat. l. interesse, 39, D. de acquir. posses.

SEQVESTRARIA actio, vide Actio sequestraria.

SEQVELLA, pro accessione. Scæuola l. 93, D. de solu. Et quasi generale quid retinendũ est, vt vbi ei obligationi quæ sequellæ locum obtinet, principalis accedit, &c.

SERIA, inquit Donat. in Terent. vas fictile de limo, oblongum. Terent.

Relevi dolia omnia, omnes serias.

Seriarum, quæ vinaria vasa sunt meminit Vlpianus l. 15, §. De vsufruct. Paulus l. 206, De verbo. signif.

SERICA vestimenta quorum meminit Vlpianus l. 23, §. 1, D. de aur. arg. leg. dicuntur quæ ex Serum lana conficiuntur. sunt autem Seres, id est σῆρες, vermiculi, apud Seres Indiæ populos, apud quos (vt Ammianus li. 23. testatur) abũdè syluæ sublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarum asperginibus crebris, velut quædam vellera molliẽtes, ex lanugine & liquore admixtam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentésque subtegmina, conficiunt sericum.

SERVACVLVM, ab Vlpiano dictum suspicor pro anchora, quasi σωτήριον. Vlpianus l. 29, §. 1, D. ad leg. Aquil. Parui refert, inquit, nauem immittẽdo, aut seruaculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. nam anchora tollenda scaphę proximæ noceri poterit.

SERVI dicuntur, quibus libertas arbitrio suo viuendi adempta est. itaque liberis opponuntur. & ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc seruare, nec occidere solent. §. primo, de iur. person. l. quarta, De stat. hom. l. 239, De verbor. signifi. Quintilianus libro septimo, capite tertio: Circa propria ac differentia magna subtilitas: vt cùm quæritur, an addictus quem lex seruire donec soluerit, iubet, seruus sit: altera pars fuit ita, Seruus est qui est iure in seruitute: altera, Qui in seruitute est, eo iure quo seruus: aut, vt antiqui dicebant, qui seruitutem seruit. vide Addictus.

SERVI agricolæ duorum generũ fuerunt: nam alij vere serui erant, in dominorum mancipio vsquequaq; positi. l. 3, C. de agric. & cens. alij autem liberi quidã erant, sed tamẽ ita addicti vt quasi serui numerarentur: quorum de conditione diximus sub voce, Censiti: & patet in l. 19, & 21, C. illo titulo.

SERVI pœnæ dicebantur, qui summo supplicio sic addicebantur, vt si liberi essent, libertatem: sin serui, domini familiam quasi abalienati amitterent: adeò vt ne à pœna quidem liberati, in illius domini potestatem redirent: vti constat ex l. octaua,

 §. tertio,

§.tertio, & §.10. & l.29, D. de pœn. l.8, C. de senten. pass. l.24, §.5, D. de fid. libert. quòd enim nullius nisi pœnæ serui essent, ita dicebantur. Marcianus l.17, D. de pœn. Sunt quidam serui pœnæ vt sunt in metallū dati, & in opus metalli. & si quid ei testamento datum fuerit, pro non scriptis est, quasi non Cæsaris seruo datum sed pœnæ. Iustin. §.2, Quibus mod. ius pot. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, aut bestiis subiiciuntur. Vlpian. l.25, §.2, D. de acquir. hered. Si quis planè seruus pœnæ fuerit effectus, ad gladiū, vel ad bestias, vel in metallum damnatus, si fuerit heres scriptus, pro non scripto hoc habetur.

SERVI publici dicebantur & in vrbe & in prouinciis, homines libertini generis, quorum ministerio & opera magistratus vtebantur. Varro lib. de ling. Lat. VII. significare videtur moris fuisse, vt serui quidam à populo manumitterentur, eorúmque vel magistratuum Romanorum, vel municipiorum nomina haberent, à quibus libertate donati essent. Vlpianus cap. Instit. XX. Seruus publicus parte dimidia testamenti faciendi habet ius. De vrbanis, qui Censoribus operam dabant, Liuius libr. XLIII: Cēsores, inquit, extemplo in atrium libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabellis, (lego, Obsignatis tabulis) publicis, clausóque tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se prius quicquam negotij publici gesturos, quàm iudicium populi de se factum esset. Gellius libro XII, capit. III. Licio transuerso, inquit, qui magistratibus præministrabant, cincti erant. Cicero Verrin. V: Cur hoc auctore non Romæ serui publici ad vectigalia accedant. Idem Philip. XIII: Quos Antonius deliciarū caussa loris in conuiuio cædi iubebat à seruis publicis. Tacitus lib. Annal. II. Mancipari singulos actori publico iubet, scilicet vt in Libonem ex seruis saluo S. C. quæreretur. vide infrà, SERVVS PVBLICVS.

SERVIANA actio, vide Actio Seruiana.

SERVIRE seruitutem. Iauolenus l.34, D. de stip. ser. Non potest videri iustam seruitutem seruisse iis qui illum liberum esse non ignorabant.

SERVITVS tum de hominibus dicitur, tum de rebus. Quæ de hominibus dicitur, est conditio eorum qui in seruitute sunt: siue Constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. l. quarta, D. de statu hominum, Quæ de rebus dicitur, est ius quod quis vel in re, vel ex re sua alteri constituit. eáque est duplex. vna Personalis, veluti Vsusfructus, Vsus, Habitatio: altera Realis, vt seruitutes prædiorum vrbanorum & rusticorum. l. prima, D. de seruit. hoc est, ius in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipsius domino permissum. l.1.

SERVITVTES personales propterea dicuntur, quia & hominibus debentur, & cum iis pereunt atque extinguuntur. l. octaua, §. tale, D. de seruit. legat. l. decimaquinta, D. de seruit. l.20, in fine, D. de seruit. rustic.

SEVITVTES reales dicuntur, quæ prædiorum sunt, ideo quòd sine prædiis constitui non possunt. Nemo enim potest seruitutem acquirere vrbani vel rustici prędij, nisi qui habet prædium: nec quisquam debere, nisi qui prædium habet. §.3, Instit. de seruitut. l.1, D. commun. præd. l. quoties, 15. D. de seruitut. Denique Seruitutes Personales dicuntur, cū res personæ: Reales verò, cùm res rei seruit.

SERVITVTES vrbanorum prædiorum dicuntur, quarum vsus est tantùm in ædibus, siue illæ in vrbe, siue in agro sint. l. prima, D. commu. præd. veluti altius tollendi, & officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. item stillicidium auertendi in tectum vel aream vicini, aut nō auertendi, l.2, D. de seruit. vrb. præd.

SERVITVTES rusticorum prædiorum dicuntur, quarum vsus est in rebus rusticis duntaxat: veluti Iter, actus, via, aquæ ductus, haustus aquæ, pecoris ad aquam appulsus, pecoris pascendi, cretæ eximendæ, calcis coquendæ. l.1, & seqq. D. de seruit. rustic.

SERVVS actor, idem opinor qui dispensator: id est cui pecuniæ domini curatio mandata est. Papinia. l. 24, D. depositi. Centum numos, quos hac die commendasti mihi, adnumerante seruo Sticho actore, &c.

SERVVS fundus, qui seruitutem debet: liber, qui ab ea est immunis. Vlpia. l.20, §.1, D. de acqui. rer. dom. Si seruus fuit fundus, cum seruitutibus transit: si liber, vti fuit. Itē,

Si quis

Si quis igitur fundum dixerit liberũ, quum traderet eum qui seruus sit: nihil iuris seruituris fundi detrahit. Cic. pro l. Agr. Optimo iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore sunt, quàm serua.

Servvs publicus in municipiis dicebatur, quem ciuitas publice emerat, hoc est pecunia de publico sumpta: vt eius ministerio vteretur. quemadmodum intelligitur ex l.6, D. de rer. diuis. l.1, §. seruum, D. de quæstionib. l.3, §.3, D. de suis & legitim. Et ita Libertus Reip. dicitur, in l. sed si hac, 10, §.3, D. de in ius vocan. qui à corpore aliquo, vel collegio vel ciuitate manumissus est. vt & in d. l.3. §.3, & l.1, D. de libert. vniuersit. Serui autẽ illi publici olim quidem tabulis publicis præficiebantur. vnde Serui ciuitatis appellantur in l. vltima, D. Quod cuiusque vniuers. Publici autem in l. nec ei, 18, D. de adopt. l. secunda, C. eodem titu. l.4, C. de arbitr. l.1, §. exigere, D. de magistr. conueniend. Pòst verò ab Arcadio Imperat. constitutum est, vt publicis tabulis non amplius serui, sed liberi præficerentur. l. generale, C. de tabular. vide suprà Serui publici.

Servvs peculiaris, pro Vicario. Scæuola l.21, D. de pecul. leg. Si Sticho manumisso peculium legatum sit, & Titio seruus peculiaris: quãrum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantùm ei accedere cui vicarius legatus est, Iulianus ait.

Sessionvm dies dicuntur, quibus Prætor pro tribunali sui copiam facit. quippe cùm iis diebus non de plano & æquo loco ius dicat: sed de loco edito, & in curuli sella sedens decreta sua interponat. l. 2, & pass. D. quis ord. in bon. poss.

Sextarivm, vas sextarij, id est heminarum duarum capax: apud Paulum in l.13, D. de inst. vel inst.

Si sciens fallo. formula iurisiurãdi quam Festus sic exponit: Lapidem silicem tenebant iuraturi per Iouem hæc verba dicentes, Si sciens fallo, tum me Diespiter salua vrbe arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Ad hunc morem allusit Paulus in l. 26, D. de iureiur. Qui iurasse dicitur, nihil refert cuius sexus ætatísve sit: omni enim modo custodiri debet, iusiurandum aduersus eum qui contentus eo quum deferret fuit, quamuis pupillus non videatur peierate, quia sciens fallere nõ videatur. Huius eiusdem formulæ Polyb. lib.2, mentionem facit. sed & Cic. ad Trebatium: Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, quum scias Iouem iratũ esse nemini posse?

Si eis videatur. Donat. in Adel. Teren. *Fac sis Sostrata.* Sis honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronunciatur, superbum sit. Deductum est autem à Senatusconsulti formula. vbi enim aliquid senatus Consulibus iniungit, addit, si eis videatvr. Hæc Donatus.

Sicarii, appellantur à sica, quod significat ferreum cultrum, ait Imp. §.3, De pub. iud. Fabius autem lib.10: Nam per abusionem sicarios etiam omnes vocamus, qui cædem telo quocunque commiserint.

Sicilicvs, vnciæ pars quarta: vti patet ex l.21, §.2, D. de ann. legat. vide As, & eius partes.

Sigla vel Singlæ notæ sunt quibus vti librarij in scribendo solebãt. Iustin. de compos. digest. Eandem autem pœnam falsitatis cõstituimus & aduersus eos qui in posterum leges nostras per singulorũ obscuritates ausi fuerint cõscribere. omnia enim, id est & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros per consequentias literarum volumus, non per sigla manifestari. Item in Græca constitut. αὐτοῖς ταύτης ἐπηρμένης τῆς ποινῆς καὶ τῶν σημείων τινῶν ἐν τῇ γραφῇ χρωμένων, ἅπερ σίγλας καλοῦσι. id est, Eadem etiam pœna iis imminẽte, qui certis notis, quas singlas vocant, in scribendo vtuntur.

Signifacere, pro significare. Mæcianus l.65, §.3, D. ad S. C. Trebell. Nam si auditus capaces sunt, vel interrogati nutu possint significere, velle se periculo suo hereditatem adire.

Signinvm riuum lapideum appellat Vlpianus l. prima, §. vltimo, D. de riuis: cùm tamen testaceum & cementitium fuisse appareat ex Vitruuio libr.8, cap. vlti. & Plin. lib.35, cap.12.

Silentiarii, de quibus extat Rub. Cod. De silent. & decur. dicebantur, qui apud Principem silentium imperabant: & cùm ad fores obseruarent, propterea excubias agere dicuntur in l.3, eod. tit.

Siligo, frumẽti genus optimi, de quo Plinius lib.18, ca.8. Iulianus l.30, D. de neg. gest. Quendã ad siliginem emendã decreto ordinis curatorem constitutum. Hinc

Siliginarivs, siliginis dispensator, ac distributor. Vlpian. l. 52, §. 5, D. de furt. Si siliginario quis dixerit, vt quisquis nomine eius siliginem petisset, ei daret: & quidam ex transeuntibus quum audisset, petiit eius nomine.

Silva cædua est, inquit Caius, quæ in hoc habetur, vt cædatur. Seruius eam esse aiebat, quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur. l. silua, 30. D. de verb. signific.

Simpla & Simplum idem sunt. nam Simpla promitti, & de simpla caueri dicebatur, cùm ob euictionem simplum rei pretium promittebatur. l. 5, § vlt. & l. 56, D. de euict. Varro lib. De re rust. 2: Cauere debet de euictione simpli quanti ea res sit. Hinc

Simplariæ venditiones, ex quib. actio simpli ob euictionem datur. Vlpianus in l. 37, §. secundo, D. de euict. Pomponius l. 48, in fine, D. de ædil. edict. Simplariarum venditionum caussa ne sit redhibitio, in vsu est.

Simpliciores homines, pro imperitis, rusticulis, quos Græci ἰδιώτας appellant. Vlp. l. 14, §. 4, D. de relig. Non autem oportet ornamenta cum corporib. condi, nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt, id est superstitiosi & creduli.

Sin autem, pro sin minus. Scæuola l. 38, §. 2, D. de aur. argen. leg. Si mihi per conditionem humanam contigerit, ipsa faciam: sin autem, ab heredibus meis fieri volo.

Singvlare ius est, quod contra tenorem rationis, propter aliquam vtilitatem auctoritate constituentium introductum est. l. 16, D. de legib.

Sipho, σίφων, inquit Hesychius, ὄργανόν τι ἀς|περίσσωμ ὕδατος ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Vlpianus eius mentionem facit in l. quæsitum, 12, §. 12, D. de inst. vel inst. Plinius ad Traianum: Nullus vsquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda.

Σιτῶναι, Sitones, curator frumento comparando. Arcad. l. vlti. D: de mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei, nam harum specierum curatores quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellãt, creari moris est. item apud Papirium l. vlt. §. 2, D. de admi. rer. ad ciuit. Hinc

Sitonia, curatio frumento coemendo. Vlpia. l. 2, D. de vacat. & immunit. Sextum decimum ætatis annum agentem ad munus sitoniæ vocari non oportet. Sicin Rub. Cod. De munere sitoniæ: lib. x.

Smaragdvs, gemma viridissima, omnibus nota. Eam Vlp. pellucidæ materiæ esse scribit in l. 19, §. 6, D. de aur. arg.

Sobrinvs est, vt ait Ælius Gallus, patris mei cõsobrini filius, & matris meæ consobrinæ filius. Fœmina iisdẽ de caussis appellat fratrem, & fratrem patruelem, & consobrinum, & propius consobrino, & sobrinam. iidem gradus in sobrina quoque sunt. Festus.

Sobrini qui sint, Caius in l. 3, D. de grad. & adfin. sic demonstrat. Item patrui magni, amitæ magnę, auunculi magni, materteræ magnæ nepos neptis: qui ex fratrib. patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis vndique propagantur, qui propriè Sobrini vocantur. Sic enim emendandum ac legendum esse locum, qui vsq; adhuc fœdissimè corruptus iacuit, vel hinc licet intelligatur, tum quòd alioquin Caius bis eosdem numeraret: (neque enim alius est nepos magni patrui, ac Sobrinus) tum quòd hic ipse ordo est, quem idem Caius in cognatorum gradibus recensendis perpetuò conseruat: quemadmodũ in obseruationibus planius exponemus. Legeretur tamen paulo concinnius VNDIQVE PROPAGATI PROPRIE sobrini vocantur. Itaque Paulus in l. 10, §. 10, D. de gradibus, quum patrui magni nepotes & neptes enumerasset, Is, inquit, de cuius cognatione quæritur, his sobrinus est: & inuicem huic illi sobrini.

Sobrino natus. Paulus l. 10, ad finẽ, D. de gradib. His personis (id est patrui & amitæ maioris nepotibus) auus auia eius de cuius cognatione quæritur, sobrino natus est, hic proximo nomine definitur parentis sui sobrini, vt Trebatius ait. rationem quoque nominis hanc reddit, quòd vltimi cognationum gradus sobrinorum sũt. itaque Sobrini filius rectè proximum nomen ab eo ipso huius sobrini dicetur. & ideo eos qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximũ nomen appellare. hos enim nullum proprium habere nomen, quo inter se vocentur. Sic enim emendo locum, qui vulgò corruptissimè legitur: vt in Obseruationibus explicabimus.

Socer, ait Modest. viri pater vxorisq;: mater

mater autē Socrus appellatur: quum apud Græcos propriè viri pater ἑκυρὸς, mater verò ἑκυρὰ vocitetur. uxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur. l. 4, §. 4, D. de grad. & adfin.

SOCER magnus dicitur uxoris meæ auus: ergo illius sum progener: ait Modest. l. 4, D. de grad. & adfin.

SOCIETAS, est contractus bonæ fidei, de alicuius vel rei, vel negociationis communione sic institutus, vt eius & quæstus & damnum ad vnumquenque communiter pertineat. Eius autem duo genera sunt: aut enim partes definitæ sunt, aut indefinitæ: & rursus si definitæ sunt, aut bonorum omnium societas contracta est, aut certæ vnius vel rei, vel negociationis. l. secunda, l. tertia, & inseq. D. pro socio.

SODALES sunt, inquit Caius, qui eiusdem collegij sunt. quam Græci ἑταιρίαν vocant. l. 4, D. de colleg. & corp.

SOLARIVM, apricus locus in summa ædium parte solis calori fruendo accommodatus. Vlpia. l. 17, D. de seruit. vrb. præd. Sin verò heliocamino, vel solario dicēdum erit, quia vmbram facit in loco cui sol fuit necessarius, contra seruitutem impositam fieri. Paulus in Mil. Nam certè neque solarium apud nos est, neque hortus vllus, neque fenestra, nisi clatrata.

SOLARIVM, est vectigal, ait Vlpianus, quod pro solo penditur, quum quis in publico ædificatum habet. l. 2, §. 11, D. ne quid in loc. pub. Vlpian. l. 39, §. 4, De legat. & fid. lib. 30. Heres cogitur legati prædij soluere vectigal præteritum, vel tributum, vel solarium, vel cloacarium.

SOLATIVM, pro mercede, & quasi precio lapidum in alieno fundo pro loci consuetudine excisorum. nam consuetudo quæ ius id omnib. permisit, fundi domino quasi pro solatio aliquid nummorum solui iubebat. Vlp. l. 13, §. 1, D. Comm. præd. Nisi talis cōsuetudo in illis lapidicinis consistat, vt si quis voluerit ex his cædere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum solatium pro hoc domino prę̄stat. Alciatus SOLARIVM legendum putat. à quo me significationum dissentire cogit differentia. Denique Solatium passim pro mercede & salario vsurpatur. vt l. 3, & l. 5, & l. 6, C. de aduoc. diuers. iud. l. 33, in fi. D. de administ. tut. l. decimatertia, in fine, D. commun. præd.

SOLLEMNE ius, vide Ius sollemne.

SOLLEMNIA propriè dicuntur quæ certis temporibus fiunt. Hinc Sollemnia dicta sunt, quæ legitima & ordinaria sunt, veluti

SOLLEMNIA iudiciorum, quæ certis legum institutis obseruantur. l. 7, D. de in integ. restitur.

SOLLEMNITAS adoptionis, id est legitimus adoptandi ritus. l. 25. in fine, D. de adopt. l. 5, C. de suis & legit.

SOLLEMNIS testium numerus, id est lege præscriptus & ordinarius. l. 21, D. qui test. fac. poss.

SOLLEMNIA verba. l. 23, D. de manumis. test.

SOLLEMNES feriæ. l. 26, D. ex quibus caus. maior.

SOLIDVS, vt ait Volusius Mæcianus, propriè idem est quod Libra: quæ & As vocatur. Cùm autem centenarius numerus ferè in pecuniarum ratione As esset, atque haberetur, vt in vsuris quæ Centesimæ dicuntur; intelligitur: consuetudo tulit, vt Aureus qui centum continet valétque sestertios (vt suo loco demonstraui) frequenter Solidus appellaretur. Idem enim vtrunque esse patet ex locis innumeris: veluti ex l. 5, §. prætor; D. de his qui deiec. vel effud. comparata cum §. itē is cui, Instit. de oblig. quæ quasi ex delict. l. 47, D. de manumiss. test. cum l. 8, & l. 9, D. de inoff. test.

SOLIDVM capere posse dicuntur, quibus licet totum quod eis relictum est, capere. l. 7, D. de cond. inst. l. 6, D. de vulg. & pupill. subst. vnde tit. in instit. Vlpia. De solidi capacitate.

SOLIDA proprietas dicitur in qua vsusfructus inest. l. Sempronius, 26. §. primo, D. de vsufr. legat. l. à liberto, 35. D. de bon. libert.

SOLVERE vnionem apud Marcellum, l. Seia, 6. D. de auro arg. non præstare significat, vt Accursius putauit: sed de linea detrahere & eximere. nam quum initiò sic locutus esset: Postea vnionem soluit: neque vllum mortis tempore inter ornamēta sua vnionem relinquit: in fine legis sic inquit; Vt interim omittam, quòd etiam dissolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata. Hanc tamen locutionem Macrobius lib. 3, cap. 7, pro liquefacere vsurpauit: vbi de Cleopatra loquitur:

tur, quæ aceto vnionem impositum, itáque liquefactum absorbuit.

SOLVERE dicimus eû, qui fecit quod facere promisit: inquit Vlpian l.176, D.de verb.signif.

SOLVENDO esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere: inquit Iauolenus l.114, D.de verb.signif.

SOLVI legibus dicebâtur, quibus quid côtra leges facere permittebatur. vt quum Scipio ille Africanus antequam per leges liceret, Ædilis & Consul factus est: legibus est solutus. Inde Imperatores qui legibus teneri noluerunt, legibus soluti ab Vlpiano appellantur in l.31, D.de legib. & S.C. Asconius in Cornelianæ argumento: Cornelius legem promulgauit, qua autoritatem senatus minuebat: ne quis nisi per populum legibus solueretur. quod antiquo quoq; iure erat cautum. itaque in omnibus S. C. quibus tum aliquem legibus solui placebat, adiici erat solitum, vt de ea re ad populum ferretur.

SOLVISSE in tractatu de re iudicata accipere debemus, inquit Vlp. non tantum eum qui soluit: verùm omnê omnino, qui ea obligatione liberatus est, quæ ex caussa iudicati descendit. l.4, §.5, D.de re iudic.

SOLVTVM propriè dicitur, quum naturaliter, id est verè ac re ipsa pecunia numerata est: satisfactum autem, quum ciuiliter, id est non pecuniæ numeratione, sed verbis creditoris animus est contentus. vti docet Marcianus l.49, D.de solut.

SOLVTIONIS verbo satisfactionem quoque omnem accipiêdam placet, inquit Vlpia. l.176, D.de verb.sig.

SOLVTVM, ait Gaius, nô intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur, ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico siue vinculis seruatur. l.48, D.de verb.sign.

SONTICVM morbum in XII. significare ait Ælius Stilo, certum, cum iusta caussa: quem nonnulli putant esse qui noceat, quòd Sontes significat nocentes. Næuius ait, Sonticam esse oportet caussam, quamobrem perdas mulierem. Festus.

SONTICVS morbus quoties nominatur, eum significari Cassius ait, qui noceat. nocere autem intelligi, qui perpetuus est, non qui têpore finiatur. sed morbum sonticum eû videri, qui inciderit in hominem, postquam is natus fit. sontes enim nocentes dici. l.65, §.1, D.de ædil.edict.

SONTICVS morbus est, qui cuique rei nocet: ait Iauolenus, l.113, D.de verb.sign.

SONTICVS morbus existimandus est, ait Iulianus, qui cuiusque rei agendæ impedimento est. l.60, D.de re iud.

Σωρίτης. Vlpianus l.177, D.de verb.signi. Natura cauillationis, quàm Græci σωρίτην appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Sic in l.65, D.de reg.iur.

SOROR, inquit Labeo, appellata est, quòd quasi seorsim nascitur, separatúrque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur. Gellius lib. 13, cap. 10. & Nonius.

SOROR pro amica, siue scorto nonnunquam à clericis flagitiosis appellabatur: rem turpissimam honestissimo nomine tegentibus. Impp. l. eum qui, 19. C.de episc. & cleric. Eum qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet. Sorores igitur appellabant, quas hodie Scurræ Commatres vocant.

SORTIRI prouincias dicebantur Prætores, etiam qui in vrbe ius dicturi erant. nam designati antequam magistratum inirent, sortiri inter se solebant, quis de pecuniis repetundis, quis de ambitu, quis de veneficiis, quis aliis denique quæstionibus præfuturus esset. vt in Verrinam II. explicauimus.

SORTIRI filium, pro suscipere. Vlpianus l. tertia, §.5, D.de bon.poss. contr. tab. Si emancipatus filius vxore non ex voluntate patris ducta filium fuerit sortitus.

SORTITIO iudicum, vide Reiectio iudicum.

SPADO, σπάδων: generale nomen est, ait Vlpianus in l. spadonum 128. D.de verb. signif. quo nomine, inquit, tam hi qui natura spadones sunt, item thlibiæ, & thlasiæ, sed & si quod aliud genus spadonum est, continentur. Idem l. si serua 39. §. primo, D. de iur. dot. Si spadoni mulier nupserit, distinguendum arbitror, castratus fuerit, nécne. vt in castrato dicas dotem non esse: in eo qui castratus non est, quia est matrimonium, & dos & dotis actio est. Perspicuè autem in l.6, D. de lib. & postum. tria impoten

potentium genera constituit: Hypospadiæorum, qui & coire, & vitio sublato, generare possunt. Spadonum, qui coire quidem possunt, generare autem non possunt. Castratorum, qui neque coire, neque generare possunt. Quos omnes sub generali Spadonum contineri significat in d. l. spadonum, De verb. signif. Hypospadiæi ergo sunt, qui membris quidem sunt integris, & incorruptis, sed naturæ tamẽ vitio quodam affecti generare prius non possunt, quàm id vitium sublatum sit. Quare autem id vitium sit, Galenus libro De vsu part. XV. his verbis explicat, quæ propterea subiicimus, quia sine huius rei cognitione plurima iuris nostri capita intelligi non possunt. λοίπα δὲ πρῶτον μὲν ἐπεξελθεῖν, ὃ δεῖ ἀκριβῶς τείνεσθαι τὸ αἰδοῖον ἐν ταῖς συνουσίαις. οὐ γὰρ ἂν ὡς οἰηθείη τις ἴσως ἕνεκα τῆς συνουσίας μόνης, ἀλλὰ καὶ τοῦ διΐστασθαι καὶ ἀνευρύνεσθαι τὸν πόρον, δι' οὗ πλεῖστον ἐξακοντίζεται τὸ σπέρμα, χρήσιμον ἀκριβῶς τετάσθαι τὸ αἰδοῖον: εἰ γὰρ μὴ κατ' εὐθὺ φέροιτο, ἀλλὰ ἢ σκολιωμένον ἤ τι καὶ συμπεπτωκὸς ἐνταῦθα σχεθείη. τοὺς γὰρ οὖν ὑποσπαδιαίους ὀνομαζομένους, ἐπειδὴ διὰ τὸν ἐν τῷ τέλει τοῦ καυλοῦ δεσμὸν ὁ πόρος διέστραπται, γεννᾶν ἀδύνατον, οὐχ ὡς ἔχουσι δέ πω τὸ σπέρμα γόνιμον, ἀλλ' ὡς ἰσχόμενον ἐν τῇ διαστροφῇ τοῦ καυλοῦ, πόρρω φέρεσθαι μὴ δυνάμενον. ὁμολογεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ἡ ἴασις, ἄγε δὲ τμηθέντος τοῦ δεσμοῦ γεννῶσι. τοῦτο τοίνυν τὸ σφάλμα διὰ παντὸς ἐν ἅπασι συνέπιπτε, μὴ προϊδομένης τῆς φύσεως, ὅπως εὐρύς τε ἅμα καὶ ἀκριβῶς ὁ πόρος ὀρθὸς ἐν ταῖς συνουσίαις γίνοιτο. Quod sic conuertimus: Superest autem primùm quidem exponere, quemadmodum pudendum in coitionibus, quam maximè intensum esse oportet. neque enim (quod alicui fortasse videatur) solius congressus caussa, sed vt meatus aperiatur ac dilatetur, vti quam longissimè semen emittatur, commodum est pudendum intentissimum existere. nisi enim rectà ferretur, ac vspiam vel obliqua vel salebrosa via eius esset, ibi tum adhæresceret. Itaq; qui ὑποσπαδίαι nominantur (quasi dicas subductitij) quandoquidem ob vinculum quod extremo in cole habent, meatus iis est distortus, procreare liberos non possunt. nõ quòd non fœcundum semen habeant, sed quòd in colis anfractibus adhærescens vibrari procul non possit. cuius rei curatio ipsa documento est. siquidem abscisso eo vinculo, generant. Atque hoc quidem incommodum omnibus planè vsuvenisset, nisi natura prospexisset, vt in coitionibus lata & quammaximè directa via seminis existeret. Hæc Galenus: quorum (vt spero) cognitionis vtilitas, verborum inuerecundiam obscurabit. Spadones autẽ ij proprie dici videntur, qui naturæ vitio perpetuò & insanabili affecti sunt. initio d. l. spadonum. quibus tamen & vxores ducere licet, l. si fetua, 39, De iur. dot. quoniã, vt ante dixi, coire possunt: quamuis generare nõ possint. & verò etiam adoptare, suúmq; heredẽ asciscere. l. 2, & l. 40, §. 1, D. de adopt. itaque Pomponius in l. 6, §. 2, D. de ædil. edict. fetuum spadonem ait, neque morbosum, neque vitiosum esse: sed sanum esse. sin autem quis ita spado sit, vt tam necessaria pars corporis ei penitus absit, morbosum esse. Castrati autem dicuntur, vel Ectomiæ, qui exsecti sunt: vel Thlibiæ, qui collisi sunt: vel Thlasiç, qui attriti. d. l. spadonum: & l. 4, De sicariis.

SPECIES à Iurisconsultis dicitur, quod Dialectici Indiuiduũ substantiæ appellant: dicitur & certum corpus. Itaq; in l. talis, 30. & l. cùm res, 41. §. primo, D. de leg. primo: quod certum corpus vno loco appellatur, idipsum Species in altero dicitur. itémque in l. in stipulationibus, 54. D. de verb. oblig. quibus omnibus in locis Generis nomine appellantur ea, quæ quantitate constant, id est numero, pondere, & mensura. item vt l. sexta, D. de rei vindic. l. sexta, D. si cert. petat. Alibi autem hæc ipsa Specie communi contineri dicũtur. l. cùm Stichus, 29, D. de solut.

SPECIES, pro controuersia. Ex eo deducta locutione, quòd finitam quęstionem Græci hypothesin vocant. Vlpia. l. 18, D. de minor. Diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audiuerunt incoloratè restitui desiderantem aduersus fratrem post speciem in adiutorio eorum finitam.

SPECIES Iurisconsulti appellant, quas veteres Latini Fruges: id est vinum, oleum, frumentum, legumina. Arcad. l. vlt. D. de mun. & hon. Cura quoq; emẽdi frumenti, olei: nam harum specierũ curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est. Imp. l. 26, C. de vsur. In traiectitiis autem contractibus, vel specierum fœnori dationibus.

SPECIOSAS personas accipere debemus, inquit Vlpianus, clarissimas personas vtriusque sexus: item eorum, quæ ornamentis senatoriis vtuntur. l. 100, D. de verb. signif.

SPEC

SPECVLARIA, tectoria ex speculari lapide in tenues crustas fisso, quibus lumen in cœnacula inferebatur. De lapide speculari vide Plinium lib. 36, cap. 22. Vlpia. l. 12, §. 12, D. de instruct. vel instru. Pegasus ait instrumentum domus id esse, quod tempestatis arcendæ, aut incendij caussa paratur: non quod voluptatis gratio. itaque neque specularia, neq; vela, &c. deberi. Idem l. 15, §. 4, D. de vsuf. Idem & in specularibus, si domus vsusfructus legetur. Martialis,

Hybernis obiecta notis specularia puros
Admittunt soles, & sine fine diem.

SPECVLATOR Iurisconsultus nobilis, nomen habuit Gulielmi Durandi: sed cùm Anno MCCLXXI, volumen illud de iure scripsisset, quod Speculum iuris inscripsit: Speculator vocitatus est. Vita functus traditur florente adhuc ætate, cùm vix annum trigesimum excessisset.

SPECVS, ait Vlpianus, est locus, ex quo despicitur: inde spectacula sunt dicta. l. 1, D. de riuis.

SPHÆRISTERIVM à sphæta, id est rotunditate. locus in Balineis rotunda forma, pilæ ludo accommodatus. Vlpianus l. 16, D. mand. Quum Aurelius Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, vt in hortis eius sphæristerium & hypocausta, & quędam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret. Sueton. in Vespas. Valetudine prosperrima vsus est: quamuis ad tuẽdam eam nihil amplius quàm fauces ceteráq; membra sibimet ad numerũ in sphæristerio defricaret. Lampridius de Alexand. Post lectionem operam palęstræ, aut sphæristerio, aut cursui dabat.

SPINOSVM aliquid in prato, prouerbialiter dixisse videtur Imp. in cõst. de concept. dig. §. 6. quasi diceret in re pulcherrima & venustissima turpe quiddam immixtum esse, quod illam dignitatẽ ac speciem imminuat. vt si in prato viridissimo & amœnissimo spinæ & veptetulæ inessent, quæ inambulantium pedes offenderent. Et hoc tamen perrarò, inquit, ne ex cõtinuationẽ eiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. Loquitur de legibus inculcatis, in quo tamen ei mos gestus esse non videtur.

SPOLIA, quibus indutus est, qui ad suppliciũ ducitur. l. penultima, D. de bon. damnat.

SPONDERE, inquit Varro, est dicere. Spondeo à sponte. nam id valet, voluntate. Ab eadem sponte, declinatũ spondet. Spondet enim, qui dicit sua sponte, Spondeo. spondet etiam Sponsor, qui vt idem faciat, obligatur. & filia quæ nuptiarum caussa appellabatur, & quæ desponsa erat, sponsa: quæ pecunia (patrem) & sponsum inter se contrà rogata erat, sponsio: cui desponsata erat, sponsus: quo die sponsum erat: sponsalis: qui spoponderat filiam, Despondisse dicebatur, quòd de sponte eius, id est voluntate exierat. Non enim si nolebat (subaudi filia) dabat: sed dabat quod sponsu erat alligatus (nimirum sponsionem.) nam in comœdiis vides dici,

Sponden' tuam gnatam filio vxorem meo?

quòd tum & Prætorium ius ad legem, & Censorium iudicium ad æquum æstimabatur. sic Despondisse animum quoq; dicitur, vt despondisse filiam: quòd suæ spontis statuerat finem. Itaque qui ad id quod rogatur non dicit, non respondet. vt non spondet ille statim, qui dixit Spondeo, si iocandi caussa dixit: neque agi potest cum eo ex spõsu. Ita quisquis dicit in Tragœdia;

Meministine te despondere mihi gnatam tuam?

quòd sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex sponsu. Hactenus Varro: cuius verba olim ex coniectura sic adiuuimus.

SPONSALIA, inquit Modestinus, sunt mentio & repromissio futurarum nuptiarum. l. 1, D. de sponsal. quo in loco tandiu legendum putaui MVTVA REPROMISSIO, dum in mentem mihi venit Modestinum Græcum hominem, Mentionem Latinè dixisse, vt apud Græcos dicitur μνῆστις vel μνηστεία. Definiri etiam sponsalia hoc modo possunt, vt sint mutua repromissio futurarum nuptiarum rectè atque ordinẽ inter eos quibus iure ciuili licet facta. Dixi Mutua repromissio: quia tam virum mulieri, quàm mulierem viro repromittere oportet. vnde Spondere olim puellæ pater dicebatur, adolescentis autem Despondere. Dixi Rectè atque ordine: quia consensum non modò partium, verumetiam eorum quorum in potestate sunt adhiberi oportet. l. 7, D. eod; deinde quia licet neque stipulatio, neque scriptura necessaria sit, testatione tamen opus est: tametsi etiam inter absentes, per epistolam aut nuncium contrahi possunt. l. 4, eod. Dixi, Inter eos

quibus

quibus iure ciuili licet: quia sponsalia inter eos demum contrahi possunt, inter quos etiã nuptiæ possunt.l.si quis tutor, §.quamuis, De rit.nupt.ætate tamen excepta. l.14, D.de sponsal.l.4, De rit. nupt. vbi traditur sponsalia inter impuberes rectè contrahi, dummodo septem annis minores nõ sint. Seruius autem Sulpitius

SPONSALIA sic exponit: Qui vxorẽ, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem spõdebat. Is cõtractus stipulationum sponsionúmq;, dicebatur Sponsalia. Tunc quæ promissa erat, Sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, Sponsus. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur ex sponsu agebat, iudices cognoscebant. Iudex quamobrem data, acceptáve non esset vxor, quærebat. Si nihil iustæ caussæ videbatur, litem pecunia æstimabat, quantíque interfuerat eam vxorem accipi aut dari, eum qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, cõdemnabat. Hoc ius sponsaliorum obseruatũ dicit Seruius ad id tempus, quò ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc eadem Neratius scripsit in libro quẽ de nuptiis composuit. Gell.lib.4, cap.4. Sponsaliorum autem formulam Plautus hanc profert in Pœnulo:

Agorast. *Audi tu patrue, dico, ne dictum neges:*
Tuam mihi maiorem filiam despondeas.
P. *Pactam rem habeto.* A. *Spondes ne igitur?*
P. *Spondeo.* A. *Mi patrue salue. nam nunc es plane meus.*

Item in Trinum.

Lysimach. *Sponden' ergo*
Tuam gnatam vxorem mihi? Char. *Spondeo, & mille auri*
Philippûm dotis. Lysim. *Istac lege filiam tuam sponden' mihi*
Vxorem dari? Char. *Spondeo.* L. *Et ego spondeo idem hoc.*

SPONSARE, sponsalia contrahere, stipulari sibi vxorem dari. Paulus l.38, D. de ritu nupt. Si quis officium in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem sponsare non prohibetur.

SPONSIO appellatur, inquit Paulus, non solùm quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissióq;, l.19. §. dictum, D.de ædil. edict.l.7, D.de verb.sign. Alij libri, Sponsi: corruptè. nam sponsus dicimus, vnde Actio ex sponsu.

SPONSIO, pro certatione pignorum ni ita se res habeat, vt qui deponit affirmat. Vlp.l.17, §.5, D.de præscript. verb. Si quis sponsionis caussa annulos acceperit, nec reddidit victori, &c. Itẽ apud Marcianum l.3, D.de aleator.

SPONSIO, est promissio certæ pecuniæ, quam is qui litem intendit, daturum se, ni verã caussam habeat, promittit. Actor enim primùm spondebat: id est sponte atq; vltrò spõsionem deferebat aduersario, quẽ ideo sponsione lacessere & prouocare dicebatur. ab eo namq; postea summam eandem stipulabatur. hic autem aut fateri cogebatur, aut si inficiaretur, restipulari. tum actor iterum stipulanti aduersario spondebat. quod explicatius demonstratum est in Orat. pro Quintio.

SPONSIO à Sacramento sic differt (vt in Quintianã exposuimus) quòd in sacramentis deponebantur in sacro pecuniæ: & qui caussa cadebat, eius pecuniæ referebantur in ærarium. at in sponsionibus, non deponebantur: sed tantùm interposita stipulatione promittebantur. Aliis omnibus in rebus simillima erat vtriusque ratio. quemadmodum ex iis locis cognoscimus, in quibus sacramentum & in possessionis, & in proprietatis controuersiis interpositum dicitur: vt in lib. de Orat.1. & in Orat. pro Mil. & apud Ascon. Verr.III, vbi de ampliatione loquitur. vide suprà, Sacramentum.

SPONSORES dicebantur, quos nostri fideiussores postea nominarunt, id est quibus spondentibus pecuniæ cuipiã creduntur, aut aliquid deniq; promittitur. Cicero pro Quintio: Cur cæteri sponsores & creditores non conuenerint? Idem ad Att. lib.1: Tulliola, deliciolæ nostræ, tuum munusculum flagitat, & me vt sponsorem appellat. mihi autem abiurare satius est, quàm dependere.

SPONSVM, actio erat ex sponsione quæ ab aduersariis in priuatis controuersiis fiebat, nata. Cicero pro Quintio: Sponsionem facere maluit, fecit. Te iudicem C. Aquili sumpsit: ex sponso egit.

SPONSVS. Seruius in illud Æneid.10, *Gremijs abducere pactas*: id est, sponsas, inquit. nam ante vsum tabularum matrimonij cautiones sibi inuicem emittebant, in

quibus spondebant se consentire in iura matrimonij, & fideiussores dabant. vnde & admissum est, vt dicamus virum à spondendo sponsum. Ceterùm propriè sponderi puellæ est. ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet, & sponsores dat.

SPONSVS, sus, sui. idê quod sponsio, Paulus l. 6, D. de verb. signif. Sponsio appellatur, non solùm quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissióque. Seruius Sulpit. apud Gell. lib. 4, cap. 4: Sed si post eas stipulationes vxor nō dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur, ex spōsu agebat, iudices cognoscebant.

SPORTVLA, propriè est capsa pecuniæ condendæ caussa parata: sed consuetudo tulit, vt pro ipsa pecunia vsurpetur. Hinc

SPORTVLÆ iudicum, pro honorario siue salario. sub Rubr. de sport. iud. C. & l. 317, §. executorib. C. de episc. & cler.

SPORTVLÆ in decuriones erogatæ. l. 5, §. vlt. D. de donat. inter vir. l. 6, §. 1, D. de decurion.

SPVRCARE, fœdare, corrumpere, impurum reddere. Paulus l. 1, §. 1, D. de extraord. crimin. Fit iniuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, aquas spurcauerit. Vbi tamen CORREPTO legendum suspicor. Vlpianus l. 27, §. 11, D. ad leg. Aquil. Cùm eo planè qui vinum spurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit. Budæus interpretatur, aqua infusa diluit: vt sit antiquè positum. sed videamus ne id subtilius dicatur, quàm verius.

SPVRII. Plutarchus in Problem. Spurius primum nomen est apud Romanos, vt Sextus, & Decimus, & Caius. prima autem nomina non tota scribunt: sed aut vna litera, vt T. Titum: aut duabus, vt Cn. Gneum: aut tribus, vt Sex. Sextum: & Ser. Seruium. Sic Spurius Sp. scribebatur. eos autem qui sine patre erant, qui ἀπάτορες Græcè dicuntur, S. & P. designabant, quasi sine patre dicerentur. Hactenus Plutarch.

SPVRII appellantur, qui matre quidem certa, patre autem incerto nati sunt. ait Vlpia. cap. Inst. 4. vide Vulgò concepti.

SPVRIVS generale nomen est, quod iis omnibus conuenit qui sine patre iusto nati sunt: qui etiam Vulgo quæsiti appellantur. l. vulgo, D. de stat. hom. §. penul. De nupt. vnde Vlpian. cap. Inst. IIII: Qui matre quidem certa, inquit, patre autem incerto nati sunt, Spurij appellantur. Pater id quoq; collatiōe l. 2, & l. 4, D. vnde cogn. & appellantur etiam Liberi naturales, passim sub Rubr. Cod. De natur. lib. Spuriorum autem quinque sunt species: nam alij ex concubinatu nascuntur, alij ex scortatione, alij ex stupro, alij ex adulterio, alij ex incestu. De natis ex concubina testimonium est in l. cum tabulis, 16, §. 1, D. de his qui vt indig. de natis ex meretrice, in l. palam, 43, D. de rit. nupt. De natis ex virgine vel vidua honestę existimationis, in l. si qua illustris, 5, C. ad orphit. l. priuignus, 7, D. de gradib. de natis ex adultera, in l. imperatores, D. de proba. de incesta, l. spurij, 6, D. de decurionib.

STABVLARIVS est qui stabulū exercet. l. 1, §. 4, D. naut. caup.

STAGNVM est, ait Vlp. quod temporalem contineat aquā ibidem stagnantem, quę quidem aqua plerunq; hyeme cogitur. l. 1, §. 1, D. vt in flum. publ.

STATIO, locus vbi quis sui muneris obeundi caussa se sistit, & ab interuentoribus appellari solet. Vlpianus l. item apud, 15. §. conuitium, 5. D. de iniur. Idem, Et si ad stationem vel tabernam ventum sit, probari oportere. Gellius lib. 13, cap. 13. Quæsitum esse memini, in plerisque Romæ stationibus ius publicè docentium, aut respondentium, &c. Idem in l. Fulcinius, 7. §. illud sciendum, 6, D. quibus ex causs. in pos. denique cum quoque qui in foro eodem agat, si circa columnas aut stationes se occultet, videri latitare veteres responderunt.

STATIO, portus in quo naues tutò consistunt. Vlpia. l. 1, §. 8, D. de fluminib. Stationem dicimus à stando. Is igitur locus demonstratur, vbi tutò naues stare possint. Hinc Stationarij milites apud Paul. in l. 4, D. de fugit. qui in portuum præsidiis locati sunt. Limenarchæ, inquit, & stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodiam retinent.

STATIONARII sub Rub. Cod. de curios. & station. quia cum Curiosis coniunguntur, (qui cōtra publici cursus leges commissa curiose peruestigabāt) videntur fuisse apparitores certis locis per vrbis vias dispositi, qui magistratibus si quid cōmissum esset, renuntiarent. Vlp. l. 1, §. quies, D. de offi. præf.

præf. vrb. Debet etiam dispositos milites stationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid vbique agatur. Impp. l. si quis, 31, C. T H. de episc. & cler. Notoriis apparitorū quos Stationarios appellant, deferatur in notitiam potestatum. Dicuntur etiam stationarij, qui portorio exigendo præerant. l. vniuersi, 5, C. de vectig. & commiss.

STATIVA sub Rubr. Cod. De tract. & stat. dicuntur diuersoria, in quibus qui iussu Principis cursu publico vtūtur, & equos publicos sumere, & cibum capere sumptu publico solent.

STATOR, minister magistratus: opinor à stando dictus, quòd semper magistratui præstò sit: item vt Apparitor, ab apparendo. Vlp. l. 10, D. ex quib. caus. maior. In eadem caussa sunt, & qui à militib. statoribúsq; vel à municipalibus ministeriis adseruantur. Idem l. 4, D. de offic. proconf. Nemo proconsulum statores suos habere potest, sed vice eorum milites ministerio in prouinciis funguntur. Cicero epist. 19. lib. Fam. 2: Existimaui esse faciundum, vt ad te statores meos & lictores cum literis mitterem. Hinc Rubr. De statoribus, siue stratoribus: lib. Cod. x II. quanquam si STRATORES diceremus, ab insternendo equo denominati viderētur, cùm eorum munus esset, magistratui in equum ascendenti præstò esse, vt eum subleuarēt. vnde illud Spartiani in Caracalla: Cum illū in equum stratori eius leuaret, &c. Alios igitur Stratores, alios Statores puto fuisse.

STATVLIBER appellatur, qui sub conditione testamento liber esse iussus est: ait Vlp. cap. Inst. 2. Vel sic:

STATVLIBER, est qui testamēto certa conditione proposita iubetur esse liber. & si per heredem est quo minus statuliber præstare possit, quod præstare debet; nihilo minus liber esse videtur. Festus.

STATVERE non dicitur qui magistratum potestatémve habet, nisi tem perfecerit, ac ius statuendi habuerit. l. prima, D. quod quisque iur.

STATVS, pro stata & firmata ætate: nimirum annorum x x v. Paulus l. quum pater, 77. §. curatoris, 14. D. de leg. & fid. 2. Quanquam igitur testamēto cautum esset, vt quum ad statum suū frater peruenisset, ei demum solueretur, &c. non

STATVS dies cum hoste vocatur, qui iudicij caussa constitutus cum peregrino. Eius enim generis ab antiquis Hostes appellabantur, quòd erant pari iure cùm populo Rom. atque Hostire ponebatur pro Aequare. Plaut. in Curcul.

Si status condictus cum hoste intercedit dies,
Tamen est eundum quo imperant, ingratis.

Festus.

STELLIONEM Plin. esse scribit animal Lacertæ simile, quo nullum fraudulentius homini inuideat. Indéque stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Hæc ille lib. 30, cap. 10. Vlp. l. 3, D. de crim. stell. Vbicunque titulus criminis deficit, illic stellionatus obiiciemus. quod enim in priuatis iudiciis est de dolo actio, hoc in criminib. Stellionatus persecutio. maximè autem in his locum babet, si quis fortè rem alij obligatam dissimulata obligatione per calliditatem alij distraxerit, vel permutauerit, vel in solutum dederit. Et l. 7, §. 1, D. ad Turpill. l. 16, §. 1, l. 36, D. de pign. act.

ΣΤΕΜΜΑΤΑ cognationum Paulus appellat picturam & descriptionem graduum cognationis, in l. nona, D. de grad. & affin. nam στέμματα propriè de imaginibus dicuntur, quæ in atrio seruabantur. Martialis:

Atria Pisonum stabant cum stemmate toto.

STERCVLINVM, quod sterquilinium vulgò dicitur apud Vlp. l. 17, §. 1, Si seruit. vind. & l. 17, §. 1, De act. empt.

STERILIS pecunia, eadé quæ Ociosa, id est quæ nullum suo domino fructum affert. l. tertia, §. vsuras, D. de contrar. tut. act. l. 7, D. de vsur.

STILLICIDIVM, inquit Varro, dictū est, quòd aqua stillatim cadat. differt autem à Flumine, quòd hoc, inquit, continuè fluit. A quo in lege vrbanorum prædiorum ita scribitur: Stillicidia fluminaque vt ita cadant, fluántque. Hæc Varro. Itaque alia est seruitus stillicidij, alia fluminis recipiendi. l. seruitutes, 20, §. primo, D. de seruit. vrban. nam stillicidium est, cùm ex tectis flumina; cùm ex canalibus & alueis, plumbeis puta, vel ligneis, aqua pluuia labitur. Itaque stillicidij recipiendi seruitus dicitur, qua vicinus pati cogitur, vt aqua pluuia ex tecto meo in suas ædes labatur. Fluminis verò, qua ferre cogitur vt aqua eadem in alueum canalémve recepta, in suas ædes cum

cum impetu feratur. d.l.seruitutes. vbi etiã hoc Paulus adiecit: Si stillicidium inferius demittatur, pro stillicidio flumen fieri.

Stipendium, inquit Varro, æs militare est: à stipe dictum, quòd æs quoque stipem dicebant. nam quod asses libræ pondo erant, qui acceperant maiorum numerum non in arca ponebant, sed in aliqua cella stipabant, id est componebant, quo minus loci occuparet. Similiter Vlpianus

Stipendium, ait, à stipe appellatum esse, quòd per stipes, id est, modica æra colligatur. l.27, §.1, D.de verb.sig.

Stipendiaria & tributaria prædia dicebantur, quibus Italiæ ius concessum non erat, sed stipendia & tributa pendebant. Imp.§.35. De rer.diuis. Vocantur autem stipendiaria & tributaria prædia, quæ in prouinciis sunt: inter quos nec non & Italica prædia ex nostra constitutione nulla est differentia.

Stipula illecta est, ait Gaius, spicæ in messe deiectæ, necdum lectæ: quas rustici quum vacauerint, colligunt. l. 30, D. de verb. sign.

Stipulatio, inquit Põp. est verborum conceptio, quibus is qui interrogatur daturum factorúmve se, quod interrogatus est responderit. l. 5, §.1, D.de verb.oblig.

Stipulationem inde dictã Imp. tradit, quòd stipulum apud veteres firmum appellabatur, fortè à stipite descendens. tit. De verb.oblig.in prin. Varro autem, A stipando stipẽ dicere cœperũt. Stipo ab στίϐω fortasse Græco verbo. id apparet quòd vt aliàs, tum institutum etiam nũc diis quum thesauris asses dant, stipem dicunt: & qui pecuniam alligat, stipulari & restipulari. Festus autem, Stipem esse numum signatum, inquit, testimonio est & id, quod datur in stipendium militi, & quum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur.

Stipulari stipulationem, pro interponere. Vlp.l.3, §.1, D.iudic.sol. Stipulationem iudicatum solui & procurator, & tutor, & curator stipulari possunt.

Stipulatio Tribunitia est, quæ ex iurisdictione Tribunorum venit: id est quæ pro collegio Tribunorum, Tribun. ipsis auctoribus interponitur. Eius meminit Vlp. tit. 7: Si maritus, inquit, pro muliere se obligauerit, vel in rem eius impenderit, diuortio facto eo nomine cauere sibi solet stipulatione Tribunitia.

Stipulatio Aquiliana, stipulatio est à C. Aquilio Gallo prodita, per quam omnium rerum obligatio in stipulatum deducitur, & ea per acceptilationem tollitur. cuius formulam cognosce ex l.18, D. de acceptil.

Stipulatio mortis caussa existimatur fieri, vt ait Antistius Labeo, quæ ita fit, vt morte promissoris confirmetur: aut, vt quidam dixerunt, cuius stipulationis mors fuit caussa. Festus.

Stipulationes iudiciales sunt, duntaxat quæ à mero iudicis officio proficiscuntur, veluti de dolo cautio: Prætoriæ quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, veluti damni infecti. Prætorias autem stipulationes sic audiri oportet, vt in his contineantur etiam Ædilitiæ. nam & hæ ab iurisdict. veniunt. Conuentionales sunt, quæ ex cõuentione reorum fiunt. quarum totidem genera sunt, quot, penè dixerim, rerum contrahendarum. Communes sunt stipulationes, veluti rem saluam fore pupilli. nam & Prætor iubet rem saluam forè pupillo caueri, & interdum iudex, si aliter expediri hæc res non potest. hæc Pomp. in l.5, D.de verb. obl.

Stipulationum prætoriarum inquit Vlp. tres videntur esse species. Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium interponuntur, vt ratũ fiat, vt iudicatum solui, & ex operis noui nunciatione. Cautionales sunt autẽ, quæ instar actionis habent, & vt sit noua actio intercedũt: vt de legatis stipulationes, & de tutela, & ratam rem haberi, & damni infecti. Communes stipulationes sunt, quæ fiunt iudicio sistendi caussa. l.1, D.de stipul.prætor.

Stipulatus, pro stipulatio. Imp. l. 3, C.de inutil. stip. Super stipulatu tuo adi præsidem prouinciæ. Papin. l. pecuniæ, 9, De vsur. Pecuniæ fenebris intra diem certum debito non soluto dupli stipulatum in altero tanto responsi non tenere. Scæuola l. vxori, 33. §. vlti. De legat. 3. Quicquid ad eum, in've stipulatum eius concessit.

Strator, vide suprà Stator.

Stratum. Vlp.l.45, D.de verb.sign. In stratum omne vestimentum contineri, quod iniiciatur, Labeo ait. neq; enim dubiũ est, quin stragula vestis sit omne pallium, περίστρωμα. In victũ ergo vestem accipiemus, non

non stragula: in stratu, omnem stragulam vestem.

STRICTVM ius nostri appellāt, quod Veteres summum dicebant: id est quod restrictè ad verborum præscriptum dirigitur, & tanquam ad viuum resecatur. Itaq; æquitati passim opponitur. l. pen. D. de constit. pecun. l. 8, C. de iudic. l. pen. §. 1, D. de iur. dot. l. 28, D. de statu lib. Hinc

STRICTI iuris actiones, in quib. Iudices ita ad præscriptam formulam atq; summam astricti erant, vt neq; pluris, neq; minoris damnare reum possent. §. actionum, 24. Inst. de actionib. vide suprà Actiones stricti iudicij.

STROBILVS, στρόβιλος, nucleus pineus. Vlp. l. 55, in fi. D. de lega. & fid. li. 32. De pinu autem integri strobili ligni appellatione continebuntur. De Strobilo arbore Plin. lib. 16, cap. 10.

STRVCTILIS lapis, non ille quadratus, atq; ad normam cæsus: sed rudis & informis, quo vel reticulata structura, vel ordinaria fit. Vlpian. l. 6, §. 4, D. Si seruit. vind. Fortè vt reficiat lapide quadrato, vel lapide structili, vel quouis alio opere, quod in seruitute dictum est. De reticulata & ordinaria structura lege Vitruuium lib. 2, cap. 8.

STRVCTILES columnæ, quæ nō vno saxo perpetuo constant: sed ex cæsis lapidib. aut coctilib. latericulis constructæ sunt. Vlpia. l. 8, D. si seruit. vind. Superque eum parietem columnas structiles imponere, quæ tectū porticus ambulatoriæ sustineant. Columnas ex eo dictas quòd columen, id est summum fastigij percurrens tignum sustineant, Vitruuius auctor est, lib. 4, cap. 2.

STRVCTOR, faber cæmentarius apud Tarrentinum l. vlt. D. de iur. immun.

STVPRO adulteriū hoc interesse quidam putant, inquit Modest. quòd adulteriū in nuptam, stuprum in viduā committitur. sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur. l. 101, D. de verb. sign. l. 6, D. de adult. l. 41, D. de rit. nupt. Deniq; stuprū cum omni muliere libera cōmittitur, quæ neque vxoris, neq; concubinæ loco habetur. l. 3, D. de concubin. l. stuprum, 34, D. de adulter.

STYPTERIA, στυπτηρία, alumen. Vlp. l. 3, §. 6, De reb. eor. qui sub tut. Si Lapidicinas vel quę alia metalla pupillus habuit stypteriæ, vel cuius alterius materiæ, &c.

SVÆ potestatis esse, id est sui iuris esse. Vlp. l. 17, D. de his qui not. Ea notatur quæ quum suæ potestatis esset, hoc facit.

SVBCVRATOR, adiutor curatori cum minore tamen potestate datus. Iulian. l. 30, De neg. gest. Quēdam ad filiginem emendam curatorē decreto ordinis constitutum esse: eidem alium subcuratorem constitutum filiginem miscendo corrupisse, &c.

SVBDITVS dicitur iudex, inquit Festus, qui loco mortui datur iis, qui eum habuerant Iudicem in aliqua re vel lite. Et sic in l. mortuo, 60. D. de iudic.

SVBSCRIPTIONES principum dicebantur eorum constitutiones, quibus respondebāt præsentibus sese per libellos cōsulentibus. nam quum absentibus respondebant Epistolæ dicebantur. Vlp. l. 1, D. de const. princip. Quodcunq; igitur Imperator per epistolam & subscriptionē statuit, vel cognoscens decreuit, &c. Huius autem libelli & subscriptionis exemplū est apud Vlp. l. 19, §. 9, D. locati.

SVBSCRIPTORES dicebantur, qui se accusationi, qui rei nomen detulerat, subscribebant. plura cognosces ex meis Comment. in Diuinat.

SVBSECIVA sunt propriè quæ quæstor de materia præcidens, quasi superuacua abiicit. Inde & subsecini agri, quos in pertica diuisos recusant, quasi steriles aut palustres. Item subseciua quæ in diuisura agri non efficiūt centuria, id est iugera ducenta. Ex libro varior. auctor. de limitib.

SVBSIGNARE prædia, legi operis faciendi adscribere qui prædes quæq; prædia pro redemptore oppignerarentur. vt in lapide antiquo: QVI redemerit prædes dato, prædiáq; subsignato Duumuirum arbitratu. Et in extremo: DIES pecun. pars dimidia dabitur, vbi prædia satis subsignata erunt: altera pars dimidia soluetur opere effecto probatóque. Hoc est quod Paul. ait in l. 39, de verb. sign. Subsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptum est. Nam veteres subsignationis voce pro adscriptione vti solebant.

SVBSTITVTIO, est quæ post institutionem à testatore fieri solet, id est secundi heredis appellatio. & duæ sunt. Vulgaris illa, Heres mihi esto. (siue hoc filio, siue extraneo dicatur) quòd si hereditatem meam adire nolueris, illum substituo

ad quem hereditas mea debeat pertinere. Pupillaris substitutio filiis tantummodo impuberibus dari potest, quæ ita fit, Ille filius meus si intra pubertatem decesserit, illum ei substituo. Hæc Caius libro Inst. 2, tit. 4.

SVBSTITVTIO, est secundi heredis in locum prioris deficientis institutio. Ea autem duplex est: vna Pupillaris, quæ pupillari tantùm ætati fit: hoc modo, Filius meus heres esto: si heres erit, & antequam in suam tutelam venerit, id est pubes factus sit, moriatur, Titius ei heres esto. altera Vulgaris, quæ omni ætati fit: hoc modo, Titius heres esto: si non erit, Mæuius esto. Illa solis filiisfamil. hęc cuiuis fieri solet, siue filius sit, siue extraneus: illa heredem filio designat, hæc testatori: illa propriè Substitutio, hæc propriè Institutio est, vt ex voce Instituere, cognosces. l. 1, & passim, D. de vulg. & pupill.

SVBTILITAS benignitati opponitur: tanquam summum ius æquitati. l. si tibi, 20, D. de reb. cred. l. si tibi, 25, D. de donat.

SVCCEDANEVS alieni periculi, dicitur in quem incommodum periculi alieni, (hoc est cuius culpam alter sustinet) redundat. Vlpianus l. tertia, in fine, D. de administrat. tut. Planè si non consentiant tutores Prætori, sed velint omnes gerere, quia fidem non habeant, electo, nec patiuntur succedanei esse alieni periculi. Plautus Epidic.

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam?

Vt meum tergum stultitiæ tuæ subdas succedaneum?

Nam Stultitiæ tuæ dixit pro Tergo tuo, cui periculum à stultitia imminet. Vlpianus l. quarta, D. de magistr. conuen. Nam magistratus quidem in omne periculum succedit. heres ipsius dolo proximæ culpæ succedaneus est.

SVCCESSIO alia est personarum, alia rerum.

SVCCESSIO personarũ, est cùm priore gradu vacuo, is qui inferiorem tenebat eius in locum ascendit. l. 1, §. si filius, D. de suis & legit. l. 3, C. eod.

SVCCESSIO rerum, est cùm persona non tam personæ, quàm rebus succedit. ea autem duplex est. nam aut in ius vniuersum est: qualis est heredum, & eorum qui bonorum possessores funtur: aut in res singulares. l. prima, §. in locum, D. quod legat. l. septima, & l. octaua, D. de iureiu. l. vlt. D. de except. rei vend.

SVCCESSORIVM edictũ, est id quo Prætor successionem permisit: id est ius inter eos quibus bonorum possessiones deferuntur, vt in locum eorum qui postulationem omiserint, sequẽtes succedere sibi iréque possint. l. 1, D. de success. edict.

SVCCESSIO hæc duplex est: vna ordinum, altera graduum.

SVCCESSIO ordinum, est cùm ordo personarum vniuersus, cui potissimũ possessio deferebatur, illam omisit: veluti liberorum, aut legitimorum, aut cognatorum. l. 1, D. quis ord. in bon. poss. eademq; SVCCESSIO de capite in caput appellatur. l. 5, C. qui admitt. ad bon. poss.

SVCCESSIO graduum dicitur, cùm primo eorum graduum qui in ordine aliquo sunt, omittente, insequens admittitur. plures enim in ordine ferè vnoquoque reperiũtur gradus. d. l. 1, D. de success. edict. §. cùm igitur, 7. Instit. De bon. possess.

SVCVLA, machina tractoria. Axis crassior bipedibus trãsuersariis imponetur, cuius in vtroque extremo duo sunt transfixi vectes, qui nixu brachiorum, fune ductario medium axem circumplexo, conuertuntur. Vlp. l. sed addes, 19, §. 2, D. locat. Quòd si regulis olea prematur, & prælum, & suculam, & regulas, &c.

SVFFRAGIVM, pro impetratione beneficij, quod quis alteri à quo rogatus erat, à Principe apud quem gratia valebat, est eblanditus. Impp. l. vn. C. de suffrag. Si qui desideria sua explere cupientes, ferri sibi à quoquam suffragium postulauerint, & ob referendam vicem sponsione se constrinxerint, &c. Extat præterea in Cod. Theodosiano lib. 2, tit. 29, lex Imp. Iuliani, qua vetat id quod suffragatoribus, id est, eblanditoribus illis datum est, repeti. Cuius constitutionis Ammian. Marcellinus lib. 22, mentionem facit. Itáque intelligẽdum est quod Lampridius in Alexandro de Thurino scribit, qui suffragium suum promiserat. Eam autem nundinationem omnem Iustinianus prohibet Nouell. VIII: De magistratib. non vẽd. ἀλλ' ἐπειδὴ διδόντες ἐδὲ ᾠνούμενοι τὴν καλουμένην suffragium, &c.

SVGGILLARE propriè est liuido colore inquinare. vt quum ictu fustis percussa cutis sanie

ſanie ſeſe ſuffundente nigreſcit. tranſlatè verò dicitur pro contumelia afficere. Vlpia.l.15,§.17,D. de iniur. Si quis ſic fecit iniuriam ſeruo, vt domino faceret: video dominum iniuriarũ agere poſſe ſuo nomine. ſi verò non ad ſuggillationem domini id fecit, &c. Idem l. 10,§. 8, D. de in ius voc. Permiſſurus enim eſt, ſi famoſa actio non ſit, vel pudorem non ſuggillat.

SVGGRVNDA, pars tecti vltra ſtructuram ædium proiecta & prominens. Vlpia. l. 5,§. 6, D. de his qui deiec. vel eff. Prætor ait, Ne quis in ſuggrunda, protectóve ſupra eum locum quà vulgo iter fiet, &c. Iauol. l. 242, D. de verb. ſig. Proiectum eſſet id quod ita proueheretur, vt nuſquã requieſceret, qualia meniana & ſuggrundæ eſſent. Vulgò tamen legitur Suggrundia. Varro libr. 3, De re ruſt. Aues ſubtus ſuggrundas ab initio villatico vſæ tecto.

SVMMA Reip. Locutio eſt idem ſignificans, quod ſtatus & firmamentum Reipub. Vlp.l.1,§.10,D. de exerc. act. Ideo autem ex voluntate in ſolidum tenentur, qui habent in poteſtate exercitorem, quia ad ſummam Reip. nauium exercitio pertinet. hoc eſt, ea re ſublata Reipublicæ ſtatus euertitur: ſtare Reſp. non poteſt. Florentini tamen libri, ſummam Rempub. quod ego abiudico. Paulus Sent. 5, cap. 23. Qui de ſalute Principis, vel de ſumma Reipub. vaticinatores conſulit, cum eo qui reſponderit, capite punitur.

SVMMO iure agere, tum dicimur, quum quàm maximè poſſumus duriter & præfractè cum aduerſario contendimus, eúmque quàm aſperrimo & vehementiſſimo iudicio poſſumus perſequimur. quod Cic. in Orat. pro Quint. ſic extulit: Ad extrema & inimiciſsima iura cupidè decurrere. itẽ, inimiciſsimè & infeſtiſsimè contẽdere. Cicer. lib. de Offic. 1: Exiſtunt etiam ſæpe iniuriæ calumnia quadàm, & nimis callida iuris interpretatione. Ex quo illud, Sũmum ius ſumma iniuria, factum eſt iam tritum ſermone prouerbium. Terent. in Heaut.

Verum illud Chreme dicunt, Ius ſummum, ſæpe ſumma malitia eſt.

Columella lib. 1, de officio patriſf. erga colonum loquens, Summum ius, inquit, antiqui ſummam putabant crucem.

SVMMOVERE dicebantur magiſtratus, quum quempiam extrudi iuberent, Cõſules quidem & Prætores per lictorem, Tribuni autem per viatorem. at illi quidem ita ſummouebant, vt qui non parẽret, prehendi iuberent. hi verò non pro imperio, ſed comiter verbis ſummouebant, Si vobis videtur, diſcedite Quirites. Cicero pro Quintio: Aut ſatiſdare, aut ſponſionem iubet facere. & interea recuſantes noſtros aduocatos acerrimè ſummoueri. De Dolabella Prætore loquitur. Inde deductum ad noſtros vocabulum eſt, vt Summoueri dicantur actores per exceptionem, quos ita rei perpulit exceptio, vt à Tribunali quodammodo ſummoti videantur.

SVPERAMENTA Vlpianus appellat, quę in paranda materia reſecãtur, ac ſuperſunt. Lignis legatis, inquit, ſi voluntas non refragatur, ſuperamenta materiarum continebuntur. l. 55,§. 2, D. de leg. & fid. lib. 32.

SVPERDICI, pro Prædicari per præconem. Vlpian. l. ſi duo, 13, in fin. D. de iureiur. Fuſtibus eum caſtigandum dimittere, & ita ei ſuperdici, ἐπειπόντος μὴ ἔμνυε: hoc eſt, dum caſtigatur, prædicari præconis voce, Petulanter iuraſti. Sic in l. fuſtibus, C. ex quibus cauſ. infam. irrog. Fuſtibus cæſum, cui per pręconẽ ita dictum eſt, ἐσυκοφάντησας.

SVPERESSE rebus ſuis, pro Conſulere, prouidere, proſpicere. Græca locutio videtur, περιεῖναι τοῖς πράγμασι. Paulus l. 2, D. de cura. furioſ. Sed & aliis dabit Proconſul curatores, qui rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt. Sic Iuſtinian. §. 1, De curat. Sic Vlpi. l. his qui in ea, 12. D. de tut. & curat.

SVPERFICIES, quod ſuper ſoli faciem eſt: veluti ſi quid ſatum, aut ædificatum eſt. itaque vites, arbores, plantę, ſegetes, ſuperficies appellantur. vitis appellatur ſuperficies vineæ in l. certo, 13, D. de ſeruit. ruſti. Domus appellatur ſuperficies ſoli: l. eum qui, 23. D. de vſurpat. vbi ædes dicuntur ex duabus rebus cõſtare, ex ſolo & ſuperficie.

SVPERFICIES autem vſque eo, ſoli pars eſt, eíque natura cohæret, vt non illud ſine hac tradi, neque hæc ſine illo vſucapi poſsit. l. obligationum, 44, D. de oblig. & act. l. nunquam, 26, De vſurpat. denique ſuperficies ſolo cedere dicitur. l. qui domum, 50, D. ad leg. Aquil. l. qui res ſuas, 98, in fin. D. de ſolut. & arborum quæ fundo continentur, non eſt ſeparatum corpus à fundo: inquit Pompon. l. quintus, 40, D. de actio. empt. Hinc

SVPERFICIARIVS definitur qui in alieno solo superficiem ita habet, vt certam pensionem præstet. l. in speciali, 73, cum l. seq. D. de rei vind. & l. damni, 18, §. 2, D. de dam. infect. qua de caussa vere & propriè dominus non est, quamuis in alieno ædificarit: sed potius vt inquilinus. l. 3, §. pen. D. de oper. nou. nuncia. tametsi quasi domini vtilibus actionibus adiuuentur. l. 1, §. vlti. & l. vlt. D. de superfic.

SVPERFICIO, supero, redundo, superfluo. Vlpian. l. 1, §. 10, D. de aqua, & aq. plu. Iidem aiunt, aquam pluuiam in suo retinere, vel superficiētem ex vicini in suum deriuare omnibus ius esse. Haud scio tamen an verius vulgatis in libris legatur Superfluentem.

SVPERSTES, duo, vt opinor, significat. video enim & pro teste & pro præsente vsurpari. Festus li. 17: Superstites, inquit, testes præsentes significat. cuius rei testimonio est, quod superstitib. præsentibus leges inter quos controuersia est, vindicias sumere iubent. Plautus in Artemone:

Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest superstes.

Seruius autem libro Æneid tertio: Superstes, inquit, præsentem significat. vt Cicero in Murænïana, Suis vtrisque superstitibus, id est præsentibus. Quod tamen postremum verbum apud Ciceronem è glossa in contextum irrepsit.

SVPERSTITIOSVS, vano & inanimetu Dei affectus: id est qui metuit ibi Deū offendere, vbi non offenditur. nam à Superstes deductum nomen est. & haud scio an iis propriè attributum, qui nimium in fanis consistebant, quasi apud deos suos superstites: quos vernacula lingua Bigottos appellamus. quod in vitio Vlpianus posuit l. prima, §. quinto, D. de ædilit. edict. vbi superstitiosos inter eos numerat, qui animi vitio laborant. Cicero tamen libro De natura Deorum secundo sic scribit: Nō enim philosophi solùm, verumetiā maiores nostri seperstitionē à religione separauerunt. nam qui totos dies precabantur, & immolabant vt sui liberi sibi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomē postea latius patuit. Plautus autem in Rudente hoc verbum in eo posuit, qui vaticinaretur.

Quid si ista, aut superstitiosa, aut hariola est, atque omnia

Quicquid insit, vera dicet?

SVPINVS, dissolutus, negligens, alicui negocio indormiens, Paulus l. 15, §. primo, D. de contrah. empt. Ignorantia emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

SVPPLICIORVM alia summa sunt, alia mediocria, alia minima. Summa sunt, crux, crematio, decollatio. Mediocria, metallum, ludus, deportatio. Minima, relegatio, opus publicum, vincula. Hæc Paulus libro Senten. 5, capite decimoseptimo.

SVPPLICIVM vltimum, ait Celsus, esse mortem solam interpretamur. l. 21, D. de pœnis.

SVPPRIMERE testamentum, dicitur, inquit Paulus, qui sciens prudénsque tabulas testamenti in fraudem heredum, legatariorum, fideicommissariorum, aut libertatum non profert. Hæc ille IIII. Sent. tit. De lege Cornel.

SVPPRIMERE & intercipere dicitur, qui domino reposcenti non reddit: aut l. Pomponius, 44, in fin. D. de acquiren. rerum domi.

SVPPRESSÆ tabulæ testamenti, quæ malo animo celantur. & occultantur. l. 3, §. si quis dol. D. de tab. exhi. l. 9, D. dolo.

SVPPRESSORES, pro plagiariis, qui seruos alienos scientes dolo malo retinent. l. pen. D. ad leg. Fab.

SVPREMA sua ordinare, testamentum facere, supremam voluntatem exponere. Modestinus l. 39, D. de pign. acti. Creditor quum suprema sua ordinaret, testamento cauit. Tacit. lib. 1: Nihil eo die Senatus agi, nisi de supremis Augusti, cuius testamentum illatum est per virgines vestales. Sic in l. 3, §. vltim. De mun. & hon. l. 25, §. 1, De libe. & posthum.

SVPREMVS, inquit Africanus, non is demum qui post aliquem, sed etiam post quem nemo fit, intelligitur. l. ex duobus, 34, D. de vulg. & pupil. & l. proximus, 92, & l. in vulgari, 162, De verb. sig. & l. qui duos, 9, D. de rebus dub. quod tamen sic accipiendum est vt non restricta Latini sermonis consuetudo, sed æquitatis ratio seruata videatur.

SVSCEPTORES dicuntur sub Rubr. C. de susceptorib. qui vulgò Receptores: hoc est, qui quæ Principis ærario debebantur recipiebant. Eorum autem munus erat annuum,

annuum, iubebantúrque modum iugationis possessionum, & species singulas quæ fisco inferebantur, vel earum numerum & quantitatem perscribere. l. 4, & l. 10, eod.

SVSCIPERE iudicium dicitur etiam iudex, qui iudicandi munus sibi à Prætore delatum recepit. Paulus l. 13, D. de vacat. & immun. Siquidem priuilegio quod habuit antequam susciperet iudicium, velit se excusare: nec audiēdus est. semel enim agnoscendo iudicium, renunciat excusationi.

SVSPECTI crimen, vide Crimen suspecti.

SVSPECTVS tutor est, qui nón ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit: ait Imp. §. 4, De susp. tut.

SVSPENDIOSVS, qui suspensus est, cui vita suspendio adempta est. Vlp. l. 11, §. 1, D. de his qui not. Non solent autum lugeri hostes, vel perduellionis damnati, nec suspendiosi, nec qui manus sibi intulerunt. Plinius lib. 28, cap. 2: Laqueum suspendiosi circumdatum temporibus capitis dolorem sedare.

SVSTINERE, pro Differre, reseruare, reiicere. Callistratus l. 36, D. de iudic. Ex iustis caussis, & ex certis personis sustinendæ sunt cognitiones. ibid. Humanum est in similibus caussis cognitionē ad aliquem modum sustineri.

SVSTINERE actiones, differre, suspendere. Pompon. l. 35, D. de iur. fisc. Vtrum ius fisci antè excutiendum sit, & sustinendę actiones ceterorum, &c. Vlpia. l. 1, §. 3, D. si fam. furt. fec. Tādiu aliorum nomine actio sustineri debebit, quamdiu priore iudicio potest actor consequi. Idem l. si quis, 6. §. quid tamen, 7, D. de iniust. rupt. Pœna tamen sustinenda est, quoad princeps rescripserit ad literas Præsidis.

SVVS heres dicitur, qui in morientis familia proximum ab eo gradum obtinet. l. scripto, 7. D. si tabul. test. null. §. 2, De hered. qualit. §. 1, & §. 3, De hered. quæ ab intest. Suus autem iecirco dicitur, quia non tam alienarum, quàm suarum quodammodo rerum plenum integrumq; dominium adipiscitur: quarum etiam patre viuo heres & dominus lege XII. tab. designatus erat. l. in suis, 11. D. de lib. & postu.

SVVM heredem animaduerti à Cicerone Heredem familię appellari, in Orat. pro Cluētio, vbi de suo postumo loquitur: Memoria teneo, inquit, Milesiam quandam mulierem quòd partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam, neque iniuria. quę spem parentis, subsidium generis, heredem familiæ sustulisset. Sic Iustinianus eos Domesticos heredes appellat, §. 2. Inst. de hered. qual. & Plinius in Panegyrico, Domesticos heredes extraneis opponit: illósque ait bona non vt aliena & speranda, sed vt sua, sempérque possessa capere. Videtur autem Ouid. ad hanc quoque locutionem allusisse lib. 1 1. de Ponto:

Viuit enim in nobis facundi lingua parentis,
Et res heredem repperit illa suum.

SVORVM autem duo sunt genera. nam alij natura sui sunt, nimirum filij, filiæ ve: alij successione, nimirum nepotes aut posteriores, qui in filiorum non etiam filiarum, locum vacuum & destitutum subeunt: veluti si vno filio mortuo (nā ex filiabus progenati sui esse non possunt) nepotes ex illo eius in gradum succedāt. Lex enim eis patris sui ius sic attribuit, vt illi patrem suum repræsentent, tametsi non idem omnino ius eis concesserit. l. tertia, C. de suis & legit. l. prima, §. si filius, D. eod. l. 2, & l. 3, C. de legit. lib. l. Gallus, §. sequenti, D. de lib. & postum.

SVI & necessarij heredes sunt, liberi qui in potestate parentis fuerint, quos nemo antecedit. Si autem ideo appellantur, quia domestici heredes sunt: & viuo quoque patre quodammodo domini existimantur. Necessarij verò ideo dicuntur, quia omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quàm ex testamento ex lege XII. tab. heredes fiunt. ait Imper. §. 2, De hered. qualit. Vel sic:

SVI & necessarij heredes dicuntur, qui in morientis familia proximum ab eo gradum obtinent: veluti filij, aut ñs de familia sublatis, nepotes, & qui deinceps. itē vxor, quæ in manum conuenit: item nurus, quæ in manu filij est, quem in potestate habemus. Vlpianus cap. Inst. XIII: Sui autem icirco appellabantur, quoniam patrefamil. mortuo non tam alienarum, quàm suarum quodammodo rerum plenum integrumq; dominium adipiscuntur: quarum etiam illo viuo heredes (quo verbo veteres dominū intelligebant) lege duodecim tabularum designati erant. Necessarij autem dicuntur, quo

quoniam eadem lege cogebantur hereditatem retinere. l. in suis, 11, D. de liber. & postum. l. 57, De acquir. hered.

Svi, pro Nostri. Paulus l. 20, D. de nouat. Nouare possumus, aut ipsi, si sui iuris sumus: aut per alios qui voluntate nostra stipulantur.

Svi ius, vide ivs svi.

Svperindictvm, quod præter indictionem ordinariam imponitur: sub Rubric. C. de superindicto.

Svvs, suæ potestatis. vt Meus apud Persium,

Vindicta postquam meus à Prætore recessi:

Iustinian. §. 2, ad S. C. Tertyll. Sed & filiæ suæ mortuæ filius vel filia præponitur: id est quæ sui iuris est, suæ'que potestatis. Sic Plautus in Persa, vbi lenonem inducit, qui ancillam manumiserat:

Ita ancilla mea quæ fuit hodie, nunc est sua.

Et apud Ciceronem libro De repub tertio. Est enim genus iniustæ seruitutis, cùm ij sunt alterius, qui sui possunt esse.

Svvs etiam, pro eo qui in sua potestate est, alio modo dicitur vetustè: id est sanæ mentis. Vlpianus l. Fulcinius, 7, §. adeò, D. quibus ex causs. in poss. Furiosus hanc venditionem pati non potest: quia non se occultat, qui suus non est. Cicero Tuscul. tertio: Itaque nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm exisse è potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur, aut libidine, aut iracundia. qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum est.

Symphonia, chorus symphoniacorum. Cicero Verrina 6: Quum in eis conuiuis symphonia caneret, maximísque poculis ministraretur. Vlpianus l. 15, §. primo, D. de vsufr. Nam si librarium rus mittat, vel de symphonia atriensem faciat: id est è familia symphoniacorum. Paulus l. 22, Ad le. Aquil. Si quis ex comœdis, aut symphoniacis vnum occiderit: id est è numero symphoniacorum.

Sycaminon, morus Ægyptia, qua vti solent in aggeribus Nili, per quos incrementa eius dispensantur, & coercentur: ait Vlpianus l. 10, D. de extraor. crimin.

ΣΥΚΟΦΑΝΤΕΙΝ, calumniari, iniustè aliquem iudicio vexare. Imp. l. 17, C. quibus ex causs. inf. irrog. Etenim quum non causa cognita dictum est ἐσυκοφάντησας, sed ad postulatū patroni, interlocutione iudicis responsum sit, &c. Hinc Sycophantæ appellati: cuius nominis Festus hanc affert originem. Atticos quondam iuuenes solitos aiunt in hortos irrumpere, ficósque deligere: quam ob caussam lege est constitutum, vt qui id fecisset, capite truncaretur. quam pœnam qui persequerentur, ob paruula detrimenta Sycophantas appellatos.

ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ, mutua & reciproca ex re contracta obligatio. Vlpianus l. 7, D. de pact. Dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi vt aliquid facias: hoc συνάλλαγμα esse, & hinc nasci ciuilem obligationem: & paulo pòst, Esse enim contractum, quod Aristo συνάλλαγμα dicit, vnde hæc nascitur actio.

Synoicvs, σύνδικος, qui ab aliquo collegio, vel ciuitate ad caussam ipsius agendam delectus est. A Latinis Actor dicitur; vt l. 1, §. 1, D. Quod cuiusque vniu. Permissum est, inquit, habere actorem, siue syndicum, per quem tanquam in republic. quod communiter agi fierique oporteat, agatur fiat. Sic §. seq. & l. 2, & pass. Cicero in Diuinat. Hæc duo in primis spectari oportere: quem maximè velint actorem esse ij, quibus factæ esse dicantur iniuriæ: & quem minimè velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. Item: Adsunt homines ex tota prouincia nobilissimi, qui præsentes vos orant atque obsecrant Iudices, vt in actore caussæ suæ deligendo vestrum iudicium à suo iudicio ne discrepet. Hermogen. l. 1, D. de mun. & hon. Personalia ciuilia sunt munera; defensio ciuitatis, id est vt syndicus fiat, legatio ad census accipiendos. Arcad. l. vlt. §. 1, eius. tract. Defensores quoque, quos Græci syndicos appellant, & qui ad certam caussam agendam vel defendendam eliguntur, &c. Demosthe. porrò in Orat. περὶ στεφάνου, Aristidem dicit syndicum esse ab Atheniensibus delectum, qui in Amphictionum consilio pro Delio sacro diceret.

Syngrapha, vide Chirographum.

Synoditæ, συνοδῖται, in l. 6, C. de episco. audienc. dici videntur, comites monachorum. nam ὁδίτης viatorem significat. Solent autē Monachi ex collegij sui inferiori ordine quempiam deligere, qui eos comitetur: quos Galli Culopulsos appellant: quòd

quòd (vt quidam aiunt) à tergo monachorum concionantium sedentes, illos horæ præteritæ culi pulsione admoneant.

SYNOPSIS, σύνοψις, perscriptio, recensio, inuentarium: deducto nomine ex eo, quòd quæ latè patebant in vnum contracta simul omnia conspici cernique possint. Vlpi. l. 5, §. 7, De reb. eor. qui sub. Aut si nemo inueniatur, aut suspecti sunt qui inueniuntur, iubere debet edi rationes: itemq́; synopsim bonorum pupillarium, aduocatúmque pupillo dare.

SYNTHESIS, congestio, aceruus, Scęuola in l. 38, D. de aur. arg. leg. Quæro an ex vniuersa veste, id est an ex synthesi tunicas singulas & palliola Sépronia eligere possit. Adrianus autẽ Turnebus vir summus lib. Aduers. XXIII, Synthesin interpretari mauult elegantiorem vestem, qua certis diebus festis populo Romano, quasi extra ordinem, vti liceret. Eruditi viri disputationem eius doctissimam, & copiosissimam, considerent. Nam ego in vetere ista sententia mea tandiu hærebo, dum mihi Turnebus persuaserit, Synthesin, non coaceruationem esse vestium, sed vestis genus: & in eam coacervationem non cuiusuis generis vestes adhiberi solitas, sed eas duntaxat quibus populo Roman. extra ordinem vti certis & paucis diebus licebat. Puto sanè Scæuolæ verba satis planè & perspicue ostẽdere, Synthesin de omnibus vestimentorum generibus quæ aceruatim conseruabantur, vsurpatam fuisse.

T LITERA.

T LITERAM veteribus Senatusconsultis subscribi solitam, Valer. Max. libr. 2. his testatur verbis: Illudquoque memoria repetendũ est, quod Trib. pl. intrare curiam non licebat: ante valuas autem positis subselliis, decreta patrum attentissima cura examinabant: vt si qua ex eis improbassent, rata esse non finerẽt. Itaque veteribus. Senatusconsultis T litera subscribi solebat: eaq́; nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse: qui quamuis pro commodis plebis excubabant, inq́; imperiis compescendis occupati erant, instrui tamen ea argẽteis vasis, & annulis aureis publicè præbitis patiebantur, quò talium rerum vsu auctoritas magistratuum esset ornatior.

TABERNAE appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium, nempe ex eo quòd tabulis clauditur, l. tabernæ, 183, De verb. sig. De tabernis, vide quę diximus supra sub voce, ARGENTARII.

TABVLAE dicebantur, quibus antiqui pro chartis vtebãtur, cùm cera illitæ essent: itaque quarum rerum memoriam constare oportebat, eas res in tabulas referebant, veluti accepta & expensa, pactiones, testationes, stipulationes, cautiones, testamenta. Hinc

TABVLAS testamenti accipere debemus, inquit Vlpianus, omnem materiæ figuram. siue igitur tabulæ sint ligneæ, siue cuiuscunque alterius materiæ: siue chartæ, siue membranæ sint, vel si corio alicuius animalis: tabulę rectè dicentur. l. 1, D. de bono. poss. secund. tab. Item

TABVLAE accepti & expensi. Moris enim erat vt patresfamil. quæcunque per singulos dies aut acciperent, aut expenderent, ea primùm properè ac festinanter in codicem memoriæ caussa paratum, referrent, quæ Aduersaria dicebantur: deinde per ocium in aliis tabulis ordine & accuratè perscriberent. eas tabulas accepti & expensi nominabant. de quibus Cicero in Cluentiana sic scribit: Confecit tabulas diligentissimè. hæc autem res habet hoc certè, vt nihil possit neque additum, neque detractum de re familiari latere. Hine

TABVLIS obsignatis agere: cùm pactio in tabulas relata esset. Cicero 1. de Orat.

Orat. Tu mihi cùm in circulo decipiare aduersarij stipulatiuncula, & cùm obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur: ego tibi vllam caussam maiorem committendam putem? Item Tuscul. v: Tu quidem obsignatis tabellis agis mecum, & testificaris quod dixerim aliquando, aut scripserim. Nam de testationibus locus hic ex Quintiana documento est: Neuius pueros circum amicos dimittit. ipse suos necessarios corrogat. veniunt frequentes. testificantur isti P. Quintium non stitisse: & se stitisse. tabulæ maximæ signis hominum nobilium consignantur. Idem in Pisoniana: Iste claudus, quomodo aiunt pilam retinere: quod acceperat, testificari: tabulas obsignare velle.

TABVLA, libellus proscriptionis. Vlp. l.13,§.5, D. de acti. empt. Quum venditor sciret fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conscripserit, vni municipio deberi. Cice. in Quintiana perpetuò libellos appellat. Hinc

TABVLARII dicebantur qui vel in prouinciis solidis, vel in singulis ciuitatibus tabulas publicas tractabant. l.3, C. de tabul. quarum aliæ ad instrumenta publica, aliæ ad rationes & computationes pertinebāt. De chartis exemplum extat in l.pe. C. eo. l.vlt.§.hi quoque, D. de mun. & hon. l.3,§. 2, D. de tab. exhib. De rationibus vero in l.vltim. D. si mensf. fals. mod. l.2, D. de int. fisc. l.1, C. de censib. l.1, & l.missi, 7, C. de exact. trib. Ac primum quidem serui publici fuerunt: vti constat ex l.vlt. C. de ser. reipub. man. post verò Arcadij & Honorij lege constitutum est, vt solis liberis ea procuratio mandaretur. Conditionales tamen erāt: vti patet ex l. scripturas, 11, C. qui pot. in pig. hab. hoc est, ea cōditione facti erant tabularij, vt ad aliud munus aspirare non possent: quod suo loco exposuimus. Hinc

TABVLARIVM, pro Archio, de quo alibi diximus: Id est eo loco in quo literæ tabulæq; publicæ recondebantur. Cice. De nat. deo. lib.3. Sed exeamus è theatro: veniamus in forum. sessum ite precor. quid? vt iudicetur qui tabularium incenderit? Idem pro C. Rabirio, An de peculatu facto, an de tabulario incenso longa oratio est expromenda? Virgil. Georg. II:

Insanumq; forum, aut populi tabularia vidit.

Vbi Seruius tabularium in æde Saturni, & ærario fuisse scribit. cùm tamen Liuius lib. XLIII. ita scribat. Censores extemplo in atrium libertatis ascenderunt, & ibi signatis tabulis publicis, clausóque tabulario, & dimissis seruis publicis, negarunt se, &c.

TABVLARIVM etiam pro loco in quo priuata cuiusque patrisfamil. instrumenta seruantur. l.si mihi, 92, D. de legat. 3.

TABELLIONES ad exemplum Tabulariorum dicti sunt, qui Nouell. XLIIII, συμβολαιογράφοι appellantur: qui priuatorum testationibus siue instrumētis conscribendis publicè præpositi, certas eius muneris obeundi caussa stationes habebant, in quibus vel ipsi vel eorū administri ac præfecti ea instrumēta primùm in codicem domesticum (quod Protocollum dicitur) deinde in chartam mundam tanta cum auctoritate referebant, ac perscribebant, vt eorum instrumēta fidem in iudiciis facerent. Hæc enim Iustinianus d. Nouell. à Tabellionibus exigit: & eo amplius in l. contractus, 16, C. de fid. instr. in contractibus quidem, vt contrahentes ipsi subscribant. at in l. iubemus, 29, C. de testament. vt vel testatores, vel testes heredum nomina ipsi ad scribant. Olim autem testamentorū conficiendorum artifices Testamentarij dicebantur: vt suo loco docuimus. Vlpian. verò in l. moris est, 9, §.1, D. de pœn. Tabelliones & pragmaticos eosdem facere videtur, quibus, inquit, interdum pœnæ caussa interdici solet, ne instrumenta omnino forment, néve libellos concipiant, vel testationes consignent, Suidas de Prisco Emesino loquens: ἅπαντα ἐπετέλει, inquit, τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα. ἕκαστον αὐτῶν ὑποσφραγίζων αὐτὸς οἰκείοις γράμμασιν, ὅπερ ταβελλίωνα καλοῦσι ῥωμαῖοι. Itē alibi: ταβελλίων, ὁ τὰ τῶν πόλεων γράφων συμβόλαια· παρὰ δὲ πολλοῖς νομικὸς λεγόμενος. ἅπαντα ἐπετέλει τὰ τῶν πολιτῶν γραμματεῖα ἕκαστον αὐτῶν οἰκείοις ὑποσφραγίζων γράμμασι.

TACITA fides est, cùm quis non palàm rogatus in fraudem legis promittit, se id quod sibi relinquitur restituturum personæ, quæ legibus ex testamento capere prohibetur: siue chirographum eo nomine dederit, siue nuda pollicitatione repromiserit. l. in fraudē, 10. D. de iis quib. vt indig. l.1, & l.3. & l.40, D. de iur. fisc. Hinc

TACITA fideicommissa quæ quis ei cui capere non licet, restituere rogatus est. l.tertia,

l.tertia, D. de probat. l. decima, l. decimaoctaua, & alibi, D. de iis quib. vt indig. l. 3, C. ad leg. Falcid. Fab. lib. nono, capi. secundo: Ream tuebar, quæ subiecisse dicebatur marito testamentum, & dicebatur chirographum marito expirante heredibus dedisse: & verum erat. nam quia per leges institui vxor non poterat heres, id fuerat actum, vt ad eam bona per hoc tacitum fideicommissum peruenirent. Et caput quidem veri facile erat, si hoc diceremus palàm: sed peribat hereditas.

TARMA: inquit Vlpianus, Græci mille hominum multitudinem appellant. l. 1, §. 1, D. de testam. mil.

TALIO in duodecim tabul. parem vindictam, inquit Festus, significat. Si membrum ruperit, ni cum eo pacit, talio esto.

TAM iure legéque. Vetus locutio, qua lege actum aliquid fuisse significabāt, quam rogari ius fuisset. Procul. l. si is qui, 44. D. de adopt. Sed si sic adoptauit, vt tam iure legéque nepos suus esset, quàm si ex Lucio puta filio suo natus esset. Alludit autem ad arrogationis formulam, quam Gellius libr. 5, ca. 19. exponit, Velitis iubeatis, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre matréque familiâs eius natus esset. Hinc Ciceronis locus in Oratione pro domo emendandus est: Fueris sanè Trib. pl. tam iure, quàm lege quàm fuit hic ipse Rullus. Legendum enim apparet, TAM iure ac lege, vel TAM iure legéque.

TANTI, pro Tam multi. Gaius l. 65, De legat. & fid. lib. 30. Quòd si minus sunt, in tantos quanti inueniantur. id est in tot, quot inueniantur. Iustin. l. 23, in fin. C. de legat. Nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes velle vnum, tantas autem alterum habere.

TAXAT verbum, inquit Festus, ponitur in iis quæ finiuntur, quoad tangi liceat. In litibus quoq; iudici arbitróve cùm præscribitur, quoad ei ius sit, statuendi Taxatio dicitur: quæ fit certæ summæ. Sic enim locum illum legendum putamus. cui consentaneum est, quod Iustin. Nouell. LXIII, & LXXXII, Taxationem esse μέτρον ποσότητα δεσμοῦσαν παρὰ τοῦ δικάζοντος. veluti cùm definitur summa intra quam in litem iuretur. l. 4, §. 3, D. de in lit. iur. l. 3, §. præterea, D. ad exhib. Hinc verbum DVNTAXAT, quod ad illiusmodi præscriptiones accommodatum est. Taxationis mentio fit in l. 18, D. de dol. mal. l. 24, in fi. D. de act. empt. l. 68, D. de rei vindic. l. 6, D. vt legat. nom. caus.

TECTOR, refector, artifex, qui quid corruptum restituit. Vlpian. l. 27, §. 22, D. ad leg. Aquill. Item si tectori locaueris lacum vino plenum curandum, & ille eum pertudit vt vinum sit effusum. Budæus tamen VIETORI corrigendum putat.

TECTORIVM erat incrustatio quædam & quasi integumentum parietis aut columnarum. Ea crusta aut calce pura fiebat, aut gypso, aut calce & arena, aut calce & marmore. De tectoriis Vitruuius libr. 7, capit. 2, & 3. Vlpianus l. 3, §. 4, D. de in rem vers. Sed si mutua pecunia accepta, domum dominicam exornauit tectoriis, &c. & paulo pòst, Pati debet dominus creditorem hęc aufetre. de tectoriis loquens. Celsus. l. 38, D. de rei vindica. Neque malitiis indulgendum est, si tectorium puta quod induxeris, picturásque corradere velis, nihil laturus nisi vt officias. Loquitur de illinimento, quod auferri non potest. Neratius l. 44, D. de vsuf. Vsufructuarius nouum tectorium parietibus qui rudes fuissent, imponere non potest.

TELVM, inquit Caius, vulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: sed nunc omne significatur, quod mittitur manu. Ita sequitur, vt & lapis & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur. dictúmque ab eo, quòd in longinquum mittitur, Græca voce figuratum, ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. & hanc significationem inuenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos Telū appellamus, illi βέλος appellant. eóque nomine vulgò quidem id significatur, quod ab arcu mittitur: sed nō minus omne significatur, quod quum mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι admonet nos Xenephon: nam ita scribit, καὶ τὰ βέλη ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖσται δὲ καὶ λίθοι. & id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur. l. 233, D. de verborum significatione.

TEMPORE fit iniuria, si in ludis & in conspectu Prætoris, l. Prætor edixit. D. de iniur. & famos. libel.

Hh TEM

TEMPORE liberari dicuntur, qui temporali actione tenentur, cuius dies cedit. l. 3, D. quæ in fraud. cred. l. vlt. in fin. D. rem rat. hab.

TEMPORE perituræ res dicuntur, quarum actionis dies exiturus est. l. 3, D. de feriis. l. 12, D. de procurat.

TEMPORALES actiones dicuntur, quę certo temporis spacio terminantur: & perpetuis opponũtur. Insti. sub tit. De perpet. & temp. act. Imperatorum tamen constitutionibus in personam actiones annis triginta: in rem verò decem aut viginti annorum spacio circumscriptæ sunt. l. 3, C. de præscript. trig. ann. & sub tit. De præscript. dec. vel vig.

TEMPORALES exceptiones atque dilatoriæ sunt, quæ non semper locum habent, sed euitari possunt: qualis est pacti conuenti tempotalis, l. exceptiones, D. de except. præscript. & præiud.

TENERE, vide Habere.

TENES, vide Lines.

TEPIDARIVM, & balineum Paulus pro eodem posuit in l. 19, D. de seruit. vrb. Non posse, inquit, prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat secundum parietem communem. sed si talis sit vsus tepidarij, vt adsiduum humorem habeat, posse prohiberi. Similiter Vitruuius libro 5, capitul. 10. vbi de balnearum dispositionibus loquitur, principiò Tepidarium pro ipsa balnei cella posuit: mox, pro vase aheno in quo aqua calefit.

TER enixa videtur, etiam quæ tergeminos peperit. l. Ter enixa, D. de verborum significa.

TERGIVERSARI, inquit Marcian. est in vniuersum ab accusatione desistere. l. 1, D. ad s. c. Turp.

TERRITORIVM, inquit Pompon. est vniuersitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis: quod ab eo dictum quidam aiunt, quòd magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est summouendi ius habet. l. 239, §. 8, D. de verborum significa. Varro autem hoc modo: Terra dicta ab eo (vt Ælius scribit) quod teritur. Itaque Tera in Augurum libris scripta cum R. vno. Ab eo colonis locus communis qui prope oppidum relinquitur, Territorium, quod maximè teritur. Seruius autem in illud lib. Æneid. 5, *vrbem designat aratro*, Quem Cato in originalibus dicit morem fuisse. Condituri enim ciuitates, taurũ in dextra, vaccam intrinsecus iungebãt: & cincti ritu Sabino, id est togæ parte caput velati, parte succincti, tenebãt stiuam incuruam, vt glebæ omnes intrinsecus caderẽt. Et ita sulco ducto loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarum. Vnde ei territorium dictum est quasi terribouium, tritũ bobus & aratro. Siculus Flaccus: Bellis gestis, victores populi terras omnes ex quibus victos eiecerunt, publicè atque vniuersaliter Territorium dixerũt, intra quos fines ius dicendi esset: deinde vt quisque virtute colendi occupauit arcendo vicinum, Arcifinalem dixit.

TERRITORII iuris appellant, quicquid ad coloniæ municipij've priuilegium pertinet. sed si rationem appellationis huius tractemus, Territorium est quicquid hostis terrendi caussa constitutum est. Hęc ex Frontino.

TESSERÆ, notæ quibus quid à conscijs dignoscebatur: vt in castris quæ militibus dabantur: quo ab exploratoribus internoscerentur. Item notæ frumentariæ, quibus prolatis frumẽtum à Principe dabatur, Vlp. l. 52, §. 1, D. de iudic. Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit, quamuis maior pars hereditatis emi voluerit, &c. Paul. l. 49, D. de lega. & fid. lib. 31. §. 1, Si Titio frumentaria tessera legata sit, & is decesserit, &c. Iuuenal. Satyra 7:

Summula ne pereat, qua vilis tessera venit,
Frumenti.

Adrianus Turnebus vir summus, libr. Aduers. xix, ex Iulio Suetonij obseruauit, certum fuisse Romæ ciuium numerum, quibus frumentum de publico daretur. Atque (inquit Sueton.) ex viginti trecentisq́ue millibus accipientium frumentum è publico, ad centum quinquaginta retraxit. Licebat autem iis qui eiusmodi tesseras habebant, eas vẽdere, legare, donare. putátque vir ille doctissimus, Tessaras à Græco *τέσσαρα* dictas, fuisséque frustilla lignea quadrata, certis notis insignita.

TESTABILIS dicitur, cui testimonij dicendi ius est. idque verbum lex Horatia vsurpat, quæ de Caia Tauratia facta est. Contrarium est in XII t. tabul. scriptum Improbus

probus intestabilísque esto. Hæc Gell. libro 6, cap. 7.

TESTAMENTVM facere dicitur, qui aduocatos homines testatur, quæ sua mens sit de successore sibi constituendo. l. 1. D. de testam. Vbi Modestinus scribit testamentum esse voluntatis nostræ iustam sententiam (ἐπιδείξιν homo Græcus dicere voluit: melius demonstrationem, vel enunciationem dixisset) de eo quod quis post mortem suam fieri velit. Melius igitur Vlpianus Institutionum cap. 20: Testamentum est, inquit, mentis nostræ iusta contestatio, in id solenniter facta, vt post mortem nostram valeat. Vera enim hæc testamẽti definitio est. Mentis enim verbo, non animi iudicium hoc tẽpore intelligimus (vt cùm in l. sequenti Labeo scribit mentis integritatem in testatore desiderati) sed voluntatem, vt rectè Modest. exposuit. Et quoniam non simplex est enunciatio ac demonstratio, sed testata: hoc est apud eos exposita, qui vt testes essent, togati sunt: iccirco Cõtestatio mentis dicitur. nõ quo duplex verbum hoc sit, vt Gell. libr. 6, cap. 12, Ser. Sulpitiũ scripsisse affirmat: quod mihi quidem non fit verisimile: vel quò testamentum ex eo appellatum sit, vt Iustinianus putat: sed quòd omne testamentum testatio est: non omnis autem testatio, testamentum: sed ea sola quæ mentis est de suis bonis post mortem suam possidendis. Lusit igitur hac in re Seruius, vt cùm alij dicunt Mutuum esse de meo tuum, & Donationem esse dono datum. neque enim tam hospes fuit in Latino sermone Seruius, ciuitatis suæ florentissimus, & in arte sua doctissimus, vt MENTVM productionem vocabuli esse ignoraret. qualis est in Calceamentum, aut Paludamentum, aut Vestimẽtum: vel qualis MONIVM in Patrimonium, Matrimonium, Testimonium. Sed cùm ab eodem fonte Testimonium & Testamentum deducta essent, ea quasi allusione differẽtiam ostendere voluit. Est enim testimonium commemoratio rei gestæ: Testamentum autem rei futuræ demonstratio, non simplex, vt dixi, sed contestata.

TESTAMENTVM porrò aliud erat Calatis comitiis, aliud in procinctu, per æs & libram, Prætorium, mixtum.

TESTAMENTVM Calatis comitiis erat, quod pacis tẽpore Calatis, id est euocatis pro collegio Pontificum comitiis, palàm apertéque fiebat. Gell. lib. 15, cap. 27.

TESTAMENTVM in procinctu dicebatur, quod militiæ tantum fiebat: cùm instructo exercitu viri ad prælium faciendum in aciem vocati, togásque succincti, tribus aut quatuor testibus adhibitis heredem nuncupabant. Gell. ibid. & Plut. in Coriolan.

TESTAMENTVM per æs & libram dicebatur, cùm quis alterius familiam, id est ius patrisfa. vniuersum mancipio emebat, & testator tabulas tenens, ita loquebatur: Hæc vti in his tabulis cerísve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. itaque vos Quirites testimonium perhibetote. Gell. ibid. & Vlpian. capi. Insti. 20.

TESTAMENTVM prætorium est, quod sine vlla mancipatione per solam septem testium consignationem etiam hoc tempore magnopere obseruatur. l. si vnus, C. de testam. & Imp. §. 1, Inst. eod.

TESTAMENTVM mixtum est, quod ex ciuili, Prætorio, & constitutionum iure ita fit, vt à septem testibus nullo alio interposito actu, vel eodem, vel etiam alieno annulo consignetur, subscribatur ab iis & à testatore, heredísque nomen vel ab hoc solo, vel ab iis adscribatur. l. 28, & l. 29, C. de testament.

TESTAMENTVM holographum, inquit Isidorus, est manu auctoris totum cõscriptum, atque subscriptum: vnde & nomen accepit.

TESTAMENTVM improbum, contra leges: Inofficiosum, contra merita: Inhumanum, contra pietatem. Asconius.

TESTAMENTARIVS, testamenti scriptor. Vlpi. l. quoties, 9. D. de hered. instit. Sed si maiorem adscripserit testamentarius, vel quod difficilius est probatione, ipse testator. Item, Idem tractat, & si testamentarius contra voluntatem testatoris conditionem detraxit. item l. 1, C. Si quis aliq. test. proh. & l. 3, in fi. D. ad Trebell.

TESTAMENTI factio non modò testamenti faciendi, sed etiam capiendi ex testamẽto facultatem significat, l. filius fa. 16. D. de testam. vbi Pomp. scribit & filiumf. & seruum alienum, & surdum, testamenti factionem habere. licet enim testamentum

facere non possint, attamen ex testamento vel sibi vel aliis acquirere possunt. Vetus autem est locutio hæc, & nisi me animus fallit, ex duodecim tabul. manauit, in quibus tamen scriptum fuisse opinor de iis quibus cùm testamenti factio haberetur: non qui testamenti factionem haberent. Sic l. vltim. D. pro hered. l. 31, l. 49, D. de heredi. instit.

Testari, est testificandi alicuius negocij caussa tabulas obsignare. Venul. l. 22, D. de testib. Curent magistratus cuiusque loci testari volentibus & seipsos & alios, testes vel signatores præbere: quo facilius negocia explicentur, & probatio rerum salua sit. Hinc

Testatio, & Testificatio, actus ille testandi consignandique Cicero Verri. 7: Ipse in tabellas refert, obsignat signis amicorum prouidens homo: vt contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione vteretur. Vlpianus l. 9, §. 1, D. de pœn. Solet & ita interdici, ne instrumenta omnino forment, néve libellos cócipiant, vel testationes consignent. Sic in l. 3, D. de concub. l. 7, D. de sponsal. l. 2, D. de naut. fœn. l. vltim. D. de cust. reor. Cic. in Quint. Ipse suos necessarios ab atriis Liciniis, & à faucibus macelli corrogat, vt ad tabulam Sextiam sibi adsint, hora secunda postridie: veniunt frequentes. testificatur iste P. Quintium non stitisse, & se stitisse. tabulæ maximæ signis hominum nobilium consignantur. Morem hunc Ouid. lib. de Ponto IIII, his signific. verbis:

Confiteor, testere licet, signate Quirites:
Nil opus est legum viribus, ipse loquor.

Testatò, testibus adhibitis. Scæuola l. 122, D. de verbo. obligatio. Qui Romæ mutuam pecuniam acceperat soluendam in longinqua prouincia per menses tres, post paucos dies Romæ testato creditori dixit, paratum se esse Romæ eam numerare. Item §. 3, Quum cohæres mulier cohæredis liberorum tutores sæpius testato cóuenerit. Sic in l. vlti. D. pro derel. l. 1, §. licet, D. de peric. & comm. l. 1, D. quod. iuss.

Testimoniorum modus duplex est: manifestus & cæcus. Manifestus est, qui certos testes, & præsentes habet: Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus scire. vt Cic. Testis est tota Sicilia. Est etiam in cæco iusiurandum, tabulæ, absentésque personæ: ait Donat. in Andr. Teren.

Theriáca, θηριακὴ, medicamentum aduersus omnium animantium venena institutum: de quo ex Plinio cognosces libro 20, ca. 24. Vlpianus l. 12, §. 21, D. de instr. vel inst. Idem respondit theriacam quoque & cetera medicamenta, quæ secessus caussa dominus ibi habuit.

Thensaurus est quædam vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. l. Nunquam, 31. D. de acquiren. rer. dom.

Thesaurum autem sine N litera Latini veteres secundum Græcos pronuntiabant: vti Donatus scribit in Eunuch. Thesaurum item Cassiodorus definit li. VI, depositiuam pecuniam quæ longa vetustate competentes dominos amisit.

Thymelici, siue Thumelici, οἱ ἐν ὑποκρίσει τὴν τέχνην ἐπιδεικνύμενοι inquit Suidas: id est, qui personati artem ostentant. est enim θυμέλη, locus editior, vbi actores saltabant. Iul. Pollux lib. 4. καὶ σκηνὴ μὲν, ὑποκριτῶν ἴδιον, ἡ δὲ ὀρχήστρα, τοῦ χοροῦ. ἐν ᾗ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμά τι οὖσα, εἴτε βωμός. Scena, inquit, propria est histrionum: Orchestra verò, chori. in qua est & θυμέλη, quæ vel tribunal est, vel ara: id est locus editior, vt dixi. Vitruuius libro De archit. 5, cap. 8: Apud Græcos, inquit, tragici & comici actores in scena peragunt; reliqui autem artifices suas per orchestrã præstant actiones: itaque ex eo scenici & Thymelici Græcè separatim nominantur. Ex his apparet Thymelicorum nomine intelligi ludios, citharœdos, tibicines, citharistas, lyristas, & qui sunt in eodem genere. Vlpian. l. 4, D. de his qui not. infa. Et generaliter ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neque Thumelici, neque Exustici, neque agitatores nec qui aquã equis spargunt, ceteráque eorum ministeria, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur. De thumelicis etiam fit mentio in l. 10, D. de pollicit.

Thynnus piscis marinus. de quo lege Plinium lib. 9, ca. 15: hinc Thynnaria piscatio apud Vlp. l. 7, D. commun. præd.

Τῇ δυνάμει, vi ipsa, non dictò, non disertis verbis, sed idem valentibus. Vlpia. l. 29, D. de recept. arb. Qui ab arbitro damnatus, à reo, sed ab eius fideiussore petit:

τὸ δάνεισμα, à reo petit, id est, verbo quidem à fideiussore petit: te ipsa, à reo. Sic enim Cicero frequentissimè hanc effert locutionem.

TIGNI appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium constat, vineæ'que necessaria: vnde quidam aiunt, tegulam quoque, & lapidem, & cæmenta, ceteráque, si qua ædificiis sunt vtilia (tigna enim à tegendo dicta sunt) hoc amplius & calcem & arenam appellatione tignorum contineri. Sed in vineis tigni appellatione omnia vineis necessaria continentur: vtputa, perticæ, pedamenta. l. 1, D. de tigno iniuncto. l. tigni, 62, D. de verbo. signif.

TIGNI appellatione omnem materiam in lege XII. tabul. accipimus, vt quibusdam rectè videtur. l. tigni, D. ad exhibendum.

TILIA, arbor cuius ex cortice interiore membranulæ pertenues sumuntur, in quibus veteres scribebant. Vlpian. l. 52, De legat. & fid. lib. 32. Librorum appellatione continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sint: sed & si in philyra, aut in tilia, vt nonnulli conficiunt, &c.

TITIVS & Accius, vetera nomina quibus exempli caussa vti mos erat. Varro in Testamēto: Quòd si quis vndecimo mense natus est, Accio idem quod Titio ius esto apud me. Per hoc vetus prouerbium Varro significat, sicuti vulgò dici solitum erat, de rebus inter se nihil distantibus, Idem Accij quod Titij: ita pari eodémque iure esse in x. mēsibus natos, & in XI. Hæc Gell. lib. 3, cap. 16.

TITVLVS, est possessionis caussa: veluti, Rogo te, vnde hanc rem possides? & dicis, Quoniam mihi donata est. & titulus est, Pro donato, aut Quoniam emi, & titulus est Pro empto: ait Theoph. §. 1, De interdict. vel sic:

TITVLVS est iusta & æquitati naturali consentanea possessionis caussa. veluti Pro emptore, pro donato. l. 1, D. pro soluto, l. tertia, §. vltimo, D. de acquirenda possessione. vide PRO.

TITVLVS alius lucratiuus, veluti hereditas, legatum, donatio, dos: alius Onerosus, vt emptio, & locatio. vide Caussa lucratiua.

TITVLI in prædiis dicebantur, opinor, tabulæ, in quibus dominorum nomina inscripta erant, vt ex iis cuia prædia essent, cognosceretur. hinc Rubrica lib. Codi. II, vt nemo priuatus titulos prediis suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendat. Item: De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt. Appellantur & Signa in Rubric. insequent. Moris autem fuit cùm prædium aliquod caducum, id est fisco commissum esset, vt comes priuatarū rerum ei Principis titulos testato, publicis personis adhibitis solenniter affigeret. Valent. l. 3, C. de bon. vacant. Tituli verò quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda substantiis, non nisi publica testificatione proponantur. Quantum autem ex Nouella XXX. De procōsu. Cappad. existimare licet, tabulæ titulorum erant ligneæ. Cùm enim ita scripsisset, Σανίδας δὲ ἀνατιθέναι προσηγορίαν τινῶν ἐχούσας χωλβου: mox infert: τὰς μέντοι τίτλους ὅςις δήποτε τολμήσειεν ἀναθεῖναι κατ᾽ἐλὼν εὐθὺς περιῤῥήξει ταῖς τῶν ἀναθέντων κεφαλαῖς.

TOGA dicta est à tegēdo, inquit Pompon. l. 180, D. de verbor. signification. Eius formam ac figuram Quintilianus libr. XI, capit. III, his designat verbis: Veteribus nulli sinus: perquàm breues post illos fuerunt. Ipsam togam rotundam esse, & aptè cæsam velim. aliter enim multis modis fiet enormis. pars eius prior mediis crutibus optimè terminatur, posterior eadem portione altius quàm cinctura: sinus decentissimus, si aliquanto supra imam togam fuerit. nunquam certè sit inferior. Cornutus autem in Persij Sat. V: Toga, inquit, dicta est, quòd velamento suo corpus tegat atque operiat. Est autem putum pallium, forma rotunda & fusiore, atque inundante sinu, & sub dextro veniens, super humerum sinistrum ponitur. mensura togæ iustæ senas vlnas habebat. Toga autē ciuium Romanorum fuit propria. Itaq; & vbique eam gestare iubebantur, neque peregrinis ea vti licebat. l. sed si accepto, 32, D. de iur. fisc. vnde illud Plinij lib. Epist. III. Idē cùm Græco pallio amictus intrasset (carēt enim togæ iure quibus igni & aqua interdictum est) post quam se cōposuit: Latinè, inquit, declamaturus sum. Tranquil. in Claud. Peregrinitatis reum orta inter aduocatos leni contentione, togatúmne an palliatū dicere caussam oporteret, quasi æquitatē inte-

gram ostentans, mutare habitum prout accusaretur, defenderetúrve iussit. Cicero autem & in Orat. pro Postumo. & in Verrinis satis ostendit, crimini datum fuisse ciuibus Romanis, si qui, in prouinciis cùm essent, roga non vterentur. qua de re P. quoque Scipio à Q. Maximo accusatus fuit. Quibus autem ciuitatis Romanæ ius dabatur, iisdem rogę quoque ius dabatur. vnde nomen Galliæ Togatæ: vt apud Martialem:

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

TOGA prætexta, toga cuius oræ purpura intertexta est. Ea pueri ad annum ætatis XVI. vtebantur, quo anno putam, quæ & virilis dicebatur, sumebant. Itaque Vlpianus in l. 23, §. 2, D. de aur. arg. Puerilia, inquit, vestimenta sunt, quæ ad nullum alium vsum pertinent, nisi puerilem. veluti togæ prætextæ.

TOLLISSE, pro sustulisse, apud Vlpi. in l. 13, § 4, D. de acceptil.

TOXEYMA apud Græcos quidem proprio nomine vocatur id, quod ab arcu mittitur. apud nos autem communi nomine & telum appellatur. l. si caluitur, D. de verborum signific.

TOPIARII, artifices fruticum & herbarum in varias figuras conformandarum. ἀπὸ τῶν τοπείων, meo iudicio: id est à funiculis: potius quàm ἀπὸ τῶν τόπων, vt quibusdam placet. Alfen. l. 60, §. 3, De lega. & fid. lib. 30. Prædiis legatis, neque topiarium, neque saltuarium legatum videri ait. topiarium enim ornandi fundi paratum esse. Item Vlpianus. l. 8, in fin. & Marcia. l. 17, §. 2, D. de instit. vel instit.

TORALIVM duo fuisse genera, Paul. significat in l. 5, D. de suppell. leg. vnũ quod straguli nomine cõtineretur, alterum quod non contineretur. Hoc autem Plagam appellatum Nonius testatur: grande scilicet linteum tegmen. ob eam, vt coniicio, caussam ita dictum, quòd plagis, id est foraminibus peruium ac pellucidum esset. vt si vera coniectura sit, planus nunc eiusdem Pauli locus fit in l. 3, eod. tit. vbi scribit culcitras, toralia imperia, &c. suppellectili legata contineri: nimirum si addita literula legamus Toralia IMPERVIA: vt ea significentur, quæ verè stragula sunt, id est densa & non rara. Varro tamen lib. De ling. 4, & apud Fest. De vita pop. R. 1. παχυμερῆ στρωμ

vtrunque straguli nomine comprehendit.

TRABEA, τήβεννος, palmata tunica, Regum vestis, & posterioribus temporibus Consulum: vti patet ex l. 1, C. pub. lætit. & l. 1, C. de consulib. libr. XII.

TRABEA, inquit An. Cornutus, erat togæ species, ex purpura & cocco, qua operti nobiles Romanorum initio præcedebant.

TRACTORIÆ sub Rub. Cod. de tractor. & stat. dicuntur literæ Principis, quibus alicui potestatem facit equis publicis cursualibus vtendi, notatis stationibus & diuersoriis vbi sumptu publico alatur. Tractoriæ (inquit l. t.) cum statiuis solitis tantummodo bidui tempus accipiant.

TRADITIO, est modus res singulas iure gentium acquirendi, cùm caussa subest: id est Titulus. veluti cum venditionis, permutationis, legati, donationísve caussa aliquid traditur. l. qua ratione, 9. §. 3, D. de acquirend. rerum dom. olim autem Traditio propriè erat alienatio rerum nec mancipi: vti scribit Vlp. ca. Instit. XIX. vbi etiam adscribit, Nec mancipi rerum dominia, ipsa tradinone apprehendi: scilicet si ex iusta caussa tradita sint nobis. Propriè autẽ Traditio rerum corporalium est. Incorporales enim res traditionem non recipiunt. l. seruus, 43. D. de acquirend. rer. dom. quippe cùm in his vsus iuris pro traditione cedat. l. vltim. D. de seruit.

TRADITVIRI, vetustè pro Traditum iri, Paul. l. 47. D. de rei vindic. Non aliter litem ęstimari à iudice, quàm si cauerit actor quod per se non fiat possessionem eius rei non traditu iri. Iulian. l. 47, §. 3, De fid. lib. Quum sub conditione legato seruo libertas datur, non aliter fideicommissario tradi debet, quàm vt caueatur existente conditione tradituiri.

TRAIECTITIA pecunia est, quæ trãs mare periculo creditoris vehitur, siue illa ipsa exportetur, siue etiam merces ex ea comparatæ reportentur: modò creditoris vtræque periculo nauigent. vti patet ex l. 1, D. de naut. fœn. & l. 122, §. 1, D. de ver. obli. Iulius Pollux fœnus ἑτερόπλουν, quod pro cõmeatu: ἀμφοτερόπλουν, quod etiam pro remeatu soluitur, appellat.

TRANSCRIBERE, ius suum in alterũ transferre: deriuata locutione ex eo, quòd veteres (vt scribit Donat.) in foro & de mẽsæ scriptura, magis quàm ex arca domóque pecun

pecunias numerabant. nam quod argentarius Titio acceptum rulerat, id si Titij voluntate Mæuio acceptum ferret, Titijque nomen expungeret, Transcribere dicebatur. Procul. l.12, D. de præscr. verb. Conuenisse inter eos, vt eos fundos, si ipse vellet, eodem precio mulier transcriberet. Caius in l.13, D. ad s.c. Vell. Aut si hereditatem emerit, & æs alienum hereditarium in se transcribat. Impp. l. iubemus, 14. C. de sacr. eccl. Possessionem ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atque dominio permanere. Vlp. l.41, §.9, De leg. & fid. lib.32. Agri plagā quæ est in regione illa Mæuiis transcribi volo, precio facto viri boni arbitratu. Seruius in illud Æneid.7.

Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?

Transcribi, inquit, id est tradi. Sermo autem hic tractus est de pecunia. nam Scribi est dari. Horat.

Scribe decem Nerio, non est satis, adde cicuta.

Rescribi, reddi. Horat.

Dictantis quod tu nunquam rescribere possis.

TRANSFVGA non is solus accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugit: sed & qui per induciarum tempus, aut ad eos cum quibus nulla amicitia est, fide suscepta transfugit. l. postliminium, 19, §.3, D. de cap. & postlim. Festus autem sic: Perfugam Gallus Ælius ait, qui liber aut seruus, aut hostis sui voluntate ad hostes transierit, qui idem dicitur Trāsfuga. quanquam sunt qui credant Perfugam esse, non tam qui alios fugiat, quàm qui ob spem cōmodorum, ad quempiam perfugiat.

TRANSIGERE verbū & generaliter vsurpatur, & specialiter. Generaliter pro quauis conuentione. idque bifariam: primùm vbi nulla est controuersia, sed sponte negocium aliquod cōtrahitur. veluti in l.1, §.1, D. de pact. Conuentionis verbum generale est ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahēdi transigendique caussa consentiunt, &c. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro Cluent. Manilius rem cum Oppianico transigit, pecuniam ab eo accipit. itaque Transigere & Decidere Cicero pro eodem vsurpat. veluti Verrin. IIII: Quod vnquam huiusmodi mōstrum audiuimus? qui cum reo trāsigat, pòst eum accusatore decidat? Deinde cùm orta controuersia deciditur. l.1, D. testam. quemad. aper. l.6, D. de transact. Sic in ea pro Comœdo: Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flauio pro societate decidisse. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cū Flauio transegisse. Sic iureiurando transigi negocium dicitur in l.2, & l. admonendi, 31. D. de iureiur. Sic Paulus l.36, D. de rei vindic. Transegisse, inquit, cum eo, & decidisse videor, eo precio quod ipse constituit. Hinc

TRANSACTA, inquit Paul. finitáve intelligere debemus, non solùm quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sint possessa. vt sunt iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita. l.229, & l.300, D. de verb. sig. l.1, §. vlt. D. ad s.c. Tertyll.

TRANSIGERE verò speciatim & peculiariter sub tit. De transact. accipitur, pro de lite iam mota vel mouenda aliquo dato, vel retento, vel promisso decidere. l. transactio, C. illo tit. denique in hac significatione transigi gratis non potest. eáq; est inter.

TRANSIGERE & Paciscí differentia: quòd is qui transigit, quasi de re dubia, & lite incerta neque finita transigit: qui verò paciscitur, donationis caussa rem certam & indubitatam liberalitate remittit. l.1, D. de transact.

TRANSIVNGI iumenta dicūtur, quæ in quadrigis loco mutantur: & in diuersam partem, vt à dextra in læuam, aut contrà iunguntur. Vlpianus l.38, §.5, D. de ædil. edict. Quæsitum est, si mula talis sit, vt transiungi non possit, an sana sit: & ait Pompon. sanam esse. plerasque denique carrucarias tales esse, vt non possint transiungi. Idem ait, si nata sit eo ingenio aut corpore, vt alterum iugum non patiatur, sanam non esse.

TRANSLATIO legati est, cùm testator id quod alicui legarat, aut à persona in personam transfert: aut ab eo qui dare iussus est, transfert vt alius det: aut cùm rem pro re dari iubet: aut quod purè datum est, sub conditione transfert. l.5, D. de adim. & transf.

TRANSLATIO litis vel iudicij est, cū iudicium ab aliquo susceptum in alterum transfertur. l.25, & l.27, D. de procur. l.17, §. sed etsi, D. de iniur.

TRANSLATITIA, inquit Asconius, veteres dixerunt non noua, nec nuper inuenta, sed aliunde translata. Hinc

TRANSLATITIA edicta, quæ ex superiorum Prætorum albo transcribebātur.

Cic. Verrin. III: In re tam vsitata satis est, ostendere omnes antea ita ius dixisse, & hoc vetus edictum translatitiúmque esse. Gell. lib. 3, cap. pen. Hoc significabat edictum quo tunc quoq; COSS. cùm Senatores in curiam vocant, seruandæ consuetudinis caussa translatitio vtuntur. Hinc

TRANSLATITIE, negligenter, defunctoriè: translata locutione ab edictis translatitiis, quę nullam diligentiam requirebant. Marcianus l. 1, §. 3, D. ad s. c. Turpill. Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatitiè munere accusandi defungitur. Vlpianus l. 1, D. de iur. patr. Patronorum querelas aduersus libertos Præsides audire, & non translatitiè exequi debent. Item Papin. l. 55, §. 1, ad s. c. Trebell. Sed nec illud translatitiè omittendum est. id est, prætereundum est.

TRAPETVM, molæ quæ in altum sublatæ deprimebantur, quibus oleæ confringebantur. Vlpia. l. 19, §. 2, D. locat. Si quis fundum locauerit, dolia vtiq; colono præstanda esse, & prælum & trapetum, instructa funibus. Columella lib. 12, cap. 50: Oleo autem conficiendo molæ vtiliores sunt, quàm trapetum.

TRAPEZOPHORA, τραπεζοφόρα, columellæ siue pedes quib. impositæ sustinentur mensæ. apud Paul. in l. 3, D. de suppel. legat.

TRIBONIANVS natione Pamphilius, Imp. Iustiniani Paredrus fuit: quem magistratum Romani Quæstorem, Latini Iurisconsultum vocant. Vir fuit moribus & artium omnium disciplina nulli secundus. Iustum sectabatur lucrum: singulis diebus leges aliquas aut antiquabat, aut condebat: vt ex vsu esse videbat. Ingenio ita miti & mansueto fuit, vt nihil à quoquã ingratum sit passus. iísque moribus ac doctrina singulari vnicum auaritiæ morbum obscurabat. Hæc Procopius lib. de bello Persic. I.

TRIBVNAL, locus editior, in quo sella curuli posita Magistratus ius dicebant. Vlp. l. 1, D. de iudic. Si se subiiciant aliqui iurisdictioni, & consentiant, inter consentientes cuiusuis iudicis qui tribunali præest, vel aliam iurisdictionem habet, est iurisdictio.

TRIBVNALI autem præerant magistratus curulus duntaxat, quibus curulis sellæ ius erat: veluti Consules, Prætores, Ædiles: & in prouinciis, Præsides, ac Proconsules. Minores verò magistratus ex subselliis, vt scribit Asconius, ius dicebãt. veluti Tribuni, Quæstores, Triũuiri. Vitruuius lib. 5, cap. 1, de basilica Iulia loquens: Item tribunal est in ea æde hemicycli schematis, minore curuatura formatum. eius autem hemicycli in fronte est interuallum, pedum XLVI. introrsus curuatura pedum XV. vti eos qui apud magistratus starent, negociantes in basilica ne impedirent. De tribunali Consulis R. qui Macedonibus terrori erat, Liuius libr. 45, sic loquitur: Assuetis regio imperio formam terribilem præbuit tribunal: summotor aditus, præco, accensus, insueta omnia, &c.

TRIBVNI plebis qui fuerint, cognosce ex appendice De magistratibus Romanis.

TRIBVNI scholarum sub Rubr. Cod. De comitib. & tribun. schol. dicuntur, qui scholis agentium in rebus, hoc est ordinibus eorum qui Rempub. administrabant, præfecti erant. Hi Comitum honore & nomine dignabãtur, Imperatoris epulis adhibebantur, & adorandæ ipsius purpuræ ius habebant. l. 1, eod. Quàm porro altus honoris gradus hic esset, licebit ex his Hieronymi verbis cognoscere, qui aduersus Ioannem Hierosolymitanum ad Pammachium scribens: Finge, inquit, aliquem tribunitiæ potestatis suo vitio regradatũ: per singula militiæ equestris officia ad tyronis vocabulum deuolutũ, nunquid ex tribuno statim fiet tyro? non: sed ante primicerius, deinde senator, ducenarius, biarchus, circitor, eques, deinde tyro. & quanquam tribunus quondam, miles gregarius sit, tamen ex tribuno non tyro, sed primicerius factus est.

TRIBVTVM, inquit Vlpia. ab intributione appellatur: vel ex eo quòd militib. tribuatur. l. 27, D. de verb. sign. Duplex autem Tributum fuit: vnũ Capitis, siue Personæ: alterum Rei, siue Soli. l. 3. & l. vlt. D. de censibus, & alẽdi exercitus nomine conferebantur. neque eorum sententiam improbarem, si qui essent, qui personale propriè Stipendium appellandum putarent: cùm scilicet aurum, argentum, æs penderetur: Reale verò siue Prædiale, cùm equi, vestes ceteráque ex eodem genere præstantur. vnde illud Tertull. in Apologetico obseruatum est: Si agri tributo onusti, viliores: hominum capita stipendio censa, ignobiliora.

TRIBVTORIA actio, vide Actio tributoria.

TRIENTES vsuræ dicuntur, cùm quaterni aurei in centenos penduntur. vnde &

TRIENTARIVM fœnus, apud Capitol. in Anton. vide Centesima vsura.

TRIERARCHVS, triremi præpositus, inquit, Ascon. Iauol. l. 46, D. ad S. C. Treb. & l. 1, D. de bon. poss.

TRIPERTITA, liber fuit Sex. Ælij, qui iuris cunabula continebat: inde dictus, quòd lege XII. tab. composita iungitur interpretatio, dein subtexitur legis actio. l. 2, §. 39, D. de orig. iur.

TRIPLICATIO, est secunda actoris defensio, contra rei duplicationem opposita. §. 1, Inst. De replicat. quasi enim Replicatio, conduplicatio & geminatio fuisset: sic quod tertio post actionem loco referretur, atque in iudicium obiiceretur, Triplicationis nomine significatum est. At in l. 2, D. de excep. Triplicatio reo tribuitur, quasi Replicationi opponatur. vbi, vt verè dicã, mendum subesse arbitror: & ex Imperatoris verbis corrigendum.

TRITAVVS, inquit Paulus, est patris & matris atauus, aui vel auiæ abauus, proaui proauięque proauus, abaui vel abauię atauus, ataui vel atauiæ pater: dictus quasi tertius auus. l. 10, §. 10, D. de gradib.

TROPHIMA, τρόφιμα, nutrimentum, alimentum. Paulus l. 26, §. 2, D. depos. Ex quib. debetis mihi decẽ, quos apud Titium deposuistis: item quos trophimati, decem.

TROCHLEÆ, instrumenta cum orbiculis tollendis ac deprimẽdis oneribus accommodata: apud Vlp. l. 15, §. 1, D. locati: & Catonem De re rust. cap. 136.

TRVLLA, vasis vinarij genus. vt apud Paul. in l. 13, D. de instr. vel inst. leg. Trullæ, inquit, quæ circa cœnam solent traiici. Et apud Vlp. l. 19, §. 3, D. de auro argen. mund. Cic. Ver. VI: Erat etiam vas vinariũ ex vna gemma prægrãdi: trulla excauata cum manubrio aureo.

TRVTINARI vna eadémque lance, pro pari iure esse, Iustin. prouerbij figura dixit in l. cùm quis, 10. C. de nat. lib. vide Æqua lance.

TVBVLI, fistulæ maiores fictiles. Proculus l. 13, D. de seruit. vrb. Non licet autem tubulos habere admotos ad parietem com munẽ: quòd per eos flãma torretur paries.

TVERI, passiuè. Iulianus l. consilio, 7. D. de cur. fur. Consilio & opera Curatoris tueri debet, non solum patrimonium, sed & corpus ac salus furiosi. Sic l. 5, & l. vlt. D. de legat. præst.

TVGVRII appellatione, inquit Pomponius, omne ædificium quod rusticæ magis custodiæ conuenit quàm vrbanis ædibus, significatur. Ofilius ait Tugurium à tecto, tanquam tegularium, esse dictum: vt toga, quòd ea tegamur. l. 180, D. de verb. signif.

TVNICA vestis breuior, & interior: ei enim toga superimposita, crura & tibias contegebat. Paulus l. 1, D. de cont. empt. Sed an sine numis venditio dici hodiéque possit, dubitatur: veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Hæc Paulus. Plutarchus autem in vita Coriolani & in Problem. Catonem tradit scriptum reliquisse, fuisse in more vt candidati sine tunica venirent ad supplicandum populo, sola toga candida; eáque recincta induti. Asconius autem in Orat. pro Scauro, & Val. Max. libro 3, cap. 6, aiunt Catonem Prætorem iudicium Scauri, quia æstate agebatur, sine tunica exercuisse campestri sub toga cinctum. in forum quoq; sic descendisse, iusq; dixisse, idque reperisse ex vetere consuetudine, secundum quam & Romuli ætatis statuæ in Capitolio, & in Rostris Camilli fuerunt, togatæ sine tunicis.

TVRBA & rixa multum differunt: ait Vlp. nanque turba multitudinis hominum est turbatio & cœtus: Rixa, etiam duorum. l. 4, §. 1, D. vi bon. rap. vbi Turbam appellatam Labeo ait ex genere tumultus: idque verbum ex Græco tractum, ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν. Cornel. Fronto de differen. voc. Rixa sine armis est, & habet defensionem. Pugna legem habet, vel naturalem vel moralem.

TVRBARE rationem, idẽ quod Conturbare. Vlpian. l. 1, in fin. D. de ser. corrup. Qui actori persuadet vt rationem sibi com missam turbaret. vide Conturbare.

TVTELA est vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum qui per ætatem suam spõte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa. l. 1, D. de tutelis.

TVTELAM in suam venire, vide In suam tutelam.

TVTELARIS caussa, lis est quam tutor pupilli nomine intendit. Vlpianus l. 4, D. de

D. de in lit. iur. Videamus in tutelari caussa quis iurare, & aduersus quem possit.

TVTORES sunt qui vim ac potestatem in pupillos habent: éxque re ipsa nomen ceperunt. itaq; appellantur Tutores, quasi Tuitores, atque defensores, sicut Æditui dicuntur, qui ædes tuẽtur. l. 1, D. de tutelis. Eorum autem tria sunt genera. nam alij dicuntur Testamentarij, alij Legitimi, alij moribus inducti. Testamentarij sunt, quos paterfam. impuberi filiofam, itémque nepoti, quem tamen non patris, sed suæ potestati relicturus est, in suo testamento constituit. l. 1, & pass. D. de test. tut. Legitimi sunt (vt ait Vlpia. in Institut.) qui ex lege aliqua descendunt. per eminẽtiam autem Legitimi dicuntur, qui ex lege XII. tabularum introducuntur, seu propalàm, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni. l. 1, & pass. D. de legit. tut. Moribus inducti: vide, Tutor Prætorianus.

TVTOR Cessicus appellatur is, cui in iure tutela cessa est, qui siue mortuus fuerit, siue alij tutela cesserit, redit ad legitimũ tutorem tutela: sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, Cessitia quoque tutela extinguitur. Vlp. cap. Inst. XI.

TVTORES datiui appellantur, qui testamento nominatim dati sunt: hos enim lex XII. confirmat, vt ait Vlp. cap. Inst. XI. Datiuum tamen pro Attiliano aut Iuliano Modestin. posuit in l. 7, D. Rem pup. sal. for. vbi Testamentarij, qui propriè Datiui sunt à Datiuis distinguuntur. & Iustinianus in l. 40, C. de episc. & cleric. vbi Testamentarias tutelas à Datiuis separat.

TVTOR fiduciarius dicitur qui liberũ caput mancipatum sibi, vel à parente, vel à coemptore manumisit: idque per similitudinem patroni. Vlpia. cap. Inst. XI. vel sic:

TVTOR fiduciarius is propriè dicitur, qui quum pater esset fiduciarius filium sibi mancipatum manumisit, nec remãcipauit: hæc Vlpia. in Institut. Ponamus ergo contractam fuisse fiduciam, id est vltrò citróq; factam emancipationem, patrémq; fiduciarium vero patri filium remancipasse. Pater verus, quoniam alter fidem similiter eius sequutus est, fiduciarius eodem modo diei deberet. at quoniam verus est pater, suam retinet meliorem appellationem. Præterea tutor etiam fiduciarius, item vt alter, dici deberet. sed quoniam qui legitimi sunt heredes, ij tutores sunt legitimi, pater quẽm lex ad manumissi filij hereditatem vocat, suum hoc à lege nomen retinebit, dicetúrque Legitimus. At quoniã emancipati frater heres non est legitimus, queadmodum docet Caius in Institu. & Vlpia. in l. 1, D. Si à patre quis manum. fu. Tutor legitimus, vt patroni filius, appellari non potest. Patroni enim filius vt heres est legitimus, sic tutor legitimus appellatur. Quod igitur agnatus ille proximus filij manumissi frater, cùm ad tutelam vocabitur, nomen habebit? Pater suum nomẽ fiduciarij tutoris, quo vsus non est, in illum transferet, dicetúrque Tutor fiduciarius. Plura in Institut. comment.

TVTOR honorarius dicitur, qui non administrationis & oneris, sed honoris tantum caussa datur. l. 3, §. 1, D. de admin. tut. vbi Vlp. ait, eos nõ idcirco extra periculum esse, si pupillos negligant. Nam prius quidem excussis eius qui gesserit facultatibus, conueniri oportere.

TVTORES Iuliani dicuntur, qui ex lege Iulia & Titia dati sunt, quæ iubet mulieribus pupillisve non habẽtibus tutores dari in prouinciis à Præsidib. earum. Vlpia. cap. Institut. XI.

TVTOR Prætorianus, Vlp. cap. Inst. XI. Moribus tutor datur mulieri pupillóve, qui cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest) qui Prætorianus tutor dicitur, quia à Prætore vrbis dari consueuit.

TYMPANVM, rota maioris ambitus, quæ ab hominib. orbem eius introrsum calcantibus versatur. Vlpian. l. 19, §. 1, D. locat. Quòd si regulis olea prematur, & prælum, & suculam, & tegulas, & tympanum, & trochleas, quibus releuatur prælum, &c. Lucret. lib. 4.

Multaq; per trochleas, & tympana põdere magno Commouet, atque leui sustollit machina nisu.

TYMPANA, margaritæ: de quib. Plin. lib. 9, cap. 35: Crassescunt etiam in senecta, conchísq; adhęrescũt, nec iis auelli queunt, nisi lima: quibus vna tantum est facies, & ab ea rotunditas: auersis planicies, ob id Tympana nominantur. Paul. l. 32, §. vlt. D. de aur. arg. Quum quædã ornamentum mamillarum ex tympanis margaritis triginta quatuor legasset, &c.

V LIT

V LITERA.

VACANS mulier, pro vidua. Marcia. l. 5, §. 2, D. de vi pub. Qui vacantem mulierem rapuit, vel nuptam, vltimo supplicio punitur.

VACANTIA bona, vide Bona vacantia.

VACVA pecunia, id est ociosa, inutilis, infructuosa, nullam pariens vsuram: Scæuola l. 28, D. depos. Quibus vt primũ prospiciam, ne vacua tibi sint: id est vt vsuras eorum accipias, curæ habebo.

VACVA possessio dicitur, vel quam dominus alteri cedit, vel cuius non extat possessor. l. pen. in fin. D. de acq. poss. l. in conuentionali b. 52. D. de verb. oblig. l. sed si, 18. D. de cont. empt. Cic. in III, de Orat. Nostra est omnis ista prudentiæ doctrinæ'que possessio: in quam homines quasi caducam atque vacuam abundantes ocio, nobis occupatis, inuolauerunt. id est, cuius nemo extabat possessor.

VACVA possessio tradi dicitur, cùm ab eo qui illam alteri cedit, caussa bonorum, id est fructus & partus præstantur. l. in conuentionali b. 52. in fin. D. de verb. oblig. l. 4, D. de vsur.

VACVA possessio emptori tradita non intelligitur, si alius in ea legatorum fideive commissorum seruandorum caussa in possessione est, aut creditores bona possideãt. l. 2, D. de act. empt.

VACVVM ministerium dicitur eius, qui certam procurationem habet nullam, sed primum quodque sibi impositum munus obire cogitur. Vlpianus de mediastino loquens, l. 27, §. 2, De vsuf. Si serui vsusfructus legatus est, cuius testator quasi ministerio vacuo vtebatur, si eum disciplinis vel arte instituerit vsufructuarius, arte eius vel peritia vtetur.

VAS, sponsor erat sistendi aliquem iudicio, siue publico, siue priuato: Varro De ling. Lat. v: Vas, inquit, appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat. Consuetudo erat, cùm reus parum esset idoneus incœptis rebus, vt pro se alterum daret. Acron in lib. Serm. I, Sat. I, vbi versum hũc interpretatur:

Ille datis vadibus qui rure extractus in vrbẽ est:

Vadibus, inquit, id est sponsoribus, à Vadimonio: quod promittit is, qui ad iudiciũ prouocatur, certò die affuturum. Vades ideo dicti, quòd qui eos dederit, vadendi habet potestatem. Et Porphyrion: Vades, inquit, sponsores dici notum est: quòd qui eos dederit, vadere, id est discedere interim liceat. Quæ quanquam propter dissimilem syllabarum quantitatẽ, dubitationis aliquid habeant, illud tamen demonstrant, morem hunc veteribus fuisse, vt qui litem vellet intendere, aduersario denunciaret, vt in ius veniret: si nollet, vel eum cogeret, vel sponsorem acciperet, fore, vt constituto se die sisteret. Illa autem denunciatio, Vadatio dicebatur. Nam & qui denunciabat, & cui denunciabatur, Vadari dicebatur. Cicero in Quintiana: Vadari vis? promittit. in ius vocas? sequitur. Horatius Sermone primo, Satyra nona:

Ventum erat ad Vestæ, quarta iam parte diei
Præterita: & casu tunc respondere vadato,
Debebat.

Ergo qui litem alicui intendere volebant, à Prætore postulabant vt eum vadari liceret. Plaut. in Aulul.

Pulmentum pridem ei eripuit miluius,
Homo ad Prætorem plorabundus deuenit:
Infit ibi postulare, plorans, eiulans,
Vt liceret miluium vadarier.

de Euclione loquitur. Est autem Vadari, vades postulare, id est locupletes fideiussores, qui aliquem certæ pecuniæ sponsione vadimonium obiturum præstabant. Hinc apud Liuium: Tot vadibus accusator vadatus est reum. Horatius,

Ille datis vadibus, qui rure extractus in vrbẽ est,
Solos felices viuentes clamat in vrbe.

Quòd si quis vades dare nollet, & Vadimoniũ promittere, qui vadabatur, aliquem eorum qui aderant, accepta eius auricula, interrogabat, Licétne antestari? Si ille respõderet, Licet: iniecta manu aduersarium ad Prætorem trahebat. Vide quæ scripsimus in Orat. pro Quintio.

VALETVDINARIVM, locus in quem ægroti valetudinis curandæ caussa diuertunt. hinc vt Columell. lib. 2, cap. I: Siue alter languidior est, in valetudinarium confestim deducat, & conuenientem ei ceteram curationem adhiberi iubeat. & lib. 12. cap. 3: Valetudinaria quoq; vel si vacent ab imbecillis, identidem aperire, & immundiciis

ciis liberare,&c. Hinc

VALETVDINARII, valetudinariorũ publicorum præfecti: apud Tarrentenum l.vlt. D.de iur.immu.

VARVS dicitur, qui crurib. est introrsum obtortis: Vatius, qui extrorsum. Vlpia. l.10, in fi. D.de ædil.edict. Quæsitum est an varus & vatius sanus sit. & opinor eos sanos esse.

VATIVS, vide Varus.

VBIQVE, pro vbicunque Iauol.l.in lege, 77. D.de cont.empt. In lege fundi vendundi lapidicinæ in eo fundo, vbiq; essent, exceptæ erant. Paul.l.quod nisi, 20. in fin. D.de oper.lib. Non esse iniungendam necessitatem liberto vbique eum sequi.

VDONES, vide Odones.

VECTIGAL generaliter dicitur, quicquid fisco vel Reipub. imperij nomine præstatur. itaq; stante Rep. etiam stipendium, quod in pecunia numerata pẽdebatur, vectigalis nomine continebatur. Vectigalium autem tria erant genera: Decumarum, quæ ex frumento, vino, oleo, & frugibus minutis exigebantur: Scripturæ, quæ ex pascuis: Portorij, quod ex mercibus exportãdis vel importandis recipiebatur. Vlpianus l. 17, D.de verb. sign. Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit: quale est vectigal portus, vel venalium rerum, itẽ salinatũ, & metallorũ, & picariarũ. Sic in l.sed & hi, 13. &c. D.de publ.l.103. D.de verb.sig. Propriè autem & speciatim

VECTIGAL dicitur, quod fisco vel Reip. portorij nomine penditur: id est, pro mercibus, quæ vel inuehuntur, vel euehuntur. Veteres autem etiam in priuatorum prouentibus hoc verbo vtebantur. Paulus l. 59, D. de vsufr. Cæsæ harundinis vel pali compendium, si in eo quoque fundi vectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. Sic apud Ciceronem in Paradox. Ex meo tenui vectigali (id est, agrorũ mercedibus, siue reditib.) detractis sumptib. cupiditatis, aliquid etiam redundabit.

VECTIGALES agri sunt qui in perpetuum locantur: id est hac lege vt quandiu pro his vectigal pendatur, tandiu neq; ipsis qui conduxerint, neq; his qui in locum eorum successerunt, auferri eos liceat. Non vectigales sunt, qui ita colendi dãtur vt priuatim agros nostros dare solemus. l.1, D.si ager vectig.

VELA frigoris arcendi, vmbræ've in ædibus habendæ caussa, parari solita, indicio est l.quæsitum, 12, §.si domus, D.de inst. vel instrum. Vbi etiam

VELA cilicia nominãtur, de quibus suo loco diximus, quæ (vt Cassius ait) ideo parantur, ne ædificia vẽto vel pluuia laborent. eorum etiam mentio fit in l. fundi, 17, §. 2, D. de actio. empt. Seneca in IIII, Natur. quæst. Itaque quamuis cœnationem velis ac specularibus muniant, & igne multo domenr hiemem. Martial.lib. XIIII:

Sit licet & ventus, te tua vela tegent.

Foribus etiam obtendebãtur vela. Sueton. in Claudio: Prorepsit ad solariũ proximum: intérque prætenta foribus vela, se abdidit. Lamprid. in Heliogab. Qui subito militum strepitu exterritus, in angulum se condidit: obiectúq; veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit. Suidas: παραπέτασμα, περικάλυμμα, περίπλωμα, τὸ λεγόμενον βῆλον.

VELAMENTVM, est artis precium: id est, Precium quod artifex accipit, velat atq; abscondit ipsius artem, facit vt nulla eius ratio ducatur. Vlp.l.52, §.1, D.pro soc. Si in coeunda societate, artem operámve poll. citus est alter, veluti quum agrum politori damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est: precium enim operæ artis est velamentum. Quod vt intelligamus, sciendũ est eos qui artem quampiam eximiã in alterius vsum conferunt, nõ culpam, sed dolum tantummodo præstare. vt patet ex l. 1, D. Si mens. fals. mod. quamobrem quum iste politor suam agri poliendi solertiam in vsum socij conferat, non videbatur cogendus culpam etiam præstare. Verùm quia non honorarium artis suæ, vt mensor, sed verum precium percipit, nimirum fructuum partem: quod precium velat, id est ita operit atque abscondit artis ipsius præstantiam, vt nulla eius ratio habeatur: propterea quasi nullam industriam in societatẽ contulisset, ita culpæ nomine obligatur. Nam aut Operæ artis, pro operæ & artis sic posuit, vt quum dicimus vsusfructus, ire agere, & quę sunt generis eiusdem: aut Operæ artísve legẽdum est, vt paulo antè Artem operámve. Leuamentum autẽ si legeremus, vt eruditis quibusdam placere video, primùm, etiam honorarium intelligi posset, quod ab hoc loco alienum est: deinde nõ artis, sed operæ tantùm

tùm & laboris leuamentum dici, opinor, poteſt. Per me tamen cuiuis frui ſuo ſenſu licebit.

VENALES propriè pro nouitiis intelliguntur: vt ſcribit Fab. lib. 8, cap. 2. Itaque quod Cicero in Orat. poſt Reditum, dixit, De grege venalium: in Piſoniana diſertè, De grege nouitiorum, dixit. Hinc

VENALITIA familia, quæ venalis eſt. l. ſed ſi, 31. in fin. D. de donat. int. vir. & vxo. Hinc

VENALITIARII, qui ſeruos venales habent, eámque negociationem exercent: qui & mãgones dicuntur. l. merces, 207. D. de verb. ſignif. l. 1, D. de tributor.

VENATIONES dicebãtur ludi, in quibus feræ magno diſcrimine ab iis qui depugnabant, conficiebantur. l. 1, §. beſtias, D. de poſtul. l. ciuitatibus, 122. D. de legat. 1. Hinc

VENATORIVS ludus, genus illud pœnæ. l. 8, §. vlt. D. de pœn.

VENENVM qui dicit, ait Caius, adiicere debet vtrùm malum, an bonum. nam & medicamenta venena ſunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius cui adhibitũ eſſet, mutat: quum id quod nos Venenum appellamus Græci φάρμακον dicunt. apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocent hoc nomine continentur. vnde adiectione alterius nominis diſtinctio fit: admonet nos ſummus apud eos Poetarum Homerus. nam ſic ait, φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. l. 236. D. de verb. ſig. l. 1, §. perſuadere, D. de ſer. corrupt. l. 3, §. 1, D. de ſicar.

VENERABILES domus appellantur in lib. Cod. quibus aut veneratio aut miſericordia tribuitur: veluti Procotrophia, Noſocomia, Brephotrophia, Gerontocomia, Enodochia: in quibus pauperes, ægri, infantes, ſenes, peregrini miſericordiæ cauſſa ſuſcipiuntur, aluntur, curantur. item eccleſiæ, ſiue templa in quibus populi Chriſtiani conciones habẽtur. paſſim ſub Rub. C. de ſacroſ. eccleſ. & De epiſc. & cleric.

VENTRALE videtur ſacculi genus fuiſſe, pecuniæ ad vſum quotidianum neceſſariæ geſtandæ accommodatum, & ſub ventrem appenſum. Vlpian. l. 6, D. de bon. damnat. Zonam à Ventrali ſic diſtinguit: Nec ſi zonam circa ſe habuerit, protinus aliquis ſibi vindicare debebit: ſed veſtem qua is fuerit indutus. aut numulos in ventralem, quos victus ſui cauſſa in promptu habuerit. Legitur tamen VETRALEM.

VETRALE, vide Ventrale.

VENTREM facere paries ab Alfeno dicitur, qui intumeſcit, qui procumbit, qui proiectus eſt. l. 17, D. Si ſeruit. vind.

VEIENTANI inter lapillos non pellucidæ materiæ numerantur ab Vlp. in l. 19, §. 6, D. de aur. argen. vbi tamen VENCENTANI legitur. Plinius tamen gemmam appellat lib. 37, ca. 10. Veientana Italica gemma eſt, Veiis reperta, nigram materiam diſtinguente limite albo.

VERBERARE & Pulſare, quid differant: vide Pulſare.

VERBIS cõtrahi obligatio dicitur, quæ per ſtipulationẽ concipitur: quia non quibuſuis verbis contrahebatur, ſed ſollemnibus duntaxat, & certis: quorum formulæ à Iuriſconſultis conſcribebantur. itaque vt interrogatio concepta erat, ita ſubſequi reſponſionem oportebat. l. obligamur, 52. D. de obligation. & action. Paulus lib. Senten. v, cap. VIII: Obligationum firmandarum gratia ſtipulationes inductæ ſunt, quæ quadam verborum ſollemnitate concipiuntur.

VERBORVM autem obligationis tres ſunt ſpecies: Stipulatio, l. cum patrem, C. de iur. dot. & de qua iam diximus. Dictio dotis, quæ verbis quoque ſollemnibus fiebat, nulla interrogatione præcedente. nam Caius II, Inſtit. ſcribit dictione dotis ſine interrogatione tres tantùm perſonas obligari: mulierem quæ nuptura eſt, debitorem mulieris, parentem mulieris virilis ſexus. Tertia ſpecies eſt, Iuſiurandum liberti iurantis ſe domum, munus, operas patrono daturum: nam vt ibidem Caius ſcribit, libertus ſine interrogatione promittens verbis obligatur.

VERBVM, pro Oratio. Modeſt. l. 4, §. 1, D. de vulg. & pupill. Sed ſi alter pubes, alter impubes, hoc communi verbo, EOSQVE INVICEM SVBSTITVO, ſibi fuerint ſubſtituti. Paulus l. 15, D. rat. rem hab. Amplius non pero verbum Labeo ita accipiebat, ſi iudicio petitum eſſet. Terent.

Verum hercle hoc verbum eſt, vulgò quod dici ſolet.

VEREDI, equi publici curſuales: dicti primùm, vt Feſtus ſcribit, quòd rhedas ve-

Ii hant.

bant. sed postea etiam solis equis vti consueuerunt: vti patet ex tit. C. de curs. pub. Hodie stationes veredorum, Postæ, quasi positæ, id est certis locis dispositæ appellantur. Hinc

VEREDARII, qui veredis ad nuntia principis perferenda, vel alia de caussa permissu principis vtuntur. l. non patimur, 13, eod. Scitum est quod in l. 1, statuitur, ne veredi fustibus cædantur, sed tantùm flagellis.

VERNAE appellantur ex ancillis ciuium R. vere nati, quod tempus anni maximè naturalis fœturæ est. Festus libr. 19. Nonius autem sic: Vernas veteres appellabant, qui vere sacro fuerant nati: & habebatur nomen pro vitabili & maledicto.

VERSVS, vide Paragraphus.

VERSVM in rem dicitur sub tit. De in rem vers. quodcunque domini facultates aliqua ex parte amplificauit: dummodo necessarius sumptus ille fuerit. l. 3, D. de in rem vers. Hinc

DE IN REM verso actio, quæ datur in dominum, sine cuius voluntate dominus côtraxit, vt quod in rem ipsius versum est, solidum præstet: reliquum ex peculij viribus dissoluat.

VERSVRAM facere, mutuam pecuniam sumere: ex eo dictum, quòd initio qui mutuabantur ab aliis, non vt domum ferrent, sed vt aliis soluerent: velut verterent creditorem. Festus. Vel sic:

VERSVRA fieri propriè dicitur, quum creditoris conuersio quædam, & mutatio fit: id est quum quis alij vt soluat, ab alio pecuniam mutuatur. nonnunquam tamen versurã facere simpliciter significat æs alienum contrahere. Cicero pro Cælio, Tabulas qui in patris potestate est, nullas conficit: versuram nunquã omnino fecit vllam. Donat. in Phormion. Versuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno soluit. Dicitur etiam Versuram facere, cùm minore fœnore acceptam quis pecuniam maiore occupat.

VESPILLONES, vide BISPELLIONES.

VESTIARIVM quantum satis est vestium, pro cuiusque personæ conditione. Vlp. l. 21, D. de cib. & alim. Diariis vel cibariis relictis, neque habitationem, neque vestiarium, neq; calciarium deberi, palàm est. In l. 6, Vestitus appellatur.

VESTICVLA, vide Vestispica.

VESTIMENTVM à Iurisconsultis dici video pro panno. vt in l. 4, §. si ex lana, D. de vsurpa. Si ex lana furtiua vestimentum feceris, verius est vt substãtiam spectemus. Et in l. adeo, 7, §. cùm quis, & l. sed si ex meis, 25, D. de aeq. ret. domin. Si ex tabulis tuis nauem fecero, vel ex lana tua vestimentum. Et in l. seruum filij, 44, §. si pocula, D. de legat. primo.

VESTIS appellatione, inquit Callistratus, tam virilis quàm muliebris, & scenica, etiamsi tragica, aut citharœdica sit, continetur. l. 127, D. de verb. sig.

VESTISPICA, ancilla vestium custos, & inspectrix, vt ait Nonius. quo verbo vsus in Trinumo est Plautus: Paulúsq; noster in l. 18, §. 8, De inst. vel inst. vt Haloander putauit, à quo dissentire non possum, si modò ex Codice hanc habuit scripturam. Nam quid sit VESTICVLA in Florentinis libris, non dispicio. Paulum autem de mancipio loqui, testamenti verba declarant.

VESTICEPS, pubes à Gellio appellatur lib. 5, cap. 19. Sed arrogari, inquit, non potest, nisi iam vesticeps. Cui verbo Inuestis apud Tertullianum respondet in lib. De virginib. veland. Si virgo mulier non est, nec vir inuestis esto. Si non operitur virgo, quia mulier non sit, operiatur inuestis, quia vir non sit. Et aliquanto pòst, Materfamiliæ vocatur, licet virgo: & Paterfamiliæ, licet inuestis. Festus: Vesticeps puer, qui iam vestitus est pubertate. contrà, Inuesticeps, qui nondum pubertate vestitus. Non. Marcell. Virgines non solũ fœminæ, verùm etiam pueri inuestes.

VETERANI, qui legitima stipendia confecerunt. l. 1, & pass. D. de veteran. l. 8, §. veterani. D. de procurator. & alibi persæpe.

VETERATOR seruus non spacio seruiendi, sed genere & caussa æstimatur. nam quicunque ex venalitio nouitiorum emptus, alicui ministerio præpositus sit, statim is veteratorum numero est. l. vlt. D. de ædil. edict.

VETERINARII, veterinorum medici. sunt autem Veterina, animalia quorum opera in vehendo consumitur. Tarruntenus. l. vlti. D. de iur. immunit. Veterinarij architectus, gubernatores. Columel. lib. 6, cap. 8,

cap.8: Solent etiam fastidia cibo afferre vitiosa incrementa linguæ, quas Ranas Veterinarij vocant.

VIA est, siue semita, siue iter est: ait Gallus l.157, D. de verb. sig.

VIA, est ius eundi, & agendi, & ambulandi. l.1, D. de ser. præd. rust.

VIA totum est: eius partes duæ sunt, iter & actus. vti constat ex l.13, §.1, D. de acceptil.

VIA est ius eundi, & agendi, & ambulandi. nam & iter & actum via in se continet. ait Imp. tit. De seruit. in princip.

VIA à vehendo dicta est, quasi veha. Varro 1. De re rust. Villicus agri colendi caussa constitutus, atque appellatus à villa, quòd ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur: à quo rustici etiã nunc quoq; Viam Veam appellant, propter vecturas: & Vellam, non villam, quò vehunt. Hæc Varro. Propriè igitur Via, cùm de seruitute loquimur, est ius vehiculi ducendi per prædium alienum. Eius latitudo lege XII. tab. definita est: in porrectũ pedes octo, in anfractum sedecim. l.8, D. de seruit. rustic.

VIAM aperire, inquit Vlp. est ad veterem altitudinem latitudinémq; restituere. l.1. D. de via publ.

VIARVM ait Vlpia. quædam publicæ sunt, quædam priuatæ, quædam vicinales. Publicas vias dicimus, quas Græci βασιλικὰς, nostri prætorias, alij consulares vias appellant. Priuatæ sunt, quas agrarias quidam dicunt. Vicinales sunt viæ, quæ in vicis sunt, vel quæ in vicos ducunt: quæ & publicæ sunt, si non ex collatione priuatorum hoc iter constitutum est. Priuatæ viæ dupliciter accipi possunt: vel hæ quæ sunt in agris, quibus imposita est seruitus, vt ad agrum alterius ducant: vel hæ quæ ad agros ducũt, per quas omnibus permeare liceat, in quos exitur de via consulari: & sic post illam excipit via, vel iter, vel actus ad villã ducens. l.2, §.13, D. ne quid in loc. publ. Sic l. vlt. D. de itin. public.

VIATICVM, est pecunia ad profectionis sumptum destinata. l.18, §.1, D. de iud.

VIATORES olim dicti sunt, qui è villa in curiam Senatores accersebãt: vt Cicero in Cat. ma. & Columel. lib.1, cap.1, testantur. hinc cõsuetudine sermonis translatum ad eos est hoc verbũ, qui Magistratus iussu reos in ius vocarent: qui tum Apparitores, tum Executores litium plerunque appellantur. vt Imp. docet in §.22, De actio. Tripli, inquit, agimus, quum quidam maiorem vera æstimatione quantitatẽ in libello conuentionis inserunt, vt ex hac caussa viatores, id est executores litium, ampliorem summam sportularum nomine exigerent. Nam de apparitoribus sentire Iustin. constat etiam ex l.31, §.5, C. de episc. & cler. Vlp. l.5, §.21, D. vt in poss. legat. Missus in possessionem si non admittatur, habet interdictum propositum: aut per viatorem, aut per officialem præfecti, aut per magistratum introducendus est. Plin. libr. 18, cap.3: Aranti quatuor sua iugera Cincinnato, Viator attulit Dictaturam, & quidem nudo plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populique Rom. mandata. Tales tum etiã viatores erant, quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris senatum ducẽsque accersentibus. Festus autem sic:

VIATORES appellantur, qui magistratibus apparent: eò quia initio omnium tribuum quum agri in propinquo erant vrbis, atque assiduè homines rusticabantur, crebrior opera eorum erat in via, quàm vrbe: quòd ex agris plerunque homines vocabantur à magistratibus, & frequens eorum erat ab agris ad vrbem via.

VICARIVS sub tit. C. de offic. vicar. intelligitur, qui ex Principis mandatu pro Præfecto prætorio Diœcesem aliquam regebat. vt & l.1, C. de proxim. sacr. scrin. Vlpian. l.1, §.2, D. de legat. tertio. A præfectis, inquit, prætorio, vel eo qui vice præfecti ex mandatis principis cognosceret, &c.

VICARIVS, & Ordinarius nomina sunt seruorum, inter sese conferuntur. Nam ille in huius, quasi domini, peculio seruus est. Vlpianus l.17, D. de pecul. Si seruus meus ordinarius, vicarios habeat, id quod vicarij mihi debent an deduceam ex peculio serui ordinarij? Martialis,

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse.

VICESIMA hereditatum, vectigal fuit ab Augusto, locupletandi ærarij caussa institutum: quod extraneis heredibus non inopibus imperaretur. auctor Dio libr. LV. eius mentio fit in l. vlti. C. de edict. diu. Had. toll. Paul. IIII. Sentent. cap. VI. & Plin.

Plin. in Panegyr. & in aliquot inscript. vnde constat Æmilium Macrum duos de ea libros scripsisse. Fuit & alia

VICESIMA, de qua Pompon. scribit A. Ofilium primùm scripsisse. l. 2, §. ex his, D. de orig. iur. sed (vt opinor) illa fuit de qua Liuius lib. VII. ita scribit: Cn. Manlius Consul legem de vicesima eorum qui manumitterentur, tulit. Patres quia ea lege haud paruum vectigal inopi ærario additũ esset, auctores fuerunt.

VICE mutua, pro vicissim: locutio est nostris familiarissima: vt in l. penult. D. de præscript. verb. l. 6, D. si cert. petat. l. qui non militabat, 78, D. hered. instit. l. filius quem, 24. C. famil. ercisc.

VICINI sunt, quorum prædia non linea, sed paries cõmunis disterminat. nam in vrbanis prædiis, Vicini: in rusticis, Confines appellantur. Paulus l. 4, §. vlti. D. fin. reg. Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorum rusticorum. vrbanorum displicuit: neque enim confines hi, sed magis vicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerunque disterminantur.

VICTIMARIVS apud Tarruntinum in l. vlti. D. de iur. immun. qui quæ ad victimarum sacrificia pertinebant, præstabat.

VICTVS verbo continẽtur, inquit Vlpianus, quæ vsui, potuíque cultuíque corporis, quæq; ad viuendum homini necessaria sunt. vestem quoq; victus habere vicem Labeo ait. & cetera, inquit Gaius, quibus tuendi curãdive corporis nostri gratia vtimur, ea appellatione significantur. l. 43, & l. 44. D. de verb. sign.

VIDERI fecisse, formula qua veteres in sententiis vtebantur. Cicero lib. Acad. quæst. II: Quam rationem, inquit, maiorum etiam comprobat diligentia, qui primum iurare, &c. quæq; iurati iudices cõgnouissent, vt ea nõ esse facta, sed vt videri pronunciarent. Idem Verrina IIII: Vix ille hoc dixerat, quum iste pronunciat, Sthenii literas publicas corrupisse videri. Item alibi: Fecisse videri pronunciant. Idem libr. De finib. I: Réque ex vtraque parte audita, pronunciaret eum non talem videri fuisse in imperio, quales eius maiores fuissent. Sext. Pompeius lib. 14: Parum cauisse videri pronunciat magistratus, quum de consilij sententia capitis quem condemnaturus est.

VIDVAM non solùm eam quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoq; mulierem quæ virum non habuisset, appellari ait Labeo. quia vidua sic dicta est, quasi vecors, vesanus, qui sine corde aut sanitate esset: similiter viduam dictam esse sine duitate. l. 242, §. 3, D. de verb. sig.

VIGILAX, pro vigilans, industrius, sollicitus. Caius l. 18, D. de ædil. edict. Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, vigilacem esse, aut ex frugalitate sua peculium acquirentem adfirmauerit.

VI possidet, ait Vlp. qui expulso vetere possessore acquisitã per vim possessionem obtinet: aut qui in hoc ipsum aptatus & præparatus venit, vt contra bonos mores, auxilio ne prohiberi possit ingrediens in possessionem facit. l. 1, §. 17, D. de vi & vi arm.

VI ipsa, id est, non reuera, & actu ipso, vt vulgò loquimur: sed facultate, τῇ δυνάμει, vt alibi loquuntur. veluti quum quid nominatim dictum non est, sed aut verborum, aut ipsius negocij vis hæc est. Marcellus l. 72, D. de solut. Vi quidem ipsa & hic ex his dari stipulatus est, qui eius non erant. id est, quamuis id non expresserit, se stipulari hominem ex iis qui sui non sunt, tamen ex vi negocij satis intelligitur: neminem scilicet quod suum est stipulari. nam ERANT pro ERAT legendum opinor.

VI factum id videtur esse, ait Mutius, qua de re quis, quum prohiberetur, fecit: clàm, quod quisque quum controuersiam haberet, habiturúmve se putaret, fecit. l. 73, §. 2, D. de iur.

VI facit, qui prohibitus facit, siue à domino, siue ab alio ipsius nomine prohibeatur: vti constat ex l. 3, D. Quod vi aut clàm.

VILLA vrbana. Columella lib. 1, cap. 6: Villam in tres partes diuidit, Vrbanam, Rusticam, & Fructuariam. Vrbanam fuisse apparet, quàm sibi dominus qui vrbem incolebat, ædificabat: Rusticam, quã villico, procuratori, instrumentisq; rei rusticæ: Fructuariam, quæ frugibus condendis parabatur. Vlp. l. 11, §. 4, D. locat. Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in villa vrbana fœnum componeretur.

VIM facere moribus, Cicero dicit in Orat. pro Cæcina persæpe. Moris enim erat, vt quum de agro quopiam controuersia institueretur, quia propter commoda

da possessionis magna iurgia, & pugnæ interdum ac cædes oriebantur, litigatores de amicorum sententia diem inter se sumerent, qua die in rem præsentem, id est, in agrum illum vnà venirét, & in eo agro vim aliquam alter alteri dicis caussa faceret: id est, non veram & solidã, sed fictam & simulatam: quam Cicero in illa Oratione, vim quotidianam appellat: & Gellius libro vicesimo, cap. 9, ciuilem ac festucariam.

VINARIAM nauem Vlpianus in l. 21, §. 5, D. de furt. eam interpretatur, in quam vinum effunditur, & vnde postea hauritur.

VINARIVS, pro ebrioso, & vinolento. Vlp. l. 4, §. 2, D. de ædil. edict. Item aleatores & vinarios non cõtineri edicto. & l. 25, §. 3, eod. Aleator fortè, vel vinarius vel erro euasit.

VINACIA, grana vuæ compressæ. Iulianus l. 14, in fin. D. de cond. furt. Idem iuris est vuis subreptis: nam & mustum & vinacia iure condici possunt. Vlpianus l. 52, §. 8. D. de furt. Idem est & in vuis, & in musto, & in vinaceis. nam & vuarũ & musti & vinaceorum nomine furti agere potest.

VINARIA vasa, inquit Iulianus, propriè vasa torcularia esse placet. Dolia autem & serias, tãdiu in ea caussa esse, quamdiu vinum haberent: quum sine vino esse desinerent, in eo numero nõ esse: quoniam ad alium vsum transferri possent. veluti si frumentum in his addatur. Eandem caussam amphorarum esse: vt quum vinum habeant, tum in vasis vinariis: quum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi possit. l. 206, D. de verborum significat.

VINCVLORVM appellatio in maioribus in integr. restituendis non ad compedibus vinctos tantum pertinet, sed etiam ad parietibus, veluti Latumiis inclusos. In vinculis etiam ij accipiuntur, qui ita alligati sunt, vt sine dedecore in publico parere non possint. l. 10, D. ex quibus cau. maior.

VINCVLORVM appellatione, ait Venuleius, vel priuata, vel publica vincula significant: Custodię verò, tantum publicam custodiam. l. 224, D. de verb. signific. Subauditur autem, Hi de quibus Venuleius loquebatur. Verum est autem (vt ait Vlpianus in l. 216, D. de verb. signif.) eum qui in carcere clusus est, non videri neque vinctum, neque in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita.

VINDICO, cõcretum esse vocabulum, coniugata verba demonstrant: Iudico, Prædico, Dedico, Indico. Et, nisi me animus fallit, à VIM & DICO fictum est: quemadmodum Varro, Iudico à Ius & Dico deriuat. nam in Vindicationibus manus conferi, & vim quandam adhiberi solitã; quam Cicero Quotidianam, Gellius Festucariam appellat, iampridem in Comment. Orat. pro Cæcina demonstrauimus: docuimúsque vim quam Cicero moribus fieri dicit, Festuca fieri solitam: quam etiam Vindictam appellari Boetius in Topica testis est: vbi Vindictam Festucã interpretatur. Idem etiam ex Persio intelligitur, qui non alio sensu dixit,

Vindicta postquam meus à Prætore recessi:
quàm illo loco,
Non in festuca lictor, quam gestat inani.

Itaque

VINDICATIO videtur ex antiquis Vindiciis originem duxisse. nam Cicero in Miloniana, cũ actiones calumniosas significaret, ita scribit: Eum deniq; qui non calumniis litium, non iniustis vindiciis ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat. Sed tamen longè aliud Vindiciæ olim fuerunt, aliud hodie Vindicatio est. quod ex his Asconij verbis in Verrin. 111, intelligetur:

VINDICIARVM lis, inquit, est, cùm litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum est, quis debeat esse possessor. Et ideo qui eam tenet, satisdat pro præde litis vindiciarum aduersario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium esset. Rursus sponsione ipsa prouocatur ab aduersario, certæ pecuniæ aut æstimationis, quam amittat, ni sua sit hereditas de qua contendit. Ex his constat,

VINDICIAS nihil aliud tum significasse, quàm possessionem rei controuersæ alicui magistratus decreto vsque ad finem iudicij attributam. Quod etiam pluribus verbis demonstrauimus ex Liuio, in Comment. Instit. De actionibus. vbi has inter Vindicationem & Vindicias differentias esse ostendimus:

VINDICATIO est ipsa vindiciarum postulatio: Vindiciæ verò ita possessionem significant, vt etiam interdum tem

ipsam possessam complectantur. nam Festus lib. vlt. Vindiciæ, inquit, appellãtur res eæ de quib. controuersia est. de quibus Cincius sic ait: Vindiciæ olim dicebantur, quæ ex fundo sumptæ, in ius allatæ erant. Ser. Sulpitius Vindiciã esse ait ab eo, quòd vindicantur res ex controuersia.

VINDICATIO igitur propriè est actio in rem, per quam quis rem suam ab alterius possessione in dominium suum vindicat. l. actionum, 25. D. de oblig. & act. Impropriè tamẽ Vindicatio triplex reperitur: vna proprietatis, altera seruitutis, tertia pignoris, l. 3, §. est autem, & §. Pomponius, D. ad exhib. vnde Hypothecaria actio Vindicatio Pignoris appellatur in l. si fundus. 16. §. 3, D. de pignoribus.

VINDICTA, inquit Boetius in Topica Ciceronis, est virgula quædã, quam lictor manumittendi serui capiti imponens, eundem seruum in libertatem vindicabat, dicens quædam verba solennia. atque ideo illa virgula Vindicta vocabatur. Plutarchus de iis qui tardius à Deo puniuntur: *ῥωμαῖοι δὲ ὧν εἰς ἐλευθερίαν ἀφαιρῶνται, κάρφος λεπτὸν ἐπιβάλλουσι τοῖς σώμασι.* Romani, inquit, corporibus eorum quos in libertatem efferũt, tenuem festucam imponũt. Festuca igitur vindicta nominatur à Vindice, vt scribit Liuius lib. II: qui seruus cùm adolescentum nobilium cõiurationem patefecisset, libertate & ciuitate donatus est. Quare vindicta idem est vt festuca: nec alio sensu dixit Persius,

Vindicta postquam meus à Prætore recessi:

quàm alio loco,

Non in festuca lictor quam gestat inani. Hinc VINDICTA manumissi, sub tit. D. de manum. vend. & Vindicta liberare, Vindictam imponere, passim sub illo tit. & alibi sub tit. De manumiss.

VINEA, & Vites differunt, quòd Vinea est ager ipse, vites verò quæ fructus ferunt. denique inter vineam & vites hoc interest, quòd inter arua, & segetes. Iauolen. l. certo, D. de seruit. rust. Certo generi agrorum acquiri seruitus potest, veluti vineis: quòd ea ad solũ magis quàm ad superficiem pertinet. ideo sublatis vineis seruitus manebit. Quibus verbis ostendit, vineã solum ipsum esse: vitem verò superficiem. Sic l. 4, D. de censib. Vinea quot vites habeat: oliuæ, quot arbores.

VIRGÆ sanguineæ, vide SANGVINEÆ virgæ.

VINI legato quæ contineantur: cognosce ex l. 9, D. de trit. vin. legat.

VINVM doliare, vide DOLIARE vinũ.

VIRI boni arbitratu: vide BONI viri.

VIRIDIA & Viridiaria, loca gramine & arbustis amœnitatis causa consita. l. 15, D. de seruit. l. 79, D. de verb. sign. l. 26, D. de inst. vel inst. legat. in l. 12, D. de seruit. vrb. mentio fit eorum quæ supra ædificia habebantur.

VIRILES partes dicuntur, cùm in capita, id est in viros diuisio fit. l. 1, §. nunc tractemus, D. de tut. & rat. dist. l. 43, D. de re iudic. l. 7, D. de fideiuss. tut.

VIRIPOTENS virgo, nubilis, matura viro. l. mulieris, 13. D. de verb. sign. l. pater, 101. D. de cõd. & demonst. Iustinian. sub tit. Quib. mod. ius pat. post duodecim annos completos viripotentes appellat.

VIRILIS vigor post ætatem annorum XXV. completur: ait Vlp. l. 1, D. de minorib.

VIRIOLA, muliebre ornamentum ex auro, vel gemmis. aureæ mentio fit apud Vlpia. l. 14, D. de contr. empt. Smaragdinæ apud Scæuolam l. vlti. De auro, mund. & arg. Vlp. l. 14, D. de cont. empt. Coheredes viriolam, quæ aurea dicebatur, precio exquisito vni heredi vendiderunt, eáque inuenta est magna ex parte ærea.

VIS, verbum est anceps: quod etiam accipi bonã in partem potest. vt quam Magistratus rectè infert, scilicet iure licito, & iure honoris quem sustinet. l. 3, D. quod met. cau.

VIS est maioris rei impetus, qui repelli non potest. l. 2, D. quod met. causs.

VIS est & tunc, quoties quis id quod deberi sibi putat, nõ per iudicem reposcit. l. 13, D. quod met. cau.

VIS maior est, inquit Caius, quã Græci *θεοῦ βίαν* appellant, l. 25, §. 5, D. locati. id est ea quæ consilio humano neq; prouideri neq; vitari potest. & est animaduersio Dei in homines, cuius euitandæ ipse facultatem ademit: veluti fulgura, grandines. Cic. II. De inuen. Defensoris, inquit, conquestio calamitatis eius, quæ non culpa, sed vi maiore quadam acciderit, &c. Plinius lib. 18, cap. 28, in fin. Ante omnia autẽ duo genera esse cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tẽpestates vocamus: in quib.

grand

grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ quum acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis syderibus exeunt, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa quæ silente cœlo, serenisq; noctibus fiunt, nullo sentiente nisi quum facta sunt. Publica hæc & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. Similiter, Vis diuina dicitur, quæ non ab hominibus sed admirabili quadam Dei potentia infertur. Vlpianus l. 24, §. 3, D. de dam. infect. Ita eum teneri, si ædificij vitio id acciderit, non si violentia ventorum, vel qua alia ratione quæ vim habet diuinam. quod enim tam firmum ædificium est vt fluminis, aut maris, aut tempestatis, aut ruinæ, incendij, aut terræmotus vim sustinere possit?

VIS alia publica dicitur, alia priuata. Publica est, quæ armis fit adhibitis: priuata: quæ sine armis. Imp. §. 8, de interd. Qui aliquem de possessione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi priuata, si sine armis vim fecerit: sin autem cum armis, de vi publica tenetur. Publica autem iccirco appellari videtur, quòd armis, nisi publicè, id est populi magistratúsve iussu, vti nō licet.

VIS armata, & non armata: vide DEIECTIO.

VISPELLIO, vide BISPELLIO.

VISCERATIO, largitio carnis, quæ publicis epulis fiebat. Pomponius l. 54, De legat. & fid. lib. 32. L. Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Seius viscerationem. Cicer. lib. De offic. 2: Prodigi qui epulis & visceratiōnibus, & gladiatorū muneribus, ludorum venationúmque apparatu pecunias profundunt. Paulus in l. 22, De leg. lib. 30. visceratione intelligere videtur, quum ait quod ad diuisionē singulorum ciuium relictum videtur.

VISIO, consideratio, quæstio, prudens cogitatio. Imp. de compos. digest. Et in his partibus in quibus perfectissimè visiones expositæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc se parare penitus erat inciuile. In Græca constitutione θεωρία nominatur: ὃ καὶ τὸ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχὲς, &c. siue quòd ita plerunq; obscurari totius visionis continuationem oportebat, &c. Vlp. l. 25, §. 10, D. de hæred. petit. Sed in proposita quæstione tribus visionibus relatis, vna prima, deinde alia, posse dici totum quod superest restituere eum debere. Idem in l. 8, §. 2, D. ad s. c. Velleian. Proinde secundum hanc suam distinctionem in prima visione vbi quasi debitrix delegata est, exceptionem ei Senatusconsulti Marcellus non daret. item apud eundem in l. 29, §. 4, D. mand. & l. 25, §. 1, D. de probat.

VITIS, bacillus viteus, quo Centuriones ferire milites quum quid peccassent, solebant. Macer l. 13, §. 3, D. de re milit. Eum qui centurioni castigare se volenti restiterit, veteres notauerunt. si vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur. Plinius lib. 14. ca. 1. in fine: Quid? quòd insertæ castris (de vitibus loquitur) summam rerum imperiúmque continent. Centurionum in manu vitis, & opinio præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat.

VITIVM facere dicuntur parietes, qui ruinam minantur. Caius l. 30, D. locat. Dominus insulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam. Paulo pòst, vitiatum ædificium appellat. Idem l. 32, D. de damn. infect. Si ædibus meis proximæ sint ædes meæ & tuæ, quæritur an si hæc vitium mihi faciant, cauere mihi debeas. Item, Nam & si vnas ędes communes tecum habui, eæque vitium faciant. Cicero in Top. Si ædes excesæ corruerūt, vitiúmve fecerūt.

VITIVM, vide MORBVM.

VITIVM ædium & loci esse Labeo ait, quod accidens intrinsecus infirmiores eas facit. l. 24. §. 1, D. de dam. infect.

VITREAMINA, vascula vitrea qui ornatus caussa parantur. Paulus l. 18, §. 8, D. de inst. vel inst. Quum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & vestiсulam habuerit, an eadem, &c.

VITRICVS, matris vir ex alio viro natus appellatur: ait Modestin. l. 4, §. 4, D. de gradibus.

VIVARIA, cubilia pecudum syluestrium, quæ nemoribus clausis custodiuntur: ait Columella lib. 8, capit. 1. Triphoninus l. 62, §. 1, D. de vsufr. Si viuariis inclusæ feræ in ea possessione custodiebantur, &c. De viuariis faciendis, & includendis feris, vide Colum. lib. 9, capi. 1. Paulus l. 3, §. 9, D.

de acq. poss. Item feras bestias, quas viuariis inclusserimus, & pisces quos in piscinas,&c.

VIVERE verbum, inquit Caius, quidam putant ad cibum pertinere. sed Offilius ad Atticum ait, his verbis & vestimenta,& stramenta contineri:sine his enim viuere neminem posse l.234.§.2,D. de verb. sign. Vltimum supplicium esse mortem solam interpretamur: inquit Caius l. 21, D. de pœn. l.pen. C. Th. de offic.rect. pron. & l. capitalium,28. D. de pœn. vbi Callist. sic scribit: Summum supplicium esse videtur ad furcam damnatio, viui crematio, capitis amputatio: proxima morti pœna est, in metallum damnatio, deinde in insulam deportatio,&c.

VLTRO, pro prius. Paulus l. si in emptione,34.§.itē si,3. D.de cont. empt. Nec tamen ex vendito quicquam consequitur, nisi vltro quod conuenerit præstet. Africanus l. si priusquam, 15. D. de op. no. nunc. Cauere iuberet non prius se ædificaturum, quàm vltro egisset ius sibi esse alnius tollere. Nam VLTRO abundat hocloco: vt l. 1,§.intedictum,D. vti poss. Actio nunquam vltro possessori datur, quippe qunm sufficiat ei quod possidet. Sic apud Papinianū l. t, in fi. D. de vsur. Tutor vltro conuenit pupillum,eiq; pecuniam offert, id est prius quàm à pupillo conueniatur.

VLTRO, pro ipso iute, & sine aliquo facto adnentitio. Paulus l.2,D. de l. Rhod. Imò etsi non retineat merces magister, vltro ex locato habiturus est actionem. id est, etiam sine retentione. vox tamen NON in libris Flor. deest Vlpianus l. 3, D. de cond. caus. data. Quinimò etsi nihil tibi dedi vt manumitteres, placuerat tamen vt darem, vltro tibi competere actionem quæ ex hoc contractu nascitur.

VLTRO, sua sponte. Scæuola l. cùm quis,37.§. nuptura, 4. D. de leg. & fid. lib. 32. An maritus doli mali exceptione se tueri possit:& an vltro ex causa fideicommissi actio ei competit. id est, sua sponte id ab illo possit petere, quod per exceptionem tetineret. Papinianus l. t, in fi. D. de vsur. Planè si tutelæ iudicio nolentem experiri tutor vltro conuenerit, & pecuniam obtulerit, &c. Item apud Paulum l. Ergo, 22. D. ex quib. caus. maior.

VNCIA, duodecima pars assis. vnde VNCIARIVS heres in l. plane, 34, §. si duobus, D. de legat. primo. item

VNCIARIA vsura, eùm pars centesimæ duodecima singulis mensibus soluitur: hoc est, vnus in centenos. l. titinm,47, §. presectus, D. de admin. tut.

VOCARE in ius, est iuris experiundi caussa vocare. l. 1, D. de in ius voc. Vocare autem est vel volentem ducere, vel inuitum trahere. vnde illud Horatij:

Rapit in ius: clamor vtrinque:
Vndique concursus.

Hinc edictum Prӕt. Ne quis eum qui in ius vocatus est, vi eximat. Hinc Caius l. 5, D. qui satisd. cog. Non quælibet, inqnit, iniuria est, duci in ius eum qui satis idoneum fideiussorem dat.

VOLVERO & Volam hoc differunt, quòd etsi vtrunque verbum futurum tempus significat, illud tamen præcisè momento ipso temporis quo quis volūtatem suam semel elocutus est, includitur: hoc longius funditur, & temporis tractum habet. vt docet Pompon. l. 112, D. de verbor. oblig. l. 6, D. ad s. c. Tertyll.

VOLVPTARIÆ impensæ dicuntur, quæ ad voluptatem fiunt, & species exornant, non etiam fructum augent. l. 7, D. de impens. in res dot. l. impensę, 79. D. de verborum signific.

VOTVM, pro charitate & indulgentia paterna. Papinia. l. scripto, 7. D. si tab. test. Liberos naturæ simul & parentum commune votum ad hereditatem parentum admittit. Et l. nam etsi, 15. D. de inoffic. test. Propter votum parentum, & naturalem erga liberos charitatem.

VPILIO, pastor ouium, opilio qui vulgò dicitur. Alfenus l. 60, in fin. De legat. & fid. lib. 32. Item oues quæ stercorandi fundi caussa pararentur, item Vpilionem, si eius generis oues curaret. Virgil.

Venit & vpilio, tardi venêre bubulci.

VRBANA prædia, inquit Vlpianus, omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in oppidis, sed & si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis & in vicis: vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia: quia vrbanum prędium non locus facit, sed materia. proinde hortos quoq;, si qui sunt in ædificiis constituti, dicendum sit vrbanorum appellatione cōtineri. planè si plurimum horti in reditu sunt, vineatij fortè,

vel

vel etiam olitorij, magis hæc non sunt vrbana.l.198,D.de verb.signif.

VRBANICIANI milites, vel (vt vulgatis in libris legimus) Vrbanici, dicuntur, qui in præsidio vrbis locati sunt.l.35,§.1,D.ex quibus cauf.maior.

VRBICAM procurationem Vlpianus in l.11,§.secundo.D.de minoribus appellare videtur eam quæ propter certam ciuitatis controuersiam mandata esset.

VRBS, inquit Pompon. ab vrbo appellata est.vrbare est aratro definire. & Varus ait, Vrbnm appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi solet.l.238,§.6,D.de verbo.signi.

VRBS est Roma, inquit Marcellus, quę muro cingitur. Roma est etiam, qua continentia ædificia sunt. nam Romam nō murotenus existimari, ex consuetudine quotidiana potest intelligi, quū diceremus Romam nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus.l.87,D.de verb.signif.

VRBIS appellatio muris, ait Paulus, Romæ autem continentibus ædificiis finitur, quod latius patet.l.2,D.de verb.signif.

VRCEOLI, vascula parandæ potioni accommodata, apud Pompon.l.21,D.de aur.arg.

VRINATORES, qui sub aqua natant: ab Vrinare, id est mergi. Callistratus l.4,§.1,D.de lege Rhod. Si aliquorum mercatorum merces per vrinatores extractæ sunt data mercede.

VSVCAPIO, est adiectio dominij per continuationem possessionis temporis lege definiti.l.3,D.de vsurpat. Vel sic:

VSVCAPIO, est adeptio dominij per cōtinuationem possessionis anni, vel biennij: rerum mobilium anni, immobilium biennij.Vlpia.cap.Inst.XIX. Vel sic:

VSVCAPIO; est acquisitio rei per vsum legitimi tēporis iure ciuili instituta. ex quo intelligitur, non vsucapionem dici posse; vt Gellius putat libro 7, capi. 10: sed vsucapionem: quia vsus non capitur, sed res per vsum, hoc est per possessionem.

VSVCAPIONEM Vlpianus in l.23,§.4,D.ex quibus cauf.maior. per vsum acquisitionem appellat. Quid autem à præscriptione differat, dixi sub verbo Præscriptio.

VSIO, vetustè pro vsus: auctore Nonio. Alfenus l.60,§.2,De legat. & fid.libro 32. Nam si vina diffudisset, habiturus vsioni ipse, & heres eius. Vlpi.l.27,§.4,D.de aur.arg. Siue id suæ, siue alterius vsionis caussa paratum esset.

VSVRPARE & vsucapere, verba sunt inter se contrariè relata: nam Vsucapere, est vtendo acquirere: Vsurpare verò, vtendo retinere. Paulus l.2,D.de vsurp.& vsur. Vsurpatio, inquit, est vsucapionis interruptio. Oratores autem Vsurpationem frequentem vsum vocant. Iurisconsulti etiam veterem consuetudinem retinuerunt in l. naturaliter,§.D.eod. & alibi persæpe. Magnopere autem notatu dignum est, quod Cicero lib. de Oratore III. significat, moris fuisse in possessione vsurpanda, vt surculus defringeretur. Etiam, inquit, hac instituendo diuisione vtuntur: sed ita, non vt iure, aut iudicio, vt deniqne recuperare amissam possessionem, sed vt ex iure ciuili surculo defringendo vsurpare videantur. Quo tamen in loco (vt hoc obiter admoneam) vocem RHETORES omnino desiderari arbitror: vt sic legatur, Rhetores etiā hac instituendo, &c. locum autem sic aperiam. Peripatetici & Academici omnem ciuilem quæstionem aut finitam aut infinitam esse dicunt. Rhetores etiam qui soli res istas olim tractare consueuerant, nunc verò à philosophis de possessione depulsi sunt, dum suos instituunt, hac quidem diuisione vtuntur, docéntque quæstionem aliam finitam, aliam infinitam esse. Sed ita tamen docent, vt non tanquam in disputatione artis suæ propria quasi suo iure versentur, & apertè profiteantur philosophos nullum in ea ius habere: litémque iis intendant, quòd in alienam possessionem irruerint: verùm quemadmodum solent ij, qui suos agros ab aliis possideri sciunt ac vident: sic isti Rhetores, ne longo tempore res suæ vsucapiantur, possessionem interrumpunt, & quod in illa re vsitatum est, surculum defringunt. Nam finitam quidem quæstionem obtinent: verùm lacinia, id est, parua aliqua ex parte, Philosophi enim Academici, qui nūc apud Philonem se exercent, præcipuè has caussas tractant. Infinitam autem iidem dicendi magistri nominant tantùm, & tanquam primoribus digitis leuiter attingunt.

VSVRPARE honorem, vti honore. Marcianus l.7,D.de mun.& hon. Eum contra

contra quem propter honores appellatum est, si pendẽte appellatione honorem vsurpauerit, coercetur.

VSVRA, propriè vsus: sed postea loquendi consuetudine vsuræ merces, Vsura nominata est. Cicer. Verr. v: Quis hoc fieri posse iudicauit, vt quum Senatus publicanos vsura sæpe iuuisset, magistratus à publicanis pecuniam pro vsuris auderet auferre. & lib. Tuscul. I: Natura dedit vsuram vitæ tãquam pecuniæ, nulla præstituta die. quid est igitur quod querare, si repetit quum vult? Ergo:

VSVRA est (vt consuetudo loquendi tulit) merces vel æstimatio vsus pecuniæ. ea verò duplex est. nam altera in generis sui nomine consistit: altera fœnus vocatur. Speciatim autem

VSVRA, est cõpensatio eius quod creditoris interest vsu caruisse suæ pecuniæ, dum ea debitor vteretur. nã vsurę non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluẽtium infliguntur. l. cùm quidam, §. si pupillo, D. de vsur. Fœnus autem suo loco explicauimus.

VSVRARVM autem species ex Assis partibus denominantur. quod vt intelligatur, illud scire oportet, sortem omnẽ semper ad centenarium numerum reuocari: summam autem vsuram esse, cùm pars sortis centesima singulis mensibus persoluitur. Et quoniã ista ratione summa hæc vsura duodecim aureos annuos in centenos efficit, duodenarius numerus Iurisconsultos monuit, vt Assem hunc vsurarium appellarent. Quemadmodum autem hic As non ex menstrua, sed ex annua pensione æstimãdus est, similiter omnes eius partes ex anni ratione intelligendæ sunt. vt si vnus in centenos annuatim pendatur, Vnciaria vsura: si bini, Sextans: si terni, Quadrans: si quaterni, Triens: si quini, Quincunx: si seni, Semis: si septeni, Septunx: si octoni, Bes: si nouem, Dodrans: si deni, Dextans: si vndeni, Deunx: si duodeni, As. Hinc

VSVRA centesima (qui est As vsurarius) dicitur, quum pars sortis cẽtesima singulis mensibus penditur. Romani enim Græcorum morem imitati, qui facilioris & commodioris doctrinæ caussa quãuis summam sortis ad Minam, quæ centum drachmas valebat, perpetuò redegerunt: quantamcunque sortem similiter ad numerum centenarium reuocarunt. Itaq; Vsura centesima, ex parte sortis cẽtesima, sicuti apud Græcos Drachmalis à drachma, quæ pars est sortis ad minam redactę centesima, nomen inuenit. quapropter eam Plutarchus in Lucullo ἑκατοστὴν appellat. Eius exemplum apud Paulum extat in l. 40, D. de rebus cred. Tunc eo amplius quo pòst soluam, pœnæ nomine in dies triginta, in quę denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est P. Mæuius.

VSVRA bessis, cùm in singulos centenos quotannis octoni soluuntur. l. pen. C. de vsur.

VSVRA maritima, vide Fœnus nauticum.

VSVRA maxima & grauissima, intelligitur centesima. in l. 7, §. 8, & l. 54, D. de admin. tut. & l. 38, D. de negot. gest.

VSVRA quadrans est, quum pars centesimæ quarta quotannis fungitur. hoc est, ex centenis terni: apud Scæuolam l. 21, §. 4, D. de ann. legat.

VSVRÆ quincunces, quum pars centesimæ quinta quotannis penditur: hoc est ex centenis, quini. quarum fit mentio in l. 17, D. de vsur. & l. 15, & l. 16, §. 2, D. de alim. & cibar. l. 7, D. de admi. tut. Persius Sat. 5.

Quid petis vt numi quos hîc quincūce modesto
Nutrieras, peragant auidos sudare deunces?

VSVRA semis est, quum pars centesimæ dimidia, id est, seni pro centenis penduntur. nam quum centesima sit as vsurarum, reliquæ vsurę ex eius assis, non autem ex sortis ratione appellationem sumunt. Eius mentio fit in l. 5, D. de operibus pub. l. 102. De solut. Semissalis autem appellatur à Modestino l. 10, D. de pollicit.

VSVRA triens est, quum pars centesimæ tertia, hoc est quaterni in cẽtenos penduntur. Eius mẽtio fit in l. 26, §. 1, D. Quando dies leg. & l. 3, §. vlti. D. ad leg. Falci. l. 7, §. 9, D. de admin. tut.

VSVRA vnciaria, quum pars centesimę duodecima singulis mensibus soluitur, hoc est, vnus in centenos. l. 47, §. 4, D. de administr. tutor. vbi tamen VNCIAS vsuras legitur.

VSVRARIA pecunia est, quæ sub vsuris debetur. Vlpian. l. 11, D. de compensat. Quum alter alteri pecuniam sine vsuris, alter vsurariam debet, concurrentis apud vtrunque quantitatis vsuræ præstandæ non sunt

sunt. & l. 12, Sed si inuicem sit vsuraria pecunia,&c.

VSVRARIA vxor, pro vsuaria: id est, qua quis pro vxore vtitur. Plaut. Amphi.

Volo deludi illum, dum cum hac vsuraria,
Vxore nunc mihi morigero.

Iupiter sic loquitur de Alcmena, Amphitruonis vxore propria, ipsius vsuaria.

VSVRARIVM debitum, cuius vsuræ debentur. Iulianus l. 6, in fin. D. de negot. gest. Etsi fortè non fuerit vsurarium debitum, incipit esse vsurarium.

VSVS seruitutis genus, pro itinere. Hoc ex Seruio didici, qui ad illud Æneid. 1. c.

Limen erat, cæcæq; fores & peruius vsus,
Tectorum Priami:

Vsus, inquit, verbum iuris. Via, actus, vsus. Videtur dictum pro Consuetudine eundi.

VSVS est ius alienis rebus quantum ad vsuarij necessitatem satis est, vtendi, salua rerum substantia l. 1. l. 10. l. 11. l. 12. D. de vsu & habit.

VSVSFRVCTVS est ius alienis rebus vtendi fruendi, salua rerum substantia. l. 1, D. de vsufr.

VSVSFRVCTVS est ius ex seruitute quæsitum. l. vti frui, 5. D. Si seruit. vindi. atque ita intelligẽdum est quod dicitur, vsusfructus est ius: nam reuera vsusfructus est seruitus. sed ius & seruitus relatiua sunt. Cùm igitur vsusfructus seruitus rei sit, ius verò personæ, relinquitur vsumfructum esse ius in seruitute quæsitum alioqui colonus & commodatarius sius haberent vtendi fruendi rebus alienis, salua earum substantia: nõ minus quàm vsufructuarius. Verùm inter illos & hunc ea differentia est, quòd neque ager colono, neque equus commodatario seruitutem debet: fructuario verò debet. Vnde intelligitur, vsum ab vsufructu hoc differre, quòd ille ad necessitatem, hic etiam ad vtilitatem ac voluptatem refertur. nam cui vsus, eidẽ omnium generum fructus duntaxat quantum ad ipsius necessitatem satis erit, debebuntur. veluti ex sylua, quantum ad coquendum & calfaciendum opus est: ex frumento, vino, & baccis arborum, quãtum ad ipsius familiam alendam: ex oleo, fœno, & stramentis, quãtum similiter alias ad res opus erit, debebitur. qua ex re intelligitur quod Vlpi. significat, in l. per seruum, 14. §. 1, D. eod. nimirum vsum ab vsufructu hoc differre, quo pars à toto. itaque cui fructus, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debebitur: at cui vsus, duntaxat quod ad ipsius victum cultúmque necesse est. denique Vsus est ius vtendi re quapiam, quatenus ei cui conceditur necesse est: Vsusfructus, ius vtendi fruendi aliena re, quantum eius salua substantia ferre poterit. Vlpian. l. per seruum, 14. §. 1, D. de vsu & habit. Vsusfructus an fructus legetur, nihil interest. nam fructui & vsus inest: vsui fructus deest. & fructus quidem sine vsu non esse potest: vsus sine fructu potest. denique si tibi fructus sine vsu legatus sit, inutile esse legatũ, Pomponius scribit. sed si fructus sine vsu, videri constitutum qui & ab initio constitui potest. Hęc ille: ex quibus prima inter Vsufructuarium & Vsuarium differentia intelligitur. nam cui vsusfructus debetur, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debetur: at cui vsus, duntaxat quantum ad ipsius victum cultúmque necesse est. Hinc illud Ciceronis in 1. de Offic. Expetuntur autem diuitiæ tum ad vsus vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates. Altera differentia est, quòd Vsuarius ius suum transferre in alium non potest: at Fructuarius potest. l. vtq; eo, 11. & l. plenum, 11. §. operas, D. eod. Cum enim vsus ex personæ certæ conditione atq; qualitate metiendus sit, ob eámque caussam, & crescere & decrescere possit: transferri in alteram personam non potest. quippe cuius quantitas incerta sit. nam vsuario plus debebitur si vxorem ducat, aut liberos habeat, quàm cùm cœlebs erat: & vicissim minus si viduus sit, liberisq; careat, quàm cùm & maritus & pater erat. Tertia differentia est, quòd vsuarius fundi per se colendi ius non habet: id enim sibi proprietarius retinet: at fructuarius habet. l. si habitatio, 10. in fin. cum l. seq. D. eod. Iustinianus autem in Institutionibus etiam hanc differentiam cõmemorat, quòd vsuario fundi fructus naturales tantũ, non etiam elaborati debẽtur: vsufructuario verò vtrique debentur. id est, non tantum ij quos terra sua sponte profert, verum etiam ij qui arte & industria culturaq; adhibita nascuntur: veluti poma, ceteręq; arborum baccæ: item fœnum, ligna, & cetera quæ sunt generis eiusdẽ, vsuario pro modo & ratione

suæ

suæ necessitatis debentur. at frumentum, oleum, vinum non debentur. Quarta differentia hæc est, quòd vsus gregis, in solo stercore: vsusfructus verò, etiam in fœtu reliquisque omnibus continetur. l. plenum, 12. §. sed si pecoris, D. eod. vbi Vlpianus ait, modico tamen lacte vsuarium vti posse: neque ita strictè defunctorum voluntates interpretandas esse. Dicet aliquis, Quid ita gregis fructus, item vt agri, pro vsuarij necessitate non conceditur? nam in stercore solo, exiguus est vsus. Respondetur, quoniam alioqui nō alius pecoris fructus, alius vsus esset: deinde quia plerunque in agro superest aliquid proprietario, in grege verò, nequaquam.

VTENDVM dare, propriè est commodare. Plautus in Trinummo:

Nam beneficium hominis proprium quod datum, proprium erit.

Quod datum vtendum est, id repetendi copia est, cùm velis.

Sumitur autem etiam pro dare mutuum. vt in l. 2, D. de calumn. Si gratuita pecunia vtenda data sit, &c. Labeo verò in l. 1, D. commod. Vtendum dare, genus faciebat: & mobilibus æquè atque immobilibus rebus attribuebat: Cōmodare verò, speciem, & mobilium duntaxat propriam. Sed, vt apparet, inquit Vlpian. etiam res soli commodari dicitur. Sic l. 19, & l. 21, §. 1, D. illo tit. Q. Scæuola libro De iure ciuili XVI: Quod cui seruādum datum est, siue quod vtendum acceperit, ad aliam rem atque acceperit vsus est, furti se obligauit. Hoc ex Gell. lib. 7, cap. 15.

VTI & Abuti sic differunt. Vtimur, inquit Boetius, iis rebus, quę nobis vtentibus permanent: iis autem abutimur, quæ nobis vtentibus pereunt. Cicero in Topic. Non debet ea mulier cui vir vsumfructum bonorum suorum legauit, cellis vinariis, & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere: Vsus enim, non abusus relictus est. Itaque quarum rerum vsus separari ab eorum corporibus non potest, earū vsus constitui non potest. l. 2, D. de vsuf. earum rer. quæ vt. veluti vini, frumenti, olei, pecuniæ, &c. Donat. in Andr. Vtimur, inquit, fructibus rei, quæ ab amantibus saluo vsu nobis subministrantur: Abutimur, quando deperdimus & rem & fructum. nam vsui est ager, domus: Abusui vinum, oleum, & cetera huiusmodi.

VTILES actiones dicuntur, quæ contra iuris stricti rationem, vtilitatis, id est æquitatis caussa conceduntur: indeq; nomen inuenerunt. Veluti Actio à Prætore constituta est aduersus eos, qui seruū alienum corruperint, in duplum quanti ea res erit. quærebatur an si quis filium filiámve familiâs corruperit, ea actio dari possit. Respondetur, vtilem dandam esse: in qua officio iudicis æstimabitur, quanti nostra intersit. l. vt tantum, 14. D. de ser. corrupt. Hinc Pomponius l. quia actionum, 11. De præscript. verb. Supplet Prętor in lege Aquilia, quod ei deest, reddēdo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ. idque vtilitas eius legis exigit. Hinc vtilitas stricto iuri opponitur à Paulo l. seruitutes, 20. D. de seruit. vrb. & ab Vlpiano l. si longius, 19. in fin. D. de iudic.

VTILES annus, vide ANNVS.

VTILES dies, vide DIES.

VTIQVE, præcisè, tantummodo. Vlpian. l. 13, D. de manum. vind. Præterea & illud exigitur, vt non vtique vnum seruum habeat, qui manumittit.

VTIQVE pro omnino, vsquequaque. Vlpi. l. 73, D. de iudic. Post peremptoriam impetratum, agetur caussa & pronunciabitur: non vtique secundum præsentem, sed interdum vel absens, si bonam caussam habuit, vincet.

VTRVBI, vtro in loco. vnde Interdictum, VTRVBI hic homo quo de agitur, maiore parte huiusce anni fuit, quo minus is eum ducat, vim fieri veto. l. 1, D. Vtrub. Næuius in Tarentilla:

Vtrubi cænaturi estis: hiccine, an in triclinio?

VVA pro pellicula, quæ vuę instar in extremo palato dependet. vti docet Cornel. Cels. lib. VI, cap. XIV: & lib. VII, capi. XII. Vlpianus l. 14, §. 2, D. de ædil. edict. Si vua alicuius præcisa sit, tollere magis, quā præstare redhibitionē, quòd morbus minuitur.

VVLGO concepti, siue vulgò quæsiti dicuntur, qui patrē demonstrare non possunt: vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet. l. 19, & l. 23, D. de stat. hom. l. 4, & l. 5, D. de in ius voc. l. 5, §. 1, D. de lib. agnosc.

VVLGARIS substitutio: vide SVBSTITVTIO.

VVLGARES actiones, vsitatæ, ordinariæ,

riæ, legitimæ. l. 1, D. de præscript. verb. Hinc

VVLGARIS formula, pro vsitata actione de peculio, cuius formula est cum noxæ adiectione. l. 40, D. de furt.

VVLGARIA verba, vsitata, sollennia. l. 3, D. rem rat. hab.

VVLGARE pactum, quod plerunque in matrimonij contractibus adiicitur. l. 5, D. de diuort. l. Bæbius, 30. D. de pact. dotal. l. pactum, C. de pig. act. nimirum hoc: Si in matrimonio sine liberis decesserit.

VVLGARIS vxor quę dicatur, Budęus & Alciatus eruditissimi viri disputant. Ego nusquam hoc vxoris genus me legisse memini. nam Vlpiani verba in l. si vxor, 13, §. 1, D. de adult. quibus vxor vulgaris appellari putatur, aliud significant. Sed &, inquit, in ea vxore potest maritus adulterium vindicare, quæ vulgaris fuerit: quamuis si vidua esset, impunè in ea stuprum committetur. Non enim relatiuum QVÆ ad vxorem, sed adverbum Mulierem, quod subauditur, referendum est. vt sit sensus, Si quis vulgarem mulierem, id est quæ vulgò corpore quæstum facit, vxorē duxerit: potest in ea vindicare adulterium: si tamen eo mortuo rursus ad ingenium redeat, impunè vt in vulgari ac publica meretrice libido versabitur. Et hæc ipsa species refertur apud Scæuolam in l. 7, D. de grad. & adfin. vbi ait Priuignum etiam dici, qui vulgò conceptus ex ea natus est quæ postea mihi nupsit.

VXOR est, quæ in matrimonium conuenit. conuenit autem duobus modis: aut coemptione, aut vsu. nam confarreationem, quę propria Pontificum erat, omitto. Coemptione, cùm vir & fœmina se inuicem emebant: vt Seruius scribit in illud Virgilij:

Téque sibi generum Thetys emat omnibus vndis.

Veteri autem Romanorum lege, vt Varro scriptum reliquit, nubentes mulieres tres ad virum asses ferre solebant: atque vnum quidem quem in manu tenebāt, tanquam emendi caussa marito dare. alium quem in pede habebant, in foro larium familiarium ponere. tertium in sacciperio cùm condidissent, compito vicinali solebant resignare. Hinc eueniebat, vt mulier quidem in manu mancipióque mariti esset, aut eius cuius in manu mancipióque maritus erat, suáque illi heres fieret: quemadmodū Vlpi. in Institut. libr. 18, ca. 6, & Boetius in Topicis testantur: itemq; Dionys. hac de re scribens lib. Antiq. 11. Moris autem erat vt vir mulierem interrogaret, an sibi materfa. esse vellet, vicissimq; hęc virum, an sibi paterfa. esse vellet. nam si vterque respōdebat, velle, mulier materfamiliás vocabatur: quoniam (vt ait Gellius) non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui, vt diximus, heredis locum venerat. Atque hoc nimirū illud esse arbitror, quod Iurisconsulti nostri dicebant, In familiam nubere. l. 15, D. de cond. & demonstr. l. 21, D. quand. dies lega. Cicero in Topic. Cùm mulier viro in manū conuenit, omnia quæ mulieris fuerunt, viri fiunt dotis nomine. Seruius etiam in lib. Æneid. VII: Per coemptionem, inquit, facto matrimonio sibi inuicem succedebant. Testari tamen arbitratu suo poterant. nam à tutoris potestate liberabatur, quæ materfa. fiebat: tametsi quibusdam etiam in rebus, tutorum potestas, sed multo leuior, permaneret. quod Cic. in Murænaiana exagitat. Vsu verò fieri matrimonium dicebatur, cùm tutoribus auctoribus mulier in matrimonium alicui conueniebat, quo cum ea consuescebat, quasi cum iusto perfectoq; marito: adeò vt si vsus ille intra annum non interrumperetur, pro vsucapta iam haberetur: ei tamen intra annum vsurpare, id est vsum infringere, ex lege XII. tabularum liceret. quod ni faceret, quoad in eo matrimonio maneret, matrona, inquit Gellius, dicebatur: etsi sibi liberi nati non forent, à matris scilicet nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Hæc neque in manu mancipióque mariti, neque sui iuris erat: sed semper in tutorum potestate permanebat. quod si intestata moreretur, agnatus proximus familiam habebat. Hæc ex Ciceronis Topic. Orat. pro Flacco, Boetio in Top. Gellio libr. 18, capi. 6. Tametsi autem Iurisconsultorum nostrorum tēpore, quorum ex scriptis Pandectarū libri coagmentati sunt, Materfamil. & Matrona plerunque pro eadem vsurparentur, quemadmodum superius à nobis demonstratum est: tamen constat eodem ipso tempore Conuentionem in manum vsurpari solitam fuisse, Matrémquefamiliás propriè appellatam esse, quæ in viri manum conuene-

rat.id quod ex Vlpiani Institut.cap. XXII, intelligitur, vbi inter suos heredes numerat vxorem quę in manu est, & nurum quę in manu est filij, quem in potestate habemus. quod etiam cap. XXIX. perspicuè inculcatur: vt mihi dubium non sit, verba hęc Festi, quæ subscribam, eodem pertinuisse: esséque, si tempus illud spectemus, non absurda, vt quidam existimarunt, sed & certissima & verissima. Materfamiliâs, inquit, non antè dicebatur, quàm vir eius paterfamiliâs dictus esset: nec possunt hoc nomine plures in vna familia præter vnam appellari. Sed nec vidua hoc nomine, nec quæ sine filiis est appellari potest. Quem locum sic intelligo, vt quæ filiosa. nupta sit, non antè eo nomine vtatur, quàm is sui iuris effectus sit: neque consentaneum sit, vt si socrus viuat, quæ materfa. appelletur, nurus eandem nominis dignitatem obtineat. & cùm illud nomen ex mariti familia, in quam (vt ait Gellius) ascita est, consecuta sit: profectò quæ vidua est, materfami. propriè dici non potest. Vtrum autem ante liberos susceptos nō ita diceretur, equidem affirmare non ausim: cùm Boëtius ad stipulationem coemptionis illud verbum adscribat. nisi fortè dicamus stipulationem ad omen, non ad veritatem referri oportere: atque adeò cōtracto matrimonio etiam ante liberos susceptos eodem modo Matrēfamil. esse dictam, quemadmodum Matronam dici superius docuimus: à matris scilicet nomine, non adepto iam (vt Gellius scribit) sed cum spe & omine mox adipiscendi. Seruius in lib. Aeneid. XI: Materfamiliâs, inquit, illa dicitur, quæ in matrimonium conuenit per cōuentionem. nam per quandam iuris solennitatem in familiam migrat mariti. Quod autem Vlpian. scribit in l. 4, D. de his qui sunt sui vel alien. matres familiarum eodem modo dici quo patresfa. hoc est, quæ suæ potestatis sunt, siue sint puberes, siue impuberes: hoc ad instituti sermonis & Rubricæ rationem reuocandum est: vt qui alterius in familia non sunt, patres & matresfamiliarū appellētur.

VXOR alia iusta dicitur ab Vlpiano, alia iniusta: in l. si vxor, 13, §. 1, D. de adulter. Patet autem Iustam dici eam cum qua matrimonium legibus contractum est. vt in l. si senatori, 31, D. de rit. nupt. Si senatori, inquit, indulgētia principis fuerit permissum, libertinam iustam vxorem habere, potest iusta vxor esse. Quod cùm ita sit, sequitur vt Iniusta ea vxor dicatur, cum qua matrimonium non secundum leges contractum est. veluti si tutor pupillam, aut si sine Principis indulgētia senator libertinam, aut sine Patris iussu filiusf. vxorem duxerit. Itaq; Vlpia. in d. l. si vxor, §. 1, cùm Iniustam vxorem nominasset, mox qualecunque matrimonium id appellat. Et Macer in l. marito, 24, in fin. D. eod. Vxorem contra leges nuptam hanc nominat. Sed nō propterea putandum est, Vlpianum nouam vxorum diuisionem tradere: & ita eorum species partiri, vt aliæ dicantur Iustæ, aliæ Iniustæ. nam quæ Iniusta sunt, perinde ac si non essent, habentur. Itaque (vt ait Vlpi. in l. 2, D. test. quemadm. aper.) cùm Iniustum, aut Falsum, aut Irritum testamentum dicimus, abusiue & non proprie loquimur: vt cùm iniquum aut falsum modium nominamus, inquit Paulus in l. 221, D. de verb. signif. aut quoduis aliud falsum instrumentum: in l. si quis, 6, D. de fals. Quare absurdum esset existimare, diuisionem vxorum quam Cicero in Topicis tradidit, vt aliæ matresfam. dicantur, aliæ tantūmodo vxores habeantur, ad illam Iustæ & Iniustæ vxoris partitionem abusiuam pertinere. Et rectissime verissiméque à Boëtio declaratum est, generale vxorum nomen iis speciatim attribui, quæ nondum matresfa. sunt, sed intra annum vsucapionis habentur: quæ tamen interea Iustæ vxores sunt: quia legibus ductæ sunt: tametsi nondum plena vxorum iura consecutę sunt, quę post vsucapionem absolutam, sunt adepturę. Quod igitur Vlpianus de Iusta & Iniusta vxore dixit, non diuisioni, sed abusioni potius tribuendum est: quasi addidisset, vt ita loquar, vel, verbi gratia, vel tale quippiam. Liuius li. XXXIX: Campani petierunt vt sibi ciues Romanas ducere vxores liceret: & si qui prius duxissent, vt habere eas, & ante eam diem nati, vti iusti sibi liberi heredésque essent.

VXORIÆ rei actio est, quoties post diuortium de dote cōtentio est: inquit Boët. in Top. Cic. vbi Cic. huius in actionis formula, verba illa sollēnia fuisse ait, QVANTVM æquius melius. quod idem in III. Offic. commemorat. eiúsque rei vestigia sunt in fin. l. penult. D. solut. matri. l. si cùm Cornelius, 82. D. de solut.

VXORIS nomen in clericis & sacerdotibus honestissimum appellatur, in l. eum qui,19.C.de episc.& cler. Neq; enim, inquit, clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conuersatione fecerunt.

X Litera.

XENIA, ξένια, propriè hospitum munera. Vlpian. pro muneribus quę prouincialibus magistratib. eorúmque comitib. dari solent, vsurpat in l.6,§.3, D.de offi.proconf. Non verò, inquit in totum xeniis abstinere debet Proconsul, sed modum adiicere. vt neque morosè in totum abstineat, neque auarè modum xeniorum excedat. Plin.lib. Epist. v. Quàm me iuuat, quòd in caussis agendis, non modò pactione, dono, munere, verumetiam xeniis semper abstinui.

XENODOCHIVM, ξενοδοχεῖον, domus hospitibus recipiendis parata. apud Iustin. l.illud,16.C.de sacrosf.eccl.

XENON, ξενών, domus hospitibus recipiendis parata. idem quod ξενοδοχεῖον. apud Iustinian.l.sancimus,18. & l.vlt.C. de sacr. eccl.& alibi frequenter.

XENOPAROCHI, ξενοπάροχοι, qui peregrinis res ad victum necessarias prębebant: vt notatio verbi declarat. iidem, opinor, qui Parochi, *qui prębent ligna salémque*: vt ait Horat.lib. Serm.I. Arca.l.vltim.§.1, D. de mun.& hon. Hi quoq; qui custodes ędium, vel archioræ, vel logographi, vel tabularij, vel xenoparochi, vt in quibusdā ciuitatib.

XYSTICI, à Xysto. Xystus autem & Xystum, cùm apud Græcos idem significent, apud Latinos tamen nonnihil habere discriminis, docuit Gulielmus Philander in Anno.in Vitruuium. Nam Xystos, inquit, Latini vocant porticus tectas, vbi athletæ per hyemem exercebantur: Xysta autem subdiales ambulationes, vbi sudo cœlo suas exercebant palæstras. Vide Vitruuium lib. 5,cap. 11: & lib.6,cap.10. Xystici antem dicuntur certatores, qui in Xystis exercētur. Vlpian.l.4,D.de his qui not. Et generaliter ita omnes opinantur, & vtile videtur, vt neque thumelici, neque Xystici, neque agitatores, ceteráque eorum ministeria, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur.

Z Litera.

ZONA, cingulū duplex, pecuniæ quam aliquandiu cōseruare volumus, gestandę idoneum. Vlp. l.6, D. de bon. damnat. Nec si Zonam circa se habuerit, protinus aliquis vindicare debebit. Gracchus apud Gellinm lib. 15, cap. 12: Itaque Quirites, qnum Roma profectus sum: zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli.

ZYTHVM, auctore Dioscoride libr. 2, potus est, qui fit ex hordeo in aqua resoluto. In Ægypto plerunque fieri Plin.lib. 22. testatur. Vlpian.l.9,D.de trit.vin.ol. Certè Zythum, quod in quibusdam prouinciis ex tritico, vel ex hordeo, vel ex pane conficitur, vini legato non continebitur. Et infrà identidem eadem in lege.

Kk 2 ANTI

ANTIQVITATVM ROMANARVM, QVAE QVIDEM AD IVS CIVILE PERTINENT, ELEMENTA.

TYPOGRAPHVS ADOLESCENTIBVS IVRIS STVDIOSIS.

ATIS constat, Ius Ciuile vestrum, Romanorum, esse, non Atheniensium, aut Carthaginiensium, aut Lacedæmoniorum, optimi & humanissimi adolescentes. quapropter qui in Reip. Romanæ cognitione bene versati sunt, ij tanto faciliorem ad Iuris vestri prudentiam aditum habent, quanto Germanus facilius Italo, Cornelij Taciti De moribus Germanorum librum: aut Italus facilius Germano, Italici belli historiam à Plutarcho vel Appiano descriptam, intelliget. non enim totum ius vestrum in philosophando, & acutè disputando, positum est: veluti, de iure sui, de iure accrescendi, de toto & partibus, de diuiduo & indiuiduo: sed maxima & potissima eius pars in Reipub. Romanæ practica, vt nunc loquimur, id est vsu forensi versatur: veluti de Prætorum iurisdictione, aut Proconsulum, ac Præsidum prouinciæ. Quotusquisque locus in Pandectis reperietur, in quo non illius fiat mentio? Itaque Ciceronis, Liuij, Plutarchi aliorúmque lectionem magnopere ad iuris vestri cognitionem prodesse, nemo nisi planè imperitus, non intelligit. Quòd si contenti esse hoc tempore possemus nostræ quisque ciuitatis ac patriæ institutis, ridiculam sanè operam in Pandectis vestris cognoscendis poneretis. Sed quoniam disputatis, esse aliquid à Romanis Iurisconsultis ita subtiliter & acutè excogitatum, vt in hominum nostrorum ingenia cadere tanta subtilitas non possit: propterea in illorum libris peruolutandis ac perdiscendis noctes diésque consumitis: quos tamen labores quàm inaniter maxima pars hominum superioribus seculis exantlarit, non difficile dictu est. Caussam autem illius (vt prætores vestri loquebantur) nequitiæ, hoc est impendij frustra & inutiliter consumpti, qui iudicio bono præditi sunt, ignorantiæ Romanarum antiquitatum attribuunt. Quæ cùm ita sint, erit humanitatis vestræ, adolescentes optimi, consilium nostrum boni consulere: qui studiorum vestrorum vtilitati inseruientes, hunc in locum nonnulla quæ ad Reipublicæ Romanæ cognitionem pertinebant, coniecimus.

Valete adolescentes humanissimi, & bonis consilijs, dum ætas vestra fert, obtemperate. Deus studia vestra gubernet.

LEGVM ROMANARVM ACCOMMODATA AD LITERARVM ORDINEM ENVMERATIO.

LEGES autem duntaxat, quæ de iure publico sunt, non etiam quæ de priuato, hoc est, singulis hominibus fuerunt, quæ, Priuilegia dicebantur, in hunc ordinem relatæ sunt.

A.

ACILIA Minutia de pace Carthaginiensium. Tulere M. Acilius, & Q. Minutius Tribuni plebis, Cornelio, Ælio COSS. Anno ab vrbe condita DLII. Vellentne iuberéntne senatum decernere, vt cum Carthaginiensibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quémque ex Africa exercitus deportare iuberét? De pace, vti rogas, omnes tribus iusserunt: pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Liuius lib. XXX.

ACILIA de coloniis deducendis. Tulit C. Acilius Tribun. pleb. Cornelio, Minutio COSS. Anno ab V.C. DLVI. Vt quinq; coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad ostia fluminum Vulturni, Liternić; vna Puteolos, vna ad Castrum Salerni. his Buxentum adiectũ: tricenę familię in singulas familias iubebantur mitti. Liuius lib. 32.

ACILIA REPETVNDARVM. Tulit M. Acilius Glabrio. Vt repetundarum caussa vna actione absolueretur: id est; vt neque reum comperédinari, neque caussam ampliari liceret. Item vt qui accusatores constituti essent, potestatem haberent literas & publicas & priuatas conquirendi, obsignandi, deportandi. Cicer. Verrin. 2. & 3. & in secundam Asconius.

ÆBVTIA DE LEGIBVS. Tulit Æbutius Tribunus pleb. Vt duodecim Tab. capita quæ Reip. propter antiquitatem obsoletáque res inutilia essent, abrogarentur: solæ Legis actiones Centumuiralium caussarum manerent. Gellius lib. 16. cap. 10.

ÆBVTIA LICINIA. Vide Licinia Æbutia.

AELIA DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit Q. Aelius Tubero. Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio, COSS. Anno DLVIII. Vt Latinæ duæ coloniæ, vna in Brutios, altera in Thurinum agrum deduceretur. Liuius libro XXXIIII.

AELIA DE col. ded. Tulit idem. Vt in agrum Latinum Thurinum coloniç deducerentur. Liuius lib. XXXV.

AELIA DE comitiis. Tulit Q. Aelius COS. cum M. Iunio, Anno DXXCVI. Vt quoties cum populo ageretur, augures de cœlo seruarent, magistratus & obnunciandi, id est denunciandi agi per Iouem nõ licere, & legislationi intercedendi potestatem haberent. Nam quum lex ferretur, Augures de cœlo seruabát: magistratus, si quid obseruatũ erat, quo impediri comitia possent, nunciabát. Cic. in Pisoniana, vbi centum ante Pisonis & Gabinij consulatũ annis latam hanc fuisse legem scribit, oratoriè & suo more. Mentio est apud omnes frequentissima.

AELIA Sanctia quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducenda est auctoribus antiquis libris, sententiáque ipsa & historię veritate postulante. idque iampridem interpre

terpretum nonnulli docuerunt.

ÆLIA SENTIA de manumissionibus. Tulere Sex. Ælius, C. Sentius COSS. Ann. DCCLVI. Vt qui serui pœnæ caussa vincti à domino, quibúsve iniustæ notę fuerant, quive propter noxam torti, nocentésve inuenti, quive traditi vt ferro aut cum bestiis depugnarent, quive in custodia fuissent, ij si manumitterentur non ciues Rom. sed dedititiorū numero essent: id est, vt neconnubium, neque commercium, neq; testamenti factionem haberēt. Vt minorem triginta annorum seruum vindicta aut testamento, nisi caussa apud consilium probata, manumittere non liceret. Ne dominus annis viginti minor, seruum nisi caussa apud consilium probata manumitteret. Vt seruus ab eo domino qui soluendo nō est, testamento liber esse iussus, & heres institutus, & si minor sit triginta annis, vel in ea causa vt dedititius fieri debeat, ciuis Rom. & heres sit, si tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quòd si duo pluresve liberi heredésve esse iussi sunt, primo loco scriptus liber & heres sit. Vt si patronus libertum inopem non aluerit, primùm libertatis caussa impositis tam ipse, quàm is ad quem ea res pertinebit, mulctetur: dein ipsius hereditate, tum ipse tum ipsius liberi priuentur, nisi heres institutus sit. postremò à bonorum possessione remoueatur, præterquam secundum tabulas.

NE dominus in manumittendo seruo seruáve legem ei de contrahendo matrimonio, quæ ciuis Rom. libertatem imminuat, imponat: si secus faxit, ad eius legitimam hereditatem ne admittatur. Vlpianus & Iustinianus in Institu. item Iulianus l. qui soluendo, 42. Paulus l. si is qui, 55. l. si is qui, 57. l. qui soluendo, 60. l. si non lex, 83. D. de heredibus instit. l. sciendum, 70. D. de verborum signifi. l. 1. C. qui manum. non poss. l. 3. §. 2. D. de suis & legit. l. si patronus, 33. D. de bon. libert.

AELIA de Statilio. Tulit C. Aelius Tribun. ple. qua damnatus est Stennius Statilius Lucanus, quòd Thurinos infestasset. Plinius lib. 34. cap. 6.

AEMILIA CIBARIA. Tulit M. Aemilius Lepidus COS. cum Q. Lutatio Catulo, Anno DCLXXV. Hac non sumptus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus est. Gellius libro 2. cap. 24. Macrobius Saturn. lib. 3, cap. 17.

AEMILIA DE CENSVRA. Tulit Mam. Aemilius Dictator, Anno CCCXX. Ne censura quæ vsque eò quinquennalis fuerat, plus quàm annua ac semestris esset. Liuius lib. 4. & 9.

ALLIENA DE TERMINIS. Tulit. Eius hoc caput legitur in libro De agrorum conditionibus valde corruptum: sed ex Roscia, quam suo loco describemus, sic castigauimus: Quę colonia hac lege deducta, quódve municipium constitutum erit, qui limites decumani, quæcunque fossæ in eo agro erunt: qui ager hac lege datus assignatus erit, ne quis eos limites decumanos obsepito, néve quod in eis immolitum, néve quid ibi positum habeto, néve eos arato, néve eas fossas obturato, néve quis sepito, quo minus suo itinere aqua ire fluere possit. Si quis aduersus ea quid fecerit, in res singulas quotiescúque fecerit, ‡‡ IIII. colonis, municipibúsve iis in quorum agro id factum erit, dare damnas esto: pecuniæ qui volet petitio hac lege esto.

AMPIA LABIENA de Cn. Pompeio. Tulere T. Ampius, T. Labienus Tribuni pleb. Metello, Afranio COSS. Anno DCXCIII. Vt Cn. Pompeius victor ex Asia ludis Circensibus corona aurea & omni cultu triumphantium vteretur, scenicis autem prætexta coronáque aurea. Velleius lib. 2.

ANNARIA LEX dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni magistratus capiendi. Festus. vide VILLIA.

ANTIA SVMPTVARIA. Tulit Antius Restio. De sumptu in cōuiuia. &, Vt qui magistratus esset, magistratúmve capturus esset, ne quò ad cœnā nisi ad certas personas itaret. Gell. lib. 2. c. 24. Macrobius li. 3. c. 17.

ANTISTIA DE Satricanis. Tulit M. Antistius Trib. ple. Foslio (vt opinor) & plautio COSS. An. DCXXXV. Vt Senatui de Satricanis ciuibus Ro. sententiæ ferendæ ius esset. Liuius lib. 26.

ANTONIA IVDICIARIA. Tulit M. Antonius COS. cum C. Iulio, Anno DCCIX. Vt tertia iudicum decuria, è centurionibus, antesignanis, alaudis, manipularibus fieret. Cic. Philipp. 1. & 5.

ANTONIA DE Dictatura. Tulit idem Triumuir. R. P. C. Ne quis vllam ob caussam de Dictatore creando referret, néve Dictaturam oblatam acciperet. qui secus fixit,

Tulere L. Ælius, C. Martius Tribuni plebis, Iunio Æmilio COS. Anno CDXLII. Vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur. Quæ antea, perquàm paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Cõsulum fermè fuerant beneficia. Liuius lib. 9.

ATILIA DE TVTELIS. Tulit. Vt mulieribus pupillisve tutores non habentibus, à Prætore & maiore Tribunorũ plebis parte darẽtur. Vlpianus capite Instit. 12. Imperator, De Atiliano tutore. Liuius lib. XXXIX.

ATINIA DE VSVCAPIONIBVS. Tulit. Vt quod surreptum esset, eius rei æterna auctoritas esset, nisi si in eius cui surreptum esset, potestatem reuertisset. Gellius libro 17. cap. 7. Paulus l. 4. §. 4. D. De vsurpat. Iulianus l. 33. eiusdem tit. Cicero Verrin. 3.

ATINIA DE TRIB. PLEB. Tulit. Vt qui Trib. pleb. esset, idem senator esset: dicendæ que in senatu sententiæ ius haberet. Gell. lib. 14. cap. vlt.

AVRELIA DE TRIBVN. PLEB. Tulit C. Aurelius Cotta COS. cum L. Octauio, Anno DCLXXVIII. Vt Tribunis pleb. liceret postea alios magistratus capere: quod lege Sullæ iis erat ademptum. Pedianus Cornelia L. Verr. 1. Liuius lib. 97. Velleius lib. 2.

AVRELIA IVDICIARIA. Tulit C. Aurelius Cotta Prætor, M. Crasso, Cn. Pompeio primùm COSS. Anno DCLXXXIII. Vt iudicia quæ penes solos senatores erant, inter senatores, & equestrem ordinem, & Tribunos ærarios communicarentur. Cicero in Verrinis sæpe, Asconius in easdem. in Orat. pro Cornelio, & in Pisonem. Florus verò Epitome 97. Velleius lib. 2. vbi tamẽ Tribunos ærarios non nominat.

B

BAEBIA DE PRÆTORIBVS. Tulit. Vt alternis annis quaterni Prætores crearentur. Liuius libro 40. Festus nominat libro decimosexto, in voce Rogat.

C

CÆCILIA DE FVLLONIBVS. Tulit Cæcilius Metellus. C. Flaminius, L. Æmilius CENS. dedere ad populum ferendam. Plinius libro XXXV. cap. XVII.

CÆCILIA DIDIA DE LEGIBVS. Tulerunt Qu. Cecilius Metellus, T. Didius COSS. Anno DCLV. Ne multis de rebus coniunctim vna rogatione ad populum ferretur, ne populo necesse esset ũ coniunctis rebus compluribus, aut id quod nollet accipere, aut id quod vellet repudiare. Item, vt in legibus promulgãdis trinundinum seruaretur. Cicero Philipp. 5. pro Domo sua, & ad Attic. epist. 1.

CÆCILIA de censoribus. Tulit Qu. Cæcilius, Qu. F. Metellus Pius, Scipio COSS. cum Pompeio. Anno DCCI. Vt Censoria potestas, quam P. Clodius Tribun. plebis imminuerat, restitueretur. Dio libr.

CÆCILIA repetundarum. Tulit. Nominatur à Valerio Max. libro sexto, cap. II.

CÆCILIA de iure Italiæ. Tulit Qu. Cæcilius Metellus Nepos, Prætor, L. Afranio, Qu. Metello Celere Coss. anno DCXCIII. Vt Italia à vectigalibus immunis esset. Dio lib. 37.

CAELIA, de suffragiis. Tulit Cælius Tribun. plebis, Qu. Cæcilio, T. Flaminio COSS. Anno DCXXX. Vt etiam in perduellionis iudicio quod Cassia lege Tabellaria exceptum erat, populus non voce sed tabella sententiam ferret. Cic. lib. De leg. 3.

CADVCARIA. Vide Iulia Caducaria.

CALLIDIA DE Metello reuocando. Tulit Qu. Callidius Tribunus plebis, vt Q. Metellus qui quòd in Saturnini legem iurare noluerat, exilio damnatus erat, in ciuitatem reuocaretur. Valer. Max. lib. 5. cap. 2. Cicero pro Plancio.

CALPVRNIA repetũdarum. Tulit L. Calpurnius Piso Tribun. pleb. L. Marcio, M. Manilio COSS. Anno DCIIII. nulla antea quùm fuisset. Vt quibus in prouinciis magistratus populi R. eorúmve comites pecunias contra leges cepissent, earum prouinciarum homines iudicio Romæ constituto suas pecunias repeterent. Cic. De offic. 2. in Bruto, & Verrina v.

CALPVRNIA, de ambitu. Tulit C. Calpurnius Piso COS. cum M. Glabrione, Anno DCLXXXVI. Vt ambitus damnati omni honoris petitione prohiberentur, certáque pecunia multarentur. Dio libro 26. Cic. pro Murena, pro Cornel. & in eam Ascon.

CALPVRNIA DE CIVITATE. Sisenna historia. libro quarto, Milites vt

lex

liam & Fusiam à Clodio sublatam toties Cicero queritur: in Sextiana, Pisoniana: & in hanc Asconius, & Dio lib.38.

CLODIA de iniuriis publicis. Tulit idē. sed de ea nihil me legisse puto, præter hæc Ciceronis in ea pro domo: At tu etiam legem de iniuriis publicis tulisti, Anagnino nescio cui Menulæ per gratiam, qui tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, vt locus ipse in tua tanta iniuria legem & inscriptionem statuæ refelleret.

CLODIA de vi. Tulit idem. Vt de iis qui ciues Rom. sine iudicio populi indicātaque caussa necassent, quæstio haberetur. Tulit autem ob Ciceronem & alios, à quibus necati erant Catilinarij, quamuis nominatim de Cicerone nullam faceret mentionem. Velleius libr. 2. Dio. XXXVIII. Cicero ad Attic. III.

CLODIA de M. Tullio. Tulit idem. Vt M. Tullio Ciceroni quòd falsum S.C. retulisset, quòd ciues Rom. indemnatos necasset, aqua & igni interdictum esset, néve ei intra quingenta passuum millia liceret esse, ne quis de ipsius reditu ad senatum referret, ne quis sententiam diceret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in sententiam, ne scribendo adesset. Pro domo sua, Post reditum in sen. & lib. ad Att. III. & Dio lib.38.

CLODIA de prouinciis. Tulit idem. Vt Gabinio Syria, Babylon, Persæ: Pisoni Macedonia, Achaia, Thessalia, Græcia, omnísque Bœotia proconsulari imperio mandaretur: iísque cum exercitu in eas prouincias iuris pecunia ex ærario attribueretur. Cicero Pro domo, & in Sextiana.

CLODIA de intercessione. Tulit idem Clodius. Vt libera & soluta in ferendis legibus Tribunorum plebis potestas esset, neque intercessione impediretur. Cicero in Sextiana, Nouem enim Tribunis vnus obsistere poterat. Dio lib.38.

CLODIA de collegiis. Tulit idem. Vt collegia, id est, conuentus artificum à Numa instituti, & magna ex parte partim legibus, partim Senatusconsultis sublati restituerentur, multíque alij constituerentur. Cic. in Sextiana, Pisoniana, Pro domo sua, Pedianus in Cornel. & Dio lib.38.

CLODIA de regno Cypri. Tulit idem. Vt Cyprus insula in prouinciæ formam redigeretur, vt Ptolemæus rex Cypri sedens cum purpura & sceptro, & illis insignibus regiis præconi publicè subiiceretur, & cum bonis omnibus publicaretur. Vt M. Cato Quæstor cum iure prætorio, adiecto etiam Quæstore mitteretur in insulam Cyprum, & regiæ gazæ vendendæ, & pecuniæ deportandæ præficeretur. Vt qui Byzantij rerum capitalium damnati exularent, populi Rom. nomine in eam ciuitatem reducerentur. Cicero pro Domo sua, pro Sext. De prou. cons. Velleius lib. 2. Plutarch. in Vitis.

CLODIA de Pessinuntio sacerdotio. Tulit idem, Vt Pessinuntius Matris magnę sacerdos, suo sacerdotio spoliaretur, fanúmque illud Brogitaro Gallogręco attribueretur. Pro Sextio, De aruspic. resp.

CLODIA de censoribus. Tulit idem. Ne quem Censores in legendo præterirēt, néve qua ignominia afficerēt, nisi qui apud eos accusatus, & vtriusque Censoris sententia dānatus esset. Asconius in Pisonianam, Cicero in eadē, in Miloniana, & Sextiana.

CLODIA de sociis ac nominis Latini. Tulit C. Claudius COS. cum T. Sempronio, Anno DLXXVI. Qui socij ac nominis Latini censi essent, vt omnes in suam quisque ciuitatem ante Kalen. Nouembres redirent. Vt Dictator, Consul, Interrex, Censor, Prætor, qui nunc esset apud forum, darent operam, vt qui manumitteretur, in libertatem vindicaretur: iusiurandum daret, qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ caussa manu non mitteret: qui id non iuraret, eum manumittēdum non censuerunt. Liu. libr. 41. qui tamen locus corruptus est: legendum fortasse, Ab eo manumittēdum.

CLAVDIA de comitiis. Tulit M. Clodius Marcellus COSS. cum Ser. Sulpicio, Anno DCCII. Ne in magistratuum comitiis absentium ratio haberetur. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA de Colonia Nouicomi. Tulit idem M. Marcellus. Vt colonis quos rogatione Vatinia Nouumcomum Cæsar deduxisset, ciuitas adimeretur: quòd per ambitionem, & vltra præscriptū data esset. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA de fœnore. Tulit Claudius Cæsar ne creditores in mortem parentum pecunias filiisfamiliarū fœnori darent. Tacitus libr. XI. vbi apertè legē latam affirmat.

CLAVDIA de re numaria. Tulit. Vt victoriatus numus, qui ex Illyrico aduectus mercis

tur. Plin.li.7. Quintil.lib.11, cap.1. Cicero in Pisonian. Dio lib.41.

Cornelia de sacerdotiis. Tulit idē. Vt ius creandorum sacerdotum à populo (cuius hæc lege Domitia potestas erat) ad collegia sacerdotum transferretur. iique ex veteri more tributis comitiis cooptarētur. Dio lib.37. Et Asconius in Diuinat.

Cornelia de Quæstoribus. Tulit idem. Vt viginti Quæstores supplendo senatui crearētur, cui iudicia tradiderat. Tacitus libr.11.

Cornelia de proscriptis: vide Valeria.

Cornelia maiestatis. Tulit idē. Ne qui cum imperio prouincias obtinerēt, populi senatúsve iniussu exercitum de prouincia deportarent, bellúmve sua sponte gererent. Cicer. in Pison. Alia capita fuerunt, quę Pedianus in Corneliana significat. Fuit & illud, vt à quæstionibus vel cruentis nullius dignitas exciperetur. Amm. Marcell. lib.19.

Cornelia de sicariis & veneficiis. Tulit idem. Vti qui hominem occiderit, cuiúsque dolo malo incēdium factum erit, quíve hominis occidendi, furtíve faciendi caussa cum telo ambulauerit, iudicio publico damnetur. Marcia. lib.1. D. ad l. Cor. de sicar. quo sub titulo multa huius legis capita enumerantur. Ea lege excepti erant, qui proscriptione Syllana ob relata ciuium Ro. capita pecunias ex ærario acceperant. Sueto. Cæsare. Eiusdem etiam hoc caput fuit, vt cùm in consiliū iri oporteret, Quæsitor à reo quæreret, clàm an palā de se sententiam ferri vellet. Cic. in Cluentiana. Itē, Vt si quis domi suæ necatus erit, ei qui seruos qui ante quæstionem fugerint, peruestigarit, & indicarit, in singulos seruos quos eius cædis conuicerit, quinos aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quātitas non possit, ex publico accipiat. Vt de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, iudicium inter sicarios fiat: ita, vt ex vinculis caussam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur: & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati. Caius l.25. D. ad s. c. Syllanian.

Cornelia de iniuriis. Tulit idē. Vt Venuleius testatur in l. hos accusare, 12. in fi. D. de accusar. Vt in eos qui quempiam pulsassent, verberassent, domúmve alienā vi introissent, iudiciū daretur. Vt in eo iudicio non esset, qui ei qui ageret, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve esset, propiúsve eorum quenquam ea cognatione, affinitatéve attingeret, quíve eorum cuius, parētéve cuius eorum patronus esset. Vt filiusfa. ex omni causa iniuriarum agat, vt actori iusiurandum deferre liceat reo, an iniuriam fecerit. Si quis librū ad infamiam alicuius scripserit, composuerit, ediderit, dolóve malo fecerit, quo quid eorum fieret: etiamsi alterius nomine ediderit, vel sine nomine: vti de ea re agere liceret, & si condemnatus sit, qui id fecit, intestabilis ex lege esse iubetur. Vlp. l.5. D. de iniu.

Cornelia de falso. Tulit idem. De omni falsitatum genere, quæ in numis, testamentis, partubus, iudiciis, tabulis publicis aliísque rebus commissæ, publici iudicij pœnam mererētur: de quibus Iurisconsulti copiosè sub tit. Ad leg. Cor. De fals. Crimina enim ferè sunt innumera, quibus quòd pœna esset cōstituta nulla, huius legis pœna, partim senatusconsultis, partim Principum rescriptis, partim etiam Iurisconsultorum responsis attributa est. Meminit Cic. Verrin.3. De nat. deor.2. & Sueton. in Augusto. Pompon. l.2. De origin. iur. Paulus Sent.4. cap.7. & lib.5, cap.24. Neque verisimile esse, quod quidam putant, id solùm falsum hac lege coerceri, quod in testamentis cōmissum esset: patet ex l.9. D. de falsis.

Cornelia de testamētis. Tulit idē. Vt eorum testamēta qui in hostium potestate essent, perinde rata essent, ac si hi qui ea fecissent in hostium potestarem nō peruenissent: & hereditas ex his eodem modo ad vnumquémque pertineret. Iulianus l.12. D. Qui test. fac. poss. Vlpia. cap. Institu.23. Iauolenus in l.15. De iniust. rupt. Atque ex hac lege inducta fictio est, Vt qui captus apud hostes decederet, mortuus eodem momento quo captus esset, putaretur. Eiusdem legis caput opinor illud fuisse, quod in edicto Verris significatur, apud Ciceronē, lib. Accusat. primo: Nō minus multis signis quàm è lege oporteat, cautúmque de numero testium quos in testamentis adhiberi oporteret, fuisse.

Cornelia de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui corporis exercendi causa susceptus esset, faceret. veluti hasta pilóve iaciendo, currendo,

currendo, saliendo, luctando, pugnando. Marcian.l.3.D.De aleator.

CORNELIA de iis qui legibus soluuntur. Tulit G. Cornelius Trib.pl.C.Pisone, M.Glabrione coss. Anno DCLXXXVI. Ne quis in senatu legibus solueretur, nisi CC. affuissent, néve quis intercederet quum de ea re ad populum ferretur. Asconius in Cornelianam. quod eò pertinebat, vt esset quidem in senatus potestate dare extra ordinem imperia, legibúsq; soluere, sed ita vt pòst ad populum veteri more de ea referretur. Dio lib.36.

CORNELIA de Iurisdictione prætorum. Hanc idem, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, vt eodem loco scribit Asconius: Vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerẽt: quæ res tum gratiam ambitiosis Prętoribus, qui variè ius dicere assueuerant, sustulit. Dio lib.26.

CORNELIA de natali Vrbis. Tulit P. Cornelius Dolabella coss. statim post Cæsaris necem, Vt deinceps is dies natalis Vrbis haberetur. Appianus libro De bello ciuil. secundo.

CORNELIA de M. Tullio Cicerone. Tulit Centuriatis comitiis P. Cornelius Lentulus, Consul cum Qu. Metello Anno DCXCVII. & cum omnibus magistratibus præter vnum prætorẽ App. Claudium, P. Clodij fratrem, & duos Trib. pleb. Sex. Attilium Serranum, & Numerium Quintium, pridie Non. Sextiles. Vt M. Tullio Ciceroni redire in ciuitatem, venireque in Senatum liceret. Pro domo, pro Sextio, in Pisonem, in Epist. fam. & alibi.

CORNELIA de limitib. Tulit. Vt per actuarios limites populo sicut per viam publicam itineris faciundi ius esset. Hyginus in libello De limitibus constit.

CVRIA de patrum auctoritate. Tulit M Curius Trib. ple. M. Fuluio, T. Manlio coss. An. CDLV. Vt ante comitia magistratuum, patres auctores fierent. Liuius lib.10. Cic. De claris orat. Probus De viris illust. idem lege Publilia cautum de comitiis legum fuit.

CVRIATA lex dicebatur olim, quæ in curiatis comitiis de eorum imperio fereba tur, qui in prouincias mittebantur: videlicet quid cuique imperij, atque ornamenti attribui placeret. Postea verò non ab vniuerso populo, sed à XXX. lictoribus ad speciem atque vsurpationẽ vetustatis, hoc est, ad triginta veteres curias repræsentandas constitutis, iubebatur. Liuius libr.9. Cic.2. Agraria in Rullum.

D

DECEMVIRALES de XII. tab. Tulit App. Claudius decemuir, cum collegis, Anno CCCII. Vt leges X. tabularum ratę essent, eisq; populus parẽret. His etiam duas eodem anno tabulas addiderũt. Dionys. lib.10. & Liuius lib.3.

DECIA de duumuiris naualibus. Tulit M. Decius Trib. pleb. Iunio, Æmilio coss. Anno CDXLIII. Vt duumuiros nauales classis ornandæ reficiendæq; causa populus iuberet. Liuius lib.9.

DIDIA sumptuaria. Tulit. App. Claudio, Qu. Metello coss. Anno DCX. Vt vniuersa Italia, non sola vrbs, lege Fannia sumptuaria teneretur. Vt non soli qui pran dia cœnásve maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocati essent, atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Macrob. lib.3. cap.17.

DOMITIA de sacerdotiis. Tulit Cn. Domitius Ahenobarbus Trib. ple. C. Mario III. L. Aurelio coss. Ann. DCL. Vt non sacerdotum collegia, vt antea, quem vellent cooptarent: sed populi id beneficium esset. cùm autẽ populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, rogauit vt minor pars populi, id est, tribus septemdecim vocarẽtur: ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. Sue. Nerone. Velleius lib.2. Cic. in Agraria 2. epist. 5. ad Brutum, & pro Cornelio, & Ascon. in eandem. Dio lib.37.

DVILIA de magistratibus. Tulit M. Duilius Tribunus plebis. Valerio, Horatio coss. Anno CCCIIII. Vt qui plebem sine Tribunis pleb. reliquisset, quíque magistratum sine prouocatione creasset, tergo & capite puniretur. Liuius libr.3. Dionys. lib.10.

DVILIA Mænia de coitionibus. Tulere de collegij senten. M. Duilius, L. Mænius Tribu. pleb. Martio, Manlio coss. An. CCCXCVI. Ne quis postea populum seuocaret: qui hoc faxit, capitale esset. Liuius lib.7.

DVILIA Mænia de fœnore. Tulere iidem. Vt fœnus ne maius vnciario exerceretur. Liuius lib.7.

F

FABIA de ambitu. Tulit. Vt certus numerus sectatorum esset, id est eorum qui candidatos in campum deducerent. Cic. in Murzniana.

FABIA de plagiariis. Tulit. Vt qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, vinctum [illegible]erit, emerit sciens dolo malo, quíve in [illegible]ŭ qua re socius erit, quíque seruo alien[illegible] [illegible]eruæ ve persuaserit, vt à domino dom[illegible] [illegible]e fugiat, vel eũ eámve inuito vel insciente domino dominàve celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo, quíve in ea re socius erit: iudicio pœnáque pecuniaria damnetur. l. pen. & vlt. D. ad leg. Fab. Item ne seruus qui plagium admisit pro quo dominus pœnã intulit, intra decem annos manumittatur. l. 12. D. de manumiss. Cic. pro C. Rabirio, An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, plura dicenda sunt? Et Iurisconsulti in Pandect. item Paulus Sent. 5. cap. 7.

FABIA lex, pro formula dicitur apud Paulum lib. Sen. 3. cap. 3. impropriè, quum ea lex non fuerit: sed actionis formula. Similiter autē Cicero Manilianas venalium vendendorum leges dixit, in lib. De orat. 1. pro Cantiones.

FABIA de terminis. Ea legitur in libro De agrorum cõditionibus his ferè verbis, quæ paucis quibusdam locis correximus. Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum, conciliabulum constituerit, in eo agro, qui ager intra fines eius coloniæ, municipij, fori, conciliabuli, præfecturæ erit, limites decumani vt fiant, terminíq; statuantur, curato: quique fines ita statuerit, hi fines eorum sunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium fines ducat: quique termini hac lege statuti erunt, ne quis quem eorum eiicito, néve commoueto, sciens dolo malo: si quis aduersus ea fecerit, in terminos singulos quos eiecerit, locóve monerit sciens dolo malo, ⳨ x x v. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas esto, déque ea re curatoris, qui hac lege erit, iurisdictio, reciperatorúmque datio addictio esto. Si curator hac lege non erit, tunc quicunque magistratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iuri dicundo præerit, magistratus de ea re iurisdictio iudicisque datio addictio esto: inque eam rem is qui hac lege iudicium dederit, restibus publicè duntaxat in res singulas x. denunciãdi potestatem facito, ita vt è Republica fidéque sua videbitur. Et si is vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo déve bonis eius, primo quoque die exigito, eiúsque quod recepturn erit partē dimidiam eius cuius vnius opera maximè is cõdemnatus erit, partem dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere volet, sine sua fraude licet facere: néve quid cui is ob eam rem hac lege damnas esto.

FALCIDIA de testamētis. Tulit P. Falcidius Trib. pleb. Domitio, Asinio COSS. An. DCCXIIII. Eius hæc quatuor capita memorantur. Qui ciues R. sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamentum facere volet, ei quem pecuniam quásq; res, quibúsq; dare legare volet, ius potestásque esto vt hac lege licebit. Quicunq; ciuis Ro. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantã cuiq; ciui Ro. pecuniam inte publico dare legare volet, ius potestásque esto, dũ ita detur legetur, vt ne minus quã quartam partē hereditatis ex eo testamento heredes capiant. Eis quibus ita datum legatum erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: isque heres, qui eam pecuniam dare iussus damnatúsve erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. Si quis aliter quàm hac lege liceat, pecuniam dederit, legauerit, heredi quartã partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere liceto. Paulus l. 1. D. ad leg. Falcid. Eusebius in Chronicis. Dio verò lib. 48. hoc modo, Vt heres quartam partem bonorũ sibi relictorum, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat: ceteri legatariis relinquat.

FANNIA sumptuaria. Tulit C. Fannius COSS. cum M. Messala, Anno DXCI. vt ludis Romanis, plebeiis Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus centenos æri: In singulos dies impendere liceret: decénq; aliis diebus in singulis mensibus, tricenos: ceteris autem omnibus diebus, denos. Ne quid volucrum poneretur, præter vnam gallinam quæ non esset altilis. Plin. libr. 10. cap. 50. Gellius lib. 2. cap. 24. Macrob. lib. 3. cap. 17. Athenæus autem libr. VI. extremo eiusdem, legē sic exponit: ἐκέλευε δ' ὁ νόμος,

τριῶν

τριῶν μὲν πλέονας τῶν ἔξω τ᾽ οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι. ἐπ᾽ ἀγορὰν δὲ τῶν πέντε. τοῦτο δὲ τρὶς τοῦ μηνὸς ἐγένετο. ὀψωνεῖν δὲ πλέον τῶν δυοῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσους. εἰς ἐπιγραμματαρίας δὲ καπνιστῶν ἀνακεῖσθαι τάλαντα δαπανᾶν ἐς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπιχώρει. καὶ ὅσα γῆ φέρει λάχανα καὶ ὄσπρεια ἐπέτρεψε.

FAVIA de terminis. Vide Fabia.

FLAMINIA agraria. Tulit C. Flaminius Trib. pleb. Æmilio, Poblicio COSS. Anno DXXI. Vt ea regio Galliæ, quæ Picenum vocatur, vnde Senones expulsi fuerant, militibus Romanis diuideretur. Polyb. lib. 2.

FLAVIA de Tusculanis. Tulit M. Flauius Tribu. pleb. Sulpitio, Æmilio COSS. Anno CDXXX. Vt in Tusculanos animaduerteretur, quorum ope ac consilio Veliterni, Priuernatésque populo R. bellum fecissent. Liuius lib. 8. Antiquata. ibid.

FVRIA de Ædilibus ex patrib. creandis. Tulit M. Furius Camillus Dict. Ann. CCCXXCV. Vt duo Ædiles ex patrib. crearentur. Liuius lib. 6. in fin.

FVRIA de iure Campanorum. Dedit Campanis L. Furius Prætor, Foslio & Plautio COSS. Anno CDXXXV. quū primum Capua in deditionem recepta Præfecti eò missi sunt. Liuius lib. 9.

FVRIA Atilia de Mancino. Tulere L. Furius & Sex. Attilius Trib. pleb. Ann. Vt C. Mancinus quòd sine senatus auctoritate pacem cum Numantinis fecisset, iis dederetur. Cic. lib. 3. Offi. Epitomæ LVI.

FVRIA de testamentis. Tulit C. Furius Trib. ple. Ne cui, nisi manumissoris cognato, certísque aliis personis supra mille asses legare, mortísve caussa donare liceret: q. si quis maiorem summam sibi legatam accepisset, quadruplum eius quo plus quàm licebat accepisset, redderet. Lata est autem (vt ait Iustin.) Legis XII. tab. coercendæ caussa: qua vtriquisq; legassit suæ rei, ita ius erat. Cic. pro Balbo, & Verr. 3. Iustinia. De leg. Falcid. Vlp. cap. Instit. t. & 28.

FVRIA Caninia de manumissione. Tulere opinor, P. Furius Camillus, C. Caninius Gallus COSS. Ann. DCCLII. Vt in testamento ex tribus seruis non plures quā duos manumittere liceat, vsq; ad decem, dimidiam partem: à decimo vsque ad triginta tertiam partē, vt tamen adhuc quinq; manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta vsque ad centum, quartam partem, æquè vt decem ex priore numero liberari possint: à centum vsq; ad quingentos, partem quintam similiter, vt ex antecedenti numero vigintiquinq; possint fieri liberi. eadémque præcipit ne plures numero quàm centum ex cuiusquam testamento liberi fiant. Eadem lex cauet, vt libertates seruis testamento nominatim dentur. Hæc ex Institut. Vlpian. tit. 1. Paulo Senten. 4. Caij Instit.

FVSIA de comitiis. Tulit P. Furius, siue Fusius Consul cum Sexto Atilio, Anno DCXVII. Vt certis diebus, qui tamen fasti essent, agi cum populo non liceret. Cic. in Sextiana, In orat. post reditum, De prouinc. consul. & alibi frequentissimè. Latam illo tempore Cice. in Pisoniana testatur: qui centum annis dixit, pro circiter centum annos.

FVSIA de comitiis. Tulit Q. Fusius Calen. Prætor, C. Cæsare, M. Bibulo COSS. An. DCXCIII. Quum in tributis comitiis omniū simul suffragia confunderentur, itaq; fieret, ut singula genera de suffragiorū euentu sic inter se cōtenderent, vt quod rectè statutū esset, id suo suffragio factum dicerent: quod secus, in alios reiicerent: Tulit, Vt singula genera suffragium seorsim ferrent, quo sententiæ internosci possent. Hoc modo singulorū generū suffragia seorsim renunciabantur. Dio lib. 38.

G

GABINIA de nocturnis cœtib. Tulit, Vt qui conciones ullas clandestinas in vrbe conflauisset, more maiorū capitali supplicio multaretur. Ex orat. Porc. Latronis in Catil.

GABINIA de suffragiis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Pisone, Popilio COSS. Anno DCXIII. Vt comitiis quibus magistratus crearētur, populus non voce, sed tabella suffragium ferret. Et quo id liberius esset, cautum est, Ne quis inspiceret tabellam, ne rogaret, ne appellaret, ita ab omni parte liberum iudicium suum in magistratibus creandis populus haberet. Cice. De legib. lib. 3. Et in lib. De Amicit.

GABINIA de piratis persequēdis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Metello, Marcio COSS. Anno DCLXXXV. Vt bellum aduersus piratas Cn. Pompeio in triennium ita mandaretur, Vt toto mari quod est intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis vsque ad quadringentesimum à mari

stadium potestatem haberet imperãdi regibus, præsidibus, ciuitatibus, vt se rebus omnibus ad eius belli administrationem necessariis iuuarent. Pædian. in Cornel. Velleius libr. 2. Dio libr. 38. Plutarchus in Pompeio, & Cicero De lege Manilia. & in Orat. post redit. in Senat. Appian. in Mithridat.

GABINIA de senatu habendo. Tulit, Vt ex Calen. Feb. ad Cal. Martias quotidie Senatus cogeretur, & legatis exterarum nationum daretur. Cicero in Epist. ad Qu. Frat. lib. 1. epist. 11.

GABINIA de vsuris. Tulit, Ne ius diceretur de iis pecuniis quæ versura facta essent sumptæ. ne scilicet prouinciales homines à Romanis exhaurirentur. ne grauior vsura quàm centesima exigeretur. sed & præter amissam sortem certam pœnam sanciebat. Cic. lib. Epist. ad Attic. 6.

GELLIA & Cornelia de ciuitate. Tulere L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus COSS. Anno DCLXXXI. Vti ciues Rom. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia singulatim ciuitate donauerit. Cic. pro Balbo.

GENVTIA Æmilia de clauo pangendo. Tulere ex s. c. Cn. Genutius, L. Æmilius COSS. Anno CCCXC. Vt, qui Prætor maximus sit, Idibus Septemb. clauum pangat. Liuius lib. 7. vbi addit, Legem ætate sua fuisse priscis literis verbísque scriptam, clauúmque quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuisse, eóque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus à Minerua inuentus sit.

GENVTIA de fœnore. Tulit L. Genutius Trib. ple. C. Martio IIII. Qu. Seruilio COSS. Anno CDXI. Ne fœnerare liceret. Liuius lib. 7.

GENVTIA de magistratibus. Tulit idé, Martio, Seruilio COSS. Anno CDXI. Ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neu duos magistratus vno anno gereret, vtique liceret, Consules ambos Plebeios creari. Liuius lib. 7.

GLITIA de testamétis. Citatur Caius ad legem Glitiam in l. 4. D. de inoffi. testa. Mendosè meo iudicio: quum Glitia non nomen, sed cognomen sit, vt ex Fastis intelligitur. Videndum igitur an Titia rectius legeretur, quæ de pupillorum rationibus lata est, quò Caij sententia pertinet.

H

HIRCIA de Pompeianis. Tulit A. Hircius, Vt Pompeiani ad dignitates non admitterentur. Ex epist. Anton. Philipp. 13.

HORATIA Valeria de plebiscitis. Tulere L. Valerius, M. Horatius COSS. Ann. CCCIIII. Vt quod tributim plebs iussisset, populus teneret. Liuius libr. 3. Dionys. 11. Quod postea lege Hortensia, & Publilia confirmatum est.

HORATIA de magistratibus sacrosanctis. Tulit idem. Vt qui Trib. ple. Ædilibus, iudicib. nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæq; venũ iret. Liuius lib. 3. Dionys. lib. 5.

HORATIA de Caia Tarratia, virgine Vestali. Tulit. Vt certi honores ei tribuantur, in his vt testabilis esset, Vt si quadraginta annos nata sacerdotio abire, ac nubere voluisset, ius ei potestásque exaugurandi atque nubendi esset: munificentiæ & beneficij gratia, quòd campum Tiberinum, siue Martium populo Rom. condonasset. Gellius libr. 6. cap. 7. Plutarchus in Publicola, vbi eam Tarquiniam appellat.

HORTENSIA de nundinis. Tulit. Vt nundinæ quę prius erant feriæ, fastæ essent: vti rustici, qui nundinandi caussa in vrbem veniebant, lites componerẽt. Macrob. lib. Satur. 1. cap. 16.

HORTENSIA de plebiscitis. Tulit Q. Hortensius, Dictator seditionis sedandæ caussa creatus, Anno CDLXVII. Vt eo iure quod plebs statuisset omnes Quirites tenerentur: quum antea Patritij non tenerentur. Gell. lib. 15. cap. 27. Florus epit. XI. Plin. lib. 16. cap. 10. August. li. 3. De ciuitate Dei, cap. 17. quod postea lege Publilia confirmatum est.

HOSTILIA de furtis. Tulit A. Hostilius Cõsul cùm A. Atilio, An. DLXXXIII. Vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reip. caussa abessent, quive in eorum cuius tutela essent. Iustinianus De iis per quos ag. poss. Hinc illæ Hostilianæ actiones, id est, formulæ apud Ciceronem lib. De orat. 1. vbi de militis testamento agitur.

I

ICILIA de Auentino. Tulit L. Icilius Tribun. pleb. M. Valerio, Sp. Virginio COSS. Anno CCXCVII. Vt Auentinus mons

exercitum educerent, bellum sua sponte gererent, in regnum alienum accederent, Cic. pro Postumo. In epist. lib. 5. epist. 20. & in Pisoniana. Item, Ne quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministeriove publico, quive ex cohorte cuius eorum est, pecuniam ob iudicandum, decernendúmve acciplat, vel quo magis aut minus quid ex officio suo faciat: ne quis ob militem legendum, mittendúmve, æs accipiat: néve quis ob sententiam in senatu consilióve publico dicendam, pecuniam accipiat vel ob accusandum, vel non accusandum, vtq; vrbani magistratus ab omni sorde se abstineant: néve plus doni muneris in anno accipiant, quàm quod sit aureorum centum: ne quis ob iudicem, arbitrúmve dandum, mutandum, iubendúmve vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum, non iubendum vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vincirive iubendum, éxve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, absoluendúmve: néve ob litem æstimandam, iudiciúmve capitis pecuniæ've faciendum, vel non faciendum aliquid accipiet. néve in acceptum ferat opus publicum, frumentum publicè dandum, præbendum, approbandum, sarta tecta tuenda, antequam perfecta probata, præstita lege erunt. vt venditiones locationes eius rei causa pluris minorísve factæ, irritæ sint: néve vsu capi ea res possit, priusquam in potestatem eius à quo profecta sit, heredísve eius veniat. Hæc ex Pandectis.

IVLIA de sacerdotiis. Tulit idem. Vt absentis haberi rationem liceret. Cic. Ep. 5. ad Brutum.

IVLIA de prouinciis. Tulit idem Dictator. Ne prouinciæ prætoriæ plus quàm annum, neu plus quàm biennium Consulares obtinerentur. Cic. Philipp. 1. & 5, & 8. item Dio lib. 43.

IVLIA de legibus Cæsaris. Tulit idem. Vt ei qui in suas leges non iurasset, capitale esset. Appianus De bell. ciuil. 2.

IVLIA de fœnore. Tulit idem. Vt difiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebrò mouebatur, debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quásque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid vsuræ nomine numeratum aut perscriptum fuisset: qua conditione quarta ferè crediti depetibat. Sueton. in C. Cæsare. Cæsar lib. 3. De bello ciuili. Eadē de modo credendi possidendique intra Italiam cauebatur. Tacitus lib. 5.

IVLIA de coloniis. Tulit idem. Vt ager Campanus viginti millib. ciuium extra sortem diuideretur, eóque colonia deduceretur. Sueton. Iulio, & Augusto.

IVLIA de vi publica & priuata. Tulit C. Iul. Octauius Augustus, In eos qui vim armis aut sine armis fecissent. Hoc enim est vim publicam, aut priuatā admittere. Florus Epit. c XX. Suet. in eius vita. Hāc legem Iuliam publicorum & Iuliam priuatorum appellat Vlp. in l. si præses, XXXII. D. De pœ. & l. 1. D. vnde vi. Eadem præterea lege cauebatur, ne rem vi possessam vsu capere liceret. l. 33. §. 2. D. de vsurpat.

IVLIA maiestatis. Tulit idem. Qua tenetur is cuius opera dolo malo consilium initum erit, qua obsides iniussu principis interciderent. qua armati homines cum telis lapidibúsve in vrbe sint, conueniántve aduersus rempublicam. locáve occupentur vel templa. quáve cœtus conuentúsve fiat, hominésve ad seditionem conuocentur. cuiúsve opera, consilio, dolo malo consilium initū erit, quo quis magistratus populi Romani, quíve imperium potestatémve habet, occidatur. quáve quis cōtra Rem publicam arma ferat. quíve hostibus populi Romani nunciū, literásve miserit, signúmve dederit, feceritve dolo malo, quo hostes populi Romani consilio iuuentur aduersus rempublicam. quíve milites sollicitauerit, concitaueritve, quo seditio, tumultúsve aduersus rempublicam fiat. Quíve de prouincia cū ei successum esset non discessit. aut qui exercitum deseruit, vel priuatus ad hostes perfugit. quíve sciens falsum conscripsit, vel recitauerit in tabulis publicis. nam & hoc capite primo lege maiestatis enumeratur. Quíve in bellis cesserit, aut arcem tenuerit, aut castra concesserit. quíve iniussu principis bellum gesserit, delectúmve habuerit, exercitum comparauerit. quíve cùm ei in prouincia successum esset, exercitum successori non tradidit. quíve imperium exercitúmve populi Romani deseruerit. quíve priuatus pro potestate magistratúve quid sciens dolo malo

malo gesserit. quive quid eorum, quæ suprà scripta sunt, facere curauerit. Cuiúsque dolo malo iureiurando quis adactus est, quo aduersus rempublicam faciat, cuiúsve dolo malo exercitus populi Romani in insidias deductus, hostibúsve proditus erit: factúmve dolo malo cuius dicitur, quo minus hostes in potestate popul. Romani veniant. cuiúsve opera dolo malo hostes populi Romani cõmeatu, armis, telis, equis, pecunia aliáve qua re adiuti erunt. vt've ex amicis hostes pop. Rom. fiant. cuiúsve dolo malo factum erit, quo rex exteræ nationis populo Rom. minus obtemperet. cuiúsve opera dolo malo factũ erit, quo magis obsides, pecunia, iumenta hostibus popul. Rom. dentur aduersus rempublicam. Item qui cõfessum in iudicio reum & propter hoc in vincula coniectum emiserit.

IVLIA de ambitu. Tulit idem. Vt qui petiturus magistratum, vel prouinciam, vel sacerdotium turbam suffragiorum caussa conduxerit, seruos aduocauerit, aliámve quam multitudinem conduxerit, conuictus vt vis publicæ reus in insulam deportetur. Suet. in Aug. Paulus Sent. 5. capi. 32. & Iurisconſ. in Pand. Diuersum tamen Dio tradit libr. 56. Vt qui magistratũ ambiissent, quinquennium à magistratibus arcerentur. quod ipsum Zonaras lib. 11. secutus est.

IVLIA de maritandis ordinibus. Tulit idem. Ne cœlibes, nisi qui genere essent proximi, quicquam ex testamento ciuis R. caperent: néve orbi plusquam dimidium eorum quę relicta essent. Hoc ex Eusebio, Nicephoro, & Sozomene. & l. 1, C. de infir. pœn. cœlib. Ne cõiux coniugis testamento nisi decimam relictorum partem caperet: fiscus reliquas nouem. Vlpian. ca. Inst. x v. l. 1, C. de his qui se def. lib. x. l. 2, C. de infirm. pœn. cœlib. Fœminis, inquit Vlp. lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationem: à diuortio, sex mensium. Lex autem Papia, à morte viri, triennij: à repudio, anni & sex mensium. Vlpia. cap. x i i i i. Sueton. in Augusto. Vt priori ex consulibus fasces sumendi potestas sit, qui plures liberos quã collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit: sed si par vtrique numerus liberorum esset, maritus, aut qui in numero maritorum est, præferatur: si verò ambo & mariti & patres totidem liberorum sunt, tum ille pristinus honos instauretur, & qui maior natu est, prior fasces sumat. Gell. libr. 2. ca. 15. Vt si liberta ab inuito patrono diuerteret, alij nubere inuito patrono non posset. Vt iusiurandũ quod liberto impositum est ne vxorem ducat, ei remittatur. l. 6. §. 3. De iure pat. l. 1. D. vnd. vir & vxor. Ne senatores eorúmve liberi, libertinas & quę ipsę, quarúmve pater matérve artem ludicram fecerit, item ex numero corpore quæstum facientium vxorem ducant. Ceteri autem ingenui prohibẽtur ducere lenam, à lenone lenáve manumissam, & in adulterio deprehensam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit. Paulus l. 44. D. de ritu nupt. Marcianus autem in l. 19. eo. scribit, caput trigesimumquintum fuisse, Vt qui liberos quos habent in potestate, iniuria prohibuerint vxores ducere, vel nubere, à magistratibus cogantur in matrimonium collocare, & dotare. Vt patritiis liceret libertinas vxores ducere: præterquam si senatores, senatorúmve liberi essent. ne qua sponsalia rata essent, nisi statim exacto biennio nuptiæ fierent: hoc est, ne puellæ decem annis minores, quarum annus ætatis duodecimus maturus coniugio habebatur. Zonaras lib. 11. Hæc autem lex in libris nostris interdum Iulia tantum, Interdum Papia, interdum Iulia Pappia, Interdum Pappia Poppæa dicitur.

IVLIA de vicesima. Tulit idem. Vt quæ hereditates, legata & donationes mortis caussa ad alienos, aut locupletes peruenirent, earum pars vicesima ad fiscum pertineret. Vt testamenta in municipiis, colonijs, oppidis, præfectura, vico, castello, conciliabulo facta, in foro vel basilica, præsentibus testibus vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitentur, exemplóque sublato ab iisdem rursus magistratibus obsignato, quorum præsentia constat apertum. Vt testamentum statim post mortem testatoris aperiatur, hoc est, à præsentibus intra triduum vel quinq; dies: ab absentibus quoque intra eos dies, cùm superuenerint. Vt testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signauerint testamentum, ita vt agnitis signis, rupto lino aperiatur & recitetur. atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in Archiuum redigatur, vt si quando exemplum eius interciderit, sit vnde peti possit. Dio libr. 38.

& Paulus Sentent. quarto, titulo sexto.

IVLIA de iudiciis. Tulit idem, qua formam iudiciorum tum publicorũ tum priuatorum præscripsit. Gellius libr. 14. cap. 2. Vt qui nomen alicuius deferrent, locum, annum, & mensem, quo crimen admissum erit, designent. l. 3. De accusat. Ne eodem tempore, de duobus reis quis quæreretur, nisi suarum iniuriarum caussa. l. 12. eod. Ne inuito denuncietur, vt testimonium dicat aduersus socerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum, eósve qui priore gradu sint. item ne liberto ipsius, liberorum eius, parentum, viri, vxoris. item patroni, patronę. & vt ne patroni patronæ aduersus libertos, neque liberti aduersus patronum cogantur testimonium dicere. l. IIII. D. De testibus. Vt inter priuatos qui in iudicem cõsensissent, iuris dicendi ei iudici potestas esset. l. 3. §. 1. D. De iudic. Ne qui iudex sit, arbitrium recipere eius rei de qua iudex est, in've se promitti iubeat. l. 9. De arbit. Ne minor annis viginti iudicare cogatur. l. eum lege, XLI, D. De arbit. Vt Saturnalibus triduo feriæ seruarentur. Macrob. lib. 1. cap. x. Eadem etiam latum opinor, vt certus patronorum numerus esset. Meminit Asconius in argumento pro Scauro. Et si quis reus vel accusator, domum iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariã in legem ambitus committit. l. I, D. de ambit. Item ne iudices suo anno in alienas ędes ingrediantur. Dio lib. LIIII.

IVLIA Caducaria. Tulit, opinor, idem: & eiusdem legis hæc duo fuere capita, Vt si nemo sit ad quem bonorum possessio pertinere possit: aut sit quidẽ, sed ius suum omiserit, bona publicentur. Vlpi. cap. Insti. 28. Idem l. 4. §. eodẽ, D. De fideic. lib. Quare & si caducariis legibus. bona delata sint, idem erit probandum. Sic enim locũ hunc nobis restituit Iacob. Cuiatius, vir acri ingenio, eximiáque doctrina præditus. Eandem legem Iuliam significat Iulianus leg. XCVI. §. I. De legat. & fid. lib. I.

IVLIA de adulteriis. Tulit idem. Si quis stuprum adulteriumq́; faceret, sciens, dolo malo. Suet. in Augusto. & Iurisconsulti tit. Ad leg. Iuli. de adult. Cornelius Tacitus libro 2. Huius caput etiam hoc fuit, Ne maritus dotale prædium inuita vxore alienet: néve id etiam eius voluntate oppigneret. Paulus lib. Sent. 2. capi. 22. & Iustin. sub tit. Quibus alien. licet.

IVLIA Theatralis. Tulit idem. Vt equitibus Ro. quibus ipsis parentibúsve equester census vnquam fuisset, in quatuordecim ordinibus lege Roscia Theatrali constitutis considere liceret. Sueton. Augusto, Plin. lib. 33. cap. 2.

IVLIA sumptuaria. Tulit idem. Vt profestis diebus ducentos numos in conuiuiis consumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festiuis trecentos, nuptiis autem & repotiis HS. millies. Gellius lib. 2. cap. 24.

IVLIA de manumissionibus. Tulit idẽ. Vt Imperator, cùm seruum manumittit, non vindictam imponat: sed simpliciter liberum esse iubeat. Paulus l. apud eum, 14. D. de manumiss. Qua lege tam manumissoris quàm manumissi ętatem definiuit, iuraq́; quibus patroni aduersus libertos vterentur constituit. Dio lib. 55.

IVLIA de veneno. Nominatur à Sueton. in Nerone.

IVLIA peculatus. Tulit idem. Ne qui ex pecunia sacra, religiosa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem suam vertat: néve faciat quo quis auferat, intercipiat, vel in rem suam vertat: nisi cuivtique lege licebit. néve quis in aurum, argentum, æs publicum quid indat, néve immisceat: néve quo quid indatur, immisceatur, faciat sciẽs dolo malo, quo id peius fiat. Vlp. l. 1. D. eo.

IVLIA de residuis. Tulit idem. Ne quis eam pecuniam quæ in vsum publicũ erogari, vel in ærarium inferri debuit, priuatim retineat. l. 2. D. ad leg. Iul. pecul.

IVLIA Titia de tutoribus. Tulere. Vt prouinciarum præsides mulieribus pupillísve tutores non habentibus, tutores darent. Iustin. De Attil. tut. & Vlpi. ca. Inst. tt.

IVLIA de cessione bonorum, Tulit. Vt qui sine dolo suo malo æri alieno satisfacere non posset, bonis suis cedendo liberaretur. l. 4. C. Qui bon. ced. posses. & in Cod. Theodosiano lib. 4. tit. Qui bonis ex lege Iulia ceder. possint.

IVLIA & Sempronia de limitibus. Tulere. Vt per actuarios limites populo eundi ius esset sicut per viam publicam. Hyginus in libello, De limitibus consti. Apud Frontinum autem Tiberij Cæs. constitutio legitur, ex qua hæc sumpsimus. Est & aliud

monu

apud Priscianum libr. 8. Et hoc illius caput meo iudicio Plautus significat in Pseudolo, vbi Callidorum adolescentem sic loquentem facit: *Nimis sum miser: nummum nusquam reperire argenti queo. Ita miser & amore pereo, & inopia argentaria. Perij, an non? tum lex me perdit quina vicenaria, Metuunt credere omnes.* Profertur in eandem sententiā à Constantino in l. 2, C. Th. de donationib.

LICINIA de fœnore. Tulit C. Licinius Stolo Tribunus pl. Furio, Clœlio, &c. Trib. mil. An. CCCLXXVI. Vt deducto eo de capite, quod vsuris pernumeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolueretur. Liuius lib. 6.

LICINIA de magistratibus è plebe creandis. Tulit idem. Ne tribunorum militum comitia fierent, sed Consulum, & vtique alter ex plebe crearetur. Liuius lib. 6.

LICINIA agraria. Tulit idem, Æmilio, Valerio, &c. Tribu. mil. Anno CCCLXXVII. Ne quis plus quingenta iugera agri, centum pecoris maioris capita, quingenta minoris possideret, Varro lib. de re Rust. 1. Columel. lib. 1. capi. 3. Liuius libr. 6. Appia. De bellis ciuili lib. 1. Gellius libr. 20. ca. 1. Valerius libro 8. capite 6. Plinius libro 18. capite 3. Velleius libro 2. Plutarchus in Camillo & in Gracchis. Videtur de septem iugeris viritim diuidendis cauisse. Nam Columella libro 1: Post exactos, inquit, Reges Liciniana illa septem iugera, quæ plebis Tribunus viritim diuiserat, maiores quæstus antiquis retulere, quam nunc nobis amplissima veruacta.

LICINIA sumptuaria. Tulit P. Licinius Crassus Diues COS. cū Cn. Lentulo, Anno DCLVI. Vt Calendis, Nonis, nundinis Romanis, euiq; in dies singulos triginta duntaxat asses edundi caussa consumere liceret. nuptiis ducenos. ceteris verò diebus qui excepti non essent, tricenos: quum & carnis aridæ pondo tria, & salsamentorum pondo libram concederet. quod autem è terra, vite, arboréve natum esset, id impunè consumere liceret. Macrob. libr. 3. cap. 17. Gell. lib. 2. cap. 24. Cice. lib. 7. epist. ad Gallum, epi. 27. Et Festus, Centenariæ cœnæ dicebantur, in quas lege Licinia non plus centussibus præter terræ nata impendebatur, id est, centum assibus, qui erant breues numi ex ære.

LICINIA de ludis Apollinaribus. Tulit P. Licin. Varus Prætor Vrb. Claudio, Quinctio COS. Anno DXLV. Vt ludi Apollinares qui die incerta fiebant, in perpetuum in statam diem vouerentur. itaque ipse primus ita vouit, fecitque ante diem tertium nonas Quintiles. is dies deinde sollennis seruatus. Liuius lib. 27.

LICINIA Cassia de bello Persei. Tulere Licin. Cassius, COS. Ann. DXXCII. Vt quod Perseus Philippi filius Macedonum rex aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem eius renouatum, sociis populi Ro. arma intulisset, agros vastasset, vrbésque occupasset, quódque belli parandi aduersus populum R. cōsilia iniisset, arma, milites, classem eius rei caussa comparasset, vt nisi de iis rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur. Liuius libro 42.

LICINIA Cassia de tribunis militum. Tulere iidem COS. Ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed Consulum Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque esset. Liuius libro quadragesimo secundo.

LICINIA & Mutia de peregrinis. Tulere L. Licinius Crassus, & Q. Mutius Scæuola COS. Anno DCLVIII. Vt socij Latini, Romanæ ciuitatis iure priuati, suas in ciuitates redigerentur. Ascon. in Cornelianam, & pro Scauro, Cicer. in Bruto, & lib. De offic. 3. De orat. 2. pro Corn. Balbo, & pro Sextio. Appianus lib. 1.

LICINIA de sodalitiis. Vt in sodalitiis iudices ab accusatore ex tribubus ederentur Cicer. in Orat. pro Plancio, & lib. Famil. epist. 8.

LICINIA Æbutia de legumlatoribus. Tulere. Vti ne ei qui legem de curatione potestatéve aliqua tulerit, eiúsve collegis, cognatis, affinibus ea potestas curatione mandaretur. Cicer. in Orat. 2. contra Rullum, & in orat. Pro domo sua.

LICINIA rogatio de sacerdotiis. Promulgauit Q. Licinius Crassus, vt sacerdotum cooptatio ab ipsorum collegio ad populum transferretur. Cic. in Lælio.

LICINIA Iunia de legibus. Vide Iunia Licinia.

LIVIA de Coloniis deducendis. Tulit M. Liuius Drusus Tribun. pleb. Domitio, Fannio COS. Ann. DCXXXI. Vt duodecim coloniæ deducerentur, & singulis

orat. 1. pro Cantiones. vt apud Catonem, Lex vini vendendi, oleæ faciendæ.

MANLIA de vicesima. Tulit Cn. Manlius COSS. cum C. Martio, Anno CCCXCVI. Vt ij qui manumitterentur, fortunarum suarum vicesimam ærario darent. Liuius libro 7.

MANLIA de sacerdotiis. Tulit P. Manlius Tri. pl. L. Furio, M. Marcello COSS. Anno DLVII. Vt propter sacrificiorum multitudinem Tresuiri Epulones crearentur: quum essent ipsi à Numa, vt etiam ludorum illud epulare sacrificium facerent, instituti. Ius præterea togæ prætextæ habendæ, item vt Pontifici eisdem esset. Cicero de orat. 3. Liuius 33. Vbi tamen T. Romuleius legitur: quod Car. Sigonius, vir eruditissimus, & de literis optime meritus ex coniectura emendauit.

MANLIA de C. Mario. Tulit L. Mãlius Trib. ple. C. Mario, L. Cassio COSS. Anno DCXLVI. Vt eidem C. Mario prouincia Numidia mandaretur.

MARTIA Atinia de pace Macedonica. Tulere Q. Martius, C. Atinius Tribuni pl. Furio, Claudio COSS. An. DLVII. Vellent iuberéntne cum Rege Philippo pacem esse? omnes quinq; & triginta tribus, vti rogas, iusserunt. Liuius lib. 33.

MARTIA de magistratibus. Tulit Martius Censorinus, Ne cui bis censuram gerere liceret. Plut. in Coriolano.

MARTIA de Statellis. Tulere M. Martius Sermo, & Q. Martius Sylla Tribuni pleb. Popillio, Ælio COSS. Anno DXXCI. Vt qui ex Statellis (Liguriæ populis) deditis in libertatem restitutus ante Kalendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem venisset, vt iuratus Senatus decerneret, qui eam rem quæreret, animaduerteretque. Liuius libro 42.

MARIA de suffragiis. Tulit C. Marius Trib. ple. L. Cęcilio, L. Cotta COSS. Anno DCXXXIIII. Vt pontes per quos suffragia in comitiis ferebantur angustiores fierent, ne quis illic qui suffragium ferret consistere posset ad appellandum rogandúmque. Cice. De legib. 3. Plutarchus in Mario.

MARIA de re numaria. Tulit M. Marius Gratidianus Prætor, L. Sylla Dictatore. Vt numi certa tum excogitata ratione probarentur. Iactabatur enim temporibus illis numus, sic, vt nemo scire posset, quid haberet. Cicero de offi. 3. Plinius lib. 33. ca. 9. qui legem hãc nominatim appellat, cùm Cicero Prætoris edictum de Rostris promulgatum fuisse scribat.

MARIA Porcia de triumpho. Tulere L. Marius, M. Cato Tribuni pl. Vt pœna afficerentur ij, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum literis senatui retulissent. Vt cùm primum vrbem intrassent, apud Quæstores vrbanos iurarent, de vtroque numero verè ab iis Senatui scriptum esse. Valerius lib. 2. cap. De iure triumph.

MEMMIA de Iugurtha Romam euocando. Tulit C. Memmius Tribunus ple. P. Scipione Nasica, L. Bestia Calpurnio COSS. Anno DCXLII. Vti L. Cassius Prętor ad Iugurtham mitteretur, eúmque interposita fide publica Romã duceret, quo facilius iudicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. Sallust. De bello Iugurth.

MEMMIA de reis postulandis. Tulit. Vt eorum qui Reipublicæ caussa abessent nomina ne in reos reciperentur. Vt calumniatoribus, pœna constituto iudicio imponeretur. Val. Max. libr. 3. cap. 7. Cicero pro Sex. Roscio. Papinian. l. 13. De testib. l. 1. §. 1. Ad s. c. Turpil. Legitur tamen Remmia.

MENENIA Sextia de multa. Tulere T. Menenius, P. Sextius COSS. Anno CCCI. Autor Festus lib. 14. cuius verba sic opinor, legẽda sunt, Peculatus furtum publicum dici cœptum est à Pecore: quia ab eo initiũ eius fraudis esse cœpit. siquidem ante æs aut argentum signatum ob delicta pœna grauissima erat duarum ouium, & triginta boum: quæ pecudes postquam ęre signato vti cœpit populus Rom. Tarpeia lege cautum est, Vt bos centussis, ouis decussis æstimaretur. Eam legẽ sanxere T. Menenius Lanatus, & P. Sextius Capitolinus COSS.

MENIA de auctoritate Patrum. Nominatur à Cicerone in lib. De claris orat. Eáque videtur esse quæ apud Festum libro 14. Minia nominatur, in dictione Prorsus: & apud Nonium fortasse, in voce Sugillare: vbi ait, Sugillare, occludere. Varro Geminis, Contrà lex Mania est in pietate, ne filij patribus luci clara sugillent oculos. Alludere videtur ad patrum nomen, quo lex Menia Patritios intelligebat.

MEN

Tr.ple. Cotta. Manlio COSS. Anno DCXXCIIX. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. Cicero De offic. 3. Pro Balbo, pro Archia, Dio lib. 37.

PAPPIA de Vestalis capiundi ritu. Tulit. Vt Ponti. Max. arbitratu virgines è populo viginti legantur, sortitióque in concione ex eo numero fiat. Gellius lib. 1. c. 12.

PAPPIA de sociis. Tulit. Vt socij Latini in suas ciuitates redigerentur. Vt iudicium sociis & ciuitatibus exteris constitueretur, repetendi eius caussa, qui in ciuitatis Rom. censum irrepsisset. Valerius lib. 3. ca. 4. Cicer. in Corneliana.

PAPPIA Poppæa de maritandis ordinib. Tulere M. Pappius Mutilus, Q. Poppæus Secundus, COSS. suff. Augusto Imperatore: vt constat ex Dione, apud quem Popilius legitur, pro Poppæus. Vt qui Senator esset, quíve filius, nepos, pronepósve ex filio vel ex filia natus, cuius eorum esset, nequis eorum sponsam vxorémve sciens dolo malo haberet libertinã, aut eam quæ ipsa, cuiúsve pater, matérve artẽ ludicrã facit, fecítve: néve Senatoris filia, neptísve ex filio, proneptísve ex nepote, filio nato, nata, libertino, eíve qui ipse, cuiúsve pater matérve, artem ludicram facit, fecítve, sponsa nuptáve sciens dolo malo esset. Vt ne quinquaginta annis minor sexagenario nuberet: aut vir hac ætate iunior quinquagenariam fœminam duceret in vxorem. Vt patronis qui ius trium liberorum habeant, contra tabulas testamenti liberti, aut ab intestato contra suos heredes non naturales bonorum possessio detur. Vt patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus idem iuris detur, quod patronis ex edicto. Vt libertis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ idem iuris, quod ipsi patronæ tribuatur. Vt omnibus ingenuis, præter Senatores eorúmque liberos, vxores libertinas habere liceret. Tacitus libro tertio. Iurisconsulti sub titulo De ritu nupt. De vulg. substitut. De iur. patron. & aliis locis innumeris. Vlpianus capite Institutionum 14. & 19. Dio libro 56. Vide l. Iulia de marit. ordinibus vbi plura diximus.

PAPPIA DE iure patronatus. Tulit idem. Vt ex bonis eius qui H-S. centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat, siue is testamentó facto, siue intestatus mortuus erat: virilis pars patrono deberetur. Itaque quum vnum quidem filium heredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiáve intestatus decessisset: quũ verò duos duásve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: si três reliquerat, repellebatur patronus. Item, Vt libertus qui duos liberos in potestate haberet, operarum obligatione liberaretur. Iustin. §. primo. De succes. libert. Et in Pand. sub tit. De bonis libert. aliísque locis compluribus.

PEDIA DE VI. Tulit Q. Pedius COS. cum Augusto Cæsare, Anno DCCXI. Vt qui C. Cæsaris cædis auctores essent, iudicio constitutó rei fierent, & damnatis aquà & igni interdiceretur. Appian. lib. De bello ciuili 3. Sueton. Nerone, & Galba, Velleius lib. 2.

PEDVCIA DE INCESTV. Nominatur à Cicerone De nat. deor. 3.

PEDVCEA DE terminis Tulit. In libello Variorum autorum De agrorum conditionibus, his edita est verbis, quæ tamen aliqua ex parte correximus. Quæ colonia hac lege deducta, quódve municipium, præfectura, forum, conciliabulũ constitutum erit, qui ager intra fines eorum erit, si termini in eo agro statuti non erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is cuius is ager erit, terminum destituendum curato: vt que rectè factum esse velit, magistratus qui in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iure dicundo præerit, facito vt fiat.

PESVLANIA DE damno à canibus illato. Tulit. Vt si canis pauperiem fecerit, damnúmve dederit, in dominum actio detur, vt aut damni æstimationem subeat, aut canem noxæ dedat. Paul. Sent. lib. 1. cap. 15.

PETILLIA DE PECVLATV. Tulit Q. Petillius Tribunus pleb. Æmilio, Flaminio COSS. Anno DLXVI. Vellent, iuberent, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quique sub eius imperio fuerunt: quod eius in publicum relatum non est, vti de ea re Ser. Sulpitius Prætor vrb. ad senatum referat. Omnes tribus vti rogas iusserunt. Liuius libro 38.

PETRONIA DE SERVIS. Tulit, opinor,

Liuius libr. 8. Vbi tamen videndum ne pro Meruiſſet, Nocuiſſet ſit legendum. Et de eadem lege, C. Manlius in epiſtola ad Q. Marcium conſulem, apud Salluſt. Catil.

POMPEIA de Tribun. pleb. Tulit Cn. Pompeius I. Conſul. cum M. Craſſo, Anno DCXXCIII. Vt ad Tribunos pleb. prouocandi ius eſſet: (quod lege Cornelia prohibitum fuerat) omniáque omnino quæ Tribunis pl. ademerat Sylla, illis reſtituerentur. Plutarch. in Pompeio, Aſconius in Verrin. I. & 2. & Cæſar. libro De bell. ciuil. I.

POMPEIA de prouinciis. Tulit Cn. Pompeius Coſ. cum Q. Cæcilio, Anno DCCI. Vt ſibi Hiſpania prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. Dio libro 38. & Plutarch. in Vit. qui tamen, Quadriennium ſcribit.

POMPEIA Iudiciaria. Tulit idem Coſ. cum M. Craſſo iterum, Anno DCXCIIX. Vt ampliſſimo ex cenſu, ex centuriis, aliter quàm antea, lecti iudices, ex tribus tamen ordinibus quibus Aurelia lege communicata erant iudicia, Senatorio ſcilicet, Equeſtri, & Tribunis ærarij, res iudicarent. Item vt quinque & ſeptuaginta iudices cauſas cognoſcerent. Cicero in Piſonem, & Aſcon. in eandem.

POMPEIA de parricidiis. Tulit idem, Vt qui cognatos vel affines, qui parentum liberorúmve nomine continentur, fratrémve aut ſororem necaſſet, is ſanguineis virgis verberatus, in culeum inſueretur cum cane, gallo gallinaceo, vipera, & ſimia. deinde in mare vel profluentem proiiceretur. Modeſtinus l. 9. D. Ad legem Pomp. de parricid. Vbi tamen ait more maiorum eam fuiſſe conſtitutam pœnam: quod mihi ſanè obſcurum eſt, ſi maiores ab eo tempore repetamus, quo Cicer. Sex. Roſcium defendit. neque enim id opinor Ciceronem prætermiſſurum fuiſſe, quum de ſolo culeo loquatur. ac vereor ne quid à Triboniano eo in loco ſit commiſſum. Seneca tamen lib. de Clementia I. de Cæſare Auguſto loquẽs, Non culeum, inquir, non ſerpentes, non carcerem decreuit. Iuuenalis autem de ſerpente & ſimia etiam loquitur. Conſtantinus verò in l. prima, C. de parricid. canem & gallum gallinaceum adieciſſe videtur: quæ tamen omnia Iuſtinianus legi Pompeiæ in Inſtitutionibus attribuit. Vtut ſit, hoc opinor Pompeium inſtituiſſe, vt quum antea Prætor certus ac proprius non eſſet, qui de parricidis ius diceret, ſed lege Cornelia qui inter ſicanos quæreret, de iis quoq; quæreret (quemadmodum ex Roſciana intelligitur) deinceps certus huius criminis quæſitor eſſet. nam quod ait Vlpianus in l. I. D. de parricid. lege Pompeia eãdem pœnam parricidis eſſe conſtitutam, quæ lege Cornelia De ſicariis, ſic accipiendum eſt, quà lex Cornelia ad parricidas pertinebat. Alioqui perobſcurus videri locus poſſet. Sanguineas autem virgas rectè in Florentinis libris legi, qui genus illud virgarum notum habent, quas Plinius ita nominat, facilè perſpiciſit. ſunt autem ſalignearum nõ admodum diſſimiles, niſi quòd & grauiores ſunt, & ad ſanguinis colorem propius accedunt. Videndum præterea, cùm ætas Senecæ Ciceroni tam propinqua fuerit, an Pompeius lege ſua de ſimia & vipera, vel etiam de reliquis omnibus legem tulerit.

POMPEIA DE VI ET AMBITV. Tulit idem Conſul ſolus creatus, Anno DCCI. Vt priuſquam cauſſa de vi ageretur, teſtes per triduum audirentur, dicta eorum iudices conſignarent, quarta die adeſſe omnes in diem poſterum iuberentur, & coram accuſatore ac reo pilæ, in quibus nomina iudicũ inſcripta eſſent, æquarentur: dein rurſus poſtera die ſortitio fieret vnius & LXXX. qui numerus cùm ſorte obtigiſſet, ipſi protinus ſeſſum irent: tum ad dicendum accuſator duas horas, reus tres haberet, reúſque illo eodem die iudicaretur: prius autem quàm ſententiæ ferrentur, quinos ex ſingulis ordinibus accuſator, totidem reus reiiceret: ita vt numerus iudicum relinqueretur qui ſententias ferrent, quinquaginta & vnus. Aſconius in Milonianæ argumento, Dio libro 40. Cicero lib. 4. De finibus, & ad Attic. libro 10. Cæſar De bello ciuil. libro 3.

POMPEIA de pecuniis ob rem iudicandam captis. Tulit idem, eodem anno. Vt de iis qui à ſecundo ſuo Conſulatu ad hunc vſque diem ob rem iudicandam pecunias cepiſſent, quæſtio conſtitueretur. Appian. De bell. ciuil. lib. 2.

POMPEIA IVDICIARIA. Tulit idem eodem anno. Ne reum in iudicio laudare liceret. Plutarchus in Pomp. & Caton.

Vtic.

Vtique ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatusconsulta perrelationem discessionémque facere liceat, ita vti licuit Diuo Aug. Ti. Iulio Cæsari Augu. Ti. Claudio Cæsari Augusto Germanico.

Vtique cùm ex voluntate auctoritatéve, iussu mandatúve eius, præsentéve eo Senatus habebitur, omnium rerum ios perinde habeatur, seruetur, perinde ac si è lege Senatus edictus esset, haberetúrve.

Vtique quos magistratum, potestatem, imperium, curationémve cuius rei petentes Senatui populoq; Romano commendauerit, quibúsve suffragationem suam dederit, promiserit, eorum comitiis quibusque extra ordinem ratio habeatur.

Vtique ei fines pomœrij proferre, promouere, cùm ex Republica censebit esse, liceat, ita vti licuit Ti. Claudio Cæsari August. Germanico.

Vtique quæcunque ex vsu Reipublicæ, maiestate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarúmque rerum esse censebit, ei agere, facere, ius potestásque sit, ita vti Diuo Aug. Tiberióque Iulio Cæs. Aug. Tiberióque Claodio Cæs. Aug. Germanico fuit. Vtique quibus legibus plebísve scitis scriptum fuit, ne Diuus Aug. Tiberiúsve Iulius Cæsar Aug. Tiberiúsve Claud. Cæsar Aug. Germanicus teneretur: iis legibus, plebisq; scitis, Imp. Cæsar Vespasianus solutus sit: quæq; & quaque lege, rogatione Diuum Aug. Tiberiúmve, Iuliū Cæsarem Aug. Tiberiúmve Claudium Cæsarem August. Germanicum facere oportuit, ea omnia Impe. Cæsari Vespasiano August. facere liceat.

Vtique quæ ante hanc legem rogatam acta, gesta, decreta, imperata, ab Imperatore Cæsare Vespasiano Augusto iussu mandatúve eius à quoque sunt, ea perinde iusta ratáque sint, ac si populi plebísve iussu acta essent.

SANCTIO.

Si quis huiusce legis ergô aduersus leges, rogationes, plebísve scita, senatúsve consulta fecit, fecerit, siue quod eum ex lege, rogatione, plebísve scito, S. V E C. facere oportebit, non fecerit, huius legis ergô, id ei ne fraudi esto: néve quid ob eam rem populo dare debeto, néve cui de ea re actio, néve iudicatio esto, néve quis de ea re apud se agi finito. Hæc ex Epigrammatum antiquorum lib. Vlpian. autem in l. 1. D. de constit. princ. hanc legem significat, quum ita scribit, Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote quum lege Regia, quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem conferat. Quod Iustin. totidem verbis in tit. De iure natur. & gent. trāscripsit. Hanc autem Alexander Imperator legem Imperij appellare videtur in l. 3. C. de testamentis. & à Strabone in fine postremi libri significatur his verbis, vbi de Cæsare Augusto loquens, ἐπεὶ γάρ, inquit, ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, &c.

REGIA de mortuo inferendo. Tulit. Ne mulier quæ prægnans mortua sit, humetur antequam partus ei excidatur. qui contrà fecerit, spem animantis cum grauida peremisse videatur. Marcianus l. 2. D. de mort. infer. Hanc autem legem superioris partem fuisse, ridiculum est dicere. tametsi eius auctorē nominare difficile est, quum satis constet Regis verbum cognomē fuisse, non nomen: leges autem ex nominibus appellationem sumpsisse. Existimarem igitur Romuli aut Numæ Pompilij legis alicuius, de qua Marcianus antea disputarat, partem hanc fuisse: quum præsertim ad sacra hæc lex pertineat, de quibus quæ leges à Numa constitutæ fuerant, semper obseruatę sunt. vt Iulius quoque Capitol. in Antonio Pio testatur. Similē Diodorus apud Ægyptios Græcósque propè omnes legem de mulieribus grauidis rei capitalis damnatis, lib. 2. commemorat. itemq; Clemens Alex. lib. 1 1. Strom. & Plutarchus de Ægyptiis, libro De sera num. vind. Ælianus de Atheniensibus lib. Var. histor. v.

REMMIA. Vide Memmia.

RHODIA de iactu. Latam opinor, à Rhodiis, & à Cæsaribus receptam. vt si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est. Paulus l. 1. D. de lege Rhodia. Nisi fortè de Rhodiis lata est: & Rhodia sic dicatur, vt Cypria lex (quæ de Cypri rege lata est à Claudio) nominatur in Sextiana & Tribunitia, de Tribunorum potestate. in secunda Verrina.

ROMVLEIA DE sacerdotiis. Vide MANLIA.

Ros

tentiis exquisitis in deditionem accipitur. Quidam dicũt esse genus carminis, vbi de multis rebus disputatur. Hæc Festus. Sallustius in Iugurth. iisdẽ verbis, Dein postero die quasi per Satyram legem sententiis exquisitis in deditionẽ accipitur. Ego legem Satyram fuisse puto, in qua coniunctim multis de rebus vna rogatione populus consulebatur. Quod lege Cæcilia & Didia vetitum fuisse, Cic. in Orat. Pro domo sua, testatur. Et sententias ferri per satyram, quum ex multis capitibus & si quædã comprobantur, quædam improbantur, iniicitur tamen tabella VTI ROGAS. Iustinianus in præfat. ad Antecessores, §. 2. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum, & vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata. id est, Nullo ordine, sed confusè ac perturbatè, dum modò hinc, modò illinc aliquid decerpitur. quam studiorum suorum rationẽ nostri hoc tempore adolescentes in iuris ciuilis libris sequuntur.

SCANTINIA de pueris impudicis. Iuuenal. Sat. 2. Sueton. Domitiano. Ausonius, Cic. Philipp. 3. Stupratores autem decem millium pœna coercebantur. Fabius lib. 4. cap. 2. & lib. 7. ca. 4. Cælius lib. Epist. fam. 8. epi. 12. Damnatum autem quendam C. Scantinium Tribun. ple. Valerius lib. 6. cap. 1. testatur. Tertullianus lib. De Monogam. Prudentius in Romam.

SCRIBONIA viaria. Tulit C. Curio Trib. pl. Cælius Epist. fam. lib. 8.

SCRIBONIA de seruitutibus vrbanorum prædiorum. Tulit fortasse idem ille. Ne vrbanorum prædiorum seruitutes vsucapi liceret, vtique earum seruitutum libertatem vsucapere ius esset. l. 4, in fin. D. de vsurpatio. Ad ciuitatum dignitatem ea lex pertinuit: vsque eò vt etiam sine bona fide & titulo eius libertatis vsucapionem setret. l. si ædes, 32. D. de seruit. vrb.

SEMPRONIA de ære alieno. Tulit M. Sempronius Trib. pleb. L. Cornelio, Qu. Minutio COSS. Anno DLX. Vt cum sociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idẽ quod cum ciuibus Ro. esset. Liuius lib. 35. Cic. de Off. 2.

SEMPRONIA agraria. Tulit Tit. Sempronius Gracchus Trib. ple. P. Mutio Scæuola, L. Calpurnio COSS. Anno DCXX. Ne quis ex publico agro plus quingẽta iugera possideret: quorum tamen dimidium filiis habere liceret. Vt si quis latius agrum patefaceret, Triumuiri quotannis data opera creati, iudicarent quà publicus ager, quà priuatus esset. Appian. lib. Emphyl. 1. Plut. in Gracchis, Velleius lib. 2. Auctor libri De vir. illust. Cic. in Sextian. & De aruspic. respon. Florus epit. 58. & Siculus Flaccus in libr. De condit. agror. apud quem tamen Ducenta legimus: quum alij omnes apertè Quingenta prodant.

SEMPRONIA de Regis Attali hereditate. Tulit idem. ὅπως τὰ βασιλικὰ χρήματα κομισθέντα, τοῖς τὴν χώραν διαλαγχάνουσι τῶν πολιτῶν, ὑπάρχοι πρὸς κατασκευὴν καὶ γεωργίας ἀφορμήν. Vt pecunia Regis Attali qui populum Ro. heredem fecerat, iis ciuibus qui sua lege Sempronia agrum sortiti erant, daretur ad comparationem instrumentorum & agriculturæ apparatum. Vt agri Regij à Censoribus locarentur: vnde vectigal populo penderetur. Plutar. in Gracchis. Cic. Verr. v. & Florus epit. 58.

SEMPRONIA iudiciaria. Tulit C. Sempronius Gracchus Trib. ple. 1. Q. Cæcilio, T. Quinctio COSS. Anno DCXXX. Vt iudicia quæ semper antea penes ordinem senatorium fuissent, ad solos Equites transferrentur. App. lib. De bello ciuili 1. Asconius in Diuinat. Velleius lib. 2. Tacitus lib. 12. Varro De vita P. Romani, apud Marcellum in voce Biceps. Plutarch. autẽ in Gracchorum vita Equites trecentos cum Senatoribus trecentis mixtos tradit, atque inter vtrosque cõmunicata iudicia: quod falsum est. Hæc enim Liuia lex fuit: vt suo loco docebimus.

SEMPRONIA de magistratibus. Tulit idem. Vt ex cõfusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur. Sallust. in Orat. Cæs. de Rep. Vt cui magistratus abrogatus fuisset, ei magistratum iterum capere ius non esset. qua lege M. Gelanius, cui Ti. Gracchi lege Tribunatus abrogatus fuerat, notabatur. Eam tamen Caius Corneliæ matris precibus, pòst abrogauit. Plutarchus ibidem, & alij.

SEMPRONIA de iure ciuit. Tulit idẽ. Ne de capite ciuis R. iniussu populi iudicaretur. qui indicta caussa in ciuem Ro. animaduertisset, de eo populi quæstio constitueretur:

vrbe

vrbe diceret, ex patribus crearetur. Liuius lib. 6.

SVLPITIA de iure ciuitatis. Tulit P. Sulpitius Trib. ple. Qu. Pompeio, L. Sylla COSS. Anno DCLXV. Vt exules reuocarentur. Noui ciues libertinique distribuerentur in tribus. Florus epitom. 77. Plutar. in Sylla.

SVLPITIA de C. Pontinio. Tulit Ser. Sulpitius Galba Pr. Ann. DCXCIX. Vt C. Pontinio procõsuli quo die vrbem triumphans ingrederetur imperium esset. Cic. lib. 4. ad Atti. Dio lib. 40.

SVLPITIA de ære alieno. Tulit idem. μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν. Ne quis Senator supra duo millia drachmarum deberet. Plutarchus in Sylla.

SVLPITIA de bello Mithridatico. Tulit idem. Vt Syllæ, cui Asia prouincia obuenerat, vt bellum Mithridaticum administraret, imperium abrogaretur, & C. Mario mandaretur. Velleius lib. 2. Florus epitome 77. Plutarchus in Sylla & Mario, & Appianus De bell. ciuil. 1.

SVLPITIA de bello Macedonico. Tulit P. Sulpitius Consul cum C. Aurelio, Anno DLIII. Vellent iuberent Philippo regi Macedonibúsq;, qui sub regno eius essent, ob iniurias, armáque illata sociis populi R. bellum indici. Liuius lib. 31.

SVLPITIA Sempronia de templis & aris. Tulere ex S.C. P. Sulpit. P. Sempron. Coss. An. CDXLIX. Ne quis templũ arámve iniussu Senatus aut Tribunorum pleb. maioris partis dedicaret. Liuius lib. 9.

T

TALARIA, de talorum lusu. Nominatur à Plauto in Milit. glor.

Atque adeò vt ne legi fraudem faciam talariæ:
Accuratote, vt sine talis domi agitẽt conuiuiũ.

Facetè ad legem aliquam de alea veterem alludit, quia talorum lusus conuiuiis interdicebatur: Publiciã fortè, aut Titiam. Nam sumptuariæ leges, quibus hãc nonnulli attribuunt, de sumptibus, vt opinor, tantummodo cauebant.

TARPEIA de multa. Vide Ateria Tarpeia.

TERENTIA Cassia frumentaria. Tulere M. Terentius Lucullus, C. Cassius Coss. Anno DCXXC. Vti frumenti alteræ decumæ à prouinciis coemerentur precio in modios H-S. trium constituto: item vt ciuitatibus æqualiter imperaretur precio in modios singulos H-S. quatuor constituto. Cicero Verrina 5. & 7.

TERENTIA de legibus consularis imperij. Tulit C. Terent. Arsa Trib. pleb. Lucretio, Veturio Coss. An. CCXC. Vt quinq; viri crearentur legibus de imperio Consulari scribendis, ne ipsi libidinẽ ac licentiam suam pro lege haberent. Dionysius libr. 10. Liuius lib. 3. qui tamen perlatam non fuisse affirmat. Corruptè autem antea Terentilla vocabatur.

THORIA agraria. Tulit Sp. Thorius Trib. pleb. Ne agri amplius diuiderentur, sed possessoribus in iis relictis, vectigalia pro iis penderentur, eáq; pecunia populo diuideretur. τὴν μὲν γῆν μηκέτι διανέμειν, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐχόντων, καὶ φόρους ὑπὲρ αὐτῆς τῷ δήμῳ κατατίθεσθαι, καὶ τάδε τὰ χρήματα χωρεῖν ἐς διανομάς. Hæc Appian. lib. De bello ciuil. 1. qui subiungit non multo pòst latam fuisse legem qua vectigal illud abrogatum est. At Cic. in Bruto lege Thoria id factum tradit. Sp. Thorius, ait, satis valuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum vitiosa & inutili lege, vectigali leuauit. Idẽ præterea in lib. De orat. 2. scribit Lucilium lege Thoria postulatum fuisse, quòd ab eius pecore agri publici depasti essent. Corruptè autẽ apud Appianum Borius legitur, pro Thorius: vt alia in hoc genere quàm multa.

TITIA de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret. Marcianus l. 3. D. de aleator.

TITIA de triumuiratu quinquennali. Tulit P. Titius Trib. ple. Vt Tresuiri Consulari potestate constituendæ Reipubl. in quinquennium crearentur, Cæsar, Lepidus, & Antonius. Appian. De bell. ciuil. 4. & Florus Epit. CXX.

TITIA de donis & muneribus. Tulit L. Titius, Ne ob orandam caussam pecuniam donúmve patroni acciperent. Tacit. lib. 11. & Ausonius:

Iurisconsulto cui nubit adultera coniunx,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis vnde sit hæc distantia? semiuir ipse
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Eum notat, qui à clientelis inops, nec donum nec munus ab vllo capiebat.

TITIA agraria. Tulit, opinor, Sext. Titius Tribu. pleb. M. Antonio, A. Postumo

de Consulibus tantùm cauebatur. Vide Horatia.

VALERIA de prouocatione. Tulit M. Valerius Cos. cum Qu. Appuleio, Anno CDLIII. Ne quis qui prouocasset, virgis cæderetur, securíve necaretur: si quis aduersus ea fecisset, improbè factum. Liuius lib. 10. Diligentius, inquit, quàm aliæ sancta est: tertiò tum post Reges exactos lata, semper à familia eadem.

VALERIA de ære alieno. Tulit L. Valerius Flaccus Cos. cum C. Cinna in Marij demortui locum suffectus, An. DCLXVII. vt creditoribus quadrans solueretur. Paterculus lib. 2.

VALERIA de Syllæ dictatura. Tulit L. Valerius Flaccus Interrex à Senatu proditus, destituta Consulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis. Vt L. Sylla perpetuus Dictator Reip. constituendæ caussa crearetur, & quæcunque is aut tanquam Consul, aut tanquam proconsul gessisset, rata essent. Cicero Verrin. 4. in Rullum, Appian. De bell. ciuil. 1.

VALERIA de proscriptis. Tulit idem. Vt eorum bona veneāt qui proscripti sunt, aut eorum qui in aduersariorum præsidiis occisi sunt. Vt proscriptiones venditionésque ad diem Cal. Iuniarum fiant. Cicero pro Sex. Roscio, vbi contumeliosè in Syllam, vtrum Valeria an Cornelia dicenda sit, nescire se scribit. In Verrina 3. caput Corneliæ memoratur, Ne quis testamento proscriptum iuuaret. Sed ego neque à Valeria, quæ nomine sic dicebatur, cùm re ac veritate esset Cornelia, id abiudico: neque ad verba, sed sentētiam legis id refero. nam si aqua & igni eis interdictum erat, nihilo magis testamēto, quàm inter viuos eis largiri licebat.

VALERIA de iure ciuitatis. Tulit Qu. Valerius Tribunus pleb. Martio, Sex. Iulio Coss. Anno DCLXII. Vt de iis qui socios ius ciuitatis appetentes clàm palámve iuuissent, quæstio haberetur. Appianus lib. De bello ciuil. 1.

VALERIA de defectione militū. Tulit M. Valerius Coruus Dictator, An. CDXII. Ne cui militum secessio quā metu supplicij fecerant, quum de Capua quæ ipsorū præsidio commissa erat occupanda conspirassent, eorúmque consilium detectum esset, fraudi esset. Liuius lib. 7.

VALERIA de iure suffragij. Tulit C. Valerius Tappo Trib. pleb. Valerio, Liuio Coss. Anno DLXV. Vt Formianis, Fundanis, Arpinatibus suffragij latio (nam antè sine suffragio habuerunt ciuitatem) esset. Liuius lib 38.

VARIA maiestatis. Tulit Qu. Varius propter obscurum ius ciuitatis Hybrida cognominatus, Trib. pleb. aduersus intercessionem collegarum. Vt quæreretur de iis quorum opera consilióve socij contra populum Rom. arma sumpsissent. Asconius in Orat. pro Scauro, & pro Cornelio: & in iisdem Tullius. Val. Max. lib. 8. cap. 6. Cic. Tuscul. 2. & in Bruto.

VATINIA de Cæsaris prouinciis. Tulit P. Vatinius Trib. pleb. C. Cæsare, M. Bibulo Coss. Anno DCXCIIII. Vt C. Cæsari Gallia Cisalpina cum Illyrico in quinquennium sine senatus decreto, & extra sortem mandaretur. Vt ij quos in lege nominabat, Legati, sine Senatus decreto cum Cæsare proficiscerentur. Vt eidem pecunia ex ærario ad exercitum attribueretur. Vt idem coloniā Nouumcomum deduceret. Tranquillus Cæsare, Cic. Pro Balbo, & epist. ad Lentulum. Sallustius in Iugurth. Plutarchus in Vitis, & præsertim Cicero in Vatiniana hoc loco, Eripueráśne Senatui prouinciæ, &c. quo ex loco coniecturam capio locum illum in media Oratione corruptum esse, vbi sic legitur, Eripuerísne partes illo tempore charissimas, partim à Cæsare, partim à publicanis: legendúmque Partim à Senatu. vt partes intelligātur subministrandæ pecuniæ, cùm Senatus ærarij dispensationem haberet, publicani sæpe Rempub. pecunia iuuarent. Mendum ex nota Se. ortum videtur, pro qua imperitus scriptor Cæsare reposuit.

VATINIA de repetundis. Tulit idem. Vt qui repetundarum reus esset, ei alterna consilia reiicere liceret. Cicero in Vatin. vbi Commodiorem cōditionem reiectionis, pro Contentionem legēdum arbitror.

VELLEIA de heredum institutione. Vide Iunia Velleia.

VILLIA annalis. Tulit L. Villius Trib. pleb. L. Manlio, Qu. Fuluio Coss. Anno DLXXIIII. Quot annos nati, quenq; magistratum peterent, caperénque. Liuius lib. 40. Villius autem Carolus Sigonius vir doctiss. reposuit pro Iulius. Hanc legem

significat

significat Ouid. in Fastis, quum ait:

Iura dabat populo senior, finitáque certis
Legibus est ætas, vnde petatur honos.

Annus autem fuit Quæsturæ quidem non ante XXVII. Tribunatus XXX. Aedilitatis XXXVII. Præturæ XL. Consulatus XLIII. Et quod de Quæstura diximus, aptè congruit cum eo quod Polyb. lib. 6. scribit, legem fuisse, ne quis vrbanum magistratum gereret, nisi decem stipendia confecisset. Annus autem ad militandum legitimus fuit decimusseptimus.

VISELLIA de libertinis. Tulit (opinor) L. Visellius Varro Cos. cum C. Fonteio, Anno DCCLXVIII. Ne libertinis hominibus qui ius annulorum aureorum adepti non erant, eos honores qui ingenuorum proprij sunt capere liceret. Impp. l.vnica, C.ad leg. Visell.l.1.C.quando prin. act.crim. præiud. Vlpianus cap. Inst.3. Visellia tamen vbiq; legitur, mendosè: quum Viselliorum familia nota sit. cuius erat C. Visellius Varro, Ciceronis consobrinus, vt constat ex Bruto.

VNCIARIA lex.* Dici cœpta est, quã L. Sulla, & Qu. Pompeius tulerunt, qua sancitum est, vt debitores decimam partem * * *. Hæc apud Festum: nec plura leguntur.

VOCONIA de mulierum hereditatibus. Tulit Qu. Voconius Saxa Trib.pleb. Cæpione & Philippo Coss. Anno DXXCIIII. Ne qui census esset, virginem néve mulierem, supra quadrantem suorum bonorum, heredem institueret: plúsve cuiquã legaret, quàm ad heredem heredésve perueniret. Ne fœminæ vltra consanguineos ab intestato succederent. Cicero Verrina tertia, De senect. De finibus 2. Dio lib.56. Gellius lib.7.cap.13.& lib. 17.cap.5. Augustinus lib. De ciuitate Dei 3. Florus in Epit. libr. 41. vbi Volumnius legitur pro Voconius. Paulus lib. Sent. 4. Extat autem declamatio quædam Quintiliani maioris, cui lex hæc præponitur: Ne liceat mulieri nisi dimidiam partem bonorum relinquere. Verum vt eam legem ad scholasticas exercitationes fictam & accommodatam fuisse existimem, Dionis auctoritas facit.

LEGVM, QVARVM incerta sunt nomina, recensio.

LEGES publicorum iudiciorũ, vt antè si reo commodum sit, iudicium de accusatore fiat, vtrum illi liceat accusare, néc ne. Cornific. ad Herenn. lib.1.

LEX, Ne quis vrbanum magistratum caperet, nisi qui decem stipendia confecisset. Polyb. lib.6.

LEX semũciarij fœnoris. Tulit T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. An. CDVI. Liuius lib.7.

LEGES de ambitu. Ne quis candidatus nomẽclatore in magistratus petitione vteretur. Plutar. in Cat. Vtic. Vt qui competitorem suum ambitus dãnasset, pto eo substitueretur. Cicero pro Sylla. Vt qui quempiam ambitus damnasset, eius tribum assequeretur. Cicero pro Balbo. Vt qui de ambitu damnatus alium eodem crimine damnasset, in integrum restitueretur. Cicero pro Cluẽtio. Vt accusatori custos apponeretur, qui videret, quęcunq; ad accusationẽ pararet atque ageret. Plutarc. in Cat. Vtic.

LEX de Cn. Publicio Menandro, homine libertino, quem legati in Græciã proficiscentes interpretem secũ habuerunt, vt si domum reuertisset, & inde Romã redisset, ne minus ciuis esset. Cicero in ea pro Balbo. Pomponius autem in l. 5. D. de cap. & postlim. Et ideo, inquit, in quodam Menandro, qui posteaquam apud nos manumissus erat, missus est ad suos: non est visa necessaria lex de illo, vt maneret ciuis Romanus. Nam siue animus ei fuisset remanẽdi apud suos, desinebat esse ciuis: siue animus erat reuertendi, manebat ciuis: & ideo lex fuit superuacua. De eodẽ Menandro Ciceronis locum illum in libro De Orat. primo, intelligendum arbitror. Similique in genere, inferiore ordine, si quis apud nos seruisset ex populo fœderato, seséque liberasset, ac postea domum reuenisset, quæsitum est apud maiores nostros, num is ad suos postliminio redisset, & admisisset hãc ciuitatem.

LEX de militia. Vt qui ciuem ab hoste seruasset, is ab Imperatore quercea corona donaretur. Plutar. in Coriol. Item, Ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur. Liuius lib.7. Item, Ne quis loco ab Imper. designato cederet, atque ordinem

deſereret. Diodor.lib.12.

Lex de carminibus infamibus. Donatus in Terentium, Sed quum poetæ abuti licentius ſtilo, & paſſim lædere ex libidine cœpiſſent plures bonos: ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, ſiluere.

——Lex eſt accepta, chorúſque
Turpiter obticuit, ſublato iure nocendi.

Hæc Donatus, ex Horatij libro De arte. Idem etiã in libro Epiſtol. 2, ad Auguſtum legem eandem, his verſibus ſignificat,

——Quin etiam lex
Pœnaq; lata, malo quæ nollet carmine quenquã
Deſcribi. vertere modum formidine fuſtis,
Ad benedicendum, delectandúmque redacti.

Sed hanc XII. tab. legem eſſe arbitror, de qua Cic.lib.4.de Rep. ſcribit apud Auguſt. lib.de Ciuit.2. Eas autem leges peculiarem in librum retuli, quem, ſi Dei voluntas ferat, abſolutis Inſtitut. Commentariis, perpoliam.

Lex de ciuitate Romana. Mutini Libyphœníque danda, qui quum ab Annone Carthaginenſium Imperatore cuius præfectus fuerat, dignitate ſua ſpoliatus eſſet, Agrigentum Romanis prodidit. Liuius libro 27.

Lex de Dictatore. Ne Dictatori equum conſcendere liceret. Plutarchus in Fabio Maximo.

Lex de C.Seruilio. Tulit. Cn. Seruilio, C.Seruilio Coſſ. Anno DL. Ne illi fraudi eſſet, quòd patre qui ſella curuli ſediſſet, viuo, quum id ignoraret: Tribunus pleb. atque Aedilis pleb. fuiſſet, contrà quàm ſancitum legibus erat. Fuerat autem C.Seruilij pater annos X. apud hoſtes Boios captiuus. Liuius lib. 27. & 30.

Lex de comitiis. Ne in comitiis magiſtratuum abſentum ratio haberetur. Suet. & Plutar. in Cæſare.

Lex de pecuniis repetundis. Ne cui qui in prouincia cum imperio aut poteſtate eſſet, capere aut conciliare pecunias liceret, extrà quàm ſi ad templum & monimẽtum exigeret. Cicero 1. Epiſt. ad Q. Frat. & Verrin.5. & 1. Epiſt.lib.6. ad Att.

Lex ne quis præſidum munus donum caperet, niſi eſculentum, poculẽtum, quod intra dies proximos prodigatur. l. plebiſcito, 18. D. de offi. præſid.

Lex Auguſti tempore lata vt præfecto Aegypti imperium par proconſuli daretur: commemoratur ab Vlpia. l. 1. D. de offic. præt. Auguſt.

Lex agraria paulo poſt C. Gracchi necem lata, τὴν γῆν ὑπὲρ ἧς διεφέροντο, ἐξεῖναι πιπράσκειν τοῖς ἔχουσιν. ἀπείρητο γὰρ ἐκ γράκχου τ͂ προτέρου ϗ τόδε. id eſt, Vt liceret iis qui agrum lege Sempronia poſſidebant, vẽdere. Hoc enim lex Tib. Gracchi vetabat. Appian. lib. De bello ciuil.1.

Lex lata Papirio, Caruilio Coſſ. Anno CDXL. Vt qui iuniorum non conueniſſet ad Imperatorium edictum, quique iniuſſu abiſſet, caput Ioui ſacratum eſſet. Liuius libro 10.

Leges de comitiis. Ne is qui comitiis præeſſet, ſui rationem in magiſtratu petendo haberet. Liuius lib.10. Ne quis inſpiciat tabellam, ne roget, ne appellet. Cic. De legib. lib.3.

Lex vt rei frumẽtariæ procuratio Sext. Clodio adempta Cn. Pompeio mandaretur. Cic. Pro domo ſua. Plutar. in vitis. Dio lib.39.

Lex de repetundis. Vt euntibus in prouincias inquirendi in eos cauſſa, quos repetundarum reos fecerãt, certus comitum numerus eſſet. Vt literæ ex prouincia deportatæ triduo ad Prætorem deferrentur, iudicúmque ſignis obſignarentur. Vt accuſatori ſex tantùm horæ darentur. Cicero pro Flacco, vbi recentem hanc legem appellat. vnde apparet inter Corneliam & Iuliam aliquam fuiſſe: cùm id de neutra intelligi poſſit.

Lex de vini potu. Vt neq; libera neque ſerua biberet vinum, neque verò clarorum virorum quiſpiam à pube vſque ad XXXV. annum. Aelianus Romanorum veterum hanc fuiſſe legem teſtatur. lib.2.

Lex de magiſtratibus. Vt numerus liberorum in cãdidatis præpolleret. Cornel. Tacit. libr. 2. Videtur legis Papiæ Poppeæ pars fuiſſe.

Lex, Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret. quod propter M. Manlium Capitolinum factum eſt. Liu. lib.6.

Lex ex auctoritate patrũ ad populum lata, vt Priuernatibus ciuitas daretur. Liuius lib. 8.

Lex de ſacerdotiis. Ne duo ex eadem gente idem ſacerdotiũ haberẽt. Dio lib.39.

Lex pecuniaria. Ne quis in argento vel

auro

PRIVILEGIA ADSCRIPTA NON SVNT.

EIVSDEM HOTOMANI MAGISTRATVVM ROMANORVM ACCOMMODATA AD LITERARVM ORDINEM DESCRIPTIO.

AEDILES plebis duo primùm creati sunt Anno CCLXI. auctore Dionys. Halic. libr. 6. Curules verò Anno CCCLXXXVIII. vt Liuius in fine libr. 6. testatur. Vtrique magistratum Calend. Ianuar. inibant, vt Cic. Verr. 2. est auctor. Curulium autem triplex fuit procuratio. primùm vt ludos facerent: deinde vt aedes sacras, publicásque, item vias publicas tuerentur: postremò vt ne in manciporum venditione & mensuris fraus admitteretur. quod ex Verrina 7. & edicto Curuliũ intelligitur, quod extat lib. Pád. 21. His ergo de rebus quemadmodum anno suo ius dicturi essent, Praetorum exemplo edicebant. deinde in sella curuli considentes, ex edicto suo ius reddebãt. nam sellam curulem eos habuisse, idem Ciceronis locus ostendit. Plebeiorum autem quadripartitam Dionysius Halyc. procurationem facit in libr. 6. Vt essent Tribunorum pleb. administri, cùm res postularet. de rebus ad se ab illis delatis iudicarent. loca sacra & publica tuerẽtur. annonae curam susciperent. Cùm autem Curulibus Cicero sacrarum & publicarum aedium procurationem attribuat, arbitror distinctam postea eorum curam ita fuisse, vt Curules ludos omnes praeter plebeios, hi plebeios solos curarẽt: illi aedes sacras & publicas, itémque vias, hi priuatas & cloacas tuerentur: illi manciporum venditionibus, hi annonae praeessent. Tullius autem in lib. De legib. 3. hęc omnia permiscet, nec singula singulis attribuit. Suntóque Aediles, ait, curatores vrbis, annonae, ludorúmque solennium. Cùm autem Aediles plebis Tribunorum administri tãtùm essent, nec propriam Iurisdictionem haberent, sed de rebus tantùm ad se Tribunorum arbitrio delatis cognoscerẽt, edictum eos nullum proposuisse verisimile est. Nunc veterum scriptorum auctoritates, ex quibus adolescentes de huiusce magistratus vi ac potestate aestimare possint, subiiciemus. Varro libr. De lingua Lat. 4. Aedilis, qui aedes sacras & priuatas procuraret. Cicero Verrina 7. Nunc sum designatus Aedilis: habeo rationem quid à populo Rom. acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum caerimonia Cereri, Libero, Liberae'que faciendos: mihi Floram matrem populi Rom. plebíque Rom. ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruae'que esse faciundos: mihi sacrarum aediũ procurationem: mihi totam vrbem tuendam esse commissam. Liuius in fin. lib. 6. de Curulibus. Recusantibus ferias Latinas curare Aedilibus plebeiis, conclamatum à patriciis est iuuenibus, se id honoris Deûm immortaliũ caussa libenter acturos, vt Aediles fierent. quibus cùm ab vniuersis gratiae actae essent, factum S. C. vt duos viros Aediles ex patribus dictator populum rogaret, patres auctores omnibus eius anni comitiis fierẽt. Aediles idem scribit lib. 30. & viatores & scribas habuisse. Pomp. l. 2. De orig. iur. Itémque vt essent qui aedib. praeessent, in quibus omnia scita sua plebs deferebat: duos ex plebe constituerunt, qui etiam Aediles appellati sunt. Idem, Tunc vt aliquo pluris Patres haberentur, placuit duos ex numero patrum constitui, ita facti sunt Aediles Curules. Zonaras libro secundo, οὕτω μὲν δὴ ἡ τῶν δημάρχων δυναστεία συνέστη· εἶτα καὶ ἀγορανόμους δύο προσειλόντο, οἷον ὑπηρέτας σφίσιν ἐσομένους πρὸς γράμματα. πάντα γὰρ τά τε παρὰ τῷ πλήθει καὶ τὰ παρὰ τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ γραφόμενα λαμβάνοντες, ὥστε μηδὲν σφᾶς τῶν πραττομένων λανθάνειν ἐφύλασσον. τὸ

μὲν

μὲν ἂν ἀρχὴν ἐπὶ τούτῳ ᾑροῦντο, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναλ-ζειν, ὅσπερ δὲ καὶ ἄλλα τινά, καὶ τὴν τῶν ὠνίων ἀγορὰν ἐπεστρέφοντο, ὅθεν καὶ ἀγορανόμοι τοῦ ἑλληνίζοντος ὠνομάσθησαν. id est, Atque hoc quidem modo Tribunorum potestas constituta est. quibus duo etiam Ædiles adiuncti sunt: quorum ministerio atque opera in literis ac tabulis publicis vterentur. Omnia enim plebiscita, & leges, & Senatusconsulta in literas relata, Ædiles accipiebant, ac ne quid illos eorum quæ in Republ. gerebantur, latere posset, affectabant. His igitur de caussis Ædiles à principio creati sunt, itémque vt ius dicerent. Postea verò cùm alia nonnulla, tum etiam rerum venalium forum eis commiserunt: qua de caussa ἀγορανόμοι à Græcis nominati sunt. Reperio prętereà Ædiles de stuprorũ licentia quam mulieres profitebantur, decreuisse. Tacitus libro secundo, Eodem anno grauibus Senatus decretis libido fœminarum coercita, cautúmque ne quæstum corpore faceret, cuiauus, aut pater, aut maritus eques R. fuisset. nam Vestilia Prętoria familia genita licentiam stupri apud Ædiles vulgauerat, more inter veteres recepto, quo satis pœnarum aduersus impudicas in ipsa professione flagitij credebãt. Suetonius in Tiberio, Fœminæ famosæ vt ad euitãdas legum pœnas iure ac dignitate matronali exoluerentur, lenocinium profiteri cœperunt: & ex iuuentute vtriusque ordinis profligatissimus quisque famosam iudicij notam sponte subibant.

Iidem præterea quæ iter in publica via impediebant, frangere atque conscindere poterant: vt intelligitur ex l. 12. D. de peric. & comm. mensuras item iniquas confringere. l. 13. §. 8. D. locat. qua de re Iuuenalis sic:

Et de mensura ius dicere, vasa minora,
Frangere pannosus vacuis Aedilis Vlubris.

item in venalitios animaduertere. l. 12. D. de decurionib. Scribit etiam Tacitus lib. 13. Ædiles pignora cepisse, & multam irrogasse. Cohibita, inquit, arctius & Ædilitia potestas, statutúmque quantum Curules, & quantum plebeij pignoris caperent. Dio lib. 53. in fin. An. DCCXXXI. Ædili cuidam plebis mortuo C. Calpurnius, qui tamen ante Ædilis Curulis fuerat, successit, quod aliàs factum fuisse, memorię proditum nusquam est. Festus Pomp. Aedilis initio dictus est magistratus, qui ædium nõ tantùm sacrarum, sed etiam priuatarum curam gerebat. Postea hoc nomen & ad magistratus translatum est. Dictus est autem Ædilis, quòd facilis ad eum plebi aditus esset. Sed & Aedilatus dicebatur eadẽ dignitas, sicut Pontificatus.

Gellius libr. 13. cap. 14. Qui potestatem neque vocationis populi viritim habent, neque prehensionis, eos magistratus à priuato in ius quoque vocari est potestas. M. Lepidus Ædilis Curulis, à priuato ad Prætorem in ius est eductus: nunc stipati seruis publicis non modò prehendi non possunt, sed etiam vltrò summouent populum. Plutarchus in Mario, Post Tribunatum maiorem Ædilitatem petiuit. Duo enim erant ordines Ædilium: alter in quo ipsi Ædiles in iure dicendo sellis incuruos pedes habentibus vtebantur: & hic nomen magistratus retinebat. alterum plebeium magistratum appellabant. Quibus ex verbis intelligitur quod etiã superius ex Verrina 7. docuimus: Aediles Curules, sellam curulem habuisse. quod etiam Liuius lib. 7. confirmat, vbi & de prætexta toga loquitur: Non parentibus, inquit, Tribunis, quòd pro Consule vno plebeio tres patricios magistratus curulibus sellis prætextatos tanquàm Consules sedentes nobilitas sumpsisset. Eodem die de vtroque comitia fiebant. Liuius libr. 3. Institutum est etiam ab iisdem Consulibus, vt Senatusconsulta in ædem Cereris ad Aediles pl. defferrentur, quæ antè arbitrio Consulum supprimebantur, nunciabantúrque.

ÆDILES CEREALES. Pompon. l. 2. De orig. iur. Deinde C. Iulius Cæsar duos Aediles creauit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales constituit. Dio lib. 43. in fin. Anno ab V. C. DCCX. primùm sex Aediles sunt constituti, duo patricij, qui Cereris Aediles dicerentur, quatuor plebeij: ísque mos ad nostram vsque ætatem perductus est.

CENSORES.

CENSORES duo primùm creati sunt, Papirius & Sempronius, Anno CCCX. auctor Liuius libr. 55. & libr. 10. Varro lib. De ling. 4. Censor, ad cuius censionem, id est arbitrium, censeretur populus. Festus lib. 3. Censores dicti, quòd rem suam quisq;

tanti æstimare solitus sit, quantum illi censuerint. Liuius lib.4. Censores dicti, quòd censui agendo præessent. Cicero De legib.3. Censores populi æuitates, soboles, familias, pecuniásq; censento. Vrbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuentor: populiq; partes in tribus distribuunto. exin pecunias, æuitates, ordines partiūtor. Equitum, peditúmq; prolem describunto. Cælibes esse prohibento. mores populi regunto. bini sunto. magistratum quinquennem habento. eáque potestas semper esto. Pedianus in Diuinat. Cic. Regendis moribus ciuitatis Censores quinto quoq; anno creari solebant. hi prorsus ciues sic notabant, vt qui senator esset, eiiceretur senatu, qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius, in Ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ, sed ad hoc esset ciuis tantùm, vt pro capite suo tributi nomine æra penderet. iidem completo quinquēnio vrbem lustrabāt, & Suouetaurilia sacrificia, de sue, oue, tauro, faciebant. eorum notam successores plerunque soluebant. Zonaras lib.2. Κεχειροτόνηντο δὲ, ὅτι οἱ ὕπατοι ἠδυνάτουν ἐπὶ πάντας διὰ τὸ πλῆθος ἐξαρκεῖν ἤδη. τὰ γὰρ τοῖς τιμηταῖς ἀπονεμηθέντα πράγματα ἐκεῖνα μέχρι τότε ἐποίουν. ἦσαν τε ἤδη οἱ τιμηταὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐκ τῶν ὑπατευκότων. ἦρχον δὲ τὰ μὲν πρῶτα καὶ τὰ τελευταῖα ἐπὶ πενταετίαν. ἐν δὲ τῷ μέσῳ χρόνῳ ἐπὶ τρεῖς ἐξαμήνους, καὶ ἐγένοντο τῶν ὑπάτων μείζους, καίτοι μέρος τῆς ἐκείνων λαβόντες ἀρχῆς. ἐξῆν δὲ αὐτοῖς τάς τε προσόδους τὰς κοινὰς ἐκμισθοῦν καὶ τῶν ὁδῶν, καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὰς ἀπογραφὰς τῆς ἑκάστου εὐπορίας ἐξετάζειν, καὶ τὸν βίον τῶν πολιτῶν ἐπισκοπεῖν τε καὶ ἐξετάζειν, καὶ τοὺς μὲν ἀξίους ἐπαινεῖν ἐς τὰς φυλὰς καὶ ἐς τὴν ἱππάδα καὶ τὴν γερουσίαν ἐγγράφειν, καθὼς ἑκάστους προσήκειν ἐνομίζετο. τοὺς δὲ οὐκ εὖ βιοῦντας ἀπαλλαχθῆν ὁμοίως ἐπαλείφειν, ὃ μεῖζον πάντων ἦν τῶν τοῖς ὑπάτοις καταλειφθέντων. ὅρκους δ' ἑκάτεροι ἐφ' ἑκάστῳ πεποίηντο, ὡς οὔτε πρὸς χάριν, οὔτε πρὸς ἔχθραν τι ποιοῦσι, ἀλλ' ἐξ ὀρθῆς γνώμης τὰ συμφέροντα τῷ κοινῷ καὶ σκοποῦσι, καὶ πράττουσι. καὶ τὸν δῆμον ἐπί τε νόμων ἀναφορᾶς καὶ τοῖς ἄλλοις συνήθροιζον, καὶ τῷ τῶν μειζόνων ἀρχῶν κόσμῳ πλὴν ῥαβδούχων ἐχρῶντο. id est, Creati autem propterea Censores fuerunt, quia Consules rebus omnibus propter earum multitudinem sufficere non poterant. nam Consules omnem illam quæ tum Censoribus attributa est præfecturam, ad illud vsque tempus gesserant. Sunt autem à principio duo, iique ex Patriciis, creati: qui & primis & postremis temporibus magistratum illum quinquennium obtinuerunt. interiecto verò tempore, sesquiannum. quinetiam potestatem Cōsulibus maiorem obtinuerunt, tametsi partem duntaxat eorum magistratus adepti essent. Munus autem illorum erat, vectigalia publica locare, viarū, publicarúmque ædium curationem suscipere, ciuis cuiusq; facultates censere, mores notare atque animaduertere: laude dignos ciues in trib. in equestrem ordinem, in Senatum, pro cuiusque dignitate adscribere: qui minus honestè viuerent, omni ordine ac tribu mouere. quæ potestas maior erat omni ea quæ Consulibus erat relicta. Iusiurandum autem super vnoquoque dabant, se neque gratia, neque odio quicquam gesturos, sed ex animi sui sententia quæ Reipublicæ vtilia essent; re quæsita & deliberata facturos. Præterea populum ad legum & aliarum rerū comitia euocabant. maiorúmque magistratuum insignia præter lictores habebant. Cic. de Offic.3. Nulla de re diligentius, quàm de iureiurando Censores iudicabant. Liu. lib.40. Comitiis perfectis Censores in campo ad aram Martis in sellis curulib. consederūt. Eorum autem officium erat legere Senatum, recensere equites, agere censum, lustrum condere. In omnibus precationib. hæc verba nuncupabant, Vt ea res mihi collegæque meo bene & feliciter eueniat. Censori autem defuncto nunquam aliquis sufficitur. auctor idem Liuius libr.4.5.6.9. & Plutarc. in Vitis. Liu. item lib.4. & 9. Censuram primò quinquennē fuisse scribit. deinde Mam. Æmilium Dictatorē legem tulisse, vt Censura, quæ antea quinquennalis fuerat, annua & semestris esset. Plutar. in Pompeio, Mos erat Romanis, vt equites qui per legitimum tēpus militassent, equum per medium forum coram Censoribus ducerent: & apud illos Imperatores sub quib. stipendia meruissent, nominatēt. Vide præterea Gellium lib.13. cap.14. Plutarchum in Flaminio, & in Catone Maiore. Liuiū lib.29. qui curam publicarum tabularum Censorum propriam fuisse scribit, & ius sartorum tectorum exigendorum ad eosdem pertinuisse. quod idem Pedianus in Verr.3. confirmat. Et de nota Censoria Val. Max. item Cic. in Cluentiana. Liuius Lib.29. Censores

fores Marcus Porcius & Lucius Valerius metu mixta expectatione Senatum legerunt:septem mouerunt Senatu, ex quibus vnum insignem & nobilitate & honoribus L. Quintium Flaminium Consularem. Patrum memoria, inquit, institutum fertur, vt Censores motis è Senatu adscriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos quos aut Senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. Longè grauissima in L. Quintium oratio est, quasi accusatot ante notam nō Censor pòst notam vsus esset, retinere Quintium in Senatu, ne frater quidem Titus Quintius, si tum censor esset, potuisset.

CENTVMVIRI.

CENTVMVIRI magistratus quidem non erant, sed cùm à Cic. lib. De legibus 3. ij qui lites contractas iudicabant, hoc est vel Cētumuiri, vel certè Decemuiri in minorum magistratuum ordinem referantur, de iis quoque hoc loco dici posse, non incommodè iudicauimus. Festus lib. 3. Centumuiralium iudicia à Centumuiris sunt dicta. nam cùm essent Romę XXXV. tribus, quæ & Curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandū, qui Centumuiri appellati sunt. & licet quinque amplius quàm centum fuerint, tamen quo facilius nominarentur, Centumuiri sunt dicti. Cice. lib. de Orat. 1. Nam volitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus iudicia priuata magnarum rerum obire, in quibus sæpe nō de facto, sed de æquitate & iure certetur: iactare se in caussis Cētumuiralibus, in quibus vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mācipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum aut ratorum, cęterarúmque rerum innumerabilium, iure versentur, &c. Eosdem de inoffi. test. cognouisse, patet ex l. 13. & 17. D. de inoffic. test. Ouid. lib. De ponto 3.

Vtq; fui solitus, sedissem forsitan vnus,
De centum iudex in tua verba viris.

Posterioribus autem temporibus eorum iurisdictio multum creuit. quemadmodum ex iis quæ subiiciam quiuis sua sponte intelliget. Fab. lib. 4. cap. 1. Quibusdam in iudiciis, maximeq; capitalibus, vt apud Centumuiros, ipsi iudices exigunt solicitas & accuratas actiones: contemnique se, nisi in dicendo etiam diligētia appareat, credunt: nec doceri solum, sed etiam delectari volunt. Quo in loco Capitalia dici putarem, non publica, sed ea in quibus de capite ciuis R. agitur: vt in caussis liberalibus. Idem lib. 5. capi. 2. Præiudicia etiam versantur in iudiciis, cùm de caussa pronunciatum est, vt in assertione secunda, & partibus. Centumuiraliū, quæ in duas hastas diuisæ sunt. Idem lib. XI. capitu. 1. Etiam si apud alios iudices agetur, vt in secunda assertione, aut in Centumuiralibus iudiciis duplicibus parte victa. Corn. Tacitus in lib. de Oratore. Lege Pompeia omnia apud Prætores gerebantur, apud quos quòd maiora olim negocia exerceri solita sunt, quod maius argumentum est, quàm quòd caussæ Centumuirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeò splēdore aliorum iudiciorum obruebantur, vt neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cælij, neque Calui, non denique vllius magni oratoris liber apud Centumuiros dictus legitur, exceptis orationibus Asinij. Plinius lib. Epist. II. Distringor Centumuiralibus caussis, quæ me exercent magis quàm delectant. Sunt enim pleræque paruæ, & exiles. rarò incidit vel personarum claritate, vel negocij magnitudine insignis. ad hoc perpauci, cum quibus iuuet dicere. Ceteri audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri declamatum huc transeunt, tam irreuerenter & temerè, vt mihi Attilius noster expressè dixisse videatur, sic in foro pueros à Centumuiralibus causis auspicari, vt ab Homero in scholis. Auctus est autem postea Centumuirorū numerus, manente tamen semper nomine, diuisisque in quatuor Consilia. Plin. libro 6. Epist. Fœmina splendidè nata, nupta Prætorio viro, exheredata ab octogenario patre intrà vndecim dies, quam ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebāt iudices centum & octoginta (tot enim quatuor Consiliis conscribuntur.) His autem præerat Prętor, quemadmodum idem libro quinto significat his verbis: Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exēplum, inopinatum nobis otium dedit. Erāt

autem Centumuirorum consilia quatuor, in quadam basilica inter se vsque adeò proxima, vt actiones vnius Tribunalis ab alio exaudiri possent, vt ex eodem Plinio libro secundo intelligimus. Quintilianus libro duodecimo, de Trachallo loquens: Certè, inquit, cùm in Iulia basilica diceret primo Tribunali, quatuor autem iudicia (vt moris est) cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditum eum & intellectum & quod agentibus ceteris contumeliosum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini.

CONSVLES.

CONSVLES exactis Regibus duo creari cœpere Anno CCXLV. vt Liuius in fine libri I. tradit: & lib. II. Omnia iura, inquit, omnia insignia primi Consules tenuere. id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Varro libro IIII. Consul nominatus, quòd consulere populum, & senatum debet: nisi illinc potius, vnde Actius in Bruto, Qui rectè consulat, Consul fiat. Cicero libro de Legibus III. Regio imperio duo sunto: iique præeundo, indicando, consulendo, Prætores, Iudices, Consules appellator. militiæ summum ius habento, nemini parento. Ollis salus populi suprema lex esto. Ius autem Consules dixisse, vel ex II. Liuij intelligi potest: vbi scribit Appium Cõsulem quàm asperrimè ius de creditis pecuniis dixisse. Pomponius l. 2. §. 8. de orig. iur. Consules ab eo dicti sunt, quòd plurimum Reipub. consulerent. Lege lata summum ius eis delatum est, prouocatio ab iis populo cõcessa, prohibitum eisdem ne possent in caput ciuis Rom. animaduertere iniussu populi. solùm relictũ est illis, vt coercere possent, & in vincula publica duci iuberent. Nonius Marcellus, Consulum & Prætorum proprietas, quòd consulant, & præeant populis, auctoritate Varronis ostenditur De vita populi Rom. li. II. Quòd idem dicebantur Consules & Prætores, quòd præirent populo, Prætores: quòd consulerent Senatui, Consules. Polybius li. VI. Consules antequam ex vrbe legiones educant, vrbanarum rerum omnium ius atque imperium habẽt. His etenim cęteri omnes magistratus, Prætor, Tribunus pleb. parent ac subiecti sunt. Hi legationes in curiam introducunt: quæ celeriter statuenda sunt, decernunt: quæ & deliberanda sunt, ad Senatum referunt. quæ verò à Senatu decreta sunt, ea vt perficiantur, ipsorum officium est. quinimò & quę de Rep. per populũ transigenda & perficiẽda sunt, eorũ officium est perpendere, ac diligenter examinare, conciõnẽ quoties opus est, aduocare, Senatusc õsulta ad populum referre, quicquid maior pars iusserit, exequi. Quinetiam in his quæ ad belli apparatum, & castrensem disciplinam pertinẽt, hi summum imperium habent. His ius est sociis quicquid visum fuerit, imperare, Tribunos militum creare, delectum habere. ad hæc de iis qui sub imperium eorum sunt, in castris arbitratu suo supplicium sumere. His præterea licet eos comitante Quæstore, ac sedulò impetrata faciente, publici æris quantum res ipsa tulerit, impendere. Hæc Polyb. Constat autem ex Cicerone Philipp. quinta, Legitimum consulatus annum fuisse XLIII. ex Murænіana, & libro Epist. septimo: & Liuij libr. I. centuriatis comitiis eos creari consueuisse. ex Pediano in Verrin. 2. diem comitiorum Consularium fuisse VI. Calend. Sextil. ex Philip. 2. & Plutarcho in Cicero. Consules capitis pignoribus Senatores qui nec aderant, & quibus caussa non erat, coercuisse. ex Liuij li. 42. cùm ad bellum proficiscerentur, votis in Capitolio nuncupatis paludatos ex vrbe exisse, omnibus ordinibus eos comitantibus. ex Verrina 3. designatos in comitiis Cõsules domum à multitudine deduci solitos. ex locis innumeris, eosdem Calend. Ianuariis magistratum iniisse. pompámque insignem adhibitam fuisse. qua de re versus Ouidij pulcherrimos ex libro quarto De Ponto subscribemus.

Ergo vbi Iane biceps longum reseraueris annũ,
Pulsus & à sacro mense December erit,
Purpura Pompeium summi velabit honoris,
Ne titulis quicquam debeat ille suis.
Cernere iam videor rumpi penè atria turba,
Et populum lædi deficiente loco.
Templáque Tarpeiæ primùm tibi sedis adiri,
Et fieri faciles in tua vota Deos.
Colla boues niueos certa præbere securi,
Quos aluit campis herba Phalisca suis.
Curia te excipiet, patrésque ex more vocati,
Intendent aures ad tua verba suas.

Inde

Inde domum repetes toto comitante Senatu,
Officium populi vix capiente domo.

Item Elegia IX.

Dumq; latus cinget sancti tibi turba senatus,
Consulis ante pedes ire iuberet eques:
Et quanquã cuperẽ semper tibi proximus esse,
Gauderem lateris non habuisse locum:
Nec querulus turba quamuis eliderer, essem,
Sed foret à populo tum mihi dulce premi:
Prospicerẽ gaudens, quãtus foret agminis ordo,
Densaq; quàm longum turba teneret iter.
Quoq; magis noris, quàm me vulgaria tangant,
Spectarem qualis purpura te tegeret,
Signa quoque in sella nossem formata curuli,
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.
At cum Tarpeias esses deductus in arces,
Dum caderet iussu victima sacra tuo:
Me quoque secretò grates sibi magnus ageret,
Audisset, media qui sedet æde Deus.

Idem etiam Elegia sequenti de extraordinaria Consulis potestate, nonnulla scribit: quæ quia nusquam alibi me legisse memini, subiiciam.

Aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
Conspicuum signis cùm premet alt us ebur:
Aut populi reditus positã cõponet ad hastam,
Et minui magnæ non sinet vrbis opes.
Aut vt erunt patres in Iulia templa vocati,
De tanto dignus Consule rebus aget:
Aut feret Augusto solitam, natoq; salutem,
Deq; parum noto consulet officio.

Item Elegia IX.

Hæc modò te populo reddentem iura videbit,
Et se secretis finget adesse tuis.
Nunc longi reditus hastæ supponere lustri
Credet, & exacta cuncta locare fide.
Nunc facere in medio facundum verba senatu,
Publica quærentum quid petat vtilitas.
Nunc pro Cæsaribus, superis decernere grates,
Albáve opimorum colla ferire boum.

DECEMVIRI.

Decemviri Reipub. administrandæ primùm creati sunt, mortuo Romulo. Patres enim centum à Romulo creati, decem decurus factis, singulisque in singulas decurias creatis, qui summę rerum prçessent, consociarunt. Decem imperitabant: vnius cum insignibus imperij, & lictoribus erat. quinque dierum spacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat. Hæc Liuius libro primo. Dionysius autem libr. 2. scribit, ducentos patres fuisse, & imperium decuriis factis vni, eodem modo cõmisisse.

Decemviri Reipu. administrandæ secundò creati sunt Anno CCCII. Hac de caussa, inquilini, plebs de nimio Consulum imperio querebatur, qui ius non è certis legibus, sed arbitrio suo diceret. Petitis igitur è Græcia legibus, senatusconsulto, & plebiscito cõfirmatum est, vt omnibus abrogatis magistratibus, Decẽuiri cum summo imperio crearentur: qui decimo die ius populo singuli redderent, & eo die penes Præfectum iuris fasces XII. essent: collegis nouem singuli accẽsi apparerent. & Liuius lib. 3. Hæc Dionys. libro 10. Pomponius in l. 2. §. 13. De orig. iur. Et cùm placuisset leges quoq; ferri, latum est ad populum, vti omnes magistratu se abdicarent. quo Decemuiri constituti anno vno cùm magistratum protogarẽt sibi, & cùm iniuriosè tractarent, neque vellent deinceps sufficere magistratibus, vt ipsi, & factio sua perpetuò Remp. occupatam retinerent: nimia atque aspera dominatione eò rem perduxerunt, vt exercitus à Repub. secederet.

Decemviri litibus siue stlitibus (vt olim loquebantur) iudicandis, quo tempore creati fuerint, non reperio. Lites autem eos caussásque priuatas iudicasse, in quibus de iure controuersia erat, multis ex locis constat. Ouius ad Pisonem:

Seu trepidos ad iura decẽ citat hasta virorum,
Et firmare iubet centeno iudice caussas.

Pomponius l. secunda, §. 16. De orig. iur. Deinde cùm esset necessarius magistratus, qui hastæ præessent decemuiri stlitibus iudicandis sunt constituti. Suetonius Augusto, Auctor fuit, vt Cẽtumuiralem hastam, quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Cicero pro Cęcina, Cùm Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta Decemuiris religionem iniecisset, Decemuiri prima actione non iudicauerũt. Idem pro Domo, Si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent, tamen quotiescunq; vellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse voluerunt. Dio præterea libro LIII. scribit decemuiros iis iudiciis quæ ad Centumuiros sorte descrebantur, præfuisse. Cicero in Oratore, Planè Duorumuirorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorum litibus iudicandis, dico nunquam.

DICTATOR.

DICTATOR, inde nomen inuenit, quòd, vt inquit Varro, à Consule dicebatur, cui dicto audientes omnes essent. nam (vt Dionys. libro v. Plutarchus in Marcello, & Liuius li. IX. XXII. & XXIII. tradunt) non à populo in comitiis, vt ceteri magistratus: sed à Consule captatis auspiciis, nocte, ac silentio dicebatur. Seneca lib. Epist. 19. epist. 109. Preterea notat eumquem nos Dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos Magistrum populi vocatum. hodiéque id extat in Auguralibus libris, & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur, Magister equitum est. Plutarch. Dictator non à populo, aut à patribus creari potest, sed alter Consulum, quem vult Dictatorem dicit. vnde quia ita dictus sit, Dictator appellatur. Dionysius autem Senatusconſ. factum scribit, vt Consules qui tum erât, magistratúsque reliqui se abdicarent, vnúsque vir quem Senatus nominaret, populus sciceret, haud amplius quàm per sex mensium spaciū sine prouocatione, & maiore quàm Consules potestate, imperaret. Caussam creādi Cicero libro de Legibus III. sic explicat. Ast quādo duellum grauius, discordiæ ciuium poscunt, Dictator esto, ne amplius sex menses, si Senatus creuerit: idem iuris quod duo Consules teneto. Isq; aue sinistra dictus, populi magister esto. Dionysius eius imperium li. quinto sic exponit: ὅτος πρῶτος ἐν ῥώμῃ μόναρχος ἀπεδείχθη πολέμων τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ. ὄνομα δ' αὐτῷ τίθενται δικτάτορα, ἤτι διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν ὅ,τι θέλει. τάτε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ. Pompo. l. 2. §. 10. D. de orig. iur. Populo deinde aucto cùm crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur: interdum re exigente placuit maioris potestatis magistratum constitui. Itaque Dictatores proditi sunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiam capitis animadoersio data est. Hunc magistratum quoniam summam potestatem habebat, non erat fas vltra sextum mensem retinere. Festus, Optima lege cùm dicebatur in magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator dicitur, quàm plenissimum posset ius, significabatur. Preter superiores caussas, quibus Dictator creabatur, nimirum Rei gerendæ & seditionis sedandæ: inuenio creatum etiam fuisse claui in pestilentia figendi caussa: de quo Liuius lib. VII. commemorat. item Comitiorum habendorū: eodē auctore li. VII. & IX. Quæstionis exercendæ, vt apud eundem libro IX. Ludorum faciendorum, Senatus agendi, feriarum Latinarū: vt passim apud eundem legimus. Tātum autem illius erat imperium, vt eo creato magistratus omnes præter Tribunos pl. imperio sese abdicarent: auctore Plutarch. in Fabio. Duo verò esse Dictatores non poterant, ac ne Dictator quidem sine Magistro equitum: auctore Dionys. lib. V. & Liuio XXIII. neque extra Romanum agrum, hoc est Italiam, dici poterat: vt idem libro XXVII. scribit. Nonnunquam & Senatus populum rogari decernebat, vt quem vellet Dictatorem iuberet, qui deinde à Consule diceretur. cuius rei exemplum extat apud Liuium libr. XXVII. Quin & L. Cornelius Sylla Dictator à L. Valerio Flacco Interrege dictus est: auctore Appian. libro de bell. ciuil. I. Caium autem Iulium Cæsarem Senatus Dictatorem creauit: vt Plutarchus in eius vita scribit.

DVVMVIRI.

DVVMVIRI capitales dicebantur, qui de perduellionis crimine iudicabant. Liuius lib. I. de Tullo Rege loquens, Duumuiros, inquit, qui Horatio perduellionē iudicent secundum legem, facio. Lex horrendi carminis erat. Duumuiri perduellionem iudicent: si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato. si vincent, caput ob nubito: infelici arbore reste suspēdito: verberato, vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Idem lib. sexto: Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos auctores sint. Loquitur de M. Mālio, de quo Plutarchus idem in Vitis scribit. Durauit hic mos stante semper Repub. Itaque C. Rabirius à Iulio Cæsare, & L. Cæsare Duumuiris perduellionis damnatus est, sed ad populum prouocauit: vt ex Ciceronis Oratione pro eo, & Suetonio, & Dionis lib. XXXVII. notum est omnibus. Cicero in Oratore, Planè Duumuirorum iudicium, aut Triumuirorum Capitalium dico nunquam.

Dvvmviri nauales lege Decia, quam M. Decius Tribun. pleb. tulit, creati sunt: vt classis ornandæ reficiendæq; curam haberent. Liuius lib. IX.

Dvvmviri sacerdotes ad institutum nostrum non pertinent.

Dvvmviri curatores viarum quæ extra vrbem essent, nominantur à Dione lib. IIII. in eorum XXVI. virorum numero, vnde alij quoque magistratus minores erant.

Dvvmviri municipales, vide Duumuiri, sub litera D.

INTERREX.

Interregnvm primùm institutum est mortuo Romulo: vt Liuius & Dionys. & Plutarch. scribunt. Patres enim decem decuriis factis, singulísque in singulas decurias creatis, qui summę rerum prǽessent, consociarunt. decem imperitabant, vnus cum insignibus imperij & lictoribus erat: quinque dierum spacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbē ibat: annuúmque interuallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnum appellatum. Hæc ille. inde autem mos fluxit, vt cùm sine summo imperio ciuitas esset, tum & Patricius & à Patriciis Interrex proderetur, qui dies duntaxat quinque imperium obtineret, à quo alius deinde creabatur, in dies alteros quinq;, itémque alius atque alius eodem modo: dum Consules creari possent. vt ex Ciceronis Orat. pro domo, Asconio in Milon. & Liuij locis innumeris intelligitur: qui etiam libro VII. scribit ad vndecimum peruētum esse, dum per dies quinquagintaquinque sine summo imperio ciuitas esset. Infestam, inquit, Patribus plebem Interreges cùm accepissent, ad vndecimum Interregem seditionibus certatum est.

IVRIDICVS ALEXANDRIÆ.

Ivridicvs Alexandriæ dicebatur, qui Alexandriæ iuri dicundo tam præerat, quàm prætor Vrbanus Romæ. nam Vlpia. in l. 1, D. de offi. iurid. Alexan. scribit ei legis actionem datam fuisse: sibi &, vti quæcunque lege agi possent, agere apud eum liceret. Spartianus in Seuero, Deinde, inquit, Alexandrinis ius Buleutarum (id est senatorum) dedit, qui sine publico consilio, ita vt sub Regibus antè viuebant, vno iudice contenti, quem Cæsar dedisset. Strabo lib. XVII. de Aegypto loquens, quā cùm prouinciam & vectigalem populi Rom. dixisset esse, ad eámque regendam mitti cum summo imperio Præfectum, qui principis locum obtineret ὑπ' αὐτῷ δ', inquit, ἐστὶν ὁ δικαιοδότης, ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος: id est, Sub eo est Iuridicus: penes quem iuris dicundi potestas est.

MAGISTER EQVITVM.

Magister equitum dicebatur, inquit Varro, quòd summa potestas huius in equites, & adcensos, vt est summa in populum Roman. Dictatoris: vnde is quoque Magister populi appellatus est. Moris autem erat, vt à Dictatore diceretur noctu, simulatque creatus Dictator fuerat. Liuius libro IIII. Dictator à Consule dicitur: ipse deinde C. Seruilium Ahalam magistrum Equitum dicit. Item, Et Senatus Dictatorem dici Mamercum Aemilium iussit. Is magistrum Equitum L. Quintium Cincinnatum dixit. Itē, Virginius dum collegam consuleret, moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. Is sibi magistrum equitum Postumium dixit. Pomponius l. 2. De origine. Et his Dictatoribus Magistri equitum iungebātur, sic quo Regibus Tribuni Celerum. quod officiū ferè tale erat, quale hodie Præfectorum prætorio. Aurelius l. 1, D. de offic. præf. prætor. Cùm apud veteres Dictatoribus ad tēpus summa potestas crederetur, & magistros equitum sibi eligerent, qui associati participes curæ militiæ gratia secundam post eos potestatem gererent.

PRÆFECTI ÆRARII.

Præfecti ærarij primùm ab Augusto instituti sunt, vt scribit Dio lib. LV. Cùm enim ærarium conficiendi ratio excogitari non posset, ipse certum ac proprium ære suo constituit, quod Militare appellauit: eiúsque administrationem tribus Prætoriis sorte lectis ad triennium mandauit: qui binis lictoribus, aliísque ministris vterentur.

pòſt cùm neque ipſius pecunia, neque ea quæ à Regibus & populis mittebatur, ſatis locupletari ærarium poſſet; conſtituit vt pars hereditatum ac legatorum viceſima eò referretur: præterquam quæ proximis cognatis, aut pauperibus relinquerentur. Poſtremis autem temporibus eoſdem Præfectos à Principe deligi, & ſine lictoribus creari ſolitos, eodem loco ſcribit. Vlpianus l.8.§.2.D.de tranſact. Apud Procuratorem Cæſaris tranſigi de alimentis poteſt. ſcilicet ſi à fiſco petantur alimenta. Secundum quę & apud Præfectos ærarij tranſigi poterit. Sueton. in Auguſto, Vtq; perpetuò ac ſine difficultate ſumptus, ad tuendos eos, proſequendóſque ſuppeteret, ærarium militare cum vectigalibus nouis cõſtituit. Quod autem ad hoc ærarium Dib Prætorios refert, id Suetonius alteri attribuere videtur. Auctor fuit Senatui, inquit; vt cura ærarij à Quæſtoribus Vrbanis ad Prætorios Prætoréſve tranſiret. niſi fortè in vtroque hoc factum ſit: cùm idem lib. XLIII. ſcribat, publicæ pecuniæ adminiſtrationem quæ Fabio, Caninio Coſſ. ad Aediles trãſlata fuerat, poſtea Quæſtoribus redditam non eſſe, ſed Prætoriis viris commiſſam. quod ipſum etiam ex Gellij lib.13.cap.23.intelleximus. Quod autem, inquit, per Quæſtorem dixi pecuniam ex prædæ venditione contrahi, intelligi nunc oportet Præfectum ærario ſignificari: nam cura ærarij à Quæſtore ad præfectum tranſlata eſt.

PRÆFECTVS VRBI.

PRÆFECTVRÆ vrbis triplicem video rationem fuiſſe: aliam enim Regum, aliam Imperatorum, aliam mediis temporibus eius magiſtratus procurationem fuiſſe animaduerto. nam primis temporibus præfectus vrbi à Regibus creabatur. Liuius lib.1. L. Brutus imperium in vrbe Lucretio Præfecto vrbis iam antè à Rege inſtituto, reliquit. Et paulo pòſt, Duo Conſules inde comitiis centuriatis à Præfecto Vrbis ex commentariis Ser. Tullij creati ſunt. Tacitus lib.V. Sed pręcipua ex eo gloria, quòd Præfectus vrbi recens, continuam poteſtatem, & inſolẽtia pati grauiorem, mirè temperauit. namque antea profectis domo Regibus, ac mox magiſtratibus ne vrbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubitis mederetur. feruntq; à Romulo Dentrem Romuliũ, pòſt à Tullo Hoſtilio Numam Martium, & à Tarquinio Superbo Sp. Lucretiũ impoſitos. Dein Conſules mandabant. Duràtque ſimulacrum, quoties ob ferias Latinas præficitur, qui cõſulare munus vſurpet. Hæc Tacitus: ex quibus ſecunda huiuſce magiſtratus forma intelligitur, de qua loquitur Gell. libro XIIII. c. vlt. Præfectum vrbi, inquit, Latinarum cauſſa relictum Senatum habere poſſe, negat Mutius: quoniam ne Senator quidem ſit, neque ius habeat ſententię dicendæ, cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ nõ ſit ſenatoria. M. autẽ Varro & Atteius Capito ius eſſe Præfecto Senatus habendi dicunt. Déque ea aſſenſum eſſe Capitonem Tuberoni, contra ſententiam Mutij, refert Pompo. l.2. §.17. D. de orig. iur. Quoties, inquit, proficiſcuntur extra Rempu. magiſtratus, vnus relinquitur qui ius dicat. is vocatur Præfectus vrbi. qui Præfectus olim conſtituebatur: poſtea verò Latinarum feriarum cauſſa introductus eſt, & quotannis obſeruatur. Latinę autem ferię dicebantur, quæ quotannis in Albano monte à quinquaginta Latinis ciuitatibus, Romaniſque magiſtratibus quatriduano ſacrificio Ioui Latiali celebrabãtur. vnde ſacrificium Latiar dicebatur: in eóque Latini à Romanis carnem petebant. Macrobius lib.1. Conceptiuæ feriæ ſunt, quę quotannis à magiſtratibus, vel ſacerdotibus concipiũtur in dies certos, vel incertos, vt ſunt Latinæ, Semẽtinæ. item, Quare nec Latinarum tempore quo publicæ quõdam induciæ inter Romanum populum Latinóſque firmatę ſunt inchoari bellum decebat. Dionyſ. autem libro ſexto tradit has per vnum diem celebratas à Superbo Rege fuiſſe: exactis autem Regibus, per biduum: tandémque poſt ſeceſſionem in ſacrum montem, per triduũ. Plutarchus autem in Camillo propter patrum & plebis concordiam diem quartum additum fuiſſe teſtatur. Verùm hæc quidem hactenus de Præfectura vrbis, quæ ſtante Republic. vſurpata eſt. Poſtremis verò temporibus immutata eius ratio eſt multis in rebus, videtúrque Magiſtratus hic ab Auguſto primũ renouatus. Sueton. enim ſic ſcribit, Quoq; plures partem adminiſtrandę Reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum,

viarum

viarum & aquarũ, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, Præfecturam vrbis. Ego has ferè video ab Vlpia. partes ipsius procurationi attributas esse. Vt seruorum de dominis querelas, vicissimq; horum in illos criminationes audiret. Vt patronis de libertis ingratis querentibus ius diceret. Vt de tutorum curatorúmve criminibus cognosceret. Vt numulariorum argentariorumq; fraudes coerceret. Vt carnis curam gereret. Vt quietem in populo procuraret, illicitáque collegia coerceret. Vt spectaculorum disciplinæ præesset. denique quicquid non modò intra vrbem, verumetiam intra centesimum ab vrbe lapidem commissum esset, animaduerteret: sic vt & vrbe, & Italia interdicendi potestatem haberet, itémque in insulam deportandi. l. 6. D. de interd. & releg. l. rei capitalis. §. constat, D. de pœn. Quod autem Vlpianus de carnis cura scribit, inuenio in Epigrammatis vrbis Romę confirmatum, in edicto Aproniani Præf. vrbi, de carne occisi pecoris appendenda & vendenda. Quod de criminibus, video etiam ad publica pertinere. l. 1. §. generaliter, D. de pœn. vt scilicet eas pœnas quæ legibus constitutæ sunt, imponat: tametsi extra ordinem cognoscit. l. ordo, D. de pub. iudi. De extraordinariis autem arbitratu suo statuebat. l. 1. D. de effractoribus. Itaque & Prętores & Pręfecti vigilum, si quis grauiore supplicio plectendus esset, eum ad illum remittebant. l. nam salutem, & l. vlt. D. de offic. præf. vigil. Dio verò libr. LII. πολίαρχον eum appellat, & Mecœnatem suadentem Augusto facit, vt eum è primariis viris deligat, qui omnes magistratus priores gesserit, vt eas caussas in quibus prouocatio fuerit, & nonnullas etiam publicas & capitales disceptet, non modò in vrbe, verumetiam μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: quod ille pro centum passuum millibus posuit: vt patet ex l. 1. D. de offic. præf. vrb.

PRAEFECTVS ANNONAE.

Praefectvs annonæ magistratus fuit extraordinarius, vtilitatis caussa constitutus, vt i scribit Pomponius l. 2. §. 17. De orig. iur. Liuius libr. IIII. L. Minutium nominat, quem Præfectum vrbi à plebe creatum fuisse scribit. Constat eius munus fuisse, vt videret ne plebs annonæ inopia & caritate laboraret. Itaque si quid ad annonam pertinens commissum erat, ipse cognoscebat. Marcianus l. 13. D. de accusat. Mulierem, inquit, propter publicam vtilitatem ad annonam pertinentem audiri à Præfecto annonæ deferentem, diuus Seuerus & Antonius rescripserunt.

PRAEFECTVS PRAEtorio.

Praefectvs prætorio translata in vnius dominatum Repub. exemplo Magistrorum equitum ab Imperatore creari solebat: eique dari plenior (vt Arcadius scribit) licentia ad disciplinæ publicæ emendationem. quibus initiis adeò is magistratus creuit, vt appellari à Præfectis prætorio non possit. credidit enim princeps, eos qui ob singularem industriam explorata eorum fide & grauitate ad huius officij magnitudinem adhiberent, non aliter iudicaturos esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus, l. 1. D. de offic. Præf. præt. Vnde autem dictus sit demiror esse qui ambigant, cùm Asconij exter auctoritas. Veteres, inquit, omnem magistratum cui parêret exercitus Prætorem appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in castris porta Prætoria, & hodie quoque Præfectus pretorio. Quibus ex verbis perspicuum est, Præfectum prætorio dici eum qui militibus iis præerat, quos Imperatores in sui custodiam allegerant. quod institutum primùm ab Augusto fluxisse Suetonius in eius vita, & Dio libro LV. testantur. Dio quidem, vbi scribit eorum decem millia fuisse, legionémque illam suos habuisse fasces. Constat autem ex plerisque omnibus solitum ab Imperatore cingulum vnà cum gladio dari Præfecto prætorio. & memorabilis vox Traiani literis mandata est, qui cùm Præfectum suum cingulo donaret, ita dixisse traditur, Accipe hunc ensem, & siquidem rectè atque è Republica imperauero, pro me: sin secus, in me vtere. Quam, vt ego mihi persuadeo, vocẽ suam in Panegyrico Plinij significans, ita loquitur: Ego quidem in me si omnium vtilitas ita posceret, etiam Præfecti manum armaui. Suetonius & Plinius hanc pręfecturã equitibus Romanis mandari solitam scribunt.

bunt. Ille his verbis: Vespasianus, inquit, præfecturam quoque prætorij suscipit nunquam ad id tempus, nisi ab equite Roman. administratam. Plinius autem Titum alloquens, Et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, Præfectus prætorio eius. Hæc autem potestas vsque eò posteriorum Cæsarum beneficiis creuit, vt etiam postremis temporibus ad prouincias regendas cum summo imperio missi sint. Itaque quatuor eorum genera Constantinopolitani Imperij tempore memorantur in lib. Cod. Præfectus prætorio per Orientem: Per Illyricum, per Italiam, per Gallias. de quibus licet cognoscere ex libro qui inscribitur Notitia Rom. Imperij. Cassiodorus etiam epist. li. VI. Potestati Præfecti prætorio, inquit, nulla dignitas est æqualis, vice sacra iudicat. nullus ei miles fori auctoritate præscribit, excepto Officiali magistri militum. Curiales enim etiam verberat. in officio suo ius retinet singulare. & talibus tantisque noscitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent Iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis, Tribunorũ & notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat. gratanter implet Imperator quæ ille constituit.

PRÆFECTVS VIGILVM.

PRÆFECTVS vigilum institutus est ab Augusto. nam cùm septẽ cohortes opportunis locis constituisset, vt binas regiones vrbis vnaquęque cohors tueretur: pręposuit eis Tribunos, & super omnes spectabilem virum, qui Præfectus vigilum appellaretur. Is cognoscebat de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: nisi si qua tam atrox, tàmque famosa persona sit, vt Præfecto vrbi remittatur. & quia plerunque incendia culpa fiunt inhabitantium, aut fustibus castigat eos qui negligentius ignem habuerunt: aut seuera interlocutione comminatus, fustium castigationem remittit. Idem per totã noctem vigilare debebat, & coerrare calciatus, cum hamis, & dolabris, & curare omnes inquilinos admonendos, ne negligentia aliqua incendij casus oriatur: præterea vt aquam vnusquisque inquilinus in cœnaculo habeat. Hæc ex leg. 3. D. de offic. præf. vigil.

DIO libro LV. ἐπειδή τε, ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ τῆς πόλεως πυρὶ διεφθάρη, ἄνδρας τε ἐξελευθέρους ἑπταχῇ πρὸς τὰς ἐπικουρίας αὐτῆς κατελέξατο, καὶ ἄρχοντα ἱππέα αὐτοῖς προσέταξεν, ὡς καὶ δι᾽ ὀλίγου σφᾶς διαλύσων, οὐ μέν τοι, καὶ ἐποίησε τοῦτο. καταμαθὼν γὰρ ἐκ τῆς πείρας, καὶ χρησιμωτάτην, καὶ ἀναγκαιοτάτην τὴν παρ᾽ αὐτῶν βοήθειαν οὖσαν, ἐτήρησεν αὐτούς. καὶ εἰσὶ καὶ νῦν λακες οὗτοι ἴδιόν τινα τρόπον οὐκ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων ἔτι οἱ νυκτοφύ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων στρατευόμενοι, καὶ τείχη τε ἐν τῇ πόλει ἔχουσι, καὶ μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φέρουσιν. id est, Cùm per id tempus multa in vrbe incendio periissent, libertini generis homines septem in locis, incendiis procurãdis delegit: eisque Equitem vnum præfecit eo consilio, vt perexiguo tempore illorum opera vteretur. Verùm cùm experiundo cognouisset, præsidium & illud vtilissimum & maximè necessarium esse, retinuit. suntque vsque adhuc nocturnæ quodammodo excubię militares, non ex libertinis tantùm, verumetiam ex aliis constitutæ: quæ muris in vrbe præsunt, mercedémque de publico accipiunt. In eandem sententiam Suetonins in Augusto, Aduersus incendia excubias nocturnas, vigilésque commẽtus est. item, Libertino milite, pręterquam Romæ incendiorum caussa, & si tumultus in grauiore annona metueretur, bis vsus est.

PRÆFECTVS AVgustalis.

PRAEFECTVS Augustalis, siue Præfectus prętorio Augustalis, dicebatur is cui Princeps summum imperium & proconsulari par in Aegyptum dedit: quemadmodum Vlpianus scribit l. 1. D. de offic. præf. August. Tacitus libro I. Nam D. Augustus apud Equestres, qui Aegypto pręsiderent, lege agi, decretáque eorum perinde haberi iusserat, ac si Romani magistratus constituissent. Idem libro II. M. Silano, L. Norbano Coss. Germanicus in Aegyptũ proficiscitur cognoscẽdę antiquitatis caussa, sed cura prouincię pretendebatur: leuauitque apertis horreis precia frugũ, multaq; invulgus grata vsurpauit, sine milite incedere pedibus intectis, & pari cũ Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauisse apud Siciliã, quamuis flagrãte adhuc Pœnorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituq; eius lenibus verbis perstricto, acerri

acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non sponte principis, Alexandriã introisset. nam Augustus inter alia Dominationis arcana, vetitis sine permissu ingredi senatoribus, aut equitibus Rom. illustribus, seposuit Ægyptum, ne fame vrgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustráque terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersus ingentes exercitus insedisset. Strabo lib. XVII. de Ægypto loquens, ἐπαρχία νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων ἢ ἀνδρῶν διοικεῖται τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεί. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. id est, Ægyptus autem nunc prouincia est, vectigalis populi Ro. regitúrque à viris sapientibus qui eò cum imperio mittuntur. Qui mittitur, principis loco est. Dio præterea libro LI. in eandem sententiam cum Suetonio & Tacito loquitur, vbi ait, Augustum propter gentis leuitatem, & regionis frugúmque omnium vbertatem & copiam non esse ausum eam prouinciam vlli Senatori committere: quin & proficiscendi in Ægyptum potestatem, nisi ipse nominatim alicui concessisset, nemini fuisse.

PRÆSIDES PROVINciarum.

PRÆSIDES prouinciarum dici cœperũt, post diuisionem prouinciarum ab Augusto factam. Sic enim prouincias diuisit, vt aliæ Cæsaris, aliæ populi dicerentur. Cęsaris, quæ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius scribit) Magistratuum edictis regi, nec facile, nec tutum erat. Has igitur ipse suscepit, in easque Rectores mittere instituit, viros (vt ait Strabo) tum Consulares, tum prætorios, tum etiam equites. Quos & ille generali nomine ἡγεμόνας, & Iurisconsulti in Pandectis præsides appellant. Nomen (inquit Macer) præsidis generale est, eo quòd & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes licet Senatores sint, Præsides appellantur. Vbi tamen SENATORES NON SINT cum negatione legendum videtur: vt equites significaret, de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem prouinciis qui præerant, Proconsules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput est in libro Pandectarum I. De officio proconsulis: quod ad populi prouinciarum solos rectores pertinet. Nam etsi populus in suas prouincias στρατηγοὺς καὶ ὑπάτους (vt Strabo appellat) id est, Prætores & Consules (quibus nominibus abusus est pro, Proprætores & Procõsules, vt continuò pòst demonstrat) tamen vtrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur, & ex Pandectarum libris facile intellectu est: quum scilicet extraordinarium esset eo tẽpore propè omnium in prouinciis imperium: eoq; generali nomine, Rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiusdem Imperatoris vita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. Præsides autem maius imperium in sua prouincia habebant omnibus post Principem. l. 4. De offic. præsid. & omnia prouincialia desideria, quæ Romæ varios iudices habebant, ad officium Præsidum pertinebant. l. 11. eod. deniq; omnium Romæ magistratuum vice & officio fungebantur. l. 12. eod. Plura de iis sub verbo, PROCONSVLES.

PRÆTOR VRBANVS.

PRÆTOR dictus, inquit Varro, qui præiret iure, & exercitu. à quo id Lucilius, Ergo Prætorum est antè præire. Hinc Festus, Prætorem maiorem (inquit) L. Cæsar putat dici, Vrbanum: ceteros, minores. Maximum Prætorem dici putant alij eum, qui maximi imperij sit: alij, qui ætatis maximæ pro collegio: quia Augurum decretum est, quòd in salutis augurio Prætores maiores & minores appellantur, non ad ętatem, sed ad vim imperij pertinere. Hinc apud Liuium lib. VII. Lex vetustis scripta verbis, vt qui Prætor maximus esset, Idibus Septẽbr. clauum pangeret: id est, qui summum imperium & potestatem haberet, veluti Cõsul, aut Dictator. Iustin. autem Nouell. 25. de prætore Lycaon. scribit nomen prętoris proprium imperij Rom. fuisse, & ante ipsos etiam Coss. in Republic. vsurpatum. quippe cùm veteres Romani suos Imperatores prætores appellarent: iísque rei militaris summam potestatem attribuerent: legibúsque ab iis scriptis parerent. Quibus ex verbis de Iustiniani summa antiquitatum cognitione licet existimare. Vtcunque sit, commune hoc Prętoris verbum tandẽ eius proprium factum est, qui in vrbe iuri dicundo præesset. de quo Pompo. in l. 2. De orig. iur. Cumq; Consules auocarẽtur bellis

finitimis, neq; esset qui in ciuitate ius reddere posset, factum est vt Prætor quoque crearetur, qui Vrbanus appellatus est, quòd in vrbe ius redderet. Liuius libr. VI. & VII. scribit anno ab V.C. CCCLXXXVIII. cõcessum à plebe nobilitati de Prætore vno, qui ius in vrbe diceret, ex patritiis creando, eúmque sibi honorem Patritios quæsiuisse, pro concesso plebi altero Consulatu. Hæc ille. Moris autẽ erat, vt is creatus comitiis centuriatis, priusquam ius diceret, vt cuique notum esset, quemadmodum anno suo ius dicturus esset, in albo edictum constitueret atque proponeret, quod ab edicendo, id est antè denunciando ac prædicendo dictum est: quasi tanto antè populo denunciaret quæ esset in iure dicendo obseruaturus. Hoc autem inito Magistratu, habita concione & iuratus in leges, faciebat. Cicer. De finibus. II. Quid enim mereri velis iam, quum Magistratum inieris, & in concionem ascenderis (est enim tibi edicẽdum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo: & fortasse etiam si tibi erit visum, aliquid de maioribus tuis & de te ipso dices more maiorum) quid merearis igitur, vt te dicas in eo magistratu omnia voluptatis caussa facturum esse. Iuris dicundi autem munus tribus hisce continebatur verbis, Do, Dico, Addico. Dabat bonorum possessionem ex legibus, ex edicto suo, ex senatusconsultis. Dabat iudicium Recuperatorium, itémque Arbitros, cùm priuati postulabant. Dicebat viam in formulis, Istam viam dico. Dicebat tutorem ex lege Attilia, dicebat sententiam quibusdam in caussis maioribus, vt in liberalibus, in popularibus, in executionibus sentẽtiarum, in appellationibus, & aliis præterea nonnullis. Dicebat etiam interdicendo cùm de possessione, interdum etiam cùm de proprietate ageretur: quod ex lib. Pand. XLIII. cuiuis facile est intelligere. Dicebat præterea indicendo, veluti cùm ferias indicebat, vt Gell. libr. X. capi. 24. Et item Macrobius lib. Saturn. I. demonstrant. Suetonius in Claudio, Obseruauítque sedulò vt quoties terra in vrbe mouisset, Ferias aduocata cõcione Prætor indiceret. Addicebat autem cùm in Iure cessio fiebat: cuius rei ritum in formulis exposuimus. Cicero lib. De legibus III. Iuris disceptator qui priuata iudicet, iudicaríve iubeat, Prætor esto. Is iuris ciuilis custos esto. Polybius autem & Plutarchus ei sex Lictores datos tradunt. Vnde ἀρχὴν ἑξαπέλεκυν appellant, id est, sex securium. Notandum etiam quod Cicero scribit lib. fam. Epist. XII. Placuit nobis, inquit, vt statim ad Cornutum prętorem vrbis has literas deferrem, qui, quòd Consules aberant, Consulare munus sustinebat more maiorum. Gellius lib. XII. cap. XIIII. Prętor etsi collega Consulis est, neque Prætorem, neque collegam iure rogare potest, quia imperium minus Prætor, maius habet Consul: & à minore imperio maius, aut à minore collega rogari iure nõ potest. Sed & collegam esse Prætorẽ Consulem, Messala docet: quòd eodem auspicio creantur. Hunc Centumuiralibus iudiciis postremis temporibus præfuisse, Plinius lib. Episto. V. his demonstrat verbis: Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exẽplum, inopinatum nobis ocium dedit. Seneca lib. De tranquill. vitæ I. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus Prętor adeütibus assessoribus, verba pronunciat, quàm qui docet quid sit iusticia, &c.

PRAETOR PEREGRINVS.

PRAETOR Peregrinus, vt Pomponius scribit, creatus est propter magnam peregrinorum turbam, vt inter eos ius diceret: cùm Vrbanus prætor satisfacere vtrisque non posset. Eum autẽ reperio in epitome Liuij lib. XIX. an. DX. primùm creatum fuisse: & peregrinum dictum, quòd inter ciues & peregrinos ius diceret. Iraque video apud Liuium semper vrbanam iurisdictionem ei quæ inter ciues & peregrinos est, opponi. Vt li. XXII. Romæ iuris dicendi vrbana sors Pomponio, inter ciues Ro. & peregrinos, P. Fuxio Philo euenit. Et lib. XXXIII. Prætores deinde prouincias sortiti, L. Apustius Fullo vrbanam iurisdictionem, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos. Et libr. XL. Iurisdictio vrbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Et libro XLI. Prætores L. Papyrius Maso vrbanam, M. Abunus inter peregrinos sortiti sunt. Et lib. XLII. Prætores deinde prouincias sortiti sunt, A. Atilius Serranus vrbanam, C. Clunius Saxula inter ciues & peregrinos. Honoratiorem

rem autem Vrbanam peregrina fuisse, Appianus & Dio non obscurè significant: ille lib. De bellis ciuilib. II. vbi scribit, Brutum & Cassium Prætores designatos inter se contendisse, vter iuris inter ciues dicundi prouinciam obtineret. hic autem lib. XLII. vbi narrat Prætorem Cæcilium indignè tulisse, quòd Cæsar eam prouinciam collegæ Trebonio dedisset. omnibus autem Præturis præstantiorem & gratiosiorem fuisse in orat. pro Muræna perspicuè demonstrat. Sed quæri solet, quid inter Vrbanam & Peregrinam Præturam interfuerit. Ego tres ferè differentias reperio. Prima hæc est, quòd (vt modò diximus) soli ciues Roma. agere apud Vrbanum poterant, Peregrini non poterant. Altera, quòd apud illum lege agebatur, apud hunc auté, nequaquam. Itaque (vt est in orat. pro Flacco) cùm Græcus homo Heraclides à C. Plotio senatore mancipia quædam petiisset, & fore videret, vt Iudex sumptus sentétiam secundum reum diceret, & ab eo iudice abiit, &, quòd iudicium lege non erat, caussam totam reliquit. Quod cùm ita sit, sequitur ciues Ro. neque suos liberos emácipare, neque alienos adoptare, neque suos seruos manumittere, neque in iure cedere, neque bonorum possessionem, tutorémve ciui Ro. impuberi postulare apud eum potuisse: denique, vt rem vno verbo complectar, legis actionem eum Prætorem non habuisse. Falsum est autem quod quidam scribūt, eum de pecuniis repetundis quæsisse. nam Asconij locus, in orat. Ciceronis contra Competitores, quo solo arguméto nituntur, longè aliò pertinet. Scribit enim Antonium cum magistratum adhuc nullum obtinuisset, sed equitum turmas de Syllano exercitu nactus esset, Græcos spoliasse: ideóque ad M. Lucullum Prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat, à Græcis in ius eductum esse. non igitur Repetundarum iudicium illud erat, sed iniuriarum potius: quæ cùm atrociores essent, dignæ visæ sunt, de quibus. Prætor ipse inter ciuem & peregrinos Græcos homines, cognosceret. Tertia differentia est, quòd Prætor vrbanus edictum in albo proponebat, quibus de rebus ius anno suo dicturus esset: cùm alter nusquam, quod sciam, legatur proposuisse. sed (vt opinor) ex Vrbano edicto ius dicebat.

PRAETORES PROuinciales.

PRAETORES prouinciales creati sunt circa annum DXIX. Sicilia & Sardinia captis, atque in prouinciarum formam redactis: quemadmodum Solinus capi. XXI. & Liuius Epit. XX. prodiderunt. Pomponius autem in l. 2. De orig. iur. Capta Sardinia, inquit, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerát, creati sunt. Pòst autem moris fuit, vt cùm armis tutandæ prouinciæ viderentur, cò statim & Consules & Prætores inito magistratu mitterentur. Tandem etiam institutum est, vt qui Cōsulatu aut Prætura abiissent, eò cum summo Imperio proficiscerentur: illique Procōsules, siue Proprætores (tametsi verbis hisce nonnunquam veteres abutantur) appellarentur. Demonstraui etiam in Verrinarum commétariis moris fuisse, vt cùm à Senatu decretæ & Consulares, & Prætoriæ prouinciæ fuissent, tum Consules inter se itémque Prætores prouincias sortirentur, aut verò inter se compararent. Consules autem id adhuc designati, & antequam magistratum inirent facere solebāt: quemadmodum ex orat. De prouinc. Consul. Sallustio in Iugurth. & innumeris Liuij locis intelligitur. Prætores verò quo tempore magistratu abibār, id factitasse significat locus ille Verrinæ IIII. Qui, simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad vrbem, antequam proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibúsnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere posset.

PRAETOR FIDEICOMmissarius.

PRAETORES fideicommissarios duos à Claudio Cæsare institutos esse qui de fideicommissis ius dicerent, scribit Pomp. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. ex iisq; vnum à Tito Cæsare detractum esse. Suetonius auté in Claudio: Iurisdictionem de fideicommissis, inquit, quotānis & tantum in vrbe delegari magistratibus solitam in perpetuum, atque etiam per prouincias, potestatibus demandauit. Sed hæc facile est ex Fabij verbis explicare. qui libr. III, cap. VI. sic scribit, Non

debes apud Prætorem petere fideicommissum, sed apud Consules. maior enim Prætoria cognitione summa est. quæritur an maior summa sit, &c. Quo ex loco intelligitur, fideicōmissorum iurisdictionem ita partitam fuisse, vt Prætor vsque ad certam summā cognosceret, de maiore Consul ius diceret. Budæus autem eum locum in Annotationibus suis proferens ita duobus in locis interpretatus est, vt vel ea res admonere nos debeat quanta in aliorum scriptis legendis beneuolentia & facilitate vti debeamus. Verùm vt institutū sermonem persequamur, Vlpi. perspicuè id quod diximus confirmat, cap. Inst. 25. Fideicommissa, inquit, non per formulam petuntur, vt legata. Sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius vocatur: in prouinciis verò, Præsidū prouinciarum. De Prætore fideicommissario Imp. l. 2. C. qui pot. in pigno. habeant. Paulus l. quæsitum, 78. §. pen. D. de legat. 3, & l. 4. in fid. D. Quibus ad lib. Vlpi. l. sicuti legatum, 92. De condit. & demonstr.

PRÆTOR FISCALIS.

Praetor fiscalis ab Imperatore Nerua creatus est, qui inter fiscum & priuatos ius diceret, vt Pomponius scribit in l. 2. §. 18. De orig. iur.

PRAETOR TVTELARIS.

Praetor tutelaris primus à M. Antonio philosopho creatus est, quemadmodum Iulius Capitolinus scribit: cùm antea tutores à Consulibus poscerentur, vt diligentius de Tutoribus tractaretur. Quantum autem ex Iustiniano intelligimus, officium eius erat, vt cogerent tutores & satisdare rem pupilli saluam fore, & delatam tutelam recipere.

PRAETORES RERVM capitalium.

Vide infrà QVAESITORES.

PROCVRATOR CAESARIS.

Procvrator Cæsaris ab Augusto primum institutus est, vt ex Dionis li. LIII. inteligimus: vbi ait Augustum in omnes prouincias præterquam vbi Proconsules essent, mittere instituisse Curatores, qui vectigalia conquirerent, impendiáque, si quæ opus essent, facerent. Hoc autem potius officium quàm magistratus appellatur in l. non licet, 46. D. de cont. empt. Itaque Rationales passim in libris nostris appellantur: eósque deportandi ius non habere, sed petulantibus aditu prædiorum Cæsaris interdicere posse, Callistratus auctor est in l. vlti. D. de offic. procur. Præterea iurisdictionem inter priuatos extra fiscales caussas non habebat. l. 1. C. de iurisd. omn. iudic. l. 2. & passim, C. vbi fisc. caussæ. Inter fiscum autem & priuatos ius dicebat. Vlpia. l. 5, C. eod. l. 1. D. de offic. pro. Cæsar. scribit, ea quæ ab illo acta gestáque sunt, sic à Cæsare comprobari, atque si à seipso gesta essent. Hinc illud Taciti lib. XII. de Claudio Cęsare: Eodē anno, inquit, sæpius audita vox principis, parem vim rerum habendam à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuitò prolapsus videretur, Senatusconsulto quoque cautum plenius & vberius, quàm antea. Suetonius tamen id illum precibus impetrasse scribit. Vt sibi in curiam, inquit, Præfectum prętorij secum inducere liceret, vtq; rata essent quę procuratores sui in iudicando statuerent, precariò exegit. Ad eundem illud quoque pertinet quod idem in Vespasiano scribit, procuratorem rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria promouisse, quo locupletiores mox condemnaret. ex quibus quidem vulgò pro spongiis diceba tur vti quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes.

PROCONSVLES ET PRO-prætores.

Propraetores & Proconsules qui fuerint, olim in Verrinarum commentariis sic exposuimus. Cùm antiquitùs auctis imperij finibus prętores crearentur, qui in prouincias summo cum imperio mitterentur (de quibus apud Liuium frequens est mentio) institutum tantum fuit, vt qui Romę cōsulatum aut pręturam gessissent, ij anno insequenti in prouincias eodē cum summo imperio mitterentur, quæ iccirco consulares, & prętorię vocabātur: quarum illę biennium obtinebātur, hę annū vnum: vt testis est hic ipse in prima Philippica.

Qui

Qui verò ex consulatu prouinciam obtinebant, Proconsules siue proconsule: qui ex prætura, Proprætores siue proprætore dicebantur. De proconsulibus quidem nemini dubium id esse arbitramur. de proprætoribus verò, quoniam dubitare nonnullos animaduertimus, testimoniis confirmandum videtur. Cicero libr. de Diuinat. II. Bellicam rem administrari maiores nostri nisi auspicatò noluerunt. quàm multi sunt anni, cùm bella à proprætoribus & proconsulibus administrãtur, qui auspicia non habent? Quin igitur Gabinius, qui ex consulatu Syriam obtinuit, proconsul: quin Verres, qui ex prætura Siciliam, proprætor dici posset, dubitaturum neminem existimamus. At enim prætor hic perpetuò nominatur. Ita est, sed aut præturam magistratum esse annuũ negemus, aut per abusionem id dici, fateamur necesse est. Repugnat enim præturam Verris esse annuam, & Verrem prætorio imperio, tum Romæ, tum in Sicilia, quadriẽnium præfuisse. ac ne cui mirum videatur, verbum prætoris pro proprętoris vsurpari, locũ ex Verrina IIII. subscribemus, in quo & Consul pro proconsul, & prætor pro proprætore, perspicuè vsurpatur. Quum id quod omnes intelligebant diceret Heraclius, legem esse Rupiliam, quam prætor Rupilius ex s. c. de decem legatorum sentẽtia dedisset, hoc omnes semper in Sicilia consules prætorésque seruasse, &c. Sententiam nostram nunc ita perspicuè cõfirmabimus, vt quod amplius dubitetur nihil futurum sit. Cęlius ad hunc nostrum scribens libro Epistol. 8. sic ait, Itémque senatui placere, in Ciliciam prouinciam ínque VIII. reliquas prouincias, quas prætorij pro prætore obtinerent, eos qui prætores fuerunt, neque in prouincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex s. c. cum imperio in prouincias pro prætore mitti oporteret, eos sortitò in prouincias mitti placere: & quæ sequuntur. Videmur, opinor, apertè nunc, eos ipsos qui prætorij erant, prætorio imperio in prouincias mitti moris fuisse. In quo tamen illud intelligendum est, tametsi more id institutóque fieret, vt qui ex prætura consulatúve exirent, in prouincias proprætorio proconsularíve imperio mitterentur, eóque hi magistratus essent ordinarij. nonnunquam tamen extra ordinem, tum proprętores, tum proconsules mitti cõsueuisse: quorum imperium extraordinariũ appellabatur. Velut in his duobus de quibus modò commemoratum est, Cn. Pompeio, & L. Gellio: quorum vterq; quum consul antea nunquam fuisset, pro Consule tamen in prouinciam est missus. Nam de Pompeio quidem apertè id Cicero vndecima Philippica testatur: cuius verba paulo antea descripsimus, quod eodem modo intelligendum est in iis, qui cùm Consules quidem fuissent, non tamen statim ex Consulatu in prouinciam proficiscebantur, quemadmodũ Ciceroni vsu venit: qui quia IX. post consulatum annis in Ciliciam proconsul profectus est, propterea extraordinarium suum imperium appellat in Epistola 9. lib. ad Atticum quinti: Faciam, inquit, vt summa modestia & summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Atque hęc quidem de Proconsulum imperio extraordinario. A quo proprætorum extraordinarium imperium nihil omnino differre, hinc intelligi potest, quòd Cicero Philippica II. imperium à senatu in suam sententiam C. Cæsari adolescenti, neque vllo vnquam magistratu functo, delatum vt proprætor esset, extraordinarium appellat. Atenim, ait, C. Cæsari adolescenti imperium extraordinarium mea sententia dedi. Significat autem s. c. quod in oratione V. perscriptum est. Eiusdem modi fuit Cn. Pisonis imperium, de quo Sallustius in coniuratione Catilinæ sic scribit: Postea Piso in citeriorem Hispaniam Quæstor pro prætore missus est, adnitente Crasso, &c. Non igitur aut Proconsulum aut Proprætorum perpetuò extraordinarium imperiũ fuit, quemadmodum placere quibusdã video: Sed tum demum, cùm in prouinciam aut ante Consulatum, Præturámve, aut non statim ex Consulatu præturáve cum imperio mitterentur. Hæc cùm ita se haberent, illud tamen minimè silentio prætermittendũ videtur: quoniam prætoris vocabulo veteres pro eo qui exercitui præesset vtebantur (quemadmodum ex Asconio notum est) eos qui duces exercitus Vicarij relicti essent (quos Locumtenentes generales vulgò nominamus) Proprætore etiam appellari consueuisse: quod vel ex eo intelligi licebit, quia Sallustius in bello Iugurthino scribit, Albinum Consulem ad comitia profectum, Aulum fratrem

in castris pro prætore reliquisse: quem paucis pòst versibus legatum appellat. & in eodem C. Marium in expeditionem profectum, L. Syllam Quæstorem suum in castris pro prętore reliquisse. Valerius autem Maximus libr. 2. cap. De disciplina militari, L. inquit, Martius Tribunus militum cum reliquias duorum exercituum P. & Cn. Scipionum, quos arma Punica in Hispania absumpserant, dispersas mira virtute collegisset, earúmque suffragiis dux esset creatus, senatui de rebus actis à se scribens, in hunc modum orsus est: L. MARTIVS Proprætor, cuius honoris vsurpatione vti eum Patribus conscriptis non placuit; quia duces à populo, non à militibus solerent creari. Hæc Valerius. De proconsulum autem & proprętorum ordinario imperio lubet Appiani verba ex libr. Syriaco subscribere: καὶ στρατηγὸν, inquit, ἐπὶ τῇ στρατιᾷ περιέπεμπον, ὃν αὐτοὶ καλοῦσιν ἑξαπέλεκυν, ὅτι τῶν ὑπάτων δυώδεκα πελέκεσι καὶ δυώδεκα ῥάβδοις, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς, χρωμένων, τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιώσεως ἐπὶ τοῖσδε στρατηγοῖς, καὶ τὰ ἡμίσεα παράσημα. Quæ nos cùm Appianum Latinum faceremus, sic conuertimus: Imperatores cum exercitu miserũt, quos ipsi sex securium magistratus (id est Proconsules aut Prætores) vocant. Nam cùm vtantur Consules duodecim securibus, totidémque fascibus, quemadmodum prisci Reges: dimidium autem potestatis illorum magistratus isti habeant, insignium etiam partem duntaxat habent dimidiam. Atque hæc quidem vsque ad Augusti imperium ita se quemadmodum diximus habuerunt. Hic verò prouincias ita diuisit, vt aliæ Cæsaris, aliæ Populi dicerentur. Cæsaris quæ validiores erant, & quas annuis (vt Suetonius scribit) magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat. Has igitur ipse suscepit, in eásque Rectores mittere instituit, viros (vt ait Strabo) tum Consulares, tum prætorios, tum etiam equites. quos & ille generali nomine ἡγεμόνας, & Iurisconsulti in Pandectis Pręsides appellant. Nomen (inquit Macer) Præsidis generale est, eo quòd & Proconsules & legati Cæsaris & omnes prouincias regentes, licet Senatores sint, Præsides appellantur. Vbi tamen, SENATORES NON SINT, cum negatione legendum videtur. vt Equites significet de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem qui prouinciis præerant, Proconsules (vt ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput in libro Pãdectarum 1. De officio procõsulis: quod ad populi prouinciarum solos rectores pertinet. Nã etsi populus in suas prouincias στρατηγοὺς ἢ ὑπάτους (vt Strabo appellat) id est Prætores & Consules (quibus nominibus abusus est pro Proprætores & Proconsules, vt continuò pòst demõstrat) tamen vtrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur, & ex Pandectarum libris facilè intellectu est. cùm scilicet extraordinarium esset eo tempore propè omnium in prouinciis imperium, eóque generali nomine (vt paulo antè moris fuisse ostendimus) rectores omnes appellarentur. Nam vt in eiusdem imperatoris vita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. & vt cura ærarij à Quæstoribus vrbanis ad Prætorios Prætorésve transiret. Atque hæc quidem de primis temporibus dicta sint. De postremi verò temporis ratione pauca hæc ex Dionis lib. LIII. à nobis conuersa, hunc in locum adscribemus. Cæsar cùm appetendi regni suspicionem omnem ab sese remouere constituisset, decem sibi annorum imperium suas prouincias sumpsit. hoc enim temporis spacio pacatas se illas redditurum recepit. Simúlque iuueniliter exultans, hoc addidit quo celerius sedatæ & quietæ esse possent: eo se maturius illas depositurum. Atque eo primùm tempore senatores & in suas & in senatus prouincias cum imperio misit: præter Ægyptum, quã solam equiti Rom. iis de caussis quas superius exposuimus, attribuit. Pòst deinde hæc constituit: Vt eorum præfecturæ essent annuæ, sortéque legerentur, nisi si quis vel propter liberorum multitudinem, vel propter vxorem ductã ius aliquod præcipuum ac singulare haberet: Vt ex S. C. mitterentur, & neque gladiis accincti, neque habitu militari essent: Vt proconsules dicerentur non modò illi duo, qui Consulatu essent functi, sed etiam ceteri viri prætorij, quíve pro prætore mitterentur: Vt tot lictores vtrisque darentur, quot habere in vrbe legibus licebat: Vt imperij insignia quamprimũ pomœrio egressi essent, acciperent: eáq; vsque dum ex prouincia decederent, perpetuò retinerent. Reliquos verò à se deligi, suósque legatos,

etsi

etsi Consulatum gessissent, tamen Propraetores nominari voluit. duo nanque haec nomina valde floruerunt tum, cùm penes populum imperium esset. Is enim iam inde à primis temporibus Praetoris nomen, tanquam rei militari maximè conueniens, attribuit iis quos delegisset, & Propraetores eos appellauit: reliquos autem quasi vocabulo ad pacem magis accommodato, è nomine Consulum Proconsules appellauit. Haec enim nomina Praetoris & Consulis in Italia retinuit: qui verò extra Italiam erant, quasi horum locum obtinerent, praefectos omnes appellauit. Effecit igitur, vt quos ipse deligeret, non Propraetores solùm dicerētur, verumetiam & plures annos cum imperio essent, & habitu militari vterētur, & gladium animaduertendique in milites potestatem haberent. Siquidem nulli neque proconsuli, neque propraetori, neque praefecto ius gladij gestandi permittebatur, quin simul eadem animaduertendi in milites potestas legibus concederetur. neque verò senatoribus tantùm, verùm etiā equitibus Romanis, qui eam potestatem habēt, ius illud permittitur. Atque hęc quidem ita se habent. Iam verò lictoribus sex omnes vtuntur propraetores, & quicunque Consulares non sunt: ex eóque lictorum numero nomen inuenerunt, vt ἑξαπέλεκεις dicerentur. Imperij etiam insignia, postquam in prouincias suas peruenerūt, vtrique accipiunt: eáq; vnà cum imperio deponunt. Hoc eodem modo leges etiam iubent, ex Praetoriis & Consularibus viris praesides in Senatus Imperatorisque prouincias mitti: quos Imperator & quae in loca volebat, & quo tempore volebat, mittere consueuerat. ita multi non modò Praetores, verumetiam Consules prouinciis praefuerunt. id quod hodieq; nonnunquam fieri consueuit. Senatus autem & seorsim quidem Consularibus Africam atq; Asiam concessit: & Pretoriis reliquas omnes distribuit. Omnibus autem aequabiliter interdixit, ne quis quinquennio antè, quàm magistratum in vrbe gessisset, prouincias sortiretur. Sic temporis progressu, licet maior eorum qui sortiebantur, quam prouinciarū numerus esset, tamen ad imperium omnes perueniebant. Posteà cùm malè nonnulli magistratus gessissent, illae quoque prouinciae Imperatori adiectae sunt, sic vt eas ipse quodam modo distribueret: cùm tot sortiri iuberet, quot essent prouinciae. Alij autem Imperatores etiam à se delectos in prouincias miserunt, iisque annos complures imperium prorogarunt. Alij verò equitibus senatorum loco prouincias mandarunt, quo ferè tempore haec legibus constituta sunt de senatoribus, qui ius necis in eos qui imperio suo subiecti essent, haberent. Mittuntur enim etiam quibus ius illud non permittitur in eas prouincias quae populi & Senatus esse dicuntur, & proquaestores quos sors dederit, & assessores eorum qui cum imperio sunt. Hoc enim nomine rectè illos, si officium illorum spectemus, appellabimus: cùm alij legatos etiam illos appellent. Sed de nomine superius satis dictum est. Hos igitur assessores sibi quique deligunt, vnum quidem praetorij ex sui aut inferioris ordinis hominibus: tres verò Consulares, ex eiusdem dignitatis viris, quos ipse Imperator probauerit. Quanquam haec ratio innouata est. Sed quia breui interiit, satis erit suo loco indicare. De prouinciis igitur populi haec ita se habent. Mittuntur verò & in alias prouincias, quae Imperatoris dicuntur, ab eo ipso praesides pluribus legionibus instructi: plurimùm ex praetoriis, interdum ex iis qui quaesturam, aut alium magistratum intermedium gesserunt. Haec ex Dione.

PRODICTATOR.

PRODICTATOR propter Consulum absentiam nōnunquam creatus est. Liuius lib. 22. Itaque ad remedium iamdiu desideratum, nec adhibitum, Dictatorem dicendum, ciuitas confugit. & quia Consul aberat, à quo vno dici posse videbatur, nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat aut nuncium aut literas mitti: nec Dictatorem populus creare poterat: quod nunquam ante eam diem factum erat, Prodictatorem populus creauit Qu. Fabium Maximum, & Magistrum equitum M. Rufum Minutium.

QVAESTORES AERARII.

QVAESTORES (inquit Varro) à quęrendo: qui conquirerent pecunias publicas. Cornelius Tacitus lib. 11. Annalium, Apud maiores virtutis id praemium fuerat, cunctisq;

cunctisq; ciuium, si bonis artibus fiderent, licitum petere Magistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta Consulatum ac Dictaturas inirent. Sed Quæstores Regibus etiam tum imperantibus instituti sunt: quod lex Curiata ostendit ab L. Bruto repetita. Mansitq; Consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creatiq; primùm Valerius, Posthumius, Aemylius Mamercus LXIII. anno post Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. Dein gliscentibus negociis, duo additi qui Romæ curarent. Mox duplicatus numerus stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus. Pòst lege Syllæ viginti creati supplendo senatui cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia recuperauissent, quæstura tamen ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuitò concedebatur, donec sententia Dolabellæ venundaretur. Asconius Verrina I. Quæstores vrbani ærarium quærebant, eiusq; pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueuerant. Liuius autem libr. VII. testis est, eosdem Quæstores signa ex ærario prompsisse Imperatoribus ad bellum exeuntibus. Pomponius l. 2. §. 22. D. de orig. iur. Deinde cũ ærarium populi auctius esse cœpisset, vt essent qui illi præessent, constituti sunt Quæstores qui pecuniæ præessent. dicti ab eo, quòd inquirendæ & conseruandæ pecuniæ caussa creati erant. Vlpia. in l. I. D. de offic. quæst. Origo Quæstoribus creandis antiquissima est, & penè ante omnes magistratus. Gracchanus denique Iunius lib. 7. de Potestatibus etiam ipsum Romulum, & Numam Pompilium binos Quæstores habuisse, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio crearẽt, refert. Sed sicuti dubium est an Romulo & Numa regnãtibus Quæstor fuerit, ita Tullo Hostilio rege Quæstores fuisse certum est. Sanè crebrior apud veteres opinio est, Tullum Hostilium primum in Rempublicam induxisse Quæstores. Et à genere quærendi Quæstores initiò dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt. Tacitus lib. XIII. de Nerone loquens: Deinceps curã tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit, variè habita ac sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit senatui deligere Præfectos. Deinde ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum, qui præessent: neq; id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quæstores rursus imposuit: iisque ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis eum primum Magistratum capessentibus. Igitur Nero præfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Eorundem etiam munus erat prædam ex hostibus captam vendere, pecuniámque inde redactam in ærarium referre: quemadmodum Gellius lib. XIII. cap. XIII. declarat. Item multas irrogatas exequi, & in publicas tabulas referre: vt patet ex Liuij lib. XL. Tacitus li. XIII. Censuit Piso designatus Cõsul, ne multam à Tribunis dictam Quæstores ærarij in publicas tabulas ante quatuor menses referrent. Dio præterea in lib. LV. extremo scribit, Tuberone, Fabio COSS. ad Quæstores translatam esse curam Senatusconsultorum asseruandorum, cùm antea Tribunorum ple. & Ædilium id munus fuisset.

QVAESTORES PROVINCIALES.

QVÆSTORES Prouinciales erãt, qui vnà cum Proconsulibus aut Proprætoribus in prouincias exibant, eùm pecuniam sibi ex ærario à Senatu attributam, & à Tribunis ærarij adnumeratam accepissent, vnde stipendio, frumento, legatis, proquæstoribus, cohorti prætoriæ suppeditarent: quemadmodum ex Verrina III. intelligitur. Asconius, Prima Senatoris administratio est Quæstorem fieri, & in prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in vsus diuersos erogandæ. Inter vrbanos autem & prouinciales Quæstores hanc differentiam repetio. Primùm quòd illi neq; lictores, neque viatores habebant: cùm neq; vocationem, neque prehensionem haberent: vti scribit Gellius libr. XIII. cap. XII. Hi verò & lictores, & togam prætextam habebant: vt in Verrinam IIII. docuimus. Idque constat ex Orat. pro Plancio his verbis, Nam simulac me Dyrrachiũ attigisse audiuit (de Plancio loquitur, Quæstore tum Macedoniæ) statim ad me lictoribus dimissis, insignibus abiectis, veste mutata profectus est. Altera differen

differentia est, quòd Vrbani ius non dicebant: Prouinciales autē iure dicundo conuentus circumibant, vt scribit Suetonius in Cęsare, & quęcunque commissa populo Rom. essent, exquirebant: déque iis Iudices ac Recuperatores dabant: quemadmodum videmus in Diuinatione Q. Cęcilium Verris Quęstorem in Agonidem iudicium dedisse, Si pateret eam se & sua Veneris esse dixisse.

QVÆSTORES PARICIDII.

QVÆSTORES paricidij (quemadmodum scribit Pōponius in l. 2. De orig. iur.) creati à populo solebant, qui capitalibus rebus pręessent. nam Consulibus de capite ciuis Romani iniussu populi ius dicere non licebat. Festus lib. XIIII. Paricidij Quęstores appellabantur, qui solebāt creari caussa rerum capitalium quærēdarum. Nam paricida non vtique is qui parentem occidisset dicebatur: sed qui qualemcunq; hominem. idem autem fuisse indicat lex Numę Pompilij Regis, his composita verbis: Si quis hominem liberum dolo sciens neci duit, Paricida esto. Postea verò cùm à Senatu quęstiones extra ordinem mandari cœpissent, nomen quidem obsoleuit, res ipsa in vsu mansit. Dictatorem tamen quæstionibus exercendis creatum, legimus apud Liuium lib. IX. Senatus verò modò Consulibus, modò Prætoribus quæstiones decernebat. de COSS. qui de Bacchanalib. quærerent, autor est Liuius lib. XXXIX. Sic Iugurthinæ coniurationis quęstionem Consuli mandatam Cic. in Bruto scribit. De prætorib. qui de veneficiis & peculatu quęrerent, scribit Liuius libr. 38. & 39. Talis fuit quæstio de vi, Cn. Domitij prætoris: de qua Cicero & Ascon. in Milonianam. Cum igitur variæ & incertę iudiciorū publicorum quæstiones essent, eæq; modò COSS. modò Prætoribus mādarentur, Cornelius Sylla lege ad populum lata perpetuas (vt ait Pomponius) quæstiones constituit, & quatuor Prætores adiecit. Nam ex lege Bæbia alternis annis (vt Liuius libro XL. scribit) quatuor Prætores creabantur: duo qui in vrbe ius dicerent, vrbanus, & peregrinus: reliqui qui in Prouincias Siciliam & Sardiniam irent. Deinde sex creari cœperunt. totidem enim idem numerat libro XLV. Tum Sylla quatuor adiecit, vtq; ex iis decem, octo de publicis criminibus quærerent, constituit. Nam ante legem Corneliam non quæstionibus exercēdis, sed prouinciis administrandis creabātur prętores: quibus tamen quandoque extra ordinem quæstiones (vt diximus) mandabātur à Senatu. Vnde extraordinarię quęstiones illæ, hæ ordinariæ, perpetuæ & quotidianæ à Cicerone appellantur. Decem autem prętores hi sunt. Prętor vrbanus, item peregrinus qui priuatis de caussis ius dicebant. Publicorum autē iudiciorum Quæsitores sunt: Prætor repetundarum, veneficij, inter sicarios duo, qui etiam de paricidio quęrebant, auctore Cicerone pro Sext. Roscio: peculatus, ambitus, maiestatis, de vi publica. Ex quibus omnibus intelligitur rectè scripsisse Pomponium, primum Syllam publicas constituisse quæstiones, & quatuor prętores adiecisse. Deinde C. Cęsarem duos addidisse, ac proinde XII. Prętores Cæsaris tempore fuisse. vnde patet decem ante Cæsarem fuisse prętores: quod idem Ciceronis testimonio confirmatur, qui in oratione Cluentiana sex publicorum iudiciorum Prętores commemorat: Q. Voconium de veneficio, M. Pletorium, & C. Flaminium inter sicarios, C. Orchinium peculatus, seipsum de repetūdis pecuniis, C. Aquilium ambitus. Deinde, quid reliquæ quęstiones? inquit. quibus verbis certè prætorem vrbanum non intelligit, vt nonnulli suspicantur: neque enim is quærere, sed cognoscere dicitur. Intelligit ergo C. Cassium, qui de maiestate eo anno quæsiuit, & aliū qui de vi publica. quibus omnibus si vrbanum & peregrinum adiicias, decem omnino prætores efficies. Nam qui prætorem inter peregrinos de pecuniis repetundis quæsisse existimant, nullis sanè commodis rationibus sententiā suam confirmant. Confundunt enim & perturbant iurisdictionem, & quæstionem: publicáque & priuata iudicia. quin etiam Prætorem peregrinum de repetundis pecuniis non quęsisse, Liuius testis est libr. XLII. quod enim C. Antoniū apud M. Lucullum prętorem qui ius inter peregrinos dicebat, accusatum Pedianus scribit, quòd Achæos spoliasset, non illud repetundarū iudicium est. neq; enim Prętor in Achaia Antonius fuerat, neque legatus: vix enim erat Quæstorius. Sed nactus (inquit Asconius) de exercitu

exercitu Syllæ equitum turmas, Achæos spoliauit. Non enim hoc in iudicio repetundarum queritur, an spoliarit socios, cùm nullum haberet imperium: sed cœperitne contra leges pecunias Antonius, testis Cic. Verrina v. & lib. de Orat. II. Quamobrem cùm lex nulla sanxisset pœnam in eos qui latronum more, priuati prouincias spoliarent & diriperent, sed tantùm vi Magistratus (neque enim tum lex Iulia lata erat) quomodo prætor repetundarum hac de re iudicare potuisset: cùm quæstiones legibus exercerentur? Rectè verò Prætor peregrinus qui inter ciues & peregrinos ius dicebat. Et quidem inter senatores & prouinciales, Romæ fieri solita iudicia, Cic. libr. XIII. Epist. fam ad Ser. Sulpitiū testis est. Satis ergo constat decem fuisse prætores: rectéque Nicolaum Gruchium virum clarissimum & eruditissimum in optimo suo de Comitiis libro id ex Pomponio defendisse: tametsi contumeliosè sanè à nonnullis, qui eum nescio quem appellant, hanc ob caussam reprehendatur. Atque hic quidem numerus Prætorum ordinarius fuit. Nam octo quoque creatos Cicero pro Milone, & in ea quam post reditum in Senatu habuit oratione demonstrat: & Cælius libro VIII. Epist. octo Prętorias prouincias nominat, extraordinariæ tamen illæ sunt. De Asia enim agitur in eo s. c. quam Sylla (vt pro Flacco Cic. scribit) pro portione in prouincias descripsit. Quibus si adiiciamus illum prætorem quem lege Clodia constitutum, Cic. pro domo scribit, nouem certè efficiemus. Nam quod Dio lib. XLII. Cæsarem decem prætores constituisse scribit, tam verū esse existimo, quàm illud Taciti aut Paterculi, qui Octauiano illud attribuunt. Cæsar enim qui pro libidine rempub. tractaret, modò decem, modò XII. modò XIIII. Prętores creabat: vt idē libr. XLIII. testatur. Decem igitur ordinarios prætores fuisse, cum Pomponio & Cicerone crediderim: pro ratione tamen prouinciarum quandoque pauciores, quandoque plures extra ordinem creatos non negarim. huc enim spectat illa Ciceronis lex, Huic potestati pari quotcunque senatus creauerit, populúsve iussit, tot sunto. Atque hæc quidē hactenus. quæ tibi omnia, Lector optime, ex adolescentis clarissimi Richardi Strein, Baronis generosissimi commentationibus optimis de Magistratibus deprompta, hunc in locum referre volui: vt tibi arrabonem quendam ac specimen illarum meditationum hoc tempore pręberem: & adolescenti nobilissimo, quem propter optimarum artium studium incredibile in conuictū meo habitum, semper charissimum iucundissimúmque habui, honorem meritissimum adiungerem, animúmq; ad hunc suum cursum persequendum quacunque ratione possem, adderem.

QVAESTORES CANDIDATI.

QVAESTORES candidati dicebantur, qui libris, hoc est epistolis, siue orationibus Principis in Senatu legēdis præerāt: quemadmodum docet Vlpianus in l. I. D. de off. quæst. Lampridius in Alexandro, Quæstores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed vt post Quæsturā præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex verbis candidatos suspicor ea re dictos esse, quòd hic ingressus erat, & quasi primordium gerēdorum honorum, & sententiæ in Senatu dicendæ: quemadmodum Vlpianus eodem loco scribit. Dio lib. LIIII. συναγαγὼν δὲ ἐν τούτῳ τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν ὑπὸ βράγχου, τὸ δὲ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι δοὺς, τά τε πεπραγμένα οἱ κατελέξατο. Tacitus lib. XVI. Inter quorum aspectus & minas ingressi curiam Senatores & oratio Principis per Quæstorem eius audita est. Suetonius in Tito: Recepta ad se propè omnium officiorum cura, cum patris nomine & ipse epistolas dictaret, & edicta conscriberet, orationésque in Senatu recitaret etiam Quæstoris vice.

TRIBVNI AERARII.

TRIBVNI ærarij dicebantur, inquit Varro, quibus attributa erat pecunia, vt militi redderent. Et Pedianus Verrina III. Pecunia attributa est, quæ in stipendium militum de ærario à Tribunis ærariis adnumerari Quęstori solet. Hi magistratus quidem non erant, sed quia procurationem publicam habebāt, iccirco à nobis in hunc ordinem relati sunt: eo magis, quòd Cicero in lib. De legib. III. vbi de magistratibus se leges dare profitetur, hunc quoque adscribit, & minorem magistratum appellare videtur: his verbis quæ ante annos sex à me multis

multis audientibus castigata, subscribam. Minores magistratus, partiti iuris plures in plera sunto. Militiæ quibus iussi erunt, imperanto. Ærariique Tribuni sunto. Domi publicam pecuniam custodiunto. Quam lectionem manuscriptorum librorum authoritate confirmari, mihi magnopere placuit. Ordinis autem nomen hoc fuisse, magnúmque illorum numerum extitisse, vel ex eo intelligi potest, quòd in lege Aurelia diximus, latum fuisse, vt iudicia quæ penes solos Senatores erant, cum equitibus & Tribunis ærariis communicarentur. Quòd si quis differentiam inter Tribunos ærarij, & Quæstores ærarij requirat, hanc me respondebo fuisse arbitrari, quòd Tribuni pecuniam in vrbe signatã custodirent: Quæstores, ex vectigalibus quæsitam. Illi tribuebant atque adnumerabant Quæstoribus in prouincias abeuntibus: hi pecunias ærarij tum acceptas, tum expensas in tabulas publicas referebant.

TRIBVNVS CELERVM.

TRIBVNVS Celerum à Romulo primùm creatus est, vt Liuius libr. I. testatur, vbi scribit illum trecentos armatos ad custodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello solùm, sed etiam in pace habuisse. Festus libro III. Celeres, inquit, antiqui dixerunt, quos nunc equites dicimus, à Celere interfectore Remi, qui initiò à Romulo iis præpositus fuit, qui primitùs electi fuerunt ex singulis decuriis deni, ideóque omnino trecēti fuere. Idem etiam Dionys. lib. II. scribit, & hoc amplius, Celerum alios equites, alios pedites fuisse. eorum Tribunos tres subiectos centuriones fuisse, rursúsque his alios: omnésque per vrbem hastatos Regem comitatos esse, eiúsque mandata obiisse. in militia verò antesignanos fuisse; primos pugnam iniisse, postremos discessisse: equites quidem in planitie, pedites verò in asperis & inæqualibus locis pugnasse. Paulo aliter tamen Pomponius sub tit. De orig. iur. Regum temporibus, inquit, Tribunum Celerum fuisse constat. is autem erat, qui equitibus præerat, & veluti secūdum locum à Regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit Regis eiiciendi. Et paulo pòst ait, Magistros equitū ita Dictatoribus esse iunctos, vt Regibus Tribunos Celerum.

Ouid. lib. Fastorum IIII.

Hoc Celer vrget opus, quē Romulus ipse vocarat:
Sintq; Celer curæ, dixerat, ista tuæ.
Ne ve quis aut muros, aut factam vomere fossam
Transeat, audentem talia dede neci.

TRIBVNI MILITVM consulari potestate.

TRIBVNI militum terni Consulari potestate creati sunt, anno Vrbis CCCX. cùm orta inter patres & plebem dissensio esset, propter C. Canuleij Trib. ple. legem qua de Consule altero de plebe creando agebatur. Placuit igitur, vt pro Consulibus Tribuni militum ex patritiis terni, totidémque ex plebe crearentur: qui Consulari ac summo imperio Reipub. summam administrarent. Verùm terni tantum, iique patrinj creati sunt: plebs eo contenta fuit, quòd sui ratio in Comitiis habita fuisset. Liuius lib. IIII. & Dionys. libr. XI. Pomponius l. 2. §. 14. De orig. iur. Deinde cùm post aliquot annos plebs cum patribus contenderet, & vellet ex suo quoq; corpore Consules creare, & patres recusarent: factum est, vt Tribuni militum crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate, hique constituti sint vario numero. interdum enim viginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores.

TRIBVNI MILITVM in legionibus.

TRIBVNI militum, inquit Varro, quòd terni ex tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Tatiēsium olim ad exercitum mittebantur. Pedianus autem Verrina II. Tribunorum, inquit, militarium duo sunt genera: primum eorum qui Rufuli dicuntur. hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati, qui Romæ comitiis designantur. Zonaras autem libro II. scribit eos sic appellatos, qui imperium in mille viros obtinerent. Cic. libr. III. De legib. munus eorum his complectitur verbis, Militiæ quibus iussi erunt imperanto. Polyb. in VI. de Repub. Designatis Consulibus postea Tribunos militum creant, & quatuordecim quidem ex iis faciunt Tribunos, qui habent annua quinq; stipēdia. his deinde adiiciūt decem, quos creant ex iis qui supra quinque vsque

ad decem habent annua stipendia: Equites quidem qui decem omnino habent stipendia, pedites autem qui sex & eo amplius habent annua stipendia. Liuius lib. VII. Et cùm eo anno primùm placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nã & antea sicut nunc, quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locis tenuit. Idem libr. IX. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, vtraque ad rem militarẽ pertinentia: vnum, vt Tribuni militum senideni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perquàm paucis suffragio populi relictis locis Dictatorum & Cõsulum fermè fuerant beneficia. Tulerunt eam rogationem Tribuni ple. L. Attilius, C. Marcius. Idem lib. XLII. In tribunis militum nonatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod Consules ex S. C. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur: sed Consulum Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmq; esset. Hinc illud apud Suetoniũ in Cæsare: Tribunus militum, qui primùm Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit, auctores restituendæ Tribunitię potestatis enixissimè iuuit. Item apud Plutarchum in Catone Vticensi: In petitione Tribunatus militaris legem quæ candidato nomenclatores adesse vetabat, solus Cato seruauit, per seipsum appellans populũ. Plinius autem li. 31. cap. 7. & lib. 34. cap. 3. scribit eorum stipendium, Salarium dictũ fuisse, à salis nomine: quòd honoribus, inquit, militiæq; interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ: quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat. Macer in l. officium, 12. D. de re milit. Officium Tribunorum est, vel eorum qui exercitui præsunt, milites in castris continere, ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circumire, frumẽtationibus commilitonum interesse, frumentum probare, mensorum fraudẽ coercere, delicta secundum suæ auctoritatis modũ castigare, principiis frequẽter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere.

TRIBVNI PLEBIS.

TRIBVNI ple. primùm ita creati sunt. An. CCLX. cùm plebs ex vrbe ad Æquorum bellum educta propter nobilium senatorum importũtiam, Consulibus relictis, trans Anienem amnem collem occupauit: neque eo anno reuocari in vrbem potuit, vsquedum Senatus ei per decem Legatos promisit, ius ipsi fore magistratũ è suo corpore contra Patritiorum potẽtiam creare: primùm autem duo, vel, vt alij tradunt, quinque creati sunt: sed an. CCXCVI. Horatio, Minutio COSS. decem effecti. Liuius lib. III. & Dionys. lib. VI. & X. In eandem sententiam Pompon. l. 2. §. 2. D. de orig. iur. Iisdem temporibus, inquit, cùm plebs à patribus secessisset, anno ferè septimo decimo post reges exactos, Tribunos sibi in monte sacro creauit, qui essent Plebeij magistratus. Dicti Tribuni, quòd olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabantur: vel quia tribuum suffragio creabantur. Sic Varro lib. De lingua Lat. IIII. Tribuni plebeij, qui ex Tribunis militum primum Tribuni plebeij facti, qui plebem defenderent, in secessione Crustumerina. Cic. lib. De legib. III. potestatem eorum his declarat verbis: Plebes quos pro se contra vim auxilij ergò decem creassit, Tribuni eius sunto. quódq; ij prohibessint, quódq; plebem rogassint, ratum esto. sanctiq; sunto: néve plebem orbã Tribunis relinquunto. Erat enim hic magistratus sacrosanctus. Liuius lib. III. ipsis quoque Tribunis, vt sacrosancti viderentur, cuius rei propè iam memoria aboleuerat, relatis quibusdam ex magno interuallo cerimoniis, renouarunt. & cum religione inuiolatos eos, tum legem etiam fecerunt sanciendo, vt qui Tribunis plebis, Ædilibus, iudicibus, Decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi, liberæq; venum irent. Idémque tradit Dionys. libr. VI. Ii viatorem quidem & prehensionem habebant; vocationem verò, nequaquã: nam (vt ait Gellius) antiquitùs creati videntur, non iuri dicundo, nec caussis, querelisque de absentibus noscendis: sed intercessionibus faciendis, quibus pręsentes fuissent: vt iniuria quę coràm fieret, arceretur. ac propterea ius ad se vocandi ademptum: quoniam vt vim fieri vetarent, assiduitate eorum, & præsentium oculis opus erat. hæc Gellius libro XIII. cap. XIII. Scribit etiam in hanc sententiam libro XV. cap. XXVII. his verbis, Tribuni

Tribuni neque aduocant Patricios, neq; ad eos referre de re vlla possunt. Ita ne leges quidem propriè, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis plebis ferrent accepta. Plutarchus autem in Catone Vtic. Ius, inquit, Tribunitiæ potestatis magis ad impediendum est, quàm ad agendum: quippe ceteris omnibus collegis volentibus, vnus qui nolit & intercedat, plus potest. Idem in Problemat. Cur Tribunus plebis purpura non vtitur, cùm ceteri magistratus vtantur? an quòd magistratus non est? nam nec in sella ius dicunt, nec ineunte anno item vt reliqui, magistratum ineunt, nec Dictatore creato se abdicant: imò quasi magistratus non sint, delato ad Dictatorem imperio, suam ipsi potestatem retinent. Cuius rei testimonium apud Liuium libro VII. videmus de Tribunis plebis, qui L. Manlium Dictatorem magistratu abire coegerunt. Idem etiam libro VI. intercedendi formulam & solenne verbum fuisse hoc VETO, significat his verbis, Faxo, ne iuuet vox ista VETO, qua nunc concinentes collegas nostros tam læti auditis. Reperio etiam apud eundem lib. IIII. Consules à Tribunis plebis duci in vincula potuisse. & li. IX. Censorem Appium à P. Sempronio Tribuno pleb. prehendi, & in vincula duci iussum esse. & libr. V. Tribunos pleb. minitari se iussuros esse in vincula Tribunos militum duci. Apud Dionem autè lib. XXXVII. Metellum Consulem à L. Flauio Tribuno pleb in carcerem ductum esse. Plutarchus in Problematis autor est, moribus Romanorum constitutum esse, vt domus Tribunorum noctu ne clauderetur (quod & Macrobius Satur. I. cōfirmat) sed interdiu noctuque indigenti cuique eorum auxilio pateretit, quasi portus quidam & præsidium periclitantium. Maiores enim communem Tribunum esse voluerūt, & tanquam aram omnibus accessibilem, proinde honore quidem sacrosanctos eos esse voluerunt, nec sine inexpiabili scelere violabiles. Idem in vita Catonis Vticensis tradit Tribunos pleb. in basilica Porcia χρηματίζειν: quod ego non ius dicere, sed contentum agere, & pro collegio decreta sua interponere, interpretandum puto.

TRIVMVIRI CAPITALES.

TRIVMVIRI capitales (inquit Pomponius) creati sunt qui carceris custodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, id interuētu eorum fieret. Sallust. in Catil. In eum locum postquā demissus est Lentulus, iudices rerū capitalium quibus præceptum erat, laqueo gulā fregêre. Hi octo lictores habebāt, qui eorum iussu in damnatum animaduertebāt. Plautus Amphyt. *Quid faciam nunc, si Tresuiri me in carcerem compegerint? Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum. Nec quicquam sit, qui non me omnes esse dignum deputent. Ita quasi incudem me miserum homines octo validi cædent.* Et in Asinaria, *Vbi sæpe caussam dixeris pendens aduersus octo, Astutos audaces viros, Valentes virgatores.* Et paulo pòst, *vbi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo Validos lictores vlmeis affectos lentis virgis.* Et in eadem, *Ibo ego ad Tresuiros, vestraque ibi nomina Faxo erunt capitis.* Verùm illi de vilibus & abiectæ tantùm conditionis hominibus ius dicebant: vt furibus, seruis nequam, & apud columnam Meniam caussas cognoscebāt. auctor Cicero in Diuinat. Et Asconius in eādem. Memorabile autē est quod Valerius Max. lib. V. cap. III. commemorat de muliere quadam quam Prætor damnatam Triumuiro in carcere necandam tradiderat: quam receptam is qui custodiæ præerat, non protinus strangulauit: aditum autem ad eam filiæ dedit: quam pòst animaduertit exerto vbere famem matris lenientem. itaque res ab ipso ad Triumuirum, à Triumuiro ad Prætorem, à Prætore ad Cōsulum iudicium perlata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Idem etiam lib. VIII. cap. IIII. de L. Calpurnio Triumuiro mentionem facit, à quo seruus quidem in crucem est actus. Apud Festum autem sub verbo Sacramentum, lex Papiria legitur de Triumuiris capitalibus. Sed suspicor de mendo. & MONETALIBVS legendum putarem.

TRIVMVIRI NOCTVRNI.

TRIVMVIRI incendiis arcendis præfuisse dicuntur apud vetustiores, à Paulo in l. I. D. de offi. præf. vigil. & ab eo quòd excubias agerent, nocturnos dictos esse. interuenisse etiam nonnunquam & Ædiles & Tribunos pleb. fuisseq; familiam publicam, circa portam & muros dispositam,

vnde si opus esset, euocabatur. Dio verò libr. L V. ita scribit, οἱ δὲ στενωποὶ ἐπιμελητῶν τινῶν ἐκ τοῦ δήμου, οὓς καὶ στενωπάρχους καλοῦμεν, καὶ σφισι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις ὧν ἂν ἄρχωσιν, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἐδόθη, ἥ τε δουλεία ἡ τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνοῦσα ἐπετράπη, καὶ τοὶ καὶ δημάρχων καὶ τῶν δημάρχων, τῶν δὲ στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν ἐς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κλήρῳ προσταχθέντων. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. στενωπάρχους Dio vocat, qui Vicorum magistri dicebantur, quos non semper Prætexta vsos, sed eo tantum tempore quo ludos compitalitios faciebant, Cicero in Orat. in Pisonem, & Asconius in eandem significant. tametsi ad Augustum hæc potius referenda sunt, de quo Suetonius ita scribit: Spacium vrbis in regiones, vicósque diuisit: instituitque, vt illas annui magistratus sortitò tuerentur, hos magistri è plebe cuiusque viciniæ lecti. Valerius autem Max. libr. V I I I. cap. I. de M. Militio, Cn. Lolio, L. Sextilio Triumuiris commemorat, qui quòd ad incêdium in sacra via exortum extinguẽdum tardius venerant, à Tribuno pleb. die dicta ad populum damnati sunt. Itẽde P. Bilio Triumuiro nocturno qui à P. Aquilio Tribuno pleb. accusatus, iudicio concidit, quia vigilias negligentius circumierat.

TRIVMVIRI MONETALES.

TRIVMVIRI monetales, auro, argento, æri flando feriundo, constituti sunt: vt scribit Pomponius in leg. 2, §. 16. De orig. iur. Hinc illud Ciceronis lib. De legib. I I I. Æs, argentum, aurum publicè signanto. Item ad Trebatium de Treuiris Gallis iocans, Treuiros vites censeo: audio capitales esse, mallem auro, ære, argento essent. Apud Sex. Pompeium sub voce Sacramentum, lex Papiria refertur de I I I. viris capitalibus, quam potius ad Monetales pertinuisse arbitrarer.

DE MAGISTRATIBVS FINIS.

EIVSDEM AVCTORIS, DE SENATV ET INSIGNIBVS ALIQVOT SENATVSCONSVLTIS, obseruationes.

QVI SENATORES ESSENT, QVIBVSQVE SENTENTIÆ in Senatu dicendæ ius esset.

Cap. I.

SENATVM à Romulo primum institutum esse, Liuius, Dionysius, Plutarchus, aliique auctores tradunt. Liuius quidem in libro primo sic: Cùm iam virium haud pœniteret, consilium deinde viribus parat. Centum creat senatores, siue quia is numerus satis erat, siue quia soli centum erant, qui ciere Patres possent. Patres certè ab honore, patritiique progenies eorum appellati. Dionysius autem libro I I. ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπεὶ ταῦτα διεκόσμησε, βουλευτὰς εὐθὺς ἔγνω καταστήσασθαι, μεθ' ὧν πράττειν τὰ κοινὰ ἔμελλεν, ἐκ τῶν πατρικίων ἄνδρας ἑκατὸν ἐπιλεξάμενος. ἐποιεῖτο δὲ αὐτῶν τοιάνδε τὴν διαίρεσιν. αὐτὸς μὲν ἐξ ἁπάντων ἕνα τὸν ἄριστον ἀπέδειξεν, ᾧ τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως ᾤετο δεῖν ἐπιτρέπειν ἡγεμονίας, ὅτε αὐτὸς ἐξάγοι στρατιὰν ὑπὲρ ὅρων. τῶν δὲ φυλῶν ἑκάστῃ προσέταξε τρεῖς ἄνδρας αἱρεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ φρονιμωτάτῃ τότε ὄντας ἡλικίᾳ, ἢ δὲ ἐγγύτατα ἐπιφανεῖς. μετὰ δὲ τοὺς ἐννέα τούτους, ἑκάστην φράτραν πάλιν ἐκέλευσε παρ' αὐτῆς ἐπιλέξαι τοὺς ἐπιτηδειοτάτους. ἔπειτα τοῖς πρώτοις ἐννέα τοῖς ὑπὸ τῶν φυλῶν ἀποδειχθεῖσι τοὺς ἐνενήκοντα προσθεὶς, οὓς αἱ φρᾶτραι προεχειρίσαντο, καὶ τούτων ὃν αὐτὸς προέκρινεν ἡγεμόνα ποιήσας τὸν τῶν ἑκατὸν ἐξεπλήρωσε βουλευτῶν ἀριθμόν. τοῦτο τοὔνομα ἐξ ἑλληνίδος ἑρμηνευόμενον, γερουσίαν βούλεται δηλοῦν, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται. πότερον δὲ διὰ γῆρας τῶν καταχθέντων εἰς αὐτὸ ἀνδρῶν, ἢ δι' ἀρετὴν ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπικλήσεως, οὐκ ἔχω τὸ ἀσφαλὲς εἰπεῖν. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἀρίστους, γέροντας εἰώθασιν οἱ παλαιοὶ καλεῖν. οἱ δὲ μετέχοντες τοῦ βουλευτηρίου, πατέρες ἔγγραφοι προσηγορεύθησαν, καὶ μέχρις ἐμοῦ ταύτης ἐτύγχανον τῆς προσηγορίας. id est,

id est, Romulus autem his constitutis, statuit continuò sibi consiliarios cooptare. Viròsque centum ex patritiis legit, quibus cum Remp. administraret. Eorum autem hoc discrimen fecit. Ipse quidem vnum ex omnibus præstantissimũ designauit, quem existimaret vrbanis rebus præesse oportere, si quãdo ipse cum exercitu extra vrbem esset. Deinde iussit vnamquamque tribum tres viros ætate, prudentia & nobilitate generis præstãtes deligere. Post illos nouem, singulas curias iussit denuò tres viros è patritiis maximè idoneos deligere. Postquã ad primos illos nouem à tribubus designatos, istos nonaginta quos curiæ crearant, adiunxisset, & iis illum præfecisset, quem ipse antea decreuerat, centum Senatorum numerum impleuit. Is consessus, siue concilium, verbũ pro verbo Græcè expressum, γερουσίαν, id est Senatum significat: & vsque adhuc eo nomine à Romanis appellatur. Vtrum autem propter senectutem eorum qui cooptati fuerant, an propter virtutem nomen illud repererit, non habeo certum quod dicam. quippe Prisci homines solebant eos qui natu grandes, & boni viri essent, γέροντας, id est senes appellare. qui verò in eo cõsilio erant, Patres conscripti vocati sunt, & vsq; adhuc eam appellationem retinuerunt. Plutarchus autem in Romulo ferè in eandem sententiam scribit. Cicero etiam in Catone sic scribit: Nec enim excursione, nec saltu, nec eminus hastis vtetetur (de sene Scipione loquitur) sed consilio, ratione, sententia. quæ nisi essent in senibus, non summum consilium maiores nostri appellassent Senatũ. Seneca autem à qua ætate non cogerentur Senatores in senatum venire, duobus locis constituit: quorum vnus est lib. Declamat. I. Senator, inquit, post sexagesimumquintum annum in curiam venire non cogitur, nec vetatur. Et in fine libri De breuitate vitæ, Lex, inquit, à quinquagesimo anno militem non cogit: à sexagesimo senatorem non citat. Zonaras autem libro II. in hunc modum: Τῶν μὲν τοι περιφανεστέρων γένει τε, καὶ ἀρετῇ, καὶ βίῳ ἀρίστῳ, ἑκατὸν ἀπέδειξε βουλευτὰς, πατρικίους ὀνομάσας αὐτούς. τὸ δὲ σφῶν κοινὸν σύστημα, συνάτον προσηγόρευσε, ὅ ἐστι γερουσία. πατρίκιοι μὲν τοι οἱ βουλευταὶ ἐπεκλήθησαν οὐχ ὅτι παίδων ἦσαν γνησίων πατέρες, ἢ μᾶλλον ὅτι αὐτοὶ πατέρας ἑαυτῶν ἀποδεικνύειν ἐδύναντο, ἕκαστος ἐκ γένους ὄντες γνησίων, ἢ ἀπὸ τῆς πατρωνείας. οὕτω δὲ ἐκάλουν τὴν προστασίαν. πάτρωνας γὰρ τοὺς κηδεμονικοὺς καὶ βοηθητικοὺς προσαγορεύουσι. μάλιστα δ᾽ ἄν τις καταστοχάσαιτο τῆς Ῥωμύλου διανοίας, ὡς αὐτὸ διὰ τὸ κλέος ταύτης ἐμφάνοι, χρῆναι τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους τῆς πόλεως πατρικῇ κηδεμονίᾳ κήδεσθαι τῶν ταπεινοτέρων, ἅμα δὲ καὶ τὸν δῆμον διδάσκειν διὰ τῆς τῶν πατρώων προσηγορίας εἰς τὸ μὴ ἄχθεσθαι ταῖς τῶν κρειττόνων τιμαῖς, ἀλλ᾽ εὐνοϊκῶς διακεῖσθαι, νομίζοντας πατέρας αὐτοὺς καὶ προσαγορεύοντας. id est, Romulus ex iis qui tum amplitudine generis, tum prudentia, tum etiam instituto vitæ clariores essent, cẽtum designauit consiliarios: eósque Patritios nominauit. Eorum autem conuentum vniuersum, Senatum appellauit: quem Græci γερουσίαν vocant. Senatoribus autem iccirco Patritiorum nomen est impositũ, vel quòd ingenuorum liberorum patres essent: vel potius quòd ipsi demonstrare patres suos possent, quippe qui nobili genere orti omnes essent: vel etiã à patrocinio (sic autem προστασίαν Latino verbo appellant: Patronos enim eos qui præsidium atq; opem ferunt, nominabant.) Sed videamus, ne proximè ad Romuli mẽtem accedat is, qui per hanc appellationem existimet illum hoc significare, oportere primarios viros, & ciuitatis principes, paterno studio inferiorẽ curam suscipere: simúlque plebem per hanc Patritiorum appellationem perducere, vt ne potentiorum honoribus indignentur: sed erga eos bono animo sint, quippe quos Patres & habeant, & appellent. Idem de Patritiis eodem libro: τοῖς γὰρ εὐπατρίδαις τὰ ὑποδήματα ἀστικὰ καὶ τῇ τε ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων, καὶ τῷ τύπῳ τοῦ γράμματος ἐκεκόσμηντο, ἵν᾽ ἐκ τούτων δοκοῖεν ἀπὸ τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν τῶν κατ᾽ ἀρχὰς βουλευσάντων κατεῖναι. τὸ γράμμα δὲ ῥῶ φασὶν εἶναι, ὃ τὸν ἀριθμὸν τὸν ἑκατὸν ἐκείνων ἀνδρῶν δηλωτικόν ἐστιν, ἢ ὡς τῶν Ῥωμαίων κατάρχον ὀνόματος. id est: Patritiis enim vrbanos calceos, tum corrigiarum implicatione, tum literæ vnius forma insignitos dederunt: vt ab illis centum viri qui à principio Senatores fuerunt, fluxisse viderẽtur. Literam autem Rom. fuisse aiũt: siue quòd numerum illorum centumuirorum significet (nam apud Græcos ρ̄ nota est numeri centenarij) siue quòd prima sit litera, qua Romanorum nomen scribitur. Nunc qui senatores essent, quique in senatu dicendæ sententiæ ius haberent, breuiter ex antiquorũ auctoritatibus ordine expositis aperiendum est. Sallust. in Catilin. Delecti,

quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, Reipublicæ consultabant: hi vel ætate, vel curæ similitudine Patres appellabantur. Liuius lib. I. Deinde quo plus virium in senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus Regiis diminutum patrum numerum, primoribus equestris gradus lectis, ad trecentorum summam expleuit. traditúmque inde fertur, vt in senatum vocarentur, qui patres, quique conscripti essent. Conscriptos videlicet in nouum senatum appellabant lectos. id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendósque patribus plebis animos. Festus lib. I. Patres dicũtur, qui sunt patricij generis: Conscripti, qui in senatu sunt scriptis annotati: Allecti autem dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum sunt numerum assumpti. Idem libro 14. Patres Senatores ideo appellati sunt, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus, ac si liberis propriis. Idem libro 15. Qui patres, quòd conscripti vocati sunt, in curiam, quo tempore Regibus vrbe expulsis, P. Valerius Consul propter inopiam patritiorum ex plebe allegit, in numerum senatorum centum & sexaginta & quatuor, vt expleret numerum trecentorum. Sic duo genera appellauere. Idem lib. 17. Senatores à senectute dici, satis constat, quo initio Romulus elegit centum: quorum consilio Rempub. administrabat. Itaque etiam patres appellati sunt, & nunc cùm senatores adesse iubentur, additur, Quibus in senatu sententiam dicere licet. quia ij, qui post lustrum cõditum ex iunioribus magistratum cepere, & in senatu sententiam dicunt, & non vocantur senatores antè, quàm in senatoribus sunt censi. Quibus ex verbis apparet, primùm eos demũ senatores fuisse, qui à censorib. lecti in senatum essent, vt de summa Reip. sententiã rogati loco & modo dicerent. Deinde fuisse etiam alios qui quamuis à censoribus lecti non fuissent, tamen pro iure magistratus quẽ aut tum gerebant, aut antè gesserãt, sententiæ in senatu dicendæ ius habebant. De quibus verba Gellij ex lib. 3. ca. 18. subscribam. Videturq; inquit, eos significare, qui nõdum à COSS. in senatũ lecti, senatores quidẽ non erant: sed quia honoribus populi vsi quidẽ erant, in senatum veniebant, & sententiæ ius habebant. nam & Curulib. magistratibus functi qui nondum à censorib. in senatum lecti erãt, senatores non erãt. Et quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias: sed quas principes dixerant, in eas descendebant. Hoc significabat edictum, quo nunc quoque COSS. quum senatores in Curiam vocant, seruandæ consuetudinis caussa translatitio vtũtur, senatores quibus in senatu sententiam dicere licet. hæc Gellius. Huius autem edicti mentionem Liuius facit in lib. XXIII. Consules inquit, edixerunt quoties senatũ vocassent, vti senatores, quibúsque in senatu dicere sentẽtiam liceret, ad portam Capœnam cõuenirent. Quo in libro, paulo suprà, ea quæ modò dicebamus planissimè cõfirmat. Dictator, inquit, recitato vetere senatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui post L. Æmilium & C. Flaminium censores Curulem magistratum cepissent, necdum in senatum lecti essent, vt quisque eorum senator primus creatus erat. Tum legit, qui Æ-diles, Tribuni & Prætores, Quæstoréśve fuerant. Idem libr. XXXVI. P. Cornelius COS. edixit, qui senatores essent, quibúsq; in senatu sententiam dicere liceret, quíque minores magistratus essent, ne quis eorum ab vrbe abiret. Iam verò scire illud oportet, cùm olim quidem senatores à Censoribus ex ætate & rerum vsu prudẽtiáque legerentur, quemadmodũ superius dictum est, postea tamen ex censu legi consueuisse. quam rem Plinius libr. 14. deplorans: Posteris, inquit, laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit. Postquam senator censu legi cœptus, Iudex fieri censu, magistratum ducémque nihil magis exornare quàm census, pessum iere vitæ precia, &c. Seneca etiam libr. Declamat. II. Senatorium ad gradũ census ascendere facit. Census Romanum equitem à plebe discernit. Census in castris ordinẽ promouet. Census in foro iudex legitur. Census autem senatorius quãtus fuerit, Suetonius in Augusto his demõstrat verbis: Senatorium censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa, duodecies H-S. taxauit, suppleuitq; non habentibus.

QVIBVS DE REBVS SEnatus cognosceret.

Cap. 2.

Dionysius

Dionysius Halic. libro 6. scribit, legem semper ab vrbe condita Romæ fuisse, vt Respublica omnis in potestate senatus esset, præter magistratuũ creationem, legum lationem, & belli pacisve arbitrium. Itaque Polybius libro sexto ærarium vectigaliaq; omnia in eius manu fuisse, impendiáque de publico eiusdem arbitratu facta esse restatur. Quæstores enim sine senatus auctoritate, præter ea quæ Consules iussissent, ne minimum quidem cùm opus esset, in rem vllam sumptum facere potuisse: grauissimis etiam & maximis sumptibus, quos censores in lustri quinquẽnalis apparatum faciebant, præfuisse: ab eodémque auctoritatem & facultatem illam his concessam fuisse. Iam verò maleficia & crimina per Italiam commissa, de quibus iudicium publicè fieri debebat, vtputa proditionis, coniurationis, veneficij, cædis atque insidiarum, ad senatum referebantur, eiúsque de his cognitio erat. Quòd si qua in Italia controuersia dirimenda, si publicè vel priuatim quispiam, vel ciuitas obiurganda, si cui auxilium, aut præsidium ferendum erat, de his omnibus curam senatus habebat. Eodémque modo si extra Italiam ad aliquos legatio mittenda erat, vel ad aliquid decidendum, vel ad fœdus faciendum, vel ad cohortandum, aut etiam imperandum, aut postremò ad res repetendas, aut ad bellum indicendum: hæc senatus ipse curabat ac prouidebat. Præterea quid de legationibus exterarum gentium quæ in vrbem venerint, agendum, quid eis respondendum, in senatus voluntate, atque arbitrio positum erat. Hęc Polybius: quæ tamen vbi de iudiciis loquitur, obscura sunt. non enim senatum de rebus capitalibus iudicasse legimus. Nam etsi Quæsitores ex senatoribus crearentur data opera, qui de crimine aliquo cum cõsilio, hoc est adhibita iudicum aliquot eodem ex ordine decuria quærerent, re verò iudicata priuati essent: non tamen senatum idcirco iudicasse, sed senatores tantum, dicendum est. Itaque posterioribus temporibus cùm etiam senatores soli lege Cornelia iudicarent, Cicero Verrina VII. sic loquitur, Quo confugient socij? quem implorabunt? ad senatum deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est vsitatum, non senatorium. Veruntamen vt rem illam omnem planius intelligamus, scire illud oportet, Primis temporibus iudicia penes solos Senatores fuisse: quemadmodũ ex Polybio modò didicimus: nimirum vsq; ad annum vrbis DCXXX. quo lex Sempronia lata est, vt iudicia in equestrem ordinem transferrentur: quæ ratio durauit ad annum vsq; DCXLVII. quo lege Seruilia latum est, vt Equestria iudicia cum ordine senatorio ita communicarentur, vt minor tamen senatorum numerus esset. quod quidem vsq; ad annũ DCLXII. obseruatum est, quo Liuia lege sancitum est, vt æqua ex parte iudicia penes senatũ, & equestrem ordinem essent: vsquedum Plautia lex ferretur anno DCLXIIII. quæ nonnullos etiam ex plebe vnà cum senatoribus & equitibus admisit. Pòst verò iterum ad solum ordinem senatorium iudicia redierunt lata lege Cornelia, anno DCLXXIII. vt iudicia equestri ordini adempta, ad solos senatores transferrentur. quod vsque ad legem Aureliam vsurpatũ fuit, quæ anno DCLXXXIII. sanxit, vti cum senatoribus & equites & Tribuni ęrarij iudicarent. Sed hos Iulius Cæsar sustulit, iudiciáque ad solos equites & senatores iterum reuocauit. Iam verò quòd ad reliqua Polybij pertinet, præclarus extat & ei cõsentaneus Ciceronis locus in Vatiniana: his verbis: Eripueras senatui prouinciæ decernendæ potestatẽ, imperatoris deligendi iudicium, ærarij dispensationem: quæ nunquam sibi populus Ro. appetiuit, qui nunquam hæc à summi consilij gubernatione auferre conatus est. Item Quis legatos vnquam audiuit sine S. C. &c. In ea verò pro Domo sua summam eius ordinis potestatẽ his ostendit verbis: Summum & populi Rom. populorúmque & gentium omnium ac regum consilium senatus. Porro autem non minimam senatus potestatis partem illam fuisse constat, quòd & in comitiis maioribus, & in legibus ferendis, necessaria & cognitio, & auctoritas senatus esset: Liuius libro I. Decreuerunt, inquit, vt cùm populus Regem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent. hodiéque in legibus magistratibúsque rogandis vsurpatur idem ius vi ademptum: priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum euentum patres auctores fiunt. Idem etiam libr. VIII. scribit, à P. Philone Dictatore legem latam, vt legum quæ Comitiis centuriatis

ferretur, ante initum suffragium patres auctores fierent. Et Appianus lib. De bellis ciuilibus I. legem à L. Sylla latam commemorat, vt nihil ad populum referretur, nisi quod antea confirmatum à Senatu fuisset: quemadmodum, inquit, antiqua lege iubebatur. Hæc cũ ita sint, facile intellectu est, quàm ridiculè Tribonianus & in l. 2. De orig. iur. & in Institut. scribat, cùm auctus esset populus Rom. in eum modum, vt difficile esset in vnum eum conuocari legis sanciẽdæ caussa: senatũ vice populi cõsultum esse. Nõ enim propter ciuium copiam populi potestas ad senatum trãslata est, sed Cæsarum astutia & calliditate, qui senatus augendi potentia, suæ seruiebant. Tacitus libro I. Tum primum è campo Comitia ad patres translata sunt. nam ad eam diem etsi potissima principis arbitrio, quędam tamen studiis tribuum fiebant: neq; populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore. Suetonius in Cæsare: Comitia cum populo partitus est: vt exceptis consulatus competitoribus de cætero numero candidatorum pro parte dimidia quos populus vellet, pronunciarentur: pro altera parte, quos ipse dedisset. Idem in Tiber. Neque tam paruum quicquam, neque tam magnum publici priuatique negocij fuit, de quo non ad P. C. referretur. Idem in Calig. Tentauit & Comitiorum more reuocato suffragia populo reddere.

PER QVOS SENATVS MORE maiorum haberetur, & consuleretur. Cap. III.

PEr quos autem senatus more maiorum haberi consulique soleret, Gell. libro XIIII. ex Varrone his exponit verbis. Primum ibi ponit, qui fuerint, per quos more maiorum Senatum haberi soleret, eósque nominat, Dictatorem, Consules, Prętores, Trib. ple. Interregem, Præfect. vrbis: neque alij præter hos, ius fuisse dixit facere Senatusconsultum. Quotiésque vsu venisset, vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo suprà ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse. Addit deinde, extraordinario iure Tribunos quoq; militares, qui pro cõsulibus fuissent: item Decemuiros, quibus imperium consulare tum esset: item Triumuiros reipubl. constituẽdę caussa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. Vtrum autẽ Præfectus vrbi Latinarũ caussa relictus senatum habere posset, dubitatum, idem capite insequẽti tradit: quoniam ne senator quidem sit, neque dicendæ sententiæ ius habeat: cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ non sit senatoria. Sed & Capitonem & Tuberonem contra Mutium sensisse, Ius esse Præfecto senatus habendi. Namq; & Tribunis pl. senatus habendi ius fuisse: quanquam senatores ante Atinium plebiscitum non essent.

QVO LOCO SENATVS HABERETUR. Cap. IIII.

SEnatum alibi quàm in locis per augures consecratis, quæ templa vocabantur, haberi non licuisse, Gell. libro XVIII. memoriæ prodidit: Senatusconsultúmque alioqui iustum non fuisse. Propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & pòst in Iulia, cùm profana illa loca fuissent, templa esse per Augures constituta: vt in iis Senatusconsulta more maiorum iusta fieri possent. Seruius in illud Æneidos libro XI.

Alta intra limina cogit:

Quæritur, inquit, cur ad priuatam domum conuocetur Senatus, qui non nisi ad publica & auguratò condita loca cõuenire consueuit. Sed scimus domum Latini auguratò conditam, & eandem tam tẽplum fuisse, quàm curiam. namque in superioribus legimus tectum augustum, id est augurio conditum. Item paulo pòst:

Hinc sceptra accipere & primos attollere fasces,
Regibus omen erat: hoc illis curia templum.

Meritò ergo ad domum Regis quasi ad locum publicum conuocatur senatus. nam, vt ait in septimo,

Tali intus templo diuûm patriáque Latinus
Sede sedens.

Idcirco etiam in Palatij atrio, quod auguratò conditum est, apud maiores consulebatur Senatus: vbi etiam arietes immolabantur, quod (vt in septimo diximus) Virgilius ad Latini transtulit domum. Multi dicunt peritè Virgilium nec templi nec curiæ hoc loco fecisse commemorationẽ: sed tantum dixisse, intra tecta regia: vt ostenderet consilium quod initur, non esse complendum:

quia

quia nec ritè est inchoatum. Ea enim quæ dicet Latinus, effectu carebunt. Hæc Seruius. Loca autem ea in quibus Senatus cogebatur, senacula vocabantur. Senaculum, inquit Varro, supra Græcostasin, vbi ædes Concordiæ & basilica Opimia, senaculum vocatum, vbi Senatus aut seniores consisterent: dictum vt γερουσία apud Græcos. Festus lib. XVII. Senacula tria fuisse Romæ in quibus senatus haberi solitus sit, memoriæ prodidit Nicostratus in libro, qui inscribitur de Senatu habendo. vnum vbi nunc est ædes Concordiæ, inter Capitolium, & forum: in quo solebant magistratus, vt dicit Titinnius, cum senioribus deliberare. alterum ad portam Capenam. tertium intra ædem Bellonæ, in quo exterarum nationum legatis, quos in vrbem admittere nolebant, Senatus dabatur. Hæc ille. Animaduerti etiam magistratibus qui ad vrbem dicebantur, datum in eo templo Senatum fuisse. Liuius li. 38. de P. Scipione loquens: Ipse, inquit, decem nauibus Romam rediit: & Senatu extra vrbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hispania gessisset, disseruit. Et lib. XLIX. Lucius, inquit, Manlius proconsul ex Hispania redierat: cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ triumphum, rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat. Memorabile est etiam quod Plinius lib. 8. cap. 45. scribit, cùm esset nunciatum bouem locutum (quod frequens in priscorum prodigiis fuisse ait) Senatum sub dio haberi solitum fuisse.

QVO TEMPORE SENATVS haberetur. Cap. V.

Porrò autem Senatus alius fuit legitimus, alius indictus. Legitimus dicebatur, qui vel lege vel more certis semper diebus habebatur: Calendis, Nonis, Idibus. Sueton. in Augusto, Sanxit ne plus quàm bis in mense legitimus Senatus haberetur, scilicet Calendis, & Idibus: néve Septemb. Octobrive mense vllos adesse alios necesse esset, quàm sorte ductos. Indictus autem dicebatur, qui reliquis diebus mensis, qui modò comitiales non erãt, Magistratuum vocatũ cogebatur. Capitolinus in Gordiano: Non legitimo, sed indicto Senatus die consul iam domi conuentus, cum Prætoribus, Ædilibus, & Tribunis in curiã venit. Comitialibus autem diebus iccirco Senatus non indicebatur, ne senatores à suffragio ferendo auocarentur. Præterea Gellius libr. 14. docet, Senatusconsultum nec ante exortum, nec post occasum solem factum, ratum fuisse: opus etiam censorium fecisse existimatos per quos eo tempore S. C. factum esset. Seneca verò lib. De tranquill. vitæ 1. Maiores nostri, inquit, nouam relationem post horam decimã, in senatu fieri vetabant. Quin & mensem totum Februarium legationibus exterarum gentium audiendis attributum fuisse, multis ex locis constat. Cic. ad Lentulum, Senatus haberi Februario toto non potest: nisi perfectis, aut reiectis legationibus. Idem ad Q. fratrem lib. 2. Epist. 11. Et quod Gabinia lege sanctum sit ex Calend. Febr. vsque ad Cal. Martias, Legatis Senatum quotidie dari.

QVOMODO SENTENTIÆ IN Senatu & rogarentur & dicerentur. Cap. VI.

Senatusconsulta duobus modis fieri solita, Gell. libr. XIIII. ex Varrone docet: aut per discessionem, si consentiretur: aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: singulos autem debere consuli gradatim, incipique à consulari gradu: ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum qui princeps in senatum lectus esset. In S. Consulto per discessionem faciendo, moris erat (quemadmodum Festus libr. XV. scribit) vt præco diceret, Qui hoc censetis, illuc transite: qui alia omnia, in hanc partem. Ominis autem caussa sic præibat, ne diceret, Qui non cẽsetis. Hinc illud Hircij libr. VIII. de bello Gall. Discessionem faciẽte Marcello, Senatus frequens in alia omnia transiit. Sueton. in Tiberio: Cum S. C. per discessionem fieret, transeuntem eum in alterã partem in qua pauciores erant, secutus est nemo. Plinius autem in Epistolarum libr. VIII. consuetudinem illam sic explicat: Quid? lex non apertè docet dirimi debere sententias occidentis & relegantis, cùm ita discessionem fieri iubet? Qui hæc sentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite quam sentitis. Examina singula verba, & expẽde. Qui hæc censetis: hoc est, qui relegandos putatis: in hanc partem. id est, in eam in qua sedet

det qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, vt non contenta lex dicere Alia, addiderit, Omnia. num ergo dubium, Alia omnia sentire eos qui occidunt, quam qui relegant? In illam partem ite, quà sentitis. Nónne videtur ipsa lex eos qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num consulere etiam, vbi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantum solennibus verbis, sed manu, gestúque demonstrat? Hæc Plinius. Eodem autem illa quoque pertinent, quæ ex Gellij lib. 3. ca. 18. scribemus. Non pauci sunt qui opinantur Pedarios Senatores appellatos qui sententiam in Senatu non verbis dicerent, sed in alienam sentẽtiam pedibus irent. Quid igitur, cum s. c. per discessionem fiebat: nónne vniuersi senatores sententiam pedibus ferebant? Festus libr. 1. Pedarium senatorem significat Lucilius cùm ait, Agipes vocem mittere cœpit: quia ita appellatur quòd tacitus transeundo ad eum, cuius sententiam probat, quid sentiat indicat. Cicer. libro ad Attic. 1. Epist. 18. Cùm est actum, neque animaduersum est ad quos pertineret, & raptim in eam sententiam Pedarij concurrerunt. Plinius libro Epist. 1 1. Sed cùm fieret discessio, qui sellis curulibus astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. tum illi qui se collegæ annumerari patiebantur, in diuersum transierunt. Seneca lib. De vita beata t. cap. 2. Cùm de beata vita agitur, non est quòd mihi illud discessionum more respondeas, Hæc pars maior esse videtur. Hactenus de s. c. quod per discessionẽ fieri dicebatur. Nunc de eo quod exquirendis singulorum sententiis fiebat, breuiter explicãdum est. Moris erat vt post Comitia consularia, Consules designati, primi sententias rogarentur, & eorum is prior, qui priore loco declaratus esset. ante comitia verò, is qui è censoribus princeps Senatus lectus erat. ij deinde quos consulibus videbatur: ita tamen vt ne Prętorium Consulari; Ædilitium Prætorio, Tribunitium Ædilitio antefertent: quomadmodum ex Sallustio & Gellio intelligimus. Cicer. Philip. 5. Sed qui ordo in sententiis rogandis seruari solet, eundem tenebò in viris fortibus honorandis. à Bruto igitur consule designato more maiorum capiamus exordium. Memorabile autem est, quod Suetonius scribit in Iulio Cæsare, moris fuisse, vt quem ordinem rogandarum sententiarum Consul Calen. Ianuariis tenuisset, eundem toto anno vsurparet. Post nouam affinitatem, inquit, Pompeium primum rogare sententiam cœpisse: cùm Crassum soleret, essetq́ue consuetudo vt quem ordinem interrogandi sententias Consul Calendis Ianuariis instituisset, eum toto anno cõseruaret. Cùm autem rogatus senator dicere sentẽtiam vellet, assurgebat, stansq́ue dicebat. Cicer. Ad Att. 1. Locutus ita est in senatu, vt omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret: mihíque vt assedit, dixit se putare, satis ab se etiam de istis rebus responsum. Stans autem non modò de ea re, de qua relatum fuisset, verùm etiam quacunque de re volebat. & quamdiu volebat, dicendi potestatem habebat: quemadmodum Gellius testatur. Tacitus libro 1 1 1. Decretum ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fœdaret: excessit Fronto, ac postulauit modum argento, supellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è Repu. crederent, sententiæ loco dicere. Idẽ li. 13. De bello & pace, inquit, de vectigalib. & legib. quibusq́ue aliis Romana continentur, suadere dissuaderéve licebat patribus, quoties ius dicendæ sententiæ accepissent, & quæ vellent expromere, relationémque in eo postulare. Gellius libro 4. cap. 10. C. Cæsar Consul M. Catonem sententiam rogauit: Cato quę consulebatur, quoniam non è Republi. videbatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ, longa oratione vtebatur, eximebátque dicẽdo diem. Erat enim ius Senatori, vt sententiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alius rei, & quod vellet. Cæsar Consul viatorem vocauit, eúmque, cùm finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iussit. Senatus consurrexit, & prosequebatur Catonẽ in carcerem. Hac, inquit, inuidia facta, Cæsar destitit, & mitti Catonem iussit. Hanc autem historiam etiam Plutarchus in Catone commemorat. Forma autem sententiæ dicendæ quemadmodum ex Philippicis orationibus apparet, ferè hæc erat. Quòd verba facta sunt de literis, &c. [illegible] ita censeo. Neque verò prætereundum illud est, quod

Pedianus docet in Milonianæ commentariis, cùm aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complexus esset, eæ si nō omnes probarentur, postulari solitum à quouis sedēte, vt diuidat: id est, vt de rebus singulis referatur. De quo more multa Plinius in epistola ad Aristonem libr. Episto. VIII. Vbi scribit cùm in Senatu relatum esset de libertis Consulis interfecti, & pars absoluendos, pars relegandos, pars morte multandos cēsuisset, eum qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos dixisset, coactum esse diuidere sententiā: quoniam, inquit, duas res comprehendebat. Eius rei etiam exemplum extat in epist. Ciceronis ad Lentulum. Itaque, inquit, cùm sententia prima Bibuli pronunciata esset, vt tres legati regem reducerēt: secunda Hortensij, vt tu sine exercitu reduceres: tertia Volcatij, vt Pompeius reduceret: postulatum est, vt Bibuli sententia diuideretur, quatenus de religione dicebat: & rei quia iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est.

DE NVMERO SENATORVM ad S.C. faciendum necessario. Cap. VII.

Senatores primum à Romulo centum, deinde à Bruto consule ducentos creatos fuisse, superius ex Liuio docuimus. eúmque trecentorum numerum ad vsque Gracchi Tribunatū durasse, patet ex Dione lib. LIIII. & Epitome Liuij LX. Vbi tamen quæ de aucto Senatorum numero leguntur, mihi planè obscura sunt: quemadmodum in lege Seruilia significauimus. Ciceronis quidem tempore CDXV. repetio numerari, in eius primo ad Att. Epistolarum lib. Dio verò lib. XLIII. Cæsaris ætate scribit nongentos fuisse. & Sueto. in Augusto, post cædem Cæsaris amplius mille fuisse testatur. sed Augustū ad modum pristinum redegisse: qui modus quemadmodum intelligi debeat; mihi non satis constat. Dio nanq; li. LIIII. ea de re scribens, ait eum in animo quidem habuisse, trecentos duntaxat ex antiquo more cōstituere: sed offensionis vitandæ caussa, numerum sexcentorum expleuisse: vt verisimilius sit, modum illum pristinum à Suetonio, non antiquissimum, sed qui ante corruptissima tempora fuerat, intellectum esse. Vtcunque sit, illud cōstat, senatori qui nec aderat, aut caussam, aut culpam fuisse: quemadmodum in Legibus Cicero loquitur: id est, aut legitimę excusationis eguisse, aut in culpa fuisse. nam vt idem ait, grauitatem res habet, cùm frequens ordo est. Culpa autem pignoribus capiendis coercebatur. Itaq; cùm Antonius interminatus esset, se Ciceronis domum, qui in Senatum non venerat, publicis operis disturbaturū: Quis vnquam, inquit, tanto damno Senatorem coegit? aut quid est vltra pignus & multam? hoc est, extrà multam, lege constitutam: quæ dum soluatur, pignora capiuntur: quemadmodum in §. penult. Inst. Qui satisd. cog. legimus pignoribus captis coerceri tutores, qui non satisdant. multam enim, redacta ex pignorum venditione pecunia, Quęstores ærarij capiebant. Cicero lib. de Orat. III. An tu, cùm omnem auctoritatem vniuersi ordinis pro pignore putares, eámque in conspectu populi Romani concideres, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cædenda, si Crassum vis coercere: hæc tibi est excindenda lingua, qua vel euulsa spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit. Quo ex loco existimare concidi, frangíque pignora solita fuisse, ridiculum est. Cædere namque veteres pro consumere dicebant: vt Nonius demonstrat ex illo Lucilij,

Lana, opus omne perit: squalor, tineæ omnia cædunt.

Quare cùm cædi pignora lex vetus dixisset, pro, ita capi vt auctione distraherentur, & consumerentur, ludens Crassus ancipiti significatione vocabuli, sic locutus est: similiter vt Cicero in ea pro Sex. Roscio, Nescimus, per ista tempora eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? non enim sectores bonorum ab eodem verbo, quo sectores collorum appellatos esse, cuiuis perspicuum est. Itaque idem in eodem libri tertij procemio, paulo superius sic scripsit: Non tulit ille, & grauiter exarsit, pignoribusq; ablatis Crassum instituit coercere. Et Gellius libro 14. capite 1. Prætor hæc de pignore quoque capiendo disserit, déque multa dicenda Senatori, qui cùm in Senatum venire deberet, non adesset. Atq; hæc quidem hactenus. Certum autem Senatorum numerum S.C. faciendum necessarium fuisse, multis ex locis constat. Itaque

NVMERA SENATVM, dicere solebat quiuis Senator Consuli, eùm impedimento volebat esse, quo minus fieret s. c. si tot non essent Senatores, quo numero liceret s.c. scribi, vt expectaretur: quod ex lib. XII. Sext. Pompeij didicimus. Verum qui numerus in omnibus s. c. legitimus fuerit, considerandum est. Dio sanè in fine libri LIIII. quadringentorum numerum prodidit. Nam de Augusto loquens, ὁρῶν δ' ὅτι οὐ συχνοὶ συνελέγοντο, ἐκέλευσε τὰ δόγματα αὐτοῦ καὶ ἐν ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις γίγνεσθαι. οὐ γὰρ ἐξῆν ποτε ἐκ τῶν ἐλαττόνων κυροῦσθαι. Cùm videret Senatum nō semper frequentem conuenire, decreuit vt eius consulta etiam à paucioribus quàm quadringentis fierent. Prius enim non aliter, quàm eo numero constante rata esse poterant. Quod quidem tum de postremis temporibus, quibus vsqueadeò Senatus creuerat, intelligendum est: tum de maioribus rebus, de quibus Senatus consuleretur. Nam si superiora spectemus, Liuius li. XXXIX. vbi de Bacchanalibus loquitur, scribit s. c. tantum fuisse, vt si quis tale sacrum necessarium esse duceret, apud Prætorem vrbanum profiteretur: Prætor Senatum consuleret. si ei permissum esset, cùm in Senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, cùm ne plus quinque sacrificio interessent. Pedianus autem de re nō ita magni momenti loquens, in Corneliana scribit, lege Cornelia cautum fuisse, ne quis in Senatu solueretur legibus, nisi ducenti adfuissent. Obseruatū est etiam Prudentium trecentos tantùm prodere. Sic enim scribit:

Hic consulta patrum subsistere conscriptorum,
Non aliter licitum prisco sub tempore, quàm si
Ter centum sensisse senes legerentur in vnum.

QVÆ FORMA SCRIBENDI S. C. fuerit. Cap. VIII.

IN Senatuscons. scribendis primum moris erat, vt ea res de qua rogatæ sententiæ fuerant, summatim exponeretur. Quòd M. Marcellus Cōsul verba fecit de prouinciis D. E. R. I. C. vel, M. Pomponius Senatum consuluit. Quòd verba facta sunt de Philosophis, & Rhetoribus, D. E. R. I. C. Quòd si quid Senatus consulibus mandaret, Donatus in Adelph. Terentij scribit, addi solitū, Si eis videatur. Cuius rei exemplum video in Philip. Ciceronis IX. vtique C. Pansa, A. Hirtius COSS. alter, ambóve, si eis videatur. Quæstoribus vrbanis imperent, tametsi apud eundem eam interdum formulā prætermissam animaduerti. Quoniam autem s. c. intercedere Tribuni poterant, proptereà moris erat, vt illa clausula adderetur, Si quis huic s. c. intercessierit, Senatui placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad Senatum, populumq́; referri. Deinde si quis intercessisset, addebatur, Huic s. c. intercessit C. Cælius, C. Pansa Tribunus pl. Actum quidem non s. c. sed auctoritas perscripta dicebatur. quemadmodum Dio libro L V. his docet verbis: ἂν δὲ ἄρα ποτὲ ἐκ συντυχίας τινὸς μὴ συλλεχθῶσιν, ὅσους ἐχρῆν παρεῖναι, ἐβουλεύοντο μέν, καὶ ἡ γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλ' αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν ᾖ τὸ βούλημα αὐτῶν. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος δηλοῖ. ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁπότε ἐν τόπῳ τινὶ μὴ νενομισμένῳ, ἢ ἡμέρᾳ μὴ καθηκούσῃ, ἢ καὶ ἐξ ἀνομίας παραγγέλματος ὑπὸ σπουδῆς ἠθροίσθησαν, ἢ καὶ ἐναντιωθέντων τινῶν δημάρχων, τὸ μὲν δόγμα οὐκ ἠδυνήθη γενέσθαι, τὴν δὲ γνώμην σφῶν οὐχ ὑπέμενον ἀποκρυφθῆναι. Quòd si fortè vsuuenerit, vt non tam multi quàm opus erat, conuenirent, senatus quidem habebatur, decretúmque perscribebatur. nōn tamen quasi ratum, effectum habebat: sed erat auctoritas, vti Senatus sententia nota ac testata esset. Tale enim quiddam vis huius verbi declarat, quod vno verbo Græcè exprimi non potest. Quod idem etiam obseruatum est, si quando in loco aliquo non legitimo, aut die non idoneo, aut non legitimo edicto, sed ambitiosè Senatus coactus esset, aut nonnulli Tribuni plebis intercessissent. Tum enim s. c. fieri non poterat, quid tamen placuisset, testari reliqui volebant. Quibus verbis illa sunt apud Ciceronem consentanea: vt lib. I. ad Lentulum, De his rebus Senatus auctoritas grauissima intercesserat: cùm Cato & Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Præterea illud animaduertimus, notari nominatim illum oportuisse, cuius in sententiam s. c. esset factum. Cicer. lib. ad Att. 4. Epist. I. Factum est decretum in meam sententiam, vt cum Pompeio ageretur, vt eam rem susciperet, lexq́; ferretur. quo s. c. recitato, cùm concio, more hoc insulso & nouo plausum, meo nomine recitando dedisset, habui concio

concionem. Huc etiã illud pertinet, quod Festus scribit, Ælium Gallũ Iurisc. Senatus decretum à Consulto sic distinguere, vt id dicat particulam quandam esse Senatusconsulti: vt cùm prouincia alicui decernitur. quod tamen ipsum Senatusconsulti est. Scripto Senatusconsulto, primum eorum omnium nomina qui tum affuissent, adscribi solebant. Cælius ad Ciceronem, Senatusconsultum factum auctoritatesq́; perscriptæ, pridie id. Octob. in æde Apollinis. Scribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. &c. Cice. in procem. libri de Orat. III. Et eundem, id quod in auctoritatibus perscriptis extat, S. C. scribendo affuisse. Moris autem fuisse videtur, vt ad Cõsulis pedes id fieret. Lampridius enim in Heliogabalo sic scribit: Deinde vbi primum diem Senatus habuit, matrem suam in senatum vocari iussit: quæ cùm venisset, vocata ad Consulum subsellia, scribendo affuit, id est Senatusconsulti conficiendi testis.

QVÆ FACIENDIS S. C. IMPEDImenta essent: & si fierent, vbi asseruarentur. Cap. II.

SVmma Senatus voluntas certis de caussis interdum sic impediebatur, vt fieri S. C. non posset. Primum impedimentum reperio, si legitimus Senatorum numerus nõ adesset: quo tempore cuiuis senatori dicere Consuli licebat, NVMERA SENATVM: vt superius docuimus. Alterum, cùm dies tolleretur: hoc est, cùm quis adusque solis occasum orationem producebat: quo tempore S. C. fieri non poterat: vti superius quoque demonstrauimus, vbi de Catone diem eximente commemorauimus. eoq́; ille quartæ Verrinæ locus pertinet: Eo die transigi nihil potuit, quòd & id temporis erat, & ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tempus consumerent. Tertium, cùm quis Tribunus plebis moram interponebat: veluti, cùm Attilius noctem sibi ad deliberandum postulauit, quo tempore de Cicerone reuocãdo in Senatu agebatur: vt est in oratione pro Sextio. Quartum, cùm quis intercederet. nam (vt scribit Gellius libro XIIII.) intercedendi ne S. C. fieret, vt fuit iis qui eadem potestate, qua ij qui S. C. facere vellent, maioréve essent.

Memorabile autẽ est quod Valerius lib. II. scribit, vetustis temporibus ius non fuisse Tribunis pleb. curiam intrare: ante valuas autem positis subselliis decreta patrum examinasse: vt si quæ ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaque veteribus Senatusconsultis T. literam subscribi solitam: qua nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse. Iam verò Liuius libr. III. auctor est, anno ab V. C. CCCIII. institutũ à Valerio & Horatio COSS. fuisse, vt Senatusconsulta in ædem Cereris ad Ædiles pleb. deferrentur: quæ antè arbitrio Consulum supprimebantur, vitiabantúrque. Postea tamen ad ærarium ea delata fuisse, & Cicero Philippica V. & Suetonius in Augusto, & Tacitus lib. 3. testantur. Hactenus de Senatu. nunc ea S. C. quæ tum in Iurisconsultorum libris, tum apud antiquos scriptores maximè memorabilia existimantur, literarum ordine breuiter strictímque perscribemus.

S.C. Æmilianum, de fideicommissariis libertatibus, factum est Æmilio Iunio, & Iulio Seuero COSS. Vt si quis ex his qui fideicommissam libertatem ex quacunque caussa deberent seruo, qui mortis tempore eius qui rogauit non fuerit, isq́; adesse negabitur: Prætor cognoscat. Et, si in ea caussa esse videbitur, vt si præsens esset, manumittere cogi deberet, id ita esse pronunciet. Cumq́; ita esse pronunciasset, idem iuris fit, quod esset si ita vt ex fideicommisso manumitti debuisset, manumissus esset. l. si eum seruum, 28. §. si quis, D. de fideicom. libert.

S.C. Apronianum de fideicommissariis hereditatibus, factum est M. & L. Antoninis Imperatoribus, Aproniano, Paulo COSS. anno DCCCCXXIII. Vt omnibus ciuitatibus quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui deberet & posset fideicommissa hereditas. Sed & actiones in eas ex Trebelliano transferentur: quin & municipes ad eas admitterentur. ita tamen, vt his quibus restitueretur hereditas, auctorem eligerent, & ad agendum & ad excipiendas actiones. l. omnibus, 26. & l. seq. D. ad Trebellia.

S.C. Articuleianum de libertatibus seruorum. factum est imperãte Traiano, ipso & Articuleio Pœto COSS. Anno DCCCLIX. Vt quacunque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, Præses eius

prouinciæ de ea cognoſcat, quamuis heres non ſit eius prouinciæ. l. non tantum, 5t.§. 5. De fideicom. libert.

S. C. Antonianum de haſtis Martiis in regia motis. Factũ M. Antonio, A. Poſthumio COSS. anno DLIII. Quod C. Iulius L. F. Pontifex nunciauit, in ſacrario in regia haſtas Martias mouiſſe, de ea re ita cenſuerunt: Vt M. Antonius Conſul, hoſtiis maioribus Ioui & Marti procuraret: quod & ceteris diis quibus videretur placandis vti procuraſſet, ſatis habendum cenſuerunt. Si quid ſuccidaneis opus eſſet, Robigus accederet. Gell. lib. 4. cap. 6.

S.C. Carbonianum, de ſtatu liberorum: Vt ſi cui controuerſia fiat, an inter liberos ſit, & impubes ſit, cauſſa cognita perinde bonorum poſſeſſio detur, ac ſi nulla de ea re controuerſia eſſet: & iudicium in pubertatis tempus differtur. l. 1. & paſ. D. de Carbo. edic.

S.C. Claudianum, de nuptiis ſexagenarij. Vt qui maior ſexagenario minorẽ quinquagenaria vxorem duxerit, perinde habeatur, ac ſi minor ſexaginta annorũ vxorem duxiſſet. Vlpia. cap. Inſt. XVI.

S.C. Caluitianum de nuptiis quinquagenarij: vt ſi maior quinquagenaria minori ſexagenario nupſerit, nihil ea res ad capiẽdas hereditates & legatas dotes pertineat. Itaque mortua muliere dos caduca erit. Vlpian. cap. Inſt. XVI.

S.C. Claudianum de prouinciis conſularibus. Factum eſt L. Paulo, C. Marcello COSS. anno DCCIII. Quod M. Marcellus Conſul verba fecit de prouinciis conſularibus, de ea re ita cenſuerunt: Vt L. Paulus, C. Marcellus COSS. cùm magiſtratum iniſſent a. d. ex Cal. Martiis quæ in ſuo magiſtratu futuræ eſſent, de conſularibus prouinciis ad ſenatũ referrent, néve quid prius ex Calend. Martiis, néve quid coniunctim de ea re referretur à cõſulibus, vtique eius rei cauſſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent. Et cùm de ea re ad ſenatum referretur à conſulibus, eorum qui in trecentis iudicibus eſſent, ſex adducere liceret, ſi quid de ea re populum plebémve lato opus eſſet, vt Ser. Sulpitius, M. Marcellus COSS. Præt. Tribuni pl. quibus eorum videretur, ad populum plebémve ferrent. quod ij non tuliſſent, vti quicũque deinceps eſſent, ad populum plebémve ferrent. Cælius ad Cicero. Epiſt. libr. VIII.

S.C. Claudianum de muliere ſeruo alieno coniuncta. Vt ea mulier quæ ſe alieno ſeruo iunxerat, domino ſerui cum bonis ſuis omnibus addiceretur. L. I. C. de ſen. Claud. toll. Vbi Iuſtin. ait, denunciationibus ſententia iudicum opus fuiſſe. Vlpi. autem ca. Inſtit. XI. Maxima capitis diminutio, inquit, dicitur, per quam ciuitas & libertas amittitur, veluti cùm mulier alterius ſeruo ſe iunxerit denunciante domino, & ancilla facta fuerit ex S. C. Claudiano. Quare autem hoc Claudianum S. C. vocetur, ſatis conſtituere non poſſum. nam Claudij Imp. nomine ſic appellatum dicere nulla ratio eſt: cùm ſatis conſtet Senatuſconſulta nõ ex Imperatorum, ſed ex Conſulum referẽtium nomine appellata fuiſſe. Locum igitur Cornelij Taciti conſiderans, in quo poſt expoſitam Senatuſcõſulti ſententiam, ſcribit Palentem, quem Claudij libertum, & apud illum gratia & auctoritate mirabili præditum fuiſſe conſtat, editum ac nominatum à Claudio repertore huius relationis, ac propterea Prætoria inſignia, & centies quinquagies H-S. ei decreta fuiſſe: venio in opinionem, Claudianum ex illius liberti nomine appellatũ eſſe. Verba Cornelij. Inter quæ, inquit, refertur ad patres de pœna fœminarum, quæ ſeruis coniũgerẽtur, ſtatuitúrque vt ignaro domino ad id prolapſa in ſeruitutem ſui conſenſiſſet: & qui nati eſſent, pro Libertis haberentur. Pallenti quem repertorem eius relationis ediderat Cęſar, Pretoria inſignia & centies quinquagies cenſuit Conſul deſignatus. His autem ex verbis ſcrupulus aliquis naſcitur, cùm Vlpianus & Iuſtinianus non aliter eam ſeruitutem addictam ſcribant: quàm ſi denunciante domino deſiſtere noluiſſet. Video autem Tranquillum in Veſpaſiano ſcribere, autorem illum ſenatui fuiſſe decernendi, vt quæ ſe alieno ſeruo iunxiſſet, ancilla haberetur. Vt ſuſpicari liceat, quod Claudij tempore inſtitutum erat, id Veſpaſiani auctoritate abſolutum fuiſſe: & à Iuriſconſultis hoc totum ei Senatuſconſulto attributum: quod vetuſtius, & Claudij autoritate inceptũ, Claudianum nominarũt.

S. C. Claudianum de quæſtione familiæ. cum S. C. Silaniano coniungitur ſub tit. De S.C. Silanian. & Claud. Vide S.C. Silanianum.

S.C.

S.C.Dasumianum de libertatibus fideicommissariis. Vt si ex iusta caussa absit, qui fideicommissam libertatem debet, & hoc pronũciatum fuerit, perinde libertas competat, atque si, vt oportet ex caussa fideicommissi, manumissus esset. Item, vt quicunque fideicõmissam libertatem ex quacunque caussa debere prouunciatus fuerit, & eum eósve abesse cõtigerit, perinde habeatur, atque si, vt oportet, ex caussa fideicommissi manumissus esset. l. neq; 36. & l. non tantũ, 51, §. Senatusc. D. de fideic. libert.

S.C.Fannianum de Philosophis & Rhetoribus. Factum C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala Coss. Ann. DXCII. Quod M. Pomponius Prætor senatum consuluit de Philosophis & Rhetoribus. De ea re ita censuerunt, vt M. Pomponius Prætor animaduerteret curarétque vt ei è Repub. fidéque sua videretur, vti Romæ ne essent. Gellius lib. XV. cap. XI.

S.C.Iunianum de libertatibus fideicommissariis: vt si heres rogatus sit non hereditarium, sed proprium seruum manumittere, is seruus post pronunciationem, ad libertatem perueniat, siue ex iusta caussa dominus absit, siue latitet, siue præsens non vult manumittere, siue etiam dominus eius serui emptor sit. l. non tantum, 51. §. sed si, D. de fideic. libert.

S. C. Iunianum de collusione detegenda, factum Domitiano imperante, Cæsare & Ap. Iunio Sabino Coss. Anno DCCCXXXIX. vt qui per domini & serui, aut patroni & liberti collusionem factam probasset, vt vel seruus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, libérque aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet. l. 1. D. de collus. deteg. l. 2. C. eod. l. adoptiuum, 8. D. de in ius voc.

S.C.Iulianum de petitione hereditatis, distractis rebus hereditariis, dolo prætermisso, & fructibus. Factum Hadriani temporibus, Q. Iulio Balbo, P. Iuuentio Celso, T. Aufidio Frontone, Attio Seueriano Coss. Vt si antequam partes caducę ex bonis defuncti fisco peterentur, hi qui se heredes existimant, hereditatem distraxerint, neredactæ ex precio rerum venditarum pecuniæ vsuræ exigantur, idémque in similibus caussis seruetur. Item, vt à quibus hereditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset, ij precia quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum peruenissent, & si eæ ante petitam hereditatem deperissent, deminutę've fuissent, restituere deberent. Item, vt ij qui bona inuasissent, cùm scirent ad se non pertinere, etiamsi ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condemnarentur, quasi possiderent: ij autem qui iustas caussas habuissent, quare bona ad se pertinere existimassent, vsque eò duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. Petita autem fisco hereditas ex eo tẽpore existimaretur esse, quo primùm scierit quisque eam à se peti: id est cùm primùm aut denunciatum esset ei, aut literis, vel edicto euocatus esset. Vlpia. l. item veniunt, 20. D. de heredit. petit. apud quem pro OENVS, legendum FRONTO ARRIVS ex Fastis Onuphrij Veronensis intelligitur.

S.C.Largianum de bonis libertorum vt liberi manumissoris non nominatim exheredati facti, extraneis heredibus eorum in bonis libertinorum præponerẽtur. Veluti, Lælius liberis superstitibus obiit. Thracius eius Libertus testamentum scripsit, sibique extraneos quosdam heredes instituit. Senatus voluit, vt hæc hereditas institutis heredibus adimeretur, liberisq; Lælij tribueretur, si modò à patre exheredes facti non essent. Nã si essent, paterno iudicio indigni omni emolumẽto videbantur, quod patris caussa vndecunq; proficisci poterat. §. vlt. De succes. liber. l. 1. & pas. C. de lar. lib. tol.

S.C.Libonianum de falsis. Factum, opinor, Hadriano imp. L. Nonio, M. Annio Libone Coss. Ann. DCCCXXC. Vt pœna legis Corneliæ de falsis teneatur, qui ob instruendam aduocationem, testimoniáve, pecuniam acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit, ad obligationem innocentum qui sibi eive qui in sua potestate est, legatum fideicommissúmve ascripserit in testamento militis, aut etiam alterius: dummodo id signatum perfectumq; fuerit: qui heres institutus exheredatione nominatim filij, vel aliarum personarum adscripserit, qui libertatem manu sua ademerit seruo testatoris, & maximè cui à se legata vel fideicommissa data erant. Vt si seruus domini sui iussu testamento codicillísve libertatem sibi adscripserit: ob eam rem quòd

ipsius manu adscriptum est; minus liber fit: sed libertas ei ex fideicommissa caussa præstetur, si modò post eam scripturam manu sua testator testamento, codicillísve subscripsenr. l. 1. & pass. D. de falsis.

S. C. Macedonianum de filiorumfa. ære alieno, Vespasiani, vt opinor, tempore factum est. Ne cui qui filiofa. mutuo pecuniã dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitióve daretur. vt scirẽt qui pessimo exemplo fœnerarent; nullius posse filiifam. bonum nomen expectata patris morte fieri. l. 1. D. ad Maced. in qua duo obscura sunt: quo tempore sit factum, & vtrum Macedo, qui S. C. caussam dedit adolescẽs perditus fuerit, vt Theophilus existimat: an fœnerator vetus ac nobilis, vt eruditi omnes putant. Quod ad priorem dubitationem attinet, constat legem Lætoriam antiquissimam fuisse, qua vetabatur, ne ob pecuniam minoribus vigintiquinque annis creditam, siue ij filiifamil. siue sui iuris essent, ius diceretur. nam quod ad locum illum Terentij in Phormione pertinet, *Quasi quisquam crederet te viuo:* non ad vllam legem, sed ad filiifam. ius referendum puto. Iam verò Tacitus libro XI. vbi de Claudio loquitur: Lege lata, inquit, sæuitiam creditorum coercuit, ne in morte parentum pecunias filiisfam. fœnori darẽt. quo in loco MORTEM legẽdum puto; quasi dixerit obligationem non præsentem, sed in diem collatam in mortis tempus fuisse: hoc modo, Centum quæ tibi credidi, post patris mortem daré spondes? Suetonius autem in Vespasiani vita sic scribit: Auctor, inquit, senatui fuit decernendi, ne filiorumfa. fœneratoribus exigendi crediti ius vnquam esset: hoc est, ne post patris quidem mortem. quod Macedonianum esse S. C. planè videtur, quia Tacitus non de S. C. sed de lege nominatim loquitur: venióque in suspicionem ea lege Claudia certas quasdam caussas exceptas fuisse: veluti studiorum, & alias honestas ac necessarias. Macedonẽ autem cum exemplo pessimo, malisque moribus, hoc est, contra bonos mores, pecuniam adolescentibus crederet, caussam mutuationis non adscripsisse, atque illud esse quod legimus INCERTIS NOMINIBVS: quod verbum eadem in re Cicero Verrina V. posuit. Ex omni pecunia, inquit, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primum pro spectatione, & collybo: deinde pro nescio quo Cerario. Venio iam ad Macedonis nomen quod in epigrammatis Romanis reperio, pag. 89. in sepulchro C. Modestij Macedonis. Quicũque autem is fuerit, arbitror eum versuram facere solitum fuisse, vt post eam pecuniam adolescẽtibus quorum amicitia & cõsuetudine vtebatur, crederet. nam omnino verba illa, ÆS ALIENVM ADHIBERET, ad eum qui crederet pertinere non possunt.

S. C. NERONIANVM de simulatis adoptionibus, Nerone Imp. factum est. Ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset. Percrebuerat enim ea tempestate prauissimus mos, cùm propinquis comitiis, aut sortitione prouinciarum plerique orbi asciscerent filios, præturásque & prouincias, quòd inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia senatum adeunt, ius naturæ, liberos educandi, aduersus fraudem & artes: & breuitatem adoptionis enumerant. Satis precij esse orbis, quòd multa securitate, nullis oneribus gratiam, honores, cũcta prompta & obuia haberent. Sibi promissa legum diu expectata in ludibriũ verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbus, lõga patrum vota repentè adæquaret. Tacitus libr. XV.

S. C. Orphitianũ de maternis hereditatibus, factum est Marco & Cõmodo Imperatoribus, Orphitio & Rufo COSS. Vt filius & filia quamuis patris in potestate sint, ad bona matris intestatæ ante consanguineos vocentur: siue mater ingenua sit, siue libertina: item siue liberi legitimi sint, siue vulgò quæsiti. l. 1. & pen. D. ad Tertyll. & Orfic. spurios tamen matri quæ illustris sit, non succedere, si modò extẽt ex iustis nuptiis procreati, Imp. scribit in l. pen. C. eod. Quin & illud intelligendum est, ex Imperatorum constitutionibus, nepotes & Neptes ad auię intestatæ successionem admissos, admissásque esse. l. si defunctus, 4. De legit. hered. in Cod. Theodos.

S. C. Pegasianum de quarta fideicommiss. retinenda, factum Vespasiani Augusti temporibus, Pegaso & Pusione Coss. vt ei qui rogatus esset hereditatem restituere

tuere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. quamsi retinuisset, tum omnes actiones quæ in heredes heredibúsque dari solent, in eum, eíque darentur. Is autem qui partem hereditatis ex fideicommisso reciperet, legatarij partiarij loco esset: hereditatísque tum commoda, tum incommoda inter heredem, & eum cui reliquæ partes essent restitutæ, communicarentur, interpositis stipulationibus ad exemplum partis & pro parte stipulationum. Sed si heres scriptus hereditatem adire recuset, ob id quòd dicat sibi eam suspectam esse quasi damnosam, postulatu eius cui restituere rogatus esset, iussu prætoris adiret, totámque restitueret, ita vt ei & in eum qui recipit hereditatem, actiones dentur. Iustinianus sub tit. De fideicom. heredit. Vlpianus capi. Insti. 25. Paulus lib. Sent. 4. cap. 3.

S.C. Plancianum de liberis agnoscendis, & partu subiecto. Vti liceat mulieri, parentive in cuius potestate est, vel ei cui mandatum ab eis est, si ea se facto diuortio prægnantem putet, denunciare intra dies triginta post diuortium connumerandas ipsi marito, vel parenti cuius in potestate est, vel etiam domi eius si nullius eorum copia est. Et si maritus cui denunciatum erit, custodes ad ventrem custodiendum, inspiciendúmque non miserit, neque contestato dixerit, eam ex se prægnantem non esse, vt ei id quod editum sit, agnoscere sit necesse. l. 1. D. de liber. agnos.

S.C. Pisonianum de seruis obnoxiis venditis. Vt si seruus pœnæ propter necatum dominum obnoxius venisset, quandocunque animaduersum in eum esset, venditor precium præstaret: ne emptori iniuriam fecisse videatur senatus. l. senatusc. 8. de S.C. Silaniano.

S.C. Pernicianum de nuptiis. Vt qui intra sexagesimum, vel quæ intra quinquagesimum annum neque liberos suscepérit, neq; matrimonium contraxerit, licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen pœnis teneatur. Vlpianus cap. Instit. x v i.

S.C. Prætextatum appellamus, nobile illud in Papyrij prætextati honorē factum. Vti pueri prætextati deinceps cum patribus in curiam non introirent, præter vnum illum Papyrium: vtq; ei puero postea prætextati cognomentū honoris gratia imponeretur. Nota est historia ex Macrobio lib. Satur. 1. ca. v i. & Gellio lib. 1. ca. x x i i i.

S.C. Rubrianum de fideicommissariis libertatibus, factum est temporibus Diui Traiani, Rubrio Gallo, & Cælio Hispone coss. anno DCCCLIX. Vt si hi à quibus libertatem præstari oportet, euocati à Prætore adesse noluissent, dum hi neq; infantes sint, neque furiosi, neque ab hostibus capti, neque hi quos religio, aut honestior caussa, aut calamitas aliqua, vel maior res familiaris, aut capitis famæ've periculum, aut similis caussa moretur: ac ne pupilli quidem, qui tutorem non habent, aut eos habeant, quos earum quæ caussa detinet. Si caussa cognita Prætor pronunciasset, libertatem his deberi, eodem iure status seruaretur, ac si directò manumissi essent. l. cum vero, 26. §. subuentum, & l. neque, 36. l. si filius, 33. D. de fideic. libert.

S.C. Sabinianum, de eo qui è tribus maribus arrogatus erat. Vt qui vnum è tribus alterius liberis maribus adoptasset, ei non minus quàm quadrantem hereditatis suæ relinqueret. l. pen. §. quę antē, C. de adopt. & §. sed ea omnia, 13, vbi Theophil. De hered. quę ab intest. Videtur etiam ex eodem S.C. manasse quod Iustinianus commemorat in l. vltim. C. de decurionibus: vt qui tres mares haberet, si vnum ex iis qui Decurio esset, in Senatum maximum, id est Romanum, allegendum curaret, ei curiæ liberationem pareret.

S.C. Silanianum de quæstione familiæ, Augusti temporibus factum nonnullis videtur, Dolabella & Silano COSS. an. DCCLXII. quibus idcirco assentiri vix possum, quia neque leges, neq; senatusconsulta ex cognominibus appellabantur: tametsi video & Pisonianū, & Neronianum eodem modo nominari. Vti de seruis eius qui domi suæ necatus erit, qui quidē sub eodem tecto fuerint, neque opem ei tulerint, nisi qui impuberes fuerint, quęstio habeatur: & conuicti summo supplicio afficiantur. Qui verò non sub eodem tecto, sed in eadem regione fuerint, nō aliter puniantur, quàm si conscij fuerint, vt quod ad caussam testamenti pertinens relictum erit ab eo qui occisus esse dicitur, id ne quis sciens dolo malo apperiendum, recitandum, describendumq;

dúmque ante quæstionem de seruis habitam curet. qui secus faxit, quod eo testamento ei relictum fuerit, publicetur. l. 1. & l. 13. & l. 14. D. ad S.C. Silanianum.

S. C. Statilianum vel Domitianum de quinquennij præscriptione, Augusti temporibus factum est, Tauro & Lepido Coss. Ann. DCCLXIII. Vt in cognitione testamenti eius qui à familia sua occisus esse dicetur: ante habitam de familia quæstionem aperti quinquennij tempus heredibus constituatur. l. in cognitione, 13. D. ad S. C. Silanianum.

S. C. Summum, siue supremum appellatur, quod summis Reipublic. temporibus fieri solebat: de quo Liuius libro III. Tantum, inquit, terrorē Hernici incussere patribus, vt quæ forma senatusconsulti vltimæ semper necessitatis habita est, Postumio alteri consulum negocium datetur, videret ne quid Respub. detrimenti caperet. Sallustius in Catilinario, Itaque (quod plerunque in atroci negocio solet) senatus decreuit, darent operam Consules, ne quid Respubli. detrimenti caperet. Ea potestas per senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios atque ciues, militiæq; imperium atque iudicium summum habere: aliter sine populi iussu nulli earum rerum Cōsuli ius est.

S. C. Trebellianum de actionibus à fideicommissariis in heredes transferendis, factum est temporibus Neronis, octauo Calend. Septemb. Anneo Seneca, Trebellio Maximo Coss. Anno DCCCX. Vt cùm æquissimum esset in omnibus fideicōmissariis hereditaribus si qua de his bonis iudicia penderēt, ex his eos subire, in quos ius fructúsque transferretur, potius quàm cuique periculosam esse suam fidē: deinceps actiones quæ in heredem, heredibúsque dari solent, eæ neque in eos, neque his darentur, qui fidei suæ commissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmentur supremæ defunctorum voluntates. Hæc Vlpianus l. 1. D. eod.

S. C. Turpillianum de accusationibus desertis. Factum fortasse Imp. Nerone, C. Silio, M. Turpilliano Coss. Anno DCCCXIX. Vt qui crimen publici iudicij detulit, & caussa criminis ordinata, id est inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercenda lite præstito, eoq; qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrata abolitione ab executione criminis destitit: qui accusatorem summisit, aut instigauit, aut mandauit alicui, & instruxit eum ad accusationem capitalem, deinde probationes, allegādo excusationes, qui chirographum ob accusandum dedit, pactionémve aliquam interposuit, pœna quinque librarum auri multetur. l. 1. & pass. C. & D. ad Turpillian. l. tertia, in fine, D. præuaric.

S. C. Tertyllianum de liberorum hereditatibus matri deferendis, D. Pio imperante factum est, Tertullo & Sacerdote Coss. Vt mater ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor ad liberorum intestatorum hereditatem admittatur, siue sui iuris, siue in patris potestate sit, ita tamen vt si filiafa. sit, parentis iussu hereditatem adeat: deinde vt filio mortuo, sui: filia mortua, liberi præferantur matri: vtrouis mortuo, pater, non etiam auus: item consanguineus, siue solus sit, siue cum eo soror, eidem præferantur: consanguinea verò sola pariter cum matre succedat. l. 1. & 2. D. eod. & libro Instit. III. tit. III.

S. C. Tacitum cuiusmodi fuerit, Capitolinus in Gordianis docet his verbis. Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie quàm quod vestra clementia conuocatis ad interiora maioribus ea disponit quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, ne quis ante rem completam quicquam vel audiat vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicæ repererunt, vt si fortè aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia, vel aliqua constituere quæ non prius oporteret dici quàm effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultum tacitum fieret: ita vt non scribæ, non serui publici, non censuales illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualium scribarúmque complerent, ne quid fortè proderetur.

S. C. Velleianum de mulierum intercessionibus, factum est Marco Silano & Velleio Tutore Coss. ne ius aduersus mulieres diceretur, quæ fideiussionibus & muta

mutationibus pro aliis intercessissent: cùm eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obstringi, non sit æquum. Ergo in veterem debitorem, aut in eum qui pro se constituisset mulierem ream, dabitur: magis enim ille, quàm creditor mulierem decepit. l. 1. & 2. D. eod.

S. C. Velleianum de assignatione libertorum, factum est Claudianis temporib. Velleio Rufo, Ostorio Scapula Coss. Si qui duos pluresve liberos iustis nuptiis quæsitos in potestate haberet, de liberto libertáve sua significasset, cuius ex liberis suis eum libertum, eámve libertam esse vellet, eáve quandoque is qui eum eámve manumisit, inter viuos vel testamento in ciuitate esse desisset, solus ei patronus, soláve patrona esset, perinde atq; si ab eo eáve libertatem consecutus consecutáve est, neque ei liberi vlli essent: ceteris eius liberis qui manumisit, perinde omnia iura seruentur, ac si nihil de eo liberto, eáve liberta is parens significasset. l. 1. D. de assig. libert.

S. C. Vitrasianum de fideicom. libertatibus. Factum opinor Vespasiano imperante, Sulpitio Galbo, Vitrasio Pollione Coss. Vt patres seruorum quibus per fideicommissum libertas data est, iusto precio æstimentur: atque ita seruus ab his qui rogati sunt manumittatur: hi autem qui eos manu miserunt, precij nomine perinde fratribus & coheredibus suis obligati sint, atq; si ob eam rem ex iudicati caussa cum his agi posset. Nam autê si plures heredes erant instituti, & inter eos qui fari non poterant, sed non ipse rogatus erat seruũ manumittere: non oportebat intercidere libertatem ob hoc quod coheredibus suis vendere eum infans non possit. l. cum quasi, 30. §. si plures, D. de fideic. libert.

S. C. Vigintiuirale factum est Augusto Imp. Tiberio & Varo Coss. An. DCCCLI. Vt viginti viri ex equitibus constituerentur, quorum deinceps nullus in senatum allegeretur, nisi quem etiam alium magistratum cuius ratione senatus posset fieri, gessisset. Hi viginti viri in locum XXVI. virorum successerunt: quorum tres capitalibus iudiciis, alij tres pecuniæ signandæ præfecti sunt: quatuor viis vrbis, decem iis iudiciis, quæ ad centumviros forte deferuntur. Vt quoniam nemo facilè Tribunatum pleb. petebat, forte ex iis qui Quæstores fuissent dum quadragesimum annum attigissent, deligerentur. Dio lib. 54.

S. C. Volusianum de coitione in litem: vt qui improbè in alienam litem coeunt, vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenerentur. l. 6. D. ad leg. Iul. de vi priuat.

DE SENATV ET S. C. FINIS.

EIVSDEM AVCTORIS DESCRIPTIO EORVM IVRISCONSVLTORVM, QVI A POMPONIO SVB TITVLO DE ORIG. IVR. ENVMERANTVR.

S. PAPYRIVS Iurisconsultus, Tarquinio Superbo regnãte floruit. Is leges omnes à Regibus latas in ordinem redegit, vnúmq; in librum coegit, qui liber iccirco Ius ciuile Papyrianum appellatus est. Pompon. l. 2. §. 1. & §. 18. De orig. iur. Videtur is fuisse Papyrius quẽ Dionys. Halicarn. scribit primum Regem sacrificulum creatum fuisse, quem Manium appellat. Superbum autem nõ Demarati filium, vt Pomponius: sed nepotem, Liuius: pro nepotem Dionysius appellant.

AP. CLAVDIVS, Decemuir Iuriscon-

sultus, Anno CCCIII. quó leges XII. tabularum conscriptæ & constitutæ fuerunt. Eius maximum in iis legibus conscribendis consilium extitisse, Pomponius tradit l. 2. §. 18. De orig. iur.

HERMODORVS Ephesius Iurisconsultus, legum quæ à legatis Romanis ex Græciæ ciuitatibus allatæ sunt, quum in Italiā tum fortè exularet, interpres fuit. ob eámque caussam statua ei in Comitio dicata est. Plin. lib. 34. cap. 5. & Pompon. l. 2. §. 1. D. de orig. iur. vbi tamen Auctorem scribit, pro Adiutorē, socium, interpretem. Strabo lib. 14. de Ephesiis commemorans, ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι γεγόνασιν ἐν αὐτῇ. τῶν μὲν παλαιῶν Ἡράκλειτός τε ὁ σκοτεινὸς καλούμενος, καὶ Ἑρμόδωρος. περὶ οὗ ὁ αὐτὸς οὗτος φησὶν, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵτινες Ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον, φάντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήιστος ἔστω. εἰ δὲ μὴ, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους τινὰς Ῥωμαίοις συγγράψαι. id est, In ea viri fuêre memorabiles. è veteribus quidem Heraclitus cognomento Obscurus, & Hermodorus. de quo ille ipse loquens, Digni sunt, inquit, omnes ad vnum Ephesij, quibus laqueo gula frangatur: qui Hermodorum virum inter ipsos vtilem exilio multarunt. dicentes: Nemo nostrûm vtilis esto: alioqui, alio in loco & apud alios sit. Fertur etiam is leges quasdam Romanis conscripsisse.

AP. CLAVDIVS Cæcus Iurisconsultus, Censor fuit Sulpitio, Sempronio Coss. Anno ab V. C. CDXLIX. Primus actiones, id est formulas de vsurpationib. scripsit: scribæ suo Cn. Flauio suasit, vt fastorum tabulam exscriberet, eámq; promulgaret. Plinius lib. 33. cap. 1. & Pompon. l. 2. §. 18. De orig. iur. Tribonianus autem in eadem l. §. 3. scribit eum legis actiones proposuisse, & ad formam redegisse, quarum librum surreptum posteà Cn. Flauius populo tradiderit.

CN. FLAVIVS, Cn. F. scriba, Iurisconsultus, Sulpitio, Sempronio Coss. Anno ab V. condita CDXLIX. Is patre libertino, humili fortuna ortus, ceterùm callidus vir & facundus, Ædilis curulis fuit, ciuile ius repositum in penetralibus Pontificum euulgauit, fastósq; circa forum in albo proposuit: vt quando lege agi posset, sciretur. Ob id munus Ædilis curulis & Tribunus plebis creatus est. Liuius libr. 9. extremo, Cicero pro Muræna, Gellius libro 6. cap. 9. Plin. libr. 33. cap. 3. Tribonian. l. 2. §. 3. De orig. iur.

P. SEMPRONIVS Sophus Iurisconsultus Cos. cum P. Sulpitio Sauerrione, anno ab V. condita CDXLIX. Pomponius scribit in l. 2. §. 18. hunc à populo Rom. Sophum esse appellatū, nec quenquam ante hunc aut post hunc hoc nomine cognominatum esse. quum tamen plures in Consulum tabulis hoc cognomine afficiantur, & constet Atilium, Lælium & Catonem Sapientes cognominatos fuisse.

TI. CORVNCANIVS Iurisconsultus, Consul cum P. Valerio, Anno ab Vrbe condita, CDLXXII. Primus ius ciuile docere ac profiteri cœpit, quum priores id in latenti retinere cogitarent, solúmq; consultatoribus vacare. Pompon. l. 2. §. 18. De origine iur. Cicero in Bruto scribit ex Pontificum commentariis intelligi eum longè plurimum ingenio valuisse. Idem in libr. De Orat. 3. Pontificem Maximum eum fuisse tradit, ad eum, eiúsque similes de omnib. diuinis atque humanis rebus referri solitum: eundem & in senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi, & militiæ consilium suum fidémq; probasse. Eadem ferè in Epitome Liuiana XVIII.

Q. FABIVS Iurisconsultus, cuius ad Carthaginienses legatio celebratur: Cornelio, Sempronio Coss. Anno DXXXII. nam quum essent duæ tesseræ positæ, vna pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, vtram mallet referre Romam, vtranque sustulit, & ait: Carthaginiēses petere debere vtram mallent accipere. Hæc Pomponius. Aliter tamen Gellius libr. 10. cap. 27. aliter etiam Polyb. lib. 3. Liuius lib. 21. & Appianus libro De bellis Hispan.

SEX. ÆLIVS Paitus Catus Iurisconsultus, Consul fuit cum T. Quinctio Flaminio, Anno DLII. qui propter Iuris ciuilis scientiam sic appellatus à summo poeta est, Egregiè cordatus homo catus Ælius Sextus: vt ait Cicero libro De Orat. 1. qui in Bruto hunc quoque ait iuris quidem ciuilis peritissimum, sed etiam ad dicendum paratum: & Tusc. prima hunc eundem versum profert. Varro autem in lib. De ling. 6. Cata, inquit, acuta. Hoc enim verbo Sabini dicūt. quare Catus Ælius Sextus, non, vt aiunt, sapiens: sed acutus. Pomponius autem his verbis, Sextum Ælium etiam Ennius

Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inscribitur Tripartita: qui liber velut cunabula iuris continet. Tripartita autem dicitur, quoniam lege XII. tabularum præposita, iungitur interpretatio, dein subtexitur legis actio. eiusdem esse tres alij libri referuntur: quos tamen quidam negant eiusdem esse. Plinius verò lib. 33. cap. 2. L. Pauli qui Perseum deuicit, generum ait fuisse. & quum legati Ætolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem donasset.

P. ÆLIVS PÆTVS Iurisconsultus, Consul fuit cum Cn. Cornelio, Anno DXLIX. apud Liuium libr. 32. & Pomponium. Plin. lib. 18. cap. 18. Plutarchum in Africano.

P. ACILIVS Iurisconsultus. Cicero in Lælio: Scimus L. Acilium apud patres nostros appellatum esse Sapientem, quia prudens esse in iure ciuili putabatur. Hunc quoque primum à populo sapientem appellatum fuisse, Pomponius scribit. Meminit Cicero in Catone, libr. De offic. 2. De diuin. 1. Epitome Liuiana 49. Nonnullis tamen in libris Atilius nominatur.

P. CORNELIVS Scipio Nasica Iurisconsultus, Consul fuit cum M. Glabrione, Anno DLIX. adolescens nondum Quæstorius optimus in ciuitate iudicatus est, eidémque publice domus in sacra via data, quo facilius consuli posset. Liuius libr. 29. & Pompon. l. 2. §. 18. de Orig. iuris.

M. PORCIVS Cato, Iurisconsul. Consul fuit cum L. Valerio, Anno DLV. Iuris ciuilis peritissimus fuit, vt Cicero ait libr. De oratore primo: libros etiã de iure reliquit, vt scribit Pompo. d. l. 2. Eius res gestas Plutarchus in Vitis exponit, & Liuius lib. 33. & 34. sed maximè lib. 39. ex quo elogium hoc Catonis nostri quin describam, facere non possum. In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, vt quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neque priuatæ, neque publicæ rei gerendæ ei defuit. Vrbanas rusticásque res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit: huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnum diceres, quodcunq; ageret: in bello manu fortissimus, multisq; insignibus clarus pugnis: idem posteaquam ad magnos honores peruenit, summus imperator: idẽ in pace, si ius consuleres, peritissimus: si caussa oranda esset, eloquentissimus. nec is tantum, cuius lingua viuo eo viguerit, monumentum eloquentiæ nullum extet. viuit imò, vigétque eloquentia eius, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro aliis, & in alios. nam non solùm accusando, sed etiam caussam dicendo fatigauit inimicos. simultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit eas. nec facilè dixeris, vtrum magis presserit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Asperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit: sed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contemptor gratiæ, diuitiarum: in parsimonia, in patiẽtia laboris periculíque ferrei propè corporis animíque: quem ne senectus quidem, quæ soluit omnia, fregérit: qui sextũ & octogesimum annũ agens, caussam dixerit, ipse pro se orauerit, scripserítque: octogesimo anno Ser. Galbam adduxerit in iudicium.

M. PORCIVS Cato Iurisconsultus, Marci superioris filius. Is Prætor designatus patre viuo mortuus est. Plurimos in iure ciuili libros reliquit. Gellius lib. 13. ca. 18. Pompon. De orig. iur. Cicero de Orat. secundo. Huius ea creditur fuisse regula, quæ Catoniana in nostris libris appellatur lib. Dig. 34. vt legatum quod non valeret, si testamenti facti tempore testator decessisset: quandocunque is decedat, non valeat. Celebratur etiã eius de diuiduis & indiuiduis stipulationibus disputatio, in l. 4. D. de verb. oblig. Citatur & à Iustin. libr. 1. Inst. tit. De adopt. Paulo l. 44. Solut. mat. Vlpiano l. 10. De ædil. edict. Celso l. 18. De verb. sign.

P. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus, Consul fuit cũ L. Calpurnio, ann. DCXVII. & Pontifex Maximus fuit, quo anno Tib. Gracchus interfectus est. Decem de iure libellos reliquit. Pomponius d. l. 2. Cicero de Orat. 2. & pro Cæcina, De legibus 1. De nat. deor. 3. Pompo. l. vlt. De iur. immunit. Ascon. Verrin. 2. Interiit eo morbo quem phthiriasin appellant. Plutarchus in Sylla.

M. IVNIVS Brutus Iurisconsultus, vir Prætorius fuit, septémque, vt ait Pomponius, reliquit libros: Cæsar tamen apud Ciceronem

ceronem libr. de Orat. 2. audisse se ait ex Scæuola quum diceret, tres duntaxat veros Bruti libros fuisse. In eodem libro Bruti in iure describẽdo ratio improbatur, quòd hypotheses nõ theses exponeret. Eius meminit Cicero in Cluentiana, lib. Epist. fam. 7. Gellius lib. 18. cap. 7.

M. MANILIVS Iurisconsultus, Consul fuit cum L. Marcio Censorino, Anno DCI. Tres in iure reliquit libros, extabant etiam Pomponij ætate volumina inscripta Manilij monumenta. Hũc Crassus lib. de Orat. 3. scribit se vidisse transuerso ambulantem foro: quod erat insigne eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilij sui copiam. Consulatus etiam in Bruto meminit. Gellius etiam Doctrinæ lib. 18. cap. 7. Cicero eius librorum De mancipiis vendendis, De orat. 1. Varro de Re rust. persæpe.

P. RVTILIVS Rufus Iurisconsultus, Consul fuit cum M. Manilio, An. DCXLV. M. Manilij, de quo diximus, discipulus, vt Pomponius testatur. Cicero in Bruto scribit eum magnum de iure respõdẽdi munus sustinuisse, eiúsque operam atque industriam propterea gratiorem fuisse. Memoratur eius iniusta dãnatio, quòd quum ambitus à Scauro accusatus esset, noluerit suã caussam ornatius dici, quàm simplex veritatis ratio postularet. qua de re lib. De orat. 1. in Bruto, De nat. deor. 3. De finib. 1. Tuscu. 4. Offic. 2. pro Planciõ, pro Balbo, in Pisonem, pro Fõteio, pro Posthumo, pro Cluentio. Valerius lib. 2.

PAVLVS VERGINIVS Iurisconsultus. Hic apud Pomponium numeratur: corruptè, mea sententia, quum isto modo nominetur nemo. Paulus præterea Æmiliorum est cognomen. Quum autem Cicero in Bruto Scaurum Rutilio adiungat, Panætij discipulum & conuictorem in 3. de Oratore appellet, & Pomponius hoc loco Panætij auditores enumeret, haud scio an pro SCAVRVS VIGELLIVS, repósuerit aliquis PAVLVS VERGINIVS.

Q. ÆLIVS Tubero L. Pauli nepos, P. Africani sororis filius Iurisconsultus, Triumuir agris, opinõr, ex lege Sempronia diuidundis fuit. Hunc in Bruto Cicero Stoicum & doctissimum in disputando fuisse scribit. Crassus autẽ in lib. de Orat. 3. Dies, inquit, & noctes virum summa virtute & prudentia videbamus philosopho quum operam daret, Qu. Tuberonem. Pomponius autem Panætij auditorem appellat. vbi tamẽ PANSAE deprauatè legitur: vt quod sequitur QVI ET IPSE CONSVL. nam in Consulum recensione Tubero non nominatur hoc tempore. videntúrq; hæc verba potius ad Scaurum pertinere. Cicero in libro qui inscriptus est, De iure ciuili in artem redigendo, verba hęc posuit: Nec verò scientia iuris maioribus suis Q. Ælius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit. Hoc ex Gell. lib. 1. cap. 22. Historia de eo insignis refertur à Cicerone in ea pro Muræna.

SEX. POMPEIVS Iurisconsultus, Cn. Pompeij Magni patruus fuit. Hic, vt ait in Bruto Cicero, præstantissimum ingenium contulit ad summam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ & rerum Stoicarum scientiam. Hunc eundem in lib. de Orat. 3. Stoicum appellat, & lib. 1. eruditum hominem in philosophia.

L. CAELIVS Antipater Iurisconsultus, scriptor, vt ait in Bruto Cicero, vt temporibus illis luculẽtus, fuit iuris valde peritus, multorum etiam, vt L. Crassi, magister. Pomponius eum scribit maiorem eloquentiæ quàm sciẽtiæ iuris operam dedisse. nam ad historiam scribendam animum appulit, cui maiorem quàm superiores sonum vocis addidit: vt ait Cicero libr. de Orat. 2. & de Legib. 1.

P. LICINIVS Crassus Mutianus Iurisconsultus, Consul fuit cum L. Valerio, An. DCXIX. cognomento Diues, P. Mutij filius, & P. Mutij Scæuolæ Iurisconsultorum frater germanus à P. Licinio Crasso adoptatus, domi à patre & fratre ius ciuile didicit. in eo industriã constat summam fuisse, maximámque gratiam, quum & consuleretur plurimum, & diceret. Eloquens etiam fuit. Hæc ex Ciceronis Bruto, & primo de Orat. Gellius autem libro 1. cap. 13. auctor est, Historicos plerósque scripsisse, habuisse illum quinq; rerum bonarum maxima & præcipua: quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quòd eloquentissimus, quòd iurisconsultissimus, quòd Pontifex Maximus. Pomponius autem hunc scribit à Cicerone dici Iurisconsultorum disertissimum. falsò. nam de L. Crasso M. Antonij æquali loquitur in Bruto his verbis, Vt eloquentium iurisperitissimus Crassus, iurisperitorum eloquentissimus Scæuola putaretur.

tur. Meminit Velleius lib.2. Cicero in Catone, ad Attic. lib.5. Philip.11. Valerius li.8. cap.6. Epitome Liu.59. Strabo libr.13. Eutrop. lib.4. Florus lib.2. cap.22.

Q. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus Consul fuit cũ L. Cæcilio, An. DCXXXIII. Scæuolæ filius, Pontifex Maximus, item vt pater: iurisconsultissimus, vt idem. Sic enim Cicero in libro de Legibus 2. scribit. Pomponius autem hunc ait primum ius ciuile constituisse, generatim in libros 18. redigendo. Cicero in Lælio tradit eum primum Augurem, deinde Ædilem cum L. Crasso fuisse: item libro Offic. secundo, & de Consulatu lib. de Orat. 1. meminit. Appianus autem lib. ἐμφυλ. α. scribit eum C. Marij iussu occisum in Tyberim proiectum esse: itémque Lucanus libr.2. Velleius libr. 2. Florus lib.3. cap.23. Valerius lib.9. & lib.8. Cicero de Natura deor. 3.

C. AQVILIVS GALLVS Iurisconsultus Prætor, de ambitu quæstionem exercuit, cùm eius collega Cicero esset: vt ipse in Cluentiana testatur. Hunc Qu. Mutij Pont. Max. auditorem fuisse Pomponius tradit. Cicero autem in Bruto, Ser. Sulpitij præceptorem in iure, hominem acutum & exercitatum, prompta in agendo & in respondendo celeritate præditum fuisse. ab eo ipso prolata est, de dolo malo formula, quam idem libro De natura Deor. 3. & de Offic. 3. euerriculum malitiarum omnium appellat. Eius extat laudatio in Orat. pro Cęcina, his verbis: Hoc loco percommodè accidit, quòd non adest is qui paulò antè affuit, & adesse nobis frequẽter in hac caussa solet, vir ornatissimus C. Aquilius. Nam ipso præsente, de virtute eius & prudentia timidius dicerẽ, quòd & ipse pudore quodam afficeretur ex sua laude, & me similis ratio pudoris à præsentis laude tardaret. cuius auctoritati dictum est ab illa caussa concedi nimium non oportere. Vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam pop. Rom. in cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Ro. promptam expositámq; præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quædam, verumetiam bonitas nata videatur: cuius tantum est ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde haurias, purum liquidúmque te haurire sentias. Eiusdem iudicium singulare Valerius libr. 8. cap.2. cõmemorat fuisse, rem tamen non aperit. Is est de quo Cicero in Topicis memoriæ prodidit: si quis ad eum quid tale retulerat, vt de facto quæreretur, ad Ciceronem, inquibat. significans Iurisconsultos non de facto, sed de iure consuli oportere.

L. LVCILIVS Balbus Iurisconsf. L. Mutij auditor à Pomponio nominatur: à Cicerone autem in Bruto Ser. Sulpitij cùm C. Aquilio in iure præceptor. vbi hũc doctum & eruditum hominem appellat, & tum in agendo, tum in respondendo considerata tarditate præditum Meminit idem libr. ad Attic. VIII. Sed qui in libris De Natura deorum disputat Qu. Balbus, est huiusce, vt videatur frater.

SEX. PAPYRIVS Iurisconsultus, inter Seruij Sulpitij præceptores à Pomponio numeratur.

C. IVVENTIVS Iurisconsultus à Pomponio inter Ser. Sulpitij præceptores numeratur. Cicero autem in Bruto T. Iuuentium Iurisc. nominat: quem alium ab hoc fuisse ratio temporũ declarat. Multis enim post hanc Seruij iuuentutem annis numeratur. In eodem genere, inquit, caussarum multum erat T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicẽdo, & penè frigidus, sed & callidus, & in capiendo aduersario versutus, & præterea nec indoctus, & magna cum iuris ciuilis intelligentia.

SER. SVLPITIVS Iurisc. Consul fuit cum M. Marcello, Anno DCCII. Hic præceptores adolescens habuit in iure, Aquilium, Balbum, Papyrium, & Iuuentium: vt Pomponius testatur, cuius hæc verba subscribemus: Seruius cùm in causis orandis primum locum, aut pro certo post M. Tullium obtineret, traditur ad consulendum Quintum Mutium de re amici sui peruenisse. cúmque eum sibi respondisse de iure, Seruius parum intellexisset, iterum Quintum interrogasse, & à Quinto Mutio responsum esse, nec tamen percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mutio. Nanque eum dixisse, turpe esse Patricio, & nobili;

&

& caussas orãti, ius in quo versaretur, ignorare. ea velut contumelia Seruius, tractatus, operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos de quibus locuti sumus, audiit. Institutus à Balbo Lucilio, instructus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinæ: Itaque libri complures eius extant Cercinæ confecti. Hic cùm in legatione periisset, statuam ei pop. Rom. pro Rostris posuit; hodiéque extat pro Rostris Augusti. huius volumina complura extant. reliquit autem propè centum & octoginta libros. Cicero autem in Bruto, eum scribit eloquẽtiæ tantum assumpsisse, vt ius ciuile facilè tueri posset. Nec facilè, inquit, quẽm dixerim plus studij, quàm illum & ad dicendum, & ad omnes bonarum artium disciplinas adhibuisse. Item, Atque haud scio an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit id quod est adeptus, lõgè omnium, non eiusdem modò ætatis, sed eorum etiam qui fuissent, in iure ciuili esse princeps. Sic enim existimo, iuris ciuilis magnũ vsum & apud Scæuolam & apud multos fuisse, artem in hoc vno: quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam tribuere in partes, latẽtem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primùm videre, deinde distinguere, postremò habere regulam, qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæq; non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem, artium omnium maximam, quasi lucem ad ea quæ confusè ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis, sed adiunxit etiam & literarum scientiam, & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis eius, quorũm similia nulla sunt, facillimè perspici potest. Cùmq; dicendi caussa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati promptam & paratam in agendo & in respondendo celeritatem subtilitate diligentiáq; superauit. Balbi docti & eruditi hominis in vtraque inconsideratam tarditatẽ vicit expediendis conficiendísque rebus: sic & habet quod vterque eorum habuit, & expleuit quod vtrique defuit. Hæc Cicero. Idem præterea in Murænianа ostẽdit, Sulpitium Quæsturam Præturámque gessisse: quæstionémque peculatus ei in Prætura obtigisse. Asconius autem in argumento Milonianæ scribit eum Anno DCCI. V. Calend. Martias, mense intercalario interregem factum, vt Cn. Pompeium solum consulem crearet: anno verò insequenti ipse cum M. Marcello Consul (vt diximus) factus est. Cúmque oppressa à Iulio Cæsare ciuitate Athenas se contulisset, tandémque ab illo restitutus, Græciæq; præfectus fuisset, Romam reuersus est; legatúsque à Senatu ad M. Antonium Triumuirum, qui Mutinæ D. Brutum obsidebat, missus: vt eum à perditis consiliis ad sanitatem pacémque reuocaret. Qua in legatione interiit, vt ex eius legatione apud Ciceronem intelligitur, quæ Philippica IX. legitur. Meminit idem libr. Epist. fam. 7. ad Attic. 5. Gellius lib. 2. cap. 10. & lib. 6. cap. 8.

P. ALFENVS Varus Iurisconsultus, Consul fuit cum P. Vinutio, Anno DCCLIIII. vt Pomponius significat, qui Seruij Sulpitij discipulum, hunc fuisse ascribit, plurimúmque ex ipsius auditoribus auctoritatis habuisse. Gellius quoque libr. 6. cap. 5. eiusdem discipulũ appellat, eiúsque librum Digestorum trigesimumquartum, & Collectaneorum secundum citat. Et eodem pertinet l. cum scriptum, 6. D. de dot. releg. Horatius Sermonum 1.

vt Alfenus Vafer omni
Abiecto instrumento artis, clausaque taberna
Sutor erat.

Vbi Acron: Vrbane, inquit, Alfenum Vafrum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exercuerat, Romam venit: magistróque vsus Sulpitio iurisconsulto, ad tantam peruenit sciẽtiam, vt & consulatum gereret, & publico funere efferretur. Aliter. Alfenus sutoris filius, qui ita iuris studio intendit, vt beneficio artis huius latum clauum sumeret, & ad consularem consurgeret dignitatem. sunt qui dicant hunc Cremonensem fuisse. Vafer autem, astutus, cordatus. Antiqui etiam pro bono hoc dicebant. Alfenum item alterum ab hoc Lampridius inter Alexandri Imp. consiliarios numerat, Vlpiani, Pauli, Pomponij, aliorum multorum æqualem.

A. OFILIVS Iurisconsultus Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pomponio, qui eundem in equestri ordine permansisse tradit, Cæsarique familiarissimum fuisse, & libros de

de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquisse, primumq; de legibus Vicesimæ conscripsisse, item de iurisdictione, eundem edictum prætoris diligenter composuisse. Huius Ofilij vxor ea fuisse videtur Clodia, quam Plinius lib. 7. cap. XLVIII. centum & quindecim annos vixisse, quindecies autem enixam esse tradit. Meminit Cicero lib. Epist. fam. 7. & 16. Ad Att. 13.

T. CÆSIVS Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio. Apud Ciceronem, Marcum & Sextum Cæsium reperio, sed nihil ad nostrum.

AVFIDIVS Tucca Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio. Cicero T. Aufidij in Bruto meminit, qui vixit ad summam senectutem, erátque & bonus vir & innocens, sed dicebat parũ. Fuit & T. Aufidius Asiæ prætor: in Orat. pro Flacco.

AVFIDIVS Namusa Iurisc. Ser. Sulpitij auditor numeratur à Pomponio, traditúrque condiscipulorum suorum scripta in centum quadraginta libros digessisse.

FLAVIVS Priscus Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio.

C. ATEIVS Pacuuius Iurisconsultus Seruij Sulpitij auditor à Pomponio numeratur.

LABEO Antistius Cinna Iurisconsulti Ser. Sulpitij auditor à Pomponio numeratur. Tribunus plebis fuit, Sylla & Pompeio Coss. De quo Cicero in Bruto, Rabula, inquit, sanè probabilis: qui multos cùm tacuisset annos, neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in Tribunatu primùm contra C. Iulij illam Consulatus petitionem extraordinariam veram caussam agens est probatus. Itaque post Tribunatum primò multæ ad eum caussæ, deinde omnes, maximæ quæcunque erant, deferebantur. Hæc Cicero. Plutarchus autem & Orosius, Appianus item & Velleius tradunt hunc cùm Pompeij socer esset, vt Syllanum à Marianis interfectũ fuisse. Appianus autẽ lib. bel. ciuil, quarto extremo factũ eius memorabile prodit, quod subiiciam: Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, βόθρον ἐν τῇ σκηνῇ τὸ μέγεθος αὐτάρκη σώματι ὀρυξάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τοῖς θεράπουσιν ἐντειλάμενος, ἐπέσκηψε τῇ γυναικὶ, καὶ τοῖς παισὶ περὶ ὧν ἐβούλετο, καὶ τὰ γράμματα φέρειν ἔδωκε τοῖς ἀπιοῦσι. τοῦ δὲ πιστοτάτου τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ὑποστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. καὶ τῷδε μὲν ἡ σκηνὴ τάφος ἐγίνετο. id est, Labeo verò doctrina & prudentia clarus, pater Labeonis qui propter iuris ciuilis peritiam hodiéque celebratur, cùm fossam in tabernaculo suo pro corporis sui magnitudine fodisset, mandatáq; suis seruis ceteris de rebus dedisset, vxori ac liberis vt voluit prospexit, literásque seruis ad eos dedit. Tum eorum fidelissimum dextra prehendit, eúmq; circumegit, vt mos est Romanis manumittere, conuersóque gladium tradidit, & iugulum præbuit. atque huic quidem tabernaculum pro sepulcro fuit.

PVBLICIVS Gellius Iuriscõ. Ser. Sulpitij auditor à Pomponio numeratur in libris Florentinis: corruptè. duarum nanque familiarum hæc nomina sunt. In vulgatis libris, Publius Cæcilius. Legendum opinor, Publicola Gellius, pro Pomponij & ipsius ætatis consuetudine. vt sit L. Gellius Publicola, de quo Cicero in Bruto, Nõ tam vendibilis orator, quàm vt nescires quid ei deesset. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitãdum, nec Romanarum rerum immemor, & verbis solutus satis, sed in magnos oratores inciderat eius ætas. multam tamen operam amicis & vtilem præbuit, atque ita diu vixit, vt multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis versaretur. Hunc Valer. Max. lib. 5. cap. 9. omnibus honoribus ad Censuram vsque functum fuisse tradit.

C. TREBATIVS Iurisconsultus, eques R. Ciceronis familiarissimus, ad quem extant scripta ab eodem Topica, & epistolæ complures, omnes propè festiuæ & iucundæ. Hunc Pomponius Cornelij Maximi auditorem fuisse tradit, compluréque reliquisse libros, sed qui parum frequententur. Eiusdem autem tantam apud Augustum auctoritatem fuisse Iustinianus sub tit. De codicillis, tradit, vt eius suasu atque consilio codicillorum vsum receperit. Extat etiam Horatij Satyra libr. Sermonum II. ad Trebatium Iurisconsultum, quem, nisi Porphyrionis me moueret auctoritas, vix hunc eundem fuisse putarem: cùm etiam Acron eum Iurisperitum quendam nominet. Porphyrio verò scribit eum locum obtinuisse inter Poetas, & aliquot libros

de iore ciuili composuisse, & de religione nouem. Citantur autem De religione libri eius à Macrob. lib. 3. cap. 4.

A. CASCELIVS Iurisconsultus, Quæstorius fuit: nec vltra, inquit Pomponius, proficere voluit, cùm illi etiam Augustus Consulatum offerret. Quod autem apud eundem sic legitur, Fuit Aulus Cascelius Quintus Mutius Volusij auditor, denique in illius honorem testamento Publium Mutium nepotem eius reliquit heredem: corruptum videtur. Primum enim QVINTI Mutij in secundo casu postulat, quod statim de P. Mutio eius nepote infert. At verò Volusius non cognomen sed nomen familiæ fuit. Plinius autem Volcatium nominat huiusce præceptorem libr. 8. cap. 40. Remedium igitur aut ab antiquo libro, aut ab eruditiore aliquo expectemus. nunc illud quod Macrobius refert libr. 2. cap. 16. adiiciemus. Cascelius Iurisconsultus vrbanitatis. Quod autem de Furio & Cascelio prædiatoribus Cicero pro Balbo, & Valerius Max. lib. 8. ca. 13. commemorant, quos Qu. Scæuolæ æquales faciũt, nihil ad hunc nostrum pertinere constat. Huius autem nostri scripta præter vnum librum Benedictorum, Pomponius suo tempore non extitisse affirmat. Benedicta autem facetas & acutas responsiones quales superius protulimus, interpretamur.

Q. ÆLIVS Tubero Iurisconsultus patricius, vt ait Pomponius, fuit, & à causis agendis ad ius ciuile transiit. maximè postquam Q. Ligarium accusauit, nec obtinuit apud Caium Cæsarem. Is est Q. Ligarius, qui cùm Africæ oram teneret, infirmũ Tuberonem applicare non permisit, nec aquã haurire: quo nomine eum accusauit, & Cicero defendit. Tuberonem autem cùm dicit, patrem intelligit. Nam vt ex huius Oratore intelligitur, Q. Ligarius à C. Considio procõsule prouincię pręfectus fuerat. Cùm autem Actius Varus in eam, pulsus à C. Cæsare venisset, Qu. Tuberonem huiusce patrem, cui ea prouincia obuenerat, portu prohibuit. De filio igitur illa Pompon. quibus hęc addit, Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici & priuati, & complures vtriusque operis libros reliquit. sermone etiam antiquo vsus affectauit scribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Meminit Cæsar lib. De bello ciuili 1.

ATEIVS Capito Iurisconsultus quem Pomponius & Tacitus Consulẽ fuisse produnt, vt valde mirer, Cassiodorum, & Dionem scriptum habere Ann. DCCLXIIII, C. Fonteium cũ Germanico Cęsare. Hunc Tacitus principem in ciuitate locum studiis ciuilibus assecutum tradit libro tertio extremo, principiq; ac dominantibus obsequentiorem fuisse. Põponius autem Ofilio præceptori operam dedisse, ínque iis quæ ab eo acceperat perseuerasse. In eundem M. Pomponij Grammatici memorabile dictũ celebratur ab auctore libelli De Grammaticis illustribus. Nam cùm Pomponium ex oratione reprehendisset, affirmante Ateio Capitone & esse illud Latinũ, & si non esset, futurũ certè iam inde: Mentitur, inquit, Capito. Tu enim Cæsar ciuitatem dare potes hominibus, verba non potes. Meminit Gellius libr. 13. cap. 12. libr. 4. cap. 14. libro decimo, cap. 20. Macrob. lib. Satur. septimo, cap. 13.

ANTISTIVS Labeo Iurisconf. superioris filius, à Pomponio Trebatij discipulus fuisse traditur, consulatúmque sibi ab Augusto delatum recusasse: sed plurimam studiis operam dedisse, totúmque annum ita diuisisse, vt Romæ sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret. itaque quadringenta volumina reliquisse, ex quibus plurima inter manus suo tempore versabantur. Eundem præterea ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis sapientiæ operam dederat, plurima innouare instituisse. Hunc Tacitus lib. 3. extremo iuris ciuilis scientia Capitonem Ateium antecelluisse scribit, & incorrupta libertate, atque iccirco fama celebratiorem fuisse, Præturámque eum gessisse tantum: aditum enim ad Consulatum iniuria illi præclusum fuisse. Lubet etiam locum Gellij ex libr. 13. cap. 12. de hoc nostro subscribere. In quadam epistola Ateij Capitonis scriptum legimus, Labeonem Antistium, legum atq; morum populi R. iurisq; ciuilis doctũ apprimè fuisse. Sed agitabat, inquit, hominem libertas quædam nimia atque vecors: vsque eò, vt D. Augusto iam principe, & Rempub. obtinente, ratum tamen pensúmque haberet, nisi quod iustum sanctúmq; esse in Rom. antiquitatibus legisset. Ac deinde narrat, quid idem Labeo

per

per viatorem à Trib. plebis vocatus responderit, Cùm à muliere, inquit, quadam Tribuni plebis aduersum eũ aditi, Gellianum ad eum misissent, vt veniret, & mulieri responderet: iussit eum qui missus erat, redire, & Tribunis dicere, ius eos non habere, neque se, neq; alium quenquam vocandi: cùm moribus maiorum Trib. pleb. prehensionem haberent, vocationem non haberent: posse igitur eos venire, & prehendi se iubere, sed vocandi absentem ius non habere. Meminit idem libr. 20. cap. 1. De eodem Suetonius in Augusto his verbis, Antistius Labeo, senatus lectione, cùm Triumuirum legeret Marcum Lepidum hostem olim eius, & tunc exulantem, interrogatus ab eo, an non essent alij digniores, suum quenq; iudicium habere respondit. Nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

Masvrivs. Sabinus, Iurisconsultus, Ateio Capitoni successisse traditur à Pomponio, equestrémque in ordinem iam natu grandem ac propè quinquagenarium receptum fuisse, & publicè primum de iure respondendo scripsisse, post eum enim hoc beneficium à Ti. Cæsare cepit. Huic, inquit idem, nec amplæ facultates fuerunt, sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. Citantur autem eius libri à Gellio & Macrobio multis locis.

Cocceivs Nerua Iurisconsultus Antistio Labeoni successisse traditur à Pomponio, Cæsarique Tiberio familiarissimus fuisse: quod idem Tacitus lib. 5. confirmat. Cùm enim lib. 4. scripsisset, Cocceium Neruam, senatorem Cõsulatu functum, cui legum peritia, à Tiberio in Campaniam proficiscente deductum esse, tum lib. 5. Nerua, inquit, continuus principis, omnis diuini humanique iuris sciens, integro statu, corpore inlæso, moriendi consilium cepit. Quod vt Tiberio cognitum, adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremò graue conscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aduersatus sermonem Nerua, abstinentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius quanto propius mala Reipublicę viseret, ira & metu, dum integer, dum intẽtatus, honestum finem voluisse.

Cocceivs Nerua Iurisconsultus, superioris filius, traditur ab Vlpiano, Anno ætatis XVII. aut paulo grandior publicè de iure respondisse. l. 1. D. de postul.

C. Cassivs Longinus, Iurisconsultus, Masurio Sabino successisse traditur à Pomponio, natúsq; ex filia Tuberonis quæ fuit neptis Ser. Sulpitij: & ideò proauum suum Ser. Sulpitium appellasse. Consúlque fuisse cùm Quartino temporibus Tiberij: sed plurimum in ciuitate auctoritatis habuisse, eousque donec eum Cæsar ciuitate pelleret. expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano diem suũ obiit. Hæc Pomponius. Tacitus autem libro duodecimo, scribit hunc imperante Claudio Syriæ præfuisse, eáq; tempestate ceteris præcelluisse peritia legum. nam militares artes per otium ignotæ, industriósque ac ignauos pax in æquo tenet. attamen quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morem, exercere legiones, cura prouisum, agere perinde ac si hostis ingrueret. ita dignum maioribus suis, & familia Cassia ratus, per illas quoque gentes celebrata. Et libr. 14. orationem eius commemorat, in Senatu habitam, cùm quæreretur, an vetere ex more familiam omnem Pedanij Secundi præfecti vrbis, quæ sub eodem tecto fuerat, eùm ille à seruo vno interfectus fuisset, ad supplicium agi oporteret. qua oratione maiorum morem retinendum imitandúmque disseruit. At libr. 16. Neronem missa ad Senatum oratione remouendum à Republ. Cassium disseruisse, obiecisséque Cassio, quòd inter imaginem maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM. quod idem Suetonius in Nerone scriptum reliquit, adiicitque eundem Cassium tunc luminibus orbatum fuisse. nec ita multo pòst, Idem Nero apposuit qui quasi iudices Lepidam Cassij vxorem, Syllani amitam, incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus facere denunciarent. túmque Senatusconsulto Cassio exilia decernuntur, deportatúsque in insulam Sardiniam.

Cassivs Longinus Iurisc. alter à superiore, numeratur à Pomponio, qui ex equestri ordine ad Præturam peruenit.

Procvlvs Iurisconsult. à Pomponio traditur Neruæ patri successisse, tantáque auctoritate fuisse, vt cùm acceptam à

Labeone & Nerua quasi sectam acerrime tueretur, qui in eam partem studiosi se dabant, Proculeiani vocitati sunt. Quo tempore autem, quoq; vitæ genere fuerit, non constat. Tacitus lib. 18. sub Othone Proculum Prætorij præfectum nominat. Vlpianus autem in l. diui, D. de iure patron. nouum iuris auctorem hunc appellat. Duos autem patrem scilicet & filium fuisse, confirmari ex l. & Proculo, 30. D. de legat. & fid. 2. non potest. nam de patre suo Celsus, non Proculi perspicuè loquitur.

CÆLIVS Sabinus Iurisc. Cassio Longino in iuris disciplina successisse traditur à Pomponio, plurimúmque Vespasiani temporibus potuisse. Cornelius autem Tacitus libr. 17. ab Othone destinatũ ei bimestrem Consulatum cum Flauio Sabino scribit: à Calendis Maij ad Cal. Iulias. Eiusdem Gellius libro 7. cap. 4. meminit, quem ait scriptum reliquisse pileatos seruos venum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret.

PEGASVS Iuriscõs. Proculo in iuris ciuilis dissensione successisse traditur à Pomponio: præfectúsq; vrbis Vespasiani temporibus fuisse. Creditur is esse Pegasus quo Cõsulatum cum Prusione gerente s. c. factum est, quod vulgò Pegasianum vocatur, vt ei qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. vt Iustin. libr. Inst. 3. sub tit. De fideicommiss. hered. testatur. De hoc illud est Iuuenalis Satyra IIII.

Pegasus attonitæ positus modò villicus vrbi
An'ne aliud tūc præfecti? quorū optimus, atq;
Interpres legum sanctissimus.

PRISCVS Iauolenus Iurisc. Cælio Sabino in iuris ciuilis dissensione successisse traditur à Pomponio. vixit autem Adriani & Antonini Pij temporibus. Capitolinus enim in huius vita scribit Iauolenum in iure constituendo magno huic Imperatori vsui fuisse. Hunc Iulianus præceptorem suum fuisse scribit in l. an apud se, 5. D. de manumiss. vind. & in Africa & Syria eum imperio fuisse, iurisdictionémque exercuisse testatur. Plinius autem secundus Epistolarum lib. 6. historiam de eo commemorat, quam propter iucunditatem adscribere est melius. Mirificæ rei non interfuisti, ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passienus Paulus, splendidus eques Romanus, & in primis eruditus, scripsit elegos: gentilitium hoc illi. est enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. Is cùm recitaret, ita coepit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iauolenus Priscus, Ego verò non iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci, quòd est omnino Priscus dubiæ sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publicè respondet: quo magis, quod tunc fecit & ridiculum, & notabile fuit. Interim, Paulo aliena deliratio aliquantũ frigoris attulit. Tam solicitè recitaturis prouidendum est, non solùm vt sint ipsi sani, verumetiam vt sanos adhibeant.

CELSI duo Iurisconf. pater & filius, à Pomponio memorantur, Pegasianámque sectam secuti traduntur. Spartianus autem in Adriano de altero scribit his verbis: Cùm iudicaret, in consilio habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos & præcipuè Iulium Celsum, Sabinum, Iulianum, &c. Filium autem bis Consulem fuisse Pomponius testatur. Eius autem responsum extat in l. pater, 29. D. de leg. 2. in quo patrem suum in cõsilio Diui Veri Consulis qui de fideicõmisso ius dicebat, fuisse testatur. Hunc Iuuentium Celsum fuisse lex proxima declarat.

PRISCVS Neratius Iurisconsultus à Pomponio numeratur, tradit́urque Pegasianam sectam cum Iulio Celso filio tenuisse, & cum eo Consulatum gessisse. Spartianus autem in Adriano de eo sic scribit: Frequens sanè opinio fuit Traiano id animi fuisse, vt Neratium Priscum non Adrianum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, vsque eò vt Prisco aliquando dixerit: Commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. Item aliquanto pòst: Cùm Adrianus iudicaret, in consilio suo habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos, & præcipuè Iulium Celsum, Neratium Priscum, aliósque quos tamen Senatus omnis probasset.

ABVRNIVS Valens Iurisconsultus, nominatur à Pomponio, & Iauoleno Prisco in iuris ciuilis disciplina successisse. Capitolinus autem in Antonino Pio Saluium Valentem inter eos Iurisconsultos numerat, quibus Antoninum Pium vsum tradit.

tradit, vt hunc nostrum Saluium Valentem Aburnium appellatum fuisse verisimile sit. Aburnius enim non Aburnus in Florentinis libris scriptum reperio.

TVSCIANVS Iurisconsultus nominatur à Pomponio, & Iauoleno Prisco in Iuris ciuilis disciplina successisse traditur. Eius tamen nusquam mêtionem reperio, vereórque ne pro T. Metiano scriptû sit Tusciano. Nam T. Volusium Metianum vnà cum Valente Capitolinus in Antonino coniungit: cui Valenti Tuscianum Pomponius socium attribuit.

SALVIVS Iulianus Iurisconsultus nominatur à Pomponio, traditúrque Pegasianorum sectam secutus fuisse. Hunc Didij Iuliani, qui post Pertinacem Imperium R. adeptus est, proauum fuisse, Spartianus scribit: quem adscribit bis Consulem, præfectum Vrbi, & Iurisconsultum fuisse: quod magis, inquit, eum nobilem fecit. In Adriano verò idem scribit, Iulianum hunc semper ab eodem Imperatore in consilio adhibitum fuisse cùm res iudicaret. Eutropius autem lib. 9. hunc ipsum sub eodem Imperatore Adriano perpetuum edictum composuisse scribit. quod ipsum Iustinianus confirmauit in l. 2. C. de ver. Iur. enucl. vbi Iulianum legum & edicti perpetui sublimissimum conditorem appellat. Itémque in l. penul. C. de cond. indebit. vbi Saluium Iulianum sublimissimû testem, summæq; auctoritatis hominem, & Prætoriani edicti ordinatorem fuisse scribit. & in l. antequã, C. de vsufru. summum Iuris scientiæ auctorem nominat. Ipse autem in l. an apud se, §. D. de manum. vind. testatur se Iauoleni auditorem ac discipulum fuisse. Hactenus Pomponius.

VOLVSIVS Metianus Iurisconsultus in Pandectarum libris celebratur, intérque iuris auctores præcipuos numeratur. Eo consiliario Antoninû Pium, magistro Antoninum Philosophû vsum esse, Iulius Capitolinus tradit. Metianum item alterum, huius fortasse filium Lampridius Alexãdri Imper. in consilio cum Africano, Florentino, Pomponio, Paulo commemorat.

MARTIANVM Iurisconsultum Lampridius inter Alexandri Impe. consiliarios numerat, & Vlpiani, Pauli, Pomponiíque, aliorúmque complurium æqualem facit.

L. CERVIDIVS Scæuola Iurisconsultus, M. Antonini Philosophi consiliarius fuisse traditur à Iulio Capitolino: maximóque vsui suo Imperatori fuisse. Hunc inter principes & coryphæos Iurisconsultorum numerat Modestinus in lib. De excusationibus. Quin & Theodosius Imper. libr. Theodosiani Codicis IIII. sub titulo, De testam. l. 3. prudentissimum Iurisconsultorum appellat.

ÆMILIVS Papinianus Iurisconsultus præfectus Prætorio, Septimio Seuero imperante fuisse traditur à Spartiano, qui eum iuris asylum, & doctrinę legalis thesaurum, appellat. Item aliquanto post Papinianum amicissimum fuisse Imperatori Seuero, & vt aliqui loquuntur, affinem etiam per secundam vxorê, memoriæ traditur. & huic præcipuè vtrumque filium à Seuero commendatum, eúmq; cum Seuero professum, sub Scæuola & Seuero in administratione fisci successisse, atque ad hoc concordiam fratrum Antoninorum fouisse. egisse quinetiam ne occideretur, cùm iam de insidiis eius Bassianus quereretur, atque ideo vnà cum his qui fautores fuerunt Getæ, à militibus, non solùm permittente, sed etiã suadente Antonino occisum. Multi dicunt, Bassianum occiso fratri illi mandasse, vt & in senatu per se & apud populum, facinus dilueret: illum autem respôdisse, Non tam facilè parricidiû excusari posse, quàm fieri. Fertur etiam, Papinianum cùm raptus à militibus ad Palatium traheretur occidendus, prædiuinasse dicentem, stultissimum fore qui in suum subrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam vendicaret. Eius discipulos Lampridius in Alexandro numerat Pomponium, Alfenum, Africanum, Florêtinum, Marcianum, Callistratum, Hermogenem, Venuleium, Tryphonium, Medianum, Celsum, Proculum, Modestinum. Assessores autem eiusdem Paulum & Vlpianum. Tryphoninus in l. rescriptum, 12, D. de Distr. pign. de eo ita scribit: Rescriptum est ab imperatore, libellos agente Papiniano: id est, cùm libellorum magister esset. Eundem Spartianus ab Antonino Caracalla qui fratrem interfecerat, quum ab illo factum hoc improbaretur, necari iussisse scribit. Papinianus, inquit, securi percussus est, & à militibus occisus. quo facto Imperator percussori dixit: Gladio te exequi oportuit meum iussum.

sum. Eius hoc epitaphium in libro Antiquorum epigrammatum reperi, D.M. Æmylio Paulo Papiniano præfect. prætor. Iurisconf. qui vixit annis XXXVI. diebus X. M. IIII. Papinianus Hostilius Eugenia Gracilis turbato ordine in senio heu parentes fecerunt filio opt.

FABII Sabini Iurisconsulti pater & filius memorantur. Filius à Lampridio Cato sui temporis appellatur, & inter Alexandri Seueri consiliarios cum Vlpiano, Paulo, aliísque compluribus numeratur.

DOMITIVS Vlpianus Iurisconsultus, Phœnice Syriæ vrbe natus, quẽadmodum ipse in l.I. D. de censibus testatur, consiliarius Alexandri Seueri, & magister scrinij, Papinianíq; præfecti Prætorio assessor cum Paulo fuisse traditur à Lampridio, magnóq; in honore apud suum Imperatorem, & primum doctissimorũ Iurisperitorum, & principi fidelium fuisse. neq; vnquam Alexandrum solum nisi Vlpianũ præfectum suum vidisse, ex assessore semper suo, caussa iustitiæ singularis. cùm autem alterum adhibuit, & Vlpianum rogari iussisse. Et aliquanto pòst: Vlpianum, inquit, Alexander pro tutore habuit, primùm repugnante matre, deinde gratias agente, quem sæpe à militum ira obiectu purpuræ summè defendit: atque ideo summus Imperator fuit, quòd eius consiliis præcipuè Rempub. rexit. Itaque idem Imperator in l.4. C. locat. præfectum prætorio & parentem suum appellat. & in l.4. C. de contrahen. stipul. rescriptum suum sic exorditur, Secundum responsum Domitij Vlpiani præfecti annonæ, Iurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est, &c. Xiphilinus è Dione scribit, ei ab Alexandro Imp. præfecturam Prætorianorum datam, ceteráque quæ ad Imperij administrationem pertinent, ei permisisse. Cùm autem Vlpianus multa quæ non rectè à Sardanapalo facta erant emẽdasset, ipsum non multo pòst à Prætorianis, qui de nocte eum inuaserunt, interfectum esse: quanquam in Palatium ad Imperatorem eiúsq; matrem confugisset. Hunc eundem Modestinus in libro De excusationibus, præstantissimum, & cum Paulo ac Scæuola Iurisconsultorum coryphæum ac principem appellat. Diocletianus autem in l. Diuo Marco, C. de quæst. prudentissimum. Iustinianus in l.vlt.C.de inst. & subst. disertissimum: in l.vn.§.ne autem, C.de cad. toll. summi ingenij virum.

IVLIVS Paulus Iurisconsultus, consiliarius Alexandri Seueri, & Papiniani præfecti prætorio assessor vnà cum Vlpiano fuisse traditur à Lampridio: qui eundem præfectum vel ab Heliogabalo, vel ab eodem Alexandro fuisse adscribit. Etiam de assessione sua mentionem facit in l. lecta, D. de reb. cred. Libros in iure ciuili tam multos scripsit, vt facilè in eo genere superiores omnes vicerit.

HERENNIVS Modestinus, Vlpiani fuisse discipulus videtur. Hic enim sic scribit in l.si quis, quinquagesimasecũda, D.de furt. Si quis asinum meũ coegisset, furti non tenetur, nisi furandi animum habuit. quod & Herennio Modestino studioso meo de Dalmatia consulenti rescripsi &c. Gordiano Imperatore floruit, vt constat ex l.5.C. ad exhiben. vbi Imperator eum non contemnendæ auctoritatis Iurisconsultum vocat. Arcadius Charisius in l.vlt.D.de mun. & honoribus, scribit eum & notando & disputando bene & optima ratione quadam decreuisse.

IVRISCONSVLTORVM descriptionis FINIS.

EIVSDEM AVCTORIS FORMVLARVM ANTIQVARVM RELLIQVIAE.

ALIQVOT, EX VETERVM MONImentis collectæ.

FORMVLÆ, quæ & Actiones dicebantur, vt suo loco demonstrauimus, erant solennium verborum conceptiones, quibus eadem in re populus Roma. vti consueuerat. Vulgus hodie stilum, formulariúmve appellat. Earum autem Iurisconsultos principes & tanquam architectos fuisse, nemo nescit. quare quas ex diuturna obseruatione veterum scriptorum collegimus, hunc in locum referendas putauimus.

Abdicationis L. Manlij.

CVM SILANVM filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatum sit, & Rep. & domo mea indignum iudico, protinúsque è conspectu meo abire iubeo. Ex Val. Max. lib. 5. cap. 8.

Absolutionis in iudicio.

NIHIL MOROR. Liuius libro 4.9.45. Non fecisse videri. Cic. ad Att. lib. 4.

Acceptilationis Aquilianæ.

QVICQVID TE mihi ex quacunque caussa dare facere oportet, vel oportebit, præsens, in diémve, aut sub cõditione: quarúmque rerum mihi tecum actio, quæve aduersus te petitio, vel aduersus te persecutio est, eritve: quódve tu mecum habes, tenes, possides, quanti quæque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari stipulatus est A. Agerius: spopondit Numerius Negidius. Quod Numerius Negidius A. Agerio promisit, spopóditve, id haberétne à se acceptum, Numerius Negidius A. Agerium rogauit: A. Agerius Numerio Negidio acceptum fecit. Ex Instit. Iustin. lib. 3. tit. Quibus modis toll. oblig. Et Digest. lib. 46. De acceptilationibus.

Actionis in personam.

AIO TE MIHI DARE FACERE OPORTERE. Val. Probus & Iustin. 5. sic itaque; De actionibus.

Actionis furti adiuti.

OPE CONSILIO tuo furtum factum esse aio. Cicero De natura deor. lib. 3. & libro quarto Instit.

Actionis in rem.

Petitor.

FVNDVS QVI EST in agro qui Sabinus vocatur, meus est. eum ego ex iure Quiritium meum esse aio. inde ibi ego te ex iure manu consertum voco.

Is vnde petitur.

VNDE TV ME ex iure manu consertum vocasti, inde ibi ego te reuoco.

Prætor.

VTRISQVE superstitibus istam viam dico: Inite viam.

Idem.

REDITE VIAM.

Petitor.

QVANDO te in iure conspicio, postulo an ne sies auctor.

Is vnde petitur.

AVCTOR, SED an ne tu dicis, qua caussa vindicaueris. Hæc ex Oratione pro Murena, pro Cæcina, & Val. Probo.

Actionis.

QVAM REM, siue litem dicere oportet Varro lib. De lingua 6. & Cicero pro Murena.

Addictionis in diem.

ILLE fundus centum esto tibi emptus: nisi si quis intra Calendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit, quò res à domino abeat. l. prima, D. de in diem addict.

Annuli aurei in concione donandi.

QVANDOQVIDEM tu in prælio, in bello in re militari mihi nunquam defuisti, omnibúsque in periculis mecum versatus es, ob hasce res hoc annulo aureo te dono. Hæc ferè ex Verrina orat. 5.

Antestandi.

OLIM qui antestabantur, auriculam contingebant, hisque verbis loquebantur: LICET ANTESTARI? si ille respōderet, LICET: iniectione manus aduersariū suum in ius trahebat. Horatius Ser. 1. Satyr. nona, & in eundem Acron cum Porphyrio.

Arbitrij rei vxoriæ.

QVANTVM æquius melius sit, dari. Cicero Officior. libro tertio, in Topic. pro Q. Roscio. l. pen. D. sol. matr. l. si cùm Cornelius, 82, D. de solut.

Arbitrij fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & sine fraudatione. Cicero in Top. in Offic. lib. 3.

Atrogationis.

VELITIS, iubeatis Quirites, vti L. Valerius L. Titio tam iure legéque filius siet, quàm si ex eo patre matréque familiâs eius natus esset; vtíque ei vitæ necísque in eum potestas siet, vti patiendo filio est: hoc ita, vt dixi, ita vos Quirites rogo. Ex Gellij lib. 5. ca. 19. Suspicor autem legendúm pro Patiendo, Patriēdo, vt sit, Endo pro In, vetustè. quam meam opinionem cùm iampridem in scholis nostris indicassem, animaduerti postea à simiolis quibusdam quasi pro sua editam & diuulgatā fuisse. Eam autem locus hic Orat. pro domo, perspicue confirmat: Credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum est nihil; tamen te esse interrogatum, auctórne esses, vt in te P. Fonteius vitæ necísque potestatem haberet, vt in filio.

Asserendi in libertatem.

HVNC EGO hominem ex iure Quiritium liberali assero caussa manu. Terentius Adelph. Plautus Pœnulo, & Curcul. Donat. in Ter. vide, Liberali caussa.

Belli indicendi.

Legatus vbi ad fines eorum venit, vnde res repetuntur; capite velato (filum lanæ velamen est) AVDI IVPITER, inquit, audite fines (cuiuscunque gentis sunt, nominat) audiat fas. ego sum publicus nuncius populi Romani; iustè pieq; legatus venio: verbísque meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iouem testem facit: SI EGO iniustè, impiéque illos homines, illasq; res dedier populo Romano, mihiq; exposco, tum patriæ compotem me nunquam finas esse. Hæc, cùm fines suprascandit, hæc quicunque ei primus vir obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc, forum ingressus, paucis verbis carminis, concipiendíque iurisiurandi mutatis, peragit. si non deduntur quos exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim solennes sunt.) peractis, bellum ita indicit: AVDI IVPITER, & tu Iuno, Quirine, diíque omnes cœlestes, vósque terrestres, vósque inferni audite. Ego vós testor, (populum illum, quicunque est, nominat) iniustum esse, neque ius persoluere: sed de istis rebus in patria maiores natu consulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cùm is nuncius Romam ad consulendū redit, confestim rex his fermè verbis patres consulebat: QVARVM rerum, litium, caussarum cōdixit Paterpatratus populi Romani Quiritium, Patripatrato priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec soluerunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solui oportuit: dic (inquit ei, quem primum sentētiam rogabat) quid censes? Tum ille: PVRO pióque duello quærendas censeo, itaq; consentio, consciscóque. Inde ordine alij rogabantur, quandóque pars maior eorum qui aderant, in eandem sententiam ibat, bellum erat consensu fieri solitum: vt fecialis hastam ferratam, aut sanguineam præustam ad fines eorū ferret, & non minus tribus puberibus præsentibus diceret, QVOD POPVLI priscorum Latinorum, hominésque prisci Latini aduersus populum Rom. Quiritium fecerunt, deliquerūt, quod populus R. Quiritiū bellum cum priscis Latinis iussit esse, senatúsque populi R. Quiritium censuit, consensit, consciuit, vt bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego, populúsque Rom. populis priscorum Latinorum, hominibúsque priscis Latinis bellum indico, facióque. Id vbi dixisset, hastam in fines eorum emittebat. Ex Liuij libro 1.

Belli indicendi.

QVOD POPVLVS Hermundulus, hominésque populi Hermunduli, aduersus populum Romanum bellum fecere, deliqueréque; quódque populus Romanus, cum populo Hermundulo, hominibúsque Hermundulis bellū iussit: ob eam rem ego, populúsque Romanus populo Hermundulo, hominibúsque Hermundulis bellum indico, facióque. Ex Gellij lib. 16. cap. 4.

Carminis Sibyllini.

QVANDOCVNQVE hostis alienigena terræ Italiæ bellum intulisset, eum pelli Italia vincique posse, si mater Idæa Pessinunte Romã aduecta esset. Ex Liuij lib. 29.

Carminis in ducendis nuptiis.

O Hymen Hymenæe Hymen, Hymen ô Hymenæe.

Hymen ô Hymenæe, Hymen ades, ô Hymenæe.

Catullus duobus locis, Seruius Aeneid. 1. Plautus in Casina.

Cautionis de dolo malo.

VTI NE propter te fidémve tuam captus, fraudatúsve sim. Cice. lib. De offi. 3.

Cessionis in iure.

In iure cessio fit hoc modo. Apud Magistratum populi Romani, vel apud Prætorem, vel apud Præsidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita vendicat: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. Deinde postea quàm hic vendicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, an contrà vindicet: quo negante aut tacente, tunc ei qui vendicauerit eum addicit. idq; Legis actio vocabatur. Boetius in Top. Cicer. ex 2. comment. Caij.

Cinguli à Traiano Imp. præfecto præt. dati.

ACCIPITO hunc ensem, vt si quidem recte, atque è Repub. imperauero, pro me: sin secus, in me vtaris.

Coemptionis in matrimonio.

Vir in coemptione sic stipulabatur: VIS'NE MVLIER mihi materfamiliàs esse? illa respondebat, VOLO. item mulier interrogabat, VÍSNE VIR mihi paterfamiliâs esse? ille respondebat, VOLO. itaque mulier viri conueniebat in manum: & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. Hæc Boetius in Topic. ex Vlp. Inst.

Coemptionis.

VBI TV Caius, & ego Caia. Plutarch. in Problem. & Cicero pro Muræn.

Commeatus.

SI QVIS vestrûm suos inuisere vult, commeatum do: primo vere adsitis, edico. Liuius lib. 30.

Conlucandi luci.

Lucum conlucare Romano more sic oportet. Porco piaculo facito. Sic verba concipito: SI DEVS, si dea es, cuius illud sacrum est, vti tibi ius siet porco piaculo facere, illiusce sacri coercendi ergô. Harúmque rerum ergô, siue ego, siue quis iussu meo fecerit, vti id rectè factum siet. Eius rei ergô te hoc porco piaculo immolãdo bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi, domo, familiæq; meæ, liberisq; meis. Harumce rerum ergô macte hoc porco piaculo immolando esto. Ex Catone De re rust. cap. 139.

Contestandæ litis.

CONTESTARI litem dicuntur duo, aut plures aduersarij: quòd ordinato iudicio vtraque pars dicere solet, TESTES ESTOTE. Festus lib. 3.

Cretionis in hereditatibus.

Cretio est certorum dierum spacium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, vtrum expediat ei adire hereditatem, nécne: velut, TITIVS HERES esto, cernitoq; in diebus centum proximis, quibus scieris, poterisque: nisi ita creueris, exheres esto. Cernere, est verba cretionis dicere, ad hunc modum: CVM ME Mæuius heredem instituerit, eam hereditatem adeo, cernóque. Ex Vlpiani Instit. cap. 22.

Decreti Trib. pl.

QVOD P. SCIPIO Africanus postulauit pro L. Scipione Asiatico fratre, cùm contra leges, contráque morem maiorum Tribun. plebis hominibus accitis per vim inauspicatò sententiam de eo tulerit, multámque nullo exemplo irrogauerit, prædésque eum ob eam rem dare cogat: aut si non det, in vincula duci iubeat: vt eum à collegæ vi prohibeamus, & quòd contrà collega postulauit, ne sibi intercedamus, quò minus suapte potestate vti liceat: de ea re nostrûm sententia omnium data est: Si L. Cornelius Scipio Asiaticus, collegæ arbitratu prædes dabit collegę, ne eum in vincula ducat intercedemus: si eius arbitratu prædes non dabit, quo minus collega sua potestate vtatur, non intercedemus.

Item:

CVM L. CORNELIVS Scipio Asiaticus triumphans, hostium duces in carcerem coniecerit, alienum videtur esse à dignitate Reipu. in eum locum imperatorem Pop. Rom. duci, in quem locum ab eo coniecti sunt duces hostium. Itaq; L. Cornelium Scipionem Asiaticum à collegæ vi prohibeo. Ex Gell. lib. 7. cap. 19.

Dedicationis spoliorum & templi, qua Romulus Sabinorum rege interfecto est vsus.

IVPITER Feretri, inquit, hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero, templúmque iis regionibus, quas modò animo metatus sum, dedico, sedé opimis spoliis, quæ, regibus ducibúsque hostium cæsis, me auctorem sequentes posteri ferent. Ex Liuij libro 1.

Dedicati signi à T. Quintio.

Iupiter, atque diui omnes hoc dederūt, vt T. Quintius dictator oppida nouem caperet. Ex Liuij lib. 6.

Deditionis à fecialibus.

Quandoquidem hice homines, iniussu populi R. Quiritium fœdus ictum iri spoponderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt: ob eam rem, quo populus R. scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo. Ex Liuij lib. 9.

Deditionis.

Rex interrogauit: ESTIS'NE VOS legati oratoresq; missi à populo Collatino, vt vos populum Collatinum dederetis? Sumus. Est'ne populus Collatinus in sua potestate? Est. Deditis'ne vos populum Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtensilia, diuina humanáque omnia in meã populique Romani ditionem? Dedimus. At ego recipio. Ex Liuij lib. 1.

Deferendi nominis.

Cùm in ius ventum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, AIO TE SICVLOS SPOLIASSE. si tacuisset, lis ei æstimabatur, vt victo: si negabatur, petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. Asconius in Verrin. 2.

Deferendi nominis.

Consul & dies. apud illum Prætorem vel Proconsulem L. Titius professus est, se Mæuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre, quòd dicat eam eum C. Seio in ciuitate illa, domo illius, mense illo, Consulibus illis, adulterium commisisse. Paulus l. 3. D. de accusat.

Deuotionis vrbium & exercituum.

DIS PATER, siue Iouis, manes, siue quo alio nomine fas est nominare, vt omnes illam vrbem Carthaginem, exercitúmque quem eo me sentio dicere, fuga, formidine, terrore compleatis, quíque aduersus legiones, exercitúmque nostrum arma teláque feret, vti vos eos exercitus, eos hostes, eós que homines, vrbes, agrósque eorum, & qui in his locis, regionibusq; agris, vrbibúsque habitant, abducatis lumine supero princeps: exercitumq; hostium, vrbes agrósque eorum, quos me sentio dicere: Vti vos eas vrbes, agrósque, capita, ætatésque eorum deuotas, consecratásque habeatis, illis legibus, quibus quandoque sunt maximè hostes deuoti, eósque ego, vicarios pro me fide magistratuq; meo, & pro pop. Ro. exercitibus, legionibusq; nostris do, deuoueo: vt me, meámque fidem, imperiumq;, legiones, exercitumq; nostrum, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. *Si hæc ita faxitis*, vt ego sciam, sentiam, intelligam: Tunc quisquis votum hoc faxit, vbi faxit, rectè factum est, ouibus atris tribus, Tellus mater, téque Iupiter obtestor. Ex Macrobij lib. 3. cap. 9.

Deuotionis qua Decius est vsus.

IANE, IVPITER, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouensiles, dij Indigetes, diui, quorū est potestas nostrorum, hostiumq;, diique Manes, vos precor, veneror, veniam peto, feróque, vti populo R. Quiritium vim victoriámque prosperetis: hostésque populi Romani Quiritium terrore, formidine, mortéque afficiatis. Sicut verbis nuncupaui, ita pro Repu. Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Rom. Quiritium, legiones, auxiliáque hostium mecum diis Manibus, Tellurísque deuoueo. Ex Liuij lib. 8.

Dimittendæ concionis à Trib. pl.

SI VOBIS VIDETVR DISCEDITE QVIRITES. Liuius lib. 2.

Dimittendi funeris.

Corona populi tandiu stabat, respondens fletibus præficæ, id est, principi planctuum, quandiu consumpto cadauere, & collectis cineribus, diceretur nouissimum verbum ILICET: quod ire licet significat. vnde est,

Dixitque nouißima verba.

Seruius in lib. Aeneid. 6.

Dimittendi iudicij.

ACTVM EST, ILICET. Donatus in Phormion. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta, cùm præco pronunciasset, ACTVM EST, ILICET: id est, Ire licet.

Dimit

Dimittendi iudicij.

Moris fuit veterum, cùm satis visum esset fluxisse verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, vt dicerét ad vltimum, DIXI: quod etiam ab vtraque parte oratione consumpta, vt in consilium dimitterétur, Prætor soleret pronunciare, DIXERVNT. Asconius in II. Verrinam. Cice. tamen Verrina IIII. Præco, inquit, dixisse pronunciat.

Dimittendi Senatus.

NIHIL VOS MORAMVR P. C. Iul. Capitol. in Ant. Philosoph.

Dimittendorum manium.

Dicebatur VALE, post tumuli peracta sollemnia. Seruius Æneid. 6. Idem in lib. 3. Mortuis etiam dicitur. vt,

-Salue maxime Palla,
Aeternumq́; vale.

Item in eod.

-animamq́; sepulcro
Condimus, & magna supremum voce ciemus.

hoc est, inquit Seruius, Dicimus more sollemni, VALE.

Diuortij.

TVAS RES tibi habeto. Tuas res tibi agito. Ex l. 2. D. de diuortiis.

Donationis caussa mortis.

In donationibus quæ mortis caussa fiūt, hæc verborum sollēnitas custoditur: Illum agrum, aut illam domum me malo habere, quàm te: te, quàm heredem meum. Hæc Anianus Pauli Sentent. interpres lib. Sent. II. cap. XXIII.

Duumuirorum qui de perduellione iudicent faciendorum.

DVVMVIRI perduellionem iudicent: si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si vincent, caput obnubito: infelici arbori reste suspendito: verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Ex Liuij libro I.

EDICTI ædilitij, vide in l. 1. & l. 38. D. de ædil. edict. & apud Gell. lib. 4. cap. 2.

Edicti Censorum de coercendis Rhetoribus.

RENVNCIATVM est nobis esse homines, qui nouum genus disciplinæ instituerunt, ad quos iuuentus in ludum cōueniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras. ibi homines adulescentulos dies totos desidere. Maiores nostri qui liberos suos discere, & quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc noua, quæ præter consuetudinem, ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videtur. Quapropter & iis qui eos ludos habent, & iis qui eò venire consueuerunt, visum est faciundum, vt ostenderemus nostram sententiam, nobis non placere. Ex Gellij lib. 15. cap. 11.

Edicti Prætorij exempla passim in Pandectis extant.

Emancipationis.

Est autem emancipatio, imaginaria quędam venditio, quod ipsum ius proprium Romanorum est. Eáque res ita agitur, adhibitis non minus quàm quinque testibus, ciuibus Romanis, puberibus, & præterea alio eiusdem cōditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripēs. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: HVNC ego hominē ex iure Quiritium meum esse aio. Isq́; mihi emptus est hoc ære æneáque libra. Deinde ære percutit libram, idq́; æs dat ei, à quo mancipium accipit, quasi precij loco. Ex Caij lib. Instit. I.

Euocationis deorum.

SI Deus, si dea es, cui populus, ciuitásque Carthaginiensis est in tutela, teq́; maximè ille, qui vrbis huius, populique tutelam recepisti, precor, veneróque, veniámque à vobis peto, vt vos populum ciuitatémque Carthaginiensium deseratis: loca, templa, sacra, vrbémque eorum relinquatis, absque his abeatis: eique populo, ciuitatique metum, formidinem, obliuionem iniiciatis: proditiq́; Romam ad me, meósque veniatis: nostráque vobis loca, templa, sacra, vrbs acceptior, probatiórque sit, mihi quoque, populóque Rom. militibúsque meis præpositi sitis, vt sciamus intelligamúsque. si ita feceritis, voueo vobis templa, ludósque facturum. Ex Macrobij libro tertio cap. 9.

Exceptionis.

EXTRAQVAM si quid ita factum sit, vti lege fieri licuit. l. 1. §. Labeo, D. de flu. EXTRAQVM in reum capitis præiudicium fiat. lib. 2. De inuent. SI non vi, non clàm, non precariò feceris. l. si vitem, D. quod vi aut. SI in ea re nihil dolo malo actoris factum est. l. 2. D. de dol. except. SI in ea re qua de agitur præiudicium hereditati non fiat. l. 1. D. famil. ercisc. SI in ea re nihil metus caussa factum est. l. 4. §. vlti. De dol.

dol. except. SI non voluntate creditoris fundus venüt. l. sicut, D. quibus mod. pig. Si non mihi mandatum sit, vt à debitoribus peterem. l. itaque, 48. de procre. act.

Exercitus euocandi.

SI esset tumultus, qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: & exinde proferens duo vexilla, vnum roseum, quo pedites euocabat, alterum cæruleum, quo equites, dicebat: QVI vult saluam Rempu. me sequatur. Seruius in lib. Æneid. VIII. Cicero post reditum in Senatu: Quid magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm quod illo petente vos decreuistis, vt cuncti ex omni Italia qui Rempub. saluam vellet, ad me vnum hominem fractum & prope dissipatum, restituendum & defendendum venirent? vt qua voce ter omnino post Romam conditam Consul vsus esset pro vniuersa Repu. apud eos solùm qui eius vocē exaudire possent. Idem pro C. Rabitio; Fit S. C. vt C. Marius, L. Valerius COSS. operam darent, vt imperium populi R. maiestásque cōseruaretur. qui Rempub. saluam esse vellent, arma capere & se sequi iubent.

Fideiubendi.

CENTVM QVÆ mihi Caius debet, eadem mihi dare spondes? spondeo. Stichum aut decem fide tua iubes? iubeo. Quātam pecuniam credidero, fide tua esse iubes? iubeo. Mille modios tritici fide tua esse iubes? iubeo. Si reus quadraginta non soluerit, fide tua esse iubes? iubeo. Ex tract. De fideiuss. in Pandectis.

Fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & sine fraudatione. Cicero de Offic. 3. & Epist. fam. 7. epist. 12.

Fœderis peragendi.

FECIALIS regem Tullum ita rogauit, Iubésne me rex cum patrepatrato populi Albani fœdus ferire? Iubéte rege, Sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait: Pura tollito. Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea regem ita rogauit: Rex, facísne me regium nuncium populi Romani Quiritium? Vasa comitésque meos? Rex respondit: Quod sine fraude mea, populiq; Romani Quiritium fiat, facio. Dein Fecialis patrempatratum facit, qui legibus fœderis recitatis, AVDI, inquit, Iupiter, audi paterpatrate populi Albani, audi tu populus Albanus: vt illa palàm prima postrema ex illis tabulis cerâve recitata sunt sine dolo malo, vtrique ea hic hodie rectissimè intellecta sunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. si prior defecerit, publico consilio, dolo malo, tum Diespiter populum R. sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam: tantóque magis ferito, quanto magis potes pollésque. Quod vbi dixit, porcum saxo silice percussit. Ex Liuij libro primo.

Fœderis cum Antiocho rege.

AMICITIA REGI Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano sociisque bellum gesturus erit, Rex per fines regni sui eorúmve qui sub ditione eius erunt, transire finito. neu commeatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani sociique Antiocho, & iis qui sub imperio eius erunt, præstent. Belli gerendi ius Antiocho ne esto, cum iis qui insulas colunt, néve in Europam transeundi. Excedito vrbibus, agris, vicis, castellis cis Taurinum montem vsque ad Tanaim amnem, & à valle Tauri, vsque ad iuga quà in Lycaoniam vergit. ne qua arma efferto ex iis oppidis, agris, castellísque, quibus excedat. siqua extulit, quæ quoque oportebit, rectè restituito. ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum vrbium ciues quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho, intraq; fines eius regni sunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos socióque sunt, iis ius abeundi manendíque esto. Seruos, seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis sociísque. Elephantos tradito omnes, neq; alios parato. Tradito & naues longas, armamentáque earum: néve plures quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus quàm XXX. remis agatur, habeto: néve monerem ex belli caussa, quod ipse illaturus erit: néve nauigato citra Calycandrum, néve Sarpedonem, promontoria: extrà quàm si quá nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede conducendi ex iis gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto: ne voluntarios quidem recipiendi.

Rhod

Rhodiorum sociorúmve quæ ædes ædificiáque intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorúmve sunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio esto. Si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendíque ius item esto. Si quas vrbes, quas tradi oportet, ij tenent, quibus Antiochus dedit, ex iis præsidia deducito: vtíque rectè tradantur, curato. Argenti probi Attica talenta XII. millia dato intra XII. annos pensionibus æquis. talentum ne minus pondo LXXX. Romanis ponderibus pendat: & tritici DXL. millia modium. Eumeni regi talenta CCCL. intra quinquennium dato: & pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta CXXVII. Obsides Rom. XX. dato, & triennio mutato, néve minores octonum denum annorum, neu maiores quinunquadragenum. Si qui sociorum populi Romani vltrò bellum inferent Antiocho, vim vi arcendi ius esto: dum ne quam vrbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. controuersias inter se iure ac iudicio disceptent, aut si vtrisque placebit, bello. Ex Liuij lib. 38.

Heredis instituendi.

Heres institui rectè potest his verbis, TITIVS heres, Titius heres sit, Titium heredem esse iubeo. Illa autem institutio, Heredem instituo, Heredem facio, plerisque improbata est. Ex Vlpian. Institu. capite 21.

Heredis instituendi ac substituendi.

Heredes scripti sunt, velut, TITIVS heres esto, cernitóque in diebus proximis centum, quibus scieris poterísque: nisi ita creueris, exheres esto: tunc Mæuius heres esto, cernitóque in diebus, & reliqua. Similiter & deinceps substitui potest. Ex Vlpiani Inst. cap. 22.

Indicendi compitalia.

DIENONI POST Cal. Ian. Quiritibus compitalia erunt. Ex Macrobij lib. 1. cap. 4. & Gell. lib. 10. cap. 24.

Inlicij vocandi.

QVOD BONVM, fortunatum, felíxque salutaréque siet populo R. Quiritium, reíque publicæ populi R. Quiritium, mihíque, collegéque meo, fidei, magistratuíque nostro: omnes Quirites, pedires, armatos, priuatósque, curatores omnium tribuum, si quis pro se, siue pro altero dari rationem volet, voca inlicium huc ad me. Ex Varr. lib. De ling. 5. Liu. lib. 40.

Intercessionis Tribunitiæ.

VETO. Liuius lib. 6.

Interdicti de bonis prodigi.

QVANDO TV BONA PATERNA auitáque nequitia tua disperdis, liberósque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commerciόque interdico. Ex Paul. Sent. lib. 3. tit. 5. Locum autem sic correximus, cùm antea legeretur, HABITA QVÆ. Nostræ correctionis testes sunt ante biennium clarissimi viri Bonifacius Amerbachius, Paulus Manutius: ad quos de communibus studiis, vt fit, scribens, ea de re mentionem inieci. Interfuit etiam correctioni Iacobus Calonius, adolescẽs eruditiss. & mihi amicissimus. Pòst eadem iurisconsulto doctissimo Iac. Cuiacio in mentem venit. hoc tamen testari nunc operæprecium putaui, & simul considerandum, an pro EA RE, legẽdum potius esset ÆRE, COMMERCIÓQVE. vt intelligatur, ei omni negotio quod per æs & libram gerebatur, interdictum esse. Aliorum Interdictorum Prætoris, exempla in Pandectis obuia sunt omnibus: lib. Pandect. XLIII.

Interrogationis, qua Censores in solemni Iureiurando de vxoribus vtebantur.

ET TV EX ANIMI TVI SENTENTIA vxorem habes? Ex Gellij lib. 4. cap. 20. & lib. De orat. 2.

Iudicandi.

Vide posterius, sub formula SENTENTIÆ ferendæ.

Iudicis dandi.

L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. Si apparet fundum Capenatem quo de agitur ex iure Quiritium, P. Seruilij esse, neque is fundus restituatur. Ex Verr. 4.

Iudicij recuperatorij.

SI PATERET EAM SE ET SVA Veneris esse dixisse. Cicero in Diuinat. Si pateret iugera eiusmodi fundi esse plura, quàm colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. Si pateret aduersus edictum fecisse. Ex Verrina 5.

Si pateret H-S IↃↃↃ. dari oportere. Ex Orat. pro Q. Roscio.

Si apparet eum dare oportere. Ex 5. sic itaque, De actionibus.

Iudicij T. Manlij in filium.

QVANDOQVIDEM TV M. Manli neque imperium consulare, neque maiestatem patriam veritus, aduersus edictum nostrum, extra ordinem in hostem pugnasti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diē Romana res, soluisti: méque in eam necessitatem adduxisti, vt aut Reipublic. mihi, aut mei, meorúmque obliuiscendum sit: nos potius nostro delicto plectemur, quàm Respu. tanto suo dāno nostra peccata luat. triste exemplum, sed in posterum salubre iuuētuti erimus. me quidem cùm ingenita charitas liberûm, tum specimen istud virtutis, deceptum vana imagine decoris, in te mouet: sed cùm aut morte tua sancienda sint Consulū imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda: nec te quidem, si quid in te nostri sanguinis est, recusare censeam, quin disciplinā militarem, culpa tua prolapsam, pœna restituas. I. lictor, de liga ad palum. Ex Liuij lib. 8.

Iudiciorum bonæ fidei.

QVANTVM EX BONA fide illum dare facere oportet. Cicero Offic. libr. II. in Topic.

Iurisiurandi.

Maiorum diligentia hæc fuit Primùm iurare EX ANIMI SVI SENTENTIA, quenque voluerunt: deinde ita teneri SI SCIENS FALLERET: quòd inscitia multa versaretur in vita Cicero libro Academ. II. Idem lib. De offic. III. Non enim falsum iurare, peierare est: sed quod EX ANIMI TVI SENTENTIA iuraueris sicut verbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est. Liuius lib. 32. Ex animi mei sententia iuro, vt ego Remp. non deseram, neque alium ciuem deserere patiar. Idem lib. 43. Ex tui animi sententia ex edicto C. Claudij, Ti. Semptonij Censorum in prouinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?

Iurisiurandi à P. Scipione concepti.

EX MEI ANIMI SENTENTIA iuro, vt ego Remp. non deseram, neq; alium ciuem Romanum deserere patiar. si sciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam, rémque meam pessimo leto afficias. Ex Liuij lib. 22.

Iurisiurandi, à L. Bruto ob Lucretiam præstiti.

PER HVNC castissimum ante regiam iniuriam sanguinem iuro, vósque dij testes facio, me L. Tarquinium Superbum cum scelerata coniuge & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacunq; dehinc vi possim, exacturum: nec illos, nec alium quenquàm regnare Romæ passurum. Ex Liuij lib. I.

Iurisiurandi per Iouem lapidem.

SI SCIENS FALLO, tum me diespiter salua vrbe, arcéque bonis eiiciat, vt ego hunc lapidem. Festus lib. 10. Plaut. Aulularia. Cice. Epist. famil. 7. Plutarchus in Sylla. Polybius autem lib. Hist. 3. rem sic explicat, ὀμνύειν δὲ Δία λίθον ὀμνύειν κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, ἐπὶ δὲ τούτων τὸν Ἄρην καὶ τὸν Ἐνυάλιον. ἔστι δὲ τὸ Δία λίθον, τοιοῦτον. λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια περὶ τῶν συνθηκῶν, ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε, εὐορκοῦντι μέν μοι εἴη τἀγαθά· εἰ δ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων ἱερῶν τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτα εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

Iurisiurandi militaris.

IN MAGISTRATV C. Lælij, C. F. Cos. L. Cornelij P. F. Cos. in exercitu, decémque millia passuum propè, furtum non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies singulos. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, vtrem, follem, faculam, si quid ibi inveneris sustulerísve, quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit: vti tu, ad C. Lælium, C. F. COS. L. ve Cornelium P. F. COS. siue ad quem eorum iusserit, proferas, aut profitebere in triduo proximo, quicquid inueneris sustulerísve dolo malo, aut domino suo, cuium id censebis esse, reddes, vti quod rectè factum esse voles. Deinde ita concipiebatur iusiurandum, vt adessent, his additis exceptionibus, nisi harunce aliqua caussa erit: funus familiare: feriæ vindemiales: calendæ que quæ non eius rei caussa in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset. morbus sonticus, auspiciúmve, quod sine piaculo præterire non liceat, sacrificiúmve anniuersarium, quod rectè fieri non posset, nisi ipsus eo die ibi sit, ius, hostísve, status, condictúsve dies cum hoste: si cui eorum harunce quæ caussa erit, cum se postridie quàm per eas caussas licebit eo die ventu

venturum, aditutúmque eum; qui eum pagum, vicum, oppidúmve delegerit. Ex Gell. lib. 16. cap. 4.

Legis ferendæ.

VELITIS iubeatis Quirites, &c. Ex Cicer. Orat. pro Domo.

QVICVNQVE post hanc legem. Ex Oratione pro Postumo, & L. 1. D. ad legem Falcid.

CONSVL (vel Prętor, vel qui populum rogarat) Populum iure rogauit, populusq; iure sciuit.

SI QVID ius non fuit rogari, eius ea lege nihilum rogatum. Ex Philip. 1. Valerio Probo; Festo Pomp. Orat. pro domo, pro Cæcina, lib. Epist. ad Att. 3.

SI QVID contra alias leges, huius legis ergô latum sit, ei qui hanc legem rogassit, impunè esto. Cic. lib. 3. ad Attic.

Legis iubendæ, vel antiquandæ.

VTI ROGAS: vel ANTIQVO: moris erat vt populo in comitiis legum duæ tabellæ darentur, quarum in altera V. R. in altera A. scriptum erat. patet ex Cic. lib. de le. 2. epist. ad Att. 1. Liuio, & aliis.

Legis sanciendæ.

NE PER saturam abrogari, derogariue ius esto. Festus.

Iussu mandatúque legis militaris,
P. R.

COS. IMP. TRIB. Miles, Tiro, Commilito armate, quisquis es, manipulariéve Centurio, turmáve Legionarie hic sistito, vexillum sinito, arma deponito, nec citra hunc amnem Rubiconem signa, ductum exercitum, commeatúmque traducito. Si quis huiusce iussionis ergô aduersus præcepta ierit feceritve, adiudicatus esto hostis P. R. ac si contra patriam arma tulerit, penatésque è sacris penetralibus asportauerit. S. P. Q. R.

SANCTIO plebisciti, S. ve Consulti, Vltra hos fines arma ac signa proferre liceat nemini. Ex epigram. Romanis.

Legati testamentarij.

Legamus quatuor modis: per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per præceptionem. Per vindicationem, his verbis legamus: DO; lego, capito, sumito, siue habeto. Per damnationem his verbis: HAERES meus damnas esto dare, dato, facito, heredem meum dare iubeo. Sinendi modo ita: HAERES meus damnas esto sinere, Lucium Titium sumere illam rem, sibíque habere. Per præceptionem sic: LVCIVS Titius illam rem præcipito. Ex Vlpiani Instit. cap. 24.

Libandi diis vini.

MACTVS hoc vino inferio esto. Arnob. lib. contr. gent. VII. vide infra, Sacrificij porcæ.

Literarum ab Impp. ad Senatum incolumi exercitu mittendarum.

SI VOS; & liberi vestri valetis, bene est: ego & exercitus valemus. Dio Caß. in Adriano, & Cicero in epist. persæpe: alíique complures.

Lustrandi agri.

MARS PATER te precor, quæsóque vti sies volens propitius mihi, domo, familiæq; nostræ, quoius rei ergô agrũ, terram, fundúmq; meum suouitaurilia circumagi iussi. vti tu morbos visos, inuisósq;, viduertatem, vastitudinémque, calamitates, intemperiásque prohibessis, defendas, auerruncésque. vtique tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire, benéque euenire sinas. pastores, pecuáque salua seruassis, duísque bonam salutem valetudinemq; mihi, domo, familiæq; nostræ. Harunce rerum ergô, fundi, terræ agriq; mei lustrandi, lustriq; faciendi ergô sicuti dixi macte hisce suouitaurilibus lactẽtibus immolãdis esto. Mars pater eiusdem rei ergô, macte hisce suouitaurilibus lactentibus esto. Item cultro facito struem, & fertum vti adsiet. Inde obmoueto. Vbi porcũ immolabis, agnum vitulúmque, sic oportet. Eiúsque rei ergô macte hisce suouitaurilibus immolandis esto. nominare vetat Martem, neq; agnum, vitulúmque. Si minus in omnes litabit, sic verba concipito: MARS pater, si quid tibi in illisce suouitaurilibus lactentibus, neque satisfactum est, te hisce suouitaurilibus piaculo. Si vno, duobúsque dubitauerit, sic verba concipito: Mars pater, quod tibi illuc porco neque satisfactum est, te hoc porco piaculo. Ex Catone De re rust. cap. 141.

Mancipij faciendi.

Vide Nexus faciendi formulam.

Manumittendi serui.

Manumitti seruus dicebatur, cùm dominus aut caput eius serui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC hominem liberum esse volo: & emittebat eum è manu. Ex Festi libro 11. Extat etiam in Biblio-

theca regia fragmentum indicis Latinorum græci, in quo scriptum ita est: [illegible] μεθ' ἃ ὁ ἄρχων [illegible] πρῶτος τῶν τοῦ [illegible] [illegible] εἶπεν φάσκοντες: ΦΑΜΕΝ ΤΟΝ ΠΑΡΟΝΤΑ ΑΝΘΡΩΠΟΝ ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ, ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΗΝ ΡΩΜΑΙΟΝ.

Matrimonij testificandi.

Cos. Avg. Pub. Claud. Quæst. ær. Antoninam Volumniam virginem, volent. auspi. è parent. suff. coemit, e. IIII. fac. in do. dux. id est, Consule Augusto, P. Claudius Quęstor ærarij Antoniã Volumniam virginem volentem, auspicatò, è parentibus suis coemit, & quatuor facibus in domum duxit. Ex lapide Patauino.

Missionis ignominiosæ.

C. Auiene, quòd in Italia milites populi Roma. contra Rempubl. instigasti, rapinásque per municipia fecisti, quódque mihi, Reique publicæ inutilis fuisti, & pro militibus tuam familiam, iumentáque in naues imposuisti, tuáq; opera militibúsque tempore necessario Respublic. caret, ob eas res ignominiæ caussa ab exercitu meo te remoueo: hodiéque ex Africa abesse, & quátum potes, proficisci iubeo. itémque te A. Fonteij, quòd Tribunus militum seditiosus, malúsque ciuis fuisti, ab exercitu dimitto. T. Allieoe, M. Tiro, C. Clusiane, cùm ordines in meo exercitu, beneficio nõ virtute consecuti, ita vos gesseritis, vt neque bello fortes, neq; pace boni aut vtiles fueritis, & magis in seditione concitandísque militibus aduersariorum nostrorum, Imperatoris quã pudoris modestięq; fueritis studiosiores, indignos vos esse arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis: missosq; facio, & quantum potestis, abesse ex Africa iubeo.

Multæ in iudicio.

M. Terentio, quando citatus neque respondit, neq; excusatus est, ego ei voam ouem multam dico. Gell. lib. 11. cap. 1.

Nexus faciendi.

Mancipatio est imaginaria quædam venditio, quæ sic agitur. adhibitis non minus quàm quinque testibus ciuibus R. puberibus, & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam tenebat, qui appellabatur Libripēs. is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: Hvnc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, is'que mihi emptus est hoc ære, æneáque libra. Deinde ære percutit libram. idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quasi precij loco. Boetius in Topic. ex lib. 1. Institut. Caij.

Omiois nuptialis.

Talasio. Liuius libr. 1. Vnam longè ante alias specie insignem à globo Talasij cuiusdam raptam ferunt: multisq; sciscitantibus, cuinam eam ferrent, identidem, ne quis violaret, Talasio ferri clamitatum: inde nuptialem hanc vocem factam. Idem Seruius in lib. Æneid. 1.

Oraculi Delphici.

Romane, aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare suo flumine sinas. emissam per agros rigabis, dissipatamq; riuis extingues. tum tu insiste audax hostium muris, memor, quam per tot annos obsides Vrbem, ex ea tibi his quæ nūc panduntur, fatis victoriã datam. bello perfecto donū amplũ victor ad mea tẽpla portato: sacraq; patria, quorũ omissa cura est, instaurata, vt assolet, facito. Ex Liuij lib. 5.

Oraculi Delphici.

Tvm, si faxitis Romani, vestræ res meliores feliciorésq; erunt: magis ex sententia Respub. vestra vobis procedet: victoriáque duelli, populi Ro. erit. Pythio Apollini, Respub. vestra bene gesta seruataq;, lucris meritis donũ mittitote: deq; præda, manubiis, spoliisq; honorem habetote. Ex Liuij li. 23.

Pactionis ob pacem cum Ætolis.

Imperivm maiestatemq; populi Ro. gens Aetolorum conseruato sine dolo malo. ne quem exercitum, qui aduersus socios amicosq; eorũ ducetur, per fines suos transire finito, néve vlla ope iuuato. hostes eosdem habeto, quos populus R. armáque in eos ferto, bellumq; pariter gerito. perfugas, fugitiuos, captiuosq; reddito Romanis sociisq; præterquam si qui capti, cùm domos redissent, iterũ capti sunt: aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui tum hostes erant Romanis, cùm inter præsidia Romana Aetoli essent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magistratibus sine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quando quisque eorum primum inuentus fuerit, reddatur. Obsides XL. arbitratu Consulis Romanis dato, ne minores XII. annorum, neu maiores XL. Obses ne esto Prætor, præfectus equitum, scriba publicus, neu quis qui antè obses fuerit apud Romanos. Cephallenia extra pacis leges esto. Ex Liuij libr. 38.

Precat

Precationis ob bellum Macedonicum.

QVAM rem Senatus populúsque R. de Rep. déque ineundo nouo bello in animo haberet, ea res vti populo Rom. sociísque ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret: secundum rem diuinam, precationémque, vt de Rep. déque prouinciis senatum consulerent. Ex Liuij lib. 31.

Precationis P. Scipionis.

DIVI Diuæq; inquit, qui maria terrásque colitis, vos precor quæsóque quæ in meo imperio gesta sunt, geruntur, pósteque gerentur, ea mihi, populo plebíque Romanæ, sociis nominique Latino, qui populi Romani, qui meam sectam, imperium, auspiciumq; terra, mari, amnibusq; sequuntur, bene vertundo, æquè vos omnia bene iuuetis: bonis auctibus auxistis: saluos incolumésque victis perduellibus victores spoliis decoratos, triumphantésque mecum domos reduces sistatis: inimicorum hostiúmque vlciscendorum copiam faxitis: quæque populus Carthaginiensis in ciuitatem nostram facere molitus est, ea vt mihi populóque Romano in ciuitatem Carthaginiensium detis. Ex Liuij Lib. 29.

Precationis qua in principio Pompæ Romani Imperatores triumphantes, in Vaticano vtebantur.

DI, NVTV, & imperio quorum nata & aucta est res Romana, eandem placati, propitiatíque seruate.

In fine verò in Capitolium ascendentes, hæc:

GRATIAS tibi Iupiter optume maxume, tibique Iunoni reginæ, & ceteris huius custodibus, habitatoribúsque Arcis Di lubens lætusq; ago, re Romana in hanc diem & horam per manus, quod voluistis, meas seruata, bene gestaq; eandem & seruate, vt facitis, fouete, protegite propitiati, supplex oro. Ex Macrob. Saturn. lib. 1.

Precationis Hersiliæ.

NERIA Martis, te obsecro pacē dare, vt liceat nuptiis propriis & prosperis vti, quod de tui coniugis consilio contigit, vti nos itidem integras raperent, vnde liberos sibi & suis posteris patriæ patrarent. Ex Gellij lib. 13. cap. 21.

Precationis Consularis, in Consule renunciando.

QVOD bonum, faustum, felix fortunatúmque sit, mihi magistratuíque meo, populo plebíque Romanæ L. Licinium COS. renuncio. Cic. pro Muræna.

Præconij in sacrificiis.

HOC AGE. Plutarchus in Numa, & Coriolano. FAVETE linguis. Cic. 1. & 2. de Diuinat. Plin. lib. 28. cap. 2.

Præfandi omnibus in rebus.

Quod bonum, faustum, felix, fortunatúmque sit. Cic. lib. de Diuin. 1.

Postumos nepotes instituendi.

FILIVS MEVS heres esto. si filius meus me viuo moriatur, tunc si quis mihi ex eo nepos siue quæ neptis post mortem meam in decem mensibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nata erit, heredes sunto. Scæuola ex C. Aquilio, l. gallus, 29. De lib. & postum.

Regis ab Interrege rogandi.

QVOD BONVM, faustum, felixque sit, Quirites regem create. ita patribus visum est. patres deinde, si dignum, qui secundus ab Romulo numeretur, crearitis, auctores fient. Ex Liuij lib. 1.

Regis inaugurandi.

IVPITER PATER, si est fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romæ esse, vti tua signa nobis certa acclarassint inter eos fines, quos feci. Ex Liuij lib. 1.

Relegandi.

ILLVM PROVINCIA illa, insulísque eis relego: excederéque debebit intra illum diem. Ex Vlpiano in l. 7. §. his qui, D. de interd. & releg.

Renunciandi Consulis designati ab ipso Cos.

Quod bonum, faustum, felix, Fortunatúmq; sit, mihi magistratuiq; meo, populo plebíque Romanæ, N.N. Consulem renuntio. Ex Cicerone in Orat. pro Murænæ.

Replicationis.

AVT SI mihi mandatum est, vt à te peterem. l. itaque, 48. De procurat.

AVT SI res iudicata non sit. l. 24. De except. rei iudic.

AVT SI damnatione interposita secundum decretum vendiderit. l. consilio, 7. D. de curat. fur.

Repudij.

CONDITIONE tua non vtor. ex l. 31. D. de diuort. & repud.

Rogandi iudicis.

ITAQVE præclarum à maioribus accepimus morem rogandi iudicis, si eum teneremus: QVÆ SALVA FIDE facere possit. Hæc rogatio ad ea pertinet, &c. Cic. lib. De offic. III.

Rogationis Atiliæ.

OMNES CAMPANI, Atellani, Calatini, Sabatini, qui se dediderût in arbitrium ditionémque populi Romani Fuluio Proconsuli, quæq; vnà secû dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanáq; vtensiliáque, sine quid aliud dediderûnt de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit: Quod Senatus maxima pars censeat, qui assidetis, id volumus iubemúsque. Ex Liuij libro XXVI.

Rogationis de Tribunitio magistratu.

SI TRIBVNOS PLEBIS DECEM rogabo, si quos minus hodie decem tribunos plebis fecerint: hi tum, quos sibi collegas cooptassint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebei sint, vt illi quos hodie Tribunos plebei feceritis. Ex Liuij lib. 3.

Salutationis matutinæ:

AVE. Vespertinæ:

SALVE. Dio Cassius in Adriano.

Salutationis patris Patriæ.

QVOD BONVM, faustúmque sit tibi, domuique tuæ Cæsar Auguste, Senatus te consentiens eum populo Rom. consalutat Patriæ patrem. Ea Valerius Messala vsus traditur à Sueton. in Augusto.

Salutationis in epistolis.

Seneca libro epist. II. epist. XV. Mos antiquis fuit, vsque ad meam seruatus ætatem, primis epistolæ verbis adiicere, Si vales, bene est: ego valeo. Rectè & nos dicimus, Si philosopharis, bene est, &c.

Salutationis in epistolis Impp. re bene gesta.

Si vos liberique vestri valetis, bene est. Ego quidem & exercitus, valemus. Xiphilinus in Adriano, & in epist. Cicer. passim.

Sacrificij porcæ præcidaneæ ante messem.

Priusquam messem facies, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, porcam fœminâ, priusquam hasce fruges condâtur, far, triticum, ordeum, fabam, semen rapiciû, thure, vino, Iano, Ioni, Iunoni præfato. Priusquam porcam fœminâ immolabis, Iano struem com moneto sic: IANE PATER, te hâc strue commouenda bonas preces precor, vti sies volens propitius mihi liberisq; meis, domo familiæq; meæ mactus hoc ferto. Fertum Ioui moueto, & mactato sic: IVPITER TE hoc ferto obmouendo bonas preces precor, vti sies volês propitius mihi liberísque meis, domo famiiíæ que meæ mactus hoc ferto. Postea Iano vinum dato sic: IANE PATER, vti te strue commouenda bonas preces bene precatus sum, eiusdê rei ergò macte vino inferiori esto. Postea Ioui sic: IVPITER MACTE ferto esto, macte vino inferiori esto. Postea porcam præcidaneam immolato. Vbi exta proiecta erunt, ita Iano struem commoueto, mactatóque item vti prius obmoueras. Ioui fertum obmoueto, mactatóque vt prius feceras. Item Iano vinum dato, & Ioui vinû dato, ita vti priuš datum fuit ob struem obmouendam, & fertum libandum. postea Cereri exta & vinû dato. Ex Catone De re rust. cap. 134. apud quê tamen MACTVS perpetuo legendum, locus ille ex libro Arnobij contra gentes VII, significare videtur. Operæpretium est verba ipsa depromere, quibus cû vinum datur, vti ac supplicare consuetudo est. Mactus hoc vino inferio esto. Inferio, inquit Trebatius, verbum ea caussa est additum, eáque ratione profertur: ne vinum omne omnino quod in cellis atq; apothecis est conditû, ex quibus illud quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex vsibus eripiatur humanis.

S. Consultorum à plebe comprobandorum.

QVOD SENATVS maxima pars iubeat, qui assidens, id volumus, iubemúsq;. Ex Liuij lib. 26.

S.C. quo quid Consulibus mandatur.

DONATVS in Adelph. Terent. *Fac sis Sostrata.* SIS, inquit, honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronuncietur, superbum sit. deductû est autem à Senatusconsulti formula. vbi enim aliquid Senatus Consulib. iniungit, addit: SI EIS VIDEATVR. Hæc ille. Et est hoc obseruatû à Cicerone in illis S.C. quæ in Philippic. legimus. vt Philip. IX. Vtiq; C. Pâsa, A. Hircius COS. alter, ambóve, si eis videbitur, Quæstoribus vrbanis imperent, &c.

Senatuscons. scribendi.

QVID DE EA re fieri placeret, de ea re ita

ita censuerunt. Cælius in Epist.fam.7.alibi persæpe.

Senatusconsulti summi.

VIDEANT CONSVLES ne quid Respub.detrimēti accipiat. Sallust. Catil. Cic. in Catil.Liuius lib.III: Tātūmq; terrorē incussere patribus,vt, (quæ forma Senatuscō sulti vltimæ semper necessitatis habita est) Postumio alteri cōsulum negotiū daretur: Videret,ne quid resp.detrimēti caperet.

Sententiæ in perduellionis damnatum ferendæ.

I LICTOR, colliga manus, caput obnubito,infelici arbori reste suspendito.Cic. pro C.Rabirio,Liu.lib.1.Gell.lib.12.cap.3.

Sententię in dānatos pronunciandæ.

LICTOR ADDE virgas,& in eum lege agito. Liuius lib.36.

Sententiæ per tabellam ferendæ.

IN caussis maioribus iudices in cistam tabellas coniiciebant suas, eásq; insculptas literas habentes,A.absolutionis,C.condemnationis: cùm de alicuius capite agebatur, N.L. ampliationis.his enim literis significabant non liquere. Pedian. in Diuinat. De formula N.L.Cicero in Cluent.

Sententiæ in priuatis litibus pronunciandæ.

CICERO lib. De finib.II. Priuatarum litium iudices sumus. nihil enim possumus iudicare, nisi quod est nostri iudicij. in quo frustra iudices solent,cùm sententiam pronunciant, addere, SI QVID MEI IVDICII EST. Si enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis,hoc non addito,illud est iudicatum, &c.

Sententiæ pronunciandæ,

CVM constet Titium Seio ex illa specie quinquaginta,itē ex illa specie viginti quinque debere: iccirco L.Titium Seio cētum condēno. Ex l.1.D.quæ sent.sin.appel. Itē, Non liquet:si quādo obscura caussa videbatur,priuati iudices id iurabant. Gell. lib.14. cap.2.& l.pomponius,D. de re iudic.

Sententiæ pronunciandæ.

FECISSE VIDERI. Cic.pro Cæcina, Verrina 3. De finibus 2. & aliis locis innumeris. itémque alij complures.

Sponsionis.

QVOD A Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo. Ex Cic. Orat.pro Qu. Roscio.

Sponsionis in iudicio.

NI TE Apronius in Decumis socium esse dicat. Ex Verrina 5.

Sponsionis in arbitrio.

NI VIR BONVS sit. Cic. lib.3. Offic.

Stipulationis in emptione suum.

ILLASCE sues sanas esse, haberéq; rectè licere, noxísque præstare, neque de pecore morboso esse, spondésne? Varr.lib.2.cap.4.

Stipulandi.

SPONDES? spondeo. promittis? promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam. Iustinianus §.1.De verb.oblig.

Stipulationis in caprarum emptione.

ILLAS capras hodie rectè esse, & bibere posse, haberéq; rectè licere, hęc spondésne? Ex Varr.lib. De re rust.2.cap.3.

Stipulationis in ouium emptione.

Cùm emptor dixit, TANTI SVNT MIHI EMPTÆ? & ille respondit, SVNT, & expromisit numos: emptor stipulatur prisca formula sic: ILLASCE oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, vti pecus ouillū, quod rectè sanū est extra luscā, surdā, minā, id est, vētre glabro: neq; de pecore morboso esse, haberéq; rectè licere. hæc sic rectè fieri spōdes? Ex Varr.li.De re rust.2.cap.2.

Stipulationum in boum aut iuuencorum emptione.

Eos quum emimus domitos, stipulamur sic: ILLOSCE boues sanos esse, noxísque præstari? Cùm emimus indomitos, sic: ILLOSCE iuuencos sanos rectè, déque pecore sano esse, noxísq; præstari spondésne? Varr.lib.2.cap.5.

Testamenti nuncupati.

Tabulas testamenti testator tenens ita dicit: HÆC VTI in his tabulis cerísve scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor. Itaq; vos Quirites testimonium præbitote. Ex Vlpiani Instit. cap.20.

Testimonij dicendi.

Maiorum hæc fuit diligentia. Voluerunt vt qui testimonium diceret, ARBITRARI se diceret, etiam quod ipse vidisset. Cic. Academic. 2. Idem pro Fonteio: Primùm illud verbum consideratissimū nostræ consuetudinis ARBITROR, quo nos etiam tunc vtimur, cùm ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto testimonio sustulit.

Templi concipiendi.

Varro libr.de lingua lat. VI: Concipitur templum verbis, non iisdem vsquequaque.

In arce ita: Testáq; meta sunto, quoad ego eas relinquam, nuncupaueto. Olla ver arbor, quicquid est, quam me sentio dixisse, templum tectúmq; ferto in sinistrum. Olla ver arbor, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum tectúmq; ferto in dextrum. Interea conctetione, conspicione, cortumione, vtiq; ea rectissime sensi.

Vaticinij Martiani.

AMNEM Troiugena Cannam Romane fuge, ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis conserere manus. sed neque cre des tu mihi, donec cōpleris sanguine campum: multáque millia occisa tua deferat amnis in pontum magnnm ex terra frugifera, piscibus atque auibus, ferísque quæ incolunt terras, iis fiat esca caro tua. nā mihi ita Iupiter fatus est. Hostes Romani si expellere vultis, vomicámque quæ gentium venit longè, Apollini vouendos censeo ludos: qui qnotannis comiter Apollini fiant, cùm populus dederit ex publico partem, priuati vti conferant pro se suísque. His ludis faciendis præerit Prætor hic, qui ius populo plebiqne dabit summum. Decemuiri Græco ritu hostiis sacra faciant. hæc si rectè faxitis, gaudebitis semper, fietq; res vestra melior. nam is diuis extinguet perduelles vestros, qui vestros campos pascit placidè. Ex Liuij lib. 25.

Vestalis à Pontif. Max. capiundæ.

SACERDOTEM Vestalem, quæ sacra faciat, quę ius siet sacerdotem Vestalem facere, pro populo Ro. Quiritibus, vti quod optima lege fiat, ita te Amata capio. Ex Gellij lib. 1. cap. 12.

Voti ob bellum cum rege Antiocho.

SI DVELLVM quod cum Antiocho rege sumi populus iussit, id ex sententia Senatus populique Rom. confectum erit: tum tibi Iupiter popnlus R. ludos magnos, dies decem continuos faciet: donáque ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam Senatus decreuerit. quisquis magistratus eos ludos quando vbiqne faxit, hi ludi rectè facti, donáque data rectè sunto. Ex Liuij lib. 36.

Voti conciplendi.

TVO ductu, Pythice Apollo, tuóque numine instinctus pergo ad delendam vrbem Veios: tibíque hinc decimam partem prædæ voueo. te simul Iuno Regina, quæ nnnc Veios colis, precor, vt nos victores in nostram, tuámque mox futuram vrbem sequare: vbi te dignum amplitudine tua templum accipiat. Ex Liuij lib. v.

Voti de vere sacro concipiendi.

VELITIS iubeatísne hoc sic fieri? si res populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum, sicut velim eam, salua ser uata erit hisce dnellis, datum donum duit populus Romanus Quiritium, qnod duellum populo Romano cum Carthaginiensi est, quæ'que duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt: quod ver attulerit ex suillo, ouillo, caprino grege, quæ'que orphana erunt, Ioui fieri, ex qua die Senatus populúsque iusserit. qui faciet, quaudo volet, quáque lege volet, facito: quo modo faxit, probè factum esto. si id moritur, qnod fieri oportebit: prophanum esto, neque scelus esto. si quis rumpet, occidétve insciens, ne fraus esto. si quis clepset, ne populo scelus esto, névecui cleptum erit, si atro die faxit insciens, probè factum esto. si nocte siue luce, si seruus siue liber faxit, probè factum esto. si ante id ea Senatus populúsque iusserit fieri, ac faxit, eo populus solutus, liber esto. Eiusdem rei caussa ludi magni voti æris CCCXXXIII. millibus, triente: præterea bubus Ioui CCC. multis aliis diuis bubus albis, atque ceteris hostiis. Ex Liuij lib. XXII.

Voti Pontificum.

PONTIFICVM VOTIS ANNVANT dij Romanæ reipublicæ arcanáque morbis præsidia Apollinis iussu summa veneratione ex hoc Palladis cypho sacramenta libarunt, annuant, quorum ritu Romano imperio regna cessere. Ex Antiquitatibus Romanis, capite decimotertio.

FINIS FORMVLARVM FORENSIVM VETERVM.

INDEX RERVM, DE QVIBVS QVÆQVE LEX LATA EST. DEMONSTRAT AVTEM, QVOT, QVÆQVE LEGES PERLATÆ sint. Nam ROGATIONES omnes, quæ perlatæ non sunt, omisimus.

de Ma

R

S

T

de Tri

INDICIS LEGVM
FINIS.

IN DESCRIPTIONEM MAGISTRATVVM ROM. INDEX, ALPHABETI ORDINE DIGESTVS.

INDICIS MAGISTRATVVM FINIS.

IVRISCONSVLTORVM INDEX, ALPHABETI ORDINE CONDITVS.

L.Cer

IVRISCONSS. INDEX.

INDICIS IVRISCONSS.
FINIS.

Fine

INDICIS IVRISCONSS.
FINIS.